

van den
Volksraad
1919

CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN HET BEHANDELDE IN DEN VOLKSRAAD.

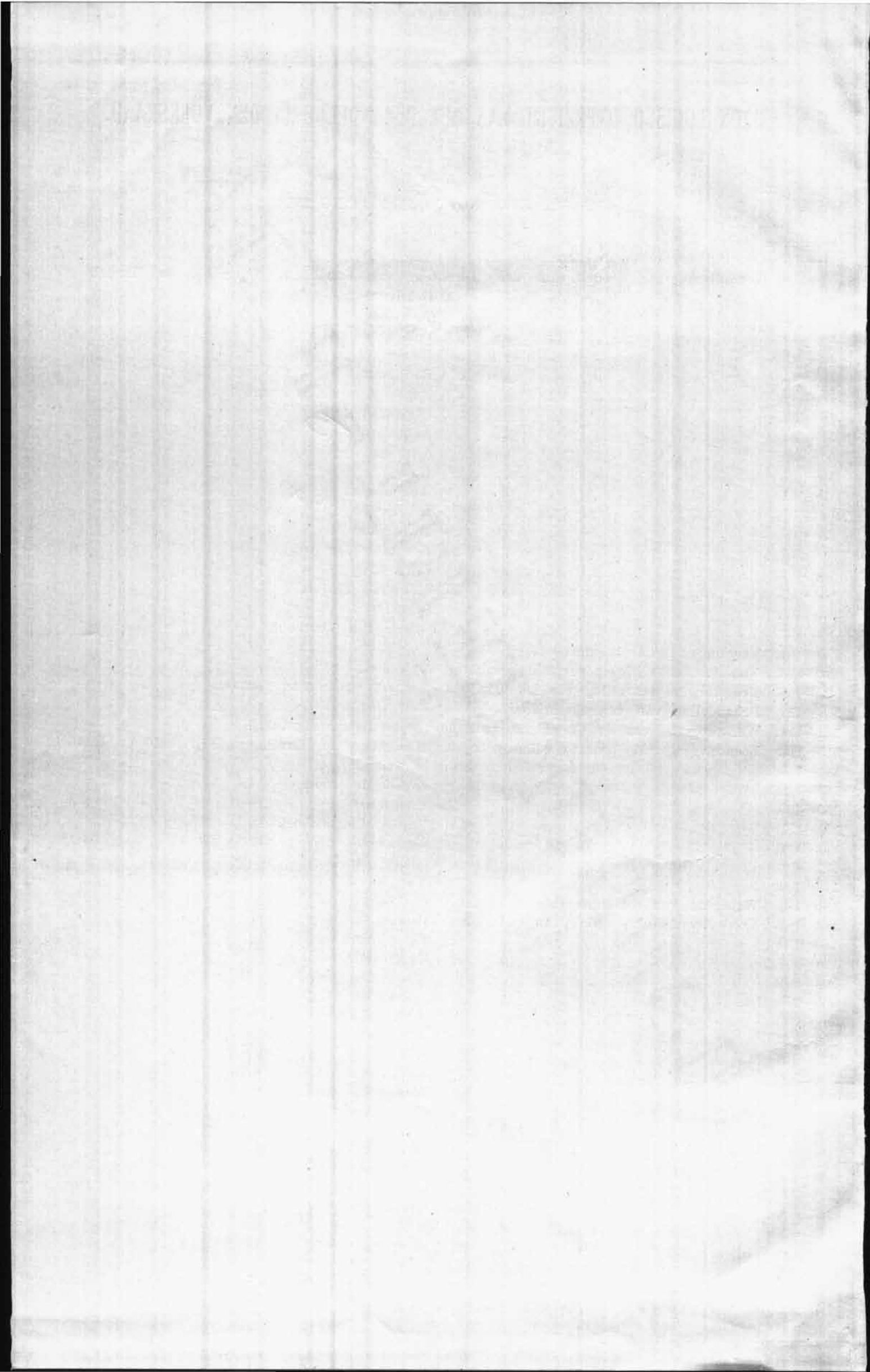
1^e Buitengewone Zitting 1919.

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

Bladzijden der Handelingen.

1— 6.	Opening; ingekomen stukken.				
6— 21.	Voedselvraagstuk,	rede van den	Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.		
23— 25.	"	" " "	heer Gerritzen.		
25— 33.	"	" " "	Teeuwen.		
33— 40.	"	" " "	Tjokroaminoto.		
40— 41.	"	" " "	Birnie.		
41— 44.	"	" " "	Radjiman.		
44— 48.	"	" " "	Tjipto Mangoenkoesoemo.		
48— 50.	"	" " "	Djajadiningrat.		
51— 55.	"	" " "	Abdoel Moeis.		
55— 59.	"	" " "	Van der Jagt.		
59— 60.	"	" " "	Kan.		
60— 61.	"	" " "	Atmodirono.		
61— 67.	"	" " "	Bergmeijer.		
68— 69.	"	" " "	Dwidjosewojo.		
69— 74.	"	" " "	Koesoemo Oetoyo.		
74— 84.	"	" " "	Cramer.		
84— 85.	"	" " "	Mohamad Thajeb.		
85— 89.	"	" " "	Schmutzer.		
89.	"	" " "	Coster van Voorhout.		
90— 91.	Regeling van werkzaamheden.				
92— 93.	Voorstel tot wijziging van het gestichten reglement.				
93—108.	Voorstel tot aanvulling van het Landhuur- en het Grondhuurreglement.				
108—113.	Behandeling van verzoekschriften.				
113—114.	Werkprogram van de Commissie voor het heerendienstvraagstuk.				
115—141.	Voedselvraagstuk, beantwoording door den	Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.			
141—145.	"	rede van den heer	's Jacob.		
145—149.	"	" " "	Koesoemo Joedo.		
150—165.	"	" " "	Teeuwen.		
166—171.	"	" " "	Tjipto Mangoenkoesoemo.		
171—174.	"	" " "	Gerritzen.		
174—179.	"	" " "	Abdoel Moeis.		
179—180.	"	" " "	Van der Jagt.		
181—182.	Wijziging van de begrooting voor het jaar 1919.				
183—186.	Voedselvraagstuk, rede van den	heer Koning.			
186—190.	"	" " "	Djajadiningrat.		
190—200.	"	" " "	Tjokroaminoto.		
200—201.	"	" " "	Koesoemo Joedo.		
201—206.	"	" " "	Schmutzer.		
207—209.	"	" " "	Bergmeijer.		
209—210.	"	" " "	Kan.		
210—219.	"	" " "	Cramer.		
219—225.	"	" " "	Schumann.		
225—229.	"	" " "	Van Hinloopen Labberton.		
230—231.	"	" " "	Bosscha.		
231—233.	"	" " "	Gerritzen.		
233—239.	"	" " "	's Jacob.		
239—247.	"	beantwoording door den	Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.		
247—248.	"	" " "	Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken.		
249.	"	rede van den heer	Dwidjosewojo.		
249—250.	"	stemming over moties.			
251.	Bijeenkomst van 4 Maart 1919.				
253—257.	Ingekomen stukken; sluiting der eerste buitengewone zitting 1919.				
1— 50.	Vragen door de leden van den Volksraad gedaan met de antwoorden van de Regeering, voor zoover deze laatste vóór 20 Mei 1919 zijn ingekomen.				

Tz b
9350

VOLKSRAAD.

OLIVER

HANDELINGEN

VAN DEN

VOLKSRAAD

GEDURENDE DE EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

1ste VERGADERING — 17 FEBRUARI 1919.

Toespraak van den Voorzitter. — Ingekomen stukken.

1ste VERGADERING.

Vergadering van Maandag 17 Feb. 1919.

(Bijeenroepingsuur 10 voormiddag).

Toespraak van den Voorzitter. — Ingekomen stukken. — Bespreking van het Voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 35 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, Dr. Abdul Rivai, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Oetoyo, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, J. C. Pabst, P. A. A. P. Prangwadono, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, Dr. R. Ng. Radjiman alias Wediodipoero, W. A. C. Whitlau.

Regeeringsgemachtigden: de heeren Sibinga Mulder en Carpentier Altling.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Zooals U bekend is, werd tegen het einde onzer laatste gewone zitting door een zestiental leden het verzoek gedaan, met het oog op den nog te verrichten arbeid, die zitting niet te sluiten, doch haar tot ongeveer het midden dezer Februari-maand te verdagen.

Daar het mij voorkwam, dat zowel letter, als geest van het Regeeringsreglement zich tegen zoodanige ver-

(Voorzitter.)

daging verzetten, meende ik daartegen bezwaar te moeten maken en zulks te eerder, waar hetzelfde Reglement de mogelijkheid opent tot het beleggen van een buitengewone zitting, waarmede hetzelfde doel, afdoening van eenige, nog aanhangige aangelegenheden, volkomen kon worden bereikt.

In den loop der vorige maand bleek echter, dat voor de behandeling der bedoelde aangelegenheden in een buitengewone zitting niet met zekerheid op een voldoende aantal leden kon worden gerekend, reden, waarom ernstig in overweging werd genomen, van het bijeenroepen van die zitting af te zien.

Tijdens die overweging trad echter het vraagstuk der voedselvoorziening in die mate op den voorgrond, dat het wenschelijk voorkwam, op den voet van artikel 142 van het R.R. een spoedzitting te beleggen, waarin over dit vraagstuk zou kunnen worden beraadslaagd en waarin aan de Regeering eenige inlichtingen ter zake konden worden gevraagd.

De Gouverneur-Generaal, die zich tot het doen verstreken van die inlichtingen aanstonds gaarne bereid verklaarde, machtigde mij, U den oproep te doen toekomen tot deze spoedzitting, waarvan ik hierbij de eerste vergadering open.

In hoeverre van ons samenzijn zal kunnen worden gebruik gemaakt om, zij het voorloopig nog slechts in afdeelingsonderzoek, nog enkele der hierboven bedoelde onderwerpen af te doen, dient te worden afgewacht, maar het laat zich hooren, dat, wanneer een gereede gelegenheid daartoe zich voordoet, wij haar niet ongebruikt mogen laten.

Voorts deel ik het College mede, dat sedert de sluiting der vorige zitting zijn ingekomen:

A. Berichten van verhindering:

- a. van den heer Z. Stokvis, wegens ambtsbezigheden.
- b. van den heer Ketner, wegens ongesteldheid.

A. 682. 404

1ste VERGADERING — 17 FEBRUARI 1919.

Ingekomen stukken.

(Voorzitter.)

- c. van den heer Stibbe, wegens ongesteldheid.
d. van den heer Koesoemo Joedo, wegens ambtsbezigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

- B. Een voorstel tot regeling der werkzaamheden der Heerendienstcommissie uit den Volksraad.

Dit voorstel zal nader in behandeling worden genomen.

C. De volgende Regeeringsbrieven en beschikkingen:

- 1°. 6 brieven van den 1sten Gouvernements Secretaris respectievelijk van 11 en 20 December 1918, van 2 en 16 Januari en van 10, 13 en 14 Februari 1919 Nos. 3211/II, 3297/II, 4/II, 138/II, 62/II, 416/II en 426/II, daarbij toezendende de Regeerings-antwoorden op de door leden van den Volksraad ingediende vragen.

De antwoorden zijn of zullen worden opgenomen in het Aanhangsel van de Handelingen van den Volksraad.

- 2°. Afschrift van de brieven van den Gouverneur-Generaal aan den Minister van Koloniën van 6 en 8 Januari 1919 Nos. 8/39 en 14/14, handelend:

- a. over de motie betreffende de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs.
b. over het voorstel strekkende tot toepasselijkverklaring van artikel 3 van het Koninklijk besluit van 3 November 1866 No. 72, op de niet-Europeesche leden van den Volksraad.

- 3°. Een afschrift van het besluit van den Gouverneur-Generaal van 17 December 1918 No. 1, tot instelling eener Commissie tot herziening van de grondslagen der Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië.

- 4°. Een afschrift van het besluit van den Gouverneur-Generaal van 31 Januari 1919 No. 43, waarbij wordt ingesteld eene Commissie om de Regeering van voorlichting te dienen nopens in het octrooi der Javasche Bank aan te brengen wijzigingen.

- 5°. Een afschrift van het besluit van den Gouverneur-Generaal van 1 Februari 1919 No. 27, waarbij enkele bepalingen zijn vastgesteld ten behoeve der Suiker-enquête-Commissie.

- 6°. Een Kabinet's brief van den Gouverneur-Generaal van 7 Februari 1919 No. 9, houdende mededeeling dat de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel als gemachtigde, bedoeld in art. 140, 2de lid Regeeringsreglement is aangewezen om voorlichting te verschaffen omtrent de voedselvoorziening.

De sub 2° en 6° bedoelde bescheiden worden voorgelezen en overigens met de sub 3°, 4° en 5° bedoelde afschriften voor kennisgeving aangenomen, terwijl al deze stukken ter Secretarie ter inzage gelegd zullen worden.

- 7°. Een brief van den Gouvernements-Secretaris van 31 December 1918 No. 3372/I houdende de gevraagde inlichtingen betreffende de verbanning van Si Amagelar Toankoe Batoeah.
8°. Een brief van den 1en Gouvernements Secretaris van 23 Januari 1919 No. 211/III A¹, met bijlagen, betreffende het toekennen van overwerkgeden aan het personeel van Landspandhuizen.
9°. Een brief van den 1en Gouvernements Secretaris van 4 Februari 1919 No. 312/III A¹, met bijlage, houdende de gevraagde inlichtingen nopens het aan den Hoofdcommissaris van Politie C. J. Boon verleend ontslag.

De brieven sub 7°, 8° en 9° worden na te zijn voorgelezen in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften.

- 10°. Een brief van den 1en Gouvernements Secretaris van 6 Februari 1919 No. 337/II waarbij wordt aangeboden een nota van antwoord op de replieken bij de algemeene beschouwingen tijdens de najaarszitting 1918.

Deze nota is gedrukt en rondgedeeld.

- 11°. Een brief van den 1en Gouvernements Secretaris van 11 Februari 1919 No. 388 waarbij wordt aangeboden een nota naar aanleiding van de motie van den heer Abdoel Moeis e. a. (Eerste zitting 1918 B I No. 63) inzake vermindering van belastingdruk der Inlandsche bevolking.

Deze nota zal ter inzage gelegd worden ter Secretarie van den Volksraad.

D. De volgende geschriften en boekwerken:

- 1°. Drie exemplaren van een opstel „Een nieuwe koers in Indië”, ontvangen van den heer Suermondt te Leiden.
2°. Een exemplaar van het verslag van den toestand der Gemeente Semarang over 1917, ontvangen van den Burgemeester van Semarang.
3°. Twee exemplaren eener geschiedkundige nota over een Indisch bezoldigingsstelsel, ontvangen van de Regeering.
4°. Een exemplaar van het werk „Letters to the people of India on responsible Government” ontvangen van de Algemeene Secretarie te Buitenzorg.
5°. Een exemplaar van het werk „De opkomst der Wes-

Ingekomen stukken.

(Voorzitter.)

terkwartieren van de Oost-Indische Compagnie", ontvangen van de Regeering.

- 6°. Een exemplaar van de 4de Wetenschappelijke balans van het Weduwen- en Weezenfonds van burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië, ontvangen van de Algemeene Secretarie te Buitenzorg.
- 7°. Drie exemplaren van de vanwege het Koloniaal Instituut uitgegeven Pandecten van het Adatrecht (deel IV) stuk A en B, ontvangen van de Algemeene Secretarie.

Deze geschriften en boekwerken worden onder dankbetuiging aanvaard en zullen in de boekerij worden opgenomen.

E. De volgende ter kennisneming ontvangen bescheiden:

- 1°. Een geschrift van R. M. Sajid Besari te Ngaroe (Rembang) strekkende tot bevordering van den padiaaanplant.
- 2°. Eene door verschillende vereenigingen te Medan aangenomen motie, inzake de bestuurshervorming hier te lande.
- 3°. Eene adhaesie betuiging van de Vorstenlandsche Landbouwvereeniging aan de door den heer Van der Jagt op 15 November 1918 in den Volksraad gehouden redevoering.
- 4°. Een afschrift van den brief van den Burgemeester van Batavia aan den Gouverneur-Generaal in zake de bebouwing van het Koningsplein.
- 5°. Een afschrift van het door het Dagelijksch Bestuur van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië aan den Gouverneur-Generaal gericht verzoekschrift, gedagteekend Soerabaia 9 Januari 1919 betreffende de inkrimping van den aanplant van suikerriet.

Deze bescheiden zullen ter inzage gelegd worden ter Secretarie van den Volksraad.

F. De volgende verzoekschriften:

- 1°. Een drietal verzoekschriften om positieverbetering van:
- H. J. Th. L. Boers te Sawah Loento ten behoeve van Commiezen bij het B. B. op Gewestelijke en Plaatselijke kantoren,
  - het bestuur der vereeniging Sinar-Laoet te Soerabaia ten behoeve van het mindere Marine-personeel,
  - J. E. Prins te Tjimahi, ten behoeve van de militaire kler- en schoenmakers,
  - M. Mintodimoeljo, te Lemahabang, ten behoeve van hulppostcommiezen.
- 2°. Een verzoekschrift van een 20-tal ingezetenen uit de desa Kembang, afdeeling Pati der residentie Semarang ter verkrijging van erfpachtsgroden.

- 3°. Als voren van een 10-tal ingezetenen uit dezelfde desa.
- 4°. Een verzoekschrift van de plaatselijke S. I. te Sampang strekkende om te bevorderen dat aan de zoutmakers op Madoera *f* 10.— per kojang uitbetaald wordt.
- 5°. Een tweetal verzoekschriften van den heer Doel te Meester-Cornelis om tusschenkomst ter zake van het hem verleend ontslag als klerk b/h Dept. van Binnenlandsch Bestuur.
- 6°. Een verzoekschrift van H. A. van Hien te Bandoeng om het daarheen te leiden, dat de door hem uitgebrachte klachten over de handelingen van de bestuursambtenaren te Bandoeng, en van de gemeente Bandoeng en van den heer Geverding opnieuw worden onderzocht.
- 7°. Een verzoekschrift van R. Tataningrat gelar R. M. Hardjokoesoemo, te Batavia, gewezen Demang van Pangkalpinang (Banka) om tusschenkomst ter erlanging eener schadeloosstelling van *f* 3000.—.
- 8°. Een verzoekschrift van R. B. Soerio di Poero, President der vereeniging Insulinde te Djoena om een onderzoek in te stellen naar de handelingen van den toenmaligen Wedana van Djoena in zake afstand van gronden aan de S. J. S. Maatschappij.
- 9°. Een verzoekschrift van F. B. Egeter te Weltevreden, tijd. archivaris bij den dienst der S. S. om te bevorderen dat art. 5 van het Reglement voor het Weduwen- en Weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Ned.-Indië wordt gewijzigd.
- 10°. Een verzoekschrift van het bestuur der plaatselijke S. I. te Banjoemas om opheffing der bezwaren tegen het verrichten van werkzaamheden ten behoeve van den Gewestelijken Raad van Banjoemas.
- 11°. Een schrijven van Kartodikromo te Kaliwoengoe waarbij aanbevolen wordt in de kali Krandjang een dam aan te brengen, ten behoeve der bevoeiing der padivelden.
- 12°. Een verzoekschrift van M. Poerboamidjojo gewezen Assistent-Wedana wonende te Soerabaja, om tusschenkomst ter erlanging van onderstand.
- 13°. Een schrijven van ingezetenen van Palembang, waarbij de aandacht wordt gevestigd op laakbare handelingen van een Assistent-Demang ter plaatse.
- 14°. Een verzoekschrift van J. Olivier e. a. te Meester-Cornelis om te bevorderen dat het Gemeentebestuur van Meester-Cornelis de bepalingen van art. 17 der Locale-Radenordonnantie naleeft.
- 15°. Een verzoekschrift van Said Ismail bin Abdullah Alatas, in vereeniging met 14 vereenigingen van Arabieren op Java, betreffende de inlijving van de Arabieren bij de militie.
- 16°. Een verzoekschrift van het bestuur van de vereeniging voor Vrouwenkiesrecht, houdende verzoek om adhaesie te betuigen aan het door die vereeniging

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Voorzitter e. a.)

aan den Gouverneur-Generaal gericht verzoekschrift betreffende het toekennen van actief en passief kiesrecht aan vrouwen van elken landaard.

17°. Een ongeteekend, ongezegeld verzoekschrift betreffende de verbetering van de irrigatiewerken aan de kali Tjikawoeng.

Deze verzoekschriften worden gesteld in handen van de Commissie voor de verzoekschriften.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Hiermede ben ik gekomen tot het voornaamste punt van deze bijeenkomst n.l. de voedselvoorziening van Nederlandsch-Indië.

Zooals U uit den oproepingsbrief bekend is, betreft het in hoofdzaak drie vragen, die door de leden, die op bijeenroeping hebben aangedrongen, zijn gesteld en waarop de Regeering gaarne bereid is antwoord te geven.

Daarbij zijn nog gekomen een tweetal vragen (die eveneens zijn rondgedeeld) van den heer Teeuwen waarvan de eerste luidt:

„Overzicht van hetgeen door de Regeering inzake de voedselvoorziening overwogen en niet tot uitvoering gebracht is, met bekendstelling van de redenen der niet-uitvoering”.

en de tweede:

„Welke inzichten bij Haar bestaan omtrent het in Haar hand leggen van den voedselhandel totdat er weer overvloedige voorraad aanwezig zal zijn”.

Deze vragen zullen, zooals zooeven medegedeeld, in de eerste instantie door den heer Sibinga Mulder worden beantwoord namens de Regeering en terwijl ik daartoe aan den heer Sibinga Mulder gaarne het woord verleen, wensch ik daaraan toe te voegen een welkomstgroet, waar deze Directeur van Landbouw voor de eerste maal in ons midden verkeert.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel:

In de eerste plaats wil ik mijn dank betuigen voor de aangename woorden bij den aanvang dezer zitting tot mij gesproken.

De punten, waaromtrent door den Volksraad inlichtingen van de Regeering worden verwacht, zijn de volgende:

1. Gegevens betreffende de voedselschaarschte.
2. Overzicht van hetgeen door de Regeering is gedaan om daaraan tegemoet te komen.
3. Wat de Regeering zich voorstelt daaraan verder te doen.

De Regeering beschouwt het als een voorrecht, dat zij op dit oogenblik de gelegenheid heeft den Volksraad volledige inlichtingen te verstrekken omtrent het gewichtige vraagstuk van de voedselvoorziening. Waar de vermelde vragen zakelijk zijn gesteld, zal ook de beantwoording dit karakter dragen.

Ik heb getracht om hetgeen omtrent elk der drie punten

(Sibinga Mulder.)

is te vermelden gescheiden te houden. Het bleek mij echter, dat dat dit niet in het belang zou zijn van het verkrijgen van een goed overzicht. Meer doelmatig lijkt het tegelijk met de uiteenzetting van de verschillende oorzaken der voedselschaarschte te behandelen de achter-eenvolgens genomen maatregelen om daaraan zooveel mogelijk tegemoet te komen. Punten 1 en 2 zal ik daarom gezamenlijk bespreken, waarbij tevens een enkele maal sprake zal zijn van toekomstige maatregelen, die overigens afzonderlijk aan het slot zullen worden behandeld.

Verder lijkt het mij doelmatig afzonderlijk te bespreken eenerzijds alles, wat verband houdt met aankoop en verdeling van voedingsmiddelen, anderzijds de maatregelen op het gebied van productievermeerdering, evenals dit is geschied in de op 2 December 1918 door den Regeerings-gemachtigde Mr. Talma uitgesproken rede. Daar bij die gelegenheid reeds een vrij uitvoerige uiteenzetting werd gegeven van dezelfde zaak, waaromtrent thans inlichtingen zijn gevraagd, zal het onvermijdelijk zijn nu en dan in herhalingen te vervallen. Men houde mij ten goede, wanneer ik in die gevallen niet telkens naar bedoelde rede verwijs.

Met betrekking tot de moeilijkheden in zake den invoer van rijst vermeld ik het volgende.

Op 1 October 1915 werd geheel onverwacht door de Regeering van Fransch-Indo-China de algeheele uitvoer van rijst naar Nederlandsch-Indië verboden, een gevolg o. a. van geringe eigen voorraden en van de groote vraag naar Saigonrijst uit andere streken, zooals Zuid-China.

Hiermede begonnen eigenlijk, zooals verder zal blijken, voor Nederlandsch-Indië de moeilijkheden, welke met korte onderbrekingen tot heden hebben voortgeduurd.

Op 4 Februari 1916 werd daarop ook de uitvoer van Saigonrijst uit Singapore naar Nederlandsch-Indië verboden, een maatregel op verzoek van de Saigonautoriteiten door het Straits Gouvernement genomen.

Begin April 1916, toen de oogst in Saigon overvloedig bleek te zijn, werd de uitvoer van Cochinchina naar Nederlandsch-Indië wederom opengesteld, met deze beperking evenwel, dat per kwartaal in Nederlandsch-Indië niet meer zou mogen worden ingevoerd dan gedurende het overeenkomstige kwartaal van het jaar 1913. Het tekort op den invoer uit andere landen uit Saigon aanvullen werd hierdoor onmogelijk gemaakt.

In de tweede helft van 1916 begonnen zich hier te lande ernstige moeilijkheden voor te doen. De invoeren van buitenlandsche rijst op Java waren gedurende de maanden Januari t/m Mei 1916 ongeveer 70.000 ton minder dan in dezelfde maanden van 1915, terwijl ook de stand van de te velde staande gewassen, speciaal die van de padi, eenige reden tot bezorgdheid gaf. In de eerste vijf maanden van 1916 waren reeds $\pm$ 100.000 bahoe padi meer mislukt dan in dezelfde maanden van het voorafgaande jaar.

1ste VERGADERING — 17 FEBRUARI 1919.

Bespreeking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Ook de uitvoeren van Rangoonrijst werden aan beperkende bepalingen onderworpen, welke echter in October weder werden ingetrokken.

Einde 1916 waren de voorraden buitenlandsche rijst hier te lande belangrijk, terwijl ook de aanplantingen van voedingsgewassen geen reden tot bezorgdheid gaven.

Begin Februari 1917 bedroegen de voorraden buitenlandsche rijst in eerste hand in de havenplaatsen 22 000 ton, een cijfer, dat voor Februari zeer bevredigend te noemen was.

Terwijl zich in de eerste maanden van 1917 reeds, zij het ook sporadisch, moeilijkheden voordeden in verband met het verkrijgen van scheepsruimte voor rijstvervoer, namen die moeilijkheden in de maanden Mei/Juni merkbaar toe en het werd dan ook aan deze moeilijkheden toegeschreven, dat begin Juli voor Java met Rangoon, Saigon en Bangkok slechts gecontracteerd werd voor levering in volgende maanden voor eene totale hoeveelheid van 30.000 ton rijst, waarvan slechts $\pm$ 7.000 ton met Rangoon.

Begin Augustus werd een zeer belangrijk aantal stoomers, die anders voor rijstvervoer tusschen Rangoon/Nederlandsch-Indië/Straithavens, Bangkok/Straithavens en Saigon/Straithavens zorgden, door de Engelsche Regeering gerequireerd.

De voorraden in eerste hand bedroegen in de tweede helft van Augustus 1917 op Java 11.300 ton, terwijl contracten liepen voor levering in volgende maanden voor 56.000 ton, een cijfer, dat wel belangrijk hooger was, dan dat voor Juli t.v. maar laag in vergelijking met het voorafgaande jaar bijv.:

	Einde Aug. 1916.	Einde Aug. 1917.
Voorraden 1ste hand	25.000 ton	11.300 ton
Loopende contracten	83.000 ..	56.000 ..

Een eerste gevolg van die meerdere requisitie was het afkondigen van een uitvoerverbod van rijst uit Britsch-Indië naar Nederlandsch-Indië op 19 October 1917, terwijl 2 November d.o.v. de uitvoer van rijst uit Singapore naar Nederlandsch-Indië verboden werd. Laatstgenoemd verbod werd, dank zij de protesten van den Chineeschen handel, kort daarop weder ingetrokken.

Uit den aard der zaak lieten deze maatregelen niet na, hunnen invloed op de rijstaanvoeren te doen gevoelen en het trof wel ongelukkig, dat deze maatregelen genomen werden op een tijdstip zoo betrekkelijk kort voor de kritieke maanden December/Januari. Begin November bedroegen de voorraden rijst in eerste hand op Java slechts 4.000 ton, terwijl de vraag uit het binnenland zeer belangrijk was.

De hogere vrachten deden ook de prijzen niet onbelangrijk stijgen.

In Augustus 1917 bereikten de Regeering dan ook reeds klachten uit Midden Java (in het bijzonder uit Djokja) over het feit, dat de handel niet voor voldoende aanvoeren kon zorg dragen.

Daarbij kwam, dat begin Januari, toen de voorraden in de eerste hand in de havenplaatsen slechts 5.000 ton bedroegen (normaal is die hoeveelheid $\pm$ 25.000 ton), de telegrammenblokkade het doen van zaken met Singapore praktisch onmogelijk maakte.

Dat de voorraden buitenlandsche rijst in de tweede en derde hand in de binnenlanden onder deze omstandigheden uitgeput raakten, is niet te verwonderen.

Het directe gevolg van deze moeilijkheden:

prijsstijging en niet alleen van rijst maar ook van andere voedingsmiddelen, bleef niet uit en zoo steeg bijv. de noteering voor Saigonrijst, welke November/December nog beneden f 8.—, per picol cif bedroeg, in Januari reeds tot f 9.67, in Februari tot f 11.33 en in Maart tot f 11.67.

De hoge prijzen door Java aangelegd hadden ten gevolge, dat van de Buitenbezittingen, waar in enkele havens niet onbelangrijke voorraden buitenlandsche rijst voorradig waren, herexport naar Java plaats vond. Om dezen handel, welke alleen de moeilijkheden zou verplaatsen, te stoppen werden op verzoek van de betrokken Hoofden van gewestelijk bestuur de noodige maatregelen getroffen (Uitvoerverboden van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, enz.).

De geringe en onvoldoende aanvoeren van buitenlandsche rijst en de, zooals zooeven gezien werd, sterk stijgende prijzen hadden tengevolge dat de vraag naar Java-rijst sterk toenam en door de gewesten in Midden-Java, welke van de verminderde aanvoeren het meest te lijden hadden, werd op ongekend groote schaal rijst in West-Java en wel voornamelijk in Krawang, opgekocht.

De prijzen van het inheemsche product stegen daarvoor zeer snel en tot een welhaast ongekende hoogte, terwijl verder de voorraden snel verminderden.

Het is dan ook niet te verwonderen; dat begin Februari 1918 de eerste aanvraag om hulp bij de Regeering inkwam en wel van den Resident van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Vanaf dat oogenblik dateert eigenlijk de Regeerings-distributie van voedingsmiddelen. Kort daarop werden aanvragen ontvangen uit andere gewesten, zowel van Java als van de B.B. en wel uit Kediri (Tranggalek), Bawean, de Natoenaeilanden, enz.

Om aan die aanvragen te voldoen was het noodzakelijk in de open markt op Java aan te koopen, wat dikwijls met zeer groote moeilijkheden gepaard ging.

Waar te voorzien was, dat die aanvragen om Regeeringshulp in de eerstvolgende tijden eerder zouden toedien afnemen en het noodzakelijk geoordeeld werd, dat de Regeering om op alle mogelijkheden voorbereid te zijn, zelf over voldoende groote rijstvoorraden beschikte, werd overgegaan tot aankoop van rijst in Bangkok.

Aan pogingen om weder de openstelling van Rangoon te verkrijgen, waar in Rangoon groote voorraden beschikbaar waren, heeft het uit den aard der zaak niet ont-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

broken en dank zij de energieke pogingen ter zake door de directie van de K.P.M. verricht, werd overeenstemming verkregen.

Door deze directie waren n.m. namens de scheepsvaartmaatschappijen met de Britsch-Indische autoriteiten onderhandelingen gevoerd om uitvoervergunning te verkrijgen voor Rangoonrijst, waartegenover door de scheepsvaartmaatschappijen scheepsruimte ter beschikking van de Britsch-Indische autoriteiten zou worden gesteld.

Die overeenkomst, het gold hier eene hoeveelheid van 400.000 ton, was na lange onderhandelingen juist van kracht geworden, toen de Geallieerden er toe overgingen in Maart 1918 een gedeelte van onze vloot te requireeren en de scheepvaart onder Hollandsche vlag voor enkele maanden werd verlamd.

Dank zij evenwel die overeenkomst konden nog eenige duizenden tonnen Rangoonrijst hier te lande aangevoerd worden.

De Regeering haastte zich, zich van de lading dezer schepen te verzekeren en met de door deze schepen benevens eenige K.P.M. stoomers uit Bangkok aangebrachte regeeringsrijst was het mogelijk om aan de zeer talrijke aanvragen te voldoen.

Algeheele stilstand in de aanvoeren heeft maar kort geheerscht: de hooge vrachten, die konden worden aangelegd, hadden ten gevolge, dat een groot aantal schepen onder Engelsche en Japansche vlag in deze wateren het rijstvervoer op zich nam.

De snelle stijging van de rijstprijzen had uit den aard der zaak een minstens evenredige stijging van de prijzen van andere voedingsmiddelen ten gevolge en zoo noteerde bijv.:

G a p l e k, welk artikel in 1916 nog voor f 1.50 per picol te krijgen was, in Augustus 1917 f 3.50 en in Februari 1918 reeds f 7.—. M a i s noteerde in dienzelfden tijd f 7.50.—.

In Maart 1918 werden resp. de uitvoer van mais en die van producten van de cassave uit geheel Nederlandsch-Indië verboden. De toestand op Java vooral was ongunstig en ingrijpen van Regeeringswege was ten zeerste noodzakelijk geworden en zoo werden in Maart en April meerdere maatregelen getroffen, die hieronder nader volgen.

Om de op Java aanwezige voorraden daar te houden en het niet te controleeren betrekken van rijst van Java door de Buitenbezittingen te voorkomen, werd bij ordonnantie van 3 Maart de uitvoer van rijst uit Java en Madoera naar de overige deelen van Nederlandsch-Indië verboden.

Ten einde een afdoende controle te kunnen uitoefenen op de voedselbeweging binnen de gewesten en om onredelijke prijsopdrijving van levensmiddelen en huishoudelijke artikelen te kunnen tegengaan, werden met het oog op de buitengewone tijdsomstandigheden de Onteigeningsbepalingen aangevuld. (Staatsblad 1918

Nos 136 en 174). In 't kort komen de aanvullingen hierop neer. Indien gegronde vrees bestaat voor opdrijving van prijzen, kunnen door de Hoofden van gewestelijk bestuur levensmiddelen enz. in beslag worden genomen om ter beschikking van de bevolking te worden gesteld. De waarde wordt vergoed overeenkomstig taxatie door schatters. De Directeur van Landbouw is bevoegd verklaard om, in het belang van prijszetting of verdeling, den uitvoer van levensmiddelen enz. van het eene gewest naar het andere of van een deel van een gewest naar elders te verbieden, tenzij door het hoofd van gewestelijk bestuur vergunning wordt verleend, en om in gewesten, die op deze wijze gesloten zijn, waren in beslag te doen nemen en deze ter beschikking te stellen van hoofden van andere gewesten.

Hiervan is begin April 1918 al dadelijk gebruik gemaakt om den uitvoer van rijst uit alle gewesten van Java en Madoera onder controle te stellen. Later zijn talrijke verbodsbepalingen getroffen voor allerlei andere voedingsmiddelen, ook voor verschillende gewesten van de Buitenbezittingen.

Ook bleek het later noodig een wettelijke bevoegdheid te scheppen om maximumprijzen voor levensmiddelen vast te stellen en tegen overtreding daarvan straf te bedreigen (Staatsblad 1918 No. 787).

Het was begin 1918 meerdere malen op overtuigende wijze gebleken, hoe noodzakelijk het was te achten, dat de Regeering geheel op de hoogte zou zijn van de te verwachten aanvoeren van rijst uit het buitenland. Om die gegevens te kunnen krijgen was het noodzakelijk, dat de invoer van rijst in Nederlandsch-Indië aan een vooraf door den Directeur van Landbouw te verleenen vergunning werd gebonden. Dit voorschrift werd afgekondigd bij ordonnantie van 22 April 1918.

Het gold voor geheel Nederlandsch-Indië met uitzondering van de gewesten Sumatra's Oostkust, Riouw en Djambi, welke geregeld producten in kleine hoeveelheden naar Singapore zenden, waartegenover rijst vandaar wordt teruggebracht.

Door het licentiestelsel was het tevens mogelijk controle uit te oefenen op de verdeling van de aan te voeren rijst, dus er voor te zorgen, dat invoer plaats had naar de behoefte van de verschillende havens.

Begin April begon de Java-oogst af te komen, waardoor eenige ontspanning ontstond.

Eene belangrijke verbetering trad evenwel eerst in, toen Rangoon weder uitvoerlicenties voor Nederlandsch-Indië begon te verleenen en de vaart op de buitenlandsche rijsthavens weer hervat werd.

In Mei werd in meerdere gewesten een begin gemaakt met den opkoop van padi van bestuurswege, tot welken opkoop kort tevoren bij mondeling overleg met de Residenten in principe besloten was.

Het ligt in de bedoeling de op te koopen padi op te schuren en tegen zelfkostenden prijs in de maanden

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Februari/Maart 1919 ter beschikking van de bevolking te stellen. In verschillende gewesten is daarmee reeds een begin gemaakt.

Ongeveer 450.000 picol padi werden in de verschillende gewesten opgekocht.

Zooals reeds werd medegedeeld waren uit Djokja reeds in Augustus 1917 klachten ontvangen over onvoldoende aanvoeren van voedingsmiddelen; de toestand verergerde in volgende maanden belangrijk en van de gewesten op Java was Djokja het eenige, dat voor maanden geheel op de Regeeringsvoorraden was aangewezen.

Voor de distributie van de Regeeringsrijst werd door den Resident een beroep gedaan op de hulp van den kapitein-Chinees te Djokja, die de geheele organisatie en controle van den verkoop, eerst alleen van Regeeringsrijst, later ook van andere voedingsmiddelen, geheel belangloos op zich nam. Waar genoemde kapitein zelf groot-handelaar in voedingsmiddelen was en hij dus daardoor geheel op de hoogte was van de behoefte van het gewest is het niet te verwonderen, dat de verkoop van Regeeringsvoedingsmiddelen ondanks de groote en steeds stijgende moeilijkheden zoo betrekkelijk vlot van stapel is geloopt.

Van de zoo langen tijd lage prijzen van de Regeeringsvoedingsmiddelen heeft Djokja dan ook in de eerste plaats de voordeelen getrokken.

Het bleek al reeds in het begin van 1918 noodzakelijk, om allerlei machinaties (verkoop met langdurig crediet of tegen levering van andere producten enz.) te voorkomen, den invoer van rijst in het gewest Djokja te verbieden, een maatregel die later ook voor andere gewesten, zij het ook op andere gronden, noodzakelijk bleek.

Begin Mei 1918 was de toestand gunstig te noemen; de invoer was voldoende, de Java-oogst leverde bevredigende resultaten op, het aantal mislukkingen was niet belangrijk grooter dan in het vorige jaar, terwijl de aanplantingen zeer belangrijk waren uitgebreid.

Waar de Regeeringsvoorraden vrij belangrijk waren, werd onder deze omstandigheden besloten de voorraden niet verder op te voeren, maar wel voor regelmatige „versversching” zorg te dragen ten einde bederf te voorkomen.

Tot begin Juni 1918 werden op Java verstrekt $\pm$ 105.000 picols Regeeringsrijst en op de Buitenbezittingen $\pm$ 166.000 picol.

In de tweede helft van Mei, terwijl de prijzen van buitenlandsche rijst flink begonnen te dalen, stegen de prijzen van inheemsche rijst in het Krawangsche niet onbelangrijk, een gevolg van het doen van belangrijke aankopen voor rekening van andere gewesten, terwijl verder ook speculatie aan deze stijgingen niet vreemd was.

Om, waar omtrent het uitvallen van de Krawangoogst nog weinig te voorspellen viel, te voorkomen, dat de Javarijstrijzen reeds zoo vroeg in het seizoen te veel verhoogd zouden worden, werd aan den Resident van het Gewest Batavia, verzocht uitvoerlicenties zooveel moge-

lijk te beperken, zoowel wat aantal als wat hoeveelheid betreft.

Het lag in de bedoeling, deze beperkende bepalingen, indien de groote Krawangoogst bevredigende resultaten opleverde, weder in te trekken.

In Juni bleek evenwel reeds, dat de Krawangoogst zou tegenvallen en van intrekken of verzachten van de bepalingen moest dan ook geheel worden afgezien.

De algemeene toestand bleef ook gedurende de maanden Juli en de eerste helft van Augustus bevredigend en er bestond geen enkele reden om tot eenig ingrijpen over te gaan.

Einde Augustus evenwel trad eene verandering in, de buitenlandsche markten begonnen langzaam op te loopen, het aantal mislukkingen op Java was belangrijk en de weersomstandigheden deden nog meerdere mislukkingen van de te velde staande gewassen vreezen, terwijl ook de vraag uit de binnenlanden weder zeer begon toe te nemen.

Daarbij kwam, dat de aangevoerde buitenlandsche rijst snel in consumptie werd gebracht en als gevolg daarvan de voorraden in eerste hand gering bleven.

Ook de contracten, door importeurs hier te lande met het buitenland afgesloten voor leveringen in volgende maanden, waren niet groot, terwijl van tijd tot tijd particuliere berichten uit Britsch-Indië ontvangen werden, die wezen op minder gunstige oogstvooruitzichten in de Noordelijke staten en in Bengalen.

Heel voorzichtig en geleidelijk werd toen weder, om op alle gebeurlijkheden voorbereid te zijn, tot aankoop van rijst van Regeeringswege overgegaan.

Behalve directe aankopen in het buitenland werden ook cifcontracten overgenomen van importeurs. Dit laatste had het voordeel, dat het Gouvernement over deze rijst de vaste beschikking kreeg en de prijzen van die hoeveelheden dus niet aan verdere stijging onderhevig behoefden te worden gemaakt, terwijl de speculanten weer alles in het werk stelden, om weer voorraden in handen te krijgen, wat zij alleen konden doen door verderen inkoop in het buitenland voor levering op lateren termijn.

Het werd gewenscht geoordeeld, dat indien op een zeker oogenblik door Rangoon geen nieuwe licenties meer zouden worden afgegeven, en de oude nog mochten worden uitgevoerd, die rijst zich dan ten minste zooveel mogelijk in handen van de Regeering zou bevinden en zoo weinig mogelijk in handen van speculanten.

12 September 1918 werden meerdere berichten van particuliere zijde uit Rangoon ontvangen, dat nieuwe moeilijkheden bij het verstrekken van uitvoervergunningen waren gerezen en deze berichten gaven o.a. aanleiding om zooveel mogelijk rijst, die zeilende was, van particulieren over te nemen.

De inkoop, die van Regeeringswege te Rangoon gedurende Augustus en September werden gedaan,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

hadden plaats voor afscheep op zoo kort mogelijken termijn en wel afscheep tot ultimo October en zulks met het oog op de mogelijkheid van sluiting.

In de korte periode van $\pm$ 3 weken was van Regeeringswege de hand gelegd op ongeveer 40 000 ton Rangoonrijst.

Verder werd eveneens tot aankoop van Saigonrijst overgegaan. Medio September werd het bericht ontvangen, dat geen nieuwe licenties voor uitvoer uit Rangoon meer verleend zouden worden, maar dat z.g. oude contracten nog zouden mogen worden uitgevoerd.

In de tweede helft van September bleven de buitenlandsche markten zeer gespannen. Uit Saigon werd bericht ontvangen, dat de droogte groote schade aan den vooroogst had toegebracht.

De Bangkokmarkt hield zich rustig, maar ook om de mindere gewildheid dezer rijst werd nog niet tot inkoop op deze markt overgegaan.

De invoeren gedurende September waren gering en mede in verband met de geringe voorraden werden weder meerdere aanvragen voor Regeeringsrijst ontvangen. Zoo o.a. uit Solo.

Begin October werd bekend gemaakt, dat Rangoon geen verderen uitvoer meer zou toelaten, dus licenties, waarop nog geen uitvoer had plaats gehad, vervallen waren. De totale hoeveelheid gecontracteerde rijst, die Java hierdoor niet bereikte, zal hoogstens 12 000 ton bedragen hebben, van welke hoeveelheid ongeveer 4 000 ton Regeeringsrijst was.

De ongunstige vooruitzichten van den vooroogst in Cochin-China maakten het tot stand komen van transacties met Saigon zeer moeilijk, daar handelaren onder deze omstandigheden huiverig waren om contracten aan te gaan.

Ook Bangkok toonde zich terughoudend, een gevolg van geringe voorraden ouden oogst en vele loopende contracten met Japan en China.

Waar de vooruitzichten voor verdere invoeren van buitenlandsche rijst hier te lande bepaald ongunstig waren, werd in de eerste plaats besloten in de Preanger, in welk gewest de cassavecultuur zich ontzaglijk had uitgebreid, de bereiding en opkoop van gaplek (in reepjes gesneden en gedroogde cassavewortels) in handen te nemen.

Als gevolg van de groote, dagelijks toenemende vraag uit het binnenland kon abnormale stijging van de rijst-prijzen in de invoerhavens verwacht worden, daar de voorraden klein en de te verwachten aanvoeren zeer gering waren. Om die speculatie tegen te gaan werd besloten de vraag in de havenplaatsen te verminderen en meer in overeenstemming te brengen met voorraden en te verwachten aanvoeren en werd aan de Residenten van de betrokken invoerhavens verzocht geen licenties voor uitvoer meer te verlenen naar de gewesten Solo, Rembang, Madioen, Banjoemas en de Preanger Regent-

schappen, met de bedoeling, dat deze gewesten zich voor buitenlandsche rijst zouden wenden tot het Departement van Landbouw.

Waar door de Britsch-Indische autoriteiten ook de uitvoer naar de Straits Settlements en de Fed. Malay States verboden werd, was het niet te verwonderen, dat Penang den uitvoer naar Nederlandsch-Indië eveneens verbood.

Begin November werd van het Nederlandsch Consulaat te Singapore bericht ontvangen, dat Singapore door zou gaan met rijst te leveren aan Nederlandsch-Indië, zoolang de bestaande voorraden, die vrij belangrijk waren, dat zouden toelaten.

Om die voorraden zoolang mogelijk te laten duren en daardoor de zorg voor de rijstvoorziening van de honderden kleine havens in de Buitenbezittingen voor rekening van Singapore te laten, werd besloten geen rijst voor Regeeringsrekening in Singapore aan te koopen en aankopen voor particuliere rekening voor Java bestemd niet aan te moedigen.

Verder werd in overleg getreden met de plantersverenigingen op Sumatra's Oostkust, verreweg de grootste consumenten op de Buitenbezittingen (nl. voor gemiddeld 8.000 ton per maand) en werd overeengekomen dat door deze organisaties niet op de Singapore markt zou worden gekocht en verder, dat om onderlinge concurrentie op de toch reeds voortdurend stijgende Bangkokmarkt, waarop Nederlandsch-Indië bijna geheel was aangewezen, te voorkomen, de door haar benodigde rijst door bemiddeling van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel gekocht zou worden. Dit Departement kon dan zorgen voor de benodigde scheepsruimte.

Kort na de afkondiging van het uitvoerverbod uit Penang werd bekend, dat de vooroogst in Saigon, welke anders in Januari en Februari afgescheept wordt, als geheel mislukt te beschouwen was en dat geen licenties verleend zouden worden voor uitvoer. Dank zij evenwel de tijdig ingevallen regens was te verwachten, dat de groote oogst bevredigende resultaten zou opleveren.

In de tweede helft van December 1918 was het dus alleen mogelijk rijst in te koopen te Bangkok en voor zeer gelimiteerde hoeveelheden te Singapore. Waar geheel Oost-Azië op deze beide markten aangewezen was, is het niet te verwonderen, dat de prijzen snel begonnen op te loopen en ready-partijen slechts met veel moeite te krijgen waren.

De voorraden Saigonrijst in Singapore verminderden snel en als gevolg daarvan werd einde December een uitvoerverbod afgekondigd. Uit Singapore kon toen nog maar alleen Siamrijst worden betrokken.

Waar ook in Nederlandsch-Indië de toestand met den dag ongunstiger werd, zoowel als gevolg van de nog steeds aanhoudende droogte als van de influenza, hadden medio December groote inkoop voor Regeeringsreke-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

ing in Bangkok plaats en wel voor levering Januari t/m maart 1919.

Kort nadat deze inkoop hadden plaats gehad trad eene snelle stijging in en bereikten de noteeringen eene ongekeerde hoogte.

Einde December werd de uitvoer van Rangoonrijst naar Singapore en Penang weder toegestaan, evenwel op voorwaarde dat geen herexport naar Nederlandsch-Indië zou plaats hebben.

Voor Nederlandsch-Indië had deze maatregel in zoverre beteekenis, dat eenige ontspanning op de Singaporemarkt intrad.

De onvoldoende aanvoeren uit Bangkok en de snelle stijging der noteeringen te Singapore hadden ten gevolge, dat de Singapore-autoriteiten den uitvoer van Bangkokrijst naar Nederlandsch-Indië onder contrôle gingen stellen.

Het bleek al spoedig, dat licenties verstrekt werden voor $\pm$ 20.000 zakken per week, welke hoeveelheid voor de B. B. onvoldoende was te achten.

Dank zij het licentiesysteem geschiedde de verdeling van dit quantum over de verschillende havens pondspondswijze in verband met vroegere invoeren.

De aanvragen om toezending van regeeringsrijst vermeerderden al dadelijk uit de Buitenbezittingen ontzaglijk. Waar aan te nemen was, dat de goedkoopere prijzen van de Regeeringsvoedingsmiddelen, die gulden beneden de Singaporemarkt waren, hieraan niet vreemd waren, werd alleen rijst geleverd tegen prijzen ongeveer overeenkomende met de Singapore-pariteit. De eigenaarsgepositie van rijstimporteurs op de B. B. ten opzichte van Singapore maakte het noodzakelijk alles in het werk te stellen om de invoeren uit Singapore zooveel mogelijk intact te houden.

Aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur in de grootere centra in de Buitengewesten werd in overweging gegeven te trachten rijstimporteurs er toe te brengen om voor gezamenlijke rekening rijst in Bangkok aan te kopen.

Dank zij de medewerking van de K. P. M. kon door het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel de benodigde scheepsruimte worden toegezegd.

Gedurende Januari namen de aanvragen om toezending van Regeeringsvoedingsmiddelen zeer sterk toe, wat ook da. daaruit blijken kan dat gedurende die maand werden gedistribueerd 34.000 ton rijst en $\pm$ 60.000 picol andere voedingsmiddelen.

Rijstverstrekking aan het platteland werd zooveel mogelijk beperkt, hierbij uitgaande van de onderstelling, dat daar, in tegenstelling met de steden, meer mogelijkheid bestond om de beschikking over andere voedingsmiddelen te verkrijgen. Het gebruik van deze andere voedingsmiddelen (mais, gaplek, sojaboonen, tarwemeel, sago, waarover straks meer) werd zooveel mogelijk aangemoedigd. Met de Legerautoriteiten, het Hoofd van het Gevangenis-

wezen en het Hoofd van de gewapende politie werd over-eengekomen, dat de rijstvoeding der militairen, van de gevangenen en van de gewapende politiedienaren, voor een deel vervangen zou worden brood, aardappelen en sago.

Voor de groote steden waren bijzondere maatregelen noodig. Zoo moest voor Soerabaja besloten worden geen uitvoerlicenties meer te verleen naar de gewesten Madoera, Pasoeroean en Kediri, welke daarop door de centrale distributie van buitenlandsche rijst werden voorzien. Kort daarop moest alle uitvoer uit de gemeente Soerabaja aan licenties worden gebonden, wat eveneens noodig bleek voor enkele andere plaatsen (Semarang, Pekalongan). De uitvoer naar het platteland werd hierdoor onder contrôle gesteld.

Om den particulieren invoer zooveel mogelijk te steunen was in December besloten, aan aanvragen voor Regeeringsvoedingsmiddelen in gewesten, die zelf uit het buitenland konden invoeren, slechts te voldoen, indien prijzen gelijk aan de geldende noteeringen konden worden betaald.

Gedurende de periode, dat de Bangkok- en de Singaporemarkt zoo onzeker waren, werden geen aanvragen voor invoerlicenties van rijst op Java ontvangen. Nu de markt beter te overzien is en waarschijnlijk ook nu blijkt, dat de hooge rijstprijzen geen belemmering vormen voor den afzet neemt het aantal aanvragen weer belangrijk toe.

Half Januari werd de uitvoer van Siamrijst uit Singapore verboden, een maatregel, door de Straits autoriteiten genomen, om de prijzen van Siamrijst te drukken. Van tijd tot tijd worden evenwel nog licenties uitgereikt, zij het ook alleen voor kleine hoeveelheden.

Voor verdere contrôle van de rijstpositie werd door de Straits-autoriteiten eenzelfde maatregel getroffen als in Nederlandsch-Indië begin 1918: de invoer van rijst zonder licentie werd verboden.

Zooals reeds is medegedeeld, werd er in October 1918 toe overgegaan den uitvoer van producten van de cassave uit het gewest Preanger-Regentschappen te verbieden.

Het werd n.m. wenschelijk geoordeeld een einde te maken aan de speculatie in dit artikel en de productie meer in handen te krijgen. De steeds hogere rijstprijzen hebben ten gevolge gehad, dat de vraag voor dit artikel niet alleen van Java maar ook van de Buitenbezittingen zeer belangrijk toenam en wel zoo sterk, dat ondanks alle moeite, het niet mogelijk was aan alle aanvragen te voldoen.

De productie verminderde in December zoowel als gevolg van de influenza als van de doorkomende regens zeer belangrijk en ook in Januari kon de productie niet noemenswaard worden opgevoerd. Thans gaat het weer beter; in de eerste week van Februari werd meer aangemaakt dan in de geheele maand Januari.

Behalve gaplek werd ook de aankoop van cassave-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

ampas en cassavemeel georganiseerd en belangrijke hoeveelheden hiervan werden over de verschillende gewesten verdeeld. Omtrent het van de H.V.A. betrokken cassavemeel werden klachten ontvangen, naar aanleiding waarvan dit meel aan de consumptie werd onttrokken. Nader bleek echter, dat hetzelfde meel reeds lang door de bevolking in Toeloengagoeng werd gebruikt, maar niet in den vorm van pap (zooals in de residentie Soerabaja), maar in den vorm van koekjes.

In enkele gewesten, waar de goedkoope Regeeringsgaplek op groote schaal verkrijgbaar was gesteld, bleek zich een levendige handel in dit artikel met naburige gewesten te ontwikkelen en was het noodig door middel van uitvoerverboden hieraan paal en perk te stellen.

In December 1918 en Januari 1919 werden maatregelen genomen om de aanvoeren van sago op Java te verzekeren, terwijl kort geleden de uitvoer uit Nederlandsch-Indië werd verboden. Behalve uit Riouw, van waar reeds belangrijke hoeveelheden werden betrokken, zullen dezer dagen de eerste aanvoeren plaats vinden uit de gewesten Amboina en Ternate. De sagobereiding moest hier geheel georganiseerd worden.

Enkele contracten voor levering van sojaboonen (kedelé) werden afgesloten. De vraag naar dit artikel is evenwel niet groot, zeer waarschijnlijk vormt de hooge prijs, die ruim 100% hooger is dan vóór den oorlog, een beletsel. Door verkeerde bereiding zijn hier en daar voedingsstoornissen voorgekomen.

De vooruitzichten voor den maisoogst zoowel in Kediri als in Pasoeroean en andere gewesten zijn zeer goed. Maatregelen zijn genomen om een eenigszins langdurige opslag mogelijk te maken door het product op doelmatige wijze te doen drogen.

De maisoogst in Boni is eveneens goed geslaagd; met opkoop van 200.000 picol is een begin gemaakt.

Als reserve werden belangrijke hoeveelheden tarwemeel in Australië aangekocht. De eerste zendingen daarvan zijn reeds aangekomen. In geval van noodzaak zijn in Australië, Shanghai en Hongkong nog groote hoeveelheden te verkrijgen.

Proeven worden genomen om het meel ook op andere wijze dan in den vorm van brood in consumptie te brengen. Volgens berichten uit Solo is men er daar in geslaagd het meel op Inlandsche wijze te bereiden.

De Resident deelt daaromtrent het volgende mede:

Het tarwemeel kan daartoe zoowel onvermengd als vermengd met gaplekmeel of met (gestampte en gezuiverde) nagoer worden aangewend.

De bereiding is als volgt. Het meel (mengsel) wordt op een tampah dun uitgespreid en vervolgens langzaam gewreven met de vlakke hand, onder besprenkeling met weinig water, totdat groote korrels ontstaan.

Daarna wordt de substantie in een koekoestan op de gewone wijze gestoomd tot zij gaar is ($\pm \frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ uur). Zout naar smaak.

Dit voedsel met gebruikelijke bijspijs door ondernemers aan vele arbeiders verstrekt viel zeer in den smaak niet alleen, maar bleek tevens voedzamer dan rijst te zijn zoodat spoediger gevoel van verzadiging intrad.

Vermenging met gaplekmeel of nagoer is te prefereren omdat het product daardoor luchtiger wordt. Ook onvermengd echter is tarwemeel op de aangegeven wijze bereid een zeer smakelijke vervanger van rijst zoodat het met vleesch, sajoer, sambal, tempe, djangan, of eenige andere toespis een voortreffelijk inlandsch gerecht oplevert.

Ook met geraspte klapper en (of) suiker dan wel op andere wijze tot inlandsche gebakjes toe bereid, geeft het een door de bevolking zeer gewaardeerd voedsel.

Ten slotte verdient vermelding dat tarwemeel ook met sojaboonen vermengd een goede en smakelijke voedingsstof oplevert. De boonen dienen dan echter vóór het koekjesen van het mengsel eerst afzonderlijk gekookt te worden."

Toestand einde Januari.**Invoeren van voedingsmiddelen.**

Invoer van rijst uit Rangoon, Saigon, Penang is onmogelijk, uit Singapore alleen in zeer geringe hoeveelheden. Bangkok kan tot nu toe aan de vraag voldoen.

Vorraden van Regeeringsvoedingsmiddelen.

De voorraden rijst, inclusief hetgeen gelost wordt, bedroegen ruim 400.000 picol, terwijl nog contracten liepen met Bangkok voor ruim 850.000 picol, levering tot eind Maart.

De voorraad tarwemeel bedroeg 8.000 zakken, in begin Februari werden aangevoerd $\pm$ 120.000 zakken, terwijl contracten voor Maart/April afscheep loopen voor 160.000 zakken.

De voorraad sojaboonen bedroeg $\pm$ 20.000 picol, terwijl in Februari nog geleverd zal worden $\pm$ 280.000 picol.

Sago wordt per maand tot een hoeveelheid van ongeveer 10—15.000 picol geleverd.

In Februari/Maart zullen ter beschikking van Java komen 200.000 picol Celebes mais.

Verstrekingen van Regeeringsvoedingsmiddelen.

Uit de hierna te vermelden cijfers betreffende het tijdvak Februari 1918 t/m Januari 1919 zal blijken, dat verschillende gewesten van zeer belangrijke hoeveelheden rijst en andere voedingsmiddelen werden voorzien. Wat Java en Madoera betreft staat Djokjakarta bovenaan met 380.000 pikol rijst en 80.000 pikol andere voedingsmiddelen; daarop volgt Soerakarta met totaal 220.000 pikol, Kedoe met 190.000 pikol, Rembang en Madoera met meer dan 150.000 pikol, Madioen met ruim 100.000 pikol, Pekalongan, Banjoemas en Kediri me

Iste VERGADERING — 17 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

tusschen 50.000 en 100.000 pikol, Soerabaja 27.000 pikol. In de buitengewesten betrok Menado 42.000 pikol Regeeringsrijst; de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, de Westerafdeeling van Borneo, de Oostkust van Sumatra en Billiton alle tusschen de 10.000 en de 20.000 pikol. In totaal werden verstrekt $\pm$ 2.000.000 pikol buitenlandsche rijst, $\pm$ 100.000 pikol inheemsche rijst, $\pm$ 200.000 pikol paplek, cassavemeel en ampas, $\pm$ 50.000 pikol sago en andere voedingsmiddelen; in 't geheel dus $\pm$ 2.350.000 pikol voedingsmiddelen.

Uitgaven voor de distributie.

Tot 31 Januari 1919 werd voor den aankoop, verzending enz. van voedingsmiddelen uitgegeven een bedrag van $\pm$ f 24.000.000, terwijl op loopende contracten in de eerstvolgende maanden nog $\pm$ f 20.000.000 betaald zal moeten worden. Volgens de laatste opgaven was reeds terugbetaald een bedrag van $\pm$ f 15.000.000.

Stand van de gewassen. Rijst.

Op ultimo Januari jl. bedroeg de aanplant van sawahrijst 1.680.000 bouw en die van padi-gogo 587.300 bouw, tegen resp. 3.138.100 en 517.100 bouw op ult. Januari 1918.

De uitgestrektheid van den aanplant van sawahrijst in Januari 1919 bedroeg dus $\pm$ 1.458.100 bouw minder dan in Januari 1918, terwijl van padi-gogo $\pm$ 70.200 bouw meer werd aangeplant. In totaal bedroeg dus de uitgestrektheid in de eerste maand van 1919 $\pm$ 1.387.900 bouw minder dan in hetzelfde tijdvak van 1918.

Mislukkingen. Gedurende de maand Januari 1919 mislukten $\pm$ 600 bouw sawahrijst en $\pm$ 80 bouw padi-gogo. In dezelfde maand van 1918 waren deze cijfers resp. 1.400 en nihil.

Tweede gewassen.

De aanplant van de voornaamste tweede gewassen bedroeg op ult. Januari 1918 en 1919 (in bouw).

	1918.	1919.	Meer of minder in 1919.
Mais.....	475.200	1.385.300	+ 860.100
Cassaven.....	623.700	699.200	+ 75.500
Peulvruchten.....	125.400	122.000	- 3.400
Totaal.....			+ 932.200

Gedurende Januari 1918 en 1919 werden van deze voedingsgewassen geogst (in bouw):

	1918.	1919.	Meer of minder in 1919.
Mais.....	326.500	185.700	- 140.800
Cassaven.....	67.700	53.500	- 14.200
Peulvruchten.....	23.350	18.400	- 4.900
Totaal.....			- 159.900

In Januari 1919 mislukten van de Mais $\pm$ 7.700 bouw.

Padiprijzen. Gedurende Januari bleven de gemiddelde padiprijzen in alle gewesten stijgen; in enkele zelfs aanzienlijk.

Voor Januari 1919 bedroeg de gemiddelde padiprijs voor Java f 6.61 per picol.

Den laagsten, gemiddelden prijs gedurende verslagmaand had Bantam, n.m. f 4.61; dan volgt de Preanger f 4.89 en Besoeki met f 4.91; de hoogste prijzen hadden Djokjakarta (f 9.13), Kediri (f 8.40) en Madoera en Semarang (beide f 8.27).

Nog een tweetal maatregelen van algemeenen aard moet ik hier vermelden, nl. de opname van de voedselvoorraden op Java en Madoera en de instelling van commissies van advies voor het voedselvraagstuk in de gewesten. Over beide maatregelen kan ik kort zijn, daar zij reeds min of meer uitvoerig zijn besproken in de rede van Mr. Talma van 2 December 1918.

Na de teleurstellende resultaten, welke met een opname van de voedselvoorraden in 1917 waren verkregen, achtte de Regeering het in November 1918 noodig een meer stelselmatige opname te doen verrichten, omdat, wanneer betrouwbare uitkomsten konden worden verkregen, deze van groot belang moeten zijn, zoowel voor de regeling van de voedselbeweging binnen de gewesten als voor de beschikbaarstelling van overschotten uit enkele gewesten voor andere gewesten met een tekort.

Voor een meerdere betrouwbaarheid der gegevens is herhaling der opname noodzakelijk. Alleen daardoor toch kan worden gecontroleerd of de bij de eerste opname in rekening gebrachte consumptiecijfers en de schatting van te velde staande gewassen juist zijn geweest.

De eerste opname heeft plaats gehad tusschen 1 en 5 December 1918, behoudens in enkele gewesten, waar in verband met den slechten gezondheidstoestand de opname is verschoven tot het eind dier maand. De resultaten dezer opname zijn verschillend beoordeeld; verscheidene residenten achtten zij voldoende betrouwbaar om er de voedselverdeling binnen het gewest naar te regelen. De tweede opname heeft plaats gehad in de laatste dagen van Januari jl. De uitkomsten daarvan, waaraan meer waarde zal zijn te hechten, zijn nog slechts zeer gedeeltelijk bij het Departement van Landbouw ontvangen en konden dus nog niet worden verwerkt.

Overeenkomstig een opdracht van de Regeering zijn in bijna alle gewesten van Java en Madoera commissies ingesteld, welke door de Hoofden van gewestelijk bestuur moeten worden geraadpleegd over alles, wat met de voedselvoorziening binnen het gewest verband houdt. Ook is in verschillende gewesten overgegaan tot de instelling van commissies voor kleinere gebiedsdeelen. Voor de vergoeding van reis- en verblijfkosten en verdere uitgaven der commissieleden zijn bijzondere regelingen getroffen.

1ste VERGADERING — 17 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Over den invloed der commissies kan nog geen oordeel worden geveld.

Afzonderlijke vermelding verdient een ter Oostkust van Sumatra getroffen regeling. Te Medan is een bureau voor levensmiddelen opgericht met filialen in de afdeelingen, hetwelk werkt met een kapitaal van f 100 000, ontleend aan de landschapskassen. Het bureau zorgt voor den aankoop van rijst buiten het gewest en de distributie daarvan, den opkoop van padi en de distributie daarvan, dan wel de verwerking van padi tot beras en de distributie daarvan, den aankoop van sago in de afdeeling Bengkalis of elders en de distributie daarvan. Het bureau mag geen winst maken.

Daar het der Regeering gebleken was, dat op enkele plaatsen groot- en tusschenhandelaars in rijst hun bedrijf hadden gestaakt wegens geringe winst of uit vrees voor inbeslagneming, waardoor de kleinere handelaars zich niet van rijst konden voorzien en de dagelijksche rijstvoorziening der bevolking dus gevaar zou loopen, is aan de Hoofden van gewestelijk bestuur op Java, — kort geleden ter overweging aanbevolen het denkbeeld om gelegenheden tot verkoop van rijst van overheidswege in het leven te roepen, waar mogelijk door organisatie van gemeentewege, op andere afdeelingshoofdplaatsen met behulp van den dienst van den zoutverkoop of de militaire intendance.

Uit de tot dusver ontvangen antwoorden blijkt, dat op enkele plaatsen (Semarang, Soerabaja, Cheribon) reeds een organisatie van gemeentewege bestaat of wordt ingericht en dat elders aan een organisatie als in het telegram bedoeld geen behoefte bestaat. Waar debitering in het klein noodig is, kan van bestuurswege daarin worden voorzien.

Zijn hiervoor in hoofdzaak besproken de moeilijkheden verbonden aan het betrekken van rijst uit het buitenland, en de maatregelen om te voorzien in het daardoor ontstaande tekort aan voedingsmiddelen in Indië, thans zal ik een en ander mededeelen omtrent de tweede oorzaak van de voedselschaarschte, n.l. de minder goede binnenlandsche productie.

Zooals reeds is opgemerkt, liet zich begin 1918 de stand der gewassen goed aanzien, terwijl in de eerste helft van 1918 als gevolg van voortdurende aanmoediging van overheidswege de aanplantingen belangrijk waren uitgebreid.

Voorname echter door de buitengewone, abnormaal lang aanhoudende droogte in de laatste maanden van 1918, viel de totale oogst van de belangrijkste voedingsgewassen over het geheele jaar zeer tegen.

Er mislukte in 1918 eene uitgestrektheid van 236.000 bouw padi-aanplant, terwijl de gemiddelde mislukking in de vijf voorgaande jaren niet meer dan 173.000 bouw bedroeg. Na Augustus mislukten in 1918 ongeveer 27.500 bouw padi-aanplant, waarvan ruim 17.000 bouw door droogte. Het spreekt van zelf, dat die droogte ook op

den oogst, waar die niet bepaald mislukte, een ongunstigen invloed deed gelden.

Waar in Juli t/m September niet onbeduidend meer padi werd bijgeplant dan gewoonlijk, bedroeg deze bijplant in October t/m December circa 384.000 bouw minder dan gemiddeld in de vijf voorafgaande jaren, wat in hoofdzaak is toe te schrijven aan de droogte en de over geheel Java en Madoera in zoo sterke mate geheerschte hebbende influenza.

Droge rijst wordt, gerekend over geheel Java en Madoera, te weinig aangeplant dan dat het verschil van 1918 met voorgaande jaren van merkbaren invloed zou kunnen zijn op den algemeenen voedselvoorraad. Aangenomen mag worden, dat er iets meer padi-gogo werd verbouwd dan gewoonlijk; de uitslag van den oogst dier beplantingen schijnt echter over het algemeen niet gunstig te zijn geweest.

De meerdere oogst van 180.000 bouw mais in de eerste maanden van 1918, vergeleken bij het gemiddelde van de drie voorgaande jaren, benevens de 170.000 bouw aanplant, die er ultimo Augustus meer aanwezig was, deed vermoeden, dat er van $\pm$ 350.000 bouw meer zou worden geoogst. De laatste vier maanden van 1918 zijn in dat opzicht een groote tegenvaller geweest. Hoewel mislukkingen van andere gewassen dan sawahpadi zelden worden gerapporteerd, kan toch uit het feit, dat er in het geheele jaar 1918 slechts 31.000 bouw mais meer geoogst is dan gemiddeld in 1915 t/m 1917, worden afgeleid, dat niet alleen de meerdere aanplant van 170.000 bouw niet is geslaagd, maar buitendien nog 150.000 bouw zijn verloren gegaan.

In hoofdzaak als gevolg van de droogte bleef de bijplant van mais in de maanden September en October van 1918 ver achter bij dien in de drie voorgaande jaren; met name bedroeg de bijplant in genoemde maanden in 1918 slechts 202.000 bouw, tegen 526.000 in diezelfde maanden der drie voorgaande jaren. Het gevolg hiervan was een veel mindere oogst, dan gewoonlijk, in de maanden December 1918 en Januari 1919.

Gunstiger zijn de gegevens over cassave, waarvan zowel in geheel 1918, als alleen in de laatste vier maanden van 1918 belangrijk meer is geoogst dan gemiddeld in de drie voorgaande jaren. Tot en met Augustus bedroeg de geoogste uitgestrektheid 630.000 bouw tegen gemiddeld 376.000 bouw in de drie voorgaande jaren. In het geheele jaar 1918 werd ruim 400.000 bouw cassave meer geoogst dan gemiddeld in de jaren 1917, '16 en '15. Hierbij is echter te bedenken, dat verschillende dezer aanplantingen op te jeugdigen leeftijd werden geoogst en daardoor een slechts geringe opbrengst zullen hebben opgeleverd, terwijl ook door de droogte de productie der in den loop van het tweede halfjaar geoogste aanplantingen vaak belangrijk zal zijn achteruitgezet.

Wat nu de vooruitzichten betreft van den padi-aanplant in dezen Westmoesson (1919) op Java en Madoera, deze

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

kunnen niet gunstig worden genoemd. Al kan uit de beschikbare gegevens blijken, dat de bevolking na het invallen der regens den aanplant van padi met kracht heeft ter hand genomen, toch is men met dien padi-aanplant thans nog ver ten achter — ongeveer een maand — vergeleken bij normale jaren. De influenza en de droogte hebben hier alweer het hare toe bijgedragen. Late westmoessonaanplantingen gaan nu doorgaans gepaard met geringere totaal geoogste (geslaagde) uitgestrektheden en geringere opbrengsten in het volgende jaar.

Sedert het invallen der eerste regens is er nog een ongunstige factor bijgekomen. Nadat namelijk die regens in de eerste helft van December over het algemeen goed waren doorgelopen, trad spoedig daarna, en in vele streken zich voortzettende tot einde Januari, wederom een periode van abnormale droogte in, welke de werkzaamheden op het land in sterke mate vertraagde en veel schade heeft toegebracht aan de jonge padi-aanplantingen.

Mede als gevolg van de influenza is voorts minder zorg dan gewoonlijk besteed aan het herstel van de leidingen, die door de droogte bijzonder hadden geleden. Ook deze factor had een ongunstigen invloed op de watervoorziening der velden.

Thans overgaande tot de maatregelen, welke zijn getroffen om de voortbrenging van voedingsmiddelen hier te lande te bevorderen, meen ik in de eerste plaats te mogen verwijzen naar hetgeen in de zitting van den Volksraad van 2 December van het vorige jaar door Mr. Talma is verklaard. Daarbij aansluitende, moge worden herhaald, dat reeds in het jaar 1917 aan de Hoofden van gewestelijk bestuur bijzondere instructies werden verstrekt aangaande de krachtige bevordering van den verbouw van voedingsgewassen, terwijl daarna nog een paar keer met aandrang is gewezen op de noodzakelijkheid om met alle daarvoor in aanmerking komende middelen te streven naar een zoo hoog mogelijke opvoering der voedselproductie in alle gewesten. Daarbij werd aan de gewesten, die voldoende opbrengen voor de voorziening in eigen behoefte tot taak gesteld op een zoo groot mogelijk voedselvoorschot aan te sturen, opdat dit beschikbaar zou kunnen komen voor gewesten, die minder voedsel voortbrengen dan zij noodig hebben. Verder is aan de Hoofden van gewestelijk bestuur uitdrukkelijk medegedeeld, dat bij het beramen van de binnen het gewest te nemen maatregelen tot uitbreiding van den voedselbouw niet te spoedig behoeft te worden gevreesd voor groote overschotten aan welke geen bestemming zou kunnen worden gegeven, ofschoon daarmee uiteraard voor bepaalde, aan het algemeen verkeer minder goed aangesloten gebieden rekening te houden is. In dit verband had de Regeering zich reeds in het begin van 1918 bereid verklaard om aan de Inlandsche landbouwers een vergoeding uit te keeren voor de schade, welke zij plaatselijk zouden kunnen lijden, indien de producten

van den door hen op bestuursaandrang in den grond gebrachten meerderen aanplant van voedingsgewassen niet of slechts tegen zeer lagen prijs verkoopbaar zouden blijken. De hier bedoelde vergoeding behoeft evenwel tot dusver in geen enkel geval uitgekeerd te worden. In November 1918 is de Regeering verder gegaan door te verklaren er geen bezwaar tegen te hebben, dat, waar zulks naar het oordeel der betrokken autoriteiten zou kunnen leiden tot een wenschelijk geachte opvoering der voedselproductie, minimumprijzen zouden worden gegarandeerd voor de in de kritieke maanden te verwachten oogst van de hoofdvoedingsgewassen. De daaromtrent geraadpleegde Residenten hebben het echter nog niet noodig gevonden voorstellen tot vaststelling van de bedoelde garantieprijzen in te dienen, wijl naar hunne meening de zeer hoge prijzen, welke haast overal voor de hoofdvoedingsmiddelen kunnen worden gemaakt en de algemeene verwachting, dat die prijzen voorloopig hoog zullen blijven, een voldoende aansporing vormen voor de landbouwers om gehoor te geven aan den bestuursdrang tot bevordering van den voedselbouw.

In het belang der credietverstrekking voor den Inlandschen aanplant van voedingsgewassen werd o.m. het volgende gedaan.

Reeds in begin November 1918 werd voorzien, dat de ongewoon langdurige droogte, welke toen heerschte, tot gevolg zou hebben, dat de opeenvolgende werkzaamheden op het land in veel korter tijdsverloop zouden moeten plaats hebben dan in de jaren met een normalen regenval, zoodat de landbouwers meer van betaalden koeli-arbeid zouden moeten gebruik maken dan gewoonlijk het geval is. Deze omstandigheid maakte het gewenscht om door een vlot en zoonoodig op ruimere schaal verleenen van voorschotten aan de Inlandsche landbouwers den aanplant van voedingsgewassen zooveel doenlijk te bevorderen.

Ter voorziening in deze te verwachten grootere credietbehoefte werden door de Regeering instructies gegeven aan alle Hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madoera en aan die van verschillende gewesten daarbuiten.

Aan de afdeelingbanken op Java en Madoera is verzocht, voor zoover haar commercieele opzet dit toelaat, voorschotten voor den voedselbouw te vergemakkelijken. In gevallen, dat bij plaatselijk onderzoek zou blijken, dat geldgebrek de bevordering van den aanplant van de in de schrale maanden Februari, Maart en April te oogsten padi, mais en cassave tegenhoudt en crediet door de betrokken landbouwers gewenscht wordt, terwijl de verleening daarvan nuttig en aflossing na den oogst mogelijk wordt geacht, werden hoogerbedoelde Hoofden van gewestelijk bestuur gemachtigd om, wanneer de volksbanken niet in staat zouden zijn in die credietbehoefte te voorzien, een aanvullende organisatie voor credietverleening van bestuurswege in het leven

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

te roepen, waartoe de Regeering zich bereid verklaarde fondsen beschikbaar te stellen. Tot nu toe is dit geschied voor de afdeeling Panaroekan, residentie Besoeki (f 25.000), de afdeeling Gorontalo, residentie Menado (f 25.000) en de afdeelingen Meester-Cornelis en Tangerang, residentie Batavia (f 10.000).

Ter bevordering van den ladangbouw in de gewesten buiten Java en Madoera werd, gelijk reeds door Mr. Talma werd verklaard, den bestuurs- hoofden dringend aanbevolen mogelijke belemmeringen ten opzichte van dien bouw weg te nemen, natuurlijk zonder dat andere belangen van meer gewicht — bijvoorbeeld hydrologische — daardoor te zeer in het gedrang zouden komen. Teneinde ook hier uit een landbouwkundig oogpunt onoordeelkundige uitbreiding van den ladangbouw te voorkomen, werd daar, waar landbouwkundige ambtenaren geplaatst zijn, aangedrongen op overleg met dezen.

Een ruim gebruik is door verschillende Residenten op Java en Madoera gemaakt van de hun verleende machtiging om, waar noodig, in overleg met de betrokken ambtenaren van het Boschwezen, in het belang van den verbouw, vooral van padigogo en mais, daartoe gunstig gelegen en ook overigens geschikte terreinen, welke voor andere doeleinden werden gebruikt of gereserveerd, zooals de voor herbebossching gereserveerde gronden enz., ter beschikking van de bevolking te stellen, tenzij, zooals van zelf spreekt, andere belangen, bijv. hydrologische, te zeer erdoor zouden worden geschaad.

In een einde October 1918 door den Hoofdinspecteur van het Boschwezen aan alle boschbeheerders gericht schrijven werd er op aangedrongen om aan de aan te leggen contractculturen van houtgewas met tusschenbouw van veldgewassen, de grootst mogelijke uitbreiding te geven door zooveel mogelijk dergelijke aanplantingen te doen aanleggen op binnen de boschgrenzen voorkomende open terreinen en in de reeds geringde bosschen. Ook indien het mogelijk mocht zijn om aanplantingen als evenbedoeld te doen aanleggen op terreinen bedekt met gedevasteerd weinig hout opleverend bosch, werd toegestaan den opstand te ringen, zelfs al was de leegkap van bedoeld bosch niet in de plannen der loopende bedrijfsperiode opgenomen.

Duizenden bouws nieuwe ontginningen zijn, deels definitief, deels tijdelijk, toegestaan, waartoe gedeeltelijk werd beslag gelegd op niet voor weidegang benutte weidevelden, verlaten of niet-produceerende gouvernements-koffietuinen, zoomede de niet-beboschte koffiereservegronden, beboschte en onbeboschte terreinen buiten en binnen de boschreserve liggende enz. Bij de behandeling van aanvragen om ontginning van woeste gronden wordt voortdurend groote spoed betracht.

In verschillende streken werd evenwel aan de langs dezen weg verkregen uitbreiding van den voedselbouw

al betrekkelijk spoedig een grens gesteld door gebrek aan menschelijke en dierlijke arbeidskrachten.

In andere streken zal evenwel wellicht nog wel een en ander in de bedoelde richting kunnen worden gedaan, eventueel met bijzonderen steun van de Overheid.

Aan de teelt van voedingsgewassen op de erven is algemeen veel aandacht geschonken en in de meeste streken met zichtbaar resultaat.

Omtrent de voorziening in de behoefte aan plant- en zaaimateriaal van behoorlijke hoedanigheid werden verschillende aanwijzingen aan de Residenten gegeven, terwijl uitvoerige instructies terzake aan de landbouwleeraren werden verstrekt. Met nadruk is gewezen op de noodzakelijkheid, dat door de Inlandsche landbouwers voldoende hoeveelheden deugdelijk zaai- of plantmateriaal worden aangehouden van de hoofdvoedingsgewassen, opdat men, wanneer het tijdstip van zaaien of planten is aangebroken en eventueel aanzienlijke uitbreiding aan den aanplant moet worden gegeven, niet staat voor een tekort aan bibit. Uiteraard zal er naar worden gestreefd dit zaai- en plantgoed zooveel mogelijk ter plaatse te doen kweken. Het behoeft geen nader betoog, dat wanneer de Inlandsche landbouwers de voor de uitbreiding van den aanplant van voedingsgewassen benodigde bibit uit ver afgelegene streken moeten betrekken, de vervoerfactor al spoedig te zwaar gaat wegen, zoodat zij niet of slechts in beperkte mate tot de beoogde uitbreiding zullen overgaan. Wel zal de Overheid hun in bepaalde gevallen daarin kunnen tegemoetkomen door voor het vervoer te zorgen en de kosten daarvan geheel of gedeeltelijk voor Hare rekening te nemen, zooals o.a. ten behoeve van de noodlijdende streken in het Wonogirische geschiedt, doch aan deze Overheidshulp worden door verschillende factoren zekere grenzen gesteld.

Een stelselmatige en krachtige actie daartoe strekkende, dat overal, waar zulks wenschelijk kan zijn, ruim voldoende hoeveelheden liefst van ter plaatse gekweekte goede bibit ten tijde van het zaaien en planten beschikbaar zijn, is den landbouwleeraren uitdrukkelijk tot taak gesteld en zij zijn hierover uitvoerig geïnstrueerd. Naargelang van de omstandigheden en van den aard van het gewas kan men daarbij natuurlijk verschillende stelsels volgen, waarop hier niet verder behoeft te worden ingegaan.

Nogmaals moge worden verklaard, dat de Regeering er niet tegen op ziet zeer belangrijke bedragen te besteden aan den opkoop van zaai- of plantmateriaal van elders ten behoeve van bepaalde streken, waar de voedingstoestand bijzondere voorzieningen vereischt.

Groote hoeveelheden zaaipadi, maiszaad en cassavestekken werden en worden nog geheel of gedeeltelijk voor rekening der Regeering aangekocht en onder de bevolking gedistribueerd. Maiszaad werd voornamelijk in Oost-Java opgekocht; zaaipadi en cassavestekken in

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

West-Java. Toen echter bepaalde streken in Midden- en Oost-Java steeds grootere hoeveelheden cassavestekken aanvroegen en de voldoening aan deze aanvragen een dringende eisch bleek te zijn, moest een beroep worden gedaan op de medewerking van de verschillende particuliere cassave-ondernemingen in de residenties Kediri en Pasoeroean. Als gevolg daarvan zijn, o.a. door de cassave-ondernemingen der Handelsvereniging Amsterdam, groote hoeveelheden bibit uit hare aanplantingen gesneden en aan het Gouvernement geleverd tegen een bij minnelijke schikking vastgestelden prijs.

Rekening houdende met de mogelijkheid, dat minnelijke schikking niet steeds mogelijk zou blijken, werden de Onteigeningsbepalingen aangevuld met een voorschrift, dat de bevoegdheid geeft om, wanneer zulks in het belang der voedselvoorziening noodig wordt geoordeeld, planten of plantendeelen, die geschikt zijn om als plant- of zaaimateriaal te dienen, in bezit te doen nemen, teneinde, overeenkomstig de aanwijzingen van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel te worden aangewend in het belang van de uitbreiding van den aanplant in verschillende gewesten (Stbl. 1918 No. 803).

Tot dusver behoeften deze onteigeningsvoorschriften slechts bij uitzondering in toepassing te worden gebracht.

Mede in verband met het door den oorlogstoestand veroorzaakt gebrek aan scheepsruimte en de slechte vooruitzichten op den toekomstigen afscheep van noemenswaardige hoeveelheden van den opgeslagen voorraad tabak, werd in 1917 en 1918 in streken, waar de Inlandsche landbouwers tabak plegen te telen voor de Europeesche markt, de bevolking van bestuurswege op de hoogte gesteld van den stand van zaken, terwijl er, waar noodig, op werd aangedrongen de krosokaanplantingen in te krimpen, of waar zulks reeds in voldoende mate plaats had aan die aanplantingen geen uitbreiding te geven. Aanbevolen werd op den vrijkomenden grond voedingsgewassen te telen.

Vooropstellende, dat een dergelijke beperking in verschillende streken wenschelijk was te oordeelen, meende men toch als eisch te moeten stellen, dat bij die beperking met de noodige voorzichtigheid te werk zou worden gegaan, opdat de beoogde cultuurwisseling niet zou leiden tot een te groote verzwakking van de koopkracht der plaatselijke bevolking en daardoor tot een te sterke verstoring van het economisch leven.

De lage prijzen voor krosok en de hierboven genoemde bestuursbemoeienis hebben tot gevolg gehad dat in het jaar 1917 en 1918 een belangrijk kleiner oppervlak door de bevolking met tabak is geplant dan in de jaren 1915 en 1916. Werd in de beide laatstgenoemde jaren door de bevolking onderscheidenlijk van 200.000 en 230.000 bouws tabak geogst, in het jaar 1917 was dit oppervlak tot 134.000 bouws teruggebracht, terwijl in het jaar 1918 bedoeld oppervlak 143.000 bouws heeft bedragen.

Waar de vooruitzichten van de markt voor krosok thans

gunstig zijn, bestaat er voor de bevolking, vooral in streken, waar ook tevoren de aanplant van grooten omvang was, een sterke prikkel om tot een belangrijke uitbreiding over te gaan, hetgeen ten nadeele zou komen van den aanplant van voedingsgewassen. De Regeering streeft er naar deze factoren zooveel mogelijk in evenwicht te brengen en daarmee te bereiken, dat aan den eenen kant door te sterke beperking van den aanplant van meerwaardige handelsgewassen de koopkracht der bevolking niet noodeloos wordt gedrukt, aan den anderen kant de aanplant van voedingsgewassen niet te zeer in het gedrang komt.

De braakinhuur van voor den verbouw van suikerriet bestemde bevolkingsgronden wordt zooveel mogelijk tegeenga. Bij ordonnantie is verboden, zonder schriftelijke vergunning van het Hoofd van gewestelijk bestuur in door suikerondernemingen met Inlanders gesloten grondhuurcontracten, een beding op te nemen, daartoe strekkende, dat de voor suikerrietteelt bestemde gronden, waarop zoodanige contracten betrekking hebben, niet met padi worden beplant gedurende den aan de beplanting met riet voorafgaanden Westmoesson.

De betrokken Residenten zijn er voorts opmerkzaam op gemaakt, dat vooral waar het geldt desa's, waar de verhouding tusschen het bouwgrondareaal en de dichtheid der bevolking ongunstig is, de hoofden van plaatselijk bestuur zich op het standpunt hebben te stellen, dat, met het oog op den stand van het voedselvraagstuk, van het onttrekken van meer dan 1/3 van het sawahbezit eener desa aan den landbouw der Inlandsche bevolking benadeeling van hare belangen is te verwachten. Bovendien is de aandacht van die Residenten er op gevestigd, dat waar de nieuwe grondhuurordonnantie in werking is getreden dezelfde gedragslijn ten aanzien van de verhuur van droge gronden moet worden aangenomen.

Het zal wel niet noodig zijn stil te staan bij den bijzonderen spoed, welke werd betracht bij de totstandkoming van verschillende, met het oog op de voedselvoorziening van bijzonder belang zijnde kleinere irrigatiewerken en bij den aanleg van de zoogenaamde kringwadoeks in suikerstreken, waarmede behalve de afschaffing van de z.g. dag- en nachtregeling in die streken, ook een zuiniger en oordeelkundiger beheer en gebruik van het beschikbare vloeewater kan worden bereikt. In 1918 verleende de Regeering machtiging tot het aanleggen van eenige honderden kringwadoeks in de gewesten Cheribon, Pekalongan, Semarang, Soerabaja, Kediri en Pasoeroean (zie staat), waarvoor in totaal ruim f 750.000 beschikbaar werd gesteld.

Reeds in November 1917 werd aan de betrokken Hoofden van gewestelijk bestuur buiten Java en Madoera in ernstige overweging gegeven het noodige te verrichten om ook vanwege de Europeesche of daarmee gelijk te

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

stellen landbouwondernemingen den voedselbouw ter hand te doen nemen.

Nader werd deze aangelegenheid geregeld in de ordonnantie van 20 September 1918, Stbl. No. 655. Artikel 1 dezer ordonnantie legt aan werkgevers, die op den voet eener koelie-ordonnantie werklieden in dienst hebben, de verplichting op om maatregelen te treffen voor den behoorlijken aanplant, de verzorging en den oogst van voedingsgewassen ten behoeve dezer arbeiders. Deze maatregelen moeten ten genoegen van het Hoofd van gewestelijk bestuur geschieden, welk vereischte deze hoofdamtbanen in de gelegenheid stelt nopens de te treffen maatregelen aanwijzingen te geven. De aanplant kan geschieden binnen of buiten de onderneming, door den werkgever alleen, of in vereeniging met andere werkgevers. Ingeval de onderneming geen grond kan missen en in de nabijheid evenmin grond beschikbaar is, terwijl aansluiting ter samenwerking met andere werkgevers onmogelijk blijkt, zal ingevolge artikel 2 der ordonnantie door het gewestelijk bestuurshoofd ontheffing van de voorgeschreven verplichting verleend kunnen worden onder de door hem noodig geoordeelde voorwaarden, bij welker formulering er op zal zijn te letten, dat in ieder geval geëischt moet worden, dat de tijdige aanwezigheid van een voldoende voorraad voedingsmiddelen voor de koelies verzekerd is.

Nadat den betrokken Hoofden van gewestelijk bestuur was opgedragen van de hun in bovenbedoelde ordonnantie toegekende bevoegdheid een ruim gebruik te maken, werden door hen, naar gelang door hen doelmatig en noodig werd geoordeeld, besluiten nitgevaardigd, welke nauwkeurige instructies bevatten omtrent hetgeen door ieder der werkgevers in het belang van den voedselbouw moest worden gedaan.

Ter Sumatra's Oostkust, in Atjeh en Onderhoorigheden en in de Lampongsche Districten worden thans voor zoover mogelijk ongeveer 145 bouw per 1000 contractanten vanwege de werkgevers met voedingsgewassen geteeld.

De regeling van een dergelijke verplichting tot den aanplant van voedingsgewassen voor de daarvoor in aanmerking komende werkgevers op Java en Madoera en in de Buitenbezittingen, voor zoover geen koeli-ordonnantie van toepassing is, is nog niet gereed gekomen. Deze regeling wacht o.a. op de wettelijke vastlegging van het opleggen van een algemeenen teelt-dwang. Deze algemeene teelt-dwang, welke dus evenzeer op Inlandsche personen van toepassing kan worden verklaard, zal vermoedelijk hierop neerkomen, dat personen, die de beschikking hebben over gronden, welke geheel of ten deele onbeplant liggen en welke met voldoende kans van slagen voor de verbouwing van eenjarige voedingsgewassen in aanmerking komen, verplicht kunnen worden er voor zorg te dragen, dat op

zoodanige gronden op daarvoor geschikte tijdstippen voormelde voedingsgewassen op doelmatige wijze worden geteeld en dat het product op behoorlijke wijze wordt geoogst. Bij de toepassing zal uiteraard rekening zijn te houden met de eischen van den wisselbouw, de behoefte aan weidegronden voor den veestapel, de beschikbare werkrachten en met alle andere omstandigheden, welke er toe kunnen leiden, dat met den maatregel het beoogde doel niet voldoende zou worden bereikt.

Al is de voedselbouw op de landelijke ondernemingen op Java nog niet aan een wettelijke regeling onderworpen, toch is deze op verschillende dier ondernemingen reeds ter hand genomen.

In October 1918 werd aan het Algemeen Landbouwsyndicaat verzocht om een aansporing te willen richten tot de beheerders van particuliere landbouwondernemingen om door aanplant van voedingsgewassen zooveel mogelijk te voorzien in de behoefte aan voeding der opwonende bevolking en om op het rijstverbruik zooveel mogelijk te doen bezuinigen. Een ambtenaar van het departement van landbouw werd beschikbaar gesteld om desgewenscht met de besturen der landbouwverenigingen en zoo noodig ook met de administrateurs overleg te plegen en om de noodige aanwijzingen te geven ter bereiking van de beste uitkomsten.

Aan hoogerbedoeld verzoek is op verdienstelijke wijze gevolg gegeven door den toenmaligen voorzitter, den heer Ottolander. Naar schatting zijn thans ongeveer 15000 bouws op de erfpachtsperceelen beplant met voedingsgewassen, terwijl in behandeling zijn enkele verzoeken vanwege erfpachters om gronden aan hen af te staan voor het oprichten van rijsthoeven, met het doel buiten hunne ondernemingen meer en beter te kunnen medewerken aan de voedselvoorziening.

Ik kom ten slotte tot de beantwoording van de vraag, welke maatregelen de Regeering denkt te nemen voor de toekomst.

Met het aankopen van rijst en andere voedingsmiddelen in het buitenland zal, zolang daaraan behoefte blijkt te bestaan en er gelegenheid voor is, worden voortgegaan. Zoo mogelijk zullen tijdens de maanden van beperkt gebruik van buitenlandsche rijst, d.i. gedurende en kort na den grooten oogst, de reservevoorraden Regeeringsrijst belangrijk worden opgevoerd door aankoop te Bangkok. De consequentie van dezen maatregel zal kunnen zijn, dat, indien Rangoon en Saigon weer openkomen, de Regeering den invoer door particulieren zal moeten tegengaan tot de Regeeringsrijst in consumptie is gebracht.

Verder zal gedurende den aanstaanden oogsttijd op zoo groot mogelijke schaal padi worden opgekocht, overal waar overschotten zijn en opkoop tegen redelijken prijs mogelijk blijkt. Met dezen maatregel wordt bedoeld het bevorderen van een zuinig rijstgebruik gedurende den oogst en de eerste maanden daarna, en daarmee de

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

vordering van het gebruik ook in dien tijd van andere voedingsmiddelen, terwijl de op te slane padi een reserve het vormen voor de schrale maanden, eind 1919 en begin 1920. Ook voor opkoop en opslag van behoorlijk droogde mais in gewesten als Kediri en Pasoeroean zal worden gezorgd.

Dat voortgegaan zal worden met aanmoediging van den aanplant van voedingsgewassen, overal waar dit met een behoorlijke kans op succes kan plaats hebben, heeft wel niet uitdrukkelijk te worden vermeld. Van het vaststellen van een ordonnantie betreffende een algemeen plantdwang, als middel om in deze richting meer resultaten te kunnen komen, maakte ik reeds melding.

Met den aanleg van kleine irrigatiewerken en bespoeling van de totstandkoming van groote werken wordt eveneens voortgegaan.

De nog in den vorigen Oostmoesson opgedane onaanname ervaringen met te groote uitbreiding van den aanplant van padi-gadoe, waar om landbouwkundige redenen beperking noodig was — er zijn vele duizenden muus niet gesanctioneerde aanplant door watergebrek mislukt, terwijl beplanting derzelfde gronden met polodjo belangrijk tot de voedselvoortbrenging had kunnen bijdragen — heeft de Regeering het denkbeeld in overweging doen nemen aan de Residenten een wettelijke voegdheid tot regeling van de gadoeteelt toe te kennen. Aan de Residenten zou voor de toepassing overleg met commissies, bestaande uit een bestuursambtenaar, een landbouwkundig ambtenaar en een irrigatie-ingenieur, worden voorgeschreven. Een ordonnantie tot regeling in deze materie is in voorbereiding.

Verder is in overweging een wettelijke regeling van de voegdheid der Hoofden van gewestelijk bestuur om in overeenstemming met deskundige adviezen en na overleg met de belanghebbenden plant- en waterregelingen vast te stellen. Zoowel voor de productie der bewaterbare als der droge gronden kunnen dergelijke regelingen van veel belang zijn. Het schijnt meer en meer voor te komen, dat van de goede planttijden voor padi op sawahs wordt afgeweken, hetgeen het optreden van ziekten in het gewas (mentek, boorders) in de hand werkt. Ter Matra's Westkust heeft een juiste regeling van de planttijden de rijstproductie sterk bevorderd. Ook voor polowidjo hangt veel af van het planten op het goede tijdstip, terwijl voor den ladangbouw in de Buitenbezittingen goede plantregelingen eveneens van veel belang kunnen zijn voor de voedselproductie.

Een in het belang van de voedselproductie aan te bevelen maatregel is verder het stelselmatig reserveeren van gronden voor den voedselbouw der Inlandsche bevolking.

In hoofdzaak is dit van belang voor de Buitengewesten; op Java kan van zoodanige reserveering in het groot slechts bij wijze van uitzondering sprake zijn (Zuid-

Preanger). Voor bevoeiing geschikte gronden worden reeds thans in den regel voor de bevolking gereserveerd, ten einde te kunnen voorzien in de behoefte aan uitbreiding der sawahs, ook in verband met den aanwas der bevolking. Het is echter gewenscht ook aan de reserveering van droge gronden meer aandacht te schenken. Ten onrechte wordt vaak aangenomen, dat de zgn. ladangbouw steeds afkeuring verdient, terwijl toch in streken met overvloed van niet zeer vruchtbaren grond en een dunne bevolking deze cultuurvorm als voorloopig de meest bruikbare moet worden beschouwd. Wel zullen in de betrokken streken in den regel slechts geringe rijstoverschotten worden verkregen, doch het is reeds van veel belang, indien de behoefte aan invoer van rijst er door afneemt. Een oordeelkundige regeling van den bestaanden ladangbouw en een beleidvolle reserveering van gronden voor dien bouw zullen zeker kunnen bijdragen tot een meerdere onafhankelijkheid van sommige gewesten buiten Java en Madoera op het punt van rijstinvoer.

Bij het vorenstaande: verbetering en uitbreiding van den landbouw der inheemsche bevolking sluit zich aan verdere toepassing van het stelsel van landbouwkolonisatie, zooals o.a. wordt gevolgd in de Lamongsche Districten, waar de wijze van beoefening van het landbouwbedrijf bijna geheel overeenstemt met het gewone Inlandsche dwergbedrijf op sawahgronden in dichtbevolkte streken en waarbij men niet licht tot belangrijke oogstoverschotten komt. Dergelijke kolonisaties, mits oordeelkundig en stelselmatig doorgevoerd, vormen een middel om een zeker aantal menschen over een grooter oppervlak te verdeelen, elk individu zijn maximumprestatie als landbouwer te doen geven en het in zoo gunstig mogelijke omstandigheden te brengen. Als zoodanig verdienen zij de volle aandacht van de Regeering. Zij vereischen echter een tijdroovende en moeizame voorbereiding en kunnen dus slechts langzaam vorderen.

Met deze kolonisaties komt overeen de door den heer Ottolander gepropageerde oprichting van rijsthoeven ten behoeve van de rijstvoorziening van particuliere ondernemingen, waar het bedrijf ook op de gewone Inlandsche wijze zou worden gedreven. Ook dit middel tot productievermeerdering heeft de volle sympathie van de Regeering, maar waar het noodig is zich op alle gebeurlijkheden voor te bereiden, dient hiernaast een andere weg te worden ingeslagen om tot een groote productievermeerdering te komen. Indien men werkelijk groote overschotten wil verkrijgen, kan de oplossing van het vraagstuk slechts worden gevonden in de vorming hier te lande van grootbedrijven voor de rijstteelt, waarbij de menschelijke werkkraft in hoofdzaak zal worden vervangen door mechanische. De Regeering heeft hiervoor als voorbeeld het oog gericht op Californie en heeft, na zich zekerheid te hebben verschaft, dat hier te lande geschikte terreinen zullen zijn te vinden, aan een

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

bekwaam landbouwkundige opgedragen zich in Californië op de hoogte te gaan stellen van de wijze, waarop daar de rijstcultuur wordt gedreven. Het is verder de bedoeling de te verkrijgen gegevens ter beschikking te stellen van de particuliere landbouwnijverheid, die ook op elke andere wijze zal worden voorgelicht. De Regeering hoopt, dat langs dezen weg het vraagstuk van de voorziening van Indië in eigen rijstbehoefte een belangrijke stap nader tot oplossing zal kunnen worden gebracht.

Heeft het zoeven medegedeelde in hoofdzaak betrekking op maatregelen van blijvenden aard, ten aanzien van hetgeen al dadelijk voor toepassing in aanmerking kan komen merk ik nog het volgende op.

Omtrent de gewenschte tijdelijke beperking van den aanplant van handelsgewassen door de Inlandsche bevolking werd reeds het een en ander vermeld. Ten aanzien van de Europeesche cultures deelde Mr. Talma op 2 December 1918 mede: „Voorbereid wordt de gedwongen in-„krimping van de Europeesche suikerrietcultuur en de „tabakscultuur in het jaar 1919. De Regeering zal niet „aarzelen om daarbij zoover te gaan, als de voedselvoor-„ziening noodzakelijk maakt”.

Te dezer zake is door de Regeering nog geen beslissing genomen en zij wenscht deze beslissing uit te stellen, tot dat zekerheid bestaat omtrent den uitslag van onderhandelingen, welke worden gevoerd omtrent de levering aan Nederlandsch-Indië van een even groote hoeveelheid Rangoonrijst (zooals bekend is Rangoon thans geheel gesloten) als zou kunnen worden opgebracht door de gronden, welke door beperking van de suikerrietcultuur met 25% zouden vrijkomen. Mochten de onderhandelingen niet tot gunstig resultaat leiden, dan zal het vraagstuk opnieuw in beschouwing worden genomen.

Commissies hetzij eene centrale of gewestelijke zullen worden ingesteld om na te gaan te of er nog geschikte gronden zijn en volk voor de bearbeiding, om die ter beschikking te stellen op zeer gemakkelijke voorwaarden voor de teelt van voedingsgewassen. Ik stel mij voor begin Maart daartoe alle gewesten op Java en Madoera te bezoeken en met de leidende personen te dien einde overleg te plegen.

Maar daarnaast zal die commissie of zullen die commissies ook tot taak hebben te onderzoeken waar geschikte terreinen zijn, die bij gebrek aan verkeersmiddelen, en als gevolg daarvan aan voldoende bevolking, nog niet in cultuur zijn gebracht.

Dan stelt de Regeering zich voor met den aanleg van wegen daar niet te wachten tot er voldoende verkeer zal zijn, maar dien onverwijld ter hand te nemen en de emigratie naar zulke streken uit te dicht bevolkte centra aan te moedigen. De meening heerscht dat op deze wijze nog groote uitgestrektheden vruchtbare grond ter beschikking kunnen komen.

Maar bovenal zal de regeering zich tot taak blijven stellen op den door den heer Lovink aangegeven weg voort te gaan, dat is door landbouwonderwijs en voorlichting de productie van den bodem tot grootere hoogte op te voeren, den inlandschen landbouw te brengen tot een meer produceerend en meer loonend bedrijf waardoor de geproduceerde hoeveelheid voedsel zeer belangrijk zal kunnen en moeten stijgen. Al kan ook dit resultaat niet in enkele jaren worden bereikt en niet onmiddellijk de voedselvoorziening op bevredigende wijze oplossen, het opent een perspectief dat voor de economische toekomst van de bevolking van reusachtige betekenis is.

De vergadering wordt geschorst.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Door den heer Teeuwen in de eerste plaats gevraagd een overzicht van hetgeen door de Regeering inzake de voedselvoorziening overwogen en niet tot uitvoering gekomen is, met bekendstelling van de redenen der niet-uitvoering.

De Regeering stelt zich ten deze op dit standpunt dat de overwegingen van maatregelen, welke niet tot uitvoering zijn gekomen ook in den boezem der Regeering moeten blijven, voor zoover zij aan die redenen niet zelf publiciteit heeft gegeven.

Tot de zaken waaraan wel ruchtbaarheid is gegeven behoort o.a. de maatregel door de Regeering overwogen welke ik reeds in mijn rede heb aangehaald n.l. de maatregel ter inkrimping van de suiker- en tabaksaanplant welke verleden jaar reeds in beraad is geweest.

Verder blijkt ook uit de rede van den heer Talma gehouden op 2 December 1918, dat hij heeft besproken de instelling van een centrale commissie op het gebied van de voedselvoorziening. Dit denkbeeld is nog bij de Regeering in overweging en zal binnenkort tot uitvoering komen hetzij dat ingesteld zal worden een centrale commissie, hetzij gewestelijke commissies; ik meen vermoedelijk wel gewestelijke commissies omdat deze vlugger kunnen werken en meer plaatselijke kennis hebben.

Verder heeft de heer Teeuwen de vraag gesteld, welke inzichten bij de Regeering bestaan omtrent het in handen leggen van den voedselhandel, totdat er geen overvloedige voorraad aanwezig zal zijn.

Welnu de Regeering is van meening, dat tegenover een groote categorie van ingezetenen, n.l. allen, die zich bezighouden met den rijsthandel en den handel in andere voedingsgewassen, een categorie van menschen, die in normale omstandigheden niet kunnen worden gemist een groote onbillijkheid zou worden begaan, indien in het algemeen met uitschakeling van den tusschenhandel, de distributie van rijst door het Gouvernement in handen werd genomen.

Ik kan mededeelen dat op de Philippijnen het Gouvernement aldaar de maatregelen door den heer Teeuwen

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

(Sibinga Mulder.)

gewenscht heeft toegepast en dat die een reusachtig groot fiasco zijn geworden, zoodat ik kan zeggen: Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht. Verder komt het mij voor, dat de heer Teeuwen de zeer groote bezwaren, verbonden aan de rechtstreeksche verstrekking van rijst (in sommige gewesten zouden daar nog andere voedingsmiddelen bij moeten komen) ten zeerste onderschat. Er zou een heirleger van vooral lagere ambtenaren en beambten voor noodig zijn en het staat nog zeer te bezien of — vasthoudende aan het denkbeeld, dat in het algemeen niet beneden den werkelijken kostprijs moet worden gedistribueerd — de verstrekking wel tegen belangrijk lagere prijzen zou kunnen plaats hebben, dan de bevolking thans moet betalen.

Waar plaatselijk werkelijke noodzakelijkheid bestaat om in te grijpen, ziet de Regeering daar niet tegen op. Alle Hoofden van gewestelijk bestuur zijn gemachtigd om tot inbeslagneming van voedingsmiddelen over te gaan, indien dit noodig blijkt. Daartoe is op verschillende plaatsen overgegaan en in die gevallen heeft verkoop rechtstreeks aan de bevolking plaats, 't zij met medewerking van den handelaar, bij wien de inbeslagneming heeft plaats gehad, 't zij op andere wijze. Ook de verkoop van de van Regeeringswege op aanvraag aan de Residenten toegezonden rijst en andere voedingsmiddelen geschiedt in den regel rechtstreeks aan de bevolking.

Verder is, zooals reeds is medegedeeld, aan de Residenten gevraagd, of zij voor plaatsen in hun gewest, waar de rijst de consumenten niet gemakkelijk bereikt, een organisatie van den verkoop van Overheidswege noodig oordeelen. Welnu de daarop tot nu toe ontvangen ant-

(Sibinga Mulder e. a.)

woorden zijn alle negatief; alleen voor de hoofdplaatsen Semarang en Soerabaja wordt verkoop met behulp van de gemeentelijke organen wenschelijk geacht en thans ook voor de afdeeling Cheribon.

De Residenten meenen dat zij zelf met hun personeel daarin op de beste wijze ten bate van de bevolking en een regelmatige distributie kunnen voorzien.

Laat ik ten slotte nog zeggen dat het voorbeeld van de Philippijnen van dien aard is dat het de Regeering steunt in de houding, die zij tot nu toe heeft gemeend te moeten aannemen.

De Voorzitter: Ik dank den Directeur ten zeerste voor de verstrekte inlichtingen en stel voor om de verdere gedachtenwisseling over dit onderwerp te stellen op Donderdagmorgen negen uur.

Verder stel ik voor om de beide tusschen liggende dagen, althans voor een gedeelte te gebruiken voor afdeelingsonderzoek van nog niet afgedane zaken en daarvoor in de eerste plaats in aanmerking te brengen de onderwerpen 30 en 31 van de vorige zitting, beide voorstellen van den heer Abdoel Moeis, strekkende:

- 1°. tot instelling van eene Commissie van beroep voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoeck;
- 2°. tot wijziging van „het Nieuw Reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoeck op Java”.

Wellicht kunnen ook nog andere onderwerpen tot een object van afdeelingsonderzoek worden gemaakt.

Ik stel voor het afdeelingsonderzoek te houden op morgenavond half 7.

De vergadering wordt gesloten.

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Protest tegen de eischen der Belgische Regeering. — Ingekomen stukken.

2de VERGADERING.

Vergadering van Donderdag 20 Feb. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Protest tegen de eischen der Belgische Regeering. — Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 35 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Geritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemido, R. M. T. A. Koesoemo Oetoyo, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, J. C. Pabst, P. A. A. P. Prangwadono, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, Dr. R. Ng. Radjiman alias Wediodipoero, W. A. C. Whitlau.

Regeeringsgemachtigden: de heeren Sibinga Mulder, Carpentier Alting, Scheuer, Muurling en Kindermann.

De Voorzitter: Mijne Heeren, ik open deze vergadering. Wat mij laatstleden Maandag nog minder wenschelijk voorkwam, bij gebrek aan officieele bevestiging, meen ik thans niet te mogen nalaten, nu nadere inlichtingen zijn ontvangen, nl. een woord van protest te doen hooren, tegen de eischen der Belgische Regeering, ten opzichte van het Nederlandsche territorium.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: De Regeering sluit zich van ganscher harte aan bij het protest dat zoojuist door den voorzitter in den boezem van den Volksraad heeft geklonken. Zij hoopt en vertrouwt dat de plannen van België ten onzen opzichte niet tot uitvoering zullen komen, plannen tegen een bevriend volk dat zich groote opofferingen heeft getroost ten opzichte van het Belgische volk.

Zij is er van overtuigd dat allen die leven onder Neerlandsch vlag pal zullen staan in hun overtuiging dat hier een schreeuwend onrecht zou worden gepleegd, en allen zich met de regeering solidair zullen verklaren, en zich scharende om den troon de levensbelangen van het Koninkrijk der Nederlanden zullen weten te handhaven!

De heer Abdoel Moeis: Mijnheer de Voorzitter! Ik breng als man van het volk hulde aan het protest uitgesproken door den voorzitter, want ook ik huldig de vrijheid. Leve de Vrijheid.

(Voorzitter.)

De Voorzitter: Ik geef thans het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen.

A. De volgende Regeeringsbrieven:

- 1°. Een kabinets-schrijven van den Gouverneur-Generaal van 15 Februari 1919 No. 13, ten geleide van een uittreksel uit het besluit strekkende tot instelling van de betrekking van Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken bij den Volksraad.
- 2°. Een brief van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 3 Februari jl. om nadere omschrijving van de klachten der bewoners van Bangai-Darat, inzake de hun opgelegde straffen wegens wanbetaling van belasting.

Deze bescheiden worden voorgelezen en zullen ter Secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

- 3°. Een brief van den 1sten Gouvernements Secretaris van 19 Februari 1919, No. 465/II, daarbij toezendend de Regeeringsantwoorden op door leden van den Volksraad ingediende vragen.

De antwoorden zullen worden opgenomen in het aanhangsel van de Handelingen van den Volksraad.

B. De volgende boekwerken:

Een verzameling mededeelingen betrekking hebbend op de distributie van brandstoffen in Haarlem, ontvangen van den heer Reitsema te Weltevreden.

Deze geschriften worden onder dankbetuiging aanvaard en zullen in de boekerij worden opgenomen.

C. De volgende verzoekschriften:

- 1°. Een verzoekschrift van M. Sosrowidjojo, gewezen Wedono van Wirosari om toekenning van onderstand dan wel plaatsing in 's lands dienst.
- 2°. Een telegrafisch verzoekschrift van Chineesche handelaars en bevolking in Djambi om te willen bevorderen dat het verbod tot invoer van rijst uit Singapore wordt ingetrokken.

Deze verzoekschriften worden in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften.

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Voorzitter e. a.)

3°. Een verzoekschrift van den Hoofdredacteur van het dagblad „Perniagaan” om de Chineezzen vrij te stellen van militieplichten.

Dit verzoekschrift wordt in handen gesteld der Commissie van voorbereiding van het militieontwerp.

Voorts kan ik de vergadering mededeelen, dat het rapport van de Commissie van rapporteurs, ten aanzien van de verzoekschriften, die Maandag zijn ingekomen, ter inzage ter Secretarie zal worden gelegd, alvorens in openbare vergadering te zullen worden behandeld.

Thans is aan de orde de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Gerritzen: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van hetgeen de gemachtigde der Regeering medegedeeld heeft over de maatregelen die de Regeering heeft getroffen en nog in overweging heeft, om te voorzien in het voor de bevolking dezer landen benodigde voedsel, wil ik eenige vragen aan de Regeering stellen.

In de vergadering van den Volksraad van 18 Juni 1918 heeft de Regeering bij monde van haren toenmaligen gemachtigde Mr. Talma medegedeeld, dat en waarom Zij voor de voedselvoorziening geen heil zag in eene inkrimping van den suikerrietaanplant.

De Regeering heeft toenmaals voorop gesteld: „dat „bij het beperken van den Inlandschen aanplant van „handelsgewassen met het doel op de daardoor beschikbaar komende gronden voedingsgewassen te doen verbouwen, groote omzichtigheid dient te worden betracht, „wil deze cultuurwisseling niet leiden tot eene te groote „verzwakking van de plaatselijke bevolking en daardoor „tot eene te sterke verstoring van het economische „leven”, en Zij vervolgde dan: „Het is deze gedachte, „welke de houding van de Regeering inzake de inkrimping van den suikerrietaanplant heeft beheerscht”.

Daarna zette de Regeering uiteen, dat Hare adviseurs, welke met den toestand het meest vertrouwd zijn, berekend hebben dat eene inkrimping van den rietaanplant met 20% de Inlandsche bevolking komt te staan op eene derving van inkomsten van ongeveer f 5½ miljoen, een cijfer dat natuurlijk evenredig stijgt indien de inkrimping van den rietaanplant niet tot 20% wordt beperkt, doch hooger wordt opgevoerd, en Zij heeft Haar toenmalig betoog geëindigd met de woorden: „In aanmerking „nemende dat zelfs bij inkrimping van den suikerrietaanplant met de helft, de rijstproductie slechts met „iets meer dan 5% zoude worden opgevoerd, meent de „Regeering dat Zij terecht zich heeft onthouden van het „treffen van een maatregel als boven bedoeld”.

Hier heeft de Regeering zich eenigszins vergist. Immers volgens de cijfers verstrekt in het prae-advies van

(Gerritzen.)

de heeren Lulofs en van Vuuren over de voedselvoorziening van Nederlandsch-Indië (pag. 14 en 15) legt de suikerindustrie beslag op ongeveer 229.000 bouws, dat is ongeveer 6% van het totaal sawahoppervlak op Java en Madoera. Eene inkrimping van den suikerrietaanplant met de helft voert dus niet, zooals de Regeering den 18en Juni 1918 zeide, de rijstproductie in het algemeen op met iets meer dan 5%, doch voert slechts de rijstproductie op Java en Madoera op, en deze slechts met ongeveer 3%.

Ik stem geheel in met de toenmalige meening van de Regeering, dat een dergelijke maatregel, die zoo geweldig ingrijpt in het economisch leven hier te lande, die voorts groote nadeelen zal toebrengen zoowel aan de suikerindustrie als aan de bij die industrie betrokken bevolking en daartegenover slechts uiterst weinig kan bijdragen tot vermeerdering van de voedselproductie in Nederlandsch-Indië, achterwege moet blijven.

Nu heeft in de vergadering van 17 dezer de heer Sibinga Mulder namens de Regeering verklaard, dat een maatregel om den suikerrietaanplant van dit jaar met 25% te doen inkrimpen bij Haar in overweging is. Naar aanleiding dier verklaring zou ik gaarne van de Regeering vernemen op welke gronden Zij sedert den 18en Juni 1918 van inzicht veranderd is. Toenmaals zag Zij, en naar mijne meening volkomen terecht, geen heil in een maatregel, die groote geldelijke nadeelen toebrengt aan de Inlandsche bevolking en de rijstproductie op Java en Madoera slechts met 3% kon opvoeren. Hoe kan Zij thans heil zien in eene opvoering der rijstproductie op Java alleen met slechts 1½%, waar het tekort aan voortgebrachte rijst voor geheel Indie 16 percent van de productie belooft. (Zie voornoemd prae-advies pag. 8)?

In mijn oog is de maatregel van inkrimping van den suikerrietaanplant met 25% absoluut verwerpelijk, omdat hij met gezonde economische begrippen in volslagen strijd is, immers eenerzijds groote nadeelen toebrengt aan de suikerindustrie en aan de bij die industrie betrokken bevolking, anderzijds de voedselproductie hier te lande slechts zoo weinig kan bevorderen, dat hij als een middel tot opvoering der voedselproductie nauwelijks de aandacht waard is.

Hier komt nog bij dat men weliswaar door het inkrimpen van den suikerrietaanplant met 25% het voor den padiaanplant geschikte sawahoppervlak op Java en Madoera met 1½% kan vermeerderen, doch het geenszins zeker is dat die meerdere 1½% ook inderdaad met padi zal beplant worden; want door deskundigen wordt het ten zeerste in twijfel getrokken of men daarvoor het benodigde plantmateriaal, het benodigde irrigatiewater en de benodigde werkkrachten beschikbaar heeft.

Ik kan volkomen begrijpen, dat de Regeering niet alleen van de erfpachters, doch ook van de suikerindustrieelen medewerking verwacht bij Haar pogen om den in Indie aanwezigen voedselvoorraad te vermeerderen en

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

de voedselproductie hier te lande op te voeren, doch ik stel mij voor dat die medewerking toch wel op andere wijze te verkrijgen zal zijn, dan door het doorvoeren van een maatregel, die én voor de suikerindustrieelen, én voor de bij die industrie betrokken bevolking hoogst nadeelig is, en die per slot van rekening praktisch nauwelijks eenig effect te weeg kan brengen.

Ik zeide zooeven dat de in overweging zijnde maatregel van inkrimping van den suikerrietaanplant met 25% voor de suikerindustrie en de daarbij betrokken bevolking hoogst nadeelig is, doch ook op den toestand van 's Lands schatkist zal die maatregel een zeer funesten invloed uitoefenen. Heeft de Regeering zich hiervan wel behoorlijk rekenschap gegeven?

Ik meen deze vraag te mogen stellen, daar ik te dezen aanzien uit den mond van den Regeeringsgemachtigde niets vernomen heb. Toch verdient de financieele zijde van het vraagstuk zeer zeker de volle aandacht; want de toestand van Indië's financiën is waarlijk niet rooskleurig. Over dit onderwerp zijn in de Indische Financier van 7 en 18 Februari jl. zeer belangrijke artikelen verschenen. Aan die artikelen ontleen ik, dat de vlottende schuld der Indische Regeering thans meer dan f 160 miljoen bedraagt en het plaatsen van eene leening, dus het omzetten dier vlottende schuld in eene vaste schuld, thans groote moeilijkheden ondervindt.

Verder breng ik in herinnering het feit, dat de begroting voor het loopende jaar een tekort op den gewonen dienst van ruim f 38½ miljoen aanwijst.

Deze twee feiten zijn voldoende om aan te toonen, dat 's Lands financiën in een toestand verkeeren die groote voorzichtigheid bij het doen van uitgaven gebiedend noodzakelijk maakt, omdat men door anders te doen zich in een moeras vastwerkt.

Welke zijn nu de financieele gevolgen van den door de Regeering thans in overweging genomen maatregel van inkrimping van den suikerrietaanplant met 25%? In de eerste plaats deze, dat de schade die aan de bevolking en de suikerindustrie rechtstreeks wordt toegebracht, vergoed dient te worden. Dit is een elementaire eisch van recht en billijkheid, waaraan de Regeering niet kan ontkomen. Onze wetgeving huldigt dan ook het beginsel, dat wanneer ter redding van gemeenschappelijke belangen eene opoffering vereischt wordt, de kosten dier opoffering gedragen moeten worden door allen te wier behoefte zij gedaan is. Immers wanneer een schip in nood verkeert en het behoud van het schip het noodig maakt een gedeelte van de lading over boord te werpen, dan wordt dat verlies gedragen niet alleen door de eigenaren der geworpen lading, maar gezamenlijk door de eigenaren van het schip, van de geheele lading (inclusief de geworpene) en de rechthebbenden op de vrachtpenningen. De gemeenschap van vracht, schip en lading te wier behoefte de opoffering van een gedeelte der lading heeft plaats gehad, draagt dus de

kosten dier opoffering in verhouding tot ieders aandeel in de gemeenschap. Dit is een juist beginsel, en hieruit volgt, dat wanneer ten behoeve der Indische gemeenschap het noodig mocht worden geacht schade toe te brengen aan de particuliere belangen van de suikerindustrieelen en van de bij de suikerindustrie betrokken Inlandsche bevolking, die schade door de gemeenschap, dat is door 's Lands Schatkist, zal dienen gedragen te worden. De rechtstreeksche schade (dus buiten rekening gelaten elke winstderving) die door eene inkrimping van 25% aan de suikerindustrie wordt toegebracht, wordt berekend op minstens 70 cent per picol voor den resteerenden oogst, hetgeen uitkomt op ongeveer f 12 miljoen. Voegt men hierbij de schade aan de bevolking te vergoeden, die volgens de eigen gegevens der Regeering ongeveer f 6 miljoen zal bedragen, dan komt men al op f 18 miljoen. Doch met dit bedrag is de schade-rekening nog niet gesloten. Eene inkrimping van den suikerrietaanplant met 25% zal natuurlijk een hoogst nadeeligen invloed uitoefenen op de opbrengst der inkomstenbelasting, der oorlogswinstbelasting en der landrente. Het is uit den aard der zaak moeilijk te dezen aanzien eene berekening te maken, doch ik geloof niet te pessimistisch te zijn, wanneer ik de schade uit dezen hoofde door den fiscus te lijden aanneem op ongeveer f 9 miljoen. De schade derhalve die 's Lands Schatkist zal lijden door de inkrimping van den suikerrietaanplant met 25%, mag dus zeker aangenomen worden op ± f 27 miljoen.

En nu zou ik de Regeering willen vragen, of Zij, het plan tot inkrimping van den suikerrietaanplant in overweging genomen hebbende, Zich ook reeds een denkbeeld gevormd heeft over de wijze, waarop Zij Zich voorstelt de door de Schatkist te lijden schade van ± f 27 miljoen te dekken? Deze vraag is te meer gerechtvaardigd, nu de Regeering nauwelijks weet, hoe Zij aan het geld moet komen tot dekking van het tekort op den gewonen dienst voor 1919, dat volgens de begroting, zooals ik reeds zeide, ongeveer f 38½ miljoen bedraagt.

Ik kom nu tot een andere vraag.

Bij Stbl. 1918 No. 190 werd de uitvoer van kapok, kinabast, kinine, kininezouten, tin en tinerts uit door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen Gewesten of gedeelten van Gewesten, zonder eene bijzondere door of namens den Gouverneur-Generaal af te geven vergunning, verboden.

Het motief voor dat uitvoerverbod was volgens de ordonnantie hierin gelegen, dat een Regeeringstoezicht op den uitvoer van eenige producten uit bepaalde deelen van Nederlandsch-Indië noodig werd geacht, teneinde tegenover dien uitvoer een gelijkwaardigen invoer van goederen zooveel mogelijk te verzekeren.

Bij Stbl. 1918 No. 226 is het Regeeringstoezicht op den uitvoer van voormelde producten uitgebreid o. a. tot coprah, aardoliën en de producten daarvan.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

Het verbod van uitvoer van gemelde producten zonder speciale vergunning van Regeeringswege strekt dus ter verzekering zooveel mogelijk van een gelijkwaardigen invoer. En zoo zeide dan ook de Gouverneur-Generaal in zijne rede uitgesproken bij de installatie van den Volksraad: „Ter verzekering eener geregelde uitwisseling van „goederen met het buitenland werd contrôle op den uitvoer van enkele producten noodzakelijk”.

De door de Regeering aanvankelijk bij Stbl. 1918 No. 190 en later bij Stbl. 1918 No. 226 genomen maatregel was alleszins juist; want terecht begreep Zij dat wanneer hier de uitvoer van producten zonder meer werd vrijgelaten, het buitenland van hier zou kunnen betrekken zoodanige producten als het noodig had, zonder dat Indië tengevolge van verschillende door de groote oorlogvoerende Mogendheden genomen maatregelen er van verzekerd was op zijne beurt de goederen of waren te kunnen krijgen, die Indië noodig had.

Indië nu heeft rijst noodig; Engeland en Frankrijk daarentegen hebben en hadden o. m. strikt noodig benzine, residu, kinine en kinabast. De uitvoer van die producten naar genoemde landen is in groote hoeveelheden door de Regeering toegestaan geworden en wordt nog steeds toegestaan. Waarom heeft de Regeering van het licentie-systeem dat Zij bij Stbl. 1918 No. 226 ook ten aanzien van voormelde producten heeft ingesteld, geen gebruik gemaakt om toestemming te verkrijgen tot den invoer van voldoende hoeveelheden rijst in Nederlandsch-Indië uit Rangoon en Saigon, welke havens onder contrôle staan respectievelijk van Engeland en Frankrijk?

Ten slotte kom ik tot mijne laatste vraag.

Bij Stbl. 1918 Nos. 136, 164 en 716 zijn de bepalingen regelende de onteigening ten algemeenen nutte, aangevuld met bepalingen, die maatregelen veroorloven, om vasthouding en prijsopdrijving van levensmiddelen, grondstoffen voor levensmiddelen, en huishoudelijke artikelen te voorkomen. In hoofdzaak is bij bedoelde aanvullende bepalingen aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur de bevoegdheid verleend, om na algemeene of bijzondere machtiging van den Gouverneur-Generaal levensmiddelen, enz., in bezit te nemen, en ter beschikking te stellen van de bevolking tegen prijzen, vast te stellen door den Directeur van Landbouw, na overleg met het betrokken Hoofd van Gewestelijk Bestuur; voorts kunnen de Hoofden van Gewestelijk Bestuur krachtens Stbl. 1918 No. 787 door den Gouverneur-Generaal worden gemachtigd tot vaststelling van een maximum-prijs van levensmiddelen, grondstoffen voor levensmiddelen, of huishoudelijke artikelen.

Bij Stbl. 1918 No. 655 is voorts op werkgevers, bij wie arbeiders op den voet eener koelie-ordeonnantie in dienst zijn, de last gelegd, om binnen een door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur vastgestelden termijn, ten genoegen van dezen, maatregelen te treffen voor den behoorlijken aanplant, de verzorging, en den oogst van voedingsgewassen ten behoeve van bedoelde arbeiders.

(Gerritzen e. a.)

Bij voormelde ordonnanties zijn derhalve op enkele categorieën van ondernemingen hier te lande lasten gelegd in het algemeen belang, die strekken moeten, om de voedselvoorziening der bevolking te bevorderen.

Ik acht die maatregelen alleszins juist, maar niet volledig. Immers bij het beramen van maatregelen, die strekken moeten ter voorkoming van prijsopdrijving van levensmiddelen, heeft de Regeering voorbij gezien, dat die levensmiddelen niet alleen binnenslands worden voortgebracht, doch ook uit het buitenland moeten en kunnen worden aangevoerd. Prijsopdrijving ten aanzien dezer laatste categorie levensmiddelen kan ook plaats hebben door opdrijving der vrachten, waarvoor de hier benodigde levensmiddelen uit het buitenland naar hier worden vervoerd. Tegen deze opdrijving van vrachten heeft de Regeering evenwel geen wettelijke maatregelen genomen, en zijn de Scheepvaart-Maatschappijen vrijgelaten zoodanige vrachten te noteeren als zij goedvinden. Het wil mij voorkomen, dat hier met tweeërlei maat gemeten wordt. Mocht deze beschouwing onjuist geoordeeld worden, onder welken gezichtshoek moet dan het feit gezien worden, dat de Regeering maatregelen nemende ter bevordering eener behoorlijke voedselvoorziening, wèl lasten gelegd heeft op ondernemingen, die met contract-koelies werken, op handelaren in en producenten van rijst en andere levensmiddelen, doch niet op de Scheepvaart-Mijen, die rijst en andere levensmiddelen van uit het buitenland naar Indië vervoeren?

De heer Teeuwen: Mijnheer de Voorzitter! De rede van den geachten Directeur van Landbouw, Maandag jl. in deze vergaderzaal gehouden, heeft mij niet geheel bevredigd.

„Dat is heel natuurlijk,” zou men mij voor de voeten kunnen werpen, „daarvoor behoor je tot de oppositie, om oppositie te voeren”. Mijnheer de Voorzitter, een dergelijk verwijt zou in dit geval misplaatst zijn.

Het voedselvraagstuk is wel een onderwerp, dat zich uitstekend leent voor het voeren van oppositie. Ik zou mij moeten verloochenen, wanneer ik deze prachtige gelegenheid voorbij liet gaan zonder oppositie te hebben gevoerd. Ook de Europeesch-Indische pers heeft dankbaar gebruik gemaakt van de gelegenheid om te ageeren tegen de actie der onzen, een actie, met een goed doel, n.l. het doel om de bevolking tegen den hongertegeveilig, een actie nota bene met het doel om de orde en rust in dit land te helpen bewaren, want niets kan beter aanleiding geven tot het verstoren van die orde en rust dan juist de hongertegeveilig, hetgeen o.m. duidelijk blijkt uit de door de Regeering terzake genomen maatregelen, waaronder eveneens behoort het zenden van gewapende politiedienaren en militairen naar verschillende streken, waar onrust wordt verwacht tengevolge van den hongertegeveilig. Diezelfde Europeesch-Indische pers heeft onze actie ge-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

noemd het verpolitieken van den toestand van voedselschaarschte.

Ofschoon het dus juist is, dat de voedselschaarschte uitgebuit kan worden voor het voeren van oppositioneele propaganda, niettemin moet ik ten sterkste afwijzen het verwijt, dat wij oppositie zouden voeren om de oppositie zelf. Het tegendeel is waar, Mijnheer de Voorzitter.

Uit de door de Regeering verstrekte inlichtingen kan naast waardeering voor hetgeen is verricht in het belang van de voedselvoorziening, ook ontstemming geput worden naar aanleiding van de genomen maatregelen voor het heden en van de te nemen maatregelen voor de naaste toekomst.

In deze meening sta ik gelukkig niet alleen, anderen vóór mij hebben daarvan reeds blijk gegeven, en — ik twijfel er niet aan — ook na mij zullen velen hetzelfde doen.

Trouwens, het kan ook niet anders.

De rede van den geachten Directeur van Landbouw laat toch den indruk na, voor een gedeelte goed, doch voor een ander gedeelte en wel voor wat betreft de voorziening in de naaste toekomst, minder goed, of om het juister uit te drukken, zeer onbevredigend.

Er wordt ten aanzien van de voedselvoorziening meer gerekend op speculatie dan op zekerheid, en dit is, naar mijn meening, zeer verkeerd. Dat wij tot het huidige oogenblik aan een groote ramp zijn ontsnapt, hebben wij te danken aan geluk meer dan aan wijsheid.

Zoo was het — over het algemeen genomen — een geluk, hetgeen uit de redevoering van den geachten Directeur van Landbouw gebleken is, dat de buitenlandsche rijsthavens niet bij voortdoring gesloten zijn geweest voor den uitvoer naar Indië.

Wanneer hier gewaardeerd moet worden, dan geldt dit de wijze, waarop door de Regeering gebruik is gemaakt van elke gelegenheid, dat die havens weder geopend zijn geweest. Meer had de Regeering, zooals van zelf spreekt, in dien tijd niet kunnen doen. In een overgangstijperk is het trouwens heel moeilijk om voorspellingen te doen en om op deze voorspellingen zijn behandelingen te baseeren.

Ik wil dan ook geen critiek uitoefenen op het verleden, ofschoon ik toch niet kan nalaten om met nadruk er op te wijzen, dat de toestand van heden stellig er nog beter zou hebben uitgezien, bijaldien de Regeering den moed had bezeten om in 1918 de inkrimping van het areaal voor suiker en andere handelsgewassen te gelasten ten bate van den voedselbouw.

In dit verband wil ik mijn teleurstelling uitspreken over het feit, dat de Regeering botweg heeft geweigerd om den Volksraad op de hoogte te brengen van de maatregelen, welke door de Regeering in overweging genomen en niet tot uitvoering gebracht zijn en, wat het voorname is, van de redenen der niet-uitvoering.

Het is natuurlijk juist, dat de Regeering niet alles, wat overwegen en niet uitgevoerd is, aan den Volksraad behoeft bekend te maken, omdat te voren niet vaststaat of de Volksraad daarin al dan niet belang zal stellen. Doch wanneer — zooals in dit geval van de voedselvoorziening — daartoe het verzoek gedaan is, zoodat de belangstelling te voren verzekerd is, dan wil het mij voorkomen, dat het de plicht van de Regeering is — hoe wel misschien een nergens bij de wet bepaalde plicht — om aan het verzoek te voldoen, vooral waar het hier betreft een zaak, die van algemeen belang is en die bij uitstek geschikt is om — ter voorkoming van misverstand — in het openbaar besproken en behandeld te worden.

Alvorens verder te gaan, wil ik mijn ernstig protest doen hooren tegen den door de Regeering in deze getoonde onwil om den Volksraad deelgenoot te maken van de in Haar boezem behandelde aangelegenheid inzake het niet doorgaan van de inkrimping van het areaal voor suiker en andere handelsgewassen in het jaar 1918. Aan deze zaak is, ook volgens den geachten Directeur van Landbouw zelf, ruchtbaarheid gegeven. Maar het publiek weet niet of de Regeering in deze zaak al dan niet misgetast heeft. Het publiek heeft er naar moeten raden en is nu nog met het oplossen van het raadsel bezig. Raakt het dan het landsbelang zoodanig, dat het niet geoorloofd is de redenen van het niet-inkrimpen in 1918 openbaar te maken?

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gedacht, dat de Regeering om medewerking van den Volksraad heeft gevraagd — en ik verwijs ten deze naar de desbetreffende redevoering, in de jongste zitting van den Volksraad gehouden door den Regeeringsgemachtigde, den heer Talma — om zoo gezamenlijk den voedseltoestand onder de oogen te zien en om gezamenlijk al die maatregelen te nemen, welke noodig zijn om het gevaar van een voedselnood af te wenden. Het spijt mij thans te moeten constateeren, dat de Regeering het beroep op den Volksraad reeds vergeten schijnt te zijn en nu kortweg ten opzichte van de inkrimplingskwestie het antwoord aan den Volksraad geeft: „Ik zeg U nfiets”.

Wij weten dus niet, waarom in 1918 niet tot de inkrimping last gegeven is, wij weten alleen, — en dit voelen wij allen — dat door de niet-inkrimping minder voedsel beschikbaar is, tengevolge waarvan de voedselprijzen enorm gestegen zijn, duizenden daardoor geen voedsel kunnen bekomen, de armoede in de hand wordt gewerkt en men er reeds toe overgegaan is om kinderen te verkoopen, omdat de ouders het niet kunnen aanzien, dat hun kinderen den hongerdood moeten sterven.

Wij weten ook, dat de Spaansche Influenza geholpen heeft den voedselnood een weinig te verzachten, voor zover van hulp gesproken mag worden, waar die hulp bestaan heeft in de vermindering van het aantal voedsel etende menschen. Hoe grooter zou de ellende niet zijn

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

geweest, indien het sterftcijfer der bevolking in 1918 niet zoo bijzonder groot was.

Doch ironie terzijde, Mijnheer de Voorzitter. De zaak die hier behandeld moet worden is van te ernstigen aard dan dat gezegd zou mogen worden, dat de Regeering in de Spaansche ziekte een bondgenootte heeft gevonden in Haar pogen om de voedselschaarschte dragelijker te maken.

Het overgangstijdperk is voorbij. De Regeering, die vóór deze periode de voedseldistributie geheel aan den handel overgelaten heeft, bemoeit zich nu met de voedselvoorziening. Begin Februari 1918 is Zij daarmede begonnen. Eerst in het klein. Doch allengs neemt Haar bemoeienis in omvang toe. En het einde is niet te overzien. Integendeel, het is te voorzien, dat de moeilijkheden hoe langer hoe grooter zullen worden, dientengevolge ook de Regeeringszorg.

Uit de rede van den geachten Directeur van Landbouw is zonder eenige moeite af te leiden, dat de maatregelen die de Regeering heeft te nemen in het belang van de voedselvoorziening hoe langer hoe meer uitgebreid zullen moeten worden.

De inlichtingen, die de Regeering aan den Volksraad heeft verstrekt, laten geen andere conclusie toe dan dat het met den voedseltoestand in Indië er allertreurigst uitziet en dat in de naaste toekomst deze toestand eer verergeren dan verbeteren zal.

Hebben wij vernomen wat de Regeering gedaan heeft in het verleden, en wat Zij toen gedaan heeft, dit zij erkend, kan de goedkeuring van velen wel wegdragen, hoewel daarop wel nog wat aan te merken zal zijn, wat wij hebben gehoord met betrekking tot de toekomst, heeft ons geen voldoening kunnen schenken, nog erger doet ons vreezen met duizend vreezen, dat velen, zeer velen onzer, meer dan verleden jaar, het slachtoffer zullen moeten worden van Koning Honger.

Wellicht zal men dan niet meer van voedselschaarschte kunnen spreken, doch met meer recht van voedselnood. Wat nu denkt de Regeering te doen ter bestrijding van dezen nood?

De algemeene indruk is, dat de Regeering ten deze een weifelende houding heeft aangenomen. Zekerheid is te constateeren in Haar houding, voor zoover deze betreft de voortzetting van de in 1918 getroffen maatregelen. Onzekerheid heerscht overal, waar de Regeering sprak over de uitbreiding dier maatregelen in het belang van de voorziening voor 1919 en 1920.

Instructies zijn gegeven ten doel hebbende de krachtige bevordering van den verbouw van voedingsgewassen.

Bijzondere spoed is betracht bij de totstandkoming van verschillende met het oog op de voedselvoorziening van bijzonder belang zijnde kleinere irrigatiewerken en bij den aanleg van de zoogenaamde kringwadoeks in suikerstreken.

Werkgevers, die door middel van de koelie-ordonnantie aan arbeidskrachten zijn geholpen, zijn de verplichting opgelegd om zelf voor het voedsel van hun arbeiders te zorgen.

Hier en daar is beslag gelegd op voedselvoorraden en worden deze voorraden van bestuurswege al dan niet met hulp van handelaren gedistribueerd.

Kortom, veel heeft de Regeering gedaan om den nood tot op heden zoo veel mogelijk te lenigen.

En toch, Mijnheer de Voorzitter, ondanks dat vele wat de Regeering gedaan heeft, wordt nog honger geleden, misschien niet algemeen, maar niettemin in vele, zeer vele streken naar mijn oordeel, te veel zelfs. Het zijn de streken, waarheen gewapende politiedienaren en militairen gezonden zijn.

Waarom moet nog honger geleden worden, terwijl uit de mededeelingen van den geachten Directeur van Landbouw af te leiden is, dat de binnenlandsche voedselproductie en de voedsel invoer, zoo afzonderlijk als gezamenlijk, meer hebben bedragen dan in eenig hongerloos jaar te voren?

Daar moet aan de verdeling van het voedsel wat haperen, dunkt mij.

Is aan de Regeering bekend waar de fout zit?

Zoo ja, waarom vertelt de Regeering deze fout niet aan den Volksraad?

Tot zoover het verleden, en het heden, Mijnheer de Voorzitter.

Nu de toekomst.

Deze laat zich somber aanzien. Bekend is, dat de aanplant van rijst op 31 Januari jl. 1387900 bouw minder bedroeg dan op 31 Januari van het reeds slechte jaar 1918. De geachte Directeur van Landbouw heeft wel een verklaring van dezen verslechterden toestand gegeven, doch dit is naar mijn meening geschied niet met den noodigen ernst, dien wij van de Regeering gewoon zijn, wanneer Zij belangrijke dingen aan den Volksraad bekend maakt. Op heel luchtige manier toch heeft de geachte Directeur van Landbouw bij den Volksraad trachten aannemelijk te maken, dat het slechts een kwestie is van verschuiving van den aanvangsplanttijd met het oog op het niet geregeld vallen van de regens. De geachte Directeur schijnt van meening te zijn, dat de West-moesson nog wel zal komen.

Mijnheer de Voorzitter, ik verlang niet, dat de geachte Directeur een weerprofeet worden moet, maar ik moet met nadruk opkomen tegen een meening, hier geuit met de klaarblijkelijke bedoeling om den Volksraad en daardoor het publiek te suggereeren, dat aan het nadeelige verschil van 1387900 bouw rijstaanplant geen groote waarde gehecht moet worden.

Ik hecht aan dit verschil wel groote waarde, Mijnheer de Voorzitter, niettegenstaande ik niet uit het oog verloren heb de grootere aanplant van tweede gewassen, bedragende 932200 bouw, waarvan — zooals gebleken is —

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

de opbrengst in Januari 1919 159900 bouw minder be-
droeg dan in Januari 1918.

Wat heeft den geachten Directeur van Landbouw aan-
leiding gegeven om te veronderstellen, dat de natte tijd
alsnog zal komen? Heeft hij misschien aanwijzingen
in zijn bezit, waarop hij met zekerheid zijn meening
heeft kunnen baseeren? Of wordt hier maar op los ge-
speculeerd op de goedheid van den sluiswachter daar-
boven? Dat zou een onverantwoordelijke daad wezen,
waaraan ik onmogelijk mijn betuiging van instemming
geven kan.

Met evenveel recht zou ik in deze vergadering ook
kunnen verklaren, dat de regens heelemaal niet meer
zullen komen en dat het verschil in den rijstaanplant
1387900 bouw zal blijven. Maar dat zal ik niet doen om
het publiek niet te veel te doen schrikken, wat waar-
schijnlijk ongemotiveerd zou zijn.

Een andere vraag is echter, of de geproduceerde cijfers
en het abnormale weer niet beide redenen zijn voor den
geachten Directeur van Landbouw om nu reeds vast te
stellen, dat de binnenlandsche voedselproductie, verge-
leken met verleden jaar, in dit jaar tegen zal vallen, en
dat het daarom noodzakelijk is om meer maatregelen
dan reeds genomen zijn te treffen om aan den komenden
voedselnood het hoofd te bieden.

Een goede maatregel is de aangekondigde teeltdwang.
Minder goed wordt deze maatregel, wanneer het bij aan-
kondiging blijft. Naar mij bekend is dateeren de plannen
tot de invoering van den teeltdwang reeds van eenige
maanden terug.

Waar reeds vast staat, dat de voedseltoestand in dit
jaar ellendiger zal wezen dan in het vorige jaar, is on-
middellijke invoering van dezen maatregel naar mijn
meening noodzakelijk. Langer treuzelen lijkt mij onver-
antwoordelijk, omdat daardoor misschien de goede tijd
voor het planten voorbijgegaan zal worden.

Het spreekt van zelf, dat teeltdwang alleen niet vol-
doende is om in den nood te voorzien. Hoeveel gronden
er nu nog beschikbaar zijn voor den voedselbouw, die
tot dusverre ongebruikt zijn gebleven (in de gemeente
Semarang alleen zijn 400 bouw aanwezig), met vrij groote
zekerheid kan aangenomen worden, dat de productie van
deze gronden bij lange na niet toereikend zal zijn om het
te kort volkomen te dekken.

Het zwaarste gewicht dient m. i. gelegd te blijven op
den voedselvoer van het buitenland. De inlichtingen,
die door de Regeering verstrekt zijn aangaande dezen
maatregel, zijn nu niet bepaald bemoedigend te noe-
men.

Wij kennen op het oogenblik den toestand tot en met
einde Maart a. s. Wij hebben vernomen wat in Januari
ingevoerd is en wat in Februari en Maart ingevoerd zal
worden. Helaas, wij weten ook, dat het grootste gedeel-
te van deze voorraden reeds bestemd is voor onmiddellijk
gebruik. Wat er nog over zal blijven en wat in April

nog te verwachten valt, is zoo gering, dat het bijkans de
moeite niet waard is om er over te spreken.

What next, zou de Engelschman vragen. Juist, dat
zou ik nu graag, en velen met mij, gaarne van den ge-
achten Directeur van Landbouw willen vernemen. Of
moet dit misschien ook in den boezem der Regeering
blijven? Zoo ja, dan protesteer ik bij voorbaat. Wat
ons ten aanzien van den te verwachten voedselvoer
medegedeeld is, bestaat slechts uit deze zinsnede, die
bovendien gezegd is in verband met de overwogen ge-
dwongen inkrimping van de Europeesche suikerrietcul-
tuur en de tabakscultuur in het jaar 1919, de zinsnede
n.l., welke luidt, dat onderhandelingen zijn gevoerd om-
trent de levering aan Nederlandsch-Indië van een even
groote hoeveelheid Rangoonrijst als zou kunnen worden
opgebracht door de gronden, welke door beperking van
de suikerrietcultuur met 25% zouden vrijkomen.

Mijnheer de Voorzitter, ik ben door deze verklaring
van den geachten Directeur van Landbouw in het geheel
niet bevredigd.

In de eerste plaats niet, omdat niet er bij gezegd is
of de bedoelde hoeveelheid Rangoonrijst al dan niet be-
grepen is in de hoeveelheid, welke Indië van Rangoon
in het jaar 1918 heeft weten te betrekken, m. a. w. is
de voorwaarde bedongen, dat die hoeveelheid als extra
hoeveelheid beschouwd dient te worden?

Het tusschen haakjes geplaatste: zooals bekend, is
Rangoon thans geheel gesloten, zegt naar mijn meening
niets, aangezien zonder de onderhandelingen de mogelijk-
heid bestaat, evenals dit ook in het jaar 1918 heeft plaats
gehad, dat Rangoon in den loop van dit jaar, als de oogst
goed uitvalt, weder geopend zal worden.

Met of zonder onderhandelingen dus kunnen wij straks
rijst van Rangoon betrekken of niet betrekken.

Ik begrijp daarom niet, waarvoor de onderhandelingen
noodig zijn.

Als er overschot is, krijgen wij rijst uit Rangoon. Is
er geen overschot, dan krijgen wij ook geen rijst.

In dit verband lijkt het mij juister en zekerder in het
belang van de voedselvoorziening van Indië, als de ge-
achte Directeur van Landbouw zich uitspreken wil om-
trent de verwachting, die de Regeering koestert met op-
zicht tot den voedselvoer uit de voor Indië zoo belang-
rijke rijstuitvoerhavens.

Is het misschien niet mogelijk om een dergelijke ver-
wachting uit te spreken? Zoo niet, dan dient zulks naar
mijn meening medegedeeld te worden. Of moet dit ook
al in den boezem der Regeering blijven? Dat zou een
misdaad wezen. Want, Mijnheer de Voorzitter, het pu-
bliek heeft er recht op te weten, of het bij de Regeering
al dan niet bekend is, of Indië door het buitenland al
dan niet van voedsel, met name rijst, voorzien zal kun-
nen worden.

Het publiek moet er niet naar raden, het moet zeker-
heid hebben. Als het straks critiek uitoefent op het

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

beleid der Regeering inzake de voedselvoorziening, en in deze dagen van voedselschaarste zal critiek niet uitblijven, men is er reeds aan begonnen, dan moet het in staat gesteld worden die critiek uit te oefenen op juiste gronden en niet zoo maar in de lucht.

Dan moet het niet kunnen voorkomen, dat de pers het publiek tracht te beïnvloeden met waarheden zoo groot als een koe, dat b.v. de inkrimping van het suikerareal dan pas urgent is te achten, wanneer er zekerheid is, dat werkelijk een voedseltekort verwacht wordt en dit te kort niet door het buitenland gedekt zal kunnen worden.

Het is duidelijk, dat het daar niet om gaat; het gaat juist om de vraag: bestaat die zekerheid of niet. En deze vraag richt ik thans tot de Regeering: Heeft U zekerheid, dat er in Indië voedseltekort zal komen en dat dit te kort niet gedekt zal kunnen worden door invoer van het buitenland, ja of neen?

Ik vermoed, Mijnheer de Voorzitter, dat het antwoord niet geruststellend zal zijn, dat het antwoord zal moeten luiden: Er zal een te kort wezen, hetwelk niet door het buitenland te dekken is.

Indien mijn vermoeden juist is, dat de Regeering dit dan rond uit bekenne en Zich niet verschuile achter cijfers. Gevraagd wordt dus naar de opinie van de Regeering. Zij kan desgewenscht Haar meening met cijfers staven.

Ik heb voor mij zelf reeds een meening gevormd, die ik in mijn schrijven van 4 dezer bekend gemaakt heb. Die meening komt in het kort hierop neer, dat Indië in de eerste jaren voor zijn eigen voedsel zorgen moet en niet op het buitenland rekenen kan.

Mijn standpunt in de voedselkwestie is derhalve — en dit standpunt wordt door de radicale concentratie geleid, die dus niet aan verpolitieken van de voedselkwestie doet, doch slechts de dingen neemt zooals zij zijn — dat het de eerste plicht van de Regeering is om te zorgen, dat alle voor den voedselbouw geschikte gronden vóór alles ook gebruikt worden voor den verbouw van voedsel.

Het beschikbare water dient vóór alles aangewend te worden in het belang van den voedselaanplant. Elke hoeveelheid van buiten komend voedsel is natuurlijk welkom, doch het mag niet als factor gelden voor het niet zooveel mogelijk gebruiken van daartoe geschikte gronden voor het beplanten met voedsel.

Eerst daarna komen de handelsgewassen in aanmerking. Het moet dus zijn niet eerst de handelsgewassen en daarna het voedsel, maar wel omgekeerd.

Trouwens de Regeering zelf schijnt dit standpunt eveneens te deelen, al worden door de toepassing ook de Inlandsche landbouwers getroffen.

Ik lees hieromtrent n.l. het volgende op bladzijde 12 van de in proefdruk verschenen rede van den geachten Directeur van Landbouw:

Waar de vooruitzichten van de markt voor krosok thans gunstig zijn, bestaat er voor de bevolking, vooral in stre-

ken, waar ook te voren de aanplant van grooten omvang was, een sterke prikkel om tot een belangrijke uitbreiding over te gaan, hetgeen ten nadeele zou komen van den aanplant van voedingsgewassen. De Regeering streeft er naar deze factoren zooveel mogelijk in evenwicht te brengen en daarmee te bereiken, dat aan den eenen kant door te sterke beperking van den aanplant van meerwaardige handelsgewassen de koopkracht der bevolking niet noodeloos wordt gedrukt, aan den anderen kant de aanplant van voedingsgewassen niet te zeer in het gedrang komt.

Dit beteekent, Mijnheer de Voorzitter, de inkrimping van het areaal voor handelsgewassen, de mindere teelt van meerwaardige gewassen, ten nadeele van de Inlandsche bevolking. Dit beteekent, Mijnheer de Voorzitter, in de theorie de vrijwillige inkrimping van bedoeld areaal, in de praktijk de gedwongen dito. De Regeering erkent, dat door te sterke beperking van den aanplant van meerwaardige handelsgewassen de koopkracht der bevolking noodeloos gedrukt wordt, met weglating van de woorden „te sterke” en „noodeloos” erkent de Regeering dus ook, dat door de beperking de koopkracht der bevolking gedrukt wordt. Ik kan niet aannemen, dat de bevolking uit eigen beweging haar koopkracht drukt, m.a.w. uit eigen beweging een deel van de haar toekomstige winst derft. Daartoe moet toch eenige dwang zijn uitgeoefend. Bestond die dwang in de jaren 1917 en 1918 uit het feit, dat de prijzen voor krosok laag waren in verband met de slechte afscheepgelegenheid, en was het bestuur toen zoo vriendelijk geweest om de bevolking daarop te wijzen, thans zijn de vooruitzichten van de markt voor krosok gunstig en bestaat er voor de bevolking een sterke prikkel om tot een belangrijke uitbreiding van het plantareaal voor handelsgewassen over te gaan, onder uitbreiding hier te verstaan de uitbreiding van een reeds ingekrompen gebied, ingekrompen van 230 000 bouw tot 143 000, maar dan, Mijnheer de Voorzitter, springt de onbillijkheid duidelijk in het oog, dat aan de eene zijde de bevolking wel winst derven mag in het belang van de voedselvoorziening, aan de andere zijde de winstbelangen van de Europeesche cultuur worden ontzien ten nadeele van de voedselvoorziening.

Aan de eene zijde het tegengaan van uitbreiding van een reeds ingekrompen areaal, aan de andere zijde het behoud van het nog ongeschonden areaal.

Wie dit rechtvaardig durft noemen, weet ik niet, maar ik noem dit een uitermate groot onrecht, waartegen ik krachtig protest wensch aan te tekenen.

Hoe lang wil de Regeering dit onrecht handhaven?

De Regeering heeft in een van de vorige vergaderingen van den Volksraad in de memorie van antwoord verklaard, dat Zij niet met het Europeesche kapitaal coquetteert. Deze verklaring spreekt Zij nu tegen door een daad, althans hetgeen door mij zoo net uiteengezet is wekt den schijn, dat de Regeering het Europeesche kapi-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

taal beter gezind is dan de belangen van de bevolking, dan de belangen van ons, die niet wenschen van den honger om te komen.

Alleen door een andere daad zal de Regeering dezen leelijken schijn kunnen doen verdwijnen, en die daad zal geen andere kunnen zijn dan het eenmaal ingenomen standpunt voortzetten, dat de Regeering er naar streeft de twee factoren zooveel mogelijk in evenwicht te brengen en daarmee te bereiken, dat aan den eenen kant door te sterke beperking van den aanplant van suikerriet en andere meerwaardige handeigewassen de economische toestand van Indië niet noodeloos achteruitgezet wordt (Mijnheer de Voorzitter, met voordacht wilde ik niet spreken van het drukken van het dividend van het Europeesche kapitaal) en dat aan den anderen kant de aanplant van voedingsgewassen niet te zeer in het gedrang komt.

Het wil mij voorkomen, dat het evenwicht verkregen wordt wanneer de Regeering er toe overgaat om den al naar door overwogen maatregel tot inkrimping van het suikerareaal met 25% onverwijld uit te voeren.

Immers, gelet op de tegenwoordige omstandigheden, kan als vrij zeker aangenomen worden, dat de inkrimping niet leiden zal tot groot geldelijk nadeel, zoowel voor de belanghebbenden als voor het land.

De suikerprijzen toch zijn abnormaal hoog en zij zullen nog stijgen, wanneer tengevolge van de inkrimping de suikeropbrengst en daardoor ook het suikeraanbod verminderd wordt. De hoogere suikerprijs zal het mogelijk maken, dat de totale geldelijke opbrengst niet ver beneden zal blijven dan die, zonder de inkrimping.

Het Suikersyndicaat is met argumenten voor den dag gekomen ter bepleiting van de niet-inkrimping en heeft o.m. uitgevonden, dat suiker ook behoort tot de voedselproducten, en dat de suiker desnoodig tegen zeer gereduceerde prijzen ter beschikking van de consumeerende bevolking gesteld dien te worden, en verder dat het land een hoop geld zal moeten derven bij inkrimping, tengevolge van de mindere belastingopbrengst.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ook ik wensch mijn argumenten te berde te brengen ter bepleiting van de wel-inkrimping in het belang van de voedselvoorziening van Indië.

Ik ben reeds begonnen met aan te toonen, dat bij inkrimping van een groot geldelijk nadeel voor belanghebbenden en voor het land geen sprake zal zijn. Doch bovendien, Mijnheer de Voorzitter, wanneer hier het geldelijk belang zoo op den voorgrond gesteld wordt, want daar komt het feitelijk op neer, ook al gebruikt men groote woorden en let men zoo gaarne op den economischen toestand van Indië, dan zou ik toch wel deze vraag willen stellen wat wij in Godsnaam met geld moeten doen, wanneer wij daarmee geen voedsel van buiten kunnen bekomen.

Zou het dan niet juist in het belang van den econo-

mischen toestand van Indië wezen, indien de suikerheeren hun belasting voor ditmaal eens niet in geld maar in grond wilden betalen, in grond, waarop voedingsgewassen geteeld kunnen worden? Voor mij persoonlijk weegt op het oogenblik het voedselbelang veel zwaarder dan het geldbelang, doch zoo eenzijdig wil ik niet zijn, dat ik à tort et à travers het geldbelang heelemaal op zijde schuiven zal. Ik wil ten deze met de Regeering het evenwicht zien te brengen bij beide belangen. En dan kan ik tot geen andere conclusie komen dan dat het areaal van suikerriet en van andere meerwaardige handeigewassen onverwijld ingekrompen dient te worden.

Er mag dan niet meer op den afloop van onderhandelingen gewacht worden. Want bekend is dat met of zonder de hoeveelheid rijst, welke Indië door die onderhandelingen zou kunnen bekomen er een voedseltekort zal zijn. Zonder bedoelde hoeveelheid zal het tekort grooter worden.

De rede van den geachten Directeur van Landbouw heeft deze eene goede verdienste, dat wij thans met eenige zekerheid kunnen constateeren, dat het voedselgebrek in ons land voor de deur staat. Men behoeft thans omtrent dit zoo belangrijke onderwerp niet meer op veronderstellende wijze te spreken. De zekerheid, die men zoo gaarne hebben wilde, is er nu.

De tijd van het redeneeren, van het in beschouwing nemen is voorbij. Thans breekt de tijd van handelen aan. En er moet snel gehandeld worden, wil men goede resultaten bereiken.

De Regeering moet Zich niet laten beïnvloeden door hen, die van den komenden voedselnood geen last zullen ondervinden, omdat zij in een ander land gevestigd zijn en omdat zij de beschikking hebben over de middelen om aan voedsel te komen, hoe duur dit ook worden zal.

De Regeering moet Zich laten leiden door de belangen van het volk, welke belangen eischen, dat alle maatregelen er op gericht moeten zijn om den voedselvoorraad zoo groot mogelijk te maken.

Wanneer de Regeering dat doet, dan kan Zij naar mijn overtuiging aanspraak maken niet alleen op de dankbaarheid maar ook — en dit is niet van geringe betekenis — op den steun van het volk.

Mijnheer de Voorzitter, thans overgaande tot de bespreking van de voedseldistributie, wil ik beginnen met deze opmerking te plaatsen, dat de geachte Directeur van Landbouw bij de beantwoording van mijn desbetreffende vraag zich wat al te gemakkelijk van de zaak heeft afgemaakt.

Ten eerste de verwijzing naar de Philippijnen waar de voedseldistributie van Overheidswege een fiasco zou hebben gemaakt.

Ik moet een bekentenis doen, Mijnheer de Voorzitter, van de Philippijnen weet ik inderdaad niet veel. Ik weet dus ook niet, dat de Amerikanen zulke slechte

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

organisatoren zijn, dat een in hun oog zoo eenvoudige maatregel als de voedseldistributie in de Philippijnen op een fiasco uitgelopen is.

Ik ben dan ook er nieuwsgierig naar er meer van te weten te komen, en aangezien de pers mij in deze niet te hulp kan komen, zou ik gaarne wenschen door den geachten Directeur van Landbouw nog meer ingelicht te worden. Zoo o.m. of de mislukking tengevolge heeft gehad, dat de Philippijnsche bevolking voor haar voedsel zulke hoge prijzen heeft moeten betalen als de bevolking hier, verder of er in de Philippijnen al zoo'n honger geleden wordt als hier, dat de bevolking van enkele streken reeds heeft moeten uitzwermen, er reeds toe is overgegaan om kinderen te verkoopen, dan of de pandhuizen daar reeds overkropt zitten met allerhande goederen, die niet tot de luxe te rekenen zijn, vervolgens of reeds gewapende politiedienaren en militairen naar verschillende streken gezonden zijn om te voorkomen, dat men wegens den honger en masse op roof uitgaat, enz. Ik zou om kort te zijn den geachten Directeur van Landbouw de lezing van „De Beweging” willen aanbevelen, waar wij een afzonderlijke kolom hebben uitgetrokken onder het hoofd De Grijnslach van Koning Honger, ter vergemakkelijking straks van zijn mededeelingen of in de Philippijnen reeds voorgekomen is al hetgeen door ons in „De Beweging” is bijeenverzameld.

Een verwijzing alleen naar de Philippijnen, zonder de vermelding wat daar feitelijk is gebeurd, lijkt mij wat al te gemakkelijk en wat het voornaamste is niet steekhoudend als argument voor de houding van de Regeering om hier niet over te gaan tot voedseldistributie.

Maar een andere zaak is — en om in Indië te blijven — de Regeering is principieel blijkbaar niet tegen de voedseldistributie.

Zij verklaart zelf: Waar plaatselijk werkelijke noodzakelijkheid bestaat om in te grijpen, ziet de Regeering daar niet tegen op. Op verschillende plaatsen is, zoo gaat de Regeering verder, overgegaan tot inbeslagneming van voedingsmiddelen en heeft in die gevallen verkoop rechtstreeks aan de bevolking plaats, hetzij met medewerking van den handelaar, bij wien de inbeslagneming heeft plaats gehad, hetzij op andere wijze. Ook de verkoop van de van regeeringswege op aanvraag aan de Residenten toegezonden rijst en andere voedingsmiddelen geschiedt in den regel rechtstreeks aan de bevolking.

Het schijnt dus, dat aan den verkoop van voedingsmiddelen van wege het bestuur rechtstreeks aan de bevolking geen al te groote bezwaren verbonden zijn, althans geen zeer groote bezwaren, die door mij ten zeerste zou worden onderschat.

Ik onderschat geen enkel bezwaar, Mijnheer de Voorzitter, dat zij verre van mij. Doch wel mag ik eischen dat bezwaren hoe groot zij ook mogen zijn moeten

wijken, zoodra het geldt het eerste recht van den mensch om in het leven te blijven.

Wanneer het plaatselijk mogelijk is om de voedingsmiddelen rechtstreeks aan den man te brengen, dan zal dit ook mogelijk zijn in het algemeen.

Ook is gemakkelijk zich te verschuilen achter de adviezen van Residenten, die een negatief antwoord hebben gegeven op de vraag of zij voor plaatsen in hun gewest, waar de rijst de consumenten niet gemakkelijk bereikt, een organisatie van den verkoop van overheidswege noodig oordeelen. Met alle respect voor de bekwaamheden van de betrokken residenten, wil het mij voorkomen, dat het gegeven negatief antwoord gelijk te stellen is met het antwoord van een met werk overstelpt zijnde klerk wien door zijn chef de vraag gesteld is of hij nog meer werk hebben wil.

Het is opvallend, dat van daar waar critiek te duchten valt, de antwoorden juist niet negatief zijn.

Er valt te constateeren, dat met de belangen van de etende menschen gespeeld wordt.

Overal zijn de voedselprijzen abnormaal hoog gestegen. De geachte Directeur van Landbouw heeft deze prijzen in zijn rede genoemd.

Met erkentelijkheid heb ik daarbij tevens vernomen, dat de Regeering daartegen maatregelen genomen heeft door het doen vaststellen van maximum-prijzen. Maar, Mijnheer de Voorzitter, het is ook algemeen bekend, dat niemand zich aan de vastgestelde maximum-prijzen stoort. Wat wordt daartegen gedaan?

Ik ken het antwoord al. Hier en daar worden de betrokken rijsthandelaren gestraft. Onder hier en daar te verstaan enkele plaatsen, waar het publiek zijn mond durft te openen en helaas zijn die plaatsen nog gering in aantal. Zoodat over het algemeen genomen, een ieder voor zijn voedsel meer betalen moet dan door de overheid voldoende geacht wordt.

Men kan in deze — alweer over het algemeen gesproken — niet op de medewerking van het publiek rekenen en zulks ten rechte. Want het publiek wordt de dupe van elke reclame. De handelaren weigeren gewoonweg voedsel te verkoopen aan een recalcitrant persoon, die zich niet naar de luimen des handelaars wenscht te schikken. Het stelsel van verkoop brengt mede, dat de handelaren een dergelijk persoon kunnen boycotten. Alleen door gezamenlijk optreden zouden wellicht resultaten te verwachten zijn.

Doch intusschen met dat al wordt een groote hoeveelheid voedsel aan de consumptie onttrokken. De voedselprijzen blijven stijgen ondanks maximumprijzen en het einde zal wezen, dat straks de grens wordt bereikt, zoo deze grens al niet bereikt is en de massa in stilte lijdt van wege de ondervoeding, dat de massa door den ondragelijken honger gedreven in beweging komt, en zich niet meer aan wetten stoort.

En toch behoeft op dit oogenblik dat het geval nog

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

niet te wezen. Uit de rede van den geachten Directeur van Landbouw is gebleken, dat er voldoende voedsel is.

Er is meer ingevoerd dan in den gewonen tijd. Er is meer geoogst dan in den gewonen tijd. Aangenomen kan worden, dat tengevolge van de Spaansche ziekte er minder eters zijn dan in den gewonen tijd. Maar dan rijst de vraag, waar dan toch al dat voedsel gebleven is.

Ik herhaal: Er hapert wat aan de distributie van het voedsel. En met meer recht dan de geachte Directeur van Landbouw dat ten aanzien van de Philippijnen heeft gemeend te mogen zeggen, mag ik verklaren, dat de vrije handel hier een reusachtig fiasco heeft gemaakt in het distribueeren van de noodzakelijke levensbehoefte, het voedsel.

Moet dat lijdelijk aangezien worden? Moet getolereerd worden, dat hier menschen worden ondervoed, terwijl daarnaast voldoende voedsel aanwezig is, hetwelk men aanhoudt ter wille van het winstmaken? Moet dat maar toegestaan worden, dat de menschen den hongerdood sterven, terwijl daarnaast het aangehouden voedsel ongebruikt blijft?

Tegenover den spiegel van den geachten Directeur van Landbouw meen ik te moeten stellen de splinter van de Philippijnen en de balk van Indië.

Hier valt in het belang van de voedseldistributie nog een hoop te verrichten. Wanneer wij naar de Philippijnen moeten kijken en wanneer het waar is dat daar de voedseldistributie op een fiasco geloopt is, dan wil ik den geachten Directeur van Landbouw dezen raad geven, om bij het toepassen van de algemeene voedseldistributie de fouten, die in de Philippijnen gemaakt zijn, niet over te nemen.

Het is stellig verkeerd om in deze tijden medelijden te hebben met de tusschenhandelaren, die ook geen medelijden met de ondervoede bevolking hebben getoond.

Ik zal de laatste zijn om niet te erkennen, dat tusschenhandelaren nuttige menschen zijn in normale tijden.

Maar in een abnormalen tijd als deze zijn deze menschen uitermate gevaarlijk, nog veel gevaarlijker zelfs dan de meest gevreesde opruier, omdat zij door het onthouden van de noodzakelijke levensbehoefte de individuen als het ware dwingen om daden te plegen, die strafbaar zijn.

Moet nu, zoo wil ik vragen, het belang van deze nuttig geweest zijnde en thans voor de openbare orde en rust gevaarlijk geworden handelaren gesteld worden boven het belang van die groote groep consumeerende menschen?

Natuurlijk zal de Regeering bij het op Zich nemen van de voedseldistributie een heirleger van vooral lagere ambtenaren en beambten noodig hebben. Dit is door den geachten Directeur van Landbouw gezegd op een toon die te kennen geeft, dat aan de mogelijkheid van het scheppen van zoo'n leger getwijfeld moet worden.

Ik geef toe, zoo direct zal het leger wel niet uit den grond te stampen zijn. Dat kan alleen langzaam gaan.

Maar waar de nood dringt en het te voorzien is, dat de Regeering — of Zij wil of niet — spoedig gedwongen zal worden om tot voedseldistributie over te gaan, daar wil ik de vraag stellen of het niet mogelijk is voor tijdelijk en wel tot zoo lang, dat het leger van ambtenaren en beambten er is, buitengewone maatregelen te nemen door b.v. de dessabesturen en waar dit niet wenschelijk wordt geacht de gewapende politiedienaren en de militairen met de distributie van het voedsel te belasten. Deze laatsten, de buitengewone omstandigheden in aanmerking genomen, worden nu toch ook belast met zaken, waarvoor zij in wezen niet aangesteld zijn. Ook zoude naar mijn meening mogelijk zijn de bestaande handelaren met de voedseldistributie te belasten maar dan onder politietoezicht of onder toezicht van gewapende politiedienaren en/of militairen.

De voedselkoop en voedselverkoop in het land zou dan aan particulieren verboden moeten worden, tenzij met aanstelling van de overheid, die dan geassisteerd worden moet door een alsnog op te richten voedseldienst, waartoe het bestaande voedselbureau omgevormd zou kunnen worden.

Wanneer deze dienst zoodanige regelingen treft dat de landbouwende bevolking voor haar product een goeden prijs krijgt, verder de bewerking van het product, alsmede de opschuring eveneens onder zijn hoede neemt, dan geloof ik wel, dat de voedselprijzen beneden de tegenwoordig geldende maximum-prijzen blijven zal, in elk geval tegengegaan wordt, dat de voedselprijzen nog hooger gaan stijgen.

In mijn hoedanigheid van lid van den Volksraad kan ik niet meer doen dan mijn denkbeelden in ruwe lijnen aangeven. In een vergadering als deze moet het dan ook alleen gaan om het principe en niet om de uitwerking daarvan.

De Regeering beschikt over voldoende krachten om het principe uit te werken, om alle moeilijkheden, die zich zullen voordoen, uit den weg te ruimen.

De Regeering is reeds begonnen om de door mij niet gewenschte maar noodzakelijk geachte maatregelen, die in de Philippijnen een reusachtig fiasco zouden zijn geworden, plaatselijk toe te passen.

Zij verklaart, dat tegen ingrijpen, dus tegen het uitvoeren van bedoelde maatregelen, ondanks het fiasco in de Philippijnen, niet opgezien wordt, waar plaatselijk werkelijke noodzakelijkheid bestaat om in te grijpen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, in principe is de Regeering het met mij roerend eens. Voedseldistributie is noodig daar waar de noodzakelijke behoefte daaraan bestaat.

Er is slechts een verschil van meening omtrent de plaatsen, waar die noodzakelijke behoefte aanwezig is.

Tegenover de meening der Regeering, dat alleen op enkele plaatsen werkelijke noodzakelijkheid bestaat, stel ik mijn meening, gebaseerd op de van den geachten Di-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen e. a.)

recteur van Landbouw verkregen inlichtingen, dat er overall werkelijke noodzakelijkheid aanwezig is om in te grijpen.

In herhaal voor de derde maal: Er is momenteel voldoende voedsel aanwezig. Eveneens voor de derde maal stel ik de vraag: waar blijft dit voedsel?

En mijn antwoord is, dat het voedsel in handen is van den tusschenhandel, die zich verrijken wil, en ter bereiking van dit doel zich niet ontziet om desnoods de mensch het voedsel te onthouden, dat hij noodig heeft om in het leven te blijven.

Alleen distributie van Regeeringswege, lijkt mij de eenigste weg in de gegeven omstandigheden, om te voorkomen, dat met het voedsel een ongeoorloofde speculatiehandel gedreven wordt.

De heer Tjokroaminoto: Mijnheer de Voorzitter! Toen het Dagelijksch bestuur der „Centraal S.I.” zich in Maart 1918 tot de Regeering wendde met het verzoek tot het nemen der in de tien hierna te noemen punten vervatte maatregelen, deed het zulks niet om, gelijk kwaadwillige tegenstanders het wel hebben willen loen voorkomen, uit den groeienden noodtoestand politiek munt te slaan of op aanstoken van sociaal democratische of andere zijde, maar was zijn eenige drijfveer tot die stap, de kennis, die het uit eigen onderzoek en door voorlichting van locale S. I. besturen had opgedaan van ten steeds groeienden nood der Inlandsche bevolking en de overtuiging, dat slechts dadelijk en doortastend ingrijpen ter Regeering erger zou kunnen voorkomen. Haar strijd tegen de suikerindustrie, aangebonden op grond van de door waarneming der dagelijksche feiten gevestigde overtuiging, dat die industrie in haar tegenwoordigen vorm, hoe zeer zij ook voordeelig moge zijn met het oog op de positie van Java in den internationalen handel, echter een beletsel is voor de economische ontwikkeling van de reede laag der Inl. bevolking in het algemeen en voor de Inl. landbouwers in het bijzonder, is hierbij niet betrokken. Die strijd, welke de S. I. in samenwerking met andere volks- en vakorganisaties, desnoods zonder ander hulp, tot een goed einde hoopt te brengen, bevindt zich thans eerst in zijn beginstadium. In de bovengenoemde actie vormde hij geen factor.

Mijnheer de Voorzitter! Ik besef ten volle, hoe moeilijk het is dit feit te doen aannemen door Hollanders, wier parlementaire geschiedenis de bewijzen levert, hoe zeer partijpolitiek een nadeeligen invloed heeft gehad op den gang van zaken in Uw land, hoe vaak daar die partijpolitiek een snelle ontwikkeling van het land en de bevordering van het algemeen belang in den weg heeft gestaan, maar toch wil ik nog niet aannemen, dat het getal dier leden, die „hun hart vereelten door het geweld” hier in Indië zoo'n overgrootte meerderheid hebben kan, dat een pleidooi voor mijn hongerende landgenooten geheel tevergeefs zou moeten zijn.

(Tjokroaminoto.)

Want het zijn immers ook Hollanders, die last noch ongemak achtten, die zich ontberingen getroostten, om vreemde vluchtelingen en kinderen in hun land van honger en armoede te vrijwaren. En ook hier hebben de Hollanders getoond, dat zij niet ongevoelig zijn voor den nood in hun land door hun land- en rasgenooten geleden. Nog staan mij de geestdriftige verslagen in de dagbladen over de „Oranjedag” feesten, tot leniging van het leed der Nederlandsche noodlijdenden in Nederland, helder voor oogen.

Welnu ik mag dus hopen, dat ook wij begrepen worden. Wij kennen den nood onzer landgenooten niet alleen van hooren zeggen en niet uit courantenberichten, neen! Zelf zijn wij gegaan naar de plaatsen, waar honger heerschte of begon te heerschen, honger niet slechts door voedselschaarschte, maar ook en vooral door de ingevreten armoede, een gevolg van de economische onderdrukking, welke verderfelijke invloed ten gevolge van den toestand door den Europeeschen oorlog alleen maar scherper geaccentueerd aan den dag is getreden. De dagbladen hebben gewag gemaakt van de meest in het oog springende gevallen, van kinderen die van honger omkomen, van moeders die haar kinderen verkoopen, van uitgemergelde gestalten die bedelen om voedsel. En dat, Mijnheer de Voorzitter, en veel meer dan dat heb ik, hebben wij bestuursleden van de „Centraal S. I.” met eigen oogen aanschouwd. Wij hebben huizen betreden, waar het grootste deel der bewoners reeds door honger of ziekte, welke aan het uitgehongerde lichaam niet veel werk had, is weggemaaid, en waar de overgeblevenen het veege leven trachten te rekken door zich te voeden met opgekookte boombladeren, knollen en aardvruchten. Is het dan wonder dat wij, die daarnaast kennis dragen van de wijze, waarop de Europeesche en de ambtenaarswereld daartegenover staan, ons het gemoed voelen overloopen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is niet waar, dat wij den honger en de armoede van onze land- en rasgenooten misbruiken om daaruit een revolutionnaire actie te laten gisten, maar het zijn die honger en die armoede, gevolg van economische verdrukking, welke telkens weer een prikkel voor ons is tot steeds feller actie, welke ons voortdrijft om met steeds grooter ongeduld te streven naar onze eindelijke ontvoogding, naar autonomie en zelfbestuur van ons vaderland.

Alvorens verder te gaan, wil ik hier eenige feiten opsommen om eenigszins een voorstelling te geven van den omvang van den nood.

Aan de hand van de vragen van enkele leden van den Volksraad betreffende de voedselkwestie, heb ik mij, als voorzitter der C. S. I., bij mijn rondschrijven ddo. 5 Februari j.l., tot alle locale S. I. vereenigingen op Java gewend, ten einde buiten de officieele cijfers om gegevens, uit de werkelijke vertegenwoordigers van het georganiseerde deel der bevolking voortgekomen, te verkrijgen betreffende:

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

- 1°. de omvang der voedselschaarschte;
- 2°. welke maatregelen er door de Regeering in elke streek genomen zijn ter leniging of voorkoming van voedselnood;
- 3°. de uitwerking van die maatregelen en indien deze niet doeltreffend zijn, voorstellen daartoe in te dienen.

Op de door mij betreffende deze drie punten gestelde vragen, zijn antwoorden binnengekomen van 45 locale vereenigingen, verdeeld over de volgende residenties: Besoeki, Pasoeroean, Kediri, Madioen, Djocdjakarta, Kedoe, Banjoemas, Preanger, Bantam, Cheribon, Pekalongan, Semarang, Rembang en Madoera.

Op enkele plaatsen werden ter beantwoording van die vragen vergaderingen belegd met andere politieke en vakorganisaties, als: Insulinde, P. G. H. B., V. S. T. P., Oud-Osvianenbond, P. G. P. B., V. I. P. B. O. W., terwijl vele ambtenaren van het B. B. en van Justitie als toehoorders en getuigen vele van dergelijke vergaderingen bijwoonden.

Mijnheer de Voorzitter! De op deze wijze verkregen gegevens, welke ik nader zal uiteenzetten, stemmen mij zeer pessimistisch ten opzichte van den voedselvoorraad op Java en sterken mij in mijne reeds te voren herhaaldelijk geuite vrees, dat voedselgebrek in Indië hoe langer, hoe grooter wordt, indien niet alle mogelijke middelen worden aangewend om dit vreeselijk gevaar af te weren.

In de eerste plaats zijn de prijzen zoowel van rijst als andere voedingsmiddelen tot zelfs in de gewesten, die zich zelf in zake voedselvoorziening kunnen helpen, als Bantam, Cheribon en Besoeki, zoo hoog gestegen, dat ze voor het gros der bevolking haast onbereikbaar zijn.

De prijzen van beras (gepelde rijst) varieeren over geheel Java tusschen *f* 10.50.— en *f* 30.—

Het hoogst zijn die prijzen per picol van 100 kati berekend in de volgende streken:

- f* 11.— in de afdeeling Banjoewangi;
  - f* 10.50 à *f* 12.— in de afdeeling Soemedang en *f* 11.— in het district Tjikalong koelon, beide liggende in de residentie Preanger-Regentschappen;
  - f* 11.— à *f* 12.75 in de residentie Besoeki;
  - f* 11.— à *f* 13.50 in de residentie Bantam.
- Hierop volgen de volgende gewesten:
- Cheribon, waar die prijzen zijn *f* 12.50 à *f* 17.—;
  - Preanger-Regentschappen (Tjiamis) *f* 14.— à *f* 15.—;
  - Banjoemas (Poerbalingga, Bandjarnegara en Soekaradja) *f* 15.— à *f* 20.—;
  - Pekalongan (Brebès, Tegal en Petaroekan) *f* 13.50 à *f* 20.—;
  - Madoera (Sampang en Pamekasan) *f* 16.— à *f* 17.—;
  - Soerabaja (Sidoardjo, Modjokerto, Djombang) *f* 16.— à *f* 20.—;
  - Kedoe (Koetoardjo en Keboemen) *f* 13.50 à *f* 17.—;

Pasoeroean (Pandakan) *f* 17.— à *f* 18.—;

Rembang (Toeban) *f* 17.— à *f* 18.—.

Boven *f* 20.— per picol zijn de rijstprijzen in: Djocdjakarta, Madioen, Kediri, Toeloeng Agoeng, Kepandjen, Bangil, Pasoeroean, Kraksaän, Lamongan, Rembang, Salatiga en Pati, respectievelijk *f* 22.50, *f* 23.—, *f* 25.—, *f* 27.—, *f* 25.—, *f* 26.—, *f* 22.—, *f* 25.—, *f* 30.—, *f* 25.—, *f* 25.— en *f* 25.—.

De prijzen van padi zijn per picol van 100 kati berekend, de volgende:

f 4.— à *f* 6.— in Tjikalong koelon, Tjiamis, Besoeki en Sitoebondo;

f 6.— à *f* 8.— in Tegal, Bandjarnegara, Djocdjakarta, Petaroekan, Cheribon, Madjalengka en Koeningan;

f 8.— à *f* 10.— in Menes, Laboean, Poerbalingga, Keboemen, Pandakan, Kepandjen, Salatiga, Bangil, Sidoardjo en Rembang;

f 10.— à *f* 16.— in Kediri, Blitar en Kraksaän.

De prijzen van andere voedingsmiddelen zijn de volgende:

Djagoeng, gepeld, per picol van 100 kati:

f 6.— à *f* 7.— in Poerbalingga, Sitoebondo en Besoeki;

f 7.— à *f* 8.— in Soekaradja, Tegal, Bandjarnegara en Petaroekan;

f 8.— à *f* 10.— in Kepandjen, Pasoeroean en Djombang;

f 10.— à *f* 12.50 in Sidoardjo, Sampang en Pamekasan.

Djagoeng in kolven per picol van 100 kati:

f 0.60 à *f* 1.25 in het gewest Bantam;

f 4.— à *f* 4.50 in Soekaradja, Koetoardjo en Salatiga.

Djagoeng in kolven per mille:

f 3.— in 't district Tjikalong koelon;

f 4.— à *f* 6.— in Lamongan en Cheribon;

f 7.— à *f* 9.— in Tjiamis, Koeningan, Madjalengka en Modjokerto;

f 10.— en daarboven tot *f* 20.— in Keboemen, Madioen, Toeloengagoeng, Pandakan, Blitar, Bangil, Kraksaän, Sitoebondo, Rembang, Toeban en Pati.

De prijzen van cassave en oebi, ketela rambat per picol van 100 kati:

f 1.— à *f* 2.— in het gewest Bantam en de afdeelingen Koeningan, Madjalengka, Cheribon en Djombang;

f 2.25 à *f* 3.— in Soekaradja, Tegal, Bandjarnegara, Poerbalingga, Kediri en Kepandjen;

f 3.50 à *f* 5.— in Tjiamis, Keboemen, Koetoardjo, Toeloengagoeng, Pandakan, de gewesten: Pasoeroean, Soerabaja en Rembang; Petaroekan en de afdeelingen Salatiga en Pati;

f 6.— in het gewest Djocdjakarta.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

De prijzen van andere voedingsmiddelen als: kedelè poetih, katjang idjo, bodin, katjang toenggak e.d. zal ik hier maar niet noemen.

Zoowel als die van rijst, djagoeng en ketela zijn die prijzen alle gestegen. Enkele S. I. afdeelingen hebben mij ook gegevens verstrekt omtrent de prijzen in normale tijden, waardoor ik in staat ben om die stijging in percentages uit te drukken.

Die stijging bedraagt:

Voor beras:

50% in de afdeeling Cheribon;

60 à 70% in de afdeelingen Sampang en Pamekasan;

60 à 90% in de afdeeling Serang;

90 à 150% in de afdeeling Madjalengka;

150% in het district Menes;

200 à 400% in de afdeeling Salatiga;

312½% in de afdeeling Pati.

Voor padi:

60 à 90% in de afdeeling Cheribon;

100% in de afdeeling Madjalengka;

200 à 300% in de afdeeling Kraksaän;

250% in de afdeeling Salatiga;

300% in 't district Menes.

Voor djagoeng:

40% in de afdeeling Besoeki;

150% in de afdeeling Madjalengka;

250% in de afdeelingen Cheribon en Salatiga;

200 à 500% in de afdeeling Serang;

250 à 300% in de afdeelingen Pamekasan en Sampang;

400% in de afdeelingen Kraksaän en Pati.

Voor ketela-soorten en andere voedingsmiddelen:

40 à 200% in het gewest Bantam;

100 à 350% in het gewest Pasoeroean;

300% in het gewest Madoera;

150 à 400% in de afdeeling Kraksaan;

340 à 500% in de afdeelingen Cheribon en Madjalengka;

660 à 1000% in de afdeelingen Pati en Salatiga.

Deze enorme prijsstijging is behalve door schaarschte voornamelijk veroorzaakt door het opeenhoopen der voedingsmiddelen in handen van enkelingen, die er geen gewetensbezwaar van maken om door allerlei handels-trucs de prijzen op te drijven.

De bevolking klaagt er over geheel Java over, dat er van bestuurszijde zoo slap tegenover de rijsthandelaren wordt opgetreden. In sommige streken begint men bestuur en Regeering er van te verdenken, dat ze aan den kant der rijsthandelaren zijn, ondanks de uitgevaardigde maatregelen, waaraan echter zoo weinig de hand wordt gehouden.

Behalve schaarschte is de prijsstijging ook een factor, waardoor de bevolking zoo weinig van het voedsel krijgen kan.

Daarbij is de algemeene economische toestand der Inlandsche bevolking op Java verre van rooskleurig, ter-

wijl ondervoeding en als gevolg daarvan ziekte haar sloepend werk ongestoord verrichten kan.

Bij de algemeene duurte door den oorlog ontstaan, zijn de verdiensten van den desaman, de loonen van den Inlandschen arbeider stationnair gebleven.

Die verdiensten bedragen over het algemeen 30 à 35 cts daags voor mannen en 15 à 20 cts voor vrouwen. In de afdeelingen Kraksaän, Bangil en andere suikerstreken zijn de loonen zelfs minder, nl. 20 à 25 cts voor mannen en 15 cts voor vrouwen en jongens.

Rekent men, dat man en vrouw beiden uit werken gaan, op een en andere manier verdienen kunnen, dan zijn hun gezamenlijke verdiensten gemiddeld $30 + 20 = 50$ cts daags.

Het huisgezin op gemiddeld met 2 kinderen gezegend stellende, en het gebruik per hoofd op een halve kati, is voor elk Javaansch huisgezin noodig 2 kati rijst per dag, waarbij nog komt, olie, zout, ikan kering en andere ingrediënten, terwijl kleeren tot het vier dubbele in prijs zijn gestegen.

Bij de hiervoren genoemde prijzen van rijst en andere voedingsmiddelen, behoeft het geen nader betoog, dat de bevolking door ondervoeding gesloopt, minder arbeid kan presteeren, hetgeen weder mindere verdiensten tengevolge heeft.

In de gewesten Madoera, Pasoeroean, Kediri, Madioen, in de afdeelingen Pati, Salatiga, Lamongan, in de binnen- en strandplaatsen van Sitoebondo, wordt het gebruik van minderwaardig voedsel als risophorenwortels, pisangstammen, tetes (melasse), gadoengs en andere knolsoorten, zelfs die vergiftige bestanddeelen bevatten, hoe langer hoe meer algemeen.

Mijnheer de Voorzitter! Er is gebrek, er wordt groote armoede onder de bevolking geleden. De gevolgen daarvan zijn dan ook niet uitgebleven.

Over geheel Java, van Anjer tot Banjoewangi neemt het aantal diefstallen, vooral van voedingsmiddelen van te velde staande voedingsgewassen en allerlei kleine voorwerpen, welke dadelijk verkocht kunnen worden, onrustbarend toe, evenzoo rampas-, ketjoe- en rampokpartijen en aanrandingen.

Vermeerdering van bedelarij, in de afdeeling Blitar, vooral van vrouwen en kinderen, wier kostwinner niet in staat is om in hun onderhoud voldoende te voorzien, is over geheel Java te bespeuren.

In de afdeeling Toeban is het twee keer voorgevallen, dat verscheidene menschen zich om eten kwamen aanmelden bij den Assistent-Resident; de eerste keer op 30 December 1918 55 personen van desa Tobo, en de tweede midden Januari 1919 honderden personen van de desa's Barangbaleh, Tenandong en Soegian; ze werden geholpen door de afdeelingbank, die hun ieder f 5.— ter leen gaf tegen, schrik niet Mijnheer de Voorzitter, 15% rente 's jaars in twee termijnen te betalen n.l. bij den polowidjo- en padioogst.

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

Het verkoopen van kinderen is voorgekomen en komt nog voor:

veel: in Poerbalingga tegen *f* 1.50 of minder per stuk, Soekaradja, Blitar, Kepandjen, Toeloengagoeng en Lamongan;

weinig of een enkele keer: in Pandakan, Sampang, Pamekasan, Somoroto (afdeeling Ponorogo), Koeningan (*f* 2.— per stuk) en Cheribon.

In Madioen werd eens een kind onder de brug aan den kalikant gedeponeerd, omdat de ouders het geen eten meer konden geven, terwijl in Toeloengagoeng het aanbod zoo groot is, dat er vele kinderen overkocht bleven, die dan gewoon aan hun lot werden overgelaten.

Hongerdood is geconstateerd:

veel: in Pati (vooral onder bedelaars), Salatiga, Poerbalingga, Toeloengagoeng (op passars en openbare wegen) en Lamongan;

weinig: in Sampang, Pamekasan, Keboemen, Cheribon (4 personen der desa Goemoeloeng), en Soekaradja.

Verder dient nog vermeld, dat in Cheribon kinderen van 12 jaar en minder en vrouwen zich reeds aan diefstallen van te velde staand gewas hebben schuldig gemaakt, terwijl in Toeloengagoeng en Trenggalek, ondanks de bewaking door de politie-dienaren van de H. V. A. belangen, nog zooveel cassave diefstallen voorkomen, dat de gevangnissen vol raken. In de gewesten Pasoeroean, Kediri, Madioen is de nood zoo hoog gestegen, dat in het gevang zitten voor velen als een zegen beschouwd wordt, omdat ze de zekerheid hebben voor den hongerdood bewaard te worden.

Mijnheer de Voorzitter! Het bovenstaande moge voldoende zijn, om eenigszins een denkbeeld te geven van den omvang van het voedselgebrek, dat hoe langer hoe nijpender wordt en waarop wij reeds een jaar lang herhaaldelijk gewezen hebben.

Onze motie aan de Regeering door de afgevaardigden van de Centraal-S. I. bij Zijne Excellentie voorgebracht, omvatte de volgende punten:

- 1^e. het is noodzakelijk dat de Regeering ten spoedigste alle voorraden padi en rijst, in Nederlandsch-Indië aanwezig, in beslag neemt, en alle padi en rijst van den volgenden oogst opkoopt;
- 2^e. het is noodig dat de in beslag genomen voorraden aan de bevolking wordt verkocht, hetzij van wege de Regeering zelf, hetzij door tusschenkomst van particulieren, onder scherp toezicht van de Regeering, tegen een voor geheel Indië geldenden gepasten prijs;
- 3^e. het is noodzakelijk, dat te beginnen met het jaar 1918 het plantareaal van de suikerindustrie minstens 50% wordt ingekrompen, en de vrij gekomen gronden worden beplant met padi en andere voedingsgewassen ten behoeve van de bevolking van Nederlandsch-Indië;
- 4^e. het is noodzakelijk dat deze gronden (sawah's) worden beplant van wege de Regeering, of door de be-

volking met geldelijken steun van de Regeering voor de kosten van het bedrijf;

- 5^e. het is noodig dat de Regeering andere gronden neemt of het bovenstaand percentage verhoogt, om het tekort aan voedingsmiddelen ten behoeve van heel Nederlandsch-Indië aan te vullen, opdat de genoemde 50% alleen worde aangewend voor de behoefte van Java en Madoera. De conferentie van de S. I. heeft geen zekerheid kunnen krijgen omtrent de grootte van het tekort in de Buitenbezittingen;
- 6^e. het is noodzakelijk dat alle bosschen, open stukken en andere gronden op Java en Madoera, die niet zeer noodig zijn te reserveeren voor hydrologische doeleinden en desa-belangen, spoedig worden uitgegeven om te worden bewerkt door de bevolking of van wege de Regeering;
- 7^e. het is noodzakelijk, dat intusschen zoo daartoe gelegenheid zal zijn, de Regeering ook rijst uit het buitenland betreft, welke rijst gedistribueerd zal moeten worden op de wijze als sub 2e bedoeld;
- 8^e. het is noodzakelijk dat de Regeering den spoedigen aanleg van wadoeks beveelt tot betere waterregeling tusschen de suikerindustrie en de Inlandsche bevolking;
- 9^e. het is noodzakelijk, dat van de zijde der Regeering lankmoedigheid worde getoond, als in den volgenden oogsttijd de minder gegoede Inlanders niet vlug zijn met het betalen van hunne belasting, met afdoening van hun schulden aan de woningverbetering, aan de desa- en afdeulingsbanken, opdat het voorhanden geld kan worden aangewend ter verschaffing van de noodigste levensbehoeften;
- 10^e. het is noodzakelijk dat de Regeering bevelen uitvaardigt, dat alle hoofden en ambtenaren, die iets met belastinginning te maken hebben, geen dwang of bedreiging gebruiken jegens de Inlanders, die niet vlug zijn met de sub 9e bedoelde betalingen.

Niets anders hebben wij van de Regeering kunnen verkrijgen, dan de toezegging, dat zij alle maatregelen zou nemen, wanneer de noodzakelijkheid zou blijken. Openlijker afwijzing van onze medewerking is moeilijk denkbaar, na ons pleidooi van de dadelijke urgentie der door ons voorgestelde maatregelen. Dat heeft de Centraal-S. I. sceptisch gestemd tegenover de houding en de activiteit der overheid inzake de voedselvoorziening ter afwering van den voedselnood en dat is de reden van haar onthoudingspolitiek ten opzichte van de Voedselcommissies, die toch niets te doen hebben dan eenvoudig adviezen uit te brengen aan een gewestelijk bestuurshoofd.

De rede van den Regeeringsgemachtigde, den Directeur van Landbouw, heeft mij nog meer overtuigd, dat dit de eenigst mogelijke houding is voor de „Centraal-S. I.”.

De Regeeringsgemachtigde heeft opgesomd hoeveel misrekeningen er al geweest zijn inzake de voedselvoorzie-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

ning en hoe vaak er een kink in de kabel kwam voor den voedselaanvoer door stopzetting van uitvoer of door misgewas in het productieland en door gebrek aan scheepsruimte, waardoor is aangetoond, hoezeer de groote afhankelijkheid van het Buitenland voor de voedselvoorziening van Nederlandsch-Indië een voortdurend gevaar is.

Hij heeft medegedeeld de mogelijkheid tot het vaststellen van maximumprijzen en het beslag leggen op voedselvoorraden en distributie van overheidswege, maar ik mag wel als algemeen bekend veronderstellen, hoe die maatregelen wel op verscheidene plaatsen zijn gelast, doch ook hoe gebrekkig, hoe laksch de uitvoering vaak is. En de verklaring daarvoor moeten wij vinden in den grooten angst, dat het particulier initiatief al te zeer zou worden belemmerd.

Er is gezegd wat er gedaan is, maar achterwege gelaten is de opgave van wat gedaan moet worden, zoodat in geen deele kan worden beoordeeld, in welke verhouding het verrichte staat tot de behoefte. Op de feiten afgaande, zou men echter geneigd zijn om aan te nemen, dat nog grooter en nog algemeener honger het gevolg zal zijn van dit slingeren tusschen de belangen der bevolking en die van den rijsthandel, welke nog steeds oorzaak is dat de distributie niet geheel in handen der overheid is genomen.

De Directeur van Landbouw heeft medegedeeld, dat zulks in de Philippijnen tot een fiasco heeft geleid, en het spreekwoord in herinnering gebracht „Wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht”. Maar kan dan de kennis van dat fiasco hier niet op wegen leiden, waardoor wel het nut wordt verkregen, maar het nadeel ontgaan? Mij dunkt met betrekking tot voedselschaarschte zijn er nog andere spiegels dan de Filippijnen, niet waar? Evenzoo wat betreft voedseldistributie, waartoe toch vrijwel in alle Europeesche landen werd overgegaan in de laatste oorlogsjaren, ondanks de afbreuk, welke zulks deed aan opgekomen en opkomende O.Wéërs.

In het kort, Mijnheer de Voorzitter, de rede van den Directeur van Landbouw heeft den bij ons bestaanden indruk nog versterkt, dat er te weinig ernst is bij den arbeid, welke toch gericht is op de afwering van algemeene voedselnood en van hongersnood op vele plaatsen. Er ontbreekt blijkbaar bij dien geheelen arbeid een weldoordacht stelsel, dat niet afhankelijk is van allerlei bijkomende omstandigheden. Er wordt niet te werk gegaan volgens een vast plan, doch men laat zich telkens door de feiten overrompelen.

Nog een opmerking moet mij van het hart. Als bij zoovele andere gelegenheden, wordt ook in dit geval de Inlander als niet meer dan een object beschouwd. Het leed en het lijden der Inl. bevolking, dat toch wel groote afmetingen heeft aangenomen, schijnt niet te vermogen de machthebbers tot grootere doortastendheid te bewegen. Ik kan daarom dan ook geen oogenblik het besluit

betreuren door het bestuur van de "Centraal-S.I." genomen, om zich te onthouden van deelname aan den arbeid van een Voedselcommissie.

Het bestuur van de C.S.I. nam echter tevens ook het besluit, om buiten de Voedselcommissies om, door rapporteeren van al datgene, wat met het oog op de voedselvoorziening van belang is en door het doen van verzoeken en voorstellen naar beste krachten mede te werken aan allen arbeid tot leniging of afwering van den nood.

Door de locale S.I. besturen is daarom van dag tot dag nauwkeurig acht gegeven op de werking van de voedselvoorziening.

Van de mij verstrekte gegevens der locale S. I. vereenigingen, omtrent de uitwerking der genomen maatregelen moge hier een overzicht volgen:

Zooals algemeen bekend, maken de rijsthandelaren er geen gewetenszaak van, om van de schaarschte misbruik te maken, zoomin als in Europa de boeren en handelaren er voor zijn teruggedeinsd om zich ten koste van den honger hunner landgenooten te verrijken.

Om de prijzen op te drijven worden flinke voorraden rijst verborgen gehouden, en met een effen gezicht ontkennen ze de aanwezigheid van zelfs maar een enkele batok, ze bekommeren zich niet om de honderden, ja duizenden menschen, die niets te eten hebben. De bevolking ziet dan ook in de Chineezzen, in wier handen haast de geheele rijsthandel berust, de personen die de schaarschte en als gevolg daarvan de enorme prijsstijging, veroorzaakt hebben. Hierdoor ontstaat een met den dag toenemende haat van de Inlandsche bevolking tegen de Chineezzen, welke haat zich hier en daar zeker in excessen zou uiten, indien niet de leiders der organisaties de leden ervan weten terug te houden. Bij besteding van den huidige toestand is het zeer te vreezen, dat gevallen, als kort geleden te Koedoes zich zullen herhalen, misschien in nog verschrikkelijker mate.

Er zijn op tal van plaatsen maximumprijzen vastgesteld, onder bedreiging met vrij strenge straffen van de overtreders.

Met het toezicht op de naleving van dien maatregel is het B. B. belast, dat reeds met zooveel werk is overladen.

De toenemende criminaliteit bezorgt het B. B. reeds meer werk, dan het af kan.

Het toezicht laat dan ook op de meeste plaatsen haast alles te wenschen over.

Daarbij komt de algemeen bekende slimheid, ik zou haast zeggen sluwheid, der Chineesche rijsthandelaren, die allerhande trucs weten te bedenken om de bepalingen te ontduiken en waartegen het onvoldoend georganiseerde bestuur machteloos staat.

Van de vele trucs van Chineesche handelaren worden hier enkele opgenoemd.

In het Djokjasche zijn maximumprijzen (rijst f 16.50)

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

bepaald, doch de rijst wordt daarbij met zooveel katjang vermengd, dat de bevolking die niet lust; schoone rijst wordt onder voorbehoud van geheimhouding verkrijgbaar gesteld voor *f* 20.— de picol.

In Soemenep en Pamekasan maakt de Chineesche handelaar gebruik van agenten, die de rijst en detail verkoopen en wel op zoodanige plaatsen waar weinig of geen politie in de buurt aanwezig is; daarbij wordt druk gebruik gemaakt van valsche maten en gewichten. 't Verbergen van voorraden rijst geschiedt hier heel handig nl. op plaatsen, waar men het 't minst zou vermoeden, en bedekt met allerlei bladeren.

Ondanks het gebrekkige toezicht is toch weleens ingegrepen en zijn handelaars vervolgd geworden; maar in sommige gevallen is geen straf gevolgd, en waar in een dergelijk geval veroordeeling plaats had, was de boete te gering, in verhouding tot de winst welke gemaakt wordt, zooals o.a. in het Tjiamische plaats heeft gehad.

Over het algemeen klaagt de bevolking over de ondoelmatigheid der vaststelling van maximumprijzen door onvoldoend toezicht van bestuurszijde en slappe houding der bestuursambtenaren tegenover de Chineesche handelaars. Hier en daar heeft de bevolking zelfs den indruk gekregen, dat politie- en bestuursambtenaren aan de zijde der Chineesche rijsthandelaars staan.

De verkoop van Regeeringsrijst aan de bevolking geschiedt op tweeërlei wijze: ten eerste door de gewone verkoop en ten tweede door distributie.

De verkoop van Regeeringsrijst is bijna overal in handen gesteld van Chineezen nl. in 't gewest Kediri (de luitenant Chinees ter gewestelijk hoofdplaats genaamd Djie Djoewan Hin), het gewest Madioen, in Soemenep en Pamakasan (hier ook in handen van Arabieren) in Djokdjakarta (de kapitein der Chineezen van de Kasoeltanan), in Koetoardjo en Keboemen, in Poerbalingga.

De distributie geschiedt door Inl. ambtenaren en beambten, ook wel gepensioneerde, nl. in Bangil door schrijvers, oppassers en desahoofden; in Pasoeroean, in Rembang door gepensioneerde Inl. ambtenaren en vertrouwensmannen der bevolking; in Toeban, in Tjomal ten huize van het districtshoofd; in Babat (als in Tjomal) evenzoo in Manondjaja, terwijl in Tjiamis, Tjandjoer en Garoet de distributie plaats heeft in de regentswoning.

Over het algemeen wordt geklaagd, dat het aantal verkoopplaatsen te klein is, dat ze te ver af gelegen zijn van de desa's, waar het rijstgebrek juist het grootst is, nl. alleen op afdeulings- en districtshoofdplaatsen, en dat de voorraden te klein zijn om aan de behoefte te voldoen, waardoor vele personen geen rijst kunnen krijgen en vergeefs de lange reizen maken.

De qualiteit van de rijst laat door vermenging hier en daar veel te wenschen over. Rembang klaagt over de vermenging met kedele poetih, welke de bevolking

niet lust, en Djocdjakarta over vermenging met katjang, hetgeen zooals hiervoren reeds vermeld is, door rijsthandelaars wordt gedaan om de maximumprijzen te ontduiken.

In Blitar, waar de bepaling geldt, dat ieder persoon per keer niet meer dan $\frac{1}{2}$ kati mag koopen, maken de Chineesche rijsthandelaars gebruik van stroomannen, om flinke voorraden te kunnen opslaan, welke met woekerwinst aan de bevolking wordt wederverkocht.

De distributie door Inlandsche ambtenaren moet slecht geschieden door gebrek aan ervaring, vaak ook door gebrek aan goeden wil en door den korten duur van distributie. In Bangil wordt tweemaal per week gedistribueerd, en elke keer wordt klokslag 12 de verkoop gestopt. In Babat heeft zich zelfs een geval van mishandeling voorgedaan door den met distributie belasten ambtenaar, die te laat kwam, waardoor enkelen onder het volk ongeduldig geworden, om hun beurt schreeuwden. Manondjaja klaagt over de regeling van den tijd der distributie en over geknoei van distributeanten met de gewichten. Ook de distributie door Inl. ambtenaren laat dus veel te wenschen over.

Met den opkoop van padi is weder het Inlandsch bestuur belast geworden, dat voor alles geschikt schijnt te worden geacht en voor alles voldoende tijd schijnt te moeten hebben.

Eensdeels door gebrek aan ervaring, anderdeels door het geringe vertrouwen, dat de Inlandsche hoofden van de bevolking genieten, konden deze hier en daar slechts padi opkopen door middel van dwang, hier wat zachter dan elders, naar gelang van het kwantumtact, waarover de betrokken Inl. ambtenaar beschikt.

Daarbij werd overal verkondigd, dat het opschuren van padi geheel in het belang van den desaman geschiedde, die in tijden van schaarschte gemakkelijk aan padi zou kunnen komen. Deze bewering werd door de bevolking goed onthouden. Doch toen die tijd van schaarschte kwam, nl. in November en December, mocht de padi niet verkocht worden.

In Februari werd spoed gemaakt om de schuren leeg te krijgen en de padi werd tegen contante betaling met de noodige winst van de hand gedaan aan de gegoeden slechts, omdat het gros der bevolking in den planttijd gewoonlijk zeer krap bij kas is.

Aangaande de gewestelijke en plaatselijke voedselcommissies het volgende:

Op enkele plaatsen bestaat het werk der Commissie in het berekenen van alle op de voedselkwesties betrekking hebbende gegevens op de vergadertafel en wel op de volgende wijze: volgens opname vanwege of door het B.B. is er zooveel voedsel in voorraad, de voedingsgewassen op het veld staan goed en zullen naar schatting zooveel productie opleveren, het gebruik per hoofd is zooveel per dag, de bevolkingssterkte is zoo groot, ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

menigvuldig deze twee getallen met elkaar, deel dit getal op den voorraad, dan geeft de uitkomst aan of de voorraad voldoende is of niet tot den eerstkomenden oogst. Op grond daarvan wordt dan geadviseerd tot al of niet verleening van uitvoerlicenties. Indien de Commissie geen raad weet, hoe het te kort aan te vullen, dan adviseert ze voor aanvraag en distributie van regeeringsrijst of worden de leden aan het werk gezet, om de bevolking aan te raden „minder” te eten.

Bij die berekening denkt de Commissie er niet aan, dat die voorraden voedingsmiddelen in handen zijn van enkelingen, die door de schaarschte het in hun macht hebben, om de prijzen naar willekeur te verhoogen en dat ze daarom buiten het bereik zijn van de economisch zwakke massa.

Eenig verband tusschen Gewestelijke en Plaatselijke en districtscommissies onderling bestaat niet, waardoor eenige samenwerking tusschen hen niet mogelijk is.

In Bantam wordt het advies van de Gewestelijke commissie nog eens onderworpen aan het oordeel der Europeesche en Inlandsche ambtenaren, die reeds door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur ter zake gehoord zijn en die eens in de maand bij elkaar komen, zoodat een heen en weer geraadpleeg de tot standkoming van noodige maatregelen vertraagt.

Door een deel van het Inlandsch bestuur worden die commissies als dwarskijkers beschouwd, hetgeen in een zeer gereserveerde houding hunnerzijds tegenover die commissies tot uiting komt. Vele leden der districtscommissies, invloedrijke desabewoners, weten thans nog niet, wat hun taak als zoodanig is.

Als facultatieve instellingen van advies beteekenen dergelijke commissies dan ook niets. Van hen is tot dusverre geen invloed op de voedselvoorziening uitgegaan.

Van de vele antwoorden van locale S.I. besturen heb ik den indruk gekregen, dat er gewestelijke bestuurschouwen zijn, die voedselcommissies in het leven hebben geroepen, alleen om aan het verlangen van den Gouverneur-Generaal te voldoen, doch in waarheid niets daarvan verwachten.

Het is zeer zeker te betreuren, dat van de door den heer Ottolander gedachte en zoo sympathiek gepropageerde instelling der voedselcommissies zoo weinig is overgebleven.

Behalve de drie bovengenoemde maatregelen worden in enkele gewesten als Bantam en Besoeki door de afdelingsbanken bij wijze van kapitaalverstrekking voor het aanplanten van voedingsgewassen credieten op ruime schaal aan de bevolking verleend, in het Bantamsche aanvankelijk tegen 9% rente 's jaars, doch later verhoogd met den gebruikelijken rentevoet n.l. 18%.

De bedragen, zoowel voor iedere persoon afzonderlijk als de totale, zijn echter niet voldoende om aan de behoefte van de duizenden boeren aan kapitaal te voldoen, hetgeen weder ontstemming onder hen gewekt heeft.

In het Bodjonegara'sche, in een onderdistrict in Tjilegon is die ontstemming tot uiting gekomen, door het barricadeeren van den weg, waarlangs de auto met den Bank-administrateur en den wedono terug moest rijden, met keisteenen, waardoor een oponthoud van ettelijke kwartieren de leege magen van beide heeren vreeselijk op de proef heeft gesteld.

Een zekeren ijver onder de bestuursambtenaren, om de bevolking, zooveel mogelijk voedingsgewassen te doen aanplanten, is in vele streken merkbaar, doch meer dan tot aansporing van mindere Inlandsche hoofden en bevelen, loerah's of djaro's is het niet gekomen.

Met uitzondering der locale S. I. vereenigingen Menes, Tjikalong koelon, Sitoebondo Besoeki, Banjoewangi en Kalisat wordt door de andere de urgentie bepleit van monopoliseering van den rijsthandel door den Staat.

Hiervoor dient een nieuwe organisatie in het leven te worden geroepen, terwijl het B. B. er geen andere bemoeienis mede mag hebben dan de zuiver contróleerende.

Alzoo dienen alle rijstpellerijen door den Staat te worden overgenomen, terwijl de opkoopters den handel van voedingsmiddelen in het algemeen en dien van rijst in het bijzonder verboden wordt.

Bij dit monopolie dient winstbejag geheel te zijn uitgesloten; indien de economische toestand der bevolking het eischt, moet zelfs met verlies worden gewerkt. Het doel van het monopolie moet voorloopig zijn, het voedsel zooveel en zoo goedkoop mogelijk onder het bereik der bevolking te brengen.

Tot in beslagname van de voorraden bij de boeren mag alleen worden overgegaan, zoodra de aanwezige voorraden rijst zulks gebieden (en aanvulling van het buitenland onmogelijk blijkt).

Thans kan volstaan worden met dwingende maatregelen, dat de tani het overschot van zijn voorraad aan den Staat verkoopt.

Indien in de overgangperiode niet over voldoende personeel beschikt kan worden, kan de verkoop in het klein opgedragen worden aan kleinhandelaren tegen een zekere commissie.

De aanplant van voedingsgewassen dient met kracht te worden bevorderd door:

1^e. verstrekking van crediet zonder rente van ploegvee, landbouwwerktuigen, zaadvoedingsmiddelen voor den tijd van begin van het planten tot den oogst.

De terugbetaling zal moeten geschieden bij zeer kleine paymenten in natura telkens van den oogst;

2^e. hulpverleening van Overheidswege bij het bestrijden van schadelijk gedierte; hiervoor is de instelling van jachtcommando's aan te bevelen; de Indische militair wordt dan althans voor een nuttig d. i. indirect productief werk gebruikt;

3^e. irrigatie-belangen dienen beter behartigd te worden dan thans het geval is; hiervoor is eveneens een aparte

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

organisatie noodig, die tot de meest afgelegen desa's doordringt en innige aanraking met de tani's hebben moet; de door de Regeering als rechtspersoon te erkennen waterschappen zullen waarschijnlijk hiervoor nuttig werk kunnen doen, mits onder goede en deskundige leiding;

4^e. verzoeken om ontginning van woeste gronden door Inlanders dienen vlot te worden behandeld;

5^e. geen belemmerende bepalingen voor het planten van voedingsmiddelen (gadoe-aanplant en erfbeplanting met padi).

Van alle locale S. I. vereenigingen ontving ik tevens verzoeken, om bij de Regeering ten sterkste aan te dringen op inkrimping van het plantareaal van suikerriet en op een betere regeling van de waterverdeeling.

Mijnheer de Voorzitter! Ik besef ten volle de moeilijkheid om voor enkele van die voorstellen, zooals zij daar zijn, de stemmen der meerderheid van dezen Raad te verwerven, en waar het mij uitsluitend te doen is, om zoo mogelijk spoedige en grondige leniging der voedselschaarschte, wil ik mij bepalen tot de volgende voorstellen:

1. Gelet op het gevaar, dat er in gelegen is, dat Indië voor zijn voedselvoorziening in te groote mate afhankelijk is van den aanvoer uit het buitenland, behoort dadelijk overgegaan te worden tot de inkrimping van het plantareaal van suikerriet en andere handelsgewassen met minstens 25%.

Het door de suikerindustrie opgeworpen bezwaar, als zou die inkrimping een groot nadeel opleveren voor de Inlandsche bevolking zelf, berust op verkeerde berekeningen. Als het nog noodig is, zal ik dit in tweeden termijn aantoonen.

Het kan daarom volgehouden worden, dat bij de 25% inkrimping van den rietaanplant geen sprake zal zijn van geldelijk nadeel, let wel voor de Inlandsche bevolking.

2. Dadelijk worde overgegaan tot uitgebreide ontginningen van grond voor de verbouwing van voedselgewassen, zoo op Java als in de Buitengewesten.

Voor gebrek aan werkrachten behoeft niet te worden gevreesd, gelet op de duizenden en duizenden koeli's, die wekelijks als contractanten uit de havens van Java naar de ondernemingen in de Buitengewesten gaan.

3. Beslaglegging op alle voedselvoorraden, behoudens hetgeen voor eigen gebruik van den eigenaar benodigd is. Alleen hierdoor kan elke speculatie en knoeierij afdoende worden belet.

4. Distributie van overheidswege.

Ik stel mij voor, dat dit het best kan geschieden door verkrijgbaarstelling van bons, bv. bij de politie tegen betaling. De leveringsplaatsen moeten door de overheid worden aangewezen, vooral in voldoende aantal; de voorraad op ongezette tijden nagegaan, en elke verkoop buiten die leveringsplaatsen belet.

(Birnie.)

De heer Birnie: Mijnheer de Voorzitter! Hetgeen de Regeering bij monde van den directeur van Landbouw in zake de voedselvoorziening van Ned.-Indië heeft meegedeeld, heeft mij gerust gesteld.

De genomen maatregelen en de plannen van de Regeering wettigen ten volle de overtuiging, dat de alles overheerschende belangrijkheid van voldoende voedsel voor de bevolking door haar wordt beseft.

Dit is voor mij de hoofdzaak.

Wij staan wat de voedselpositie van Ned.-Indië betreft voor iets nieuws, evenals indertijd bij de pestbestrijding.

Bij die bestrijding moesten ook drastische maatregelen worden genomen, en moest veel macht en bevoegdheid gelegd worden in handen, die er nog niet ten volle voor berekend waren.

Er zijn bij de pestbestrijding groote sommen besteed, waarvan weinig of geen nut werd verkregen.

Aan vexaties heeft het natuurlijk ook niet ontbroken.

De voedselvoorziening is tengevolge van het stoppen van den rijstaanvoer van het buitenland, in eene nieuwe en ernstige phase gekomen.

Bij het nemen van maatregelen kan men er op rekenen dat evenals bij de pestbestrijding fouten zullen worden gemaakt.

Bij de te nemen maatregelen houde men vooral rekening met de mogelijkheid, dat een te behalen voordeel wel eens geneutraliseerd kan worden door nadeelen in andere opzichten, welke overzien zouden kunnen worden.

Ons medelid Bosscha heeft in de bijeenkomst van de leden van onzen Raad met den heer Ottolander ter bespreking van de voedselvoorziening zeer juist gezegd, dat men moest trachten zoo weinig mogelijk te ontregelen, omdat de nadeelen van de ontregeling zoo moeilijk zijn na te gaan.

Dit geldt vooral den te verwachten maatregel van de inkrimping van den suikerrietaanplant en de plantdwangordonnantie.

Beide maatregelen brengen hunne voordeelen en hunne nadeelen.

De inkrimping van den suikerrietaanplant met 25% vermeerderd de rijstproductie met ongeveer 2% van het totaal, dus een betrekkelijk klein voordeel.

Ik kan mij voorstellen, dat indien het werkelijk ten kwade gaat, wij niet buiten dat weinigje kunnen en ik vertrouw dan ook dat de Regeering niet aarzelen zal dat weinigje dan te nemen.

Maar zoover zijn wij nog niet.

De voor- en nadeelen van die inkrimping zijn in den Volksraad voldoende behandeld geworden en ik mag aannemen dat zij aan de leden van den Volksraad bekend zijn. Er is echter op één nadeel naar mijne meening te weinig licht gevallen, en dit nadeel staat in verband met de finantiële positie waarin Nederlandsch-Indië verkeert.

Nederlandsch-Indië is kapitaalarm en heeft in de naaste toekomst reusachtige sommen noodig voor onderwijs en

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Birnie.)

hygiëne, voor ontwikkeling van hare hulpbronnen en voor betaling van rente, enz.

Om welke reden ook, ons land heeft als woonplaats voor kapitaalbezitters weinig aantrekkelijkheid.

Zonder voldoende rechtszekerheid voor het kapitaal en bedrijfszekerheid voor het bedrijf blijft verdere toevloed van kapitaal weg.

En nu geloof ik, dat wij druk bezig zijn, het kapitaal afkeerig te maken voor belegging in ons land.

Afschaffing van de poenale sanctie voor de Buitenbepzittingen zonder iets bruikbaar daarvoor in de plaats te stellen, brengt de bestaande ondernemingen in gevaar, en nieuwe zullen niet kunnen worden opgericht. Gedwongen inkrimping van den rietaanplant, zonder besliste noodzaak, schokt het vertrouwen in geldbeleggingen op Java. Komen daarbij nog ongemotiveerde stakingen, dan wordt het nog erger.

Een plantdwang-ordonnantie ontijdig ingevoerd, werkt in dezelfde richting. De heer Gerritzen heeft er reeds op gewezen.

Ik vraag mij wel eens af, waarom de landbouw het altijd moet ontgelden en de handel, nijverheids- en transportondernemingen er gunstiger afkomen.

Door de verponding betaalt de erfpachter een extra keer inkomstenbelasting.

Is het, omdat landbouwondernemingen niet weg kunnen?

Maar dan zou ik willen waarschuwen niet te ver te gaan, want landbouw is op zich zelf al risquant genoeg. Periodiek volgen de tijden van voorspoed en tegenspoed elkaar op.

Nederlandsch-Indië heeft thans eene loopende schuld van ongeveer 160 miljoen.

We kunnen daarvoor momenteel geen leening sluiten.

Gaan wij te lichtvaardig omspringen met de rechtszekerheid voor het kapitaal en de bedrijfszekerheid voor het bedrijf, dan is het niet onmogelijk dat wij van dien schuldenlast moeilijkheden ondervinden.

De algemeene positie van Nederlandsch-Indië kon dan wel eens erger worden dan bij eene vrij groote voedselschaarschte.

Noodelooze gedwongen inkrimping van den rietaanplant, plantdwang-ordonnanties en wat overgroote ijver nog zou kunnen uitvinden werken alle in die richting.

Ik heb mij wel eens afgevraagd, Mijnheer de Voorzitter, waarom er van sommige kanten zoo tegen de suiker geageerd wordt.

Volgens het rapport van de mindere welvaart commissie toch is de suikercultuur onmisbaar voor Indië.

Behalve het geld, dat deze cultuur onder de bevolking brengt, werkt zij als eene groote bank van leening, waar sawah-bezitters door verhuur van gronden aan contanten kunnen komen zonder gevaar te loopen, dat door onereuse leeningsvoorwaarden de gronden voor hen verloren gaan.

(Birnie e. a.)

Dit is niet welgevallig aan de desawoekeraars en het is niet onmogelijk dat van dezen eene actie tegen de suikercultuur uitgaat.

De heeren van de suiker zijn misschien ook te veel bewust van hunne onmisbaarheid, hetgeen ook wel eens aanstoot geeft.

Daarvoor is te meer kans in een tijd van zeer grooten voorspoed, welken de suikercultuur achter den rug heeft.

Groote winsten geven op zich zelf reeds aanleiding tot afgunst. Dit brengt de tijdgeest mede.

Maar zooals ik reeds hiervoor gezegd heb, in de cultures volgen periodes van voor- en tegenspoed elkaar op en zoo is het met de suiker ook gegaan.

In de suikercrisis van het einde der vorige eeuw gingen de meeste fabrieken in handen der banken over.

Daarna kwam een tijd van voorspoed en thans zien vele deskundigen de toekomst van de suiker donker in.

Reden voor jaloezie tegenover de cultures in het algemeen behoeft er werkelijk niet te bestaan, want gewoonlijk wordt daarmee niet veel meer gewonnen dan verloren.

Mijnheer de Voorzitter, eene gedwongen inkrimping van den suikerrietaanplant indien de nood aan den man komt, kan moeilijk opgelegd worden zonder schadeloosstelling voor het te lijden verlies.

Evenzoo dient de schade vergoed te worden bij een plantdwang.

De heer Gerritzen heeft zoo straks uiteengezet, dat de inkrimping de schatkist zou komen te staan op circa 27 miljoen, hetgeen mij voorkomt juist te zijn.

Volgens de Indische Financier van 7 Februari staat de Indische schatkist zwaar in de schuld bij de Javasche Bank en bij de Nederlandsche Regeering en wel tot een bedrag van ongeveer 160 miljoen.

Eigen middelen heeft de Indische schatkist dus niet en zij zal voor de betaling van de 27 miljoen schadevergoeding moeten aankloppen bij de Nederlandsche Regeering en bij de Javasche Bank.

Ik zoude der Regeering de vraag willen stellen of zij zich verzekerd heeft van hunne medewerking voor de betaling van die 27 miljoen.

Een bevestigend antwoord daarop zoude voor mij en eenige andere leden van den Volksraad eene groote geruststelling zijn, indien het eens tot die inkrimping mocht komen.

De heer Radjiman: Mijnheer de Voorzitter! De rede van den Regeeringsgemachtigde, den heer Sibinga Mulder, moet als antwoord beschouwd worden op de vragen door den Volksraad aan de Regeering gedaan betreffende de volgende punten:

1. Gegevens omtrent de voedselschaarschte,
2. Overzicht van hetgeen door de Regeering is gedaan om daaraan tegemoet te komen,
3. Wat de Regeering zich voorstelt daaraan te doen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Radjiman.)

Gaan wij na, welke gegevens de Regeering ons bij monde van Haren afgevaardigde heeft verstrekt, dan moet ik zeggen, dat ik van de voedselschaarschte nog geen volledig beeld kan vormen. Immer om een duidelijk beeld daarvan te kunnen krijgen, hebben wij in de eerste plaats noodig, de gegevens, betreffende de jaarlijks benodigde hoeveelheid voedsel voor Indië. Deze gegevens ontbreken ten eenen male in de rede van den heer Sibinga Mulder.

Immer een overzicht van de productie van Java-rijst, den uitvoer van Java-rijst naar elders, den invoer van buitenlandsche rijst wordt ons niet verstrekt. Daarvoor zijn natuurlijk noodig statistische gegevens niet van één jaar, doch van jaren in normale tijden. Niet alleen van rijst maar ook van andere voedselgewassen, missen wij voldoende gegevens.

In het kort, wij mogen een zoo nauwkeurig mogelijk voedseloverzicht verlangen loopende over eenige jaren, waaruit wij dan tevens kunnen zien de schommelingen der productie, van den uit- en invoer, enz. Zeker de directeur van Landbouw deelde ons mede, dat van af 1915, van wege den met korte onderbrekingen verboden uitvoer van rijst uit het buitenland, de moeilijkheden voor Indië begonnen, doch hoever deze moeilijkheden zich uitstrekken werd ons niet medegedeeld.

Mededeelingen van den directeur van Landbouw als: „Einde 1916 waren de voorraden buitenlandsche rijst hier te lande belangrijk, terwijl ook de aanplantingen van voedingsgewassen geen reden tot bezorgdheid geven”. en „Begin Februari 1917 bedroegen de voorraden buitenlandsche rijst in eerste hand in de havenplaatsen 22000 ton, een cijfer dat voor Februari zeer bevredigend te noemen was”, nopen ons toegerust met een groote dosis vertrouwen in de Regeering, wel tot eenige geruststelling, doch bevredigen kunnen zij ons niet, zij geven de zienswijze en den subjectieven indruk van de Regeering weer, doch geen zakelijke uiteenzetting. Opmerkelijk bijvoorbeeld is, dat de Regeering reeds in October 1915 wist dat de Regeering van Fransch-Indo-China den algeheelen uitvoer van rijst voor Nederlandsch-Indië verbood. Toch kan ik niet uit de rede opmaken of tusschen October 1915 en Augustus 1917, toen uit Midden Java voornl. Djokja klachten de Regeering bereikten over het feit, dat de handel niet voor voldoende aanvoer kon zorg dragen, de Regeering iets positiefs deed, ook nog waar Zij wist, dat begin Januari de voorraden in de eerste hand in de havenplaatsen slechts 5000 ton en in het geheel 25000 ton in normale tijden bedroegen.

Ik kreeg hierbij den indruk dat de Regeering een stuk geschiedenis van de voedselschaarschte in vage lijnen uitteekende tot zij in 1918 actief begon op te treden, door rijst op te koopen, om zelf over voldoende groote rijstvoorraden te beschikken.

In Mei 1918 werd begonnen met den opkoop van padi; ongeveer 450000 pikol werden in de verschillende gewes-

ten opgekocht. Dit is natuurlijk niet een voorraadvermeerdering, doch zou er op gericht zijn om de minder gunstige gewesten of afdelingen ter hulp te komen bij een eventueele aanvraag.

Maar in welke gewesten de opkoop geschiedde, of daardoor eenige invloed ten nadeele van die gewesten zelve merkbaar was, daarvan werd geen melding gemaakt. Immers de beweging van rijst, inheemsche rijst, op Java is uit de geschriften van den heer Van Heel over deze kwestie in Koloniale Studiën, April 1918 heel weinig intensief, wat zou beteekenen, dat de rijst grootendeels blijft op de plaats der productie.

Het opkopen door de Regeering beteekent het verminderen van voedselvoorraad der productie-gebieden.

De gewesten, die de Regeering van rijst voorzien, worden slechts terloops genoemd en ook de oorzaken, waarop de voedselnood hier door de centrale schuur bijgestane gewesten baseert, acht men niet noodig te vermelden. Zoo zal immers het geval zich kunnen voordoen, dat een plaats met goede productie eenige maanden na den padioogst om toevoer van rijst vraagt, of dat een gewest chronisch tekort aan rijstschaaarschte heeft, omdat er geen voldoende gronden beschikbaar zijn om padi te planten. Allemaal vragen, die in verband staan met de voedselschaarschte en de maatregelen tot voorkoming ervan; ik bedoel hiermee dat er verschillende lokale omstandigheden en behoeften zijn, die om oplossing vragen.

In aanmerking nemende de vermeerdering van rijst en ander voedselimport van het buitenland, is de vraag gerechtvaardigd, of de voedselvoorraad hoofdzakelijk door Java geproduceerd voldoende zou zijn voor de toekomst, in het bijzonder in de jaren 1919 en 1920.

„De langdurige droogte, de influenza in 1918 hebben er toe meegewerkt, dat de padi-aanplant in dezen westmoesson niet gunstig kan worden genoemd”, zegt de Regeeringsafgevaardigde. Hij bedoelt dus daarmee, dat ook in dit jaar wij te kampen zullen hebben met voedselschaarschte. Doch tot in welke afmetingen? Acht de Regeering den dit jaar aanwezigen voorraad genoeg of onvoldoende?

Allemaal vragen, mijnheer de Voorzitter, waarop wij geen antwoord kunnen vinden in de rede van den heer Sibinga Mulder.

Wanneer wij de afmetingen der voedselschaarschte niet eens positief kunnen te weten komen hoe zou het mogelijk zijn dat de Regeering afdoende maatregelen daar tegen zal kunnen nemen?

Zeker te benaderen zou het zijn, indien wij afgaan op de cijfers van den import uit het buitenland, doch wij mogen natuurlijk niet vergeten, dat de statistiek, die de Vereeniging van Koloniale Studiën ons geeft, wijst op een steeds toenemenden import.

De Regeering streeft er mijns inziens ook naar om die richting uit te gaan en „dank zij de medewerking van de

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Radjiman.)

K. P. M. kon door het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel de benodigde scheepsruimte worden toegezegd".

Hoeveel tonnen scheepsruimte stelt de K. P. M. thans ten dienste van het voedsel uit het buitenland, zoowel voor de rijst uit Siam enz. als de tarwe uit Australië?

Duidelijk treedt hier de afhankelijkheid aan den dag voor de Indische Maatschappij, nl. 1e. van het buitenland en ten 2e. van de K. P. M.

Gegeven de tegenwoordige abnormale omstandigheden, waarop men beginnen moet aan des mans woorden wel te gelooven, doch met een bepaalde reserve, is de mogelijkheid niet uitgesloten dat door bijzondere omstandigheden, het voedsel niet uit het buitenland tot ons kan komen.

Dienen er geen maatregelen genomen te worden, voor het geval van uitersten nood? Daarmee bedoel ik, of de Regeering die maatregelen wil nemen, die direct van toepassing kunnen zijn, om den voedselvoorraad te vermeerderen, verder er zorg voor te dragen dat deze zoo goedkoop mogelijk onder de bevolking wordt verdeeld, want mijn inziens draait alles om deze spil: de voorraadvermeerdering en de distributie.

Het is immers geboden, om deze beide factoren aan elkaar te koppelen, want een vermeerdering van voorraad beduidt nog niet, dat de niet kapitaalkrachtige Inlandsche bevolking, ook de voordeelen daarvan kan genieten in deze abnormale tijden. Wij moeten ons wachten slechts in te gaan op cijfers, doch ook willen overzien de realiteit, den stand der feiten in de Inlandsche maatschappij.

De aanvragen om rijst uit de gewesten wijzen op een reeds verder stadium van voedselschaarschte, immers het is slechts de maatstaf van den te geringen voorraad voor de nog koopkrachtige groepen, aangezien daarvoor de minder kapitaalkrachtige reeds moeilijk aan rijst kunnen komen door de verhoogde prijzen. Dit vroeger stadium van de voedselschaarschte wordt meestal over het hoofd gezien. Eigenaars van koeien verpanden hun belangrijkste produktiemiddelen, hun vee, ouders verkoopen hun kinderen voor enkele gulden, ziekten worden geconstateerd in menige desa.

In de stad Solo alleen meen ik van den Assistent-Resident gehoord te hebben, dat er dagelijks 200 behoeftigen gratis rijst ontvangen, en volgens het Bat. Nieuwsblad van gisteren 4000 menschen in de afdeeling G. Kadoel.

Een ongunstig teeken, want op Solo heeft het bestuur den verkoop zelve ter hand genomen, waarbij wij dus met zekerheid kunnen zeggen, dat er niet naar winst gestreefd wordt. De koopkracht is in deze abnormale tijden gedaald.

Men ziet dat de distributie van Gouvernementswege, in verband met de koopkracht beslist aan te raden is, wat ook door de gemeenteraden en door eenige hoofden van gewesten is aanbevolen. Op Solo, werd deze maat-

regel aangeraden door een der grootste, zoo niet de grootste rijsthandelaar te Solo, den heer Tan Kiong Wie,

Of moeten wij ook hier stuiten op de weinige krachten der Regeering, waarover Zij kan beschikken om deze gewichtige functie te kunnen volvoeren?

Zeker de functie van de bestuursambtenaren worden verzwaaard, moeilijker, doch kan dat een reden zijn om dit gewichtig probleem, het gemakkelijker maken van het bereiken van het voedsel van den consument, dus het voorkomen van den honger niet tot uitvoering te doen komen! Het aanhalen van Djokja als voorbeeld, dat de distributie in handen van een particulier betrekkelijk vlot van stapel is geloopt, kan voor mij geen reden zijn, om niet aan te dringen op Regeeringsdistributie voor de Regeering zelve.

Niet het gemakkelijk kwijt raken van rijst is hier de hoofdzaak, doch hoe het gemakkelijkst de consument aan rijst komt en hoe gelijkmatig de verdeling is. Genoeg, dit vraagstuk is allereerst opgelost. Daar, waar in de hoofdplaats Solo de distributie door het bestuur zelve in handen genomen wordt, en op meer dan tien verschillende plaatsen verkocht wordt, de controle zeker niet minder, waarschijnlijk meer is dan op het personeel van den Kaptein-Chinees van Djokja — zonder diens belanglooze hulpvaardigheid in twijfel te trekken — de behoorlijke verdeling nog steeds naar de beste oplossing vraagt, daar is het voor mij bevreedend dat de Regeering heel kalm aan den heer Teeuwen antwoordde: „Welnu, de Regeering is van meening dat tegenover een groote categorie van ingezetenen n.l. die zich bezighouden met den rijsthandel en den handel in andere voedingsgewassen, een categorie van menschen, die in normale omstandigheden niet kunnen worden gemist een groote onbillijkheid zou worden begaan, indien in het algemeen met uitschakeling van den tusschenhandel, de distributie van rijst door het Gouvernement in handen werd genomen".

Het algemeen belang, het spook van bitter voedselgebrek weegt dus niet op tegen de belangen van die categorie van ingezetenen, die, meestal niet onvermogen als zij zijn, toch door den bovengenoemden maatregel niet op zulk een wijze getroffen zullen worden, als de bredere laag van de behoeftige bevolking. Is dit ook de reden waarom de Regeering zich weifelend uitsprak over de inkrimping van den suikeraanplant? En toch, Mijnheer de Voorzitter, is het mijnsinziens geboden, dat de Regeering omtrent het voornemen tot gedwongen inkrimping van de Europeesche suikerrietcultuur en de tabakscultuur, een beslissing neemt. Want het zekere voor het onzekere nemende, is de eenige manier om in deze abnormale tijden den voorraad rijst aanmerkelijk te vermeerderen — tot neutralisatie van de eventuele afbreking van den buitenlandschen import — de inkrimping van het suikereareaal, desnoods met 100%. Ik wil daarmee zeggen, dat de abnormale tijden ons daartoe dwingen en aangezien wij geen positieve gegevens hebben,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Radjiman.)

hoe groot de aanvulling moet zijn bij een goed uitgevoerde voedselvoorziening, is het gewenscht, dat de Regeering de zekerheid heeft van bij eventueele noodzakelijkheid de beschikking over alle gronden te hebben. Wat helpt ons geld, indien wij geen voedsel er voor kunnen koopen?

Misschien is 25% inkrimping voldoende voor die aanvulling, dat moet uitgemaakt worden en als dat zoo is, dan kunnen natuurlijk de cultuurondernemingen op het overige hunne rechten doen gelden. Want ook wij beseffen de noodzakelijkheid der internationale uitwisseling van levensbehoeften, doch bij abnormale omstandigheden, kan en mag ons eigen huishouden, onze eigen maatschappij niet de dupe worden. Ik ontken ook niet de waarde van de cultuurondernemingen, waardoor vele Inlanders hun kost kunnen verdienen, want ook geld is er noodig om in de behoefte te kunnen voorzien. Doch dan is het ook gewenscht, dat in deze abnormale tijden de ondernemingen toonen, dat zij de bevolking in hunne omstandigheden en behoeften kennen en haar koopkrachtiger willen maken. Dan is dat een stap verder om een goede sfeer te scheppen in de omgeving van de ondernemingen. Ik geloof echter, dat dit niet mogelijk is, zonder den invloed van de Regeering, gezien de oneenigheid tusschen den heer Ottolander gesteund door den heer Hamaks en de overige vijf leden van het dagelijksch bestuur van het landbouwsyndicaat. Een andere mogelijkheid is, gezien de tegenwoordige omstandigheden van de Inlandsche bevolking, dat het tot een slechte oplossing komt, waarover in de najaarszitting van onzen Raad reeds breedvoerig werd gesproken en waardoor de suiker- en de arbeidscommissie zijn tot stand gekomen. Men zal mij natuurlijk toeroepen, dat bij inkrimping van het suikereareaal veel werkvolk vrijkomt en dus zonder inkomen is. Dit argument is betrekkelijk juist, doch mag geen reden zijn, om de eventueele noodzakelijke inkrimping ter voorziening in het voedseltekort, af te wijzen. Immers de overheid kan die werkeloosheid opheffen door het uitbesteden van publieke werken.

Naar ik verneem is in de residentie Solo bereids in deze richting tewerk gegaan, ik bedoel niet de inkrimping van het suikereareaal, maar het koopkrachtiger maken van de werkeloze bevolking door het uitbesteden van een publiek werk, waarbij een som van bij de f 200.000.— gemeoid is. Juist in deze tijden — waar wij, hoewel in geringe hoeveelheid en met vele moeilijkheden gepaard, nog steeds rijst en andere voedselgewassen uit het buitenland kunnen betrekken — moet de Indische Regeering de noodzakelijkheid aantoonen aan het Opperbestuur om een positieve beslissing te nemen, inzake de voedselvoorziening bij eventueel veranderende verhoudingen van Indië en het buitenland, want de plotselinge afbreking dier verhoudingen in dit benarde tijdsgewricht is niet onmogelijk en kan Indië in naamlooze ellende storten.

De natuurlijke weg, zeker de meest gewenschte voor de voorraadvermeerdering is de richting van een verder

(Radjiman e. a.)

zich geleidelijk ontwikkelende toekomst, doch de onnatuurlijke weg (ik gebruik hier de terminologie van een der praeadviseurs inzake het voedselvraagstuk) is noodzakelijk in deze abnormale tijden, want geen onzer kan dit ontwricht tijdperk als reeds normaal beschouwen.

De heer Tjipto Mangoenkoesomo: Mijnheer de Voorzitter! Het is een gevoel van teleurstelling, dat zich van mij meester maakte bij de lezing van de rede van den heer Sibinga Mulder, eene teleurstelling, omdat ik niet veilig kan achten de belangen van mijn volk, indien behartigd door eene regeering, welke zich leiden laat door beginselen, zooals door den nieuwen Directeur van Landbouw onder woorden gebracht. De entree van onzen nieuwen departementschef is mijns inziens niet gelukkig te noemen, iets wat ik van te voren verwacht heb, gezien zijne qualiteit in het verleden. Zou ik hierin voldoening kunnen zoeken, dat mijne woorden gedurende de najaarszitting uitgesproken door de ervaring bewaarheid zijn geworden, aan den anderen kant echter vind ik het eenvoudig om te huilen, dat onder het nieuwe regime mijn volk naar menschelijke berekening een zeer zwaren tijd tegemoet gaat.

Doch laat mij de maidenspeech van onzen nieuwen departementschef voet voor voet volgen, om mijn pessimisme te motiveeren en aan het slot straks te trachten der Regeering den weg aan te wijzen, welken Zij moet opgaan, wil Zij dat de eigenlijke vertegenwoordigers van en uit het volk met Haar de verantwoordelijkheid voor de komende moeilijke tijden op zich nemen.

Beginnende bij het begin dient dan in de eerste plaats onze bijzondere aandacht, dat reeds in October 1915 de schaduw van den komenden voedselnood merkbaar was, zich in elk geval merken liet, zonder dat zij de verantwoordelijke autoriteiten, — waaronder de heer Sibinga Mulder nog niet behoorde, dit dient er bij gezegd, — kon aansporen tot meerdere activiteit. Het „gouverner c'est prévoir" schijnt voor de Regeering niet te zijn geschreven, terwijl verder wel de indruk werd gewekt, dat „God haar het proces deed ondergaan, dat speciaal voor hen bestemd is, die Hij wil verderven".

Zulks blijkt ten duidelijkste hieruit, dat de Regeering tot begin Februari 1917 de voorraden overal „belangrijk" en „zeer bevredigend" noemde.

In 1917 is het nog erger geworden. In de eerste maanden van dat jaar deden zich, zij het sporadisch, moeilijkheden voor met de voorziening van voedsel van bepaalde gebiedsdeelen van Indië.

Om straks wel gemotiveerd mijne beschuldiging aan het adres der Regeering te kunnen formuleeren, zal ik, zij het zeer in het kort, aan de hand van de rede van den heer Sibinga Mulder de lijdensgeschiedenis van mijn land vervolgen, een lijdensgeschiedenis zoo vol tragiek, dat zij den grootsten optimist wel zijn moed kan doen verliezen, vooral als men bedenkt, dat het niet zoo had hoeven te

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesomo.)

zijn, wanneer men het belang van het volk maar niet had opgeofferd aan dat van een kleinen groep van buitenlanders, die hier kapitaal hebben zitten in de verschillende ondernemingen voornamelijk suikerondernemingen.

Begin Augustus 1917 kwam het tot requisitie van een groot aantal stoomers door de Engelsche Regeering. Tot een oorlogsverklaring van Nederland aan Britannië is het niet gekomen. Niet, omdat Nederland Engeland niet zou aandurven, maar omdat de requisitie was een daad van recht en rechtvaardigheid. (???)

Ongeveer terzelfder tijd werd een uitvoerverbod uitgevaardigd van rijst uit Britsch Indië naar ons Indië (19 October 1917), terwijl 2 November d.o.v. de uitvoer van rijst uit Singapore naar ons land werd verboden.

Zoover wat betreft het aandeel, dat het buitenland heeft aan onze voedselschaarschte.

Het spreekt van zelf, dat ons Indië gereageerd heeft op de bemoeilijking van de voedselvoorziening uit het buitenland.

De prijzen der voedingsstoffen gingen de hoogte in. Prijsopdriving tot 500% van den normalen vind ik vermeld in de rede van den directeur. En als die voedingsstoffen er maar waren! .....

Genoeg, voldoende zij het om aan te toonen, dat de voedselschaarschte ons allerminst heeft overvallen, dat zij zich niet laat opvatten als een ramp van hooger hand, waartegen wij, menschenkinderen ons zoo moeilijk kunnen beschermen.

De verschillende ziekten, die in ons land epidemisch zijn opgetreden, geven de autoriteiten natuurlijk een gereede uitvlucht, om de schuld van zich op de schouders van een hooger wezen te schuiven. All right! de influenza heeft de volkskracht wellicht beneden pari gehouden. Ik wil dit excuus voor de mindere prestaties van mijn volk laten gelden.

Het blijft niettemin als een groote nalatigheid van de Regeering aan te merken, dat zij niet gezorgd heeft, langs andere wegen een compensatie te krijgen voor den verminderden import en minderen verbouw van voedingsmiddelen.

Er zijn maatregelen getroffen, laten wij dit met dankbaarheid constateeren. De Regeering heeft zeer zeker ordonnanties uitgevaardigd en regelingen getroffen, die wij met zeer veel goeden wil kunnen beschouwen als een poging van Haar, om den ongenooden gast, die Honger heet, uit het desahutje te weren.

Doch daarnaast heb ik tot mijne groote teleurstelling moeten ontwaren, dat zij niet aangedurfd heeft den radicalen maatregel, welke alleen in staat geacht kan worden ons uit de impasse te helpen.

Ik bedoel de „inkrimping van het areaal van den rietanplant” en de „gadoe-cultuur”.

Ik zal over die inkrimping straks nader spreken, wensch voor het oogenblik aandacht te schenken aan de gadoe-

cultuur, die klaarblijkelijk in de oogen van den departementschef nog maar geen genade heeft kunnen vinden. Nergens is de suikermijnheer in den heer Sibinga Mulder zoo duidelijk aan het woord geweest als in zijn tirade over de gadoe-cultuur.

Gun mij de vrijheid, Mijnheer de Voorzitter! heel weinig waarde te hechten aan wat gezegd is van de Regeeringsbank over de teelt van padi-gadoe.

Tijdens het onderzoek naar de mindere welvaart is op één enkele afdeling (Pandeglang) na eenparig geconstateerd dat de Inlandsche bevolking voordeel in de gadoeteelt zag. Misschien, dat men niet allemaal het met mij eens is, maar ik zie daarin reeds voldoende bewijs, dat wat men moge aanvoeren, de teelt van padi-gadoe het niet heelmaal als zuiver argument is aan te merken. Kromo moge analphabeet, dom, bijgeloovig enz. enz. wezen, de ervaring, die hij van geslacht op geslacht heeft opgedaan op het gebied van landbouw mag zoo meer mir nichts dir nichts niet weggecijferd worden. En Kromo is er van overtuigd, weet, dat de gadoe-teelt hem voordeel bezorgt, en al tracht men hem dood te slaan met theoriën betreffende omo mentèk, omo tikoes en wat dies meer zij, die het op den gadoeogst volgende westmoessongewas zou bedreigen, men zal het niet uit zijn kersepit praten, dat het de suikercultuur is, die te lijden heeft van omo's tijdens en na een gadoe-aanplant.

Ons geacht medelid, de heer Oetoyo, heeft destijds aangetoond, dat een mislukking van den gadoe-aanplant lang niet de beteekenis heeft van eene mislukking van den hoofdogst, vooral omdat de mislukte aanplant niet heelemaal waardeloos is. Het is immers dan tijd van veevoederschaarschte, en dan vertegenwoordigt de mislukte gadoe-aanplant toch nog altijd een zekere waarde.

En dan dient daarbij direct opgemerkt te worden, dat de mislukkingen in den gadoe-aanplant lang niet zoo groot plegen te zijn als van suikerzijde (d.i. belanghebbende zijde, mijnheer de Voorzitter) wordt voorgesteld.

Als men zoo leest, dat van den aanplant in 1918 niet minder dan 27.000 bouws is mislukt, dan is men geneigd, eeuwige vijandschap aan de gadoe-cultuur te zweren. Het is een groot cijfer, wel geschikt, om ons, leeken, den doodsschrik op het lijf te jagen en God te smeeken ons volk te behoeden voor liefhebberij in gadoe-cultuur.

Doch men moet cijfers beschouwen in verband met andere cijfers. De gewone gadoe-aanplant is ± 400.000 bouws groot, de heer Talma zei in de najaarszitting, dat in het afgelopen jaar 200.000 bouws meer is geplant. Een eenvoudige optelling leert ons, dat dus is aangeplant 600.000 bouws padi-gadoe.

Daarvan is volgens den heer Sibinga Mulder mislukt 27.000 bouws, of neen, hij zei, dat er na Augustus 26.700 bouws mislukten. En wat vóór Augustus is geogst, kan men moeilijk als gadoe beschouwen.

Volgens Bartjens is er dus mislukt slechts 4½%, wat een zeer gunstig resultaat is te noemen, veel gunstiger

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

in elk geval dan de voorgaande westmoessonogst met zijn mislukking van 7%, en ook gunstiger dan vele polowidjo-oogsten.

Wanneer men de verslagen van de Mindere Welvaarts Commissie naleest, en in Va deel I tal van voorbeelden ontmoet van de willekeurige wijze waarop men jaar in jaar uit trachtte den gadoe-aanplant onmogelijk te maken, als bv. wateronttrekking, bestraffing van desa-hoofden door het regentschapsgerechtigd enz. enz., wanneer men het verhaal onder de oogen krijgt van afdelingen, waar de gadoe de laatste decennia werd ingekrompen wegens meerdere behoefte aan water voor de rietcultuur, wanneer men ten slotte de algemeene opinie der bevolking plaatst naast het oordeel van mannen als de heeren Kamerling, Oetoyo, Mühlenfeld, van der Elst en anderen, dan moet men zich ergeren over de wijze, waarop van suikerzijde en van den kant van elementen die met suiker geliëerd zijn telkens weer al het mogelijke in het werk wordt gesteld, om de gadoe-cultuur geheel den kop in te drukken.

De heer Oetoyo staat blijkens zijn in November uitgesproken rede algeheele vrijheid voor de gadoe-cultuur voor; de heer Mühlenfeld bepleit de wenschelijkheid van vrijlating dier teelt op de daarvoor geschikte gronden, en komt op een vermoedelijke uitbreidingsmogelijkheid van 250.000 bouws. De ervaringen in 1918 stellen hem in zooverre in het gelijk, dat bij een uitbreiding van 200.000 bouws betrekkelijk zeer weinig mislukkingen te boeken vielen, niettegenstaande het een buitengewoon, ja zelfs een ongekende droge Oostmoesson is geweest en men er wel zorg voor gedragen zal hebben, dat in elk geval de suiker geen water te kort kwam. A priori kan men aannemen, dat het geschreeuw anders in een gebrul zou zijn ontaard.

Ik meen met wat ik gezegd heb, het bewijs te hebben aangevoerd, dat het niet aangaat, de Inlandsche bevolking langer te plagen, hare belangen op te offeren aan die der suikerkapitalisten.

Ik ben er bij voorbaat van overtuigd, dat de Directeur van Landbouw straks heel wat wapens uit zijn arsenaal zal halen, om de gadoe te bestrijden, doch ik meen deze niet te moeten vreezen, aangezien die wapens alle zonder uitzondering niet bogen kunnen op nieuwigheid en de roest het hare daaraan heeft gedaan, om ze voor den strijd op het open veld ten eenen male hare waarde te ontnemen. Ik verwacht nl. argumenten, welker onhoudbaarheid door de praktijk van vele jaren aangetoond is geworden.

Het zal straks blijken, dat men o zooveel hart heeft voor de irrigatiebelangen van de polowidjo-verbouwers of van de aan lager streek wonenden. Reeds nu voer ik daartegen aan, dat men in het verleden deze bezwaren tegen de gadoe-cultuur buiten verhouding breed heeft uitgemaakt, hetgeen blijkt hieruit, dat dit jaar bijv. in het Brantas-gebied tienduizenden bouws met gadoe konden worden beplant, welke anders in meer regenrijke oostmoes-

sons heetten niet in aanmerking te komen. Daarmede is bewezen, dat en voor suiker en voor polowidjo en voor gadoe genoeg water is.

Voor het overige zijn de bezwaren wel te ondervangen door het treffen van beurtregelingen.

Waar en de Inlandsche landbouwers en de Europeesche rijstplanters achten, dat de gadoe meer voor- dan nadeel oplevert, zal ik het bij hen houden.

Overigens ben ik er van overtuigd, dat mijn geacht medelid, de heer Oetoyo, die specialiteit blijkt te wezen op dit gebied, zich niet onbetuigd zal laten. Ik zal het daarom hierbij laten.

Ik ga nu over tot het punt, dat mijn grootste verwondering heeft opgewekt, n.l. de questie van „de inkrimping van het areaal van rietaanplant”, een vraagstuk, dat eigenlijk niet best kan gemist worden in eene verklaring van de Regeering, omdat daarmede immers te typeeren is het beleid, dat de Regeering in de naaste toekomst denkt te volgen.

Waar verder het probleem zeer veel stof heeft opgejaagd in de Indische pers, waar velen onzer hier gekomen zijn om te getuigen voor of tegen de inkrimping, waar het ook der Regeering niet onbekend kan zijn, dat de Indische maatschappij door dit vraagstuk verdeeld is in twee kampen, in die der inkrimpers, waar vrijwel alle Inlanders zich hebben geborgen, en die der niet-inkrimpers, samengesteld uit de Europeanen onder ons met de sociaal-democraten als loffelijke uitzonderingen op der regel, daar moet ons de regeeringsverklaring nog minder dan bevredigen. Ik verdenk er Haar van, van de stelling te zijn uitgegaan dat wie niets zegt, niets heeft te verantwoorden. Welnu, ik zal toonen, dat het woord van hen, die niet laboreeren aan een overmaat van zedelijken moed, niet altijd opgaat, ik zal zorgen, dat de Regeering zich uitspreekt als een regeering der suikerkapitalisten, dan wel een regeering voor ons, minder bedeeden.

Of neen, ik heb wellicht mijn mond voorbijgepraat. De Regeering heeft bij monde van den heer Sibinga Mulder wel degelijk iets gezegd, waar wij . . . . . geen houvast aan hebben. Zij verklaarde onderhandelingen te voeren met de Engelsche regeering. Als die onderhandelingen met bevredigend resultaat afloopen, dan kan de suikerfabrikant gerust zijn, hij kan ongestoord zijn miljoenen winst fokken op zijn niet-ingekrompen areaal.

In het andere geval echter, dat is wanneer de onderhandelingen niet bevredigend afloopen, wanneer de Engelsche regeering geen uitvoeren naar ons land wil toestaan, dan . . . . . dan . . . . . zal de Nederlandsche regeering de Engelsche den oorlog verklaren, zegt u? . . . . . of wel het areaal voor den rietaanplant inkrimpen? . . . . .

Mis geraden. Het Departement van Landbouw zal in studie nemen het vraagstuk, of „inkrimping” tot het gewenschte resultaat kan leiden.

Mijnheer de Voorzitter! ik voelde mij bitter worden

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

toen de beteekenis der woorden van den directeur tot mij doordrong. Voor ZHEdGestr. schijnt het een kleinigheid toe, om nog maar eens voor een paar maanden, die jaren kunnen worden, den buikriem wat nauwer toe te halen. Welja, niet waar, de Javaan is door al de jaren van voorspoed, die achter ons liggen, zoo welvarend geworden, zoo zwaarlijvig, dat een hongerkuur van een paar jaren geen kwaad kan. Als hij minder dik zal zijn, zal hij immers van zelf vlijtiger worden.

Er is nog meer. Reeds in 1915 was, de schaduw merkbaar van koning Honger, kondigde deze majesteit reeds zijn bezoek aan in deze gezegende landen.

Natuurlijk merkte de indolente Inlander daar niets van, terwijl Buitenzorg de tijd nog niet gekomen achtte alarm te slaan. Waarvoor ook?

De toestand verslimmerde met den dag, zooals ik in het begin mijner rede reeds gememoreerd heb.

Toen merkte de Inlander het wel, althans zijne organisaties waren op hun qui vive. Een leege maag spreekt dan ook eene taal, die niet kan worden misverstaan ook niet door den indolensten Inlander. Sarikat Islam, de organisatie der misdeelden onder dit misdeelde volk wendde zich in vereeniging met Boedi Oetomo, gesteund door andere organisaties tot den Landvoogd te Buitenzorg met het verzoek tot verzachting van het vonnis tot honger lijden, wat slechts bereikt wordt door inkrimping van het suikerareaal.

Het verzoek is gewezen van de hand, omdat, heette het, de toestand nog niet zoo nijpend was, dat drastische maatregelen hoefden te worden getroffen. In gewone huis- en tuinaal overgezet, verklaarde de Regeering daarmee, dat zij er nog niets voor voelde, den suikerkapitalist in zijn beurs te treffen.

De toestanden zijn in dien tusschentijd verergerd. Men moet blind zijn, om niet in te zien, dat Kromo nu inderdaad hulp behoeft van de Regeering, dat nu niet meer gewacht kan worden met die hulpverstrekking, geen dag en geen nacht.

En dan is het zoo teleurstellend van de regeeringsbank te moeten hooren, dat men ons lot afhankelijk heeft gesteld van hulp van het buitenland niet alleen, doch dat men nog eens studeeren zal, wanneer dat buitenland ons hulp weigert.

Welaan, staat de Regeering ons dan toe, dat wij ons zelf helpen? In het Maleische blad *Sinar Hindia* heb ik den raad gelezen, dat vuur onzooet riet zooveel zoe-ter kan maken, welk woord typeert den geest in de Inlandsche wereld.

Ik wil niet dreigen, Mijnheer de Voorzitter! doch wij kunnen desniettemin begrijpen de Inlandsche journalisten, wanneer zij overgaan tot het propageeren van sabotage, omdat inderdaad alle boeken over voedingsleer ten spijt, het rietensap voor ons absoluut geen voedingswaar-de bezit.

Ten slotte de vraag, waarom toch van suikerzijde zoo'n heftige oppositie wordt gevoerd tegen de inkrimplingsplan-nen van de Regeering (minus den heer Sibinga Mulder zal ik mij haasten er bij te zeggen).

Ik heb de cijfers nagegaan, die men nu en dan publi-ceert, vn. in het Soerab. Hdsbl. Ik ben tot de con-clusie gekomen, dat het niet gaat om het bestaan van de suikerindustrie zelf. Het gaat hier om een kleine winst-derving, die de kapitalist, zijn karakter getrouw, zich niet laat welgevallen, ik bedoel die winstderving.

Het is wellicht niet algemeen bekend, dat gedreven door den winsthonger der aandeelhouders de fabrikant zijn fabriek dikwijls overbelast, met de capaciteiten dier fabriek eenvoudig geen rekening wordt gehouden.

Een logisch gevolg daarvan is, dat men riet en te jong laat snijden (in het begin der campagne) en te oud (aan het eind der campagne). In elk geval niet allemaal op het tijdstip van het maximum van zijn suikergehalte.

Wat nu door ons verzocht wordt, is niet anders dan de fabricatie te normaliseeren. Er worde meer rekening gehouden met de capaciteit der diverse fabrieken, wat de bedrijfsresultaten niet dan verbeteren kan.

Op het aanwezige vee kan dan niet dan een goeden invloed hebben. Op het oogenblik is de toestand deze, dat de sappi's in de verschillende suikercentra alle over-werkt zijn, dank zij de meer dan toelaatbare prestaties, die van deze dieren gevergd worden.

Dat door meer oordeelkundig gebruik der dierlijke werkkrachten, de fabrikant ten slotte zich zelve bevoor-deelt, omdat zijn dieren dan immers en hogere gelds-waarde vertegenwoordigen, daar wordt dezerzijds niet aan getwijfeld.

U ziet, Mijnheer de Voorzitter! dat tegenover de na-deelen verbonden aan de „inkrimping” zeer zeker voor-deelen kunnen geplaatst worden.

Mijnerzijds moet toegegeven worden, dat de nadeelen beter in geld zijn te realiseeren, terwijl daartegenover de voordeelen van een aard zijn, minder gemakkelijk in rijksdaalders uit te drukken, zooals beter doorvoede die-ren, minder afschrijving op de machines enz.

Ook het groote voordeel, dat mede bereikt wordt, de tevredenheid der bevolking nl. is niet direct in dubbel-tjes om te zetten. Maar dat het er is, wie zal mij dat kunnen tegenspreken? Niet alleen, dat het zoo aange-naam moet zijn voor den Europeeschen industrieel, om te midden eener tevreden bevolking te leven, doch ik meen, dat die tevredenheid er ook moet zijn, niet gemist kan worden tot het fokken van de jaarlijks terugkeerende winst voor het kapitaal, dat voorzeker toont zijn eigen belang niet te begrijpen, wanneer het zijn karakter ge-trouw die tevredenheid der bevolking opofferde aan de zucht tot gewin, verblind als het is geraakt in den dienst van het gouden kalf.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen te moeten recapitu-leeren, om duidelijk te maken, wat voor mij de juiste

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

richting alleen kan wezen, die gevolgd moet worden, als de Regeering prijs stelt op ons vertrouwen, d.i. het vertrouwen der overgrootte massa.

In het algemeen kan gezegd worden, dat nu meer dan ooit het belang der inheemsche bevolking richtsnoer moet wezen voor het te volgen regeeringsbeleid. Elke verwaarloozing daarvan is een proefneming, die ik de Regeering niet aanraad te nemen. De economische toestand in de desa toch is van dien aard, dat men zich niet de luxe van proefnemingen mag veroorloven. Als men inderdaad prijs stelt op het bewaren van rust en orde, dan is het geboden met alle kracht te trachten koning Honger te onttronen.

In verband hiermede zou ik den directeur van Landbouw Nijverheid en Handel een tweetal vragen willen stellen, welke ZHEdG. hoop ik, duidelijk en niet voor tweeërlei uitleg vatbaar zal willen beantwoorden.

Deze twee vragen luiden aldus:

- a. hoe denkt de directeur over de inkrimping van het plantareaal voor suikerriet? 25% vind ik eigenlijk nog te weinig, doch als dat het maximum is, dat ingekrompen kan worden, zonder het heele maatschappelijk leven te ontwrichten, dan zal ik tevredenheid aanleeren, genoeg nemen met korstjes van pasteien, waar brood niet te krijgen is;
- b. hoe denkt het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel over ook in de toekomst algeheele vrijheid voor de Inlandsche bevolking tot gadoeteelt?

Ik wil den nadruk leggen op dat „ook in de toekomst”, omdat n.m.m. de voedselproductie in ons land, wanneer slechts in den westmoesson padi mag worden verbouwd, hoe langer zoo minder aan de behoeften kan voldoen van de in ziental steeds toenemende bevolking.

Mijnheer de Voorzitter! Een positief antwoord zou door mij op hoogen prijs worden gesteld, ook als onverhoopt dat antwoord onbevredigend voor mij moet klinken. Ik wil naar huis gaan met de wetenschap, wat ik voor mijn volk in de naaste toekomst heb te verwachten.

Ik zeg nog eens, dat ik niet wensch te dreigen, Mijnheer de Voorzitter, doch de ruitelijke verklaring moge hier worden afgelegd, dat ik niet aarzelen zal mijn steun te verleen aan den volksleider, die algemeene werkstaking proclameert, wanneer van de regeeringsbank datgene wordt gehoord, wat ik nu minder dan ooit te verdedigen acht. Ik bedoel, dat men de bevrediging van den winsthonger in Europa laat voorgaan aan de bevrediging van onzen lijfelijken honger.

Ik geloof niet, dat het verstandig zou zijn, om het daarop te laten aankomen, want de winstderving van de paar liefelijke miljoentjes, die zoo'n werkstaking onvermijdelijk ten gevolge moet hebben, zal worden gevoeld juist door de kapitalisten.

Voor ons blijft het sama djoega. Het is altijd weer de

(Tjipto Mangoenkoesoemo e. a.)

hatelijke gast mijnheer Honger, die ons tegengrijnst, of wij werken of wij slapen. Of neen, in den slaap vergeten wij ten minste voor een paar uur den honger.

De heer Djajadiningrat: Mijnheer de Voorzitter, ik zal zeer kort zijn.

Ik kan trouwens geen lange beschouwing over deze zaak houden omdat ondanks de rede van den directeur van Landbouw en ondanks de breedvoerige betoogen van verschillende leden ik eigenlijk nog geen helder inzicht heb in de zaak, waarover het gaat.

Evenals vele vorige sprekers heeft de rede van den Directeur van Landbouw ook mij geenszins bevredigd.

Tevergeefs heb ik getracht daarin duidelijke en systematische antwoorden te vinden op de door den Raad gestelde vragen.

Tevergeefs heb ik daarin gezocht naar datgene, wat maar eenigszins zweemt naar geruststelling.

Ik heb geen indruk gekregen dat de Regeering den toestand inderdaad overziet en beheerscht en dat Zij te dezen aanzien, wat ook moge gebeuren, met gerustheid en vertrouwen de toekomst tegemoet gaat.

Wel bespeurt men daarin een zekere kalmte, echter geen kalmte waaruit zelfvertrouwen spreekt, het is meer een berusting in de gegeven omstandigheden waar men machteloos tegenover staat, waarbij met zekere fatalistische gelatenheid de hoop gekoesterd wordt, dat betere tijden zoo spoedig mogelijk mogen aanbreken.

Mijnheer de Voorzitter, waar het hier gaat om een zaak die het meest vitale volksbelang raakt, daar kunnen wij er ons niet bij neerleggen. Wij zullen ons niet gerust voelen voordat wij ten volle worden ingelicht over hetgeen wij terzake wenschen te weten.

Laten wij nu de rede van den Directeur van Landbouw nader beschouwen.

Het eerste vraagpunt waarover de Volksraad ingelicht wenscht te worden was de kwestie omtrent de gegevens betreffende de voedselschaarschte. En wat vindt men nu daarover in de rede van den heer Sibinga Mulder?

Laat men de geschiedenis van de jaren 1915, '16, '17 en '18 buiten beschouwing, een geschiedenis, waaruit men wel leering kan trekken doch die overigens voor het heden en de toekomst van weinig belang is, dan leest men daarin, wat eenigszins samenhangt met de bedoelde vraag, het volgende:

„Waar ook in Nederlandsch-Indië de toestand met den dag ongunstiger werd, zoowel als gevolg van de „nog steeds aanhoudende droogté als van de influenza, „hadden medio December groote inkoop voor regeeringsrekening in Bangkok plaats en wel voor levering „Januari t/m Maart 1919”.

Verder: „De aanvragen om toezending van regeeringsrijst vermeerderden al dadelijk uit de Buitenbezittingen „ontzagelijk”. Dat is het tweede punt.

Het derde punt is het volgende: „Gedurende Januari

2de VERGADERING — 20 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat.)

„namen de aanvragen om toezegging van regeeringsvoedingsmiddelen zeer sterk toe, wat ook o.a. daaruit blijken kan dat gedurende die maand werden gedistribueerd 34.000 ton rijst en $\pm$ 60.000 picol andere voedingsmiddelen”.

Verder: „Voor de groote steden waren bijzondere maatregelen noodig”.

Voorts: „De productie verminderde in December zoowel als gevolg van de influenza als van de doorkomende regens zeer belangrijk en ook in Januari kon de productie niet noemenswaard worden opgevoerd”.

Verder: „Toestand einde Januari. Invoer van rijst uit Rangoon, Saigon, Penang is onmogelijk”.

Verder: „De residenten van Djokjakarta, Soerabaja, Kedoe, Madioen enz. hebben de hulp der Regeering ingeroepen ten aanzien van de voedingsmiddelen”.

En verder eigenlijk niets van dien aard.

Ik behoef dus zeker niet nader uiteen te zetten, dat het bij de enkele gegevens en losse cijfers eigenlijk onmogelijk voor mij is een duidelijk beeld te vormen over den werkelijken stand van zaken en zoolang wij dit beeld niet hebben, geloof ik dat het voor ons onmogelijk is een oordeel te vellen welke maatregelen genomen dienen te worden en daarom, voor en aler ik een oordeel zal vellen over de ter zake door de Regeering genomen maatregelen zou ik gaarne der Regeering in overweging willen geven duidelijk en uitvoerig antwoord te geven op de volgende vragen, die ik hier gesteld heb.

1. Hoeveel voedingsmiddelen heeft Indië noodig om in de behoefte te voorzien?
2. Hoeveel zijn er beschikbaar en hoeveel kunnen er verwacht worden?
3. Indien er een tekort is, in welke streken komt het voor of zal het vermoedelijk voorkomen?
4. Hoeveel bedraagt het tekort of te verwachten tekort in elke streek?
5. Waaraan is het toe te schrijven?
6. Indien er over het geheel genomen geen tekort is, kan de bevolking dan overal op een normale wijze aan de benodigde voedingsmiddelen komen?
7. Zoo niet, waaraan is dit te wijten?

Mijnheer de Voorzitter, ik geloof dat zoolang wij nog geen duidelijk antwoord op deze vragen hebben, wij niet verder zullen kunnen gaan, dat wij de maatregelen onmogelijk zullen kunnen beoordeelen, evenmin de maatregelen die door de verschillende leden zijn aanbevolen. Daarom, voordat wij daartoe overgaan, zou ik uitdrukkelijk willen verzoeken deze vragen aan de Regeering voor te leggen en te doen beantwoorden.

Ik zou nog een enkel woord willen zeggen naar aanleiding van hetgeen de heer Tjokroaminoto heeft gezegd betreffende Bantam, speciaal het Regentschap Serang.

Dit ter nadere toelichting, eigenlijk eenigszins een rectificatie, omdat de voorstelling misschien niet heelmaal juist was. Er is gesproken over het uitleenen van

gelden aan de bevolking om voedingsgewassen te planten.

Naar aanleiding van het regeeringstelegram, dat ook door den heer Sibinga Mulder in zijn rede is genoemd, werd er toe besloten om door de Afdeelingbank te Serang aan de bevolking van dat regentschap gelden voor den aanplant van voedingsmiddelen te leenen tegen een lagere rente, d. w. z. een rente, lager dan het rentetype, dat door de banken wordt gebruikt.

Eerst werd besloten om de rente te stellen op 9%, maar bij nadere berekening werd dit veel te laag bevonden. De banken zouden er schade onder lijden en daarom werd besloten om de rente te stellen op 12%. De banken zouden daardoor natuurlijk winstderving hebben, maar geen schade en men ging direct aan den gang.

Overal werd geld uitgeleend en de aanvraag van de bevolking was enorm.

Dacht men aanvankelijk aan f 15000 genoeg te hebben het steeg tot f 30000 en nog steeds stroomden de aanvragen binnen, zoodat het bestuur van de Afdeelingbank besloot om de hulp der Centrale Kas in te roepen om het crediet te verhoogen.

Intusschen schreef de Resident van Bantam aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur wat was gedaan en dat vond de Adviseur voor het Credietwezen blijkbaar niet goed. Hij vond dat de banken te veel schade zouden lijden en liet den Adjunct-Adviseur naar Serang gaan om te verzoeken hiermede niet verder te gaan.

Hij deed het met het idee dat de rente 9% was, maar toen de president van de bank hem had ingelicht dat de rente 12% bedroeg en de bank daardoor, naar de gemaakte berekeningen, geen schade zou lijden, had de adviseur er geen bezwaren tegen.

Kort daarop kwam echter een brief van de Centrale Kas, die de rente van 12% nog te laag vond, waarom zij de bank verzocht niet voort te gaan met het uitleenen van geld tegen dat rentetype en wanneer de bank daarmede voortging, zou er geen crediet meer verstrekt worden.

Na een uitvoerig antwoord van de bank ter zake keurde ook de Centrale Kas het goed, onder voorwaarde echter, dat het uit te leenen bedrag tegen dat rentetype niet hooger mocht komen dan f 50000.

Dit bedrag bleek later volstrekt niet genoeg te zijn. Voortdurend kwamen aanvragen van de bevolking binnen.

De Administrateur van de bank ging op een dag naar een zekere streek om gelden op de bedoelde wijze uit te leenen; tegen den middag kwam de man met een bleek gezicht bij mij met de mededeeling, dat de bevolking, toen hij terugkeerde, den weg had gebarricadeerd. Hij had geen genoeg geld om alle menschen te helpen, waarom zij, die hij niet had kunnen helpen, razend waren geworden en trachten hem door den weg te versperren een ongeluk te bezorgen.

Ik belde den betrokken Wedana op en toen is mij

2de VERGADERING — 20 Februari 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat.)

gebleken dat een paar kwajongens een rij groote steenen op den weg, waarop de Administrateur met zijn auto reed, hadden neergelegd, dus niet de menschen die niet geholpen waren kunnen worden. Die jongens hadden het gedaan niet om speciaal den administrateur te plagen, doch slechts uit baldadigheid om auto's en andere voertuigen onaangenaamheden te bezorgen.

Nogmaals, het is dus niet uitgegaan van de menschen, die geen crediet hebben gekregen.

Dit ter nadere toelichting van hetgeen de heer Tjo-kroaminoto heeft gezegd.

De beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

3de VERGADERING — 21 FEBRUARI 1919.

Ingekomen stukken. — Gespreking van het voedselvraagstuk.

3de VERGADERING.

Vergadering van Vrijdag 21 Febr. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 34 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Abokasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, R. M. T. A. Koesoemo Oetoyo, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, J. C. Pabst, P. A. A. P. Prangwadono, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, Dr. R. Ng. Radjiman alias Wediodipoero, W. A. C. Whitlau.

Regeeringsgemachtigden: de heeren Carpentier Alting, Muurling en Sibinga Mulder.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

A. De volgende verzoekschriften:

1°. Een verzoekschrift van de Vereeniging van Bouwkundigen in Nederlandsch-Indië, om oprichting van een technischen cursus ten behoeve van de opleiding van de subalterne ambtenaren bij den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken.

Dit verzoekschrift wordt in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften.

2°. Een verzoekschrift van eenige Chineezzen te Djambi, om vrijstelling van militieplichten.

Dit verzoekschrift wordt in handen gesteld van de Commissie van voorbereiding voor het militieontwerp.

(Voorzitter e. a.)

3°. Een anoniem ongezegeld schrijven van ingezetenen van Kroë, houdende klachten over handelingen van den demang ter plaatse en verzoekende dezen ambtenaar te willen overplaatsen.

Dit verzoekschrift wordt als zijnde ongezegeld en ongeteekend ter zijde gelegd.

B. Een ter openbare vergadering, op 16 Februari 1919 te Weltevreden gehouden aangenomen motie betreffende de inkrimping van den suikerrietaanplant.

Deze motie zal ter secretarie van den Volksraad ter inzage worden gelegd.

De Voorzitter: Thans is aan de orde de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Abdoel Moeis: Mijnheer de Voorzitter! Wie de bekende Regeeringsmededeeling gedaan aan den Volksraad in het vorige jaar, een mededeeling die o.a. inhield de uitdrukking van „het spook der voedselnood” in deze landen, wie dan nog weet dat de Regeering zelf tegen het einde van 1915 reeds met bezorgdheid de schaduw van dat „spook” zag opdoemen, die moet met een hongerige maag naar huis zijn gegaan op den dag dat de Regeeringsgemachtigde in dit lokaal het verhongerende volk in een maidenspeech gerust trachtte te stellen. Vele vorige sprekers hebben reeds onomwonden verklaard welke waarde aan deze laatste Regeeringsverklaring voor het stillen van den honger moet worden toegekend. Ik wensch er nog aan toe te voegen dat mij de zeer uitvoerige en gewichtig departementale, maar toch eigenlijk nietszeggende rede van den heer Sibinga Mulder niet alleen niet heeft bevredigd, maar dat de inderdaad meesterlijk uitgesproken rede de cijfergroepeeringen zonder conclusies, de opgeworpen problemen zonder oplossing, voorafgegaan door een historische uiteenzetting van de Indische voedselvoorziening — welk laatste alleen trouwens het meest positieve gedeelte mag genoemd worden in deze maidenspeech — zeer zeker den indruk vestigt dat het gemakkelijker gaat met een volle maag over voedselvoorziening te rede-neeren, dan zelf honger te lijden. Op een smakelijke manier heeft de heer Directeur van Landbouw het recept van den Resident van Solo voorgelegd, op welke manier men uit Australië en eventueel ook uit Shanghai en Hongkong geïmporteerde tarwemeel kan nuttigen.

Een recept, om van te watertanden!

Maar daar gaat het niet om.

Kromo verkiest zijn bordje rijst boven alle andere gerechten, zelfs boven een bordje aardappelen met biefstuk en groenten, dat zeer zeker óók lekker is.

Kromo moet hebben zijn rijst, en die wil hij wel

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

verbouwen, maar hij kan en mag het niet doen, omdat men hem zijn gronden heeft ontnomen. Het is een leugen dat Kromo liever op een balé-balé ligt met zijn strootje of zijn opium; wel is waar verplaatst hij als heerendienstplichtige nog geen drie kubieke meters grond per dag; ook is het waar dat hij de koffietuinen vermoordt, een cultuur die hij onder dwang van de overheid heeft in stand te houden; hij slaapt ook geregeld in de gardoes waar hij zonder loon waken moet over de rijkdommen van anderen terwijl hij zelf niets bezit ..... maar geeft Kromo een stukje grond met water in de buurt, hij zal zijn hoofddoek verkoopen om in het bezit te komen van een patjoel, en hij zal bij het krieken van den dag reeds op zijn veld te zien zijn, om pas na zonsondergang naar zijn pondok terug te keeren, waar hij niet direct zijn balé-balé opzoekt, maar nog herstellingen brengt aan zijn landbouw-gereedschappen.

Wat heeft Kromo aan de historische niteenzetting omtrent de voedselvoorziening van Indië? Helpt het hem als in den Volksraad de goede wil van de Regeering verkondigd wordt om meer, steeds meer rijst uit andere landen hier in te voeren. We hebben het reeds mogen hooren: Ons Gouvernement zal pogingen doen om relaties aan te knopen met de Engelsche en Fransche Regeeringen voor geregelder invoer van buitenlandsche rijst, waardoor men dus de afhankelijkheid van dit rijke en gezegende land in steeds toenemende mate wil bevorderen.

Ons Gouvernement zal de distributie van voedingsmiddelen beter behartigen, ons Gouvernement zal nog meerdere dingen doen om het volk tegen honger te behoeden, maar al die goede wil wordt vastgeknoopt aan de voorwaarde: dat het buitenland bereid moet zijn Indië te voorzien van de noodige voedingsmiddelen!

Tevergeefs heb ik gewacht op eenige positieve toezegging en toepassing van den meest voor de hand liggenden maatregel, n.l. om deze landbouwende bevolking op de meest radicale manier in de gelegenheid te stellen hare energie aan de landbouw te wijden, niet door cijfers, papier en beloften, maar door verstrekking van bouwgronden!

Elke proef die noodgedwongen genomen is, blijkt gunstige resultaten op te leveren.

Ik noem hier bijvoorbeeld de Preanger, waar door den drang der voedselschaarschte, voor de bevolking tijdelijk gronden beschikbaar werden gesteld om er voedingsgewassen op te verbouwen.

Binnen weinigen tijd sloeg een ieder, die maar een stukje grond in leen kreeg, de hand aan de patjoel en weldra zag men dat heel wat lappen grond in cultuur werden gebracht.

Niet zoodra raakte het echter bekend dat de nitheemsche rijst weer in Indië ingevoerd mocht worden, of de bevolking werd van Bestuurszijde geplaagd met het

voorzicht dat die omgewerkte gronden wel spoedig zouden worden teruggenomen. In het Garoetsche zijn er zelfs processen gefokt om die gronden weder terug te nemen, o.a. door den bebouwer ten laste te leggen dat hij boomen heeft omgekapt van meer dan zooveel centimeters omvang, enz.

Op 16 November 1918 maakte ik de opmerking dat ter bestrijding van voedselschaarschte, aan de bevolking in de Preanger gelegenheid was gegeven om woeste gronden te ontginnen, terwijl kort daarop, nadat duizenden baoes zijn bewerkt, onrust heerschte onder de bevolking omdat men meende dat deze ontgonnen gronden weder zouden worden teruggenomen.

De Regeering merkte daartegenover op dat de bevolking van den aanvang af-geweten had, dat de bedoelde gronden, grootendeels behorende tot de bosch- en de voormalige koffieterreinen, tijdelijk, aanvankelijk slechts voor één jaar, ter beplanting uitsluitend met voedingsgewassen in gebruik gegeven zijn en te zijner tijd moeten worden teruggegeven.

Dit moge in overeenstemming zijn met onze bestaande wetten, geschapen door Boschwezen en Bestuur, maar Kromo ziet met afgunst om zich heen, naar de uitgestrekte woeste gronden die niet gereserveerd zijn voor hydrologische of andere gemeenschappelijke doeleinden, waar hij echter toch niet heeft mogen planten, omdat die gronden reeds in handen zijn van erfpachters.

Mijnheer de Voorzitter! Voor de zooveelste maal verklaar ik hier uitdrukkelijk dat ik niets heb tegen het uitgeven van onze gronden aan vreemde erfpachters, die ons land op cultuurgebied een positie doet veroveren op de wereldmarkt. Het zou zelfs misdadig zijn om gronden in woesten staat te laten, door de energieke Europeesche, Amerikaansche en andere vreemde landbouwers en industrieelen geen gelegenheid te geven hun energie te ontplooiën. Maar grooter misdaad is het om uitgestrekte terreinen van den inboorling af te nemen om concessie-jagers en grondspeculanten in de gelegenheid te stellen met een geringe moeite tonnen en millioenen te verdienen, waardoor de energie van den Inlandschen landbouwer niet alleen wordt neergedrukt, maar waardoor het „spook van voedselschaarschte” als het ware opzettelijk en in koelen bloede in de gelegenheid wordt gesteld in dit gezegend land zijn intrede te doen.

Om kort te gaan, Mijnheer de Voorzitter, de moeilijkheden welke de Inlander op Java ontmoet als hij bouwgrond wil trachten te bekomen zijn legio en haast onoverkomelijk, temeer, waar hij door de groote landbouw en landbouwindustrie geleidelijk is gedegradeerd tot loonslaaf-proletariër.

Die feiten zijn trouwens geheel in overeenstemming met de ook door Minister Idenburg aangehangen politiek, dat zooveel mogelijk het buitenlandsch kapitaal — en dan natuurlijk liefst zooveel mogelijk van alle machtige buitenlandsche rijken, al wordt dit er niet

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

uitdrukkelijk bij vermeld — moet worden aangemoedigd om naar Indië te komen.

Het is duidelijk dat het kleine Nederland daaraan de grootste zekerheid moet ontleenen van het ongestoord bestaan van deze kolonie. Maar dat buitenlandsche kapitaal moet bedrijfszekerheid hebben en vooral goedkoop werkvolk. Het welbegrepen eigenbelang van het Moederland heeft bewezen steeds een goed raadgever te zijn geweest en onder leiding van dien raadgever is zoo langzamerhand de Javaan de proletariër geworden, de onterfde van zijn grond, het goedkoopste werkvee voor den ondernemenden particulier, wiens „forsch initiatief” en „splendide durf” hier een gereed terrein en een gedweë massa vinden, benevens een wetgeving en een overheid, welke het hem zeker niet moeielijk maken om dat initiatief en die durf op de meest rendeerende wijze productief te maken.

Moet ik hier nog eens aandikken de wantoestanden op de suiker- en tabakslanden? Moet ik nog betoogen dat het een schande is op welke manier de suiker en tabak aan gronden en millioenen komen?

Waartoe zou het dienen? Hierop is reeds herhaalde malen een schel licht geworpen en voorzeker zullen zich wel betere gelegenheden voordoen om er nog meer licht op te werpen.

Geconstateerd mag worden, dat de kapitalisten terdege weten, hoezeer de angst het buitenlandsche kapitaal af te schrikken, de Regeering gedwee vermag te maken. Of heeft niet nog gisteren de heer Birnie dat spook hier aan de Regeering durven voorhouden in verband met de nu toch stellig voorgenomen afschaffing van de poenale sanctie? En ligt zelfs niet nu in deze tijden, terwijl de beruchte poenale sanctie officieel veroordeeld is, een ontwerp-arbeidswet op behandeling te wachten, waarin de poenale sanctie heel dicht benaderd wordt?

Het is ook mogelijk dat dat ontwerp niet meer ter sprake zal komen, want naar verluidt moet zich reeds een machtige planter hebben uitgelaten, dat het niet meer noodig zal zijn.

Het is mij echter niet bekend of de voedselnood hier als bondgenoot is opgetreden bij de bestrijding van den koelienood!

Uit het vorenstaande moet men de overtuiging krijgen, dat uitgebreide ontginningen op Java voor en door de Inlandsche bevolking althans voor het tegenwoordige tot de schoone droomen moeten worden gerekend. Bij monde van den Directeur van Landbouw hadden we reeds vernomen dat op Java van stelselmatige reserveering van gronden voor den voedselbouw der Inlandsche bevolking in het groot slechts bij wijze van uitzondering sprake kan zijn, waardoor het dus pijnlijk aandoet te mogen vernemen dat thans in behandeling zijn enkele verzoeken vanwege erfpachters, natuurlijk Europeesche, om gronden aan hen af te staan voor het oprichten van rijsthoeden, omdat een consequente doorvoering van dezen maat-

regel den Inlander de laatste kans ontnemen zal om nog aan het laatste restantje beschikbare bouwgrond te komen.

Aan een belangrijke uitbreiding van het voedselverbouw op Java door de inheemsche bevolking kan dus, dank zij de uitbuiting van het kapitaal, niet worden gedacht.

De economische ontwikkeling van den Javaan is zoodanig neergedrukt, dat slechts met ernstige erkenning van het bestaan van een eerschuld en met spoedige toekenning van politieke rechten aan de bevolking, de Nederlandsche Regeering, als het van Haar moet afhangen, een economisch evenwicht in dit land kan doen herschapen. Java is overgeleverd aan een machtig lichaam, dat zich weren kan en rotsvast op zijn beenen staat: het uitbuitend kapitalisme!

Hoewel in het land der toekomst, Sumatra, deze heerscher zienderoogen veld wint, bestaat voor de bevolking nog kans om zich aan deze heerschappij te onttrekken, althans met uitzondering van de Oostkust.

Hier althans plaatst zich reeds het kapitaal op den weg van den Inlander, die zich door eigen kracht vooruit bewegen wil. Met schrik ziet de Inlander daar steeds meer duizenden baoes gronden in erfpacht en in concessie gaan in handen van de Europeanen en andere vreemdelingen, terwijl in verschillende streken in dit gewest vrijwel het grootste gedeelte van de bouwgronden in handen van concessionarissen zijn gevallen.

Vandaar de over een deel van Sumatra in den laatsten tijd opgekomen actie tegen de uitgifte dier erfpachten en concessies, welke ik zou zeggen dat met zenuwachtige haast door het Gouvernement aan concessie-jagers en grondspeculanten worden uitgegeven.

Ik kan mij best indenken, Mijnheer de Voorzitter, dat in deze tijden van zeer intense internationale belangstelling in koloniën, Nederland niet graag een poover figuur wil maken door de achterlijkheid in de openlegging van zijn Oost-Indische bezittingen, ja, zelfs wil ik graag aannemen dat een te laag percentage van het ontgonnen deel op den duur wel eens aanleiding zou kunnen worden van te groote belangstelling van het Buitenland, maar met klem mag hier geprotesteerd worden tegen een herhaling van de op Java reeds lang gevoerde verdringingspolitiek op bouwgronden, een grondpolitiek die naar we nu allen aan den lijve voelen, het hongers-nood-spook binnen haalt; een politiek die er op gericht is om Indië wat zijn voedselvoorziening betreft steeds afhankelijk te maken van het buitenland.

Deze tijd van voedselschaarschte en dreigende hongersnood is als het ware aangewezen om een ieder te waarschuwen tegen een al te groote propaganda voor de particuliere durf en het particuliere initiatief in de groote landbouw, want die particuliere durf en dat particuliere initiatief, waarop nu weer in de onlangs verschenen monografie over de Oostkust van Sumatra een hartstochtelijk beroep is gedaan, mogen aan het land

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

een buitengewone ontplooiing geven, de nederzettingen der inheemsche bevolking worden door hen onverbidde-lijk met ondergang getroffen, gelijk ook uit diezelfde monografie moge blijken.

Doet connecties met het Buitenland, mooi, regelt de licentie, prachtig, de distributie, uitstekend, maar geeft ons gronden, onze gronden, zoodat wij bij alles wat ons tot zoover is onthouden, tenminste niet steeds blootgesteld worden aan hongersnood!

Mijnheer de Voorzitter! Thans kom ik aan een belangrijk punt, dat ongetwijfeld de belangstelling van menig een heeft verworven: de inkrimping van het suiker-areaal.

De vorige sprekers hadden reeds hunne argumenten ten beste gegeven omtrent het vóór en tegen zijn van dezen maatregel. Ik meen mijn stem te moeten geven aan de voorstanders, ondanks de geuite vrees van tegenstanders, als zoude het financieel belang van Indië door deze inkrimping aanstonds worden bedreigd.

Ter toelichting de volgende cijfers:

Er zijn 230.000 baoes grond voor de suikercultuur in beslag genomen. Tegen 120 pikoel per baoe zijn daarvan dus 27.600.000 pikoel suiker te verwachten. Met de tegenwoordige prijzen van f 13.— tot f 15.—, die wellicht nog zullen oploopen en althans bij inkrimping van den aanplant nog des te meer kans hebben omhoog te gaan, mag de nettowinst veilig op f 5.— per pikoel gesteld worden, of voor een jaar oogst op 138 miljoen gulden.

Tegenover deze reuzewinst, die uit Indië zal worden weggehaald, en toch ook met behulp van het zweet en bloed der Inlandsche bevolking, kan een winstderving van stel 30 à 40 miljoen maar weinig beteekenen. Er blijft dan toch heusch nog winst genoeg over om geen zure gezichten te verwachten.

Van een vergoeding van winstderving mag dan ook geen sprake zijn, te minder, waar men er niet aan denkt om de Inlandsche grondbezitters, die men reeds in 1915 gedwongen heeft om voedingsmiddelen in plaats van meerwaardige handsgewassen te planten, ook winstderving bij wijze van avery-grosse, om met den heer Mr. Gerritzen te spreken, uit te betalen.

Inderdaad, bij een zinkend schip geeft men een deel van de lading prijs en de kosten daarvan worden door allen gedragen: de suiker wil daarentegen graag alles vergoed hebben! Een weinig nobel standpunt en niet in het welbegrepen belang van de industrie zelf.

De suiker heeft tot zoover mooie theorieën verkondigd omtrent het dienen van algemeen belang, maar in dezen moeilijken tijd, waar alle belanghebbenden bereid moeten zijn iets te offeren voor de algemeene zaak, die een belang voor allen is, blijkt ze niet eens een deel van de winst te willen opofferen.

Wat moet dan de inkrimping aan dadelijke uitgaven kosten? Restitutie van de reeds betaalde grondhuur. Deze, gemiddeld op f 45.— per baoe stellende, is daar-

mede voor omstreeks 60.000 baoes een bedrag van f 2.700.000 gemoeid.

Daarmede dient de suikerindustrie tevreden te zijn.

Ik zeg dit in het belang der suikerindustrie zelf.

De heer Directeur van Landbouw heeft zich in zijn vorige functie van Volksvertegenwoordiger in Nederland de vrijheid veroorloofd in de Tweede Kamer te zeggen dat Abdoel Moeis rietbranden een gewettigd strijdmiddel acht.

Ik prijs het gelukkig lot, dat mij ongezoekt gelege-heid schenkt den heer Sibinga Mulder hierover in alle bescheidenheid ter verantwoording te roepen, en ZHEdelG. de vraag te stellen waar ZHEdelG. dit van mij gehoord heeft. Tijdens mijn verblijf in Nederland heb ik mij bij mijn gansche actie nooit ook maar een streep begeven buiten de opdracht vervat in mijn beno-mering notarieele acte vastgesteld S. I.-mandaat, en daarin zal de heer Sibinga Mulder het bewijs voor zijn aantijging tevergeefs zoeken. Ik wil dus veronderstellen dat de heer Sibinga Mulder zich in zijn Kamerrede vergist heeft en dit ruitertlijk hier zal erkennen ook.

Maar honger en ellende zijn scherp zwaarden! Mijnheer de Voorzitter!

En juist omdat ik geen tegenstander ben van het Europeesch kapitaal in Indië, waarschuw ik om de boer niet te hard te spannen. Zij zou kunnen breken.

Als hier de ellende toeneemt en de harteloosheid der suiker-magnaten, die niets anders zien dan winst, winst, is hiervan de oorzaak, dan vrees ik voor het lot der industrie.

Er zijn voor mij slechts twee redenen, die van inkrimping zouden kunnen doen afzien: 1e dat daardoor het bestaan der suiker-industrie ontwricht of in gevaar gebracht zou worden; dat van dien maatregel geen nut zou zijn te verwachten.

Het eerste is door niemand ook maar beweerd. Het komt van deze met groote oorlogswinsten strijkende industrie neer op wat winstderving. Op veel te weinig winstderving, want als het met de financiën van Indië zó gesteld is als de heeren financiers hier verkondigen, dan zou er alle aanleiding zijn om te trachten door een uitvoerrecht op suiker bijv. deze tekorten te neutraliseeren f 1.— per pikoel naast de inkrimping en f 3.— per pikoel bij niet-inkrimping komt niet onredelijk veel voor. In andere landen worden in deze abnormale tijden nog we- drastischer maatregelen genomen.

In dit verband moet ik protesteeren tegen den knieval dien ons geacht medelid, de heer Birnie, onze Regeering voor de Javasche Bank, onze geotrooïëerde circulatiebank, wil laten doen. Schaamt de heer Birnie zich niet voor zulk een gedachte? Als de Indische Regeering Zich op zulk een wijze ten aanzien van Haar budgetrecht ondercurateele van deze circulatie-bank zou willen stellen, dan zou de tijd gekomen zijn voor Haar wegens aftandsheid te abdicereen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

Integendeel, het zou eerder overweging verdienen om deze circulatie-bank, die zich nu ook al met wissel-speculatie schijnt bezig te houden, tot een Staats-circulatiebank te maken.

In verband met de berichten in de dagbladen omtrent het Bataviasche geknoei met den rijsthandel, waaraan zelfs groote Europeesche geldinstellingen moeten hebben meegedaan, zouden wij graag van den Regeeringsgemachtigde vernemen of de Javasche Bank niet mede debet is aan de bevordering van den Chineeschen kettinghandel, die ons op noodeloos dure rijst te staan is gekomen.

En thans het nut van den maatregel.

Van de 60.000 baoes vóór voedingsgewassen vrijkomende sawahgronden is matig genomen te rekenen op een productie van voedingsgewassen gelijk te stellen met (30 pikoel per baoe) totaal een millioen acht honderd duizend pikoel bras. Aannemende dat met 1 pikoel bras 28 personen tegen $\frac{1}{2}$ kati per persoon en per dag gedurende een week zijn te voeden, dan is die hoeveelheid voldoende om vijftig millioen menschen gedurende een week van het noodige te voorzien. Wanneer het dus in den patjeklik-tijd eens bijzonder nijpend begint te worden, dan zullen $12\frac{1}{2}$ millioen menschen gedurende een heele maand van den honger te redden zijn, alleen van het product door de inkrimping van het suikerareaal met 25% verkregen.

Die inkrimping moet derhalve plaats hebben.

Zou men het werkelijk over zich kunnen verkrijgen om $12\frac{1}{2}$ millioen menschen te laten verhongeren door ze een maand voedsel, die beschikbaar kan komen, te onthouden, alleen omdat de suiker-industrie, die het best maakt, van de oorlogswinsten zooveel mogelijk profiteren wil?

De vraag of Rangoon ons aan een even groot bedrag aan rijst kan helpen, dus ook aan 1.600.000 pikoel bras, dient geheel van de inkrimping los gemaakt te worden. Ook die 1.600.000 pikoel kunnen wij best gebruiken. Dat zijn onder deze omstandigheden weer $12\frac{1}{2}$ millioen menschen die een maand lang te eten hebben. Rangoon en de inkrimping van het suiker-areaal samen geven dan immers nog maar 4% van de geheele jaarlijksche behoefte, dus nog maar net genoeg om heel Indië gedurende $14\frac{1}{2}$ dag van voedsel te voorzien.

Het al of niet-inkrimpen afhankelijk te stellen niet van de zekerheid, dat deze Rangoon-rijst verkregen wordt, maar van de onzekere kans dat ze komen zal, lijkt me als volksman een misdaad jegens mijn volk.

Ik kan me niet voorstellen dat het Europeesch kapitaal zoo harteloos zou zijn, dat de mogelijkheid van de verhongering van zooveel aan dat kapitaal niet ter harte zou gaan.

Maar al ware dit zoo, dan mag de Indische Regeering niet stil zitten en werkeloos toezien.

Excellentie, over het hoofd van Uwen gemachtigde roepen wij het U toe, uit naam van ons volk: Blijf de voorziening in eerste levensbehoeften beschouwen als

(Abdoel Moeis e. a.)

Uw hoogsten plicht, wijk niet voor den drang van een winstbegeerig kapitalisme en een reactionnaire scheld- en schendpers, doch neem de maatregelen die te treffen zijn om de kans op voedselnood en al wat daaruit bij een tot wanhoop gerakend volk kan voortvloeien, zoo goed mogelijk te keeren.

Excellentie, dan zult Gij Uw plicht hebben gedaan, het volk van Indië zal U zegenen. Niet slechts onze volkspartij, zoo slecht in dezen Raad vertegenwoordigd, maar alle Inlandsche partijen en groepen, die het wel en wee hunner rasgenooten niet onverschillig laten kan, zullen U steunen, en naar mijn stellige overtuiging, evenzeer als alle weldenkende Nederlanders in Indië en in Nederland!

De heer Van der Jagt: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik het hier over het voedselvraagstuk heb, dan heb ik het feitelijk over het rijstvraagstuk. Rijst toch is het voornaamste voedingsgewas in deze streken, zooals tarwe dat in andere landen en voor andere volkeren is. De rijstproductie op Java, dus ook de consumptie, bedraagt in een rond cijfer 3.500.000 ton gepelde rijst. Daarbij moet nog in normale jaren worden ingevoerd 16%. Ik zeg normale jaren, gedurende de oorlogsjaren en wel onmiddellijk na het uitbreken van den oorlog in Augustus 1914, is de export van rijst verboden geworden, zoodat het cijfer van 16% ingekrompen kon worden tot 10% of 350.000 ton rijst. 10% dient dus nog bij gesloten export te worden ingevoerd, zullen wij in de rijstbehoefte kunnen voorzien. 10% is op zichzelf beschouwd geen onrustbarend cijfer; er zijn andere landen, waar dit cijfer heel wat hooger is, landen, die heel wat afhankelijker zijn van den buitenlandschen import van voedingsmiddelen.

In 1917 werd er ingevoerd 407.000 ton rijst, dus meer dan het cijfer, dat ik zooeven noemde, n.l. 350.000 ton. Ook in 1918 is er ingevoerd 338.000 ton, dus ook dit komt nabij het cijfer van 350.000 ton. In de jaren 1917 en 1918 is dus wat de import aangaat, het gewone benodigde bedrag bereikt geworden. Hoe staat het nu met het jaar 1919? Er zijn loopende contracten met Bangkok, Mijnheer de Voorzitter, tot een bedrag van 850.000 picol rijst. De schepen zijn reeds gecharterd om die rijst hierheen te brengen en wel vóór ultimo Maart, wat dan voldoende zou zijn om in de behoeften te voorzien tot in April. En nu meen ik dat het al heel vreemd zou moeten loopen, wanneer die aanvoer niet lukken zou. In April is, gelijk bekend is, de groote rijsttoogst aan den gang. Dan opent zich een nieuw en blij aspect en heeft de Regeering alle gelegenheid nieuwe inkoop te doen, opnieuw rijst te verzamelen ginds of uit de locale bronnen, tot de schrale maanden weer beginnen, eind van het jaar.

Ik heb te meer hoop, dat de Regeering erin zal slagen het noodige bijeen te brengen, omdat de vrede in uitzicht is, de wereldoorlog een einde gaat nemen en daarmee weer gezonde en normale toestanden zullen wederkeeren. Ook is wel haast als zeker aan te nemen, dat na zoo lan-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Van der Jagt.)

gen misoogst in Britsch-Indië en andere landen en ook hier weer een goede oogst verwacht mag worden, want nog steeds in den landbouw volgde op regen, zonnenschijn.

Nu kan men hier tegenover zetten, dat wij door de overheerscht hebbende Spaansche griep tenachter zijn geraakt met de bewerking van den grond. Dat scheelt in vele streken meer dan één maand. En ook dat het tegenwoordig gewas wederom te lijden heeft gehad van den abnormalen regenval. Maar hier tegenover mag men aanvoeren, Mijnheer de Voorzitter, dat de productie van voedingsmiddelen zelf gestegen is doordat er beslag is gelegd op alle beschikbare gronden en alle aandacht gewijd is aan de vermeerdering van voedingsmiddelen, waarin men dan ook voor een groot gedeelte is geslaagd. Ik kan geen cijfers noemen, Mijnheer de Voorzitter, dat gaat nu eenmaal niet, althans niet om een oplossing te kunnen brengen voor het voedselvraagstuk. Dit vraagstuk is vaag en onbegrensd en ik overzie het niet. Het is geen vraagstuk van exacte cijfers en het is niet vast omljnd. Het laat zich ook niet oplossen met behulp van een dubbelen decimeter of een logarhythmmentafel. Ik zal er mij niet verder aan wagen. Alleen ben ik in staat te oordeelen wat betreft het ressort Keboemen. Daarvan weet ik meer. Ik zal een aantal punten geven, waaraan ik weer eenige beschouwingen over den algemeenen toestand zal kunnen vastknoopen.

Er is ook te Keboemen in de gepasseerde maanden regeeringsrijst ingevoerd en wel voor een bedrag van ruim één millioen gulden. Dat bedrag is naast de belastingen, die ook zonder horten of stooten zijn binnengekomen, door de bevolking in contant geld opgebracht en in 's Lands kas gestort. Dat een en ander mogelijk is geweest is voor een groot deel te danken aan de aanwezigheid aldaar van een der grootste suikerfabrieken van Java, van een der oliëfabrieken van de vennootschap Insulinde, beide creaties van het Westersche grootkapitaal en ook aan de aanwezigheid van de bekende steen- en pannenbakkerijen, bezit van klein-kapitalisten, allen in Inlandsche handen, waarin naar ik hoop en waarnaar ik streef, ze zich verder ontwikkelend, ook mogen blijven.

Het Bestuur heeft in de Regentschappen Keboemen en Karang Anjar, waaruit de afdeeling Keboemen bestaat, alle rijst in bestuurshand genomen, wat al gauw louter regeeringsrijst was en de distributie geregeld. Dit geschiedde onder politioneel toezicht door Chineesche handelaren, die zeer gewillig en vlot als gewoonlijk medewerkten en overal door de afdeeling heen de rijst op vaste plaatsen verkochten en verkoopen tegen een gefisceerden prijs zijnde het bedrag waarvoor de Regeering het gevraagde ons leverde plus f 1.— per pikol wat betreft rijst en plug f 0.80 wat betreft andere voedingsgewassen.

De maatregel heeft goed gewerkt en we zijn zelfs in staat geweest nog een surplus van verkoopgeldten op te sparen waaruit thans werkelijk behoeftigen worden gevoed.

Momenteel is de aanvoer van regeeringsrijst stopgezet. De oogst der tipar d. z. droge rijstvelden en de djagoengooogst traden achtereenvolgens inmiddels in en de laatste leverde een opvallend rijk beschoot. Ook wordt reeds hier en daar vroegtijdige sawahrijst geoogst. De cassave-aanplantingen, vooral aangelegd in het heuvelterrein, reeds bij de eerste teekenen der naderende voedselschaarschte, zijn in volle productie, terwijl de groote padi-oogst in Maart gaat beginnen. Wij zijn hier voor een deel aan den vertraagden regenval tegemoet gekomen door het tijdig aanleggen van zg. droge kweekbedden zoodat reeds veel zaailingen voor overplanting gereed stonden toen de Westmoesson intrad. Tot zoover, dus tot in Maart strekt onze voorraad regeeringsrijst. Het padi-gewas staat er goed voor ondanks den zeer schralen regenval waarvan Zuid-Kedoe dit jaar, meer dan andere streken, te lijden heeft zoodat kan blijken uit de gepubliceerde overzichten van het observatorium hier ter stede. De irrigeerbare sawah's maken zelfs hier en daar een buitengewoon goeden indruk terwijl ook de stand der aan regen afhankelijke velden, en hier spreek ik voor heel Zuid-Kedoe, bevredigend en geruststellend mag worden genoemd.

Men schrijft dien gunstigen stand van het gewas toe aan de lange droogte, het uitzuren van den bodem, zoodat de slechte althans abnormale gesteldheid van het weer toch ook zijne lichtzijde heeft. Ook het boomvruchtenjaar is overvloedig, blijkbaar omdat de bloesems minder dan anders afgeregend zijn.

Er heerscht in het Zuiden van Kedoe, in oud-Bagelen, dan ook geen of weinig voedselgebrek, ook niet in de afdeeling Keboemen. Wel mag er van voedselschaarschte sprake zijn, terwijl ook gelijk jaarlijks bestendig geworvenen of vrijwillige emigranten, de laatsten naar de Javanen kolonie in de Lampongs, het land zijn uitgegaan en ook meer dan anders menig lief en nuttig ding tijdelijk naar het pandhuis is verhuisd. Men ziet er echter geene uitgeteerde gestalten, geene hongerlijders langs de wegen loopen, geene uitgeputten bij de passars of in de gardoes liggen. De bevolking gaat met optimisme en goede verwachtingen de naaste toekomst tegemoet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb dit alles gezegd en eenigszins uitvoerig bij het oude-Bagelen stil gestaan, omdat het hier geldt de dichtst bevolkte streek van Java met een tekort aan bouwgronden, waar jaar in jaar uit naast Westmoesson ook padi gadoeh wordt geplant, waar de grondbewerking en ook de irrigatie nog veel te wenschen overlaat, en de rijstvoorraad na iederen oogst niet verder dan twee tot drie maanden strekt.

Ik leg er den nadruk op, omdat wij te Bagelen geheel andere tijden en toestanden hebben gekend en nog, ik meen in 1901/1902, de streek door een werkelijken hongersnood geteisterd werd, toen de uitgehongerde bevolking de wegen naar de naburige gewesten bedekte en de uitgewe-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Van der Jagt.)

nen als skeletten daar aankwamen — ik was toen zelf adspirant-Controleur te Bandjarnegara — en ondanks alle verzorging en verpleging van uittering en ellende sterven.

Ik releveer het om aan te toonen, dat we ook in dit opzicht een grooten sprong vooruit hebben gedaan en de economische toestanden ook in dit deel van Java evenals elders stellig belangrijk versterkt en verbeterd zijn.

Maar ik releveer het niet minder, omdat ik een parallel trekkende van uit Zuid-Kedoe naar het overige Java er de veronderstelling ja bijna de zekerheid aan ontleen, dat het ginds grosso modo niet slechter gesteld zal zijn, waarbij ik uiteraard uitzonder de chronisch zwakke plekken die gelegen zijn in Zuid-Djogdja, in Rembang, Madioen of Noord-Semarang. Ik maak mij sterk dat wanneer de Regeering straks in staat zal zijn de jongste rapporten van de Hoofden van Gewestelijk Bestuur over te leggen deze al even geruststellend, onvoorziene omstandigheden, het spreekt van zelf, voorbehouden, zullen klinken en in elk geval niet zullen strooken met de onrustbarende zelfs schrille klanken, die hier van de zijde van sommige sprekers reeds zijn gehoord.

En die rapporten der gewestelijke Bestuurshoofden verdienen toch zeker niet minder vertrouwen dan die van anderen, liefst outsiders, integendeel.

Niettemin zal er voorshands nog schaarschte blijven heerschen, hier en daar ook nog gebrek worden geleden doch er zal ook nog en meer overvloed en zelfs weelde zijn. Ook wordt niet ontkend dat de prijzen abnormaal hoog zijn gestegen al is het m.i. een verkeerde gevolgtrekking te meenen, dat deze stijging evenredig aan de voedselschaarschte zou zijn. Ik schrijf dien eerder toe aan speculatie die zich aanleunt aan de hoge prijzen waarvoor de regeeringsrijst wordt verkocht en dien ik daarom gaarne nog meer dan reeds geschiedt ten koste van den Lande verminderd zag. Hierbij moge mede worden aangeteekend, dat diezelfde hoge voedselprijzen voor een klein deel der bevolking, die der centra, een nadeel, daarentegen voor den landbouwer en zijne aanhoorigen, dus voor verreweg de meeste bewoners van landbouwend Java, een voordeel zijn.

Er dient een verder beroep te worden gedaan op het vervoerwezen inzonderheid op de medewerking der Staatspoorwegen, ten einde tot een nog betere verplaatsing en verdeling en uitwisseling der voedingsgewassen te geraken.

Al doende zal ook deze tak van dienst zich aan de nieuwe taak hebben aangepast evenals en in veel hoogere mate dat voor het Departement van Landbouw, inzonderheid voor de afdeling Handel was weggelegd. Ik lenk hierbij aan ex-minister Postuma, die kort geleden de meest beschimpte en verguisde man van Nederland was. En wat ginds zoo veel pennen en tongen in scherpe kritische beroering bracht, in het oude bezonken Moederland, met zijne beproefde economie en statistiek, zijn

tot in de verste sociale schuilhoeken doorgevoerd bestuur en administratie, dat mag hier te lande, waar nog veel in deze gebrekkig of nog geheel afwezig is, in hetgeen het ons tot dusverre heeft gebracht, reeds een respectabele praestatie worden genoemd.

Ondanks de vele onnauwkeurigheden van de afdeling Handel van het Departement van Landbouw, ondanks den last van dagelijksche correspondentie en uitwisseling van telegrammen die het den plaatselijken Bestuurders heeft bezorgd, terwijl het, blijkbaar zelf weer gehinderd door allerlei onverwachte omstandigheden, maar zelden de gevraagde bestellingen op tijd of voltallig bezorgde, ondanks dat alles mijnheer de Voorzitter, kan ik een gevoel van warme erkentelijkheid niet onderdrukken en wil er hierbij aan uiting geven, dat de afdeling Handel ons te Keboemen door den zwaarsten tijd heeft heengeholpen en wil het vertrouwen uitspreken dat die afdeling zoo noodig ons ook door het verder komende heen helpen zal.

Er zijn door den gemachtigde der Regeering in zijne gehouden rede ook nog verdere en belangrijke middelen genoemd die tot verbetering zullen leiden niet alleen van den huidige toestand maar ook voor de toekomst in zake vermeerdering der voedingsgewassen, middelen die ik hier gaarne onderschrijven wil en inzonderheid de verbetering van den Inlandschen landbouw en van de irrigatie.

De wetenschappelijke staf van het Departement van Landbouw heeft den botanischen roem van Buitenzorg weten te grondvesten en hoog te houden en zeker zullen deze ambtenaren ook lauweren weten te behalen op het gewone, letterlijk en figuurlijk, veld van den eenvoudigen Inlandschen landbouw. Het zal goed zijn wanneer zij in de gelegenheid worden gesteld ook hieraan hunne geleerde krachten te wijden tot overwinning van het verkeerde wat het landbouwbedrijf aankleeft, conservatief hier gelijk overal. Dat de Inlandsche landbouwer wel voor vooruitgang vatbaar is blijkt o.a. uit de talrijke diefstallen van zwavelzure ammonia van de suikerfabrieken, waarvan hij dus de waarde als meststof reeds heeft ingezien.

Reeds bij de vorige zitting mocht ik een lans breken voor den veestapel. Het ontbreekt nog algemeen aan goed ploegvee. Is de tijd er ter grondbewerking dan zien we algemeen in de dessa de aanwezige spannen ploegkarbouwen van hand tot hand gaan of dat de ploeg eenvoudig door menschen getrokken wordt. Het behoeft geen verder betoog dat de grondbewerking eene oppervlakkige en de oogst eene daaraan evenredige is.

Ook de irrigatie heeft nog veel verbetering van noode. Alleen in Zuid-Kedoe liggen nu werken ter waarde van 3 miljoen op uitvoering te wachten. De urgentie dier uitvoering is werkelijk niet van vandaag of gisteren.

Mijnheer de Voorzitter! Reeds 16 jaar geleden werd een strook gronds onteigend voor den aanleg eener ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Van der Jagt.)

bindingsleiding tusschen twee rivieren in het Regentschap Keboemen. Reeds toen dus werd die urgentie ingezien. Hoe lang is reeds op datzelfde aambeeld door het plaatselijk Bestuur gehamerd. Moge deze openbaring er toe bijdragen dat nu eindelijk tot de uitvoering van de bedoelde werken en van het geheele samengestelde project wordt overgegaan. De gevolgen eener goede irrigatie kunnen toch slechts zegenrijk voor de bevolking zijn.

Voorts kan de stroom van kolonisten naar de Buitenbezittingen nog veel levendiger worden gemaakt, gelijk nu reeds bestendig vrijwillige emigranten — ik releveerde het reeds zoo even — naar het kolonisatie terrein Gedong Tataan in de Lampongs gaan. Op de Buitenbezittingen toch ligt in hoofdzaak onze toekomst wat aangaat de bevordering der productie der voedingsmiddelen. Tot mijn genoegen vernam ik uit de rede van den gemachtigde der Regeering, dat ook de mogelijkheid van machinale ontginning ginds onder de oogen wordt gezien. Dan eindelijk zullen de onafzienbare uitgestrektheden grond, die daar nog braak en onbenut liggen, kunnen worden ontgonnen. Java zelve is in dit opzicht nagenoeg uitgeput, alleen de Zuidwest der Preanger en het verre Oosten van Besoeki maken daarop nog eenige uitzondering en zijne bevolking neemt toe met ruim 1% per jaar. Java staat trouwens aan het tijdstip, dat het naast beoefening van den landbouw ook tot industrialiseering moet overgaan.

Er is nog een middel dat van zekere zijde sterk aanbevolen wordt en ook door de Regeering onder de oogen is gezien teneinde tot verbetering van den huidige toestand der voedselschaarschte te geraken, ik bedoel de inkrimping met 25% van het suikerrietareaal.

Door mijne geachte medeleden de heeren Mr. Geritzen en Birnie zijn de voor- en nadeelen, vooral de financiële gevolgen van dien beoogden maatregel reeds belicht en ik sluit mij bij hunne zienswijze wat dat betreft geheel aan. Ik heb daaraan nog maar weinig toe te voegen.

Veronderstellen wij dat werkelijk wordt besloten tot die beoogde inkrimping, dan zullen dus de Inlandsche landbouwers, in streken waar suikerfabrieken liggen, dus geconcentreerd, in de gelegenheid zijn, om de gronden zelf te bewerken. Hij zal daartoe overgaan nadat de Westmoesson-oogst zal zijn binnengebracht. In de normale jaren krijgt hij voor zijn grond de huurpenningen van de fabriek uitbetaald. Hij zal ze nu moeten derven, of als hij ze reeds ontvangen heeft, ze moeten teruggeven. Dat brengt hem in verwarring. Maar goed! Hij bewerkt zijn gronden; daarvoor zijn noodig arbeidskrachten op een moment, dat hij er niet op bedacht is. Er zijn noodig arbeidskrachten, zaadpadi, irrigatiewater, enz. en dan dient gehoopt te worden — niet in de laatste plaats — ook op het slagen van de gewassen.

De pessimisten in deze kwestie staren zich blind op het

komen van een misoogst. Komt een misoogst, dan treft dit zeker ook — dat moet althans worden aangenomen — de sawahs, die aan de bevolking zijn teruggegeven. Na verloop van tijd blijkt dan de gegeven moeite en de bestede kosten gedeeltelijk voor niets te zijn geweest. Hiermede dient rekening te worden gehouden. Maar de kleine man, dien dat treft, is daarmede van den regen in den drup gebracht. Ik zal niet verder uitwijden over financiële cijfers. Anderen hebben dat reeds vóór mij gedaan, maar ik wil er verder op wijzen, dat wanneer het suikerbedrijf wordt ingekrompen, dit den „dividend-trekkers”, den houders van aandeelen, in de allerminste plaats treft. Zij zullen de lasten wel van zich weten af te schuiven, er althans naar trachten. Want het zijn niet alle richards, er zijn vele onder, die van het dividend hunner aandeelen als van een soort pensioen, moeten leven. Moet er worden ingekrompen, dan zullen vooral getroffen worden de menschen direct en indirect verbonden aan de fabrieken; de Inlandsche bevolking zal haar loon zien ingekrompen; daarna komt het groote korps van duizenden cultuurgeëmployeerden en administrateurs. Voor de laatsten komt het er minder op aan. Maar de cultuurgeëmployeerden zijn geen kapitalisten. Dat zijn mannen, die hard werken om een sober stuk brood. Zij leven stil in de binnenlanden en zijn al blij, wanneer zij hun kinderen een behoorlijke opvoeding kunnen geven en wanneer zij, eenmaal uitgeput en moe zijnde, van de rente van hun in den loop van lange jaren bijeengegaaarde spaarpenningen of van een levensverzekering zullen kunnen leven.

Dan nog iets, Mijnheer de Voorzitter, waarop ik wil wijzen in verband met de inkrimping van het suikerareaal. Wanneer men hiertoe overgaat, dan zal dat gelijk gezegd gebeuren in de a.s. oogstmaanden April of Mei. Daarna kan de kleine man zijn teruggekregen gronden beplanter met gadoeh of tweede gewas. De opbrengst daarvan legt echter maar weinig gewicht in de schaal. Het hoofdmoment valt op den Westmoesson padi-oogst die echter weer pas binnenkomt niet vóór de maanden April of Mei van het volgend jaar. Het beoogde voordeel komt dus niet dadelijk; men moet er op wachten. Wij hebben dan in April, Mei 1920 tegelijk de algemeene padioogst. Dan krijgen wij weer de opbrengst der Oostmoesson-gewassen en pas in de schrale maanden van het jaar 1920, wanneer dus ook de voorafgegane padi-oogst tot in haar niterste moet worden aangesproken, zal die vermeerdering der 25% ingekrompen rietaanplant tot haar recht komen. Dat zal zijn in de maanden November, December 1920 en Januari, Februari van 1921; dat is dus ongeveer twee jaar na heden.

Het is alleen reeds om deze reden, Mijnheer de Voorzitter, daargelaten het feit dat tegenover een minimale en onzeker te behalen winst in padivermeerdering, staan groote financiële en vaste verliezen, ik herhaal alleen reeds om deze reden, die het resultaat van het

3de VERGADERING — 21 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Van der Jagt e. a.)

gouverner c'est prévoir in zoo verre onzekere toekomst verlegt, dat ik tegen de inkringing van het suikerareaal ben.

De heer Kan: Mijnheer de Voorzitter! Alhoewel ik aanvankelijk mij had voorgenomen om slechts als aandachtig toehoorder de debatten inzake de al of niet inkringing van het suikerareaal te volgen, ten einde met zekere kennis van zaken, hoe gering die ook zou mogen zijn, naar overtuiging bij eene eventueele stemming de brûlante vraag ontkennend dan wel bevestigend te kunnen beantwoorden, zie-ik mij thans genoopt, U voor een kort oogenblik het woord te vragen, om naar aanleiding van eenige zinsneden in de rede van ons geacht medelid den heer Tjokroaminoto gisteren hier uitgesproken het juiste licht te doen schijnen op de gestie van de door genoemden spreker veroordeelde Chineesche rijsthandelaars.

Alvorens daartoe over te gaan lijkt het mij echter niet ondienstig toe om, gebruik makende van deze gelegenheid, het mijne te zeggen omtrent de tot dusver gevolgde gedragslijn der Regeering betreffende de voedseldistributie.

Slechts noode sluit ik mij aan in het koor der critici, daar ik ten volle besef hoe moeielijk de taak, hoe zwaar de zorg der Regeering is geweest en nog zal zijn in dezen abnormalen tijd van een algemeen wereld-voedselgebrek. Te meer bestaat er reden om ten deze met zeer groote angstvalligheid het zoo gemakkelijk te hanteeren wapen, de kritiek, te gebruiken tegen de ter zake verantwoordelijke regeeringsambtenaren, waar wij allen uit de berichten, die ons uit Europa bereikten hebben kunnen vernemen hoevele voedsel-dictators daar in hun arbeid zijn te kort geschoten en er het bijltje bij hebben moeten neerleggen. En dat in Europa, waar men te maken had met beter georganiseerde toestanden en waar door de betrekkelijk geringe afstanden betere contrôle op de genomen maatregelen mogelijk was, en last not least waar personen te kust en te keur konden worden gevonden om het organisatorisch werk naar behooren te vervullen.

Als ik dan ook met een zekeren schroom thans eenige feiten naar voren breng, die mijne aandacht hebben getrokken, dan is het meer om der Regeering in overweging te geven de door mij voor te brengen wenschelijkheid — mocht die na gedachtenwisseling door de Regeering worden beaamd — in de toekomst in toepassing te brengen, dan om als de stuurman aan den wal eventjes aan te geven hoe dit of dat maar ereis moest worden gedaan en gebeuren.

In den loop der eerste raadszitting van verleden jaar heb ik de aandacht der Regeering reeds gevestigd op het feit, dat niet voldoende de hand werd gehouden aan de eerbiediging der door de Hoofden van Gewestelijk Bestuur vastgestelde maximumprijzen voor rijst. Onder meer gaf ik als reden op waarom men zich niet aan die maximumprijzen hield, dat groote handelscorporaties, ja zelfs het Gouvernement dien ongewenschten toestand had-

(Kan.)

den geschapen door opkopen boven de vastgestelde prijzen.

Mijne rede beantwoordende, erkende de toenmalige Directeur van Landbouw, Handel en Nijverheid dat er inderdaad fouten waren gemaakt, doch dat men niet uit het oog moest verliezen, dat Landbouw plotseling geplaatst werd voor een nieuw en moeilijk vraagstuk. Van mijn kant de aangevoerde verontschuldiging billijk achtende, heb ik verder daaromtrent het zwijgen toe gedaan, echter met de begrijpelijke verwachting dat verandering in de gelaakte wijze van rijstopkoop in het vervolg zou worden geëffectueerd. Verandering is evenwel uitgebleven, met het gevolg, dat een der oorzaken van de onwilligheid van vele rijstproducenten om hun rijst tot de maximumprijzen te verkoopen bestendig blijft. Gaarne zou ik van de Regeering willen vernemen hoe Zij ten opzichte van dit punt dit jaar denkt te handelen.

Eene andere reden, waarom men niet gereedelijk tot de vastgestelde prijzen verkocht, lag in de groote onderlinge verschillen der maximumprijzen in de verschillende Gewesten, waardoor het loonend werd om, dank zij de geringe, onvoldoende contrôle die het Bestuur der betrokken Gewesten heeft vermogen uit te oefenen op de nakoming van het intergewestelijk uitvoerverbod, rijst van de eene Residentie naar de andere te smokkelen. Mijne tweede vraag luidt: Zal de Regeering zorg dragen dat bij de vaststelling van maximum rijstprijzen van den komenden oogst door de Hoofden van Gewestelijk Bestuur eene zekere samenhang en eenvormigheid wordt betracht en heeft de Regeering reeds overwogen, om voldoende controle-personeel den Residenten ter beschikking te stellen?

Zooals ik in mijne aangehaalde rede bereids heb gezegd, worden dikwijls de kleine rijsthandelaars door te late vaststelling van maximumprijzen, opgescheept zittende met duurder rijst, genoodzaakt om knoeierijen te plegen ten einde hun verlies tot een minimum te kunnen beperken. Dwingt men hen door tijdig ingrijpen daartoe niet en wordt voldoende in het oog gehouden, dat bij minderen omzet de eenheidswinst naar rato hooger mag zijn, om de algemeene kosten te kunnen bestrijden, dan kan er voor die verkoopers geen reden zijn, om onder normale omstandigheden wel en thans niet hunne klanten naar behooren te bedienen. Mede naar aanleiding van het voorgaande zou ik als derde vraag willen stellen: Welke eenheidsprijs voor padi en rijst, vast te stellen door de Residenten, zal door de Regeering worden goedgekeurd? In het belang toch van padi-opkopers en rijstpellers is het gebiedend, dat zij van tevoren weten welke prijzen zij voor padi van den ditjarigen oogst kunnen aanleggen. In hoeverre men de categorie rijstproducenten, dat is hoofdzakelijk den Indlandschen sawahbezitter mag belasten i.c. winstderving mag berokkenen ten bate van het algemeen, laat ik aan de prudentie der Regeering over.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Kan.)

Mijnheer de Voorzitter! In mijn kort betoog vermeen ik te hebben aangetoond, dat al mochten de Chineesche rijsthandelaars, groot en klein zich in het onderhavig geval niet aan de wetten des lands hebben gehouden, er wel reden daartoe heeft bestaan. Het is niet voldoende, dat de Staat wetten maakt, maar het is ook imperatief, dat er worde gezorgd voor genoegzame contrôle op de handhaving dier wetten, wil men niet overtreders kweken en bovenal moeten die wetten, willen zij geëerbiedigd worden niet dermate luiden, dat zij eene provocatie tot ontduiking inhouden.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, al zouden de Chineesche rijsthandelaars zich te buiten hebben gegaan in dier voege, dat zij hun koopwaar rijst, niet tot de gedecreterde prijzen hebben willen verkoopen, al zouden zij hun toevlucht hebben genomen tot slechte praktijken, dan nog is in een geordenden staat de rechter daar om recht te doen, om straf uit te deelen voor eene overtreding of eene strafbare handeling.

In geen geval mag echter hier bedreigd worden in welken vorm ook met plundering en brandstichting op groote schaal en massamoorden. Het heeft mij verwonderd en leed gedaan, Mijnheer de Voorzitter, die bedreiging van ons geacht medelid den heer Tjokroaminoto te vernemen. Komend uit den mond van den Voorzitter der S. I. hebben die woorden eene grooter beteekenis dan wanneer zij door een ander waren geuit. Van een der voornaamste leiders van een Volk, dat naar zelfbestuur en onafhankelijkheid streeft heeft het mij leed gedaan, ik herhaal het, woorden van dergelijke strekking te hooren, woorden die niet zullen nalaten, vrees ik, om regeerders en andere bevolkingsgroepen tot nadenken te stemmen.

Mijnheer de Voorzitter! Het voorgaande pleidooi en de woorden van protest daareven door mij uitgesproken hebben geenszins ten doel adhaesie te betuigen met de laakbare handelingen mijner rasgenooten, vooropgesteld dat de mededeelingen, ter zake ons gedaan door ons geacht medelid den heer Tjokroaminoto, juist zijn.

Indien ik langs dezen weg echter de Chineesche rijsthandelaars aanspoor en opwek om in deze benarde tijden de zucht naar gewin (een in den laatsten tijd algemeen op den voorgrond tredend verschijnsel) met alle kracht te willen onderdrukken bij het algemeen streven om het lijden en den nood der bevolking te helpen verzachten, dan geschiedt zulks, omdat eene dergelijke houding door ons Chineezen als plicht moet worden beschouwd tegenover de kinderen van het land onder wie wij leven en met wie wij zijn opgegroeid en omdat wij, zooals ik in Mei van het vorige jaar heb gezegd, zooveel indirecte verplichting hun verschuldigd zijn. Het geschiedt niet uit vrees voor de geuite bedreiging, daar ons vertrouwen in de Regeering dezer Gewesten nog ongeschokt is, dat Zij, zooals in de voorgaande zitting is gezegd, zich tot plicht rekent, om door Hare maatregelen geen twijfel bij

(Kan e. a.)

de verontruste Chineesche bevolking te laten aangaande Haar voornemen en Hare macht, om de veiligheid te verzekeren.

De heer Atmodirono: Mijnheer de Voorzitter! Als nagenoeg in de geheele wereld heerscht er op Java door den oorlog en de abnormale weersgesteldheid voedselgebrek, in de eene streek meer in de andere minder. Voor de tot dusverre door de Regeering getroffen maatregelen om het leed te verzachten kunnen wij, in het algemeen, dankbaar zijn. Evenals elders hebben de particuliere ondernemingen en personen echter weinig medegewerkt, om de taak van de Overheid te verlichten, niet alleen, maar hebben velen zelfs van den nood van het volk partij getrokken om extra winsten te maken.

Het is mogelijk, dat in verband met de buitenlandsche en binnenlandsche omstandigheden, de voedselnood nog lang zal duren. Het is te hopen, dat het der Regeering zal gelukken, om dien geheel te doen verdwijnen of zooveel mogelijk te beperken. Ik erken echter de moeilijkheid om precies van te voren vast te stellen welke maatregelen er genomen moeten worden om het doel te bereiken, omdat men rekening moet houden met thans bestaande en nog komende factoren, ten einde de maatregelen te doen slagen en handelingen te vermijden, die voor land en volk nutteloos dan wel schadelijk zijn. Wij zijn het echter met elkaar eens, dat het noodzakelijk is, ten einde voort te gaan om pogingen aan te wenden om zooveel mogelijk voedsel van elders te betrekken, zooveel mogelijk gronden met voedingsgewassen te beplanten, de bevoelbare gronden uit te breiden en de voedingsmiddelen behoorlijk te verdeelen.

Daar, waar de bevolking niet in staat is om zelf de gronden te bebouwen, hetzij door haar gering aantal, dan wel doordat zij den tijd noodig heeft, om dagelijks geld te verdienen voor den inkoop van voedsel en dus niet op den oogst van zijn aanplant kan wachten, moet de beplanting van 's Lands wege geschieden. Daarmede kan tweërlei doel worden bereikt. De menschen krijgen meer gelegenheid om aan geld te komen, terwijl er meer zekerheid zal zijn, dat de beschikbare bebouwbare gronden met voedingsgewassen worden beplant.

Intusschen moet er met bekwamen spoed gewerkt worden om de bevoelbare gronden uit te breiden, door het maken van irrigatie- en afwateringswerken. Daar waar de kali's geen voldoende water kunnen leveren, moeten in de bergstreken reservoirs worden gemaakt om het regenwater op te vangen. Hierdoor kunnen veel meer gronden worden geïrrigeerd, niet alleen, maar een belangrijk gedeelte van de bestaande Westmoesson-sawahs, in den Oostmoesson met padi gadoe worden beplant. Door den gadoe-aanplant op grooter schaal zal veel meer padi kunnen worden verkregen. Het bezwaar tegen gadoe is voornamelijk watergebrek. Dit bezwaar wordt dus opgeheven, als door het aanleggen van waterreservoirs in

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Atmodirono.)

het watergebrek in den drogen tijd wordt voorzien, Ook voor den Westmoesson aanplant zijn waterreservoirs zeer nuttig. Men is dan niet te veel van de regens afhankelijk om met den aanplant te beginnen.

Als leek kan ik niet beoordeelen of het twee keeren met padi beplanten van de gronden in één jaar al dan niet schadelijk is. Maar in de residentie Kedoe en andere streken worden reeds sedert jaren uitgestrekte gronden met gadoe-padi beplant, zonderdat de vruchtbaarheid daarvan minder wordt, dan die van sawahs, die slechts ééns per jaar met padi worden beplant.

De in uitvoering zijnde irrigatiewerken moeten krachtig worden aangepakt. Gereedgekomen projecten dienen zoo spoedig mogelijk te worden uitgevoerd en onder handen zijnde worden beëindigd. In dezen critieken tijd mag niet te veel tijd worden besteed aan het overwegen der plannen.

Daar, waar het mogelijk is om irrigaties met primitieve middelen tot stand te brengen, moet zulks gedaan worden. Daarvan zijn op Java genoeg voorbeelden, om te kunnen weten hoe de daarvoor noodige werken moeten worden ingericht.

De Hoofden van Irrigatie-afdeelingen hebben de bevoegdheid om voor het helpen tot stand brengen van desa-werken fondsen aan te vragen, zonder daarvoor project en begrootig in te dienen. Hiervoor kan men volstaan, met een schets op een topographische kaart en globale raming.

Irrigaties met werken van tijdelijke materialen kunnen spoedig worden aangelegd en dus medewerken in de tegenwoordige voedselvoorziening.

Als alle geschikte gronden behoorlijk worden gecultiveerd, zal Java in staat zijn om zelf in zijn behoefte van levensmiddelen te voorzien.

De onder handen zijnde transimmigratie op Java moet op doelmatige wijze krachtig worden voortgezet.

Ook groote uitgestrektheden vruchtbare gronden op Sumatra, Borneo en Celebes zullen met voedingsgewassen kunnen worden bebouwd, als daar groote koloniën Javanen komen. De volksplantingen zullen er wel slagen, als daaraan voldoende geld en de noodige zorg worden besteed.

Voor de verbetering van den Inlandschen landbouw en van de irrigatie moeten fondsen in voldoende mate worden verstrekt.

Als het in het belang van de voedselvoorziening noodig is, om den suikerrietaanplant in te krimpen, dan mag er niet getalmd worden om daartoe over te gaan. Ik kan echter niet beoordeelen welken invloed de inkrimping met 25% op den economischen toestand van de bevolking zal uitoefenen. Zou zulks de huishouding van de Inlanders, die in de omgeving der fabrieken wonen, niet in de war brengen?

Maar het nadeel van de inkrimping zou, naar mijne meening, voor de suikerindustrie wel te dragen zijn. In normale tijden wordt per bahoe gemiddeld f 500 winst

(Atmodirono e. a.)

gemaakt. Elke suikerfabriek heeft gemiddeld 1000 bahoe aanplant. Stel dat voor de verwerking van 750 evenveel geld noodig is als voor die van 1000 bahoes, dan zal in plaats van een winst van f 500 000 slechts een van f 375 000 gemaakt worden. Slaat men deze om over 1000 bahoes, dan zal men per bahoe nog een winst van f 375 kunnen verkrijgen, wat voldoende is.

In plaats van tegenover het voornemen der Regeering tot inkrimping van het plant-areaal een onvriendelijke houding aan te nemen en dadelijk met een eisch van schadevergoeding aan te komen, zou het redelijk zijn als de suikerindustrie met volle instemming wilde medewerken om de menschen, aan wie zij gedurende jaren de groote dividenden te danken had, uit den nood te helpen. Zij zou b.v. kunnen aanbieden om de 25% gronden zelf met padi te beplanten en deze tegen het kostende of met geringe winst aan de bevolking af te staan. Met haar kapitaal en meerdere kennis zal zij in staat zijn om meer uit den grond te halen dan de Inlander.

Als later de uitgestrektheid zoodanig is vermeerderd, dat er geen gevaar van voedselgebrek bestaat, dan zou het tegenwoordige plant-areaal weer kunnen worden hersteld. Dit zou ook kunnen plaats vinden, als de suikerindustrie voor elke bahoe van het vierde gedeelte 20 picols goede buitenlandsche rijst aan de bevolking wilde geven tegen den „normalen prijs van vóór den oorlog“.

De heer Bergmeijer: Mijnheer de Voorzitter! Dat ik het waag het woord te voeren bij de behandeling van een onderwerp als dit, een onderwerp zoo veelzijdig, zoo buitengewoon aangewezen om behandeld te worden alleen door deskundigen, door economische, finantieele of landbouwspecialiteiten, waartoe ik niet de eer heb te behooren, moge zijn verontschuldiging vinden in het feit dat een gewoon mensch, niet geheel ontbloot van eenig gezond verstand soms wel eens iets ziet dat door een deskundige wordt voorbij gelopen. In elk geval zal ik, naar ik meen, nog wel een enkele zijde van dit vraagstuk kunnen belichten, waarop anderen geen licht hebben laten vallen.

Ik zou willen beginnen met de opmerking, dat uit de besprekingen, die wij tot nu toe gehad hebben wel duidelijk blijkt onze afhankelijkheid van een hogere macht ook in dit vraagstuk. Dit geldt voor alles, maar wel speciaal voor het vraagstuk van de voedselvoorziening.

Of allen wel voldoende van de waarheid van deze afhankelijkheid doordrongen zijn? De heer Teeuwen heeft in elk geval die afhankelijkheid wel beseft toen hij sprak van de goedheid van den sluiswachter hierboven.

Den vorm waarin de heer Teeuwen deze gedachte uitsprak bewonder ik niet, maar de gedachte zelf is mij zeer sympathiek.

Inderdaad wij zijn afhankelijk, ook in de voedselvoorziening, van God, den Schepper en Onderhouder van alle dingen, en ik wenschte wel dat deze waarheid bij alle

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

leden dezer vergadering en bij allen die bij dit vraagstuk belang hebben, en wie zijn dat niet, krachtig op den voorgrond stond.

Dan zou men niet de dwaasheden kunnen zien die sommigen begaan hebben, die de Regeering gansch en al aansprakelijk stellen voor den tegenwoordigen toestand.

Ik heb in een Indische courant gelezen dat een Regeering, die niet zorgen kon dat er voldoende voedsel aanwezig was, maar moest worden weggejaagd, en eigenlijk heeft ook de heer Tjipto een dergelijke gedachte uitgesproken, toen hij de schaarschte toeschreef niet aan rampen van hooger hand, maar aan het optreden van de Regeering, aan de weigering van de Regeering om te doen wat sommigen gaarne wilden dat gedaan zal worden.

Mocht iemand nu meenen, dat dit afhankelijkheidsgevoel slecht zou werken en men daardoor zou komen tot minder ijverig arbeiden dan zou ik gaarne willen herinneren aan de spreuk: „Ora et Labora”, „Bidt en werkt”.

Het is een onloochenbare waarheid, dat het afhankelijkheidsgevoel hard werken niet uitsluit, maar prikkelt tot alle krachtsinspanning.

De ervaring bewijst dagelijks dat de toepassing van deze spreuk geen schade doet aan de volle ontwikkeling van alle krachten.

Hoe het nu met de toepassing staat van het eerste deel van deze spreuk, het Ora, ligt buiten mijn beoordeeling, maar wel kan ik iets zeggen over de toepassing van het tweede gedeelte, het Labora, het werken.

Inmers het vraagstuk waarvoor wij thans staan zou niet zoo nijpend zijn, indien het werk behoorlijk was geschied.

Uit de prae-adviezen, welke wij hebben gekregen voor het spoedig te houden congres zal duidelijk gebleken zijn dat het vraagstuk ons niet overvalt maar dat de overheid en de maatschappij niet gedaan hebben wat gedaan moest worden om tijdig gereed te zijn om in den nood te voorzien.

Dat komt te sterker uit als wij letten op het feit, dat men het over de verklaring van het ontstaan van het tekort nog volstrekt niet eens is.

De heer Smits is van meening dat de gemiddelde opbrengst per bouw achteruit is gegaan per jaar en dat daarbij komt het vermeerderd gebruik per hoofd.

De heer Ottolander, toch ook wel een deskundige op dit gebied, heeft uitgerekend dat de aanplant niet gelijken tred heeft gehouden met de vermeerdering der bevolking en relatief het bebouwde oppervlak is achteruit gegaan.

Dit is door den heer Smits bestreden, die cijfers geeft waaruit moet blijken dat de aanplant wel gelijken tred heeft gehouden met de vermeerdering der bevolking.

Een derde inzender in het Vrijzinnig Weekblad van de vorige week, ziet de oorzaak van het tekort voornamelijk in de vermeerdering van de rijst-consumptie per

hoofd als gevolg van de niet te ontkennen vermeerdering der welvaart op Java in de laatste jaren.

Hieruit blijkt een groote leemte in onze kennis.

Wij hebben geen betrouwbare cijfers, geen statistieken waarop wij kunnen bouwen. Ieder die de artikelen, en ze zijn vele en velerlei, gelezen heeft over dit vraagstuk, is getroffen door het verschijnsel, dat alle deskundigen op alle punten elkaar volkomen tegenspreken en dat de cijfers van den een geheel afwijken van die van den ander.

Ik betreur het daarom zeer dat de heer Tjokroaminoto gisteren gezegd heeft dat hij de cijfers, die hij heeft om te bewijzen dat de suiker voor de bevolking nadeelig werkt en dat de rijstaanplant voordeelig zou zijn, pas zal geven in tweeden termijn. Ik geloof dat juist, willen wij een eenigszins vruchtdragend debat voeren, dergelijke cijfers in het debat moeten worden gebracht en ik zal mij daarom veroorloven om de cijfers te geven, die hij had kunnen geven; misschien kan daardoor althans van regeeringszijde worden weerlegd, wat door de heeren die de schuld bij de Regeering zoeken, wordt aangevoerd.

Ik wijs dan op een artikel in het „Vrije Woord” van 18 Februari, van de hand van den heer Baars, waarvan ik een gedeelte zal voorlezen, dat dan in de Handelingen zal kunnen worden opgenomen, waardoor de Regeering zal kunnen trachten de cijfers te ontzenuwen.

Ik hoop dat ik niet onder de duiven van den heer Tjokroaminoto schiet, maar dat deze het goed zal vinden dat de cijfers hier door mij aangehaald worden.

De heer Baars geeft de volgende berekening tegenover de f 250.— die volgens de rede van den heer Talma van het vorige jaar door de bevolking verdiend wordt bij den verhuur van grond aan de suiker.

Wat staat nu tegenover die f 250.—, als de bevolking voedingsgewassen plant?

Volgens dezelfde cijfers één Westmoesson-padi oogst en drie polowidjo-oogsten. De Regeering noemt dit het gunstigste geval, maar vermeldt niet, dat bij z.g. braakhuur, waarvoor een schimmetje meer aan grondhuur wordt betaald, de tani twee Westmoesson-padioogsten derft, en dat, indien hij, zoo als meestal gebeurt, geen tijd meer heeft om polowidjo te planten direkt nadat het suikerriet gesneden is, de opbrengst van den eersten nieuwen padioogst over het algemeen zeer laag is, doordat de grond door de voorafgaande rietkultuur stoffen bevat, die schadelijk zijn voor de padi en bovendien uitgeput is. Wij durven daarom beweren, dat de veronderstelling voor den tani aan den ongunstigen kant is. Welnu, in dit geval bedraagt de opbrengst, laag geschat:

30 pikoel padi	à f 4.—	f 120.—
3 polowidjo-oogsten	„ „ 40.—	„ 120.—
		f 240.—

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

En indien de tani op zijn grond padi-gadoe plant, (die thans volgens mededeeling van planters in bovengenoemde vergadering f 7.— per pikoel opbrengt, nemen we aan f 5.—),

30 pikoel padi	à f 4.—	f 120.—
30 „ „	„ „ 5.—	„ 150.—
1 polowidjo oogst	„ „ 40.—	„ 40.—

f 310.—¹⁾

Hoe kwam de Regeering dan tot het „grootte nadeel” voor de bevolking? O, zeer eenvoudig. Zij nam in haar berekening aan, dat de fabriek de helft van de opbrengst zou krijgen, omdat ze die gronden nu eenmaal gehuurd had, ook al werd door haar verder naar die gronden niet meer omgekeken. Natuurlijk spreekt zoo iets voor de Regeering vanzelf, maar wij zijn met zoo'n royaliteit op kosten van de Inlandsche bevolking minder spoedig tevreden. Wij zien niet alleen niet de minste reden, om de fabriek een f 110.— per bouw cadeau te doen, maar wij meenen, dat zelfs het voorschot op de huur (dat ongeveer f 45.— per bouw bedraagt) niet behoeft te worden terugbetaald. Hij heeft dit voorschot verleden jaar ontvangen, toen hij zijn sawah een vorig maal verhuurd had en in geldverlegenheid zat, men dient het te beschouwen als loon voor zijn vroegeren arbeid. Alleen op die manier toont men, dat men werkelijk door drongen is van het immoreele van het voorschottenstelsel²⁾. En in ieder geval staat het vast, dat de bewering, als zou de suikerkultuur meer geld onder de bevolking brengen dan haar eigen kultuur, speciaal bij de huidige hoge prijzen, een per tinente leugen is.

Mij dunkt, dat het weglaten van cijfers bij een vraagstuk als dit, niet te verdedigen is. Ik wil eraan toevoegen, dat ook de Regeering te weinig cijfers gegeven heeft. Dit is gisteren voldoende besproken door den Regent van Serang. Ik kan het daarom laten rusten en sluit mij er dan ook volkomen bij aan.

Het is mij voorgekomen, dat gisteren in het algemeen de toon van de sprekers, juist door gebrek aan cijfers, aan argumenten, eenigszins mat was. Het kwam mij voor, dat de verschillende heeren eigenlijk eerst afwachten, wat op het congres gezegd zou worden, om dan pas met behoorlijk materiaal hun meening te verdedigen.

Ik heb zoo straks gesproken over te weinig werken.

(1) Dit zijn de opbrengsten per bouw over ongeveer 18 maanden. Het bedrag komt echter niet in handen van één persoon. Oogstloon gaat eraf, loon voor grondbewerking, huur van ploegvee, enz. enz. Het is echter te vergelijken met het bedrag, dat door de suikerkultuur ook over verschillende hoofden uitbetaald wordt.

(2) Voor een fabriek van 1000 bouw wordt dit bij inkrimping van het areaal met 25% een tijdelijk nadeel van ruim f 11.000.—; bovendien kan de bepaling worden gemaakt, dat dit voorschot blijft gelden voor de eerstvolgende verhuur.

Ik wil dit hier met eenige andere punten bewijzen. Eenige jaren geleden was emigratie, immigratie en educatie het edele drietal, dat Java uit de inzinking zou opheffen. In de laatste jaren is van immigratie niet meer gehoord. Het komt mij voor, dat volgens een gewone economische wet, de bevolking van Java, die zoo sterk toeneemt, tot uitzwermen naar andere landen eenvoudig gedwongen is. Dit zien wij overal: in Holland, in Duitschland, in Italië, kortom, overal, waar de bevolking niet genoeg verdiende in eigen land, ging zij naar buiten en zocht andere wegen en middelen, om haar dagelijksch brood te verdienen. Oop op Java kan men daaraan niet ontkomen; ook hier brengt de bodem niet genoeg op en moet men dus er op uit, om een ander arbeidsveld te zoeken. Ik wenschte wel, dat de heeren met de economische wetten wat meer rekening hielden; overal waar de grond te weinig opbrengt, om de bevolking van het noodige te kunnen voorzien, ziet men om naar andere middelen, ook behalve emigratie, om zijn levensonderhoud te vinden. In Holland heeft het trekken van het platteland naar de steden er toe bijgedragen, dat de nijverheid kon beschikken over voldoende arbeidskrachten. Het is een feit, overal waargenomen in de beschaafde wereld en op Java zal men er ook toe moeten komen. Men zal moeten zoeken naar andere middelen van bestaan en niet eenvoudig kunnen zeggen: de Javaan wil landbouwer blijven; een deel der bevolking moet men doen omzien naar andere bezigheden en anderen arbeid. Even verkeerd lijkt het mij ook, wat door den heer Moeis is gezegd, nl. dat de bevolking rijst wil eten en anders niets; het is eenvoudig onmogelijk en de bevolking is gedwongen zich aan te passen aan andere omstandigheden.

Ik moet hier ook nog even wijzen op een eigenaardigheid van het Inlandsche volk zelf. Het wordt door deskundigen beweerd en ook bewezen, dat een groot gedeelte van de Javaansche landbouwers geen behoefte gevoelt om kapitaal te vormen, geen behoefte dus, om meer te produceeren, dan het zelf gebruikt, meer te produceeren dus dan noodig is, om van de verdiensten in het leven te kunnen blijven. Ik kan dat standpunt verklaren en begrijpen, maar men moet ook in aanmerking nemen, dat de tegenwoordige toestanden voor een groot deel daarvan het gevolg zijn.

Ik heb daar straks geklaagd, over wat er ontbrak in de verschillende redevoeringen, gisteren gehouden; onvoldoende cijfers en argumenten. Ik stel daartegenover, dat het mij dankbaar stemt, dat over het algemeen de redevoeringen een kalmen en bezadigden toon hadden en misten het agitatorisch karakter, dat verschillende geachte medeleden wel in redevoeringen leggen, buiten deze zaal over dit vraagstuk gehouden.

Gevoelt men dat men in deze vergadering niet ver komt, als men spreekt op een toon zooals men dien in het Gambirpark en dergelijke gelegenheden laat hooren? Alleen in de rede van den heer Tjipto klonk wel iets van

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

dien meeting-toon, zooals men het ook wel buiten deze zaal hoort. Hij heeft gesproken van een doodvonnis, dat de Regeering over het Javaansche volk heeft uitgesproken en dat Zij weigert te herroepen, indien niet aan den wensch om het suikerareaal in te krimpen gehoor wordt gegeven. En hij heeft zelfs gezegd, dat wenschte men tot staking over te gaan, hij de menschen van harte zou steunen en gelijk geven.

Ik zou in verband met deze uitdrukking ook willen beschouwen een uitdrukking van den heer Tjokroaminoto, n.l. dat het hem te doen is niet om politieke oogmerken na te jagen, maar om werkelijk te zorgen voor de oplossing van het voedselvraagstuk.

Ik zou dan de vraag willen stellen, hoeveel meer voedsel denkt men te krijgen door een staking of door te gaan slapen, zooals de raad luidde aan de meetinggangers. Als het werkelijk te doen is om meer voedsel te krijgen, dan moeten die raadgevingen daaraan getoetst worden en dan is het voor mij niet helder hoe langs dien weg vermeerdering van voedsel is tot stand te brengen.

Ik waag het, bezien van dit standpunt uit, een zachte kritiek uit te oefenen op den heer Tjokroaminoto, op de verkeerde houding van de Centrale S. I., om niet mede te werken met de Regeering om in den voedselnood te voorzien.

Het is eigenaardig, dat de heer Moeis in Medan niet wist waarom de S. I. zulk een besluit genomen had. Door de kranten er naar gevraagd, zeide hij, dat hij het niet wist. Hij was niet op Java geweest en wist daarom niet, wat de reden was. De heer Tjokroaminoto heeft het nu gezegd.

Die weigering komt alleen hieruit voort, dat de Regeering geweigerd heeft te doen wat de S. I. wilde. Nu kan ik begrijpen, dat men, overtuigd dat zijn middel onfeilbaar is — en het middel der S. I. (inkrimping) is in het oog der S. I.-leden onfeilbaar — dat men eenigszins terugschrikt als de Regeering dit middel weigert te gebruiken, omdat zij andere middelen aanwendt dan de S. I. wil.

Maar als een zoo belangrijk vraagstuk aan de orde is, is het mij een raadsel, dat een zoo machtige vereeniging als de S. I. het heil der bevolking zoekt in een weigering tot medewerken, ook al gaat de Regeering een anderen kant uit en gebruikt zij niet het middel waarvan men zelf meent dat het goed is.

Ik vraag mij alweer af, hoeveel voedsel er bij komt door de weigering der S. I., want dat is het criterium waaraan alle besluiten en maatregelen moeten worden getoetst.

Uit hetzelfde oogpunt heb ik bezwaar, ernstig bezwaar tegen verschillende uitingen van de „Oetoesan Hindia”. De „Oetoesan Hindia” heeft o. a. het volgende geschreven:

„Voedselschaarschte” (het blad spreekt natuurlijk van hongersnood) „is uitsluitend te wijten aan de kapitalisten, die hier gekomen zijn om de schatten van dit land te vergaren; de kapitalisten, die het hart

hebben om de Inlanders van honger te zien omkomen, omdat zij geen grond wenschen af te staan voor den aanplant van voedingsgewassen”.

Naar het mij voorkomt, Mijnheer de Voorzitter, slaat deze schrijver de plank wel eenigszins mis. Dit staat toch vast, dat zonder de grootcultuur er nog volstrekt geen voldoende voedsel voor het Javaansche volk zou zijn. En wanneer er in normale tijden een voedsel-tekort is, dan stelt de grootcultuur de bevolking in de gelegenheid om voedsel uit het buitenland te betrekken.

De heer Smits geeft dienaangaande de volgende cijfers. Door de suiker totaal van Java te verbannen zou men 184.000 ton rijst meer krijgen, maar het tekort voor Java is reeds in gewone tijden 390.000 ton, zoodat men nog geen 50% van het tekort gedekt heeft door de suiker van Java te doen verdwijnen.

Ik zou willen vragen, wanneer de suikerindustrie van Java verdween, hoe men dan kans ziet het reusachtig tekort aan te vullen, als de bevolking niet in staat gesteld wordt om het voedsel te koopen, dat dan toch ook moet worden aangevoerd.

Meer betreur ik nog een andere uitlating van de „Oetoesan Hindia”, waar zij schrijft:

„De bevolking lijdt niet alleen door gebrek aan voedsel, maar het voedsel, dat zij eet, bevat vergif, n.l. de berri-berri-ziekte, welke in het lichaam sluipt van de menschen die rijst gebruiken van den overwal. Deze ziekte doet de Inlanders meer vatbaar zijn voor besmettelijke ziekten als pest, pokken, cholera enz.”

Deze uitdrukking, Mijnheer de Voorzitter, herinnert mij aan hetgeen in Holland is voorgevallen. Daar hebben mannen van de S. D. P., van de fractie Wijnkoop, precies hetzelfde gezegd tegen de Sociaal-Democraten, tegen de heeren Wibaut en Vliegen. De heer Van den Tempel heeft in de Tweede Kamer het volgende verwijt gericht tot den heer Wijnkoop:

„Wanneer gij onder de Amsterdamsche arbeidersbevolking dag in dag uit de meening ingang doet vinden, dat het streven is van het sociaal-democratisch gemeentebestuur van Amsterdam om de menschen te vergiften; als gij zegt, wanneer er niet meer wordt uitgedeeld, dat de menschen dan maar rustig moeten verhongeren; als gij schrijft, zooals in „De Tribune” is gebeurd, bij de vermindering van gasrantsoen, dat dit niet te wijten is aan gebrek aan kolen, maar dat dit een nieuwe manier is, uitgevonden door het sociaal-democratisch gemeentebestuur van Amsterdam, om de menschen te laten crepeeren; wanneer gij schrijft, dat ook dat de bourgeoisie (en daaronder worden wij dan voor dit geval begrepen) te veel vindt, omdat zij alles voor zich zelf wil houden; dat zij vindt, dat de proletariërs heelemaal maar geen gas moeten gebruiken en dat zij de verrotte en glazige aardappelen maar rauw moeten vreten, opdat de bourgeoisie ongestoord den geheelen dag gasfor-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

nuizen kan branden, wanneer gij dat doet, mijnheer Wijnkoop, dan ontkomt gij niet aan de beschuldiging, dat gij opzet tot de plunderingen, die noodzakelijkerwijs gesmoord moesten worden”.

Ik vraag mij af, Mijnheer de Voorzitter, heeft men door dat geschrijf van den „Oetoesan Hindia” bereikt een werkelijke vermeerdering van den voedselvoorraad? Of moet hier gevraagd worden: ziet men dan niet, dat het volk door dergelijke taal — al wil men dat zelf niet bereiken — wordt opgehitst en gebracht in een toestand, waaruit niets goeds maar wel veel kwaads te verwachten is?

Opmerkenswaardig is nog, dat in Holland de socialistten tegen zulk geschrijf protesteerden; hier daarentegen ziet men ze met zulke schrijvers arm in arm optrekken.

Indien het werkelijk te doen is om alle hulp aan de bevolking te geven die mogelijk is in deze benarde tijden, wanneer wij iets zullen kunnen bereiken in dat opzicht, dan zal het moeten zijn door hartelijke en oprecht bedoelde samenwerking tusschen de Regeering, de groote cultures en de groote partijen, bijv. de Sarekat Islam. Maar daaraan heeft tot dusver naar het mij voorkomt nog bijna alles ontbroken.

Ik raak hier een punt aan, waarbij ik zoowel de Regeering als den Europeeschen landbouw beschuldigen moet van een laakbaar verzuim te hebben gepleegd. Ben ik goed ingelicht, dan is er tusschen de Regeering en de cultuurmenschen geen oogenblik overleg gepleegd over hetgeen zou kunnen worden gedaan. Verleden jaar hebben wij van den heer Talma gehoord dat de Regeering de suikerinkrimping niet zou willen, omdat zij teveel schade zou berokkenen; maar het is bekend dat op de bekende conferentie te Djokjakarta de Regeering eenvoudig tegen het suikersyndicaat gezegd heeft bij monde van den wden Directeur van Landbouw: De inkrimping staat vast; daar praten wij niet meer over”.

Daardoor was feitelijk het syndicaat de weg afgesneden om tot overleg te komen met de Regeering. Het komt mij in alle bescheidenheid voor dat bij een vraagstuk als dit, ik — als ik Directeur van Landbouw was — dit zou doen. Ik zou bij elkaar roepen de betrokken ambtenaren van het departement, de kopstukken van den handel en de cultures en de leiders van de groote Inlandsche vereenigingen en ik zou met hen gaan praten om te zien, wat gedaan kan worden om in den noodtoestand te voorzien. Zulk een overleg — ik zeg het nog eens dat het mij ten zeerste verbaast — is niet gepleegd en ik begrijp niet dat men over zulke moeilijke vraagstukken, die zoo uiterst belangrijk zijn voor de bevolking niet met elkaar wenscht te praten.

Ik heb gevraagd aan deskundigen, wat er gedaan zou kunnen worden om op andere wijze hulp te verlenen; op welke wijze er meer voedsel kan komen. Naar mij van suikerzijde — om dat woord te gebruiken — verteld is geworden, was men in Djokja zoo overbluft door die strenge bewering „het moet eenvoudig gebeuren”,

dat men verzuimde andere middelen aan te geven. Naar de heer Ottolander mij vertelde — en ik mag het publiceren — want hij heeft het gezegd in een vergadering van de afdeeling Batavia der Christelijk Ethische Partij zal naar zijn meening de suiker zelf kunnen zorgen voor 50.000 bouw rijstaanplant, de tabak voor 25.000 bouw en de erfpachters voor 50.000 bouw, terwijl de rest door uitbreiding van den Inlandschen landbouw kan worden gevonden. Hij was in staat om gronden aan te wijzen, die met gebruikmaking van allerlei krachten en hulpmiddelen in korten tijd plantbaar konden worden gemaakt en geschikt om met rijst te worden beplant. Nu heb ik den heer Ottolander wel eens een fantast hooren noemen. Ik kan dat niet beoordeelen. Maar het is toch wel van belang om te onderzoeken of er gronden zijn op Java en in de Buitenbezittingen, die met aanwending van geldelijke en personeele krachten een groote vermeerdering van den voedselvoorraad zouden kunnen geven.

Dit punt is van zoo groot belang, dat ik der Regeering haast zou willen smeecken om zoo spoedig mogelijk een conferentie te beleggen, waar aanwezig zullen zijn de Directeur van Landbouw, de kopstukken uit de suiker en uit de andere cultures, om te beraadslagen of het voorstel van den heer Ottolander uitvoerbaar is. Ik vind daartoe te meer aanleiding, wijl, zooals de heer Gerritzen gezegd heeft, de suiker gaarne bereid zou zijn tot het verlenen van hulp om het vraagstuk op te lossen, indien niet tot inkrimping wordt overgegaan. Wanneer de heer Gerritzen in deze geen nadere verwijzing gegeven heeft, maar alleen de bereidwilligheid van de cultures naar voren heeft gebracht, dan moet, dunkt mij, de Regeering zeggen: Laat ons overleg plegen op welke wijze die hulp kan worden verleend. Ik ben overtuigd, dat een voortvarend man, als de Directeur van Landbouw ongetwijfeld is, den weg zal kunnen vinden om een dergelijke conferentie uit te schrijven en samen te roepen.

De bereidwilligheid van de suiker om mede te werken wil ik niet hoog aanslaan. Men zal mij wel niet willen verdenken een bewonderaar te zijn van het Mammonisme, zooals dat vaak bij het groot-kapitaal gevonden wordt. Ik ben niet tegen het kapitaal, maar wel tegen de vereering van den Mammon, die vele kapitalisten aankleeft. Vele proletariërs zijn trouwens eveneens met dien Mammongeest beziel, en indien zij kapitaal zouden bezitten, zouden zij niet anders handelen dan vele kapitalisten.

Ik heb er reden voor, om de bereidwilligheid van de suiker niet hoog aan te slaan. Mij is als een vast feit verteld, dat het suikersyndicaat verleden jaar had besloten om, indien voor de suiker de lage prijzen bleven bestaan en de vervoerkosten zoo hoog zouden blijven, voor het geheele jaar den suikeraanplant stop te zetten. Het is wel merkwaardig, dat het suikersyndicaat zulke besluiten ne-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

mende, nu uit medelijden met de Inlandsche bevolking zegt; dat het een ramp zou zijn voor die bevolking als ook maar 25% van het suikerareaal zou worden ingekrompen.

Ik ben geen onverdeeld bewonderaar van de suikerindustrie, omdat zeer groote misstanden die industrie aankleven. Ik ben dan ook een sterk voorstander om van overheidswege de arbeidstoestanden te verbeteren. Maar wij moeten geen animositeit hebben tegenover de suiker of andere cultures, want daarmee bereiken wij niets. Wij bereiken daarmee slechts een ontwrichting van het economische leven in Indië en brengen schade aan de Inlandsche bevolking. Het komt mij voor dat wij moeten zeggen: wij zullen ons de suiker niet beter voorstellen dan zij is, doch als zij zich bereid verklaart hulp te verleen, moeten wij zooveel mogelijk van die aangeboden krachten gebruik maken en zoo spoedig mogelijk de maatregelen treffen, die volgens deskundigen genomen moeten worden om in den noodtoestand te voorzien.

Wij moeten elkaar geen verwijten doen, daarmee schieten wij niet op. Laat de suiker uit vrees voor inkrimping thans willig zijn; van die bereidwilligheid moet de Regeering en de bevolking gebruik maken. Er moet overleg zijn, nu, want er is haast bij de zaak.

Als ik dit zeg, Mijnheer de Voorzitter, dan reken ik er op, dat de leiders van de radicale Concentratie niet instemmen met hetgeen „De Beweging” geschreven heeft. Dat blad heeft evenwel grooten invloed in die kringen. „De Beweging” wil niets weten van samenwerking tusschen kapitaal, Regeering en bevolking. Maar „De Beweging” wil het groot-kapitalisme van Java doen verdwijnen.

Ik moet een enkel citaat geven:

„De 25% inkrimping moet permanent vast staan voor alle jaren. Die inkrimping moet toenemen met de jaren en met den groei der bevolking. Zij moet worden toegepast op alle voor voedsel geschikte gronden van wat groot-landbouwonderneming ook”.

Ik zou voort kunnen gaan, want het citaat is lang. Een enkele uitdrukking echter nog omdat die te aardig is vooral voor degenen onder ons, die het blad niet lezen, om die achterwege te laten:

„Wij verwerpen elke gedachte van het „Bat. Nieuwsblad” om den Volksraad te doen beslissen. Van dat college en bloc is niets anders dan de laffe kapitaalliefde der meerderheid te wachten. Eener meerderheid, die als een koekoek in een vreemd nest zit. En die er uitgeworpen moet worden in naam van ons Recht.

„Wij verwerpen ook de Bosschasche of anderer suggestie om meelkoeken te bakken voor de bevolking.

„Wij verwerpen zelfs een aanbod van buiten, om rijst te exporteeren naar Java tegen permanent be-

houd van het suikerareaal, omdat de honger hier periodiek wordt en wij telken jare zullen eischen dat de suiker zal wijken voor de rijst”.

Bij zulk een stemming is van overleg en samenwerking geen sprake. Hier beoogt de eene partij den ondergang van de andere, maar vergeet dat daarbij tegelijk de Javaansche bevolking ondergaat.

Nog altijd heb ik gemist het bewijs, dat de f 70.000.000 die toch jaarlijks aan grondhuur loonen en materiaal worden uitgekeerd aan de bevolking, die op de suikerfabrieken werkt, — dit zijn vrijwel vaststaande gegevens, — kunnen worden ontbeerd. Men moet bewijzen, dat de bevolking het daarbuiten kan stellen, wil men de gedachte doen ingang vinden, dat de suiker de nek moet worden omgedraaid.

Nog een enkel woord over de inkrimping zelve. Ik heb lang gearzeld daarover iets te zeggen. Ik geloof, dat dat vraagstuk haast niet op te lossen is. Ik ben niet bevreesd voor winstderving, want ik heb geen enkel aandeeltje in suikerondernemingen, maar ik ben wel overtuigd dat de opbrengst van die gronden hard zal tegenvallen. Ik heb uit zeer betrouwbare bron gehoord, dat men op sommige fabrieken het vorige jaar vrijwillig den aanplant met 10% heeft ingekrompen, doch dat de gronden haast geen rijst hebben opgebracht. De bevolking weigerde eenvoudig alle medewerking. Bovendien geloof ik, dat de Inlanders, die thans nog geld verdienen tot feitelijke armoede zullen worden gebracht om de armoedelijders van thans een klein beetje minder armoede te bezorgen. Maar ik moet toegyen, dat in het uiterste geval, als naar menschelijke berekening het werkelijk vast en zeker is, dat er geen voedsel zal zijn, er inderdaad moet worden overgegaan tot inkrimping van het suikerareaal.

Ik denk aan het verhaal van den man, die in de woestijn verdwaalde en die een zak diamanten vond van duizenden guldens waarde en die die diamanten gaarne zou prijs gegeven hebben voor een zak dadels, voor voedsel. Als men werkelijk niets heeft om van te leven, dan zal men zelfs diamanten voor voedsel moeten geven. Hoewel ik het een ontzaglijke opoffering vind en een ramp voor de maatschappij, kan ik mij het geval indenken dat men tot inkrimping moet overgaan, maar alleen op een voorwaarde: dat nl. eerst alle mogelijke maatregelen zijn getroffen om in den voedselnood te voorzien. Er moeten, volgens den heer Ottolander, nog heel wat gronden zijn, die kunnen worden gebruikt om den voedselvoorraad te vermeerderen.

Het argument, dat ik gehoord heb, dat men om den schralen tijd door te komen, de buikriem eenvoudig wat nauwer moet toetrekken, kan opgaan in een land, waar de bevolking goed doorvoed is, maar niet hier, waar de bevolking steeds sober leeft en de geringste tegenslag ondervoeding tot gevolg heeft; daarvoor wensch ik de bevolking zooveel mogelijk te sparen.

3de VERGADERING — 21 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

Ik zou nog gaarne het oordeel van de Regeering willen vernemen over het door sommigen geopperde idee tot oprichting van een centraal bureau voor de voedselvoorziening. Ik zal het artikel hierover niet voorlezen; men kan het vinden in „De Taak” van 25 Januari 1919. Daar zijn middelen aangegeven, die mij aanbevelenswaardig voorkomen, om een krachtige organisatie te vormen, die meer voedsel aan de bevolking bezorgt.

Ik hoop, Mijnheer de Voorzitter, dat voornamelijk de raad, dien ik mij als leek veroorloof te geven, zal

leiden tot samenwerking, tot inspanning van alle krachten en dat niet eigenzinnig eigen meening wordt volgehouden en alles verworpen, wat daarmede strijdig is. Gemeenschappelijk overleg is noodig om te komen tot den juisten weg om in den voedselnood te voorzien. Ik hoop, dat die raad ter harte zal worden genomen door hen, wien het aangaat.

De beraadslaging wordt vervolgens verdaagd en de vergadering gesloten.

4de VERGADERING — 22 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

4de VERGADERING.

Vergadering van Zaterdag 22 Febr. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 30 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, R. M. T. A. Koesoemo Oetyo, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, J. C. Pabst, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

Regeeringsgemachtigden: de heeren Sibinga Mulder, Carpentier Alting en Muurling.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Ik wil thans enkele vragen voorlezen, die van eenige leden zijn ontvangen met verzoek die aan de Regeering door te zenden.

De vragen worden voorgelezen; zij zullen in het Aanhangsel van de Handelingen worden opgenomen.

De Voorzitter: Thans is aan de orde de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Dwidjosewojo: Mijnheer de Voorzitter! De rede van den Regeeringsgemachtigde, den zeer geachten heer Sibinga Mulder, heeft mij in zooverre bevredigd, dat door de Regeering veel is en zal worden gedaan om den voedselnood zooveel mogelijk te voorkomen. Ik kan me echter niet geheel en al vereenigen met de inzichten der Regeering, en wel voornamelijk op de volgende punten:

1e. Dat de Regeering in principe besloten heeft om in verschillende gewesten padi van bestuurswege op te koopen, zonder den rijsthandel te monopoliseeren.

Dit is m.i. een halve maatregel, die meer kwaad dan

(Dwidjosewojo.)

goed brengt. De Regeering treedt op die wijze op als een krachtige concurrente der rijsthandelaren, waardoor de padiprijzen uit den aard der zaak niet onbelangrijk opgedreven worden, zoodat de zelfkostende prijzen der Regeering nooit lager zullen kunnen worden, dan de maximumprijzen der rijsthandelaren in normale tijden. Het is buitendien ook een algemeen bekend feit, dat men alles aan 't Gouvernement zoo duur mogelijk tracht te verkoopen. Daar de Regeering eerst tot verkoop van Hare rijst overgaat, zoodra de rijstprijzen bij de particuliere rijsthandelaren niet meer te betalen zijn door de bevolking, is het duidelijk, dat op die wijze de gewone rijstprijzen nooit zullen terugkeeren, zelfs in geval de aanwezige voorraad rijst in gunstigen staat mocht verkeeren, en verlaging mogelijk maken.

Noodzakelijk komt het mij voor, dat de Regeering voor de toekomst de rijst eenvoudig maar monopoliseere. Dan zal Zij steeds op de hoogte zijn van den waren stand van zaken, zoodat Zij de voedselvoorziening en alles, wat daarmee in verband staat, naar believen zal kunnen regelen, en zoo noodig de distributie van de rijst en andere voedingsmiddelen in eigen handen zal kunnen houden tot heil van Indië.

Kan de Regeering daartoe wegens overwegende bezwaren voorloopig niet overgaan, dan acht ik het verstandiger den binnenlandschen rijsthandel geheel en al over te laten aan de particuliere handelaren, met dien verstande echter, dat — zoodra het noodig blijkt — de hand streng zal worden gehouden aan de bepalingen omtrent maximumprijzen en onteigening, vervat in Stbl. 1918 onderscheidenlijk No. 787 en Nos. 136 en 174, zonder aanzien des persoons, en dat daarna de rijstdistributie in handen genomen wordt.

2e. Het standpunt, ingenomen door de Regeering ten opzichte van de inkrimping van het suiker- en tabaksareaal.

De Regeeringsgemachtigde heeft hieromtrent het volgende verklaard:

Te dezer zake is door de Regeering nog geen beslissing genomen en Zij wenscht deze beslissing uit te stellen, tot dat zekerheid bestaat omtrent den uitslag van onderhandelingen, welke worden gevoerd omtrent de levering aan Nederlandsch-Indië van een even groote hoeveelheid Rangoonrijst (zooals bekend is Rangoon thans geheel gesloten) als zou kunnen worden opgebracht door de gronden, welke door beperking van de suikerrietcultuur met 25% zouden vrijkomen. Mochten de onderhandelingen niet tot gunstig resultaat leiden, dan zal het vraagstuk opnieuw in beschouwing worden genomen.

Mijnheer de Voorzitter! Mochten dus de onderhandelingen tot zulk een gunstig resultaat leiden, dat een even groote hoeveelheid Rangoonrijst aan Ned.-Indië kan worden geleverd als zou kunnen worden opgebracht door de eventueel vrijgekomen gronden — ongeacht of hier te lande daardoor nog voedselgebrek zal heerschen of niet

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Dwidjosewojo.)

—, dan zal de Regeering afzien van de ons toegezegde gedwongen inkrimping van de Eur. suiker- en tabakscultuur in dit jaar.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb getracht te ontzenuwen het raadsel, dat de Regeering zoo plotseling eenigszins tot inkeer is gekomen en teruggekomen is op de positieve belofte, gedaan bij monde van den heer Mr. Dr. Talma op 2 December van het vorig jaar. De eenige reden zal moeten zijn, de reactie van de zijde der suikerbelanghebbenden. Indien dit waar is, dan laat de Regeering een derving van winsten zwaarder wegen dan het voorkomen van hongersnood onder de millioenen, die aan Haar hoede toevertrouwd zijn. Zou dit dan een te verantwoorden daad der Regeering zijn, te meer waar nog een zeer groote winst op de suiker kon worden verwacht? Als men eens een beetje verder wil kijken, dan zijn neus lang is, komt men immers tot het besef, dat het voorkomen van hongersnood onder de millioenen beteekent: het handhaven van rust en orde van het land, wat ongetwijfeld ten bate zal komen van ieder inwoner van dat land.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, daar moet ik als zoon van dit land niet alleen, maar vooral als Volksraadslid ten sterkste tegen protesteeren. Zoo de Regeering de zekerheid niet heeft, dat zoowel in dit jaar als in 't volgende hier in Indië geen voedselgebrek zal heerschen — ongeacht het resultaat der onderhandelingen met Rangoon —, dan heeft Zij als een goede Regeering zich te houden aan de gegeven belofte, en dient Zij er toe over te gaan het suiker- en tabaksareaal in dit jaar ten koste van alles met 25% te verminderen.

Zooals mijn geacht medelid de heer Djajadiningrat eergisteren terecht heeft opgemerkt, mist men in de rede van den Regeeringsgemachtigde de voor deze bearaadslaging zeer noodige opgaven van: de hoeveelheid rijst en andere voedingsmiddelen, welke Nederlandsch-Indië per jaar noodig heeft; de hoeveelheid rijst en andere voedingsmiddelen, welke nu aanwezig is; en de vermoedelijke hoegrootheid der opbrengst van de oogst der voedingsgewassen in dit jaar.

Waren deze factoren volledig opgegeven, dan zou men op de hoogte zijn van den werkelijken stand van zaken, en dus ook van het vermoedelijke tekort in dit jaar, dat gedekt zou moeten worden door aanvoer van het buitenland.

Heeft de Regeering de zekerheid, dat het tekort tijdig gedekt zal kunnen worden, dan behoeft Zij — voor dit jaar wel te verstaan — alleen de noodige maatregelen te treffen, die ertoe zullen leiden, dat men rijst zal kunnen krijgen voor zoo laag mogelijken prijs.

Heeft Zij echter die zekerheid niet, dan rest voor Haar niets anders dan:

7. de onteigeningsbepalingen in toepassing te brengen en de distributie van de rijst en zoo noodig ook de andere voedingsmiddelen, in eigen handen te nemen;

(Dwidjosewojo e. a.)

- b. de voorbereide inkrimping van het suiker- en tabaksareaal, bovenbedoeld, onverwijld door te voeren, om te voorkomen, dat het volgende jaar het voedselgebrek weer voorkomt; en
- c. Zich voor te bereiden om den rijsthandel zoo gauw mogelijk voor altijd te monopoliseeren, opdat het leven der millioenen dan niet steeds afhankelijk gesteld wordt van de genade of ongenade der in den normalen tijd zoo nuttige maar op het critieke oogenblik zoo gevaarlijke tusschenhandelspersonen, zooals mijn geacht medelid, de heer Teeuwen, ze eergisteren zoo juist heeft genoemd.

De heer Oetoyo: Mijnheer de Voorzitter! In de najaarszitting van het vorige jaar heb ik bereids mijn waarschuwend stem doen hooren over de toentertijd reeds met vrij groote zekerheid verwachte rijstschaaerste hier te lande. Nu zijn wij midden in die schaaerste, d. w. dus zeggen dat zij nog niet tot het toppunt is gestegen. Of op dit toppunt een bepaalde voedselcrisis zal tronen is voor mij, die bij gebrek aan de noodige gegevens het geheel niet kan overzien, al heel moeilijk uit te maken.

Ook de rede van den heer Directeur van Landbouw van eenige dagen geleden heeft, althans voor mij, niet het noodige licht vermogen te brengen. Wel werden daarin cijfers geproduceerd van de door de Regeering ingekochte en gedistribueerde rijst en andere voedingsmiddelen; wel kreeg men een opsomming van de Regeeringsmaatregelen ter bestrijding van de crisis, om aan te toonen dat de Regeering steeds diligent is geweest — iets, waar althans mijnerzijds niet aan wordt getwijfeld — maar, een bepaalde conclusie, liefst door cijfers gestaafd, in hoever al die maatregelen tot bezwering van den ramp zullen vermogen bij te dragen, heb ik noode gemist.

Toch is zulk een conclusie broodnoodig, willen wij de toekomst met een gerust hart tegemoet gaan.

Intusschen bereiken ons van verschillende zijden berichten van abnormaal hooge voedselprijzen, vooral van rijst, met als gevolg: vaststelling van maximumprijzen, die den toestand nog ingewikkelder maken;

rijstdistributie;

verhuur van gronden aan landgenooten tegen abnormaal lagen prijs;

verkoop van vee in abnormaal grooten getale;

verpanding van huisraad en landbouwgereedschappen.

Nog een paar dagen geleden vernam ik van absoluut geloofwaardige zijde, dat in zekere streek een Inlandsch scholier gedurende de lesuren van zijn stokje is gevallen door ondervoeding.

Te pessimistisch aangaande de hoogte, die de huidige rijstcrisis zal bereiken, kunnen wij dus niet zijn. Dit mogen wij ook niet, omdat optimisme in deze in velerlei opzicht spannende tijden, allicht tot verslapping der

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Oetoyo.)

voorgenomen maatregelen zou kunnen leiden. Liever een weinig pessimistisch dan te veel optimisme dus.

Mijnheer de Voorzitter! Waar de heer Directeur van Landbouw zoo karig is geweest in zake mededeeling van de gevolgen, die de genomen maatregelen op de rijst-schaarschte hebben gehad, acht ik het niet ongewenscht de voornaamste dier maatregelen in nadere beschouwing te nemen en begin met de vaststelling van maximum-prijzen.

Daareven heb ik er reeds met een enkel woord op gewezen dat deze maatregel de kwestie nog ingewikkelder heeft gemaakt. Dit is m. i. een gevolg daarvan dat die vaststelling op de meeste plaatsen niet tijdig genoeg is verordonneerd, terwijl de prijzen — althans in verband met de late vaststelling — te laag zijn genomen.

Een te laag gestelde maximumprijs heeft het vasthouden der voorraden ten gevolge. Nu zegge men niet: dan zullen wij die voorraden, die men toch volgens de bepalingen aan het Bestuur moet opgeven, in beslag nemen; want de practijk in de laatste maanden heeft geleerd, dat het den bezitters nog altijd mogelijk is voorraden verborgen te houden, althans als deze niet al te groot zijn.

Bovendien hebben te lage maximumprijzen ten gevolge, dat men clandestien rijst verkoopt, en dan tegen veel hooger prijzen dan men anders had kunnen aanleggen. Bij elke transactie toch, die in het verborgen geschiedt, terwijl de drang tot die transactie bijna uitsluitend van den koper uitgaat — die immers coûte que coûte rijst moet hebben — is deze geheel aan den verkoper overgeleverd. En als beide partijen overeenkomen bij eventueel onderzoek gefingeerde, lage prijzen op te geven, is het Bestuur niet in staat den verkoper voor de overtreding voor het gerecht te brengen, en zal het dezen niet moeilijk vallen zijn restant rijst tegen abnormaal hooge prijzen van de hand te doen. De lieden met den grootsten durf profiteren er van, maar zij, die de overheid ter wille zijn, worden er de dupe van.

Maar, gesteld dat het den ambtenaren gelukt, zulke drastische maatregelen te nemen, dat verkoop van rijst boven de maximumprijzen, zij het niet geheel, dan toch grootendeels wordt tegengegaan — iets wat ik een onmogelijkheid acht —, zoo zou men oppervlakkig geneigd zijn te gelooven, dat men daarmee de heele Inlandsche bevolking helpt en alleen de rijstopkopers van beroep treft. Toch is dit in geen deele het geval.

Wel is waar voorkomt men daarmee dat de consument al te hooge prijzen betaalt — altijd, het zij nadrukkelijk herhaald, als het ons gelukt transacties boven de maximumprijzen tegen te gaan — doch daarmee treft men ook niet in geringe mate — en dit wordt dikwijls over het hoofd gezien — de breede schare van bakoels, vooral vrouwen, die er een bestaan in vinden om padi bij gédèngs van 1/4 picol, eens om de 5 à 6 dagen te koopen,

deze padi tot bras te verstampen en als zoodanig weder te verkoopen. Deze lieden, die de onmisbare maatschappelijke taak vervullen de rijst tot in de verste uithoeken der desa te distribueeren, zijn alsdan verplicht de duur ingekochte padi tegen lager prijzen in brasvorm te verkoopen en dus zich een aanmerkelijk verlies te getroosten.

Vandaar het algemeen waargenomen verschijnsel, dat direct na de vaststelling van te lage maximumprijzen, gedurende eenige dagen er geen brasverkoopsters op de pasar verschijnen. Na die periode, al wanneer zij het niet langer meer kunnen uithouden omdat zij weer contanten moeten hebben, komen zij wel alweer ter markt, doch niet dan na in stilte tranen te hebben gestort, over het voor hun doen aanmerkelijke verlies, dat zij zich moeten getroosten. Alzoo komt de zaak wel alweer in orde, maar fair tegenover deze breede schare van minimumlijders is toch anders.

In de tweede plaats zijn te lage max.-prijzen oorzaak dat de padiopkopers de volgende jaren niet zulke hooge prijzen zullen durven aanleggen dan anders. Steeds toch hangt hun het Damocles-zwaard boven het hoofd, dat zij hun waar niet boven een zeker maximum zullen kunnen verkoopen. Dit is, zooals gezegd voor de volgende jaren, een niet te onderschatten nadeel voor den rijstverbouwer in het algemeen, d. i. voor 90% van de geheele Inlandsche bevolking hier op Java.

Ook in een ander opzicht werken te laag gestelde max.-prijzen fnuikend, nl. voor die rijstverbouwers, die gewend zijn een gedeelte van hun product op te bewaren voor de rijstschaarschte maanden. Deze lieden zien zich het loon van hun spaarzin ontglippen, met het natuurlijk gevolg, dat, worden telken jare te lage max.-prijzen aangenomen, het aantal spaarzame rijstproducenten geleidelijk gaat verminderen, wat voor de rijstvoorziening van Java ten langen leste noodlottige gevolgen zou kunnen hebben.

Sommigen zijn de meening toegedaan, dat er toch niet zooveel spaarzame tani's in de desa zijn. De voedselopname op 29 Januari jl., dus zelfs in dezen uiterst critieken tijd, heeft echter zonneklaar bewezen, dat althans in streken, waar het sawahbezit nog niet tot een minimum is gedaald, er nog zeer vele tani's zijn, die voor zichzelf rijst hebben gereserveerd voor de schaarschte maanden. Ware het anders en was men voor rijst uitsluitend aangewezen op de handelaren van beroep, dan had men nog veel ernstiger verschijnselen van voedingsnood waargenomen.

Mijnheer de Voorzitter! Uit het voorgaande leide men niet af, dat ik absoluut tegen vaststelling van maximumprijzen gekant ben. Dit noodzakelijk kwaad moet men wel ter hand nemen, wil men erger voorkomen.

Echter zij men er steeds op bedacht, dat het een „noodzakelijk kwaad” is en blijft, dat zeer ingewikkelde, hoogst ongewenschte toestanden te voorschijn roept. Is men echter genoodzaakt het te hanteeren, dan moet men

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Oetoyo.)

het ook tijdig doen en niet wachten tot de prijzen reeds abnormaal hoog zijn opgelopen. Alleen, is men er reeds vast toe besloten, dan make men ook van te voren tijdig en algemeen bekend, op welke bedragen die prijzen b.v. over 10 à 15 dagen zullen worden gefixeerd, zulks ter voorkoming dat de hiervoren genoemde kleine bakoels van den maatregel de dupe worden.

Intusschen spreekt het vanzelf, dat het beter zou zijn de vaststelling van maximumprijzen geheel onnoodig te maken. En dit is althans n. m. m. zeer goed mogelijk, als de Regeering maar niet schroomt Zich aan koud water te branden, en tijdig, in den tijd van den grooten padi-oogst, voldoende voorraden op laat koopen om deze in de rijstschaarsche maanden, bij gedeelten, weder in de open markt te brengen, telkens zoodra de rijstprijzen boven het normale — d. w. z. boven de normale prijzen in de betreffende dure maand — dreigen te stijgen.

Vraagt men mij af, wat onder voldoende voorraad op te koopen rijst moet worden verstaan, zoo zou ik de volgende calculatie willen maken:

De Regeering verzekerde Zich middels contracten, waaraan niet te tornen valt, van een zoo groot mogelijken rijstinvoer van buiten Ned.-Indië. Het verschil van deze gecontracteerde rijst met den normalen jaarlijkschen invoer, nog verminderd met de hoeveelheden, die men door de te nemen maatregelen meer denkt te kunnen produceeren, zoomede met de hoeveelheden, die men door bijzondere maatregelen denkt uit te kunnen sparen, vulle men aan door binnenlandschen opkoop in de maanden van den grooten padioogst.

Waar deze oogst nog ettelijke maanden op zich zal laten wachten, heeft de Regeering volop den tijd, Zich van de hiervoren bedoelde invoercontracten te verzekeren en den invloed van de andere te nemen maatregelen na te gaan. Doch is men reeds met een en ander gereed, dan schrome men ook niet aan den opkoop van de ontbrekende binnenlandsche padi groote sommen te besteden, zoo noodig tot het 2 of 3 dubbele bedrag van wat de Regeering in het afgelopen jaar daaraan heeft uitgegeven. Ook schrome de Regeering niet de bevolking voor de opgekochte rijst het volle bedrag te doen betalen van wat Zij er aan heeft besteed. Dat in dezen tijd zulke hooge rijstprijzen zijn kunnen worden aangelegd, is wel een bewijs dat het den Inlander geenszins aan koopkracht ontbreekt.

Mijnheer de Voorzitter! Tot mijn geruststelling meen ik uit de rede van den heer Directeur van Landbouw te kunnen opmaken dat deze Departementschef het vaste voornemen heeft opgevat in deze richting werkzaam te zijn. Eén passage uit die rede echter heeft mij een weinig ongerust gemaakt, nl. die waar de Directeur te kennen gaf slechts dáár padi te zullen laten opkopen, waar dit „tegen redelijken prijs mogelijk blijkt”.

Uit een zuiver finantieel oogpunt beschouwd, zou deze houding zeker te verdedigen zijn, doch de heer Directeur

neme ook in aanmerking, dat de primaire eisch toch is, dat er geen rijsttekort mag komen met al de funeste gevolgen van dien, zooals boven reeds is uiteengezet. Alle andere overwegingen zijn bijzaak.

Mijnheer de Voorzitter! Nog op een anderen maatregel, die het mogelijk maakt, dat zonder dwang zoo goed als de geheele Inlandsche landbouwende bevolking althans in staat wordt gesteld mede te werken tot gelijkmatiger distributie van den binnenlandschen rijstvoorraad, zou ik hier gaarne willen wijzen nl. de instelling van padibeleenschuren.

Zooals bekend, verkoopt de Inlander van zijn padi veel dadelijk na den oogst. Door het groot aanbod wordt de prijs zeer gedrukt, vandaar het groote verschil tusschen de padiprijzen dadelijk na, en eenige maanden vóór dien grooten oogst.

Tot dien verkoop op groote schaal is de kapitaalarme landbouwer verplicht omdat zijn meeste jaarlijksche uitgaven, zooals voor nieuwe kleeren, op dien grooten oogst moeten wachten. Zonder verkoop van een groot deel van zijn oogst kan hij zich geen kleeren aanschaffen, noch de huwelijksplechtigheid van zijn kinderen bekostigen als anderszins.

Door lieden, die zich niet in de desatoestanden kunnen indenken, wordt dit eenvoudig beschouwd als geldverspilling zonder noodzaak. Zoo dadelijk zal zelfs blijken dat dit voor sommige ambtenaren aanleiding is, niet om den Inlander te helpen, maar juist om hem niet te helpen.

Uitgaande van dit algemeen waargenomen verschijnsel van padiverkoop op groote schaal dadelijk na den grooten oogst, is dezerzijds een voorstel ingediend om Kromo in de gelegenheid te stellen aan geld te komen zonder geheel van zijn padi afstand te behoeven te doen, hetgeen te bereiken is door hem geld in leen te verstrekken op onderpand van zijn padi. Natuurlijk moet hij er rente voor betalen en wel zooveel als alle kosten van opschuring en beheer van de beleende padi in totaal bedragen. Ook spreekt het vanzelf, dat de beleensom zoo laag moet worden gesteld, dat van de niet ingeloste padi hoofdsom plus rente door verkoop in den duren tijd moet kunnen worden gedekt.

Gevolg van de instelling der padibeleenschuren zou zijn:

dat er dadelijk na den grooten oogst niet te veel padi op de markt wordt geworpen, zoodat de prijs niet abnormaal wordt gedrukt;

dat als gevolg van de vrij hoog blijvende rijstprijzen, na den grooten oogst, er niet veel rijst als het ware wordt vermorst op slametans en feesten;

dat zoodra de padiprijzen flink zijn gestegen, er steeds beleeners zullen zijn die hun pand inlossen om te verkoopen, zoodat die prijzen, door het grooter aanbod, op peil worden gehouden;

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Octoyo.)

dat de hoeveelheid padi, die tot diep in de schaarsche maanden beschikbaar blijft, zeer zal vermeerderen;

dat men daarmede de Inlandsche landbouwers althans in de gelegenheid stelt, mede van de hooge rijstprijzen vanaf eenige maanden vóór den grooten oogst te profiteeren. De verstandigen zullen van de hun aangeboden gelegenheid gebruik maken en de onverstandigen niet; doch zoodra deze laatsten door het voorbeeld der verstandigen het geldelijk voordeel inzien van padibeleening, zullen zij er meer en meer gebruik van maken, zoodat de instelling in zekeren zin ook educatief werkt.

Men bedenke wel, dat ook in den Europeeschen handel en industrie beleening van producten veel voorkomt. Zij schijnt noodig te zijn om het kapitaal zooveel mogelijk te doen rouleeren en niet al te lang in zeker handelsproduct vast te leggen.

Eenig philanthropisch idee ligt aan het voorstel dus niet ten grondslag en niettegenstaande men het er over eens is dat er zeer veel nut van te verwachten is als de instelling slaagt, is het voorstel toch op een der hoogere bureau's gestrand, voornamelijk omdat men den Inlander niet ontwikkeld genoeg acht om er nuttig gebruik van te maken.

Alle mogelijke bezwaren werden tegen het voorstel aangevoerd. O. a. werd gewag gemaakt van een proef, ettelijke jaren geleden genomen met padi-inbreng tegen verleening van voorschotten, welke proef geen bevredigend resultaat heeft gegeven.

En of dezerzijds werd gewezen op de fouten die men bij die proef maakte als oorzaak der mislukking, fouten die men door de ondervinding geleerd, zeer goed kan vermijden, toch blijft men er sceptisch over gestemd.

Liever gaat men er toe over den Inlander op desakoempelans tot op zij leggen van padi voor den moeilijken tijd zoogenaamd te overreden, maar in waarheid te dwingen. Daartoe acht men hem wel ontwikkeld genoeg.

Hoe hij alsdan aan contanten moet komen om zijn kleeren te betalen etc., moet hij maar zelf weten. Waarschijnlijk komen de meesten bij woekeraars terecht, die er een goed slaatje uit slaan.

Waar de Directeur van Landbouw blijkens zijn daareven aangehaalde woorden is teruggeschrikt voor de groote uitgaven, verbonden aan binnenlandschen padi-koop op groote schaal, beveel ik met nadruk de instelling van padibeleenschuren aan, als middel om met minder uitgaven toch veel rijst gereserveerd te krijgen. Uiteraard is ook hieraan finantieel risico verbonden, doch minder dan aan de andere voorgenomen maatregelen.

Mijnheer de Voorzitter! Met de bespreking van mijn voorstel tot de oprichting van padibeleenschuren ben ik ongemerkt aangeland op het gebied der maatregelen, voor de volgende jaren te nemen, om den rijstnood tegen te gaan.

In dit opzicht is de rede van den heer Directeur van Landbouw zeer uitvoerig geweest. Ik zal die rede niet geheel op den voet volgen, te meer, waar de meeste voorgenomen maatregelen in mijn oog toe te juichen zijn.

Op sommige punten echter kan ik de meening van den heer Directeur niet deelen, zoo inzake de plaats die de Directeur denkt in te ruimen voor de cultuur van Oostmoessonpadi, de z.g. gadoe-cultuur, als middel om de komende rijstschaarschte te bestrijden.

Op blz. 13 van zijn rede staat: „Er zijn vele duizenden „bouws niet gesanctioneerde (gadoe-) aanplant door wat „tergebrek mislukt, terwijl beplanting der zelfde „de gronden met polowidjo belangrijk tot de „voedselvoortbrenging had kunnen bijdragen”.

Tegen deze tirade zou ik in alle bescheidenheid willen aanvoeren:

dat zooals bereids door ons geacht medelid den heer Tjipto Mangoenkoesoemo is opgemerkt, een mislukking van 27.500 bw. — zooals de Directeur op blz. 9 vermeldt — op een aanplant van circa 600.000 bw., d. i. een mislukking van slechts $4\frac{1}{2}\%$, niet schrikbarend groot kan worden genoemd;

dat, wil men een zuiver beeld verkrijgen, daarbij dient te worden vermeld, mislukking van hoeveel bouws gevolg was van den eisch der suikerfabrieken om gadoe-aanplant, zijnde niet gesanctioneerd, het noodige water te onthouden;

dat het nog de vraag is, of bij beplanting derzelfde gronden met polowidjo ook geen mislukkingen zouden voorkomen;

en ten slotte — en dit is in mijn oog wel het voornaamste waar het op aankomt —

dat wij hier op Java geen tekort hebben aan voedingsmiddelen in het algemeen, doch speciaal aan rijst.

Uit het praeadvies der heeren Lulofs en van Vuuren, aan de Vereeniging van Koloniale studiën uitgebracht, blijkt dat op Java meer in- dan wordt uitgevoerd van 7 tot 18 duizend ton voedingsmiddelen buiten rijst, en ruim 195 tot 400 duizend ton rijst. Tegenover een rijsttekort van gemiddeld 300 duizend ton staat dus een tekort aan andere voedingsmiddelen van slechts 12 duizend ton, een tekort, dat gemakkelijk door uitbreiding van aanplant kan worden aangevuld.

Buitendien mag men geenszins over het hoofd zien, dat men polowidjo ook op droge gronden kan planten, mais slechts in de periode met eenigen regenval, doch cassave zoo goed als ten allen tijde, als men den grond maar flink bewerkt. Vrees voor gebrek aan andere voedingsmiddelen dan rijst behoeft dus niet te bestaan.

Waar het hier om gaat is dus alleen en uitsluitend rijst en niets anders. De rijstproductie moet tot het hoogst mogelijke worden opgevoerd, wil men de door mij daareven en ook door andere leden van ons College gesignaleerde verwikkelingen vermijden. En daartoe is

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Oetoyo.)

opvoering van de opbrengst der padi gadoe een eerste vereischte.

Nu zou er bij mij geen bezwaar tegen bestaan, als „den Residenten een wettelijke bevoegdheid tot regeling van de gadoeteelt” wordt toegekend, zooals blijkbaar in de bedoeling van de Regeering ligt, mits in de commissies waarmede die Gewestelijke Bestuurshoofden overleg moeten plegen, de stem van den Inlandschen landbouwer niet enkel op papier, maar ook in werkelijkheid, voldoende gewicht in de schaal legt.

Ook zou ik gaarne in beginsel vastgesteld willen zien, niet dat men zooveel padi gadoe toelaat als bij mogelijk geringen regenval toch nog zal gelukken (het minimum), doch wèl, dat, gezien de waterhoudendheid van den bodem, daarop zooveel padi gadoe mag worden geplant, als bij meer dan normalen regenval kans van slagen heeft (het maximum). Oostmoessons met meer dan normalen regenval toch komen periodiek, eens om de 2 à 3 jaren voor, en dan acht ik het rationeeler het risico van mislukking zoo goed als uitsluitend door den belanghebbenden planter te doen beoordeelen, dan door de meest deskundige commissie, die den terugslag van het al of niet gelukken van den aanplant niet in eigen beurs voelt.

Mijnheer de Voorzitter! In dit verband zou ik ook nog een enkel woord willen zeggen over the topic of the day van dit vergaderseizoen, n.l. de kwestie van verplichte inkrimping van het suikerareaal.

Echter werkelijk slechts een enkel woord, daar de kwestie n.m.m. reeds genoeg van verschillende zijden is belicht.

Uit de debatten, zoowel in als buiten ons College, moet ik opmaken, dat een eventueele inkrimping een groot nadeel, van ettelijke millioenen, zou bezorgen in eerste instantie aan de suikerindustrie zelf en in tweede instantie ook aan den Staat en aan de Inlandsche bevolking, vooral in suikerstreken. Dat dit waar is, kan in mijn oog niet worden betwijfeld. Doch evenmin is het aan twijfel onderhevig, dat ons eiland Java beslist meer rijst moet produceeren; ook dit staat vast.

Nu is het, n.m.m. althans, niet bepaald noodig, dat die rijst op de voor riet bestemde sawahs wordt geplant; daarbuiten zijn er nog genoeg gronden, die ook in den Oostmoesson met rijst te beplanten zijn, als er maar water is.

Ook is het bekend dat de suikerfabrieken in het algemeen meer van het Oostmoessonwater krijgen dan haar naar rato van de door haar ingenomen uitgestrektheid toekomt.

Al die omstandigheden in aanmerking genomen, wil het mij rationeel voorkomen dat de Regeering het suikerareaal onaangeroerd laat, doch beslag legt op dat gedeelte van het water wat anders voor het kwart gedeelte der riettuinen bestemd zou zijn om dit aan te wenden ter bevordering van de padi gadoeteelt.

(Oetoyo e. a.)

Nu zegge men niet dat met dat weinige water toch niet veel padi gadoe kan worden geplant, want als suppletie gebezigd, kunnen daarmede in vele streken honderden bouws sawah, die anders met polowidjo moeten worden beplant, voor den gadoeteelt worden ten nutte gemaakt.

En wat de suikercultuur aangaat, deze acht ik krachtig en ook pienter genoeg, om, met het alsdan voor haar beschikbare restant water woekerende, genoeg product te maken om de door haar verwachte winst toch te kunnen behalen. En mocht die winst wat kleiner dan anders zijn, dan moet zij het maar voor het goede doel over hebben.

De woorden van ons geacht medelid den heer Schmutzer in de najaarszitting van het vorige jaar, dat in Zuid-Jogja de suikercultuur zich zeer goed kan behelpen met gegraven putten voor de irrigatie harer tuinen, doen bij mij de gegronde hoop rijzen, dat ook elders even energieke suikerfabrikanten als in Zuid-Jogja te vinden zijn, die zich met het graven van putten dan wel de oprichting van pompstations kunnen behelpen, als zij daartoe maar door de omstandigheden zijn gedwongen.

Waar de suikerwereld bij monde van hare woordvoerders verzekert, ten volle bereid te zijn op andere wijze mede te werken tot de opvoering der voedselproductie hier te lande, als haar plantareaal maar niet wordt ingekrompen, meen ik verzekerd te kunnen zijn van hare groote ingenomenheid met dit in ernstige overweging gegeven compromis.

De heer Schmutzer: Ik heb juist gezegd, dat de suikerindustrie zich op die manier niet kan behelpen!

De heer Oetoyo: Dan heb ik dat verkeerd begrepen. Mijnheer de Voorzitter! Nog op een andere aangelegenheid wil ik terloops de aandacht vestigen, n.l. dit:

Waar de heer Directeur van Landbouw in zijn rede niet zelden lang stilstaat bij rapporten van elders, waarin wordt gewag gemaakt van de voorliefde, die de Javaan heeft voor in die rapporten aanbevolen surrogaten van rijst, meen ik daaruit te moeten concluderen dat de Directeur de aanmoediging van het gebruik van die surrogaten gaarne zou zien. Als middel om de consumptie van rijst te beperken, is het ook zeer aan te bevelen.

Alleen vrees ik dat die aanmoediging zal plaats hebben voornamelijk door de befaamde „leiding en leerling”, die den Inlanders het meest afschuwelijke rijstsurrogaat met een effen gezicht doet slikken . . . . . ten minste in bijzijn van den bestuursambtenaar. Trouwens een enkele keer gebruik van rijstsurrogaat is ook zoo erg niet; doch moet men zich dag in dag uit er mee behelpen, dan raakt men ten langen leste zijn humeur kwijt. Zelfs ken ik Westersch opgevoede landgenooten, die een onbehagelijk gevoel in hun maag krijgen als zij 's morgens, 's middags en 's avonds alleen aardappelen en brood te eten krijgen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Oetoyo.)

Eenmaal daags rijst moeten zij minstens binnen krijgen, willen zij zich „seneng” voelen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter! Nog veel erger is het met den gewonen desaman gesteld: waar hij gewend is aan maïsvoeding, geeft hij de voorkeur aan djagoeng zelfs boven rijst, doch waar hij gewoon is om rijst te eten, moet hij minstens eens per dag ook rijst hebben. Wil de Regeering den Inlander tot het gebruik van meer polowidjo overhalen, dan dient Zij zich niet te bepalen tot evengenoemde „leiding en leering”, doch dan moet Zij door oprichting, overal, op de meest gunstige plekken in de desa, van waroengs (gaarkeukens), waar geen rijst, doch alleen smakelijk toebereide polowidjo met de daarbij behorende toespizzen tegen kostprijs te koop is, den Inlander er vanzelf en vrijwillig toe bewegen om zijn maag meer en meer aan polowidjovoeding te gewennen.

Zelfs stel ik mij voor, dat als men er dezer dagen mee begint, terwijl de prijzen der te koop aangeboden maïs- of cassavespizzen op veel lager worden gesteld dan bij het eten van rijst, dat de vermindering der rijstconsumptie in de streek reeds binnen de maand, in elk geval nog gedurende deze periode van rijstschaarschte, aanmerkelijk geslonken zal zijn. Het grootste gebrek van „leiding en leering” is, dat zij niet tevens voor weinig geld verkrijgbare, naar den smaak van de inwoners der streek toebereide andere spizzen in het bereik van den kleinen man brengt.

Mijnheer de Voorzitter! Aan het eind van mijn betoog gekomen, wil ik even de aandacht vestigen op de woorden van den heer Directeur van Landbouw op blz. 14 van zijn rede, luidende: „Verder is in overweging een wettelijke regeling van de bevoegdheid van de Hoofden van Gewestelijk Bestuur om in overeenstemming met deskundige adviezen en na overleg met de belanghebbenden, plant- en waterregelingen vast te stellen”.

Mijn appreciatie van dit voornemen der Regeering hangt af van den invloed die de „deskundige adviezen” en de „belanghebbenden” op de beslissing zullen hebben. Wordt hierbij meer invloed toegekend aan de belanghebbenden zelf, en is het ook mogelijk dezen vrijuit te doen uitspreken zonder door wijsneuzige ambtenaren in deze of gene richting te worden gestuurd, dan kan er inderdaad veel nut van uitgaan. Doch geven de „deskundige adviezen” den doorslag, dan vrees ik met groote vreeze, dat het in de desa spaak zal loopen.

Wie ter zake het overigens uitnemende praeadvies van den heer Smits heeft gelezen, moet wel tot de conclusie komen, dat althans ter Sumatra's Westkust de regeling gunstige resultaten heeft afgeworpen. Maar ..... Java is Sumatra's Westkust niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ken Sumatra's Westkust niet, maar stel mij toch voor dat de economische toestanden aldaar minder ingewikkeld zijn dan hier op Java, zij het alleen omdat er geen suikerfabrieken zijn, die in

(Oetoyo e. a.)

sommige maanden van het jaar duizenden werkvolk noodig hebben. Ook het in massa werkzoeken elders, zooals in groote steden, bij spoor- en tramwegmaatschappijen — allemaal omstandigheden, die de meest vernuftige berekening zouden kunnen doen falen — zal daar minder voorkomen dan hier. Wat voor Sumatra's Westkust goed is, behoeft het dus ook niet te zijn voor Java.

Welke ontstemming en welk verzet een waterregeling die met de toestanden geen voldoende rekening houdt, onder de Inlandsche bevolking kan teweeg brengen, heeft ons de Demaksche plant- en waterregeling van eenige jaren geleden geleerd. Heele desa's lieten zich toentertijd wegens z.g. waterdiefstal straffen. De regeling werd zoo kunstig in elkander gezet, dat, als ik de in omloop zijnde berichten mag gelooven, in sommige regenrijke jaren de van regen afhankelijke sawahs vroeger mochten en ook konden worden beplant dan die welke van de irrigatiewerken water moesten ontvangen.

Alvorens tot de afkondiging der voorgenomen plant- en waterregeling over te gaan, zou ik dus den heer Directeur van Landbouw in ernstige overweging willen geven, de op dat gebied hier op Java opgedane ervaring in nauwgezette studie te nemen. Misschien dat het dienstig kan zijn om toentertijd gemaakte fouten te vermijden.

De heer Cramer: Mijnheer de Voorzitter, behoeft ik hier te herhalen wat reeds vele sprekers voor mij gezegd hebben nl. dat de rede van den Directeur van Landbouw ons niet heeft bevredigd? En wel in hoofdzaak daardoor, dat wij geen voldoende overzicht hebben ontvangen van de beschikbare en de benodigde hoeveelheid voedsel in de volgende maanden zoodat het opmaken van een voedselbalans maand voor maand niet doenlijk is. We hebben de opsomming van cijfers en feiten en genomen of nog te nemen maatregelen met betrekking tot de voedselvoorziening vernomen zonder dat daar tusschen een behoorlijk verband is gelegd. Daardoor wordt de indruk gewekt, dat de Regeering geen vaste lijn volgt, maar Zich min of meer door de omstandigheden laat overrompelen. Het is alweer de weifelende houding der Regeering die mij treft. Hoe gaarne had ik niet van de Regeeringstafel de plechtige verzekering vernomen, dat Zij, de Regeering, er voor instaat dat hier geen honger zal worden geleden, dat Zij niet aarzelen zal alle maatregelen te nemen om het spook van den honger de deur uit te houden.

Ik mis de doortastendheid — ik wil niet zeggen de noodige ernst, want ik ben er innig van overtuigd dat deze Gouverneur-Generaal het groote vitale volksbelang van het voedselvraagstuk voor deze landen ten volle inziet — die wij van de Regeering in deze ernstige, kommervolle tijden mogen verwachten. Het komt thans aan op handelen, op daden.

Mijnheer de Voorzitter, wij ingenieurs zijn over het algemeen geen mannen van het woord of van de pen

4de VERGADERING — 22 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer e. a.)

aar mannen van de daad. Wij houden niet van veel drijven of spreken maar van doen.

De heer Whitlau: Dan bent U een uitzondering op den regel.

De heer Cramer: Uitzonderingen bevestigen den regel, mijnheer de Voorzitter.

En dit verwacht ik op dit oogenblik ook van de Regeering.

Mijnheer de Voorzitter: In de voorjaarszitting heb ik de Regeering reeds verweten dat Zij min of meer vervallen is door de voedselschaarschte. En alhoewel dit is tegengesproken blijf ik bij deze meening; de gevezen geschiedenis van de voedselvoorziening dezer landen gedurende de laatste jaren en de rede van den heer Sibinga Mulder bevestigen dit.

Door Dr. Radjiman is reeds gevraagd wat er door de Regeering is gedaan tusschen 1 October 1915 en Augustus 1917? Het is nu bijna 3½ jaar geleden, dat zich de eerste moeilijkheden in zake de voedselvoorziening hebben voorgedaan, alhoewel het voedselvraagstuk reeds jaren te voren ook al urgent te noemen was, en wat is er gedaan in dien tijd om de produktie op te voeren? Want dit is het voornaamste middel om den honger hier uit te sluiten; als er maar voldoende voedsel geproduceerd wordt zijn alle andere nog te nemen maatregelen in het belang van de distributie enz. toch zoo veel gemakkelijker.

De voedselschaarschte in deze landen dateert niet van 1915 maar was reeds veel vroeger te constateeren, dit bleek o.a. uit een langzaam oploopen van de marktprijzen. Ook blijkt dit uit de cijfers van den invoer. Reeds toen gingen er stemmen op, die er op aandrongen de productie van voedingsmiddelen toch met alle kracht op te voeren. Door verschillende ingenieurs zooals Roman van der Heide werd er op aangedrongen met kracht irrigatiewerken aan te leggen maar er was geen geld en geen personeel beschikbaar.

In October 1912 diende ik een uitvoerige nota in, waarin werd voorgesteld voor ± 10 miljoen irrigatiewerken aan te leggen in Banjoewangi. Daarmee zou men gepaard gaan transmigratie op groote schaal. Ik wees er op dat daardoor de Res. Besoeki de oorraadschuur van padi van Oost Java zou kunnen worden; mede toonde ik in de nota aan het groote belang, dat Java in eigen behoefte zou kunnen voorzien. Wat is er van die plannen geworden? Nog steeds wacht die streek op den aanleg van groote bevoeiingswerken en door den Staat te steunen transmigratie. Ik wil even opmerken dat dit dezelfde streek is waar de heer Ottobander rijsthoeven wil oprichten. Zoo zijn er zoovele plannen onuitgevoerd gebleven. Dit is niet de schuld van de O.W. want dit Departement kon en kan nog niet beschikken over voldoende geld en personeel. Nederland

(Cramer.)

is in allerlei opzichten te kort geschoten in zijn plichten tegenover dit land. Ik kom bij de thans te nemen maatregelen hierop nog terug. Op deze wijze is er een toestand ontstaan zooals wij die nu kennen.

Van morgen kwamen mij weer verschillende berichten ter oore dat in Batavia zelf voedselnood heerscht.

Verschillende Inlanders kunnen op dit oogenblik geen rijst krijgen zoodat werkelijk in verschillende Inlandsche huisgezinnen te Batavia op dit oogenblik reeds honger geleden wordt.

Dit kan ook niet anders. Wij zijn wat ons voedsel betreft aangewezen op het buitenland en nu dat zijn havens heeft gesloten voor den uitvoer van rijst is hier een noodtoestand ontstaan. Men heeft opgemerkt dat het zoo erg niet is dat deze landen niet in eigen voedsel kunnen voorzien, bij zoovele andere landen is dit het geval. Maar die heeren vergeten dat ook in die landen, ja dat in de geheele wereld het voedselvraagstuk opnieuw onder de oogen wordt gezien; dit dienen ook wij te doen.

Er is van deze plaats gezegd dat er wel voldoende voedsel is maar dat de distributie niet deugt, dat als die in orde was er geen honger behoefde te worden geleden.

Mijnheer de Voorzitter, het heeft me bevreemd dit ook te hooren van hen die hier ook inkrimping van den rietaanplant bepleiten. Want als er werkelijk voldoende voedsel was — en nu versta ik onder voldoende, een hoeveelheid rijst (niet vermengd met allerlei surrogaten die de bevolking niet lust) met de daarbij behoorende toesprijzen, die den verbruiker behoorlijk verzadigt, zoodat er geen sprake meer is van ondervoeding — dan zou ik niet zonder meer tot inkrimping van den rietaanplant met 25% kunnen adviseeren.

Als ik dit laatste echter wel doe, dan is het omdat ik er niet van overtuigd ben dat hier voldoende voedsel, zelfs met de best ingerichte distributie, is.

Beter gezegd, ik voor mij mis de stellige zekerheid, die ik wensch te hebben, dat hier een zoodanige hoeveelheid voedingsmiddelen beschikbaar is en zal blijven dat hier door de bevolking geen honger zal worden geleden. En, Mijnheer de Voorzitter, hier mag en zal geen honger worden geleden al kost dit tientallen van miljoenen. Een menschenleven is mij weer waard dan een buidel goudstukken. Wanneer wij hier de verschrikkelijke beschrijving hooren, door m'n geacht medelid Tjokroaminoto — die beter dan ambtenaren de behoeften van het volk kent — gegeven, van de toestanden die hier thans heerschen dan moet bij den Volksraad en bij de Regeering de vaste wil voorzitten alles te doen wat in Haar macht is om dien vreeselijken voedselnood zooveel mogelijk te lenigen.

Heerscht hier voedselnood?

De Regeering heeft daarop geen bevredigend antwoord gegeven. De gegeven cijfers zeggen, waar de statistiek alles te wenschen overlaat, weinig. De feiten door den heer Tjokroaminoto en in de kranten genoemd, de reus-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

achtige stijging der voedingsmiddelen wijzen er op dat ondanks wellicht geruststellende rapporten van Hoofden van gewestelijk Bestuur inderdaad ernstig gebrek aan voedingsmiddelen bestaat. En dat kan ook niet anders. Wij zijn zooals ik reeds opmerkte aangewezen op den invoer van rijst van buiten en die is in de laatste maanden al buitengewoon gebrekkig geweest, terwijl het zich niet laat aanzien dat daarin in de toekomst veel verbetering zal komen. Daarop mogen we dus niet rekenen, zoodat wij in hoofdzaak op ons zelf zijn aangewezen.

Hoe is het nu met de uitbreiding van den aanplant van voedingsgewassen gesteld? Ontegenzeggelijk is die uitbreiding vooral van tweede gewassen niet gering geweest, maar de weersomstandigheden zijn helaas van dien aard geweest, dat die uitbrieding al betrekkelijk weinig zal bijdragen tot de vergrooting van den voedselvoorraad.

Door het uitblijven van de regens heeft niet alleen een verschuiving van den aanplant plaats gehad d. w. z. een groot gedeelte is te laat in den grond gekomen, maar ook de staande aanplant heeft uiteraard daardoor geleden.

Die verschuiving zal tengevolge hebben een grootere mislukking en een minder product.

Hoeveel de totale productie minder zal zijn is zeer moeilijk te schatten. Maar de oogst zal zeker een paar honderd duizend picols rijst minder bedragen. Hetzelfde geldt voor de tweede gewassen, ook door een verschuiving en dus mindere productie.

Ondanks de uitbreiding van den aanplant van voedingsgewassen verwacht ik geen beteekenend grootere productie dan in normale jaren. Waar dan de invoer van buitenlandsche rijst alles te wenschen overlaat en zoo onzeker is behoeft men geen al te groote pessimist te zijn om een voedseltekort over eenige maanden te verwachten. Naar mij van betrouwbare zijde is medegedeeld zal, als de havens Rangoon enz. niet meer geopend worden, de toestand eind van dit jaar ook zeker precair zijn.

Zekerheid in zake de beschikbare voedselvoorraden heb ik niet en vermoedelijk niemand, ook de Regeering niet. De heer Van der Jagt heeft door een beschrijving van de door hem bestuurde afdeling Keboemen te geven, getracht ons gerust te stellen, maar ook hij trekt een wissel op de zoo onzekere toekomst. Wanneer de oogst in deze en de ons omringende landen (wij kennen het Bijbelsche verhaal van de zeven vette en de zeven magere jaren) weer tegenvalt en de buitenlandsche havens voor rijstuitvoer gesloten blijven, wat dan? Is de heer Van der Jagt zeker dat in zijn afdeling dan in plaats van voedselschaarschte geen voedselnood zal ontstaan? Waar het zulke vitale belangen betreft mag geen speculatie in het spel zijn.

De Regeering en wij allen als goede staatsburgers zullen ons de grootste opofferingen moeten getroosten om te voorkomen, dat hier straks hongersnood, met al de daaraan verbonden noodlottige gevolgen, zal uitbreken.

In dat licht bezien acht ik de inkrumping van den rietaanplant met minstens 25% dringend noodzakelijk. Alle andere maatregelen, die genomen kunnen worden om de produktie te verhoogen zullen of te weinig effect hebben of eerst na jaren hun invloed kunnen doen gelden.

Er dient zoo spoedig mogelijk te worden voorzien in den voedselnood. De heer Bergmeijer heeft gezegd, dat de Regeering en de grootcultures zich schuldig hebben gemaakt aan een zeer te laken verzuim, n.l. dat zij niet voldoende overleg met elkaar hebben gepleegd in zake het nemen van maatregelen om in den voedselnood te voorzien. Mijnheer de Voorzitter, ik wil hier de part van de Regeering opnemen. Als wij zien hoe bekend planters en erfpachters den heer Ottolander in zijn loofwaardig streven om de voedselproductie hier op te voeren in zijn hemd hebben laten staan en hoe de wel door de Regeering met de erfpachters gezochte samenwerking op niets is uitgelopen, dan stel ik me voor dat overleg met de suikerindustrielen ook niets had gegeven. Bovendien de liefde komt niet van een kant. De suikerindustrielen wisten dat plannen bestonden om den rietaanplant in te krimpen, waarom zijn ze dan niet zelf een met een plan voor den dag gekomen? De heeren zijn gewoonlijk vindingrijk genoeg. Tegen overleg hebben geen bezwaar, maar ik zie er geen nut in. Wat het denkbeeld van den heer Ottolander betreft om in stede van inkrumping van den aanplant van handelsgewassen een oppervlakte van 100.000 bouws binnen den kortst mogelijken tijd, zoodat wij er direct wat aan hebben, in cultuur (en dan natuurlijk intensief) te brengen, dit lijkt mij, met alle waardeering voor de groote gaven van den heer Ottolander wel wat al te fantastisch.

Ik ben zelf in de gelegenheid geweest zeven jaar lang in de residentie Besoeki ontginningen door de bevolking en van espachts-perceelen mee te maken en ik heb mede dan menigeen in deze vergadering ondervonden wat aan ontginning op groote schaal vastzit.

Het denkbeeld van den heer Ottolander, hoe sympathiek ik dit ook vind, is zeker niet voor directe uitvoering vatbaar. Het zal zeker jaren en jaren duren voor een oppervlakte van 100.000 bouws land intensief in cultuur is gebracht. Die maatregel heeft dan ook op hooft oogenblik weinig beteekenis.

Beteekent de inkrumping van den rietaanplant met 25% zoo weinig ten opzichte van de totale rijstproductie van het tekort? De daaromtrent gegeven cijfers in de praeadviezen van de heeren Lulofs en Smits en die welke we in daarover handelende publicaties van de suikerindustrie vinden deugen over het algemeen niet.

Door inkrumping met 25% komen ongeveer 57500, zeg ik, rond 60.000 bouws ter beschikking van den inlandschen landbouw. Deze gronden zullen nu beplant kunnen worden met polowidjo of padi.

Rekenen wij dat van die gronden in 18 maanden tijd

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

twee padiogsten komen; dit is absoluut niet te gunstig verondersteld.

Ik heb me gedacht, dat van de 60.000 bouws, welke ter beschikking van de bevolking worden gesteld, in den a.s. Oostmoesson b.v. de helft met padi-gadoe wordt beplant en de andere helft met minderwaardige tweede gewassen, die geen water behoeven, of zelfs braak blijft liggen; in den Westmoesson wordt dan alles met padi beplant, waarop dan in den daarop volgende Oostmoesson weer de helft met gadoe wordt beplant, zoodat wanneer men rekent op twee padiogsten dit absoluut niet te gunstig is.

En nemen wij nu een gemiddeld product van 32 picols padi droog aan per oogst, dan brengen die gronden in totaal 60.000×64 picols padi of 60.000×32 picols rijst = 1.920.000 of rond 2 miljoen picols rijst op, overeenkomend met ongeveer 120.000 ton rijst, dus vrij wat meer dan door de praeadviseurs en ook door de Regeering aangenomen.

Het geheele tekort van Java wordt door den heer Smits berekend op ongeveer 400.000 ton. De inkrimping van den rietaanplant met 25% doet dit tekort dus met 30% afnemen, wat toch niet te verwaarloozen valt. Werd de rietaanplant voor een jaar tijdelijk gesupprimeerd dan zou Java zelfs een surplus hebben. Immers zouden dan 4×120.000 of rond 500.000 ton rijst, — of 100.000 ton meer dan het tekort op Java —, meer worden geproduceerd. Er zou dan zelfs uitvoer (ongeveer 100.000 ton) naar de Buitengewesten kunnen plaats hebben.

Dat zonder de suikercultuur er toch nog een groot voedseltekort zou zijn, zooals de heer Bergmeijer op gezag van den heer Smits aanneemt, is dan ook geheel onjuist.

De heer Smits begaat in zijn praeadvies nl. de kardinale fout, dat hij den Oostmoessonaanplant op die door de inkrimping vrij gekomen gronden geheel verwaarloost. Zonder de handelsgewassen zou Indië in z'n behoefte aan voedsel zelf kunnen voorzien. Men onderschatte dus de beteekenis van die inkrimping niet. Nu wordt wel beweerd dat die inkrimping van den rietaanplant eerst in het najaar van 1920 van beteekenis is en dat de omstandigheden dan zoodanig gewijzigd zullen kunnen zijn, dat een dergelijke vermeerdering van de produktie dan nog van weinig invloed meer zal zijn.

Zij die zoo redeneeren begaan een hoogst ernstige fout doordat zij speculeeren op een zeer onzekere toekomst en zooals ik reeds opmerkte daaraan mag de Regeering, waar het hier menschenlevens geldt, Zich niet schuldig maken. Wie kan op dit oogenblik ons de stellige verzekering geven, dat in 1920 de buitenlandsche havens weer voor den regelmatigen uitvoer van rijst geopend zullen zijn; twijfel hieraan is zeer zeker gerechtvaardigd. Ook verleden jaar heeft men min of meer zoo geredeneerd; ja te lang heeft men alles van het toeval laten afhangen. Een tweede fout wordt begaan

door den oogst die van bedoelde 60.000 bouws afkomt tegen het eind van dit jaar geheel te verwaarloozen. Wanneer wij aannemen dat de helft hiervan beplant wordt met padi-gadoe dan leveren die gronden een produkt op van 30.000×16 picols = rond 500.000 picols rijst = ± 30.000 ton. Deze hoeveelheid, welke juist beschikbaar komt als de nood het hoogst aan den man is, is te groot om geheel te worden verwaarloosd. Al zal de inkrimping met 25% ook in hoofdzaak haar invloed in 1920 doen gelden, toch zal zij reeds direct, door het op de markt brengen van een vrij aanzienlijke hoeveelheid ($\pm 8\%$ van het jaarlijksch tekort van Java) juist in de dringendste maanden van het jaar, den heerschenden voedselnood lenigen. Men verwaarlooze dergelijke betrekkelijk kleine aanvullingen van den voedselvoorraad niet, want een klein tekort kan in deze nog niet goed georganiseerde landen dikwijls funeste gevolgen hebben; elke kleine vermeerdering van de produktie is dus meegenomen.

De invloed van die inkrimping is dus niet van zoo geringe beteekenis als de heeren tegenstanders dit wel eens willen voorstellen.

Is deze vermeerdering van de voedselproduktie nu niet op andere wijze te verkrijgen b.v. door met het buitenland onderhandelingen aan te knopen omtrent de levering van een even groote hoeveelheid Rangoonrijst als zou kunnen worden opgebracht door de gronden welke door beperking van de rietcultuur met 25% zouden vrijkomen.

Mijn geacht medelid Teeuwen heeft reeds opgemerkt, dat de op die wijze te verkrijgen hoeveelheid rijst — ongeveer 120.000 ton — extra zal moeten worden ingevoerd boven den toch reeds te verwachten invoer van Rangoon.

Nu hecht ik aan zulke onderhandelingen niet veel, want de geallieerden zullen alleen rijst uitvoeren als zij het zelf niet meer noodig hebben en dan zouden wij — met of zonder inkrimping — het overschot toch hebben gekregen. Ik vrees dat als wij die 120.000 ton rijst krijgen, zoogenaamd in ruil voor de suiker, deze hoeveelheid in mindering komt van de hoeveelheid die wij anders toch hadden ontvangen.

Onafhankelijk van het al of niet slagen dier onderhandelingen (welke zekerheid hebben wij bovendien, dat straks bij eventuele mislukkingen van den rijst oogst in Britsch-Indië enz., de uitvoer toch niet stop gezet wordt) geef ik der Regeering in overweging over te gaan tot inkrimping van de rietaanplant met 25%.

Zoodra de plannen van de Regeering bekend werden is een hevig verzet ontstaan in de kringen van het groot kapitaal, in het bijzonder van hen die bij de suikerindustrie betrokken zijn. De Regeering met name de Gouverneur-Generaal heeft toen kunnen ontwaren hoe vlug de rollen omdraaien als de belangen van het kapitaal ook maar eenigszins bedreigd worden. Er is een actie tegen den

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

Gouverneur-Generaal gevoerd in die kringen en in de van de suikerindustrie afhankelijke persorganen, zoo fel als zelden of nooit in de meest in de oppositie zijnde organen is gevoerd; er werd aangedrongen op het weggaan van dezen Gouverneur-Generaal en deze moest vervangen worden door een williger werktuig van het grootkapitaal, liefst door een die ten zeerste daaraan gelieerd was.

En toen deed zich het feit voor, dat de oppositiepartijen zich achter den Gouverneur-Generaal schaarden en dit zal met betrekking tot de onderwerpelijke kwestie zoo blijven als de eerste bevolkingsbelangen waarom het hier gaat in bescherming worden genomen tegen de schraapen geldzucht van het grootkapitaal. Want anders kunnen wij die hoogst onsympathieke actie niet noemen; het geldt hier immers niet het al of niet voortbestaan van de suikerindustrie — die draai is er wel aan gegeven — maar een, — weliswaar vrij aanzienlijke — winstderving, die neerkomt op een iets minder buitensporig hoog dividend.

Men heeft ons verweten, dat wij onze actie inzake de inkrimping verpolitiekt hebben, maar daarmee is het grootkapitaal zelf begonnen. Deze strijd is het eerste groote conflict tusschen kapitaal en arbeid, tusschen behoud en democratie in deze landen en hij leert ons dat verzoening tusschen beide partijen niet mogelijk is; de eene macht zal voor de andere moeten zwichten. Vele conflicten zullen nog volgen bij de voortschrijdende democratie in deze landen, bij den eisch der boeren en arbeiders om een menschwaardiger bestaan. Bestonden hier geen tegenstrijdige belangen, werden slechts die waren geproduceerd, waaraan de meeste behoefte bestaat zonder dat het doel van winst maken op den voorgrond staat, dan zou door ons hier geen actie gevoerd behoeven te worden, maar zou bij de onzekere toekomst inzake de voedselvoorziening onverwijld worden overgegaan tot het planten van voedingsgewassen in de plaats van — hoe kostbare ook — handelsgewassen.

Deze strijd heeft n. m. m. de noodzakelijkheid bewezen, dat zoo spoedig dit mogelijk is worde overgegaan tot nationalisatie van de suikerindustrie d. w. z. dat de Staat, de te scheppen Regentschapsraden enz. de bestaande suikerondernemingen in eigendom krijgen.

Slechts op die wijze zijn wij verzekerd, dat voortaan niet meer met de hoogste belangen van het volk gespeeld zal worden, alleen maar ter wille van hooge dividenden; eerst dan ook zal de suikerindustrie een voordeel voor de Inlandsche bevolking zijn. Thans kan ik hierop niet dieper ingaan, maar ik hoop bij de a.s. voorjaarszitting met bepaalde voorstellen te komen. En de bevolking zal zeker niet rusten — evenals de Engelsche arbeiders ten opzichte van de mijnen in Engeland — voordat de Staat in het bezit is van de suikerondernemingen.

Ik wil hierbij echter de stellige verklaring afleggen, dat de thans door ons gevoerde actie om de inkrimping van den rietaanplant met 25% het bovenstaande niet

ten doel heeft; onze actie beoogt slechts door inkrimping zoo veel mogelijk gevrijwaard te zijn tegen het spook van den honger. Het denkbeeld van de nationalisatie der suikerindustrie is een denkbeeld, dat ik reeds jaren lang koester.

De door de suikerindustrie gevoerde actie leert ons en m.i. ook de Regeering, dat particuliere grootbedrijven voor de rijstteelt, door het Europeesch grootkapitaal gedreven, uitzondering moeten blijven maar dat het tot de eerste zorgen van den Staat behoort zelf staatsrijsthoeven in grooten getale op te richten. Wij zullen wel gelegenheid hebben daarop later nog eens uitvoerig terug te komen.

Nu een enkel woord over de door belanghebbenden ingebrachte bezwaren tegen de inkrimping van den rietaanplant.

Men heeft in de eerste plaats beweerd, dat de inkrimping met 25% een groot nadeel voor de bevolking zou opleveren (de heer Gerritzen raamt dit bedrag op 6 millioen).

Dit meen ik echter te moeten betwijfelen. Aan werkloon en grondhuur komt per bouw rietaanplant gemiddeld ongeveer f 300.— in handen van de bevolking. Hoeveel brengt nu in de tegenwoordige omstandigheden, met de in de eerste jaren te verwachten rijstprijzen enz. (de gemiddelde padi prijs bedroeg volgens den Directeur van Landbouw voor Januari 1919 voor Java f 6.61 per picol, dus belangrijk hooger dan door mij aangenomen; ook de polowidjo prijzen zijn laag geraamd) één bouw sawah in 18 maanden op, als de bevolking daarvan 1 padi en 3 polowidjo oogsten af haalt?

De opbrengst laag geschat bedraagt dan:

30 pic. padi à f 4.— = ...	f 120.—
3 polowidjo oogsten à f 40.— = ...	„ 120.—

Totaal ..... f 240.—

De polowidjo oogst ad f 40.— is ook laag geschat, in de oorlogsjaren bedroeg die opbrengst in sommige streken f 100.— en meer per oogst.

Deze bedragen vinden we ook genoemd in de Handelingen van 28 Juni 1918 blz. 555 opgenomen noot.

En indien de tani op zijn grond padi gadoe plant wordt de opbrengst:

30 picol padi à f 4.— = ...	f 120.—
30 picol padi à f 5.— = ...	„ 150.—
en 1 polowidjo-oogst à f 40.— = ...	„ 40.—

f 310.—

Gemiddeld wordt dit dus f 275.— per bouw; dit cijfer is zeker niet te hoog aangenomen. Mijn partijgenoot Mühlendorf zal op de vergadering van de Vereniging voor Studie van Koloniale maatschappelijke vraagstukken nog wel hogere bedragen opnoemen. Het verschil dus met het bedrag, dat in handen van de bevolking komt als er riet wordt geplant, bedraagt ±

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

f 25.— per bouw of bij 25% inkrimping $\pm$ 1.5 miljoen. Uit deze cijfers blijkt verder ook wel welk gering belang de bevolking heeft bij de instandhouding der suikerindustrie; zooals die thans gedreven wordt.

De bewering van den heer Bergmeijer, dat bij verdwijning van de suikerindustrie ook het Javaansche volk ten onder zal gaan is absurd; een absolute stopzetting zou niterraard, zooals bij elke groote industrie, een tijdelijke ontwrichting tengevolge hebben, maar deze zou zich spoedig wel weer herstellen. In de afdeeling Banoewangi is door mij eens bij gelegenheid van een onderzoek aan de bevolking gevraagd wat zij voor gevolgen had ondervonden van de suting van twee fabrieken aldaar en de algemeene indruk was, dat de bevolking absoluut niet er op was achteruitgegaan. En er werd mij o.a. verteld, dat na dien tijd de passers veel drukker bezocht werden dan ooit voor dien tijd. Echter vermoed ik, dat wij geen van allen de totale verdwijning van de suikerindustrie zouden wenschen. Ik heb alleen willen aantonen, dat de voordeelen van de industrie voor de bevolking kolossaal overschat worden.

Nu weet ik wel, dat er onderscheid moet worden gemaakt tusschen de grondbezitters, die verstandiger doen hun gronden niet te verhuuren aan de suikerindustrie en de loontrekkende proletariërs, die geen grond bezitten. Het berekende bedrag van 1.5 miljoen is het verschil tusschen wat de loontrekkers, bij inkrimping, minder verdienen en wat de eigenlijke orang tani meer verdient.

De eigenlijke koelies lijden schade door de inkrimping; deze schade behoeft de Staat niet te vergoeden, zij kan die koelies, — voor zoover die geen emplooi vinden bij het bewerken, beplanten enz. der gronden van hun landgenooten —, tewerk stellen aan hoogst nuttige openbare werken zooals b.v. de meer genoemde kringwadoeks enz. Dit is geen weggegooid geld, maar vervroeging van wat er anders toch had moeten gebeuren.

In haar geheel lijdt de bevolking dus een schade van $\pm$ 1.5 miljoen gulden, die zeker goed gemaakt wordt door de verlaging van de eerste levensbenodigdheden. De bevolking zal m.i. in de gegeven omstandigheden dan ook voordeel hebben bij een inkrimping van den rietaanplant. Toen er indertijd sprake was van algemeene suppressie van één oogst in verband met de lage suikerprijzen enz. heeft men zich niet zoo erg druk gemaakt over de belangen van de bevolking (ook de heer Bergmeijer wees reeds hierop) wat trouwens geen gewoonte is in de suikerindustrie. Het is wel de moeite waard om te vermelden hoe men over een en ander gedacht werd.

Ik heb hier voor mij liggen het archief voor de suikerindustrie in Nederlandsch-Indië van Juni 1918 aflevering No. 26.

Daarin komt een zeer levenswaardig artikel voor van Dr. van Harreveld over de tijdelijke inkrimping van den suikerrietaanplant op Java. Hij geeft op blz. 1152 een

staat met cijfers van de verschillende op Java-verbouwde gewassen en laat dan het volgende volgen: „Uit deze cijfers volgt, dat een algemeene economische storing niet door het weglaten van een rietaanplant kan worden te weeggebracht. De storingen zijn lokaal en betreffen o.a. de arbeiders der machinefabrieken, kalkbranderijen, spoor- en tramwegen en de rechtstreeks bij het suikerbedrijf betrokkenen. In de tropen worden zulke storingen echter vele malen gemakkelijker overwonnen dan in de koude streken, waar woning, kleeding, verwarming en voedsel zooveel hooger geldelijke eischen stellen”.

„De grootste moeilijkheid is dus wel de in standhouding van de economie der niet-grondbezitters in de desa. De desa's in de suikerstreken missen bij het uitvallen van een aanplant omstreeks 70 miljoen gulden aan loonen en leveringen, (dat komt dus neer op $\pm$ f 300.— per bouw rietaanplant) hetwelk zich over twee jaren verdeelt, en waarvan het grootste deel zou vallen in het plantjaar 1919. Daarvoor in de plaats treden de verdiensten bij de teelt van voedingsgewassen op het door de suiker verlaten oppervlak, welke bij het vorenstaande bedrag echter niet in de schaduw kunnen staan”. (Ik heb zoo juist aangetoond, dat dit verschil nu niet zoo erg groot is).

„In sommige streken zullen derhalve misschien speciale maatregelen gewenscht zijn, „reliefworks”, die gelegenheid geven tot het verdienen van loonen bij productieve werken. Hierbij kan een volledige samenwerking heerschen tusschen het bestuur en de industrie, die over personeel voor het toezicht beschikt. Wij denken hierbij aan het verbeteren van afvoerleidingen; het graven van permanente wadoeks (de z.g. kringwadoeks), ingevoegd in het leidingstelsel; verbetering van tertiaire leidingen, en dergelijke werken, die een duurzaam voordeel opleveren, voor den Inlandschen landbouw niet minder dan voor de industrie”.

In de 2e plaats dan mist de Staat inkomsten aan binnenkomende belastinggelden, doordat tengevolge van de inkrimping van den rietaanplant minder winst wordt gemaakt door de suikerindustrie. De heer Gerritzen komt tot een bedrag van 9 miljoen, dat aan inkomsten- en oorlogswinst belasting minder in de schatkist vloeit; dit bedrag is vergeleken met de door anderen ter zake genoemde sommen vrij matig.

Ook zal de Staat nog een zeker bedrag derven aan spoorvracht.

Nu wil ik opmerken, dat de voedselvoorziening den Staat eveneens geld kost en dat indien de rietaanplant niet ingekrompen wordt wij hier over 2 miljoen picols padi minder beschikken; in dit tekort zal op een of andere manier dan moeten worden voorzien, en nu vraag ik mij af hoeveel dit den Staat zal kosten?

Met de tegenwoordig vastgestelde prijzen voor de regeeringsrijst komt de Regeering ongeveer uit, maar als

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

wij straks weer rijst zullen moeten betrekken uit het buitenland en de rijstprijzen hier stationair willen houden, zal de Regeering zeker op elken picol eenige guldens moeten toelagen, dus bij 2 miljoen picol, welke als de inkrimping niet doorgaat meer zullen moeten worden ingevoerd, zal de Regeering zeer zeker eenige miljoenen guldens moeten toelagen.

De wenschelijkheid van het stationair houden van de prijzen der regeeringsrijst zal ik wel niet nader behoeven te betoogen, want bij stijging van de prijzen der regeeringsrijst zullen die van de Java-rijst ook omhoog gaan en het budget van den Inlander is niet zoo, dat hij nog meer voor de rijst kan betalen.

De voedselvoorziening zal der Regeering zeker groote bedragen kosten.

Maar volgens de heer Gerritzen dient de Staat eveneens de schade te vergoeden die de suikerindustrie lijdt doordat de onkosten per picol suiker tengevolge van die gedwongen inkrimping hooger worden; de heer Gerritzen berekent deze door den Staat te vergoeden schade op 12 miljoen. Over de rechtmatigheid van deze te vorderen schadevergoeding zal ik thans niet in discussie treden, ik laat dit over aan meer bevoegden, maar billijk acht ik haar niet. Want welke voordeelen geniet de Staat b.v. bij uitbreiding van den rietaanplant, waardoor de productiekosten dalen en de winsten dikwijls zeer aanzienlijk stijgen? Er is verder gisteren hier reeds door den heer Abdoel Moeis opgemerkt, dat ook de bevolking geen schadevergoeding van den Staat heeft ontvangen bij de min of meer gedwongen inkrimping van de door haar geteelde handelsgewassen. Het zou dus een meten met twee maten zijn — hetgeen, zooals de heer Teeuwen terecht opmerkte, ook geldt ten opzichte van de inkrimping van de door Inlanders geplante handelsgewassen — indien de suikerindustrie een dergelijke schadevergoeding, als door den heer Gerritzen genoemd, zou ontvangen.

Verder wil ik dit nog even opmerken, dat als de suikerindustrie met zulke onbillijke eischen komt, de Staat tegenover de suikerindustrie verder niet veel consideratie meer behoeft te hebben. En als contra-paestatie zou de Staat b.v. kunnen besluiten tot onmiddellijke en algeheele afschaffing van de dag- en nachtregering met of zonder kringwadoeks. Daartegen valt m. i. niets in te brengen, de heeren hebben niets te reclameeren, zij hebben lang genoeg van die onbillijke regeling geprofitteerd. En er valt alles voor te zeggen die regeling nu in te trekken, nu voedingsgewassen voorgaan boven handelsgewassen, hetgeen bij genoemde regeling juist precies het omgekeerde is.

Al zou de Staat echter een schade van 12 miljoen aan de suikerindustrie moeten vergoeden, dan kan dit bedrag gemakkelijk terug gekregen worden door het percentage van de oorlogswinst wat te verhoogen b.v. tot 50% of zoo noodig tot een nog hooger percentage; de heeren betalen die schadevergoeding dan zelf. Ik maak me

dan ook niet zoo ongerust over die miljoenen, waarmede de schatkist belast zal worden door de inkrimping van den rietaanplant. De heer Gerritzen vraag op welke manier deze kosten gedekt moeten worden, waar reeds zoo'n groot tekort bestaat. Welnu de in oogstjaar '19 te maken winst door de suikerindustrie, die toch wel, matig berekend, een 120 miljoen (in 1920 zal ook nog wel een aardige winst overblijven) zal bedragen — als de prijzen niet terug loopen —, is zoo buitensporig hoog, dat daarvan voor de schatkist wel wat af kan; een oorlogswinstbelasting van 50% of meer acht ik in deze omstandigheden niet absurd.

De heeren Gerritzen en Birnie hebben een soort dreigement laten hooren, — een geluid dat mij niet onbekend is —, nl. dat als de Regeering zulke maatregelen neemt er veel kans bestaat, dat de Indische leeningen niet zullen slagen; een soort sabotage dus van de „haute-finance”, van de heeren van Aalst c. s.

De heer Baars heeft in het Vrije Woord, doelende op deze heeren, gesproken van saboteurs der voedselvoorziening, ik zou hieraan nog willen toevoegen de woorden: saboteurs der geldvoorziening. Welnu laat de heeren hun gang gaan, wij zijn gewaarschuwd en zullen onze tegenmaatregelen nemen; laat de heeren maar den strijd tot de spits voeren. Ik zal thans hierop niet ingaan maar kom daarop wel terug in de najaarszitting.

De heer Birnie heeft weer eens gejammerd over het afschrikken van het vreemd kapitaal door al die overheidsmaatregelen (afschaffing poenale sanctie, inkrimping rietaanplant, plantdwang enz.); ik zal daarop thans niet ingaan na hetgeen ik hierover vroeger reeds heb gezegd. Alleen wil ik den heer Birnie verwijzen naar het overzicht der vergadering van eergisteren, verschenen in de ochtendeditie van het Bat. Nieuwsblad van gisteren.

Ik lees daarin het volgende:

„Heeft men aan den heer Birnie te danken dat hij er „de aandacht op vestigde hoe afhankelijk Indië van het „kapitaal bij zijn ontwikkeling is, hij schetste die afhankelijkheid verder op een wijze, die in onze oogen „bedenklijk is. Hij sprak namelijk de veel vernomen „meening uit, dat door afschaffing van poenale sanctie „en suikervoorrechten het kapitaal zich uit Indië zou te „rugtrekken, wijl het er niet voldoende bedrijfszeker- „heid vond.

„Tegen dit laatste moet natuurlijk zorgvuldig worden „gemaakt, daar uitheemsch kapitaal hier vooreerst gelokt „en beschermd moet worden, wil de inheemsche wereld „ooit zelf tot kapitaalvorming kunnen geraken, indivi- „dueel of collectief.

„Maar nu verbeelde men zich niet, dat de middelen van „straf op arbeidsverzuim en grondhuur onder politiedrang „de juiste middelen zijn voor dezen tijd.

„Erger nog. Deze middelen schrikken ook „vreemd kapitaal af. En daardoor zijn zij nog

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

„schadelijker voor Indië dan zij op zichzelf reeds moeten worden geacht.

„Voor de stelling, dat poenale sanctie en vorstenlandsche suikertoestanden buitenlandsch kapitaal afschrikken, voeren wij in dit overzicht slechts een enkel bewijs aan.

„Dezer dagen hadden wij een lang onderhoud met een vertegenwoordiger van een dier Amerikaansche grootondernemingen, die hun vertakkingen en relaties over de gansche wereld hebben. Deze Amerikaan was hier gekomen, omdat zijn directie bereid was zich met groote bedragen voor Indië te interesseeren op een gebied, dat voor de ontwikkeling van dit land groote beteekenis heeft.

„Hij deelde echter mede zijn directie te hebben geadviseerd voorloopig slechts op zeer kleine schaal te beginnen, omdat naar zijn meening het in Indië gevestigde kapitaal op een zoo ongezonde basis werkte en zoo weinig op een democratische, dat hij ernstige verstoringen der bedrijfszekerheid verwachtte eer dit kapitaal bereid bleek de moderne bedrijfszekerheid, die op normale sociale verhoudingen berust, te aanvaarden.

„Tot zoolang raadde hij aan, te wachten.

„Wanneer er door wereldondernemingen zoo over poenale sanctie en vorstenlandsche verhoudingen wordt geoordeeld, ware het beter, dat het hier gevestigde kapitaal zich bezighield met zelfhervorming in moderne richting, dan dat het, tegen hervormingen zich lijdelijk verzettend, andere kapitaalgroepen afschrikt”.

Hieruit blijkt wel, dat het vreemd kapitaal niet zoo denkt als de heeren Birnie c. s.

De heeren Gerritzen, van der Jagt, Bergmeijer meenen dat de gronden die vrij komen tengevolge van de inkrimping van den rietaanplant met 25% niet beplant zullen worden met padi enz. omdat er niet voldoende plantmateriaal en werkkrachten en ook niet voldoende irrigatiewater beschikbaar zullen zijn. Voor voldoende plantmateriaal zal de Regeering zorg kunnen dragen. Werkkrachten komen vrij door de inkrimping, ook ploegvee. Wat het irrigatiewater betreft, in den Oostmoesson zal de helft en in den Westmoesson zal alles met padi beplant kunnen worden. Hetgeen daaromtrent in het rekest van het Dagelijksch Bestuur van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrieken in Nederlandsch-Indië van 9 Januari 1919 staat is in het algemeen geheel onjuist.

De heer Bergmeijer heeft gisteren meegedeeld, dat hij vernomen had, dat de vrijwillige inkrimping van verleden jaar weinig resultaten heeft gehad, omdat een groot gedeelte der gronden onbeplant is gebleven.

Ik weet natuurlijk niet in hoeverre dit bericht waar is en in welke omstandigheden de teruggegeven gronden verkeerden, maar het is mij bekend, dat verschillende suikerfabrikanten de slechtste gronden aan de bevolking hebben afgestaan. De Regeering zal, wanneer Zij overgaat tot

inkrimping van den rietaanplant, de noodige maatregelen moeten nemen om te voorkomen, dat zoo iets weer plaats heeft; dit ligt, geloof ik, ook in de bedoeling.

Een andere factor die tot het niet beplanten der vrijkomende gronden bijgedragen heeft is, dat, naar ik vernomen heb, de fabrikanten eischten dat door de bevolking de voorgeschoten grondhuur terugbetaald werd, waartoe zij niet in staat was. Ook daartegen zal de Regeering maatregelen moeten treffen opdat de gronden die door de inkrimping vrijkomen ook werkelijk ter beschikking van de bevolking zullen komen.

Op welke wijze de Regeering dit zal kunnen doen, b.v. door het bedrag der reeds uitbetaalde grondhuur aan de bevolking voor te schieten, kan thans buiten bespreking blijven. Een andere belangrijke oorzaak van het onbeplant laten der gronden is de dag en nacht regeling, die zeker er toe heeft bijgedragen dat groote stukken grond braak hebben moeten blijven liggen. De voorgenomen teeltdwang, zooals die door den heer Sibinga Mulder is aangekondigd, zal zeker verbetering ten goede brengen en ik twijfel er niet aan dat, als de Regeering de maatregelen neemt, die wij hier bepleiten, Zij dan ook zeker weer een beroep zal kunnen doen op de S. I. om Haar behulpzaam te zijn in de beplanting door de bevolking van de tengevolge van de inkrimping vrijgekomen gronden.

Hiermede heb ik de voornaamste bezwaren tegen de inkrimping besproken; in het rekest van het Suiker-Syndicaat zijn nog meerdere bezwaren aangevoerd, deze zijn echter of te onbeteekenend of gefingeerd; een weerlegging daarvan zou mij te ver voeren. De inkrimping van den rietaanplant met 25% komt dus in hoofdzaak neer op een winstderving voor de suikerindustrie; er zal echter nog een zeer behoorlijke winst overblijven, tenminste als de prijzen niet al te veel dalen, wat niet te verwachten is. Ondanks die inkrimping blijft er voor de suikerindustrie, zelfs met een overwinst-belasting van 50%, nog heel wat meer winst over dan in de laatste jaren voor den oorlog toen de prijzen ongeveer de helft van de tegenwoordige bedroegen; te klagen hebben de heeren dus niet. Nu wordt wel weer gejammerd over de duistere toekomst, die de suikerindustrie tegemoet gaat, maar dat heb ik nu al ruim 17 jaar gehoord en 't is er waarachtig in al die jaren niet slechter op geworden.

Een dergelijke veer kunnen de heeren industrielen werkelijk wel laten. De heer Van der Jagt, die zich blijkbaar geroepen voelt in den Volksraad meer de belangen van het Europeesch kapitaal en het kleine groepje Europeanen, dan die van de 50 millioen in veel en veel slechter economische omstandigheden verkeerende Inlanders te behartigen, heeft het nog opgenomen voor de geëmployeerden in de suiker, die in de verdrukking zouden komen door de inkrimping. Nu met het oog op de vette winsten die er gemaakt worden, zal dit zoo heel erg niet zijn; voor een paar duizend geëmployeerden zullen nog wel eenige millioenen aan procenten te verdeelen vallen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

Maar de eenige raad, dien ik dien heeren dan kan geven, is dat zij zich hechter aaneensluiten en tegen de aandeelhouders een actie moeten voeren, als deze hen willen bekibbelen in de tantièmes.

De heer Van der Jagt heeft nog gezegd, dat de aandeelhouders misschien zullen trachten de door hen te lijden winstderving te verhalen op de arbeiders, door deze te bekibbelen op hun loonen. Dit lijkt mij al een zeer onverstandige daad, want ik vermoed, dat dit zeer ernstige botsingen tengevolge zal hebben; ik twijfel er niet aan of de Staat zal dergelijke botsingen weten te voorkomen, niet door het zenden van soldaten of politie maar door in zoo'n geval direct in te grijpen en minimum loonen vast te stellen.

De vraag is zelfs of, na al hetgeen wij van den heer Tjokroaminoto hebben gehoord omtrent de stijging van de prijzen der eerste levensbehoefden en het niet veranderde budget van den Inlander, niet thans reeds de tijd is gekomen voor de Regeering om, zonder de resultaten van het onderzoek der onlangs ingestelde Arbeidscommissie af te wachten, in te grijpen, door vaststelling van minimum loonen in de suikerindustrie en de andere industrieën.

Toch Mijnheer de Voorzitter besef ik ten volle, dat de op deze wijze verkregen 2 millioen picols ten koste van zeer veel geld worden verkregen, maar de rijst is thans duur en waar het hier gaat om al of niet het spook van den honger buiten de deur te houden mogen m.i. geldelijke overwegingen hier niet den doorslag geven. De menselijkheid dient hier aan het woord te zijn en daarvoor moet alles wijken. Dit schijnt de suikerindustrie niet te beseffen, bij haar schijnt de geldzucht alle menschelijke gevoelens te verstikken en deze houding maakt, dat de bevolking op dit oogenblik zeer verbitterd is — zooals zij nog nooit is geweest —, op de suikerindustrie. Er is een strooming, — en de suikerindustrie heeft het er naar gemaakt —, die algeheele opheffing van de industrie voorstaat; dit zou ik betreuren, maar het is zeker, dat er zeer spoedig grondige verandering moet komen in de wijze waarop de suikerindustrie thans gedreven wordt en dit is m.i. alleen mogelijk bij nationalisering van de suikerindustrie.

Mijnheer de Voorzitter. Ik meen thans in eerste instantie van dit onderwerp te mogen afstappen. Mijn advies luidt dus: inkrimping van den rietaanplant met 25%. Van de Regeering zou ik in tweede instantie gaarne uitvoerige inlichtingen vernemen omtrent Hare zienswijze in deze zoo gewichtige aangelegenheid en voorts zou ik dan verder gaarne iets meer positiefs hooren omtrent de door de Regeering in deze te volgen gedragslijn. De Volksraad zal dit ontegenzeggelijk op prijs stellen; de tijd van overwegingen is m.i. verstreken, thans komt het aan op de daad.

Over de betrekkelijke concept-ordomantie tot inkrimping van den rietaanplant zal ik het thans in eerste

instantie niet hebben. Het zou wel wenschelijk zijn dat, indien mocht worden overgegaan tot inkrimping, de Volksraad gehoord werd in deze materie, want het is van het hoogste belang te weten op welke wijze aan dat gebod tot inkrimping uitvoering zal worden gegeven.

Mijnheer de Voorzitter! thans nog een en ander over eenige andere door de Regeering voorgenomen maatregelen ter bevordering van de rijstproductie. Een dezer stipte ik zoo reeds juist even aan nl. de oprichting van rijsthoeven. Het denkbeeld vindt in het algemeen wel bij mij instemming, maar alleen zou ik der Regeering in overweging willen geven niet te veel de denkbeelden van den heer Smits, zooals deze ze heeft neergelegd in zijn voor de Vereeniging voor studie van Koloniaal Maatschappelijke vraagstukken geschreven praeadvies over de voedselvoorziening van N. I., te volgen. Met alle waardeering voor het werk, dat de heer Smits heeft gemaakt van zijn praeadvies, moet het toch van m'n hart, dat de heer Smits getoond heeft van de rijstcultuur in het algemeen nog niet erg op de hoogte te zijn. Het werk draagt de kenmerken van onbekendheid met toestanden buiten Sumatra — en dan nog een deel daarvan — en Zeeland, uit welke provincie naar ik hoor de heer Smits afkomstig is. Een reis naar Californië zal naar ik hoop de inzichten van den heer Smits omtrent de rijstcultuur eenigszins doen wijzigen. Ik kan uiteraard thans op dit praeadvies niet uitvoerig ingaan, maar ik meen toch m'n waarschuwend stem te moeten verheffen tegen de meening alsof de droge rijstteelt nu eigenlijk je ware is en de door de Inlanders eeuwen lang gevolgde natte rijstbouw min of meer te veroordeelen is. Misschien dat ik van avond of morgen op het congres van de zoeven bedoelde vereeniging gelegenheid heb daarover nog het een en ander te zeggen. Mijnheer de Voorzitter, ik heb nog alwat aan irrigatie gedaan en daarbij vooral steeds zeer veel belangstelling getoond in het agronomisch, economisch gedeelte daarvan. Talrijke litteratuur over in de geheele wereld aangelegde bevoeiingswerken zijn door mij geraadpleegd, maar steeds weer heb ik gelezen dat rijst een gewas is dat vrij veel water nodig heeft en ben ik verder tot de conclusie gekomen, dat in het algemeen de rijstcultuur hier op Java niet meer water verbruikt dan elders. De rijstcultuur moet, wil zij intensief gedreven worden en op den duur loonend zijn, een natte en geen droge cultuur zijn. De door den heer Smits voorgestane droge rijstbouw is alleen in zeer bijzondere gevallen mogelijk nl. in streken waar veel en regelmatig regen valt, waar zeer veel grond en heel weinig volk ter beschikking staat, als extensief bedrijf, als voorlooper van de natte rijstcultuur dus. Bij natte rijstcultuur produceert een zelfde stukje grond veel meer en voedt dit veel meer menschen dan bij droog gedreven rijstbouw.

Door den kundigen landbouwleeraar Koens is in eene door hem gehouden lezing ter plantersvergadering te

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

Banjoewangi op 25 Januari l.l. (een verslag hiervan is opgenomen in het Soerab. Handelsblad van 29, 30 en 31 Januari) duidelijk uiteengezet, dat grootbedrijven voor de rijstteelt volgens de natte cultuurwijze minstens even rendabel zijn als de door den heer Smits voorgestane rijsthoeven. Volgens het oordeel van de heeren Koens, Ottolander en van mij — en ik twijfel er niet aan of zij die goed op de hoogte zijn van de rijstcultuur zullen dat oordeel onderschrijven — is de natte cultuur verre te verkiezen boven de droge cultuur.

Wanneer de Regeering dan ook moge overgaan tot de oprichting van rijsthoeven, dan hoop ik dat Zij daarbij in de eerste plaats zal denken aan die, zooals deze door den heer Koens zijn beschreven. Ik zou het ten zeerste toejuichen, indien de Regeering spoedig overging tot de oprichting van tal van rijsthoeven op Java en de Buitengewesten; deze kunnen er inderdaad zeer toe bijdragen om de rijstproductie spoedig belangrijk op te voeren. Naar ik hoop zal er bij de behandeling van de begrooting van 1920 gelegenheid bestaan om op deze kwestie nader en uitvoeriger terug te komen.

Landbouw-kolonisatie en transmigratie dienen eveneens krachtig te worden bevorderd en verwijs ik daarvoor naar de zeer belangrijke publicaties van den heer Schalkwijk. Met name wil ik hierbij de afdeling Banjoewangi noemen, waar thans een kleine door de Regeering gesteunde transmigratie naar Badjoelmati plaats heeft.

Moge deze reeds voor tal van jaren door mij bepleite transmigratie spoedig gevolgd worden door vele andere op veel grooter schaal.

Omtrent hetgeen in de rede van den Directeur van Landbouw is medegedeeld in zake de gadoecultuur kan ik, na hetgeen hierover reeds door m'n geachte medeleden de heeren Tjipto en Oetoyo gezegd is zeer kort zijn. Een algeheele vrijheid van de bevolking ten aanzien van de gadoecultuur, zooals door den heer Tjipto wenschelijk wordt geacht, sta ik niet voor, dit zou aanleiding geven tot de reinste anarchie op het gebied van de waterverdeling. En dit zou zeker niet in het belang van de bevolking zelf zijn; deze materie dient daarom m. i. zeer zeker geregeld te worden. Maar ik zou deze zoo teere kwestie het liefst door de bevolking zelve geregeld zien en dit is mogelijk, indien spoedig wordt overgegaan tot de oprichting van waterschappen.

Ontegenzeggelijk heeft de rietcultuur aanleiding gegeven tot inkrumping of liever gezegd het niet verder uitbreiden van de gadoecultuur en werkt deze cultuur op den suikerfabrikant als een roode lap op een stier. Zooveel mogelijk tracht deze die cultuur tegen te werken.

Uitbreiding van deze cultuur is ontegenzeggelijk mogelijk zonder bestaande belangen te benadeelen en is dit o. m. bewezen in het afgelopen jaar 1918 in de Irrigatieafdeeling Brantas, waar een uitbreiding heeft plaats gehad van 35.000 bouws tot 80.000 bouws, welke over het algemeen schitterend geslaagd is. Dit beteekent een ver-

meerdering van $45.000 \times 15 = 675.000$ picols of 42.000 ton rijst, voorwaar geen kleinigheid.

Door den heer Schmutzer zijn daaromtrent in de na-jaarszitting enkele mededeelingen gedaan en hij heeft het toen doen voorkomen alsof de maatregelen in de irrigatieafdeeling Brantas genomen, van dien aard waren, dat het vertrouwen van de suikerfabrikanten in het irrigatiepersoneel geschokt was.

Bij nader onderzoek is mij gebleken, dat de beweringen van den heer Schmutzer geheel onjuist zijn. Ik stel mij dan ook voor, dat de Directeur van B. O. W. straks zijn belofte zal inlossen en ons volledig omtrent deze geschiedenis zal inlichten. Ik zou alleen den heer Schmutzer den goeden raad willen geven voortaan goed na te gaan of de door hem ingewonnen informaties wel juist zijn.

Ik kan op deze zaak niet verder ingaan, anders zou ik den heer Ott de Vries het gras voor de voeten wegmaaien, maar mijn collega's daar, met name de heeren Varkevisser en Gaade verdienen allen lof. Zij hebben alles in het werk gesteld om de gadoecultuur zoo belangrijk mogelijk uit te breiden en dat zij daarin geslaagd zijn heb ik aangetoond.

Men dient uiterst voorzichtig te zijn in de regeling dezer zoo teere aangelegenheid en het verdient zeker geen aanbeveling zoo in de gauwigheid, incidenteel, een ordonnantie vast te stellen. Het zou bovendien al een zeer zonderlingen indruk maken, indien thans verboden werd, wat verleden jaar overal aangemoedigd is.

De regeling van deze materie dient te geschieden in de ordonnantie waarin de beginselen zullen worden vastgelegd, waarop de verdeling en de beschikking van het bevoeiingswater dienen te berusten.

Wellicht zal deze ordonnantie, waarmee de Irrigatie Commissie belast is, onderworpen worden aan het oordeel van den Volksraad. Het zal mij genoegen doen als de heer Oetoyo als lid van bedoelde commissie wordt benoemd en zal er dan gelegenheid bestaan om in den boezem der commissie uitvoerig over deze zoo hoogst belangrijke kwestie nog eens van gedachten te wisselen.

Over de dag- en nachtregeeling sprak ik reeds een enkel woord; met kracht dient te worden voortgegaan met het aanleggen van kringwadoeks.

Ik wil verder nog even iets opmerken omtrent hetgeen ik in de rede van den heer Sibinga Mulder gelezen heb over vast te stellen water- en plantregelingen. Deze kwestie dient m.i. ook te wachten op de tot standkoming van zoo even genoemde ordonnantie.

Bovendien, in verschillende residenties bestaan zulke regelingen, al wordt aan de plantregelingen niet steeds de hand gehouden. Alhoewel dergelijke plantregelingen buitengewoon nuttig kunnen zijn moet men toch zeer voorzichtig hiermede zijn.

De heer Oetoyo heeft hierop reeds gewezen en ik verwijs hierbij nog naar een artikel van den heer Koens over de teelt van padi in het Algemeen Landbouw Week-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

blad voor Nederlandsch-Indië, waaruit blijkt dat de Inlander nog niet zoo'n slechte landbouwer is. Voor het nut van een goede plantregeling wordt in de rede van den heer Sibinga Mulder verwezen naar de meerdere rijstproductie van Sumatra's Westkust.

Inderdaad zal dit ten deele een gevolg zijn van de verandering in de plantregeling, maar naar ik vernomen heb heeft daartoe zeker ook bijgedragen de aanzetting van de belastingschroef. In die streken, waar vroeger weinig of geen belasting moest betaald worden, wordt nu een zeer groote belasting opgebracht en dit heeft zeker er toe bijgedragen, dat de bevolking meer rijst is gaan produceeren. Men zij echter zeer voorzichtig met de vaststelling van plantregelingen.

Over den aanleg van irrigatiewerken behoef ik na hetgeen hieromtrent reeds is medegedeeld niet veel te zeggen. Ik zou alleen nog willen opmerken, dat het niet wenschelijk is te veel vast te houden aan de kwestie van de rentabiliteit en in dit opzicht acht ik de denkbeelden van den heer Smits geheel verouderd en ook verwerpelijk.

Mijnheer de Voorzitter. Hiermede heb ik eenige voorname maatregelen besproken welke genomen dienen te worden om de productie van voedingsgewassen te vermeerderen. Ik heb hierbij wellicht langer stil gestaan dan de vorige sprekers, die meer de distributie en andere zeer belangrijke kwesties hebben besproken, omdat ik dit het middel bij uitnemendheid vind om het hongerspook te verdrijven en omdat wij ingenieurs nu eenmaal ons in hoofdzaak bezig houden met de productie.

Maar een behoorlijke distributie is uiteraard mede van het hoogste gewicht. Na hetgeen hierover door de vorige sprekers reeds gezegd is, kan ik zeer kort zijn. In de voorjaarszitting heb ik hier reeds de wenschelijkheid betoogd van een staatsrijstmonopolie. Dit werd toen onmogelijk geacht, maar de feiten bevestigen, dat de Regeering reeds aardig dien kant is uitgegaan. Ik zie ten volle de moeilijkheden in dit land verbonden aan de invoering van een rijstmonopolie in, maar dit behoeft ook niet in eens te geschieden. Langzamerhand dient een zoodanige organisatie in het leven te worden geroepen dat aankoop en verkoop van voedingsmiddelen, in het bijzonder van rijst, door het Land geschiedt.

Ik ga dan ook geheel accoord met de daarover door den heer Tjokroaminoto ontwikkelde denkbeelden.

Over het groote nut van een goede betrouwbare statistiek behoef ik zeker niet uit te weiden.

Ten slotte wil ik er bij de Regeering nog eens op aandringen zoo spoedig mogelijk over te gaan tot de benoeming van een voedselcommissie als door den heer Talma bedoeld en waarover ook door den heer Bergmeijer, met verwijzing naar een daarover handelend artikel in De Taak, een en ander is gezegd.

Evenals bij de pestbestrijding dient een afzonderlijke organisatie in het leven te worden geroepen, die alle

(Cramer e. a.)

vraagstukken met betrekking tot de voedselvoorziening onder de oogen ziet.

Hiermede heb ik, in aansluiting met wat door de vorige sprekers reeds is opgemerkt, zeer in het kort aangegeven wat m.i. nog noodig is om te ontkomen aan een voedseltekort in deze landen nu en in de naaste toekomst.

Mijnheer de Voorzitter, nogmaals laat het parool van de Regeering en van ons allen zijn: in dit land mag en zal geen honger worden geleden.

De vergadering wordt geschorst.

De heer Mohammad Thajeb: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel ik niet de aangewezen persoon ben om mee te praten in zaken als voedselvoorziening, kan ik toch niet nalaten een paar woorden te berde te brengen. Het ligt geheel niet in mijne bedoeling hier over de rede van ZHEdGestr. den Directeur van Landbouw noch over die van de andere heeren mijne geachte medeleden, te spreken. Ik kan alleen zeggen, dat ik me geheel kan vereenigen met de gevoelens van mijn geachte medelid den heer Djajadiningrat.

Mijnheer de Voorzitter! Algemeen bekend is het, dat men in de Buitengewesten, althans op Sumatra geen last heeft van overbevolking, ja zelfs er wordt geklaagd dat het land dun bevolkt is. In het gewest Oostkust van Sumatra heeft men zelfs werkkrachten van buiten moeten inporteeren voor de verschillende cultures. Door de weinige bevolking zou men zeggen liggen er heel veel gronden braak. En dat is ook zeer juist.

Ik zeg, men treft er veel gronden geschikt voor bebouwing aan die braak liggen. Maar dat is niet toe te schrijven aan de luiheid der bevolking. De oorzaak van dit onbebouwd zijn is het onttrekken van kapitaal en geen irrigatie. Niettegenstaande dat, Mijnheer de Voorzitter, in de gewesten als Djambi, Gedong, Tapanoeli en een gedeelte van Atjeh, waar nog goede sawah gronden ter beschikking van de bevolking zijn gebleven, daar kent de bevolking niet den toestand als in de suikerstreken op Java, aannemende dat er slechts $\frac{1}{4}$ van wat van die streken verteld wordt, waar is.

In het gewest Oostkust van Sumatra, waar alle beschikbare en voor sawah geschikte gronden in concessie zijn gegeven, daar heeft de bevolking het 't zwaarst te verantwoorden. Daar moet de bevolking genoeg nemen met wat de ondernemers haar geven, djaloeran grond. En daar heeft men ook gebrek aan voedsel, althans men is daar afhankelijk van den invoer. De heer M. B. Smits zegt: „Van alle gewesten der Buitenbezittingen, heeft Sumatra's Oostkust het grootste absolute tekort”. En volgens zijn berekening is dit tekort 145 K.G. per inwoner.

Het zij mij vergund, Mijnheer de Voorzitter, even Uwe aandacht te vestigen op het gewest Atjeh. In de streken, waar men nog geen ondernemingen heeft (Pidie,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Thajeb.)

Bireuën) waar de sawahgronden hoewel primitief, toch geïrrigeerd, ter beschikking van de bevolking zijn, daar kent men den hongersnood niet. Men voert er zelfs rijst uit. En in Lho-Seumawe, waar de sawah geheel van den regenval afhankelijk is, daar heeft men ook voldoende voorraad voor zichzelf. De afdeeling Oostkust van Atjeh daarentegen, waar de grond in handen is van concessionarissen, daar heeft de bevolking ter nauwernood grond om een huis op te zetten, laat staan om voedingsgewassen te kweken.

Ondanks de m.i. gevolgde verkeerde grondpolitiek in de afdeelingen Tamiang en Langsa, om bij het verlenen van concessie niet voldoende op de bevolkingsbelangen te letten, heeft men in het gewest Atjeh niet dat groote tekort, dat men heeft in het gewest Oostkust van Sumatra (de heer Smits komt tot een getal van 14 K.G. per inwoner).

In een gewest, waar vele terreinen in concessie zijn gegeven, ziet de bevolking zich genoodzaakt naar het binnenland terug te trekken, waar geen weg noch pad loopt. Het is me opgevallen, Mijnheer de Voorzitter, dat men in streken, die open zijn gekomen door het aanleggen van wegen of door bandjir zijn vrijgemaakt als de Oostkust van Sumatra en de onderafdeelingen Tamiang en Langsa in Atjeh, het meest concessie terrein aantreft. Ik moet het „eigenaardig” noemen, dat een streek als Korintji, waar zooals bekend is zeer veel rijst wordt verbouwd, niet eerder is opengelegd. Nu men het noodig heeft, de rijst uit genoemde streken te voeren, nu overweegt men zelfs een kabelbaan aan te leggen.

Mijnheer de Voorzitter! Het zal U wel niet onbekend zijn, dat nu de honger voor de deur staat, men maatregelen gaat nemen. In Deli, waar men schijnbaar altijd heeft gedacht, met geld kan je alles krijgen, gaat men nu over tot het aanleggen van sawahs in het Asahansche. Men laat de bevolking verhuizen en men maakt plannen om irrigatiewerken uit te voeren. De Regeering heeft van haar kant ook wel wat gedaan om den hongersnood te voorkomen, maar m.i. niet voldoende in verhouding met den ernst van den toestand.

Ik meen, Mijnheer de Voorzitter in het kort te hebben aangetoond, dat de tijd rijpt om maatregelen te nemen en het is ook beter laat dan nooit. Vele aanwezigen zullen het met me eens zijn, dat het beter is een volle maag, dan een vette zak. Ook weten wij, dat de aanvoer van voedingsmateriaal uit het buitenland met groote moeilijkheden gepaard gaat, wegens gebrek aan scheepsruimte en andere omstandigheden. Dit is echter niet het eenige, want wij kunnen er ook niet al te vast op vertrouwen, dat er geregeld aanvoer zal komen. Dit is een reden te meer om te zorgen, dat het land zelf voldoende oplevert, althans dienen maatregelen daartoe genomen te worden.

Naar aanleiding daarvan, Mijnheer de Voorzitter zou ik den Raad in overweging willen geven de Regeering voor te stellen:

(Thajeb e. a.)

- a. alle beschikbare gronden beschikbaar te stellen voor bouwgrond, voorzover de bevolking dit noodig heeft voor de bebouwing van voedingsgewassen, desnoods gepaard gaande met inkrimping van het suikerareaal en het areaal van andere handescultures,
- b. waar zulks noodig is, het krachtig ter hand nemen van de uitvoering der irrigatiewerken,
- c. het openleggen van streken door aanleg van wegen of spoorwegen, opdat de bevolking gelegenheid hebbe, hare producten ter markt te brengen.

Hiermede bevordert men niet alleen den Inlandschen handel, maar dit is tevens een aansporing voor de bevolking tot een meerdere verbouwing, dan zij voor zich zelf noodig zou hebben.

De heer Schmutzer: Mijnheer de Voorzitter. In de redevoeringen, in dezen Raad over het voedselvraagstuk gehouden, trad vanaf het eerste oogenblik de quaestie naar voren van de inkrimping van het suikerareaal. Ik mag zeggen, dat ze vrijwel in het middelpunt stond van alle beschouwingen en daarom kan ik niet nalaten, aan het daaromtrent reeds te berde gebracht, een enkel woord toe te voegen. Het valt te betreuren, dat het vraagstuk van de inkrimping reeds ruim een jaar de beteekenis heeft gehad van een wig, die men tusschen het Europeesch kapitaal en den Inlandschen werknemer heeft willen drijven, — ik noem dat te betreuren, omdat politieke methoden, die zich uiteraard richten tot groote volksgroepen, die tot oordeelen niet bevoegd zijn, weinig geschikt lijken om een zuiver objectieve oplossing van een ingewikkeld probleem als het onderhavige, ook door de voormannen zelf, voor te bereiden. Welke waarde kunnen beschouwingen in dezen Raad, die toch nieuwe gezichtspunten zouden kunnen openen, op mannen hebben, die juist te voren in het openbaar de inkrimping van het suikerareaal tot gebiedende noodzaak hebben verklaard en tot een algemeene staking en het uitsteken der roode vlag oproepen, wanneer de Regeering niet overeenkomstig dien eisch, mocht beslissen? Het feit alleen dat er een demonstratieve meeting wordt belegd en een motie van zeer uitgesproken strekking wordt aangenomen daags voordat de Regeering de haar gevraagde inlichtingen zal gaan verstrekken, bewijst, dat voor de concentratie reeds van te voren alle overleg, elke toetsing van overtuiging aan nadere gegevens, als uitgesloten moet hebben gegolden. Wanneer de concentratie het bewijs had willen leveren, dat haar actie een zuiver politieke was, dan had ze daartoe geen zekerder weg kunnen kiezen. Had de meeting van verleden Zondag een week later plaats gehad, dan was het mij zeker gemakkelijker gevallen, geloof te slaan aan de verzekering van de vertegenwoordigers der concentratie, die in dezen Raad verklaarden het vraagstuk der voedselvoorziening, met buitensluiting van alle politieke beweegredenen, zoo objectief mogelijk in beschouwing te willen nemen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

Ik heb dan ook den indruk, dat het aan objectiviteit van die zijde in menig opzicht ontbroken heeft. Onder de gegeven omstandigheden kan dat moeilijk anders. Ik wil niet zeggen, dat ik de voedselpositie zoo rooskleurig inzie. Ik ben voor mezelf overtuigd van het bestaan van een voedselschaarschte, die in de streken, die zich door een schralen bodem en het ontbreken van industrie, op voedselgebied chronisch in labiel evenwicht bevinden, tot een waren hongersnood is verscherpt. Maar buiten die streken bemerkt men behalve dan de hooge prijzen weinig van een voedseltekort. Ik sluit mij daarin geheel aan bij de overtuiging, waaraan de heer Van der Jagt bij zijne beschouwingen over de afdeling Keboemen heeft uiting gegeven. Het is zeer kenmerkend, dat in Djocdja, dat zooals bekend de regeeringsvoorraden het sterkst heeft aangesproken, de hongersnood geheel beperkt bleef tot de afdeling Goenoeng Kidoel, waar geen enkele cultuuronderneming ligt. Daar wordt op dit oogenblik aan een paar duizend Inlanders gratis regeeringsvoedsel verstrekt; daar ontmoet men uitgeteerde gestalten met nauwelijks meer levende kinderskeletten in de slendang. In de afdeling Mataram daarentegen krijgt men niet den indruk, dat daar honger heerscht. De voorraden zijn beperkt, men hoort meermalen de klacht dat men zich niet goed weet te verzadigen, maar daar blijft het bij. En in Mataram wordt, dank zij de vrij algemeen geldende tweejaarlijksche wisseling, weinig minder dan de helft van het sawahareaal door suikerriet ingenomen. Maar de koopkracht der bevolking is er hooger, ondanks de geweldige overbevolking, omdat er klapperboomen zijn en suikerfabrieken. De nood in Trenggalek, Rembang, Madoera is van gelijken oorsprong als in Goenoeng Kidoel. Dat zijn de onvruchtbare gebieden, die met den rijkdom van den bodem tevens de voordeelen der Europeesche industrie moeten derven. Men kan moeilijk de omstandigheid, dat juist in die streken de honger optreedt, aan de werkzaamheid der suikerindustrie wijten.

Van den anderen kant is het kenmerkend, dat waar de suikerindustrie werkt en de politieke agitatie, die opzettelijk rassen- en klassenhaat kweekt, haar intrede nog niet of nog nauwelijks heeft gedaan, de Inlander allerm minst blind is voor de voordeelen, die hem die industrie brengt. Op een onderneming in Zuid-Djocdja, die in het afgelopen jaar in het geheel geen riet plantte, kwam de bevolking aandringen op hervatting van de werkzaamheden, omdat er anders velen gedwongen zouden zijn, elders een bestaan te zoeken. Van een overeenkomstige houding der bevolking bleek op andere ondernemingen, zooals Balongbendo. De onderneming Manishardjo is ingevolge haar overeenkomst met Z. H. den Soesoehoenan van Soerakarta verplicht om voorloopig ieder jaar haar aanplant met bepaalde, vooruit daartoe aangewezen complexen, uit te breiden. De bevolking der nog niet geoccupeerde complexen kwam het verzoek doen om die complexen reeds eerder voor de rietcultuur in gebruik te nemen, omdat zij

daardoor in de gelegenheid zou worden gesteld om geld te verdienen, wat thans onmogelijk is. Door zeer vele suikerfabrieken werd in het afgelopen jaar het areaal ingekrompen en reeds die betrekkelijk geringe inkrimping werd door het volk als ongewenscht gevoeld. Deze feiten uit de praktijk staan in lijnrechte tegenspraak met het beeld, dat o. a. de heer Tjokroaminoto heeft geschetst. Meer nog, het is zelfs bezijden de waarheid, dat alle plaatselijke S. I.-besturen zich voor een inkrimping van het suikerareaal zouden hebben verklaard; de president van de S. I. te Tegal b.v. heeft zich zelfs bij het Bestuur beklagd over de vrijwillige inkrimping van 15% in zijn afdeling, omdat daardoor de bevolking een bron van inkomsten miste. En deze S. I.er blijkt in zijn opvatting verre van alleen te staan.

Men heeft trouwens bij de quaestie van de inkrimping rekening te houden met de typisch Inlandsche verhoudingen, waaraan bij abstract-theoretische of agitatorische beschouwingen gewoonlijk te weinig aandacht wordt besteed. Bij de suikerindustrie zijn grondbezitters en niet-grondbezitters betrokken. Bij een inkrimping van het bedrijf worden de laatsten tot het volle bedrag, dat zij aan werkloon genieten, getroffen; die som is gemakkelijk te maken. Maar hoe staat het met de grondbezitters. Het is gemakkelijk, U voor te rekenen, hoe voordeelig het hun zou zijn, wanneer zij hun grond, van de onderneming terugontvingen en zelf met voedingsgewassen gingen beplanten. Maar die berekening hangt in de lucht; ze is onwerkelijk. De heer Abdoel Moeis heeft op zeer juiste wijze een karaktertrek van den Inlander geteekend, toen hij zeide, dat de Inlander zeer sterk hecht aan zijn grond. Hij verhuurt zijn grond niet graag, als het niet moet. Niet aan zijn desagenoot, niet aan de suikeronderneming. Bemiddelde Inlanders staan hun grond vrijwel nooit aan den Europeeschen ondernemer af. Er zijn streken, waar desahoofden of hadjis complexen van meerdere honderden bouws sawah van hunne landgenooten hebben gehuurd of wel, meest met behulp van woekerpractijken, gekocht; zij zijn den suikerfabrikant door hun onwil grond te verhuren een doorn in het oog. Deze bemiddelden hebben bij het suikerbedrijf ongetwijfeld geen belang, en dat is ook de reden, dat de verdwijning van de suikerfabrieken Kabat en Rogodjampi, waarover de heer Cramer het zoojuist had, door de zeer gezeten bevolking in Banjoewangi niet ernstig wordt gevoeld. Het is de kleine grondbezitter, die zijn gronden aan de onderneming aanbiedt. Hij wordt er meestentijds toe gedwongen door uitgaven, die hij in zijne natuurlijke onbezorgdheid niet voorzag of met kalme gelatenheid zag aankomen, zonder de tering naar de nering te zetten; in zeer vele gevallen door de inning van de landrente. Dan gaat hij naar de fabriek en biedt zijn grond aan. Eerst naar de fabriek — de planters zullen het u getuigen — omdat hij weet, dat daar op het voorshot geen woekerrente wordt gelegd en hij na afloop

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

van den huurtermijn, als hij uit sleur of noodzaak niet opnieuw verhuurt, weer over zijn grond beschikken kan. Maar wenscht de fabriek zijn grond niet, dan gaat hij naar zijn bemiddelden landgenoot. Behoort hem de grond in erfelijk individueel bezit, dan is hij vrij zeker, dien binnen afzienbaren tijd, voorgoed kwijt te zijn. Daar zorgen de Inlandsche rentegebruiken voor. Er zijn streken, maar tot 97% van de Inlanders „onterfden” zijn op eigen grond, intusschen niet door de suikerindustrie, maar door de algemeen geldende desapractijken. De toestanden, de verhoudingen wisselen over heel Java; men vindt van het door mij geschetste geval tallooze schakeeringen. Maar in wezen blijft het beeld uniform. Bij communaal bezit worden de aandelen verpand, door de pandhouders of bewerkt, in deelbouw dan wel met daglooners, of, in enkele gevallen tegen belangrijk hogere prijzen aan de suikerondernemingen verhuurd. Zelfs wanneer de kleine man zijn grond niet verhuurt, geniet hij daarvan dikwijls de vruchten niet. De padi wordt, nog voor ze in aren schiet, te velde aan landgenooten of Chineezzen verkocht, dikwijls voor niet meer dan enkele guldens per bouw, dat noemt men het idjonsysteem. Men moet zich dus niet voorstellen, dat wanneer de inkrimping wordt doorgevoerd, zulks onvermijdelijk in het belang van den kleinen grondbezitter zal zijn. Moet hij de huurpenningen restitueeren, dan zal hij daartoe niet dan bij uitzondering in staat zijn; hij zal, tenzij hij de hulp van een credietbank kan en wil aanvaarden, aan een meer bemiddeld landgenoot zijn overgeleverd, waardoor hemzelf de vruchten van den grond grotendeels zullen ontgaan.

Ik heb, Mijnheer de Voorzitter, eenigszins uitvoerig bij den klein-grondbezitter stilgestaan, omdat de invloed van de inkrimping van het suikerareaal daardoor ietwat concreter voor ons komt te staan. De heerschende misstanden in de desa, die de beste bedoelingen van zelfs de nieuwe grondhuur-ordonnantie tot mislukking doemen, maken in de eerste plaats, dat van de voordeelen, die van de teelt van gewassen op de ontruimde rietgronden zouden zijn te verwachten, voornamelijk door de bemiddelden, niet door de klein-grondbezitters zal worden geprofitteerd.

Maar er is nog iets anders. Wanneer de inkrimping een feit mocht worden, is het noodzakelijk, dat ze aan het in de eerste plaats, het uitsluitend gestelde doel beantwoorden zal: de voedselproductie te vermeerderen. Doet ze dat niet dan is ze overbodig. Men heeft nu fraaie schattingen gemaakt van wat de ontruimde gronden zouden opbrengen, wanneer ze 1 padi en 2 gadoe- of 2—3 polowidjoöogsten zouden opbrengen. Dat heeft ook zoojuist de heer Cramer nog gedaan. Nu hangt vanzelf elke schatting in de lucht. De weersgesteldheid blijft nog altijd de voornaamste factor, en die heeft men niet in de hand, evenmin als de muizen- en walangsangitplaag of de mentèk. Maar op het volgende mag

toch terloops gewezen worden. Het riet ontvangt in den regentijd geen water en zoo mist het leidingstelsel in enkele streken de noodige capaciteit om de door de inkrimping gewonnen padivelden van voldoende water te voorzien. Dat is o.a. hier en daar in Pasoeroean en Soerabaja het geval. Men begrijpt, dat het bezwaar zich het minst laat gelden, wanneer de inkrimping over alle irrigatiegebieden gelijkelijk wordt verdeeld, maar dat zal niet altijd mogelijk zijn. Ik denk hier b.v. aan het geval, bij de concept-inkrimpings-ordonnantie voorzien, dat een fabriek geheel wordt stilgelegd en het heele areaal met padi wordt beplant, terwijl het $\frac{3}{4}$ gedeelte van den rietaanplant, waarover de onderneming de beschikking behield, over zusterfabrieken in hetzelfde of in en ander gewest wordt verdeeld. Zal een dergelijke padiaanplant kans op slagen hebben? Dat is zeer de vraag. Ik kan een voorbeeld aanhalen. De suikeronderneming Gondang Lipoero heeft dit jaar geen riet, maar uitsluitend voedingsgewassen geplant. In den Westmoesson heeft men er steeds ruim voldoende water voor de padi, die daar, in verband met de tweejaarlijksche wisseling — $\frac{1}{3}$ is amtsveld — $\frac{2}{5}$ van het areaal beslaat. Weliswaar had men ook hier aanvankelijk met een buitengewone droogte te kampen, waardoor de planttijd steeds verder moest worden verschoven, maar toen, met het invallen der regens, de leidingen het volle debiet aanvoerden, bleek de capaciteit te gering om over het heele areaal sawahs aan te leggen. De ontruimde rietgronden moesten alle met polowidjo worden beplant; het gewas der kweekbedden moest worden verkocht. Overeenkomstige ervaringen, die een ernstiger karakter zullen dragen naarmate de Westmoesson minder neerslag zal brengen, kunnen op vele ondernemingen worden tegemoet gezien. Op den dienst der irrigatie moet de omvangrijke — voor de korte spanne tijds wellicht reeds nu onmogelijke taak — worden gelegd, om in overleg met den agrarischen dienst, het Binnenlandsch Bestuur en de belanghebbenden de areaalinkrimping in een zoodanige richting te dringen, dat deze het best aan het doel, de rijstproductie, beantwoorden kan. Overigens zal het tegallan-areaal, dat eveneens onder de inkrimping valt, uiteraard geen padi, hoogstens hier en daar gogo produceeren.

Ik kom thans tot den Oostmoessonaanplant. Er zijn gronden, zooals in Madioen en het Pemaligebed, die zoo onhandelbaar zijn, dat ze in den Oostmoesson alleen met tweede gewassen kunnen worden beplant wanneer er riet op heeft gestaan. Van die complexen zal men bij onttrekking aan het rietareaal in achttien maanden tijds dus niet meer dan één Westmoessonpadiöogst kunnen winnen. Omgekeerd kunnen de moerassawahs, zooals op groote schaal door de suikerfabriek Tandjongmodjo worden ingehuurd, alleen in den Oostmoesson rijst leveren. Op andere gronden weer zal de aanplant van gadoe mogelijk zijn.

Het is interessant, Mijnheer de Voorzitter eens na te

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

gaan tot welke winst aan voedingsmiddelen de vrijwillige inkrimping in den afgeloopen Oostmoesson heeft geleid. Op de suikerfabriek Gondang Lipoero, die al haar water ter beschikking van den aanplant van voedingsgewassen kon stellen, mislukte de helft van den gadoe-aanplant, terwijl de cassave bijna geheel en op te jeugdigen leeftijd, werd weggeroofd. Het areaal werd in deelbouw beplant.

Een twintigtal fabrieken van de Ned.-Ind. Landbouw Mij. hadden de volgende resultaten te boeken. Ingekrompen werd met ca 4,700 bouws dus weinig minder dan één tiende van het geheele areaal dat bij de totstandkoming der inkrimplingsordonnantie aan de suikercultuur zou worden onttrokken. Daarvan slaagden 1740 bouws of 35%, terwijl mislukten en onbeplant bleven 65%. Geplant werd gadoe 295 bouw, waarvan mislukte 75 bouw; gogo 125 bouw, waarvan mislukte 85 bouw, polowidjo 1645 bouw, waarvan mislukte 265 bouw. Bandjardawa trok van 100 bouws polowidjo een opbrengst van f 126,85 totaal; Bagoë had gemiddeld een opbrengst van f 4.— per bouw polowidjo te noteeren; Remboen, waar de oogst hoofdzakelijk door laksheid der bevolking mislukte, won van 159 bouw in deelbouw totaal f 366,32. Ook op Pedjarakan, waar rond 100 bouw van de 194 beplant werden, mislukte 73% van den aanplant, omdat de bevolking zich geen voldoende moeite voor de bewatering gaf. Ik geef deze cijfers, Mijnheer de Voorzitter, om tegen al te groot optimisme te waarschuwen. Weliswaar waren als regel de minst goede gronden prijsgegeven, terwijl de inkrimplingsordonnantie ten aanzien van de qualiteit der gronden zekere eischen zal stellen en werkte dit jaar de weerstgesteldheid al zeer weinig mede; maar betreffende dit laatste punt zijn voor het loopende jaar al evenmin voorspellingen te doen. Op de fabrieken Ngandjoeg, Pagongan, Pesantren, Pangka en Sindanglaoet moesten de 1270 bouws ontruimde rietgronden tengevolge van de droogte geheel onbeplant blijven liggen; de balans der bevolking zou er daar op dit oogenblik heel anders hebben uitgezien, wanneer door de directie het besluit tot inkrimping niet was genomen. Men wachte zich ook, zich blind te staren op officiële statistieken, die een zeer sterk subjectief element bevatten. Met conclusies uit cijferreeksen kan men niet voorzichtig genoeg zijn. Ik denk hier aan de resultaten van den gadoe-aanplant van het afgeloopen jaar, door den heer Oetoyo gereleveerd, en nog meer direct aan hetgeen zoojuist door den heer Cramer te dien aanzien werd opgemerkt. Een enkel voorbeeld. Zoo deelde de Sectiechef van de Irrigatieafdeeling Brantas den 30sten December jl. op een conferentie met suikerbelanghebbenden officieel mede, dat van de ongeveer 5000 bouws gadoe, in het ressort Djombang aangeplant, met meer dan 480 bouws mislukt waren. Op de vraag, welk product nog als geslaagd was genoteerd, luidde het ant-

woord „negen picol per bouw”. Als een product van 9 picol per bouw nog voor geslaagd doorgaat, Mijnheer de Voorzitter, dan mag aan een opgave in bouws, zonder meer, van de oppervlakten, die officieel voor geslaagd of mislukt doorgaan, niet dan een zeer betrekkelijke waarde worden toegekend.

Overigens zal ik betreffende de door den heer Cramer beweerde onjuistheid van mijne mededeelingen ten aanzien van de houding der irrigatieafdeeling Brantas in de gadoe quaestie met de suikerfabrikanten gaarne de mededeelingen van den Directeur B. O. W. afwachten. Met dit alles wil ik zeggen, Mijnheer de Voorzitter, dat een inkrimping van het suikerareaal met 25% nog lang niet den waarborg geeft, dat het eenig en uitsluitend doel, voedselwinst, bij benadering bereikt zal worden.

De Regeering stelt zich voor, een plantdwang in te voeren. Dat zal zonder een zekeren vorm van heerendienst, van cultuurdwang, waaraan zich de Inlander noode zal onderwerpen, naar mijn overtuiging tot geen resultaat leiden. Het is niet voldoende dat er werkkrachten zijn, dat het aan het noodige water en plantmateriaal niet ontbreekt; het is zelfs niet genoeg, dat er geplant wordt, het gewas moet ook onderhouden worden. Vooral de padi-teelt vereischt aanhoudend zorg en naarmate het beschikbare water schaarscher wordt — en daartoe leidt, zoals ik boven in het licht stelde, de uitbreiding van padi- en gadoeareaal — schiet het onkruid weliger op en vordert, dat soms onafgebroken gewied moet worden, wil men het gewas voor verstikking behoeden. En hier wreken zich de toestanden, door mij boven geteekend. Het zijn veelal gronden van den kleinen man die min of meer aan chronisch geldgebrek lijdt, die het ingekrompen suikerareaal zullen samenstellen. Neemt hij zijn grond van de onderneming terug en beplant hij dien voor eigen rekening dan zal hij, vooral door de gedane terugstorting zijner huurpenningen licht ertoe komen, het tevelde staand gewas te verkoopen en daarna, zooals de ervaring leert, het verder aan weer en wind overlaten. Beplant hij de gronden in deelbouw met de fabriek, dan is zijn belang bij het slagen van het gewas tot de helft verminderd en werkt ook dat verslappend op zijn belangstelling. Ik kan hier uit eigen ervaring spreken. Zelfs als het zijn eigen padi betreft, legt zich de Inlander uit vree voor een meer zelfbewusten buurman er gelaten bij neer dat deze hem al het irrigatiewater ontnemt; als hij maar voor de helft in de opbrengst van het gewas deelt, is de schroom, om voor eigen rechten op te komen, nog be langrijk groter.

Eischt de padiaanplant door waterschaarschte bijzondere zorg, dan wordt hem al gauw de watervoorziening en het wieden te zwaar en hij ziet bij de mislukking van zijn gewas rustig toe. Met deze feiten heeft men bij een belangrijke uitbreiding van de rijstbouw bij beperkte leidingcapaciteit

Bespreeking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer e. a.)

of tekort aan neerslag ter dege rekening te houden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb eenigszins lang stilgestaan bij heel gewone dingen, die nauwelijks in een Raad als dezen schijnen thuis te hooren. Maar wetsbepalingen, in hooge colleges geconcipeerd en zóó diep doordacht, dat ze eindelijk geheel abstract dreigen te worden, moeten in de gewone, alledaagsche practijk door gewone, alledaagsche menschen worden ten uitvoer gebracht. Met politiek of calculaties op grond van statistieken, waarop alleen hij zich verlaten durft, die niet weet hoe ze tot stand komen, lost men in de practijk het vraagstuk niet op, een theoretische hoeveelheid voedingsmiddelen uit den grond te tooveren. Ik ben ten aanzien van de resultaten eener eventueele inkrimping zeer sceptisch gestemd, omdat naar mijn overtuiging de Regeering niet over de organen beschikt, die het succes daarvan in meerdere of mindere mate zouden kunnen verzekeren. Dat is de reden, waarom ik meen, dat de Regeering niet dan in de alleruiterste noodzaak en op zeer deugdelijke gronden, zal mogen besluiten tot een maatregel, waarbij tegenover een zwaren last op volk, industrie en land en een belangrijk verlies aan ruilwaarde, slechts een zeer problematische winst kan worden gesteld.

De heer Coster van Voorhout: Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag voor een oogenblik het woord. Het is een weinig lastig om na de redevoeringen, die hier zijn gehouden en waarbij het vraagstuk van alle kanten bekeken is, nog iets nieuws te zeggen. Toch wil ik op een punt wijzen, dat tot nog toe niet ter sprake gebracht is en waar wij als ingenieurs problemen van alle kanten moeten bekijken voor wij onze gevolgtrekkingen maken, vraag ik voor een oogenblik de aandacht dezer vergadering.

De rede van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel ter beantwoording der aan de Regeering gestelde vragen heeft mij op een voornaam punt teleurgesteld. Behalve eene opsomming van hetgeen door de Regeering is gedaan en welke maatregelen voor de naaste toekomst zijn genomen, had ik verwacht, dat wij van de Regeering zouden hooren, wat naar Hare meening de fundamenteele oorzaken zijn, die de voedselvoorziening noodig maken.

Wanneer niet dieper op deze kwestie wordt ingegaan, kunnen van de door de Regeering genomen maatregelen geen grootere resultaten worden verwacht dan van die, welke bijna elk jaar noodig zijn voor de steeds wederkerende voedselschaarschte in Trengalek, Wonogiri, Demak, enz. Alleen is het nu te ondersteunen gebied zoo vele malen grooter.

Wanneer men dit laatste bedenkt, dan kan men slechts bewondering hebben voor de wijze waarop de Regeering de vele moeilijkheden wist te boven te komen. Want al

(Coster van Voorhout e. a.)

was het der Regeering in October '15 reeds bekend, dat de aanvoer van rijst uit vreemde landen niet verzekerd was, zoodat Zij zich van toen af reeds had kunnen voorbereeden op de enorme taak die Haar wachtte, dan is het nog een te roemen prestatie van organisatie dat aan de voortdurend grooter wordende aanvragen steeds is kunnen worden voldaan.

Het is echter jammer, dat de uitvoering niet zoo volkomen is en aan de Regeering nog de vragen door onze geachte leden geformuleerd, gesteld kunnen worden.

Maar, per slot van rekening, Mijnheer de Voorzitter, met dergelijke gelegenheidsmaatregelen, hoe goed ook uitgevoerd, kan aan de uit de omstandigheden gegroeide „vraag naar voedsel” niet voldaan worden.

Wanneer wij toch zien, volgens het praeadvies van den heer Smits, dat niettegenstaande de jaarlijksche uitbreiding van het met rijst beplante oppervlak gelijken tred houdt met de bevolkingstoename, er toch elk volgend jaar grootere hoeveelheid rijst ingevoerd moet worden, dan dringt zich vanzelf de vraag op, of dit niet een gevolg is van de meerdere welvaart, van de meerdere koopkracht van de bevolking dezer gewesten.

Onze geachte leden Dr. Radjiman, Tjokroaminoto, en Teeuwen e.a. beweren wel dat de koopkracht der bevolking vermindert. De kolossale vermeerdering van de runderslacht, de enorme toename van invoer aan geweven goederen, aan kramerijen, enz. die niettegenstaande telkens hogere prijzen grif door de bevolking gekocht worden, het niet verminderende absentisme van in nijverheidsinstellingen werkende daglooners, het veelvuldig dragen van gouden sieraden, het kolossale bioscoopbezoek, zouden op een economischen voorspoed wijzen als nooit te voren.

En wanneer dit zoo is, Mijnheer de Voorzitter, dan zou Koning Honger, het hongerspook, met recht slechts een spook zijn en in zijn ware gedaante niet anders beteekenen dan het héél natuurlijke verschijnsel bij groote economische welvaart, dat het overgrootste deel der bevolking het beter kunnende betalen, ook meer voedsel wenscht te eten.

In dit geval Mijnheer de Voorzitter zal men ook niet kunnen spreken van een „voedselnood”. Het kan slechts zijn een grootere „vraag naar voedsel” die door fouten in de distributie plaatselijk ontaardt in een voedselschaarschte.

Waar deze door mij opgeworpen stelling van zoo groot belang is ter juiste waardeering van het voedselprobleem dezer landen, zou ik der Regeering de vraag willen stellen of Zij deze kwestie reeds van dezen kant heeft bekeken, en of Zij ons de tot deze studie verzamelde gegevens zou willen mededeelen.

De Voorzitter: Mijne Heeren, wij zijn hiermede gekomen tot het einde van de rij der leden, die in eersten termijn, naar aanleiding van de redevoering van den

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

(Voorzitter e. a.)

Directeur van Landbouw op Maandag jl., het woord wenschten te voeren.

De Directeur van Landbouw heeft mij zoeven medegedeeld dat het hem, ook al met het oog op de vergaderingen, die heden en morgen elders over hetzelfde onderwerp zullen worden gehouden, niet mogelijk zal zijn, op de verschillende uitgesproken redevoeringen te antwoorden vóór Donderdag aanstaande.

Het is zeer zeker voor verschillende onzer een onwelkom tijdverlies, dat wij eenige dagen op dit antwoord moeten wachten, maar evenzeker is het onvermijdelijk.

In verband hiermede is zoeven door den heer Labberton een voorstel voorgebracht, waartegen ik in beginsel geen bezwaar heb, nl. om een gedeelte van de tusschenliggende dagen te gebruiken, om nog enkele onderwerpen af te doen, die van de vorige zitting zijn overgebleven, en waarvan het afdeelingsonderzoek achter den rug ligt.

Ik neem aan dat van juridische zijde hiertegen geen bezwaar bestaat, hoewel wij hier bijeen zijn in deze spoedzitting waarvoor slechts leden van Java en niet leden van de Buitenbezittingen zijn opgeroepen.

De omstandigheid, dat van de leden van de Buitenbezittingen slechts één lid afwezig is, geeft naar het mij voorkomt het recht om die onderwerpen alsnog af te doen.

De heer Koesoemo Joedo: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne willen weten welke onderwerpen dat waren.

De Voorzitter: De heer Labberton stelde voor de volgende onderwerpen in behandeling te nemen, van de agenda voor de buitengewone zitting waarvoor ik 10 Januari jl. een rondschrijven aan de leden heb gezonden, t. w.:

1°. Onderwerp 7, van de vorige zitting: het voorstel tot wijziging van art. 66 van het gestichten-reglement. Dit is een aangelegenheid waaromtrent de Directeur van Justitie heet verklaard, dat hij daar gaarne mede accoord gaat. Er wordt dus niets anders vereischt dan een formeele bevestiging van de regeeringsbank.

2°. Onderwerp 21 van de vorige zitting: Het voorstel tot aanvulling van het grondhuurreglement en landhuurreglement te Soerakarta en Djocjakarta met afschaffing van verplichte diensten op Vrijdag.

Deze beide onderwerpen zouden dus gereedelijk in openbare behandeling kunnen worden genomen.

3°. De heer Labberton voegt vervolgens aan het lijstje toe het voorstel tot wijziging van het eerste lid van artikel 8 van het Regeeringsreglement, welke wijziging beoogt het openstellen van den Raad van Indië voor Inlanders. Bij mij is de gedachte gerezen, of het wensche-lijk is een dergelijk onderwerp in openbare beraadslaging te nemen, terwijl de hervormingscommissie, — zooals

(Voorzitter e. a.)

ik haar korthedshalve zal noemen — druk bezig is met haar werkzaamheden op hetzelfde of op een zeer naverwant gebied. Ik wensch intusschen die bedenking slechts aan te geven als bij mij gerezen en ik zal gaarne het oordeel van de vergadering hierover vernemen.

4°. Voor het 4e punt van het lijstje hetzelfde. Dit punt betreft de motie omtrent het toekennen van het recht van enquête aan den Volksraad, een onderwerp alzo, dat zeer nabij raakt het terrein der werkzaamheden van de hervormingscommissie. Het wil mij voorkomen, dat het niet op den weg van den Volksraad ligt om thans beraadslagingen te houden over deze zaak, maar ik wil gaarne over beide onderwerpen bij hoofdelijke stemming het oordeel van de vergadering vernemen.

De heer Schumann: Mijnheer de Voorzitter! Ik wilde erop wijzen, dat de Regeering zich op het standpunt stelt, dat het werk der hervormingscommissie in het eigen werk geene vertraging behoeft aan te brengen. Ik wijs b.v. op het ontwerp der Regentschapsraden, dat buiten de commissie om is behandeld. Dat is een goed standpunt, omdat anders het hervormingswerk moet worden stopgezet, totdat de commissie haar verslag heeft ingediend.

Als er dus geen andere bezwaren zijn behoeft de Volksraad ook van zijn kant niet te wachten met de behandeling van dit punt. Ik zeg erbij als er geen andere bezwaren zijn.

Ik voor mij heb wel bezwaar tegen de behandeling van de enquête-kwestie. Deze vergadering heeft n.l. in de laatste week te veel werk gehad om zich voor dat onderwerp te kunnen voorbereiden op zoo korten termijn. Ik zou dit onderwerp willen zien aangekondigd tegen het einde der zitting en niet tegen Woensdag a.s.

De Voorzitter: Dan zal ik in stemming brengen het voorstel of deze punten in deze zitting dan wel later zullen worden behandeld. Dus degenen die de behandeling in deze zitting wenschen, stemmen vóór en zij, die ze van de agenda wenschen af te brengen, stemmen tegen.

14 stemmen worden vóór behandeling in deze zitting uitgebracht en 15 stemmen tegen, zoodat besloten is de beide punten van de agenda af te voeren.

Vóór hebben gestemd de heeren: Tjipto Mangoenkoesoemo, Abdoel Moeis, Schumann, Sastrowidjono, Mohamad Thajeb, Waworoentoe, Dwidjosewojo, Van Hinloopen, Labberton, Cramer, Djajadiningrat, Kan, Alatas, Laoh en Teeuwen.

Tegen hebben gestemd de heeren: Bosscha, Soselisa, Lim A Pat, Schmutzer, Pabst, Koesoemo Joedo, Van der Jagt, Coster van Voorhout, Oetoyo, Bergmeijer, Kamil, Birnie, Atmodirono, Whitlau en de Voorzitter.

Regeling van werkzaamheden.

(Bergmeijer e. a.)

De heer Bergmeijer: Mijnheer de Voorzitter! Dan krijgen wij dus alleen een vergadering te wijden aan twee zeer onbeteekende onderwerpen die wij best kunnen behandelen een half uurtje vóór de gewone zitting op Donderdag. Ik zou willen voorstellen die twee punten te behandelen een half uur vóór de a.s. redevoering van den Directeur van Landbouw.

De Voorzitter: Ik ben nog niet aan het einde van het lijstje van den heer Van Hinloopen Labberton. De heer Labberton n.l. heeft nog genoemd voorstellen betreffende de particuliere landerijen beoosten en bewesten de Tjimanoeek zijnde de onderwerpen **30** en **31** van de vorige zitting, die reeds grootendeels, maar niet geheel in de afdelingen zijn behandeld. Maar het is mogelijk het afdeulings-onderzoek Maandagavond te beëindigen en Woensdagmorgen de gedrukte verslagen te hebben, zodat in een eventueele vergadering van bijvoorbeeld

(Voorzitter.)

Woensdagmorgen deze zaken zouden kunnen worden besproken. Wanneer men een en ander voegt bij de behandeling van de vele verzoekschriften, die zijn ingekomen, dan zou dit alles wellicht de stof kunnen vormen van een openbare vergadering op Woensdag. Wanneer voorts die openbare vergadering tijdig is afgelopen, zou dienzelfden voormiddag het afdeulings-onderzoek kunnen plaats hebben over onderwerp **35** van de vorige zitting, een voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton betreffende het verleenen van verlof aan leden van den Volksraad, die ambtenaren zijn. Ik zou dus de vergadering willen voorstellen, Woensdagmorgen een openbare vergadering te beleggen om deze onderwerpen af te handelen en daarna zoo mogelijk nog afdeulingsvergaderingen te houden.

Aldus wordt besloten.

De vergadering wordt hierna gesloten.

Ingekomen stukken. — Voorstel tot wijziging van het gestichtenreglement.

5de VERGADERING.

Vergadering van Woensdag 26 Febr. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Ingekomen stukken. — Voorstel tot wijziging van het gestichtenreglement. — Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement. — Rapport van de Commissie voor de verzoekschriften. — Werkprogram van de Commissie voor het heerdienstvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 27 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, A. L. Waroentoe, W. A. C. Whitlau.

Regeringsgemachtigden: de heeren Muurling en Carpenter Altling.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

A. De volgende Regeeringsbrieven en beschikkingen:

1°. Een kabinetsschrijven van den Gouverneur-Generaal van 25 Februari 1919 No. 1, houdende aanwijzing van een Regeeringsgemachtigde voor het namens Zijne Excellentie verschaffen van voorlichting betreffende de voorstellen tot aanvulling van het Landbouw- en Grondhuurreglement voor de residenties Soerakarta en Djokjakarta, tot instelling van een Commissie van beroep voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoeek en tot wijziging van het nieuw reglement voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoeek.

Deze brief wordt voorgelezen en overigens voor kennisgeving aangenomen.

(Voorzitter e. a.)

2°. Een schrijven van den 1sten Gouvernements Secretaris van 22 Februari 1919, No. 85/II, daarbij toezendende regeeringsantwoorden op door leden van den Volksraad ingediende vragen.

De antwoorden zullen worden opgenomen in het Aanhangsel van de Handelingen.

3°. Een uittreksel uit het besluit van den Gouverneur-Generaal van 22 Februari 1919, No. 3 tot benoeming van den heer Ch. G. Cramer tot lid der „Herzieningscommissie”.

Dit uittreksel zal ter inzage gelegd worden ter Secretarie van den Volksraad.

B. De volgende ter kennisneming ontvangen bescheiden:

1°. Een verzoekschrift van de Vorstenlandsche Landbouwvereniging, houdende bezwaren tegen het aanhangige voorstel in zake het vrijstellen van cultuurdienstplichtigen op Vrijdag;

Dit verzoekschrift zal hedenmorgen tegelijk met het betrokken voorstel behandeld worden.

2°. Een schrijven het lid Dr. J. Schmutzer, ten geleide van een tiental foto's betreffende de cassave-diefstallen in het Kediri'sche.

Deze bescheiden zullen ter inzage gelegd worden ter Secretarie van den Volksraad.

Ik kan verder nog mededeelen, dat het rapport van de commissie voor de verzoekschriften nog hier in de vergaderzaal ter inzage ligt voor de leden en na de pauze zal worden uitgebracht.

Aan de orde is het voorstel tot wijziging van artikel 66 (1 en 2) van het gestichtenreglement, vastgesteld bij ordonnantie van 10 December 1918 (Staatsblad No. 708) (onderwerp 7 tweede gewone zitting 1918—1919).

De heer Muurling, gemachtigde van de Regeering Aangezien de Directeur van Justitie wegens eene gelukkig niet tot ongerustheid aanleiding gevende ongesteldheid hedenmorgen hier niet aanwezig kan zijn, heb ik de eer den Volksraad namens de Regeering aangaande het voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton eenig inlichtingen te verstrekken.

Gelijk reeds in de Memorie van Antwoord op het 2d hoofdstuk van de suppletoire begroting is vermeld heeft de Regeering na raadpleging van de Commissie

Voorstel tot wijziging van het Gestichtenreglement. — Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Muurling e. a.)

van Bijstand bij de Centrale gevangenen voor Europeanen te Semarang geen bezwaar het gestichtenreglement naar den wensch van den heer Van Hinloopen Labberton te wijzigen. De Regeering geeft echter boven de door genoemd Volksraadslid voorgestelde redactie er de voorkeur aan in het gewijzigde artikel met zooveel woorden „het theosophisch onderricht” te noemen waardoor elk misverstand uitgesloten wordt. De vaststelling van bedoelde wijziging kan binnen enkele weken tegemoet worden gezien.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen aanleiding meer om mijn voorstel te handhaven; ik trek het daarom in.

Aan de orde is het voorstel tot aanvulling van het Landhuur- en Grondhuurreglement voor de residenties Soerakarta en Djokjakarta (onderwerp 21 Tweede gewone zitting 1918—1919).

De Secretaris leest het bovenvermelde verzoekschrift voor van de vorstenlandsche Landbouwvereniging.

De heer Schmutzer: Mijnheer de Voorzitter! Onder dagteekening van 14 November jl. werd door den heer Van Hinloopen Labberton een voorstel ingediend met de strekking, om:

- I. aan art. 16 van het bij artikel 1 van de Ordonnantie van 8 Februari 1906 (Stbl. No. 93) vastgesteld Landhuurreglement voor de Vorstenlanden toe te voegen een alinea (5) luidende: „Op Vrijdag en erkende Mohammedaansche feestdagen zullen geen verplichte diensten mogen worden gevorderd”;
- II. aan sub a van art. 11 van het bij artikel 1 van de Ordonnantie van 15 Januari 1918 (Stbl. No. 20) vastgestelde Grondhuurreglement toe te voegen de zinsnede: „met dien verstande, dat op Vrijdag en erkende Mohammedaansche feestdagen geen verplichte diensten mogen worden gevorderd”.

De eenige toelichting, die de heer Van Hinloopen Labberton daarbij geeft is deze, dat het redelijk schijnt, aan het door de Vereeniging Adhi Darmo gedaan verzoek (zie B 17 en H 155/156) tegemoet te komen, temeer daar in Soerakarta op de ondernemingen van de Mangkoe Negeran deze regeling sedert jaren met succes en ten genoegen van de opgezetenen blijkt te zijn ingevoerd.

Ik stel voorop, Mijnheer de Voorzitter, dat ik de regeling, voor de opgezetenen der beide Mangkoe Negarâ-fabrieken getroffen, in elk opzicht loffelijk vind. Het lijkt mij intusschen nauwelijks voor tegenspraak vatbaar, dat in het bestaan van die regeling alléén, noch ook in het feit, dat de opgezetenen daarmee blijken te zijn ingenomen, voldoende grond is te vinden om die regeling, door aan-

(Schmutzer.)

vulling van de genoemde ordonnanties, voor alle ondernemingen in de Vorstenlanden bindend te verklaren. Daartoe moest de regeling op de eerste plaats in zich zelf de noodige motieven bevatten. Om die motieven op te sporen hebben wij ons in herinnering te brengen, wat over deze quaestie door den Commandant van wijlen het Arbeids leger Adhi Darmo in zijn desbetreffend verzoekschrift is te berde gebracht en wat naar aanleiding daarvan tijdens de vorige zitting door den heer Van Hinloopen Labberton is gezegd. In bedoeld verzoekschrift vind ik, dat door vele cultuurdienstplichtigen zou zijn geklaagd over den zwaren arbeid, door geen rustdagen afgebroken, zelfs niet op groote feestdagen, waardoor het hun onmogelijk zou worden gemaakt zich aan hun „huishouding” te wijden, waarbij dan nog de hun opgelegde politiedienst als een zware last zou worden gevoeld. De meeste leden der vereeniging wenschten daarom één vrijen dag in de week en wel den Vrijdag.

Mijnheer de Voorzitter. Wat het wezen der zaak betreft, heeft het verzoek mijn volle sympathie. Ik stel mij op het standpunt, dat de ondernemingen ernaar moeten streven de werkzaamheden dusdanig te regelen, dat zoowel de inlandsche werkman als de Europeesche employé over één vrijen dag in de week zal kunnen beschikken. Ik zou op dat punt dus zelfs verder willen gaan dan de heer Labberton; ik zou den ondernemer genoodzaakt willen zien, één vrijen wekelijkschen rustdag toe te kennen niet alleen aan hen, die in verplichten dienst arbeiden maar ook aan hen, die vrijen arbeid verrichten, niet alleen aan den inlander maar ook aan den European. In principe wensch ik dus volmaakt hetzelfde als de geachte voorsteller; alleen in de toepassing kan ik niet met mijn geacht medelid samengaan.

Wanneer ik naga, welke overwegingen den heer van Hinloopen Labberton ertoe hebben geleid om den Vrijdag als vrijen dag aan te wijzen, dan meen ik te begrijpen, dat hem daarbij Mohammedaansche instellingen voor oogen hebben gestaan. Hij zegt namelijk (H. 155): „Wanneer er toch een vrije dag gegeven kan worden, dan zou ik zeggen, laat het de vrije dag van de Mohammedaansche koelies zijn, de vele arbeiders, die het werk te doen hebben en niet die van de enkele Christelijke geemployeerden, die het werk moeten contrôleeren. Er is nu gezegd, dat die koelies geen echte Mohammedanen zijn en een verzoek om een vrijen kerkdag niet zo erg gemeend is, maar met hetzelfde recht laat zich betwijfelen of al die Christen-employés wel echte kerkgaande Christenen zijn”.

Hier wordt dus, Mijnheer de Voorzitter, een parallel getrokken tusschen den Mohammedaanschen Vrijdag en den Christelijken Zondag, een parallel die, zooals ik bij de vorige bespreking van het voorstel reeds releveerde, in geen enkel opzicht gewettigd is (H 156) „Bij de Christenen wordt de Zondag gevierd als een godsdienstige rustdag en de gewoonte, 's Zondags niet te werken, wordt

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Schmutzer.)

„door den Europeaan algemeen in stand gehouden. Alle „particuliere zaken, alle Regeeringsbureaux zijn 's Zon- „dags gesloten. Wat de Mohammedaansche Vrijdag be- „treft, daarmee staat het geheel anders, omdat bij geen „enkel Mohammedaansch volk en zelfs nergens waar de „Islam staatsgodsdienst is, de Vrijdag als een rustdag „wordt beschouwd. Slechts een paar uren van den dag „worden voor het bezoek aan de mesigit opengehouden; „nergens kent de Mohammedaan den Vrijdag als een „geheel vrijen dag”.

Dat werkelijk de vrije Vrijdag, zooals de voorsteller wenscht, niets anders is dan een Mohammedaansch lijkende nabootsing van den Christelijken Zondag, zooals ik eerder reeds betoogde, en als zoodanig beschouwd zelfs anti-Mohammedaansch moet worden genoemd, hoop ik hieronder aan te toonen. „Volgens de gewijde traditie” — aldus Juynboll in zijne Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet volgens de leer der sjâfi'itische school, p. 78 — „placht de Profeet te Medinah iederen Vrijdag, na afloop van de destijds gebruikelijke 2 rak'ah's der middag-salât, korte toespraken tot de verzamelde gemeente te houden. Daaruit ontstond mettertijd de Vrijdagsdienst, welke zich nog altijd onderscheidt door een tweeledige, stichtelijke toespraak of preek (Arab. choetbah, Jav. Mal. koetbah). Deze preek wordt echter niet meer na, maar v o o r de salât gehouden, eene wijziging, welke volgens de traditie, door den Profeet zelf is ingevoerd. Aanleiding daartoe zou gegeven hebben, dat eens op een Vrijdag, juist terwijl Mohammed de gewone Vrijdags-toespraak tot de zijnen hield, eene rijk beladen karavaan met koopwaren uit Syrië Medinah binnentrok, wat tengevolge had, dat nagenoeg allen zich daarheen spoeden en slechts 8, of volgens anderen 12, personen naar den Profeet bleven luisteren. De verplichte salât achtte men men immers reeds afgeloopen. Om een herhaling van zulke gebeurtenissen te voorkomen, placht Mohammed sedert dien tijd Vrijdags met de choetbah te beginnen en liet de salât daarop volgen. Eene openbaring verscheen (n.l. Korân LXII, 9—11) waarin de geloovigen vermaand werden, zich niet door de zucht naar gewin en wereldsche vermaken van de Vrijdags-salât te laten afhouden. „Als gij tot de Vrijdags-salât wordt opgeroepen, h o u d t d a n o p m e t a l l e n k o o p h a n d e l e n m a a k t U o p o m G o d t e v e r h e e r l i j k e n”.

Mijnheer de Voorzitter. Uit dit Korânvers blijkt duidelijk, dat er, met toelating van den Profeet zelf, op Vrijdag tot het uur van het middaggebed handelgedreven, dus om gewin gearbeid werd. Wie op godsdienstige overwegingen den vrijen Vrijdag zou eischen, zou daarmee orthodoxer zijn dan de Korân zelve. Maar er is een tweede punt. De Sabbathheiliging — bij de Christenen tot Zondagsheiliging geworden — sluit zich aan bij het Genesisverhaal, waarvolgens God de wereld in zes dagen schiep en den zevenden dag rustte. Dienovereenkomstig werd ook de zevende dag der joodsche week

tot een absolute rustdag gemaakt waarop alle arbeid moest achterwege blijven en werden de onvermijdelijke dagelijksche verrichtingen door strenge wetten tot den kleinst mogelijken omvang beperkt. De Christelijke Zondag kenmerkt zich gelijkewijze door het voorschrift van een strenge onthouding van arbeid. In merkwaardige afwijking van den Bijbel leert de Korân, dat de wereld weliswaar ook in zes dagen door God geschapen werd, maar er wordt ontkend (L, 37) dat God den zevenden dag rustte. Er bestond derhalve vóór Mohammed geen reden om, analoog aan den joodschen sabbath en dus ook van den Christelijken Zondag, op dogmatische gronden een werkdag in te stellen, waarop de geloovige zich van allen arbeid zou hebben te onthouden. Het is dan ook wel merkwaardig, dat de heer Soerjopranoto zich niet voor de instelling van den vrijen Vrijdag op den Islâm heeft beroepen, maar in zijn verzoekschrift eenvoudig heeft medegedeeld, dat die dag door de meeste cultuurdienstplichtingen, leden zijner vereeniging, werd gewenscht.

Mijnheer de Voorzitter. Ik kom thans tot het Vrijdagsgebed zelve, dat zulk een rol speelt bij het vraagstuk, om welk uur de arbeid op Vrijdag moet worden onderbroken. Het Vrijdagsgebed moet worden verricht gedurende denzelfden tijd als de dagelijksche tjoehr-salât; die tijd „begint op het oogenblik, waarop de zon, na haar hoogste punt aan den hemel bereikt te hebben, naar het westen begint te neigen en eindigt, wanneer de schaduw der voorwerpen gelijk is aan hunne werkelijke afmeting (vermeerderd met de lengte der schaduw op het oogenblik, waarop de tijd voor dit gebed aanbrak)”.

Tot het deelnemen aan de Vrijdags-salât zijn volgens de Wet verplicht: alle manlijke, vrije personen, die wettelijk tot den salât gehouden zijn, voor zoover zij tevens als ter plaatse gevestigde inwoners beschouwd kunnen worden”. Voor hen, die zich op een te grooten afstand van het bedehuis bevinden, waarin het Vrijdagsgebed plaats vindt, geldt de verplichting niet. En dat zijn er zeer velen, dat zijn de meesten.

Want niet in elk bedehuis kan de Vrijdags-salât verricht worden „Voor de geldigheid van een Vrijdagsdienst eischt de wet de aanwezigheid van minstens veertig wettelijk tot het bijwonen van den dienst verplichte Moslims. Op dit aantal valt uiteraard niet overal te rekenen. Op kleine plaatsen wordt dan ook geen Vrijdagsdienst gehouden. De moskeeën op groote plaatsen, waar de Vrijdags-salât wel verricht wordt, worden in het Arabisch masjid djami^s genoemd. In den Indischen Archipel noemt men alleen deze moskeeën m'ësigit; de kleine bedehuizen, waarin geen Vrijdagsdienst plaats heeft, dragen andere namen, zooals langgar, tadjoeg enz.”. M'ësigits vindt men alleen in afdeulings- en districtshoofdplaatsen; op het platteland staan slechts langgars, waarin de Vrijdagsdienst niet kan worden gehouden.

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Schmutzer.)

Wat ik hierboven heb uiteengezet, kan in de volgende punten worden samengevat:

- 1°. de Islâm kent geen vrijen dag, in het bijzonder geen vrijen Vrijdag;
- 2°. het principe van den vrijen Vrijdag is in den Korân niet te vinden; het paralleliseeren met den Christelijken Zondag is historisch en dogmatisch ontoelaatbaar;
- 3°. de Vrijdagsdienst kan slechts in enkele hoofdplaatsen waar een z.g. mesigit is, worden gehouden; op het platte land bestaat hij niet. De plattelandsbewoner is reeds krachtens verhindering wegens den grooten afstand wettelijk van de plicht tot bijwoning der şalât al-djoem'ah ontslagen.

Onder deze omstandigheden is het mij niet duidelijk, Mijnheer de Voorzitter, op welke gronden men de wettelijke invoering van den vrijen Vrijdag, door den voorsteller beoogd, voor de Regeering zou kunnen aannemelijk maken. De voorkeur van de Mangkoe Negârâ-fabrieken voor dien dag is daartoe niet voldoende, naar het mij voorkomt. Al evenmin de omstandigheid, dat op verschillende plaatsen omtrent medio van het vorige jaar bekels en koelies als reden, dat zij Vrijdags niet wenschten uit te komen, opgaven dat zij de vergaderingen van Adhi Darmâ moesten bijwonen. Adhi Darmâ is ter ruste, van bestuurswege werden alle vergaderingen verboden. De herinnering aan het grootsch opgezette „Arbeidsleger” met zijn wereldhervormend program leeft alleen nog duidelijk voort in wat gekleurd scheurpapier, dat de geen kwaad vermoedende tani met duur geld heeft moeten betalen.

Ik kom nu tot de Mohammedaansche feestdagen. „In de wet — ik volg weer Junybol — wordt slechts de viering van twee feestdagen opzettelijk gereguleerd. Deze beide officieele feestdagen zijn:

1°. Het zgn. „kleine feest” (Arab. al-‘id aš-şaghîr) dat op den eersten der maand Sjawwâl, na beëindiging der vastenmaand, valt en in Midden Java als Garebeg Poewâsâ wordt aangeduid. Dit feest wordt wegens de overeenkomst van de populaire viering met die van het Europeesch en Chineesch Nieuwjaar wel het „Inlandsch Nieuwjaar” genoemd.

2°. Het zgn. „grootte feest” (Arab. al-‘id al-kabîr) op den tienden der maand Dzoe'l-hiddjah (een der haddj-dagen). Dit feest wordt, naar de alom in de Mohammedaansche wereld geslachte offers, ook het „offerfeest” genoemd; het heet Javaansch Garebeg besar en is van minder beteekenis dan het zgn. „kleine feest”.

„Op beide feestdagen behoort, volgens de Wet, een gemeenschappelijke feest-şalât gehouden te worden. Het deelnemen aan die godsdienstoefening is, volgens de Sjafi'itische leer, wel niet verplicht, maar het geldt toch als afkeurenswaardig, zich zonder wettige redenen daaraan te onttrekken. De tijd, in de Wet voor deze şalât aangewezen, duurt van zonsopgang tot op het oogenblik

dat de zon haar hoogste standpunt aan den hemel overschreden heeft. Gewoonlijk heeft de feest-şalât plaats in den vroegen morgen, niet lang na zonsopgang”.

Van de periodieke gedenkdagen van het Mohammedaansche jaar, waaromtrent de Wet geen gebiedende voorschriften bevat, verdienen vermeld te worden:

„3°. de herdenking van 's Profeten geboortedag (Arab. maulid an-nabi) op den 12^{en} der maand Rabi' al-awwal”. Deze dag wordt in het bijzonder aan de Vorstenlandsche hoven met luister gevierd. „Het hoofdbestanddeel der herdenking”. bestaat nagenoeg overal daarin, dat b. v. in de moskeeën, maar meer nog op andere plaatsen, zooals in de woningen van vrome personen voordrachten gehouden worden van z.g. maulid's, d.w.z. levensgeschiedenissen van den Profeet in verzen of berijmd proza, afgewisseld door lofliederen”. In Midden-Java is deze feestdag bekend als Garebeg Maoeloed.

Over twee verdere feesten, de lailat al-mi' râdj (den 27^{en} Radjab) en de lailat al-barâ'ah (het midden der maand Sja'bân), die alleen in vrome kringen en na het invallen van het duister gevierd worden, kunnen wij hier zwijgen. Omtrent de drie eerstgenoemde feesten, de Garebeg Poewâsâ, de Garebeg Besar en de Garebeg Maoeloed bestaat er wel geen verschil van meening, dat deze als algemeene feestdagen moeten worden beschouwd en er bestaat mijnerzijds dan ook geen bedenking om aan een regeling, die voor die dagen, de bevolking ontheffing van verplichte diensten waarborgt, mijn volle instemming te hechten. De wettelijke invoering van een wekelijkschen rustdag zou ik eveneens toejuichen. Maar ik zou mijn medewerking daaraan moeten onthouden, wanneer daarvoor de Vrijdag gekozen werd. Bestond er voor den Mohammedaan een godsdienstig voorschrift tot onthouding van arbeid op één dag in de week, dan was het een ander geval. Maar een dergelijk voorschrift bestaat er niet. De aanwijzing van den Vrijdag als rustdag berust dus op louter willekeur, wat nog scherper naar voren treedt als men zich nog even herinnert, dat ten plattenlande, waar het hier feitelijk om gaat, zelfs van geen Vrijdagsdienst sprake is. Waarom dan niet den Zondag genomen? Het kan toch geen voordeel hebben, zonder noodzaak een tweeslachtigen toestand in het leven te roepen. Op Zondag zijn de Gouvernementsbureaux gesloten; dat beteekent, dat ook de Inlandsche ambtenaren, aan de talrijke Gouvernementsdiensten verbonden, vrij zijn. Voor het Inlandsch personeel der handelskantoren, machinefabrieken enz. geldt hetzelfde. Waarom zou men nu voor de cultuurdienstplichtigen den vrijen Vrijdag opeischen? In Djocdja gaven, zooals mij de heer Kamil mededeelt, destijds eenige Inlandsche scholen op Vrijdag vrijaf. Men is uit eigen beweging tot den Zondag teruggekomen, omdat men meer aan dien vrijen dag had. Op een suikerfabriek in Zuid-Djocdja geniet de tot krigadienst verplichte bevolking al sedert enkele jaren den vrijen Zondag. Buiten

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Schmutzer.)

de campagne ook het mandoer- en toekangpersoneel. En met die regeling — ik zeg het den heer Labberton na — toonen zich de Inlanders zeer tevreden. Die het betalen kunnen trekken er uit, naar de stad, die dan immers ook op zijn vroolijkst is.

Mijnheer de Voorzitter. Ik heb nog een oogenlik stil te staan bij een request, dat de quaestie van den vrijen Vrijdag betreft en den 22 Februari jl. door de Vorstenlandsche Landbouwvereniging te Djocdja bij dezen Raad werd ingezonden. Ik kan mij niet geheel op het standpunt van de requestante stellen, in het bijzonder kan ik mij niet vereenigen met de daarin tot uitdrukking gebrachte zienswijze, dat de oorspronkelijke verzoeker „zijn verzoek baseerde op godsdienstige overwegingen en anders niet en de Volksraad naar de meening van adressante het verzoek alleen naar deszelfs motief heeft te onderzoeken”. De praemisse is onjuist; althans formeel. Wel is mij bekend, dat op de vergadering van Adhi Darmo, die op Zondag 9 Juni van het vorige jaar bij den hoofdbekel Setrodrono van Melatie werd gehouden, aan het volk moet zijn meegedeeld, dat de Profeet wenschte dat alle Mohammedanen op Vrijdag rust zouden houden, maar het verzoekschrift van den heer Soerjopranoto zelf beroept zich — zooals ik boven reeds zeide — niet op godsdienstige overwegingen maar op zulke van zuiver socialen aard.

De bezwaren, in bedoeld verzoekschrift der Vorstenlandsche Landbouwvereniging ontwikkeld, zijn overigens belangrijk genoeg om ze hier even te herhalen, reeds hierom, omdat ze duidelijk in het licht plaatsen, hoe diep de voorstellen van den heer Labberton in de bestaande verhoudingen ingrijpen. De bezwaren zijn van rechtelijken en van practischen aard. De voorgestelde wijzigingen (aanvullingen) van het Landhuur- en Grondhuurreglement worden onmogelijk en ontoelaatbaar verklaard. Krachtens den pachtbrief of piagem toch is de landhuurder in de rechten van den apanagehouder getreden en heeft als zoodanig de bevoegdheid, alle rechten uit te oefenen, die de Javaansche wetten, instellingen en gebruiken aan den apanagehouder toekennen. Een wijziging in het Landhuurreglement mag mitsdien niet zonder meer wijziging brengen in bij zoodanige overeenkomst verkregen rechten. Op den aanhef der piagem, volgens welke partijen zich onderwerpen aan de in het Landhuurreglement te brengen wijzigingen, is hier geen beroep toelaatbaar, omdat deze wijzigingen alleen mogen betreffen toekomstige zaken zonder zich nochtans te mogen uitstrekken tot essentieel verkregen rechten.

Tot die essentieel verkregen rechten behoort de beschikking — binnen bepaalde grenzen — voor de arbeidskracht der opgezeten bevolking ter plaatse waar en ten tijde dat de landhuurder zulks noodig acht. Dit recht kan niet willekeurig worden ingekort. De Regeering heeft Zich op datzelfde standpunt geplaatst; ware dat niet zoo, dan had de Reorganisatie veel eenvoudiger kunnen geschieden, daar er principieel geen verschil bestaat tusschen het de-

creteeren van één vrijen dag in den verplichten cultuurarbeid en dat van zeven vrije dagen in dien arbeid. Om dit argument op zijn volle waarde te kunnen schatten, dient men rekening te houden met het feit, dat met name de tabakscultuur en wel gedurende den oogsttijd, waarvan de duur op ongeveer een maand mag worden geschat, geen tusschentijdschen rustdag gedooft, hetgeen u de heer Birnie zal kunnen bevestigen, omdat daardoor aanzienlijke qualiteitsverliezen kunnen worden geleden.

Wij komen hiermede aan het practische bezwaar dat, waar op den rustdag de verplichte arbeid wel, de vrije niet zou moeten worden nagelaten, voor dien dag een heel ander stelsel van betaling zou moeten worden toegepast dan op de zes werkdagen. Een dergelijk bezwaar is gemakkelijk te onderschatten, wanneer men niet met beide beenen in de practijk van het plantersleven staat. Met de krigan- en intirandiensten staat het anders; die zijn gemakkelijker binnen een tijdsruimte van zes dagen samen te dringen, wat op enkele fabrieken, zooals boven aangeduid, dan ook reeds met succes geschied is.

Alles bij elkaar, Mijnheer de Voorzitter, kan ik mijn stem niet aan het voorstel van den heer Labberton geven, op de eerste plaats omdat ik meen, dat de Regeering, gezien de weinig overtuigende argumenten die daarvoor worden aangevoerd en de beteekenis, die aan zulk een precedent zal worden vastgeknoopt, niet bereid zal kunnen worden gevonden wettelijk den Vrijdag als rustdag in te stellen, maar op de tweede plaats ook, omdat ik den indruk heb, dat de heer Labberton de wettelijke en practische bezwaren, aan de aanvaarding van het voorstel verbonden, onderschat. Willen wij de dienstplichtige bevolking met kans op succes een vrijen weekdag verzekeeren, dan lijkt mij de weg deze: 1°. dat wij in principe daartoe den Zondag aanwijzen, 2°. dat wij billijkerwijze erkennen, dat die maatregel in de practijk, zij het ook maar gedurende enkele perioden, voor den landhuurder zeer bezwaarlijk kan blijken en dat wij dus 3°. bij de Regeering erop aandringen, om in overleg met de landhuurders de formeele en andere bezwaren, die zich tegen instelling van den wekelijkschen rustdag verzetten, zoo spoedig als mogelijk zal zijn, uit den weg te ruimen. Wanneer de mogelijkheid, voor de cultuurdienstplichtige bevolking in de Vorstenlanden den Zondag als rustdag in te stellen, van alle zijden door de Regeering, belanghebbenden en Volksraad zal zijn belicht, lijkt het mij niet moeilijk meer, den weg te vinden, die tot het einddoel leidt dat ons voor oogen staat: doorvoering van de Zondagsrust voor alle bedrijven, die zich daartoe leenen. Ik zou dus, Mijnheer de Voorzitter, in de plaats van het voorstel van den heer Van Hinlopen Labberton willen voorstellen, de volgende motie in stemming te brengen:

De Volksraad, overwegende de wenschelijkheid van eene wettelijke doorvoering van de Zondagsrust voor alle bedrijven, die zich daartoe leenen,

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Schmutzer e. a.)

verzoekt de Regeering, ten spoedigste met de Vorstenlandsche landhuurders in overleg te willen treden omtrent de wijze, waarop kan worden tegevoetgekomen, aan de wettelijke en practische bezwaren, die zich verzetten:

- 1°. tegen de instelling van een wekelijkschen rustdag voor de tot diensten ten behoeve der cultuurondernemingen verplichte bevolking,
  - 2°. tegen de ontheffing van die diensten, voor zoover gevorderd op de dagen Garebeg Poeasa, Garebeg Besar en Garebeg Maoeloed,
  - 3°. tegen het vrijgeven op Vrijdag tusschen 11 en 2 uur,
- gaat over tot de orde van den dag.

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou vooraf deze opmerking willen maken, dat het me leed doet, dat door de heeren voorstellers, ook wat betreft het voorstel omtrent de particuliere landerijen, niet eerst vooraf contact is gezocht met mijn departement, waardoor enkele punten, die door de heeren naar voren zijn gebracht, achterwege hadden kunnen blijven of in een ander licht zouden zijn gesteld.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik, Mijnheer de Voorzitter, om mijn verlangen uit te drukken, dat bij voorkomende omstandigheden, de heeren leden zich vooraf tot mij zullen willen wenden, zullende ik gaarne alle inlichtingen geven, die zij voor hunne voorstellen behoeven.

Wat betreft de onderhavige punten, is reeds een en ander geregeld. Ik zeg dit slechts tot toelichting, zonder ten aanzien van het voorstel een standpunt te willen aangeven.

De zaak is nl. deze, dat men volgens het oude grondhuurreglement in de Vorstenlanden heeft verplichte diensten, die zijn te splitsen in de zoogenaamde intiran- en krigan-diensten, welke eigenlijk heeren diensten zijn, ten behoeve van openbare werken, als het aanleggen van wegen, bruggen, enz. Daarnaast heeft men de diensten voor de eigenlijke cultuur. Wat betreft de intiran-diensten, of zooals ze ook wel in Solo heeten de Krigan-diensten, dienomtrent is geregeld, dat men eens in de 5 dagen verplicht is een halve dag uit te komen, nl. 's morgens van 6—11 uur of 's middags van 12—5 uur, wat Solo betreft, en wat Djocja betreft, 's morgens van 7—11½ uur of 's middags van 1—5 uur. Men ziet dus dat wat betreft de Krigan-diensten, er alle gelegenheid bestaat, wanneer men dat verlangt, om de Vrijdag-godsdiensttoefeningen bij te wonen. Er is slechts een voorbehoud te maken. Er zijn nl. van die diensten, die ieder oogenblik kunnen worden gevorderd; dat zijn diensten in verband met bandjirs bijv. als er plotseling dammen wegslaan of als wegens dringend onheil dadelijk moet worden ingegrepen.

(Carpentier Alting.)

Wat betreft de eigenlijke cultuurdiensten die worden verricht in taakwerk en juist, omdat het taakwerk is, is de werknemer of wel de dienstplichtige in de gelegenheid, zoo hij dat wil, om, in overleg met zijn werkgever, te voldoen aan zijn godsdienstplichten, mits hij die taak niet verzuimt.

Voorts, Mijnheer de Voorzitter, geldt tenopzichte van de verplichte diensten in Solo en ik meen ook in Djocja de bepaling dat op door plaatselijk gebruik bepaalde vrije dagen, geen verplichte diensten worden verricht. Wanneer het plaatselijk gebruik een vrijen dag kent, moet die geëerbiedigd worden. Alleen wanneer door een plotselinge omstandigheid alle hens aan het dek moeten komen om groote calamiteiten te voorkomen, moet men diensten verrichten.

In Djocja is de onderwerpelijke aangelegenheid door den toenmaligen Resident Couperus, dunkt mij, voldoende geregeld, nl. aldus:

De toenmalige Assistent-Resident van Mataram richtte dd. 18 Mei 1908 tot den Resident, het navolgende schrijven:

„Door den Administrateur van Beran werden drie koelies aangeklaagd wegens het niet verrichten van krigandiensten op een Zondag.

Deze drie personen zijn Christenen en hadden reeds vroeger verzocht, om op Zondag geen werk te hoeven verrichten, welk verzoek door den Administrateur van Beran werd afgewezen.

Daar de Christenen verreweg de minderheid vormen onder de dienstplichtige bevolking, heb ik de eer UwHEdG: in overweging te geven, de beheerders van landbouwondernemingen aan te schrijven, dat de regeling voor het uitkomen in krigan- en andere verplichte diensten, zóó wordt geregeld, dat zij niet in strijd komt met de godsdienstige overtuiging der koelies.

Hierbij wordt aangeteekend, dat geen strafvervolging is ingediend, omdat hier van een bepaalde weigering, om in heerdiensten uit te komen, geen sprake is”.

Die brief is door den Resident verzonden aan alle beheerders van ondernemingen ter informatie en opvolging, onder mededeeling, dat hij (de Resident) ermee accoord ging.

Bovendien, Mijnheer de Voorzitter, zijn er op de verschillende ondernemingen in Djocja en Solo z.g. exploitatieregelingen getroffen en in die regelingen (ik heb er een voor mij betreffende de onderneming Boeloës) staat in art. 29 omtrent de vrije dagen het volgende:

Gegarandeerde vrije dagen.

De beheerder zal op aanvraag der bekels iederen cultuurdienstplichtige tijdelijk vrijstellen van alle diensten op dagen, die volgens den adat als vrije dagen beschouwd moeten worden en bij gelegenheden die hem volgens den adat recht op vrijstelling geven.

Nu is hier sprake van adat en zoude kunnen worden

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Carpentier Alting.)

opgemerkt, dat als de adat geen vrijen dag kent de bevolking niet geholpen is, daar hebben degenen, die het zoo zouden willen niets aan, want het zou wel kunnen zijn dat die artikelen dat niet kennen, maar mij dunkt dat de geest die uit die artikelen spreekt wel een waarborg is, dat van den kant van de Regeering en het bestuur altijd het streven heeft bestaan om aan de arbeiders die vrije dagen toe te staan die de adat kent en aangezien ook de adat zich wijzigt kunnen ook als vrije dagen gelden, die dagen welke gaandeweg als zoodanig worden aangemerkt.

Wat betreft het nieuwe landhuur-reglement waardoor de cultuurverhoudingen op een nieuwe basis komen te rusten, nl. zekerheid van grond en alsnog vijf jaar recht op gedwongen arbeid, mits geen vrije arbeid verkrijgbaar is, is de zaak feitelijk geheel in handen van de Inlandsche gemeente, omdat de gedwongen arbeid in overleg met haar zal worden geregeld en ook dan kan worden gezorgd voor de noodige vrije dagen.

Het ligt toch voor de hand dat ook van de zijde van het bestuur rekening zal worden gehouden met datgene wat de bevolking wenscht als adat beschouwd te zien.

Wat betreft hetgeen zooveel door den heer Schmutzer is gezegd, hieromtrent onthoud ik mij als niet deskundig van een oordeel.

Maar ik wil alleen hierop wijzen dat wat betreft de Mangkoenegaran aldaar weliswaar bekend is de vrije Vrijdag, waarop voor de ondernemingen niet gewerkt behoeft te worden, maar dat dit niet geschiedt om gelegenheid te geven zich naar de moskee te begeven, doch om het vee rust te gunnen en de menschen gelegenheid te geven huishoudelijke bezigheden te verrichten en ook kleine desdiensten. Het heeft dus wel het karakter van een vrijen dag, maar dan in zoover vrij, dat de bevolking toch werkt en niet rust.

Ik geloof Mijnheer de Voorzitter, dat het resumé van hetgeen ik gezegd heb (misschien verval ik in herhalingen), in het kort is, dat van den kant van het bestuur wel regelend is opgetreden, in Djocja de zaak vrijwel geheel geregeld is, wanneer men genoeg neemt met wat volgens den adat geldt.

Het spreekt ook vanzelf dat de Regeering, en ik durf ook zonder ruggespraak met Haar te verklaren, bereid zal zijn deze aangelegenheid den Residenten op het hart te drukken en een zoodanige regeling te treffen dat deze allen bevredigt.

Ik zou hier gaarne aan willen toevoegen, dat wanneer nochtans de Volksraad mocht besluiten zich met het voorstel van den heer Labberton tot de Regeering te wenden, niet alleen rekening zal zijn te houden met de Mohammedanen, maar ook met de in Djocja en Solo wonende 1350 Katholieke en Protestantsche Christenen, waarbij de militairen nog niet zijn medegerekend.

Dit moge dienen tot toelichting bij de verdere debatten over dit onderwerp.

(Labberton e. a.)

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter, hoewel ik oorspronkelijk van meening was dat het hier een zaak gold waarover geen verschil van gevoelen zou bestaan en dat er wel bij niemand bezwaar zou zijn om zoo spoedig mogelijk aan den billijken wensch omtrent den vrijen Vrijdag tegemoet te komen, zie ik mij in die meening teleurgesteld door de lezing die de heer Schmutzer heeft gehouden, maar vooral ook door het verzoekschrift van den heer Rübekoning namens de Jogjasche landhuurders.

Ik geloof, dat met het rekest en de inleiding van den heer Schmutzer eigenlijk alle hoop de bodem zal zijn ingeslagen bij degenen, die mochten meenen na de uiteenzetting van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, dat de zaak eigenlijk al in orde is.

Inderdaad lijkt dit zoo op papier.

De Directeur van Binnenlandsch Bestuur zegt: „Er is een circulaire uitgegaan in 1908 en daarin wordt gezegd, dat zooveel mogelijk rekening moet worden gehouden met de godsdienstige gevoelens, en dus zal dat ook wel gebeuren”.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, wij weten helaas uit het rekest van het Arbeidsleger en uit hetgeen de heer Schmutzer heeft gezegd, dat dit niet gebeurt.

Wanneer wij niet overtuigd waren door de klachten van den heer Soeriâ Pranatâ, dat geen rekening wordt gehouden met de godsdienstige gevoelens, zouden wij nu wel zeker kunnen zijn, dat de heeren van de landhuur-vereeningen er geen rekening mede willen houden, en zelfs alle mogelijke moeite doen om aan de vaststelling van een vrijen dag te ontkomen.

De Directeur van Binnenlandsch Bestuur heeft van het merkwaardig rekest-Rübekoning geen kennis gedragen, anders zou de opvatting van den Directeur minder optimistisch geweest zijn.

Wat aangaat de toezegging van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, dat hij in deze en dergelijke aangelegenheden zeer gaarne de noodige voorlichting en inlichtingen zal geven, met zeer veel genoegen hebben wij dit gehoord, vooral in verband met het feit dat het ons zoo moeilijk gemaakt wordt, om uit de in de archieven der departementen berustende stukken gegevens met betrekking tot de in den Raad in behandeling zijnde onderwerpen ter inzage te krijgen. Tot nu toe is het naar ik meen slechts aan één onzer, en ik zelf was die bevoorrechte, gelukt om een stuk van het Departement van Justitie te zien te krijgen. In andere gevallen is het altijd geweigerd.

In verband daarmee kan het ons niet anders dan aangenaam stemmen, dat de Directeur deze toezegging heeft gedaan, ja zelfs het vragen van inlichtingen provoceerde.

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Ik heb niet over archiefstukken gesproken, doch over inlichtingen.

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Labberton e. a.)

De heer Van Hinloopen Labberton: Inlichtingen, dus géén kennismeming van de stukken, die over de zaak handelen?

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Dat zeg ik niet. In welken vorm ik die inlichtingen zal geven doet niets ter zake.

De heer Van Hinloopen Labberton: Wanneer die inlichtingen minder zijn dan het licht, dat de archiefstukken zouden kunnen geven, wanneer wij eenvoudig krijgen een gecensureerd overzicht van wat het departement meent, dat die booze Volksraadsleden wel van de zaak mogen weten, dus eenvoudig een gecastigeerd uittreksel ad usum delphinozum, dan geloof ik dat wij ook thans, na die toezegging, betrekkelijk weinig aan die inlichtingen zullen hebben, ofschoon wij natuurlijk niet zullen nalaten daarvan gebruik te maken.

Wat de thans verstrekte inlichtingen over de onderwerpelijke zaak betreft, is het duidelijk dat die geen enkele wijziging kunnen brengen in ons voorstel, dat ik dan ook ongewijzigd handhaaf.

De Directeur is een stap verder gegaan, dan door ons noodig wordt geoordeeld. Hij heeft niet alleen over de cultuurdiensten gesproken, doch ook over de z.g. intiran of kèringan diensten, dat zijn de heerendiensten, en daarvoor bestaat een regeling, zegt de Directeur.

Inderdaad dit is het geval, en dus geloof ik dat wij de heerendiensten kunnen laten rusten, en dat wij ons kunnen blijven bepalen tot de kwestie van de regelingen, zooals die voor de Vorstenlanden gelden.

En dan blijf ik van meening, dat het inderdaad dringend noodig is om in het reglement zelf de noodige bepalingen tot verzekering van de belangen der bij de samenstelling niet voldoende gehoorde bevolking.

Wij weten nu al dat de menschen uit de praktijk, de eene partij, niet een beetje meegaande zullen zijn en wij mogen, jammer genoeg, niet verwachten, dat zij zullen zeggen: Laten wij de menschen ter wille zijn.

Integendeel, de geheele Koeran is geplunderd om te kijken of er geen tekst in kan worden gevonden om dien vrijen dag voor het meest belaste deel van Java's bevolking te voorkomen.

De heer Schmutzer heeft daartoe een zeer uitvoerig betoog geleverd en zeer naarstig weergegeven wat in het uitstekende boek van Dr. Juynboll te vinden is.

Ik denk niet in uitvoerig debat te treden. De inhoud van dat boek is ons natuurlijk volkomen bekend en over de feiten van het geval behoeven wij eigenlijk niet te spreken, doch de conclusies die de heer Schmutzer trekt zijn zoo geheel er naast, dat ik niet begrijp hoe hij er toe is kunnen komen te meenen, met eene private commentaar op een Koer-an-tekst het pleit te kunnen beslechten, dit pogen zelf is geheel in strijd met de opvattingen van den Islam, en gansch en al van meer beteekenis toch dan

(Labberton e. a.)

wat een Koer-an-tekst zegt is de wijze waarop deze in de praktijk wordt toegepast.

Wij hebben rekening te houden met de toestanden, zooals zij zijn, en wij hebben geen rekening te houden met de wijze waarop volgens de meening van den heer Schmutzer op grond van door hem op eigen houtje geïnterpreteerde teksten eigenlijk de godsdienst had moeten uitvloeien, wat de menschen hadden moeten willen.

Om aan te toonen in hoeverre de heer Schmutzer de plank mis slaat, zou ik kunnen volstaan met een beroep te doen niet op den Islam maar op den eigen godsdienst van den heer Schmutzer.

Hij heeft er bij gehaald Genesis en er zich op beroepen, dat de wet van Mozes bepaalde, dat op den zevenden dag rust moest worden gehouden. Ten opzichte van de toepasselijkheid van de Wet der Tien Geboden op het Christendom, kennen de Christenen twee meeningen, die lijnrecht tegenover elkaar staan.

De eerste is, dat „de wet van Mozes is tot op Christus”, en de tweede hecht men waarde aan den tekst, dat Christus komt om „de wet te vervullen en niet om te vernietigen”, waaruit dan zou moeten volgen dat de Wet van Mozes onverkort blijft gelden.

Maar dan zou ik moeten opmerken, dat de Christus der Evangeliën zich verzette tegen de strenge Joodsche sabbatviering.

De heer Bergmeijer: Tegen de Phariseïsche opvatting van den sabbat.

De heer Van Hinloopen Labberton: Tegen de Phariseïsche opvatting; dat is natuurlijk uw Christelijke meening, maar de Joodsche Wet is beslist en onwrikbaar. Maar in elk geval geldt het voorschrift, waarop de heer Schmutzer zich beroept niet den Zondag, dat is de eerste dag van de week, maar den Sabbatdag, dat is Zaterdag, de laatste dag van de week. In wet-tischen zin is de Christelijke Zondag als rustdag een stellige vergissing.

In het geheele Evangelie zal men tevergeefs zoeken naar den geheiligden Zondag als een rust- of Sabbatdag. In den heelen Bijbel is geen tekst die den Zondag als zoodanig stempelt.

Wanneer de heer Schmutzer zegt: Wij hebben met den Vrijdag niets te maken, want ik ken geen Koer-an-tekst die dezen voorschrijft, zeg ik: wij hebben met den Zondag voor de Christenen dan evenmin te maken. Die staat in de Schrift nergens voorgeschreven en is in strijd met de juiste opvatting van de Tien Geboden.

De heer Bergmeijer: Totaal onjuist.

De heer Van Hinloopen Labberton: De heer Bergmeijer roept totaal onjuist, want natuurlijk

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Labberton.)

houdt het Christendom zich niet aan het Evangelie, en beperkt het zich althans niet tot de teksten, evenmin als de Islam zich houdt of beperkt tot den tekst van den Koer-an. Er is geen enkele godsdienst, welke zich daaraan houdt, en wij hebben dan ook niet te maken met het ontbreken van een tekst in het Evangelie maar met het feit, dat de Christenen gewend zijn om den Zondag te beschouwen eeningszins zooals de Joden den Sabbatdag beschouwen.

Mijnheer de Voorzitter, ik meen dat wij hiermede, met de godsdienstige praktijk, hebben rekening te houden. Ik ben er zeer voor, en dat is een gegeven dat wij ontleenen aan de rede van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, dat wij hier niet alleen moeten zorgen en zullen waken voor den Vrijdag van de Mohammedanen, maar ook voor den Zondag van de 1350 Christenen in de Vorstenlanden.

Wat Soeriâ Pranâtâ doet voor de Mohammedanen wordt hem zoo verweten, dat men zelfs zijn vereeniging hier voor dood verklaart. En toch is het duidelijk, ook al worden er geen gegevens verstrekt, dat er achter de twee Christen-Inlanders, die geweigerd hebben om op Zondag hun diensten te vervullen, en die daarmede dus bewust een overtreding hebben begaan, ook „opruiers” hebben gestaan. Men heeft zonder eenigen twijfel, die twee menschen daartoe opgezet om eens een conflict uit te lokken, met het ons bekende gevolg, dat er door een circulaire in de zaak is voorzien.

Ik vind het uitstekend, dat de menschen niet gestraft zijn geworden voor het feit dat zij die bepalingen hebben overtreden, en ik vind het ook uitstekend dat de Christenen onmiddellijk aan hun vrijen Zondag geholpen zijn, en dat die circulaire uitgegaan is. Ze spreekt niet speciaal van Christelijke belangen, maar gegeven de aanleiding tot de circulaire, gegeven de circulaire zelf en het feit dat ten behoeve van die 1350 Christenen een aantal Europeanen, hunne geestelijke leiders, zich met die zaak bezighouden, kan ik mij levendig voorstellen dat na 1908 voor de Christenen deze zaak voldoende geregeld zal zijn te achten, en dat voor hen wel gezorgd zal zijn. Maar voor de zoovele millioenen van Mohammedanen is dat tot dusver nog niet gebeurd. Ik weet uit de praktijk dat het niet gebeurd is, en uit het rekest Rubenkoning, dat zoo men de zaak maar op haar beloop laat, dit ook niet zal gebeuren. Terecht heeft de Mohammedaansche bevolking daarover bij den Volksraad geklaagd. Wanneer het waar was, dat men in de praktijk met de circulaire rekening had gehouden, dan hadden geene bezwaren behoeven te worden voorgebracht.

Wanneer ik nu kom tot de zwaarwichtige bedenkingen die tegen de opname van het artikel in de Landhuur- en Grondhuurreglementen gemaakt zijn, dan zien wij dat van juridische zijde door Mr. Rubenkoning een tweetal argumenten zijn aangevoerd. In de eerste plaats zegt hij: het mag niet, want de landhuurders hebben rechten

(Labberton e. a.)

en de verkregen rechten van den landheer worden door den voorgestelden maatregel geschonden.

In de tweede plaats zegt hij: als het aan de Regeering vrij stond om regelend in te grijpen, dan zou de Regeering ook wel kunnen zeggen: Wij zullen alle zeven dagen vrij geven, dan zouden er dus in het geheel geen cultuur- en heerediensten meer gevorderd worden.

Mijnheer de Voorzitter, beide argumenten zijn absoluut onjuist. In het Reglement zelf, zoowel in het oude als in het nieuwe, is uitdrukkelijk gezegd dat er wijzigingen door den wetgever kunnen worden aangebracht. Nu zegt men dat die wijzigingen van ondergeschikt belang moeten zijn. Dit beteekent natuurlijk, dat die wijzigingen niet mogen aantasten en illusoir maken de rechten waarop de landhuurders kunnen aanspraak maken. Welnu die rechten zijn, dat een zeker aantal dagen des jaars over de diensten mag worden beschikt. Daar aan wordt niet tekort gedaan, wanneer de uitsluiting van een zevendaagschen rustdag door de Regeering zich beperkt tot een zoodanig aantal dagen, dat het overblijvende aantal voldoende is om in de diensten te voorzien. Na aftrek van 52 dagen per jaar blijven er meer dan 300 over, waarop cultuur- en heerediensten kunnen worden verricht. Zoolang dat het geval is, kan men niet spreken van een aantasting van de rechten van de landhuurders of van eenige aanleiding tot „schadevergoeding”. De heer Schmutzer is gekomen met breed uitgemeten bezwaren, die alleen de mannen, die met twee beenen in de praktijk staan zouden kunnen doorvoelen en begrijpen, bezwaren die op grond van plaatselijke omstandigheden zouden bestaan tegen den vrijen Vrijdag. Wonderlijk genoeg verdwijnen die bezwaren weer, wanneer het den Zondag betreft. Tegen den Zondag heeft de heer Schmutzer geen bezwaar, want hij stelt voor, dezen vrij te geven. Ik behoef niet te zeggen dat er hier blijkbaar een soort missionarisch streven achter zit. Ik zou willen voorstellen ze allen maar ineens Christen te maken, dan is de moeilijkheid de wereld uit.

De heer Schmutzer: Dat is een insinuatie! Die omstandigheid speelt in dit geval geen rol. Ik heb het oog alleen hierop, dat het door de geheele bevolking gewenscht wordt geacht, één rustdag voor te schrijven.

De heer Van Hinloopen Labberton: Het was geen insinuatie, en ik geloof niet dat het als een insinuatie behoeft te worden opgevat.

De heer Schmutzer wenscht dus zelf ook één rustdag in de week. Maar dat moet dan zijn de Vrijdag. De heer Schmutzer geeft de voorkeur aan den Zondag en heeft de noodeloosheid van vrijaf op Vrijdag ook betoogd met het oog op de bestaande praktijk. Ik zal maar zwijgen over zijn Koer-an-teksten en over de Arabische geleerdheid, die een klein beetje geradbraakt werd voorgebracht. De heer Schmutzer heeft zich beroepen op de

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Labberton.)

praktijk, en gezegd dat er slechts enkelen in de steden Vrijdags moskeewaarts gaan.

Ik zou willen antwoorden, dat het feit dat er in volkrijke desa's geen Vrijdag-masdjids te vinden zijn, juist bewijst, dat op Vrijdag geen veertig menschen vrij hebben om er naar toe te kunnen gaan. Anders moesten zij volgens de wet een Vrijdag-masjdjid moeten instellen. Dat alleen in Jogja en Bantoel, de hoofdplaatsen, Vrijdag-moskeeën zijn, daaruit blijkt dat de menschen ten plattelande in Jogjakarta tot dusver niet voldoende gelegenheid hebben hun godsdienstplichten te vervullen.

Ik zou nog iets anders willen zeggen. Het is volkomen waar dat de chotbah alleen gehouden kan worden in de Vrijdag-masjdjid. Maar het is evenzeer de praktijk in geheel Indië, dat men zooveel mogelijk op Vrijdag den salat verricht in den langgar. Ik weet uit eigen ervaring, dat hier in Batavia zelf achter Goenoeng Sari, de menschen vroegen om een langgar te mogen bouwen, en toen dit werd toegestaan, kon men de omwoners geheel nit vrije beweging speciaal op Vrijdag daar zooveel mogelijk de middag-sëmbahjang zien gaan verrichten.

Ik moet de meening van den heer Schmutzer tegen spreken, als zou een vrije Vrijdag van geen beteekenis voor den religieus gezinden Inlander zijn.

Voor Mohammedaansche Inlanders is de Vrijdag op grond van inzettingen en gebruiken wel degelijk een dag van religieuze beteekenis en zoodra dat het geval is, moet de Regeering bereid zijn om medewerking te verleenen om den religieuzen aanleg der bevolking tot zijn recht te doen komen. Evengoed als er in 1908 een circulaire uitging, toen er Christenen werden getroffen, dient er thans niet met een nieuwe circulaire te worden voldaan, maar dient een afdoende maatregel genomen te worden.

Wanneer de heeren die circulaire van 1908 maar naast zich neerleggen, dan moeten er dus andere maatregelen genomen worden om te zorgen dat de godsdienstige wenschen der bevolking, wanneer ze daaraan uiting zou willen geven, tot haar recht komen. De godsdienstige neigingen der bevolking mogen niet op grond van opvattingen die door een willekeurig Christen in den Koer-an worden gelegd, in den weg worden gestaan en belemmerd. Het lijkt me geen christelijk standpunt toe om anderen in hun geloof te bemoeilijken, want dat is het wanneer die menschen gedwongen kunnen worden op Vrijdag uit te komen, ook al zouden zij dan hun godsdienstplichten willen oefenen. Ik wil daarover op het oogenblik niet verder uitwijden, maar ik wil volstaan met er op te wijzen, dat de heer Schmutzer die zelf een Jokjaasch landhuurder is — althans belanghebbende — erkent, dat het logisch is om de menschen althans één dag in de week vrij te geven, hen althans op één dag van hun lijfeigenschap, waarin zij zich feitelijk bevinden, te ontslaan. Logisch is het, dat die dag Vrijdag is en ik zou willen voorstellen om het voorstel, zooals het door mij is ingediend, onveranderd aan te nemen.

(Schmutzer.)

De heer Schmutzer: Ik voel mij gedrongen op een enkel punt den heer Labberton te antwoorden. Ik zal kort zijn, ofschoon hij zeer veel materiaal tegen mij heeft geproduceerd en ik kan kort zijn omdat die massa materiaal geen weerlegging behoeft, eenvoudig om reden dat het zichzelf al weerlegt. Ik zal geen theologisch debat beginnen. Ik wil er alleen de aandacht van den heer Labberton op vestigen, dat, wat het Christendom betreft, hij zijn bewijzen wil putten uit wat in den Bijbel niet staat, terwijl ik mij voor de beteekenis van den Mohammedaanschen Vrijdag beroep op wat in den Koran wel te vinden is, n.l. dat met toelating van den Profeet wel degelijk tot twaalf uur werd gearbeid.

Verder kan ik over deze zaak zwijgen.

In de tweede plaats heeft de heer Labberton gezegd, dat de essentiële rechten, die de landhuurder bij piagem zou hebben verkregen, eigenlijk alleen hierin zouden bestaan, dat hij gedurende een zeker aantal dagen over de arbeidskracht der opgezetenen zou kunnen beschikken. Ik ontken, dat dit het essentiële van die rechten zou zijn. De eigenlijke rechten, die de landhuurder heeft, bestaan hierin, dat de opgezetenen gebruikt mogen worden voor den teelt der gewassen. Zij kunnen zoo gebruikt worden, dat het gewas slaagt. Dus wanneer men de beschikking over de arbeidskracht der opgezetenen tot een bepaalde grens wil terugbrengen, is dat iets geheel anders, dan eenvoudig het aantal werkdagen met een in de week beperken; dat is essentiële rechten aantasten, omdat men daardoor aanplant, verzorging en oogst van het gewas in gevaar kan brengen en daardoor aanmerkelijke verliezen kan veroorzaken. En daar gaat het hier om.

De heer Labberton heeft gezegd, dat mijn bezwaren tegen den vrijen Vrijdag van zuiver theologischen aard zouden zijn, omdat ik tegen een wekelijkschen rustdag alleen bezwaar heb zoolang het den Vrijdag en niet meer zoodra het den Zondag geldt. Mijn bezwaren gelden zoolang als ik gezegd heb, niet het beginsel van een vrijen dag in de week, maar ze gelden den vrijen Vrijdag, omdat die zonder noodzaak in de Indische samenleving een tweeslachtigen toestand schept. Voor de Mohamedanen is de Vrijdag niet een verplichte rustdag. Voor de Christenen is de Zondag het wel. De gouvernementsbureaux en alle groote zaken geven den Zondag vrij; de Zondagsrust is in deze samenleving wettelijk ingevoerd. Het heeft geen zin, althans het is niet toelaatbaar om zonder voldoende argumenten daarnaast een tweeden vrijen dag in de week in te stellen.

Dan heeft de heer Labberton aangevoerd, dat in Djoeja en Solo geen Vrijdagsdienst op het platte land wordt gehouden, omdat daar geen veertig menschen te vinden zijn die vrij hebben en dat, wanneer die vrijheid niet aan banden was gelegd, zeker door het geheele land tot de oprichting van moskeeën zou worden overgegaan. Dat is een fictie en dat zal den heer Labberton, die met de Mohammedaansche wereld zoo bekend is, duidelijk worden,

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Schmutzer e. a.)

als hij zijn oogen laat gaan over Indië en de geheele Mohammedaansche wereld. Het is hem overigens misschien bekend, dat het zelfs in een groote stad niet geoorloofd is, om in twee moskeeën Vrijdagdienst te houden, zoolang één moskee voldoende ruimte biedt voor het aantal personen, dat aan het Vrijdaggebed deel neemt.

Dan heeft de heer Labberton erop gewezen, dat wel degelijk de Vrijdag religieuze beteekenis heeft. Dat is niet door mij ontkend, ik heb het integendeel bevestigd. Maar het eenige, wat ik heb ontkend, is dat de religieuze beteekenis zich zou uitstrekken tot de verplichting om zich van arbeid te onthouden en dat is de principiële kwestie, waar het hier om gaat. Verder heeft de heer Labberton medegedeeld, dat, wanneer cultuurdienstplichtigen uitkomen, hun daarmede tegelijkertijd de gelegenheid wordt benomen om hun godsdienstplichten uit te oefenen. Ik heb in de vorige zitting reeds erop gewezen, dat de veldarbeid als regel om 11 uur afloopt, en de cultuurdienstplichtigen dan naar huis kunnen gaan. Door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur is zoo juist nog bevestigd, dat de regelingen in Djocja en Solo medebrengen, dat de intrandienst in Solo wordt gevorderd tot 11 uur en de krigandienst in Djocja tot half twaalf. Feitelijk bestaat hier dus een regeling, waardoor den cultuurplichtigen de gelegenheid wordt gewaarborgd om hun godsdienstplichten te vervullen. Zij zouden daaraan zonder moeilijkheid kunnen voldoen, bijv. in desa's, die liggen onder den rook van groote plaatsen, zooals wel voorkomt. Voor het groote platteland gelden andere omstandigheden, maar voor zoover zij in de omgeving van een moskee wonen, waar de dienst krachtens de voorschriften gehouden wordt, bestaat er gelegenheid om des Vrijdags den dienst bij te wonen.

Door den heer Labberton is mij hedenmorgen verzocht aan mijne motie een derde punt toe te voegen met de bedoeling om de opgezetenen tusschen 11 en 2 uur vrijaf te geven, zoodat zij eventueel hun godsdienstplicht kunnen verrichten. Ik heb den heer Labberton gezegd, dat zulks naar mijn oordeel volmaakt overbodig was, omdat dit reeds toegestaan is, maar ik ben gewicht omdat het mijn wensch was om tot overeenstemming te komen. Maar wanneer de heer Labberton zich nu zoo fel tegenover de motie plaatst, als hij heeft doen blijken en zich een principiëel tegenstander verklaart van den inhoud daarvan, dan heb ik bezwaar, dat toevoegsel te handhaven, omdat volgens mijn overtuiging die toestand wettelijk reeds is vastgesteld en het dus overbodig is, om bij de Regeering nog eens daarop terug te komen.

De heer Bergmeijer: Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop niet, dat een van mijn geachte medeleden zich hier heeft gespist op een theologisch debat tusschen den heer

(Bergmeijer e. a.)

Van Hinloopen Labberton en mij over de beteekenis van het Christelijk dogma. Ik denk er niet aan, om daarover met den heer Labberton te debatteeren. Het zou misschien een niet onaardige tijdpassering zijn, maar voor de zaak waarom het gaat, volstrekt overbodig. Ik wil intusschen met alle genoegen den heer Labberton het een of ander daarover geven om hem nader in te lichten, hoe wij denken over die zaken.

De heer Van Hinloopen Labberton: Die werken heb ik wel in mijn eigen bibliotheek!

De heer Bergmeijer: Hebt U „Tractaat van den Sabbath” van Dr. Kuiper?

De heer Van Hinloopen Labberton: Ja zeker, dat heb ik.

De heer Bergmeijer: Dan hebt U het bepaald niet gelezen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Niet iedereen laat zich door de sofisterijen van Dr. Kuiper vangen.

De heer Bergmeijer: Het heeft mij getroffen dat de heer Labberton meer islamietisch wil zijn dan de Islam zelf. Er is een oud spreekwoord, dat zegt dat men den Joden een Jood moet worden en den Grieken een Griek, maar de heer Labberton gaat veel verder.

In onze afdeeling is door alle Inlandsche leden gezegd dat door den vrijen Zondag volkomen aan hun wenschen zou worden tegemoet gekomen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mits bovendien de gelegenheid zou worden gegeven om op Vrijdag hun godsdienstplicht te kunnen vervullen!

De Voorzitter: Mijnheer Labberton! U kan straks het woord krijgen.

De heer Bergmeijer: U hebt gelijk Mijnheer Labberton, na elf uur zouden ze daartoe moeten kunnen overgaan.

De motie Schmutzer komt dus volkomen tegemoet aan gerechtvaardigde wenschen en wij zijn een heel eind verder, indien die motie wordt aangenomen. In Japan, dat toch geen Christelijk land is, heeft men den rustdag op Zondag gesteld. Men voelde daar behoefte aan overeenstemming met de gebruiken der Westersche mogendheden en daarom nam men voor den rustdag den Zondag. Ik geloof, dat het bezwaar, dat er anders hier zou komen een tweeslachtige regeling zeer zwaar moet wegen. Op praktische gronden komt het mij gewenscht voor over te gaan tot de instelling van den vrijen dag op Zondag en om op bepaalde uren des Vrijdags vrijaf te geven. Ik

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Bergmeijer e. a.)

meen dat de motie Schmutzer onze volkomen instemming verdient en dat zij moet worden gesteund om aan alle wenschen tegemoet te komen.

Djajadiningrat: Mijnheer de voorzitter! Ik was eigenlijk niet van plan om naar aanleiding van deze aangelegenheid het woord te voeren en ik had U zeker ook het woord niet gevraagd, indien ik geen breede betoogen had gehoord over den Islam waarbij beweringen werden verkondigd, die niet geheel overeenkomen met de praktijk.

Mijnheer de Voorzitter, de toestanden op het gebied van godsdienst en speciaal t.o.v. den Islam zijn in Indië verschillend. In de eene streek is de bevolking zeer godsdienstig en in de andere noemt de bevolking zich wel Mohammedaan, maar stoort zich weinig aan de voorschriften van den Islam. En daarom is het gevaarlijk om zaken als de nu behandelde te generaliseeren. Men moet ook rekening houden met de verschillende toestanden in de verschillende streken. Hoe militant de Islam overigens ook is, hoe in elk godsdienstig geschrift geschreven staat, dat elke afwijking van den Islam geen Islam meer is, hoe elke kiai vóór hij de schrift uitlegt of voorleest, beweert, dat elke nieuwe zaak slecht is en dat elke nieuwigheid bijgeloof en elk bijgeloof ongeloof is, toch kan de Islam op den duur niet blijven, zooals hij was.

Ik heb bij een vorigen keer gezegd, sprekende over het onderwijsonderwerp, dat wij rekening hebben te houden hiermede, dat de Islam althans hier te lande, zeer elastisch is, dat hij zich voegt naar de omstandigheden en meegaat met zijn tijd met de ontwikkeling van zijn belijders. Daarom zeg ik nogmaals, dat, wanneer wij hier dergelijke zaken als de onderhavige willen regelen, wij dan niet uitsluitend moeten afgaan op de bepalingen in den Koran, naar rekening hebben te houden met de praktijk.

Ik wil hier nog even wijzen op enkele onjuistheden, die hier zijn beweerd.

In de eerste plaats over de Vrijdag-calót. Die godsdienst oefening valt niet samen, tenminste niet in de zogenaamde Djamoskee, met het begin van de dlohor-calót, maar heeft veel vroeger plaats. Reeds om een uur of 11 zit men in den regel in de Moskee om stukken uit den Koran te lezen, voor dat het eigenlijke Vrijdaggebed begint. Men gaat dus vóór 11 uur van huis en dan blijft men verder in de Moskee tot de Vrijdaggebeden afgevoerd zijn.

Men heeft daarvoor dus eenige uren noodig, vooral wanneer men zich werkelijk aan die godsdienstige gelegenheid geheel wil wijden.

Verder werd er beweerd, dat in de langgars nooit Vrijdaggebeden worden gehouden; ook deze bewering is niet geheel juist. Om die calót te kunnen verrichten behoeft het aantal niet veertig te zijn, men kan het zelfs met zijn drieën doen, mits men daarna gemeenschappe-

(Djajadiningrat.)

lijk de dlohor-calót verricht. In vele langgars, die eenigszins ver van de Djamoskee verwijderd zijn, worden dus wel degelijk die Vrijdagsgebeden gehouden.

Voorts is er ook nog gesproken over de feestdagen, die volgens het voorschrift drie in het jaar zijn, (er zijn er eigenlijk nog drie andere) n.l. tegen het einde van de Poeasa, de eerste Sjawal, de 10de van de maand Djoel-hijah, de garebe-besar en de Maoeloed. Volgens de voorschriften duren die feesten elk een dag, maar in de praktijk is het met de twee eerstbedoelde dagen anders, zooals b.v. op West-Java waar men een week vrij neemt. Juist op die dagen willen de menschen hun mooie kleeren laten zien, willen zij hun familieleden opzoeken en familiegraven bezoeken en naar heilige graven gaan en dergelijke dingen meer en daarvoor hebben de menschen een week noodig.

En nu wat betreft den vrijen Vrijdag. Of de menschen in de Vorstenlanden werkelijk behoefte daaraan hebben, kan ik natuurlijk niet beoordeelen. Maar in streken als West-Java, in de Preanger en Bantam, hebben de menschen er wel degelijk behoefte aan, dat zij op Vrijdag vrij hebben. Hoe doen de menschen nu gewoonlijk. Er zijn personen, vooral onder de godsdienstigen, die in den nacht van Donderdag op Vrijdag heelemaal niet slapen. Er worden dan allerlei gebeden gepreveld. Er zijn b.v. menschen, die zich de verplichting opleggen om op die nachten de Soerat Jasim, twee honderd keer achter elkaar te reciteeren en men begeeft zich niet ter ruste voordat het Sobohgebed is verricht dat is dan ongeveer 5 uur of half zes. Zij slapen dan tot omstreeks 10 uur, om daarna naar de moskee te gaan, waar zij, gelijk gezegd, tot 1 uur of 2 uur blijven. In streken dus, waar de bevolking werkelijk godsdienstig is, heeft zij werkelijk behoefte aan een vrijen dag en daarvoor wenscht de bevolking de Vrijdag.

Er zijn b.v. Inlandsche ondernemingen in de Preanger en in Bantam, die op Vrijdag gesloten zijn, om de menschen in de gelegenheid te stellen zich aan hun godsdienstige bespiegelingen te wijden.

Nu mag het in Midden-Java misschien anders zijn, maar ik geloof toch dat wanneer de menschen in de gelegenheid gesteld worden om hun Vrijdag te houden, dat zij zich dan aan hun godsdienstplicht zullen wijden en ongetwijfeld zullen ook de Mohammedanen in Djokja en Solo dat appreciëeren.

Verder nog iets over den adat. Het is merkwaardig dat er altijd menschen zijn, die denken dat de adat een onveranderlijke grootheid is, die zich niet met den tijd wijzigt. Neen, mijnheer de Voorzitter, ook de adat is even elastisch als de godsdienst; zij hangen trouwens nauw met elkander samen. Men heeft dus na te gaan, en dat is de taak van het bestuur, of de adat zich ook in Djokjakarta en Solo gewijzigd heeft, d.w.z. men heeft na te gaan of er werkelijk behoefte bestaat aan een vrijen dag — den Vrijdag — ja of neen. Is dat wel het geval

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Djajadiningrat e. a.)

dan geloof ik, dat het wenschelijk is in Solo en Djokjaden menschen op Vrijdag een vrijen dag te geven.

De heer **Sastrowidjono**: Mijnheer de Voorzitter, ik behoor tot degenen die er voorstanders van zijn, dat aan de cultuurdienstplichtigen in de beide Vorstenlanden meer vrijheid wordt vergund, om zich te wijden aan hun huishoudelijke belangen.

Mijnheer de Voorzitter, in verband met de nog heersche ongewenschte agrarische toestanden in de beide Vorstenlanden, lijkt het mij noodzakelijk, dat de cultuurdienstplichtigen meer vrijheid hebben, om, zooals de Directeur van Binnenlandsch Bestuur reeds heeft medegedeeld, hun erven te onderhouden enz. enz.

Wij hebben in de Vorstenlanden twee soorten van diensten: de interan- en de krigandiensten, dat zijn de diensten, die gepresteerd worden om, onder meer, openbare wegen, waarbij zoowel de landhuurders als de opgezetenen belang hebben, te onderhouden, en de eigenlijke cultuurdiensten.

De Directeur van Binnenlandsch Bestuur heeft zoeven medegedeeld, dat de vrije dagen voor de heerendienstplichtigen reeds bij oendangan² van de zelfbesturen zijn geregeld en de kwestie van de heerendiensten dus buiten beschouwing kan worden gelaten.

Aan de cultuurdienstplichtigen echter zijn de vrije dagen feitelijk nog niet voldoende verzekerd. Daar is wel een exploitatie-regeling van verschillende ondernemingen, waarbij de bepaling is opgenomen, dat die cultuurdienstplichtigen vrije dagen zullen krijgen, maar m.i. is het beter om dien vrijen dag ook vast te leggen in een oendang-oendang of welke andere wettige regeling ook. Wanneer ik hier het woord heb gevraagd over de onderwerpelijke zaak, dan hebben niet zoo zeer godsdienstige overwegingen aanleiding daartoe gegeven, dan wel de drang om de cultuurdienstplichtigen meer vrijheid te geven.

Voor de zuivere beoordeeling van de kwestie acht ik het daarom wenschelijk, dat men hierbij godsdienstige overwegingen geheel buiten beschouwing laat. Mijn betoog komt dus hierop neer, dat ik het noodzakelijk acht, dat aan de cultuurdienstplichtigen in de Vorstenlanden meer vrijheid wordt gegeven om hen in de gelegenheid te stellen hun huishoudelijke belangen beter te kunnen behartigen, dan tot nu toe het geval is geweest.

De heer **Van der Jagt**: Uit hetgeen zoeven door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur naar voren is gebracht blijkt reeds afdoende, dat wat aangaat de ingezetenen van de Vorstenlanden voldoende getracht is hun het recht te verzekeren om aan hun godsdienstplichten tegemoet te komen op Vrijdag. Niettemin Mijnheer de Voorzitter, zou ik verder willen gaan en dit recht vaster willen zien en wel in dezen vorm door mij aan te sluiten bij hetgeen zoeven is belichaamd geworden in de motie van Dr. Schmutzer. Wij sluiten ons daarbij

(Van der Jagt e. a.)

meer aan bij het bestaande nl. dat de Zondag een algemeene feestdag is en daarnaast op Vrijdag de bevolking — de Moslimsche bevolking althans — ook nog in de gelegenheid wordt gesteld om voor zoover zij daaraan behoefte heeft hare godsdienstplichten na te komen. Ik zeg wij sluiten ons daardoor aan bij het bestaande. Gelelijk bekend is, worden de gouvernementkantoren Zondags gesloten evenals alle particuliere kantoren, terwij het personeel en zelfs ook de schoolkinderen van de diverse gouvernementsscholen 's Vrijdags in de gelegenheid worden gesteld om naar de missigit te gaan. Mocht intusschen blijken, Mijnheer de Voorzitter, dat er behoefte bestaat bij het volk om verder te gaan, welnu wat is er tegen om nog toleranter te zijn? Ik bedoel dit. Mocht de bevolking toonen werkelijk behoefte te hebben om ook 's Vrijdags een geheel vrijen dag te hebben, ik zeg nogmaals wat is er tegen, ook daarop in te gaan? Ik geloof niet, dat ik hierbij zal stuiten op ernstige bezwaren, ook zeker niet van de zijde der planters. Wanneer inderdaad in hun nabijheid, ook op hun ondernemingen de bevolking heeft doen blijken van die behoefte, dan zal het voor den planter een welbegrepen eigen belang zijn, hieraan toe te geven. Ik vertrouw dan ook, dat het altruïstische gevoelen voldoende ontwikkeld is, dat aan de bevolking gaarne te gunnen.

De heer **Van Hinloopen Labberton**: Ik heb met genoegen geconstateerd de ongekende groote bescheidenheid van onze twee theologische kampioenen, welke beiden verklaard hebben op de theologische debatten die ik niet ben begonnen, doch die de heer Schmutzer heeft uitgelokt, niet te willen ingaan.

Er was goede grond voor die bescheidenheid, want zij zijn er natuurlijk niet in geslaagd een bijbeltekst aan te wijzen, waarop de Zondag, waaraan de Christenen toch willen vasthouden als rustdag is gebaseerd. Voor mij behoeft het niet. Ik ben er volkomen mede tevreden dat de Christenen dien dag, den dag der opstanding, in de praktijk als kerkdag bezigen. Maar de heeren, die vasthouden aan de regels in de gewijde boeken, hebben daarvoor geen teksten kunnen vinden.

De heer **Bergmeijer** heeft wel een anderen tekst genoemd, een tekst, waarvoor ik heel veel sympathie heb. Die tekst spreekt ervan, dat men den Grieken een Griek en den Joden een Jood moet zijn. Wanneer in die tijden de Mohammedaansche Islam een staatsgodsdienst was geweest, dan zou die tekst stellig zijn aangevuld met: „den Mohammedanen een Islamiet“. Inderdaad, naar dien tekst trachten wij als theosofen te leven en te werken. Die stelling is een schitterende theosofische gedachte uit het Nieuwe Testament. Het is de gedachte, die bij ons voorzigt, als wij trachten zooveel mogelijk mede te voelen met de religieuze behoeften en belangen van de betrokken bevolking. Het is onze eerlijke opvatting, in plaats van te zeggen, dat onze leer de eenig ware en goede is, en

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Labberton.)

een andere dus niet deugt. Wij vragen, waaraan hebben zij behoefte en wat verlangen zij.

Wanneer de heer Schmutzer is teruggekomen op de uitspraken van den Profeet, dan zou ik willen opmerken, dat wanneer dien gezant gevraagd werd: vindt gij het goed, dat er in dit geval een vrijen dag wordt gegeven aan deze zwaar belaste bevolkingsgroep, dat dan het antwoord ook voor den heer Schmutzer wel niet twijfelachtig zou zijn. Er is hier geconstateerd met een beroep op een koer-an-tekst, dat de Vrijdag geen rustdag is, maar bij het beschouwen van de gewijde teksten mogen nooit uit het oog worden verloren de omstandigheden, waaronder zij gegeven zijn en vooral ook de plaats, die zij in het gewijde verhaal innemen. Deze koer-an-teksten, zijn geen wetsartikelen die men buiten hun verband zou mogen toepassen. Hetgeen de heer Schmutzer opmerkte doet voldoende zien, dat hij strekking en betekenis van de door hem geciteerde woorden volstrekt niet begrepen heeft. Ik zal daarop hier niet verder ingaan, en behoef ook omtrent de religieuze praktijk niet verder uit te wijden, want de Regent van Serang heeft reeds een uitnemend en afdoend pleidooi geleverd voor het goed recht van den godsdienstigen Mohammedaan op erkenning van den Vrijdag als zijn kerkdag.

Met het oog daarop zou ik willen zeggen, laten wij toch den vrijen dag handhaven, dien de bevolking wil. In verband met hetgeen een Solosche afgevaardigde heeft medegedeeld en naar hetgeen in de afdeelingvergadering is gebleken, waar de heer Bergmeijer een beroep heeft gedaan, ben ik van oordeel, dat (en de heer Bergmeijer verzuimde er bij te voegen, dat dit ook bij de afdeelingsgewijze bespreking door mij als conditio is vooropgesteld) indien de zekerheid bestaat dat op Vrijdag de noen-uren vrijgegeven worden, dat dan ook de vrije dag wel op Zondag te stellen zou zijn. Dus voor het tweede gedeelte van het voorstel van den heer Schmutzer zal ik stemmen, indien mijn eigen voorstel ten opzichte van den vrijen Vrijdag onverhoopt zou worden verworpen. Doch alleen uit gebrek aan beter en niet omdat ik meen daarmede aan alle Mohammedaansche behoeften afdoende tegemoet te komen.

Wanneer dus ten opzichte van dien Vrijdag zooals de heer Schmutzer heeft opgemerkt aan het voorstel een slot-zinsnede wordt toegevoegd waardoor het voorstel dan luidt, dat men althans aan de bevolking Vrijdags gelegenheid zal geven om hun Vrijdags-dienst te houden, dan is het voorstel voor mij aannemelijk. Dat geldt echter niet voor het eerste gedeelte van dat voorstel.

Het voorstel Schmutzer bestaat uit twee punten. Het eerste is de algemeene invoering van de Zondagsrust. Gezien de ervaring opgedaan met de Zondag-circulaire van den Gouverneur-Generaal Idenburg, een zeer slechte ervaring met eene circulaire die zonder eenige kennis van zaken is uitgevaardigd, gezien die zeer slechte ervaring zou ik zeggen, laten we het eerste voorstel van

den heer Schmutzer in ieder geval in petto houden en niet overgaan tot een algemeen voorschrift inzake de Zondagsrust. Dit toch staat buiten de eigenlijk aan de orde zijnde kwestie. Per slot van rekening komt het hier op aan, dat de Inlandsche bevolking vrij krijgt voor het vervullen van de godsdienstplichten. Ik heb er geen bezwaar tegen, dat de vrije dag in de week dan de Zondag is. Maar toch blijf ik erbij, dat dit ten slotte in het reglement zelf moet worden opgenomen. Nu kom ik tot de vraag, moet dat geschieden door aan de Regeering eenvoudig voor te stellen de betreffende bepaling te wijzigen, of moet men voor die wijziging zooals de heer Schmutzer wil, nog eerst in overleg treden met de landhuurvereniging?

Mijnheer de Voorzitter, toen de heer Schmutzer vóór den aanvang dezer vergadering mij zijn voorstel liet zien en mij vroeg, of ik daarin mee kon gaan, heb ik gezegd, dit wel te willen, doch ik had toen het request van de landhuurdersvereniging nog niet gelezen, en dit request getuigt van zoo'n bekrompen inzicht en een zoo eng eenzijdig standpunt, dat ik bij nader overleg tot de gevolgtrekking ben gekomen, dat het beter zou zijn, eenvoudig maar den knoop door te hakken, zonder verder overleg. Het laatste zou intusschen beschouwd kunnen worden als een poging om de betrokken landhuurders nog een kansje te geven om een nobeler standpunt te aanvaarden.

Wanneer ik den heer Van der Jagt goed begrepen heb, wil hij met zijn voorstel eigenlijk twee vrije dagen, den Zondag en bovendien den Vrijdag. Dat zou niets te veel zijn. Die lieden zijn er toch slecht genoeg aan toe. We hebben rare geluiden gehoord. De heer Schmutzer heeft het hier gezegd, dat de landhuurders meenen niet alleen recht te hebben op een zeker aantal dagen voor cultuur- en heerediensten, maar dat zij eigenlijk recht hebben te vorderen, dat er zoo veel gewerkt wordt als maar noodig is voor het slagen van hun oogst, met andere woorden, de heer Schmutzer verkondigt de theorie, dat die menschen eigenlijk 365 dagen van het jaar tot cultuurlijfeigenschap zijn te dwingen, waarbij elke dag, die men voor zichzelf krijgt, een gunst is. Wanneer het gewas het noodig mocht maken, moet men op alle tijden en desnoods iederen dag uitkomen.

Mijnheer de Voorzitter, dit geeft mij aanleiding even te constateeren, dat de toestanden, zooals ze geschapen zijn door dit landhuurreglement in de Vorstenlanden, schandelijke toestanden zijn. Het is een schande dat er menschen zijn die $\frac{3}{5}$ van hun gewas of grond moeten afgeven, menschen van wie 60% van de opbrengst van hun product wordt ingehouden en op wie allerlei cultuurplichten drukken; dit is een ondukbare toestand.

Men heeft dat wel getracht te schuiven op den rug van het Zelfbestuur en de, men spreekt van een voortzetting van de Vorstenlandsche toestanden, zooals die waren, voordat het landhuurreglement kwam, doch dit is bezijden de waarheid. Ik zou den heeren aanraden eens goed

5de VERGADERING — 26 FEBRUARI 1919.

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Labberton e. a.)

kennis te nemen van hetgeen hierover door den heer Rouffaer en Prof. van Vollenhoven is medegedeeld, (men zie het voorlaatste nummer van de Bijdragen van het Koninklijk Instituut in den Haag maar eens in), waaruit blijkt dat na een grondig onderzoek de grondslag van het landhuurreglement vicieus is, omdat aan het Vorstenlandsch Bestuur nooit meer in belasting is opgebracht dan een heffing van het hoofdgewas van de rijst, terwijl de polowidjo waartoe en suiker en tabak behooren, tijdens het Vorstenbestuur absoluut vrijgelaten werden. Met een beroep op de historie zouden dus in het geheel geen cultuurdiensten ten behoeve van suiker en tabak verschuldigd zijn. In werkelijkheid is ook gebleken, dat de menschen vroeger een zéér groote mate van vrijheid hebben gehad. Onder het eigen bestuur was de regeling veel lichter en werd veel minder geëischt dan onder het onze. Waar dit het geval is, dient inderdaad de regeling verzacht te worden. Ik heb genoeg vertrouwen in den gezonden zin der landhuurders, om aan te nemen, dat zij bij nader inzien zullen begrijpen, niet op het standpunt van hun request te kunnen blijven staan. Daarom zou ik, wanneer mijn voorstel in stemming wordt gebracht en wanneer dit onverhoopt verworpen mocht worden, het voorstel van den heer Schmutzer willen steunen, mits dit voorstel in tweeën wordt gesplitst en het eerste deel, de invoering van Zondagsrust voor alle bedrijven, afgescheiden wordt van het tweede gedeelte. Ik verzoek dus dit voorstel in twee gedeelten in stemming te willen brengen.

De Voorzitter: Keurt de vergadering het goed dat de heer Schmutzer ten derde male het woord voert over deze aangelegenheid, doch dan zeer kort?

De heer Schmutzer: Ik ben in de eerste plaats den Regent van Serang zeer dankbaar voor de toelichtingen en de aanvulling, die hij heeft gegeven naar aanleiding van hetgeen ik over diverse punten heb medegedeeld. Nu is het een feit, dat Bantam behoort tot een van de meest godsdienstige streken van Java en de Vorstenlanden tot een van de, ik zou bijna willen zeggen, meest goddelooze streken, tot de, naar men beweert, varkensvleesch-etende streken. In elk geval ruim ik op dit gebied gaarne het veld voor den Regent van Serang. Wanneer het godsdienstig leven der Inlandsche bevolking van Djokja en Solo zich in die mate zal gaan doen gelden, dan moet men de dienstplichtigen Vrijdags-voormiddags ettelijke uren vrij geven voor de voorbereiding tot en het verrichten van den salât en mocht de wenschelijkheid daartoe blijken, dan zal de geheele Vrijdag moeten worden vrijgegeven.

Ik sluit mij verder in verband hiermede geheel aan bij hetgeen de heer Van der Jagt heeft gezegd, zoodat bij mij niet het minste bezwaar bestaat om aan de motie een alinea toe te voegen, waarin de wenschelijkheid tot uiting

(Schmutzer e. a.)

komt, dat het ongehinderd nakomen van de godsdienstplichten van de zijde der Mohammedaansche bevolking in alle opzichten wordt gewaarborgd.

De nieuwe derde alinea van de motie zou als volgt kunnen luiden:

3°. tegen het ongehinderd nakomen van de godsdienstplichten van de zijde van de Mohammedaansche bevolking.

Hier zou natuurlijk het bezwaar zijn te maken dat er ook meerdere dagen voor feestviering noodig zouden zijn. Mocht de Regent van Serang het noodig vinden dat er in te plaatsen, dan ben ik daartoe gaarne bereid.

Het 3de punt is geredigeerd in den meest algemeenen zin, zoodat ook de bezwaren door den heer Labberton geuit, hiermede ondervangen worden.

De heer S a s t r o w i d j o n o: Mijnheer de Voorzitter, als ik het wel heb is het hier te doen om de bevolking gelegenheid te geven haar godsdienstplichten te kunnen vervullen. Dat is iets, dat feitelijk niet precies overeenkomt, met hetgeen ik zoo even bedoelde.

Ik zou wenschen, dat er een bepaling in het leven werd geroepen waardoor meerdere vrijheid van de bevolking, ik heb het speciaal over de cultuurdienstplichtigen, blijft gewaarborgd, niet zoo zeer om de menschen gelegenheid te geven godsdienstplichten te vervullen, dan wel om de bevolking meer vrijheid te geven, zooals ik zooeven voldoende meen te hebben aangetoond. Trouwens verschillende sprekers hebben zooeven reeds betoogd, dat de bevolking Vrijdags wel degelijk tijd heeft om desgewenscht naar de moskee te gaan.

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Wanneer ik den heer Schmutzer goed begrepen heb wenscht hij een vrijen dag voor de bevolking en gelegenheid om de groote Mohammedaansche feestdagen te vieren.

Ik meen dat bij deze voorstellen de heer Schmutzer te weinig rekening heeft gehouden met hetgeen ik zooeven reeds zeide, t. w. dat bij de Intiran en krigan diensten de bevolking slechts een halven dag van de vijf dagen moet uitkomen en dus vier vrije dagen heeft en dat de cultuurdiensten in taakwerk worden verricht, zoodat de gene die die taak moet verrichten zich een vrijen dag kan uitsparen.

Overigens ben ik de eerste om toe te juichen het streven van den Volksraad om aan degenen die met verplichten arbeid belast zijn een vrijen dag te geven en de Regering is uit den aard der zaak bereid om in die richting het noodige te doen, maar ik wil er op wijzen dat hier feitelijk sprake is van een poging om een open deur open te breken, omdat de gelegenheid voor een vrijen dag reeds bestaat en wat betreft de Mohammedaansche feestdagen, de bestaande regeling reeds zeer ruim is. Inplaats van de drie groote Mohammedaansche feestdagen zijn dienst-

5de VERGADERING — 26 FEBRUARI 1919.

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement.

(Carpentier Alting e. a.)

volgens toch vrije dagen alle dagen, welke volgens den adat aangewezen zijn.

Ik wilde dit nog even onder de aandacht van den Volksraad brengen, alvorens deze zijn stem gaat uitbrengen over de motie.

De heer Schmutzer: Mijnheer de Voorzitter, mag ik voor dit bijzonder geval nog even een opmerking maken.

De Voorzitter: Als de Raad daartegen geen bezwaar heeft, zeer zeker.

De heer Schmutzer: Ik zou dan dit willen opmerken, dat de bevolking weliswaar slechts eens in de vijf dagen behoeft uit te komen, maar het bezwaar is, dat dan toch eens in de vijf weken, dus om de 35 dagen, de krigandienst op een Vrijdag valt en daartegen keert zich juist de heer van Hinloopen Labberton. Ik heb overigens reeds in het licht gesteld, dat de menschen naar mijne overtuiging, ook in dat geval alle gelegenheid hebben, hun godsdienstplichten te vervullen omdat zij om elf uur, half twaalf naar huis gaan.

Wat over de cultuurdiensten is gezegd is volkomen juist, maar het bezwaar bestaat dat de tijd voor de taak zoo nauw zou kunnen worden gesteld, dat de bevolking niet in staat zou blijken om met buitensluiting van een vrijen dag daarmee intijds gereed te komen.

Op de door mij voorgestelde manier zou aan die twee bezwaren tegemoet kunnen worden gekomen.

Wat betreft hetgeen is gezegd omtrent de drie groote Mohammedaansche feestdagen: dat inplaats daarvan beter gesproken wordt van alle feestdagen, door den adat aangewezen, dat lijkt mij zeer juist en ik zal die omschrijving gaarne overnemen.

De Voorzitter: Mijne heeren, dan zou ik het voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton, als zijnde van de verste strekking het eerst aan het oordeel van de vergadering willen onderwerpen.

Het voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton wordt verworpen met 12 stemmen voor en 14 stemmen tegen.

Vóór stemden de heeren: Waworoentoe, Djajadiningrat, Labberton, Atmodirono, Koesoemo Joedo, Cramer, Moeis, Alatas, Thajeb, Schumann, Tjipto en de Voorzitter.

Tegen stemden de heeren: Lim A Pat, Dwidjosewojo, Schmutzer, Bergmeijer, Sastrowidjono, Laoh, Gerritzen, Van der Jagt, Birnie, Bosscha, Kan, Soselisa, Teeuwen en Whitlau.

De Voorzitter: Thans zal ik de motie van den heer Schmutzer in stemming brengen. De motie luidt na enkele wijzigingen aldus:

De Volksraad, gehoord de beraadslagingen over het voorstel Van Hinloopen Labberton (Tweede ge-

(Voorzitter e. a.)

wone zitting 1918—1919 21) verzoekt de Regeering op grond van de wenschelijkheid van eene wettelijke invoering van een wekelijkschen rustdag voor alle bedrijven die zich daartoe leenen,

ten spoedigste met de Inlandsche zelfbesturen en de landhuurders in de Vorstenlanden in overleg te willen treden omtrent de wijze, waarop kan worden tegemoet gekomen aan de wettelijke en praktische bezwaren, die zich verzetten:

- 1°. tegen de instelling van een wekelijkschen rustdag voor de tot diensten ten behoeve der cultuurondernemingen verplichte bevolking,
- 2°. tegen de ontheffing van die diensten, voor zoverre gevorderd op de dagen die volgens het plaatselijk gebruik als vrije dagen beschouwd moeten worden en bij gelegenheden die hem volgens die gebruiken recht op vrijstelling geven,
- 3°. tegen het ongehinderd nakomen van de godsdienstplichten van de zijde der Mohammedaansche bevolking.

Gaat over tot de orde van den dag.

De heer Tjipto Mangoenkoesoemo: Mijnheer de Voorzitter! Als ik het wel begrepen heb, verlangt de heer Schmutzer — tusschen haakjes, tegen de motie zelf heb ik niets — alleen te hooren het Inlandsche zelfbestuur, ik zou er aan willen toevoegen, dat de bevolking zelf moet worden gehoord. En zijn organisaties.

De heer Schmutzer: Ik heb mij op het standpunt gesteld dat het verzoek is uitgegaan van de bevolking zelf bij monde van den heer Soeria Pranatá, die zich tot tolk heeft gemaakt van de bevolking.

De heer Tjipto Mangoenkoesoemo: Laat de bevolking toe tot de beraadslagingen; waarom de bevolking uit te sluiten?

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter! Het denkbeeld om de motie op dat punt aan te vullen heeft inderdaad ook bij mij een punt van overweging uitgemaakt. Ik ben echter tot de slotsom gekomen, dat het niet noodig is. Het gaat hier om een wijziging van een bestaand reglement, bij de tot standkoming waarvan het zelfbestuur en de landhuurders zijn gehoord geworden. Hoewel ik voor mij meen, dat de wetgever volkomen bevoegd is om ook buiten hen om de wijziging aan te brengen, is het toch redelijk, dat zij nu ook gehoord worden, en dat de landhuurders gelegenheid krijgen zich op een billijk standpunt te stellen. Het verzoek is van de bevolking uitgegaan en om daaraan te voldoen is het dus niet noodig, dat zij nader gehoord wordt. Zij is nu eenmaal bij de vaststelling van de overeenkomsten met het zelfbestuur geen partij. Dat is verkeerd,

Voorstel tot wijziging van het Landhuur- en Grondhuurreglement. —
Behandeling van verzoekschriften.

(Labberton e. a.)

doch dat kunnen wij niet ondervangen door te zeggen dat de bevolking gehoord moet worden. Het gaat eenvoudig om de vaststelling van een contract dat gesloten moet worden tusschen het zelfbestuur en de landhuurders op de wijze te regelen door de Regeering. Als de contracteerende partijen vóór een wijziging zijn, is het niet noodig het volk nader te hooren.

De heer **Bosscha**: Ik wil den heer Labberton even de opmerking maken, dat de motie, die nu in stemming komt, niets te maken heeft met het verzoek, dat van de bevolking is uitgegaan. Dat is geheel iets anders, dan bovenbedoelde motie.

De heer **Van Hinloopen Labberton**: Ik mag daarop antwoorden, dat ook deze motie hetzelfde wil. Anders zou ik die niet gesteund hebben. De motie beantwoordt in hare tegenwoordige strekking geheel aan de wenschen van het volk. Ik heb mij daarvan opzettelijk vergewist. Twee dagen geleden heb ik bij mij gehad de heer Soeriá Pranátá, die mij mededeelde, dat tegen een dergelijke oplossing van de zaak bij hem geen bezwaar bestond. Hij meende in dat opzicht te kunnen spreken namens de bevolking.

De heer **Bosscha**: Dat zegt U wel, maar dat neem ik maar zoo niet aan.

De heer **Van Hinloopen Labberton**: U schijnt maar weinig vertrouwen in mij te hebben; U kunt het hem zelf vragen.

De heer **Bosscha**: Moet ik het aannemen, omdat U twee menschen gesproken heeft?

De heer **Van Hinloopen Labberton**: Neen, maar dit waren geen willekeurige personen. De heer Soeriá Pranátá is de man, die het rekest heeft ingediend, het hoofd van het arbeidsleger; wij kunnen dus aannemen, dat hij weet, wat hij met zijn rekest bedoelt.

De heer **Bergmeijer**: Ik meen gehoord te hebben, dat in de laatste alinea gesproken wordt van de Mohammedaansche bevolking. Ik zou willen voorstellen daaraan het woord Christelijk toe te voegen of het woord Mohammedaansch weg te laten. Dus enkel te spreken van bevolking.

De **Voorzitter**: Ik geloof, dat het laatste aanbeveling verdient en dat een amendement in dien geest geen bezwaar zou ontmoeten.

Het derde punt luidt thans: „tegen het ongehinderd nakomen van de godsdienstplichten van de zijde der bevolking”.

Dit amendement wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

(Voorzitter e. a.)

De **Voorzitter**: Wenscht de heer Tjipto zijn verzoek in den vorm van een amendement te gieten?

De heer **Tjipto Mangoenkoesomo**: Dat zal ik maar niet doen, Mijnheer de Voorzitter.

De motie van den heer Schmutzer wordt vervolgens aangenomen met 25 stemmen vóór en 1 stem tegen.

Vóór stemden de heeren: Tjipto, Lim A Pat, Wawoerontoe, Dwidjosewojo, Schmutzer, Djajadiningrat, Labberton, Bergmeijer, Sastrowidjono, Laoh, Van der Jagt, Birnie, Atmodirono, Kan, Koesoemo Joedo, Cramer, Moeis, Kamil, Soselisa en Alatas.

Tegen stemde de heer: Bosscha.

Aan de orde is het verslag van de Commissie voor de Verzoekschriften, welk verslag wordt uitgebracht door den heer Bosscha.

Antwoorden van de Regeering inzake:

1. Verzoekschrift van Si Arab gelar Malim Sinaro betreffende terugkeer van een bloedverwant uit zijn ballingschap (Index 1918—1919 blz. 15 No. 2).

De Commissie acht het van de Regeering ontvangen antwoord afdoende en stelt voor het verzoekschrift ter zijde te leggen en verzoeker dien overeenkomstig te antwoorden.

De heer **Van Hinloopen Labberton**: Ik zou de beslissing gaarne willen aanhouden. Ik geloof, dat niet iedereen het antwoord heeft gelezen.

De **Voorzitter**: Het heeft een week ter lezing gelegen.

Overeenkomstig het rapport van de Commissie wordt besloten.

2. Verzoekschrift van C. J. Boon betreffende het hem verleend ontslag (Index 1918—1919 blz. 20 No. 43).

De Commissie acht het van de Regeering ontvangen antwoord afdoende en stelt voor het verzoekschrift ter zijde te leggen en verzoeker dien overeenkomstig te antwoorden.

De heer **Schumann**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch hier een enkel woord te spreken over het verzoekschrift, dat nu aan de orde is, over de zaak Boon, die indertijd te Batavia en daar buiten in politiekringen veel stof heeft opgejaagd. Om misverstand te voorkomen, wensch ik niet te spreken over de geruchten, die zich om de kwestie Boon hebben gegroepeerd. Als uitgangspunt

Behandeling van verzoekschriften.

(Schumann.)

neem ik het regeeringsantwoord zelf. Er is iets in het regeeringsantwoord, dat mij heeft gefraspeerd en waarop tot mijn verbazing de Commissie voor de verzoekschriften niet de aandacht heeft gevestigd.

De juistheid van de voorstelling, die door de Regeering gegeven wordt, kan noch wil ik beoordeelen. Het is hoogst gevaarlijk af te gaan op gegevens, die uitsluitend komen van een partij en hoogst onrechtvaardig om die uitsluitend te nemen tot grondslag van een beslissing. Hiermede zal iedereen het eens zijn. Maar dan zal ook iedereen toegeven, dat toen de Regeering die beslissing nam waarbij de Hoofdcommissaris Boon tegen zijn wil eervol werd ontslagen zij die niet had moeten nemen uitsluitend op gegevens van een partij, terwijl zij de andere partij niet in de gelegenheid heeft gesteld om zich daarop te verweren. Zoowel uit het request van den heer Boon als uit het regeeringsantwoord zelf is duidelijk te lezen, dat de heer Boon tegen zijn zin ontheven is van zijn betrekking, zonder eerst gehoord te worden over de tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Dat doet natuurlijk niet af aan de juistheid en de waarheid der beschuldigingen. Daar kom ik niet op; dat kan ik niet beoordeelen, maar wel protesteer ik tegen het feit, dat het nu nog mogelijk is een ambtenaar te ontheffen van zijn betrekking, zonder in de gelegenheid gesteld te worden zich te verweren. Dat is uit de stukken absoluut gebleken. Ik zou verder kunnen gaan en op bijomstandigheden kunnen wijzen, al leidt dit misschien de aandacht van de hoofdzaak af. Maar ze geven een eigenaardigen kijk op de opvattingen, die in regeeringskringen blijken te bestaan. Er was dan gebrek aan samenwerking, tusschen den Hoofd-commissaris en de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur hier ter plaatse, hetgeen dan volgens het regeeringsantwoord de schuld was van den Hoofd-commissaris, die heelemaal geen of weinig tact bezat. Dit is natuurlijk een zeer ernstige karakterfout bij een Hoofdcommissaris, maar blijkbaar toch vergefelijk. Want — en ik ga hierbij uitsluitend op de gegevens uit den betrekkelijken bundel af — want de heer Boon is niet direct ontslagen wegens ongeschiktheid, daar men hem eerst gevraagd heeft, of hij met een andere standplaats genoeg kon nemen. Waarop is dit afgestuit? Niet op het gedrag der tactloosheid van den heer Boon, te Batavia, maar op den onwil van zijn toekomstigen chef, die weigerde met hem samen te werken. Dit is een gevaarlijk principe; er wordt niet gevraagd of het belang van 'slands dienst samenwerking mogelijk of onmogelijk maakt, maar er wordt gevraagd aan sommige chefs, welke ondergeschikten zij in hun omgeving willen hebben. Dit is een gevaarlijk principe, vooral wanneer wij, wat goed is voor den een, is goed voor den ander, de andere zijde gaan toepassen, dus het omgekeerde zullen krijgen en zullen vragen of de ondergeschikten een bepaalden chef willen accepteren. Maar verder. Die

(Schumann e. a.)

ongeschiktheid komt hoe langer hoe minder vast te staan, want de heer Boon is daarop gevraagd: Heeft U zin in een andere betrekking, als gezaghebber, bijv. of als districtscommandant, chef van de gewapende politie? Nu ben ik niet op de hoogte van de eischen gesteld aan een districtscommandant van de gewapende politie. Het kan zijn, dat die betrekking te vervullen is met het minimum van tact, waarover blijkens de verklaring van de Regeering de heer Boon schijnt te beschikken. Maar ik weet wel iets van de betrekking van gezaghebber en ik geloof, dat als er een betrekking is, die tact vereischt, het zeker die van gezaghebber is. Van tweeën één: of de heer Boon beschikt over voldoende tact of wel hij schiet daarin bedenkelijk te kort, maar zoo iemand mag niet losgelaten worden op een deel van het Inlandsche volk.

Op grond van het door mij gezegde wilde ik voorstellen, om niet de conclusie aan te nemen van de Commissie voor de verzoekschriften om die zaak te deponeeren, maar ik zou de Regeering willen schrijven, dat de Volksraad het betreurt, dat deze ambtenaar ontslagen is, zonder hem over de tegen hem ingebrachte bezwaren eerst gehoord te hebben en Haar te verzoeken, dezen ambtenaar alsnog in de gelegenheid te stellen, om zich tegen de tegen hem ingebrachte bezwaren te verweren. Ik herhaal, ik wil noch kan een oordeel vellen over de juistheid of onjuistheid van hetgeen den heer Boon ten laste is gelegd, maar ik heb overwegende bezwaren tegen de wijze, waarop deze ambtenaar uit den dienst is verwijderd.

De heer Van der Jagt: De heer Schumann sprak zooeven van den toekomstigen chef van den heer Boon! Was het de bedoeling den heer Boon over te plaatsen?

De heer Schumann: Ja, naar Soerabaja.

De heer Bosscha: Ik heb niets tegen het voorstel van den heer Schumann, maar wil alleen zeggen, dat het niet door den heer Boon is gevraagd. De commissie heeft alleen te oordeelen en te antwoorden op hetgeen gevraagd wordt. Ik heb echter tegen het zelfstandige voorstel geen bezwaar, maar we kunnen dat antwoord niet aan den heer Boon geven.

De heer Schumann: In dat opzicht zou ik een ander standpunt innemen, wanneer ik lid was van de commissie. Ik zou mij, om het zoo te zeggen, niet juridisch willen beperken tot hetgeen gevraagd wordt, maar in het advies de punten aangeven, die naar het oordeel van de commissie een uitspraak verlangen.

Het voorstel van den heer Schumann wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

3. Verzoekschrift van het Hoofdbestuur van den

Behandeling van verzoekschriften.

(Bosscha.)

Inlandschen pandhuisbond betreffende overwerkelden (Index 1918—1919 blz. 201 No. 44).

De Commissie stelt voor aan de Regeering in overweging te geven te trachten een regeling te treffen voor de toekenning van overwerkelden, waarbij de bezwaren ondervangen zijn van het vroeger toegepaste stelsel van overwerkelden.

Aldus wordt besloten.

4. Verzoekschrift van de vereeniging Sarekat Islam te Padang, betreffende afstand van gronden in erfpacht in de nabijheid van bewoonde kampongs.

De Commissie acht het van de Regeering ontvangen antwoord afdoende en stelt voor het verzoekschrift ter zijde te leggen en verzoeker dien overeenkomstig te antwoorden.

Aldus wordt besloten.

De volgende verzoekschriften:

1. Een verzoek van eenige Inlandsche onderwijzers te Bandjermasin betreffende een drinkwaterleiding.

De Commissie stelt voor het verzoekschrift ter kennis van de Regeering te brengen.

Aldus wordt besloten.

2. Een verzoekschrift van Martohamidpradja te Boekatedja.

De Commissie stelt voor het verzoekschrift ter kennis van de Regeering te brengen.

Aldus wordt besloten.

3. Een verzoekschrift van A. H. Barat te Pakanbaroe betreffende het hem verleende ontslag.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter zake inlichtingen te verzoeken.

Aldus wordt besloten.

4. Een verzoekschrift van Mas Mertosendjojo betreffende het hem verleende ontslag.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter zake inlichtingen te verzoeken.

Aldus wordt besloten.

(Bosscha e. a.)

5. Een verzoekschrift van H. J. Th. L. Boers te Sawahlonto om positieverbetering ten behoeve van commiezen bij het B. B. op gewestelijke en plaatselijke kantoren.

Ter kennis van verzoeker brengen, dat het verzoekschrift overwogen zal worden bij de behandeling van de begrooting en het verzoekschrift ter kennis brengen van de door de Regeering ingestelde Commissie tot overweging van een Indisch bezoldigingsstelsel.

De heer Van der Jagt: Mijnheer de Voorzitter, mag ik naar aanleiding hiervan de opmerking maken, dat de urgentie van dit verzoek sterk gevoeld wordt ook op Java, en het daarom de bijzondere aandacht van de Commissie vraagt.

De heer Bosscha: Daarom wordt voorgesteld het verzoekschrift en bij de begrooting te behandelen, en aan de Commissie tot overweging van een Indisch bezoldigingsstelsel in handen te stellen.

Overeenkomstig het rapport van de Commissie wordt besloten.

6. Een verzoekschrift der Vereeniging Sinar Laoet te Soerabaia om positieverbetering ten behoeve van het mindere Marine-personeel.

De Commissie stelt voor het verzoekschrift ter kennis te brengen van de Regeering en aan verzoeker mede te deelen dat aan zijn verzoekschrift de noodige aandacht zal geschonken worden bij de behandeling van de begrooting.

Aldus wordt besloten.

7. Een verzoekschrift van J. E. Prins te Tjimahi om positieverbetering ten behoeve van de militaire kleeren schoenmakers.

De Commissie stelt voor het verzoekschrift ter kennis te brengen van de Regeering en aan verzoeker mede te deelen, dat aan zijn verzoekschrift de noodige aandacht zal geschonken worden bij de behandeling van de begrooting.

Aldus wordt besloten.

8. Een verzoekschrift van de Plaatselijke S. I. te Sampang Soemenep, Pamekasan, strekkende om te bevorderen, dat aan de zoutmakers op Madoera meer dan f 10.— per kojang wordt uitbetaald.

De Commissie stelt voor aan verzoekster mede te deelen, dat de Volksraad reeds in de 2de gewone

Behandeling van verzoekschriften.

(Bosscha.)

zitting van 1918 den betrekkelijken post op de begroo-
ting voor 1919 verhoogd heeft om uitbetaling van
meer dan f 10.— per kojang mogelijk te maken.

Aldus wordt besloten.

9. Een verzoekschrift van H. A. van Hien te Bandoeng
om het daarheen te leiden, dat de door hem uitgebrachte
klachten over de handelingen van de bestuursambtenaren
te Bandoeng en van de Gemeente Bandoeng en van den
heer Geverding opnieuw worden onderzocht.

De Commissie stelt voor dit verzoekschrift ter
kennis te brengen van de Regeering.

Aldus wordt besloten.

10. Een verzoekschrift van R. Tataningrat gelar R.
M. Hardjokoesoemo, te Batavia, gewezen Demang van
Pangkalpinang (Banka) om tusschenkomst ter erlanging
eener schadeloosstelling van f 3000.—.

De Commissie stelt voor dit verzoekschrift ter
zijde te leggen.

Aldus wordt besloten.

11. Een verzoekschrift van R. B. Soerio di Poero,
President der Vereeniging Insulinde, te Djoeana om een
onderzoek in te stellen naar de handelingen van den toen-
maligen Wedana van Djoeana in zake afstand van gronden
aan de S. J. S. Maatschappij.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter
zake inlichtingen te vragen.

Aldus wordt besloten.

12. Een verzoekschrift van F. B. Egeter te Weltevred-
den, tijdelijk archivaris bij den dienst der Staatsspor-
wegen om te bevorderen dat artikel 5 van het reglement
voor het Weduwen- en Weezenfonds van Europeesche
Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië wordt
gewijzigd.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter
zake inlichtingen te vragen.

Aldus wordt besloten.

13. Een verzoekschrift van het Bestuur der Plaatse-
lijke S. I. te Banjoemas om opheffing der bezwaren tegen
het verrichten van werkzaamheden ten behoeve van den
Gewestelijken Raad van Banjoemas.

(Bosscha e. a.)

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter
zake inlichtingen te vragen.

Aldus wordt besloten.

14. Een verzoekschrift van J. Olivier e. a. te Meester-
Cornelis om te bevorderen dat het Gemeentebestuur van
Meester-Cornelis de bepalingen van artikel 17 der Locale
Radenordonnantie naleeft.

De Commissie stelt voor aan de Regeering te
vragen of reeds een beslissing genomen is op het tot
haar gerichte verzoekschrift gedagteekend Meester-
Cornelis 28 Februari 1918 van gelijke strekking en
of zij den Volksraad met de beslissing in kennis zou
willen stellen.

Aldus wordt besloten.

15. Een schrijven van Kartodikromo te Kaliwoengoe
waarbij aanbevolen wordt in de Kali Krandjang een dam
aan te brengen ten behoeve der bevloeiing der padivelden.

De Commissie stelt voor aan den verzoeker mede
te deelen dat het verzoekschrift gezegeld had moeten
zijn en men zich met dergelijke verzoeken behoort
te wenden tot de Regeering.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijn-
heer de Voorzitter, tegen het laatste deel van het rapport
heb ik bezwaar. Het is niet goed, verzoeker te antwoor-
den dat men zich behoort te wenden tot de Regeering, dat
is onnoodig; dan leggen wij aan de menschen, die zich tot
den Volksraad willen wenden, onnoodig belemmeringen
in den weg.

De heer Bosscha: Men behoort zich te wenden tot
de Regeering, is er gezegd. Er is niet gebleken, dat men
zich vergeefs tot de Regeering heeft gewend.

De heer Van Hinloopen Labberton: Dat
is ook niet noodig. Men kan zich wenden tot den Volks-
raad of tot de Regeering.

De Voorzitter: Ik wil den heer Bosscha een ge-
val herinneren van de visscherijhaven op de Noordkust,
in welk geval men zich tot den Volksraad had gewend ter-
wijl wij ons wederom tot de Regeering hebben gewend
om die lieden te helpen. In dien geest is toen ook geant-
woord. Wij kunnen ook nu aan den verzoeker medede-
len, dat het verzoekschrift gezegeld moet zijn, aan hem
overlatende, of hij het verzoekschrift wil zegelen. Kan
men zich daarmee vereenigen?

De heer Bosscha: Geen bezwaar, Mijnheer de
Voorzitter.

Behandeling van verzoekschriften.

(Bosscha e. a.)

Besloten wordt alleen aan verzoeker mede te deelen, dat het verzoekschrift gezegeld had moeten zijn.

16. Een schrijven van ingezetenen van Palembang, waarbij de aandacht wordt gevestigd op laakbare handelingen van een Assistent Demang ter plaatse.

De Commissie stelt voor dit ongezegeld anoniem schrijven ter zijde te leggen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter! Het is bij de Regeering wel degelijk praktijk dat ook zelfs ongezegelde en anonieme geschriften aanleiding kunnen zijn, tot het houden van onderzoek, omdat de Regeering zich op het standpunt stelt, dat elke mededeeling, van welken kant ook aanleiding kan geven, tot een onderzoek dat wat kan opleveren. Als wij weten, dat zulks in de praktijk plaats heeft, dan kunnen wij dat ook. Ik zou dus willen voorstellen het naar de bevoegde autoriteit te zenden, die wel zal weten, wat zij te doen heeft.

De Voorzitter: Die bevoegde autoriteit is?

De heer Van Hinloopen Labberton: De Regeering.

De Voorzitter: De heer Van Hinloopen Labberton stelt dus voor dit laatste verzoekschrift niet ter zijde te leggen, maar het door te zenden aan de Regeering om er kennis van te nemen.

De heer Abdoel Moeis: Ik ben het niet eens met den heer Labberton. Het is de bedoeling om niet aan te moedigen, dat wij overrompeld worden met anonieme brieven. Wanneer de menschen te klagen hebben, b.v. over bestuursambtenaren, dan is het beter dat zij zich in verbinding stellen met de leden van den Volksraad. Wij, die overkropt zijn met werk, moeten niet aan ongegronde anonieme brieven onze aandacht wijden.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter, wanneer het betreft ongegronde anonieme stukken, dan zou ik mij daarmee kunnen aansluiten, maar in de praktijk blijkt het, dat er zeer belangrijke zaken in ongezegelde stukken kunnen voorkomen en wanneer het zeer belangrijke zaken betreft, dienen wij daar wel degelijk rekening mee te houden. U wilt daarom mijn voorstel tot doorzending handhaven.

De heer Van der Jagt: Ik meen dat dit een uitgemaakte kwestie is. Indertijd is er besloten over te laten aan de Commissie van de verzoekschriften, om naar goeddunken al of niet de ongezegelde rekestes terug

(Van der Jagt e. a.)

te sturen. Ik herinner mij, dat ik naar aanleiding hiervan, reeds eerder eenzelfde opmerking heb gemaakt.

De Voorzitter: Maar de heer Labberton stelt thans voor af te wijken van dit voorstel.

De heer Van der Jagt: Wij zouden daarop dus weer terug moeten komen.

De heer Labberton: Ik stel niet voor het verzoekschrift in den Raad te behandelen, maar het aan de Regeering door te zenden. Er is een bepaling in het Bijblad, ik ken het nummer niet uit het hoofd maar ik wil het wel voor den heer Van der Jagt opzoeken, dat de Regeering kennis neemt van klachten. Dit is geen verzoek, waarop zij een beschikking moet nemen, maar een klacht.

De heer Schumann: Mijnheer de Voorzitter, mag ik even een kleine illustratie over dit onderwerp.

In de commissie waarin ook de heer Labberton zitting heeft is een algemeene regeling gemaakt waarvan een der artikelen luidt:

Artikel 6.

Alle ongeteekende verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd, desgelijks de ongezegelde, tenzij door de geldende bepalingen ter zake geen zegel vereischt wordt of van het onvermogen der verzoekers blijke op de daarvoor wettelijk voorgeschreven wijze.

De Voorzitter geeft daarvan telkens kennis aan den Volksraad alsmede aan den verzoeker, zoo diens woonplaats bekend is.

De heer Van Hinloopen Labberton: Ik moet de mededeeling van den heer Schumann aanvullen met de opmerking, dat het voorstel niet van mij uitging, maar door mij is ondersteund en dat ik voornemens ben een voorstel te doen om de lijst van vrijstellingen van het zegelrecht aan te vullen.

Alleen met het oog daarop heb ik mij niet verzet tegen de opname van deze bepaling. Het is trouwens nog geen wet en ik zou willen voorstellen, ofschoon het reglement er niet in voorziet, toch mijn voorstel in stemming te brengen.

Het voorstel Labberton wordt in stemming gebracht en verworpen met 23 stemmen tegen en 2 stemmen voor.

Voor stemmen de heeren: Tjipto en Labberton.

Tegen stemmen de heeren: Atmodirono, Kan, Koesoemo Joedo, Cramer, Moeis, Kamil, Soselisa, Alatas, Thajeb, Teeuwen, Schumann, Whitlau, Lim A Pat, Waroentoe, Dwidjosewojo, Schmutzer, Bergmeijer, Sastrowidjono, Laoh, Van der Jagt, Birnie, Bosscha en de Voorzitter.

Behandeling van verzoekschriften. — Werkprogram van de commissie van het heerendienstvraagstuk.

(Bosscha e. a.)

Overeenkomstig het rapport van de Commissie wordt besloten.

17. Een ongeteekend ongezegeld verzoekschrift betreffende verbetering van de irrigatiewerken aan de Kali Djikawoeng.

De Commissie stelt voor dit ongezegeld anoniem schrijven ter zijde te leggen.

Aldus wordt besloten.

18. Een verzoekschrift van Mas Soerowidjojo, geweten Wedono van Wirosari om toekenning van onderstand aan wel plaatsing in 's Lands dienst.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter zake inlichtingen te verzoeken.

Aldus wordt besloten.

19. Een telegrafisch verzoekschrift van Chineesche handelaren en bevolking in Djambi om te willen bevorderen, dat het verbod tot invoer van rijst uit Singapore wordt ingetrokken.

De Commissie stelt voor aan adressanten mede te deelen, dat de Volksraad geen aanleiding vindt op het verzoekschrift in te gaan, aangezien de bedoelde maatregel in het belang van de bevolking genomen is.

De heer Whitlau: Ik zou er voor zijn om aan de Regeering daaromtrent inlichtingen te vragen, omdat ik de mogelijkheid veronderstel dat een soort monopolie is gegeven aan de Borneo—Sumatra-Handelsmaatschappij en daardoor aan de andere handelaren belet wordt om zelfstandig rijst in te voeren en dan zou ik mij niet willen bepalen tot de conclusie van de commissie doch gaarne inlichtingen van de Regeering hebben.

De heer Abdoel Moeis: Ik ben natuurlijk ook voor inlichtingen vragen aan de Regeering, maar bij de commissie stond dit voorop, dat een zeker monopolie was verleend aan den een of anderen persoon met het oog op de distributie.

Het rekest is geteekend door Chineesche handelaren, het woord bevolking is er bij gehaald, doch hoort er niet thuis en, zooals ik zei, wij hebben gedacht dat het een maatregel was om de distributie in handen te nemen, maar ik kan mij overigens wel met het voorstel van den heer Whitlau vereenigen.

Het voorstel van den heer Whitlau wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

20. Een verzoekschrift van de vereeniging van Bouw-Handelingen. Eerste bultengewone zitting 1919.

(Bosscha e. a.)

kundigen in Nederlandsch-Indië, om oprichting van een technischen cursus ten behoeve van de opleiding van de subalterne ambtenaren bij den Waterstaat en 's Lands Burgerlijke Openbare Werken.

De Commissie stelt voor aan de Regeering ter zake inlichtingen te verzoeken.

Aldus wordt besloten.

De Voorzitter: Op speciaal verzoek van den heer van Hinloopen Labberton moet ik nog even terugkomen op hetgeen door mij is gezegd aan het slot onzer vergadering van 9 December van het vorige jaar.

Ik zeide toen (pag. 588 en 589 der Handelingen) het volgende:

„Eenige dagen geleden is door ons medelid, den heer Van Hinloopen Labberton, een protest uitgesproken tegen het ter inzage geven van den goedgekeurden tekst eener door hem uitgesproken redevoering aan een Regeringsgemachtigde. De Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden heeft deze zaak onderzocht en zij ziet er niets onbehoorlijks in, dat de tekst eener rede, nadat deze uitgesproken en publiek domein geworden is, ter inzage wordt gegeven aan een anderen spreker, die aan het debat heeft deelgenomen. Zoo iets kan zelfs in het belang zijn van een juiste weergave van het debat, vooral wanneer zij à l'improviste gehouden is”.

„Wat nu betreft het bezwaar van den heer Labberton tegen wat hij noemde de resumptie zijner rede door den betrokken Regeeringsgemachtigde, kan medegedeeld worden, dat deze gemachtigde bezwaren had ingebracht tegen enkele toevoegingen van den heer Labberton, welke bezwaren de commissie onderzocht en althans op een hoofdpunt gegrond heeft bevonden”.

Ik wil thans gaarne bedoelde mededeeling aanvullen in dien zin, dat ik hier meer nadruk had moeten leggen op het woord „één”. Ten aanzien van het tweede hoofdpunt toch bleek de bedenking van den Directeur van Onderwijs niet juist te zijn.

Met het bezwaar van genoemd Volksraadslid tegen het verleenen van inzage eener nog niet gepubliceerde rede aan andere deelnemers van een debat buiten voorkennis van den spreker zal voortaan rekening worden gehouden.

Vervolgens een mededeeling betreffende de regeling van de werkzaamheden van de commissie uit den Volksraad ter bestudeering van het heerendienstvraagstuk. Het plan was, dat de commissie een eenigszins gedetailleerd werkprogram zou samenstellen, dat aan de goedkeuring van den Volksraad zou worden onderworpen en haar dan als werkprogram zou worden opgedragen.

Intusschen is gebleken dat een dergelijk gedetailleerd werkplan niet was samen te stellen, zoodat de commissie

Werkprogram van de commissie voor het heeren dienstvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

(Voorzitter e. a.)

zich heeft moeten beperken tot het aangeven van een meer algemeen gestelde opdracht, die zij aldus schrijft: Ten eerste, kennisneming van door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, de door den Gouverneur daartoe aangewezen autoriteit, te verstrekken gegevens en ten tweede het instellen van plaatselijke onderzoekingen voorzover dit ook in verband met den inhoud dier gegevens aan de commissie noodig zal voorkomen, zullende een en ander moeten leiden tot een voorstel betreffende de afschaffing van de onbetaalde heeren diensten.

Waar het practisch niet uitvoerbaar is gebleken een meer gedetailleerd werkprogram op te stellen, zou ik in overweging willen geven de opdracht aldus te formuleeren en in dien vorm aan de commissie te geven.

Aldus wordt besloten.

De Voorzitter: Thans zouden volgens het werkprogram aan de orde zijn de onderwerpen **30** en **31** van de vorige zitting, de voorstellen van den heer Abdoel Moeis over de particuliere landerijen zoowel bewesten als beoosten de Tjimanoeik.

Waar het intusschen reeds tamelijk laat is geworden en eventueele beraadslagingen toch over een half uur zouden moeten worden afgebroken en uitgesteld tot een op dit oogenblik niet te bepalen later tijdstip, zou ik in overweging willen geven deze beide onderwerpen thans nog niet in behandeling te nemen en daartoe de eerste de beste gelegenheid aan te grijpen, welke zich zal voordoen.

De heer Abdoel Moeis: Mijnheer de Voorzitter, omdat het hier geldt een geval van spoedige bescherming van een groot deel van de Inlandsche bevolking tegen willekeur zou ik U willen voorstellen dat, indien U van meening is dat dit onderwerp in deze zitting niet behandeld zal kunnen worden, aan het oordeel van den Volksraad wordt onderworpen om daarvoor avondvergaderingen te houden.

Als ik U goed begrepen heb wilde U de zitting Zaterdag sluiten?

De Voorzitter: Zoo mogelijk.

(Abdoel Moeis e. a.)

De heer Abdoel Moeis: Nu geloof ik dat het het beste zou zijn om avondvergaderingen te houden, speciaal gewijd aan mijne voorstellen.

Als U het daarmee eens kan zijn, verzoek ik U beleefd dit aan het oordeel der vergadering te onderwerpen.

De Voorzitter: Ik zou den geachten spreker willen antwoorden dat naar mijn schatting wij de avondzittingen hoog noodig zullen hebben om met het vraagstuk van de voedselvoorziening gereed te komen. Wanneer morgenochtend de Directeur van Landbouw aan het woord komt en vermoedelijk de beschikbare morgenuren noodig zal hebben, zullen wij wellicht niet alleen morgenavond maar ook Vrijdag en Vrijdagavond, Zaterdag en wellicht Zaterdagavond noodig hebben.

Wat mij betreft, ik ben niettemin bereid om voor de behandeling van beide voorstellen Maandag nogmaals te vergaderen, maar ik vrees, dat, waar reeds zooveel leden noode hun dagen te Batavia doorbrengen, het vereischte quorum a.s. Maandag niet bijeen zal zijn.

De heer Abdoel Moeis: Zou U in stemming willen brengen om die voorstellen nog in deze zitting te behandelen?

De Voorzitter: Met genoegen, maar dan moeten de leden, die vóór stemmen, zich ook verbinden op de vergadering aanwezig te zijn.

Het voorstel van den heer Moeis om beide voorstellen nog in de buitengewone zitting te behandelen wordt aangenomen met 15 stemmen vóór en 10 stemmen tegen.

Vóór stemden de heeren: Alatas, Thajeb, Teeuwen, Schumann, Whitlau, Tjipto, Waworoentoe, Dwidjosewojo, Labberton, Bergmeijer, Sastrowidjono, Laoh, Krammer en Moeis.

Tegen stemden de heeren: Kamil, Soselisa, Lim A Pat, Schmutzer, Djajadiningrat, Van der Jagt, Birnie, Atmodirono, Koesoemo Joedo en de Voorzitter.

De vergadering wordt gesloten.

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

6de VERGADERING.

Vergadering van Donderdag 27 Febr. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk. — Stellen van vragen.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 30 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemido, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

Regeringsgemachtigden: de heeren Sibinga Mulder, Muurling, Ott de Vries, De Kat en Carpentier Alting.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

A. Een uittreksel uit het besluit van den Gouverneur-Generaal van 22 Februari 1919, No. 4 houdende de benoeming van een vijftal nieuwe leden der Commissie tot overweging van een Indisch bezoldigingsstelsel en het ontslag van een lid dier commissie.

Dit uittreksel zal ter Secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

B. Een verzoekschrift van het Hoofdbestuur van de Broederschap van Commissarissen in Nederlandsch-Indië ter ondersteuning van het door den gewezen hoofdcommissaris van Politie C. J. Boon voorgebracht verzoek.

In verband met de ter zake genomen beslissing in de vergadering van 26 dezer wordt dit verzoekschrift gedeponereerd.

De Voorzitter: De leden hebben heden morgen ontvangen een rondschrĳven betreffende de begrooting van den Volksraad. Ik zou het zeer op prijs stellen wan-

(Voorzitter e. a.)

neer men deze begrooting spoedig wilde bestudeeren omdat ik haar gaarne dezer dagen in een huishoudelijke vergadering zou willen vaststellen. Voorloopig koos ik daartoe uit het laatste uur van de vergadering van Zaterdagmorgen.

Thans is aan de orde de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk. Ik geef het woord aan den Directeur van Landbouw ter beantwoording van de sprekers van de vorige week.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Dat de door mij in eerste instantie gehouden rede, zachtjes uitgedrukt, niet alle leden van deze vergadering heeft bevredigd, verwondert mij niet. De Regeering toch gaf antwoord op de drie vragen, zooals ze zijn gesteld. Zij onthield zich daarbij van het noemen van getallen en het geven van mededeelingen, die niet op deugdelijke gronden steunen. Zij gaf al de positieve gegevens, waarover zij beschikt, en bleef in het gebied der werkelijkheid.

En zij, die op dit punt meer verlangen, die liefst op een pikol nauwkeurig willen weten, hoe groot de normale consumptie is van dit en van dat, hoeveel er wordt uitgevoerd in normalen tijd, wat dus het tekort of surplus zal zijn, vergeten dat in dit land nog lang geen volledige productie- en consumptiestatistiek bestaat en men om aan hun verlangen te voldoen met cijfers aan moet komen, die den toets der critiek niet kunnen doorstaan in dien zin, dat de basis, waarop zij berusten lang niet altijd onaanvechtbaar is. Ik maak er niemand een verwijt van, dat we met de statistiek hier nog niet verder zijn, want relatief een zeer klein % van de inwoners kan er de gegevens voor verschaffen of is nauwkeurig in zijn opgaven en waardeeringen, waarop de statistiek moet worden opgebouwd.

Ten aanzien van die statistiek, speciaal betreffende den landbouw, kan ik hier het volgende mededeelen.

Aan hare verbetering wordt steeds met kracht gearbeid.

Door de nog in dit jaar in te voeren verbeteringen zal het mogelijk zijn tot een betrouwbaarder inzicht te geraken in de te verwachten of verkregen opbrengsten van voedingsgewassen. Alhoewel ook de opgaven omtrent de rijstproductie nog verbeterd kunnen worden, berusten deze, dank zij de jaarlijks gehouden landrenteproefsnitten, toch op een vrij betrouwbaaren grondslag. Een dergelijke basis ontbreekt echter zoo goed als geheel voor de andere voedingsgewassen. Van de belangrijkste dezer gewassen zullen nu nog in dit jaar op stelselmatige wijze proefoogsten worden uitgevoerd. Voorts ligt het in de bedoeling voor alle gewassen een meer doelmatig stelsel van oogsttaxatie in te voeren.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Ook in andere opzichten wordt verbetering en uitbreiding der landhuishoudkundige statistiek overwogen, o.a. door verbetering der veestatistiek enz.

Door eenige leden is gevraagd of de vooruitzichten van dezen Westmoesson padi-aanplant voor Java en Madoera niet onder cijfers kunnen worden gebracht. Natuurlijk is het wel mogelijk hieromtrent een berekening op te stellen; men zal echter goed doen weinig waarde aan de uitkomst te hechten. Uit de laatst verschenen Mededeelingen van het Statistisch Bureau blijkt, dat de aanplant van sawahrijsst einde Januari jl. 1.458.000 bouw minder besloeg dan einde Januari 1918; oppervlak- kig beschouwd lijkt dit een onoverkomelijk groote achter- stand, doch bij nadere beschouwing zal kunnen blijken, dat dit niet het geval is. Vooreerst is in aanmerking te nemen, dat in het jaar 1917 de Westmoessonaanplan- tingen als gevolg van het zeer vroege invallen der regens over het algemeen vroeg in den grond kwamen, zoodat de vergelijking van den aanplant van deze Westmoesson met dien van 1917—1918 een abnormaal groot verschil moet opleveren. Vergelijkt men nu de uitgestrektheid van den sawahpadi-aanplant einde Januari jl. met die van den gemiddelden aanplant op het einde dierzelfde maand der 6 voorgaande jaren, dan is het verschil slechts 571.000 bouws. Bedenkt men verder, dat in één maand zonder overwegend bezwaar door de bevolking op Java en Madoera 1.400.000 bouws kan worden bijgeplant — dit is gebleken in de maanden Januari en December van het jaar 1916 — dan mag bedoelde achterstand zeker niet als geheel onoverkomelijk worden beschouwd.

De bijplantcijfers vertoonen in dezen Westmoesson een merkwaardige overeenkomst met die van 1914—1915. Ook in laatstgenoemd jaar had de felle Oostmoessondroogte een sterke verschuiving van den aanplant tengevolge. Werd in 1914—1915 in de maanden December en Januari resp. 233.000 en 964.000 bouws sawahrijsst bijgeplant, in dezen Westmoesson (1918—1919) bedroeg die bijplant resp. 433.000 en 963.000 bouws.

Nu was 1915 zeker geen gunstig padijjaar. Volgens zeer globale raming bleef de totale padiproductie in dat jaar 3.400.000 picols beneden de gemiddelde totale padi-op- brengst van de jaren 1913, 1914, 1915, 1916, 1917 en 1918. Dit verschil komt ten deele voor rekening van de sterke uitbreiding, welke de gadoeteelt in de drie laatste jaren heeft ondergaan. Zooals Mr. Talma reeds heeft medege- deeld is de gadoeanplant, zeer globaal berekend, in 1918 ruim 100.000 bouw grooter geweest dan in 1917, in 1917 ± 50.000 bouw grooter dan in 1916 en in 1916 wederom ± 50.000 bouw grooter dan in 1915.

Voorts kan gezegd worden, dat de regens sinds het begin van deze maand over verreweg het grootste gedeelte van Java behoorlijk doorgelopen zijn en dus de afplan- ting der sawahs een vlot verloop zal kunnen hebben. Zeer veel zal natuurlijk afhangen van de weersgesteldheid der maanden Maart en April; hoe dit zal uitvallen zal dienen

te worden afgewacht. Den heer Teeuwen kan ik hierbij mededeelen, dat de Westmoesson nog nooit geheel is uit- gebleven.

Ik heb aan 8 Residenten, in wier gewesten volgens de gegevens van ult. Januari jl. de achterstand in de be- planting der sawahs ongeveer 100.000 bouws of meer bedroeg, gevraagd op te geven welk gedeelte van den achterstand sedert beplant is of binnenkort beplant wordt.

De ontvangen antwoorden luiden als volgt:

Gewest.	Achterstand ult. Jan.	Sedert beplant.	Wordt nog beplant.	Blijft onbeplant.
Batavia.....	± 100.000 b.	alles.	—	—
Cheribon.....	ruim 115.000 b.	60.000 b.	40.000 b.	15.000 b.
Preanger.....	bijna 100.000 b.	73.000 b.	Uit het ontvangen be- richt blijkt niet of nog doorgeplant wordt.	
Semarang.....	—	—	—	—
Rembang.....	ruim 250.000 b.	Alles zal medio Maart beplant zijn, als de regens voldoende doorkomen.		
Madioen.....	ruim 90.000 b.	ruim 57.000 b.	3.000 b.	—
Soerabaja.....	ruim 160.000 b.	—	—	—
Kediri.....	± 112.000 b.	—	—	—

Al mag het nu wel waarschijnlijk zijn, dat de padi-opbrengst in dit jaar (1919) onder het gemiddelde zal blijven — in de rede van den 17en dezer werden dan ook de vooruitzichten van den padiaanplant niet gunstig ge- noemd —, toch behoeft daarom de totale voedselbalans voor dit jaar nog niet bepaald ongunstig uit te vallen. Men kan toch verwachten, dat de opbrengst der andere voedingsgewassen vrij wat hooger zal zijn dan in het afgelopen jaar met zijn abnormaal felle, lang aanhou- dende droogte. Overigens zijn de berichten omtrent de vooruitzichten van den rijstaanplant in de Buitengewes- ten over het algemeen bepaald gunstig te noemen, niet het minst voorzoo veel de rijstaanplant op ladangs betreft.

Vermoedelijk zal men de opmerking willen maken, dat het voornamelijk aankomt op de vermeerdering der rijst- productie en dat deze zich in dit jaar, althans voor Java en Madoera, niet gunstig laat aanzien. Hoewel het groote belang van de rijstvoeding zeker niet uit het oog mag worden verloren, mag toch niet over het hoofd worden gezien, dat de voeding met producten van andere voe- dingsgewassen over het algemeen op Java en Madoera ook zeer belangrijk is. Ongetwijfeld zijn er vrij uitge- strekte gebieden, waar haast uitsluitend rijst wordt ge- geten — ofschoon ook in deze streken het verbruik van andere voedingsmiddelen meer en meer veld wint — doch als regel is er geen sprake van een zeer exclusieve rijst- voeding. Dit is algemeen bekend, maar het kan wellicht geen kwaad het nog eens met cijfers te staven. Kan men toch de rijstproductie per hoofd op Java en Madoera, op 1.51 picol b r a s stellen, de opbrengst aan producten van andere eenjarige voedingsgewassen is globaal te stellen

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

op 1.58 picol voedingsmiddelen in voedingswaarde ongeveer gelijkstaande met rijst. De opbrengst der op de erven aangeplante eenjarige voedingsgewassen is in laatstgenoemd cijfer niet begrepen; het is dan ook vermoedelijk eer te laag dan te hoog geraamd.

Men kan derhalve gerust aannemen, dat bij de groote meerderheid der bevolking ten platten lande het verbruik van andere producten dan rijst, belangrijk is en het ligt daarom voor de hand, dat deze producten in niet onaanzienlijke mate de rijst zullen kunnen vervangen.

Tegenover een minder gunstigen rijstoogst op Java en Madoera kan dus eenerzijds een meerdere oogst van andere voedingsgewassen op Java en Madoera worden tegemoet gezien, anderzijds een grootere rijstopbrengst in de Buitengewesten worden gesteld.

Hoe de totale voedselproductie van eigen bodem in 1919 zal uitvallen, wanneer men haar vergelijkt met 1918, is thans natuurlijk niet met eenige zekerheid te zeggen. Ongeoorloofd lijkt het echter zonder meer een ongunstige verwachting van eerstbedoelde totale voedselproductie uit te spreken. De Regeering zal niet nalaten op den reeds ingeslagen weg tot krachtige opvoering van de voedselproductie voort te gaan en de gevolgen daarvan zullen niet uitblijven.

Bij het voorgaande laat zich gevoegelijk aansluiten de beantwoording van de door het geachte lid Djajadiningrat gestelde vragen. De heer Djajadiningrat verlangt op deze vragen een duidelijk en uitvoerig antwoord. Het mag eenige verwondering baren, dat deze vragen juist door dezen heer zijn gesteld, wiens ervaring als Bestuursambtenaar tot het inzicht moest leiden, dat op verschillende dier vragen thans geen bevredigend antwoord is te geven, zooals overigens ook kan volgen uit hetgeen reeds is gezegd omtrent de waarde van de productiecijfers, vooral van die van andere gewassen dan padi.

Vraagt men nu echter van de Regeering niet alleen het verschaffen van gegevens omtrent de totale productie aan voedingsmiddelen, doch tevens, dat een jaarlijksche voedselbalans voor Java en Madoera worde opgemaakt, dan zal nog moeten worden beschikt over eenigszins betrouwbare gegevens omtrent het verbruik per hoofd der verschillende voedingsmiddelen, welke gegevens, zooals bekend, niet alleen voor verschillende streken, doch ook voor verschillende jaargetijden sterk uiteen kunnen lopen. De Regeering beschikt thans nog niet over voldoende betrouwbaar materiaal daaromtrent; een uitvoerig onderzoek hiernaar is in gang, doch het zal nog wel eenigen tijd duren vóórdat het zal zijn afgesloten.

De Regeering zal evenwel binnenkort een overzicht overleggen van de tweede opname der voedselvoorraden op Java en Madoera, welke opname, zooals op den 17en dezer werd medegedeeld, op einde Januari geschiedde en waarvan de resultaten voor verschillende gewesten

vermoedelijk meer betrouwbaar zullen blijken dan van de eerste opname.

Bij de indiening der gegevens dezer opname zijn namelijk door de meeste Residenten taxaties gemaakt van de vermoedelijke overschotten of tekorten aan de geproduceerde voedingsmiddelen op het einde der maanden Februari, Maart en April; hier zal men dus een gewestelijke en maandelijksche voedselbalans vinden, zij het ook slechts voor enkele maanden. De overschotten of tekorten zijn berekend door het resultaat van de opname der voorraden te vermeerderen met de te verwachten productie aan voedingsmiddelen en te verminderen met het verbruik der voorraden, waarbij er gemakshalve van is uitgegaan, dat geen voedingsmiddelen het gewest zullen verlaten of binnen komen. In dit verband is den Residenten verzocht plaatselijk zorgvuldig te doen nagaan op welk verbruik van de voornaamste voedingsmiddelen in de hooger genoemde maanden zal moeten worden gerekend, terwijl wat betreft de te verwachten productie in die maanden aangedrongen werd op een strenge controle door de betrokken bestuursambtenaren van de door de dorpschoude in te dienen gegevens betreffende de uitgestrektheid van de te velde staande en te oogsten aanplantingen.

Niettegenstaande de groote moeite nu welke men zich voor die opname, en voor de opmaking der bedoelde gewestelijke voedselbalansen op einde Februari, Maart en April heeft getroost werd toch de indruk verkregen, dat aan de uitkomsten dier balansen en vooral aan die voor April, door de Residenten over het algemeen zeer weinig waarde werd gehecht, wat trouwens kon worden verwacht, aangezien daarbij met grootheden wordt gewerkt, welke waarde allerminst vaststaat en afhankelijk is van verschillende slecht of in het geheel niet te berekenen factoren, waaronder de weersgesteldheid.

Waar nu reeds aan een voedselbalans opgemaakt voor een betrekkelijk nabij gelegen tijdstip als einde April aanstaande zoo weinig vertrouwen is te hechten, welk een geringe waarde moet dan worden toegekend aan de opmaking van een voedselbalans voor het geheele jaar, waar de heer Djajadiningrat en met hem anderen, op aandringen?

Wanneer dan ook in het volgende, ter nadere beantwoording van de door het geachte lid Djajadiningrat gestelde vragen, enkele cijfers aangaande de voedselproductie en het voedselverbruik op Java en Madoera worden versterkt, is daarbij wel in het oog te houden, dat de Regeering zich geenszins verantwoordelijk kan stellen voor een voldoende betrouwbaarheid of bruikbaarheid daarvan, terwijl Zij uitdrukkelijk meent te moeten waarschuwen tegen het maken van positieve gevolgtrekkingen eruit.

Eerst moge vraag II worden beantwoord, luidende: „Hoeveel voedingsmiddelen zijn er beschikbaar en hoeveel kunnen er verwacht worden?”

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Blijkens de uitkomsten der eerste voedselvoorradenopname waren op ultimo December 1918 op Java en Madoera aanwezig:

7.099.000 picols rijst,
1.009.000 „ gepelde mais,
358.000 „ gaplek,
383.000 „ andere belangrijke voedingsmiddelen
ongerekend de voorraden gouvernementsrijst en padi.

De in 1919 te verwachten voedselhoeveelheden zijn meer globaal te stellen op 94 miljoen picols padi of 47 miljoen picols rijst (deze raming geschiedde als volgt: de padioogst in 1915, het jaar volgende op de felle droogte in 1914, bedroeg $\pm$ 91 miljoen picol; gaat men, in verband met de onzekerheid der weersgesteldheid, van 90 miljoen picol uit en voegt men hierbij den oogst van den meerderen gadoeanplant, welke in dit jaar vergeleken met 1915 in den grond zal komen, dan verkrijgt men totaal 94 miljoen picol padi) en bovendien op 125 miljoen picols producten van andere eenjarige voedingsgewassen als mais, cassave, bataten, kedelee enz. Dit laatste cijfer verdient zeer weinig vertrouwen, niet het minst, omdat omtrent de productie dezer voedingsgewassen al zeer weinig met zekerheid bekend is en de opgaven der uitgestrektheden vaak zeer onnauwkeurig zijn. Brengt men de voedingswaarde van de evengenoemde 125 miljoen picol voedingsmiddelen in rekening, dan komt men tot ongeveer 69 miljoen picols producten in voedingswaarde gelijkstaande aan rijst. Ook deze omrekening heeft uiteraard slechts een zeer betrekkelijke waarde. Voor de Buitengewesten moet de beantwoording van de vraag achterwege blijven wegens volslagen gebrek aan eenigszins betrouwbaar statistisch materiaal.

Vraag I luidt: „hoeveel voedingsmiddelen heeft Indië nodig om in de behoefte te voorzien?“ Hieromtrent kunnen wederom alleen voor Java en Madoera cijfers gegeven worden.

Gaat men uit van de verbruikscijfers, welke door de Residenten werden opgegeven bij de berekening van hoogerbesproken voedseloverschotten of tekorten in deze westmoessonmaanden, dan zou, bij een zielental van ruim 34.000.000, in totaal 47 miljoen picol rijst of 94.000.000 picol padi 's jaars worden verbruikt en bovendien 45 miljoen picol andere producten van belangrijke voedingsgewassen; deze laatste hoeveelheid kan in voedingswaarde wellicht gelijk gesteld worden met 24 miljoen picol bras.

Daar de bedoelde consumptiecijfers echter voornamelijk voor de schrale maanden gelden, zijn zij als gemiddelden voor het geheele jaar te laag en men zal dus de jaarlijksche rijstbehoefte hooger moeten stellen dan 47 miljoen picol bras. Stelt men die meerdere behoefte gelijk aan 400.000 ton rijst, dat is ten naaste bij de hoeveelheid rijst die in 1917 op Java en Madoera werd ingevoerd, dan stijgt de totale berekende behoefte aan rijst tot $47 + 6.5$ miljoen = 53.5 miljoen picol.

Hierbij moge terloops er op worden gewezen dat wan-

neer over het geheele jaar met padi beplante sawahoppervlak van Java en Madoera de padiproductie door slechts eenige meerdere zorg voor den aanplant met één picol per bouw wordt opgevoerd in totaal een meerdere opbrengst van $\pm$ 4.000.000 picol padi wordt verkregen gelijkstaande met 2.000.000 picol rijst, dat is 125.000 ton rijst of ruim 30% van den rijstinvoer in 1917.

Het kan m. i. op den weg liggen van de voormannen des Volks om er bij de Inlandsche landbouwers op aan te dringen, dat zij, vooral door intensiever onderhoud der padi-aanplantingen, trachten de padiopbrengst op te voeren. Wordt hieraan door het meerendeel der landbouwers gevolg gegeven, dan zal dit zeker tot een belangrijke meerdere totale padi-opbrengst moeten leiden.

Bij de beantwoording van vraag 2 werd de te verwachten rijstproductie op Java en Madoera op 47 miljoen geschat. Er blijft dan nog over een tekort van 6.5 miljoen picol rijst, indien men den in December 1918 aanwezigen rijstvoorraad, welke volgens de uitkomsten der eerste voorradenopname ruim 7 miljoen picols bedroeg, geheel buiten beschouwing laat.

Deze voorraad van ruim 7 miljoen picol rijst, welke op eind December 1918 aanwezig zou zijn, zou er op kunnen wijzen, dat over het algemeen voldoende hoeveelheden rijst (uiteraard hoofdzakelijk in den vorm van padi) bij de bevolking aanwezig zijn om den aanstaanden oogst te kunnen halen.

Van de andere voedingsmiddelen zou in 1919 blijkens de berekende hoeveelheden een ruim voldoende voorraad beschikbaar moeten zijn. De totale productie dezer voedingsmiddelen werd toch op 125 miljoen picol geraamd.

Al neemt men nu aan, dat de hoogerbedoelde door de Residenten opgegeven consumptiecijfers voor deze producten als gemiddelden voor het geheele jaar te laag zijn, dan zou men op deze wijze toch nog tot een overschot van ruim 36.5 miljoen picol andere voedingsmiddelen dan rijst komen. Erkend moet nogmaals worden dat de vergelijking der geschatte totale consumptiehoeveelheden en totale opbrengsthoeveelheden al zeer onzeker is in verband met de geheel verschillende en onvoldoend bekende factoren, waarmede men moet werken om tot deze totalen te komen.

Vraag 3 luidt: Indien er een tekort is, in welke streek komt het voor of zal het vermoedelijk voorkomen. Dit zal waarschijnlijk zijn in bepaalde streken van Solo, Djocja en Kediri.

Vraag 4: hoeveel bedraagt het tekort of te verwachten tekort in elke streek. De beschikbare gegevens maken het niet mogelijk hierop een eenigszins bevredigend antwoord te geven.

Naar aanleiding van de vraag, aan welke oorzaken de Regeering in hoofdzaak den steeds toenemenden rijstinvoer toeschrijft, kan het volgende worden medegedeeld.

Voor Java en Madoera wordt als hoofdoorzaak van dien toenemenden invoer beschouwd de omstandigheid, dat de

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

uitbreiding der bouwgronden sedert geruimen tijd geen gelijken tred heeft gehouden met den bevolkingsaanwas. Dit valt niet af te leiden uit de z.g. officieele gegevens over de oppervlakten der bouwgronden vroeger en thans doch de oude gegevens zijn beslist veel te laag te achten.

Echter niet alleen hierdoor, maar ook als gevolg van de in de laatste decennien geleidelijk voortgeschreden differentiëring der Indische maatschappij (waarbij o.a. te denken is aan de toenemende industrialiseering — deze term in den meest ruimen zin te nemen, dus ook de ontwikkeling der z.g. Europeesche landbouwindustrie daaronder te begrijpen) is het aantal niet bij den voedselbouw betrokkenen naar verhouding steeds grooter geworden, hetgeen uiteraard de verhouding tusschen consumenten en voedselproducenten ongunstiger doet worden.

In hoeverre het rijstverbruik per hoofd op Java en Madoera in de laatste decennien in beteekenende mate is toegenomen, is hier moeilijk met eenige zekerheid uit te maken. Het komt de Regeering echter wel waarschijnlijk voor, dat het rijstverbruik per hoofd eenigszins is toegenomen, waartoe verschillende factoren kunnen hebben bijgedragen. Opgemerkt dient echter te worden, dat daartegenover in het algemeen zeker geen vermindering van het verbruik van producten van andere voedingsgewassen kan worden gesteld. In verschillende streken is het gebruik van deze producten beslist sterk toegenomen, wellicht onder vermindering van het rijstverbruik. In andere streken daarentegen is een neiging te constateeren om die producten gedeeltelijk te vervangen door rijst. Hieromtrent wordt in de verschillende gewesten een uitvoerig onderzoek ingesteld; de Regeering beschikt evenwel nog niet over de resultaten van dit onderzoek.

Dat de gemiddelde rijstopbrengst per oppervlakte-eenheid op Java en Madoera zou zijn achteruitgegaan, kan niet aan de beschikbare cijfers ontleend worden, omdat de raming der padi-opbrengsten vroeger op andere wijze plaats had dan tegenwoordig. Voornamelijk in verband met de belangrijke verbeteringen op irrigatiegebied aangebracht, lijkt het echter zeer onwaarschijnlijk, dat achteruitgang van eenige beteekenis heeft plaats gehad.

Neemt men daarbij in aanmerking, dat de aanplant van polowidjo in den Oostmoesson in de laatste decennien belangrijk schijnt toegenomen, dan is zeer zeker nog minder aannemelijk de opvatting, dat niet alleen de rijstproductie, doch ook de voedselproductie per oppervlakte-eenheid in het algemeen zou zijn verminderd.

Voor de gewesten buiten Java en Madoera wordt de toenemende differentiëring der maatschappij als de belangrijkste oorzaak van den toenemenden rijstuitvoer beschouwd. Daardoor is ook daar de verhouding tusschen voedselproducenten en consumenten ongunstiger geworden. De uitbreiding van de landbouwindustrie, voornamelijk de Europeesche, alhoewel ook door den verbouw van handelgewassen door Inlanders sterk

is toegenomen, heeft in belangrijke sterkere mate dan op Java bijgedragen tot de stijging van den rijstimport.

Voorts wordt ook voor de Buitengewesten een grooter rijstverbruik per hoofd waarschijnlijk geacht.

De Regeering neemt het standpunt in, dat de belangrijkste der hier genoemde factoren op Java en Madoera, namelijk de sterk aanwassende bevolking en de verdere differentiëring der Indische huishouding in de toekomst krachtig zullen doorwerken.

Naar aanleiding van hetgeen door enkele leden ter zake is opgemerkt ontkent de Regeering, dat Zij te laat den ernst van het voedselvraagstuk heeft ingezien en verzuimd heeft tijdig de noodige maatregelen te nemen. Zij heeft in het laatste tiental jaren, voorzover de beschikbare middelen het toelieten, steeds een krachtige irrigatiepolitiek voorgestaan, krachtig gestreefd naar een opvoering der Inlandsche voedselproductie door bevordering van den Inlandschen landbouw, verbetering van den veestapel, van het transportwezen, door terhandneming, waar de behoefte daaraan bleek, van transmigration en kolonisatie, enz.

Het is echter niet te ontkennen, dat als gevolg van den oorlog het voedselvraagstuk hier te lande in bijzondere mate werd geaccentueerd en dat daarvoor de urgentie van verschillende maatregelen tot opvoering der productie plotseling in een ander licht verscheen, zoodat een krachtigere aanvatting eerst daardoor gewettigd en verantwoord werd. Voorts is bijvoorbeeld de oplossing van het vraagstuk der grootbedrijven voor de voedselteelt, waarvan in de rede van 17 dezer sprake was, mede in niet geringe mate begunstigd door de als gevolg van den oorlog in de laatste jaren sterk gevorderde techniek op het gebied van de mechanische tractie.

De omstandigheden, dat de Regeering thans met meer kracht verschillende maatregelen doorvoert, welke reeds vroeger op Haar werkprogram vermeld stonden, is dus, er moge nog eens met nadruk op worden gewezen, in het algemeen het gevolg van de bijzondere eischen, die als gevolg van den oorlog vrij plotseling aan het voedingsvraagstuk werden gesteld. Die bijzondere eischen maakten tevens noodzakelijk het nemen van maatregelen van meer incidenteele aard, waarvan de urgentie wellicht spoedig zal verminderen of geheel ophouden te bestaan.

Naar aanleiding van vraag 6: indien er in het geheel genomen geen tekort is, kan de bevolking dan overal op een normale wijze aan de benodigde levensmiddelen komen, merk ik op, dat er in den regel slechts een tekort aan rijst is van eenige beteekenis. De Regeering verwacht, dat Zij er in zal slagen in dat tekort over het algemeen op bevredigende wijze te voorzien.

Hetgeen in de rede van 17 dezer is medegedeeld over de ook reeds door Mr. Talma op den 2en December ter sprake gebrachte regeling van de gadoeteelt, heeft ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

schillende leden aanleiding gegeven over dit belangrijke onderwerp hunne meening te zeggen.

Toen Mr. Talma het terzake door de Regeering ingenomen standpunt uiteenzette, werd dit aan geen nadere kritiek door de Volksraadsleden onderworpen, doch men schijnt thans te vreezen, dat de Regeering bij de beoogde regeling te ver wil gaan, ja zelfs wordt wellicht door enkelen verondersteld, dat de Regeering wil aansturen op een stelselmatige vermindering van den gadoe-aanplant.

Ter verduidelijking van het Regeeringsstandpunt, het welk zich het meest kan aansluiten aan hetgeen door den heer Cramer over dit onderwerp is gezegd, kan wellicht nog het volgende dienen.

Zooals reeds door Mr. Talma werd verklaard, is in het afgelopen jaar door de Regeering aan de Residenten opdracht verleend de gadoeteelt op oordeelkundige wijze te bevorderen in streken, waar de kans van slagen voldoende kon worden geacht en waar ook in andere opzichten daartegen geen bezwaar zou bestaan. Mede als uitvloeisel van deze bevordering van de gadoeteelt besloeg de gadoe-aanplant in 1918 een belangrijk grooter oppervlak dan in vorige jaren, waaromtrent door Mr. Talma eenige globale cijfers zijn genoemd.

Alhoewel de Regeering de bevordering van de gadoeteelt voorstaat, kan Zij toch geenszins de meening deelen van enkele leden, dat Zij daarbij de uitbreiding van die teelt over het algemeen geheel aan de bevolking kan overlaten. Zij is, evenals de heer Cramer, ervan overtuigd, dat dit in niet weinige gevallen tot zeer ongewenste toestanden zou leiden, en wel niet het minst in verband met de beperkte hoeveelheid bevoeiingswater, doch ook wegens het gevaar voor vermeerdering van ziekten en plagen in het rijstgewas.

Ter illustratie van de gevolgen eener onbeteugelde uitbreiding van den gadoebouw werd door Mr. Talma letterlijk gezegd: „Had de bevolking in den afgelopen Oostmoesson meer gehoor gegeven aan de ernstige waarschuwingen tegen het geven van een grootere uitbreiding aan den gadoe-aanplant, dan door de betrokken waterstaatsingenieurs was gesanctionneerd, dan waren haar plaatselijk zeker vrij zware mislukkingen van het gewas, en daardoor geldelijke verliezen en een verminderde plaatselijke voedselproductie gespaard gebleven”.

Zooals den 17en Februari jl. werd medegedeeld, zijn daardoor vele duizenden bouws padi-aanplant volkomen mislukt op gronden, welke, met andere voedingsgewassen beplant, belangrijk tot de voortbrenging van voedingsmiddelen hadden kunnen bijdragen. Hierbij was het oog gevestigd op bepaalde gevallen en dat hiermede niet werd bedoeld een indruk te geven van de mate, waarin de geheele gadoe-aanplant aan mislukkingen onderhevig is. Gaarne wordt toegegeven, dat de mislukking der gadoe in normale jaren over het algemeen vrij laag is, zelfs iets lager dan van den Westmoessonaanplant (in 1918 was de

mislukking der gadoe echter iets hooger, deels wegens de felle droogte). De reden dat gadoe over het algemeen een geringe mislukking vertoont is hierin te zoeken, dat zij, onder uitsluiting van de minder voor den padi-bouw geschikte gronden, doorgaans daar geplant wordt, waar voldoende bevoeiingswater beschikbaar is. Vooral echter in streken waar onvoldoende water beschikbaar is, zal de waterverdeeling, niet alleen billijkheidshalve, maar ook in het belang van den plaatselijken landbouw, eventueel voedselbouw, volgens bepaalde regelen dienen te geschieden. Stoort de bevolking zich hieraan niet, dan zal dit kunnen leiden tot allerlei wantoestanden tot schade der betrokken streek.

Juist waar de Overheid zich — mede ter bestrijding van het voedseltekort — oordeelkundige bevordering van de gadoeteelt tot taak stelt, kan Zij zich niet onttrekken aan de wettelijke regeling dier teelt.

Dat aan den bestaanden aanplant zonder bezwaar nog verdere uitbreiding kan worden gegeven wordt niet alleen niet ontkend, doch zelfs waarschijnlijk geacht, al is de Regeering op dit punt heel wat minder optimistisch dan enkele voorstanders van gadoeuitbreiding blijken te zijn. Het is zeker niet onmogelijk, dat men plaatselijk ten aanzien van de te verwachten gemiddelde debieten te veel aan den veiligen kant blijft, plaatselijk de waterbehoefte der suikerrietaanplantingen te hoog heeft aangeslagen, daardoor te spoedig tot de gevolgtrekking is gekomen, dat er geen voldoende water beschikbaar is voor uitbreiding der gadoecultuur. Kan de suikerfabrikant met zekerheid rekenen op het verkrijgen van water op de door hem meest gewenschte tijdstippen, dan zal het waterverbruik der rietaanplantingen in verschillende streken wellicht niet onbelangrijk kunnen worden verminderd. Door het voorschrijven van het ook reeds door Mr. Talma genoemde overleg terzake tusschen de deskundige ambtenaren en de belanghebbenden zal hierin verbetering kunnen worden gebracht.

De belangrijkste uitbreiding der gadoeteelt zal echter zijn te verwachten van verdere verbetering van den bevoeiingstoestand in de daarvoor in aanmerking komende gebieden.

De Regeering stemt geheel in met den wensch van enkele leden, dat de beoogde regeling de noodige waarborgen zal moeten bevatten voor een oordeelkundige behandeling der aangelegenheid. Zooals reeds eerder werd medegedeeld, zal die behandeling geschieden door een commissie van deskundigen (de door Mr. Talma bedoelde commissie voor de behandeling van plant- en waterregeling), terwijl deze commissie behoorlijk voeling zal hebben te houden met de belanghebbenden (aan wier oordeel terzake ook naar de meening der Regeering veel waarde zal zijn te hechten) en eventueel ook met de plaatselijke commissies voor de voedselvoorziening.

Worden later de door den heer Cramer in dit verband ter sprake gebrachte waterschappen ingevoerd, dan zullen

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

deze uiteraard een belangrijke rol hebben te vervullen bij de beoogde regeling.

Overwogen wordt thans de onderwerpelijke regeling niet zelfstandig ter hand te nemen, doch haar te doen opnemen in een te ontwerpen algemeen waterreglement, dat bij de, bij het Besluit van 16 Maart 1916, No. 36 ingestelde „Commissie in het belang van het Irrigatie-wezen op Java en Madoera” in voorbereiding is en waarin o.m. zullen worden vastgelegd de theoretische beginselen, welke aan het gebruik en de verdeling van het bevoeiingswater ten grondslag liggen. Het ligt in de bedoeling ook het Inlandsche element in de genoemde commissie te doen vertegenwoordigen.

De in de rede van 17 Februari jl. bedoelde toekenning aan de Residenten van een wettelijke bevoegdheid inzake de vaststelling eener regeling voor de gadoe, en aanplanten waterregelingen op bevoeiden grond in het algemeen, zal dan slechts kunnen worden uitgeoefend in overeenstemming met de in het algemeen waterreglement neer te leggen algemeene beginselen van waterverdeling, terwijl daarin tevens, het moge worden herhaald, de noodige waarborgen zullen worden gegeven tegen willekeur en doorvoering van persoonlijke inzichten.

Dergelijke waarborgen zijn uiteraard ook noodig ten aanzien van de in de rede van 17 Februari ter sprake gebrachte van Overheidswege te treffen plantregelingen op droge gronden en op ladangterrein. Ook daarbij zal op nader voor te schrijven wijze deskundig onderzoek en grondig overleg met de betrokken landbouwers moeten voorafgaan; niet alleen zal met de inzichten dier landbouwers ter dege rekening zijn te houden, maar men zal er naar moeten streven de bedoelde regeling zooveel mogelijk met hunne volledige instemming vast te stellen.

De heer Oetoyo zij er van overtuigd, dat bij de regeling van een en ander behoorlijk rekening zal worden gehouden met de plaatselijke opgedane ervaring der landbouwers. Tevens kan hier worden verklaard, dat de gewestelijke landbouwkundige adviseurs over het algemeen voldoende doordrongen zijn van de groote waarde, welke aan die ervaring is te hechten.

Er is thans nog één onderwerp van algemeenen aard, dat door bijna alle sprekers is aangeroerd, nl. de beperking van den aanplant van suikerriet en tabak. Ik stel mij voor dit onderwerp in hoofdzaak althans afzonderlijk te behandelen aan het eind van mijn rede.

Ik kom thans tot de beantwoording van de door den heer Gerritzen gestelde vragen.

De heer Gerritzen vroeg waarom het vraagstuk der inkrimping weer naar voren werd gebracht. Waar door het te lang uitblijven van den westmoesson het gevaar voor een slechten oogst groot werd en de rijstaankopen van buiten moeilijk bleven, dacht de Regeering opnieuw aan den inkrimpingsmaatregel. Zij beseft ten volle de groote bezwaren er aan verbonden, de bezwaren

ook vroeger door Haar erkend, maar wanneer het werkelijk zoo ver zou komen, dat bij misoogst elke picol rijst ongeacht de kosten moest worden verkregen, dan zou het middel moeten worden toegepast. Immers ook al geeft het pas resultaat in 1920, een misoogst zou de tegenwoordige voorraden dermate kunnen uitputten dat bij onvoldoende aanvulling van buiten zelfs de relatief luttel vermeerdering van voedsel door den inkrimpingsmaatregel, niet zou kunnen worden gemist.

De finantieele zijde van het vraagstuk heeft zeer zeker de volle aandacht van de Regeering en het is mede ook daarom dat Zij meent dat alleen in allerhoogsten nood zoo'n maatregel mag worden genomen. Afgescheiden van den door Mr. Gerritzen geuit eisch om door den staat het verlies te doen vergoeden, zou zonder eenigen twijfel, ook in verband met verdere plannen van de Regeering, de schatkist een geducht verlies lijden dat buitengewoon moeilijk, wellicht onmogelijk, is te compenseeren.

De Regeering is zich daarvan ten volle bewust. Maar als het zooveel bedoelde geval werkelijk zich voor zou doen, zoude de Regeering zeer zeker over dit bezwaar heen moeten stappen en zich op een of andere wijze het geld moeten zien te verschaffen.

Juist omdat de Regeering ook de ergste calamiteit onder de oogten moet zien, nam zij dus, ten volle bewust van al de bezwaren, het vraagstuk als eventueelen uitersten noodmaatregel in overweging.

Mr. Gerritzen heeft gevraagd, waarom de Regeering van het licentiestelsel voor verschillende producten geen gebruik heeft gemaakt om toestemming te verkrijgen tot den invoer in Nederlandsch-Indië van voldoende hoeveelheden rijst uit Rangoon en Saigon. Naar aanleiding hiervan het volgende:

De uitwisseling van producten is een gecompliceerd vraagstuk; dat behoef ik den scherpzinnigen spreker niet te zeggen. Men geve zich rekenschap, dat zoo goed als 't buitenland van Indië afhankelijk is, wij op de ons omringende landen zijn aangewezen. Niet alleen voor rijst, evenzeer voor jute, poenah, tarwemeel uit Australië en tal van andere goederen uit Amerika en Japan. De Regeering heeft naar vermogen den geregelden invoer van wat onontbeerlijk was verzekerd en meent daarin redelijk geslaagd te zijn. Inmiddels moet men wel onderscheiden tusschen de goederen en artikelen, die het buitenland wèl en die welke het niet missen kan. Tot deze laatste behoort helaas tegenwoordig, v.z.w. Birma en Cochinchina betreft, rijst. Dat kostbaar voedingsmiddel behoeven die landen nagenoeg geheel, 't zij zelf, 't zij voor het moederland of zijn verbonden. Wat voor anderen overblijft is blijkbaar voor het tegenwoordige luttel. Dit neemt natuurlijk niet weg, dat indien blijkt, dat er meer beschikbaar mocht zijn, dan thans

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

nog moet worden aangenomen, geen middel onbeproefd zal worden gelaten om te trachten de hand te leggen op hetgeen voor de behoefte van Nederlandsch-Indië noodig is.

Van den invloed, dien de oorlog op de beperking van de voorraden onmisbaar geachte goederen ook in een land als de Vereenigde Staten heeft gehad, kan ik den heeren een staaltje mededeelen. Wij beklagden ons hier, dat wij geen heerkundige instrumenten uit Amerika konden verkrijgen, maar in Amerika zelf rees dezelfde klacht van de zijde van hospitalen en artsen. Men heeft zich hier wellicht een onvolkomen denkbeeld gemaakt van de schrikbarende ontreddering door een oorlog te weeg gebracht. Op het stuk der voedselvoorziening duurt die in vele landen nog voort en wij ondervinden daarvan de gevolgen. Maatregelen van verweer daartegen kunnen alleen baten, wanneer zij onze positie intrinsiek versterken.

Suiker behoort tot de goederen, waaraan een wereldtekort bestaat en bij welker voortbrenging derhalve de gansche wereld ten zeerste is geïnteresseerd, zoodat het buitenland met aandacht volgt al wat de toekomstige suikeroogst beïnvloeden kan. Daarom heeft het buitenland op het vernemen van het gerucht, dat plannen tot inkrimping van het rietareaal aanhangig waren, overwogen of het mogelijk zoude zijn uit eigen, door misoogst sterk geslonken, rijstvoorraad af te staan een kwantum gelijkstaande met wat Indië onder gunstige omstandigheden van de inkrimping zoude mogen verwachten. Hierover wordt thans onderhandeld. Slagen die onderhandelingen, dan zullen ze leiden tot een overeenkomst, waardoor beide partijen gebonden zijn en dat het uitgesloten is, dat Indië en zelf inkrimpen en rijst uit Rangoon ontvangen zoude. Er schijnt op dit punt misverstand te heerschen; vandaar, dat ik het eenigszins uitvoeriger dan aanvankelijk noodig scheen, uiteenzette.

Verder heeft de heer Gerritzen besproken de kwestie van de vrachtprijzen voor aanvoer van rijst uit de Zuid-Aziatische havens, tegen opdrijving waarvan de Regeering zou hebben verzuimd maatregelen te treffen, terwijl Zij wel op allerlei andere bedrijven lasten heeft gelegd.

In de eerste plaats moet ik den heer Gerritzen hierop antwoorden, dat, zooals hem ook zelf ongetwijfeld bekend zal zijn, de Regeering hier te lande alleen zeggingsmacht heeft over schepen, varende op N.I. zeebrief en dat deze de vrachten voor levensmiddelen zouden hebben opgedreven is der Regeering niet bekend. Intusschen zal, nu de instelling van een scheepvaartraad in overweging is genomen en daaraan annex de bevoegdheid van de Regeering om regelend op te treden in zake de scheepsvrachten, in de toekomst op dit gebied verbetering worden gebracht, wanneer niet alle reeders ten volle medewerken of misbruik maken van hun positie.

Voor zulk een ingrijpen zou echter in de laatste jaren

met betrekking tot het hier besproken vervoer geen aanleiding hebben bestaan.

Alle benoodigde scheepsruimte is steeds door de Mijen ter beschikking gesteld, hoe groot de aanvragen van Regeeringswege ook waren. Het onttrekken van dat belangrijke tonnage maakte het aan die Mijen en wel speciaal aan de K.P.M., dikwijls zeer moeilijk om den geregelden dienst in gang te houden. Om een cijfer te noemen: door de K.P.M. werd alleen in Febr. ll. 25.450 ton voor rijstvervoer van Bangkok naar Ned.-Ind. ter beschikking gesteld. Door de K.P.M. en ook door de Java—China—Japan—Lijn, de Rott. Lloyd en de S. M. Nederland is steeds de Regeeringsrijst vervoerd tegen vrachten, zeer belangrijk beneden de noteeringen waarvoor scheepsruimte onder vreemde vlag werd en wordt aangeboden.

De heer Teeuwen heeft gesproken van het zenden van gewapende politiedienaren en militairen naar verschillende streken, waar onrust wordt verwacht ten gevolge van den hongers.

Het ware te betreuren zoo in deze vergadering verontschuldiging voor cassave-diefstal werd gezocht in het gebrek aan leeftocht. Ongetwijfeld veroorzaakt schaarschte aan het voedsel, waaraan men gewend is, groot ongerief; daarvan weet wie uit Europa komt te vertellen, doch de cassave-dieven stelen niet, omdat de honger hen ertoe drijft, zooals iemand, die een broodje uit een winkel wegneemt, neen voor een groot deel wordt de gestolen cassave verkocht. Het heet om rijst te kunnen koopen, maar het daarvoor noodige geld kunnen zij verdienen met arbeid; er is ruim werk te vinden, doch daarvoor zijn de dieven niet te vinden. Men denke niet, dat ik de zorg van hen, die te weinig te eten hebben, onderschat; daarvoor hebben wij in Nederland te zeer aan den lijve gevoeld wat ondervoeding beteekent, doch terwijl er in vele landen van Europa eenvoudig geen eetbaar voedsel te krijgen was, ook niet voor hen die daarvoor gaarne wilde werken, is de toestand hier vergelijkenderwijs veel gunstiger. Er is althans arbeidgelegenheden en er is behoorlijk voedsel, al is het dan anders dan men gewoon is te eten.

Door den heer Teeuwen is protest aangeteekend tegen den door de Regeering betoonden onwil om den Volksraad deelgenoot te maken van de in haar boezem genoemde motieven voor aangelegenheden, die niet tot uitvoering kwamen en dus ook der inkrimping van het areaal van den aanplant van suikerriet en andere handelsgewassen. Dit protest is misplaatst. De Regeering weigert volstrekt niet Haar motieven te zeggen voor een niet tot uitvoering gekomen maatregel, wanneer Zij aan dat voornemen publiciteit gegeven heeft en de motieven die in 1918 gegolden hebben tot niet uitvoering van de inkrimping wil Ze gaarne geven, hoewel ik ze wel bekend mag veronderstellen, daar zij uitvoerig vermeld zijn op blz. 38 van de Handelingen der eerste zitting. Maar waar zou het naar toe gaan wanneer de Regeering alle consideratiën moest

6de VERGADERING — 27 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

blootleggen ook wanneer er eens iets uitlekte van niet tot uitvoering gebrachte maatregelen door Haar zelve niet gepubliceerd.

De heer Teeuwen zegt: het publiek weet nu niet of de Regeering in zake de niet inkrimping al of niet mistast heeft.

Mij dunkt dat al- of niet mistasten volgens het oordeel van het publiek komt in een eigenaardig licht te staan nu de discussies in den Volksraad over het voedselvraagstuk gehouden den indruk gaven, dat het voor meerdere leden niet om dat groote vraagstuk in zijn geheel gaat, maar in hoofdzaak om de inkrimping, al of niet afgescheiden van de daardoor relatief zeer geringe hoeveelheid voedselvermeerdering die er het gevolg van zou kunnen zijn.

Zooals gezegd, ik kom hierop nader terug. Maar ik verklaar uitdrukkelijk, dat de uiting: „Ik zeg U niets”, welke de heer Teeuwen der Regeering in den mond heeft gelegd geheel voor zijn eigen verantwoordelijkheid komt. Ze is geheel en al onjuist en onwaar.

Volgens den heer Teeuwen zou uit mijn rede van 17 Februari zonder eenige moeite zijn af te leiden, dat de maatregelen, die de Regeering heeft te nemen in het belang van de voedselvoorziening hoe langer hoe meer zullen moeten worden uitgebreid.

Wanneer spreker hiermede bedoelt de maatregelen om Nederlandsch-Indië tot steeds grooter productie te brengen, dan zeer zeker, maar anders niet.

Integendeel, het ligt in de bedoeling om den normalen toestand, de vrijheid van handel en vervoer, zoodra mogelijk te herstellen en dat de voedseltoestand in de toekomst eer verergeren dan verbeteren zal, blijkt uit de door mij verstrekte inlichtingen. Zeker niet. Integendeel, de aanplant neemt toe, en de maatregelen der Regeering, zoolang die noodig zijn, perfectionneeren zich meer en meer, zich toetsende aan de in het licht gestelde gebreken en behoeften.

Men kan wel zeggen: ge hadt eerder moeten ingrijpen, ge hadt anders moeten distribueeren.

Ja, als men er eenmaal midden in zit, komt critiek en ook zelfcritiek van zelf.

Maar men vergeet twee factoren van overwegend belang.

Men kan een distributie organisatie niet alleen niet uit den grond stampen, eene organisatie, een taak, die voor velen geheel nieuw is, maar het is ook ondoenlijk ze op te leggen, zoolang niet de nood aan den man komt en voor de goedgezinden de noodzakelijkheid daarvan duidelijk naakt.

De Regeering moet zoo eenigszins mogelijk — en het is hier mogelijk — den steun, de medewerking verweeren die goedgezinden ook al lijden zij door de maatregelen schade of derven zij winst. Den onwilligen, en die lijn er helaas altijd en overal in grooten getale, wordt dan de dwang opgelegd. Aldus groeit en ontwikkelt zich

het stelsel, gedragen door de instemming der bevolking.

Daarom ook heeft het Bestuur zich terecht in het afgevoelen jaar eerst geleidelijk vertrouwd gemaakt met dit moeilijk vraagstuk en is het nu in staat een taak op zich te nemen, die vóór 12 maanden onuitvoerbaar ware geweest.

Wat is in 't kort de bedoeling?

Zooveel mogelijk decentralisatie; in de gewesten weet men 't best de behoefte en kan men de meest doeltreffende wijze van uitvoering vaststellen. De Regeering regelt in overleg prijzen en zorgt voor de zendingen naar waar te kort is van waar kan worden gemist. Ze vult tekorten aan met regeeringsrijst enz. en regelt de prijzen in verband met wat Zij er voor betaalt. Dat Zij niet komt tot eene door de Regeering tot in details doorgevoerde distributie, dus met uitsluiting van den handel, heeft zijn grond in wat ik in mijn eerste rede dienaangaande zeide. Er zou een heirleger van tijdelijke ambtenaren en beambten worden geschapen, een stelsel dat ook in Holland tot felle critiek aanleiding gaf, en niet ten onrechte; de kosten zouden reusachtig zijn, wanneer dat stelsel werd doorgevoerd en die kosten zouden of op het voedsel moeten worden verhaald of door de staatskas worden gedragen. Door de staatskas, die in buitengewoon slechte conditie is, terwijl men op geen stukken na de kosten kan overzien.

Hoe soepeler de regeling in deze is, hoe meer in elk gewest, in elk groot centrum naar plaatselijke omstandigheden kan worden gehandeld, hoe eenvoudiger en doelmatiger de distributie kan worden uitgevoerd. Blijkt het zooals b.v. te Semarang en nu te Batavia goed om gebruik te maken van het bestaande gemeentelijk personeel dan is daartegen van de zijde van de Regeering, geen enkel bezwaar. Zij maakt gaarne van de hulp der gemeenten gebruik. Nu zegt de heer Teeuwen: nu wanneer ge de fouten op de Philippijnen gemaakt elimineert, hebt ge een goed stelsel van distributie. Maar dat is de kwestie niet. Het stelsel als zoodanig op de Philippijnen voldeed niet en ook het moederland heeft ons in dezen wel iets geleerd.

De drommen ambtenaren (er worden nu volgens de berichten maar eventjes 2500 aan den dijk gezet) hebben de distributie buitengewoon kostbaar gemaakt en de klachten waren niet van de lucht. Men zeide in Holland vaak: als een artikel in distributie komt, is het in korten tijd geheel of gedeeltelijk zoek en bekend is hoe men dit op het Zuiderzeevraagstuk toepaste door te zeggen: het kostbare bedijken en uitpompjen van het water is niet noodig, kondig aan dat het in distributie komt en het is in no time weg.

Welnu van het wegraken van groote hoeveelheden voedsel hier te lande is nog niets gebleken. De inter-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

gewestelijke afsluiting werkte daartoe gunstig, de ont-eigeningsbepalingen, de inbeslagnemingen zijn op meer-dere plaatsen toegepast, al is het niet voor belangrijke hoeveelheden.

Uit mijn rede in eerste instantie heeft de heer Teeu-wen afgeleid, dat de voedselproductie en de voedselin-voer in 1918, zoo afzonderlijk als gezamenlijk, meer heb-ben bedragen dan in eenig jaar tevoren.

Het is mij niet duidelijk, waar de heer Teeuwen dit heeft gevonden. De invoer op Java en Madoera is nl. belangrijk minder geweest dan in vorige jaren, zooals kan blijken uit de volgende cijfers. In 1918 werd inge-voerd 345.000 ton rijst, in 1917 ruim 406.000, in 1916 ruim 390.000. In vorige jaren is de invoer geringer geweest; zooals bekend, is juist in de latere jaren de behoefte zeer gestegen.

Bij de beoordeeling van die cijfers mag niet uit het oog worden verloren, dat begin 1918 de voorraden in eerste, tweede en volgende hand uitgeput waren, dat wat men zou kunnen noemen in de maanden tot en met Maart Java „schoon” gegeten werd.

De toestand in 1918, en niet alleen in het begin, heeft verder ten gevolge gehad — het werd reeds eerder opge-merkt —, dat veel onrijp geoogst werd, vooral cassave, dus veel minder opbrengst, terwijl de gevolgen van de droogte in de opbrengsten zich zeer hebben doen gevoelen.

De veronderstelling van den heer Teeuwen, dat na Maart uit het buitenland geen rijst meer te verwachten zou zijn, is onjuist en die veronderstelling kan toch zeker niet uit mijne woorden geput worden. Ik kan het ge-achte volksraadslid mededeelen, dat de Regeering geheel diligent is en op het oogenblik offerte in handen heeft voor leveringen van Bangkokrijst in April en Mei, en zelfs enkele dagen geleden de hand heeft kunnen leggen op ruim 80 000 picol Saigonrijst.

De heer Teeuwen heeft gevraagd of de hoeveelheid Rangoonrijst, die Engeland ons mogelijk voor 1919 zal willen garanderen, mag worden beschouwd als een extra-hoeveelheid. De bedoeling is niet recht duidelijk: in 1919 werd door de Regeering nog geen Rangoonrijst verkregen en slagen de onderhandelingen niet, dan is de kans, dat rijst uit Rangoon betrokken zal kunnen worden, al buiten-gewoon gering.

Vergelijking van den toestand van Rangoon in 1918 met dien in 1919 gaat niet op: het absolute uitvoerverbod van einde 1918 heeft geen politieke redenen, als bij vorige uitvoerverboden wellicht het geval kan zijn geweest maar is een maatregel, noodzakelijk geworden om in de, ten gevolge van een ernstigen hongersnood, sterk vermeerder-de vraag van Britsch-Indië zelf te voorzien en zeer waar-schijnlijk ook om te voldoen aan de vraag van Europa.

Het feit, dat voor Engelsche rekening in de laatste we-ken veel in Bangkok wordt aangekocht, ondanks de on-evenredig hogere prijzen en de veel hooger vrachten, is een argument te meer om elke ton rijst uit Britsch-Indië

verkregen als extra te beschouwen, dus als een hoeveel-heid, die anders zeer waarschijnlijk niet verkregen zou kunnen worden.

De heer Teeuwen wenscht van de Regeering een be-slist antwoord op de vraag of er werkelijk een voedsel-tekort zal komen en of dit door invoer uit het buitenland zal kunnen worden gedekt. Hij vraagt der Regeering om zich niet te verschuilen achter cijfers.

Ik heb hiervoor cijfers gegeven, omdat daarop van an-dere zijde is aangedrongen. Welke waarde daaraan is te hechten, is tevens medegedeeld.

Met of zonder deze cijfers kan den heer Teeuwen wor-den medegedeeld, dat ook zekerheid op dit punt niet te geven is. De vermeerdering van de voedselvoorraden is afankelijk van zooveel factoren, zowel binnenlandsche als buitenlandsche, dat evenmin kan worden vastgesteld, dat er geen, als dat er wèl een voedseltekort zal ontstaan.

De heer Teeuwen doet daarom verkeerd met bij zijn verdere voorstelling van zaken er steeds weer van uit te gaan, dat er hongersnood zal ontstaan. Waar dit uit-gangspunt niet juist is, kan er ook geen aanleiding be-staan om nu maar dadelijk alle irrigatiewater voor voedsel-aanplant te bestemmen.

De Regeering heeft vooral ook in deze tijden nog op eene andere factor te letten en dat is om zooveel mogelijk en zoolang mogelijk ook de economische kracht, de koopkracht van de bevolking zoo hoog mogelijk te houden.

Als het er om gaat to be or not to be, als 't zoover zou kunnen komen dat geld en welvaart geen waarde meer hebben maar enkel voedsel om het leven te redden of te redden, ja dan vervalt elke andere overweging dan zou tijdig de ploeg moeten worden gezet in alle riet en tabaksaanplant en zou de Regeering daar niet voor terugschrikken, maar naar de volle overtuiging der Regeering ziet het er nog niet naar uit dat die wanhoops maatregel noodig is en laten wij gezamenlijk ons bes doen te zorgen, dat het er niet toekomt. Ik voor mi heb de overtuiging, dat het bij eenigen goeden wil zoover niet komen zal ook.

Naar aanleiding van hetgeen de heer Teeuwen heef gezegd over de inkrimping, welke de Inlandsche tabak aanplantingen in de jaren 1917 en 1918 hebben ondergaan, kan worden medegedeeld, dat die beperking nie het karakter heeft gedragen van een aan de bevolkin onder dwang opgelegden inkrimpingsmaatregel. Dez inkrimping hield in den aanvang uitsluitend verban met de slechte vooruitzichten van de krosokmarkt, gelijk in de rede van den 17 Februari jl. reeds is uiteengeze. Uitdrukkelijk werd den bestuursambtenaren daarb voorgehouden bij hunne bemoeienis terzake niet te va te gaan en steeds de koopkracht der bevolking in h oog te houden. De ongunstige markt voor krosok moe echter noodzakelijk in streken, waar men zich in belan rijke mate op de producte hiervan toelegt, de koopkrae

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

der plaatselijke bevolking niet zelden aanmerkelijk doen verminderen, doch aangezien de prijzen voor kerftabak goed bleven, konden de Inlandsche tabakaanplantingen bestemd voor de productie van kerftabak gevoegelijk worden uitgebreid, waardoor gedeeltelijk tegemoetgekomen kan worden aan den hoogerbedoelden achteruitgang van de koopkracht.

Toen in 1918 plaatselijk de voedselschaarschte zich nijpender deed gevoelen, werd met meer aandrang gewezen op de wenschelijkheid om tabak te doen vervangen door voedingsgewassen, waartoe de bevolking gedeeltelijk vermoedelijk ook wel uit eigen beweging zou zijn overgegaan. Niet te vergeten is toch dat wegens de sterk oplopende prijzen der belangrijkste voedingsmiddelen de teelt daarvan belangrijk voordeeliger uitkwam, dan in normale tijden.

Dat de bedoelde bestuursbemoeyenis door de bevolking niet als een haar opgelegde dwang werd beschouwd vindt steun in het feit, dat in enkele afdeelingen de tabakaanplant in 1918 vrij belangrijk toenam vergeleken bij 1917. In het gewest Rembang werd in het afgelopen jaar zelfs meer tabak verbouwd dan in eenig jaar tevoren.

Tot dusver zijn voor 1919 nog geen bepaalde instructies gegeven tot inkrimping der Inlandsche tabakaanplantingen en voorloopig is de Regeering niet van plan aan die cultuur zulke enge grenzen te stellen, dat van een eigenlijke inkrimping zal kunnen worden gesproken. In streken waar de Inlandsche tabakaanplant in de beide vorige jaren belangrijk achter bleef bij den aanplant in 1915 en 1916 zal de bevolking in de gelegenheid zijn den tabakaanplant belangrijk uit te breiden.

De heer Teeuwen meent als vrij zeker te kunnen aannemen dat de inkrimping van het suikerrietareaal niet zal leiden tot groot geldelijk nadeel voor belanghebbenden en voor het land.

De voorspelling van nog hogere suikerprijzen steunt op niets. De landen der consumptie weten ten slotte evenals in 1915 door onderlinge overeenkomst en juiste kooppolitiek zoo noodig den prijs binnen een bepaalde lijst te houden. En daarbij blijkt nu welk een waardevol ruilmateriaal onze suiker is.

Ik zal met den heer Teeuwen niet gaan kibbelen over cijfers. Het is heel gemakkelijk te zeggen dat geen nadeel wordt geleden, hoewel ieder die het vraagstuk nuchter beschouwt, er mogen dan eenige millioenen verschil zijn, tot de conclusie moet komen dat de rietcultuur door den Europeeschen ondernemer gedreven ook voor de bevolking een belangrijk surplus laat boven eigen verbouw. Er worden alle mogelijke en onmogelijke middelen aangewend om het tegendeel te bewijzen, ja ik hoorde al van bij verhuur missen door den eigenaar van 1 rijstooft en 3 polowidjo-oogsten, waar het ook volgens het welvaartsonderzoek als regel 1 sawahooft en 1½ polowidjo-oogst bedraagt. De feiten door den heer Schmutzer aangehaald van fabrieken waar de bevolking

vroeg nu weer het volle areaal te planten, toonen dat aan. Maar ook, en dat is zeker van niet minder belang, blijkt het helaas dat van zelfs maar behoorlijke opbrengsten van die met rijst beplante velden in 't algemeen geen sprake is. Als middel om werkelijk den voedselvoorraad belangrijk te vermeerderen blijkt het niet doeltreffend te zijn. Zeker bij de vrijwillige inkrimping zal men als regel de beste gronden behouden hebben, maar ook de gunstigst gelegen gronden. Maar gronden, die als ze bewerkt en beplant worden met Inlandsche gewassen en dan opbrengsten zouden geven als door den heer Schmutzer genoemd en er zijn op dat punt nog wel meer ervaringen opgedaan, zulke gronden, ik zou haast zeggen woestijn of rots nabijkomende, occupeert de suikerindustrie toch zeker niet.

De heer Teeuwen schijnt als vaststaande aan te nemen dat de toestand op het punt van de voedselvoorziening nog verergeren zal: Waaruit leidt hij dat af? Zal elk jaar de Westmoesson te laat invallen? Maar overal wordt met kracht aan den opvoer van den voedselverbouw gewerkt. Reeds de hoge prijzen, de materiele prikkel, vaak de beste, werkt er toe mede. Britsch-Indië beleeft gelukkig niet elk jaar een misoogst, de toestanden in Europa zullen zich ook weer normaliseeren, de wereld-distributie, de nivelleering der voedingsmiddelen neemt weer flink toe, zie de verhooging der broodrantsoenen in Frankrijk en zelfs in Nederland en de geassocieerde regeeringen zegden ons toe, dat, na eerst zich zelve voorzien te hebben, geen bezwaren tegen uitvoer naar ons zullen worden gemaakt.

Men ziet het, slechter dan nu ziet het er in geen geval uit. Wanneer niet tal van rampen zich opstapelen kan ik alleen wel verbetering zien.

Maar ook deze spreker heeft blijkbaar het somberste beeld noodig van nood en schaarschte nu en honger in de toekomst om te komen tot wat voor velen het doel schijnt te zijn, de inkrimping met 25% van het riet- en tabaksareaal. En hij gaat zelfs zoover van mij te verwijten dat ik het publiek wil suggereeren dat aan het verschil van 1387900 bouw rijstaanplant geen groote waarde moet worden gehecht.

Nee ik suggereer niet en de late sawahbouw heeft zeker beteekenis, maar men doe het niet voorkomen alsof die 1387900 bouw wel zoowat verloren zijn. En ook bij de 2e gewassen dezelfde fout, het cijfer 159900 is wat er in de maand Januari minder geoogst is, dan in dezelfde maand van 1918, niet wat er minder te volde staat.

Wat de heer Teeuwen zegt van de onderhandelingen in zake de rijst uit Rangoon tot een hoeveelheid als anders de door inkrimping vrijkomende gronden zouden leveren, dat lijkt heel snedig maar is het bij nader inzien niet.

Of er in Burma een surplus zal komen en of dat voor ons beschikbaar zal zijn, weten we niet met zekerheid. Maar als we de 120000 ton rijst toegezegd krijgen, die hier zijn bedoeld dan is dat voor ons „beter één vogel in

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Ingekomen stukken. — Stellen van vragen.

(Sibinga Mulder.)

de hand, dan 10 in de lucht". Dat is een beteekenis, die niemand in dezen tijd zal onderschatten en in elk geval wordt die ons uitdrukkelijk verstrekt voor eene bepaalde tegenprestatie de niet-inkrimping.

De heer Teeuwen, die zekerheid eischt omtrent dan invoer van rijst, heeft dan ten minste zekerheid over 2 miljoen picol.

Absolute zekerheid inzake den invoer uit de buitenlandsche rijsthavens is natuurlijk niet te geven, uitgezonderd de verklaring zoo juist meegedeeld die niet zonder beteekenis is.

Overigens is boven reeds medegedeeld, dat uitvoer uit Rangoon al heel onwaarschijnlijk is te achten, uit Saigon zal waarschijnlijk nog wel wat kunnen worden verkregen, maar belangrijk zullen die hoeveelheden niet zijn. Bangkok levert nog steeds en te verwachten is, dat ook in volgende maanden nog leveringen mogelijk zullen zijn. Er zijn althans aanbiedingen gedaan.

Waar de heer Teeuwen de meening uit, dat er Residenten zouden zijn, die adviseeren niet over te gaan tot het treffen van nuttige maatregelen op het stuk van de voedselvoorziening alleen omdat hun daardoor meer werk zou worden opgelegd, wensch ik hem niet te volgen.

Men mag dit van onze bestuursambtenaren niet veronderstellen, integendeel bij hun veelomvattende taak in normale tijden werken zij met grooten ijver aan deze nieuwe taak en waar het hun gewenscht voorkomt, het blijkt uit meerdere feiten, zien zij tegen uitgebreide maatregelen en ontzaggelijke vermeerdering van werk niet op.

Volgens den heer Teeuwen zou niemand zich aan de maximumprijzen voor rijst enz. storen.

Zeker maximumprijzen worden wel ontdoken, de menschen zijn nu eenmaal niet allen engelen, maar ook de heer Teeuwen heeft geen middel aangegeven om dat absoluut te voorkomen. Den bestuurshoofden blijft de plicht om in te grijpen, waar overtreding wordt geconstateerd. Maar het publiek moet meehelpen, zonder dat is geen enkele maatregel afdoende. Het publiek geve kennis van de feiten aan de bevoegde macht, maar vooral overtrede zelve de maximumprijzen niet of uit gemakzucht of uit andere oorzaken. Men bedenke wel dat, wanneer alles door regeeringsambtenaren volgens den wensch van den heer Teeuwen werd verstrekt, er zich een clandestiene handel naast zou ontwikkelen die voor velen aan de vraag voor bepaalde kwaliteiten, die wellicht niet in de distributie altijd zijn te krijgen, voor fancyprijzen zou voldoen.

Hier moet het publiek meehelpen anders geeft m.i. geen enkele maatregel het goede effect.

De heer Teeuwen spreekt van groote hoeveelheid voedsel aan de consumptie onttrokken. Maar wat heeft men aan eene dergelijke bewering zonder schijn of schaduw van bewijs. Laat de heer Teeuwen aantonen, waar die groote hoeveelheden onttrokken zijn en waar ze zich

(Sibinga Mulder e. a.)

bevinden en de Regeering zal hem voor die aanwijzing dankbaar zijn.

De door den heer Teeuwen gewenschten voedseldienst zou er o.a. voor hebben te zorgen dat de bevolking een goeden prijs krijgt voor haar product; die dienst zou verder de bewerking en opschuring voor zijn rekening moeten nemen, maar wanneer hij daarmede prijsdaling wil bereiken, dan zal hij toch de prijzen moeten drukken ook voor den landbouwer en men vergete niet dat $\frac{3}{4}$ van het volk landbouwer is en voordeel trekt van de hooge prijzen ook al blijft er vaak al te veel in de tusschenhand. Maar hoe eene regeling voor 34.000.000 zielen, voor verreweg het grootste deel kleine landbouwers, is uit te voeren, en liefst in korten tijd, is nog duister, en hoe dat heirleger tijdelijke ambtenaren te controleeren zou zijn, lijkt mij vooral ook in de Indische Maatschappij beslist onmogelijk en zonder scherpe contrôle zal, dunkt mij, ook de heer Teeuwen het niet wenschen.

De heer Teeuwen heeft nog gezegd dat er overal werkelijke noodzakelijkheid aanwezig is om in te grijpen. Welnu Mijnheer de Voorzitter, de Regeering deed dat, er is geen gewest waar het niet gebeurde, al is het ook niet op de wijze door den heer Teeuwen gewenscht.

De Voorzitter: Ik deel mede dat alsnog zijn ingekomen:

A. Een voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton op den voet van artikel 49 van het reglement van orde luidende:

Voorgesteld wordt de lijst van vrijstellingen van het zegelrecht in Nederlandsch-Indië, bedoeld bij artikel 13 van de nieuwe regeling der zegel belastingen (Staatsblad 1885 No. 131) zooals dit laatstelijk is gewijzigd en aangevuld, nader aan te vullen met de volgende vrijstelling:

„Alle bezwaar- en verzoekschriften, klachten en andere stukken ingediend aan den Volksraad”.

Het voorstel zal met de toelichting worden gedrukt en rondgedeeld.

B. Eenige tot de Regeering gerichte vragen t.w. één van den heer Koning en 3 van den heer Bosscha.

De vragen zullen met de antwoorden der Regeering in het aanhangsel van de handelingen worden opgenomen.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben nu toegekomen aan den heer Tjokroaminoto. De heer Tjokroaminoto heeft uitvoerige mededeelingen verstrekt omtrent den uitslag van een door de afdelingen der S. I. ingesteld onderzoek. Zonder nu te willen beweren, dat de verstrekte cijfers geen vertrouwen verdienen, moet toch wel in het oog worden gehouden, dat men hier alleen de schaduwzijden te zien krijgt, terwijl het voor

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

de hand ligt, dat niet de algemeene toestand in bepaalde gebieden is aangeduid. Ik meen daarom gerechtigd te zijn tegenover de gegevens van de S. I. te stellen de volgende zeer recente berichten van alle Residenten op Java en Madoera en de Buitengewesten, die mij hebben medegedeeld, hoe op 15 dezer de algemeene toestand was in hun gewest en welke de verwachtingen waren voor de naaste toekomst. Ik zal de ontvangen telegrammen alle voorlezen, omdat zij m. i. een goed beeld geven, al vorder ik daardoor ook vrij veel tijd van de vergadering.

B a n t a m. Voedingsmiddelen voldoende tot a.s. grooten oogst.

Regens onregelmatig maar niet onvoldoende. Alleen in N. S e r a n g zijn 12000 bouw nog niet beplant kunnen worden. Afd. L e b a k alles beplant, maar laat. Afd. P a n d e g l a n g normaal. Indien regens aanhouden oogstverwachtingen niet ongunstig.

Eerste aanplant op droge gronden grootendeels mislukt; opbrengst tweeden aanplant overal bevredigend.

B a t a v i a. Voedselvoorziening gewaarborgd voor 1½ maand door inbezitneming rijstvoorraden bij handelaren, landheeren en rijstpellerijen, mits geen verdere uitvoer plaats heeft.

In Tangerang en Buitenzorg begint padioogst van droge velden op kleine schaal.

Stand der gewassen gunstig; in Krawang en Mr. Cornelis is aanplant 1½ maand achter. Begin April reeds vrij groote oogst te verwachten in afdeeling Buitenzorg.

P e k a l o n g a n. Voedselvoorziening verloopt bevredigend.

Verwachtingen eerstvolgenden tijd vrij goed.

Vermoedelijk zal echter voor enkele bevolkingscentra nog eenige reg. rijst nodig zijn.

C h e r i b o n. Voedselvoorziening bevredigend. Verwachtingen voor e.v. tijd gunstig.

Ultimo Januari voorraad rijst 471.000 picol; palawidja 104.000 picol; productie valt mede. Overschot op ultimo April vermoedelijk 192.000 picol rijst en 278.000 picol palawidja.

S e m a r a n g. Mais en cassave zijn in 't algemeen in ruim voldoende hoeveelheid aanwezig. Prijzen echter steeds stijgende, waardoor voor minder koopkrachtigen de aanschaffing van deze producten geleidelijk bezwaren-der wordt. Dit geldt vooral voor niet-landbouwers; de tani heeft voldoende voorraden voor eigen gebruik opgeschuurd.

Van voedselgebrek of zorgwekkende schaarschte over 't algemeen geen sprake. Rijst-schaarschte werd al lang geconstateerd, niet het minst op afdeelingshoofdplaatsen en landbouwondernemingen, doch door ruime

aanwezigheid van mais en cassave bleef tot dusver de voedselvoorziening overal bevredigend. Rijst was soms wel verkrijgbaar maar door hooge prijzen onbereikbaar.

Enkele centra van bevolking als de hoofdplaatsen Koedoes en Pati en de districten Weleri, Kendal, Kaliwoengoe, Kajen, Djakenan en Djoewana staan er het minst goed voor; de bevolking moet het daar zuinig aanleggen.

Door buitengewoon goed geslaagden oogst van cassave en mais over aanzienlijk grooter uitgestrektheden dan tevoren, zullen deze producten langer dan gewoonlijk rijst kunnen remplaceeren, zoodat voorloopig de voedselvoorziening bevredigend en van zorgwekkend voedseltekort geen sprake is. Evenwel kwam bijna overal Westmoesson te laat door en dan nog onregelmatig en onvoldoende, waardoor sawahbewerking en beplanting 1½ maand verlaat zijn en de voedselvoorraden dus evenveel langer moeten duren. Dit zal voor vele streken voedingszorgen baren; vooral voor bovengenoemde districten zijn daarom de verwachtingen voor Maart en April minder geruststellend, zoodat ook voor het gewest Semarang regeeringsrijst en mais zijn te reserveeren.

R e m b a n g. Met inbegrip toegezegde regeeringsvoedingsmiddelen voldoende voorraad tot a.s. rijstooft.

Hoewel door uitblijven regens padiaanplant veel te laat in den grond gebracht, is algemeene toestand thans bevredigend en hoopvol; indien regens niet opnieuw ophouden.

Polowidjoaanplant in 't algemeen goed; bijzonder ruim beschof wordt verwacht. Alleen afdeeling Rembang heeft misschien na April nog rijst van buiten nodig.

S o j a b o o n e n zijn niet erg in den smaak gevallen.

Verkoop regeeringsvoedingsmiddelen geheel in handen van bestuur met speciaal personeel, waardoor meer controle voedselverbruik en behoefte. Weinig moeilijkheden.

Financiële draagkracht bevolking nog voldoende; hier en daar eenige achteruitgang daar ook andere levensbehoeften duur zijn.

S o e r a b a j a. Volgens voedselopname één Februari voorraden rijst en tweede gewassen vermeerderd met te verwachten producties omgeslagen als rijstwaarde over heele gewest voldoende tot Mei. Afdeelingsgewijze berekend wordt tekort verwacht in Februari afdeeling Sidoardjo; in Maart afdeelingen Sidoardjo, Modjokerto, Djombang; in April Modjokerto, Djombang, Grisee.

Algemeen bestaat thans behoefte aan rijst. Volgens consumptiecijfers aan rijst ult. April tekort 250.000 picol, waarvoor suppletie regeeringsrijst gevraagd: Februari 10.000, Maart 30.000, April 30.000 picol.

Hoofdplaats kan zich zelf helpen.

Oogst mais gunstig, stand padi vrij goed, aanplant een maand te laat. Opbrengst daarom onzeker. Oogst

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

begint Sidoardja Maart, in de vier andere afdeelingen April.

Madoera. Bestond in Januari vooral in het oostelijk deel tekort aan voedsel, deels als gevolg van de rigoureuse sluiting voor uitvoer van djagoeng van Pasoeroean en vooral van Besoeki, nu ook in 't oosten de djagoengooft begon, is ontspanning gekomen.

Djagoengooft als gevolg van drogen westmoesson overal ruim, behoudens schade door rupsen.

Sawahs nog niet alle beplant; minder beschoot verwacht.

Waar Madoera afhankelijk is van grooten voedselvoer zal, wanneer Regeering voortgaat alle gevraagde rijst in te voeren en Pasoeroean en Besoeki geheel worden opengesteld voor uitvoer herwaarts van djagoeng en andere voedingsgewassen, geen gevaar voor gebrek ontstaan, hoewel door groote duurte voedingsmiddelen de economische toestand en koopkracht bevolking zeker is achteruitgegaan.

Preanger-Regentschappen. Voedselvoorziening algemeen gunstig. Rijstvoorraden ruim voldoende in de afdeelingen Tjiandjoer, Bandoeng en Tasikmalaja; even voldoende in de afdeelingen Soekaboemi en Garoet. Voor Zuid-Soemedang is in April eenige toevoer noodig uit aangrenzende districten.

Oogstvooruitzichten over het geheel gunstig; door overstromingen zijn in de afdeeling Bandoeng mislukt 400 bouws; nog onzeker is de toestand van 3000 bouws padi-aanplant. Stand padigogo goed; maisoogst begonnen.

De rijsthandel ondervond in Januari een korte stagnatie door optreden tegen overschrijding maximumprijzen. Door beslaglegging op padivoorraden en regeling inl. verkoopsters en pelmolens is de toestand spoedig normaal geworden. Regeeringsvoedingsmiddelen niet benodigd; daarentegen volgende maanden mogelijk uitvoer van totaal 30 duizend pikols rijst; bovendien kunnen gaplek en mais uitgevoerd worden.

Banjoemas. Voedselvoorraden voldoende. Verwachtingen voor den oogst van rijst en tweede gewassen gunstig; meerendeels beter dan begin 1918.

Kedoe. Voedseltoestand bevredigend. Rijstvoorraad, aangevuld met mais en andere voedingsmiddelen, voldoende tot nieuwen oogst. Djagoengooft reeds aangevangen vrij overvloedig. Hier en daar wordt ook al padi geogst.

Voor Keboemen niet langer regeeringshulp noodig, voor Poerworedjo en Magelang gewenscht tot aangevraagde hoeveelheden.

Te veld staande padi belooft op irrigeerbare sawahs goed beschoot; ook op van regen afhankelijke, ondanks schralen regenval.

Voedselvoorziening naaste toekomst baart geen zorgen.

Djokjakarta. Het gewest heeft een tekort van 800.000 pikol voedingsmiddelen per jaar.

De van regeeringswege aangevoerde voedingsmiddelen worden van overheidswege gedistribueerd. De Kapitein Chinees verleent belangeloos zijn tusschenkomst voor opslag en detaillering, waarbij waar mogelijk gebruik wordt gemaakt van den bestaanden kleinhandel.

Door het gemis van een oogst van droge gewassen (als gevolg van het te laat invallen van de regens) mindere opbrengst van de klappercultuur (ook door de droogte), de influenza en de cholera zijn vele noodlijdenden ontstaan, die niet door de desagenooten kunnen worden onderhouden. Zij worden thans zooveel mogelijk kosteloos van voedsel voorzien.

Buiten de hoofdplaatsen worden zooveel mogelijk andere voedingsmiddelen dan rijst (gaplek, cassavemeel enz.) verstrekt.

De aanplant op erven is sterk uitgebreid. In de streken met voldoende irrigatie zijn de verwachtingen voor den sawahooft zeer gunstig; elders heeft men te laat moeten planten, waardoor de oogstverwachtingen minder goed zijn, of is van rijstaanplant afgezien, inplaats waarvan djagoeng, kedele, katjang, ketela enz. zijn aangeplant.

Toestand Goenoeng Kidoel niet meer onrustbarend; eerste helft Maart begint gogo-oogst. Djagoengooft is ingevallen eind Januari en geeft ruim beschoot. In Maart kan regeeringshulp worden ontbeerd. Dit zal met de beide andere afdeelingen niet het geval kunnen zijn vóór Mei, daar de oogst later invalt dan anders.

Ter aanvulling wil ik er even bij zeggen, dat de Resident geen telegram heeft gezonden maar een groot stuk, waaruit het essentiële door mij is geëxtraheerd.

Soerakarta. Voor gewestelijke en afd. hoofdplaatsen wordt gerekend op voldoende toevoer van regeeringsvoedingsmiddelen, die in eigen beheer (van bestuurswege) gedistribueerd worden tegen kostprijs.

Op het platte land, vooral in het Zuiden, is de voedselschaarschte zoodanig en de koopkracht zóó gering, dat alleen door verstrekking van regeeringsvoedingsmiddelen ver beneden kostprijs hongersnood kan worden voorkomen. Ingetreden djagoengooft brengt slechts tijdelijk eenige verlichting. Tot en met Mei zal met verstrekking van zeer goedkoope voedingsmiddelen in elk geval moeten worden doorgedaan. Of het daarna nog noodig zal zijn, hangt af van den oogst; sommige tweede gewassen staan er goed voor; wat padi betreft bestaat groote kans op algeheele mislukking juist in de minst gunstige streken door te lang uitblijven van de regens.

Madioen. Over 't algemeen bevredigend; verwachtingen eerstvolgenden tijd goed.

Hoofdplaats Madioen. Voldoende voedingsmiddelen tot ult. April.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Afd. Madioen. Voldoende tot half Maart, daar djagoengooft in vollen gang. Tot ult. April helpt de hoofdplaats met regeeringsrijst.

Afd. Magetan. Toestand en vooruitzichten gunstig; djagoengooft begonnen; rijstprijzen gedaald; eind Maart gogo-oogst.

Afd. Ponorogo. Niet bepaald gunstig, maar toch niet zorgwekkend; dagelijks wordt 300 pikol regeeringsrijst verstrekt. Djagoengooft begonnen; wanneer deze in vollen gang is, wordt rijstverstrekking verminderd. Tot ult. April geen vrees voor gebrek; half April begint gogo-oogst.

Afd. Ngawi. Tot ult. Maart voldoende. Ruime djagoeng-oogst in vollen gang. Voor April is f 4000.— gevraagd voor aankoop mais.

Afd. Patjitan. Niet bijzonder gunstig, maar niet zorgwekkend. Djagoengooft goed geslaagd; vooruitzichten voor gogo en tweede gewassen goed. Hier en daar moet met regeeringsmiddelen worden bijgesprongen.

Kediri. De Resident van Kediri deed de volgende mededeelingen bij de aanbidding van de uitkomsten der voedselopname in het laatst van Januari.

Vergelijking met de cijfers in den vorigen staat (30 December 1918) leert dat de voorraad rijst op 30 Januari $\pm$ 30.000 pikol meer bedraagt dan geraamd was. De invoer van rijst heeft niet meer dan $\pm$ 7000 pikol bedragen.

Telproeven van het aantal kolven mais van een bouw te verkrijgen, wezen uit, dat de opbrengst van één bouw zeer veilig op 12—15 pikol gesteld kan worden. Als regel zal meer worden verkregen. De schatting voor den oogst in Maart en April is nog niet te geven.

Een splitsing der voedingsmiddelen, welke vermoedelijk in Februari zullen worden verbruikt, is niet te geven. De verbeeldingskracht zou de wetenschap moeten aanvullen, zoodat deze cijfers niet de minste waarde zouden hebben.

Het geraamd overschot op ultimo Februari is aanzienlijk grooter dan het verbruik; in Maart en April worden nog beduidende hoeveelheden mais verwacht en in April valt een groot deel van den padi-gogo-oogst. Die van de sawahs zal in Mei beginnen — doch hoofdzakelijk in Juni vallen.

Voorraden bij handelaren zijn van weinig beteekenis; van mais beginnen zij zich te vormen, doch de prijzen van dit artikel zijn nog te hoog om bijv. voor andere gewesten op te koopen.

Vermoedelijk zal het niet noodig zijn voor het verbruik in Kediri nog cassave van Europeesche ondernemers in bezit te nemen, doch dan staat hiertegenover dat dan ook minder uitvoer naar elders kan worden toegestaan.

Aan rijst bestaat plaatselijk nog meer behoefte dan wordt aangeboden, zoodat de prijzen hoog blijven of stijgen. Toezending van ruime hoeveelheden regeeringsrijst is daarom zeer gewenscht. Worden deze verkregen, zoo

is uitvoer van mais nog wel mogelijk, cassave is beter aan te houden als goedkoop voedingsmiddel.

Voor gebrek behoeft niet gevreesd te worden, al moet worden erkend dat de rijstvoeding in het gedrang is gekomen.

Dat er lieden zijn, die ondersteuning behoeven, staat hier geheel buiten; zelfs de goedkoopste voedingsmiddelen kunnen arme weduwen zich niet verschaffen, waarom hun van landswege voedsel wordt verstrekt. Van veel belang zal dit echter, naar het voorkomt, niet zijn.

Pasoeroean. Vooreerst geen reden tot ongerustheid in verband met aanwezige voorraden djagoeng en te verwachten djagoeng- en rijstooft.

Besoeki. Er is voldoende voedsel voor het geheele gewest. Bovendien kunnen de volgende overschotten worden verwacht.

Rijst.	Ult. Februari	88.000	pikol.
	„ Maart	68.000	„
	„ April	161.000	„
Maïs.	„ Februari	470.000	„
	„ Maart	956.000	„
	„ April	1.000.000	„

De djagoengooft is goed geslaagd. Stand overige gewassen gunstig.

Lampongsche Districten. Voorraden op handelsplaatsen voldoende, zoodat aanvoer regeeringsrijst deze maand onnoodig. Op verschillende, hoofdzakelijk afgelegen, plaatsen is voedselschaarschte geweest. Door ruimen djagoeng-oogst is hieraan een eind gekomen.

Aanvang gogo-oogst kolonisatieterein einde dezer; stand gewas zeer goed, ook daarbuiten. Stand sawahs goed, zekerheid oogst is nog niet te geven, doch verwachtingen hoopvol. Padivoorraden kampongs, vooral Wailima, worden meer en meer losgelaten en voorzien in de behoefte van de omgeving.

Voorraden ondernemingen eerste maanden voldoende; stand aangeplante voedingsgewassen bevredigend.

Benkoelen. Bevolking heeft voor den eerstvolgenden tijd voldoende rijstvoorraad. Hoofdplaats is grootendeels aangewezen op aanvoer van buiten; enkele andere plaatsen hebben kleine tekorten.

Oogstresultaten laten zich vrij bevredigend aanzien; echter nog niet met zekerheid te zeggen.

Landbouwondernemingen in de Redjang-streken en Mijnbouwmij. Simau kunnen gedeeltelijk in hun behoeften voorzien door zelf geteelde tweede gewassen; voor het overige zijn zij aangewezen op aanvoer van buiten. Toestand niet verontrustend, indien aanvoer naar hoofdplaats en ondernemingen verzekerd is.

Ondernemingen hebben voorraad tot ongeveer eind Maart.

6de VERGADERING — 27 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Sumatra's Westkust. Voedselvoorziening geeft geen aanleiding tot bezorgheid, daar nog ruim voldoende rijst aanwezig is voor behoefte tot a.s. oogst, die gunstige verwachtingen doet koesteren. Een minstens normale oogst wordt verwacht. Voor eerstvolgende maanden kan uitvoer van vijfduizend pikols rijst worden toegestaan.

Tapanoeli. Toestand in 't algemeen zeer bevredigend.

Voedingsmiddelen in het geheele gewest voldoende. Alleen is plaatselijk hier en daar tekort aan rijst, dat aangevuld wordt uit beter voorziene streken binnen het gewest en eenigen invoer van Sumatra's Westkust.

Vooruitzichten van den aanplant op droge velden algemeen goed, sawah's zeer goed behalve Groot Mandailing en Baroes, waar oogst onzeker door te laat planten als gevolg van de influenza.

A t j e h. Rijstvoorraden in de streken met excendent zijn voldoende om de onderafdeelingen, die tekort komen, te voorzien.

Hoogste prijs inheemsche rijst f 13 per pikol.

Voorraden op de ondernemingen in het cultuurgebied voldoende voor 3—5 maanden.

Met uitzondering van Pidie en Samalanga is overal begin gemaakt met oogsten. Verwachtingen van den oogst meerendeels gunstig, nergens beslist ongunstig.

Indien voor de cultuurondernemingen gedeeltelijke voorziening in de rijstbehoefte gedurende de eerstvolgende maanden van buiten mogelijk is, is voedselvoorziening hier verzekerd.

Oostkust van Sumatra. Invoer van rijst heeft niettegenstaande het verbod van uitvoer uit de Straits nog in vrij groote hoeveelheden plaats. Europeesche firma's ontvangen morgen (16/2) 40.000 zakken, terwijl Avros en Deliplantersvereniging door tusschenkomst van de afdeeling Handel halfmaandelijks per Overstraeten 45.000 zakken invoeren. Voorloopig is er ruim voldoende voor aangesloten ondernemingen. De panglons in Bengkalis zijn verzekerd van rijstvoorziening door de taukehs te Singapore.

Bijna alle bij Avros en Deliplantersvereniging aangesloten ondernemingen hebben meer dan 3 maanden stock, vele zelfs voor 6 maanden. Door ondernemingen zijn op ruime schaal djaloerans ter beschikking van de bevolking gesteld. Van ladangs en djaloerans in benedenstreken is de oogst binnengehaald; over 't algemeen goed beschoot, behalve onderafdeeling Banganapiapi en hier en daar Langkat.

Rokan kan door uitvoerverbod Tapanoeli geen rijst meer betrekken van Tapanoeli, waardoor daar tekort. Bovendien nog niet geoogst, verwachtingen gunstig.

Sawahpadi Simeloengoen schade geleden door insecten en muizen.

In behoefte Medanschen handel (ongeveer 1000 zakken 's maands) kan in laatsten tijd voorzien worden. Chineesche kedais Medan voldoende voorraad.

Op de ondernemingen waren op 1 Januari 20.130 bouws beplant met voedingsgewassen nl. 6250 bouws mais, 8780 bouws oebitjina, 1915 bouws padi en 3185 bouws andere gewassen. Verwachting middelmatig. Bevolking eveneens door Bestuur en Zelfbestuur aangezet tot ruimen aanplant tweede gewassen.

Marktprijzen zijn zeer opgelopen; maximum-prijzen moesten enkele malen verhoogd worden; thans vastgesteld voor Saigon en Siamrijst 20 gld. per picol of 21 cent per kati; padi 32½ gld. per 100 gantang van 5 kati.

Voedseltoestand momenteel vrij gunstig, voorloopig voldoende voorraden. Prijzen echter zeer hoog. Bij eventueel algeheel stopzetten aanvoer van buiten zal dit gewest niettegenstaande alle maatregelen zoodra voorraden verbruikt zijn in verste verte niet in eigen behoefte kunnen voorzien. Er is gebrek aan goedkope rijst voor niet landbouwende bevochtigte bevolking.

Riouw en Onderhoorigheden. In de afdeeling Indragiri heeft de bevolking voldoende rijst; alleen de ondernemingen moeten invoeren uit Singapore wat zonder bijzondere moeilijkheden plaats heeft; alleen wat duur. Op de eilanden zijn de rijstvoorraden klein, maar de invoer van Singapore is voldoende. Velen voeden zich met sago. Naar Tambelan en Zuid-Natoena werd rijst gezonden om de voorraden aan te vullen en de prijzen te drukken.

Voldoende toevoer van Siamrijst werd door de Singaporeesche autoriteiten verzekerd.

Geen moeilijkheden te verwachten. Eind Mei begint de Indragiri-oogst.

Djambi. Afdeeling Korintjie. Overvloed van voedingsmiddelen.

Afdeeling Bangko. Rijstvoorraad voldoende voor een paar maanden; echter is aanvoer uit Korintjie steeds mogelijk.

Afdeelingen Moearaboengoe en Moearatebo. Rijstvoorraad eveneens voldoende voor eenige maanden.

Afdeeling Moearatembesi. Rijstoogst sedert kort aangevangen. Voorraad zal voor een tot twee maanden voldoende zijn. Bovendien kan voorziening in de behoefte plaats hebben van uit de hoofdplaats Djambi.

Afdeeling Sarolangoen. Voorraad voldoende tot komenden oogst.

Afdeeling Djambi. Gebied buiten de hoofdplaats is in staat in eigen voeding te voorzien. De hoofdplaats wordt tot en met Mei voorzien ingevolge de met

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

de Borsummy getroffen regeling, waarbij tevens rekening is gehouden met de behoefte van de afdeelingen, zoodat daarvoor uit voorraad ter hoofdplaats geput kan worden.

Overal zijn tweede gewassen op groote schaal aangeplant, terwijl de bevolking is aangespoord om vroegtijdig met rijst bouwen te beginnen.

Palembang. Voedselvoorziening te verdeelen in twee categorieën, nl. voorziening van de binnenlanden van in het gewest zelf geproduceerde gewassen en voorziening van de hoofdplaats Palembang en de pasars in de binnenlanden, die geheel of grotendeels op importrijst zijn aangewezen. Voedselvoorziening in binnenlanden geeft geen reden tot bezorgdheid; er is voldoende voedsel tot den aanstaanden oogst. Oogstverwachtingen over het algemeen gunstig; indien de thans te velde staande padi-aanplant slaagt, niettegenstaande de in Lematang en Moesi-streken geleden aanzienlijke schade door overstromingen, zullen de binnenlanden voldoende voeding hebben voor een jaar. Aanplant van andere voedingsgewassen voornamelijk van mais en cassave aanzienlijk uitgebreid. Ook die aanplantingen staan over het algemeen gunstig.

Voor hoofdplaats Palembang en pasars in de binnenlanden is dank zij de met Borsummy aangegane transactie de rijstvoorziening verzekerd tot ultimo Mei a.s. en zal de voorraad waarschijnlijk zelfs kunnen reiken tot ultimo Juni.

Banka. Afd. Zuid-Banka. Groote plaatsen voldoende voedsel voor 3 maanden; in de kampongs voor 6 maanden.

Afd. Soengeiliat. Rijst voldoende voor 6 maanden, tweede gewassen 3 maanden. Op de hoofdplaatsen wordt geregeld rijst uit Singapore aangevoerd.

Afd. Muntok. Rijst voldoende voor 3 maanden; van Singapore geregelde aanvoer. Oogst tweede gewassen te verwachten over 4 maanden.

Afd. Noord-Banka. Rijst en tweede gewassen voldoende voor 1 maand; echter Saigonrijst in onbeperkte hoeveelheid te verkrijgen van Singapore.

Afd. Pangkalpinang. Rijst voldoende voor 1½ maand; groote aanplantingen van tweede gewassen.

De verwachte rijst oogst is voldoende voor het geheele gewest voor 2 maanden. Met aanplant tweede gewassen wordt voortgegaan.

Voor behoefte mijnwerkers zorgt tinwinning.

Billiton. Ook indien geen verdere toevoer van buiten, geen moeilijkheden te verwachten gedurende e.v. 6 maanden. Voorraad rijst door aanvoer van Singapore, Bangkok en van regeeringsrijst ± 16000 pikol; wordt onder garantie en contrôle bestuur verkocht.

Rijst oogst van half Februari tot half April belooft beter te zijn dan vorige jaren; getaxeerd op 40.000 pikol.

waarvan 25.000 pikol als padi op te schuren voor bibit. Het overige zal zooveel mogelijk in de kampongs worden gehouden. Ladangs worden zooveel mogelijk beplant met mais.

Westerafdeeling van Borneo. Onder tegenwoordige omstandigheden en volgens beschikbare gegevens bestaat de overtuiging, dat voor eerstkomende drie tot vier maanden, de voedselvoorziening verzekerd is. Voorraden voedsel in de uitgebreide beteekenis van het woord, van rijst in het bijzonder, gedurende dien tijd ruim voldoende.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Voedselvoorziening voorloopig niet zorgelijk. Streken met te kort of waar geen landbouwende bevolking is, worden grotendeels voorzien uit surplus Oeloe Soengei, welk surplus thans nog 50.000 picol; overigens uit voorraden Siamrijst.

Bandjermasin en de handelsplaatsen aan de Oostkust hebben nog voor eenigen tijd een stock van Siamrijst.

Verwachtingen niet ongunstig; oogst op ladangterreinen goed. Wanneer regens blijven vallen, wordt over vier maanden ruime oogst van de sawahs in Oeloe Soengei verwacht, welk gebied dan het overige deel van het gewest verder voor een groot gedeelte zal kunnen suppleeren. Stand overige voedingsgewassen goed.

Celebes en Onderhoorigheden. Op het oogenblik kan in alle behoeften worden voorzien, ook door prachtigen maisoogst. Ook voor eerstvolgende maanden geen moeilijkheden te verwachten. Alleen voor de onderafdeeling Djenepono zijn reliefworks noodig, waarom trent maatregelen in voorbereiding zijn. Vooruitzichten te velde staanden oogst nog onzeker; indien de regens nog langer uitblijven, wordt het bedenkelijk.

Menado. Voedselvoorziening ook voor komende tijd bevredigend. Goede maisoogst thans in yollen gang. Rijst oogst in Mei/Juni te verwachten. Sago kan op weinige uitzonderingen nu overal in voldoende hoeveelheden verkregen worden en dient als reserve voorraad. Alleen voor Europeanen en Vreemde Oosterlingen is steeds rijst noodig, zelfs bij zeer beperkt gebruik. Daartoe wordt laatst ontvangen regeeringsrijst ad 4000 zakken ter hoofdplaats aangehouden om te worden gedistribueerd als voorraad handelsrijst geheel verbruikt is. Vorige zending ad 4000 zakken is over verschillende plaatsen verdeeld om evenzoo te dienen, zoodra handelsrijst verbruikt is.

Algemeen wordt reeds waargenomen, dat ook Europeanen en Vreemde Oosterlingen het rijstverbruik zeer matigen, terwijl gemalen mais reeds veel ter markt gebracht wordt, hetgeen te voren nimmer voorkwam.

Voor komende twee maanden nergens voedselgebrek te vreezen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

A m b o i n a. Hoofdvoedsel sago voldoende te verkrijgen. Voor grootere plaatsen is aanvoer van rijst noodig tot een hoeveelheid van 2600 picol per maand.

T e r n a t e. Meer dan 95 procent der bevolking voedt zich met sago, die in schier onuitputtelijke hoeveelheid aanwezig is, zoodat zelfs maandelijks 15000 picol daarvan naar Java uitgevoerd kan worden. Bovendien is men sinds geruimen tijd allereerste bezig, teneinde de voedselproductie tot haast het dubbele op te voeren, tweede gewassen als oebisoorten, katjang en djagoeng te planten op erven, in tuinen en negorijtuinen. Verwachtingen van dezen aanplant zijn gunstig.

Op Halmahera wordt in 3 districten rijst verbouwd.

Alleen voor betrekkelijk kleine groep niet-inheemsche bevolking is maandelijksche aanvoer van minstens 250 zakken rijst noodig, vroeger van Singapore, thans van Java.

Voor onderafd. Soela-eilanden is 200 picol mais van Makassar besteld.

In de behoefte aan vleesch en visch is voldoende voorzien.

B a l i e n L o m b o k. Voedselvoorziening over 't algemeen bevredigend.

Z u i d - B a l i. Rijstvoorraad voor ongeveer 3 maanden; stand rijstgewas bevredigend, voorraad 2e gewassen zeer bevredigend; oogstverwachtingen bevredigend. Uitvoer niet mogelijk; invoer vermoedelijk niet noodig.

D j e m b r a n a. Rijstvoorraad voor 4 à 5 maanden. Verwachting rijstooft (Juni/Juli) bevredigend. Voorraad 2e gewassen gering; veel verloren door groote droogte; op aanvulling niet te rekenen. Uitvoer (van rijst) niet mogelijk; invoer niet noodig.

B o e l e l e n g. Tot a.s. rijstooft (over 3 maanden) is noodig suppletie van 7200 picol, te betrekken van Lombok. Oostverwachtingen zeer goed. Voorraad 2e gewassen voldoende.

L o m b o k. Rijstvoorraad ruim voldoende tot volgenden oogst (eind April of Mei). Verwachting padi-oogst **W e s t - L o m b o k** bevredigend; 500 bouw onbeplant. In **M i d d e n - L o m b o k** wachten nog ± 5000 bouw op ruimeren regenval; zullen vermoedelijk onbeplant blijven, bedoeld: met rijst dan wel polowidjo.

O o s t - L o m b o k. Alles beplant. In Oost- en West-Lombok is de stand van het gewas goed; in Midden-Lombok bevredigend.

Aanvulling tweede gewassen ruim. Onbeplant gebleven sawahs zullen met polowidjo worden beplant.

Van ouden rijstvoorraad kan in Februari en Maart nog ± 16.000 picol uitgevoerd worden, over de helft daarvan is reeds beschikt voor oostelijke eilanden.

T i m o r. Als gevolg van gebrekkige verbinding met

andere eilanden kunnen slechts benaderende opgaven worden verstrekt. Voedselvoorziening baart geen zorg, indien gerekend kan worden op invoer van minstens de volgende hoeveelheden voedingsmiddelen:

T i m o r. Voor de hoofdplaats t/m. Maart maandelijks 1500 picol rijst + mais; daarna maandelijks 1000 picol idem.

S o e m b a. Voorloopig maandelijks 600 picol rijst + mais.

F l o r i s. Tot en met Maart maandelijks 1600 picol rijst + mais.

S o e m b a w a. Bedruipt zich zelf en kan na Juni gedeeltelijk andere eilanden voorzien.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet mijn excuus maken voor de vervelende opsomming der voorgelezen gegevens. De Regeering acht het echter van belang, dat wordt medegedeeld, wat bekend is en iedereen kan, evenals ik de conclusie uit het gerapporteerde trekken. Voor mij is die conclusie, dat het er niet slecht voor staat en dat er relatief een groote hoeveelheid andere voedselgewassen, ook ten gevolge van de maatregelen der Regeering, meer en meer in bijna alle gewesten zijn aangeplant.

Ik heb hier dus die telegrammen voorgelezen, om te belichten hoe ongeveer in het midden van Februari de stand van den landbouw, van de voedselgewassen was. Thans zal ik verder gaan met de door den heer Tjokroaminoto gemaakte opmerkingen te bespreken.

Hij is van meening, dat de zeer groote prijsstijging van verschillende waren, behalve door schaarschte voornamelijk veroorzaakt is door het opkopen van voedingsmiddelen in handen van enkelen, die de prijzen opdrijven. Ik moet naar aanleiding hiervan herhalen, dat der Regeering niet bekend is, dat dit op groote schaal gebeurt en dat aanwijzingen ter zake gaarne zullen worden aanvaard.

Die stijging van de prijzen van de eerste levensbehoeften onvoldoende voeding ten gevolge heeft gehad, is in het algemeen niet gebleken. In de meeste streken schijnen de hooge prijzen zonder veel bezwaar te kunnen worden betaald. Waar dit bij wijze van uitzondering onmogelijk blijkt, worden voedingsmiddelen tegen verlaagde prijzen of kosteloos beschikbaar gesteld.

Indien de heer Tjokroaminoto den economischen toestand van de bevolking verre van rooskleurig acht, moge dat voor hem een reden zijn, om niet aan te dringen op maatregelen, die haar koopkracht nog meer zouden verzwakken. In dit verband wijs ik erop, dat de door den spreker vermelde hongeroptochten in Toeban plaats hadden in een streek, waar geen particuliere industrie is, die geld onder de bevolking kan brengen.

De berekende verdiensten per gezin in verschillende suikerstreken (30 à 35 cent voor mannen, 15 à 20 cent voor vrouwen) geven een verkeerden indruk van de werkelijkheid. Deze is, dat bij taakwerk, en dit is de meest

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

voorkomende vorm, belangrijk hooger dagloon per persoon kan worden verdiend.

Het verkoopen van kinderen is ook door enkele andere sprekers vermeld als een zichtbaar teeken van harden nood. Ik vrees, dat de heeren een in de Inlandsche maatschappij zeer gewone handelwijze, nl. een vorm van adoptie van kinderen en het elders onderbrengen van kinderen, verwarren met kinderverkoop.

Het kan niet van mij worden verwacht, dat ik het uitgebreide feitenmateriaal van de S. I. verder afzonderlijk zal bespreken. In elk geval zou daarvoor een controleerend onderzoek zijn noodig geweest en daarvoor heeft de tijd ontbroken.

De heer Tjokroaminoto heeft nog eens herinnerd aan de verlangens door de C. S. I. ten vorigen jare geuit. Ik bepaal er mij toe te dezer plaatse het eerste te bespreken.

„Het is noodzakelijk, dat de Regeerieng ten spoedigste „alle voorraden padi en rijst, in Nederlandsch-Indië aanwezig, in beslag neemt, en alle padi en rijst van den volgenden oogst opkoopt”.

De C. S. I. zoude dus willen, dat de ambtenaren der Regeering elke woning binnentreden niet alleen, maar bij den tani, die juist de vrucht van zijn arbeid geoogst heeft, die padi in beslag nemen. Wanneer de heer Tjokroaminoto denkt, dat een dergelijke maatregel door te voeren zou zijn, dan kent hij den landbouwer, die op Java weinig van dien in Europa verschilt, al zeer slecht. Ik bepaal er mij toe dit gebrek aan inzicht in 't licht te stellen, hoewel er meerdere onder de opgesomde tien punten zijn, welke gebrek aan kennis van feiten en verhoudingen verraden, terwijl andere punten slechts den wensch te kennen geven naar maatregelen, die de Regeering reeds nam.

Met de opvatting van de C. S. I., dat de naar haar oordeel teleurstellende beschikking der Regeering op haar verzoekschrift aanleiding mag geven tot het zich verder onttrekken aan arbeid met betrekking tot de voedselvoorziening, kan de Regeering zich geenszins vereenigen.

Ik kom daar straks nog nader op terug.

Slechts dit. De C. S. I. levert dus thans alleen critiek, biedt geen daadwerkelijke hulp. Dit is jammer. Voor de leiders was hier inderdaad veel te doen geweest. Hier hadden ze kunnen toonen, dat het niet alleen ging om woorden, waarmede men een, wat de groote massa betreft, helaas nog weinig ontwikkelde bevolking gemakkelijk kan beïnvloeden, ook voor een politiek doel der leiders. Hier had men kunnen en moeten zeggen „wij zullen door mede te werken, door de hand aan den ploeg te slaan, toonen dat het ons ernst is om verbetering te brengen, waar het kan. Dat dit niet geschiedde en men enkel bleef bij critiek, werpt een schel licht op de bedoelingen van de leiders der S. I. en ik zal haar en haar leiders in dat licht laten staan.

Omtrent de rol, welke ten aanzien van de voedselverdeling de Chineezzen hebben gespeeld, aan wie veel ellende zou zijn te wijten, verwijs ik naar de rede van den heer Handellngen. Eerste buitengewone zitting 1919.

Kan, die op sympathieke wijze zijn rasgenooten in bescherming heeft genomen.

Tot op zekere hoogte heeft het mij genoeg gedaan den heer Tjokroaminoto allerlei fouten en misbruiken te hooren opsommen, welke verbonden zijn aan de distributie met behulp van bestuursambtenaren. De heer Teeuwen en anderen, die een algemeene regeeringsdistributie voorstaan, mogen eruit leeren, dat ook dit stelsel niet zonder gebreken is. En dan moet nog in aanmerking worden genomen, dat men tot nu toe heeft gewerkt met bestuursambtenaren, die dus over de noodige plaatselijke kennis beschikken, welk element zou ontbreken, indien men de distributie algemeen en overal zou moeten doorvoeren.

De opmerkingen omtrent den opkoop en lateren verkoop van padi zijn minder juist. Het is volkomen rationeel, dat met den verkoop van die padi zoo lang mogelijk gewacht is. Er was geen voldoende hoeveelheid opgekocht om gedurende den geheelen schralen tijd voor aanvulling te kunnen zorgen. Daarom is tot verkoop niet overgegaan in de maanden November en December 1918, toen nog op andere wijze in de behoefte kon worden voorzien, maar eerst Februari 1919 toen de behoefte zooveel dringender werd. Winst wordt op den verkoop niet gemaakt; wel worden bij de prijsbepaling de gemaakte kosten in rekening gebracht.

Omtrent de werking van de gewestelijke en plaatselijke voedselcommissies, waaromtrent de heer Tjokroaminoto zoo goed is ingelicht, staan de Regeering nog geen voldoende gegevens ten dienste. Dat er commissies zouden zijn, die de bevolking zouden aanraden minder te eten, acht ik niet zeer aannemelijk. Wel dat er — wat zeer goed is — op aangedrongen is, dat de bevolking niet uitsluitend bij rijstvoeding blijve. Dat verder de prijzen der voedingsmiddelen naar willekeur zouden worden verhoogd is in verband met de maximumprijzen niet mogelijk. Dat deze ontdoken worden, en zelfs op vrij groote schaal, geef ik — ik zeide het reeds eerder — toe, maar hiertusschen en het naar willekeur verhoogden bestaat nog een groot verschil.

De heer Tjokroaminoto is, met anderen voor een rijstmonopolie. Ja, hij wil zelfs zoover gaan, dat alle rijstpellerijen door den staat worden overgenomen en dat alle handel in voedingsmiddelen, behalve van regeeringswege, verboden zal zijn. Het voedsel moet op deze wijze zooveel en zoo goedkoop mogelijk onder de bevolking worden gebracht. Wat hiertegen in het algemeen is aan te voeren, heb ik reeds vermeld. Ik herhaal hier alleen de vraag: wie zou de enorme kosten moeten betalen, verbonden aan een verkoop beneden den kostprijs op groote schaal?

Ik merk hierbij op dat er op meerdere plaatsen zgn. tebasancontracten worden gesloten. Maar zij die zich daaraan wagen loopen een groot risico, waar men goed zal doen hun op te wijzen, want wanneer zij die

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

padi naar eene andere plaats vervoeren kan tijdens dat vervoer er beslag op worden gelegd.

Een dwingend voorschrift, dat de tani het overschot van zijn oogst aan den Staat moet verkoopen, is onnoodig. Er is bekend gemaakt, dat de Regeering bereid is zulke overschotten tegen goede prijzen op te koopen, terwijl de onteigeningsbepalingen voorzien in het geval, dat inbeslagneming noodig blijkt. Hiermede kan worden volstaan.

Ten slotte heeft de heer Tjokroaminoto eenige desiderata geuit, o.a. het verstrekken van landbouwcrediet zonder rente. De Regeering is van meening, dat Zij hiertoe alleen dan mag medewerken, indien door rampen van Hoogerhand de bevolking in een bepaalde streek geheel zonder middelen is. In het algemeen wordt een behoorlijke rente nuttig geoordeeld; ziet men daarvan af dan zal de Inlander nooit leeren de consequenties te aanvaarden en blijven steunen, niet op zich zelve, maar op den Staat. Men wil den Inlander geestelijk en economisch verheffen en de Regeering zal de eerste zijn om in deze richting te steunen en te sturen. Maar door een maatregel als bovenbedoeld, zou een stap achteruit worden gedaan.

Voor het vormen van jachtcommando's daar, waar schadelijke dieren het gewas bedreigen, zijn reeds maanden geleden maatregelen getroffen.

Bevordering van de irrigatie o. a. door middel van de vorming van waterschappen wordt ook door mij wenselijk geacht. Hoe eer zij er komen, hoe beter. Maar men bedenke wel, dat ook dit nieuwe instituut eerst zal moeten beklijven voordat het juiste resultaat zal worden bereikt. Het doel moet zijn, dat iedere belanghebbende bij het water recht van medezeggenschap heeft.

Verzoeken om ontginning van woeste gronden door Inlanders worden reeds thans met den noodigen spoed behandeld. Over de gadoecultuur is elders gesproken.

Spoedige ontginning van gronden op Java zoowel als daarbuiten is uit den aard der zaak gewenscht. Dat echter voor gebrek aan werkkrachten niet zou behoeven gevreesd, daarin ziet de heer Tjokroaminoto verkeerd. Het staat integendeel vast, dat tal van streken niet ontgonnen kunnen worden wegens gebrek aan werkvolk.

De heer Radjiman heeft geklaagd over onvoldoende gegevens; hierop is reeds eerder geantwoord. Evenals enkele anderen heeft hij de vraag gesteld, waarom eind 1915, toen de uitvoer van rijst uit Saigon verboden werd, niet dadelijk maatregelen werden getroffen. Het antwoord hierop is zeer eenvoudig, omdat de andere havens onbeperkt open bleven. Wat voor aanleiding zou er dan hebben bestaan om voorraden op te slaan of andere maatregelen te nemen.

Van den opkoop van padi in 1918 heeft deze spreker een verkeerde voorstelling; de opkoop geschiedde nl. uitsluitend voor latere hulpverstrekking in hetzelfde gewest, niet voor elders. Van nadeel voor het eigen gewest is dus

nergens sprake geweest. Opkoop heeft plaats gehad in de gewesten Banjoemas, Bantam, Besoeki, Cheribon, Kediri, Madioen, Pasoeroean, Pekalongan, Preanger-Regentschappen en Semarang.

Verder heeft de heer Radjiman gesproken over algemeene distributie, waaromtrent ik reeds het noodige heb medegedeeld.

De heer Tjipto is begonnen met een verwijt aan mijn adres, een verwijt dat m. i. niet billijk kan worden genoemd. Wat hij uit mijn rede vernomen heeft, handelt nl. grootendeels over een tijdvak, waarin ik op de zaken geen invloed heb kunnen uitoefenen. Uit den aard der zaak ga ik hierop niet verder in.

Ook het verwijt, dat de Regeering niet alles vooruit heeft gezien, ga ik met stilzwijgen voorbij.

Verder heeft deze spreker uitvoerige beschouwingen gewijd aan de gadoecultuur, waaromtrent ik in het begin van mijn rede het mijne heb gezegd. Herhaald moge worden, dat ik niet a priori een vijand ben van de gadoecultuur; alleen wensch ik, dat zij slechts daar wordt gedreven, waar de vereischte factoren aanwezig zijn.

Ten aanzien van de suikercultuur moet ik ook dezen spreker verwijzen naar de algemeene beschouwingen, die ik hieraan zal wijden. Slechts één punt moge hier worden toegelicht. Volgens den heer Tjipto zou het werkvee op de suikerondernemingen overwerkt zijn door de geëischte te zware prestaties. Dit nu is minder juist. De kwaal schuilt meestal in de slechte kwaliteit van het vee. Zooals bekend, worden bij voortduring pogingen in het werk gesteld om hieraan tegemoet te komen. Thans weder is men bezig in Britsch-Indië een groot aantal fokdieren te koopen, voor verbetering van den veestapel hier te lande.

De heer Abdoel Moeis heeft vooral aangedrongen op beschikbaarstelling van gronden voor Inlandsche ontginningen.

Of werkelijk in de Preanger-Regentschappen gronden die eerst zouden zijn afgestaan, reeds spoedig weer zijn moeten worden teruggegeven, is bij de Regeering niet bekend. Zij zal er gaarne onderzoek naar laten doen.

De bevolking zou, volgens den heer Moeis met afgunst kijken naar vele in erfpacht uitgegeven woeste gronden, welke onontgonnen blijven liggen. Vermoedelijk zal de heer Moeis wel weten, dat, waar dit voorkomt, gebrek aan kapitaal in dezen tijd als oorzaak is te beschouwen, een omstandigheid, welke voor de Regeering geen aanleiding mocht geven om de gronden terug te nemen. Overigens is het een verkeerde voorstelling van zaken, dat „uitgestrekte terreinen van den inboorling worden afgenomen”, om in handen van speculanten te worden gegeven. Het is toch voldoende bekend, dat bij de beoordeeling van aanvragen om erfpacht van bestuurszijde in de eerste plaats angstvallig wordt overwogen, of de bevolking die gronden noodig heeft.

Ten aanzien van Sumatra vermeldt de heer Moeis nog

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

in het bijzonder, dat de Inlander daar met schrik steeds meer duizenden bouws in erfpacht en in concessie aan Europeanen uitgegeven ziet worden. Het moet spreker, die, meen ik, pas van Sumatra is teruggekomen bekend zijn, dat de ter zake ingediende klachten de volle aandacht van Regeering en bestuur hebben. Maar hij weet ook, dat de bevolking van Groot-Mandailing in de maand December 1918 weigerde haar sawahs te beplanten, omdat zij voldoende rijst van het vorig jaar over had.

Bij zijn beoordeeling van de voorgenomen vorming van groot-padi-bedrijven verliest de heer Moeis uit het oog, dat de bedoeling daarvan is sterke opvoering van de rijstproductie, welke langs dezen weg, naar gehoopt wordt, veel eerder zal worden verkregen dan door individueele Inlandsche ontginningen. Dat deze overigens in géén enkel opzicht worden gehinderd, behoeft wel niet uitdrukkelijk te worden verklaard.

De heer Moeis heeft in het geding gebracht een mededeeling, welke ik in de Tweede Kamer heb gedaan, nl. dat hij rietbranden een geoorloofd strijdmiddel acht. Hij roept mij daarvoor ter verantwoording. Ik ben hier natuurlijk geen verantwoording schuldig voor een uitslating als lid van de Tweede Kamer, maar ik wil den heer Abdoel Moeis toch wel het volgende antwoorden. De meening ten aanzien van rietbranden is mij ter kennis gekomen uit een stuk, opgemaakt n. a. v. een gesprek van Mr. Hirsch met den heer Moeis. Uit de verontwaardiging van de zijde van den heer Abdoel Moeis, welke blijkt uit het ter verantwoording roepen, maak ik gaarne op, niet alleen, dat de heer Moeis zich nooit in dezen zin geuit heeft, maar ook, dat hij er ook geheel anders over denkt. Anders heeft zijn opmerking geen waarde. Zie ik dit juist in dan doe ik bij deze gaarne amende honorable. De heer Moeis heeft thans een uitstekende gelegenheid om zijn opvatting kenbaar te maken. Hij zou ook voor het volk een weldaad verrichten, indien hij wilde verklaren, dat ik juist veronderstelde en dat hij rietbranden ongeoorloofd en geheel verwerpelijk acht.

De heer Abdoel Moeis heeft met nadruk verklaard, dat de Inlander rijst wil hebben. Anderen hebben zich daarbij aangesloten. Naar aanleiding hiervan moet mij het volgende van het hart.

Wie hier aankomt uit Nederland, dat economisch door den oorlog zoo wreed en bitter is getroffen, krijgt aanstonds sterk den indruk, dat dit wereldgebeuren aan Indië goeddeels is voorbijgegaan. Die indruk wordt door sommige redevoeringen, die wij hier hoorden, bevestigd. Er is geklaagd over weifelende houding der Regeering in zake de rietinkrimping, geëischt, dat deze zoude gelast worden onafhankelijk van mogelijke overeenkomsten met het buitenland, verzekerd dat het Kromo onverschillig is of hij tarwemeel kan nuttigen, omdat hij rijst wil hebben. Waarlijk, Mijnheer de Voorzitter, men vertrouwt ternauwernood zijn ooren, wanneer men van nabij heeft gadeslagen, welke ontberingen ook neutrale

(Sibinga Mulder e. a.)

landen hebben te lijden gehad en nog lijden, in welke mate alle voorraden voedsel en grondstoffen heden ten dage zijn onderworpen aan een verdeelstelsel dat het liberum arbitrium van het voortbrengend land sterk beperkt.

De zaak nader beschouwende, komt het mij voor, dat de geuite bewering betreffende het uitsluitende verlangen naar rijst ook niet juist is.

De sterke uitbreiding vooral van den djagoenganplant en van cassave wijst er op dat Kromo zoo verstandig is om zich n'en déplaïse den heer Moeis aan de omstandigheden aan te passen. En hoe onaangenaam het ook is als men zijn meest geliefkoosd menu moet missen, men komt het te boven wanneer de noodzaak dwingt en we behoeven ons daarover niet het meest bezorgd te maken wanneer er maar voldoende voedsel is, en wanneer hij leert het smakelijk te bereiden. Kromo is op dat punt waarlijk zoo veeleischend niet als de heer Moeis het ons wil doen gelooven. Het tarwemeel in Solo, het cassavemeel in Kediri thans gretig gebruikt toonen dit. Zeker als de rijst goedkoop wordt zal hij weer rijst gaan eten maar nu komt hij met een gewijzigd en niet minder voedszaam menu den kwaden tijd door.

Men meene overigens niet dat de rijst steeds het hoofdvoedsel van den Javaan is geweest. De historie leert het tegendeel. Het is nog maar een goede 100 jaar geleden dat rijst een weeldeartikel was voor den Javaan en hij zich in hoofdzaak voedde met kruiden en knolgewassen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Dat is wel wat kras.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Ik zou den heer Van Hinloopen Labberton willen verzoeken, zijn ongeduld wat op te schorten.

De bekende Sollewijn Gelpke, ik meen mij nl. thans te herinneren dat hij de auteur is, zegt dat in een van zijn geschriften en bewijst het met een eigenaardig feit.

Het is ± een eeuw geleden, zegt hij, dat de Regeering in de afdeeling Demak een onderzoek liet instellen naar de vermeerdeerde lust der bevolking in rijsteten, waarover de Inlandsche ambtenaren zich n.b. beklagden. Zij schreven die toenemende lust toe aan de soldaten der compagnie die bij hun terugkeer in de dessa, de ..... slechte gewoonte van het rijsteten (dus slecht in hun oog) hadden meegebracht.

Ik geef het alleen als een staaltje hoe voedingsgewoonten geen wetten van Perzen en van Meden zijn en zich wijzigen naar omstandigheden, en dat is maar gelukkig ook. Bij eenigen goeden wil blijkt het accomodatievermogen der volken in dezen groot. De Nederlandsche werkman wil brood, maar hij moest zich met het heele volk tevreden stellen met een mengsel van tarwemeel,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

roggemeel, aardappelmeel, lijnzaadmeel, dat meer op stopverf dan op brood geleek en van vet en vleesch zal ik maar niet spreken. En we aten veenaardappelen, waar we anders niet naar kijken en in grootere hoeveelheid om veel van de vroegere voedingsartikelen te vervangen en men is in Holland dien tijd doorgekomen of bezig er doorheen te komen.

Ten aanzien van den voordeelen van het grootkapitaal verwijs ik den heer Moeis naar hefgeen ik aan het slot na mijn rede zal zeggen. Naar aanleiding van het slot van zijn betoog wil ik hem echter de verzekering geven, dat de Regeering de voorziening in de eerste levensbehoeften van het volk als haar hoogste plicht beschouwt, dat zij daarvan geen oogenblik afwijkt en ook in dit vraagstuk alle belangen, en in de eerste plaats die van het volk, laat wegen.

Den heer Van der Jagt heb ik slechts het volgende korte antwoord te geven.

Met de S.S. zal nogmaals worden overlegd over het opheffen van moeilijkheden met het rijstvervoer. Ten aanzien van den veestapel — de heer Van der Jagt spreekt niet over het werkvee van de suikerondernemingen, maar over het ploegvee van de bevolking — heb ik reeds iets medegedeeld. Ik voeg daar thans nog aan toe, dat de vorming van een veeteeltkundigen dienst als onderdeel van een meer algemeenen landbouwkundigen dienst, afgescheiden van den veeartsenijkundigen dienst, in overweging is.

Dat een snellere uitvoering van irrigatiewerken zeer nuttig zou zijn, wordt ook door de Regeering beseft. Veel moet echter afstuiten op het groote gebrek aan technisch personeel. Gehoopt mag worden, dat goede resultaten zullen worden bereikt als over eenige jaren eenvoudig opgeleide landbouwkundigen van de Cultuurschool te Malang die een afzonderlijke opleiding op irrigatiegebied zullen krijgen, belast zullen kunnen worden met de leiding van het waterbeheer en -gebruik.

De heer Kan is teruggekomen op den ook in de eerste zitting ter sprake gebrachten opkoop van rijst door Gouvernementsdiensten boven de maximumprijzen. Ik kan den heer Kan verklaren, dat bijzondere omstandigheden aanleiding hebben gegeven, dat ter zake niet dadelijk een afdoende regeling is getroffen. Thans echter zijn maatregelen getroffen om dergelijke opkopen te voorkomen.

Verder heeft de heer Kan als zijn meening verkondigd, dat er een zekere samenhang behoort te bestaan tusschen de maximumprijzen voor levensmiddelen in de verschillende gewesten, en dat voor den volgenden oogst de maximumprijzen vooral tijdig zouden moeten worden vastgesteld.

Voor de Regeering is het denkbeeld van uniforme maximumprijzen voor rijst niet nieuw en het is thans opnieuw in beschouwing genomen. Zij ontveinst zich evenwel niet de vele praktische bezwaren, welke aan de uitvoering verbonden zullen blijken te zijn. Voor een

tijdige vaststelling der nieuwe maximumprijzen zal zorg worden gedragen.

De heer Atmodiriono heeft in het bijzonder aangedrongen op uitbreiding van de sawahgronden door middel van irrigatiewerken. Ik heb reeds eerder gelegenheid gehad op te merken, dat ook de Regeering van de noodzakelijkheid daarvan overtuigd is. Het tempo wordt echter in de eerste plaats bepaald door het beschikbaar komen van meerder technisch personeel. Dat ook aan de zeer eenvoudige irrigatie aandacht zal worden geschonken, heb ik eveneens reeds opgemerkt.

Het denkbeeld van dezen spreker om de suikerondernemingen voor elken vierden bouw van haar areaal 20 picol rijst aan de bevolking te doen verstrekken tegen den normalen prijs van vóór den oorlog, beveel ik ter overweging aan de suikercultuur aan. Het zal het Departement van Landbouw aangenaam zijn zijn tusschenkomst te mogen verleenen voor den aankoop, indien dit gewenscht wordt.

De heer Bergmeijer heeft een gedeelte van een artikel uit het „Vrije Woord” voorgelezen, waarin de heer Baars — naar ik meen geen deskundige — een berekening geeft van de opbrengst, welke vrijgegeven rietgronden aan Inlandsche gewassen kunnen opbrengen. Ik heb hieromtrent reeds het noodige gezegd bij de beantwoording van andere sprekers. Alleen wil ik wijzen op een door niets gemotiveerde uitlating in het bewuste artikel, nl. dat de opbrengst van den eersten padi-oogst na riet over het algemeen zeer laag is, doordat de grond door de voorafgaande suikercultuur stoffen bevat, die schadelijk zijn voor de padi en bovendien uitgeput is. Elk deskundige weet, dat deze bewering onjuist is.

Met instemming heb ik de woorden van den heer Bergmeijer aangehoord betreffende het zich onttrekken van de Sarikat Islam aan de voedselcommissies. Eveneens sluit ik mij gaarne bij hem aan, waar hij een entrefilet in de Oetoeson Hindia betreffende het verwekken van beri-beri door het gebruik van uitheemsche rijst aan de kaak stelt. Er bestaat zooals bekend, inderdaad verband tusschen voeding uitsluitend met sterk geslepen rijst en beri-beri. Maar de Oetoesan Hindia had beter gedaan met de bevolking te wijzen op het verkeerde van het steeds meer gebruiken van afgewerkte inheemsche rijst.

De heer Bergmeijer heeft in het licht gesteld, dat overleg met de vertegenwoordigers der groote cultures misschien zal kunnen leiden tot beplanting van groote uitgestrektheden grond met voedingsgewassen. De Regeering neemt dezen wenk gaarne ter harte. Ik ben ten allen tijde tot samenwerking bereid, ik heb in mijn praktijk altijd getoond, samenwerking niet alleen op hoogen prijs te stellen, maar heb het zelfs een van de fundamentele factoren gevonden om daden te bereiken.

Over den invloed der groote cultures op den algemeenen economischen toestand, waaromtrent de geachte spreker

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

eenige zeer juiste opmerkingen heeft gemaakt, kom ik nader terug.

Dat de Regeering eveneens op het standpunt staat, dat, indien werkelijk de toestand zóó mocht worden, dat geld niets, voedsel alles waard is, voor geen enkelen maatregel zal worden teruggedeinsd, vermeldde ik reeds vroeger.

De heer Bergmeijer heeft ten slotte gevraagd, hoe de Regeering denkt over een centraal bureau voor de voedselvoorziening, als door sommigen wordt gewenscht. Mijnheer de Voorzitter, ik meen, dat we zulk een bureau reeds bezitten in de afdeeling Handel van het Departement van Landbouw. Het hoofd van die afdeeling is met het noodige personeel geheel beschikbaar voor de behandeling van de zaken der voedselvoorziening. Een ander bureau zou geen betere gegevens kunnen verkrijgen. Wat voor rede zou er dan zijn om er iets anders voor in de plaats te stellen?

De heer Dwidjosewojo acht opkoop van padi zonder dat tegelijk de rijsthandel gemonopoliseerd wordt, half werk. Hij vreest voor opdrijving der prijzen als gevolg van de concurrentie der particuliere opkoopters. Aan dit bezwaar kan echter worden tegemoetgekomen door maximumprijzen voor padi vast te stellen, waartoe zoo noodig zal worden overgegaan. Hoe de Regeering over monopolisering van den rijsthandel denkt, heb ik elders reeds vermeld.

Naar aanleiding van wat de heer Oetoyo heeft opgemerkt omtrent maximumprijzen kan gedeeltelijk verwezen worden naar hetgeen ik den heer Kan antwoordde. Dat hier en daar de maximumprijzen te laag zijn gesteld, is juist; eveneens dat daardoor het aanhouden van voorraden in de hand wordt gewerkt. Aan den anderen kant moet er echter voor worden gezorgd, dat de prijzen niet zóó hoog worden gesteld, dat de bevolking ze niet meer kan betalen. Aan de wenken inzake den opkoop van padi zal de Regeering gaarne aandacht schenken. Evenzoo zal zij de aanbevolen oprichting van padibeleenschuren gaarne in nadere beschouwing nemen; ongetwijfeld heeft het denkbeeld veel aantrekkelijks.

Nog heeft de heer Oetoyo aangegeven op welke wijze de bevolking wellicht gemakkelijker zal komen tot het nuttigen van andere voedingsmiddelen, nl. door verkrijgbaarstelling van bestuurswege van goed toebereide spijzen in gaarkeukens. Het komt der Regeering voor, dat het aanbeveling zou verdienen, indien in daarvoor in aanmerking komende streken het bestuur proeven nam in deze richting. Wat de gaarkeukens betreft, zou ik vooral de Inlandsche bestuursambtenaren en in het bijzonder de lagere, wanneer zij dat wenschen, daarmee een proef willen laten nemen. De Regeering zal dat gaarne steunen. Hier is werkelijk een weg aangegeven, die er practisch toe kan leiden tot voorbereiding van andere voedingsmiddelen en die voor de bevolking van groote beteekenis kan zijn.

De heer Cramer heeft o.a. de aandacht gevestigd op éen achterstand en de uitvoering van irrigatiewerken. Ik kan hem hierop slechts antwoorden, wat ik den heer Atmodirono ook reeds zeide: de bekende factor van het tekort aan personeel. Overigens heeft de heer Cramer uitgeweid over de inkrimping van den rietaanplant. Ik hoop, dat hij bevredigd zal zijn door hetgeen ik hiervoor reeds mededeelde en door wat hij aan het slot van mijn rede nog verder zal vernemen.

„Hier mag en zal geen honger worden geleden”, heeft de heer Cramer gezegd. Een weinig meer ootmoed zoude den spreker passen, Mijnheer de Voorzitter. Noch de heer Cramer, noch eenig menschelijk wezen is gerechtigd tot dergelijke exclamaties; meent hij met de miljoenen, die hij daartoe veil heeft, iets te kunnen bereiken, wanneer de ramp van een hongersnood Indië waarlijk treffen moest? De heer Cramer maakte van de gelegenheid gebruik Nederland een verwijt voor de voeten te werpen. „Het heeft B.O.W. aan personeel ontbroken” zoo zegt hij, en vervolgt dan: „Nederland is in allerlei opzichten te kort geschoten in zijn plichten”. Nu ben ik zeker niet de eenige, Mijnheer de Voorzitter, in deze zaak, die meent dat, wanneer wij in Indië technisch personeel zijn te kort gekomen, dat voor een deel zeker te wijten is aan de Vereeniging van Waterstaatsingenieurs, die zich immers sterk verzet heeft tegen het in dienst nemen van vreemdelingen? Waar de Regeering omgaat met plannen om juist tot sneller uitvoering van belangrijke bevoeiingswerken te trachten vreemde Ingenieurs in dienst te nemen, zoude het interessant zijn te vernemen, dat de Vereeniging, waarvan de heer Cramer de gedistingeerde voorzitter is, hierin gaarne zal medewerken o.a. ook door den buitenlandschen collega's het leven hier te veraangename.

De heer Cramer toont een wonderlijke opvatting te hebben van den aard der onderhandelingen, die gevoerd worden over Rangoonrijst, tenzij hij die onderhandelingen wenscht af te breken. Zijn advies toch luidt om onafhankelijk van het slagen dier onderhandelingen over te gaan tot inkrimping. Er zijn echter twee partijen, Mijnheer de Voorzitter, in deze zaak en het zgn. onafhankelijk standpunt van den heer Cramer is bij dergelijke negociaties in 't geheel geen standpunt. Ik vertrouw inmiddels den heer Cramer aan mijn zijde te zien, wanneer ik verklaar de voorkeur te geven aan 120.000 ton rijst gegarandeerd boven de wisselvallige opbrengst van $\frac{1}{4}$ van het rietareaal.

Naar aanleiding van hetgeen door den heer Cramer werd gezegd over de oprichting van grootbedrijven voor de rijstteelt kan worden medegedeeld, dat ook naar de meening van de deskundige adviseurs der Regeering de rentabiliteit dier teelt ook op bevoeide terreinen zal dienen te worden onderzocht; die heeft trouwens van den aanvang af in het voornemen der Regeering gelegen.

Ik ben gemachtigd tot de verklaring, dat de Regeering

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

bereid is om, wanneer de voorloopige onderzoeken gunstig uitvallen, ter verdere voorlichting en demonstreering een dergelijke onderneming voor Hare rekening te drijven.

De heer Mohamad Thajeb heeft aangedrongen op meerdere beschikbaarstelling van bouwgronden voor de bevolking, bevordering van de irrigatie en openlegging van streken door aanleg van wegen en spoorwegen. Ik kan hieromtrent kort zijn, daar ter zake reeds voldoende is opgemerkt naar aanleiding van hetgeen andere sprekers hebben gezegd. Alleen meen ik, dat hij de zaken niet goed inziet, wanneer hij aanneemt, dat Sumatra's Oostkust, Langsa en Tamiang er beter voor zouden staan, wanneer daar geen Europeesche landbouwindustrie zich had gevestigd.

De heer Coster van Voorhout, die zeer terecht de aandacht vestigde op verschillende verschijnselen, welke wijzen op toegenomen koopkracht der bevolking, moet ik tot mijn leedwezen mededeelen, dat een opzettelijke studie daaromtrent van Regeeringswege niet gemaakt is, zoodat de gewenschte gegevens niet kunnen worden verstrekt.

Ik neem hierbij uit den aard der zaak aan dat den heer Coster van Voorhout bekend is de brochure getiteld: „Eenige groepen van cijfers, welke een aanduiding geven omtrent den economischen toestand van de Inlandsche bevolking in de laatste jaren”.

Ik ben hiermede, Mijnheer de Voorzitter, gekomen aan het einde van de beantwoording der door de verschillende sprekers gestelde vragen en gemaakte opmerkingen. Ik heb hen daarbij niet allen op den voet gevolgd; door verschillende heeren toch zijn dezelfde onderdeelen besproken, zoodat ik telkens in herhalingen had moeten vervallen.

Ik kom nu tot de kwestie, die hier wel de hoofdschotel leek van de geheele zaak, n.l. de al of niet inkrimping van het suikerareaal. Reeds heb ik er het een en ander over gezegd, maar in 't algemeen meen ik er wel even op terug moeten komen.

Voor de Regeering is het vraagstuk enkel en alleen een economisch vraagstuk. Zij heeft zich enkel af te vragen welke de voordeelen van dien maatregel zouden zijn uit het oogpunt van de voedselvermeerdering en welke nadeelen er in de eerste plaats voor de bevolking, in de tweede plaats voor den staat en in de derde plaats voor de eigenaren van tabaks- en suikerondernemingen tegenover staan.

Andere motieven gelden voor de Regeering niet.

Maar de geleverde redevoeringen geven voor een deel den indruk, zooals ik in den aanvraag reeds zeide, dat die inkrimping in de allereerste plaats wordt gesteld als politieke eisch. De heer Bergmeijer heeft de actie, die er door zekere agitators van te voren al voor werd gevoerd zeer juist aan de kaak gesteld. Het zondig kapi-

taal, waaraan Indië en het volk van Indië ten slotte voor haar ontwikkeling zooveel te danken heeft, zooals ik straks nog nader aan zal toonen, om dat te treffen, een fermem slag toe te brengen, dat schijnt voor velen het hoogste doel te zijn en het vraagstuk komt daarmede op politiek terrein; en de voedselvoorziening, ook in verband met de algemeene economie van volk en staat, is bijzaak geworden. En de cijfers, die aangehaald worden en ons op het gebied der voedselopbrengst en voedselvoorziening terug brengen of houden, toonen maar al te veel aan dat de objectiviteit van weerskanten te veel wordt uit het oog verloren, wanneer het werkelijk dit punt, de voedselvoorziening, waarom volgens de Regeering alles gaat, moet worden belicht en men de cijfers allicht sterk aandikt wat de te verwachten opbrengst der inkrimping betreft en de finantieele nadeelen verkleint, en aan de andere zijde precies datzelfde doet in omgekeerden zin. En zoo komt de waarheid in het gedrang.

Ik zeide het al, ik zal niet gaan kibbelen over al deze cijfers. Voor de Regeering staat het vast, dat de inkrimping noodzakelijker wijs van slechten invloed moet zijn op den economischen toestand der bevolking.

Maar nog eens, wanneer de Regeering de overtuiging heeft, dat wij den tijd niet door kunnen komen zonder dien maatregel, wanneer dus de absolute noodzakelijkheid over alle bezwaren doet heen stappen, dan zal zij geen oogenblik aarzelen dezen maatregel te nemen, ja, zooals ik reeds zeide, zal de Regeering ook voor nog drastischer maatregelen niet terugschrikken wanneer het gaat om „to be or not to be”.

Maar één toon klonk in de redevoeringen niet: „Laten wij door gezamenlijk overleg, door ons opofferingen te getroosten in onze levenswijze, in onze voeding dezen kwaden tijd zien door te komen, zooals ook andere volken en niet het minst het moederland hebben gedaan”. De Regeering doet en zal doen wat zij kan om dit zoo weinig drukkend als met de omstandigheden mogelijk is, te maken en zal daarbij zooveel mogelijk trachten ook het finantieele weerstandsvermogen van de bevolking intact te laten. Ook deze zorg is zeker niet een van de minste die der Regeering is opgelegd.

De Regeering kan het slechts betreuren dat het vraagstuk der inkrimping van den rietaanplant is vertroebeld door het te maken tot een onderwerp van politieke strijd. Beweerd werd n.l. dat de maatregel om politieke redenen opnieuw in overweging was genomen, hetgeen aanstonds aanleiding gaf tot een nieuwen veldtocht tegen de suikerindustrie.

Mijnheer de Voorzitter! De Regeering doet aan deze vertroebeling van een economisch vraagstuk niet mede. Zij heeft zich slechts af te vragen of de voedselschaarste in het komende najaar en het jaar 1920 zoo ernstig zal zijn dat naast de reeds getroffen en in voorbereiding zijnde maatregelen ook de inkrimping noodzakelijk is, met andere woorden of er een zoodanige behoefte bestaat aan

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

de daaruit wellicht te verkrijgen voedingsmiddelen dat over de groote nadeelen, die inkrimping medebrengt, moet worden heengestapt.

Terloops zij een onjuistheid, die in het geding werd gebracht, — al is het ook buiten deze vergadering — recht gezet. De Regeering heeft ter bespreking te Djokja door haar vertegenwoordiger het standpunt doen innemen dat daar de al of niet noodzakelijkheid der inkrimping geen onderwerp van debat kon uitmaken, het was haar te doen om voorlichting omtrent de wijze waarop de maatregel het meest doeltreffend te maken ware, zóó dat aan de suikerindustrie de geringst mogelijke schade werd toegebracht en de voedselvoorraad zoo veel mogelijk vermeerderd. De besprekingen moesten dus uitgaan van de praemisse, dat ingekrompen zoude worden, hetgeen iets anders is dan een verklaring dat de Regeering tot de inkrimping reeds besloten had.

Zooals gezegd aan een strijd over het nut en de euvelen der Suikerindustrie als zoodanig, waarbij het algemeen belang in het gedrang dreigt te komen, neemt de Regeering thans geen deel. Zij benoemde, ook tot eigen voorlichting, een Suikercommissie en een Arbeidscommissie, welker bevindingen ongetwijfeld bij uitstek waardevolle gegevens en aanwijzingen zullen verschaffen omtrent de toestanden bij dezen tak van landbouwnijverheid bestaande en de middelen om waar het noodig mocht blijken, verbetering aan te brengen.

Echter zal een ieder die het vraagstuk, waarom het gaat, zonder hartstocht en vooroordeel beschouwt, zich erover verheugen, wanneer aan de inkrimping en de verarming, die zij noodzakelijk medebrengt, bij den tegenwoordigen toch reeds zoo opgeschroefden levensstandaard te ontkomen valt. De Nederlandsche Regeering nu is op diplomatieke kondschap gegaan ten einde zich ervan te vergewissen of dat mogelijk is. Het schijnt niet uitgesloten dat het wegens de groote wereldbehoefte aan suiker mogelijk zal blijken zekerheid te erlangen, dat zoo Java van inkrimping zijner suikerproductie afziet, de rijstproduceerende landen ter onzer beschikking zullen stellen een hoeveelheid rijst overeenkomende met den oogst, die van het in te krimpen areaal verwacht mag worden. Het behoeft geen uiteenzetting dat dit voor allen, afgescheiden van elk politiek belang, de meest bevredigende oplossing ware. Voorzoo veel de gemeenschap betreft mede wegens de buitengewoon belangrijke bijdrage aan 's Lands schatkist, die de suiker zal kunnen leveren, zoo de gunstige verwachtingen die belanghebbenden van de te maken winsten koesteren, zich verwezenlijken.

Tot hen, die zich bij de bespreking der vraag of beperking van den rietaanplant noodig of wenschelijk is, tot woordvoerders van voor- en tegenstanders van den maatregel maken, heeft de Regeering wel iets te zeggen. Tot dezen een aanmaning om het initiatief te nemen tot een organisatie der ondernemingen ten einde waar het

nog niet geschiedt, naar vol vermogen van haar stoffelijke en personeele middelen mede te werken om de op- en omwonende bevolking te steunen en de naar aller verwachting ook nog moeilijke maanden van schaarschte van dit en den aanvang van het volgend jaar, waarmede wij nog altijd hebben rekening te houden.

Voor een tijdelijken bijslag op de loonen bestaat bij de buitensporige duurte van alle benodigdheden zeker alle reden ook voor andere takken van landbouw en industrie.

De Regeering kan anderzijds haar teleurstelling niet verhelen, dat aan haar opwekking tot medewerking van allen zoo weinig gevolg is gegeven. Het is althans niet gebleken dat van niet ambtelijke zijde getracht is der bevolking uit te leggen dat en waarom het wereldvoedseltekort zich ook hier te lande doet gevoelen, haar te doordringen van de noodzakelijkheid om uit gemeenschapszin ook hier, zooals in alle landen, de voedingsgewoonten geleidelijk te wijzigen. Goed georganiseerde en invloedrijke vereenigingen hadden den stoot moeten geven tot voorlichting en onderlinge steunverleening. Dat daarvan zoo goed als niets is geschied is uitermate teleurstellend.

Hier was een eenige gelegenheid geweest voor hen, die zich volksleiders noemen, die meenen op hun wijze het volk den weg te moeten wijzen naar ontwikkeling en vooruitgang, om te toonen, dat bij hen het waarachtig belang van dat volk boven alles, ook boven elke politieke leuze gaat. Door mee aan te pakken, de handen uit de mouwen te steken om eene zoo goed mogelijk werkende verdeling der voedingsmiddelen te bevorderen, hadden ze voor de bevolking nuttig kunnen . . . . . neen m.i. moeten zijn. De nooden van het volk, hier zelfs eene kwestie van opportuniteit, gaan toch voor ieder, die dat volk lief heeft, ver uit boven partijpolitief of agitatie.

Maar zij zouden er ook nog wat bij hebben geleerd en wel dit: Dat een vraagstuk als het onderhavige niet zoo eenvoudig is als het in hun oogen wellicht leek. Dat er heel wat meer kennis van algemeene economie, heel wat meer beleid en geduld bij te pas komt, dan waarover meerder van deze leiders blijkbaar beschikken.

Er zijn, Mijnheer de Voorzitter, bedreigingen geuit, die ik ten zeerste betreur. Niet alleen, dat ze tot uitvoering komende voedselhoeveelheid met geen korrel vermeerderen en geen ander resultaat kunnen hebben dan de koopkracht der bevolking verminderen, maar erger nog. Haat en tweedracht zaaien, waar tot elkaar komen, elkaar begrijpen en waardeeren meer dan ooit gebiedend noodzakelijk is. Die bedreigingen klonken, wanneer de agitators hun zin niet zouden krijgen.

De Regeering, Mijnheer de Voorzitter, zal zich daardoor niet laten influenceeren, Zij gaat rustig haar gang doende wat zij in het waarachtig belang van gansch het volk noodzakelijk acht en geen ander motief zal Haar daarbij leiden. Maar voor geen bedreiging gaat de Regeering uit den weg en Zij herhaalt met nadruk hetgeen in de memorie van antwoord betreffende de suppletoire

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

begroting werd gezegd, dat excessen of verstoring van rust en orde met gestrengheid zullen worden onderdrukt.

Op de aanstokers of leiders van eene dergelijke actie zal dan de volle verantwoordelijkheid komen te rusten.

Ik zeide zoo pas, dat ik nog terug zou komen op de rol, die dat Nederlandsche en vreemde kapitaal ten opzichte van de ontwikkeling van Indië, op de geestelijke en economische verheffing van het volk heeft gehad en heeft, en ik doe dat, omdat meerderen, die tegen dat zondige kapitaal te velde trekken, blijkbaar van die functies geen flauwe notie hebben.

In Daendels tijd bedroegen de staatsinkomsten niet meer dan 3½ miljoen, de uitgaven het dubbele, dus een zeer bescheiden budget, en nu is dat bedrag der staatsinkomsten reeds gestegen tot ± 400 miljoen. Waar zelfs in den bloeitijd van het cultuurstelsel het totaal bedrag niet meer was dan 68 miljoen, mogen we ons toch wel eens afvragen waar komen die 400 miljoen vandaan? Ik doe hier een greep uit eene verhandeling, die ik enkele jaren geleden daarover samenstelde naar aanleiding van eene interessante verhandeling van Dr. E. B. Kielstra in de Economist van 1912 over de Indische begrotingen van vroeger en latere jaren. En wij vragen ons af, waar komen die honderden miljoenen die in de staatskas vloeien nu vandaan, terwijl in Daendels tijd 3½ miljoen alleen met moeite was te krijgen?

Die 400 miljoen thans, die honderden miljoenen der laatste 25 jaren, waarvoor spoorwegen en havenwerken, wegen en bruggen, zijn aangelegd, waardoor het onderwijsvraagstuk kon worden ter hand genomen, het vakonderwijs en wat al niet. Waardoor wij thans kunnen werken aan betere hygiënische toestanden, waardoor tal van irrigatiewerken zijn aangelegd, waardoor ook de buitenbezittingen van wegen en onderwijs en wat verder voor hunne ontwikkeling noodig is, meer en meer kunnen worden voorzien en gansche streken er tot ontwikkeling kunnen komen. Waar komen ze vandaan? En hier kom ik op het gebied van de zgn. Europeesche cultures, van handel, industrie, scheepvaart en alles wat daarmee annex is, van den verbouw van en den handel in producten voor den export, enz. Ik kom hier dus op het terrein van het groot kapitaal.

Van lieverlede ontstonden naast de vroegere gedwongen of gouvernements cultures ook vrije cultures bv. suiker, koffie, theecultuur, gedreven door Europeanen met Europeesch kapitaal.

Boschgronden werden door het gouvernement z.g.n. in erfpacht uitgegeven aan Europeesche planters, die er diverse gewassen gingen verbouwen, daarbij gebruik makende, tegen betaling, van Inlandsche werkkrachten, geheel dus in vrijen arbeid. De gouvernements suikercultuur werd afgeschafte, de gouvernements theecultuur bestond slechts kort, de koffiecultuur heeft praktisch geen beteekenis meer, maar de z.g.n. particuliere cultuur breidde zich sterk uit en werd een reusachtige bron van arbeid,

dus van geld, voor de bevolking en niet alleen geld voor arbeid, maar ook voor levering van goederen of transporten, die voor die cultures benoodigd waren.

Er ontstond vooral op Java en een deel van Sumatra eene reusachtige bron van geldverdiene, direct en indirect, voor de Inlandsche bevolking. En nu moet ik met enkele cijfers aantonen hoe groot die bron wel is.

In 1914 waren in werking 186 suikerfabrieken, die produceerden 23½ miljoen picols suiker, een bedrag vertegenwoordigende aan uitvoerwaarde van ruim f 200.000.000. Daarvan komt volgens matige berekening 70 miljoen direct, voor loonen en leveringen in handen van de bevolking. Buiten de Vorstenlanden gerekend, waar in zake het werkvolk andere omstandigheden heerschen, zijn alleen voor den aanplant van dat suikerriet noodig tusschen de 70 en 80 miljoen dagdiensten, die tegen contant geld geleverd worden. Het aantal handwerkslieden in de fabrieken bedraagt meer dan 6000, buiten Inlandsche schrijvers, mandoers en laboranten, enz. benevens het Europeesch personeel.

Maar wij tellen in Indië nog honderden andere ondernemingen, als ik wel telde, totaal ruim 1500 ondernemingen.

In zake de tabakscultuur moet men een deel van den arbeid in Deli uitzonderen, daar die door geïmporteerde Chineezee geschiedt. Maar men kan er toch eenigszins over oordeelen, wanneer men eens nagaat welke de uitvoerwaarde van al die producten is. Zeker, er zijn er bij waarvan de winst soms groot is, maar ook gering, andere waarbij van groote winsten eigenlijk niet kan worden gesproken, maar een zeer belangrijk deel van die uitvoerwaarde wordt toch betaald aan leveringen, maar vooral aan loonen voor honderdduizenden werklieden, voor miljoenen en miljoenen dagdiensten, die tegen coulante betaling zijn geleverd.

Ik noemde reeds de suiker à plm. 200 miljoen, daarbij komt de thee met 14 miljoen, kina 6½ miljoen, koffie 8 miljoen, tabak 63½ miljoen, waarvan ruim 30 miljoen van Java, de rest van Sumatra. Cacao en indigo nemen geen belangrijke plaats meer in. De koffiecultuur nam af, maar daarvoor in de plaats en daarnaast kwam een nieuwe cultuur, met een vermoedelijk groote toekomst en die eveneens eene groote hoeveelheid arbeid vraagt, nl. de rubbercultuur, waarin op Java en Sumatra miljoenen zijn belegd. Men berekende zelfs 207 miljoen kapitaal. Maar al is het kapitaal, dat werkelijk in Indië wordt verwerkt, ook beduidend minder, er blijkt toch wel uit de groote beteekenis van deze cultuur en bij de uitvoerproducten kunnen we reeds honderdduizenden kilo's rubber tellen.

Sporen en wegen, reeden en havens zijn noodig om al die producten te vervoeren en honderden, neen duizenden Inlanders vinden ook daardoor een bestaan. Denk maar eens weer aan die inlandsche beambten bij de spoor- en tramwegexploitatie.

Maar bij dat uitvoercijfer voor tabak is ook de tabak gerekend, die door de bevolking is geteeld en door haar

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

aan exporteurs wordt verkocht, en we vinden er een bedrag van 42 miljoen gulden aan copra, een product dat nageoeg geheel buiten eenige z.g.n. Europeesche landbouwonderneming, dus direct door de bevolking wordt geleverd. En volledigheidshalve moet ik hierbij nog noemen een bedrag van 33½ miljoen aan petroleumproducten.

Honderden miljoenen Nederlandsch en vreemd kapitaal zijn in Indië productief geworden en der bevolking ten goede gekomen en geheele landstreken zijn er door tot ontwikkeling gekomen.

Wilt ge een voorbeeld, niet te ver van hier op het eiland Java? Kijk eens naar de onderneming Djatiroto, waar duizenden thans een bestaan vinden, waar eenige duizenden bouws grond ook voor den rijstbouw e. a. zijn beschikbaar gekomen waar nog een 12-tal jaren geleden slechts moeras en woud was.

De cijfers van in- en uitvoer geven ons een duidelijk beeld ook van die toename van de algemeene welvaart, die daarmee gelijken tred hield.

In 1902 bijvoorbeeld bedroeg de algemeene invoer in Indië totaal 203 miljoen gulden, tegenover een uitvoer van 265 miljoen en in 1912 was het cijfer van den uitvoer gestegen tot 530 miljoen en dat van den invoer tot 410 miljoen gulden, waarvan bijna 86 miljoen aan garens, kledingstukken, manufacturen. En zou die steeds toenemende import bijvoorbeeld van katoentjes en garens, dus kledingstukken voor de Inlanders, die hun aandeel bijdroegen aan de 22 miljoen inkomende rechten, niet voor een zeer belangrijk deel zijn oorzaak hebben in de zeer vele miljoenen, die door de landbouwondernemingen enz. en nijverheidsondernemingen aan de bevolking in contant geld worden uitbetaald? Een bedrag, dat wij voor de suikerindustrie alleen reeds op minstens 70 miljoen gulden begrooten.

De toevloed van Nederlandsch en vreemd kapitaal, maar bijna uitsluitend in Nederlandsche handen, was het, die dat alles mogelijk maakte, die bronnen van inkomsten, van welvaart schiep in betrekkelijk weinig jaren tijds.

En de enorme toename der bevolking op Java — men neemt aan dat ze zich in 30 jaren tijds verdubbelde —, kan dan ook zeer zeker niet als eene toevallige omstandigheid worden aangemerkt, maar staat wel degelijk in verband met die reusachtige vergrooing van de bron van levensonderhoud. En de verhoogden levensstandaard, de steeds stijgende levenseischen dus zijn er eveneens ontegenzeggelijk de gevolgen van.

Hoe zou de staatstaak, die ik zoo juist aangaf voor wat zij deed en doet, zonder dat alles ten uitvoer hebben kunnen komen.

Zeker, de staat wake voor juiste verhoudingen ook op sociaal en sociaal-economisch terrein, maar van de onmisbaarheid van dat kapitaal in afzienbaren tijd is de Regeering ten volle overtuigd. De directe en indirecte baten aan de schatkist zijn het, die de Regeeringstaak in de tegenwoordige lijn mogelijk maken en moeten maken.

Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

(Sibinga Mulder e. a.)

En ik wil daarbij nog wijzen op een ander groot belang n.l. de ontwikkeling der buitengewesten met hun relatief geringe bevolking, hun enorme uitgestrektheden onbenut terrein. Honderden en honderden miljoenen kapitaal zijn noodig om ook daar ten bate van het volk en ten bate van de gemeenschap onderwijs, wegen, sporen, havens ja wat niet al te brengen, ook ten bate van het volk van Java, dat daar een onbegrensd gebied heeft wanneer de te groote aanwas het dwingt tot emigratie.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, zij, die Indië en het volk van Indië liefhebben, mogen dat alles wel eens ernstig overdenken, voordat zij een blinden strijd tegen dat kapitaal aanbinden, waaraan Indië zooveel te danken heeft en waarvan het bij goede leiding nog zooveel mag verwachten.

Zeker de evolutie staat niet stil, het overwegend Nederlandsch en vreemd kapitaal zal zeker eenmaal plaats maken voor een overwicht van inheemsch kapitaal.

Dat zal zijn, Mijnheer de Voorzitter wanneer het volk van Nederlandsch-Indië evenveel aan den bodem weet te ontwoekeren als de Europeesche landbouwer doet, als hij in intellect en energie zijns gelijke is geworden door de ontwikkeling, die de Regeering, door alle lagen van het volk gesteund het zal hebben bijgebracht.

En aan die taak eenige jaren te mogen werken is voor mij persoonlijk mijn hoogste, neen ik durf het te zeggen, mijn eenig doel.

De heer Teeuwen: Mijnheer de Voorzitter! Ik had zoeven willen interrompeeren, doch heb dit niet gedaan. Ik wil thans deze vraag doen.

„Van waar is het Hollandsche kapitaal voor het allergrootste gedeelte gekomen en waar zijn de honderden miljoenen gulden van Indië gebleven?”

De Voorzitter: Mijne heeren ik stel voor thans de vergadering te schorsen en die heden avond om half zeven te hervatten.

Aldus wordt besloten.

AVONDVERGADERING.

De heer 's Jacob: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn in deze zitting stemmen opgegaan om de mededeelingen van de Regeering te veroordeelen omdat zij geen cijfers gaven en zodoende geen perspectief openden op den naasten toestand met betrekking tot de voedselvoorziening. Ik ben met die zienswijze niet medegegaan, daar ik van meening was, dat bij gebreke van een vertrouwbaar voedselstatistiek van de naaste toekomst geen betrouwbaar beeld in cijfers te geven is. Ik heb gevreesd, dat, zoo de Regeering geen cijfers geeft, men haar cijfers zal vragen, maar, zoo zij cijfers geeft, men haar zal tegemoet voeren: uw cijfers deugen niet, en men zodoende met het verlangen naar cijfers in een kring zal blijven ronddraaien zonder vooruit te komen. Mijn gedachten heb ik liever

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

laten bepalen door den geest van dadendrang, waardoor de Regeeringsmededeelingen doorlopend gedragen worden, omdat ik daarin een waarborg zag voor de juistheid van de door de Regeering gevolgde politiek. Tegenover een toekomst, die zich nu eenmaal niet in cijfers grijpbaar maakt, moet men toch geen woorden en beschouwingen en nog minder twijfelachtige berekeningen, maar alleen daden stellen. Tegenover het gevaar van voedselgebrek alleen de werkelijkheid van voedselvoorraden. Dit gevaar is alleen te bestrijden door zich van alle voorraden rijst, die in het buitenland te bekomen zijn, te verzekeren, daarmede zoo zuinig mogelijk huis te houden en die voorraden aan te vullen met andere voedingsmiddelen zoo ruim als maar doenlijk is. Dit is een politiek van reserves vormen zonder zich eenigen band van voedselbegrotingen aan te leggen, de eenige die eenig houvast geeft tegenover een onzekere toekomst. Deze politiek had ik weergevonden in de Regeerings mededeelingen en daarom hebben deze weerklank bij mij gevonden.

Het doet mij genoegen uit de heden morgen ontvangen mededeelingen vernomen te hebben, dat de Regeering deze politiek getrouw blijft en zich daarvan door den aandrang om cijfers te geven niet laat afbrengen. Dit laatste zou ik bedenkelijk vinden, daar hierdoor vrees zou kunnen ontstaan voor het intreden van het gevaar van voedselgebrek, dat men voorkomen wil. Laat toch de Regeering haar gedrag beheerschen door toekomstbecijferingen en voedselbegrotingen, dan loopt zij de kans, dat zij hare maatregelen afhankelijk stelt van berekeningen met een onzuiveren grondslag en in misschien onherstelbare dwalingen vervalt.

Minder hebben mij voldaan de mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde voorzover die betrekking hebben op de distributiewet van de Regeering. Deze mededeelingen worden gedragen door de gedachte, dat de bemoeienissen van de Regeering met de voedseldistributie in hoofdzaak afgeloopen zijn met de voorziening van de gewesten. De groote lijn, die door de distributiewet van de Regeering loopt, is deze, dat de gewesten als zelfstandige eenheden worden afgezonderd en onderscheiden al naar gelang zij een overschot of een tekort op hunne eigene productie voor de voorziening in eigen behoefte hebben, dat voorts deze overschotten en tekorten tegen elkander worden uitgebalanceerd en overblijvende tekorten uit de Regeeringsvoorraden worden aangevuld. Tot zoover heb ik daar niets tegen. Mijn bezwaar spruit hieruit voort, dat de Regeering aan de grenzen van de gewesten meent te kunnen halt houden en de distributie binnen deze grenzen aan de gewestelijke en plaatselijke besturen te kunnen overlaten. Binnen de grenzen der gewesten begint het belang van den consument met de distributie en krijgt deze voor hem hare beteekenis. Voor hem zijn de maatregelen, die binnen de gewestelijke grenzen genomen worden, maatgevend. Wat baat het hem, of de Regeering zoo nauwkeurig mogelijk de gewestelijke over-

schotten en tekorten tegen elkander uitbalanceert en met hare reserves bijspringt waar dit noodig is, zoo binnen de gewesten de distributie te kort schiet, zooals wel mag aangenomen worden na de voorbeelden, die daarvan hier, vooral door den heer Tjokroaminoto, zijn aangevoerd en waarbij nog gevoegd kan worden het ons onlangs uit de dagbladen toegekomen voorbeeld uit Soekaboemi, waar het plaatselijk bestuur bleek te opereeren met een ten eenenmale onbetrouwbare voedselbalans, ten eenen male onbekend te zijn met de omstandigheid, dat in zijne onmiddellijke nabijheid belangrijke voorraden rijst waren opgeslagen en aangehouden en zelfs eene uitbalanceering van een overschot eener naburige afdeeling tegen een door het zelf in de eigen afdeeling verwacht tekort te willen tegenhouden. Ik zeg dit niet uit lust om over het bestuur den staf te breken. Niemand kan meer dan ik overtuigd zijn, dat voedseldistributie een uiterst moeilijk te hanteeren probleem is, en niemand meer dan ik doordrongen van het besef, dat van eene organisatie als die van het bestuur, gericht op een geheel ander doel, in eens een feilloos beleid in zake voedseldistributie te verwachten is. Maar nu mogen in zake distributie geen fouten begaan worden en daar mag allerminst het standpunt worden ingenomen dat men het wel weet en alleen weet en dat het ontoelaatbare inmenging van belaghebbers is, indien zij dwalingen willen terecht zetten. Juist omdat het gevaar van dwalingen bij de voedseldistributie zoo groot en in de gevolgen zoo verrekend is, is een correctief daarbij zoo noodig. Men zal mij misschien willen tegemoet voeren, dat er dan toch gewestelijke voedselcommissies zijn. Ik zou in dat geval daarop willen antwoorden met een beroep op het voorbeeld van een gewest, waar een lid van zulk een voedselcommissie onverhoeds zijne benoeming thuis kreeg zonder dat hem vooraf met een woord verklaring was gegeven van de functie, die hij te vervullen had, of hem medegedeeld welke diensten van hem werden verwacht.

Wat ik bedoel is niet het bestuur hard te vallen maar te wijzen op het belang om aan de gewestelijke voedseldistributie een correctief bij te zetten. Dat correctief zoek ik in het particulier initiatief in de openbare meening maar ook bij de Regeering. Ik acht het een gelukkig verschijnsel, dat de planters te Soekaboemi het initiatief genomen hebben om hunne grieven en wenschen in zake de distributie voor te brengen en eene openbare bespreking daarvan uit te lokken. Maar ik zou willen, dat de drang daartoe niet alleen van het particulier initiatief doch ook van de Regeering uitging. Het middel daartoe zoek ik in de aanstelling van distributie-inspecteurs, elk met een eigen ressort, die tot taak zouden hebben hun ressort af te reizen, aanraking te onderhouden met consumenten, Europeanen zoowel als Inlanders — deze laatste vooral —, grieven en wenschen te vernemen, openbare besprekingen te houden en verbeteringen aan te brengen waar dit noodig mocht zijn. Ik verwacht vooral, dat de aan-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

raking en het overleg met het particuliere element vooral vruchtbaar zal zijn om feiten en toestanden aan het licht te brengen, die door de voedseldistributie van belang zijn en anders wellicht niet tot de kennisname van het bestuur zouden doordringen.

Van deze opvattingen heb ik in de nadere mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde geen echo vernomen. Ik vind dit een leemte en hoop, dat zij alsnog de aandacht mag hebben.

Overigens heb ik met genoegen vernomen, dat de Regeering blijft bij het standpunt, dat de voedseldistributie zich niet tot taak mag stellen de voedingsmiddelen zelf binnen het dadelijk bereik van den consument te brengen, doch om de voedselbeweging te kanaliseeren in het netwerk van den bestaanden kleinhandel. Ik zie niet, dat Regeering en bestuur hunne wortelen zoover in de maatschappij kunnen drijven, dat zij elken consument kunnen bereiken en vrees, dat zij, indien zij dit beproefden, gevaar zouden doen ontstaan van voedselgebrek ook bij ruimte van aanwezige voedingsmiddelen. Regeering en bestuur kunnen m.i. in een zaak als deze, waar het de beweging van een dagelijks wederkerende behoefte betreft, onmogelijk de bestaande organisatie van den kleinhandel vervangen, die zich aan de eischen van de maatschappij heeft aangepast en waaraan harerzijds ook de maatschappij zich heeft aangepast. Ik deel daarom de meening, dat de banden tusschen de distributie en den kleinhandel niet moeten worden doorgesneden. Dit sluit echter niet uit, dat de vervulling van de taak van den kleinhandel aan een nauwlettend toezicht van het bestuur wordt onderworpen.

Men kan over de voedselvoorziening niet spreken zonder ook een blik te werpen op die categorie van maatregelen, welke beoogen de productie van voedingsmiddelen te doen toenemen. Hier raakt men misschien wel den moeilijksten kant van het vraagstuk aan, omdat men daarbij allicht in botsing komt met de belangen van de Inlandsche bevolking, die zoo weinig stoornissen kunnen verdragen. Voor zoover de gronden betreft, die ter beschikking van de Regeering staan en dadelijk voor cultuur in aanmerking komen: open bosch- en verlaten koffiegronden, is het verband met eene toename der productie van voedingsmiddelen duidelijk. Daar heeft niet bij te blijven stilgestaan. Maar wat betreft de grond van Inlanders, die reeds in cultuur is, is dit verband minder duidelijk. Deze gronden geven wat zij kunnen met de hulpmiddelen, waar de Inlander over beschikt, en ik zie niet, dat de Regeering beschikt over middelen om hun rendement te verhoogen. Waar wil Zij nu dadelijk meer irrigatiewater vandaan halen, ploegen en ploegvee en mest om de techniek van den Inlandschen landbouw te verbeteren? Zij staat m.i. machteloos tegenover het vraagstuk indien de Inlandsche grondbezitter niet medewerkt en daar zal zij m.i. geen verwachting op mogen bouwen. Blijft per slot van rekening de teeltdwang, waar de Regeeringsgemach-

tigde in eersten termijn op gewezen heeft, doch waarop in tweeden termijn niet is teruggekomen. Het zou wel van belang geweest zijn, zoo de Regeering een dieper inzicht vergund had in hetgeen Zij met dien teeltdwang voor heeft, omdat hier het gevaar niet gering is, dat daarmede de Inlander van den wal in de sloot geholpen wordt, zoo de maatregel niet met omzichtigheid en een fijne hand toegepast wordt. Voor deze toepassing komen niet in aanmerking de gronden, die in den westmoesson beteeld worden, daar deze nu reeds aan de cultuur van voedingsgewassen worden onderworpen. Voor de toepassing van teeltdwang komen alleen in aanmerking de gronden, die in den oostmoesson in normale omstandigheden met handelsgewassen beplant worden. Hier kan die maatregel juist de belangen van den Inlandschen grondbezitter gevoelig kwetsen, want deze handelsgewassen spelen in zijne huishouding eene belangrijke rol.

De heer Abdoel Moeis heeft ons verklaard, dat de Inlander haakt naar nieuwe gronden om die met voedingsmiddelen te beplanten. Hierin kan ik hem niet bijvallen. Mijne waarneming heeft mij geleerd, dat de Inlander nieuwe gronden, zoo zij niet bewaterbaar zijn, het liefst beplant met handelsgewassen en ik ben de laatste om hem hierin ongelijk te geven. Met de cultuur van handelsgewassen is hij toch gemeenlijk beter af dan met de voortbrenging van voedingsmiddelen voor eigen verbruik. De Inlander koopt het liefst zijn eten aan de warong, waar hij kan kiezen wat het meest van zijn gading is. Maar daarvoor heeft hij geld noodig en bovendien heeft hij geld noodig omdat hij in den schralen tijd voor een goed deel op krediet geleefd heeft. Om zich dat geld te verschaffen verkoopt hij zijn oogst nog te veld staande zoo spoedig hij kan. Ik behoor niet tot hen, die hem daarvan een grief maken vooreerst omdat ik beschik over gegevens, die mij doen zien, dat de prijs, dien hij daarmede voor zijn gewas maakt, niet zoo nadeelig is als gemeenlijk wordt voorgesteld, vooral als men in aanmerking neemt, dat hij daarmede ontheven is het risico voor zijn en bovendien van den last om zijn oogst binnen te halen, te vervoeren, op te bergen en, zoo noodig, te drogen, maar voorts omdat ik in het verschijnsel van den verkoop van den te velde staanden oogst een haast onvermijdelijk gevolg van een ijzeren wet in een agrarisch stelsel, dat den gemiddelden desaman een grondbezit laat van niet meer dan dooreen $\frac{1}{3}$ bouw en slechts een agrarisch proletariaat kan in het leven roepen.

Voert men in deze orde van zaken plantdwang in en verbindt men daaraan, zooals van sommige zijde gevraagd is, een beperking van de vrijheid om het product te verhandelen, wanneer dit den grondbezitter het meest gelegen komt, dan loopt men veel kans dezen in de grootste ongelegenheid te brengen. Met dien plantdwang en beperking van zijn vrijheid tot verkoop van zijn oogst, zou men hem opgescheept laten zitten met zijn oogst en den last van dien binnen te halen, op te schuren

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

en te drogen, lasten, die zijn draagkracht in vele gevallen zouden te boven gaan. Men zou hem bovendien opgescheept laten zitten met een ledige kas en zijne huishouding kunnen verstoren op zulk een wijze, dat dit in jaren niet zou te herstellen zijn. Het zal daarom m.i. zeer moeilijk gaan hem plantdwang op te leggen zonder hem vrij te laten in de tegeldemaking van zijn oogst, wanneer dit hem het meest gelegen komt. Doch dan zal de plantdwang, geloof ik, overbodig zijn. Goed rekenmeester als hij in deze is, bepaalt de Inlander de keus van het gewas, dat hij telen zal naar de vraag en de concurrentie. En in een jaar als dit met hooge prijzen voor voedingsgewassen, is het duidelijk, dat de vraag en de concurrentie voornamelijk voedingsmiddelen tot object zullen hebben.

De mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde zijn er op berekend het vertrouwen te wekken, dat de handhaving van de koopkracht en de economische kracht van den Inlander de bijzondere aandacht van de Regeering hebben. Ik meen in den geest dier verklaringen te blijven, wanneer ik bij invoering en toepassing van plantdwang deze belangen van den Inlandschen grondbezitter in hare overweging aanbeveel en daarbij aandacht vraag voor een voorafgaand overleg met hen, op wie de maatregel eventueel moet worden toegepast.

Ik kom tot het besluit, dat de mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde niet de overtuiging kunnen bijbrengen, dat voor het oogenblik veel van belang te doen is met maatregelen om de productie van voedingsmiddelen te doen toenemen. Het belang daarvan moet m.i. in de toekomst gezien worden. Het ontbreekt op Java — ik spreek nu niet van de Buitengewesten — niet aan groote uitgestrektheden grond, die nog aan de voedselproductie kunnen deelnemen. Daaronder valt het zuiden van Banjoewangi, van Besoeki, van de Preanger en van Bantam. Maar het is duidelijk, dat deze gronden eerst dan voor de productie van voedingsmiddelen beteekenis kunnen bekomen, wanneer zij aan het spoorwegnet zijn aangesloten. De spoorwegpolitiek heeft hier te uitsluitend oog gehad voor den aanleg van stamlijnen tot verbinding van centra van productie en bevolking onderling en met de havenplaatsen. Voor den aanleg van vertakkingen daarvan, die het binnen- en achterland indringen, heeft zij onvoldoende aandacht gehad. Zoekt men naar de oorzaken waarom een land als Java met overvloed van nog woesten grond en een overwegend landbouwende bevolking niet zelf in zijn voedselbehoefte voorziet, dan kan m.i. niet genoeg nadruk gelegd worden op deze eenzijdigheid in de spoorwegpolitiek.

Men kan ook over de voedselvoorziening niet spreken zonder stil te staan bij de inkrimping van het suikerrietaal met 25%. Ik wil daaraan een paar woorden wijden om verklaring van mijn standpunt in deze te geven. Ik zal daarbij den politieken kant van het vraagstuk laten rusten en mij enkel bepalen tot het zakelijk gehalte

daarvan voor de voedselvoorziening. Ten onrechte wordt m.i. door de voorstanders van den maatregel verband gelegd tusschen deze beide zaken. De grond van de inkrimping van de rietaanplant toch kan niet zijn, dat er zonder dien maatregelen gebrek aan voedsel zou zijn, want voedsel is er nog in voldoende mate van elders te betrekken: kedelé, tarwemeel, sago enz. De grond voor de inkrimping van de rietaanplant kan alleen gevonden worden in de overweging, dat er anders gebrek aan rijst zou zij. Bij de opgeworpen vraag staan derhalve tegenover elkander niet suiker en voedingsmiddelen maar suiker en rijst. Ik wil daarmede zeggen, dat het niet de honger is, die bij de zaak een rol speelt, maar het verlangen naar rijst als voedsel. De heer Abdulmoeis heeft ons gezegd, dat de Inlander rijst en rijst alleen als voedsel wil hebben. Zeer zeker neemt rijst een bevoorrechte plaats onder zijne voedingsmiddelen in, maar uit de Regeeringsmededeelingen is af te leiden, dat de Inlander aanpassingsvermogen genoeg heeft om ook andere voedingsmiddelen voor lief te nemen. De grond ontbreekt daarom om een ononderdrukbare verlangen naar rijst en rijst alleen bij hem aan te nemen. Maar dit nu eens voor een oogenblik aangenomen, zoo vraag ik mij af, of dit ononderdrukbare verlangen naar rijst door den gewenschten maatregel bevredigd kan worden. De waarde van den maatregel toch hangt af van de mate waarin hij aan dit verlangen bevrediging kan schenken.

Hiermede betreed ik een glibberig terrein, daar de berekeningen van die waarde zoo weinig statistischen grond vinden. Toch waag ik het er op omdat ik voor eene berekening eenig houvast heb in de statistische opname van het district Tjomal, die eenige jaren geleden van wege het suikersyndikaat door den heer van Moll heeft plaats gevonden. Daarbij hebben ook de sawahopbrengsten het onderwerp van eene nauwkeurige opname uitgemaakt, waaruit blijkt, dat die sawahopbrengsten als gemiddelde van vier jaren hebben bedragen 27 pikols natte padi per bouw, terwijl de Oost-moesson padi 23 pikols per bouw heeft opgebracht. Nu heeft het district Tjomal gronden, die tot de beste van Java behooren, water in overvloed en een dichte bevolking, al te gade factoren, die dezen maatstaf voor het geheel van Java niet kunnen doen wraken. Maakt men de rekening op — en deze is te vinden in het rekest, dat het bestuur van het suikersyndikaat tot den Gouverneur-Generaal gericht heeft — dan komt men tot het besluit, dat de inkrimping van het suikerrietaal per hoofd van de bevolking per jaar niet meer dan 4½ kati rijst zou opleveren. Deze onbeduidende dosis ontneemt aan de bewerking, dat de maatregel noodig is om het ononderdrukbare verlangen naar rijst te bevredigen, alle ernst. Indien men daartegenover nog zou willen volhouden, dat hij gewenscht is, moet men zich laten leiden door andere motieven. Ik zie dan geen ander motief dan een gevoel van animositeit tegen de suikerindustrie.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob e. a.)

Om deze reden wraak ik den gewenschten maatregel. Deze mist in mijn oog een zakelijken grondslag en vindt zijn reden van bestaan slechts in persoonlijke gevoelens als strijdmiddel tegen de suikerindustrie. Indien het verlangen naar rijst zulk een alles overwegend landsbelang is, dat daarvoor alles moet wijken, kan men niet blijven staan bij een inkrimping van 25%, die voor het doel ten eenen male ongenoegzaam is. Dan moet men verder gaan en wel zoover als men gaan kan en alle beplanting van grond met riet verbieden. Dan eerst kan men gerust zijn, dat men voor dat alles overwegende landsbelang alles gedaan heeft wat men doen kon en kan men zich verantwoord achten. Dan eerst zou de Regeering aan den maatregel zijn volle waarde voor dat landsbelang hebben bijgezet. Met eene inkrimping van 25% zou zij slechts zich zelf veroordeelen.

Ik laat hier de geldelijke zijde van het vraagstuk rusten, want die is voor mij niet de hoofdzaak. Bedenkelijker dan een tijdelijke winstderving acht ik het, dat het lot van een belangrijke industrie afhankelijk zou worden gesteld van waan- en schijnvoorstellingen en hare belangen zouden worden neergelegd op het altaar, waar aan waan en schijn geofferd wordt.

Daartegenover stel ik, dat de suikerindustrie geene bevoordeeling of bevoorrechtiging vraagt doch alleen dat hare belangen met een onbevangen brein en een vaste hand worden afgewogen. Dezen rechtmatigen wensch zie ik vervuld in de nadere mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde. Diens onbewimpelde en duidelijke verklaringen nopens het standpunt, dat de Regeering in deze inneemt, zullen mij na afloop van de beraadslagingen deze zaal doen verlaten met de overtuiging, dat met de belangen van de suikerindustrie niet lichtvaardig zal worden omgesprongen.

De heer Koesoemo Joedo: Mijnheer de Voorzitter! Met belangstelling heb ik kennis genomen van de mededeelingen, die de gemachtigde der Regeering de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, de heer Sibinga Mulder in zijn heden morgen gehouden rede gedaan heeft, strekkende eensdeels tot nadere toelichting van de bij zijn eerste rede aan den Volksraad verstrekte gegevens en inlichtingen, anderdeels ter beantwoording van de door verschillende sprekers in eerste instantie gestelde vragen betreffende de door hen vermeende duistere punten en leemten in de reeks der bereids door de Regeering getroffen en nog te nemen maatregelen om het Voedselvraagstuk — wel met alle recht te noemen „la question brulante” — voor deze landen zoo spoedig doenlijk in bevredigenden zin op te lossen.

Ik voor mij, Mijnheer de Voorzitter, kan redelijkerwijze rekening houdende met de uiterst moeilijke omstandigheden waaronder het zoeken naar de voor alle groepsbelangen meest tevredenstellende oplossing van bedoeld vraagstuk geschieden moet, niet anders verklaren dan dat

(Koesoemo Joedo.)

de Regeering in dezen gedaan heeft, en doet, wat Zij vermocht en vermag te doen en daarom mijn volle vertrouwen uit te spreken in Haar beleid inzake de voedselvoorziening.

Mochten er al fouten zijn gemaakt — nergens ter wereld kan gewezen worden op menschenwerk dat absoluut volmaakt is en waaraan, vooral bezien door den bril van afbrekende critici hoegenaamd geen fouten kleven — het zoude naar mijne opvatting nergens toe dienen om daarover tot in den treure te gaan uitweiden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zoude na hetgeen ik gemeend heb te moeten opmerken naar aanleiding van de rede van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, gevoeglijk het spreekgestoelte kunnen inruimen ten behoeve van den na mij aan de beurt komenden spreker, ware het niet, dat ik mij gedrongen gevoel om van deze gelegenheid gebruik te maken nog het een en ander onder de aandacht van deze vergadering te brengen.

Aanleiding daartoe heeft mij in zonderheid gegeven de door den heer Tjokroaminoto op Donderdag den 20sten Februari jl. gehouden rede.

In dat gedeelte van bedoelde rede namelijk, waarin de poging van den Voorzitter der „Centraal S. I.” tot uitdrukking komt om aan de hand van hem door de besturen van een 45 tal plaatselijke S. I. vereenigingen verstrekte gegevens en inlichtingen den Volksraad een somber en schrikbarend beeld voor te hangen van den omvang van het voedselgebrek op de eilanden Java en Madoera, treft men o.m. de bewering aan dat het verkoopen van kinderen voor f 1.50 tot f 2.— per kind — in sommige gevallen zelfs voor nog minder dan het eerstgenoemde bedrag — is voorgekomen en nog voorkomt als gevolg van den heerschenden voedselnood.

O.m. moet zulks volgens den heer Tjokroaminoto „weinig of een enkele keer” plaats hebben gevonden in het Madioensche met name in Somoroto, waarmede bedoeld wordt het district Somoroto behoorende tot de afdeeling tevens regentschap Ponorogo.

Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij voor den heer Tjokroaminoto, zoowel in zijne hoedanigheid van geacht medelid als van Voorzitter der „Centraal S. I.” van deze plaats de door hem geuite bewering als zoude in Somoroto „weinig of een enkele keer” kinderverkoop zijn voorgekomen te moeten logenstraffen.

Er is in het regentschap Ponorogo geen enkel geval bekend van een dergelijke transactie. Het wel als zoodanig van S. I. zijde voorgestelde geval betreft een door een kinderloos, in de desa Sampoeng, district Somoroto woonachtig Chineesch echtpaar, Koo Bie genaamd, geadopteerd Inlandsch kind. Bedoeld kind is de jongste spruit van een uit het Wönogirische afkomstig gezin dat zich kort geleden te Sampoeng is komen vestigen en uit man, vrouw en drie kinderen bestaat. Man en vrouw werken bij Koo Bie, die kalkhandelaar van beroep is. Zij worden met hunne beide andere kinderen door Koo

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koesoemo Joedo.)

Bie min of meer beschouwd als deel uit te maken van het huisgezin.

Als ik zeg dat het mij voor den heer Tjokroaminoto spijt bewuste bewering te moeten logenstraffen, Mijnheer de Voorzitter, dan meen ik het uiteraard in vollen ernst en alle oprechtheid.

Want ik houd mij overtuigd dat de heer Tjokroaminoto ten deze volkomen te goeder trouw is geweest doch de dupe is geworden van onbetrouwbare inlichtingen van de zijde der twee in de bij Residentbesluit ingestelde Gewestelijke Commissie van Advies inzake het Voedselvraagstuk zitting hebbende Inlandsche leden tevens bestuursleden van de S. I. vereeniging te Madioen.

Bedoelde Inlandsche leden met name Raden Djojosoepetro en Raden Soedarmo hebben ongeveer medio Januari onderzoek gedaan naar vermeende voedselschaarschte en volksverloop in het onderdistrict Badegan, district Somoroto en hebben die gelegenheid tevens benut om een kijkje te nemen in de mede tot genoemd district behorende onderdistricten Sampoeng en Soekoredjo.

Naar aanleiding van hun ongunstig verslag moest daarop ingevolge Residentopdracht mede van bestuurswege een onderzoek worden ingesteld, hetgeen dan ook is geschied.

Het desbetreffend rapport is door mij den 26sten Januari aan het Hoofd van plaatselijk bestuur ingezonden.

Het zij mij vergund, Mijnheer de Voorzitter om aan de hand van dat rapport mijn zoeven gegeven qualificatie der van S. I. zijde verstrekte inlichtingen voor zoover die althans op de afdeeling Ponorogo betrekking hebben te motiveeren.

Daartoe kies ik de volgende passages uit bedoeld rapport.

„Ik ga thans over tot de behandeling van het verslag, dat de leden Raden Djojosoepetro en Raden Soedarmo in de vergadering der C.v.A.i.h.V.V. gehouden op 18 Januari jl. hebben uitgebracht.

1. Door genoemde leden wordt erkend dat volksverloop niet plaats heeft, dat integendeel vele lieden in het Poerwantorosche (afdeeling Wonogiri) in genoemd district (Somoroto) voedsel komen zoeken.

Beide feiten zijn inderdaad waar. Het Inlandsch bestuur wist die feiten reeds en acht het daarom zeer onverantwoordelijk van de onbekenden die direct of indirect de hand hebben gehad in de verspreiding of het helpen verspreiden van geruchten, van voedselschaarschte en volksverloop.

Reede den 19den Januari zouden desverlangd de Controleur en ik na dien dag te Badegan de desahoofden in het onderdistrict van dien naam terzake ondervraagd en met hen den voedingstoestand in hunne desa's te hebben besproken met stelligheid hebben kunnen verzekeren, dat de geruchten om-

trent volksverloop in het ressort van den Assistent-Wedono van Badegan allen grond missen.

Eenstemmig toch rapporteerden de desahoofden dat de jaarlijksche trek van werkzoekenden uit hunne desa's naar cultuurperceelen gelegen in Kediri en andere meer tot den oosthoek gerekend wordende gewesten in het afgelopen jaar niet alleen op veel kleiner schaal heeft plaats gevonden, doch zelfs vele in het Blitarsche en elders werkende van het Badegansche afkomstige personen, naar hunne desa's zijn teruggekeerd uit vrees voor de Spaansche Influenza, die ook daar vele slachtoffers heet geeischt.

Waar het in voorafgaande jaren bij niemand is opgekomen om in den geregelden „trek" van werkzoekenden naar elders een „volksverloop" te zien, zou het wel eenigszins absurd zijn indien men nu opeens dien term zoude willen gaan bezigen, waar het betreft, gelijk gezegd een in bescheidener mate voordoend verschijnsel van den zelfden aard.

Mij persoonlijk was het feit reeds eenige dagen te voren ter oore gekomen dat in de desa Biting gelegen in het Poerwantorosche, behoorende tot het zelfbestuursgebied van Prins Mangkoenegoro, welke desa eene naamgenote heeft in het Badegansche, en daaraan grenst, een koeliewerver bezig was geweest om er menschen aan te werven en een viertal personen wist over te halen met hem mede te gaan.

Het is nu zeer wel mogelijk dat anderen mede met evenbedoeld feit bekend daarin, zij het ook ongemotiveerd, aanleiding hebben gevonden tot het verspreiden van geruchten, waarvan hier de rede is. Intusschen zal naar ik vertrouw het vorenstaande voldoende zijn om een mogelijk geloofhechten aan de gegrondheid dier geruchten den kop in te drukken.

2. De voorraad voedingsmiddelen in het onderdistrict Sampoeng is zeer gering. Ook in het onderdistrict Badegan is de voorraad levensmiddelen gering, wordt voorts in het verslag gezegd.

Hoogerop deelde ik bereids mijne bevinding daarentrent mede en wil ik mij mitsdien slechts bepalen tot het herhalen van hetgeen ik reeds zeide nl. dat het een ieder, bekend met desatoestanden, werkelijk geen verwondering behoeft te baren dat men in deze dagen bij den desaman in doorsnee weinig voedingsmiddelen zal aantreffen.

Ik geloof de plank niet mis te slaan, indien ik beweer, dat de door mij in het Badegansche bevonden toestand sterk overeenkomt met de momenteel op Java alom heerschende, m.a.w. ook overal elders op Java wordt aangetroffen, met uitzondering misschien van die streken, die door bijzonder gunstige irrigatietoestanden, ligging, bodemgesteld-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koesoemo Joedo.)

heid en andere daartoe meewerkende plaatselijke omstandigheden een rijst- en polowidjovoorraadschuur voor andere gedeelten van dat eiland kunnen vormen. Ik durf verder te gaan en beweren dat de bevolking in het Badegansche over het geheel genomen het in deze dagen niet beter doch ook niet slechter heeft dan die van andere onderdistricten in dit gewest. Overigens mag in het feit dat vele lieden uit het Wonogirische in Badegan en Sampoeng voedsel komen zoeken een aanwijzing gezien worden dat de toestand in beide genoemde onderdistricten niet zoo slecht is als men uit de mededeelingen van genoemde leden wel zou moeten opmaken.

Ofschoon de huidige stand van het voedselvraagstuk in deze afdeeling, dus ook die van het onderdistrict Badegan niet idealistisch is te noemen, acht ik op grond van hetgeen ik zelf heb waargenomen en van de terzake handelende rapporten der Inlandsche ambtenaren, den toestand niet zorgwekkend, althans voor het oogenblik.

Het zoude evenwel van een onverantwoordelijk optimisme van mij getuigen, indien ik verzuimde er direct aan toe te voegen, dat de bevolking alvorens het tijdstip van den westmoessonpadiogst weer daar zal zijn, nog een bijzonder moeilijke periode heeft door te maken.

Door een in hooge mate abnormaal — langdurig te noemen droogte-periode, gedurende welke er zelden en weinig regen viel (slechts in November en in de tweede week der maand December 1918 eenige zware regenbuien terwijl de regenval den 8sten Januari begonnen beslist onvoldoende moet worden geacht voor een flinken groei van het als gevolg van het lang uitblijven van regens over het algemeen veel te laat van de zaadbeddingen op de sawahs overgeplante padigewas) is het te voorzien dat de groote padiogst in stede van als gewoonlijk in normale jaren in de maanden Maart en April naar verwachting eerst in Mei of Juni zal kunnen worden binnengehaald. De padiaanplant is nog te jong dan dat men nu al met eenige zekerheid zoude kunnen voorspellen hoe de oogst zal uitvallen.

Wel heeft de bevolking overal, dank zij bestuursprentah en toezicht, gezorgd voor een zorgvuldige beplanting van erf en tegalan met polowidjogewassen voornamelijk djagoeng en ketela. Doch de algemeene oogst van de djagoeng zal eerst over een drietal weken kunnen plaats vinden. Over het algemeen staat het djagoenggewas er goed voor en belooft een oogst ruimer dan de aanplant van het vorige jaar heeft opgebracht. De ketela daarentegen heeft veel te lijden gehad van de groote droogte; daarvan zijn vele jonge plantjes dood gegaan en het laat zich aanzien dat de cassaveopbrengst mede als gevolg van de

felle droogte beslist veel minder zal zijn dan in normale jaargetijden".

Terloops zij opgemerkt, Mijnheer de Voorzitter, dat de djagoengogst inmiddels is ingetreden en een ruim beschot oplevert.

3. Wel heeft men djagoeng en ketela op de erven (in het Sampoengsche) doch deze zijn pas over een maand oogstbaar. Veel is er evenwel niet, verklaren verslaggevers.

Ik acht het mijn plicht om tegen de uitspraak der beide genoemde leden, neergelegd in den laatsten zin een woord van protest te laten hooren, mede namens den Controleur met wien ik den 19den Januari den stand der polowidjogewassen in het Sampoengsche heb opgenomen en daarbij bevonden heb dat alle eenigszins beplantbare droge gronden en erven er met polowidjogewassen voornamelijk djagoeng zijn beplant. Op verscheidene erven ziet men tusschen den djagoengaanplant jong ketelagewas. Zulks geldt mede ten aanzien van de andere onderdistricten van het district Somoroto. Volgens de jongste desaopgaven (26 Januari 1919) beliepen de nitgestrektheden gronds beplant met djagoeng en ketela in het district Somoroto resp. 3199 bouws en 2755 als volgt over de diverse onderdistricten verdeeld.

	Djagoeng.	Ketela.
Kaoeman	461	311
Soekoredjo	480	647
Badegan	1700	1302 $\frac{1}{4}$
Sampoeng	558	495

Waar sawahgronden in dit district nog niet beplant zijn is zulks te wijten aan den zeer onvoldoenden regenval waardoor het met de grondbewerking in vele desa's nog niet geheel naar wensch gaat.

Ik wil direct aannemen dat waar een bevindingsverschil zijn uitdrukking vindt in „veel” of „weinig”, de factor „appreciatie” daarin vaak den boventoon voeren kan. Doch hier wordt een tegenstellende vorm gebezigd, waaraan n. h. v. niet geheel ten onrechte een tendentius karakter mag worden toegeschreven. De leden verslaggevers erkennen namelijk dat „men wel djagoeng en ketela op de erven heeft, doch deze pas over een maand oogstbaar zijn” en laten er op volgen de mededeeling „veel is er evenwel niet” terwijl daaraan de conclusie gekoppeld wordt dat „er dan ook armoede is” en worden als illustratie van die armoede vervolgens de verhalen opgedischt van het te Sampoeng aan een Chinees voor f 10.— verkochte inlandsche kind en de verkoop van reeds bebouwde rijstvelden door een drietal lieden uit de desa Sampoeng om voedsel te kunnen koopen.

Tegenover de bevinding der genoemde leden ben ik zoo vrij de mijne te stellen, welke ik hoogerop reeds medegedeeld heb.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koesoemo Joedo.)

Ik zal niet dieper op de zaak ingaan, doch spreek de hoop uit dat de Resident van Madioen in ons protest voldoende aanleiding moge vinden om te doen nagaan, het liefst zoo spoedig mogelijk, wie in deze het dichtst bij de waarheid is.

Als hoofd van de inlandsche afdeeling in dit regentschap acht ik dat het niets meer dan een staaltje van mijn plicht is om, gelijk ik bij dezen doe, op te komen voor de betrokken inlandsche bestuursambtenaren, waar een scheeve voorstelling van zaken betreffende hun bestuursbeleid i. c. de zorg voor de bevolkingsaanplant van voedingsgewassen, ongeverifieerd blijvende, allicht aanleiding zoude kunnen geven tot een onverdiend verwijt dat zij den stand van zaken mooier hebben voorgesteld dan die in de werkelijkheid is.

Voorzoover mij bekend hebben genoemde leden der C. v. A. i. h. V. V. den 13den Januari j.l. op hun dogcarrit van de kotta Ponorogo over Somoroto naar Sampoeng gaande langs den grooten weg en den 14den Januari over den binnenweg van Sampoeng naar Badegan langs de desa's Toeloeng, Tjarangredjo, Koenti, Karangwaloeh, Glinggang, Gelangkoelon alleen kunnen zien den links en rechts van die wegen op woonerven staanden aanplant. Welnu, den 19den Januari hebben de Controleur en ik langs den zelfden binnenweg doch van Badegan naar Sampoeng, dus in tegengestelde richting een tournee gemaakt en ons daarbij kunnen overtuigen dat vooral de djagoengaanplant daar een groote uitgestrektheid inneemt.

In het Badegansche hebben die leden na den 14den Januari den weg Sampoeng—Badegan afgelegd te hebben vervolgens bezocht de passer te Badegan en een viertal desa's met name Watobonang, Karang, Dajakan en Tandjoenggoenoeng, daarbij eenige vrouwspersonen, verkoopsters van djadah, ketan, poeli, meniran, tépo (rijstgerechten), getoek ketela en gekookte jonge djagoeng onderzeggende naar de plaats van herkomst en de prijzen der producten, waaruit de verhandelde voedingsmiddelen waren bereid en zijn voorts een tweetal huizen in de desa Karang binnengetreden om navraag te doen naar den nog aanwezigen voorraad levensmiddelen.

Aan den Assistent-Wedono van Badegan bij wien genoemde commissie-leden den nacht van den 14den op den 15den Januari hadden doorgebracht, deelden zij als hunne bevinding mede, dat er inderdaad rijstschaaarschte was, doch zulks volstrekt geen abnormaal verschijnsel was in dezen tijd van het jaar en gaven verder als hunne meening te kennen dat de uitgestrekte djagoengaanplant op erf en tegalan er goed bij stond en daarvan over een halve maand reeds een groot gedeelte oogstbaar zou zijn.

Wanneer men van deze bevinding, die onmiddel-

lijk na het vertrek van zijne beide gasten door den Assistent-Wedono van Badegan op schrift is gesteld, kennis neemt, doet het vreemd aan te moeten constateeren dat daarover door de verslaggevers zelf geen woord is gerept, te eerder waar met stelligheid verklaard kan worden dat de aanplant in de door meerbedoelde leden doortrokken landstreek in het Badegansche werkelijk niet grooter is dan die welken zij in het ressort van den Assistent-Wedono van Sampoeng op hunne doorreis van Sampoeng naar Badegan in oogenschouw hebben kunnen nemen.

Wat betreft de door verslaggevers als vaststaand feit voorgestelde verkoop van het Inlandsche kind het volgende, woordelijk overgenomen uit het rapport van den Assistent-Wedono van Sampoeng ddo. 22 Januari 1919 No. 41/25.

„Hal orang djawa jang mendjoeal anaknja pada saorang tjina soedah hamba terangkan, adanja saperti terseboet di bawah ini. Betoel di desa Sampoeng ada saorang bernama Somenggolo baroe datang, kira² 1 boelan lamanja, dari desa Keron kemantren Soeroe kapènèwon Goenoeng Djatiwarno (Wonogiri). Ada di Sampoeng djadi boeroehnja saorang tjina bernama Koo Bie soedagar gamping.

Itoe Somenggolo mempoejai 3 anak misih ketjil ketjil. Anak jang ketjil sendiri dipiara oleh Koo Bie diakoe anaknja sendiri (anak tiri). Somenggolo dan Bok Somenggolo berikan itoe anak pada Koo Bie tida dengan didjoe wal, tetapi tjoe ma dengan ridlanja sendiri karena marika itoe ada pengharepan senantiasa dapet pertoe loengan dari dia poenja Chef (Koo Bie).

Lagipoen Koo Bie menganggep itoe anak seperti dia poenja anak sendiri dan dipiara baik, karena Koo Bie beloem mempoejai anak sendiri. Saban siang dan malam Bok Somenggolo ada di roemahnja Koo Bie. Oleh Koo Bie di anggep saperti batih”.

Ik teeken hierbij aan, Mijnheer de Voorzitter, dat de onderwerpelijke kwestie ook door mij persoonlijk is onderzocht en dat ik mij tijdens het onderzoek er van heb vergewist dat hetgeen terzake door het betrokken onderdistrictshoofd is gerapporteerd volkomen de waarheid dekt.

Meerbedoelde Inlandsche leden der Gewestelijke Commissie van Advies inzake het Voedselvraagstuk wisten gelijk reeds aangestipt in hun verslag ook mede te deelen dat een drietal lieden, ingezetenen der desa Sampoeng, met name Wonokromo, Siman en Tanikromo uit nooddrift tot het te gelde maken van hunne bereids beplante rijstvelden waren overgegaan.

Het van bestuurswege ingesteld onderzoek heeft echter uitgewezen, dat ook deze mededeeling klaarblijkelijk zoo maar uit de lucht is gegrepen, aangezien daarbij gebleken is dat noch Siman, noch Tanikromo noch de twee in de desa Sampoeng aan te treffen, naar den naam

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koesoemo Joedo.)

Wonokromo luisterende personen ooit een stuk sawahgrond hebben bezeten en, voorzoover erfgrond bezittende, daarop geen natten rijstbouw drijven, z.g. njakar, iets wat in het district Somoroto vrij veel voorkomt.

Had ik ongelijk om te spreken van onbetrouwbare inlichtingen, Mijnheer de Voorzitter?

Ik ga verder met citeeren uit mijn verslag.

4. Het aantal veediefstallen nam, ook van wege de armoede in genoemd onderdistrict (bedoeld wordt Badegan) zeer toe. In anderhalve maand kwamen er 68 voor.

Het is mij niet bekend uit welke bron de leden hunne gegevens terzake hebben geput.

Mochten zij met het genoemde tijdvak van anderhalve maand bedoelen de maand December 1918 en de halve maand Januari 1919, dan zij er op gewezen dat het getal 68 foutief is, daar er tusschen ultimo November 1918 en 15 Januari 1919 41 veediefstallen zijn voorgekomen.

In elk der jaren 1916 en 1917 mocht het onderdistrict Badegan slechts 1 veediefstal boeken, in 1918 evenwel 45 gevallen.

Sedert de intrekking van het veepassenstelsel bij het Gouvernementsbesluit van 26 December 1917 No. 35 (Staatsblad No. 736), zonder gelijktijdige versterking der politiemiddelen zijn de veediefstallen enorm toegenomen niet alleen in het onderdistrict Badegan doch in de geheele afdeeling.

In hoeverre de door de leden aangeroerde factor „armoede” mede van invloed is op de belangrijke toename der veediefstallen, laat zich moeilijker beoordeelen dan men misschien wel denkt. Voor de Inlandsche ambtenaren staat het vast dat de hoofdoorzaak van bedoelde toename gezocht moet worden in het niet meer bestaan van het veepassenstelsel.

5. Van het onderdistrict Soekoredjo wordt in het verslag gezegd, dat volgens geruchten de toestand in dat onderdistrict ook niet erg gunstig moet zijn.

Deze bewering noopte mij tot het stellen van de volgende aantekening, Mijnheer de Voorzitter.

Ik meen reeds duidelijk te hebben laten uitkomen dat een hopelijk door den Resident in overleg met den Voorzitter der C.v.A.i.h.V.V. te gelasten nader onderzoek door andere leden van die Commissie ten einde op deugdelijke wijze na te gaan in hoeverre aan de door mij gewraakte uitspraken en beweringen van de leden Raden Djojosoepetro en Raden Soedarmo eenige waarde moge worden gehecht, dezerzijds ten zeerste op prijs zal worden gesteld.

Het gerapporteerde over het onderdistrict Soekoredjo geeft mij aanleiding UEdelGestrenge in ernstige overweging te geven het gewenschte nader onderzoek met klem uit te lokken.

Voor den goeden naam der bij Residentsbesluit van 21 December 1918 No. 11707/25 ingestelde Commissie is het te betreuren, dat zij in hare Vergadering van den 18^{en} Januari zonder meer, onvoorwaardelijk overgenomen en klaarblijkelijk als juist heeft aanvaard, hetgeen hare leden bovengenoemd op grond van losse geruchten geliefden te rapporteeren in zake den beweerd „ook niet erg gunstigen toestand in het onderdistrict Soekoredjo”.

In welk opzicht de toestand aldaar ook niet erg gunstig moet zijn, is mij niet duidelijk”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal de geachte Vergadering niet verder vermoeien met de voorlezing van andere passages uit meerbedoeld verslag; passages, de kennisneming waarvan slechts den indruk zal moeten versterken dat de beide door mij met name aangeduide voormannen van de plaatselijke S. I. te Madioen, tevens leden van de Gewestelijke Commissie tot Advies inzake het Voedselvraagstuk ten eenenmale de eigenschap schijnen te missen om de waarheid naar behooren te kunnen dienen.

Mijnheer de Voorzitter! Zoowel in als buiten deze zaal — in denk hierbij aan het Voedselcongres van de Vereeniging van studie van Koloniale Maatschappelijke Vraagstukken — is de getrouwheid der door den heer Tjokroaminoto in den Volksraad opgehangen tafereelen over den voedselnood op Java min of meer in twijfel getrokken. Te sterk gekleurd, op effect berekend al wordt van de zijde dergenen, die dat oordeel zijn toegegaan ook onmiddellijk toegegeven dat er plaatselijk ontegenzeggelijk veel geleden is en wordt op bedoeld eiland doch tegenover de ellende in enkele streken alweer direct het feit wordt gesteld dat men reizend door Java over het algemeen geen indruk van nooddrift krijgt.

Wil ik eerlijk zijn, Mijnheer de Voorzitter, dan moet ik bekennen, dat ik zonder ten dezen een standpunt te willen innemen geneigd ben om dat oordeel te onderschrijven.

In mijne meening heb ik mij versterkt gezien door het door mijn geachte medelid, den heer Van der Jagt uitgedrukt optimisme ten aanzien van den algemeenen toestand. De heer Van der Jagt maakte zich sterk dat wanneer de berichten der Hoofden van Gewestelijk Bestuur zouden zijn binnengekomen, zij denzelfden geest van geruststelling zouden ademen.

Die berichten zijn sedert ontvangen en door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel hedenochtend ons in extenso voorgelezen.

Tot mijn groot genoegen hebben zij voor geheel Ned. Indië den bevredigenden toestand in algemeenen zin bevestigd. Moge het voor de Regeering een reden van voldoening en voor ons alleen en in de eerste plaats voor hen die zich de leiders van het volk noemen een spoorslag tot verdere loyale samenwerking zijn.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

De heer Teeuwen: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet beginnen, om mijn geacht medelid, den heer Bergmeijer, gerust te stellen, met even een kleinigheid te verduidelijken. Met den „sluiswachter daarboven" in mijn vorige rede bedoelde ik niet het Opperste Wezen, maar wel een van zijn gediensstigen, nl. hij, die met het openen en sluiten van de sluisen belast is. De uitdrukking heb ik gebruikt om te doen uitkomen, dat men niet rekenen mag op het grillige weer. Er moet thans gehandeld worden.

Het is mijn gewoonte niet om God in de politiek er bij te halen. Deze liefhebberij zal ik gaarne aan mijn collega Bergmeijer overlaten, die blijkbaar daar plezier in heeft en het blijkbaar noodig heeft om ziertjes voor zijn politieke overtuiging te winnen.

Nu ik toch met dezen heer bezig ben, zult U, Mijnheer de Voorzitter, mij wel willen vergunnen daarmede voort te gaan.

Ik zou gaarne willen weten of mijn geacht medelid, de heer Bergmeijer, een man dan wel een vrouw is. Naar zijn hier gehouden rede te oordeelen, is hij beide tegelijk, een tweeslachtig wezen dus, een zoogenaamd onzijdig mensch, als hij dit misschien aangenamer vindt te hooren, een mensch met twee tegengestelde meeningen, ten slotte een mensch zonder een eigen meening.

Als man gedroeg hij zich, toen hij deze vergadering toeriep: werkt! Een vrouw was hij, toen aan het slot van zijn rede de Regeering in overweging gegeven werd om te confereeren, om te praten, nadat hij als vrouw (ik wil niet zeggen oud wijf) zelf over alles en nog wat gepraat had.

Ook houdt hij er van de dingen te bezien van twee kanten, van den kant van den man en van den kant van de vrouw. Wellicht dat hij daarmede kan bereiken het doel om vriend van beide te blijven. Het komt mij echter voor, dat deze houding in de politiek een onjuiste houding is. In de politiek moet men toonen moed te hebben om partij te kiezen. In het geval van de voedselpolitiek moet men thans een keus doen tusschen de partij der Indische bevolking en de partij van een kleine groep in Holland, die er op uit is om van den wereldnood geld uit te slaan.

De belangen van deze twee partijen, het is thans duidelijk genoeg gebleken, kunnen niet met elkander vereenigd worden. Het doet daarom zoo vreemd aan, Mijnheer de Voorzitter, om te zien hoe ons geacht medelid, de heer Bergmeijer, heeft gepoogd om „vriend zijnde van de kapitalistengroep, de belangen van deze groep te doen verzoenen met die van de Indische bevolking, wier vriend hij tracht te worden.

Zelfs de wetten der economie zijn er bij gehaald geworden, natuurlijk alleen die, welke in zijn kraam te pas komen. Hoewel hij daardoor als het ware te kennen heeft gegeven van economische verhoudingen geen ver-

stand te hebben, wil ik vooralsnog aannemen, dat ons geacht medelid, de heer Bergmeijer, zijn verstand in deze nog niet geheel verloren heeft.

Als hij de volksverhuizing met verwijzing naar de geschiedenis bepleit, zoowel naar andere landen als naar de steden (met andere landen zal hij wel bedoeld hebben de buitengewesten) dan wil ik nu maar daarlaten dat de economen een anderen naam hebben voor dergelijke transmigratie. Doch dan toont hij wel eenigszins bekend te zijn met economische wetten, dan oppert hij zijn twijfel of het wel mogelijk is om Indië een landbouwend land te doen blijven.

Terloops de opmerking, dat bij verplaatsing naar de steden op het oogenblik, dit voor de bevolking beteekent, dat zij daar komt, enkel om er te sterven. De geboorten- en sterftcijfers der Gemeenten toonen dit overduidelijk aan.

Wanneer de heer Bergmeijer voorts de volksleiders verwijt dat zij aansturen op den ondergang van de eene partij door de andere, dan doet hij net alsof hem de wetten der economie vreemd zijn.

Het zal wel hierin zitten, Mijnheer de Voorzitter, dat de partij ter eenere is de suikerindustrie. Voor deze partij schijnt ons geacht medelid, de heer Bergmeijer veel te voelen, althans meer te voelen dan voor de partij der Indische bevolking, ondanks zijn uitdrukkelijke betuigingen van het tegendeel.

In de economie kan het nu niet anders: de opkomst van de eene groep beteekent de ondergang van de andere.

Als de bevolking zich verplaatsen moet, dan is zij op het oogenblik der verplaatsing de ondergaande partij. De opkomende partij is dan de andere groep, die de verplaatsing veroorzaakt heeft. Deze oorzaak zou kunnen zijn het voldoen aan de wet van de verminderde bodemproductie, een natuurlijke oorzaak waar — behoudens de kunstmatige bodembewerking — niet veel aan te doen valt. Maar de oorzaak van het huidige voedselgebrek is geen natuurlijke oorzaak; althans niet geheel; die oorzaak is in hoofdzaak onnatuurlijk.

Het is de bekende oorzaak, reeds 6 jaren geleden door ons naar voren gebracht, dat de bevolking in haar eigen land niets te vertellen heeft, dat de bevolking geregeerd wordt door vreemden, die hier gekomen zijn met beslist andere bedoelingen dan haar te beschaven.

Men zie maar terug naar de geschiedenis dezer landen. Ik zal niet heel diep op deze zaak ingaan — want dan zal ik moeten wijzen op de dieftachtige manier van regeeren door de Oost-Indische Compagnie, op het regeeren met batige sloten door den Nederlandschen Staat en op meer van soortgelijke doelbewuste benadeelingen van dit land — ik zal mij beperken tot het aantoonen van het verzuim van de koloniale regeering, tengevolge waarvan wij momenteel door voedselgebrek overvallen zijn.

Jaren terug heeft men, doordat gemakkelijk van buiten voedsel te betrekken viel, nagelaten maatregelen te

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

nemen om — den natuurlijken weg volgend — te zorgen, tijdig te zorgen voor een equivalent van hetgeen aan het minderen ging, noodwendig aan het minderen moest gaan, voor een deel het gevolg van bevolkingsaanwas, en voor een ander gedeelte het gevolg van het occupeeren van de meest vruchtbare gronden voor den teelt van andere dan voedingsgewassen.

Men werd zorgeloos in de kringen, waar de lakens werden uitgedeeld, terwijl het uitoefenen van critiek op deze zorgeloosheid toentertijd ten strengste verboden was. Ik behoef niet in herinnering te brengen hoe pas kort geleden door den Assistent-Resident J. E. B. Schmalhausen aangetoond werd, dat het gemiddelde grondbezit op Java in 10 jaar tijd reeds was teruggelopen van 3/4 bouw tot wellicht iets meer dan 1/2 bouw. Het is duidelijk, dat, de progressie van den bevolkingsaanwas in aanmerking genomen, dit gemiddelde grondbezit thans nog veel geringer is. Men bleef echter zorgeloos.

Totdat de oorlog uitbrak en alles onderste boven gekeerd werd. En thans overduidelijk gebleken is hoe Indië van het buitenland afhankelijk is.

Nu tengevolge van die zorgeloosheid Indië in nood verkeert, en vooral ten aanzien van de voedingsmiddelen het niet mogelijk is om in den nood dadelijk te voorzien door het treffen van maatregelen van blijvenden aard, omdat deze maatregelen eerst resultaat zullen opleveren voor de toekomst; nu pas komt ons geacht medelid, de heer Bergmeijer, aandragen met een voorstel, beoogende, twee dingen aan elkander te lijmen, die niet aan elkander te lijmen zijn, en verwijt hij ten onrechte de Regeering dit niet eerder te hebben gedaan, ik bedoel het houden van een conferentie met suikerbelanghebbenden en bevolking, alsof een dergelijke conferentie — en nu praat ik den heer Bergmeijer na — ons een korrel voedsel meer zal kunnen verschaffen.

Neen, geachte heer Bergmeijer, de tijd van confereeren, delibereeren en redeneeren is voorbij. Er moet nu niet worden gebeden, er moet nu worden gewerkt. Alleen door daden, door het onmiddellijk handelen bestaat er kans, groote kans, dat er voedsel komt.

Er moet nu een keus worden gedaan. En ik hoop, dat ons geacht medelid, de heer Bergmeijer bij het doen van zijn keus, het verhaal van den man in de woestijn niet vergeten zal, en dat hij zijn keus zal doen vallen niet op de diamanten, maar op de dadels.

Misschien zal deze keus voor hem moeilijk zijn, omdat zij regelrecht indruischt tegen de opvattingen van zijn partijgenoot, daar op het Plein in den Haag — want, zijn de berichten juist, dan moet de inkrimping van het suikerareaal, waartoe door de Regeering reeds zoo goed als besloten was, weder ongedaan gemaakt zijn door de invloed van den heer Idenburg, en bij deze zou ik van de Regeering gaarne willen vernemen of de zaak zich inderdaad aldus heeft toegedragen — maar ik wil voorloopig nog

vertrouwen hebben in de strikte eerlijkheid van den heer Bergmeijer, die gewis zijn overtuiging geen geweld zal aandoen enkel uit een bekrompen partij-overweging.

Er zijn momenteel twee machten aan het werk, die niet met elkander te verzoenen zijn. De eene is een reeds gevormde groote macht, die zich overal indringt en — blijkende uit de verdediging van het kapitaal door den geachten Directeur van Landbouw op hedenmorgen — zelfs in de Regeering zetelt, en die doende is om ter wille van het gewin aan de bevolking het noodige voedsel te onthouden. De andere is ook een groote macht, zoo niet een grootere, die echter pas begint zich te vormen.

Het zal geheel van de actie van deze zich vormende macht afhangen of de actie van de andere macht al dan niet succes hebben zal.

De verklaring van mijn partijgenoot Tjipto Mangoenkoesoemo is daarom zoo juist, dat hij gaarne steun zal verlenen aan die volksleiders, die straks ten bate van de voedselvoorziening van Indië een oproep zullen doen tot algemeene werkstaking.

Ons geacht medelid, de heer Bergmeijer, die geen s t i k e r-aandeelen heeft, keurt een dergelijke houding af. Want, zoo vroeg hij, van het slapen krijgen wij toch geen korrel voedsel meer? Mijnheer de Voorzitter, vergun mij U te vertellen, dat ik gelachen heb, toen deze onnoozele vraag gedaan werd. Een vraag, die aantoonen moest, dat de steller niet het minste begrip heeft van de wetten der economie.

Maar gelukkig ken ik den slimmen heer Bergmeijer veel te goed. Hij is zoo onnoozel niet als hij zich voordeed.

Van het slapen komt inderdaad geen korrel voedsel meer. Maar het slapen tast de heeren in het doel hunner actie, het kweken van dividend.

De heer Bergmeijer heeft zelf het gedoe van het suikersyndicaat niet sympathiek gevonden, toen het besloot geen suikerriet meer te planten in den tijd dat de verkoopvoornitzichten van suiker heel slecht waren.

Is het dan geen juiste houding om door middel van een even goed werkend wapen de diamantenliefhebbers te dwingen aan den drang tot de verkrijging van dadels te voldoen? En is het dan geen juiste houding om steun te verlenen aan hen, die het gebruik van dat wapen zullen aanbevelen?

De consequentie van de redeneering des heeren Bergmeijer had naar mijn meening moeten zijn, dat hij zich schaaft aan de zijde van mijn zoo ten onrechte door hem afgekeurden partijgenoot, die getoond heeft in zijn rede consequent te kunnen blijven, ook zonder dat het noodig was er uitdrukkelijk bij te vermelden, dat hij geen suiker-aandeelen bezit, noch partijgenooten, die zoo gelukkig zijn om dergelijke aandelen te hebben. Want het is voor de onzen niet noodig dat zoo nadrukkelijk te verklaren.

De geachte Directeur van Landbouw heeft in dit ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

band en met verwijzing naar hetgeen door den heer Bergmeijer terzake opgemerkt is van een bedreiging gesproken, die van de zijde der volksleiders zou zijn geuit, en bracht verder in herinnering de waarschuwing, gedaan door den heer Talma, dat de Regeering alle excessen met gestrengheid zal onderdrukken.

Het is goed geweest, dat de heer Directeur van Landbouw dat gedaan heeft, want nu bestaat er voor mij reden om daarop verder in te gaan.

Ik wil dan beginnen met de vraag te stellen of het proclameeren van een algemeene werkstaking ook door de Regeering gerangschikt wordt onder de excessen, die met gestrengheid onderdrukt zullen worden.

Voorts zal ik gaarne willen vernemen wat de Regeering onder bedoelde excessen verstaat.

Ik ben het bij voorbaat eens, dat excessen onderdrukt moeten worden, bij voorbeeld herhalingen van het gebeurde in Koedoes.

Maar, wanneer de Regeering onder excessen ook rangschikt het organiseeren van de economisch zwakken, die straks door onthouding van arbeid trachten betere levensvoorwaarden te verkrijgen, dan moet ik nu reeds daartegen protest aantekenen. Ook wanneer de organisatie haar actie uitbreidt tot het verkrijgen van meer voedsel, en een dergelijke actie ook al tot excessen wordt geproclameerd dan protesteer ik nu reeds.

Een andere vraag is, of de Regeering ook excessen van de andere zijde met gestrengheid onderdrukken zal. Bij monde van den heer Talma heeft de Regeering dat wel beloofd.

Maar wij merken daar nog zoo goed als niets van. Zoo acht ik het een excès, dat zoo goed als alle handelaars boven de vastgestelde maximumprijzen het voedsel verkoopen.

Welke gestrengheid is aan den dag gelegd bij het onderdrukken van dit excès?

Heelemaal geen gestrengheid, want men blijft naar hartelust op denzelfden weg doorgaan. Hier en daar tracht de Regeering wel door het werpen van Regeeringsvoedsel op de markt de prijzen te doen dalen.

Hier en daar is beslag gelegd op de voedselvoorraden.

Mijnheer de Voorzitter, wanneer gestrengheid was toegepast, dan zoude het niet meer kunnen gebeuren, dat de voedselprijzen hooger zijn dan de vastgestelde maximumprijzen.

Wat dit beteekent voor de bevolking, die — het is erkend, want de Regeering heeft vanmorgen nog een beroep gedaan op de goedheid van de werkgevers — wat dit beteekent voor de bevolking, wier loonen onverhoogd zijn gebleven, behoeft naar mijn meening geen nader betoog.

Tot nog toe heeft de bevolking zich goed gehouden en dit is te wijten, naar mijn meening, aan haar aard — immers de bevolking hier wordt genoemd het zachtvaardigste volk ter wereld, — doch wie waarborgt ons, dat

de aard ongewijzigd zal blijven, wanneer de honderde bevolking dwingt om te voldoen aan de eerste behoefte, n.l. het eten om in het leven te blijven?

Als de bevolking nu tengevolge van de hooge voedselprijzen geen voedsel meer kan koopen en tot excessen overgaat, wie — vraag ik — moet dan met alle gestrengheid gestraft worden, de door honger tot excessen gedreven bevolking of zij, die den honger hebben veroorzaakt?

Het is natuurlijk gemakkelijker om de gevolgen te bestrijden dan de oorzaak weg te nemen. Maar in het belang van de orde en rust, mag ik hier toch wel den eisch stellen, dat de Regeering met gestrengheid alle maatregelen treft, die de oorzaken wegnemen, waardoor tegelijk de gevolgen bestreden worden.

De geachte Directeur van Landbouw heeft mij de vraag gesteld, hoe ik die oorzaak grondig zou kunnen bestrijden. Mij dunkt, Mijnheer de Voorzitter, dat ik op die vraag bereids een antwoord gegeven heb. Het is niet alleen naar mijn meening, maar het is ook de meening van velen, van zeer velen, om de volksorganisatie even uit te zonderen, het is de meening ook van menschen, die ambtenaren zijn van het Binnenlandsch Bestuur, het is ook de meening van den Burgermeester van Semarang, het is ook de meening van vele persorganen, dat tegen opdrijving van voedselprijzen maar dit eene middel bestaat, n.l. de regeeringsdistributie.

„Ja, kijk maar in Holland, daar is op regeeringsdistributie toch ook critiek uitgeoefend“, zoo de geachte Directeur van Landbouw. Accoord, daar twijfel ik niet aan. Maar in datzelfde Holland heeft de maatregel althans dit uitgewerkt, dat met de beschikbare geringe voorraden men door de moeilijke tijden heen gekomen is. Ondanks de smokkelhandel, ondanks de tegenwerking van het publiek.

Toch is daar de bevolking beter ontwikkeld, toch heeft daar de bevolking haar organisaties, die reeds zoo ver gevorderd zijn, dat zij wel hebben kunnen zorgen voor betere leenen in verband met de abnormale duurte. De bevolking daar beseft beter, dat door georganiseerd optreden resultaten te bereiken zijn.

Hier nog niets van dat alles. Hier pas een begin. Er bestaat hier dus veel meer kans, dat tot vandalisme wordt overgegaan, omdat men de fouten op een andere plaats zoekt dan daar, waar de fouten werkelijk zijn.

De geachte Directeur van Landbouw heeft in dit verband zeer ten rechte, om de medewerking van de volksleiders gevraagd, dat zij toch de bevolking wijzen op de juiste oorzaak van het voedseltekort in de geheele wereld. Ik bevind, dat de leiders juist bezig zijn om de bevolking te wijzen op de juiste oorzaak van het voedselgebrek.

Toch daar in Holland de regeeringsdistributie en hier nog steeds een weifelende houding van de Regeering te dien aanzien.

Daar geen ras bij de klasonderscheiding. Minder

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

gevaar dus voor excessen. Hier het samenvallen van ras- met klasonderscheiding, dus meer kans op excessen door verkeerd begripen van den toestand.

Mijn geestverwant, de heer Tjokroaminoto heeft er op gewezen, dat men van beide kanten moet oppassen de gespannen toestand, veroorzaakt door den kettinghandel, niet op de spits te drijven.

Hier dus meer noodzakelijk de regeeringsdistributie, ter opvolging, afdoende opvolging van den goeden raad van den heer Tjokroaminoto.

Ik herhaal: de vrije handel heeft gefaald en zal straks nog meer falen, wanneer het harder nijpt. Dadelijk ingrijpen blijft naar mijn meening noodzakelijk, hetgeen bovendien dit voordeel geeft, dat straks — op het einde van dit jaar en in het begin van het volgend jaar — wanneer de distributie goed functioneeren moet, men reeds voldoende ervaring heeft opgedaan om den dienst goed te laten marcheeren.

„Er zijn groote moeilijkheden aan verbonden”. Alweer accoord, Mijnheer de Voorzitter, maar als de Regeering opium en zout distribueeren kan, dan zal Zij ook wel voedingsmiddelen kunnen distribueeren.

Er behoeft bij de voedseldistributie natuurlijk niet zooveel winst gemaakt te worden als bij de zout- en opiumdistributie. Omgekeerd behoeft op de voedseldistributie geen verlies geleden te worden.

Het resultaat zal in elk geval dan wezen, dat de voedselprijzen niet zoo hoog zullen zijn als dat op het oogmerk is.

Ik kom hierop nader terug en vraag U vergunning, om na mijn wandelingetje weder terug te keeren naar mijn geacht medelid, den heer Bergmeijer.

Deze heer heeft zijn oude methode van strijdvoeren weder toegepast, de methode van het uitspelen van den een tegen den ander. Ik heb deze strijdmethode in de vorige zitting bereids getypeerd, zal daarop dus niet verder ingaan.

Maar wel wil ik het hebben over het citeeren, een andere strijdmethode van ons geacht medelid, die de kunst verstaat om door verkeerd citeeren, aan een artikel een andere strekking te geven dan de oorspronkelijke.

Behalve andere periodieken, moet het nieuwe orgaan mijner vereeniging het thans ontgelden. Ik heb natuurlijk geen bezwaar, dat hier reclame gemaakt wordt voor „De Beweging” en ik hoop met veel succes, waarvoor ik bij deze den heer Bergmeijer gaarne mijn dank betuigen wil. Mijn bezwaar geldt uitsluitend de manier van citeeren, door hem toegepast bij vele en velerlei gelegenheden, zoo ook hier in dezen Volksraad.

Als de heer Bergmeijer juist had geciteerd, en niet eenige zinsneden van hier en daar uit het betreffelijke artikel had voorgelezen, dan zou de geachte afgevaardigde van Kwitang tot de conclusie gekomen zijn, dat het artikel uit „De Beweging” precies hetzelfde beoogt

als zijn redevoering in den Volksraad. Er is één verschil te constateeren — niet in de strekking — dit verschil nl., dat de heer Bergmeijer nog de meening toegegaan is, dat de voedselnood van tijdelijken aard en dus met tijdelijke maatregelen te bestrijden zou zijn, terwijl „de Beweging” vaststelt, dat de voedselnood een langdurige nood is, die zich niet enkel bepaalt tot Indië, maar de geheele wereld omvat, een meening, Mijnheer de Voorzitter, die hedenmorgen door den geachten Directeur van Landbouw gesecondeerd is. Trouwens de schrijver van het artikel is iemand, die veel studie van economie gemaakt heeft, zoodat aan zijn kunde geenszins getwijfeld behoeft te worden.

Als de heer Bergmeijer toch zoo graag van citeeren houdt, waarom dan heeft hij uit dezelfde „De Beweging” niet voorgelezen het protest tegen het gebruik van Christen-brigades om een hongerende Mohammedaansche bevolking in bedwang te houden? Mij dunkt, dat dit op grond van zijn overtuiging wel op zijn weg had gelegen! Nu hij echter zijn plicht verzuimd heeft, haast ik mij dit, ook namens den heer Bergmeijer bij deze te doen.

Er zijn menschen, die beweren, dat de geachte rede naar niet an serieus genomen moet worden. Ik ben niet-tegenstaande dat, van meening, dat de door mij zoo net behandelde redevoering door haar tweeslachtig karakter wel verdient om onder de bijzondere aandacht te worden gebracht van hen, die in deze hebben te beslissen, opdat zij niet verstrikt raken in de netten der tweeslachtigheid van den geachten spreker.

Mijnheer de Voorzitter, een ander, een beter, een oneindig veel beter geluid gaf de rede van onze geachte medeleden, de heeren Gerritzen en Birnie.

Het kapitaal heeft gesproken, het sprak, Mijnheer de Voorzitter, met een aandoenlijke oprechtheid, niet gewend van die zijde, maar desniettemin te waardeeren, ook al was de oprechtheid het gevolg van de bedreiging met winstderving door inkrimping van het plantareaal.

In de rede van het kapitaal sprak heel duidelijk en niet mis te verstaan de in den vorm eener waarschuwing gedane bedreiging terug, dat het Indië den rug zal toekeren.

Het rekende voor ons uit hoe groot de geldelijke nadeelen zoowel voor bevolking als voor land zouden zijn wanneer tot inkrimping werd overgegaan. Het sprak van millioenen guldens nadeel, als ik mij nog heel goed herinneren kan, van 27 millioen.

Het verklaarde de inkrimping voor onmogelijk, omdat de schatkist, die reeds een vlottende schuld van 160 millioen bij de Javasehe Bank heeft staan, die 27 millioen niet zou kunnen betalen, te minder waar het kapitaal door het voeren van een onthoudingspolitiek weigeren zou medewerking te verleenen aan het omzetten van de vlottende schuld in een blijvende schuld.

Het gaf ons een treurig beeld van Indië in de toekomst.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Als het land verstoken zal blijven van het in zijn eigen oog zoo hoogst noodig zijnde kapitaal.

Het vergat echter erbij te vermelden hoeveel voordeelen het reeds uit dit land heeft gehaald, 3 eeuwen lang, Mijnheer de Voorzitter, en ten koste van nameloos leed voor de Indische bevolking, blijkbaar om de aandacht af te leiden van de rechtvaardigheid van het dringende beroep, dat thans door Regeering — helaas na de rede van den geachten Directeur kan ik niet meer van Regeering spreken, maar moet ik den Gouverneur-Generaal noemen — het dringende beroep dan, dat door Gouverneur-Generaal en volk op hem (het kapitaal) gedaan wordt in het belang van de voedselvoorziening.

Het vergat ons te vertellen, hoeveel winst het gemaakt heeft in de laatste 4 jaren, tengevolge van de prachtige prijzen, aangelegd voor de handelsproducten en veroorzaakt door den oorlog.

Ook vergat het te verklaren welk gedeelte slechts van die reuzenwinsten in 's Lands schatkist is gevloeid in den vorm van oorlogswinstbelasting.

Het vergat eveneens extra te vermelden welke prijzen de suiker thans reeds maakt op de markt, die stijgende tendenz blijft toonen.

Het heeft wel jaloezie getoond jegens de transportondernemingen, die, eveneens reuzenwinst gemaakt hebbende, door de Regeering schijnen over het hoofd gezien te zijn, nu het aankomt op winstderving in het belang van de Indische bevolking.

Het heeft ten slotte bij monde van den heer Birnie duidelijke taal gesproken, dit n.l. „Hoe berooid de schatkist er ook moge uitzien, wanneer wij maar uit diezelfde schatkist mogen plukken, de Regeering ons belooft schadevergoeding te zullen uitkeeren aan de door de inkrimping schade lijdende ondernemingen, dan ben ik”, aldus de heer Birnie, „en enkele leden met mij, volkomen gerust gesteld”.

Dat heet, Mijnheer de Voorzitter, liefde gevoelen voor en medelijden hebben met de hongerende Indische bevolking.

Als men dat alles nagaat en bevindt, dat ondanks al dat mooi gepraat de zaak waar het om gaat in wezen een geldzaak is, de zaak van het kapitaal n.l. om zich hoe langer hoe meer te vergrooten, ten koste van alles, ten koste van onze levens, dan, Mijnheer de Voorzitter, moet men wel bitter worden.

In deze stemming doe ik thans aan mijn geacht medelid, den heer Bergmeijer, de vraag of het niet juist en den werkelijken staat van zaken niet goed geteekend is, wat hij n.l. uit „De Beweging” heeft voorgelezen en dat ik hier ter wille van het goede verband herhalen wil:

„Van den Volksraad en bloc is niets anders dan de laffe kapitaalliefde der meerderheid te wachten. Eener meerderheid, die als een koekoek in een vreemd nest zit. En die er uit geworpen moet worden in naam van ons Recht.

Wij verwerpen ook de Bosschasche of anderer suggestie om meelkoeken te bakken voor de bevolking.

Wij verwerpen zelfs een aanbod van buiten om rijst te exporteeren naar Java tegen permanent behoud van het suikerareaal, omdat de honger hier periodiek wordt en wij telken jare zullen eischen dat de suiker zal wijken voor de rijst.

Wij steunen van aller harte de volksactie”.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, vergun mij den heer Bergmeijer te vragen, wat hij in het door mij aangegeven verband op het tweemaal geciteerde gedeelte uit het artikel van „De Beweging” nog te zeggen zal hebben.

De Indische bevolking heeft eeuw op eeuw gebeden en gewerkt. En wat is het resultaat daarvan?

Indië heet een rijk land en toch is Indië's bevolking arm. En thans heeft Indië's bevolking honger. Onthoudt, mijne heeren wat dat zeggen wil: honger hebben.

En wat is het antwoord van hen, die door Indië rijk, schatrijk zijn geworden?

Het antwoord hebben wij heden morgen bij monde van den geachten Directeur van Landbouw vernomen. Dit antwoord somde op, wat het kapitaal voor Indië zou hebben gedaan. Het ging de geschiedenis van het Indische budget na van af den tijd van Daendels tot en met heden. Het bevond, dat dat budget van 5½ miljoen gestegen is tot ruim 400 miljoen. Het bracht in herinnering den zegenrijken tijd — ja, Mijnheer de Voorzitter, ik wist niet wat ik hoorde toen ik uit den mond van den geachten Directeur van Landbouw het bijvoeglijk naamwoord zegenrijk vernam — dus den zegenrijken tijd van het gedwongen cultuurstelsel, toen Indië's budget 68 miljoen bedroeg.

Uit regeeringsmond is — ondanks de ontkenning van die zijde, dat met het kapitaal gecoquetteerd wordt — thans datzelfde kapitaal, hetwelk zoo zegenrijk voor Indië zou hebben gewerkt, zóó hemelhoog geprezen, dat naar het mij voorkomt uit de te dien opzichte gehouden rede door den Directeur van Landbouw, zonder kans op het maken van fouten, geconcludeerd kan worden, dat de Regeering in deze wel degelijk partijdig is. Dat de Regeering wel degelijk met het kapitaal coquetteert.

Mijnheer de Voorzitter, wat beteekent dan die oratio pro domo van den geachten Directeur van Landbouw? Wat beteekent dan het oprakelen van de geschiedenis, met volkomen negatie van de gevolgen, welke de bevolking ondervonden heeft van de verschillende stelsels, die hier in dit land toegepast zijn, alle ter bevrediging van de hebzucht van het kapitaal?

Mijnheer de Voorzitter, de tijd heeft mij ontbroken om gedocumenteerd met een volkomen tegenspraak van hetgeen hier hedenmorgen gezegd is, voor den dag te komen.

Op zulk een wending van het voedseldebate heb ik niet gerekend. Anders hadde ik mij daarop voorbereid. Anders was ik met volledig materiaal in den Volksraad gekomen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Dan, Mijnheer de Voorzitter, zou ik U hebben kunnen verhalen van de zegenrijke gevolgen, die het kapitaal in deze landen hebben gebracht sedert den Indischen Compagniestijd, toen men hier kwam, enkel en alleen met het uitsluitend doel — let wel uitsluitend doel — om uit dit land te halen wat er te halen viel, uit den tijd van de batige sloten, toen het moederland Indië regeerde enkel en alleen omdat het regeeren voor het moederland zoo veel winst opleverde, het moederland bewaarde voor een staatsbankroet, het gevolg van den oorlog met België, uit den huidige tijd, den zoogenaamd ethischen tijd, nu niet het moederland qua land, doch een deel van de inwoners van datzelfde land, een gering deel, precies hetzelfde deden, (alleen de manier waarop is gewijzigd, is verfijnd, het principe is echter ongewijzigd gebleven) precies hetzelfde deden als hun voorouders, die — om een uitdrukking uit een Christelijk Hollandsch weekblad te gebruiken — even orthodox als roofziek waren.

De geachte Directeur van Landbouw schijnt vergeten te zijn, dat hij daar als Regeeringsgemachtigde stond, toen hij het kapitaal in verdediging nam. Hij heeft aanleiding gegeven tot de omstandigheid, dat de Regeering het vertrouwen der bevolking niet zal kunnen terugwinnen. En deze toestand zal blijven bestaan, zoolang hij daar als gemachtigde der Regeering staat en in verzuim blijft zijn eigenaardige houding ten aanzien van het kapitaal te wijzigen.

Mijnheer de Voorzitter, wat in het vat is verzuurt niet. Ik zal nog gelegenheid vinden, om op deze materie breedvoerig terug te komen, in de eerste gewone zitting van den Volksraad in dit jaar, bij voorbeeld.

Op het oogenblik kan ik mij ertoe bepalen mijn van morgen gedane vraag te herhalen:

Van waar is het Hollandsche kapitaal voor het allergrootste gedeelte gekomen en waar zijn de honderden, neen duizenden millioenen van Indië gebleven?

Ik herzeg: Indië is rijk en toch is Indië's bevolking arm. Thans lijdt Indië's bevolking honger.

Wanneer volksleiders over deze en meer dergelijke vragen nadenken, dan doen zij dat niet uit jaloezie op de reuzenwinsten van het nooit te verzadigen kapitaal, gelijk de geachte heer Birnie geliefde te beweren, maar dan geven zij gevolg aan hooge, zeer hooge, buiten het bereik van het begripsvermogen van den geachten opmerker liggende idealen, een waarvan stellig luidt: Hoe Indië's rijkdom voor Indië zelf te behouden en in het belang van Indië's bevolking aan te wenden!

Met een zoogenaamde poging om het belang van Indië's bevolking te behartigen wordt van de zijde van het kapitaal tegengewerkt de welgemeende poging van den tegenwoordigen Gouverneur-Generaal (in dit verband de derde eerlijke Gouverneur-Generaal sedert Pieter Both, Mijnheer de Voorzitter) om Indië's bevolking niet over te

leveren aan de ergerlijke zelfzucht van het kapitaal, die den eigen zilverhonger wenschte te stillen nog vóór den voedselhonger der onzen.

Brulde men destijds niet, toen uitvoerverboden uitgevaardigd werden op eenige handelsproducten, met het doel om uit de rijstproducerende landen voedsel voor Indië te kunnen bekomen? Een maatregel, thans door den heer Gerritzen aanbevolen en die destijds uitvoerbaar was, omdat de Hollandsche scheepvaart toch al ontwricht was.

Men is door winstbejag zoo zeer verblind, dat men niet geschroomd heeft, om toen en nu den vertegenwoordiger van het Nederlandsche gezag in deze landen in moeilijkheden te brengen, nog erger, om dat gezag te ondermijnen.

Ik heb hier op het oog de minderwaardige perscampagne, die gevoerd is tegen den huidige Landvoogd, de campagne van de pers, die bij de suiker belang heeft, met name het Soerabajaasch Handelsblad. Voorts de campagne tegen de Indische Regeering gevoerd door de suikerbelanghebbenden, die hun invloed aanwenden op den Minister van Koloniën, helaas met te verwachten succes, ofschoon men daar in Holland van den werkelijken toestand in Indië niet op de hoogte is.

Een minderwaardige campagne, Mijnheer de Voorzitter, wijl ingegeven door winstbejag, door niets anders, met volkomen negatie van de levensbelangen der bevolking, van onze levensbelangen. Geen edel motief dus.

Ik heb andere, wel degelijk edele motieven voor mijn strijd tegen het systeem van regeeren in mijn vaderland. Het zijn dezelfde motieven, Mijnheer de Voorzitter, die hier in dezen Raad applaus hebben uitgelokt toen zoowel uit Uw mond als uit dien van den Regeeringsgemachtigde het krachtige protest kwam tegen de annexatieplannen van België.

Mijn rede voortzettende, kom ik van zelf weer terug op de opvattingen van ons geacht medelid, den heer Gerritzen, den afgevaardigde voor . . . . . ja, waar voor eigenlijk. Ik zal maar zeggen voor het bank-kapitaal.

Ik wil dan beginnen met hulde te brengen aan een deel van het betoog van bedoelden afgevaardigde. Een oprecht en eerlijk getuigenis van hulde voor de wijze en den vorm van diens voordracht. Voor de zakelijkheid waarnaar hij gestreefd heeft.

Het spijt mij dan ook ontzettend, dat ik die hulde niet tevens kan uitbreiden tot den inhoud van het betoog. Niet zoo zeer tengevolge van de conclusie, waartoe de geachte spreker gekomen is, dan wel naar aanleiding van den weinigen ernst, waarmede het betoog opgezet is. Dit had ik, om U de waarheid te zeggen, Mijnheer de Voorzitter, van die zijde het allerminst verwacht.

Als ik den heer Gerritzen goed begrepen heb, dan heeft hij aan de regeering dezen raad gegeven nl. om Engeland en Frankrijk door een uitvoerverbod op ben-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

zine, residu, kinine en kinabast te dwingen aan Indië voedsel van ongeveer gelijke waarde te leveren uit beider rijst-produceerende koloniën.

Ik heb reeds in herinnering gebracht, dat deze maatregel destijds door de Regeering getroffen was, toen dat mogelijk bleek onder in dien tijd geldende omstandigheden.

Ik twijfel er aan of de omstandigheden van heden het toepassen van denzelfden maatregel mogelijk zullen maken.

Ons geacht medelid, de heer Gerritzen schijnt over het hoofd gezien te hebben, dat hij zich hierbij begeven heeft op een van de moeilijkste gebieden der politieke economie. Maatregelen als door hem voorgesteld toch zouden rechtstreeks noodlottig kunnen worden voor dit land.

Ondanks de vredesconferentie en den op te richten Volkerenbond geldt nog immer de macht van den sterkste. Dit zal een ieder toch al duidelijk gebleken zijn.

Waar de practijk ons geleerd heeft, dat de groote mogendheden, die „voor de democratie en de kleine naties” in den oorlog gegaan heeten te zijn, niet hebben teruggedeeind zelfs voor een gefingeerd recht van agarie tegenover de kleine naties, daar behoeft, naar het mij voorkomt, de heer Gerritzen er niet op te vertrouwen, dat niet andere in het internationale verkeer der staten reeds volkomen erkende rechten van wederverging en van dwang zullen worden toegepast, straks wanneer een kleine natie als Nederland den moed zal gaan toonen, om de groote mogendheden te belemmeren in hun taak „van het uitvechten van de zaak der democratie en der vrijheid van de kleinen”.

Wat dit voor Indië zou kunnen beteekenen, wordt reeds duidelijk, indien enkel het verbod van steenkool-export door de geallieerden zou worden uitgevaardigd, nog niet eens gesproken van de vernedering der nationale eer, wanneer de opengooiing van de Nederlandsch-Indische havens door de geallieerden kortweg werd bevolen.

Wanneer dus wederverging door de groote mogendheden werd toegepast, dan zou de Nederlandsche scheepvaart veel zwaarder getroffen worden dan ooit de suiker door inkrimping van het plantareaal kan worden getroffen.

Dan zou de gemeenschap daardoor veel angstiger bedreigd worden dan zij ooit bedreigd kan worden door het verlies van wat millioenen, zoo al, door de inkrimping van het suikerareaal.

Ik behoef hier niet verder op in te gaan. De heer Gerritzen zal zelf wel reeds begrepen hebben hoe verkeerd zijn advies aan de Regeering geweest is.

Even ongelukkig is zijn raad geweest om maatregelen te treffen tegen het opdrijven van de vrachten door de scheepvaartondernemingen. Toen de heer Gerritzen

hierover sprak, heb ik den heer Koning stil zien glunderen. Want deze wist het ook wel, hoe verkeerd deze raad was.

Ik ben geenszins van plan om de transportondernemingen in bescherming te nemen. Maar ik kan niet nalaten er op te wijzen, dat de raad onvoldoende rekening heeft doen houden met de huishouding van de internationale gemeenschap.

De verkeerseconomie maakt duidelijk, dat voor de beoordeeling van de verhoudingen tot de instellingen van internationaal-economisch karakter, andere wetten in acht genomen moeten worden dan bij voorbeeld bij de beoordeeling van nationale industriën.

Druk op vrachttarieven van regeeringswege zou of tengevolge hebben een tarievenoorlog, waarvan het einde en het leed niet te overzien zouden zijn, of — wat waarschijnlijker is — een bakzeil halen te weeg brengen van den Nederlandschen vrachtaarder, zoo deze niet zelf in groote combinaties zou treden met buitenlandsche maatschappijen, wier schepen zich — gelijk van zelf spreekt — aan den druk zouden onttrekken.

Het is nu eenmaal niet mogelijk om bij voorbeeld de Japansche bodems voor te schrijven een vermindering van de vrachtprijzen.

Wij zouden dan het eigenaardige verschijnsel te bewonderen krijgen, dat Nederlandsche schepen de vrachtaart bedreven tusschen Japan en Amerika, terwijl Japansche stoomers het vrachtverkeer op Nederlandsch-Indië op zich namen.

En wij hadden behalve de bewondering over de wegen der economie, ook nog de vrees door te maken, dat er in het geheel geen voedingsmiddelen meer naar Indië werden gebracht.

Er was in de rede van den heer Gerritzen nog een derde economische aangelegenheid, welke behandeling aangetoond heeft, dat men zeer goed een gestudeerd man en een vertegenwoordiger van het groot-kapitaal kan zijn, zonder nochtans voldoende kennis te bezitten van de practische staathuishoudkunde.

Ik bedoel hier het voorstaan door den heer Gerritzen van het standpunt, dat de gemeenschap de verliezen van de suiker behoort mede te dragen, wanneer in het belang van die gemeenschap tot inkrimping van het suikerareaal overgegaan moet worden.

Voor dit speciale geval zou ik het standpunt van mijn geacht medelid wel willen onderschrijven, Mijnheer de Voorzitter, bijaldien daartegenover stond de toezegging van de suikerindustrie, dat nagerekend worden zal welke extra-winsten er door die industrie werden gemaakt door invloeden buiten den wil der industrie gelegen, en bijaldien die extra-niet-verdiende-winst ten volle aan de gemeenschap uitgekeerd werd.

Er kan in tijd van nood — en wie zal een dreigenden hongersnood niet nood noemen — geen sprake zijn van

Bespreeking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

een schadeloosstelling van diegenen, die door noodmaatregelen getroffen worden.

Wanneer de nood oorlog is, legt de staat zelfs wel beslag op het leven van den burger, niet alleen, maar méér op zijn eigendom.

Zou men er dan ook toe komen om in de parlementen den staat lastig te vallen met verzoeken om schadeloosstellingen?

Noodrecht wettigt heel veel.

Een noodmaatregel als de inkrimping van het suikereareaal, opdat er voldoende voeding zij en de rust en de orde in den staat gehandhaafd blijven — ook ten voordeele van de suikerindustrie, welke zeer zeker niet het minst te lijden zou hebben van onrust en vredeloosheid — zulk een noodmaatregel moest door de suikerindustrie en het suikerkapitaal zelfs worden begrepen als een bescherming ook van die industrie en dat kapitaal zelf.

Wanneer door het uitblijven van maatregelen om de rust en de orde te bewaren — onder deze maatregelen versta ik niet uitsluitend het zenden van politie en militairen naar de streken, waar honger wordt geleden — hongerrevoluties zouden plaats hebben, gelijk zij uit de geschiedenis van dit uitgeplunderde land inderdaad reeds voldoende bekend zijn, — Mijnheer de Voorzitter, men denke even met afschuw terug aan den tijd van het doemwaardige èh, ik bedoel zegenrijke cultuurstelsel — wanneer dan de fabrieken werden vernield, millioenen aan bouwwerk, machinerieën en rietaanplantingen te loor gingen, zou dan kapitaal en industrie ook bij de Regeering komen aankloppen met verzoeken om schadeloosstellingen?

Mijnheer de Voorzitter, het standpunt, dat de schatkist de schade van de inkrimping zou moeten dragen, de inkrimping bedoeld als een noodzakelijke en tijdelijke, zij het zeer lange tijdelijke maatregel, dat standpunt is absoluut verkeerd.

Hier is immers geen kwestie van onteigening.

Er is geen eigendom, dat onteigend moet worden.

Er is slechts een vergunning, welke moet worden ingetrokken, omdat de orde en rust in het land zulks noodig maken.

Er is het vernietigen van een huurovereenkomst, hetwelk toch zoo vaak geschiedt door zoo vele staten en waarvan wij in de afgelopen jaren voorbeelden te over hebben gehad.

Men denke slechts aan de inkrimping van de huur-renten der huiseigenaren. Als deze door de noodzaak getroffen groep van huisjesmelkers ook eens bij de Regeering om schadeloosstelling zou komen aankloppen, welke houding zou dan de heer Gerritzen ten opzichte van deze groep moeten aannemen?

En verder de inkrimping van de steeds naar boven gaande prijzen der voedingsmiddelen?

Is de heer Gerritzen wellicht ook van meening, dat de

rijsthandelaren schadeloosgesteld moeten worden ten laste van de schatkist?

Nogmaals, Mijnheer de Voorzitter, er is van onteigening geen sprake.

Het is immers voor de Regeering ook mogelijk, om de dag- en nachtregeeling van het water te herzien, zoo te herzien, dat de rijstvelden al het beschikbare water zullen hebben en de rietvelden niets, omdat — ondanks alle kapitaalrechten der wereld — het voedsel vóórgaat, voor moet gaan bij suiker, hetgeen voor de industrie dan zou beteekenen niet 25% inkrimping, maar stopzetting van het geheele bedrijf.

Ons geacht medelid, de heer Oetoyo, heeft dat zoo leuk gezegd: Goed, geen inkrimping van het plantareaal, maar al het water voor de rijst.

Zie, Mijnheer de Voorzitter, dat is er allemaal. En er is juist niet dat, wat de heer Gerritzen meent: de noodzaak voor de Regeering om schadeloosstelling te betalen aan een enkele groep der burgerij, waar de gansche gemeenschap reeds schade lijdt door de omstandigheden, door den nood.

Wat de heer Gerritzen wil, dat is een reeds lijdende en schade dragende gemeenschap bovendien nog schade te doen vergoeden aan een deel van die gemeenschap, welk deel niet bereid is om in het algemeen belang offers te brengen — ik herzeg: wat de heer Gerritzen wil is geheel in strijd met recht en eerlijkheid.

Dat is economisch absurd, Mijnheer de Voorzitter.

De Regeering is stellig over die bedreiging, dat men schadevergoeding zal eischen, niet ongerust. Want het is maar een bedreiging, meer niet.

Dat ik niettemin dezen onredelijken eisch een afzonderlijke behandeling mijnerzijds heb waardig gekeurd, moet hieraan worden toegeschreven, dat men in den Volksraad en ik hoop ook daarbuiten, het karakter van de bedreiging als leelijke bedreiging zal doorzien.

Te leelijker is de bedreiging waar daaraan gekoppeld werd de andere bedreiging, dat het kapitaal van belegging in Indië zal worden afgeschrikt.

Dergelijke obstructie en sabotage van de zijde van het kapitaal zal, naar ik vertrouwen mag, de Regeering evenmin angstig maken. Ik hoop, dat ook dit excès de Regeering met alle gestrengheid zal weten te onderdrukken. Want het is volkomen in strijd met het karakter van het kapitaal om obstructie en sabotage op dergelijke wijze uit te oefenen.

Bedreiging van het leven zelfs weerhoudt het kapitaal niet. Laat staan de vermindering van wat dividend, waarop de inkrimping feitelijk neerkomt, en waarop niet genoeg de aandacht gevestigd kan worden, een dividend, dat na de vermindering nog altijd grooter zal zijn dan uit menige andere streek der wereld te halen is.

Het kapitalistische karakter van den Hollandschen burgerman is te over bekend dan dat het noodig is om dit karakter alsnog te typeeren.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Toch schijnt het nog noodig te zijn — en deze noodzakelijkheid is duidelijk gebleken na de rede van den geachten Directeur van Landbouw op heden morgen — het schijnt noodig te zijn zich aan een beschouwing te dien aanzien te wijden, daar men getracht heeft de goe-gemeente vrees in te boezemen door de bedreiging, dat het kapitaal van Indië wegblijven zal.

Ik wil herinneren aan het beroemde woord van den Hollandschen burger-koopman Van Bijlant, die, verweten dat hij wapens en ammunitie leverde aan Antwerpen, welke stad door Frederik Hendrik werd belegerd, en aldus het leven van zijn eigen landgenooten bedreigde, antwoordde:

„Een koopman haalt de winst, waar hij die krijgen kan. Als ik voor winst naar de hel moest zeilen, dan waagde ik er het verbranden mijner zeilen aan”.

Zoo is het, Mijnheer de Voorzitter, het kapitaal zal ook hier er het verbranden van zijn zeilen aan wagen. Maar het zal blijven zeilen op Indië, dat niet alleen geen hel is voor het kapitaal, maar dat ook, en wel ten onzen nadeele, helaas al te lang een hemel is geweest voor het vreemde hier belegging zoekende kapitaal, waarvan de betekenis, ook door den geachten Directeur van Landbouw, zoo overdreven gewichtig wordt voorgesteld.

Gevangenisstraf en galeikwelling, moord zelfs heeft den Hollandschen vrachtaarders niet weerhouden telkens weer naar Lissabon te zeilen in hun Europeesche vrachtaart. Geheele vloten werden er door Spanje in beslag genomen. Welaan: men bouwde nieuwe vloten.

En zoo zal het ook hier gaan. Want dividend van 75% areaal is nog altijd groot genoeg om de hebzucht te prikkelen tot energie-ontwikkeling.

Ja, dat woord van Van Bijlant. Dat ergerlijke woord, jammer genoeg, dat wij datzelfde woord hier weer hebben moeten vernemen.

Want wat ons door den heer Birnie werd voorgesproken, Mijnheer de Voorzitter, dat was in zijn dor en ellendig cynisme niets minder dan de herhaling van het gemeene woord van Van Bijlant, die ammunitie leverde aan de vijanden der zijnen.

Wie met dergelijke argumenten hier tegen de inkrimping heeft moeten strijden, die heeft — zoo wil het mij voorkomen — zijn zaak geschaad.

Het is geen edele zaak, die met dergelijke middelen wordt gediend.

Mijnheer de Voorzitter, de heer Gerritzen heeft hier ook gesproken van de schadedelging bij averij-grosse, bedoeld natuurlijk om te bepleiten, dat schadevergoeding door de gemeenschap dient te worden uitgekeerd.

Ik zal in den geest blijven en toch tot een tegengestelde conclusie komen.

Wanneer bij averij een noodhaven moet worden aangedaan — dit voorbeeld, Mijnheer de Voorzitter, lijkt mij juist dan dat van het werpen over boord van een deel

der lading, immers het heeft gestormd in de wereld en de wereldstorm is nog niet uitgeraasd — dan behouden zich de reederijen voor om geen schadevergoeding aan de benadeelden te geven.

Zij beroepen zich op force majeure en hoogerhand.

Welnu, het Indische schip van staat heeft averij. Er zijn rampen van hooger hand. Het stormt in de wereld. Er is force majeure. Spaansche griep en cholera en koorts en droogten en de rest hebben ons thans gevoerd tot het overwegen van het binnenlopen in een noodhaven. De kapitein heeft daartoe besloten, doch door invloed van boven hem gestelden heeft hij het besluit tijdelijk moeten opschorten. Wij staan thans vóór een noodhaven en zijn nog aan het overwegen: Zullen wij binnenvaren of niet. Met de kans, dat het geheele schip vergaat, nadat de bemanning eerst mouterij zal hebben gepleegd.

Mijnheer de Voorzitter, het is duidelijk, dat naar het eigen, heel aardig verzonnen voorbeeld van den heer Gerritzen er geen sprake van schadeloosstelling is, in beide gevallen niet, noch in het geval dat het schip verloren gaat, noch in het geval, dat het schip behouden blijft, nadat het veilig een noodhaven binnengevaren is, totdat beter weer zal zijn gekomen.

Ik meen te hebben aangetoond, dat de eisch tot schade-loosstelling voor behandeling niet vatbaar is.

Van de 27 millioen schade, die de schatkist tengevolge van de inkrimping zou hebben te lijden, blijven er naar de berekening van den heer Gerritzen zelf, maar 15 over.

Ons geacht medelid, de heer Cramer, heeft reeds met niet te weerleggen argumenten aangetoond, dat de schatkist die schade nog wel zal kunnen dragen.

Ik heb er slechts aan toe te voegen, dat wij nog een vlootfonds hebben, dat zoo noodig aangesproken zal kunnen worden. En voor het doel om Indië's bevolking van voedsel te voorzien, zal wel niemand er aan willen twijfelen, dat aanspreking van bedoeld fonds zonder bezwaar moet plaats hebben, als werkelijk blijkt, dat ter bestrijding van de kosten der voedselvoorziening geen andere bronnen van inkomsten aangeboord kunnen worden.

Het laat zich denken, dat een richtig huishoudelijk beheer niet beheerscht kan worden door een opvatting, dat men fondsen voor het stillen van den honger niet mag opdienen uit een fonds, dat geen practisch dadelijk nut heeft en dat later weder kan worden aangevuld wanneer de toestanden zich genormaliseerd hebben uit de meerdere inkomsten van den staat, wanneer zijn bevolking zich niet meer door ondervoeding zal geteisterd zien.

Maar gelukkig zijn er nog andere bronnen van inkomsten.

De heer Gerritzen zelf heeft immers aangegeven waar de meerdere inkomsten van den staat kunnen worden gevonden. Inderdaad veel meer dan 15 millioen, zoo men wil.

De heer Gerritzen heeft dat niet zoo bedoeld, dat geef

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tecuwen.)

ik toe. Maar toch ben ik hem er dankbaar voor, dat hij ons er op gewezen heeft hoezeer de groote scheepvaartmaatschappijen buiten schot zijn gebleven. Hoe zeer het onbillijk is, dat zij met het opdrijven harer vrachten ongehinderd konden voortgaan, aannemende dat dit werkelijk het geval was.

Dat is onbillijk. Daarin sta ik volkomen bereid mij te scharen aan de zijde van den heer Gerritzen. En ik voel ook volkomen hoezeer het noodig is aan die onbillijkheid onmiddellijk een einde te maken.

Ik ben er van overtuigd, dat de geheele Volksraad, ook de heer Koning, het met mij eens zal zijn, dat die overmatige winsten der groote stoomvaartmaatschappijen nog veel meer getroffen dienen te worden door een belasting op de oorlogswinst, die nog altijd gemaakt wordt.

Zie, daar is de weg. Niet het drukken der vrachten, waardoor een economische warboel zou worden geschapen in de verkeerstoestanden. Maar in den vorm van zeer veel vermeerderde winstbelastingen, welke dan de nationale industrie kunnen treffen zonder haar positie ten aanzien van de internationale verhoudingen te schaden.

Met den heer Gerritzen geef ik mijn stem aan elken regeringsmaatregel, welke daarop gericht zal zijn.

En natuurlijk strekke zich de verhooging, de aanzienlijke verhooging van de winstbelasting uit over alle andere instituten van handel, verkeer en nijverheid, welke daarvoor in aanmerking komen.

Er is geen gedachte aan, of reeds langs dien weg zouden de 15 miljoen in de berekening van den heer Gerritzen gevonden worden.

Maar er zullen geen 15 miljoen noodig zijn.

Dit cijfer is reeds beduidend lager, gebaseerd op de onomstootelijke feiten van meerdere productie van den eerstklassigen terug te geven bodem, terwijl niet voor tegenspraak vatbaar is de stelling, dat de grootere productiviteit van den betergevoeden arbeid straks ook weer langs de wegen der indirecte belastingen en/of langs den weg van meerdere energie-ontplooiing eener algemeene nationale bedrijvigheid, een toename aan belastinggelden zal doen waarnemen, terwijl voorts in acht te nemen is, dat bij hongersnood een zeer aanzienlijke en bedenkelijke belastingvermindering niet zal kunnen uitblijven, ongeacht nog de kosten van bestrijding der hongerrelletjes, die door het tegengaan van den honger niet uitgegeven zouden behoeven te worden.

Ik ben wel geen financiële kracht, Mijnheer de Voorzitter, maar mijn gezond verstand zegt mij, dat de schatkist niet veel schade van de inkrimping zal hebben te ondervinden als er — gelet op hetgeen ik te dien opzichte aangevoerd heb — al van schade gesproken zou kunnen worden.

Rest nog de moeilijkheden, die althans volgens den heer Gerritzen, en ook volgens buitenstaanders, zich zouden voordoen bij het aangaan van een leening ter afdoening van de vlottende schuld, groot 160 miljoen plus het te

kort op de gewone middelen van het loopende jaar, groot 38½ miljoen.

Die moeilijkheden bestaan. Maar — en dat schijnt weer vergeten te zijn, daarom vestig ik de aandacht hierop — die moeilijkheden blijven bestaan, ook al zou niet tot de inkrimping van het suikerareaal worden overgegaan.

De leeningskwestie op zich zelf behoort hier niet thuis.

Straks, wanneer wij geroepen zullen worden om te oordeelen over de begroting 1920, zullen wij ongetwijfeld ampel tijd hebben ons te verdiepen in het zoeken van de oplossing om uit de moeilijkheden te geraken.

Enkel wilde ik er hier op wijzen, dat de heer Gerritzen een te doorzichtig appèl heeft gericht aan onze onbekendheid op het gebied der financie-wetenschap, toen hij sprak van een moeilijk te sluiten leening.

Want zooveel begrijp ik er zelf van, Mijnheer de Voorzitter, dat zoo'n uitspraak mij althans niets zegt, wanneer ik niet tevens verneem de voorwaarden, het karakter van de leening.

Ik voor mij geloof, dat men nog wel zulke voorwaarden zal kunnen bedingen, niet ten nadeele van ons land, welk land ongetwijfeld rijke waarborgen bezit in zijn onvervreembare hulpbronnen, dat de leening wel een graag gezocht beleggingspapier zal opleveren. En daarmee zouden dan de moeilijkheden uit den weg zijn geruimd.

Het spijt mij, dat de heer Gerritzen, als de vertegenwoordiger van het groot-kapitaal, de leeningskwestie in het debat heeft gebracht en het debat daarmee heeft vertroebeld. Het spijt mij voor den heer Gerritzen.

Want de leeningsaangelegenheid heeft, nog eens, met de inkrimping niets uit te staan.

Wel echter is het cijfer van 160 miljoen, plus 38½ miljoen geschikt om de goe-gemeente, die van financie-wetenschap nog minder verstand heeft dan ik, dan de leden van den Volksraad in het algemeen, een heiligen schrik op het lijf te jagen.

De heer Gerritzen had dat mogen weten.

En dan had hij voorzichtiger moeten zijn met dergelijke dikke sommen, die tot de zaak niet toe- of afdoen, in het debat te werpen.

Mijnheer de Voorzitter, heb ik tot dusverre mij bezighouden met den besten spreker van de rechterzijde op het gebied van de voedselpolitiek, ook een anderen spreker van dezelfde zijde zal ik even gaarne te woord willen staan, al zal dit uiteraard heel kort kunnen zijn, omdat lang stilstaan bij dezen spreker mij niet strikt noodig voorkomt.

Ik wil het hebben over de opmerking, die ons geacht medelid, de heer Schmutzer gemaakt heeft naar aanleiding van de door de Radicale Concentratie hier ter stede gehouden meeting met het onderwerp: Rijst of suiker.

Uit het feit, dat de meeting is gehouden, voordat de Volksraad zijn zittingen aangevangen heeft, meende de heer Schmutzer de gevolgtrekking te mogen maken, dat

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

de daar behandelde aangelegenheid zich buiten het bereik van de aanwezigen bewogen heeft, en dat de aangenomen motie niet ernstig te nemen is, wijl ook de kwestie zelf een politieke vertroebeling heeft ondergaan. Ook de geachte Directeur van Landbouw deelt deze meening en heeft haar van morgen kenbaar gemaakt.

Hoewel ik niet op de meeting aanwezig was, ben ik van gevoelen dat ik hierbij wel verklaren mag, dat de heer Schmutzer niet het recht had om zoo kleincorend over het werk van de radicale concentratie te spreken.

In twijfel trekkende de juistheid van de meening des heeren Schmutzer, of een meeting persé na afhandeling van een zaak behoort te worden gehouden, om in het oog van den geachten opmerker ernstig te zijn, zou ik hetzelfde verwijt even goed kunnen richten tot de suikerbelanghebbenden, die — als er van vertroebeling gesproken zou mogen worden — aan hetzelfde euvel mank gaan, doordat ook zij, voordat de Volksraad aan het vergaderen was, neen nog erger zelfs, voordat er sprake van was, dat de Volksraad zou vergaderen, reeds een aanvang hebben gemaakt met het maken van propaganda tegen de voorgenomen inkrimping van het suikerareaal.

Hebben deze propagandisten toen misschien ook rekening gehouden met de belangen van de bevolking? Wisten zij toen al met zekerheid, dat er voldoende voedsel zou komen, zoodat inkrimping van het plantareaal niet noodig zou zijn? Of waren het de hooge suikerprijzen, die de heeren in actie hebben gebracht? Toen er niet veel hoop bestond op verbetering van den slechten toestand voor suikerondernemers, besloten zij toch al tot vrijwillige inkrimping? Gaven bij dat besluit soms ook de belangen der bevolking den doorslag?

Het schijnt van niet. Want volgens mededeeling van den heer Schmutzer zelf, zoude in enkele suikerstreken de bevolking er om hebben gevraagd om suikerriet te planten. Ook de geachte Directeur van Landbouw heeft hierop gewezen. Geen wonder.

Dit verzoek zal bedoelde bevolking wel hebben gedaan, m.i., omdat zij niet anders handelen kon, zoo afhankelijk zijn zij reeds geworden van de betrokken suikerondernemingen.

Zijn de gronden misschien geheel onverwachts aan de bevolking teruggegeven?

Het waren, zoo de heer Schmutzer verder, de kleine grondbezitters, die zoo gaarne riet in plaats van voedingsmiddelen wilden planten.

Dit geeft een hoop te denken, Mijnheer de Voorzitter, en verklaart heel duidelijk de reden waarom de bevolking zoo abnormaal deed. Zij zou van wege het geringe grondbezit niet in staat zijn om uit den grond te halen zooveel als noodig is om in het leven te blijven. Zoo afhankelijk is zij reeds van de suikerindustrie, dat zij moeilijk het karige loon, het onverhoogd gebleven loon, dat zij van die industrie ontvangt, missen kan.

Hieruit zou ik de gevolgtrekking kunnen maken, dat

de suikertindustrie misbruik maakt van de slechte omstandigheden, waaronder de hier bedoelde bevolking verkeert.

Daarvandaan, dat de grondhuren — dank zij ook het voorschot en het omkoopsysteem — zoo hoog hebben kunnen blijven, terwijl de exploitatie-inkomsten schitterend zijn geworden,

Het lijkt mij noodzakelijk, dat een onderzoek terzake wordt ingesteld, en dat maatregelen genomen worden, die deze kleine grondbezitters moeten beschermen tegen willekeur van de zijde der grondhuurders.

Van de zijde der politieke vereenigingen dient ook ingegrepen te worden door die kleine grondbezitters te organiseeren om ze sterk te maken, zoowel tegen de woekerende eigen landgenooten, genoemd door den heer Schmutzer, als tegen het uitzuigende buitenlandsche kapitaal.

De heeren van de overzijde hebben in de voedselkwestie zich dus ook niet onbetuigd gelaten. Zij zijn begonnen met de voedselkwestie te vertroebelen. Zij hebben het vraagstuk: Rijst of suiker eveneens in behandeling genomen, en hebben actie gevoerd pro suiker.

Met hetzelfde recht neen met meer recht dan zij, hebben de belanghebbenden bij rijst met hun actie daarna pas een begin gemaakt, hun actie pro rijst. Met meer recht, zeide ik, omdat rijst een levenskwestie voor de bevolking is, en elk levend wezen, dat niet door goud verblind is, groot belang heeft bij de aanwezigheid van voldoende voedsel.

Ik ben het volkomen eens met den geachten Directeur van Landbouw. De voedselkwestie is vertroebeld.

Het is van een economische kwestie een politieke kwestie geworden.

Maar, zou ik willen vragen, zou dat zoo'n wonder wezen? De radicale concentratie heeft getracht de politiek er buiten te laten. Doch dat is haar niet gelukt, omdat — zooals ik betoogd heb met betrekking tot wat door den heer Schmutzer is aangevoerd — men aan de andere zijde begonnen is om van de voedselkwestie een politieke kwestie te maken.

Ik voor mij ben de meening toegedaan, dat het niet anders kan. Want de politiek spruit voort uit de economie.

Wanneer er geen economische omstandigheden waren, die in deze als de motor werken bij alles wat de mensch doet, wat een volk doet, dan zoude men niet op landroof zijn gegaan, dus geen politiek, in dit geval geen koloniale politiek hebben bedreven, dan zou een hoop kwaad, dat aan dit volk is bedreven, wellicht ongedaan gebleven zijn, dan zou ik hier niet staan, doch misschien wel elders met onvermengd bloed, dit even tusschen haakjes, kortom wanneer geen economische omstandigheden aanwezig waren geweest, die den loop der dingen besturen, dan zou er ook geen politiek zijn.

Mijnheer de Voorzitter, maar heeft de Regeering zelf

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

niet aan politiek gedaan, toen de geachte Directeur van Landbouw geheel eenzijdig het kapitaal, met name het Hollandsche kapitaal verdedigd heeft?

Waar is toen haar onpartijdigheid, haar zoo immer geprezen onzijdigheid gebleven?

Thans ben ik gekomen op het punt, waaraan door den geachten Directeur van Landbouw zooveel aandacht besteed is.

De vraag is tot mij gericht. Hoe weet U, dat er voldoende voedsel is en dat een groot gedeelte van dit voedsel aangehouden is? De Regeering stelt er prijs op te weten, waar dat aangehouden voedsel zich bevindt.

Mijnheer de Voorzitter, op de laatste vraag moet ik het antwoord schuldig blijven. Ik heb geen machtiging in mijn zak om de huizen en goedangs binnen te treden, heb dit dus moeten achterwege laten, tot mijn spijt. Waar dus het aangehouden voedsel is, weet ik niet, maar wel weet ik, en dit heb ik afgeleid uit de door den Directeur zelf gegeven inlichtingen, dat er voedsel aangehouden is. Dat ik geen verkeerde conclusies gemaakt heb, is op afdoende wijze door den Directeur van morgen bevestigd, niet alleen met de schaarsche nadere gegevens, die openbaar zijn, maar ook uit de telegrammen van de verschillende Hoofden van Gewestelijk Bestuur.

Bovendien weet ik uit persoonlijke ervaring, dat er voedsel aangehouden wordt.

Zoo, Mijnheer de Voorzitter, kan ik, noch mijn vrouw, bij handelaren, die ons kennen, rijst koopen.

Het antwoord luidde regelmatig: tida djoewal, di makan sendiri. Diezelfde handelaren verkochten wel rijst aan andere personen, die bereid waren meer te betalen dan de vastgestelde maximumprijzen.

Wanneer handelaren dit doen ten opzichte van mij, dan — dit is vast en zeker — doen zij dat ook ten aanzien van hen, die niet bij machte zijn veel te betalen en dit is het overgrootste gedeelte van de bevolking. Aan mij verkocht men niet, omdat ik niet meer wenschte te betalen dan de door de Regeering vastgestelde prijzen. Aan de bevolking onthoudt men het voedsel, omdat zij niet meer betalen kan. Het karakter van den handelaar is in beide gevallen hetzelfde. Winst maken uit de voedselschaarschte.

Hoeveel handelaren zijn er niet, die net eender doen. Hoeveel voedsel wordt daardoor aan de consumptie onttrokken per handelaar? Wanneer men deze twee getallen met elkander vermenigvuldigt, hoe groot is dan de voorraad voedsel niet, die aangehouden is?

Ik ben niet bevoegd om zelf een onderzoek in te stellen. Evenmin beschik ik over tijd en personeel om dat onderzoek te doen bewerkstelligen.

Ik heb hier aan mijn plicht voldaan door de Regeering te wijzen op den weg, dien Zij heeft in te slaan om het aangehouden voedsel te voorschijn te halen. Dat is beslaglegging op de aangehouden voorraden, en huiszoeking overall.

Wil de Regeering dezen weg niet nemen, welaan, dan late Zij het. Maar dan draagt ook Zij ten volle de verantwoordelijkheid van het onbillijke, dat hier menschen worden ondervoed, terwijl daarnaast voedsel opgeborgen is, dat hier menschen den hongerdood sterven, terwijl daarnaast voedsel opgeschuurd is met geen ander oogmerk dan om met het voedsel een speculatie-handel te drijven.

Nu hoop ik, dat de geachte Directeur van Landbouw zich niet beroepen zal op gegevens, verstrekt door de Hoofden van Gewestelijk Bestuur. Want die kunnen onmogelijk juiste rapporten daaromtrent indienen, omdat de organisatie ontbreekt voor het instellen van een goed onderzoek.

Als een staaltje hoe ongemerkt men voedsel verbergen kan, wil ik even aanhalen wat men mij verteld heeft — dit heb ik uit zeer betrouwbare bron — dat in 1917 in Djambi door de bevolking groote rijstvoorraden in groote kuilen bewaard zijn en dat dit op heel toevallige wijze ontdekt is door wijlen Dr. Breda de Haan. In hoeverre dit bericht juist is, zou door den geachten Directeur van Landbouw nagegaan kunnen worden, aangezien van een en ander rapport is uitgebracht aan den toenmaligen Algemeenen Secretaris, den heer Hulshof Pol.

Nogmaals, wil de Regeering mijn wenk niet opvolgen, dan late Zij dit.

Ik heb evenwel de overtuiging, dat de Regeering, voordat het jaar om is, voor het feit geplaatst zal worden om het te doen. Waarop ik deze overtuiging grond, heb ik in eersten termijn reeds uiteengezet. Van regeeringszijde is daarop ingegaan.

Mijnheer de Voorzitter, mij is verweten, dat ik in eerste instantie hier en daar ook van honger sprak. Mij is nog meer verweten, n.l. dit, dat ik dat gedaan zou hebben om den toestand nog erger voor te stellen dan hij is.

Ik ben er mij niet bewust van dergelijke slechte dingen te hebben gedaan.

Degene, die toen mijn rede gehoord of thans gelezen heeft, zal het met mij eens zijn, dat ik niet anders gedaan heb, dan den toestand gekenschetst zooals hij op het oogenblik is, en zooals hij naar mijn verwachting zal zijn.

Ik heb tot drie malen toe herhaald: Er is voldoende voedsel tot en met Maart. Tot drie malen toe heb ik herhaald: Aan de distributie van het voedsel hapert het. En met nadruk heb ik er op gewezen, dat de toekomst nog slechter zal zijn, reden waarom ik ook bijzondere aandacht gevraagd heb voor de mogelijkheid van rijstimport. Want als de voorraad in te voeren rijst niet zal meevallen, dan zal — gelet op de slechtere vooruitzichten ten aanzien van den rijsttoegst, vergeleken bij een normaal jaar, normaal te oordeelen naar het weer — dan zal niet meer van voedselschaarschte, maar van voedselnood gesproken moeten worden.

Ik heb dan ook het woord honger gebruikt in dit ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

band en in verband met de streken, waar op het oog-
blik werkelijk honger geleden wordt.

De rede van den geachten Directeur van Landbouw in
tweeden termijn heeft bevestigd, wat ik in eersten ter-
mijn gezegd heb.

Door die rede van 3½ uur toch loopt een draad met
uitzondering dan door dat gedeelte, hetwelk afzonderlijk
gewijd is aan de zegeningen van het kapitaal, en die
draad laat ons heel duidelijk zien, één omstandigheid,
een in verband met de belangrijkheid van het voedsel-
vraagstuk zeer slechte omstandigheid, d. i. de onzeker-
heid.

Alles is onzeker, hoe groot de oogst zal bedragen, on-
zeker, hoe groot de consumptie is, onzeker. Hoe groot
de voedselinvoer zal bedragen, onzeker. Zal de toestand
nog slechter worden of beter, onzeker. Wij krijgen
cijfers te hooren, maar met het uitdrukkelijke beding,
onzeker. En toch, Mijnheer de Voorzitter, ondanks alle
onzekerheid durft de geachte Directeur van Landbouw
de verzekering geven, dat de toestand beter worden zal.

Waarop heeft hij deze opvatting gebaseerd?

Want hij heeft mij de vraag gesteld: Waarom denkt
U, dat de toestand eer verergeren dan verbeteren zal?

Wel, Mijnheer de Voorzitter, mijn antwoord daarop is
erg eenvoudig. Hoewel ik geen regeeringsman ben, toch
draag ik in mij de voorzichtigheid in het beoordeelen, die
een regeeringsman hebben moet.

Zoo voorzichtig ben ik nu geweest om het zekere voor
het onzekere te nemen, — omdat van regeeringszijde
niets anders dan onzekerheid gegeven is — om vast te
stellen, dat de toestand nog erger worden zal en om de
Regeering aan te sporen tot het nemen van maatregelen
gegrond op dien onzekeren toestand.

Het is vooral met de voedselkwestie noodzakelijk
om liever te veel maatregelen te nemen dan te weinig.

Neemt men te weinig maatregelen, dan zal deze kort-
zichtigheid straks zich wreken. Dan zal de Directeur
van Landbouw straks komen met het smoesje, dat het
gemakkelijker is critiek uit te oefenen als men al midden
in een benarden toestand zit.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, dit verwijt wil ik
straks niet hooren. Wij zitten nu nog niet midden in
den benarden toestand. Er is nog gelegenheid om de
verslechtering van den toestand met alle beschikbare
middelen tegen te gaan. Nu reeds oefen ik critiek, en
naar mijn overtuiging zeer gerechtvaardigde critiek.

Want niet voor het oogenblik is algemeene regeerings-
distributie noodig, maar voor straks gedurende de slechte
maanden.

Als het suikerareaal ingekrompen moet worden, dan
moet dat nu gebeuren en dadelijk gebeuren, voor
straks wanneer de slechte maanden aangebroken zijn.

Dat het werkelijk noodig is om nu reeds aan te dringen
op de maatregelen, die hun vruchten zullen afwerpen
straks, wanneer het noodig is, behoeft naar mijn mee-

ning niet meer uitgelegd te worden. Want een ieder
kent de langzame werkwijze van de regeeringsmachine.
Toch lijkt het mij noodig een voorbeeld op te noemen,
ook met het oog hierop, dat door den Directeur van
Landbouw aandacht geschonken is aan de halve distri-
butie, die nu te Semarang plaats vindt.

Reeds op 10 December is in principe beslist op een
conferentie van burgemeesters en residenten van Sema-
rang en Soerabaja met een afgevaardigde van het Depar-
tement van Landbouw, dat beslag gelegd moest worden
op de voedselvoorraden in de gemeente Semarang en dat
tevens tot distributie overgegaan moest worden. Daarna
is correspondentie gevoerd omtrent de uitwerking van
het principe, met het gevolg dat eerst op 24 dezer, dus
na 2½ maand, de distributie begint plaats te vinden.

20000 picols rijst moesten naar Semarang gezonden wor-
den, een hoeveelheid die wellicht voor een andere streek
te gebruiken zou zijn. Want naar het oordeel van be-
voegde autoriteiten had voor de gemeente Semarang met
de toen beschikbare voorraden volstaan kunnen worden,
indien direct tot beslaglegging en distributie overgegaan
was.

Waar het verschil gebleven is, Mijnheer de Voorzitter,
ja, dat zou ik evenals de Regeering gaarne willen
weten.

In plaats dus op te merken, dat van het wegraken van
voedsel nog niet gebleken is, ware het beter, indien over-
gegaan werd tot het instellen van een onderzoek.

Ik wil hiermede niet zeggen, dat het resultaat van het
getrenzel is geweest, dat 20000 picols rijst onttrokken
zijn aan de consumptie in andere streken, ik wilde slechts
aantoonen hoe langzaam een regeeringsmachine werken
kan.

Ook de beslissing of de Gemeente al dan niet het dis-
tributiewerk te doen zou krijgen, is pas Zondag 16 dezer
genomen.

Uit de geheele rede van den Directeur in beide instan-
ties is slechts één zekerheid te putten, en dan nog . . . .
als de onderhandelingen met de Engelsche regeering een
goeden afloop zullen hebben, deze zekerheid, n.l. dat
Indië 120000 ton rijst uit Rangoon zal krijgen, wanneer
het suikerareaal niet ingekrompen wordt.

De Directeur sprak zelfs van „het is beter één vogel
in de hand dan tien in de lucht”.

Mijnheer de Voorzitter, dit argument lijkt zoo op het
oog afdoende om niet meer over de inkrimping van het
suikerareaal te spreken. Bij nadere beschouwing echter
komt het mij voor, — dit wordt waarschijnlijk veroor-
zaakt door mijn wantrouwen aard — dat de thans
gevolgde weg meer handig dan juist is.

Er is op gewezen, dat de wereld suiker noodig heeft,
dat neem ik gaarne aan. Een andere vraag is, of de
wereld zooveel suiker noodig heeft, dat het suikerareaal
in Indië met den besten wil van de wereld niet ingekrom-
pen kan worden.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Wanneer wij deze vraag moeten beantwoorden, dan is eerst noodig de vraag te doen, en wel gegrond op de mededeeling van den Directeur van Landbouw zelf, dat de wereld voedsel noodig heeft, heeft deze wereld zoo weinig voedsel noodig, dat van den aanwezigen voorraad genoeg over is om Indië aan 120000 ton rijst te helpen.

Op beide vragen kan ik het antwoord niet geven. En ik geloof, evenmin de Directeur van Landbouw.

Doch stel het geval voor, dat de onderhandelingen met de Engelsche regeering een goed verloop hebben, m.a.w. er zal overschot zijn, voldoende om naar Indië 120000 ton rijst te zenden. Dan Mijnheer de Voorzitter, begrijp ik niet dat onderhandelingen noodig zijn om dat overschot naar Indië gezonden te krijgen.

Ik blijf er bij. Als er overschot is, dan zullen we 120000 ton rijst en wellicht meer krijgen. Is er geen overschot dan krijgen wij niets. Waarom zijn dan onderhandelingen noodig? Toch niet alleen om zekerheid te hebben, van de aankomst van 120000 ton rijst? Ik kan niet aannemen, dat de Engelsche regeering, ook na het geven van een soort zekerheid, zoo veel voedsel aan de consumptie van de eigen bevolking onttrekken zal, wanneer straks blijkt, dat er geen overschot is, enkel en alleen om in de plaats daarvan een zekere hoeveelheid suiker meer te kunnen ontvangen.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil niet in bittere stemming geraken, want dan zou ik hier wellicht dingen zeggen, die in veler ooren hard zouden klinken.

Maar wat ik gehoord heb ten aanzien van de onderhandelingen stelt mij niet gerust, dat de belangen van de Indische bevolking ten opzichte van het verkrijgen van meer voedsel, niet alleen van het buitenland, maar ook door verhoogde voedselproductie in het binnenland, behoorlijk behartigd zijn.

Het komt mij voor, dat hier sprake is van een nederlaag van de Regeering in haar strijd tegen de kapitaal-machten en dat een handige diplomatieke zet haar nederlaag eenigszins bedekken moet.

Ook de wereld zal voedsel meer op prijs stellen dan suiker. En het is voor mij niet aannemelijk, dat door suiker — want zooveel suiker is beslist niet noodig, dat niet een kleine hoeveelheid als door het in te krimpen areaal op te brengen, gemist zou kunnen worden — dat door suiker de betrokken mogendheden er toe te bewegen zouden zijn, om Indië bij het distribueeren van het voedsel over de geheele wereld, niet te vergeten.

Dan zou mij het voorstel van den heer Gerritzen beter lijken, want die is althans komen aandragen met producten van dit land, die daarbuiten inderdaad dringend noodig zijn, inderdaad noodiger zijn dan suiker.

De Directeur van Landbouw heeft zelf verklaard: De rijst van Britsch-Indië is noodig voor eigen gebruik, voorts weer het gebruik in het moederland, en ten slotte voor de verbondenen; met of zonder onderhandelingen, zullen wij rijst bekomen als daarna nog voedsel overblijft.

Mijnheer de Voorzitter, het is duidelijk dat ik binnen zulk een korten tijd onmogelijk gereed kan zijn om alle van regeeringszijde afkomstige argumenten te bestrijden.

Ik heb gemeend reeds nu het woord te moeten voeren, om anderen in de gelegenheid te stellen hun redevoeringen te houden, zonder dat de bijeenkomst van den Volksraad nog langer zal behoeven te duren dan a.s. Zaterdag. De voornaamste argumenten, die in mijn lijn liggen, heb ik voor mijn rekening genomen.

Ik moet beslist opkomen tegen de hier door den geachten Directeur van Landbouw geuite meening, als zoude het hier feitelijk gaan om de al dan niet inkrimping van het suikerareaal.

Het kan wezen, dat het daarop lijkt, maar zij die vóór de inkrimping zijn, dragen de overtuiging in zich, dat aangestuurd moet worden op het nemen van alle maatregelen, die noodig zullen zijn om den komenden voedselnood zooveel mogelijk het hoofd te bieden, en onder deze maatregelen behoort o. m. — dus behalve de reeds door de Regeering getroffen maatregelen — ook de inkrimping van het areaal voor suiker en voor de andere meerwaardige handeldgewassen, die wel meer geld in het laadje brengen, doch geen voedsel.

Waar nu de Regeering in gebreke is gebleven om met eenige zekerheid de verklaring af te leggen, dat er geen voedseltekort zal zijn, de inkrimpingszaak door de Regeering gebruikt is om zoogenaamd zekerheid te geven, dat één vogel in de hand d.w.z. 120.000 ton rijst in het land, beter is dan tien vogels in de lucht, zij daarmede slechts nog met meer klem aangetoond heeft, dat twee vogels d.w.z. twee maal 120.000 ton rijst — want als er te veel rijst in Britsch-Indië is, krijgen we die 120.000 ton toch — beter zijn dan één en misschien zelfs geen enkel — immers het is ook mogelijk dat de rijsttoogst in Britsch-Indië mislukken zal, in welk geval wij ondanks onderhandelingen toch geen enkelen korrel rijst van daar zullen krijgen, daar wil het mij voorkomen, dat, gelet op de te verwachten moeilijkheden ten aanzien van het voedselvraagstuk in Indië, door de Regeering nog niet alle maatregelen, die genomen kunnen worden, genomen zijn, bijaldien zij in gebreke blijft haar plan tot inkrimping tot uitvoering te brengen.

De Regeering heeft verklaard, dat zij tot inkrimping last zal geven, zoodra het noodig is.

Dat weten wij allen wel, Mijnheer de Voorzitter. Elke Regeering zal drastische maatregelen nemen, zoodra het noodig is. Dat behoeft heusch niet extra gezegd te worden. Doch daar gaat het niet om. 't Gaat om de vraag: Is het noodig of niet. Tegenover het „nog niet” van den Directeur van Landbouw stel ik mijn „wel noodig”, beide opvattingen gebaseerd op alle mogelijke en onmogelijke onzekerheden. Kromo wil rijst eten. Welnu, Kromo heeft het recht om dien eisch te stellen, want Kromo leeft in een rijstproduceerend land. Kromo zal natuurlijk alles eten wat eetbaar is, als Kromo geen rijst krijgen kan.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Maar Kromo zal straks nadenken, waarom hij geen rijst kan eten.

Mijnheer de Voorzitter. De Regeering heeft de verantwoordelijkheid te dragen voor de maatregelen, die Zij niet neemt. Wij hebben onzen plicht gedaan door de Regeering op die maatregelen te wijzen. Welnu, de gevolgen zijn dan geheel voor Hare rekening.

Voordat ik mijn rede eindig, wil ik nog een dringend verzoek doen aan de Regeering om last te geven, dat de ingestelde voedselcommissies, zoowel de gewestelijke als de plaatselijke, alle in het openbaar werken. Thans doen deze commissies zeer geheimzinnig.

Mijnheer de Voorzitter, ik ben aan het einde gekomen van hetgeen ik in tweeden termijn heb willen zeggen.

Hoewel met groote kans op bitter weinig succes, wil ik niettemin eindigen met een beroep, een heel dringend beroep op de Regeering om zich niet langer te laten terughouden van den zegenrijken maatregel der inkrimping.

Dat de Regeering toch bedenke, dat het hier gaat om het volksvoedsel. Dat alles wijken moet voor het volksvoedsel.

Ik ben mij bewust, dat de inkrimping niet het uitsluitende middel is. Maar het is een der gewichtigste en doeltreffendste middelen, en wat meer zegt: alle middelen moeten worden aangegrepen om het volk de verkrijging van het volksvoedsel te verzekeren.

Ik doe een beroep op het geheele publiek, en ik zonder hiervan niemand uit, het beroep richt ik derhalve tot revolutionairen, tot gematigden, tot behoudzuchtigen, kortom tot allen die moeten eten om in het leven te blijven, ik doe een beroep op het geheele publiek, dat straks de naweeën, de ellendige naweeën zal hebben te verdragen en te doorstaan van een door den honger tot wanhoop gedreven bevolking. Begrijp mij goed, ik bedoel hier niet het heden, ik wijs op de toekomst.

Ik doe een beroep niet alleen op menschenmin, maar ook op het eigen belang van het publiek, op zijn egoïsme dus. De zaak van het volk is de zaak van het publiek.

De rijstprijzen stijgen, zij zullen op het einde van dit jaar en in het begin van het volgende jaar nog hooger stijgen ondanks maximumprijzen. De verduring van het dagelijksche leven, het zijn alle problemen, niet enkel van den proletariër in economischen zin. Het zijn onze eigen problemen.

Ik ben er overtuigd van, dat de sympathieën van het publiek staan aan onzen kant. Wij strijden ook voor het publiek.

Ontdaan van allen en allerlei opschik zal men dat bemerken en zal men eveneens komen tot het inzicht, dat de suiker en het suikerkapitaal strijdt enkel voor de bevrediging van de geldzucht, zooals het kapitaal — gelijk ons de geschiedenis dezer landen geleerd heeft — steeds ter bevrediging van die zucht gestreden heeft en gelijk door mij opgemerkt, zelfs niet teruggedeinsd is en even-

(Teeuwen e. a.)

min terugdeinzen zal voor maatregelen, die vreemd zijn van menschenmin.

Daarom ook heb ik nog hoop, hoe gering ook, dat de Regeering begrijpt, dat Haar positie nooit zoo versterkt zal kunnen worden dan door zich hierin te verlaten op dien steun en de sympathie van het publiek, van het geheele volk.

Sterk is het gezag dat geprezen wordt om zijn rechtvaardigheid. Even sterk is het, als zwak het gezag, dat straks tegen haar de oneindige verbittering zal zien groeien, wanneer de honger tot de vertwijfeling van de uitbarsting in vernietigingszucht zal voeren.

En dan, Mijnheer de Voorzitter, baat het niet meer of men heden al dan niet plechtig heeft verklaard, dat alle excessen met gestrengheid onderdrukt zullen worden.

Nu is er nog tijd voor het nemen van de noodige maatregelen en alle maatregelen zijn noodig. Straks zal de tijd daartoe ontbreken.

Ik blijf dus bij mijn advies: Inkrimpen van het areaal van meerwaardige handelsongewassen, onmiddellijke invoering van den algemeenen teeltdwang en spoedige regeeringsdistributie van het voedsel.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Niettegenstaande het late uur heb ik toch thans nog een enkel woord te zeggen.

Wanneer men mij citeert dient men dat goed te doen en juist.

Wanneer men dat niet doet en mij woorden in den mond legt, die ik niet gezegd heb, dient men daar wel degelijk op te letten en acht ik het mijn plicht daarop het licht te laten vallen.

De heer Teeuwen heeft niet eenmaal, maar meermalen in zijn rede beweerd, dat ik gesproken zou hebben van het zegenrijke cultuurstelsel.

Ik heb daarover geen enkel woord gesproken en zal een van de allerlaatsten zijn, die zou kunnen en willen spreken van het zegenrijke cultuurstelsel.

Dit is niet door mij noch gezegd, noch zelfs gedacht.

De heer Teeuwen: Mijnheer de Voorzitter: Een enkele opmerking in verband met hetgeen zoo juist door den Directeur van Landbouw gesproken is.

Ik heb de rede van den Directeur van Landbouw zoo laat gekregen, dat ik geen tijd heb gehad er in te lezen, maar de woorden „zegenrijk cultuurstelsel” heb ik genoteerd, en ik zat vlak voor den geachten Directeur van Landbouw, doch het kan zijn, dat er een vergissing in het spel is geweest. Van beide kanten kan een vergissing hebben plaats gehad; van den kant van den Directeur, die deze woorden misschien wel gezegd heeft, terwijl hij iets anders bedoelde of van mijn kant, doordat ik verkeerd gehoord heb — ik kan dit niet direct aannemen omdat ik er zoo vlak voor zat — en dus verkeerd aangeteekend.

6de VERGADERING — 27 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Teeuwen.)

Ik neem echter gaarne aan, dat het niet zijn bedoeling is geweest om het woord „zegenrijk” te gebruiken en neem gaarne terug wat ik daarover heb gesproken.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Land-

bouw, Nijverheid en Handel: Ik heb die woorden absoluut niet gezegd, Mijnheer Teeuwen.

De beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

7de VERGADERING.

Vergadering van Vrijdag 28 Febr. 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 29 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Thans is aan de orde de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Tjipto Mangoenkoesoemo: Mijnheer de Voorzitter! In tweeden termijn sprekende, lijkt het mij niet van belang ontbloomt eer te bewijzen aan de redevoeringen van mijne medeleden van de overzij, van de rechtergroep, zij het, dat mijn partijgenoot Teeuwen mij zooveel gras voor de voeten heeft weggemaaid, dat om te bespreken mij weinig overblijft.

Ik wil dan beginnen met den heer Bergmeijer, die zijn „adat" getrouw, heel wat aan te merken heeft gehad op mijne strijdwijze.

De heer Bergmeijer dan heeft het in mij kwalijk genomen, dat ik de Regeering verantwoordelijk heb gesteld voor den nu bestaanden voedselnood.

Ik heb mijzelf afgevraagd: als ik de Regeering daarvoor niet voor de vierschaar mag dagen, wien dan wel? Toch niet mijn geachten opponent, die er zoo onschuldig aan is als een pas geboren kind; terwijl ik evenmin mij debet weet aan het tekort aan voedingsmiddelen.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

Neen, zegt de heer Bergmeijer, want „ora et labora", een uitroep, die mij een glimlach op de lippen heeft geperst. Op mijn paganisten manier den uitroep uitleggende, heb ik toch daaruit meenen te moeten begrijpen, dat de heer Bergmeijer God in plaats van de Regeering op de beklagdenbank zou willen zien.

God heeft ons land immers gezegend met abnormale weersgesteldheid, God heeft ons droogte gegeven op een tijdstip, dat regen ons zooveel beter te stude had kunnen komen. Ergo is het God, die ten slotte ons al deze misères heeft bezorgd. Bedoelt de heer Bergmeijer dit? Zoo ja, dan beschuldig ik hem van heiligschennis, wat hij niet verantwoorden kan tegenover zijn voormannen Dr. Kuyper en Idenburg, terwijl in het tegengestelde geval, d. i. wanneer ik hem verkeerd heb begrepen, ik hem de pertinente vraag zou willen stellen, wie in het onderhavige geval eigenlijk de schuldige is?

Aangezien ik de zekerheid heb, dat op deze duidelijke vraag de heer Bergmeijer geen bevredigend antwoord kan geven, zal ik op mijn standpunt blijven staan en de Regeering verantwoordelijk blijven stellen voor onzen huidige voedselnood, terwijl ik Haar een eventueele nalatigheid om in te grijpen dubbel zwaar zal aanrekenen.

Als tweede op mijn lijst van te bestrijden tegenstanders heb ik staan mijn geacht medelid, den heer Van der Jagt, wiens rede op mij gemengde gevoelens heeft gewekt.

Op een toon, die niet van vrijmoedigheid is vrij te pleiten, heeft de heer Van der Jagt hier eene bewering gecolporteed, die mij er van heeft doen opkijken. Voedsel, zei de heer Van der Jagt, het is er genoeg in Indië. Want in de afdeeling, waar ik den scepter zwaai, daar is van voedselgebrek geen sprake.

Dus, vervolgt hij zijn rede, zal er in overig Indië ook geen voedselgebrek zijn. En hij tartte de Volksraadsleden, bedoeld zal hij wel hebben de volksleiders onder onze medeleden, om voedselgebrek in de gezegende afdeeling Keboemen te constateeren. Ik denk van de invitatie des heeren Van der Jagt gebruik te maken zodra mij zulks mogelijk zal zijn in verband met mijne werkzaamheden en in de regentschappen Keboemen en Karanganyar te gaan neuzen.

Mijnheer de Voorzitter! een enkele vraag, voordat ik verder ga: is het woord „grappenmaker" in een parlement te tolereeren? Zoo ja, dan zou ik dat woord in dit geval willen gebruiken: ik verdenk er den heer Van der Jagt van de eentonigheid der zittingen te willen breken door geestige (!) grappen.

Zijn sprookje van voldoende voedsel toch heeft hij gedebiteerd daags, nadat ik mijne Inlandsche maag heb moeten vullen met aardappelen, hetgeen mij een haast onduelbaar onprettig gevoel van niet senang zijn geeft.

Nu behoort Batavia niet tot de plaatsen, die door den heer Van der Jagt gesignaleerd zijn als de streken met chronischen hongersnood, wat mij tot de conclusie heeft

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

gebracht, dat of de opgave des heeren Van der Jagt hier plaats onvolledig is, dan wel dat de slotsom, waartoe ons geacht medelid is gekomen, ondeugdelijk is, de slotsom n.l. dat, omdat in de afdeeling Keboemen de Inlander het zoo goed heeft, de voedselnood in Indië vrucht is van een verhit brein.

Nu wil ik heel best gelooven, dat mijn opponent naar innige overtuiging ons de geruststellende berichten over de voedselverhoudingen in zijne afdeeling heeft afgeschilderd. Maar dan moet ik toch de mogelijkheid openlaten, dat hij den toestand in zijne afdeeling beoordeelt naar den toestand in de assistents-residentwoning te Keboemen. Daar heerscht inderdaad geen hongersnood, daar zwaait gebrek nog niet den scepter in de keuken. Ik zeg nog eens, dat ik niet zoo ver ga, om te zeggen, dat de heer Van der Jagt zich door zulke overwegingen heeft laten leiden bij het formuleeren zijner conclusies, maar de mogelijkheid daartoe moet ik toch openlaten.

Zulks des te eerder naar aanleiding van wat de heer Van der Jagt gezegd heeft over de toestanden van voorheen in zijne afdeeling en dezelfde toestanden van thans, d. i. na zijn optreden. In 1901/1902 moet volgens mijn geacht medelid inderdaad hongersnood hebben geheerscht in Zuid Kedoe. Ik zal hem woordelijk citeeren.

„De uitgehongerde bevolking bedekte de wegen naar de naburige gewesten, en de uitgewekenen kwamen daar als skeletten aan, — ik was toen zelf aspirant-controleur van Bandjermasin, — en sterven daar, ondanks alle verzorging en verpleging aan uittering en ellende”.

Mijnheer de Voorzitter! De toestanden van ellende zijn in dien tusschentijd veranderd. Sterker, terwijl wij in de rijstlanden van Java nu met bepaald gebrek te kampen hebben, moet hetzelfde Keboemen een dorado wezen voor de rijstdiefjes, de Inlanders.

Waarom is die ommekeer in de toestanden toe te schrijven?

De rede van den heer Van der Jagt bestudeerende is de indruk, die ik daarvan gekregen heb slechts deze, dat er hoogstens twee oorzakelijke momenten zijn, waaraan de Inlander in Keboemen zijn gevulde maag kan te danken hebben.

Eerstens kan het systeem Van der Jagt zulke zegenrijke gevolgen na zich sleepen voor den Inlander, dat er van gebrek of voedselschaarschte geen sprake kan zijn, nu niet en later ook niet. Als ik op een volksvergadering zat, bijv. op een meeting in het Deca-park, zou mij zulks voldoende reden geven het denkbeeld te propageeren, des Landvoogds zetel te Buitenzorg te doen ontruimen voor den heer Van der Jagt, die immers dan in plaats van alleen de afdeeling Keboemen zijn veelzijdige gaven ten dienste kan stellen van heel Indië.

Maar ik zit hier in den Volksraad en moet mijzelf de verplichting opleggen van de debatten op peil te helpen houden. En daarom zal ik er mij toe bepalen in alle

bescheidenheid het voorstel aan den heer Van der Jagt te doen, de geheimenissen van zijn bestuursregime te boek te stellen. Hoevelen van zijne collega's kunnen dan daarvan profiteeren, die nu de handigheid missen het aan hun zorgen toevertrouwde Inlandsche volk voor den honger te behoeden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zeg dit laatste in vollen ernst. Ik toch kan niet aannemen, dat de heer Van der Jagt hier een oratio pro domo heeft gehouden. Ik heb eens het spotliedje hooren voordragen van den minister, die een glaasje rijnwijn ledigt op den voorspoed van het volk op het slagveld, op hetzelfde oogenblik, dat honderden vrouwen tevergeefs wachten op den terugkeer van hare echtgenooten uit den oorlog, duizenden bruiden voor goed afstand moeten doen van hare droomen van eens vereenigd te worden met de mannen harer keuze, ontelbare kinderen weezen zijn geworden. Ik dacht er onwillekeurig aan, toen ik den heer Van der Jagt aanhoorde, en kon in diens rede niets dan humor ontdekken, geen ernst.

Behalve persoonlijke verdienste van den heer Van der Jagt zou het ook kunnen zijn, dat het de gadoeteelt is, die de toestanden in Keboemen zoo schitterend hebben kunnen doen zijn, gelijk mijn opponent die heeft afgeschilderd.

In dat geval is de heer Van der Jagt ongewild en onwillekeurig mij komen versterken, waar ik in mijn rede in eerste instantie een lans heb gebroken voor de gadoeteelt. Zuid-Bagelen met zijn ongunstige verhoudingen op agrarisch gebied, met zijn gebrek aan bouwgronden voor de bevolking, kan zichzelf bedruipen, ook in deze moeilijke maanden. Hoeveel schitterender zouden de andere afdelingen of gewesten met betere agrarische verhoudingen er hebben voorgestaan, wanneer de suikercultuur het verbouwen van padi-gadoe door de bevolking niet had bemoeilijkt.

Ik zal nu overgaan tot de beantwoording van den heer Kan, wiens rede ik in vele opzichten sympathiek kan noemen. Mijn opmerking aan zijn adres gericht geldt dan ook slechts een kleinigheid, een misverstand, dat schijnt te bestaan tusschen de heeren Kan en Tjokroaminoto, waardoor het debat tusschen hen een onnoodig scherp karakter heeft aangenomen. Ik wil hopen, dat mijne korte opmerking in staat blijkt, om het uit den weg te ruimen en er toe bij te dragen, om mogelijke animositeit tusschen de beide bevolkingsgroepen, ik bedoel de Chineesche en Inlandsche, die gevolg zou kunnen zijn van het debat, te voorkomen, of uit den weg te ruimen.

De heer Kan heeft gewaarschuwd tegen elk dreigement, in welken vorm ook, speciaal het dreigement, dat hij meende gehoord te hebben uit den mond van mijn genoot in de concentratie, den heer Tjokroaminoto. „In geen geval”, zegt de heer Kan, „mag echter hier gedreigd worden in welken vorm ook met plundering en brandstichting op groote schaal en massamoorden”. Het kan aan mij liggen, maar ik kan uit de woorden van den

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

heer Tjokroaminoto absoluut geen dreigement hooren. Hij kan ons hebben voor oogen gebracht de mogelijke gevolgen van voedselgebrek, maar dat is geen bedreiging. In Holland hebben wij uit krantenberichten kunnen hooren, dat het plebs daar overging tot rampassen van aard-appelen, het volksvoedsel daar, toen de nood hoog was geklommen, tot aardappelrelletjes. Welnu, het plebs hier is heusch niet veel gezeggelijker en zoeter dan dezelfde laag van het volk daar. Waarom zou het volk hier ook niet tot relletjes zijn toevlucht nemen, wanneer de honger het te veel plaagt, zonder dat er de minste kans toe bestaat, om dien honger te stillen. Het zal risqueeren het gestrenge optreden der Regeering, want de hongerdood is vreeselijk.

De raad, door den heer Kan gegeven, dat men den rechter in den arm moet nemen, wanneer de Chineesche hand-laren ongenegen blijken hun rijst tegen de van overheids-wege vastgestelde rijstprijzen te verkoopen, is op zich zelf niet onverdienstelijk. In de praktijk echter is zij zoo goed als niet op te volgen. Honger is een scherp zwaard, Mijnheer de Voorzitter, terwijl de Indische rechter maar al te vaak Indisch pleegt recht te spreken, d.w.z. dat hij meent er al den tijd voor te kunnen nemen. Overkropt zijn met werk moge hiervan de oorzaak zijn en is dan als een excuus te beschouwen, maar dat neemt niet weg, dat hongerige Kromo op dat rechterlijk vonnis niet kan wachten. Honger is een scherp zwaard, zeg ik nog eens.

Een voor mij zeer sympathiek geluid heb ik uit den mond van den heer Kan vernomen, waar hij zijnen landgenooten den raad geeft, „om in deze benarde tijden de zucht naar gewin (een in den laatsten tijd algemeen op den voorgrond tredend verschijnsel) met alle kracht te willen onderdrukken bij het algemeen streven om het lijden en den nood der bevolking te helpen verzachten”.

Een inderdaad sympathiek geluid, zeg ik nogmaals, waar ik mij geheel bij aansluit. Bij de oprichting van de volksorganisatie de Sarikat Islam herinner ik mij een verwijdering te hebben zien ontstaan tusschen Chinees en Inlander. Dank zij het wederkeerig streven der beide volksgroepen in hetzelfde land naar vredelievende oplossing der geschillen, is de animositeit tusschen beide rassen zoo goed als geheel overwonnen, wat mij niet dan verheugen kan. Door den ditjarigen voedselnood dreigt de oude antipathie tusschen Chinees en Inlander weder boven te komen drijven. Dit moet een ieder met leede oogen aanzien, die het wel meent met het wel en wee van Indië met zijn heterogene bevolking. Daarom, verheugt het mij zoo uit den mond van den vertegenwoordiger der Chineesche bevolking zulke vredelievende woorden te mogen hooren. Voor zooverre ik mij mag beschouwen als mandataris der Inlandsche bevolking, wil ik den heer Kan wel verklaren, dat de ons toegestoken hand met warmte en graagte is aangenomen.

Ik moet mijn repliek aan mijne medeleden bekorten, Mijnheer de Voorzitter! Mijn medelid en partijgenoot

Teeuwen heeft er reeds zooveel woorden aan besteed, dat ik vrees in herhalingen te vervallen, waneer ik hierop verder inga.

Toch wil ik nog kortelijks repliceeren op wat van de overzij is gehoord, dat nl. 25% inkrimping van het plantareaal van suikerriet slechts geeft een vermeerdering van den rijstvoorraad van 4%, nader door den heer Gerritzen gereduceerd tot 2%.

Nu zou men meenen, dat de heeren verder op hun redeneering ingaande, zouden aandringen op eene inkrimping van 100%, al ware het ook slechts voor één plantseizoen.

Doch neen, de heeren hebben op grond daarvan het idee aan de hand gedaan om heelemaal niet in te krimpen. U verbiedt mij zeker onparlementair te worden, niet waar, Mijnheer de Voorzitter? Ik zou anders zeggen, dat bij de heeren de logica met vacantie is, dat zij den Inlander liever te kampen zien hebben met een tekort van 10% dan met een dito van 8%.

Ik stel mij op een ander standpunt. Elke korrel rijst meer beschouw ik als positieve winst en al ware de winst niet grooter dan $\frac{1}{2}\%$, dan nog zou ik blijven aandringen op inkrimping van het plantareaal van suikerriet.

Mij rest nu een korte repliek te geven op wat door den Regeeringsgemachtigde is gezegd, welke plicht mij bijzonder is vergemakkelijkt door mijn medelid Teeuwen, die met de noodige scherpte het standpunt der vereeniging Insulinde heeft weten te omlijnen.

Ik zeg nog eens, dat om niet in herhalingen te vervallen, ik mij zal trachten te beperken, slechts datgene naar voren brengende, waaraan door den heer Teeuwen niet voldoende aandacht is geschonken.

In de eerste plaats dan is mij zeer opgevallen de optimistische toon, die klinkt uit de rede van den Directeur, die aan de hand van cijfers ons heeft getracht gerust te stellen, getracht ons de naaste toekomst met blijmoedigheid te doen inzien.

In mijne qualiteit van leek op landbouwkundig gebied is het mij niet mogelijk deze cijfers te controleeren. Op grond echter van wat door den Directeur is gezegd over de onbetrouwbaarheid der Indische statistieken, veroorloof ik mij de vrijheid tegenover de cijfers van den Directeur de resultaten mijner observaties in de kampong te stellen.

En de symptomen, die daar op te merken vallen, Mijnheer de Voorzitter, stemmen verre van tot blijmoedigheid en gerustheid. Er wordt daar, honger geleden, veel en zeer veel leed, waar wij niet veel van te weten komen, omdat men in de kampong en in de desa nog niet is kunnen komen tot de uitgifte van dag- en andere bladen.

Ik heb in het Wonogirische zelf met eigen oogen gezien, hoe de eenzijdige voeding van de bevolking daar (met nagoer, d.i. ampas gaplek onder gewone omstandigheden, voer voor varkens tusschen haakjes) aanleiding heeft gegeven tot ziekteverschijnselen, welke in de medi-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

sche leerboeken nog geen beschrijving hebben gevonden. Wij hebben dan ook in de najaarszitting uit den mond van niemand minder dan van Dr. de Vogel, hoofdinspecteur van den B. G. D. een bevestiging kunnen hooren van de kwade berichten uit Wonogiri.

Nu zal ik direct toegeven, dat ik al een zeer slecht voorbeeld heb genomen, in zooverre dat Wonogiri is de streek van den periodieken hongersnood, evenals Goenoeng Kidoel in Djokja en nog een paar andere plaatsen.

Mij echter op het standpunt stellende, dat de bevolking een onvervreemdbaar recht heeft op voldoende voedsel, zowel kwalitatief als quantitatief, moet ik het reeds zeer erg vinden, als op de andere plaatsen op Java maar half zooveel wordt geleden als in Wonogiri.

Ik wil om mijn mistrouwen van de cijfers door de Regeering gegeven te motiveeren een ander voorbeeld noemen, dat bovendien nog de deugd heeft van direct gecontroleerd te kunnen worden.

Batavia behoort niet tot de gewesten, die voortdurend te kampen hebben met chronisch voedsel-tekort. Integendeel, wat voedselproductie betreft, staat deze residentie zoo niet vooraan, dan toch er goed voor.

Het verschijnsel heeft zich te dezer stede voorgedaan, dat de bevolking gedurende een etmaal aan hare behoefte aan rijst niet heeft kunnen voldoen. Ik spreek nu van de toestanden in het huisgezin, waar ik gelogeed ben, maak mij echter sterk, dat het bij de eigenlijke kampongbevolking nog erger zal zijn gesteld.

Nu wil ik uit de door mij genoemde voorbeelden nog absoluut geenerlei conclusie trekken. Het kan wezen, dat gemelde verschijnselen niet dan voorbijgaande symptomen zijn en dat zij zich niet zullen herhalen.

Ik wil dat voor dit volk gaarne hopen. Ik meen echter met de mogelijkheid te moeten rekening houden, dat het tegengestelde verschijnsel zich zal laten merken, ik bedoel, dat de toestanden zich verslimmeren kunnen. Niet direct wellicht, want de groote oogst van den west-moeson-aanplant staat voor de deur, waarbij de vette maanden voor de Inlandsche bevolking weer zullen aanbreken. Doch wanneer de voedselschaarschte zich herhaalt in November, December van dit jaar en Januari, Februari van het volgende, dan is dit al erg genoeg.

Het is met eenigen spijt, dat ik het volgende zeg, doch ongezegd kan ik het niet laten. Ik mis in de rede van den Directeur eenigen waarborg tegen de mogelijke voedselschaarschte einde van dit jaar en begin volgend jaar. Ik heb schijn noch schaduw van waarborg kunnen vinden.

Er zijn zeker cijfers gegeven, veel, zeer veel cijfers. Doch deze cijfers munten nu juist niet uit door eene overgroote mate van betrouwbaarheid. Dat heeft de Departementschef zelf ons duidelijk gemaakt.

Bovendien, de eenige vogel, die den Directeur ons in handen heeft gegeven, vertoont zoovele neigingen om weg te vliegen, dat ik veel meer neiging voel, hem aan den schenker terug te geven dan mij er om te verblijden.

Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

Afgezien nog daarvan, dat het beestje mij wel ietwat te mager is.

Ik bedoel de toezegging, die het buitenland aan de Indische Regeering moet hebben gedaan, om haar bij te springen met 120.000 ton rijst.

Mager, zei ik, dat de vogel is, omdat 120.000 ton rijst op geen stukken na het te verwachten tekort kan dekken.

Misschien zal ik door dit zoo bout te beweren een glimlach tooveren om de lippen van hen, die meer vertrouwd zijn met het voedselprobleem. Misschien is 120.000 ton een quantum, groot genoeg, om ons niet alleen uit de huidige impasse te helpen, maar ook om ons in de toekomst te behoeden tegen voedselgebrek, tegen een herhaling van de tegenwoordige voedselschaarschte.

Om mijn stout beweren, dat 120.000 ton rijst slechts een druppel is in de zee van het voedsel tekort nader te motiveeren beroep ik mij op het gezag van den heer Gerritzen, wil ik nu eens bij uitzondering gelooven op gezag. De heer Gerritzen heeft ons hier voorgerekend, dat 25% inkrimping van het plantareaal van suikerriet, onze voedselproductie met 2% zal doen toenemen.

Ergo moet 120.000 ton wel het product zijn van het ingekrompen areaal, want de Engelsche regeering geeft geen korrel meer dan de bevolking zal derven door het areaal niet in te krimpen. En waar de productie van die beroemde 25% niet dan een schimmetje kan wezen volgens den heer Gerritzen, kan die 120.000 ton niet dan voor een paar dagen ons leven rekken.

Ik sprak daarnet van den vogel, die zooveel neiging toonde om weg te vliegen, want op die 120.000 ton rijst valt nog niet met zekerheid te rekenen; wij hebben ze nog niet in den zak. Er bestaat evenveel kans op niet krijgen als wel krijgen. En die kansen zijn beiden even sterk, zoodat ik gerechtigd meen te zijn te denken aan een spel van kruis en munt.

Het vonnis over mijn volk gevelde, is dus naar mijn bescheiden inzicht reeds geteekend. Er zal een groot tekort zijn aan voedingsmiddelen, wanneer het buitenland ons in den steek laat, of er zal een minder groot, doch toch nog aanzienlijk gebrek zijn, wanneer het dit wel doet.

Nu heeft het mijn aandacht getrokken, dat de Directeur al zijn hoop heeft gevestigd op dat bijspringen door het buitenland. In eerste instantie heeft hij verklaard, dat hij het probleem aan een nadere studie zal onderwerpen, wanneer de onderhandelingen met de Engelsche regeering niet tot een bevredigend einde leiden. Misschien door de oppositie van den linkerkant, die ontketend is geworden door deze regeeringsverklaring, heeft de Directeur in tweede instantie gemeend, die studie-questie maar onbesproken te laten. Hij zegt niet meer, van onzen honger te willen wegstudeeren. Aan den anderen kant echter heeft hij ons ook in het onzekere gelaten, wat het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel dan wel doen zal. Inkrimpen van

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

het plantareaal van suikerriet? ..... dat wil de directeur ons niet beloven.

Ik zal trachten, Mijnheer de Voorzitter, mijn rede vrij te houden van insinuaties. Ik zou anders kunnen insinueeren, dat de kapitaalbelangen bij den Directeur zwaarder wegen dan de belangen van het volk, die aan zijn hoede zijn toevertrouwd. Ik zeg nogmaals, dat ofschoon de rede van den Directeur mij gereede aanleiding zou hebben gegeven, om zulks te denken en te zeggen, ik dat niet doen wil. Ik wil in hem blijven zien den man, die zoo hij dwaalt, zulks doet in goede trouw.

Maar dan kom ik tot eene andere conclusie, eene conclusie, die echter evenmin prettig is te hooren voor den Hollander. De conclusie nl., dat de beste regeering van vreemden nog altijd slechter is dan de slechtste van den eigen landzaat.

Ik toch maak mij sterk, dat het ons niet half zooveel moeite zou hebben gekost om de Regeering te overtuigen van de noodzakelijkheid van inkrimping, wanneer wij hadden gehad een eigen nationale regeering. Dan zou de Inlandsche directeur van landbouw, wonende in de kampong tusschen de kampongmenschen er niet zoo vreemd voor staan tegenover de nooden en behoeften der bevolking, in plaats van den voedselnood te bestudeeren in zijn werkkamer, aan de hand van officiële rapporten, die hun betrouwbaarheid slechts ontleenen aan hun officiëleerigheid.

Dan zouden wij van de regeeringsbank niet hebben gehoord, dat maatregelen slechts worden getroffen op het oogenblik dat de behoefte daaraan zich sterk doet gevoelen, dat is in mijne eigene spreekwijze overgezet, wanneer het begint te nijpen.

Ik zou op die uitlating van den geachten departementschef wat meer licht willen doen vallen. Door die uitlating heeft de regeeringsgemachtigde bewezen, dat voor hem niet is geschreven het „gouverner c'est prévoir”.

Mijnheer de Voorzitter, ook wij hebben in het Javaansch een spreekwijze, welke toont, dat ook door ons van een regeerend persoon meer wordt geëischt dan van den eenen of anderen gewonen burger. Als u mij toestaat, om twee woorden Javaansch hier aan te halen, die voor de Javanici onder de Volkraadsleden mijn gedachtengang kunnen verduidelijken, ik bedoel het „sotjá bathará, dat vrij vertaald, zou luiden „gezegend zijn met godenblik”.

Dien „godenblik” mis ik absoluut bij den departementschef, wanneer hij meent, dat hij dan pas tot het nemen van maatregelen verplicht is, als de momenteele toestand zulks eischt. Als het baantje van directeur van een departement van algemeen bestuur zoo eenvoudig is, dan ..... dan zal ik er morgen naar solliciteeren.

Ik eisch absoluut niet dat tien jaren vooruit moet worden gezien, dat de Regeering door den sluier heen moet weten te zien, die de toekomst voor ons bedekt houdt. Maar wat ik eisch is eenvoudig datgene, wat

elk deskundige met gezond verstand redelijker wijze ziet, zien moet.

De Directeur heeft zich verscholen achter het gemis van een dienst der statistiek, die hem voortdurend op de hoogte houdt van de toestanden in het land.

Zooals in eersten termijn reeds door den geachten departementschef gezegd, liet de schaduw van den komenden nood zich reeds in 1914 merken. Waarom toen niet direct aan het werk getogen? waarom toen niet direct zoo'n dienst in elkander gezet? Wij zouden dan in elk geval cijfers hier hebben geproduceerd gezien, die wat meer te vertrouwen zijn dan die van den Directeur. En zouden dan wellicht eerder gewaarschuwd zijn geworden dan pas einde 1918.

Ik sprak daarnet van een eigen nationale regeering in plaats van de huidige vreemd-nationale. Ik schonk aan de eerste de voorkeur, ofschoon ik niet blind ben voor de gebreken, die aan een eigen nationale regeering van Indië moeten kleven.

Ik heb reden aan eene eigen regeering de voorkeur te schenken. Al ware het alleen hierom, omdat een eigen nationale regeering voor het probleem van de gadoeteelt, naar wij verwachten kunnen, eene andere houding zal aannemen dan de tegenwoordige vreemd-nationale, die zich hier heeft uitgesproken bij monde van den Directeur van Landbouw.

Nu heeft de Directeur verklaard, dat de gadoeteelt dan zal toegestaan worden, waar de plaatselijke omstandigheden, zooals irrigatie-verhoudingen, teelt van tweede gewassen enz. enz. zulks toelaten. In hoogste instantie zal de gewestelijke bestuurder, de Resident, beadviseerd door een landbouwkundige beslissen, of in het gewest in een bepaalde streek gadoe mag worden geteeld of niet.

Mijnheer de Voorzitter! Ik acht het belang van den tani nog niet veilig onder deze regeling. In het weekblad van de Indische S. D. A. P., het Indische Volk heeft kortelings gestaan een artikel van een ambtenaar B.Bi, van den heer Mühlensfeld, die van nabij kent de moeilijkheden, die den tani in den weg worden gelegd, wanneer hij in den Oost-moesson padi wil planten, zelfs wanneer de plaatselijke omstandigheden zulk een gadoeteelt alleszins rechtvaardigen.

Ik wil aan de rechtschapenheid der residenten geenszins twifelen. Het zijn menschen, die vaak onder moeilijke omstandigheden de belangen van het aan hun zorgen toevertrouwde volk op meesterlijke wijze weten te behartigen.

Ik wil echter de opmerking maken, dat ook residenten ten slotte slechts menschen zijn, met al hun feilen en fouten. En dat zij dus onmogelijk feilloos objectief kunnen zijn. Dat integendeel ook zij slaven kunnen zijn van hunne subjectieve gevoelens. Waarmede ik alleen dit wil zeggen, dat ik absoluut geen waarborgen zie voor de vrijheid voor den tani om gadoe te planten, wanneer de teelt aan zulke regeling onderworpen wordt.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjipto Mangoenkoesoemo.)

Ik zou daarom den heer Directeur van Landbouw met de meeste bescheidenheid willen voorstellen, om algemeene regelen samen te stellen voor de gadoeteelt, regelen, waaraan de residenten zich hebben te houden. Wanneer die regelen voor hare in werkingstelling aan onze goedkeuring worden onderworpen en het imperatieve voorschrift wordt uitgevaardigd, dat de residenten de vergunning tot teelt van padi-gadoe niet mogen weigeren, indien de door het reglement geëischte waarborgen voor het slagen, behoudens force majeure natuurlijk, er zijn, dan meen ik, dat wij de regeeringsverklaring van de gadoeteelt te zullen bevorderen, dan pas als ernst mogen beschouwen.

Nog op één uitlating van den Directeur moet ik het licht laten vallen, eene uitlating, die, ik beken het eerlijk, ik niet goed weet te beoordeelen.

Dat is de uitlating, dat suiker een artikel is, waaraan de wereld behoefte heeft.

Bedoelde de Directeur daarmee, dat wij dus zoo altruïstisch moeten zijn, om suiker te planten voor de menscheid, voor wie zonder suiker het leed niet te overzien zou zijn?

Indien dit inderdaad in de bedoeling ligt van den geachten Directeur, toen hij zich aldus uitliet, dan teeken ik daar protest tegen. Altruïsme is goed, is mooi, maar ten slotte is het egoïsme, dat voor volkeren alleen richtsnoer kan zijn bij al hun daden. „Ben ik mijns broeders hoeder“? moet ook de vraag zijn, die ons volk en zijner regeering op den mond bestorven ligt. Het zal het hemd zijn, dat ook ons onder de tegenwoordige omstandigheden, neen, vooral onder de tegenwoordige omstandigheden, nader moet staan dan de rok. In de verre toekomst, wanneer de volkerenbond feit zal zijn, wanneer het schaaft graast naast den leeuw, dan pas, maar ook dan pas, zal er sprake van kunnen zijn, dat wij ter wille van andere volkeren suiker gaan planten, alleen omdat zij er behoefte aan hebben. Laten wij zoolang wachten.

Een andere uitleg van des Directeurs uitlating is ook nog mogelijk, de uitleg nl., dat hij daarmee wil wijzen op het belang, dat gelegen is in den verbouw van suikerriet. Wij kunnen immers het waardevolle product later inruilen tegen rijst of andere voedingsmiddelen met het buitenland?

Is dit de uitleg, die de Directeur aan zijn woorden gegeven wenscht te zien, dan moet ik verklaren, dat ik minder optimistisch ben dan ZHEdGestr. Ik heb absoluut niet de overtuiging, dat de Engelsche of Fransche regeering ons een korreltje rijst zal geven, wanneer in het eigen land de behoefte daaraan nog niet voldaan is.

Terwijl omgekeerd het buitenland er geen been in zal zien om de suiker door een paar oorlogsschepen te laten halen, wanneer wij een groote stock daarvan hebben, terwijl men ginds er behoefte aan voelt.

Zeker, dat is verre van mooi, dat is schreeuwend onrecht, dat is roof, dat is diefstal, geef er den naam aan,

(Tjipto Mangoenkoesoemo e. a.)

dien gij wilt. Doch bij de menschheid op het tegenwoordig peil harer ontwikkeling, heeft hij altijd het recht aan zijn zijde, die de meeste draednoughts heeft. En Nederland kan tegenover de pantserschepen van het buitenland niet anders stellen dan een paar verouderde torpedobooten. Duidelijk, wie ongelijk zal hebben.

Ik meen op grond van dat alles er dus ernstig voor te moeten waarschuwen, om de suikerproductie extra hoog op te voeren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet eindigen. Ik kan het niet doen, alvorens de Regeering te wijzen op het gevaarlijke spel, dat Zij nu speelt. Wat Zij na mijn advies gehoord te hebben beslist, kan mij in zooverre koud laten, omdat ik dan aan den plicht heb voldaan, dien ik op mij heb genomen, door het lidmaatschap van dit College aan te nemen.

Het voedselvraagstuk is, dit valt niet te ontkennen, geworden een politiek vraagstuk. Ik zal in het midden laten, wie dat verpolitieken op zijn geweten heeft; misschien ben ik er zelf ook debet aan. Laten wij voor het oogenblik alleen met het feit rekening houden.

Het probleem heeft reeds de groote massa bereikt, natuurlijk weer iet of wat gewijzigd, vervormd zooals alles, wat is afgedaald tot de massa.

Bij de groote massa heeft het probleem reeds deze gedaante aangenomen, dat men daar haast uitsluitend belang stelt in de vraag: inkrimping of niet-inkrimping.

De woordvoerders dier massa, die in dezen Raad zitting hebben, hebben den pertinenten last ontvangen, om de inkrimping van de Regeering gedaan te krijgen.

Wanneer de Volksraad tot niet-inkrimping mocht besluiten en met haar de Regeering, dan zal het laatste sprankje vertrouwen, dat het volk nog stelt in de Regeering, daarbij verloren raken. Ondanks alle ethisch gebaar, ondanks al haar lief gedoe. De massa zal er alleen rekening mede houden, dat de Regeering blind is voor hare belangen, haar in den steek laat in een moeilijke periode van haar bestaan.

De vertrouwensmannen der bevolking hebben als één man hier gestaan ter verdediging van het denbeeld inkrimping. Dit zal bij de groote massa niet onbekend blijven, voorgelicht als zij wordt door hare persorganen.

In allen ernst zou ik daarom der Regeering den raad willen geven, in te krimpen, onverschillig, tot welk resultaat de onderhandelingen zullen leiden, die Zij voert met het buitenland, als de Regeering althans nog prijs stelt op de meening van de bevolking omtrent Haar.

De inkrimping heeft natuurlijk niet uit te sluiten de andere maatregelen, zooals door den heer Teeuwen nader gepreciseerd en de bevordering van de gadoeteelt.

Ik eindig mijn rede met er aan te herinneren, dat de Regeering der Hollanders inderdaad veel goed te maken heeft tegenover het volk van Indië.

De heer Gerritzen: Mijnheer de Voorzitter, van

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

de uitvoerige uiteenzetting van het voedselvraagstuk die gisteren hier gegeven werd door den Directeur van Landbouw, heb ik over het algemeen met groote waardeering en instemming kennis genomen.

Toch meen ik, dat de antwoorden die door de Regeering gegeven zijn op de door mij gestelde vragen niet in alle opzichten die opheldering hebben gebracht, welke ik er van verwacht had, zoodat ik mij genoopt zie, hier en daar op mijne vragen terug te komen, en dan in de eerste plaats op die betreffende de inkrimping van het suikerrietareaal.

Mijnheer de Voorzitter, in mijne vorige rede heb ik gewezen op het feit, dat het tekort van de rijstproductie in geheel Indië bedraagt ongeveer 16%.

Daartegenover kan eene inkrimping van het suikerrietareaal van 25% de productie op Java slechts opvoeren met 1½%, dat is ongeveer 1.3% voor de productie van geheel Nederlandsch-Indië; nu hebben enkele heeren betoogd dat het cijfer van 1.3% wel opgevoerd zou kunnen worden en zij hebben met berekeningen op papier betoogd dat ééne bouw sawah veel meer zou kunnen opleveren dan gewoonlijk in de practijk het geval is.

Ik wil echter in deze het voorbeeld van den Directeur van Landbouw volgen en niet over cijfers kibbelen.

Op een paar tiende procent komt het niet aan.

Laten wij aannemen dat de berekeningen van de theoretici juist zijn, dat werkelijk alleen met gunstige factoren en niet met ongunstige rekening moet worden gehouden, dat er verder voldoende plantmateriaal, voldoende arbeidskrachten en voldoende irrigatiewater beschikbaar zullen zijn, om de 25% van het suikerrietareaal met padi te beplanten, en dat dus de 25% inkrimping de rijstproductie over geheel Indië zal kunnen opvoeren niet met 1.3% maar met 2%; dan nog blijft er een tekort van 14%, en daarom vroeg ik: Wat voor heil ziet de Regeering in de opvoering van de rijstproductie met 2%? Want de tijd van wonderen is voorbij en men kan onmogelijk een tekort van 16% dekken door eene opvoering der productie met 2%.

Die vraag heeft de Regeering niet beantwoord.

Had de Regeering gezegd, „ik kan de resteerende ± 14% dekken op andere manier”, dan zou men wel kunnen zeggen dat de maatregel van inkrimping van het suikerrietareaal, die Zij in overweging genomen heeft, wel uiterst kostbaar en uiterst nadeelig zal zijn, maar dan zou de maatregel toch practisch effect kunnen hebben.

Dat heeft de Regeering echter niet gezegd; integendeel ik lees op pag. 7 van de drukproef van de rede van den Directeur van Landbouw, die ik gisteren ontvangen heb:

„De Regeering beseft ten volle de groote bezwaren er aan verbonden, de bezwaren ook vroeger door Haar erkend, maar wanneer het werkelijk zoo ver zou komen, dat bij misoogst elke picol rijst ongeacht de kosten moest worden verkregen, dan zou het middel moeten worden toegepast”.

Maar nu raak ik nog verder van de wijs; want als werkelijk bij het tekort der productie nog een misoogst komt, zoodat het tekort nog hooger wordt dan 16%, dan vraag ik mij alweer af, hoe de opvoering der rijstproductie met 2% dan eenig praktisch nut zou kunnen hebben.

Dan wordt het middel van de inkrimping van het suikerrietareaal van nog minder praktische waarde dan het vroeger reeds was.

En bovendien, wanneer het middel volgens de Regeering alleen aangewend zal worden wanneer er een misoogst is, dan moet men dus eerst wachten totdat blijkt, of de oogst, die nu te velde staat en die, ik ben geen landbouwkundige, binnengehaald wordt, ik geloof in Mei of Juni, mislukt is. Maar is het dan niet te laat? kan men dan nog in Mei of Juni met de inkrimping van 25% van het suikerrietareaal beginnen? of is dan de tijd al verstreken, indien men, zooals de Regeering zegt, de inkrimping in 1920 effect wil doen sorteeren.

Ik durf mij hierover niet verder uit te laten, want ik ben allerminst bevoegd op landbouwkundig gebied.

In de tweede plaats heb ik het licentiestelsel ter sprake gebracht.

Ik heb er op gewezen, dat wij hebben een verbod van uitvoer met het doel om tegen onzen uitvoer een gelijkwaardigen invoer te krijgen.

Ik heb gevraagd waarom van dit licentiestelsel ten aanzien van kinine, kinabast, residu en benzine geen gebruik is gemaakt om hier voldoende hoeveelheden rijst te krijgen.

En nu antwoordt de Regeering dat de uitwisseling van producten een zeer gecompliceerd vraagstuk is. Dat weet ik ook. De Regeering zegt verder: „Inmiddels moet men „wel onderscheiden tusschen de goederen en artikelen, „die het buitenland wel en die welke het niet missen kan. „Tot deze laatste behoort helaas tegenwoordig, v. z. n. „Birma en Cochinchina betreft, rijst”.

Dit systeem van toepassing voor het licentiestelsel acht ik verkeerd; want het gaat er niet om goederen of waren te krijgen die het buitenland missen kan, maar wel de zoodanige, die wij noodig hebben; en zoo staat het ook in de considerans van de betrekkelijke ordonnanties.

Het systeem van verboden van uitvoer is aanvaard, om daardoor gelijkwaardigen invoer te krijgen, en de Gouverneur-Generaal heeft in zijne installatierede in andere woorden hetzelfde verklaard.

In de tweede plaats zegt de Regeering, dat tot de waren, die wij door het licentiestelsel hier niet konden krijgen, rijst behoort, daar Engeland en Frankrijk rijst niet zouden kunnen missen; maar Zij laat er direct op volgen, dat die verbonden mogendheden in overweging hebben genomen om ons rijst af te staan tegen suiker; hieruit volgt echter, dat genoemde mogendheden rijst wel missen kunnen.

Rijst behoort dus niet tot de artikelen, die onder alle

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

omstandigheden niet gemist kunnen worden; want anders zouden de geallieerde mogendheden niet in overweging hebben genomen ons rijst af te staan tegen suiker.

Ik blijf daarom de Regeering adviseeren om attent te blijven op de sterke troef, welke Zij tegenover het buitenland in handen heeft met de kinine en kinabast, vooral, wanneer wij de positie die wij innemen ten aanzien van de suiker, vergelijken met de positie die wij innemen ten aanzien van de kinabast.

In een, althans voor Indië, recent artikel in de Indische Mercur van 22 November 1918, staat te lezen dat onze positie ten aanzien van de suiker is, dat Indië produceert 10% van de wereldproductie.

Welnu, eene inkrimping van 25% van het suikerriet-areaal heeft dus geen grooter invloed op de wereldproductie dan 2½%. Daartegenover produceert Indië 95% der wereldproductie van kinabast. Onze positie ten aanzien van de kinabast is dus aanzienlijk veel sterker dan ten aanzien van de suiker, en wanneer het inderdaad waar is, dat de geallieerde mogendheden er over denken om ten behoeve van Indië rijst los te laten dan geloof ik, dat om eenige pressie in de richting van het loslaten van rijst uit te oefenen, wij in de kinabast een sterker troef in handen hebben dan in de suiker, die betrekkelijk niet zooveel waarde heeft voor de geallieerden.

Ik blijf dan ook nogmaals ter verkrijging der noodige rijst het gebruik maken van het licentie-systeem ten aanzien van de kinabast en kinine aanbevelen, om nu maar te zwijgen van residu en benzine.

Ik wil te dezen aanzien nog aanvoeren, dat ook verleden jaar Engeland rijst heeft afgestaan tegen Indische scheepsruimte.

Weliswaar is die overeenkomst verbroken door de inbeslagname door Engeland van onze schepen die voor het rijstvervoer moesten zorgen en daartegenover op zich namen het vervoer van rijst en kolen tusschen Britsch-Indische havens.

Die overeenkomst is daarom niet doorgegaan; maar het feit bewijst dat de geallieerde mogendheden wel rijst willen vrij geven, wanneer iets daartegenover staat, dat voor haar van heel groote waarde is.

En nu kom ik tot het laatste punt wat ik heb aangevoerd, n.l. de scheepsvrachten.

Ik lees in de rede van den Directeur van Landbouw:

„dat de Regeering hier te lande alleen zeggingsmacht heeft over schepen, varende op Nederlandsch-Indischen zeebrief, en dat deze schepen de vrachten voor levensmiddelen zouden hebben opgedreven, der Regeering niet bekend is”.

Wanneer de heer Sibinga Mulder had gezegd dat genoemd feit hem niet bekend was, had ik dat kunnen begrijpen daar hij eerst sinds kort in Indië is; maar dat het der Regeering niet bekend is, dat weleens vrachten voor levensmiddelen zijn opgedreven door schepen varende op Nederlandsch-Indischen zeebrief, verbaast mij, en ik zal

de Regeering moeten verzoeken in herinnering een jaar terug te gaan.

Het vorige jaar was er hier ook rijstschaarschte, en toen hadden enkele stoomvaartmaatschappijen waaronder er ééne was, die schepen heeft, varende op Nederlandsch-Indischen zeebrief, contracten gesloten met de Britsch-Indische regeering voor transport tusschen Britsch-Indische havens, waartegenover stond eene zekere hoeveelheid Rangoonrijst, welke aan Nederlandsch-Indië werd afgestaan.

De vrachtprijzen, waarvoor toenmaals rijst van uit Rangoon naar hier werd vervoerd, bedroegen f 2.50 à f 2.75 per pikol. Daarover is toen in enkele kranten en weekbladen nog al het een en ander geschreven; ik haal aan het „Vrijzinnig Weekblad” van 16 Februari 1918, het „Vrijzinnig Weekblad” van 2 Maart 1918 en het Bataviaasch Handelsblad van 22 en 23 Februari 1918. Ik zal nu slechts een klein stukje citeeren uit het „Bat. Handelsblad” van 23 Februari 1918:

„Uit een noot, door de redactie van het Vrijzinnig Weekblad onder het artikel van den heer Ligthart gesteld, zien wij, dat de vrachtprijzen van de rijst uit Britsch-Indië, door de Stoomvaart-Maatschappijen in rekening gebracht, thans f 2.50 à f 2.75 per pikol bedragen, dat is ongeveer 60% van de waarde der rijst te Rangoon. In tijden vóór den oorlog bedroeg de vracht voor rijst van Rangoon naar Nederlandsch-Indië f 0.60 à f 0.65 per pikol. Die vracht is nu dus met 350% verhoogd.”

Intusschen, Mijnheer de Voorzitter, doet het mij veel genoegen van de Regeering gehoord te hebben, dat thans de Nederlandsch-Indische Scheepvaart-Maatschappijen zich gematigd hebben bij de berekening van hare vrachtprijzen. Het doet mij vooral genoegen, gedachtig aan het gezegde, dat er meer vreugde in den Hemel is over één zondaar, die zich bekeert, dan over 99 anderen die nooit gezondigd hebben. Ik stap thans van dit onderwerp af.

Maar nu heb ik nog eene vraag op het hart. De Regeering heeft gezegd:

„Zooals den heer Gerritzen ongetwijfeld bekend zal zijn, heeft de Regeering alleen zeggingsmacht over schepen, varende op Nederlandsch-Indischen zeebrief”.

Alvorens ik inga op deze aan mij toegeschreven bekendheid, zou ik de Regeering willen vragen meer te precieeren; anders loopen wij kans langs elkaar heen te praten. Wat verstaat de Regeering onder den term, dat Zij alleen zeggingsmacht heeft over schepen, varende op Nederlandsch-Indischen zeebrief? Wil zij daarmede zeggen, dat Zij geen paal en perk kan stellen aan het opdrijven van vrachten, wanneer dit geschiedt door stoomvaartmaatschappijen, die varen met schepen, die geen Indische, maar andere zeebrieven hebben? Staat de Regeering haars inziens ten opzichte van de vrachtenpolitiek dier maatschap-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

pijn machteloos? Zoo ja, Mijnheer de Voorzitter, dan is het mij niet bekend dat deze zienswijze juist is. Ik meen dat de Regeering wel degelijk in kan grijpen; maar het is mogelijk dat ik mij vergis; dwalen is menschelijk. Daarom zal het mij hoogst aangenaam zijn, wanneer ik mijne meening kan toetsen aan die der Regeering; en daarom zou ik de Regeering willen vragen of Zij er bezwaar tegen heeft, de gronden waarop Hare meening steunt, te willen mededeelen. Ook in het vorig jaar is reeds door de Regeering naar aanleiding van eene in het afdeelvingsverslag gedane vraag, waarom de Regeering tegen de Batavia vrachtenconferentie geen maatregelen genomen heeft, geantwoord dat Zij daartoe de bevoegdheid miste.

Gronden werden echter voor deze meening niet opgegeven. Ik zou gaarne weten waarop de meening steunt, dat de Regeering den export hier te lande niet kan beschermen tegen het buitensporig opdrijven van de vrachten.

Dit, Mijnheer de Voorzitter, naar aanleiding van het regeeringsantwoord op mijne vragen.

Nu zou ik nog een enkel woord, een heel enkel woord maar, willen zeggen over de kwestie van de schadeloosstelling door enkele sprekers aangeroerd, de schadeloosstelling bij de inkrimping van het suikerrietareaal. Ik heb betoogd, dat het een elementaire eisch is van recht en billijkheid, dat, wanneer de staat eenig recht aan zijn ingezetenen ontnemt in het algemeen belang, hij daarvoor schadeloosstelling moet geven. Dit is van enkele kanten tegengesproken geworden. Ik heb tot mijn leedwezen gisterenavond niet aanwezig kunnen zijn, omdat ik door andere bezigheden verhinderd was, doch in het Bataviaasch Nieuwsblad van hedenmorgen las ik, dat de heer Teeuwen mijn meening gisterenavond bestreden heeft door eene vergelijking te maken met een schip, dat een noodhaven binnenloopt, in welk geval van schadeloosstelling geen sprake is. Dit is volkomen juist. Maar het ontgaat mij ten eenenmale, wat dit te maken heeft met de stelling, die ik verdedigd heb. Misschien is het krantenverslag onjuist; ik kan echter hierop niet verder ingaan, omdat de bewering van den heer Teeuwen, zoals die is overgebracht door het krantenverslag, mij ten eenenmale onbegrijpelijk is.

Wel is mij duidelijk de stelling van den heer Abdoel Moeis, dat geen schadeloosstelling verschuldigd is, omdat de schade door de gedwongen inkrimping van 25% van het suikerrietareaal door de suikerindustrie te lijden, door deze industrie wel gedragen kan worden. Ja, Mijnheer de Voorzitter, wanneer men dergelijke principes huldigt, wanneer men van oordeel is, dat men maar riemen moet snijden van andermans leer, omdat dit zoo gemakkelijk en eenvoudig is, wanneer het dien kant uitgaat, ja, dan kan ik alleen dit zeggen, dat wanneer recht en billijkheid geheel overboord worden gegooid, het gevolg zal zijn, dat de rechtszekerheid ondermijnd wordt

(Gerritzen e. a.)

en het vertrouwen, dat de burgers in de Regeering stellen, absoluut verdwijnen zal.

Dit is dunkt mij een veel grooter nadeel, dan het nadeel, dat de fiscus door het betrachten van recht en billijkheid zal lijden.

De heer Abdoel Moeis: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan heel kort zijn na het lange betoog van mijn geacht medelid den heer Teeuwen.

Het waren welbekende geluiden die vernomen werden vooral aan het eind van de rede van den heer Sibinga Mulder, geluiden die opgeld doen in de kringen van zekere groep van belanghebbenden, waar men zichzelf graag in slaap wiegt met zulke aangename klanken. Zooals de Islam eischt, dat men zijn bezit zal reinigen van de smet die er op kleeft door de „Zakat”, dat wil zeggen door op onbekrompen wijze daarvan te schenken en mede te deelen aan minder door de fortuin begunstigden, zoo schijnt in zekere kringen gelijke uitkomst met behulp van bewierooking en eenzijdige, maar door veelvuldig gebruik geijkte frazen, te worden verkregen.

Ik hoorde geheel gelijksoortige geluiden toen ik met de deputatie Indië-Weerbaar in Nederland vertoevende, gevolg gaf aan de uitnoodiging van den heer Mr. Ramaer en andere suikermagnaten, om de bezwaren door de S. I. tegen die cultuur in notariële acte geformuleerd, toe te lichten en te bespreken. Het was wederom hetzelfde geluid op de na terugkeer in Indie gevolgde bespreking met den heer Mr. Hirsch, die mij de eer van eene tirade in de Tweede Kamer blijkt te hebben bezorgd, welke de heer Sibinga Mulder, dit zij met lof gezegd, zich gedwongen heeft gezien te herroepen.

Als men de rede van den heer Sibinga Mulder in de Kamer leest, dan kan men moeilijk een anderen indruk krijgen dan deze, dat die „meneer” Abdoel Moeis een reuze-opruier is (1) die de bevolking pleegt op te stoken om riettuinen in brand te steken, terwijl nu blijkt, dat eene poging tot verklaring van de houding der bevolking, als zij tot uiterste maatregelen overgaat, eene verklaring door mij beproefd naar aanleiding van de heftige en bittere aanvallen van Mr. Hirsch op mijne landgenooten, tot de Kamer-insinuatie van den heer Sibinga Mulder heeft geleid. Het bevreemdt mij slechts waarom de heer Sibinga Mulder geen aandacht heeft geschonken aan hetgeen door mij omtrent rietbranden was gezegd in de tevoren door mij genoemde conferentie met de kopstukken van het Suikersyndicaat in den Haag, welke besprekingen behoorlijk waren genotuleerd, terwijl een uit Soerabaja gehaald nieuwtje wel als dankbaar materiaal heeft gediend voor een insinuatie in de Tweede Kamer.

Hier hebben wij dus een voorbeeld achterhaald van de wijze, waarop allerlei legenden ten onzen nadeele ontstaan, en zien ons, die het opnemen voor de belangen van het

(1) Handelingen Tweede Kamer Indische Begroting 1918, pag. 1432.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

volk, welks rechten en behoeften zoo lang miskend zijn, ondanks het voeren van de meest parlementaire actie, gehouden voor „opruiers” en „misdadigers” in de oogen van de verstokte belanghebbenden.

Intusschen aanvaard ik hier gaarne de „amende honorable” van den heer Sibinga Mulder en meen ik niet te moeten verzuimen hier nogmaals en met nadruk te herhalen, dat ik nooit heb aangezet tot sabotage als strijdmiddel, deze ook niet aanbeveel, maar tevens herhaal ik ook de woorden door mij niet alleen in de vorige zitting gesproken maar ook o.a. in de conferenties met de kopstukken van het Snikersyndicaat en den Voorzitter van het Syndicaat te Soerabaja Mr. Hirsch: dat honger en ellende scherpe zwaarden zijn. Gedreven door de zweep van den honger en de prikkels van het gebrek voor zichzelf en zijn gezin, doet de mensch dingen, welke afkeurenswaardig zijn en door de wetten verboden. Maar hij doet ze. De heele historie is daar om dat te bewijzen. En in dat opzicht zijn mijne landgenooten volstrekt geen uitzonderingen. Ook in Amsterdam, in Rotterdam, in het beschaafde Nederland worden de schuiten met aardappelen gerampast en de bakkerswinkels leeggehaald als de nood aan den man komt. En op zulke oogenblikken in het leven van een volk — vooral van dit, trots schoone beloften nog overheerscht en ononderwezen volk — helpen geen vertoogen en redevoeringen, al klinken ze als een klok. Zelfs de heer Sibinga Mulder zou tekort schieten in overredingskracht op zulk een oogenblik, als hij op de Leidsche Kade zou moeten doen, wat hij ons als volkstrubunen hier in Indië wil laten verrichten. Ik heb dan ook bij mijn verblijf in Holland den heer Sibinga Mulder in Bootwerkersvriendenkring of op de 1 Mei-meeting niet gezien. Een hongerige maag voedt men nu eenmaal niet met woorden, maar met brood. Dat is het eenige antwoord dat oorbaar is bij voedselrelletjes „voedsel”. En om gedeekt te zijn tegen voedselnood, moet Indië niet eeuwig speculeeren op den invoer van buiten, maar met bekwamen spoed het daarheen leiden, dat Indië zelf in zijn eigen behoefte voorziet.

Geeft ons gronden, geeft ons water!

De heer Sibinga Mulder verwijt den S. I. leiders dat zij zich slechts zouden bepalen tot het uitoefenen van critiek. De Regeering zou teleurgesteld zijn, dat volksleiders geen uitleg gaven aan het volk waarom er gebrek aan voedsel was. Door mee te werken, door zelf de handen uit den mouw te steken zouden de volksleiders beter hun volk dienen dan ze op te ruïen. Mijnheer de Voorzitter, ik weet niet waaraan wij deze beschuldiging weer hebben verdiend. Tot op dit oogenblik hebben wij nog steeds vertrouwd op regeeringshulp. Wij vragen om regeeringsdistributie, wij vragen om gronden, wij vragen om water, wij vragen om bescherming tegen de praktijken van speculanten en uitbuitende kapitalisten, wij hebben gegevens verstrekt en cijfers getoond, die echter als absoluut onbetrouwbaar zijn verworpen. Wij heb-

(Abdoel Moeis e. a.)

ben de te volgen richting aangegeven, die bespottelijk en getuigende van onwetendheid is genoemd. Meer hebben wij tot dusver nog niet gedaan, hoewel er momenten zijn, dat de meest bezadigde en parlementaire volksleiders een niet te onderdrukken aandrang voelen om in deze critieke momenten in niemand meer vertrouwen te stellen dan in zich zelf.

Onbillijk is het ons te verwijten, dat wij bijv. niet aan de bevolking hebben voorgehouden, dat ze de sawah's beter dient te wieden. In verband hiermede wensch ik in herinnering te brengen de demonstratievelden in de Preanger, die een algemeene mislukking genoemd mogen worden. De tani, Mijnheer de Voorzitter, is een hartstochtelijk landbouwer van geslacht tot geslacht, al heeft de heer Sibinga Mulder gezegd, dat 100 jaar geleden de sawahbewerking een misdaad zou heeten.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Dat heb ik niet gezegd. Ik heb de sawahbewerking daar geheel buiten gelaten. Uit dat stuk over Demak is gebleken, dat de rijst in dien tijd niet het hoofdvoedsel was der bevolking. Al dat andere is louter fantasie van U.

De heer Abdoel Moeis: De heer Sibinga Mulder heeft ontkend dat padiverbouw en het padisnijden de grootste liefhebberij, ja hartstocht voor de bevolking, 100 jaar geleden niet zoo populair was als thans. Dat ontken ik beslist.

Gezien de ervaringen, óók door het Departement van Landbouw zelf opgedaan, gaat het niet aan naar de sawahbewerking toe te gaan en te zeggen: gij moet op die manier wieden, patjollen, ploegen, enz. en ik zou den Voorzitter — als oud-Directeur van Landbouw, — willen vragen of men werkelijk beter sawah's kan bebouwen dan de Javaansche tani.

Humoristisch — in deze tijden van bittere ellende — klinkt de rede van den Directeur van Landbouw bij dat gedeelte, waar hij constateerde, dat de Javanen het rijsteten van de compagnies-soldaten zouden hebben geleerd, en dat zij zich vóór dien tijd met niets anders dan blaren en boomwortels zouden hebben gevoed, een voedsel, waartoe zij zeker maar weer terug moeten keeren als alle gronden van Java met handelsgewassen beplant zullen zijn.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Dat staat er ook niet, Mijnheer Moeis. Ik heb het alleen aangehaald als een voorbeeld, — of het waar is of niet laat ik in het midden, — hoe de bevolking zich aan de voedingsmiddelen accodomeert; dat voedingsgewoonten geen wetten van Meden en Perzen zijn. Dat schijnt U niet te begrijpen.

De heer Abdoel Moeis: Het spijt mij de rede van

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis e. a.)

den Directeur van Landbouw niet in handen te hebben. Ik had ook uitstel van mijn spreekbeurt tot vanavond gevraagd. Voor mogelijke vergissingen vraag ik den Directeur van Landbouw excuus. Maar ik ga verder. Men had dus niet anders dan bladeren en boomwortels .....

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Handel en Nijverheid: Dat heb ik niet gezegd, Mijnheer Moeis. Met kruiden en knolgewassen, voedde men zich in hoofdzaak, maar laat mij nog eens zeggen, dat ik het alleen aangehaald heb als een bewijs, — of het waar is of niet, laat ik daarbuiten, — dat de bevolking, wat voedingsmiddelen betreft, wel met zijn gewoonten breekt.

De heer Abdoel Moeis: Ik zie het nu al aankomen, daar moet het met de opvattingen van dezen Directeur van Landbouw naar toe. Als zijn theorieën en inzichten steekhoudend zijn, dan volgt de toepassing van zelf: geen beperking, maar rietuitbreiding! De Tjihea-vlakte, Bali, heel Java open voor het suikerriet en alles moet maar met dat voortreffelijk gewas beplant. Padi verder overbodig, de Javaan eet blaren en boomwortels, om te zwijgen van het tarwerecept van den resident van Solo en van het voedzame cassavemeel (waar volgens betrouwbare deskundigen absoluut geen voedingswaarde in zit, daar alle eiwit eraan ontbreekt) waarmede de bevolking van Kediri den buik maar vullen moet.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Waar haalt U dat vandaan, Mijnheer Moeis.

De heer Moeis: Dat zijn mijne opvattingen.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: O, neemt U mij niet kwalijk.

De heer Abdoel Moeis: Bij de rauwe, nog niet door de fabrieken van de H. V. A. en van Oei Tjeng Ham verwerkte cassave-wortels schijnen „blauwe boonen” de beste aanvullingsspijs. Over het recept voor de bereiding worden wij zeker nog wel ingelicht.

Het denkbeeld van eene omvorming van de volksvoeding schijnt den Directeur van Landbouw al bijzonder gemakkelijk oplosbaar, daar draait hij zijn hand niet voor om, en heb ik hem wel begrepen, dan zouden de politieke en volksverenigingen daar maar eens even voor moeten zorgen. Alweer een wissel op onze medewerking, waarbij de departementen weer een zullen uitmaken hoe de volksleiders hun taak eigenlijk dienen op te vatten, die niet zal worden gehonoreerd. Laat de heer Sibinga Mulder onze taak maar gerust aan ons overlaten. Wij zullen die volbrengen op de wijze, waarop wij die zien.

(Abdoel Moeis.)

Evenals bij een vorig punt mag ik er op wijzen, dat ook deze voorkeur voor een bepaald soort voedsel internationaal is. In het zoo ver in beschaving en ontwikkeling boven ons staande Nederland vertikte de bevolking het eenvoudig omgekeerd om rijst te eten, die, dank zij de Indische aanvoeren, in groote hoeveelheid aanwezig was: men wenschte „eerepels” en was met geen ander voedsel dan aardappelen tevreden. Het is mij niet gebleken, dat de heer Sibinga Mulder er in zijn eigen land in geslaagd is om de menschen daar van hun dwaas vooroordeel tegen rijst als dagelijksch voedsel te genezen, en ik betwijfel, dat hij er hier zooveel lichter in zal slagen, ondanks al de zelfgenoegzaamheid, verzekerdheid en laatdunkendheid ten aanzien van ons „domme onontwikkelde volksleiders”, die uit zijn rede spreekt. Mocht hij slagen, dan heb ik nog een extratje voor ZHEdGestr. in 't verschiet. De vertegenwoordiger van een groote Amerikaansche firma die tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen met Java, de reis van San Francisco tot Batavia met ons maakte, verklaarde zich bereid een flinke premie uit te loven aan hem, die er in mocht slagen om de Inlanders er toe te brengen het product waarvoor hij reisde, de beroemde oatmeal of havermost te leeren eten. Heel Schotland leeft daarvan het heele jaar door. De competitie is nog open en ik wensch den nieuwen Directeur van Landbouw alle succes. Maar wie de moeite genomen heeft om op de hoogte van zijn tijd te blijven, en te zien wat deze oorlog te leeren gaf, die weet toch zeker ook wel, hoe het aan de fronten gebleken is, dat men de soldaten van verschillende nationaliteit te geven had, wat zij in hun eigen land gewoon waren te eten, en hoeveel moeite het kostte bij distributie en consumptie geheel in handen van de intendance der legers, die dus maar te commandeeren hadden, om ingrijpende diëetwijzigingen door te voeren.

Ik kan in zoover dus ook meevoelen met de bittere jammerklachten door den heer Sibinga Mulder geslaakt over het eten van brood van aardappelmeel en het ontbreken van vet en spek in Holland. Maar als hij daarvan de schuld wil gooien op de distributie van landswege dan kan ik niet met hem medegaan. Wij hebben tegen die distributie nu al van allerlei hooren aanvoeren. Maar zoo gauw vraagt men niet naar het naadje van de kous, of we hooren niks meer. Eerst waren de Filippijnen het afschrikwekkend voorbeeld. Maar zoodra de belangstelling van den Volksraad zich op deze door de groote Amerikaansche republiek beheerde eilandengroep vestigt en er nadere inlichtingen gevraagd worden, zwijgt de heer Sibinga Mulder. Is dat dus maar een dooddoener geweest of hooren wij daar nog wat van? En thans de zoo bittere ervaring des heeren Mulders in Nederland. Wel, Mijnheer de Voorzitter, ik kan daar dank zij de Indië-Weerbaar Deputatie gelukkig ook persoonlijk over oordeelen, en niet alleen in Holland, maar ook door de oorlogsvoerende landen heeft de loop der omstandigheden mij tijdens den oorlog gevoerd. Welnu bij Frankrijk en Duitschland

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis.)

vergeleken was Holland een paradijs. Als men in Zevenaar weer al dat eten aan den trein zag en de welgevulde winkels niet slechts in de hoofdsteden maar ook in de dorpen en op het platte land, dan was het er heusch nog al te harden.

De heer Sibinga Mulder klaagt over schaarschte in Holland, maar heeft niet zooals wij twee dagen lang te Gottmadingen op Gemüse-suppe en Ka-Ka-brood geleefd. En toch, zoowel in Holland als in Frankrijk en Duitschland kwamen de menschen niet van honger om, zooals hier op Java in het afgelopen jaar gebeurd is, en bij onvoldoende zorg ongetwijfeld gebeuren zal: om van chronische ondervoeding maar niet eens te spreken. En wat heeft in de genoemde landen het wonder teweeg gebracht, dat de zaken haast zonder aanvoeren van buiten zoo lang gaande zijn gehouden, de gouvernementsdistributie. Ja, zegt de Directeur van Landbouw, maar er is een heirleger van ambtenaren en beambten in tijdelijken dienst noodig: alsof het een nadeel was, dat op deze manier een aantal armoelijdere op een behoorlijke manier aan een stukje brood geholpen worden. Wij blijven aandringen op goede regeling van de distributie en de monopoliseering door de Regeering van de voedingsgewassen.

Maar er moet ook genoeg te distribueeren zijn. De door mij naar voren gebrachte cijfers en daaruit getrokken conclusies zijn met geen enkel woord weerlegd. Noch de invoer van twee millioen pikoel bras uit Rangoon alléén, noch de twee millioen pikoel bras van de inkrimping van het suiker-areaal alléén, zijn voldoende om in het jaarlijksch tekort van 7 millioen pikoel te voorzien. En bij een keuze tusschen een van beide, of invoer, of inkrimping, erger nog, bij een aanvaarding van twee millioen pikoel van buitenlandsche bras vastgekoppeld aan een ons door het buitenland op te leggen beding van niet te mogen inkrimpen, daarbij mogen wij ons niet neerleggen. Als het buitenland onze suiker noodig heeft goed, maar dan ook tegen goedmaking van ons heele jaar-tekort. En behalve suiker heeft men daar nog meer noodig: kina bijv. Laat men ook deze in de weegschaal stellen. Wordt de zekerheid verkregen, dat het buitenland ons rijsttekort aanvult, maar ons geheele tekort, dan mag en hoeft er van inkrimping geen sprake te zijn. Komt die geruststellende verzekering niet vóórdat met het openmaken van de gronden voor de suiker een begin is gemaakt, laat men dan beginnen met den grond van dat een vierde gedeelte van het areaal niet met riet te doen beplanten voordat het bericht gekomen is. Eén vogel in de hand is meer dan tien in de lucht, zoo heeft ons de Directeur van Landbouw voorgesproken. Wij danken hem voor dit beeld. Maar die eene vogel, dat zijn dan toch die 60.000 baoes uitstekend bevloeibare velden van de inkrimping, die slechts op den tani wachten om ons dit jaar nog aan een voedselvoorraad, gelijk staande met minstens 16 maal 60.000 of bijna een millioen pikoel bras te helpen, waar-

mede dus zes millioen hongerlijders een maand lang tegen het hongerspook, dat de Directeur van Landbouw zoo graag met al zijn cijfers en zijn „hoop op het buitenland" verjaagt, maar dat desondanks nog immer dreigend rondwaart, te beschermen zouden zijn. Daarom blijft mijne conclusie: inkrimping zonder andere schadeloosstelling dan voor terugbetaling der grondhuren noodig.

Ik heb ten slotte nog een vraag aan den Directeur van Landbouw gesteld, welke geheel onbeantwoord is gebleven. Ik vroeg of het waar was, dat de Javasche Bank heeft medegedaan aan de bevordering van den kettinghandel? Moet ik uit de niet-beantwoording opmaken, dat dit inderdaad het geval is geweest? Zoo ja, dan zou ik toch een pertinent antwoord prefereren, vergezeld van een woord van afkeuring van zulk een actie tegen het belang der consumenten in dezen moeilijken tijd.

Er is in de dagbladen een levendige strijd gevoerd tusschen de Javasche Bank en de Factorij, waaruit zou moeten blijken, dat de eerste vóór Indië, en de laatste tegen Indië is. We hopen, dat de Javasche Bank ook in deze voedselkwestie door aan onzen kant te staan zal bewijzen, het wel te meenen met Indië's bevolking, maar één ding moet ons toch van het hart, het is dit dat wij, wat men ook moge zeggen, bij den heer Van Aalst in Nederland een open oor hebben gevonden voor Indië's belangen en dat de schenking van een aanvangskapitaal om de oprichting van de verlangend tegemoet geziene technische hooge school een woord van waardeering verdient.

De heer Sibinga Mulder sprak gisteren voor zoover ik althans de rede in handen heb kunnen krijgen, over den voedselverbouw in Tapanoeli. Hij zeide toen, dat men in Mandailing geweigerd had rijst te verbouwen, omdat men voedsel in voldoende voorraad aanwezig had. Dit, Mijnheer de Voorzitter, is volkomen in tegenspraak met het telegram van den resident van Tapanoeli, gisteren hier voorgelezen. De resident van Tapanoeli telegraferde o. m.:

Vooruitzichten droge velden goed, sawahs zeer goed, behalve Groot Mandailing en Baroes waar oogst onzeker door te laat planten als gevolg van de influenza.

Het is dus niet onwil, maar de influenza, die hier een woordje heeft medegesproken. Mijn gesprek met den resident van Tapanoeli, heeft aangetoond, dat de Batakker een goed landbouwer is, maar dat er een gebrek is in Tapanoeli, waardoor dat gewest niet in staat is om in het tekort van Sumatra's Oostkust te voorzien. Dat gebrek is irrigatie. Er is slechts één ingenieur en die zal in April repatriëren, terwijl de vooruitzichten op zijn vervanging slecht staan. Zijn er in Groot-Mandailing goede landbouwers, de Tobaneezen zijn fanatieke landbouwers. Ik heb twee uur met den controleur gesproken en elke zin eindigde hiermede: Geef ons water, dan zult gij zien, dat de Tobanee alle gron-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdeel Moeis.)

den hier openlegt voor den landbouw. Bij het bezoek van den heer Lieftrinck in Tapanoeli had de controleur daar ook reeds op aangedrongen en terecht heeft resident Vorstman toen opgemerkt, dat men slechts wilde hebben de ontwikkeling van Tapanoeli, maar als het er op aankomt, dan heeft de Regeering daarvoor geen man en geen cent over, geen ingenieur en geen irrigatie.

De Directeur van Landbouw spreekt dus ten onrechte van laksheid van de bevolking van Groot-Mandailing.

Wij hebben van de Regeering nu weer mogen vernemen, dat individueele grondontginningen niet bemoeilijkt worden.

Wat ik van Sumatra's Oostkust weet, is dit, dat niet lang geleden de Voorzitter van de S. I. te Medan zich gewend heeft tot den Assistent-Resident van Siantar en medewerking heeft gevraagd om gronden beschikbaar te stellen voor Javaansche kolonisten. De voorzitter, Mohammed Sanim, had zich voorgesteld om zelf naar Java te gaan om 1000 Javaansche kolonisten aan te werven voor den voedselbouw, ook al zou hij hier op Java het risico loopen voor een koeliewerver te worden aangezien. De Assistent-Resident, de heer Tydeman, voelde er veel voor, maar de Gouverneur meende, dat hij de gevraagde gronden aan de S. I. als zoodanig niet kon verstrekken, waarschijnlijk uit overweging, dat de S. I. zich niet tuschen Regeering en bevolking heeft te plaatsen.

Naar het mij voorkomt is dit een geheel verkeerde opvatting van een Hoofd van gewestelijk bestuur. Het komt mij n.l. voor, dat de taak van het Gouvernement zoodanig moet worden opgevat, dat het Gouvernement niet meer steeds de leidende rol speelt, maar zich ook bepalen moet tot stennen van acties, die van anderen uit komen.

Waar de S. I. het risico op zich nam om 1000 Javanen aan te werven voor de natuurlijke kolonisatie, daar verwondert het mij, dat de Gouverneur aan dit verzoek niet heeft willen voldoen.

In Siantar zijn gronden voor de bevolking beschikbaar gesteld ten behoeve van den rijstbouw. Elke aanvrager kan 2 hectares krijgen, elke hectare kost den aanvrager f 20.— voor de bestrijding van de irrigatiewerken. Men vraagt zich af, of een landbouwer, die ter wille van 2 hectares grond tientallen K.M. verwijderd van de bewoonde buurten, f 40.— kan betalen. In den regel toch bevinden die gronden zich op grooten afstand, soms wel 100 K.M. ver van de bewoonde stad. Ter wille dus van die 2 hectares, die het Bestuur aan den tani schenkt, moet de laatste f 40.— op tafel leggen om de kosten der irrigatiewerken te bestrijden.

Maar met f 40 komt men niet klaar, want gedurende de bewerking der sawahs is de man zonder middelen voor zijn gezin en in dientijd heeft hij toch zeker f 60 noodig. Men zal dus moeten beginnen met f 100 in petto te hebben om met hard werken aan twee hectares sawahs te komen!

Dit is een individueele verstrekking van sawahgronden,

die lijkt op het geven met de rechter- en het terugnemen met de linkerhand. Dat de menschen niet hard loopen voor die gronden, behoeft geen verwondering te baren.

In de afdeeling Tebing-Tinggi is de controleur ook van meening, dat ieder een stuk grond mag hebben. Op elke hectare geeft hij zelfs een voorschot van f 50, maar de volksleiders moeten individueel borg staan voor die menschen. Maar toen de volksleiders hieraan geen gevolg konden geven, was dat voor den controleur aanleiding om die gronden niet te verstrekken.

Mijnheer de Voorzitter, óók al een opvatting! Het gouvernement doet net of iedereen grond kan bekomen, maar de voorwaarden zijn zoo zwaar, dat ze haast onbereikbaar zijn.

De Directeur van Landbouw sprak van het toekennen van erfpachtsperceelen, waarbij het gouvernement altijd rekening hield met de rechten der bevolking. Dat is, Mijnheer de Voorzitter, helaas, niet altijd waar. De actie in Tapanoeli gevoerd en die gevoerd zal worden in Sumatra's Westkust en waarschijnlijk in de Oostkust van Sumatra zijn bewijzen genoeg voor het tegendeel. Wanneer iemand een stuk grond in erfpacht vraagt en verkrijgt, begint hij met dien grond af te bakenen, terwijl het dikwijls gebeurt, dat de tuinen der bevolking zich binnen die afbakening bevinden. Maar bij wien zou men daartegen moeten protesteeren? De practijk heeft getoond dat dit dikwijls faalt. De deputatie uitgezonden door de Tobaneezen om in 1918 ter audientie te gaan bij den Gouverneur-Generaal, om de bezwaren van het volk in verband met het uitgeven van gronden in erfpacht aan grootlandbouwers voor te brengen, spreekt voor zich zelf.

De erfpachtsperceelen in de Preanger zouden volgens den Regeeringsgemachtigde niet bewerkt zijn door gebrek aan kapitaal tengevolge van den oorlog. Ik weet niet of dit motief wel overal geldt, want er zijn gronden, in erfpacht afgestaan, die reeds 30, à 40 jaar lang in woesten staat zijn gelaten en onbewerkt zijn gebleven, om de eenvoudige reden, dat men de gronden niet heeft aangevraagd om ze te ontginnen, maar alleen om te speculeeren.

Aan dezen toestand moet een einde worden gemaakt. De hongersnood dreigt, de Soendanees is een fanatiek landbouwer, hij vraagt gronden, wel, laat het Gouvernement een ernstig begin maken met de onteigening van verschillende erfpachtsperceelen, die nu, na 10 jaren, nog onbebouwd zijn gelaten.

Tot slot, Mijnheer de Voorzitter, het verwijt van de Regeering, aan ons, volksleiders, een verwijt dat allermintst verdiend was. Ons is verweten, dat wij hebben gedreigd ja — de Regeering meent het zelfs noodig te achten, om in dit verband zelf aan ons adres een bedreiging te uiten. Voor zoover ik weet, is door ons aan de Regeering slechts voorgehouden, wat er komen zal, wanneer de Regeering nu niet ingrijpt.

Ook de heer Kan meent, dat wij dreigen en dreigt dan weer op zijn beurt. Hij begon met te erkennen, dat zijn

7de VERGADERING — 28 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Abdoel Moeis e. a.)

landgenooten heusch niet onschuldig zijn geweest aan de onwenselijke prijsopvoering, maar voegt er aan toe niet meer of niet minder dan dit: „Wij Chineezzen, zijn niet bang voor jullie dreigen”, hoewel ter verzachting er nog dit bij gezegd werd: „Wij hebben vertrouwen in de Regeering!” Laat ik den heer Kan wijzen op het gevaarlijke van zulke uitingen; laat ik wijzen op het feit, dat dit lid feitelijk niet alle Chineezzen achter zich heeft, alzo niet het Chineesche proletariaat. De heer Kan vertegenwoordigt de kapitalistische Chineezzen. Hij heeft niet het recht, om hier woorden te lanceeren in deze volksvergadering, waardoor de goede verstandhouding tusschen Chinees en Inlander verstoord kan worden. Er zijn geen dreigementen gelanceerd aan het adres van de Chineezzen. De heer Tjokroaminoto heeft alleen gewezen op het gevaar, dat gebeuren kan wanneer de Javanen door honger gedreven, zelf ingrijpen. Men denke slechts aan het treurige voorval te Tangerang, een ingrijpen van het hogere volk, wat zich bijna heeft herhaald in het Bekasische en in het Meestersche. De heer Kan moet niet volhouden, dat wij bedreigd hebben, wij hebben slechts een waarschuwend stem doen hooren. De heer Kan wachte zich, door uiting van zulke harde woorden de Chineezzen tegen de Inlanders op te stoken, want de heer Kan weet, dat, als de groote massa, zooals indertijd helaas te Koedoes geschiedde, ingrijpt — ik betreur dat — zij dan ook goed ingrijpt.

De heer Bergmeijer: Wat je maar goed noemt!

De heer Abdoel Moeis: De heer Sibinga Mulder heeft zich in zijn slotbetoog ontpopt als een kapitalist. De gloedvolle slotrede bewijst overduidelijk, dat hij nooit en te nimmer de opvolger mag zijn van den heer Lovink, eerder van den heer Mr. Hirsch en van den heer Mr. Ramaker. Met deze opvatting voor oogen, verwachten wij voor de Indische bevolking van dezen departementschef niet veel en dat is zeer te betreuren.

Ten slotte verklaar ik hier op uitdrukkelijk verzoek van den heer Sibinga Mulder, sabotage ten eenen male af te keuren, het een afschuwelijk middel te vinden, maar herhalen moet ik toch ook dat, waar zulks gebeurt, het wel is waar niet goed is te praten, maar dat het toch begrijpelijk is.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Met sabotage bedoelt U ook rietbranden?

De heer Abdoel Moeis: Ja, alle sabotage!

De heer Van der Jagt: Het zijn maar enkele woorden, Mijnheer de Voorzitter, die ik ten beste wil geven en wel naar aanleiding van wat de heer Tjipto

(Van der Jagt e. a.)

Mangoenkoesoemo zoeven in zijn rede aangaande mij gezegd heeft.

Ik wil in de eerste plaats mijne erkentelijkheid uitdrukken aan den heer Tjipto voor den goeden dunk, dien hij heeft omtrent mijn persoon.

Hij heeft mij toebedacht de betrekking van Directeur van Landbouw.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Ik zou het U niet aanraden.

De heer Van der Jagt: Hij heeft mij dus toebedacht, Mijnheer de Voorzitter, een werkelijk groote en buitengewone promotie. Nu ik moet zeggen, ik ben nog al meegaande in zulke dingen, en ik zou dus niets er op tegen hebben, die promotie te ondergaan. Doch nu men daartegen protesteert, leg ik mij ook hierbij neer en vervliegt die illusie dus.

Maar afgezien daarvan, heb ik nog enkele opmerkingen te maken.

Ik geloof niet, — ik neem het den heer Tjipto ook allerm minst kwalijk —, dat hij mijn rede goed gelezen heeft, anders zou hij niet tot gevolgtrekkingen komen, die inderdaad geheel onjuist zijn. O. m. deze gevolgtrekking, die uit mijne rede een pleidooi haalt voor het planten van padi-gadoeh en voorts, dat ik in verband met den algemeenen voedseltoestand dien in Keboemen te optimistisch zou hebben voorgesteld, althans optimistischer dan sommige andere sprekers dat hebben gedaan in deze zaal.

De heer Tjipto zegt; „ziet naar Keboemen, daar is het nog zoo kwaad niet, zooals de heer Van der Jagt gelieft voor te stellen en daar wordt wel gadoeh geplant”. Dat is juist, Mijnheer de Voorzitter! Daar wordt gadoeh geplant, doch niet omdat het zoo goed is, maar omdat het niet anders kan. Men valt er door de overbevolking jaar in, jaar uit twee keer achter elkaar van den eenen rijst-oogst in den anderen, ofschoon wij overtuigd zijn van de slechte gevolgen daarvan, in verband met den grond en met de productie. De grond kan niet voldoende uitzuren, de ziektekiemen blijven in den bodem voortleven en de productie moet daaronder lijden.

Dan heeft de heer Tjipto nog over het hoofd gezien, dat mijn optimisme bevestigd is door de rede van den Directeur van Landbouw. Hierop is ook gisterenavond geweest door mijn geachte medelid, den heer Koesoemo Joedo. Het wordt nl. bevestigd door de telegrammen van de hoofden van gewestelijk bestuur, in extenzo door den Directeur van Landbouw voorgelezen. Dat zijn er dertig en die alle erin overeenstemmen, dat de toestand inderdaad niet zulke ongerustheid baart, als door anderen is voorgesteld. Ik herhaal het nogmaals, dat aan de mededeelingen van de hoofden van gewestelijk bestuur

7de VERGADERING — 28 FEBRUARI 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk. — Regeling van werkzaamheden.

(Van der Jagt e. a.)

niet minder vertrouwen behoeft te worden geschonken dan aan die van andere personen „outsiders”; integendeel, Mijnheer de Voorzitter.

Ten slotte moet ik mijn spijt erover uitdrukken, dat de heer Tjipto lichamelijk heeft geleden, doordat hij aardappelen inplaats van rijst kreeg. Nu heeft hij een bezoek aan Keboemen aangekondigd en ik houd ervan, om de goede gewoonten van dit land hoog te houden. Een van die goede gewoonten is de Oostersche gastvrijheid. Ik noodig hiermede den heer Tjipto uit wanneer hij te Keboemen komt, bij mij te willen afstappen te willen logeeren. Ik kan hem verzekeren, hij heeft het zelf reeds ten rechte verondersteld, dat er bij mij nog wèl wat rijst aanwezig is en ik hoop, dat hij in mijn huis zich schadeloos zal kunnen stellen voor hetgeen hij hier geleden heeft, door aardappelen inplaats van rijst te hebben moeten eten.

De Voorzitter: Mijne heeren! Alvorens de vergadering te sluiten, met het oog op den Vrijdag, zou ik gaarne de meening van de leden willen vernemen over een vergadering op heden avond. Ik wil een voorstel daartoe wel in stemming brengen.

De heer Bergmeijer: Ik zou ter motiveering van mijn stem, Mijnheer de Voorzitter, gaarne willen vernemen, hoeveel sprekers nog aan het woord zullen komen.

De Voorzitter: Ik meen dat o.a. de heer Tjokroaminoto wil spreken.

De heer Tjokroaminoto: Liever zou ik dat morgen doen.

De heer Bergmeijer: Ik zou van avond nog wel het woord willen voeren naar aanleiding van hetgeen de heer Teeuwen heeft medegedeeld in zijn rede van gisteren avond. Diens rede zal ik straks ter inzage ontvangen. Voor mij alleen kan echter geen vergadering worden gehouden.

De heer Van Hinloopen Labberton: Wanneer het niet mogelijk zou zijn, Mijnheer de Voorzitter,

(Labberton e. a.)

om van avond over de voedselvoorziening te spreken, zou het dan niet kunnen, dat eenige andere kwesties b.v. de non-activiteitskwestie in de afdeeling werd behandeld. Of dat de huishoudelijke vergadering vanavond bijeenkomt, voor de bespreking van de gegevens voor de begroting 1920. Nog liever zou ik hebben, dat wij hedenavond een begin maakten met de voorstellen in zake de particuliere landerijen.

De Voorzitter: Wat betreft de huishoudelijke vergadering omtrent de begroting van den Volksraad, die zouden wij morgen om 12 uur kunnen houden.

Er blijven dan morgen drie uur beschikbaar om te spreken over de voedselvoorziening. We zullen over de landerijkwestie een serie van vergaderingen krijgen, die we beter de volgende week achter elkaar kunnen houden.

De heer Van Hinloopen Labberton: Dan zijn de meesten onzer misschien al weg. Ik ben bereid van avond nog over de particuliere landerijen te spreken.

De Voorzitter: Het lijkt mij alles samengenomen beter om van avond niet te vergaderen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Zou U het voorstel dan nog in stemming willen brengen?

In stemming gebracht wordt het voorstel, om hedenavond te vergaderen verworpen met 3 stemmen voor en 25 stemmen tegen.

Voor hebben gestemd de heeren: Van Hinloopen Labberton, Gerritzen en Kan.

Tegen hebben gestemd de heeren: 's Jacob, Atmodirono, Dwidjosewojo, Sastrowidjono, Soselisa, Alatas, Laoh, Thajeb, Tjokroaminoto, Abdoel Moeis, Waworoentoe, Djajadiningrat, Bergmeijer, Tjipto Mangoenkoesomo, Birnie, Lim A Pat, Whitlau, Cramer, Teeuwen, Kamil, Van der Jagt, Schumann, Schmutzer, Koesoemo Joedo en de Voorzitter.

De beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Wijziging van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het jaar 1919.

8ste VERGADERING.

Vergadering van 1 Maart 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Wijziging van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het jaar 1919. — Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 31 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Geritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Sospelisa, J. J. E. Teenwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

Regeeringsgemachtigden: de heeren Carpentier Alting, Sibinga Mulder en Muurling.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Mijne heeren! Alvorens de beaardslagingen over de voedselvoorziening voort te zetten, geef ik het woord aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur.

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Mijnheer de Voorzitter! In de vergadering van de najaarszitting van 29 November jl. deed ik mededeeling van de tot stand gekomen overeenkomst van de Regeering met de eigenaresse van het land Torbaja in Semarang tot aankoop van dat particuliere land. Bij die gelegenheid gewaagde ik ook van de ingang zijnde onderhandelingen met de eigenaresse van het particulier land Gemoelak. Die onderhandelingen zijn thans afgeloopen en hebben het resultaat gebracht, dat overeenkomstig de zienswijze van de commissie van taxatie de eigenaresse genegen is om het land over te doen voor de som van f 2 610 000.

Ik zal de economische beteekenis van dien aankoop in het kort uiteenzetten.

Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

(Carpentier Alting.)

Nadat het particulier land Gemoelak tot het Landsdoein zal zijn teruggekeerd, hetgeen voor het einde van het loopende jaar zal kunnen plaats vinden, zullen zonder eenige vergoeding de op dat land voorkomende erven aan de opwonende opgezetenen in erfelijk individueel bezit worden afgestaan en de sawahs en de vischvijvers voor zooveel noodig uitgegeven worden in gemeentelijk bezit aan de op het land te vormen desagemeenschappen, terwijl voor ambtsvelden en andere desadoeleinden eveneens een behoorlijke uitgestrektheid grond beschikbaar zal worden gesteld. Bij de uitgifte in gemeentelijk bezit zal gerekend worden op ongeveer 1½ bouw grond per hoofd, hetgeen in verhouding tot de omliggende Gouvernementsdesa's een ruim gemiddeld bezit is.

De alsdan overschietende gronden, naar schatting tot een uitgestrektheid van 4920 bouws zullen kunnen worden verhuurd of verkocht ten bate van het Gouvernement.

Vanaf 1 Januari 1920 zal de gewone landrente en de vischvijverbelasting geheven worden benevens het hoofdgeld.

Naar schatting en in vergelijking met de omliggende Gouvernements desa's, zal de aanslag in de landrente en de vischvijverbelasting van alle op het land voorkomende gronden op rond f 57.000.— per jaar gesteld kunnen worden (¹).

De heerendienstplichtigen, ongeveer 3000 in getal, zullen f 6000.— per jaar aan hoofdgeld kunnen opbrengen.

De onzuivere opbrengst aan belastingen is dus te stellen op f 63.000.—. Hiervan gaat af 8% aan collecteloon of f 5.040.—. Bovendien komt van het hoofdgeld ingevolge Staatsblad 1914 No. 198 aan het gewest Semarang toe een bedrag van f 0.76 per hoofdgeldplichtige of in totaal f 2.280.—.

Aldus kan zuiver ontvangen worden f 63.000.— min f 7.320.— of f 55.680.— per jaar.

Stel dat de sawahs en vischvijvers, welke niet ter beschikking van de desa's zullen worden gesteld voorloopig verhuurd worden voor het zeer matige bedrag van f 5.— per bouw boven de landrente of vischvijverbelasting, dan kan naast het hierboven vermelde bedrag nog een jaarlijksche huur van f 24.600.— worden bedongen.

In totaal kunnen de ontvangsten dus voor het Gouvernement bedragen f 80.280.— per jaar.

De extra uitgaven zullen slechts zeer gering zijn daar reeds een volledig Inlandsch bestuur bestaat en kunnen dus wel verwaarloosd worden.

Tegenover de bovenbedoelde inkomsten staat echter het derven van de jaarlijksche verponding ad f 8.557.50. Het verlies voor het gewest Semarang van de hierover geheven 30% opcenten kan buiten rekening worden gelaten.

(¹) Het land is 12050 bouw groot, zoodat de gemiddelde aanslag per bouw nog geen f 5.— zal bedragen. De pacht bedraagt thans gemiddeld f 20.— per bouw sawah en f 13.— per bouw vischvijver. Overigens wordt echter thans niets betaald.

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Wijziging van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het jaar 1919. — Ingekomen stukken.

(Carpentier Alting.)

De zuivere inkomsten voor het Gouvernement kunnen dus gesteld worden op f 80.280.— min f 8.557.50 is f 71.722.50 of rond f 71.500.— per jaar.

Deze inkomsten zullen dus ongeveer 2,8% uitmaken van de voor den aankoop van het land te betalen koopprijs ad f 2.610.000.—.

Aangeteekend zij nog dat indien tot den geleidelijken verkoop van de vorenbedoelde overschietende gronden wordt overgegaan, zeker wel een bedrag van gemiddeld f 300.— per bouw zal kunnen worden bedongen, zoodat uit dien hoofde een bedrag van bijna f 1.500.000.— van de onteigeningssom terug zal vloeien in 's Lands kas. Tegenover het alsdan overblijvende gedeelte van de onteigeningssom ad f 1.100.000.— zou alsdan een geregelde ontvangst staan aan belastingen van f 55.680.— daarvan nitmakende ongeveer 5%, waarbij echter nog geen rekening is gehouden met kosten van bevoeiing.

Zooals echter bekend is in hoofdzaak tot de onteigening van het land Gemoelak (met het land Torbaja) overgegaan teneinde den bevoeiingstoestand in het Zuid-Westelijk gedeelte van de afdeeling Demak afdoende te kunnen verbeteren. Zijn eenmaal de noodige bevoeiingswerken, in hoofdzaak afvoerleidingen gereed, dan zal door de ongetwijfeld te verwachten en meer regelmatige en grootere opbrengsten van een vrij aanzienlijke uitgestrektheid gronden op Gouvernementsgebied, zoowel als op de voormalige particuliere landerijen, de landrente te eeniger tijd kunnen stijgen, waardoor een hooger percentage van de koopsom, betaald voor de onderwerpelijke landen, wordt verkregen.

Mijnheer de Voorzitter, de Regeering vraagt thans, evenals ten aanzien van Torbaja is geschied, de medewerking van den Volksraad om genoemde som alsnog op de begrooting voor 1919 te brengen. Er is nog tijd om deze zaak telegrafisch met den Minister van Koloniën te regelen.

Het ontwerp van besluit luidt:

Overwegende, dat de wenschelijk is gebleken tot wijziging en verhooging van de voorloopig vastgestelde begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919;

De Raad van Nederlandsch-Indië gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad te bepalen.

Eenig artikel.

Uitgaven in Indië.

In het IIde Hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919, voorloopig vastgesteld bij artikel 1 van het

(Carpentier Alting e. a.)

besluit van 29 Juni 1918 No. 2 (Javasche Courant van dien dag No. 52a), wordt de volgende wijziging aangebracht:

* IVde AFDEELING.

Departement van Binnenlandsch Bestuur.

Tusschen de onderafdeelingen 129B en 130 wordt ingelascht:

Onderafdeeling 129C aankoop van het in de residentie Semarang gelegen particuliere land Gemoelak ..... f 2.610.000.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië;
De Algemeene Secretaris,

Uitgegeven den

De Algemeene Secretaris,

De Voorzitter: Ik stel voor dit onderwerp zoo spoedig mogelijk in de afdeelingen te onderzoeken en de zaak, zoo mogelijk, gedurende deze zitting af te doen.

Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

A. Een bericht van verhindering van het lid J. C. Pabst.

Dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen.

B. De volgende Regeeringsbeschikkingen:

1°. Een uittreksel uit het besluit van den Gouverneur-Generaal, waarbij ontslag is verleend aan M. W. Scheltema de Heere als lid tevens Secretaris van de Commissie tot herziening der bezoldiging van het militaire personeel van de landmacht, en waarbij in diens plaats is benoemd A. H. Treu.

Dit uittreksel zal ter Secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

2°. Een brief van den Ien Gouvernements-Secretaris van 27 Februari 1919, No. 95, daarbij mededeelend dat voor zoover bekend eene permanente wereldistributieraad niet in overweging is.

Deze brief wordt voorgelezen en zal ter secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

C. De volgende verzoekschriften:

1°. Een verzoekschrift van Achmad Ismael voor en namens H. Akil om tusschenkomst.

2°. Een verzoekschrift van het bestuur der Vereeniging „Onderling Belang” te Soerabaja om ondersteuning van een adres aan den Gouverneur-Generaal om po-

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Voorzitter e. a.)

sitieverbetering ten behoeve van het personeel Marine-Etablissement.

- 3°. Een verzoekschrift van Soerodikromo te Solo, om tusschenkomst.

Deze verzoekschriften worden in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften.

- 4°. Een 12 tal verzoekschriften van Chineezzen onderscheidenlijk uit de afdeeling Ngawi, Djombang, Pematang, Batavia, Tjiandjoer, Tangerang, Bangkalan, Bojolali, Loemadjang en Bandoeng om vrijstelling van militieplichten.

Deze verzoekschriften worden in handen gesteld van de Commissie van voorbereiding voor het militieontwerp.

- D. Het verslag der Commissie tot herziening van het Reglement van Orde.

Dit verslag zal worden rondgedeeld en op een nader te bepalen tijdstip worden behandeld.

Tenslotte is nog ingekomen een verslag van de commissie tot onderzoek van het Reglement van Orde.

Dit verslag zal worden rondgedeeld en op een nader te bepalen tijdstip worden behandeld.

Aan de orde is de voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Koning: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik de rede van den heer Sibinga Mulder van eergisteren goed begrepen heb, dan is de meening der Regeering omtrent het huidige voedselvraagstuk deze, dat dank zij de door Haar tot nu toe getroffen maatregelen, tot einde 1919 geen voedselnood in Nederlandsch-Indië behoeft te worden gevreesd en dat, alhoewel geen absolute zekerheid kan worden gegeven dat wij, gedurende het tijdvak van eind 1919 begin 1920 tot het oogenblik waarop de nieuwe oogst zal zijn binnengehaald, geen voedselschaarschte zullen ondervinden, toch met groote waarschijnlijkheid verwacht mag worden, dat een belangrijk tekort ook dan zal uitblijven, omdat verwacht mag worden dat vele der factoren, die de tegenwoordige crisis veroorzaakt hebben, dan niet meer zullen optreden.

Verwacht toch mag worden dat de voedselnood, die nu in Britsch-Indië heerscht, zich het volgende jaar niet zal herhalen; dat ook het voedselgebrek in Europa, nu de wereldoorlog geëindigd is, zich den volgende winter niet zoo hevig zal doen gevoelen als dit thans het geval is, en dat ook hier in Indië norma-

(Koning.)

leer weersomstandigheden zullen heerschen dan de abnormale moessons, die wij zoo juist achter den rug hebben of nog doormaken, waardoor de pogingen van Regeering en bevolking om de voedselproductie zoo hoog mogelijk op te voeren in 1919 eindelijk met succes be kroond zullen worden.

Mijnheer de Voorzitter! Met die verwachtingen kan ik mij geheel vereenigen en ontgaat het mij daarom, waarom sommige mijner medeleden, blijkens de door hen gehouden redevoeringen, met zóóveel bezorgdheid dien nieuwen crisistijd tegemoet zien, dat zij nu reeds meenen te moeten blijven aandringen op het nemen van die uiterste maatregelen, waartoe de Regeering, en m. i. zeer terecht, wel bereid is over te gaan, maar waarvoor Zij thans den tijd nog niet gekomen acht, omdat Zij den voedselnood nog niet onafwendbaar acht, integendeel met een op groote waarschijnlijkheid berustend optimisme meent te mogen verwachten, dat wij den moeiliksten crisistijd reeds hebben doorgemaakt.

Ik constateer dat wij, dank zij de maatregelen der Regeering, in hoofdzaak uitgegaan van de Afdeeling Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, bezig zijn door onze tweede voedselcrisis heen te komen, zonder verstoring van ons dagelijksch leven en wel zóó goed dat de meeste sprekers slechts het oog gericht hebben gehouden op een eventueel nog te verwachten derde crisis, een enkele slechts gereleveerd heeft, dat wij die twee crisissen dan toch, zonder dat ergens in ons uitgebreid gebied werkelijke hongersnood is opgetreden, hebben doorgemaakt.

Met volle waardeering voor dit optreden zou ik dan ook met vertrouwen aan de Regeering de zorg willen overlaten om ons, mocht ons onverhoopt een derde voedselcrisis bedreigen, ook daardoor heen te leiden.

Wij zijn n.m.m. niet, zooals de heer Teeuwen het eergisteren noemde en om bij zijn beeldspraak te blijven, in een noodhaven aangekomen maar zijn op het punt om na een moeilijke reis onze haven veilig te bereiken en volkomen gereed een nieuwe reis te aanvaarden. Mijn verwachting is dat de omstandigheden dan gunstiger zullen zijn.

Zooals de overzichtschrjver der Volksraadsvergaderingen in het Bataviaasch Nieuwsblad in zijn overzicht onzer vergadering van 20 Februari zoo juist gezegd heeft, is de zorg voor de aanwezigheid van voldoende voedselvoorraden als 't ware de kern van het voedselvraagstuk en waar de Regeering getoond heeft dit ook volkomen te hebben begrepen, heeft Zij zich naar mijne meening zeer juist en met wijze zelfbeperking ook niet belast met de distributie der voedingsmiddelen, verder dan naar de groote centra van verdeling, en de verdere zorg indien noodig overgelaten aan de plaatselijke of gemeentebesturen daar een verder gaan voor

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koning.)

haar eerst dan dringend noodig zou zijn, wanneer het niet meer mogelijk zou wezen te zorgen voor de aanwezigheid van voldoende voedselvoorraden, zoodat tot vaststelling van rantsoenen zou moeten worden overgegaan.

Zoo ver is het gelukkig nog niet gekomen en de Regeering zal haar uiterste best blijven doen — daar kunnen wij na hetgeen wij reeds achter den rug hebben zeker van zijn — om dat ook voor de toekomst te vermijden, opdat het kwaad, dat door invoering der distributie van Regeeringswege, waarop naar mijne meening door eenige mijner medeleden zoo ten onrechte met kracht werd aangedrongen, ons ook in de toekomst bespaard moge blijven.

Mijnheer de Voorzitter. Heb ik in den aanvang mijner rede reeds gezegd, dat ik het standpunt der Regeering deel, dat inkrimping van suiker- of tabaksaanplant tot die maatregelen behoort, die wij pas moeten nemen als de voedselnood werkelijk onafwendbaar is, de Regeering heeft er bovendien op gewezen, dat die inkrimping ook ten gevolge zou hebben een afbreken der onderhandelingen omtrent een eventueelen uitvoer van 120.000 ton Rangoonrijst en ook daarom moet men met de toepassing dier maatregelen voorzichtig zijn.

Die meenen mocht, dat wij die 120.000 ton Rangoonrijst toch wel zullen krijgen, omdat de 60.000 ton suiker, die wij er tegenover zullen plaatsen, in verhouding tot de wereldproductie van geen beteekenis zijn en Engeland die 120.000 ton rijst toch alleen geven zal omdat ze daar best gemist kunnen worden, die zou ik er toch even op willen wijzen, dat de feiten die meening weerspreken, want ook Engeland is te Bangkok in de rijstmarkt, een markt die toch zooveel duurder is dan die te Rangoon; en 60.000 ton suiker moge dan voor de wereldproductie geen groot kwantum beteekenen, als compensatie voor 120.000 ton rijst lijkt het mij een te waardeeren equivalent.

Hiermede van het voedselvraagstuk in engeren zin afstappende, wil ik even releveeren, dat ik eergisteren met genoegen de waardeering vernomen heb van de zijde der Regeering voor de pogingen der Nederlandsche scheepvaartmaatschappijen om voldoende scheepsruimte beschikbaar te stellen, niet alleen voor den aanvoer der te Bangkok gekochte rijst, maar ook voor de verdere verspreiding over onzen Archipel.

Ik kan die waardeering, ook wat de Paketvaart Maatschappij betreft, gerust in ontvangst nemen, omdat de grootste verdienste dat wij in staat zijn geweest zoo succesvol te kunnen voldoen aan hetgeen van ons verwacht werd, in de eerste plaats gezocht moet worden, bij de oprichters der Paketvaart Maatschappij, die in 1891 na overleg met de toenmalige Regeering, voor deze gewesten het groote belang hebben ingezien

van een compleet net van stoomvaartverbindingen binnen dezen Archipel onder Ned. vlag.

Was toen geen einde gemaakt aan het bestaan der Engelsche Mij., die tot dan voor pakketvaart in dit eilandrijk gezorgd had, voorwaar deze oorlogsjaren zouden ons aan den lijve hebben doen voelen welk groot verzuim zou zijn begaan.

In de tweede plaats danken wij die uitkomst aan de toewijding en plichtsbetrachting van ons varende en walpersoneel.

Ook zij het mij vergund even op de vrachtenkwestie terug te komen.

Aangenamer dan het Regeerings antwoord dat wij gisteren op de vraag van den heer Gerritzen gehoord hebben, zou het mij in de ooren hebben geklonken, indien de Regeering verklaard had slechts ingrijpen herzijds noodzakelijk te oordeelen, wanneer de scheepvaartmaatschappijen bij het vervoeren der rijst getoond hadden hun plicht tegenover de gemeenschap niet goed te hebben begrepen, door niet, met achterstelling van elk ander vervoer, dit rijstvervoer eerst ter hand te hebben genomen, en wel, voor een vracht, die juist de zelfkosten dekt. Dit ware van de Regeering ook consequenter geweest, daar zij zelf bij een andere passage verklaarde, dat van eenzelfde daad, vrijwillig verricht, meer uitwerking verwacht mag worden dan wanneer zij onder dwang moet geschieden.

Met eenige verbazing en niet zonder ongerustheid heb ik gehoord dat de Regeering voornemens is aan den op te richten scheepvaartraad ook op te dragen controle over de vrachten. Ik zeg met eenige ongerustheid omdat, evenals de handel door haar aan banden te leggen, gaat kwijnen, ook de scheepvaart vrij moet blijven, hetgeen ook gerust gedaan kan worden daar —, evenals bij den handel —, ook hier de concurrentie excessen zal moeten tegengaan.

Wettelijke maatregelen, dat hebben wij in Amerika gezien, kunnen de eigen scheepvaart dooden, of zooals in Australië, de concurrentie weren en leiden dan juist tot buitengewoon hooge vrachten, dus juist tot het tegengestelde als werd beoogd.

De openstelling der kunstvaart in Ned. Indië voor de vreemde vlag, zooals eenige jaren geleden is geschied, is de beste waarborg voor een vrije concurrentie en voor een gezonde ontwikkeling ook van de eigen scheepvaart.

Niemand minder dan een scheepvaart autoriteit als Lord Inchcape, Voorzitter der P en O combinatie heeft uitdrukkelijk verklaard en met bewijzen gestaafd dat, wanneer de Britsche Regeering de Britsche Handelsvloot haar machtspositie over de geheele wereld wil doen verliezen daartoe het zekerste middel zal zijn, haar vrachtenpolitiek aan banden te leggen en haar onder Gouvernementscontrole te stellen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat.)

in mijn eerst gehouden rede betreffende dit onderwerp, vermoedde, met name dat de Regeering den voedseltoestand nog niet geheel overziet, en dat alle door Haar ter zake genomen maatregelen incidenteel zijn en geenszins op vaste gronden berusten, in het kort dus, dat de Regeering nog niet vermag het voedselvraagstuk in zijn ganschen omvang op een systematische wijze op te lossen.

Maar hoe het ook zij, nu weten wij althans waar wij aan toe zijn en zullen daardoor de zaken beter kunnen begrijpen, beoordeelen en waardeeren.

Juist in verband met het feit, dat er nog geen volledig overzicht bestaat van den voedseltoestand in Indië, getuigt het van wijs beleid om te dien aanzien zooveel mogelijk decentralisatie te betrachten. „In de gewesten, aldus de Directeur van Landbouw, weet men het best de behoefte en kan men de meest doeltreffende wijze van uitvoering vaststellen.

Inderdaad zijn de toestanden hier te lande, vooral op 't gebied van den Inlandschen landbouw, waar het geheele voedselvraagstuk ten slotte toch om heen draait, zeer verschillend. Bij het treffen van maatregelen dient men daarmee dus rekening te houden.

Uit de verklaring van den landbouw-directeur meen ik te mogen opmaken dat er over het algemeen genomen wel rijst- doch geen voedseltekort bestaat, welke toestand zich, indien de rijstinvoer abnormaal blijft dan ok in de naaste toekomst bestendigen zal.

Dat rijsttekort acht de Directeur van weinig beteekenis; de bevolking moet zich maar naar omstandigheden weten te schikken; waarom zou zij haar menu niet kunnen wijzigen, het rijstverbruik is bij haar immers iets nieuws, vroeger voedde zij zich uitsluitend met knollen-gewassen en bladeren.

Ik geloof niet, Mijnheer de Voorzitter, dat dit laatste geheel juist is.

Dr. Brandes heeft overtuigend aangetoond, dat de rijstcultuur op Java voor de komst van de Hindoe's reeds bestond.

Uit een inscriptie, gevonden in de residentie Kedoe, uit het Javaansche jaar 654 (d. i. 732 A. D.) blijkt, dat t o e n reeds de rijstbouw hier bloeide.

Uit een Chineesche bron vóór 1279 A. D., in de Annalen der Tweede Soeng-dynastie, wordt van Java en de Javanen toenmaals, volgens Groeneveldt's vertaling gezegd:

„The country is flat and fit for agriculture, its products are rice, hemp and peas . . . . . The tenth part of their produce is paid as taxes”.

Waar bleef nu 't 9/10 deel ervan? Het kon toch geen andere bestemming hebben dan eigen consumptie?

In zijn reisverhalen deelde Rijklof van Goens mede dat hij tusschen Semarang en Mataram uitgestrekte bloeiende rijstvelden aantrof. Het is toch moeilijk aan te nemen, dat de opbrengst daarvan geheel ten bate van den vorst kwam.

Ten slotte is het den Boedoy's een oer-volkje in Zuid-

(Djajadiningrat e. a.)

Bantam, dat zich eeuwen en eeuwen van de buitenwereld weet af te zonderen, verboden andere voedingsgewassen te verbouwen dan rijst.

Hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik voldoende te hebben aangetoond, dat het rijstverbruik op Java volstrekt niet nieuw is.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw: Dat heb ik niet beweerd.

De heer Djajadiningrat: Integendeel, het is zelfs zeer oud. Het is mogelijk dat in den tijd, toen het cultuurstelsel en de heerendiensten hier hoogtij vierden, waarbij den tani weinig tijd werd gegund om meer rijst te planten, de bevolking noodgedwongen minder rijst at, maar dan was het slechts noodgedwongen.

Afgescheiden daarvan, doet er immers niets ter zake, wat de bevolking vroeger al of niet voor hare voeding noodig had, nu bestaat haar hoofdvoedsel uit rijst en wenscht daarvoor geen andere soort voedingsmiddel te hebben dan rijst.

Ons geacht medelid, de heer Oetoyo, zeide in zijn jongste rede dat de Javaan minstens eens per dag rijst moest eten. Inderdaad, Mijnheer de Voorzitter, hij zou zich ongelukkig gevoelen, indien hij zulks niet doen kon, al had hij daarbij ook een overvloed van andere soorten voedingsmiddelen. Ter illustratie daarvan moge het volgende dienen. Een onderdistrict in het regentschap Serang werd door den verkeerden aanleg van irrigatiewerken door zware overstromingen geteisterd, waarbij de bevolking haar geheele padi-oogst moest derven. Toen ik eenigen tijd daarna een der desa's in dat onderdistrict bezocht en der bevolking vroeg hoe het met de voedselvoorziening bij haar ging, kreeg ik ten antwoord dat zij reeds meer dan een week „niet gegeten” had. Op mijn nadere vraag hoe 't toch kwam dat zij er desondanks nog heel goed uitzag, zeide een der aanwezigen met een merkbaar bitteren toon: „Gelukkig verschillen onze magen blijkbaar niet veel met die van wilde zwijnen; wij hebben nog genoeg cassave en daarmede hebben wij ons al dien tijd gevoed”. Dat een eenvoudige desaman zich op die wijze tegenover een regent durfde te uiten, zegt heel veel.

Mijnheer de Voorzitter, hoe gemakkelijk en gewillig de Javaan overigens ook is, met betrekking tot rijstverbruik schijnt hij weinig aanpassingsvermogen te hebben. Door het gemis van zijn potje rijst zal hij ontevreden, nog onverschilliger en fatalistischer worden, en de nadelige gevolgen ervan en voor den Staat en voor hem zelf zullen niet uitblijven. Door ons geachte medelid, den heer Tjipto Mangoenkoesoemo zijn die te verwachten gevolgen gisteren uitvoerig behandeld; ik kan ze hier dus verder onbesproken laten.

In verband daarmede meen ik er met klem bij de Regeering te moeten op aandringen, dat Zij zich niet alleen

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat.)

tevreden moet stellen met de uitbreiding van den aanplant van polowidjo, doch Zij dient in de eerste en voornaamste plaats alle beschikbare middelen aan te wenden om het te kort aan rijst zooveel mogelijk te reduceeren.

Dat tekort schrijft de Regeering toe hieraan:

- 1°. dat de uitbreiding der bouwgronden sedert geruimen tijd geen gelijken tred heeft gehouden met den bevolkingsaanwas;
- 2°. dat er in de laatste decenniën meer en meer defferentieering in de Indische maatschappij tot stand komt (waarbij o. a. te denken is aan de toenemende industrialiseering, waaronder begrepen de ontwikkeling van de z.g. Europeesche landbouwindustrie, hetgeen de verhouding tusschen consumenten en voedselproducenten ongunstiger doet worden.

Mijnheer de Voorzitter! Ook Indië zal niet aan economische wetten kunnen ontkomen, wil het langzamerhand deel kunnen nemen aan het wereldverkeer; ook in dit land zal „Naturalwirtschaft” geleidelijk plaats moeten maken, voor „Geldwirtschaft”, indien het inderdaad vatbaar is voor ontwikkeling in den ruimsten zin des woords. Ook hier zal de landbouw dus op den duur niet kunnen bestaan uitsluitend uit den teelt van voedingsgewassen, doch ook uit dien van andere producten, die met voordeel ter wereldmarkt gebracht zouden kunnen worden.

Indië schijnt zich al in deze richting te bewegen. En het is ongetwijfeld door de Regeering zeer goed ingezien om daaraan geen belemmeringen in den weg te leggen.

Maar, stemmen de jongste wereldgebeurtenissen ons niet tot nadekend? Hebben wij niet van den heer Directeur van Landbouw gehoord hoe ellendig het in een land kan zijn, dat niet in staat is voldoende hoeveelheden voedingsmiddelen voor eigen behoefte te produceeren?

Er zijn zeer zeker landen, waar de economische en sociale-toestanden en verhoudingen zoodanig zijn, dat daarin, in bedoeld opzicht, geen veranderingen meer kunnen worden gebracht. Maar hoe staat het nu met ons Indië? Zou dit land zoodanig kunnen worden, dat het weder in zijn eigen behoefte aan rijst kan voorzien, zonder zulks zijn economische ontwikkeling, in het bijzonder op landbouwindustriëel gebied, in den weg te staan? Het is een vraagstuk, Mijnheer de Voorzitter, dat m.i. de aandacht van de Regeering ten volle verdient.

Ik, voor mij, geloof dat 't, in verband met de aanwezige factoren, zeer wel mogelijk zal zijn, mits de bestaande maatschappelijke en economische verhoudingen daarvoor worden gewijzigd, zoodanig dus, dat de belangen van de rijstcultuur niet in botsing komen met die van het differentieerings proces, doch dat zij beiden samen hand aan hand gaan.

Wat heeft men voor den rijstbouw noodig?

In de eerste plaats gronden en in de tweede plaats werkkrachten.

Vergelijkt men, over het geheel genomen, het aantal

zielen met de voor den rijstbouw geschikte oppervlakte, dan kan de verhouding toch niet anders dan zeer gunstig te noemen zijn, welke toestand zich, zelfs bij vrij sterke toename van de z.g. Europeesche landbouwindustrie, zeker nog tientallen van jaren zal kunnen handhaven.

Wat de werkkrachten betreft, het is van genoegzaam algemeene bekendheid dat de landbouw hier meer dan elders vóór alles op den voorgrond treedt. Elke normale Javaan is dan ook landbouwer in zijn hart. Wie geld verdient en het niet verkwist besteedt het aan de vermeerdering van zijn sawah. Ambachtslieden, handelaars, visschers, ja zelfs ambtenaren hebben in meerdere of mindere mate het ideaal om eens rustig van de opbrengst van hun grond te kunnen leven. Zelfs de eigenlijke koeli, die geen eigen grondbezit heeft, noch gronden van anderen kan huren of op een andere wijze in gebruik nemen, zal eerst trachten zijn bordje rijst bij landbouwende landgenooten te verdienen alvorens er toe over te gaan werk bij het Gouvernement of ondernemers te zoeken.

Men behoeft dus niet te vreezen dat er onder de Inlandsche bevolking te weinig krachten en animo voor den rijstbouw gevonden zullen kunnen worden.

Desondanks zijn er blijkens de mededeeling van den Regeeringsgemachtigde ter voorziening in de behoefte aan rijst en bouwgronden en krachten te weinig.

Dit wijst er op, Mijnheer de Voorzitter, dat er in Indië nog zeer vele zaken zijn, die in het belang der inheemsche bevolking geregeld dienen te worden.

Kan dus de bevolking willekeurig over geheel Indië verspreid worden, dan zou van tekort aan gronden geen sprake kunnen zijn. Maar de tijden van Czaar Peter den Groote zijn voorbij, emigratie of transmigratie kan men nu eenmaal niet in enkele jaren tot stand brengen, al beschikt men er ook over de noodige middelen voor.

Wij hebben den toestand, voor het heden althans, te aanvaarden, zooals hij is.

Ik stelde o.m. de vraag:

3. Indien er een tekort is, in welke streken komt het voor of zal het vermoedelijk voorkomen.

4. Hoeveel bedraagt het tekort of te verwachten tekort in elke streek.

5. Waaraan is het toe te schrijven.

Met deze laatste vraag, Mijnheer de Voorzitter, bedoelde ik dat ik gaarne van elke streek afzonderlijk zou willen weten, waaraan dat tekort toe te schrijven is.

Hierover heb ik in de rede van den Directeur van Landbouw niets gevonden, hetgeen wellicht te wijten is aan het feit, dat ZHEdGestr. te weinig tijd had om nadere inlichtingen daaromtrent te verkrijgen. Ik zou den heer Directeur daarom beleefd in overweging willen geven de residenten van Solo, Djokja en Kediri alsnog uit te noodigen eenigszins uitvoerig die inlichtingen te verstrekken.

Gelijk in het begin van mijne rede gezegd, zijn de toe-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat.)

standen in Indië, vooral op het gebied van landbouw en wat hieraan annex is, zeer verschillend. Het is daarom, ik herhaal 't, ten zeerste toe te juichen, dat de maatregelen in zake voedselvoorziening zooveel mogelijk worden gedecentraliseerd. Zijn distributie en vaststelling van maximumprijzen van rijst in 't eene gewest, waar een tekort aan dat product is, noodig, in een ander gewest daarentegen, waar de toestand ter zake normaal is, zouden ze absurd zijn. Zoo is het ook met de teeltdwang, ook deze maatregel moet niet algemeen worden toegepast, doch alleen daar, waar 't noodzakelijk is. Overigens sluit ik mij bij de hieromtrent door ons geacht medelid, de heer 's Jacob geleverde beschouwingen aan.

Wat de tani ter verhooging van de productie van zijn sawah noodig heeft, zijn door verschillende sprekers reeds gereleveerd, met name grond, water en geld; kunnen grond en water die aan elkaar nauw verbonden zijn, slechts geleidelijk worden verstrekt, met credietverstrekking is het anders, deze kan direct op groote schaal worden toegepast.

Voor de intensivering of uitbreiding van zijn cultuur heeft de tani in de allereerste plaats noodig gemakkelijk en goedkoop crediet, niet alleen om bibit, vee, betere werktuigen of mest te koopen, doch ook voor zijn levensonderhoud, want, wanneer hij een grooter stuk grond ontgint, of zijn sawah intensiever bewerkt, moet hij zich er geheel aan wijden, zoodat hij geen tijd zal hebben om ander werk te verrichten teneinde het te kort van zijn budget aan te vullen.

Ik zou daarom der Regeering in overweging willen geven om voor dat doel een afzonderlijke organisatie in het leven te roepen.

Ook de instelling van emigratie- en transmigratiebanken b.v. in Bantam en de Lampongsche Districten, waar spontane emigratie en immigratie voorkomen, acht ik gewenscht.

Verder is zoowel door den Directeur van Landbouw als door de verschillende sprekers heel weinig aandacht geschonken aan misgewas in het padi-gewas, dat op Java zoo veelvuldig voorkomt. In sommige afdelingen mislukt geregeld jaarlijks van 20 tot 25% van de beplante oppervlakte. Welke financieele gevolgen zulks en voor de schatkist en voor de bevolking heeft, behoeft niet nader te worden uiteengezet.

Gaarne zou ik van den Directeur willen vernemen, of er geen maatregelen genomen konden worden om die mislukkingen zooveel mogelijk te reduceeren.

Voorts is ook naar mijne meening de aanmoediging van den aanplant van padi gadoe, waar mogelijk een van de middelen om de rijstproductie op te voeren.

Hierbij zou ik even stil willen staan.

Het gadoe cultuurvraagstuk is niet nieuw, reeds een zestigtal jaren geleden maakte 't in sommige gewesten een punt van strijd uit. Onder de nagelaten papieren van mijn grootvader die van 1845—1869 regent was te Pandeglang o.a. vond ik een uitvoerigen brief, waarbij hij zich

met klem verzette tegen de door den Resident gegeven last om de bevolking in zijn regentschap te dwingen rijst als tweede gewas op haar sawahs te planten. Duidelijk toonde hij daarbij aan, hoe de door hem persoonlijk genomen proeven uitwezen dat de productie daardoor snel achteruitging.

In het archief van wijlen mijn vader een ambtsvoorganger in een ander regentschap dus, trof ik stukken aan, handelende over hetzelfde onderwerp, waarbij er echter met krachtige argumenten op werd gewezen, dat in sommige deelen van zijn ressort de padi-gadoecultuur volstrekt geen nadeelige gevolgen had, zoodat men ze niet behoefde tegen te gaan.

Ik zelf heb daarmede vaak proeven genomen en het bleek mij, dat zelfs in een district het eene stuk sawah niet en het andere wel geschikt was voor gadoe-cultuur.

Toen in verband met de huidige omstandigheden de bevolking van bestuurswege werd aangemoedigd om zooveel mogelijk Oostmoessonpadi te planten, werd die raadgeving in sommige streken direct aangegrepen; in andere daartegen weigerde de landbouwer hardnekkig er aan te voldoen, niet uit luiheid, onverschilligheid of om andere redenen, die uit de minder goede eigenschappen van den desaman zouden kunnen voortspruiten, doch wijl hij er van overtuigd was, dat zulks een groot nadeel aan hun hoofdbedrijf zou berokkenen. Uit een en ander moge blijken dat men ook t.a.v. van gadoecultuur geenszins mag generaliseeren; het welslagen er van schijnt van bepaalde factoren af te hangen.

Het zou zeker interessant zijn om van den heer Directeur van Landbouw te mogen vernemen — wiens Departement toch sedert jaren over een staf van specialiteiten op landbouwgebied beschikt, of het reeds deskundig onderzocht en vastgelegd is, aan welke eischen de grond dient te voldoen om met succes met padi-gadoe beplant te kunnen worden. Dat het resultaat van een dergelijk onderzoek vooral in deze tijden een hoogst praktische waarde heeft, behoeft geen nader betoog. Het zou een einde kunnen maken aan den strijd over het onderhavig onderwerp, waar ten slotte toch maar weer de bevolking de dupe van is. Het zou tevens de plaatselijke ambtenaren veel kunnen vergemakkelijken bij het nemen van maatregelen ter zake.

Ik ben aan het eind gekomen van mijn betoog, Mijnheer de Voorzitter.

Tot slot zou ik nog dit willen zeggen.

Door den heer Bergmeijer is reeds opgemerkt, hoe ingewikkeld en omvangrijk het voedselvraagstuk is. Schier alle Regeeringsorganen moeten aan de richtige oplossing daarvan medewerken. De samenwerking tusschen die verschillende organen is echter niet overal en altijd even naar wensch; het is daarom misschien wel goed dat ze allen daartoe door de Regeering worden aangespoord.

Verder zou ik van deze plaats de leiders der verschil-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Djajadiningrat e. a.)

lende politieke en vakverenigingen gaarne willen verzoeken om ten aanzien van het voedselvraagstuk zich niet krampachtig vast te houden aan de door hunne verenigingen aangenomen beginselen ter zake, doch meer te schikken naar de plaatselijke omstandigheden, hetgeen, na wat door mij is gezegd, geen nadere toelichting behoeft.

De heer Tjokroaminoto: Mijnheer de Voorzitter! Mijn medestanders en ik zijn er aan gewend geraakt om misverstaan te worden en vaak met opzet misverstaan. Want het kan niet anders dan opzet zijn, dat de heer Kan uit mijn geheele betoog zoo in het bijzonder heeft gemeend naar voren te moeten brengen de „bedreiging”, zooals hij het noemt, met herhalingen van gebeurtenissen als die van Koedoes. Hij heeft zelfs gemeend die opmerking te moeten aandikken door de verklaring, dat juist uit mijn mond, n.l. die van den Voorzitter der „Centraal-S. I.” die waarschuwing haar karakter van bedreiging ontleent, om dan met pathos een beroep te doen op de Regeering, dat Zij verklare van zins en in staat te zijn de Chineesche ingezetenen op afdoende wijze te beschermen.

Een bedreiging! Kan het ironischer? Ik waarschuwde ervoor, dat het mij voorkwam, dat de weifelende houding der Regeering tusschen het groepsbelang der kapitalisten en het algemeen belang der geheele Indische bevolking zal uitloopen op nog grooter en nog algemeener nood, hetgeen aanleiding zou kunnen worden, dat — evenals overall elders waar de honger in het geding komt —, het meest lijdende deel der bevolking tot excessen, tot opstootjes en plunderen zal komen, zooals op Koedoes op andere gronden werd gedaan. Het was geen nieuwigheid, die ik verkondigde, en de Regeering zelf is er op voorbereid. Want, Mijnheer de Voorzitter, zendt Zij niet in de eerste plaats bajonetten naar de plaatsen, waar de nood hoog is gestegen, als Malang, Kediri, Goenoeng Kidool en Bantoe? En ook resultaten zijn er reeds aan te wijzen. Menige Kromo is reeds neergeknuppeld, met een knuppel van speciale makelij, een nieuwigheid speciaal ingevoerd ter bestrijding der gevolgen van de voedselschaarschte; menige ook is reeds neergesabeld of neergeschoten. Tientallen, ja honderdtallen belooft reeds het getal gezinnen, dat thans zonder broodwinner is, waarvan de broodwinner in de gevangnissen wacht op veroordeeling of op wegzending naar zijn strafplaats. Menigen hunner zijn ook reeds in die gevangnissen omgekomen.

Een bedreiging noemt dat de heer Kan, zich daardoor kenmerkende als de waardige paladijn van den Chineeschen tusschenhandel, niet minder waardig dan de door hem in bescherming genomen zaak. Want voor zijn oogen verrijst slechts het beeld van de vele „roegi”, welke mede het gevolg kan zijn van dergelijke relletjes; het beeld van neergebeukte en neergehouden en neergeschoten Inlanders, van achtergelaten weduwen en weezen, van

(Tjokroaminoto.)

vervallen en hongerende kampoengs, waarvan de bevolking is uitgelopen naar de steden, vluchtende voor den honger, dat beeld vermag op zijn gemoed geen indruk te maken.

Een bedreiging! Wie wordt er anders bedreigd dan de arme bevolking, wanneer zij verwoed door honger, terwijl de overheid naar zij weet slechts de belangen wenscht te behartigen van de geldmensen, ja zelfs in haar oogen vaak met die lieden konkelt of zich daarmee vereenzelvigd, — is haar die verkeerde indruk kwalijk te nemen? — als die bevolking dan tot verzet en plundering overslaat?

De heer Kan weet ook, moet ook weten, tenzij hij geslagen is met kortzichtigheid, dat zijn beroep om bescherming voor de knoeiende rijsthandelaars overbodig is, want ook hij weet, dat met groote haast de organisatie der veldpolitie is ter hand genomen en ettelijke detachementen gewapende politie, ter meerdere zekerheid uitsluitend Amboneezen, Menadoneezen en Christen Bataks, Javawaarts zijn bescheiden voor die bescherming.

Mijnheer de Voorzitter! Wel verre van een bedreiging bedoelen mijne medestanders en ik met onze herhaalde waarschuwingen veeleer een smeekbede aan de Regeering om bescherming van de zoo geteisterde bevolking, een bede om het niet zoover te laten komen, dat weer aanleiding gevonden kan worden tot het afzenden van de gewapende macht op die ongewapende ongeorganiseerde lieden. Als wij telkens en telkens die waarschuwing weer doen horen, dan is het om te voorkomen, dat ooit de bevoegde overheid zich erop kan beroepen door de gebeurtenissen te zijn overrompeld. Wij hebben Haar gewaarschuwd en zullen steeds blijven waarschuwen, opdat wanneer straks één Javaan wordt neergeknuppeld of gehouwen of geschoten, de volle verantwoordelijkheid daarvan neerkome op de bevoegde overheid, die gewaarschuwd werd.

Dit zat in mijn woorden, Mijnheer de Voorzitter, voor wie niet opzettelijk willen misverstaan, of tot ontkenning van menselijkheid zijn gebracht door overgroote belangenzucht en winstbejag; het tegendeel dus van een bedreiging. De waarheid van deze woorden moet een ieder duidelijk in het oog springen, want de geschiedenis van elk onderdrukt volk is daar om te leeren, dat nationalistien veel minder mededeelzaam plegen te zijn, indien zij van een verzet hunner landgenooten enig succes meenen te mogen verwachten. En ook voor de nationalistien van deze Nederlandsche bezittingen bestaat geen enkele aanleiding om anders te handelen dan hun lotgenooten in andere landen.

Ik sprak daarnet van knoeiende rijsthandelaars en meende dat ook zoo. Eigenaardig trof mij het voorbeeld door den heer Kan gemaakt in de veroordeeling dier lieden, want beter dan vele andere is de heer Kan op de hoogte van dat niets ontziende geknoei hier op Batavia b.v., zoodat de door mij verstrekte opgaven vooral voor hem slechts een bevestiging, een staving kunnen zijn van

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

een veronderstelling, welke veilig vrijwel algemeen gemaakt kan worden.

Maar om nog een andere reden sprak ik van knoeiende rijsthandelaars. Want Chineesche handelaars, die niet knoeien, die de bevolking geen aanleiding geven tot wrok, zij zullen geen bescherming behoeven, gelijk meermalen gebleken is, o.a. ook bij de opstanden van Tjilegon en Djambi, reeds meermalen door anderen aangehaald, en welke men zoo gaarne heeft willen toeschrijven aan Islamitisch fanatisme, zijn de niet-Islamitische Chineezers steeds gespaard gebleven. Want de Inlander haat niet den Chinees om zijn ras, wijl dat ras ons nooit eenig onrecht heeft gedaan. De Inlanders zullen daarom een Chinees slechts aanvallen om redenen, waarvoor zij ook een eigen landgenoot te lijf zullen gaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ondanks de reeds zoo herhaaldelijk geuite en ook door mij ten volle beaamde opmerking, dat de tijden en vooral de zaak, waarvoor onze raad is bijeengeroepen, zoo weinig geëigend zijn tot veel praten, daar slechts snel handelen oplossing, d.i. redding kan brengen, meen ik niet korter te kunnen zijn. De richting, welke de besprekingen heeft genomen, is daaraan schuld. In plaats van een overleg ter oplossing van het voedselvraagstuk, heeft zich uit de besprekingen een strijd ontwikkeld over de al of niet inkrimping van het suikerareaal.

Aan mij is dit zeker niet te wijten. Ik ben gekomen met de overtuiging, dat er voedselschaarschte en plaatselijk zelfs hongersnood heerscht, althans honger geleden wordt door mijne landgenooten op vele plaatsen, dat er reeds vele lieden van honger zijn omgekomen.

Over het woord „hongersnood”, waarvoor het *Vrijzinnig Weekblad* mij meende te moeten uitkrijten voor *Volksmisleider*, en waarover ook de heer Bergmeijer is gevallen, wil ik niet strijden. Als Inlander onder wiens landgenooten naar algemeen bekend kan zijn, thans zoo zeer wordt geleden, mis ik het noodige geduld om nog over de juiste benaming te strijden van den toestand, waarin zoovele Javanen den hongerdood sterven of langzaam aan ondervoeding ten gronde gaan. Ik zou mij zelf mogelijk net zoo vergeten als sommige tegenstanders plegen te doen bij de gedachte aan de groote winstderving door areaal-inkrimping en ik wilde graag fatsoenlijk en vooral menschelijk blijven.

Die voedselschaarschte dan, Mijnheer de Voorzitter, vindt haar oorzaak in een verminderde oogst tengevolge van meerdere mislukkingen der voedselaanplanten en in een verminderden invoer uit het buitenland als gevolg van de algemeen heerschende wereldvoedselschaarschte. Deze grondwaarheden, waarop het voedselvraagstuk rust, leken wel door iedereen aanvaard voor het begin van deze buitengewone zitting van onzen raad.

De plaatselijke hongersnood, welke hier en daar heerscht, moet worden geweten aan fouten in de distributie, deels een gevolg van moeilijk vervoer, doch voor

zeker een niet gering deel ook van het geknoei van rijsthandelaars die, hier evenals de voedselhandelaars in Europa in den nijpenden nood slechts een schoone gelegenheid zien, om veel winst, ja vooral heel veel winst, te maken. Die schaarschte en die nood hebben de Regeering niet overvallen, gelijk trouwens ook door niemand is ontkend. Maar Zij is toch niet dadelijk overgegaan tot het toepassen van de uiterste middelen, om, gelijk de Directeur van Landbouw hier als Haar gemachtigde reeds heeft verklaard, de in gewone tijden zoo noodige en nuttige groep van tusschenhandelaars niet al te groote schade te berokkenen.

Mijnheer de Voorzitter! Het is, dunkt mij zelfs voor de heeren tegenstanders mogelijk, zich een voorstelling te vormen van den indruk, welke een zoodanige verklaring moet maken op mij en mijne medestanders. Immers wij beschouwen den nood der bevolking als het meest belangrijke punt en zoeken slechts naar een middel om dien nood te lenigen, het moge dan gaan ten koste van de winsten van grootere of kleinere groepen. Wij vreezen rampen en onheilen, als die waarvan andere landen ons reeds voorbeelden te zien hebben gegeven, en laat mij er nog eens nadrukkelijk bij zeggen, niet dat wij eenig gevaar duchten voor de Regeering en het Gezag. Integendeel, de Regeering beschikt nog steeds — dit zij ter geruststelling van den heer Kan en die onder zijn leiding staan gezegd — over meer dan voldoende middelen om elk verzet in bloed te smoren, zelfs zonder vrijwillige hulp van de „Oranjabond van Orde” of andere schietende en rust- en ordelievende vereenigingen.

Om weer op het vraagstuk zelf terug te komen, dus:

De voedselschaarschte is ontstaan door te geringe productie hier te lande en te geringe aanvoer uit het buitenland, dit weer als gevolg van het heerschende wereldvoedseltekort.

Al dadelijk dringt zich als eisch op „vermeerdering der productie hier te lande door alle mogelijke middelen”, eerstens om zoo min mogelijk onafhankelijk te blijven van het buitenland en tweedens om als goed lid der internationale gemeenschap niet onnoodig het wereldvoedseltekort nog te verergeren.

De opdrijving der Inlandsche productie moet door alle middelen geschieden, zoowel door intensivering door Inlandschen landbouw als door uitbreiding van de tot bebouwing met voedselgewassen bestemde gronden.

Maar waar de nood dringt, waar men zelfs al een jaar te laat is, spreekt het wel van zelf, dat ook die middelen het eerst worden aangewend, waarvan het spoedigst nuttig effect kan worden verwacht. En dat middel is ongetwijfeld de inkrimping van het plantareaal van het suikerriet.

Deze overweging was aanleiding, dat de C. S. I. verleden jaar het verzoek deed, dat de Regeering de inkrimping van dat areaal met 50% zou gelasten.

Het spreekt wel van zelf, dat noch mijn medestanders

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

noch ik uit het oog verliezen, dat de uitbreiding van den voedselaanplant met dat vrijgekomen areaal bij lange na niet voldoende is om in het tekort te voorzien, vooral niet als men zich als einddoel stelt het onafhankelijk maken van Insulinde wat zijn voedselvoorziening betreft. Ook bepalen zich onze voorstellen niet alleen daartoe, maar wordt ook de bevordering van den Inlandschen landbouw zeker niet minder op den voorgrond gebracht. De aanwezige voedselvoorraden kunnen alleen dan het meest nuttige effect hebben, als de funeste invloed van op den honger hunner mede-menschen speculeerende voedselhandelaars, die, gelijk de heer Kan zoo duidelijk heeft doen begrijpen, niet bij machte zijn aan de verlokkingen van meerdere winst weerstand te bieden, geheel wordt uitgeschakeld. En daarom stelde de C. S. I. reeds een jaar geleden voor beslaglegging op alle voedselvoorraden en de distributie daarvan door of onder afdoende contrôle van de overheid. Er is lang mede gewacht, en de Regeering, wier taak toch eigenlijk is voorzien en voorkomen, heeft de gelegenheid gehad vrijwel alle nadelige gevolgen van het „ontzien” der nuttige groep tusschenhandelaars waar te nemen, tot zelfs den hongerdood van vele harer Javaansche onderdanen toe. Thans echter meen ik dat deze zaak, ook door de reeds waargenomen feiten, voldoende bepleit is, en dat eerlang, ik wil hopen voordat de gelegenheid van een nieuw ingrijpen van marechaussée of andere gewapende macht, met als gevolg nog meer ongelukkigen zich heeft voorgedaan, algemeen tot voedseldistributie op de aangeduide manier zal worden overgegaan.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb gemeend mijn voorstellen opnieuw te moeten motiveeren, want, gelijk ik reeds eerder opmerkte, hebben de besprekingen in en ook buiten dezen raad, over de voedselschaarschte en voedselvoorziening een eigenaardige richting genomen.

Onder voorwendsel dat wij, d. w. z. de bij de Radicale Concentratie aangesloten leden van dezen raad het vraagstuk verpolitieken, hebben de heeren tegenstanders de zaak vertroebeld, en de aandacht van het voornaamste punt in kwestie trachten af te leiden.

De heeren tegenstanders zijn voor zoover ik heb kunnen verstaan, niet gekomen met voorstellen hoe het voedseltekort moet worden aangevuld, maar hebben zich grootendeels bepaald tot het bestrijden van onze voorstellen, speciaal die tot areaalinkrimping. De heeren hebben voorgerekend op hoeveel millioenen schade die areaalinkrimping Indië zal te staan komen door mindere inkomsten, waarbij zij echter geheel buiten beschouwing laten de besparing van meerdere uitgaven, welke toch ontegenzeggelijk het gevolg moeten zijn van de niet-inkrimping.

Zij die de mond vol hebben van het wereldvoedseltekort, wanneer het er op aankomt, om de beweringen te ontzenuwen van de Inlandsche en andere volks- of vereenigingsleiders, die de schuld van den tegenwoordigen toestand geven aan een Regeering, die bestuurt

volgens een verouderd stelsel rustende op een verouderde basis, zij willen thans de Regeering er toe bewegen, om niet minder uit den te kleinen wereldvoorraad te putten.

Wijzende op de plicht van Java om suiker te leveren, om aan de vraag van de wereldmarkt te voldoen, verzwijgen zij Indië's plicht om, nu een wereldtekort bestaat, het zijne bij te dragen, om dat tekort zoo veel mogelijk aan te vullen.

Ik moet het hier weer even hebben over een woord. Er is namelijk op gewezen, dat ik in tegenspraak met de wetenschap de voedingswaarde van de suiker heb ontkend, Mijnheer de Voorzitter. De zaak waarom het gaat, is voor zulke beuzelingen veel te ernstig. Toch wil ik even opmerken, dat suiker als voeding of juist nog als voedsel voor de bevolking van deze landen volstrekt geen waarde heeft. Zoowel de tani als de gezeten burger in Indië kan het stellen, ja zelfs goed gevoed zijn zonder suiker.

Ik kom weer terug op de vertroebeling van het vraagstuk der voedselschaarschte en voedselvoorziening.

De heer Bergmeijer heeft ons verleden week, evenals in de vorige zitting, weder met zijne rede goed geamuseerd.

In het begin zijner rede deed mijn geacht medelid zijn best om heel ernstig te zijn, maar later kon hij toch geen weerstand bieden aan zijn oude debatkwaal, als ik het zoo noemen mag, welke pogingen hij daarbij ook deed, om daaraan te ontkomen n.l. het uitspelen van de eene partij tegen de andere en van den eenen persoon tegen den anderen in dezelfde partij, onder een vloed van kwinkslagen, zoodat ieder van ons daarover hartelijk lachen moest.

Het was voor den heer Bergmeijer niet voldoende, dat wij hier in Indië alleen het moesten ontgelden, n.l. Abdoelmoeis en ik, Insulinde en de Radicale Concentratie, maar zelfs zijn tegenstanders in Holland moesten daarbij worden aangehaald n.l. Wijnkoop tegen Wibaut, Vliegen en Van den Tempel, de S.D.P. tegen de S.D.A.P.

De heer Bergmeijer is en blijft voor ons college onmisbaar, hij schijnt onuitputtelijk in het uitdenken van uitdrukkingen om allen ernst op de gezichten van ons hier voor een wijle te bannen. En zulk een ontspanning hebben wij weleens nodig, vooral waar hier sedert enkele dagen niet anders dan ernst op de gezichten te lezen en in de redevoeringen te hooren was.

De heer Bergmeijer heeft m.i. de naam van rechtsche farceur hem door het Bat. Nieuwsblad gegeven, dan ook alleszins verdiend.

Als ik mag, zou ik het liefst den heer Bergmeijer niet au sérieux willen nemen, maar ik mag het tegenover een collega in den Volksraad nu eenmaal niet doen, vooral

Bespreeking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

niet tegenover den van God gegeven leider van de Christelijk Ethische Partij.

Ik zal dus in mijn wederwoord aan mijn geachten tegenstander allen ernst, zooveel het in mijn vermogen ligt, betrachten, ondanks het ontbreken daarvan in zijn rede.

Het was wel noodig, dat de heer Bergmeijer in zijn rede voorop gesteld heeft, dat hij niet de eer heeft te behooren tot de ter zake deskundigen: economische, financiële of landbouw-specialiteiten, want zijn geheele betoog heeft op mij den indruk gemaakt verward te zijn, van een laveeren tusschen Regeering, suikerkapitaal en S. I., of zooals het „Bataviaasch Nieuwsblad” zoo juist met een enkel woord weergegeven heeft van een flirtation.

Als bewijs voor de verwardheid moge uit de vele hier slechts een enkele genoemd worden.

De heer Bergmeijer klaagt over betrouwbare gegevens, en haalt als bewijs daarvoor aan, hoe verschillend die door deskundigen verstrekte gegevens van elkaar zijn, n.l. die van den heer Smits, den heer Ottolander en een ander in het „Vrijzinnig Weekblad”.

Desondanks echter haalt hij eenige cijfers van den heer Smits aan, om te bewijzen dat er zonder de grootcultures volstrekt geen voldoende voedsel voor het Javaansche volk zou zijn.

Twijfelde hij tevoren aan de juistheid van de cijfers, hij schenkt er onmiddellijk vertrouwen aan, zoodra ze hem in zijn betoog te pas kunnen komen.

Mijnheer de Voorzitter, voor het gemak, zal ik des heeren Bergmeijer rede op den voet volgen.

De heer Bergmeijer betreurt het in mij, dat ik de cijfers betreffende het al of niet nadeelige, dat de suikercultuur voor de belangen van het volk met zich meebrengt, in tweeden termijn zal geven, waardoor een vruchtdragend debat niet mogelijk is.

Ik twijfel er ten zeerste aan, of de heer Bergmeijer ooit debat kan voeren, dat vruchtdragend kan zijn, zoolang hij in zijn betoog zijn boert, zijn zucht voor goedkoop succes, zijn politieke partijzucht, zijn uitspelen van den een tegen den ander blijft behouden, in het kort, zoolang hij daarin niet zakelijk kan zijn.

Zooals ik in mijn repliek aan den heer Bergmeijer in de vorige zitting gezegd heb, heeft hij de vriendelijkheid, voor anderen te gaan denken en conclusies daaruit te trekken.

Ook dezen keer heeft hij weder die vriendelijkheid jegens mij getoond, door, voordat ik zelf met die cijfers voor den dag kom, die van den heer Baars in het „Vrije Woord” te noemen, als om te doen uitkomen, dat ik alleen van deze zijde gegevens kan hebben gekregen.

A priori derhalve schrijft hij mij iets toe, waarvan hij slechts vermoedens heeft. Hier gaat de heer Bergmeijer weer voor mij denken en gegevens in gedachten voor mij zoeken.

Ofschoon ik aan den heer Baars, die inzake het voedsel-Handelingen. Eerste bultengewone zitting 1919.

probleem meer deskundig blijkt dan de heer Bergmeijer, vele gegevens en cijfers desbetreffende te danken heb — ik wil het hier onomwonden erkennen, zij het alleen om den heer Bergmeijer een genoeg te doen — spijt het mij voor den heer Bergmeijer ten zeerste, dat ik dezen keer met cijfers uit anderen bron komen zal.

Dat de heer Bergmeijer het voedselgebrek toeschrijft aan gewone economische verschijnselen, waarbij de Javaan zelf door zijn onwil om plaats te maken voor het indringende suikerkapitaal door naar elders te emigreren, en door zijn gemis aan behoefte om kapitaal te vormen, tot den huidige toestand het meest heeft bijgedragen, is van een Anti-Revolutionair, als de heer Bergmeijer, die de Colijnsche historisch-democratische richting is toegedaan, te verwachten.

Het zal daarom vergeefsche moeite van mij zijn, om den heer Bergmeijer te overtuigen, dat de huidige benarde toestand voornamelijk het gevolg is van de wanverhouding tusschen het grondkapitaal en den Javaanschen tani en koelie, op Java ingevoerd door het kapitalistische systeem, dat overal op de wereld, ook in de beschaafde landen zulk een schep contrast tusschen arbeid en kapitaal geschapen heeft.

Zooals het in den kraam van den heer Bergmeijer te pas komt, heeft hij in deze zaal uitlatingen van mij en den heer Tjipto Mangoenkoesoemo, op volksmeetings aangehaald, en zulks om aan te toonen, hoe onwaar mijne bewering is, dat wij uit de voedselschaarschte geen politieke munt willen slaan. De heer Bergmeijer nu stelt naar aanleiding van die uitlatingen van ons, de vraag, hoeveel meer voedsel men door een staking of door te gaan slapen denkt te krijgen. De heer Bergmeijer kan of wil natuurlijk niet begrijpen, dat die aangekondigde staking slechts heel weinig met de voedselvoorziening te maken heeft, doch meer te doen is als antwoord op het verraad van het suikerkapitalisme jegens ons vaderland, uit zuiver winstbejag, dat boven de belangen van het Inlandsche volk gesteld wordt.

Want een verraad, hoog-verraad zelfs, noem ik het van het suikerkapitaal, om in zuiver staathuishoudelijke zaken als de inkrimping van het suikerareaal, waardoor het een kleine winstderving berokkend wordt, waartegenover een groot voordeel voor de hongerende bevolking staat, het buitenland te betrekken als boeman tegenover de Nederlandsche en de Indische Regeering uit te spelen.

Hieruit is voor ons, Inlanders, de leering te putten, hoe onze belangen in het gedrang komen, zoodra slechts een kleine opoffering van het machtige kapitaal geëischt wordt.

De dividenden gaan boven het lijden en den nood der bevolking.

Het heeft mij dan ook een zeer groot genoeg gedaan uit den mond, vooral van den heer Bergmeijer, de volgende woorden te vernemen:

„Mij is als een vast feit verteld, dat het suikersyndi-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

caat verleden jaar had besloten, om, indien voor de suiker lage prijzen worden vastgesteld en de vervoerkosten hoog zouden zijn, men voor het geheele jaar den suiker-aanplant zou stop zetten. Het is merkwaardig, dat het suikersyndicaat zulke besluiten nemende, nu uit medelijden met de Inlandsche bevolking zegt: dat het een ramp zou zijn voor die bevolking als ook maar 25% van het suikerareaal zou worden ingekrompen".

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoop, dat de heer Bergmeijer thans begrijpen wil, waarom wij ondanks de voedselnood genoodzaakt zullen zijn om stakingen te propageeren. Het suikersyndicaat heeft strijd uitgelokt en strijd gewild, welnu wij zullen dien strijd aanvaarden, en hard tegen hard zal het thans moeten gaan.

Thans mijn antwoord op de zachte critiek van den heer Bergmeijer op de verkeerde houding van de C. S. I. om niet mede te werken met de Regeering om in den voedselnood te voorzien.

Reeds lang voordat de Regeering er aan dacht, om zich in zake de voedselvoorziening te mengen, wezen wij op het dreigende gevaar, dat, door het gebrek van voedsel zou komen.

Toen de Regeering doordrongen van het komende gevaar door weifelende maatregelen ingegrepen had, wendden wij ons door tusschenkomst van een deputatie uit drie leden bestaande tot Z. E. den G. G., bij welke audiëntie de deputatie niet schroomde, om scherpe critiek op de genomen en te nemen maatregelen der Regeering uit te oefenen, en waarbij zij naast den eisch der S. I. om inkrimping van het suikerareaal ten behoeve van de padi-teelt, eenige maatregelen ten beste gaf, uitgedrukt in een motie, welke ik Donderdag, den 19^{den} Februari hier voorlas.

Onomwonden uitte de deputatie hare meening en liet zij hare waarschuwend stem hooren, dat die Regeeringsmaatregelen halve maatregelen waren, die haar doel missende slechts ontstemming onder de bevolking zouden wekken.

De heer Schmutzer, die zeker niet het minst de opinie tracht te beïnvloeden door het verpolitieken der kwestie door de Radicale Concentratie op den voorgrond te plaatsen, heeft het gehad over de roode protestvlag, protest tegen honger, welke ik heb aangeraden uit te steken, ingeval de Volksraad niet tot doorvoering van de areaal-inkrimping adviseert, en heeft lang en breed betoogd, dat de vrijgekomen gronden misschien door de bevolking niet eens behoorlijk met voedingsgewassen zouden worden beplant.

De heer Van der Jagt praat niet eens over voedselschaarschte laat staan voedselnood, terwijl de heer Coster van Voorhout den grond voor de bestaande voedselmoeilijkheden tracht te vinden in de verhoogde koopkracht der bevolking.

Er is gegoocheld geworden met de verhoogde invoer van manufacturen en weelde-artikelen, waarbij buiten rekening wordt gelaten de zeer groote toename van het aantal geldmakende vreemdelingen. Er is gewezen op het dragen van mooie sitsen en zijdjes (misschien ook gele schoenen, blauwe sokken en vulpenhouders, niet?), waarvoor op andere tijden de Inlander wordt gegispst en verguisd, en waarmede zijn verkwisting en weinig economischen zin worden bewezen, en zijne economische zwakte wordt verklaard.

En dat alles is niet gedaan, Mijnheer de Voorzitter, om een middel aan de hand te doen, waarmee de voedselschaarschte kan worden verholpen of de voedselnood kan worden afgeweerd! Neen, dat alles geschiedde slechts om een inkrimping van het plantareaal van het suikerriet te ontraden! En die heeren, Mijnheer de Voorzitter, verwijten aan de Radicale Concentratie, dat zij het voedselvraagstuk verpolitiekt.

Nog verder is men gegaan buiten dezen raad.

Waar blijkbaar de strijd met cijfers niet kan worden volgehouden, daar de woordvoerders voor de suiker slechts belangstelling hadden voor hun eigen cijfers, en bitter slecht op de hoogte zijn gebleken van de cijfers van den Inlandschen landbouw, waar door de rede van den heer Cramer voldoende de onhoudbaarheid is aange-toond van het betoogde groote verlies, onafwendbaar door land en volk te lijden, daar heeft men getracht te beginnen met den heer Schmutzer den koers over een anderen boog te gooien.

Nu de strijd middels rede en logica niet meer is vol te houden, worden retorica en stemmingmakerij ter hulp geroepen.

En sedert begint men een beeld op te hangen van den Inlander, die (met permissie gezegd) stinkt van luiheid, koppig ontoegankelijk blijft voor beleering. Een nieuwe leuze is uitgevonden: de dwingelandij van Kromo „waar-tegen front moet worden gemaakt".

Dat Inlandsche ouders hun kinderen verkoopen is een oude gewoonte, zegt men. En men verzwijgt, dat de omvang en de soort van kinderverkoop, welke nu is waargenomen, buiten elke verhouding staat tot de bestaande oude gewoonte van kinderafstand en adoptie.

Wordt op deze wijze de publieke opinie bewerkt, ook de Regeering wordt niet met rust gelaten. Cijfergoochelaarlij blijkt in Indië niet vol te houden, fluks worden vertoogen blijkbaar op diezelfde cijfers gebaseerd, naar Holland geseind. Men tracht niet veel minder te betoogen, dan dat de Inlander zelf de noodtoestand geschapen heeft door zijn intense luiheid en laat dan geheel buiten beschouwing het rekensommetje, dat zonder de suiker zelfs bij volledige bebouwing van al die gronden met voedingsgewassen Java zoogenaamd niet genoeg voedsel zou kunnen opleveren. Het naar voren brengen van Kromo's onwil, moet bij de Regeering de stemming tegen Kromo doen keeren. En

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

zelfs heeft men niet geschoond aan den Gouverneur-Generaal, zij het niet in ronde en duidelijke bewoordingen, het beeld van Don Quichot voor te houden, ingeval Zijne Excellentie volhoudt de partij op te nemen van de bevolking tegen de suiker.

Ziedaar de op- en aanmerkingen, Mijnheer de Voorzitter, waartoe de geschreven en gedrukte woorden van de tegenpartij zoo in als buiten dezen raad mij in verband met het onderhavige voedselvraagstuk aanleiding geven. En thans ben ik gekomen aan de tweede rede van den Directeur van Landbouw.

Met klimmende verbazing en met groeiend leedwezen heb ik den heer Sibinga Mulder aan het woord gehoord. Na een inleiding, welke onnoodig zou geweest zijn, ware de Landbouwdirecteur den eersten keer dadelijk met meer ernst voorbereid voor den dag gekomen, welke inleiding mij echter nog niet vermag gerust te stellen, heb ik in de directorale rede slechts de echo mogen hooren van de stemmen, waarmee ik reeds hierboven heb afgedaan.

Indien het de heer Hirsch ware of een der andere suikerheeren, welke op een openbare vergadering die rede had uitgesproken, mijn verbazing ware minder groot geweest. Het bedreigde eigenbelang ware dan, ofschoon niet onschuldig, een verontschuldiging geweest voor de vijandige houding tegenover de volkspartijen, door wier actie men tantièmes en dividenden bedreigd zag. Ook van den heer Sibinga Mulder zelf zou die toon mij niet verbazen, ware het niet dat hij hier klonk vanuit de Regeeringsbank.

Onder de gegeven omstandigheden sticht hij echter verwarring in de geest van de voorgangers van het volk. Immers wij hebben ons, sprekende voor een groot deel der bevolking, tot de Regeering gewend om bescherming tegen honger en voedselgebrek, overtuigd van de plicht dier Regeering tot die bescherming, ongeacht wereldvoedseltekort, — immers in Indië kan de voedselproductie nog heel belangrijk worden uitgebreid.

Wij zijn gekomen met onze gegevens, naastig bijeengegaard in vele deelen des lands, wijl die naar onze meening dienstig kunnen zijn om den toestand te leeren overzien en zijn bij ons onderzoek uitgegaan van het standpunt, dat het lot der menschen in de allereerste plaats moet worden beschouwd, en dat staten die uitwijzen, dat in eenig gewest geen voedseltekort bestaat, niet het oog moeten doen sluiten voor den honger, de ellende en den toestand van ondervoeding bij eenig deel van de bevolking van dat gewest.

De Landbouwdirecteur maakt de opmerking, dat ze „oncontroleerbaar” zijn en dat dit of dat bij de Regeering niet bekend is. Toch zijn die gegevens slechts een nadere bevestiging en een aanvulling van het feiten-materiaal, dat in de verschillende dagbladen in den laatsten tijd wereldkundig is gemaakt. De wijze, waarop de heer Sibinga Mulder dan ook die gegevens heeft gemeend te

mogen behandelen, ben ik zoo vrij te beschouwen niet als een critiek daarop, maar als een attestatie van nalatigheid of onbekwaamheid der overheid, die nog steeds meent inmenging van, volgens haar stelsel, „onbevoegde” zijde te moeten afschrikken of in commissies aan banden leggen, waarvoor de C. S. I. terecht heeft bedankt.

Een controleerend onderzoek zou noodig geweest zijn, aldus de heer Sibinga Mulder, doch waar zulke onderzoeken vaak plaats hebben in den geest, als klaarblijkelijk door den heer Koesoemo Joedo in een paar onderdistricten van Ponorogo ingesteld is en het resultaat daarom geen ander kan zijn dan officieele goedpraterij van de zijde der voor bestaande misstanden aansprakelijke personen, bereikt men daarmede niet anders dan tijdverlies en weinig ingrijpen, in het kort een op de lange baan schuiven der zaak. Op de door den Regent tegengesproken verkoop van kinderen, kom ik naderhand terug, zoodra ik mijn zegslieden, leden van de Gewestelijke voedselcommissie te Madioen, gesproken en nader onderzoek heb ingesteld. Intusschen kan ik mededeelen, dat deze zich ter bevoegder plaatse zullen verweren tegen de aanvechting van de waarachtigheid van hun bewering.

Ware het den Directeur van Landbouw ernst met de door hem genite voornemens, dan zou hij in de reeds door mij gedane mededeeling voldoende aanleiding moeten gevonden hebben tot het onmiddellijk doen instellen van een zelfstandig en minutieus onderzoek terzake, en niet weer om gegevens gevraagd hebben aan iemand, dien hij gebrek aan kennis van feiten en verhoudingen ten laste legt.

Als een typeerend staaltje van de wijze, waarop de heer Sibinga Mulder te werk ging, moge aangehaald worden zijn uitlating, als zouden de Javanen 100 jaar geleden niet eens rijst als hoofdvoedsel gebruikt hebben, en daarmede als het ware te kennen wou geven, dat het met de voedselvoorziening thans eigenlijk niet heel erg gesteld zou zijn, dat de Javanen tegenwoordig althans in veel gunstiger omstandigheden verkeerden dan een eeuw geleden.

De rede van den heer Coster van Voorhout, die eveneens van een dergelijke opvatting blijk gaf, doch die zoo weinig ernstig van opzet was, dat wij aan een grap dachten, werd tot mijne niet geringe verbazing, door den Directeur van Landbouw klaarblijkelijk voor ernst opgenomen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, die beweringen omtrent den voedseltoestand van een eeuw geleden berusten op heel weinig stevigen grondslag.

Ruim een eeuw geleden zetelde op de Buitenzorgsche troon een man, wiens nagedachtenis thans nog door velen in hooge eere gehouden wordt; ik bedoel den uiterst scherpzinnigen en kundigen Javakenner, den Britschen Luitenant Gouverneur, Raffles, iemand, die zijn tijd ver vóóruit was, wat thans niet, Mijnheer de Voorzitter,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

van elk Regeeringsvertegenwoordiger gezegd kan worden. Iemand tevens, die niet geheel ten onrechte als de grondlegger der ethische politiek genoemd werd. Weliswaar was zijn bewind slechts een korte verpoozing in drie eeuwen van onrecht, verdrukking en ellende, die ons door den Directeur van Landbouw als goede voortbrengselen van Hollandschen invloed werden aangeprezen. De oude uitbuitings-politiek der Compagnie werd in zoo mogelijk nog sterker mate dan tevoren de geheele 19e eeuw door gevolgd, doch onder invloed van Mr. Brooshoofd en Van Deventer scheen het een betere koers uit te gaan. Het bleek reeds spoedig, dat deze mannen den door Raffles aangevangen arbeid voortzetten om tot verbetering te geraken. Hoewel aarzelend en langzaam kreeg het den schijn dat de Ethische koers gevolgd werd.

De kenner van Java, die Raffles ongetwijfeld was, schreef in zijn standaardwerk over Java uitdrukkelijk, dat de Javaan over het algemeen twee maal daags rijst at, met wat visch of vleesch, kruiden enz. en voort schreef hij nog, dat de toestand van den Inlandschen landbouw zoo was, dat de Javaansche boer met gemak 4 à 5 maal de hoeveelheid rijst teelde, welke voor de voeding van hem en zijn gezin noodig was.

Nu is Raffles wel nooit suikerman geweest, sommigen zullen het de vraag achten of hij daartoe wel de noodige capaciteiten bezat, maar voor mij staat het toch wel vast, dat aan een mededeeling, als, welke Raffles omtrent den voedingstoestand der bevolking van die dagen deed, heel wat meer waarde toegekend moet worden, dan aan die welke de Directeur van Landbouw ons omtrent den toenmaligen staat van zaken deed.

Alles wijst er op, dat het Nederlandsche Bestuur in de 19e eeuw achteruitgang en belangrijken achteruitgang voor de Inlandsche bevolking bracht, niettegenstaande de reusachtige winsten, welke eerst de Staten later het Particulier Kapitaal uit Java haalde.

Hoe kan het ook anders, waar een exploitatie-systeem gevolgd werd, als vrijwel nergens ter wereld in die mate het geval was.

Tegenover mijn gegevens van honger hier, ellende daar, stelt de Directeur de gewestelijke rapporten, dat de „algemeene” toestand hier bevredigend, daar nog niet zoo slecht is, om te besluiten „dat men er in het algemeen nog niet slecht voor staat”.

Met geen enkel woord wordt melding gemaakt van de berichten over watersnood en overstromingen in Tapanoeli, Sumatra's Westkust en Palembang.

Voor wie niet in de allereerste plaats overtuigd is, dat de Inlander is een „mensch” en niet bestuursobject, moge die verklaring afdoende en die opvatting van de zaak bevredigend zijn, zij is het niet voor ons die zelf tot die Inlandsche bevolking behooren en in toestanden als de huidige ook het gevoel moeten laten spreken. Indien er van Indië's bevolking van bijna 50 millioen één tiende deel van honger omkomt of door ondervoeding

aan alle mogelijke ziekten ten prooi valt, zou men nog kunnen zeggen, dat wij er in het algemeen niet slecht voor staan.

Een zeldzaam krasse bewering uit den mond van den heer Sibinga Mulder is wel, dat het niet gebleken zou zijn, dat stijging der prijzen van de eerste levensbehoeften onvoldoende voeding ten gevolge gehad zou hebben.

Hebben wij juist niet, nog slechts enkele weken geleden, van bevoegde medische zijde kunnen vernemen, dat het geweldig groote aantal slachtoffers door de Spaansche ziekte veroorzaakt, naar evenredigheid vele malen grooter dan in de overigens in vele opzichten in gelijksoortige omstandigheden verkeerende naburige Amerikaansche koloniën, voor een groot deel te wijten was aan den erbarmelijk slechten voedingstoestand van den Javaan, die daardoor al spoedig in een staat van uitputting verviel en daardoor maar al te gemakkelijk een prooi van allerlei ziekten werd.

De algemeene toestand is oneindig veel erger dan de heer Sibinga Mulder zich schijnt voor te stellen. Het moge hier wat beter, daar wat minder zijn, over nagevoel geheel Java is de stand van zaken bedenkelijk, zelfs in een afdeeling, als Keboemen, waarvan de heer Van der Jagt zulk een rooskleurig beeld ophing.

De vermelding van den Directeur van Landbouw, dat in Toeban, waar hongeroptochten voorkwamen, geen particuliere industrie is, geeft wederom reden tot verbazing. Hoe nu, zou de heer Sibinga Mulder meenen, dat de toestand daar, met particuliere industrie beter zou wezen?

Rembang is een arm land met schrale gronden en daarom bleef er particuliere industrie buiten; het is waarlijk niet door het gemis van suikerondernemingen, dat de bevolking daar honger lijdt.

Ik betreur het ten zeerste, dat naar de heer Sibinga Mulder mededeelt, der Regeering geen gegevens ten dienste staan omtrent de werking van de gewestelijke en plaatselijke voedselcommissies, en ik meen er met klem op te moeten aandringen, dat er naar gestreefd wordt zich met bekwamen spoed de noodige gegevens te verzekeren.

Zoolang de Regeering op menige vraag van belang betreffende den stand van het voedselvraagstuk het antwoord schuldig moet blijven, hetgeen dan vaak een gevolg blijkt te zijn van het niet tijdig zorg gedragen te hebben voor verzameling der noodige gegevens, past het Haren Gemachtigde niet allerlei verwijten tot de C. S. I. te richten over haar werkwijze, haar tactiek, over de betrouwbaarheid van het door haar verzamelde materiaal enz.

Aan de Residenten werd gevraagd op te geven, welk gedeelte van den achterstand sedert ultimo Januari beplant is of binnenkort beplant wordt. Slechts één (Cheribon) kon een vrij volledig antwoord geven. Uit de hoogst onvolledige gegevens dier 8 gewesten meent desniettemin de heer Sibinga Mulder gunstige conclusies te mogen

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

trekken, wel een staaltje van vergaand optimisme, dat er vrijwel op gericht schijnt te wezen tot elken prijs de inkrimping van het suikerareaal, waartoe de Regeering toch reeds in beginsel besloten had, te voorkomen. De heer Sibinga Mulder zegt wel, dat er 125 miljoen pikol aan andere voedingsmiddelen dan rijst kan worden geoogst, terwijl volgens de opgaven der Residenten slechts 45 miljoen pikol noodig zouden zijn. De Directeur van Landbouw heeft dus dit cijfer verdubbeld, maar zegt het toch onwaarschijnlijk te achten, dat het verbruik tweemaal zoo groot zal zijn als de Residenten hebben opgegeven. Hoe is echter aan deze opgegeven cijfers eenig vertrouwen te hechten, als men aanneemt, dat de in dit jaar te verwachten uitbreiding toch zeker wel niet meer dan 10% der aanplantoppervlakte van 1916 en 1917 zal bedragen, vooral wanneer dit jaar 150.000 bouws der beste gronden niet met polowidjo doch met Oostmoessonpadi zal worden beplant. Verwacht men dus in dit jaar een opbrengst van 125 miljoen pikol aan andere voedingsgewassen dan rijst, dan zal toch in 1916 en 1917 toen al een groote uitbreiding van die voedingsgewassen had plaats gehad, die meerdere opbrengst niet minder dan 100.000 pikol hebben bedragen. De vraag is dan, waar zijn al die andere voedingsgewassen gebleven? In plaats van ruim 35 miljoen pikol voedingsmiddelen zal zeker niet meer dan een overschot van 10 miljoen pikol polowidjo mogen worden verwacht, hetgeen dus ongeveer met ruim 5 miljoen pikol rijst gelijk zou staan. Dit is nog een vergelijking met de goede jaren 1916 en 1917, maar wie staat er voor in, dat in den komenden Oostmoesson geen groote mislukking door te veel regen of te groote droogte zal optreden? Wat de verwachtingen van de a. s. padioogst betreft, heeft de Directeur van Landbouw verzuimd rekening te houden met het feit, dat er dit jaar nog andere ongunstige factoren hebben meegewerkt dan in 1915, en wel het te veelvuldig gebruik van oude bibit, wat het gevolg is van de langdurige droogte, nadat de regens reeds ingevallen waren. De telegrammen van de Residenten zijn wel over het algemeen niet optimistisch, maar wel is het eigenaardig, dat men in het lange rapport van den Resident van Djokdjakarta niets vermeld vindt van de groote schade, die in de afdeeling Koelon Progo in de kweekbedden is aangebracht, en die zeker in de oogst merkbaar zal zijn. Ook vermeldt de Resident van Kedoe in overeenstemming met den Assistent-Resident van Keboemen, het geacht Volksraadslid Van der Jagt, dat de padiaanplant op de van regen afhankelijke sawahs er ondanks de droogte goed bij staat, terwijl mij van deskundige zijde medegedeeld is, dat deze sawahs in Zuid-Kedoe integendeel ernstig van de droogte geleden hebben en stellig geen normaal beschoot zullen opleveren. Ik geloof dan ook, dat de gegevens der bestuursambtenaren met het noodige scepticisme te aanvaarden zijn, en dat daarop geen huizen gebouwd mogen worden.

De enkele voorbeelden betrekking hebbende op de Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

tijdig in den grond gekomen padiaanplantingen doen ons wel zien, dat de resultaten van deze Westmoesson-aanplant verre van zeker zijn.

Er is nu al schaarschte van voedingsmiddelen na de zeer goede padioogst van 1918, de vele gadoe en na nog belangrijke invoer uit Britsch-Indië, hoeveel te erger zal nu het komend jaar zijn, na een slechte Westmoesson-oogst, terwijl op invoer uit het buitenland niet te rekenen valt.

Mijnheer de Voorzitter, hoe speculatief de Directeur van Landbouw met de gegevens omgaat, blijkt wel uit het feit, „dat de Directeur er op wees, dat wanneer over het geheele jaar met padi beplante sawahoppervlak van Java en Madoera de padiproductie door slechts eenige meerdere zorg voor de aanplant met één pikol per bouw wordt opgevoerd, een totale meerdere opbrengst van pl.m. 4.000.000 pikol padi zou worden verkregen, gelijkstaande met 2.000.000 pikol rijst, dat is 125.000 ton rijst of ruim 30% van den rijstinvoer in 1917”.

Mijnheer de Voorzitter, heeft de heer Sibinga Mulder wel eens overwogen, welk een ongunstige voedseltoestand zal worden geschapen, wanneer bijv. door droogte enz. het oogstbeschoot met 2 pikol per bouw vermindert, dan, Mijnheer de Voorzitter, is ons leed niet te overzien, want dan moet de heer Sibinga Mulder op een meerder tekort van 60% van den rijstinvoer in 1917 rekenen.

De voorgestelde padiopkoop vindt de heer Sibinga Mulder een bewijs, dat ik nog niet geheel van de bevolkingstoestanden op de hoogte ben. Afgezien nu van de onjuistheid, gelegen in het verantwoordelijk stellen van alleen en uitsluitend mijn persoon voor een ter vergadering na bespreking aangenomen motie, wijs ik die gevolgtrekking van den Directeur beslist af, maar moet opmerken, dat de vergadering, welke de motie aannam, zich te veel voorstelde van den goeden wil en het inzicht der overheid. Tevens wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om te wijzen op de urgentie van de instelling van desaraden met groote zelfstandigheid. Een achteruitgang kan dat, dunkt mij, in geen geval zijn, gelet op de toegegeven onmogelijkheid van deze toch niet zoo moeilijke zaak, bovendien nog vereischt voor het algemeen belang.

Een enkel woord nog over de zeer eigenaardige wijze, waarop de Landbouw-Directeur mij hierin heeft bestreden en doen voorkomen, alsof ik de ambtenaren der Regeering in elke woning wou doen binnen treden, en evenzoo bij den tani, die juist de vrucht van zijn arbeid geoogst heeft de padi in beslag wou laten nemen.

Ik weet niet of een dergelijke bestrijding nog eerlijk op te vatten is, Mijnheer de Voorzitter, er is toch nog wel verschil te onderkennen, tusschen de in beslagname van voorraden, die hoofdzakelijk in handen van de Chineesche handelaren zijn en 't opkopen van de overtollige padi van den orang tani. Voor het eerste moeten inderdaad ambtenaren zoo noodig de op-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

slagloodsen en bergplaatsen binnentreden; voor het laatste kan heel veel bereikt worden, door op ruime schaal bekend te stellen, dat de Regeering de overschotten van de padiopbrengst wenscht over te nemen tegen den marktprijs.

De Landbouw-Directeur heeft van uit de Regeeringsbank verklaard, dat de S. I. alleen critiek levert, op hetzelfde oogenblik dat hij de door mij verstrekte gegevens en voorgebrachte voorstellen in het algemeen op afdoende wijze heeft afgemaakt, om mij dan in het schelle licht te laten staan, dat op de bedoelingen van de leiders der S. I. is geworpen. Ik voel mij echter geenszins in het zonnetje gezet, Mijnheer de Voorzitter, en meen, dat ook ik hier een licht heb ontstoken, waarin het voedselvraagstuk ook verdient te worden beschouwd. Thans rest mij nog het gedeelte van de rede te behandelen, waarin de heer Sibinga Mulder om zoo te zeggen, de echo weergeeft van hetgeen door mijn tegenstanders is beweerd. Waar ik gelijk gezegd, daarmee eigenlijk reeds heb afgedaan, zou ik kort kunnen zijn, ware het niet dat het feit, dat die woorden thans hebben geklonken uit de Regeeringsbank, er een eigenaardig en voor ons onheilspellend cachet aangeeft.

Van de Regeeringsbank dan heeft de heer Sibinga Mulder een loflied ten beste gegeven op 't kapitaal, waar wij, de S. I. nl., vijandig tegenover staan. Ofschoon dit onder gewone omstandigheden overbodig zou kunnen heeten, meen ik hier toch er op te moeten wijzen, gelet op de zeer ongewone omstandigheden, dat ook de S. I. niet in den waan verkeert, dat een land tot ontwikkeling zou kunnen komen zonder kapitaal, maar tevens dat het kapitalisme met zijn bekrompen en egoïstisch streven door haar is herkend als een beletsel voor de economische ontwikkeling der bevolking.

Indruk makend zijn zeker de cijfers van 3.000.000 en 400.000.000 tusschen Daendels' tijd en heden. Maar de heer Sibinga Mulder heeft nagelaten erbij te vertellen over hoeveel Regeeringen en besturen toenmaals Indië is verdeeld, waarvan er zoovele buiten het budget bleven; hoeveel de toename is der bevolking; welke aanrakingen Indië toen had met het buitenland en welke nu; welke de toename is van het aantal geldmakende en rijkwordende vreemdelingen sedert toen.

En eveneens heeft de Landbouw-Directeur nagelaten eenigszins een kijk te geven op den toestand der bevolking van toen en nu.

Er is veel tijd verlopen sedert het onderzoek der mindere Welvaartcommissie, maar reeds in den tijd, die die instelling noodig maakte, beliep het budget meer dan in Daendels' tijd, Mijnheer de Voorzitter.

Ik heb dus meer dan voldoende rede om mijn belijdenis te stellen tegenover die door den Landbouw-Directeur van uit de Regeeringsbank uitgesproken.

Het valt zekerlijk niet te ontkennen, dat de landsinkomsten zijn verhoogd, doch er zijn ook lieden, die be-

halve in die bloote toename ook belang stellen in de wijze, waarop die toename wordt verdeeld onder de bevolking en die aan staatsmanswijsheid den eisch stellen, dat er voor wordt gezorgd, dat niet honger of gebrek wordt geleden door de bevolking van een rijk wordend land.

Dus stel ik tegenover het loflied op het kapitalisme van den heer Sibinga Mulder mijn inzichten en opvattingen, welke door velen ook buiten Nederlandsch-Indië gedeeld worden, gelijk mij toevallig gebleken is. In het *Bat. Nieuwsblad* van eergisteren (Donderdag) toch las ik een beschouwing van den heer C. te Lintum naar aanleiding van het voorbericht van een boek van Elihu Root, een Amerikaansche schrijver, overgenomen uit de *Telegraaf*, waarin Java genoemd wordt „het langst volgehouden en het meest sprekende voorbeeld van de oude ideeën omtrent koloniaal beheer”. Evenals de Hollandsche schrijver dier beschouwingen ben ook ik van oordeel, dat die bewering overdreven is, maar verwonderen kan het niet, dat in het Buitenland, waar niet het geloof aan Nederlands uitstekendheid aan een onbevungen oordeel in den weg staat, een dergelijke opvatting ontstaat, gezien het hier heerschende stelsel, waardoor, volgens een oud-B. B. ambtenaar, wiens naam ik echter nog niet noemen mag:

„de ambtenaren van het „verworden” (zie Koloniaal Tijdschrift Meijer-Ranneft: „de verwording van het B. B.”) Binnenlandsch Bestuur, Europeesche en Inlandsche, in stede van beschermers der economische en financieele belangen van den, onder de parodie der huidige decentralisatie nog meer dan vroeger rechtelozen, economisch ontoerekenbaren Javaan tegen de *quasi-vrije*, in werkelijkheid geen enkelen vorm van dwang, bedrog, woeker en uitbuitingschuwende overeenkomsten betreffende zijn grond, geld, producten en arbeid, van het monsterverbond van kapitaal en intellect van alle vreemde rassen, ... tot karakterloos passieve, kleinsdeels tot misdadig actieve werktuigen van het kapitaal worden, die reeds, terwijl zij nog in dienst zijn, de financieele en economische belangen van het hun toevertrouwd land en volk verraden en verkonkelen tegen, na hun pensionneering te bekleeden, zwaar betaalde betrekkingen bij het kapitaal, waarvoor de bewijzen voor het grijpen liggen”.

Waar een grondhuurordonnantie bestaat, volgens het oordeel van dienzelfden oud-ambtenaar:

„even voos en het kapitaal begunstigend als de voorafgaande: vide „Ethiek en wonderen der bureaucratie naast onveiligheid in de cultures”: de nieuwste grondhuurordonnantie 3e verbeterde?? editie door J. F. E. ten Brink, gepensionneerd Ass. Res.;

„zijnde in schijn vrije huur-overeenkomsten; doch in werkelijkheid voorschottenwoeker, door de bevol-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjekroaminoto.)

king aangegaan onder dwang der door premies (van f 2.50 tot f 100. — per bouw) omgekochte dan wel door aanklachten wegens gefingeerde tegenwerking van de suikerindustrie met ontslag bedreigde loerachs en dessabestuurslieden, om niet te spreken van de schulden aan de fabrieken der „willige” Inlandsche hoofden en de overplaatsing, pensionneering en ontslag der z.g. „onwillige (vooral in waterkwesties) de fabrieken z.g. „tegenwerkende” Inlandsche hoofden”.

„Een vrije koeliewerving”, — ik citeer weer —, „waarbij het slachtoffer vooral als het een vrouw is, „vrijwillig” teekent, echter liegt onder suggestie van, en den nameloozen vrees voor den met bedrog, misleiding, verleiding en bedreiging werkenden, door hooge premies van het kapitaal tot slavenhandel verlokten, door opgave van valschen naam en woonplaats anonymen aanbrengherschurk van het laagste allooi”.

En een Poenale Sanctie, krachtig en „willig” toegepast door het B. B., welke ik in deze instantie verder onbesproken wil laten, wijl die reeds officieel veroordeeld is en ook de heer Birnie zich reeds gehaast heeft openlijk te verklaren, dat hij die geenszins terugverlangt.

De heer Sibinga Mulder kan dus zien, dat er nog een ander standpunt is, vanwaar de werkzaamheid van de zoozeer door hem bewonderde en bewierookte kapitalisten kan worden bezien.

De landbouwdirecteur heeft ook weer op de nadeelige gevolgen gewezen, welke een eventueele inkrimping van het plantareaal van suikerriet voor de Inlandsche bevolking hebben moet. Ik meende, dat het betoog van den heer Cramer afdoende die bewering heeft weerlegd, en de verdedigers van de suikerheeren hebben dan ook, gelijk ik tevoren reeds opmerkte, bereids den koers over een andren boeg gegooid. Nu echter de landbouwdirecteur zoo onbewogen weer met dezelfde redeneeringen komt aandragen, stel ik daartegenover de volgende berekeningen, mij verschaft door een planter dus een alleszins deskundige, wiens naam ik echter voorloopig ongenoemd moet laten. Ik citeer uit een brief van die zijde het volgende:

„Het is alles niets dan reclame en bluf (nl. de bewering, omtrent het nadeel, dat de bevolking zou treffen, bij inkrimping). Afgezien van de omstandigheid, dat de cijfers of juist of geflatteerd zullen blijken, staan vast de volgende feiten.

„Het stópzetten van de suikerfabrieken zou geen enkel financieel nadeel voor de bevolking hebben, blijkens onderstaande berekening:

„Zoogenaamd „gehuurd”, doch in werkelijkheid, ook onder de nieuwe grondhuurordonnantie, verkregen door het leenen van geld (voorschotten) tegen woekerrente, wordt betaald per bouw „ingehuurde” grond:

a. bij z.g. braakhuur (20 maanden; verlies $3\frac{1}{2}$ oogst):

f 40 à f 60; d.i. te weinig f 200 — f 60 = f 140, (gelijk bekend, is deze soort van huur kort geleden verboden geworden);

b. gewone huur (12 à 18 maanden):

f 30 à f 50 d.i. te weinig f 140 — f 50 = f 90.

Verdiensten voor plantklaarmaken van een bouw sawah tot suikerrietaanplant f 90 hoogstens, zoodat het stopzetten der fabrieken geenerlei verlies voor de bevolking ten gevolge hebben kan”.

Een gespecificeerde opgave van de f 240, welke naar beweerd wordt, dat er per bouw suikerriet van plantklaar maken tot malen onder de bevolking gebracht wordt, ontbreekt. Zij zijn naar mijn beste overtuiging belachelijk overdreven en van betrouwbare, deskundige en eerlijke zijde is mij bekend, dat die som meestal f 100, nooit meer dan f 140 bedraagt. Tenzij erbij medegerekend wordt het loon van Chineesche suikerkokers en bedienden en ander „personeel” van administrateurs en Europeesche geëmployeerden. Maar dan zou men, als men dat personeel maar ruim genoeg opvat, zelfs wel tot hooger bedragen kunnen komen.

Ik heb gemeend deze cijfers en verklaringen te moeten geven, ondanks het feit, dat de toon, welke uit de Regeeringsbank heeft geklonken wel er op berekend is om van elk overleg en samenspreking terug te schrikken, wijl ik geen aanleiding heb kunnen vinden om af te zien van mijn recht om mijn opvattingen te stellen tegenover die van den Landbouwdirecteur, waar hij zich opwerpt als verdediger van den grootkapitalist-ondernemer.

Maar in eerste instantie ging het hierom niet, althans niet voorzoover mij betreft en mijn partijgenooten.

Wij hebben nu van de Regeering gehoord, dat Zij in het uiterste geval alle drastische maatregelen zal nemen, welke noodig zullen zijn. Alleen wij weten niet wat dat uiterste geval is, wanneer men dat aanwezig zal achten.

De Regeering heeft in de najaarszitting van den Volksraad verklaard, dat de Landbouwdirecteur de heer Sibinga Mulder de voetstappen van zijn voorganger Dr. Lovink zou drukken. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik vraag den Landbouwdirecteur den heer Sibinga Mulder overlegging van de nota, waarbij de Directeur van Landbouw Lovink, de inkrimping van het suikerrietareaal in het begin van 1918 toen zowel de groote rijst-oogst als de invoer de vooruitzichten veel gunstiger maakten dan thans, zelf de inkrimping heeft voorgesteld.

Wij hebben ongeveer gelijktijdig de volgende verklaringen gehoord:

1^e. De geassocieerde regeeringen hebben toegezegd, dat, indien de eigen landen reeds voorzien zijn, er geen enkel bezwaar bij haar bestaat om uitvoer naar Indië toe laten; en

2^e. absolute zekerheid over den invoer uit buitenlandsche rijsthavens bestaat niet, maar wel, dat wij bij niet-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Tjokroaminoto.)

inkrimping van het rietareaal over 2 miljoen picol rijst van de Geallieerde kunnen beschikken.

Die verklaringen zijn naar mijn meening in volstreekte tegenspraak met elkaar.

Mij wil het nog steeds voorkomen, dat de invoer van de rijst volkomen afhankelijk blijft van een overschot in het buitenland. Daarop te rekenen in een tijd van algemeen „Wereldvoedseltekort” wil mij onverantwoordelijk voorkomen. Bovendien zal men ook bij doorvoering van areaalinkrimping in Indië eventueele overschotten niet in zee smijten om ze aan Indië te onthouden.

Ik blijf dus op die areaalinkrimping aandringen als het meest voor de hand liggende middel om dadelijk de voedselproductie te kunnen opvoeren. Dat daarnaast van overheidswege een intensiever leiding en contrôle moet uitgaan voor en over den Inlandschen landbouwer, een plicht waarmee, gelijk de resultaten schijnen uit te wijzen, tot heden op vrij onverantwoordelijke wijze de hand is gelicht, spreekt wel van zelf. In dit geval zouden zelfs dwingende bepalingen wat meer op hun plaats zijn dan poenale sanctie en andere regelingen ten behoeve van cultuurondernemingen toch zoo stipt toegepast.

Naast het loflied op het kapitalisme heeft er ook dreiging geklonken uit de Regeeringsbank. Woorden, van dezelfde kortzichtigheid getuigende als die van den heer Kan, zijn gehoord van een plaats, waar niet de verontschuldiging kan gelden als die voor mijn genoemd medelid, n.l. belangenzucht.

Ik heb reeds in den breede nitgeweid over de „bedreiging”, welke men in mijn woorden heeft meenen te moeten zoeken. Ook de Regeeringsgemachtigde heeft getoond niet in staat te zijn die woorden van een ander standpunt te bezien.

De heer Kan mag gerust zijn. „Voor geen dreiging gaat de Regeering uit den weg en excessen zullen niet geweld worden onderdrukt.”

Die materiale manhaftige woorden mogen veilig worden gesproken, zelfs constateeren zij niet meer dan een bestaand feit. Mijn medestanders en ik, wij hebben onze stem doen hooren en hadden een toezegging gehoopt uit de Regeeringsbank, dat elke aanleiding tot excessen zal worden weggenomen, dat menschelijker wijs gesproken, de Inlander beschermd zal zijn tegen knuppel, klewang, bajonet en kogel, dat ook de Nederlandsch-Indische Regeering er naar haakt ééns te kunnen zeggen, gelijk in het Jaar-overzicht der Philippijnen in 1916 is geschreven, nl.:

„dat de rust niet verstoord werd op de Philippijnen, is onnoodig nog opnieuw te vermelden” (Bat. Nieuwsblad van jl. Donderdag IIde editie).

Ik weet niet of wij uit de woorden van den Landbouw-directeur moeten opmaken, dat Nederland er meer prijs op stelt, dat telkens wordt gerapporteerd: „Daar werd

(Tjokroaminoto e.a.)

een opstootje, ginds een relletje, elders onlusten in bloed gesmoord!”

Maar wat er van zij, als onderdaan, over wiens lot wordt beschikt bij hem of elders, doch steeds zonder hem, heeft de Inlander die dreiging te aanvaarden.

Wat ons, de leiders der volkspartijen betreft, wij zullen voortgaan met naar ons beste weten onze lieden terug te houden van elke daad, welke aanleiding zou kunnen geven tot ingrijpen van de gewapende macht. Doch niet zullen wij ons laten weerhouden van voortgezette organisatie onzer landgenooten en tot opwekking van hun geestkracht om langs wettelijk geoorloofden weg en door elk wettelijk toelaatbaar middel den strijd te voeren tegen het kapitalisme, dat zijn bedrijfszekerheid baseeren moet op de armoede en domheid van den Inlander.

Mijnheer de Voorzitter: Het is dan duidelijk genoeg, wie de zaak hier verpolitiekt, maar aan het slotgekomen van mijn rede moet ik er nog eens op wijzen, dat de areaal inkrimping ter afwering van den voedselnood waarvoor in dezen raad door mij en mijn partijgenooten wordt gepleit, geheel staat buiten de actie van de Centraal S. I. in samenwerking met de in de Radicale Concentratie vertegenwoordigde partijen, tegen de suikerindustrie ingezet. Deze strijd, waartoe die partijen zich genoopt achten op grond van voor haar overtuigende feiten, dat de suikerindustrie in haar tegenwoordigen vorm strijdig is met de economische belangen der bevolking, zal zich heusch niet als hoofddoel stellen de inkrimping van het plantareaal van suikerriet met 25%, maar zal voorzover de Centraal S. I. betreft, niet worden opgegeven voordat een voor de bevolking veel en veel betere regeling is gevonden niet alleen maar ook, — de leering is geput uit den tegenwoordigen noodtoestand, die er heerscht ondanks alle handigheden van den heer Bergmeijer, — niet voordat een toestand is bereikt, dat geen enkel deel van Java in zoo hooge mate afhankelijk meer zal zijn van voedselaanvoer van elders als thans nog het geval is. Voor dien strijd hoopt de Centraal S. I. den vollen steun te hebben van haar tegenwoordige medestanders in de Radicale Concentratie.

Ik doe echter thans een beroep op dezen Raad, om ondanks de vertroebeling welke er is veroorzaakt, de zaak der voedselvoorziening helder en duidelijk afgescheiden te houden van die andere, de politieke zaak, en voor alle maatregelen te stemmen door mij en mijne medestanders voorgesteld en neergelegd in de door mij mede ondertekende motie, alsnog door een der andere leden de Concentratie, den heer Cramer, voor te brengen.

De heer Koesoemo Joedo: Mijnheer de Voorzitter! Een paar woorden slechts naar aanleiding van hetgeen door den heer Tjokroaminoto gezegd is met betrekking tot den kinderverkoop als gevolg van de armoede in het district Somoroto, regentschap Ponorogo. Woensdagmorgen, dus nauwelijks drie dagen geleden heeft de

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Koesoemo Joedo e. a.)

heer Tjokroaminoto, met mij de onderhavige kwestie besprekende, bekend, zonder nader onderzoek, dus maar lukraak, afgegaan te zijn op de terzake door de in mijn rede aangeduide S. I. voormannen te Madioen, verstrekte gegevens, welke gegevens ik zonder schroom, onbetrouwbaar blijf noemen en heeft de heer Tjokroaminoto verklaard bereid te zijn de door hem in het openbaar geuite bewering openlijk in te trekken, althans de mogelijke onjuistheid daarvan onmiddellijk te erkennen. Nu het mij gebleken is, dat dezelfde heer Tjokroaminoto — of is het misschien wel de tweede, de z.g. spreektrumpet van anderen, — van idee veranderd is en door hem een draai gegeven is — als ik het zoo noemen mag — aan de zaak, die den indruk moet geven alsof de door mij gewraakte bewering misschien toch nog wel waar zou kunnen zijn, ben ik van oordeel, dat verdere discussie over de onderwerpelijke kwestie weinig nut zou kunnen opleveren, zoodat ik verder hierover het stilzwijgen zal bewaren.

Aan de vergadering zij het overgelaten of mijn oordeel al of niet gerechtvaardigd is!

Intusschen blijf ik mijn verklaring volhouden, dat op het tijdstip, dat ik Ponorogo verliet om mij naar Weltevreden te begeven om deze zitting bij te wonen, mij geen enkel geval bekend was van kinderverkoop. Het zou evenwel niet onmogelijk zijn, dat er weer een of meer nieuwe gevallen zijn gefabriceerd door de rusteloze zeggmannen van den voorzitter van de Centrale S. I.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Tjokroaminoto sprak van officieele goedpraterij. Ik wil echter parlementair blijven en niet ingaan op deze meer dan onwaardige insinuatie van een geacht medelid.

De heer Tjokroaminoto: Mijnheer de Voorzitter, ik wil allereerst verklaren, dat ik geenszins geïnsinueerd heb, maar dat toevallig een van de twee mannen, die door den Regent zijn aangevallen, in het gebouw van den Volksraad aanwezig is en dat hij blijft volharden bij de verklaring, dat hij zich gewend heeft tot den Gouverneur-Generaal om nadere uitlegging te geven. Daarom, Mijnheer de Voorzitter, is het mij niet mogelijk, mijn woorden in te trekken.

De heer Koesoemo Joedo: Mijnheer de Voorzitter, de heer Tjokroaminoto heeft gezegd, dat hij een onderzoek wil instellen betreffende de onderwerpelijke kwestie. Het zal mij genoegen doen, den heer Tjokroaminoto daarbij behulpzaam te kunnen zijn, maar op de voorwaarde, dat met strikte eerlijkheid te werk zal worden gegaan en met meer objectiviteit, dan men tot dus verre — naar het mij wil voorkomen — wel heeft gedaan.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Zoo even zijn twee moties ingekomen, beide ondertekend door de heeren: Cramer, Sastrowidjono, Tjokroaminoto, Abdoel Moeis, Teeuwen en Tjipto Mangoenkoesoemo.

Handelingen. Eerste bultengewone zitting 1919.

(Voorzitter e. a.)

De eerste motie luidt:

De Volksraad, gehoord de besprekingen in zijne vergaderingen gewijd aan het voedselvraagstuk, waaruit gebleken is, dat de Regeering geen voldoende zekerheid kan schenken, dat Indië in de naaste toekomst voor voedselschaarschte kan worden behoeft,

noodigt de Regeering uit alles in het werk te stellen tot afwerking van een dreigende volksramp en daartoe in de eerste plaats dadelijk over te gaan tot inkrimping van het plantareaal van suikerriet (en andere handelsgewassen) met minstens 25%, en gaat over tot de orde van den dag.

De tweede motie luidt:

De Volksraad, gehoord de rede van den Directeur van Landbouw in de zitting van den 27sten Februari j.l.,

overwegende, dat daaruit slechts sprak loon en geringschatting voor degenen, die de belangen van het Europeesche kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan die van de Inlandsche bevolking,

overwegende, dat uit die rede in werkelijkheid niet de minste geneigdheid bleek om tot een zoo goed mogelijke samenwerking met de vooruitstrevende partijen en haar leiders te geraken,

overwegende, dat onder die omstandigheden van zoodanige samenwerking geen sprake zal kunnen zijn,

overwegende, dat de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ten deze in lijnrechten strijd is, met de in de zitting van den 18den November j.l. door den Regeeringsgemachtigde Mr. Talma afgelegde verklaring, namens de Regeering,

Spreekt haar afkeuring uit over het optreden van den Directeur van Landbouw Sibinga Mulder, en gaat over tot de orde van den dag.

Deze moties zullen worden gedrukt en aan de leden rondgedeeld.

De heer Schmutzer: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met te verklaren, dat het niet mijne bedoeling is om in te gaan op al hetgeen door vorige sprekers over de suikerindustrie is gezegd en door mij niet onderschreven kan worden. Is een debat als regel reeds onvruchtbaar, de ons nog maar kort toegemeten tijd dwingt mij tot beperking en het is daarom, dat ik maar bij twee ernstige verwijten, tot die industrie gericht, even zal blijven stilstaan.

Het eerste verwijt werd uitgesproken door mijn geacht medelid, den heer Bergmeijer, die in zijn rede van den 21^{en} Februari j.l. zeide, de bereidwilligheid van de suiker, om inzake de voedselvoorziening hare medewerking te verleen, niet te hoog aan te slaan. „Mij is als een vast feit verteld — aldus de heer Bergmeijer H 65 — dat het suikersyndicaat verleden jaar had besloten om,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

indien voor de suiker de lage prijzen bleven bestaan en de vervoerkosten zoo hoog zouden blijven, voor het geheele jaar den suikeraanplant stop te zetten. Het is wel merkwaardig, dat het suikersyndicaat zulke besluiten nemende, nu uit medelijden met de Inlandsche bevolking zegt, dat het een ramp zou zijn voor die bevolking, als ook maar 25% van het suikerareaal zou worden ingekrompen. Mijnheer de Voorzitter! De heer Bergmeijer is verkeerd ingelicht, want het suikersyndicaat heeft in dien zin geen besluit genomen en kon dat ook niet, omdat ter zake de beslissing alleen bij de eigenaren der suikerfabrieken berustte. Uit een telegram van den 15^{en} Augustus 1918, van den in Nederland gevestigden Bond van Eigenaren ontvangen, blijkt nu, dat de meerderheid in dien Bond het geheel overslaan van een oogst geen goede politiek achtte, (Notulen der Vergadering v. h. Dag, Best. v. h. Alg. Synd., gehouden op 27 Augustus 1918 te Soerabaja), terwijl het Syndicaat zelf den 28^{en} Augustus d.a.v. in antwoord op genoemd telegram terugseinde, dat de meerderheid van het Dagelijksch Bestuur zich tegen een georganiseerde inkrimping van het in 1919 te beplanten areaal had verklaard. Nu kan de heer Bergmeijer daartegenover misschien opmerken, dat het belang der bevolking bij de overwegingen, die daarbij hier en in Nederland gegolden moeten hebben, toch wel geen rol zal hebben gespeeld. Bij de overwegingen zeker niet uitdrukkelijk, maar ik zou moeten bestrijden, dat het belang der bevolking geheel uit het oog zou zijn verloren. De heer Cramer citeert in zijne rede van den 22^{en} Februari jl. een artikel van Dr. Van Harreveld, verschenen in het archief voor de suikerindustrie in Nederlandsch-Indië van Juni 1918, welk artikel vermoedelijk den heer Bergmeijer bij zijne bewering voor oogen heeft gestaan. Welnu, na betoogd te hebben, dat de weglating van één rietaanplant geen algemeene economische storing zal kunnen teweegbrengen, omdat — volgens Mededeeling No. 4 van de Commissie van Fabrieksnijverheid in Nederlandsch-Indië, p. 67 — het rietareaal op een totale uitgestrektheid van met gewassen beplanten bouwgrond van ongeveer 7.725.000 bouws nauwelijks 225.000 bouws beslaat, wat op niet meer dan 2.9% uitkomt, gaat de heer Van Harreveld voort, dat er wel locale storingen te wachten zijn, die o. a. de arbeiders der machinefabrieken, kalkbranderijen, spoor- en tramwegen en de rechtstreeks bij het suikerbedrijf betrokkenen zullen treffen. Hij voegt er aan toe, dat in de tropen zulke storingen echter vele malen gemakkelijker, overwonnen worden dan in de koude streken. „De grootste moeilijkheid — vervolgt hij — is dan wel de instandhouding van de economie der niet-grondbezitters in de desa. De desa's in de suikerstreken missen bij het uitvallen van een aanplant omstreeks 70 millioen gulden aan loonen en leveringen, hetwelk zich over twee jaren verdeelt en waarvan het grootste deel zou vallen in het plantjaar 1919. Daarvoor in de plaats treden de verdiensten bij de teelt van voedsel-

dingengewassen op het door de suiker verlaten oppervlak, welke bij het vorenstaande bedrag echter niet in de schaduw kunnen staan. In sommige streken zullen derhalve misschien speciale maatregelen gewenscht zijn, „reliefworks“, die gelegenheid geven tot het verdienen van loonen bij productieve werken. Hierbij kan een volledige samenwerking heerschen tusschen het Bestuur en de Industrie, die over personeel voor het toezicht beschikt. Wij denken hierbij aan het verbeteren van afvoerleidingen, het graven van permanente wadoeks, ingevoegd in het leidingstelsel; verbetering van tertiaire leidingen en dergelijke werken, die een duurzaam voordeel opleveren, voor den Inlandschen landbouw niet minder dan voor de industrie.

De bedoeling van Dr. van Harreveld was, om door stopzetting der suikerindustrie voor één jaar, de verdere prijsdaling van het niet-afschepbaar product tot stilstand te brengen, maar daarnaast ontging hem niet, dat een zoodanige maatregel tot een juistere waardeering van de beteekenis van de suikerindustrie voor de economie van deze landen veel zou kunnen bijdragen. Deze industrie neemt in de laatste jaren een min of meer lebruele positie in het economisch leven van Java in; ze staat aan steeds feller critiek bloot, niet alleen van de zijde van particulieren, maar ook van den kant van Gouvernementsambtenaren. Waar van de Regeering zelf in het belang van de voedselvoorziening naar inkrimping streefde, had men hier een ongezochte gelegenheid, een gelegenheid waarnaar zoovele praktische planters reeds sedert lang hadden uitgezien, om eens duidelijk te demonstreeren, wat de suikercultuur voor den Inlander beteekende. „Wij kunnen dan tevens — aldus de heer Van Harreveld in de Notulen van de Vergadering van het Dagelijksch Bestuur van het Syndicaat van 14 Mei 1918, p. 7 — bij het overslaan van een aanplant volledig samenwerken met de Regeering om de gevolgen zoo goed mogelijk te verzachten door het verrichten van productieve werken, als in de nota genoemd .....“. Dat klinkt anders, Mijnheer de Voorzitter, dan de harde conclusie, die de heer Bergmeijer gemeend heeft, te mogen trekken.

Het tweede verwijt geldt het feit, dat de suikerindustrie bij een verplichte inkrimping meent aanspraak te mogen maken op een schadeloosstelling, een aanspraak, waarmede door den heer Gerritzen in zijn betoog over de financieele draagkracht van 's Rijks schatkist terecht is rekening gehouden. Voor de gronden, waarop de suikerindustrie hare recht op eene schadeloosstelling baseert, verwijs ik korthedshalve naar het schrijven van het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 9 Januari jl., dat mijne geachte medeleden bekend is. Men meent nu van zekere zijde de suikerindustrie van typisch kapitalistische schraapzucht te mogen betichten, omdat zij zich ertegen heeft verzet, dat in de ontwerp-ordon-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

nantie tot inkrimping van de suikerrietcultuur geen bepaling wordt aangetroffen, waaruit het voornemen der Regeering blijkt om aan de ondernemingen ter zake van den op haar gelegden last, om in het plantjaar 1919 een vierde van haar areaal prijs te geven, een schadeloosstelling uit te keeren. Men meent, dat de suikerindustrie, die zulke groote winsten maakt, dat beetje schade wel lijden kan. De heer Cramer toont zich zelfs zoo verontwaardigd, dat hij (H. 80) meent te moeten opmerken, „dat als de suikerindustrie met zulke onbillijke eischen komt, de Staat tegenover de suikerindustrie verder niet veel consideratie meer behoeft te hebben. En als contra-prestatie zou de Staat b.v. kunnen besluiten tot onmiddellijke en algeheele afschaffing van de dag- en nachtregeeling (gespatieerd gedrukt) met of zonder kringwadoeks”.

De heer Cramer, Mijnheer de Voorzitter, blijkt hier met zijne politieke vrienden zeer eigenaardige rechtsopvattingen te huldigen. Maar als goed socialist, wien het principe der klassenmoraal in merg en been zit, kan hij moeilijk anders. In een geordende samenleving is intusschen het meten met twee maten — dat ben ik geheel met den heer Teeuwen eens — niet toelaatbaar. Een maatregel, genomen in het algemeen belang, waaruit schade voortvloeit voor hen, op wie die maatregel zal drukken, behoort niet door enkelen doch door allen gezamenlijk te worden gedragen. Waar in het algemeen belang een noodmaatregel moet worden getroffen, daar moet de gemeenschap de gevolgen daarvan dragen. Dat is nu juist de zaak waar het om gaat, kent men aan de suikerindustrie een billijke schadeloosstelling toe, die men door een evenredige verhooging van de oorlogswinstbelasting, waardoor alle bedrijven gelijkelijk worden getroffen, weer in 's Lands Schatkist doet terugvloeien, dan beweegt men zich geheel op wettelijk gebied, en weigert men botweg elke schadeloosstelling, omdat de suiker het nu eenmaal betalen kan, dan pleegt men onrecht en ondergraaft men de rechtszekerheid. Door zoo te handelen zal men het kapitaal, dat deze koloniën nog zoo behoeven, afschrikken, niet door denzelfden wettelijken weg te gaan, of het kleinen of grooten geldt.

Mijnheer de Voorzitter, de heer Tjokroaminoto heeft mededeelingen gedaan omtrent het bedrag, dat door de suikerindustrie in handen komt van den kleinen man. Ik heb toevallig daarover zeer uitvoerige gegevens betreffende de suikerfabriek Klampok. Ik heb die gegevens thuis en heb ze laten halen, doch ik ontving ze nog niet. Zoodra ze hier zijn, zal ik ze heel gaarne aan den heer Tjokroaminoto ter inzage geven.

Uit die cijfers zal hem duidelijk worden, dat wel dege-lijk een bedrag van f 300.— à f 350.— per bouw in handen van den inlander komt.

Mijnheer de Voorzitter. De gegevens, ons door den

Directeur van Landbouw in zijne belangrijke laatste rede medegedeeld, hebben menig punt, dat duister leek, in mindere of meerdere mate opgehelderd, en zoo voel ik mij gedrongen, bij het ten einde loopen dezer discussies eenige conclusies te trekken, die naar het mij voorkomt, voor de juiste beoordeeling van de quaestie der inkrimping van het suikereareaal niet geheel zonder beteekenis zijn.

Verschillende sprekers hebben zich moeite gegeven te betoogen, dat de hongersnood, die reeds in enkele, en wel in de uit een oogpunt van bodemgesteldheid en communicatiemiddelen minst begunstigde streken, begon op te treden, zich langzamerhand over geheel Java gaat uitbreiden. Daarmee wordt naar mijn overtuiging de werkelijkheid niet weergegeven. De nood neemt, door het spoedig binnenkomen van den oogst in eenige der zwaarst getroffen gebieden, zooals Goenoeng Kidoel, meer af dan toe. De rapporten van de hoofden van Gewestelijk Bestuur omtrent de gewestelijke voedselvooruitzichten luiden bijna onverdeeld gunstig; voor meerdere streken moet men nog een beroep doen op de Regeeringsvoorraden, waaruit intusschen alle aanvragen kunnen worden voldaan. Besoeki zal op ultimo April over een overschot van 1.000.000 pikol mais beschikken; Cheribon op hetzelfde tijdstip over een overschot van 278.000 pikol polowidjo; Boni, dat in normale jaren niet naar Java exporteert, kan minstens 200.000 picols mais, naar verwacht wordt, nog belangrijk meer ter beschikking van Java en Madoera stellen. De Regeering heeft de hand gelegd op aanzienlijke hoeveelheden tarwemeel, waarvan een gedeelte in distributie wordt gebracht, de rest in reserve gehouden; Zij acht het onnoodig den voorraad van dit voedingsmiddel verder op te voeren omdat Zij overtuigd is, voor den eerstkomenden tijd aan de voedselbehoefte het hoofd te kunnen bieden. Voor een tekort aan voedingsmiddelen buiten rijst wordt niet gevreesd; voor het jaar 1919 wordt zelfs een zeer belangrijk overschot verwacht.

Met de rijstvoorraden staat het anders. De Regeering raamt de rijsttopbrengst op Java en Madoera voor dit jaar op 94 miljoen pikols padi of 47 miljoen picols rijst en taxeert het tekort op 6.5 miljoen picols rijst of ca. 400.000 ton, de hoeveelheid, die in 1917 op Java en Madoera werd ingevoerd. Met inbegrip van de Buitengewesten zou het tekort op ca. 700.000 ton mogen worden aangeslagen. In dat tekort zal tot op zekere hoogte kunnen worden voorzien. Onderhandelingen zijn gaande over 120.000 ton Rangoon-rijst; de uitslag daarvan is nog onzeker. Uit Bangkok kan nog steeds rijst worden betrokken. Met inbegrip van de op Februari/April levering gesloten contracten had de Regeering de beschikking over 80.000 ton Bangkokrijst; eenige dagen geleden werd de hand gelegd op 5.000 ton Saigonrijst, terwijl momenteel een partij van een half miljoen picols Bangkokrijst onder bod is. In aanmerking genomen, dat de Siam-oogst goed geslaag is, zoodat in Bangkok vermoedelijk ca. 1.200.000 ton voor uitvoer beschikbaar komen, wordt,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

er, naar in normale jaren aldaar tot December volop oude oogst verkrijgbaar is, verwacht dat dit jaar, gezien de grootere wereldvraag, tot in October rijst zal kunnen worden gekocht. De prijzen loopen begrijpelijkwijze steeds verder op. De partijen, die op dit oogenblik geoffreerd worden, komen ca. f 4 de picol duurder uit dan dezelfde kwaliteit Regeeringsrijst, die sedert Januarij l. gedistribueerd wordt, tegen f 15 de picol. Toch komt het mij voor, dat zulks de Regeering niet moet weerhouden, voorttegaan zich van zooveel rijst te verzekeren als mogelijk is. De Regeering verwacht overigens, dat zij erin zal slagen in het tekort aan rijst over het algemeen op bevredigende wijze te voorzien.

De omstandigheid, Mijnheer de Voorzitter, dat Nederlandsch-Indië niet in zijn eigen behoefte aan rijst kan voorzien en dus uit het buitenland moet importeeren, is schuld aan de groote prijsstijging van dit voedingsartikel door den geheelen archipel. Hierop dient den nadruk gelegd, dat het tegenwoordige, exorbitante prijsniveau geen maatstaf is voor de rijstschaarschte, maar uitsluitend bepaald wordt door de prijs van de rijst op de buitenlandsche markt, vermeerderd met de gewone kosten, die op het vervoer hierheen drukken. Stijgt in Bangkok de prijs met f 4,— de picol, dan wordt in het vrije ruilverkeer ook hier de prijs evenveel hooger, zonder dat dit met meerdere of mindere schaarschte iets te maken heeft. Hier schuilt de eigenlijke kwaal, die de Regeering ook genoodzaakt heeft, aan den vrijen handel beperkingen op te leggen.

In begin 1918 begonnen als gevolg van het oploopen der buitenlandsche markten ook hier de rijstprijzen te stijgen, zelfs in surplus-gewesten als Batavia; in April werd daarom door de Hoofden van Gewestelijk Bestuur zelf aangedrongen op de vaststelling van gewestelijke uitvoerverboden. Daardoor konden in gewesten als Be-soeki, Bantam, Indramajoe, Bali en Lombok, Sumatra's Westkust de rijstprijzen op een redelijke hoogte gehandhaafd blijven. Prijsdaling van de rijst is dus alleen te verwachten 1°. zoolang er invoer plaats heeft, door daling der noteeringen op de buitenlandsche markten; 2°. door zoodanige beperking in het rijstgebruik, dat geen invoer meer noodig is; 3°. door zoodanige opvoering der rijstproductie, dat hetzelfde effect wordt bereikt; 4°. door verstrekking van Regeeringsrijst beneden den inkoopsprijs.

Hier ligt, Mijnheer de Voorzitter, naar mijne meening de sleutel van de huidige voedselkwestie, meer nog dan in het distributiestelsel. De gestelde gevallen mogen hier even nader in oogenschouw worden genomen. Wat het eerste punt betreft, zal men met het oog op de wereldvoedselschaarschte voorloopig op geen daling der noteeringen op de Achter-Indische rijstmarkten kunnen rekenen. Beperking van het rijstgebruik onder gelijktijdige vervanging van rijst door andere voedingsmiddelen, in het binnenland gekweekt, als mais, cassave, kedele,

of uit het buitenland geïmporteerd, als sojaboonen en tarwemeel, is door de Regeering reeds met kracht ter hand genomen. De aanplant van tweede gewassen werd zooveel mogelijk uitgebreid, de sagowinning werd georganiseerd en groote transacties betreffende andere voedingsmiddelen dan rijst werden in Azië en Australië afgesloten. Op de derde plaats wordt gestreefd naar opvoering van de rijstproductie door beschikbaarstelling van gronden, uitbreiding van den gadoe-aanplant en werd overwogen de inkrimping van het rietareaal. Ten slotte zou de Regeering de in het buitenland gekochte rijst tegen lage prijzen ter beschikking der bevolking kunnen stellen, zooals door verschillende suikerlichamen — o.a. door de Landbouwmaatschappij — bereids wordt gedaan. Nu is deze laatste oplossing buitengewoon kostbaar. Het tekort aan rijst voor geheel den Archipel bedraagt, zooals reeds boven medegedeeld, ruim 700.000 ton. — Werd dat geheele quantum — tot een prijs van gemiddeld f 16,90 per picol fob. Bangkok door de Regeering gekocht, welke prijs met f 19,— Batavia-levering gelijk staat en werd die rijst tegen f 12,— per picol ter beschikking van de bevolking gesteld, dan zou dat van de schatkist een offer vragen van niet minder dan $11.200.000 \times f 7 = f 78.400.000$.— Men kan combinaties bedenken, zooveel men wil, een zoodanige maatregel zal steeds, anders dan op kleine schaal door de kostbaarheid onuitvoerbaar blijken. Eén middel wordt nu door sommigen als de oplossing bij uitnemendheid beschouwd: de boven reeds genoemde inkrimping van het rietareaal. Mijnheer de Voorzitter. Men kan zich bijna niet voorstellen, wanneer men dien maatregel beschouwt in verband met alle andere maatregelen, die van gelijke strekking kunnen worden geacht, dat de voorstanders daarvan zoodanig hun zinnen daarop hebben kunnen concentreren, dat zij het alternatief hebben durven stellen: rijst of suiker —, wie voor de inkrimping stemt, toont zich een waar vriend des volks, die daartegen is, maakt zich de medeschuldige van een gewetenloos kapitalisme.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof niet, dat het den voorstanders der inkrimping klaar voor oogen staat, wat zij van de door hen bedoelde maatregel verwachten mogen. Ik geloof, dat zij de beteekenis van dien maatregel ten zeerste overschatten. Zij meenen, als ik mij niet bedrieg, dat bij toepassing van den inkrimpingsmaatregel — en de meesten van mijne geachte medeleden, die zich daarvan een voorstander toonden, waren met 25% van den aanplant voor dit jaar tevreden — door de vermeerderde rijstproductie de rijst voor de bevolking beter toegankelijk zou worden. Ik zal de kans, dat die verwachting verwezenlijkt wordt, hier trachten af te wegen.

De aanplant van suikerriet bedroeg in

1916	.....	226.082	bouws,
1917	.....	228.099	„
1918	.....	193.274	„

zoodat het laatste jaar een oppervlakte van 34.825 bouws

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

vrijwillig voor de teelt van voedingsgewassen werd prijsgegeven. Volgens art. 1 van de concept-inkrimpingsordonnantie zal de inkrimping van het rietareaal in 1919 eventueel berekend moeten worden op $\frac{3}{4} \times 228.099$ bouws = 57.025 bouws. Dit beteekent, dat vergeleken met het voorafgaande jaar, waarvan wij thans de vruchten plukken, de aanplant van voedingsgewassen slechts met 57.025 — 34.825 = 22.200 bouws zal worden uitgebreid.

Ik heb in mijn vorige rede het resultaat medegedeeld, dat in den afgelopen Oostmoesson met eene inkrimping van circa 4700 bouws op een twintigtal suikerfabrieken is bereikt geworden. Ik had erkend, dat het natuurlijk de beste gronden niet waren, die men had prijsgegeven en dat het weer wel weinig had medegewerkt, maar men heeft de opmerking gemaakt, dat aan mijne cijfers weinig waarde mocht worden gehecht, omdat die ervaringen met den Oostmoesson oogst elders op Java in flagranten strijd waren. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, het zij zoo; laten wij dan, om niet over kleinigheden te twisten als een feit aannemen, dat de overige 30.000 bouws zeer bevredigende oogstresultaten hebben afgeworpen. Heeft men daarvan eenigen invloed op de voedselpositie zien uitgaan? Weenigen vermoeden zelfs, denk ik, dat bij eventuele inwerkingtreding van de inkrimpingsordonnantie aan de gronden, het vorig jaar ontruimd, nog maar 22.000 bouws zullen worden toegevoegd.

Op dit oogenblik, Mijnheer de Voorzitter, staan de 34.825 bouws, het vorig jaar door het suikerriet ontruimd, beplant met voedingsgewassen hoofdzakelijk Westmoessonpadi. Is dat in de cijfers betreffende het Westmoessonpadi-areaal genoegzaam tot uitdrukking gekomen?

Als de invloed van eene inkrimping van 34.825 bouws door de voorstanders van dien maatregel zoo volslagen wordt over het hoofd gezien, zullen wij dan het resultaat van een toevoeging van nog maar 22.000 bouws meer aan het areaal der voedingsgewassen wel kunnen waarnemen? Als de voedselpositie ondanks de aanzienlijke vrijwillige inkrimping steeds verslechterd is, en de rijstprijzen onafgebroken bleven stijgen, zullen dan die 22.000 bouws méér de verlossing kunnen brengen?

Mijnheer de Voorzitter! Men werkt, bij de oplossing van problemen als het onderhavige graag met cijfers en hecht aan calculaties op papier graag groote waarde dan aan factoren van practischen aard. Welnu, ook is zal gaan cijferen. Ik volg eerst de berekeningen van den heer Cramer, die men vindt in de Handelingen van deze zitting, pagina 76. Ik zal niet vechten over padiproducties, ik neem alleen inplaats van de rond 60.000 bouws inkrimping van den heer Cramer het juiste getal, dat 3000 bouws lager is, en kom dan, wanneer ik niet tot tweemaal toe rekenkundige producten naar boven afrond, bij een inkrimping van 25% van het rietareaal tot een meerproductie aan rijst van 1.824.000 picol of 114.000 ton. Deze meerproductie kan het tekort van Indië niet opheffen, zelfs de supprimeering van den gehe-

len suikeraanplant kan dat niet. De heer Cramer berekent, dat althans voor Java bij het ontruimen van het suikerareaal een surplus van 100.000 ton beschikbaar zal komen. Dat resultaat wordt hierdoor bereikt, dat een productie over 18 maanden naast een tekort over 12 maanden wordt gesteld. Had de heer Cramer, zooals redelijk zou zijn geweest, met het tekort over 18 maanden rekening gehouden, dan was hem gebleken, dat ook hij volledige inkrimping van het rietareaal Java en Madoera nog een tekort van een paar honderd duizend ton zouden hebben aangewezen.

Zoo is dan het bij de meest rigoureuze inkrimping gewonnen quantum rijst alleen nog niet bij machte om de prijzen van de rijst te doen dalen. Men zou voor elk gewest afzonderlijk moeten nagaan, of daar door de geheele wegvaging van het rietareaal, een rijstsurplus als in Bantam of Bezoeki zal optreden, waarvan de bevolking, door het bestaan van een gewestelijk uitvoerverbod, profijt zou kunnen trekken.

Maar ik betwijfel overigens, Mijnheer de Voorzitter, of de ontruiming der rietgronden in werkelijkheid een zoo groot product ter beschikking der gemeenschap zal doen komen als door den heer Cramer vóór-, door mij nagerekend werd. Nogeens, ik wensch niet aan het productiecijfer per bouw, dat de heer Cramer aannam, te tornen; wij staan zoo op gemeenschappelijke basis en dit is gemakkelijker. Zelfs de factoren, die ik in mijn vorige rede noemde, sluit ik buiten. Maar wel zal ik weer naar het gebied der practijk terugkeeren.

Wij moeten onderscheid maken tusschen het product, dat bij beplanting van het ingekrompen areaal met padi in handen der bevolking blijft en ter plaatse wordt geconsumeerd en het deel dat zal kunnen bijdragen tot vermindering van het tekort, daár waar het bestaat, dat is in de steden, in de Buitengewesten. Neemt men, om een houvast te hebben, de gegevens tot basis, die door Van Moll in zijne publicatie „De Desa-Volkshuishouding in cijfers” zijn samengesteld, dan zou men bij een gemiddeld grondbezit van $\frac{2}{3}$ bouw per gogol de volgende opstelling kunnen maken. Laat men de grondwisseling buiten beschouwing, wat tot geen andere uitkomst der volgende berekeningen leidt, dan zouden bij een areaal van 57.000 bouws betrokken zijn 85.500 gogols, met hunne gezinnen à 4.4 personen uitmakende 376.200 zielen. Afgezien daarvan, dat van het padiproduct $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{7}$ als oogstloon pleegt te worden afgestaan, zal ook de Inlander zooveel rijst voor zichzelf reserveeren als hij voor zich en zijn gezin noodig heeft; alleen het overblijvende zal voor opkoop door het Gouvernement beschikbaar blijven. Stellen wij het rijstverbruik op 2 picol per hoofd per jaar of 3 picol in 18 maanden, dan zou de landbouwer voor zichzelf van het gewonnen product reserveeren, om aan den zuinigen kant te blijven: ca. 1.000.000 picol. Hij zal daarvoor graag minder polowidjo eten. De rekening is nu gemakkelijk te maken. De 57.000 bouw inkrimping

Sste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schmutzer.)

veroorzaken een meerproductie van .... 1.824.000 picol
 daarvan gaat af $\frac{1}{7}$ als oogstloon
 en 1.000.000 picol voor eigen gebruik .... 1.260.000 „

zoodat voor verkoop overblijft .... 364.000 picol

Neemt men aan dat de landbouwer de suikeronderneming het land in deelbouw bewerkt, dan zal hoogstens voor verkoop overblijven:

(1.824.000 — 260.000) picol : 2 = 782.000 picol. Nemen wij het gemiddelde van beide getallen, dan zoude bij ontruiming van 57.000 bouw rietaanplant ongeveer 570.000 picol rijst voor aanvulling van het tekort in de steden en de Buitengewesten in aanmerking komen, dus bij stopzetting van het geheele suiker bedrijf niet meer dan $2\frac{1}{4}$ miljoen picol. Nu bedraagt het tekort aan rijst voor Java alleen ruim het dubbele, gerekend over 12 maanden rekent men de buitenbezittingen mee, dan vormt dat quantum nauwelijks $\frac{1}{5}$ van het tekort, weer gerekend over 12 maanden. Het is duidelijk, dat onder die omstandigheden nog steeds de rijstprijzen hier te lande zullen worden bepaald door de rijstprijzen op de Oost-Aziatische markten, vermeerderd met de scheepsvracht en verdere onkosten. Zelfs van een totale supprimeering van den rietaanplant is dus geen daling van den rijstprijs te wachten. Daarop kan niet voldoende nadruk worden gelegd.

Mijnheer de Voorzitter. Nog op één ding moet ik wijzen. Wordt er thans tot inkrimping besloten, dan zal tegen September—October a.s. de eerste gadoeooogst van het ingekrimpen areaal worden binnen gehaald, waarvan de totale opbrengst op basis van de boven aangenomen oogsteijfers van den heer Cramer op 456.000 picols mag worden geschat, van welke hoeveelheid intusschen niet meer dan ca 142.500 picols ter beschikking der gemeenschap zullen worden gesteld. Dat is voorwaar een minimale hoeveelheid. Tegen medio Januari kunnen reeds de aanvoeren uit den nieuwen Oost-Aziatischen rijstoogst worden tegemoetgezien, maar eerst in April/Mei, een kwartaal later, komt de Westmoessonooogst op Java binnen; bij ca. 47.000.000 picols voegen de 57.000 ontruimde rietgronden volgens bovenstaande producten-aanname een totaal van 912.000 picol rijst, wat op den grooten oogst nog geen 2% uitmaakt. Die vermeerdering kan op de rijstpositie van geen invloed zijn. Het is mij dan ook onbegrijpelijk, welke voordeelen uit een oogpunt van rijstvoorziening en drukking van den rijstprijs eene inkrimping van het rietareaal zou kunnen bieden.

Mijne conclusies, Mijnheer de Voorzitter, zijn dus de volgende. De rijstprijzen zullen vooralsnog hoog blijven en met de buitenlandsche markten verder omhoog gaan; niets geeft uitzicht op een spoedige daling. Dit hoofdvoedingsgewas zal dus voorloopig buiten bereik blijven van den kleinen man, die niet zelf landbouwer is, tenzij de Regeering rijst tegen prijzen ver beneden de inkoopsprijs beschikbaar stelt.

(Schmutzer e. a.)

Dit is echter wegens de kostbaarheid van het middel niet mogelijk. De kleine man zal zich dus moeten gewennen aan het gebruik van andere voedingsmiddelen; zelfs de geheele wegvaging van het suikerareaal kan daarin geen verandering brengen. Er behoeft niet voor algemeen voedselgebrek gevreesd te worden, alleen het rijstgebrek bestaat. Tot opheffing daarvan kan alleen geleidelijk worden gekomen door inkrimping van het rijstverbruik eenerzijds, door opvoering van de rijstproductie anderzijds. Alle door de Regeering overwogen middelen om dit laatste doel te bereiken, moeten met de grootste voortvarendheid worden aangewend. De beperking van den aanplant van handelsgewassen dient daarbij, wegens het geringe effect, dat daarvan te verwachten valt en de belangrijke ruilwaarde die de handelsproducten, uit een oogpunt van verkrijging van rijst uit het buitenland bezitten, zoo lang mogelijk achterwege te blijven. Slechts in het uiterste geval, zal de Regeering daartoe mogen, ja moeten overgaan, maar van zulk een geval, waarin het gaat om to be or not to be, „als het zoover zou komen — zooals de Directeur van Landbouw het uitdrukte — dat geld en welvaart geen waarde meer hebben, maar enkel voedsel om het leven te rekken of te redden, — is nog op lange na geen sprake. Ik sluit mij geheel aan bij de meening der Regeering, dat het bij samenwerking van allen zoover ook niet komen zal.

De Voorzitter: Als sprekers over deze aangelegenheid zijn nog ingeschreven de heeren Cramer en Schumann en eenigszins voorwaardelijk de heer Bergmeijer.

Ik wensch thans aan de vergadering voor te leggen de vraag of beide heeren van avond aan het woord zullen komen dan wel of zij de beraadslagingen tot Maandag wensch uit te stellen.

Vóór stemden de heeren: Birnie, Moeis, Teeuwen, Labberton, Whitlau, Laoh, Schmutzer, Tjokroaminoto, Cramer, Koesoemo Joedo, Bosscha, Koning, Kamil, Coster van Voorhout, Thajeb, Djajadiningrat, Tjipto Mangoenkoesoemo en de Voorzitter.

Tegen stemden de heeren: Dwidjosewojo, Bergmeijer, Van der Jagt, Schumann, Sosilisa, Alatas, Waworoentoe, Sastrowidjono en Kan.

De beraadslaging wordt geschorst.

AVONDVERGADERING.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik stel in de eerste plaats aan de orde het voorstel tot wijziging en verhooging van de begroting voor uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919, houdende eene inlassching van de

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Voorzitter e. a.)

Onderafdeeling 129 c, aankoop van het in de residentie Semarang gelegen particuliere land Gemoelak f 2.160.000.

Blijkens het heden middag gehouden afdeelingsonderzoek en het daarover uitgebracht verslag kan men zich algemeen met den voorgenomen aankoop vereenigen.

Ik zou thans aan den Directeur van Binnelandsch Bestuur willen vragen of namens de Regeering nog eenig antwoord op dit verslag kan worden tegemoet gezien.

De heer Carpentier Alting, Directeur van Binnenlandsch Bestuur: Mijnheer de Voorzitter! De Regeering heeft met voldoening ontwaard de algemeene instemming met het plan der Regeering. Zij heeft het derhalve niet noodig geoordeeld schriftelijk op het verslag te antwoorden.

De Voorzitter: Verlangt een van de leden omtrent het voorstel nog het woord, zoo niet dan stel ik voor dit ontwerp zonder hoofdelijke stemming aan te nemen.

Aldus wordt besloten.

De Voorzitter: Aan de orde is thans de voortzetting der beraadslagingen over de voedselvoorziening.

De heer Bergmeijer: Mijnheer de Voorzitter, aanvankelijk had ik vrij groote spijt, dat ik Donderdagavond niet aanwezig kon zijn, maar de heer Teeuwen was zoo vriendelijk om mij zijn manuscript ter lezing af te staan en ik kan niet anders zeggen dan dat mijn spijt bij lezing daarvan overging in een zekere voldoening, dat ik nu in een half uur kon te weten komen wat mij anders minstens anderhalf uur gekost had.

Tevens heeft het mij de ergernie bespaard getuige te moeten zijn van het feit dat een man die zegt veel te voelen voor de nationale idee, noch aan den nationalen tijd, noch aan de nationale eer eenige waarde schijnt te hechten.

Ik heb bij de lezing van de rede van den heer Teeuwen gedacht aan een oud kermis spel, bekend onder den naam van Hoofd van Jut, en niet alleen de heer Teeuwen maar ook eenige andere geachte medeleden hebben mij als een soort hoofd van Jut beschouwd.

Nu wordt op den kop van Jut geslagen met ijzeren of houten hamers, maar het komt mij voor dat de heeren mij niet met hout of ijzer maar met eenige andere projectielen hebben willen raken. Ik zou, in aanmerking genomen het blad waaraan de heeren hun argumenten onleenen, willen spreken van projectielen van nasi tim.

U zult het in mij billijken, Mijnheer de Voorzitter, dat ik mijn geachte medeleden niet zal volgen op dien weg om de debatten hier naar beneden te halen.

(Bergmeijer.)

Wanneer de heer Teeuwen hier spreekt van den „afgevaardigde van Kwitang” en aldus een zinspeling maakt op de Kerk waartoe ik de eer heb te behooren, dan gun ik hem gaarne het succes van hilariteit te hebben verwekt en dan benijd ik hem de eer niet zich op één lijn te plaatsen met een blad als de Reflector, dat dezelfde tactiek meermalen gevolgd heeft maar dan moet mij de verklaring van het hart dat de heer Teeuwen, als hij dien weg op wil, mij niet zal kunnen dwingen hem daarop te volgen.

Evenmin zal ik probeeren hem te evenaren in zijn poging om de uiterste grenzen der parlementaire en burgerlijke beleefdheid zoo dicht mogelijk te naderen, zonder met den voorzittershamer in aanraking te komen.

De heer Teeuwen beweert, dat ik als een vrouw zou gesproken hebben (voor een voorstander van het vrouwenkiesrecht als de heer Teeuwen is een zeer zonderling verwijt) en hij laat er op volgen: „ik wil niet zeggen als een oud wijf”.

Ik betreur het voor den heer Teeuwen dat hij zulke zinswendingen noodig heeft om zijn gedachten te uiten.

Ik hoop niet dat dit een voorproefje moet zijn van hetgeen wij hier te hooren zullen krijgen als Indië zoover is voortgeschreden op de baan van het zelfbeschikkingsrecht, dat de Directeur van Landbouw, naar den wensch van den heer Tjipto, in de kampong woont.

Uit hetgeen de heer Teeuwen gezegd heeft, trek ik nog een enkele conclusie.

Met een niet door overmaat van bescheidenheid nitblinkende vrijmoedigheid heeft de heer Teeuwen verschillende redevoeringen van de rechterzijde getaxeerd.

Ik kreeg voor mijn rede beslist onvoldoende. On-eindig veel beter waren de redevoeringen van de heeren Gerritzen en Birnie, die ongetwijfeld zich gestreefd zullen gevoeld hebben dat zij zoo'n hoog cijfer hebben behaald. Ik zal mij bij dit oordeel gaarne aansluiten; heb ik niet zelf van tevoren verklaard dat ik geen deskundige ben, zooals de heer Teeuwen?

Aleen heb ik één bezwaar. De rede van den heer Birnie was volgens den heer Teeuwen doortrokken van een dor en ellendig cynisme; dus volgens den heer Teeuwen staat dat ellendig cynisme ver boven mijn vrouwelijke onbeslistheid.

Ik moet daarin met den heer Teeuwen van meening verschillen; maar met dat waardeeringsoordeel doet de heer Teeuwen ook zich zelf onrecht. Zoo slecht als hij zich hier voordoet is hij gelukkig niet.

Niettegenstaande het vernietigend oordeel door den heer Teeuwen over mijn economische kennis uitgesproken, blijf ik overtuigd van de waarheid dat bij het voedselvraagstuk factoren, juist zeer belangrijke factoren, in het spel zijn, die de mensch niet in zijn macht heeft.

Zowel de heer Cramer als de heeren Tjipto en Teeuwen ontkennen dat, en terecht heeft de Directeur van Landbouw den heer Cramer vermaand om met wat meer

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer.)

oetmoed over deze zaak te spreken. Maar de heeren willen niet alleen mij het recht ontzeggen te spreken van God, maar zij willen evenmin iets weten van natuur en natuurkrachten. De heer Tjipto blijft de Regeering verantwoordelijk stellen.

Op die lijn voortgaande zullen zij er toe moeten komen om een Departement voor de weersgesteldheid in te stellen.

In dat geval zal, naar ik meen, een gewone directeur onvoldoende zijn. Men heeft een Jupiter noodig. Voor Jupiter Pluvius is de heer Cramer de aangewezen man, misschien ook de heer Teeuwen; voor Jupiter Thonas zou ik een van mijn geachte Inlandsche medeleden willen aanbevelen, die ik maar niet zal noemen, omdat gewoonlijk de heeren geen ironie kunnen verdragen.

Met den heer Teeuwen verschil ik van meening over de roeping van hen die een maatschappelijk vraagstuk als het onderhavige moeten helpen oplossen.

Ik moest volgens den heer Teeuwen partij kiezen, niet langer praten, maar partij kiezen, rechts of links.

De knoop moest maar worden doorgehakt.

Nu was indertijd Alexander de Grootte zeer sterk in het doorhakken van knopen, maar dit lijkt mij hier toch niet de aangewezen weg. Ik meen dat een knoop ontwarren vrij wat moeilijker, maar ook vrij wat beter is. En voor een groot maatschappelijk belang als het hier geldt, ook vrij wat veiliger.

Daarom verheugt mij zeer de bereidwilligheid der Regeering tot overleg en ik zou de Regeering den raad willen geven: wacht niet tot een ander komt maar begin zelf en neem daartoe het initiatief.

De heer Teeuwen heeft het voorgesteld alsof het hier een strijd was tusschen twee partijen, die elkaar op leven en dood bekampen. Die voorstelling is echter geheel onjuist. Kapitaal en arbeid hebben elkaar noodig.

De maatschappij is een organisme en als de leden daarvan elkaar bestrijden zal het organisme zelf ongetwijfeld groote schade lijden.

Zij moeten elkaar aanvullen. Er kunnen onhoudbare toestanden zijn, waardoor een staking van een van de partijen noodig zou zijn, maar dan toch alleen maar in het uiterste geval, en een werkstaking bij dit vraagstuk zal de zaak niets verder brengen.

Ik wil even onderstrepen de openhartige bekentenis hedenmorgen door den heer Tjokroaminoto afgelegd, dat een werkstaking weinig of niets met het voedselvraagstuk te maken heeft.

Ik ben zeer dankbaar dat de heer Tjokroaminoto zeer duidelijk uitgesproken heeft dat hij het voedselvraagstuk ondergeschikt maakt aan den strijd tusschen kapitaal en arbeid, al betreur ik het natuurlijk, dat hij de zaak aldus beschouwt.

Ik wraak dan ook ten sterkste de voorstelling van den heer Teeuwen, alsof ik en ook zeker wel allen, die niet

met de concentratie mede willen gaan, partij kiezen voor de kleine groep kapitalisten tegenover de groote massa der Inlandsche bevolking. Dat is een geheel ongemotiveerde verdachtmaking. De voorstelling van de heeren komt hier op neer: Wij en wij alleen hebben het monopolie van liefde voor het Inlandsche volk en iedereen, die anders denkt dan wij en niet met ons mede wil gaan, behartigt niet de belangen van het Inlandsche volk, maar jaagt de kapitalistische belangen na. Naar mijn meening is zulk een voorstelling van zaken een bewijs hoe zwak de heeren staan in hun argumentatie. Zij willen eenvoudig anderen het recht ontzeggen de zaken van den anderen kant te bezien. Ik ontzeg den heeren het recht om voor zich op te eischen het monopolie van de belangen van het volk te behartigen. Wij willen eveneens die belangen behartigen en wanneer wij niet medegaan met de wenschen inzake de inkrimping van het suikerareaal, of met de eischen omtrent distributie, dan behartigen wij ook de belangen van het volk, zij het ook op een andere wijze. Als wij op een andere manier dan de heeren van de concentratie een weg zoeken om in den moeilijken toestand van tegenwoordig te voorzien, dan doen wij dat ter wille van het volk en niet ter wille van de kleine groep kapitalisten, en dan zijn we overtuigd, dat het volk schade zal lijden, indien de Regeering den weg opgaat, dien de concentratie zich voorstelt. Het komt, om weer een beeld uit het groote leven te nemen, hierop neer.

Daar zijn doctoren geweest, vooral vroeger, en ze zijn er nu nog wel, die bij een of andere ernstige ziekte daadlijk wilden opereeren. Een wijs en verstandig dokter probeert echter zoo lang mogelijk de operatie te vermijden. Als het moet, om het leven van den patient te redden, zal hij er toe overgaan, maar als het even kan, zal hij het zonder operatie trachten te doen en door andere middelen het leven van den patient trachten te behouden.

Ik geloof, Mijnheer de Voorzitter, dat deze gedachte ook wel ernstig ter overweging kan worden aanbevolen aan de heeren die de motie hebben ingediend, die heden morgen is voorgelezen.

Laat ik ten slotte nog een enkele uitspraak moge aanhalen van een onzer geachte medeleden.

Ik zou nog heel wat tegen den heer Teeuwen en anderen kunnen te berde brengen, doch heb mij moeten beperken tot de hoofdpunten.

De heeren vinden het echter zoo vermakelijk als ze tegen elkaar worden uitgespeeld; welnu, ik heb nog een mooi citaat bewaard voor het eind van mijn rede.

„Het is bekend” (zoo schreef dit geacht medelid), „dat de massa vooral afgaat op stemmingen, dat zij weinig zin heeft voor kritiek en liefst zonder eenig onderzoek alles toejuicht, wat de „man van het oogenblik” haar gelieft voor te zetten, evengoed als dat zij een, die haar — gerechtvaardigd of ongerechtvaardigd — wantrouwe

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bergmeijer e. a.)

heeft opgewekt, zal steenigen, zelfs wanneer deze haar een „blijde boodschap” komt brengen.

„Hierin ligt reeds een kleine vingerwijzing hoe omzichtig degene, die de leiding in handen heeft, te werk moet gaan. Zonder alles te willen afkeuren, wat op een prikkeling der hartstochten lijkt, meen ik toch te moeten waarschuwen tegen een voortdurend opwekken van die hartstochten. Immers, hoezeer zij onder den invloed van cultuur enz. mogen sluimeren, veel is er niet toe nodig, om ze weer wakker te schudden . . . . .”.

Wie was die man die zoo iets geschreven heeft? Wie was die reactionnair? Het was ons geacht medelid, de heer Tjipto Mangoenkoesoemo. Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik moet er bij voegen: dat schreef hij nog voor hij aangegrepen werd door de heilige razernij, waarover hij in de vorige zitting gesproken heeft.

Ik mag eindigen met den wensch dat de woorden van den heer Tjipto Mangoenkoesoemo, die nu eenige jaren geleden in een open brief aan het Javaansche volk neergeschreven zijn, door alle leden van de concentratie ter harte zullen worden genomen en ik ben overtuigd, dat zij aldus meer zullen bereiken dan wanneer zij op den thans ingeslagen weg zullen voortgaan.

De heer Kan: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet beginnen hier mijn spijt uit te drukken dat ik in de gegeven omstandigheden, waar de tijd zoo dringt, waar zoovele mijner geachte medeleden naar het oogenblik haken dat zij deze vergaderzaal den rug kunnen toekeeren om zich aan hun arbeid te wijden, om mede te werken aan de oplossing van het voedselvraagstuk dat ik toch, zij het voor enkele minuten Uwe aandacht, Mijne heeren, voor het volgende durf te vragen.

Aan dit verzoek ligt niet ten grondslag de behoefte om voor „rechthaberei” eene lans te breken als wel eene gevoelde urgentie om nader uiteen te zetten, wat mij heeft geleid om de woorden van den heer Tjokroaminoto, waarop mijne vorige rede betrekking heeft als eene stille bedreiging op te vatten.

Dialectisch te werk gaande stelde ik mij de volgende vragen, alvorens ik mijne woorden formuleerde.

„Waarom wordt de Regeering en de suikerfabrikanten niet voorgehouden (ik zal het woord bedreiging hier niet gebruiken) dat ingeval tot geene inkrimping wordt overgegaan plundering, brandstichting en moord, vereenzelvigd in het bezigen van het woord Koedoes, aan de orde van den dag zullen zijn”.

„Zijn de gevolgen van eene niet inkrimping volgens de verklaring van den heer Tjokroaminoto niet hongersnood en hongerdood op groote schaal? Zoo ja

„Zou eene niet inkrimping dan in de oogen van den geachten spreker niet misdadiger zijn dan de voorbijgaande onwil van de zwakke groep chineesche rijsthandelaars die geweigerd hebben rijst tot de max.-prijzen te verkoopen of hun toevlucht hebben genomen tot knoeierijen? Desja

(Kan.)

„Waarom zijn bedoelde Chineezzen dan wel en de suikerfabrikanten niet het afschrikwekkend Koedoes-voorbeeld voor oogen gehouden, doch is slechts met slapen en staken bedreigd?”

Luidt het antwoord dan niet voor mij, Mijnheer de Voorzitter, dat die onheilspellende woorden geuit zijn omdat men te maken heeft met eene kleine en zwakke bevolkingsgroep?

De geschiedenis van elk volk van elk land, Mijnheer de Voorzitter, telt naast glorieus gebeurtenissen waarop met trots kan worden gewezen ook zwarte bladzijden, bladzijden die door den betrokkene zelf bedekt worden gehouden en angstvallig onaangeroerd worden gelaten. Hij schaamt zich voor dat feit, dat hij als mensch niet kan verdedigen maar moet veroordeelen. Zijn „selfrespect” verbiedt hem om zelfs in de verste verte daarop te zinspelen of het feit als schrikbeeld aan te wenden, om een daad te noemen die geen enkelen toets kan doorstaan, een gebeurtenis bijvoorbeeld dat slechts heeft kunnen plaats vinden door de numerieke brute overmacht boven de tegenpartij. En Mijnheer de Voorzitter hij laat zich ook weerhouden om zulk een onteerend voorbeeld aan te halen door zijn fijn gevoel om de tegenpartij niet te kwetsen en haar niet hare minderheid te doen gevoelen. Daar het niet in mijn hoofd opkwam om te veronderstellen, dat ons geacht medelid Tjokroaminoto aan „selfrespect” mangelt, moest ik aannemen, dat genoemde spreker het eenvoudig niet de moeite waard achtte zich ook maar eenigen dwang op te leggen en zijne oostersche delicate besnaring een toontje te laten medespreken.

Zietdaar Mijne heeren de gedachtengang, die mij mijn protest in den mond heeft gelegd.

Tot mijn genoegen heb ik mogen vernemen Mijnheer de Voorzitter, eerst uit den mond van ons geacht lid Tjipto Mangoenkoesoemo, voor wiens welwillende en verzoevende woorden hier gaarne erkentelijkheid wordt betuigd, later van den heer Tjokroaminoto zelf, dat spreker niet de bedoeling heeft gehad om ons Chineezzen met zijne woorden te dreigen. Ik neem daar gaarne akte van, te meer Mijnheer de Voorzitter waar de geachte spreker daarna liet volgen dat de door hem gevreesde excessen ook uiting zouden vinden tegen eigen landgenooten-rijstverkoopers.

Had de heer Tjokroaminoto eene waarschuwing doen hooren zonder een bepaald ras te noemen, zonder de ongelukkige Koedoes-affaire te releveeren, dan zou ik geene aanleiding hebben gevonden om tegen zijne bedoelde rede protest aan te teekenen, immers, dan zou het niet mogelijk geweest zijn, om tegen de bedoeling van den spreker in, uit diens woorden eene stille bedreiging te distilleeren.

Dat men dit uit zijne rede wel kon doen is mij persoonlijk door den heer Tjokroaminoto toegegeven.

Ten slotte Mijnheer de Voorzitter. Daar ik van meening ben, dat in deze vergaderzaal slechts het woord dienende te worden gevoerd om naar vermogen de verschillende

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Kan e. a.)

bevolkingsgroepen met nog soms zoo uiteenloopende belangen, tot elkaar te brengen, geenszins die heterogene bestanddeelen onzer samenleving onderling meer van elkaar te vervreemden zal ik wat betreft de verdediging mijner rasgenooten in zake de meer als bekende zaak, mij bepalen tot hetgeen ik in eerste instantie heb gezegd.

De heer Cramer: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens op het eigenlijke betoog van den Directeur van Landbouw in te gaan wil ik eerst even een door dezen heer tegen mij ingebracht argument recht zetten.

Op mijn opmerking, dat de B. O. W. niet kon en kan beschikken over voldoende geld en personeel, waardoor vele bevoeiingsplannen enz. onuitgevoerd zijn gebleven en mijn verwijt, dat Nederland in allerlei opzichten tekort geschoten is in zijn plichten tegenover dit land weet de Regeering blijkbaar niet veel meer te antwoorden dan, dat de Vereeniging van Waterstaatsingenieurs zich verzet heeft tegen de indienstneming van vreemde ingenieurs en dus zelf ten deele de schuld draagt, dat er thans een tekort aan technisch personeel bestaat. Het is zeker altijd gemakkelijk de schuld op anderen te gooien maar fraai is deze methode niet. Wat is nu het geval? Jaren en jaren geleden is herhaaldelijk in de Staten-Generaal o.a. door Prof. Kraus en Ingenieur de Jongh en verder ook door de Vereeniging van Delftsche Ingenieurs er op gewezen, dat de dienstvoorwaarden van de Ingenieurs in Nederlandsch-Indischen Staatsdienst onvoldoende waren en dat deze noodzakelijk verbeterd moesten worden, wilde men de Hollandsche ingenieurs, — voor wie de geheele wereld openstaat —, naar Indië trekken. Voorts werd aangedrongen op het toekennen van studietoelagen en beurzen.

Doordat de Regeering alle raadgevingen van dien aard in den wind sloeg en een kruidenierspolitiek bleef voeren ontstond hier in Indië langzamerhand een schromelijk tekort aan technisch personeel met name van ingenieurs.

Op een gegeven oogenblik had men alleen bij de B. O. W. een tekort van 30 ingenieurs. De Regeering dacht er echter niet over de dienstvoorwaarden der Indische ingenieurs grondig te herzien, neen Zij vond het gemakkelijker Ingenieurs uit vreemde landen te betrekken. Aan een oprichting van een Technische Hooge School hier in Indië, waardoor de kinderen van dit land in de gelegenheid zouden zijn om tot ingenieur opgeleid te worden, — waardoor men in de toekomst geen ingenieurs meer uit Holland of waar ook vandaan zou behoeven te betrekken — dacht men toen nog niet. Niet alleen de Indische maar ook de Hollandsche ingenieurs hebben zich verzet tegen het in dienst nemen van vreemdelingen, waar men waarschijnlijk voldoende Hollandsche ingenieurs zou kunnen krijgen, indien de dienstvoorwaarden werden verbeterd. Hiertegen is ook in de Staten-Generaal door mijn partijgenooten Albarda en Van Kol — niet om nationalistische redenen zoo-

(Cramer.)

als duidelijk spreekt uit de rede van den heer Albarda van 27 November 1913, maar om andere geldige redenen, waarover ik het thans niet zal hebben omdat ik anders te lang bij dit onderwerp zou moeten stilstaan — en door andere Kamerleden als de Muralt geprotesteerd en het slot van alles is geweest, dat onze dienstvoorwaarden ten deele zijn verbeterd en andere maatregelen zijn getroffen om den toeloop naar Delft en naar Indië te verbeteren en te verzekeren. En inderdaad hebben deze maatregelen reeds eenig succes gehad.

De schuld van het tekort aan ingenieurs draagt uitsluitend de Regeering en niet de Vereeniging van Waterstaatsingenieurs, die er op gewezen heeft welke maatregelen moesten worden genomen om zooveel mogelijk in dit tekort te voorzien. Als de Regeering aan de raadgevingen van de Hollandsche ingenieurs tijdig gehoor had gegeven, hadden we nooit zoo'n groot tekort gehad. Het uitzenden van vreemde ingenieurs wordt door ons als een lapmiddel beschouwd, de meesten dier ingenieurs gaan weer weg, omdat zij de dienstvoorwaarden hier onvoldoende achten en elders meer kunnen verdienen. En bovendien wat voelen zij voor deze landen, waarmee zij door geen enkelen band verbonden zijn? Wij nemen het uiteraard onze buitenlandsche collega's niet kwalijk, dat zij in Indischen dienst zijn getreden en bestaat er ook absoluut geen reden om hun het leven hier onaangenaam te maken; voor zoover ik weet is de verstandhouding onderling dan ook zeer goed te noemen.

Ik kan den Directeur van Landbouw nog mededeelen dat op de in Augustus a. p. gehouden Bestuursvergadering van onze Vereeniging besloten is reclame te maken in Nederland voor het in dienst treden van Delftsche ingenieurs in Nederlandsch-Indischen Staatsdienst en dat ik persoonlijk (ik spreek hier niet als Voorzitter van de Vereeniging van Waterstaats Ingenieurs) er geen bezwaar tegen zou hebben indien de Regeering er toe over zou gaan, ten einde uit de impasse waarin wij thans verkeerden te geraken, als tijdelijken maatregel vreemde ingenieurs in tijdelijken dienst te nemen. Maar het eenige middel om voorgoed aan het tekort aan ingenieurs in Indië een eind te maken is de tot stand bringing eener Technische Hooge School, waartoe onverwijld dient te worden overgegaan; het in dienst nemen van vreemde ingenieurs geeft wellicht weer aanleiding tot vertraging in de totstandkoming eener Indische Technische Hooge School, tenninste het is mij meermalen opgevallen, dat bij verschillenden tegen het laatste meer bezwaar bestaat dan tegen het eerste.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb wellicht te veel de aandacht van de vergadering over deze aangelegenheid gevraagd, maar de opmerking van den Regeeringsgemachtigde draagt de schuld daarvan.

Ik blijf voorts bij mijne meening, die blijkbaar door andere sprekers wordt gestaafd, dat indien de Regeering

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

een krachtiger irrigatie-politiek had gevoerd, wij thans niet zoo inzake de voedselvoorziening op den invoer van buitenlandsche rijst waren aangewezen. Inderdaad is de Regeering in die materie ernstig te kort geschoten.

Bij de behandeling van de begroting voor 1920 in de a.s. voorjaarszitting hoop ik nader en uitvoeriger terug te komen op de in deze landen te voeren irrigatie-politiek. Maar ik wil er nu reeds voor waarschuwen, dat men daarbij niet te veel moet letten op eischen van rentabiliteit en ook zou ik den Directeur van Landbouw in overweging willen geven er bij zijne ambtenaren krachtig op aan te dringen, dat deze zoo veel mogelijk medewerken tot de spoedige totstandkoming van groote en kleine irrigatiewerken.

Mijnheer de Voorzitter, de Directeur van Landbouw heeft naar aanleiding van de door mij aangeheven leuze, „hier mag en zal geen honger worden geleden” opgemerkt, dat een weinig meer ootmoed mij zoude passen, want dat geen menscheijk wezen tot dergelijke exclamaties gerechtigd is.

Al klinkt het ook wat vreemd om uit den mond van dezen Directeur te vernemen, dat men wat ootmoedig moet zijn, toch geef ik toe, dat, gedachtig aan de bekende spreuk: „De mensch wikt en God beschikt”, wij het niet geheel in onze hand hebben om hongersnood te voorkomen. Maar dat sluit niet in zich, dat wij zouden nalaten al datgene te doen wat menscheijker wijze te doen valt om het spook van den honger de deur uit te houden. En als al die noodige maatregelen, w.o. de inkrimping van den rietaanplant m.i. beslist valt, door de Regeering niet getroffen zijn en het volk zal straks honger lijden, dan zal de Regeering Zich niet — zooals in den oorlog, waar God gediend heeft tot dekmantel van de verschrikkelijkste misdaden — achter God kunnen verschuilen om Zich vrij te pleiten van schuld. Want dan zouden wij Haar met recht kunnen verwijten: waarom hebt gij niet tijdig alle maatregelen genomen om dien hongersnood te voorkomen.

Als ik dan ook die leuze „hier mag en zal geen honger worden geleden” — een dergelijke leuze werd indertijd ook door Troelstra in de Tweede Kamer aangeheven en door den Minister-President Mr. Cort van der Linden onderschreven — hier aanhef, dan wil dat zeggen, dat de Regeering niets en ook niets mag nalaten om te zorgen dat in deze landen zooveel mogelijk voedingsmiddelen, en wel speciaal rijst, ter beschikking van de bevolking komt. Ik zeg het mijn geachten collega Teeuwen na, dat het in deze beter is te veel dan te weinig maatregelen te nemen, dat het gewenschter is te veel dan te weinig voedingsmiddelen te hebben, al bestaat bij deze zoo zwaar ondervoede bevolking voor het eerste ook absoluut geen kans.

Mijnheer de Voorzitter! De Directeur van Landbouw heeft ons wel is waar eenige malen verzekerd, dat voor de Regeering het voedselvraagstuk en met name de al

of niet inkrimping van het suikerareaal „enkel en alleen een economisch vraagstuk” is, maar uit de rede van den heer Sibinga Mulder en wel speciaal uit het slot dier rede blijkt duidelijk dat in werkelijkheid bedoeld vraagstuk ook voor de Regeering, — ik neem tenminste aan, dat de heer Sibinga Mulder zijn lofzang op het Europeesch kapitaal niet zonder voorkennis van den Gouverneur-Generaal heeft gehouden — een „politiek” vraagstuk is. Terecht werd dan ook door den Overzichts-schrijver in het Bataviaasch Nieuwsblad van 27 Februari j.l., derde editie naar aanleiding van dien lofzang opgemerkt: „Daarmede toonde de spreker, evenals met zijn tirades over samenwerking, dat wat hij van anderen vergde — „politiek er buiten” — weer door hemzelf het eerst nagelaten werd.” Hierop kom ik zoo straks terug.

Het voedselvraagstuk heb ik in de eerste plaats als een economisch vraagstuk beschouwd en in eerste instantie heb ik reeds gezegd, dat als ik de innige overtuiging had dat hier werkelijk voldoende voedsel — rijst — voor de bevolking beschikbaar was, thans en in de naaste toekomst (1919 en 1920), ik niet zonder meer tot inkrimping van den rietaanplant met 25% zou adviseeren; ik merkte toen bovendien op, dat ik ten volle besepte, dat de op die wijze verkregen meerdere hoeveelheid rijst duur gekocht zou zijn, maar dat de rijst duur was.

Ik heb toen bij mij zorgvuldig overwogen welke de voordeelen van dien maatregel zouden zijn uit het oogpunt van de voedselvoorziening en verder welke nadeelen er voor de bevolking, den Staat en de industrieelen tegenover staan. In mijn eerste rede heb ik hieromtrent eenige cijfers gegeven en uit die cijfers heb ik voor mij de conclusie getrokken, dat de inkrimping van den rietaanplant niet alleen niet onaanzienlijk voorzien zal in het voedseltekort maar dat deze inkrimping vrijwel uitsluitend nadeelen oplevert voor de suikerindustrie, die echter, in verband met de hooge suikerprijzen, die nadeelen zonder eenig bezwaar kan dragen.

Op dit betoeg is de Directeur van Landbouw niet diep ingegaan, wel heeft hij zich eenigszins spottend over de gegeven berekeningen uitgelaten — alleen de cijfers van den heer Schmutzer verdienen volgens dezen Directeur blijkbaar vertrouwen — maar ik handhaaf mijn berekeningen tegenover welken deskundige en welken adviseur van de Regeering ook.

In de ruim 17 jaren die ik in deze gewesten doorbracht, — waarvan het allergrootste deel bij de irrigatie —, heb ik mijn oogen niet in mijn zak gehad; steeds heb ik voor alle economische vraagstukken in dit land groote belangstelling gekoesterd en mag ik wel zeggen, dat vrijwel alle literatuur, die over de suikercultuur in verband met den inlandschen landbouw in den loop der jaren verschenen is, door mij is doorgelezen. Ik geloof dan ook wel, dat ik eenigszins tot oordeelen bevoegd ben. Nu weet ik wel, dat men mij van subjectiviteit beticht, maar Mijnheer de Voorzitter, in mijn loopbaan heb ik zoo dikwijls reeds

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

ondervonden, dat men alleen voor „objectief” doorgaat als men pro-suiker is; daarom werp ik elke beschuldiging van gemis aan objectiviteit verre van mij.

Trouwens uit de redevoering van den heer de Cock Buning in de vergadering op 22 Februari jl. van de Vereeniging voor studie van Koloniaal Maatschappelijke Vraagstukken blijkt wel dat, — alhoewel door dezen heer tenslotte lagere cijfers zijn aangenomen —, door verschillende deskundigen hogere cijfers zijn aangenomen dan door mij. Nu beweert de heer 's Jacob wel dat deze becijferingen fantastisch zijn, — en hij grondt zijn oordeel op cijfers voorkomende in het bekende rapport van den heer Moll —, maar Mijnheer de Voorzitter, de door den heer 's Jacob genoemde cijfers van de productie's van de Oost- en Westmoesson padi in het Tjomalsche nl. 27 picols nat voor den Westmoesson en 23 picols voor den Oostmoesson padi zijn absoluut foutief. Wij lezen in het Verslag over de B. O. W. over 1915, vijfde gedeelte, bevoeiing, afwatering en waterkeering blz. 164, dat de opbrengst der Westmoesson sawahs in het Tjomal gebied gemiddeld 41.96 picols droge padi per bouw bedroeg. De gemiddelde opbrengst der Oostmoessonsawahs bedroeg 36.30 picols droge padi per bouw. Totaal $\pm$ 80 picols droog per jaar of ongeveer $2 \times$ zooveel als door den heer 's Jacob aangenomen.

Verder bevat genoemd verslag op blz. 273 een staat van opbrengsten in picols droge padi per bouw van de Westmoesson-aanplantingen in eenige der voornaamste bevoeiingsgebieden op Java. Uit dit staatje, waarin wij tal van cijfers vinden, blijkt, dat de gemiddelde opbrengst per bouw gedurende de jaren 1908—1909, 1909—1910, 1910—1911 en 1911—1912 in die gebieden 36.3 picols per bouw heeft bedragen.

Daaruit volgt, dat mijn cijfers niet fantastisch, niet theoretisch zijn maar aan den lagen kant. De door mij geschatte meerdere opbrengst van 120.000 ton rijst bij inkrimping van den rietaanplant met 25% handhaaf ik dan ook ten volle en ben ik hiervan zekerder dan van de hoeveelheid, waarover de Regeering thans in onderhandeling is en die wij zouden krijgen in ruil van de suiker.

Over de ter zake gemaakte opmerkingen van den heer Schmutzer zal ik het straks nog hebben, alleen wil ik even opmerken, dat gevaar voor misoogst op die tengevolge van de inkrimping vrijgekomen gronden, niet zoo heel groot is, maar de door de suiker geoccupeerde gronden gewoonlijk in de best bevoeide gebieden liggen. In de door mij aangenomen cijfers is trouwens min of meer reeds gerekend op minder goede opbrengsten van enkele gronden.

Nu wat den invloed van die meerdere opbrengst van 120.000 ton op de totale productie betreft! In eerste instantie heb ik reeds gezegd dat die invloed niet verwaarloosd mag worden, maar acht men dien te gering, welnu dan krimpt de Regeering tot 50% of nog meer in.

(Cramer e. a.)

Ik heb er geen bezwaar tegen, als de heeren Schmutzer e. a. vinden dat 25% inkrimping ten aanzien van de voedselvoorziening niets beteekent 100% in te krimpen.

De heer Schmutzer: Dat beteekent ook niets!

De heer Cramer: Ik zal U straks wel aantonen dat dat wel wat beteekent.

Wat de onderhandelingen van de Regeering over de Rangoonrijst betreft, blijf ik bij mijn oorspronkelijke beschouwingen al vindt de Directeur van Landbouw ze ook wonderlijk.

Ik ben het met den heer Teeuwen geheel eens, dat in die onderhandelingen met het buitenland over rijst inplaats van suiker een diplomatieke zet moet worden gezien; hier wordt getracht zoowel de kool als de geit te sparen. De rede van den heer Gerritzen van gisteren heeft mij daarin versterkt. Terecht heeft deze heer opgemerkt, dat de gansche wereld meer behoefte heeft aan onze kinabast, waarvan wij vrijwel de eenige producent zijn, dan aan onze Javasuiker. Waarom heeft de Regeering dan geen kinabast ingernild tegen rijst, waarom heeft Zij die zoo krachtige troef niet uitgespeeld? Dan had wellicht inderdaad de rietaanplant niet behoeven te worden ingekrompen.

Het lijkt mij onaannemelijk, dat de Britsche Regeering onze suiker zoo hard noodig heeft, dat zij bij wijze van spreken onze Regeering verzoekt toch alsjeblieft niet in te krimpen en dat Zij dan wel daarvoor 120.000 ton rijst zal uitvoeren. Zal Zij dat doen als er een ernstig tekort aan rijst is in Britsch Indië, zal Zij opstanden daar durven en willen riskeeren alleen terwille van een kleine hoeveelheid suiker. Neen, Engeland zal ons rijst afstaan als het dat product kan missen en in dat geval was er kans geweest, dat wij het hadden gekregen ook zonder inruil tegen suiker.

Hoe ziet nu de toekomst er uit?

Ik heb uit de zeer belangrijke rede van den heer De Kruijff in de vergadering van 23 Februari jl. van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal Maatschappelijke vraagstukken niet den indruk gekregen, dat de toestand er in de toekomst erg rooskleurig uitziet, het tegendeel. En ook uit de rede van den Directeur van Landbouw blijkt dat alles buitengewoon onzeker is, dat het van tal van onberekenbare factoren afhangt of wij hier voldoende voedsel zullen hebben of niet. Eigenaardig is het, dat de heeren die daarover beschouwingen ten beste hebben gegeven zich nu krampachtig houden aan '19, terwijl de invloed van de inkrimping in hoofdzaak 1920 ten goede komt. Wie weet hoe de oogst dan zal uitvallen en hoeveel de invoer dan zal bedragen?

Dienen wij in een dergelijk geval niet alles te baat te nemen om den voedselvoorraad hier te vermeerderen, moeten wij het zekere niet voor het onzekere nemen, heeft de Directeur van Landbouw zelf niet gezegd, dat

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

het beter is één vogel in de hand te hebben dan tien in de lucht? Welnu waarom aarzelt de Regeering dan nog niet het uitvaardigen van een gebod tot inkrimping van den rietaanplant. Zeker dit middel is niet afdoend, — dit zou het zijn indien de Regeering overging tot supprimeering van één oogst —, maar alle beetjes helpen. En straks, — de heer Gerritzen merkte het reeds op —, als wij eenige maanden verder zijn en wellicht iets meer weten van de toekomst zal het te laat zijn om nog in te grijpen. De heer Schmutzer heeft hedenmorgen mijn cijfers eenigszins gecorrigeerd en komt tot een meerdere productie van 114.000 ton — inplaats van de door mij aangenomen 120.000 (ik had, zooals ik in mijn eerste rede opmerkte, een en ander naar boven afgerond) — rijst bij inkrimping met 25%. Wanneer men van de door den heer Schmutzer gegeven cijfers uitgaat en desnoods ook een kleine correctie aanbrengt in verband met het feit, dat het kalenderjaar en het oogstjaar elkaar niet geheel dekken, dan komt men tot het resultaat dat door supprimeering van één rietoogst geen invoer van rijst in Java (het surplus vervalt dan grotendeels of geheel) zou behoeven plaats te hebben.

Ik wil er nog even op wijzen, dat, wanneer die inkrimping thans plaats heeft, de daardoor vrijkomende gronden in den a.s. Oostmoesson, bij de door mij aangenomen onderstelling, voor de helft beplant kunnen worden met padi-gadoe. De oogst daarvan komt dan ongeveer in October—November a.s. op de markt. Dan gaat men tot den Westmoesson aanplant over, die in de maanden Mei en Juni 1920 weer geoogst wordt waarop weer een gadoe-aanplant volgt, welke in het najaar van 1920 aan de markt komt. Tusschen ongeveer October 1919 en October 1920, dus in (wellicht iets meer dan) één jaar, komt inderdaad 120.000 ton rijst beschikbaar.

Nu laat de heer Schmutzer de producenten van die hoeveelheid rijst die hoeveelheid weer opeten, zoodat er niet veel van overblijft, maar waarom zouden die producenten anders gevoed zijn? Met polowidjo, zegt de heer Schmutzer; dit is echter zeer de vraag. Maar het is toch zeker, dat door die inkrimping de voedselvoorraad belangrijk vermeerderd wordt. De heer Schmutzer zegt, dat de rijstprijzen toch hoog zullen blijven in verband met de prijzen van de buitenlandsche rijst. Deze hoge prijzen zijn echter een gevolg van de wereldschaarschte aan voedingsmiddelen en dient daarom elk land het zijne er toe bij te dragen om de productie zoo hoog mogelijk op te voeren. Trouwens de heer Schmutzer geeft zelf toe, dat dit een der maatregelen is om den prijs te drukken. En inkrimping van riet is één dier maatregelen.

Nu adviseert de heer Schmutzer de bevolking minder rijst te laten eten maar andere voedingsgewassen, die er wel voldoende in voorraad zijn. Dit laatste betwijfel ik echter eveneens, maar bovendien rijst is het voe-

dingsmiddel bij uitnemendheid en het menu van een geheel volk verandert men niet zoo in eens bij een of andere ordonnantie.

Uit een zuiver oogpunt van voedselvoorziening acht ik dan ook inkrimping van den rietaanplant met minstens 25% absoluut geboden. De Regeering kan en mag uiteraard niet met één enkelen maatregel volstaan om de rijstproductie belangrijk op te voeren. Als Zij tijdig alles in het werk stelt om die productie te vermeerderen, kan wellicht volstaan worden met alleen dit jaar den rietaanplant in te krimpen; of een dergelijke maatregel ook in volgende jaren moet worden getroffen is thans uiteraard nog niet te zeggen.

Wanneer er sprake is van inkrimping van den rietaanplant wordt steeds weer gewaarschuwd voor vermindering van de koopkracht der bevolking tengevolge van de inkrimping.

De Regeering dient volgens den Directeur van Landbouw te trachten het financiële weerstandsvermogen van de bevolking intact te laten.

Het is merkwaardig, dat men zich zoo speciaal bezorgd maakt over dit financiële weerstandsvermogen. Is men dan niet bevreesd, dat het lichamelijke weerstandsvermogen der bevolking sterk achteruitgaat door ondervoeding tengevolge van gebrek aan voedsel; zullen de ziekten, waardoor Indië geteisterd wordt, niet nog veel meer slachtoffers eischen wanneer dit weerstandsvermogen van de bevolking is achteruitgegaan? En laat het der Regeering verder gezegd zijn, dat een hongerig volk niet te regeren valt! Wat doet men met geld als er geen voedsel is? Maar door berekeningen heb ik getracht aan te toonen, dat de bevolking in het algemeen genomen door de inkrimping niet zoo'n groote schade lijdt. Bovendien zal de Regeering door het aanleggen van nuttige „reliefworks" de koopkracht van de bevolking op peil kunnen houden. Bedoelde berekeningen worden weliswaar door den Directeur van Landbouw natuurlijk weer sterk in twijfel getrokken en wordt o. m. naar het welvaartsonderzoek verwezen, maar ik wensch eerstens op te merken, dat uit datzelfde onderzoek kan blijken, dat mijn berekeningen niet fantastisch zijn en tweedens, dat vooral in de laatste jaren bij de bevolking een sterke neiging bestaat om meer tweede gewassen te planten, waarvan de waarde over het algemeen ook gestegen is. In de huidige omstandigheden zal beplanting van de sawahs met Inlandsche gewassen betrekkelijk weinig contanten minder onder de bevolking brengen dan bij beplanting van riet. Ik blijf dan ook bij mijne in eerste en tweede instantie uitvoerig en m. i. voldoende gemotiveerde meening, dat de inkrimping van den rietaanplant in hoofdzaak een, — niet onoverkomelijk —, nadeel voor de suikerindustrie beteekent.

De heer Schmutzer heeft mij van morgen verweten, dat het principe der klassenmoraal mij in merg en been zit en dat ik met twee maten zou meten door geen scha-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

deloosstelling te willen toekennen aan de suikerindustrie bij inkrimping. Maar gaat deze geheele maatschappij niet mank aan het meten met twee maten? Wat is de dag- en nachtregeeling b. v. anders? Als U Mijnheer Schmutzer zoo voor het toekennen van een schadeloosstelling aan de suiker bent mag ik dan niet der Regeering voorstellen direct over te gaan tot afschaffing van de dag- en nachtregeeling? Intusschen heb ik met genoegen gehoord, dat ook de heer Schmutzer voorstaat verhooging van de oorlogsbelasting om daaruit de eventueele schadeloosstelling te kunnen betalen.

De Directeur van Landbouw heeft nog naar aanleiding van een uitlating in een door den heer Bergmeijer aangehaald artikel van den heer Baars in het „Vrije Woord” n.l. dat de opbrengst van de eerste padi-oogst na riet over het algemeen zeer laag is, opgemerkt, dat deze uitlating door niets gemotiveerd is en dat elke deskundige weet dat deze bewering onjuist is.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb stom verbaasd gestaan over deze opmerking van den heer Sibinga Mulder, waaruit, evenals trouwens uit andere uitlatingen, blijkt, dat deze zich, — waar hij toch ook de belangen van de bevolking in het oog dient te houden —, eenzijdig stelt aan de zijde der suikerindustrie. Of weet de heer Sibinga Mulder niet, dat deze ingewikkelde kwestie nog niet opgelost is, dat uit onderzoekingen o.a. van Dr. van der Elst, Dr. Kamerling, Van der Kolk en vele anderen valt af te leiden, dat de invloed van riet op de opbrengst van de eerste padi-oogst dikwijls zeer ongunstig is? Over het algemeen is ook de Inlandsche landbouwer van meening, dit is mij bij navraag herhaaldelijk gebleken, dat bedoelde invloed niet gunstig is.

Is twijfel aan een goede behartiging van de belangen van den Inlandschen landbouw door dezen Directeur van Landbouw dan ook niet ten volle gerechtvaardigd?

Alvorens verder de rede van den Directeur van Landbouw te bespreken, wensch ik nog enkele korte opmerkingen te maken naar aanleiding van de in eerste instantie gehouden rede van den heer Schmutzer.

Het is al zeer onjuist om, ten einde den gunstigen invloed, die van cultuurondernemingen zoude uitgaan, te bewijzen, vergelijkingen te treffen tusschen streken als de afdeeling Goenoeng Kidoel en de afdeeling Mataram, welke, wat de hoofdfactoren voor de ontwikkeling van een streek, n.l. bodemgesteldheid en bevoeiingswater, betreft, zoo zeer uiteenloopen. Dan is het beter vergelijkingen te treffen tusschen streken, welke wat die hoofdfactoren betreft in ongeveer gelijksoortige omstandigheden verkeerden.

Of daaruit dan ook steeds de weldadige invloed van cultuurondernemingen zou blijken, meen ik met het oog op mijne ervaringen ernstig te moeten betwijfelen.

Dat hier en daar de bevolking vraagt om toch maar niet te planten, vooral in Djokja, het „armoeland” bij

uitnemendheid, zegt natuurlijk niets; daartegenover staan streken, — ik noemde reeds de afdeeling Banjoewangi en vermoedelijk zou dit uit te breiden zijn tot een groot gedeelte van de Residentie Besoeki —, waar de bevolking vrijwel niets geen nadeel zou ondervinden van algeheele opheffing van de suikerindustrie.

De heer Schmutzer noemde Banjoewangi een uitzonderingsgeval, maar mij is nog een ander geval bekend waaruit blijkt dat stopzetting van een suikerfabriek niet altijd zoo'n groot nadeel is voor de bevolking.

Het betreft hier het district Bandjaran (Japara) waar de omstandigheden normaler zijn. De heer Gonggrijp, een ambtenaar die de suiker welgezind was, moest in het welvaartverslag erkennen, dat volgens algemeene getuigenis van allen, die de streek kenden, deze opvallend vooruit gegaan was na de opheffing der fabriek Bandjaran.

Wat de heer Schmutzer heeft opgemerkt omtrent den verkoop van den nog te velde staanden aanplant enz. is, in het algemeen genomen onjuist; als ik mij niet vergis heeft ook de heer 's Jacob op deze onjuistheid gewezen.

De mededeelingen, met betrekking op de te geringe capaciteit van de irrigatieleidingen bij inkrimping van den rietaanplant, zijn — ik wees hierop reeds in eerste instantie — over het algemeen onjuist, tenminste wat de Gouvernementslanden betreft; over de toestanden in de Vorstenlanden kan ik niet oordeelen.

De vermoedelijk door den heer Schmutzer bedoelde gronden in Madioen en het Pemali gebied vragen zeer weinig water en kunnen zeker voor een vrij groot deel met Oostmoessonpadi worden beplant.

Ik wil hierbij nog opmerken, dat inkrimping van den rietaanplant met 25%, nog dit groote voordeel heeft, — zoolang de dag- en nachtregeeling nog niet is afgeschaft —, dat meer dagwater voor de bevolking beschikbaar zal komen, wat een groot indirect voordeel voor de bevolking is.

Verder noemt de heer Schmutzer eenige cijfers, waaruit zou moeten blijken hoe weinig effect de vrijwillige inkrimping van den rietaanplant heeft gesorteerd en waaruit weer zou moeten worden afgeleid, dat de inkrimping van den rietaanplant met 25% al zeer weinig tot vermeerdering van de voedselproductie zal bijdragen.

Het treft, dat deze cijfers zooveel ongunstiger zijn dan die, buiten de suikergronden en kunnen de door den heer Schmutzer gegeven cijfers, — zonder nader onderzoek naar de omstandigheden, waarin bedoelde gronden hebben verkeerd —, niet zonder meer worden aanvaard. Ik wees in eerste instantie er reeds op, dat hier wellicht zeer bijzondere omstandigheden hebben gegolden.

Teekenend is b.v. dat 1270 bouws rietgronden toen ze aan de bevolking werden teruggegeven, wegens watergebrek onbeplant moesten blijven. Is dit wellicht een gevolg van de dag- en nachtregeeling, waardoor, vooral in de tweede helft van den Oostmoesson, een groot deel

Sste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

van de gronden braak blijft liggen. Ik wil hierbij nog opmerken, dat afschaffing van de dag- en nachtregeling naar schatting hetzelfde resultaat zal hebben alsof er in den Oostmoesson honderd duizend bouws gadoe meer worden geplant. Dit ter illustreering van het groote belang van de afschaffing dier door de bevolking zoo gehate regeling voor de voedselvoorziening.

De door den heer Schmutzer gegeven cijfers zeggen — waar natuurlijk de gunstige resultaten nog angstvallig door de fabrikanten onvermeld zijn gelaten —, voor een goed geregelde inkrimping niets. Hedenmorgen is de heer Schmutzer nog eens op deze kwestie teruggekomen en heeft hij de vraag gesteld of men eenigen invloed gemerkt heeft van de verleden jaar plaats gehad hebbende vrijwillige inkrimping met 16% en of een meerdere inkrimping met 22000 bouws eenig effect zou hebben?

Nu moet ik opmerken, dat de vrijwillige inkrimping zeer ongeregeld heeft plaats gehad. Verder heb ik in eerste instantie reeds verschillende factoren genoemd, waardoor zeer waarschijnlijk een deel der vrijgekomen gronden niet beplant is geworden. Als van meet af aan een en ander goed geregeld wordt, zal een veel grooter effect worden gesorteerd. Wellicht zou indien geen vrijwillige inkrimping had plaats gehad, de toestand nog zorgwekkender zijn geweest.

Wat de opmerkingen van den heer Schmutzer ten aanzien van het slagen der gadoe-cultuur in de Irrigatieafdeeling Brantas betreft kan ik het volgende mededeelen.

Uit bekomen informaties is mij gebleken, dat voornamelijk niet gesanctioneerde padi-gadoe mislukt is; er is echter betrekkelijk weinig niet geslaagd, — naar schatting 4% —, terwijl een deel mislukt is door ziekte en niet door watergebrek. Uit 796 proefsnitten is gebleken, dat de gemiddelde opbrengst per bouw van de padi-gadoe-cultuur in de Irrigatieafdeeling Brantas 33 picol padi (droog) — een hooger cijfer dus dan door mij aangenomen — heeft bedragen, zoodat het totale product $80.000 \times 33 = 2.640.000$ picols padi of 1.320.000 picols overeenkomende met 82.500 ton rijst heeft bedragen. Voorwaar een schitterend resultaat, waarvoor mijne collega's in de Irrigatieafdeeling Brantas alle lof verdienen.

Hiermede stap ik van de in eerste instantie gehouden rede van den heer Schmutzer af om weder terug te komen op de rede van den Directeur van Landbouw. En hiermede, Mijnheer de Voorzitter, betreed ik den weg van de politiek. Ik zal niet herhalen wat ik hieromtrent reeds in eerste instantie heb gezegd, vooral niet na de juiste uiteenzettingen van een en ander door mijn geachte medeleden Teeuwen, Tjokroaminoto e. a.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil dan thans overgaan tot de bespreking van dat gedeelte der redevoering van den heer Sibinga Mulder, dat men 't oratorisch deel kan noemen. Het is begrijpbaar, dat de oud-suikeradmini-

strateur jubel aanheft over de zegeningen die 't kapitaal in het algemeen, het Nederlandsch kapitaal in het bijzonder hier te Lande bracht. Historische studiën op koloniaal gebied zijn deze mannen van de praktijk meestal vreemd, laat staan om economische verhoudingen te ontleden.

Mijnheer de Voorzitter. Vanaf Daendels tot heden, vanaf $3\frac{1}{2}$ millioenn tot ± 400 millioen staatsinkomen, daarover ging de zegekreet van den heer Sibinga Mulder en hij vroeg waar komen die 400 millioen vandaan?

Wij willen 't antwoord daarop niet schuldig blijven; evenals den heer Teeuwen was 't echter mij niet mogelijk om in een paar dagen tijd, de Koloniale Geschiedenis na te gaan, om den heer Sibinga Mulder wat minder blij gezind te antwoorden. Doch een enkel uitstapje op dit gebied zij ons toch veroorloofd.

Voorop stellen wij, dat het kapitaal noodig is voor de maatschappij en dus ook voor de Indische, evenwel of de aanwending van dat kapitaal door particulieren of het privaat bezit daarvan voor de Volkeren van zoo'n groote waarde is wagen wij te betwijfelen; daarover is nog niet noodig op de laatste vier jaar wereldoorlog te wijzen, daarvoor is het voldoende, de zegeningen van het kapitaal voor de Indische bevolking na te gaan; daarover straks meer.

De heer Sibinga Mulder weet misschien dat het Hollandsche kapitalisme zijn bloeitijd heeft doorgemaakt in de 16e en 17e eeuw, de eeuwen van het handelskapitalisme, de eeuwen van de Oost-Indische compagnie, toen géén industriele ondernemingen in de koloniën werden gevestigd, maar toen roof en diefstal op achterlijke volkeren de eenige bronnen van inkomen waren; als de heer Sibinga Mulder daarover een en ander wil lezen, dan raad ik hem aan de slothoofdstukken van Marx 1e deel van het kapitaal te lezen of om een Hollandsch econoom te noemen, het tweede deel van O. van Rees handelende over onze economische geschiedenis.

Mijnheer de Voorzitter, toen de Hollandsche gouden eeuw voorbij was, volgde op het brute handelskapitalisme het industrieel kapitalisme, doch niet in Holland; integendeel de Hollandsche bourgeoisie is zat en laks en blijft teren op roof en diefstal in deze kolonie inplaats van deze kolonie tot ontwikkeling te brengen; zelfs in eigen land was 't een benarde toestand. Wie Potgieters geschriften kent, die kent Jan, Jannetje en hun jongste kind, waarin Potgieter dezen geest van ellendige laksheid en zelfvoldaanheid geeselt.

Eerst tegen 't midden van de 19e eeuw kwam er verandering in de Hollandsche geldbourgeoisie, toen de wereld om ons zich reeds zonder 't bezit van veel kapitaal en koloniën ontwikkelde. Mevr. Roland Holst heeft niet alleen de oorzaken van dit verval der Hollandsche kapitaal machten geboekstaafd, maar ook hoe 't mogelijk werd, dat in Nederland 't modern kapitalisme tot ontplooiing

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

kwam. Op blz. 146 van haar boek „Kapitaal en Arbeid in Nederland” lezen wij:

„Twee omstandigheden voornamelijk hebben den stoot gegeven tot het versnelde tempo, waarmee het groot-kapitalistisch en machinaal bedrijf in handel en industrie hier sedert 1870 veld won. De eene was de vrije openstelling van Indië voor het privaat kapitaal, volbracht door de geleidelijke opheffing van het cultuurstelsel en door de agrarische wet van '69, die de uitgifte van woeste gronden aan Europeanen regelde, d. w. z. ze voor Europeanen in erfpacht verkrijgbaar stelde”.

De heer Sibinga Mulder wil misschien gaarne weten waar al die groote koloniale kapitalen vandaan kwamen, welnu op pag. 155 van het zooveen genoemde werk kan hij die wijsheid opdoen.

Wij lezen daar het volgende:

„De groote kapitaal-accumulatie in den kolonialen land- en mijnbouw, ontstaat, behalve in zoover het monopolie-karakter der produkten er toe bijdraagt, door de uitbuitingsmethode van het moderne kapitalisme toe te passen op een bevolking, die door klimaat enz. geringer behoeften dan de doorsnee der Europeesche arbeiders en tevens een zeer lagen levensstandaard heeft. Gelijk ieder kapitaal leeft het koloniale van onbetaalden arbeid, maar het perst zijn meerwaarde uit arbeiders, die noch door wettelijk erkend recht van vereeniging en staking zich kunnen verdedigen, laat staan een hooger levensstandaard veroveren, noch bij al te onmenselijke behandeling worden gewroken door een verontwaardigde publieke opinie. Gebonden door zijn kontrakt, heeft de koelie geen andere mogelijkheid aan afbeuling of ergerlijke mishandeling te ontkomen dan door een vlucht vol gevaren, die hem meestal of den hongerdood in de wildernis, of, wordt hij gegrepen, op zware straf komt te staan. Voor den kapitalist is het systeem der kontrakt-koelies, waarbij hij niet den arbeider koopt maar diens arbeidskracht en dus, zoo voldoende aanvoer van arbeidskrachten plaats vindt, de dood van den koelie niet als de dood van den slaaf, verlies voor den meester beteekent, voordeeleriger dan openlijke slavernij. Voor de koelies zelf, onvoldoende betaald, afgemat door uitputtenden arbeid, overgelaten aan den willekeur en de zweep van ruwe opzichters, als vee samen gedreven, zoolang zij gezond weggeworpen om in dierlijke vuilheid te sterven, wanneer zij opgebruikt of ziek zijn, voor de koelies vereenigt het systeem de nadeelen der slavernij — wettelijke rechteloosheid, onmacht tot lotsverbetering, — met die van den modernen loonarbeid, daar zijn meester in tegenstelling met die van den slaaf er evenmin als de Europeesche kapitalist belang bij heeft hem gezond, sterk en op den duur tot arbeid in staat te houden”.

Tot zoover Henriette Roland Holst. Het is waar, dat het hier geciteerde niet meer geheel de huidige toestanden weergeeft en voor het heden hier en daar wat te sterk gekleurd is; in groszen und ganzen wordt echter daardoor vrij juist weergegeven op welke wijze de koloniale kapitalen tot stand zijn gekomen en nog tot stand komen.

Mijnheer de Voorzitter, de heer Sibinga Mulder weet nu welk een ondernemingsgeest het Hollandsch kapitaal hier ontplooidde, toen 't nog te lamdendig was in eigen land gelijken tred te houden met de industriele ontwikkeling van zijne naburen.

Het is wel om trotsch te zijn.

Doch wij willen de zegeningen van het koloniaal kapitaal van dit land nog plastischer schilderen.

„In den nieuwen tijd” (Sept.—Oct. 1914) heeft een mijner partijgenooten zich de moeite getroost om bij het uitbreken van den oorlog de nieuwste ontwikkeling van het kapitalisme in Nederland na te gaan. Op Pag. 654—656 lezen wij:

„De ontwikkeling van ons koloniaal kapitalisme is de andere hefboom die het handelskapitaal naar boven brengt en daarmede als het ware is vergroeid, zoodat eene scherpe afscheiding tusschen beiden moeilijk valt te maken. Aangaande de ontwikkelingsgang van dit gedeelte kunnen wij het volgende mededeelen. De bruto opbrengst der door de Nederlandsche Handel Maatschappij verkochte koffie, kinabast, tin, tabak en andere tropische producten blijft in de jaren tusschen 1893 en 1903 vrijwel stationnair schommelende van ± 22 tot ± 35 miljoen gulden, om echter in de volgende tien jaren te stijgen tot ruim 71 miljoen gulden in 1912. De gemiddelde opbrengst per jaar van 1893—1903 becijferen wij op $27\frac{1}{2}$ miljoen gulden tegenover een van $42\frac{1}{2}$ miljoen gulden in de laatste tien jaren.

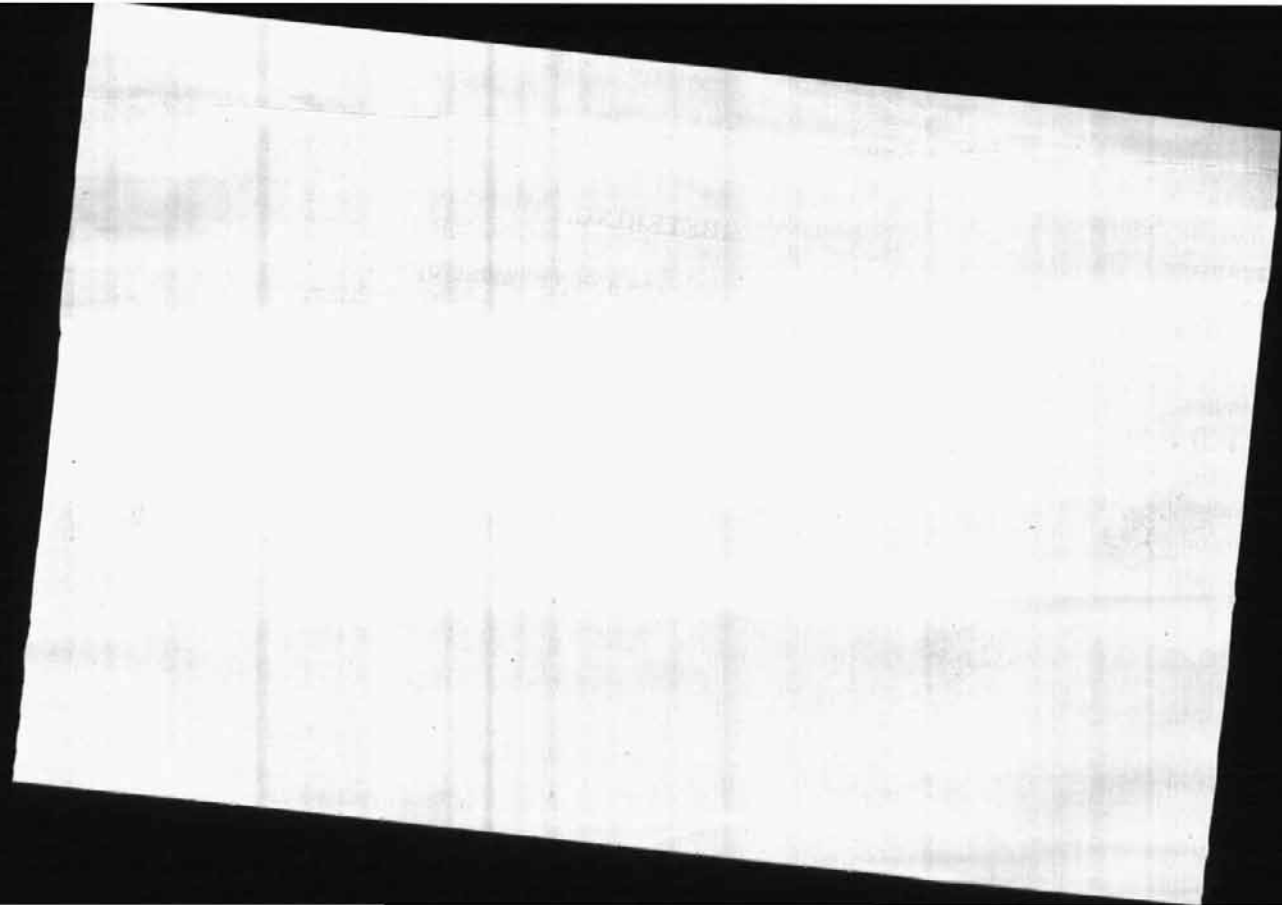
Een enorme vlucht heeft de tabakshandel genomen. In 1870 werden hier aangevoerd 110.000 pakken Sumatra, Java- en Borneotabak voor een waarde te zamen van ± 11 miljoen gulden, de oogst 1911 die hier in 1912 aan de markt kwam was ruim een miljoen pakken groot en bracht niet minder op dan honderd miljoen acht honderd veertig duizend gulden. Dit is het hoogste cijfer dat tot dusverre is bereikt, al kwam 1906 met bijna 91.000.000 gulden dit al aardig nabij. De opbrengst der oogst 1900 bedroeg $\pm f 53.000.000$, die van 1890 slechts (men vergeve dit ironisch bijwoord) $f 36.000.000$.

Teneinde een andere kijk op de ontwikkeling van het koloniaal kapitaal te verkrijgen, hebben wij de netto winst becijferd in de laatste tien jaren gemaakt door een achttal verschillende voornamelijk cultuurondernemingen. Het zijn de „Cultuur-Maatschappij der Vorstenlanden”, welke o.a. suiker-, koffie-, indi-

VERBETERING.

In de rede van den heer Cramer moet op bl. 219,
2de kolom, de laatste alinea (Mijnheer de Voorzitter,
ook deze motie .....) vervallen.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Cramer.)

heid kan niet toelaten, dat het volk zich vergrijpt aan andermans eigendom, maar wat doet het grootkapitaal eigenlijk anders? En treedt de overheid hiertegen ook zoo op? In deze landen nog niet, maar gelukkig elders in Europa wel.

Is het niet volkomen te begrijpen, dat wanneer de soldaten, de werktuigen van de overheid, zoo optreden als hier door een enkel staaltje is medegedeeld, dat er een algemeen verzet onder deze bevolking oplaait, dat straks door haar gegrepen wordt naar onwettige, verderfelijke strijdmiddelen — waaronder de staking niet hoort, dit is, ook volgens Dr. Kuyper een wettig strijdmiddel —, dat daar door de bevolking sabotage wordt gepleegd. Ik keur sabotage af, maar ook van het groot-kapitaal en daarvan wordt hier niets gezegd.

Tot de leiders van de groote volksgroepen zeg ik dit: Organiseert U tot den strijd tegen het groot-kapitaal, organiseert alle groepen van de bevolking, ook politie en soldaten. Maakt slechts gebruik van wettige strijdmiddelen, gaat niet over tot sabotage, dan staat ge zooveel sterker.

Wij zullen nog meer onze krachten inspannen om U in dien strijd met alle macht te steunen, laten wij gezamenlijk optrekken tegen onzen gemeenschappelijken vijand, het groot-kapitaal. In Indië vormen wij socialisten nog maar een kleine groep, maar wij zijn een onderdeel van een wereldmacht, een macht waarvoor het kapitaal doodsbenauid is, een macht die aan de winnende hand is. Daarom versagt niet. Achter ons staan honderden miljoenen arbeiders en van deze plaats doe ik een beroep in de eerste plaats op de Hollandsche socialisten en in de tweede plaats op de Bernsche Conferentie, waar de socialisten van tal van landen zijn vereenigd, om ons te steunen in den ook in deze landen te voeren strijd tegen het kapitalisme. Wij zullen macht tegenover macht stellen.

Mijnheer de Voorzitter, ik had deze laatste beschouwingen thans achterwege gelaten, indien de Directeur van Landbouw niet zelf de politiek in het geding had gebracht. Maar tegenover zijn verheerlijking van het groot-kapitaal wenschte ik de stem van het socialisme, van deze leuze: „Proletariërs aller landen vereenigt U” te laten hooren.

Mijnheer de Voorzitter, thans nog een korte toelichting bij de door mij en eenige andere leden ingediende motie van afkeuring tegen den Directeur van Landbouw.

Waar de Regeering bij monde van den heer Talma den 31sten October jl. verklaarde, dat door den Volksraad onvoorwaardelijk aangenomen moet worden, dat hetgeen een Regeeringsgemachtigde zegt in volkomen overeenstemming met het door de Regeering ingenomen standpunt is, voorzoover tenminste een gemachtigde zijn boekje niet te buiten gaat, kan ik tot mijn innig leedwezen, nu een Regeeringsgemachtigde optrad, die slechts leen en beleediging voor de Inlandsche beweging over

(Cramer e. a.)

had, niet anders aannemen, dan dat de Regeering de laatste maanden een belangrijke wijziging in haar koers bracht en thans in reactionnaire richting den steven gewend heeft.

Is dit zoo, dan zullen wij beslist en stellig tegenover de Regeering komen te staan.

Slechts een volledige desavouering van het beleid van den man, die thans de leiding van het Departement van Landbouw heeft, zou het in zoo sterke mate geschokte vertrouwen in de goede bedoelingen der Regeering kunnen herstellen.

Aan de motie van afkeuring tegen de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ligt de bedoeling ten grondslag, tot uiting te brengen, dat samenwerking van de radicale elementen in den Volksraad en van de Inlandsche partijen daarbuiten met de Regeering uiterst moeilijk zoo niet onmogelijk is, zoolang de Regeering vertrouwen stelt in iemand, die in zoo sterke mate toonde de belangen van het Europeesche kapitaal hooger te stellen dan die van het volk en die voor de uitingen van ontwaakt zelfbewustzijn van datzelfde volk, slechts geringschatting wilde toonen.

Mijnheer de Voorzitter, ook deze motie kan ons nog niet bekoren. Waarom kan deze motie ons nog niet bekoren? Omdat wij zoozeer doordrongen zijn van de noodzakelijkheid om ter bestrijding van den voedselnood en voedselschaarschte alle krachten in Indië te doen samenwerken en wij, ondanks de peroratie van den Directeur van Landbouw, die samenwerking niet willen afwijzen, doch bereid zijn zoo ver mogelijk de Regeering tegemoet te komen. Van den anderen kant moet de Regeering ons dit ook mogelijk maken. Wanneer de Regeering werkelijk zich op het standpunt stelt, dat in het slot van de tweede nota wordt ingenomen, van aan de eene zijde het kapitaal gunstig te belichten en zoo zachtzinnig mogelijk op te treden tegenover het kapitaal en aan den anderen kant zoo streng mogelijk probeert op te treden tegen de uiterste partijen, dan doet het ons zeer leed, gedwongen te zijn, de motie van de concentratie te steunen. Het zal ons des te meer leed doen, omdat wij al na de eerste nota een andere motie ontworpen hadden, doch door de tweede nota zijn wij afgeschrikt om die in te dienen. Ik hoop echter, dat bij de derde nota de Regeering het ons mogelijk zal maken met die motie aan te komen.

De heer Schumann: Mijnheer de Voorzitter! Het indienen van de twee moties door de radicale concentratie dwingt mij en degenen die dicht bij mij staan om ons standpunt te motiveeren.

Ik zal kortelings moeten terug gaan naar de gevoerde debatten, zoo kort mogelijk en met vermindering van alle droge cijfers.

De laatste week heeft deze zaal weerklonken van miljoenen op miljoenen.

8ste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann.)

Elke spreker is met andere cijfers komen aandragen, wat trouwens hem nimmer hinderde in zijn betoog, aangezien elke spreker overtuigd was van de juistheid van zijn cijfers en alle mogelijke andere cijfers als volkomen subjectief op zijde zette.

Al die cijfers hebben, een vorige spreker heeft het reeds gezegd, den voorraad rijst met geen korrel doen toenemen. Ook ik zal dat niet doen en daarom gevoel ik vrijheid de cijfers te laten waar zij hooren temeer omdat zelfs van regeeringszijde te kennen is gegeven dat alle cijfers zeer voorzichtig moeten worden gehanteerd.

De bedoeling die bij de drie leden, die deze zitting aangevraagd hadden, voorzat was in e eerste plaats, om inlichtingen te krijgen over de maatregelen die de Regeering genomen heeft om de voedselschaarste, volgens den een, en den dreigenden voedselnood, volgens den ander, tegen te gaan.

Maar onze bedoeling was niet alleen om inlichtingen te krijgen, wij hadden ook nog een andere bedoeling. Het leek ons dat het de Regeering in deze critieke omstandigheden aangenaam zou zijn als zij een deel van de buitengewoon groote verantwoordelijkheid zou kunnen afwentelen op een lichaam dat als een adviseerend lichaam bekend staat, maar dat zijn functie binnen de grenzen van de wettelijke bepalingen zooveel mogelijk wil uitbreiden.

Dat heelemaal aan ons verlangen is voldaan kan moeilijk gezegd worden.

Er is een zekere teruggang te bespeuren tusschen de eerste nota en de tweede nota der Regeering.

In tegenstelling met hetgeen wij bij vorige zittingen gezien hebben, dat nl. de Regeering bij het eerste stuk eenigszins geretireerd was en bij het tweede stuk meer naar voren kwam, hebben wij hier het merkwaardige feit gezien dat het eerste stuk op een ruimer standpunt staat dan het tweede, en dat het tweede o.i. zoo achteruit is gegaan bij het eerste, dat het ons met eenige bekommernis heeft vervuld.

Ik zal dit natuurlijk dadelijk aantonen. Wat de Regeering geeft en wat de Regeering niet geeft in haar beide nota's was iets, wat volkomen strookt met onze verwachtingen.

Zoover staan wij niet buiten de regeeringsmachine, dat wij ook niet wisten dat de Regeering niet over alle gegevens beschikte die noodig zouden zijn om het moeilijke vraagstuk naar wensch op te lossen.

Ook wij wisten wel dat zij niet beschikte over een behoorlijke voedselstatistiek. Trouwens de landbouwstatistieken en over het algemeen de statistieken in Nederlandsch-Indië degenen niet.

Evenmin zullen wij de Regeering een verwijt maken, dat zij het vraagstuk niet tot aller bevrediging kan oplossen nu zij voor moeilijkheden staat die absoluut nieuw zijn voor de Regeering, en geheel onbekend in dien heerlijken tijd toen er nog geen oorlog was. Door het feit

dat de scheepsverbindingen verbroken werden en de invoer van buiten werd belet, zijn de omstandigheden geheel gewijzigd.

Nu kan men wel zeggen dat de Regeering had moeten voorzien, meer gronden had moeten reserveeren en niet zoo mild had moeten zijn met het uitgeven van gronden in erfpacht en voor fabrieken, maar het zou toch zeer onredelijk zijn deze Regeering daarvan een verwijt te maken.

Wel kan men natuurlijk de Regeering in de toekomst een verwijt maken wanneer zij bij de verdere uitgifte deze moeilijkheden niet voortdurend onder de oogen blijft houden.

Maar, la plus belle fille de France ne peut plus donner qu'elle n'aît, het mooiste meisje kan niet meer geven dan zij heeft. Men mag van de Regeering niet eischen, dat Zij gegevens en oplossingen uit den grond stampt. De vraag is alleen maar, heeft zij alles gedaan wat Zij kon met de middelen die Haar ter beschikking stonden?

Mijn oordeel is dat te dien opzichte der Regeering geen verwijt mag worden gemaakt en dat er in het algemeen geen reden is om haar houding te laken voorzover de Regeering in haar houding vrij was en daar kom ik op een van de punten welke ons bekommernis geeft.

Eenigen tijd geleden werd in de bladen een telegram opgenomen, dat de Minister van Koloniën zich gemengd had in de voedselvoorziening van Indië en een telegram had afgezonden om de plannen tot inkrimping van het suikerareaal te laten varen.

Ik weet niet, of dit juist is en ik betwijfel zeer of, wanneer ik aan de Regeering deze vraag stel, Zij daarop bevestigend of ontkennend een redelijk antwoord zal geven. Daarom kan ik ook alleen onderstellenderwijze te werk gaan.

Maar ik wil verklaren, dat wanneer het waar is dat de Minister van Koloniën van zijn ongetwijfeld wettelijke macht gebruik heeft gemaakt om den Gouverneur-Generaal, die toch de man is die ter plaatse is en op de hoogte mag worden verondersteld van den voedselnood van Indië, op verzoek van een in Nederland gevestigd lichaam, een bepaalde gedragslijn voor te schrijven, dit zeker een afkeurenswaard ingrijpen is in de Indische Regeering en slechts koren op den molen van degenen, die de onafhankelijkheid van Indië van Nederland zoover mogelijk willen doorvoeren.

Ik hoop dat de Regeering dit zal kunnen tegenspreken maar ik verwacht noch een bevestiging noch een ontkenning.

Een tweede punt. Het komt mij voor dat niet steeds die ijver, die samenwerking aanwezig zijn geweest, welke de ernst der tijden medebrengt.

Zoo is mij juist dezer dagen een bezoek gebracht door iemand (door de avondzittingen heb ik die mededeelingen niet kunnen controleeren, dus wanneer de gegevens nie

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann.)

juist mochten zijn wijs ik alle verantwoordelijkheid daarvoor af), die mij vertelde dat een erfpachter in Banjoemas aan de Regeering het voorstel had gedaan, om een erfpachtsperceel, 1150 bouws groot en in zijn geheel zeer geschikt voor den natten rijstbouw en waarvan 450 bouws in sawahs, aan de Regeering over te doen.

Het voorstel werd met gunstig advies van den Resident en van den betrokken Assistent-Resident doorgezonden en bevindt zich sinds October, volgens mijn berichtgever, op het Departement van Binnenlandsch Bestuur.

Ik weet niet of het juist is, maar mocht dit zoo zijn, ik heb geen reden aan de betrouwbaarheid van mijn berichtgever te twijfelen, dan wil ik er op wijzen, dat het getuigt van verregaande zorgeloosheid en vooral in dezen tijd nu elke bouw rijst medefelt. Maar bovendien kan ik hieraan toevoegen, dat er in dien tusschentijd een ander is geweest, die meer actief was en die aanbod, het erfpachtsperceel overtenemen, met de bedoeling echter, dat heelemaal te beplanten met uitvoerproducten.

Wanneer dit niet mocht zijn, — ik heb het al gezegd, dat ik het feit niet kan controleeren — maar wanneer het wel zoo mocht zijn, dan is het een zeer afkeuringswaardige traagheid, ten gevolge waarvan aan de bevolking 1150 bouw sawah's zouden worden onttrokken. Wat de distributie betreft, heb ik tot mijn genoegen gezien, dat de Directeur van Landbouw voor totale decentralisatie is. Maar niet altijd is decentralisatie goed, dat hangt af van hen, die met de leiding belast zijn. En nu het voorkomt, dat, het blijkt wel uit de couranten, en ook mijn eigen ervaring zegt het mij, dat de distributie tekort schiet, en er naast de gezonde decentralisatie toezicht hoog noodig is — de heer 's Jacob heeft gewezen op gewestelijke inspecties, de doelmatigheid ervan kan ik niet beoordeelen — dan lijkt het mij in allen gevallen toch zeer wenschelijk, dat over geheel Java den Hoofden van Gewestelijk Bestuur, nu en dan wel eens een prikkel wordt gegeven om de distributie wat vlotter te doen plaats hebben. Wat baat het, wanneer in den Volksraad de verzekering wordt gegeven, dat er geen sprake is van noemenswaardige voedselschaarschte in de naaste toekomst, wanneer ik van mijn bedienden moet hooren, dat zij reeds in geen twee dagen rijst hebben gegeten? En wat baat de mededeeling in de kranten, dat er rijst te krijgen is, wanneer de menschen komen en het blijkt, dat de rijst op is, of er nooit geweest is?

De aanvankelijke voldoening, die mij bezielde heeft, bij het lezen van de eerste nota, heeft helaas bij het lezen der tweede nota plaats gemaakt voor bekommernis. In de eerste nota trouwens waren reeds sporen aan te wijzen van een terugtred op de positieve regeeringsverklaringen in de eerste en de tweede zitting. Ik bedoel wat er staat op blz. 15 van de eerste nota, waar de Directeur van Landbouw mededeelt, wat er zal gebeuren, als de onderhandelingen met de vreemde mogendheden omtrent de inruiling van rijst tegen suiker niet gelukken. Men zou zoo zeggen,

dat een actieve regeering wel precies wist wat zij doen moest, dat zij zou kunnen zeggen, als er geen rijst te krijgen is van het buitenland, dan doe ik dit, of dat. Neen zegt de Regeering, wanneer er geen rijst uit het buitenland te krijgen is, dan zal er niet zijn een inkrimping van het suikereareaal, maar dan zal het vraagstuk opnieuw in beschouwing worden genomen. Wat er in dien tusschentijd met de menschen moet gebeuren, die geen rijst krijgen, staat er niet bij.

Dit was een positieve terugtred, bij wat verzekerd was het vorige jaar, toen uitdrukkelijk te kennen gegeven was dat de Regeering niet zou opzien om het suikereareaal in te krimpen. En nu mag men aannemen, dat een regeering, die met doorzicht te werk gaat de voor- en nadeelen van een dergelijken maatregel heeft nagegaan voordat zij zich daaromtrent in welken zin ook, uitlaat. Ik moet hier even bijzeggen, dat ik geen fanatiek areaal-inkrimper ben, maar mijn standpunt is, dat er moet worden ingekrompen, als niet op een andere wijze in de behoeften der bevolking kan worden voorzien. Echter moet in elk geval eene regeering, die voor haar taak berekend is, haar plannen reeds lang te voren klaar hebben. De Regeering moet toch nadat bericht gekomen is, dat er geen rijst te krijgen is weten, wat Zij doen moet en niet dan pas gaan overwegen wat Haar te doen staat, want dan is het te laat.

De kleine vingerwijzing, die men kreeg in de eerste nota, is sinds dien geworden ik zou haast zeggen, tot een bedreiging, maar ik houd niet van dat woord, maar als er bedreigd is, is het een bedreiging voor een rustige samenwerking in Indië. Er is van verschillende kanten op gewezen, dat de samenwerking zoek was, en dat in de tweede nota dat element der bevolking, dat zoo moeilijk tot samenwerking te bewegen was, juist door de Regeering van zich afgestooten is. Dat lijkt mij als leek niet bepaald de beste taktiek. Het kan zijn, dat er hogere beweegredenen bij deze zaak gemoeid zijn die een dergelijke tactiek wenschelijk maken, maar met mijn verstand van gewoon Volksraadslid, zou ik zeggen, dat als men groepen heeft met wie samenwerking wenschelijk is, men dan zeker niet tot samenwerken kan komen, wanneer men die groepen van zich afstoot. Dat afstooten heeft in dat stuk op velerlei wijze plaats gehad, en ik zou zeggen, dat het in de eerste plaats lag aan den toon, waarop de Directeur van Landbouw gesproken heeft. Mijn buurman, de Regent van Serang, heeft zich de vrijheid veroorloofd in alle onschuld eenige vragen te stellen, omdat hij de inlichtingen in de eerste nota, lang niet voldoende achtte, met de werkelijk goede bedoeling, om de Regeering in de gelegenheid te stellen, de eerste nota aan te vullen. De toon, waarop de Regent van Serang werd beantwoord, klonk in onze ongehoefde ooren, ik zal maar zeggen, onhensch. Maar ik twijfel er niet aan, of in andere kringen, waar een andere toon gebruikelijk is, zal het wel niet zoo erg geweest zijn. Die toon zwol op, toen het ging tegen de radicale concentratie.

Sste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann e. a.)

Die heeren zijn eenigszins à faire genomen. Niet dat ik dat zoo erg vind, dat men eens à faire genomen wordt; ik ben ook wel eens à faire genomen, en men moet tegen een stootje kunnen, maar het stak in 't ooglopend af tegen de smeltende wijze, waarop de heer Bergmeijer werd toegesproken.

De heer Bergmeijer: Ik ben immers een vrouw, volgens den heer Teeuwen.

De heer Schumann: De heer Bergmeijer interrumpeert, dat hij een vrouw is, en ik kan heel goed begrijpen, dat de Directeur van Landbouw bekoord is door zijn Christelijk-Ethische krullen.

De heer Bergmeijer: Bent U soms jaloersch, Mijnheer Schumann?

De heer Schumann: Volstrekt niet. Dit zou misschien vroeger wel het geval zijn geweest, want ik kan mij heel goed voorstellen, gezien Uw krullen van nu, hoe U er wel moet hebben uitgezien, in Uw jongere jaren. Maar de wijze van beantwoording, stak in elk geval toch wel af, bij die van hen, die geen krullen hebben of ze nooit gehad hebben.

Op den toon echter komt het niet zoo erg aan, wel op de woorden.

Ik denk in het bijzonder aan het slot van de redevoering — ik heb eenige hoop, dat het niet zoo bedoeld is — aan de beroemde peroratie, waarin, ik wil niet zeggen het grootkapitaal verheerlijkt wordt, maar toch op eenzijdige wijze de rol van het kapitaal in het maatschappelijk leven wordt weergegeven.

Mijnheer de Voorzitter, ik herinner mij een verhaal, dat misschien bij allen bekend is, van een predikant, die de goe-gemeente voorzag van mooie preeken, door in ruime mate te stelen. Hij deed dat handig door de preeken samen te stelen uit verschillende preekenbundels, hij nam stukken uit Van Oosterzee, indertijd een bekend kanselredenaar, — niet waar, Mijnheer Bergmeijer? — stukken uit Doedes, uit Ter Haar, enfin uit alles wat. Maar ongelukkig wilde het, dat op een goeden dag er eens een toehoorder kwam, die ook thuis was in die preekenbundels. En toen die predikant nu aan een roerende passage kwam, zei de toehoorder: Dat heeft hij van Van Oosterzee. De dominee keek nijdig op en ging weer verder. Toen zeide de toehoorder: dat heeft hij van Ter Haar. Toen er den derden keer weer iets kwam, zei diezelfde man: En dat heeft hij van Doedes. De dominee verloor daarop zijne Christelijke gelijkmoedigheid, werd nijdig en zeide: Mijnheer, als U mijn preeken niet bevallen, dan kunt U wel naar huis gaan!

En dat heeft hij van zich zelf, zeide die toehoorder toen. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, toen ik de tweede nota van den Directeur van Landbouw gehoord had,

(Schumann.)

dacht ik zoo bij mij zelf aan dat verhaal en zei, kijk dat heeft hij van De Kruijff en dat van Van de Elst of hoe die heeren ook mogen heeten. Maar toen het slot kwam dacht ik, dat heeft hij van zich zelf!

Voordat ik hiermede verder ga, Mijnheer de Voorzitter, wensch ik eerst nauwkeurig aan te geven wat mijn standpunt is omtrent het zondig kapitalisme. Kapitalisten zijn zondaren in zooverre dat wij allen zondaren zijn, niet waar, Mijnheer Bergmeijer? Maar wanneer ik spreek van het zondig kapitalisme, bedoel ik iets anders dan de heer Cramer en andere heeren van de S. D. A. P. Ik beschouw het kapitalisme niet in zichzelf als zondig, maar alleen de wijze waarop het gehanteerd wordt, kan zondig zijn. Zoolang wij de drie factoren als kapitaal, grond en arbeid noodig hebben voor de productie, is er niet de minste reden om een van de drie factoren achterof vooruit te stellen bij de andere. Wanneer ik spreek van het zondig kapitalisme bedoel ik er niet mede elk kapitalisme; dat zou economisch uit den boeze zijn. Zondig is alleen de wijze waarop de kapitalisten van hun macht gebruik maken en nu wordt van het zondig kapitalisme eenigszins ironisch gesproken door den Directeur van Landbouw, die er op gewezen heeft, welke weldaden Indië al zoo te danken heeft aan het kapitalisme. De heer Cramer heeft zoojuist met cijfers aangetoond welke die weldaden zijn; ik zal er dus niet op terug komen. Maar toen ik den Directeur van Landbouw dien weg hoorde opgaan, werd ik bevreesd voor een goede samenwerking, want dit is de weg, die leidt naar een wespennest. Immers bij iemand die op de hoogte is van de financiële historie van dit land en van al die millioenen van het kapitalisme hoort, die Indië vooruit hebben gebracht, komt onwillekeurig de herinnering aan de „eerschuld" boven, welke ontstaan is ten gevolge van de Hollandsche kapitalistische opvattingen en hij denkt bij zichzelf: als de 8 of 9 honderd millioen uit Indië's schatkist niet naar Holland gegaan waren en niet gediend hadden om daar spoorwegen aan te leggen, maar voor Indië waren gebruikt, zou hier dan thans een niet veel kapitaalkrachtiger bevolking geweest zijn en zouden wij thans niet veel minder afhankelijk zijn van het buitenlandsche kapitaal, dan nu helaas het geval is?

Maar bovendien heeft de Directeur van Landbouw nog een gevaarlijke vraag gesteld. Op de laatste bladzijde zegt de Directeur van Landbouw nl.:

„Zij die Indië en het volk van Indië lief hebben, mogen dat alles wel eens ernstig overdenken, voordat zij een blinden strijd tegen dat kapitaal aanbinden, waaraan Indië zooveel te danken heeft en waarvan het bij goede leiding nog zooveel mag verwachten". Het is nooit verstandig een blinden strijd aan te binden; dan is men altijd in het nadeel, zelfs wanneer het gaat tegen een minder gedachten vijand als het georganiseerde kapitaal werkelijk is. Maar lokt deze waarschuwing van den Directeur van Landbouw, die er op wijst dat Indië zoo-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann.)

veel aan het kapitaal te danken heeft, dat zich direct de vraag uit: wat heeft het kapitaal dan niet aan Indië te danken? Dat is een vraag die hier wel aangeroerd mag worden, welke naar ik meen de heer Cramer zoeven vergeten heeft te belichten. Wanneer wij de toestanden nagaan, waaronder het kapitaal hier werkt kan men gerust zeggen dat Indië een paradijs is voor het kapitaal. De belastingen zijn voor het kapitaal zeer laag. De lasten die het kapitaal te dragen heeft in alle beschaafde landen, als gevolg van eene goede sociale wetgeving ontbreken hier geheel.

Hier in Indië ontbreekt, wanneer men de koelie-ordonnanties uitzondert, een sociale wetgeving absoluut. En niettegenstaande ruime winsten door de ondernemingen gemaakt worden en er best wat voor de arbeiders kon worden afgezonderd, zonder dat de dividenden en tantièmes er aanzienlijk door behoeven te verminderen, is er geen sprake van, dat de ondernemingen van haar kant vrijwillig voorzien in de sociale behoeften van het personeel. Hier zijn, ik spreek natuurlijk in het algemeen en laat de loffelijke maar schaarsche uitzonderingen daar, geen onderdomsverzekeringen, geen pensioen- en geen ongevalfondsen. Wanneer een Inlander een ongeluk overkomt, krijgt hij een fooi van de fabriek en het is afgeloopen. Wanneer een Europeaan een ongeluk overkomt gebeurt hetzelfde. Ik heb pas onder oogen gehad, eerst een vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja, daarna in hooger beroep een van het Hooggerechtshof te Batavia. Een Europeesch machinist van een vezelfabriek van de H. V. A. kreeg bij de uitoefening zijner werkzaamheden een ongeluk, waardoor blijkens verklaring van een deskundige zijn arbeidskracht met 40% was achteruitgegaan. Deze heer werd na zijn herstel, een schijnbaar herstel, door de H. V. A. weer in dienst genomen, eerst op het kantoor met de bedoeling naar zijn oude functie terug te gaan, doch toen het niet ging, werd hij ontslagen. De fabriek werd door den ontslagen employe aangesproken voor den rechter; er was geen sprake van dat de fabriek uit eigen beweging een zekere schadeloosstelling aanbood; zij ontkende zelfs haar aansprakelijkheid, maar gelukkig waren er nog rechters. Wanneer dat een Europeaan gebeurt, die door zijne meerdere beschaving zich eenigszins kan verdedigen, althans weet, waar hij recht kan zoeken, vrage men niet wat gebeurt indien een Inlander iets dergelijks overkomt.

Dat is de reden waarom in de oogen van velen het kapitaal zondig is; het is omdat de fabrieken die ruime winsten maken niets doen voor het personeel dat bij haar werkt, omdat de maatregelen, waartoe hem de zeer geringe arbeidswetgeving dwingt, zoo lang mogelijk achterwege worden gelaten, omdat men zich verzet tegen alles wat de winsten zou kunnen verminderen. Het is strijk en zet wanneer in Indië maatregelen worden voorgesteld, die ook maar het minst de financiële belangen dezer

maatschappijen benadeelen, dat het eerste en het laatste woord is: „schadeloosstelling”.

Overall ter wereld worden tal van sociale maatregelen getroffen waarbij niemand denkt om schadeloosstelling te vragen of uit te keeren. Waar zou het heen moeten met de oplossing der sociale nooden als alles vergoed moest worden? Wanneer een beperkte arbeidsdag wordt ingevoerd, een vrije Zondag, een ongeval- of ziekteverzekering, denken de Europeesche fabrieken er niet aan bij de Staten-Generaal aan te kloppen om schadeloosstelling, tenminste zij durven er niet openlijk om iets te komen, al leeft het verlangen daartoe in hun binnenste misschien. Wanneer hier maar even wordt gewezen in de richting eener maatschappij, dan vraagt zij, nog voor zij goed weet waar het om gaat, al een schadeloosstelling.

De vorige week hadden wij hier een debat over de invoering van een vrijen dag in de Vorstenlanden. Het eerste woord en het refrain in het rekest der werkgevers was „schadeloosstelling”. Op den keper beschouwd is bij het verzet tegen de inkrimping van het suikerareaal — althans bij het suikersyndicaat — weer schering en inslag de schadeloosstelling.

Wanneer de Directeur van Landbouw op dezen kant van het kapitalisme gewezen had en niet alleen op den buitengewoon gunstigen, zou hij niet den indruk gemaakt hebben, dien zijn rede den vorigen keer op ons gemaakt heeft.

En wanneer op een andere plaats (H 140) gezegd wordt, dat zij, die tegen het zondige kapitalisme te velde trekken, blijkbaar van die functie geen flauwe notie hebben, dan worden blijkens het verband ook leden van den Volksraad bedoeld.

Wanneer die heeren dien wenk ter harte nemen en het is zeer nuttig om als Volksraadslid zich in de economie te ontwikkelen, wil ik hen echter, wegens de eenzijdige wijze waarop in de tweede nota de rol van het kapitaal wordt uiteengezet, in allen gevalle afraden, privaattlessen te gaan nemen bij den heer Sibinga Mulder!

Ik kom nu op een punt van algemeene beteekenis, waarmee ik van de voedselvoorziening afstap om op het algemeen beleid over te gaan. Wij zitten op het oogenblik eenigszins in een dilemma. Er zijn er die zeggen — en het zou volmaakt constitutioneel zijn — wat de Directeur van Landbouw gezegd heeft, heeft de Gouverneur-Generaal gezegd. Er zijn er ook die zeggen, zoo nauw moeten wij het niet nemen. Den Directeur van Landbouw is speciaal ten aanzien van de peroratie de vrije hand gelaten.

Mijnheer de Voorzitter, men zal het moeten toegeven, dat dit een lastig dilemma wordt. Nemen wij het eerste punt aan, n.l. dat de heer Sibinga Mulder gesproken heeft, woord voor woord met autorisatie en met voorkennis van den Gouverneur-Generaal, dan moeten wij tot de conclusie komen, dat een wending te bespeuren is in den

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann.)

regeeringskoers en helaas een zeer noodlottige. Dan moeten wij aannemen, dat de geruchten, die zich in de laatste weken in Indië verspreid hebben, dat het behoud bezig is zich te organiseren en dat het door middel van brochures en redevoeringen propaganda wil maken voor de richting die op sterven ligt, waar zijn.

Met leedwezen zou ik dan moeten constateeren, dat de Gouverneur-Generaal is afgestapt van het standpunt, dat door hem het vorige jaar zoo welsprekend uiteengezet is, bij de opening van den Volksraad en later herhaalde malen bij monde van den Regeeringsgemachtigde, Mr. Talma, is verdedigd.

Mocht daarentegen de heer Sibinga Mulder eenigszins op eigen gelegenheid hebben gehandeld, dan verandert de zaak, ik zou bijna zeggen, dan wordt ze natuurlijk.

Ik ben een van de leden geweest, die het vorige jaar eenigszins bezwaar hebben gemaakt tegen de benoeming van den heer Sibinga Mulder als Directeur van Landbouw. Ik geef toe, het was misschien eenigszins voorbarig, want die bezwaren steunden alleen op zijn vorig leven en op zijn uitlatingen in de Tweede Kamer.

Maar op lateren leeftijd, wanneer men $\pm$ 50 jaar is verandert men zoo gauw niet meer van opinie en heeft nu eenmaal de carrière in een bepaalde richting haar stempel op het leven en denken van den mensch gedrukt. Bovendien was ons uit de redevoeringen van den geachten afgevaardigde van Emmen in de Tweede Kamer gebleken, dat de toenmalige opinies niet noemenswaard verschillen van de opinies, die men in den regel vindt in de kringen, waar de heer Sibinga Mulder het grootste gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht. De Regeering heeft aanvankelijk over deze benoeming niet in debat willen treden maar heeft later in deze vergadering verklaard, dat de nieuwe Directeur van Landbouw in de voetstappen zou treden van den heer Lovink. Toen heb ik reeds gezegd, dat dat dan wel een kwestie tusschen den heer Lovink en den heer Sibinga Mulder zou worden en dat de heer Lovink mettertijd den heer Sibinga Mulder ter verantwoording moest roepen voor te veel afwijken van zijn beleid. Maar wanneer ik nu moet aannemen, dat de peroratie van den heer Sibinga Mulder op eigen gezag is gemaakt, dan moet ik constateeren, dat de heer Sibinga Mulder trouw is gebleven aan zijn verleden, maar tevens dat ons wantrouwen gewettigd is gebleken.

Wanneer het nu de bedoeling is geweest, dat de Regeering van koers zou veranderen, komt het mij voor, dat het kenbaar maken van deze verandering minder tot de taak behoort van den Directeur van Landbouw, dan wel tot die van den Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken, te meer omdat de lofzang op het kapitaal met sabelgekletter tegen toekomstige stakingen is gepaard gegaan en de tegenwoordige regeeringsgemachtigde in zijn vroegere loopbaan met sabelgekletter veel te maken heeft gehad en hiermee dus meer vertrouwd

is dan de heer Sibinga Mulder. Dus wil ik mijn vragen overbrengen naar den heer Muurling, dien ik het genoegen heb hier aanwezig te zien, en maak ik van deze gelegenheid gebruik om informaties in te winnen, of werkelijk de Regeering de tweede nota, speciaal het slot, volkomen dekt. Ik behoef er nu geen antwoord op te hebben, ik wil alleen maar zeggen, dat het antwoord op deze vraag bepalen zal, de houding, die door ons zal worden aangenomen tegenover de ingediende moties. Ik wil daarom nog even op die moties terugkomen. De motie, waarin aangedrongen wordt om voor alles over te gaan tot inkrimping van het areaal van suikerriet, kan ons niet bekoren. Ik heb al gezegd, dat onze positie daartegenover deze is, dat wij alleen wenschen over te gaan tot inkrimping van het suikerareaal, als alle andere middelen falen. Dat is niet, omdat wij zoo'n voorliefde koesteren voor het suikerkapitaal, maar alleen, omdat wij niet blind zijn voor de groote economische bezwaren, die aan de inkrimping verbonden zijn. Maar komt het oogenblik, dat er over die bezwaren zal moeten worden heen gestapt, dan maakt het ons ook geen verschil of de voedselnood met 1% of met 5% of met $\frac{1}{2}$ % zal worden verminderd; zoolang er voedselgebrek is, is de Regeering zedelijk verplicht te zorgen, dat er zooveel mogelijk voedsel kan zijn. En al zou dan ook het tekort niet heelemaal gedekt kunnen worden, de Regeering is naar onze meening verplicht om al die maatregelen te nemen, die kunnen leiden tot leniging en inkrimping van den nood.

Wij kunnen ons derhalve niet vereenigen met deze motie, omdat daarbij de inkrimping van het suikerareaal op den voorgrond staat, terwijl wij wegens de gewichtige economische en financiële bezwaren welke die inkrimping met zich brengt, wij die wel willen hebben, maar eerst in de laatste plaats.

Wat de andere motie betreft, deze motie heeft ons in zeker opzicht teleurgesteld, omdat er een anti-climax in zit. Wij zien, dat er verschillende overwegingen in zijn, in eenigszins forschen toon vervat, een toon, die overeenkomt met dien van de peroratie. Luistert maar. Men spreekt van:

overwegende, dat daaruit slechts sprak hoon en geringschatting voor degenen, die de belangen van het Europeesche kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan die van de Inlandsche bevolking,

overwegende, dat uit die rede in werkelijkheid niet de minste geneigdheid bleek om tot een zoo goed mogelijke samenwerking met de vooruitstrevende partijen en haar leiders te geraken,

overwegende, dat onder die omstandigheden van zoodanige samenwerking geen sprake zal kunnen zijn,

overwegende, dat de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ten deze in lijnrechten strijd is, met de in de zitting van den 18den Novem-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann e. a.)

ber j.l. door den Regeeringsgemachtigde Mr. Talma afgelegde verklaring, namens de Regeering.

Na die climax, Mijnheer de Voorzitter, had ik gedacht, nu zal het komen! Als b.v. noodigt den Directeur van Landbouw uit tot arikiri plegen of zoo iets! Maar dan komt er een vrij tamme afkeuring over het optreden van den Directeur van Landbouw, en daarna gaat men rustig over tot de orde van den dag!

Mijnheer de Voorzitter, ook deze motie kan ons nog niet bekoren. Waarom kan deze motie ons nog niet bekoren? Omdat wij, zoozeer doordrongen zijn van de noodzakelijkheid om ter bestrijding van den voedselnood en voedselschaarschte alle krachten in Indië te doen samenwerken en wij, ondanks de peroratie van den Directeur van Landbouw, die samenwerking niet willen afwijzen, doch bereid zijn zoo ver mogelijk de Regeering tegemoet te komen. Aan den anderen kant moet de Regeering ons dit ook mogelijk maken. Wanneer de Regeering werkelijk zich op het standpunt stelt, dat in het slot van de tweede nota wordt ingenomen van aan de eene zijde het kapitaal gunstig te belichten en zoo zachtzinnig mogelijk op te treden tegenover het kapitaal en aan den anderen kant zoo streng mogelijk probeert op te treden tegen de uiterste partijen, dan doet het ons zeer leed, gedwongen te zijn, de motie van de concentratie te steunen. Het zal ons des te meer leed doen, omdat wij al na de eerste nota een andere motie ontworpen hadden, maar door de tweede nota zijn wij afgeschrikt om die in te dienen. Ik hoop echter, dat bij de derde nota de Regeering het ons mogelijk zal maken met die motie aan te komen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mijnheer de Voorzitter! Het standpunt, dat ik in deze gelegenheid zal voorstaan, zal nit den aard der zaak een standpunt van verzoening zijn. Dit vloeit voort uit mijne theosofische levensbeschouwing, welke Broederschap en Rechtvaardigheid tot grondslagen heeft, en die mij leidt tot onpartijdig en onbevooroordeeld kennismaken van het voor en tegen, maar ook tot medevoelen en medeleven met mijne medebroeders.

Deze drang naar billijkheid en rechtvaardigheid bij het afwegen der meeningen is geenszins tweeslachtigheid, noch een vage neutraliteit of onbeslistheid. Integendeel zal zij — op de eenig goede wijze — kunnen en moeten voeren tot een positief oordeel, het oordeel der bezonkenheid.

Toen ik, hardnekkig weerstand biedende aan alle pogingen tot obstructie en temporiseering, op de doorzetting van deze Februari-zitting bleef aandringen, en daarbij als eerste onderwerp van behandeling met mijne medeleden Mr. Schumann en Mr. Cramer de drie vraagpunten opstelde, die de Regeering tot Hare hier medegedeelde uiteenzettingen hebben geleid, toen zat bij mij geene andere gedachte voor dan de wenschelijkheid om het

(Labberton.)

doel, waarmede de Volksraad werd ingesteld, zoo goed mogelijk tot zijn recht te doen komen. Dat doel toch kan geen ander zijn, dan te trachten het belang van Land en Volk van Indië zoo goed mogelijk tot zijn recht te doen komen door de openbare bespreking van de publieke zaak, waarbij de strijdige en zoo vaak langs elkander gaande meeningen van de verschillende belangengroepen gelegenheid krijgen tot formuleering, toetsing aan de gegevens door den tegenstander ter overweging aangeboden, en wederzijdsche aanpassing zoo niet tot verzoening en overeenstemming kan worden gekomen.

Dat toch schijnt mij de groote waarde van het parlementaire stelsel van volksvertegenwoordiging, dat de vraagstukken, die het leven des volks beroeren niet blijven in de sfeer der eenzijdigheid, welke helaas! zoo vaak de behandeling der aangelegenheid in den eigen boezem der betrokken belangengroep kenmerkt, doch dat naar rechtvaardiging zoowel als rectificatie van het eigen inzicht wordt gezocht, die slechts van de kennismaking en overweging van de argumenten des weerpartijders het gevolg kan zijn.

Ik weet niet hoe het met mijne medeonderteekenaars gesteld was, doch bij het opstellen der vraagpunten ontbrak mij het licht tot het vormen van een oordeel in vele der met deze zoo allerbelangrijkste aangelegenheid samenhangende kwesties. Het licht door ons drieën, en ongetwijfeld door zoovele millioenen der bij deze aangelegenheid betrokkenen met ons gewenscht, is door de Regeering ontstoken. Wij zijn daarvoor dankbaar, schoon niet voldaan. Was het eerste antwoord, ondanks de lengte der overigens ten deele althans zeer belangrijke beschouwingen in de hoogste mate onvolledig, ook de antwoorden op de met het volste recht gestelde nadere vragen van ons geacht medelid, den heer Djajadiningrat, bevredigden ons niet geheel.

Voorzeker, wij hebben eenerzijds volle waardeering — en zullen daaraan gaarne in onze motie uiting geven — voor het feit dat de Regeering heeft ingegrepen tegen het euvel der prijs-opdrijving en schandelijke speculatie met een der eerste levensbehoeften der bevolking, ook vindt de Regeering ons geheel aan Hare zijde bij Haar te waardeeren initiatief om in te grijpen ten behoeve van de goede kanaliseering der voedselvoorraden, de aanvulling der tekorten en de eigen distributie. Doch op dezen weg dient véél verder dan tot nu toe te worden voortgegaan. De in het Regeeringsantwoord daartegen ingebrachte bezwaren, zooals 1°. het onbewezen gelaten beroep op de Filipijnen waar de distributie in eigen beheer eene mislukking heette te zijn, 2°. de door ons medelid den heer Abdoel Moeis zoo terecht gewraakte verwijzing naar Europa, waar men talloos vele zaken met onmiskenbaar succes tot onderwerp van staats-distributie heeft gemaakt, terwijl het hier slechts om één gemakkelijk te overzien en te controleren product gaat, 3°. de noodzaak der indienststelling van een groot aantal distributiebeambten, waartegen

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Labberton.)

te minder bezwaar bestaat, omdat de kosten daarvan de prijzen per slot heel wat minder zullen drukken dan de woekerwinsten welke thans verdwijnen in de zakken van gewetenlooze speculanten; al deze bezwaren zijn op den keper beschouwd al zeer weinig afdoende. Daarom dringen wij ten eerste op spoedige en krachtige uitbreiding der Regeeringsbemoeienis aan.

Reeds bij den komenden rijsttoogst zorge de Regeering voor aankoop en dan zooveel mogelijk bij de producenten zelf, en met uitsluiting en voorkoming zoo veel het mogelijk is, van prijsopdriving, kettinghandelaars enz.

Aan het centrale kantoor der voedselverzorging worde zoodanige uitbreiding gegeven, dat dit onmiddellijke controle heeft in de verschillende gewesten, zonder afhankelijk te zijn van de reeds met zooveel werk overladen hoofden van Gewestelijk Bestuur. Tot de indienststelling van Voedselinspecteurs als door ons geacht medelid Mr. 's Jacob bedoeld, worde zoo spoedig mogelijk overgegaan. Moet deze schrede door meerdere worden gevolgd om te zorgen dat het voedsel komt binnen het bereik van hen, die het behoeven, dan ga de Regeering onbeschoord voort op den reeds ingeslagen weg. Wie A zegt, moet ook B zeggen. Kunstmatig de voorraden groot houden, door niet te verstreken, terwijl geheele groepen ondervoed raken en omkomen van uitputting, gebrekkig weerstandsvermogen en spijsverteringsnevelen tengevolge van ongewone en slechtverteerbare spijs, als de uit de rede van den Directeur van Landbouw voor immer berucht blijvende „kruiden en knolgewassen” (gadoeng, gadjeh, bonggol pisang enz.). Reeds thans is dat proces in vollen gang, zooals ik uit eigen aanschouwing weet, omdat ik de menschen als ratten heb zien sterven aan de zoo onschuldige lijkende, maar door geringe uithoudingsvermogen zoo moordende influenza. Ik was in 't Kepandjensche in begin December toen daar soldaten waren gedetacheerd om de velden te ploegen en te bebouwen, waartoe de verzwakte en uitziende bevolking niet meer in staat was. In het Wlingische kon ik constateeren hoe rijstgebrek en ondervoeding met minderwaardige cassave, kruiden en knolgewassen het weerstandsvermogen hadden verlaagd. Ik heb in Djogjakarta gezien hoe moeilijk het was voor de armelijke bevolking om aan rijst te komen, ondanks de overigens prijzenswaardige maatregelen daar getroffen, die erger hebben voorkomen. En niet slechts daar, ook hier in Batavia is de toestand geenszins schitterend te noemen. De wijze van distributie laat veel te wenschen over, de menschen zijn uren kwijt met wachten op hun beurt om geholpen te worden met een enkele kati, die den volgenden dag verteerd is. In de onmiddellijke omgeving van Batavia hebben reeds voedsel-relletjes plaats gehad. De prijzen zijn ver boven het maximum. Voor eerste soort tafelryst, de eenige eetbare, betaalt men hier in Batavia ondanks alle maximum-prijzen reeds f 25.— per datjin. Voor f 12.50 bekomt men bedienden-rijst van zulk een

slechte kwaliteit, dat ze na vijf uren koken nog niet gaar is. Eerste soort is haast niet te bekomen. Hoe die distributie hier eigenlijk geregeld is weet ik niet, maar wel weet ik dat mijne eigen bedienden en die van vele kennissen dagelijks uren en uren kwijt zijn met het verkrijgen van wat voedsel. Mijn tuinjongen wachtte vergeefs bij een verkoopplaats, waar na eenige uren wachters, gedurende drie kwartier de verkoop in gang was, waarna de heele voorraad weer was uitgeput, en hij onverrichter zake moest terugkeeren met de boodschap, dat er des middags om vier uur weer met den verkoop kon worden begonnen. Een huisbediende was gelukkiger. Die wist het adres van een „resersi”, op de vraag wat dat was luidde het antwoord dat daaronder bekend stonden, wat in de Prijangan „polisi-roehsija” en te Batavia „sepion” heet. Wat het nut is van „geheime politie”, die in de kampoeng bij ieder als zoodanig bekend is, en welk verband deze „recherche” met onderhandsche aan-den-man-brenging van rijst te maken heeft, weet ik niet, ik vestig er slechts de aandacht op, dat er wat los is aan de distributie, zelfs te Batavia. En wat de ondervoeding betreft, brachten de bladen gisteren de mededeeling, dat aan het station te Weltevreden het lijk van een Inlander was aangetroffen, blijkbaar van uitputting omgekomen. Verhongerd, Mijnheer de Voorzitter, in het rijke, welvoorziene Batavia!

In de desa's, de verre desa's, waar geen belangstellende Europeanen zijn, die mee helpen waken tegen schaarschte en hongersnood, in de desa's, daar gaat men z w i j e n d d o o d v a n h o n g e r. Want die menschen klagen niet, ze eten al minder en minder, en vullen den buik met „kruiden en knolgewassen”, die geen menschenvoedsel zijn maar waar men het idee van verzadiging mee krijgt, zonder dat het mogelijk is om het regeneratieproces dat het lichaam op kracht houdt, er mede in gang te houden.

Buikziekten en koorts treden op, en de minste ziekte raapt honderden weg. Men kan dagelijks in de couranten lezen hoe in Djogjakarta Inlanders sterven aan den kant van den weg aan buikloop, die als „cholera” geldt, maar in vele gevallen ontstaan zal zijn door het eten van knolgewassen uit de bosschen, waar een verzwakte maag geen weg mee weet.

Wie hongersnooden heeft medegemaakt zooals ik ze gezien heb in Grobogan Demak in 1901, en zooals ik ze heb medegemaakt in Britsch-Indië, waar ze haast chronisch periodiek optredende zijn geworden, en waar de huilende jakhalzen, op een uur van Madras des avonds aan den kant van den grooten weg de lijken kwamen besnuffelen, wie dat heeft medegemaakt, die kan niet meer luchtigjes heenloopen over de mogelijkheid dat er een paar maanden van het jaar wellicht voor ettelijke miljoenen Javanen voedingsmiddelen zullen ontbreken. Voor een goede verdeling en verspreiding van den aanwezigen voorraad dient gewaakt te worden. De Rege-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Labberton.)

ring schrome niet op den ingeslagen weg met kracht voort te gaan. Voor te groote luxe met de rijstvoeding, als waarvan onze Soerabajasche oeconoom gesproken heeft, en waaraan hij naar het schijnt, meer nog dan aan het wegblijven van de gewone invoeren het voedsel tekort zou willen toeschrijven, bestaat bij deze hooge prijzen waarlijk geen vrees. „Njatoe isoek, hantö sarè” is voor een groot deel van Java reeds maanden lang het diëet.

Dit voor hetgeen de distributie betreft. En thans de voorziening in de behoefte. Er bestaat een absoluut tekort, van zes à zeven millioen pikol bras, dat, hoo dan ook, moet worden gedekt.

De Directeur van Landbouw hoopt met groote hope op aanvoer uit Britsch-Indië. Door al het gehoorde ben ik verre van overtuigd. Integendeel. Ik, en velen, zeer velen in den lande met mij, wij vreezen met groote vreeze.

De heele opzet van de door den Directeur van Landbouw bedoelde onderhandelingen, waarvan het rechte maar niet bekend wordt, is erg mysterieus. Wij zouden graag een beslist antwoord hebben op deze vragen: Door wie worden deze onderhandelingen gevoerd, door de Indische of door de Nederlandsche Regeering? Wordt het overleg direct tusschen de betrokken regeeringen gepleegd, of door een of ander intermediair, en, zoo ja, door welk?

Is de gedachte om eene bindende voorwaarde met betrekking tot het suikerareaal te verbinden aan de onderhandelingen over de rijstimport spontaan van de Geallieerde Regeeringen afkomstig, of onzerzijds gesuggereerd?

En vooral: wanneer kan de uitslag van de gevoerde onderhandelingen worden tegemoet gezien? Gaarne zouden wij op deze vragen een afdoend antwoord ontvangen, opdat onze ernstige ongerustheid over de rijsttekorten, die in het laatste kwartaal van dit jaar te vreezen zijn worde weggenomen.

Want, en dit is het groote punt, de tijd dringt. Alle belanghebbende groepen hebben er het hoogste belang bij in tijds te worden ingelicht. Inkrimping van de teelt der handesgewassen, of géén inkrimping in dit jaar?

De vraag dient in den loop van deze maand Maart beslist, dus vóórdat de gronden voor de rietaanplantingen geopend en beplant zullen zijn, want „het jagen van de ploeg door de reeds beplante rietvelden”, waartoe de Regeering blijkens de rede van den Directeur van Landbouw zelf, bereid zou zijn, lacht ons allerminst toe. Dat is noodeloos uitstel en noodelooze verkwisting. Indien vóór einde Maart geen zekerheid omtrent volkomen dekking van ons absoluut tekort van zes à zeven millioen pikol bras is verkregen, dan dient tot inkrimping te worden overgegaan en vóór 15 April de ordonnantie te zijn afgekondigd.

Op het standpunt door mij ter zake ingenomen wensch ik volgaarne die eindbeslissing aan de Regeering over te laten, vertrouwend op Hare besliste uitspraak, dat zij zoo noodig alle maatregelen zal treffen om de voedselvoorziening te verzorgen.

Weeg ik de beschouwingen voor en tegen de inkrimping tegen elkander af, dan moet ik tot de conclusie komen, dat hoewel „intra et extra muros” wordt gezondigd door overdrijving, nochtans het resultaat van de inkrimping met 25% zoo belangrijk is, dat er alle aanleiding is om tot dien maatregel over te gaan, zoo er geen zekerheid wordt verkregen, dat afdoende in de tekorten wordt voorzien. Daarbij zie ik de rechten en belangen van de groot-industrie geenszins over het hoofd. Maar het komt mij voor, dat de zaak door een van de S. I. leden in dit spreekgestoelte buitengewoon goed gesteld werd, toen hij zeide, dat er van die inkrimping behoorde te worden afgezien in twee gevallen:

- 1°. indien daardoor de suikerindustrie zou worden ontwricht en in het hart getroffen;
- 2°. indien de daardoor te verkrijgen hoeveelheid voedsel van zoo weinig beteekenis is, dat zij niet in aanmerking kon komen.

Dit zijn naar het mij voorkomt zeer juiste overwegingen. Wat het eerste punt betreft ben ik inderdaad van oordeel, dat het bestaan van groote cultures en in het bijzonder van de suikerindustrie een zegen voor deze gewesten, en een reusachtig economisch voordeel is. Ik zelf heb, jaren geleden, deze voordeelen zorgvuldig nagegaan en berekend, en mijn bevinden gehandhaafd tegenover de overvlakkigheid van het overigens in andere opzichten zeer verdienstelijke Welvaarts onderzoek.

Bij de peroratie door den Directeur van Landbouw gehonden aan het eind van zijn tweede lezing, waarin eene apotheose wordt gegeven van het Nederlandsch kapitaal, doet dat mijn hart als Nederlander goed, maar als ik dan weer hoor de zoo korte maar zooveel zeggende bittere vraag van den heer Teeuwen: „Waar kwam dat kapitaal vandaan, en waar gaat het naar toe?” dan bloedt mijn hart als Indiër, als ik zie hoe hier de koelies koelies zijn gebleven, hoe hier armoede en gebrek eigenlijk aldoor de normale toestanden zijn, hoe hier verzuimd is het onderwijs, de cultuur en de beschaving te brengen, die wij Nederlanders hadden kunnen brengen.

De vraag van den heer Teeuwen heeft mij tot nadenken gebracht. En ik zal het resultaat daarvan met een zeer kort voorbeeld demonstreeren. Ik kies daarvoor de Javasche Bank, die meer ter sprake kwam in dit voedsel-debat, als demonstratie-object. Kleine Klaas en Groote Klaas begonnen 100 jaren geleden een kongsie. Kleine Klaas bracht f 6.— in, Nederlandsch courant, laten wij aannemen zes blanke guldentjes uit Nederland medegebracht. Groote Klaas bezit heel wat, landerijen, geld, vee en hoeven, kortom, hij is zeer rijk. Kleine Klaas die

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Labberton.)

slechts zes gulden inbracht wist hem te overtuigen, dat hij hem nuttig zou zijn bij het regelen en beheeren van zijne zaken. Groote Klaas zou hem een soort regelend recht geven, om al die zaken te behartigen. Het einde was, dat na verloop van eenigen tijd de Kleine Klaas met zijn zes gulden, bezitter was geworden van een reusachtig bedrag: 200 000 000 gulden en een grooten voorraad van allerlei producten. Kleine Klaas gedijde voortreffelijk en werd dik en vet, Groote Klaas had meer beslommeringen en hoewel ook zijne zaken zich reusachtig uitbreidden had hij vaak moeite om tijdig aan zijn verplichtingen te voldoen. Geen nood Kleine Klaas was gaarne bereid om Groote Klaas wat te leesen en hem bij te springen als het noodig was. In ruil voor de vrijheid van beweging door de Bezittingen van Groote Klaas had hij dit van den aanvang af beloofd: Groote Klaas zou steeds over twee van zijn zes guldentjes mogen beschikken tegen lage rente. Maar die zes guldentjes waren uitgedijd tot 200 miljoen en Kleine Klaas „leende” aan Groote Klaas 70 à 80 miljoen, tot over de honderd desnoods, en tegen behoorlijke rente, terwijl Kleine Klaas zelf rente vrij putte uit het crediet van Groote Klaas.

Nu wil ik toch er op wijzen, dat Kleine Klaas hier gekomen is met 6 miljoen gulden Nederlandsch Courant, en thans in staat is aan de Regeering 100 miljoen voor te schieten.

Waar is dat vandaan gekomen? Wat is de reden van het aangroeien? Ik heb in deze vergadering hooren zeggen, en het beginsel hooren verdedigen door een mijner medeleden, dat Groote Klaas nu al zoo onder den druk zit, dat hij zich onder curateele van Kleine Klaas moet stellen. De groote moet aan den kleine dan eerst vragen of hij een paar gulden mag uitgeven en of de kleine hem dat wil voorschieten, zoo Kleine Klaas met 't doen van die uitgave instemt. Ik zeg, dat het een zonderlinge toestand wordt, wanneer wij tot dien stap moeten besluiten.

Inderdaad is dat geld, geaccumuleerd kapitaal, verkregen op het crediet van den staat, terwijl de reuzenwinst die gemaakt wordt hensch niet ten voordeele komt van den Javaan. Blijkens het Jaarverslag 17/18 pag. 60 bedroeg de bruto winst in één jaar $4\frac{4}{10}$ miljoen gulden. De 6 miljoen zijn nu zoo gegroeid, dat er 180 miljoen bankbiljetten van kunnen worden uitgegeven, voor een klein deel door specie gedekt, maar feitelijk berustend op het crediet van den staat.

Deze cijfers geven een overzichtelijk antwoord op de vragen door den heer Teeuwen aan den Directeur van Landbouw aan het eind van diens „tableau vivant” tot verheerlijking van het Kapitaal gesteld.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat kapitaal niet noodig is, maar wel dat op het groot kapitaal de verplichting rust om voor deze landen wat te doen, en wat bij te springen, en in de eerste plaats te helpen zorgen, dat er geen voedselnood komt. Het kapitaal moet bereid zijn een deel van zijn winst af te staan. Dit wil niet zeggen, dat

men zou uitgaan van de redeneering billijk of niet, we ontnemen aan degeen die 't meeste hebben maar een deel van het hunne. Volstrekt niet. De heer Gerritzen meende, dat de menschen op onbillijke wijze wilden nemen wat de kapitalisten te veel hadden. De argumentatie van den heer Teeuwen tegen de noodzaak van schadeloosstelling voor winstderving tengevolge van Regeeringsmaatregelen genomen in het algemeen belang is echter niet weersproken, door niemand. De heer Teeuwen heeft gezegd: Evenmin als de huiseigenaar schadeloos wordt gesteld, omdat wij hem door de arbitraire beslissing der huurcommissies verplichten de huurwaarde van zijn huis te verminderen, evenmin als de Chineesche handelaren in rijst zich schadeloos zien gesteld, omdat men hen verplicht de maximumprijzen te handhaven, waardoor winstderving wordt veroorzaakt, evenmin is het suikerkapitaal gerechtigd, om bij inkrimping, die op winstderving neerkomt, schadeloosstelling te eischen. Die redeneering lijkt mij juist. Zoo zijn de zaken gelijk te stellen, en daarop heb ik nog geen antwoord gehoord. Ik zou zeggen er mag van schadeloosstelling bij winstderving geen sprake zijn. De suikerindustrie aanvaarde deze winstderving als een soort van risico-premie voor het feit, dat zij hier is, en in de gelegenheid is gesteld om winst te maken. In dat opzicht zou ik zeggen laat de suikerindustrie dat inzien, als het noodig is den maatregel blijmoedig aanvaarden, desnoods bereid zijn om zelf een voorstel te doen in die richting, want door de inkrimping staat het bestaan van de suiker niet op het spel. Er is eenige winstderving, er is wat minder oorlogswinst.

Nu wat de tweede vraag betreft. Gevraagd is of de voorraad rijst die verkregen zal worden door inkrimping van den rietaanplant met 25% van zooveel beteekenis is, dat een dergelijke drastische maatregel erdoor wordt gerechtvaardigd. Inderdaad meen ik, dat die vraag bevestigend moet worden beantwoord. Door de areaal inkrimping komen 60.000 baoc goed bevoelbare velden vrij; d.i. tegen ruim 30 pikoel per baoc aan rijst en op rijst omgerekende andere voedingsgewassen ongeveer 2.000.444 pikol bras. Die twee miljoen pikol is ongetwijfeld een belangrijke hoeveelheid. De heer 's Jacob heeft becijferd, dat de inkrimping zou neer komen op 4 à 5 kati rijst per hoofd. Naar mijn meening is dat 6 à 7 kati en dat is niet weinig. Het lijkt voor sommige menschen niets, die in staat zijn uit hun overvloed voor f 12.— of des noods f 25.— ineens een heele pikol te koopen, maar voor menschen die geen cent bezitten voor gezinnen van 6 à 7 personen, die geen korrel meer te eten hebben en op sla van varens en soep van alang-alangtoppen zijn aangewezen is 40 à 50 kati heel wat. Voor een plaats als Batavia met tweehonderd duizend inwoners is dat 12 à 14 duizend pikol. Zes à zeven kati per hoofd wil zeggen, dat men zich daarvan 12 tot 14 dagen kan voeden, en aangezien er geen hongersnood in alle streken van Java heerscht zal men daarmede gelegenheid krijgen om in de armoedige

Sste VERGADERING — 1 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Labberton.)

streken van Java b.v. één maand of langer de bevolking in staat te stellen niet van honger om te komen. Waar dat het resultaat is meen ik wel degelijk, dat er alle aanleiding bestaat om tot dien maatregel over te gaan.

Ik sluit mij te dien aanzien geheel aan bij hetgeen de heer Schumann heeft gezegd: kan op andere wijze in den toestand worden voorzien, doch afdoende en volkomen, des te beter. Kan het niet, dan moet de Regeering tot de inkrimping overgaan, en dan dient Zij den Volksraad aan haar zijde te weten. Het is de plicht van den Raad om de Regeering, wanneer Zij tot dien maatregel overgaat, ten volle te steunen. Of de leden van dien Raad belanghebbenden bij de suiker zijn of niet, wanneer de Regeering tot het inzicht komt dat de inkrimping noodig is, dan dienen alle leden aan de zijde der Regeering te staan.

Er is gezegd door sommige sprekers, o. a. door den heer 's Jacob, dat de politieke kant van de zaak buiten gesprek moet blijven, maar dit is zeer moeilijk want de politieke kwestie vormt een zeer belangrijke kant van elk vraagstuk, in het bijzonder ook van dit vraagstuk. De oogen ervoor te sluiten is struisvogelpolitiek. Het dient ten volle, rustig en kalm onder de oogen te worden gezien. Wanneer hier een voedseltekort ontstaat, en buitenlandse suppletie blijft weg, zullen de politieke gevolgen niet te overzien zijn, en zonder eenigen twijfel zal de meest kwetsbare industrie, de suiker, het eerste slachtoffer worden.

Ik vind het zeer jammer, dat van weerszijden is overdreven en door die overdrijving gezondigd is.

Ik vind het zeer jammer, dat van de zijde van de S. I. de strijd tegen de suikerindustrie is op den voorgrond gesteld en uitdrukkelijk met zoovele woorden is aangekondigd, doch ik stel voor op, dat het evenzeer jammer is dat de suikerindustrie zich op het standpunt heeft

(Labberton e. a.)

gesteld, dat geen cent materieel verlies toelaatbaar is, en dat een eenzijdig belangen standpunt moet worden gehandhaafd. Ik vind het jammer, dat ook de Directeur van Landbouw niet boven de eenzijdigheid is uitgekomen.

Ik geloof dat ernstige pogingen van weerskanten moeten worden gedaan er naar te streven, dat de mogelijkheid van zulk een strijd voor Indië niet wordt geboren. Het is de eerste plicht van een Regeering om te zorgen, dat haar onderdanen in het leven blijven. Het is de plicht van ons allen Haar daarbij te steunen.

Ik wil niet langer misbruik maken van het toch reeds te late uur. Ik zal vóór de inkrimpingsmotie der radicale concentratie stemmen op de gronden, die zijn aangevoerd van de zijde der concentratie, en bij verwerpen daarvan zal ik een andere motie indienen, waarbij wij de beslissing aan de Regeering overlaten.

De Voorzitter: Ik zou de verdere besprekingen willen verdagen tot Maandagmorgen a.s. te 9 uur.

Schikt het den Directeur van Landbouw om dan aanwezig te zijn?

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Ja Mijnheer de Voorzitter.

De heer Abdoel Moeis: Mag ik vragen wanneer de herziening van het reglement op de particuliere landerijen in behandeling zal komen.

De Voorzitter: Na de afdoening van deze zaak. Ik hoop dat wij daarmede Maandagmorgen of Maandagavond gereed zullen zijn.

De beraadslaging wordt verdaagd en de vergadering gesloten.

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

9de VERGADERING.

Vergadering van Maandag 3 Maart 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Ingekomen stukken. — Bespreking van het voedselvraagstuk.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 30 leden, te weten de heeren:

Abdoel Moeis, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, L. Coster van Voorhout, Ch. G. Cramer, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, H. H. Kan, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, M. C. Koning, D. van Hinloopen Labberton, F. Laoh, Lim A Pat, Tjipto Mangoenkoesoemo, T. T. Mohamad Thajeb, J. C. Pabst, R. Sastrowidjono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

Regeringsgemachtigden: de heeren Sibinga Mulder, Muurling, Talma en Ott de Vries.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik open deze vergadering en geef het woord aan den Secretaris voor het voorlezen van de notulen.

De notulen van het in de vorige openbare vergadering verhandelde worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

1^e. Een schrijven van den 1en Gouvernements-secretaris van 1 Maart 1919 No. 561/III, houdende de mededeeling dat de Legercommandant aangewezen is voor het verstrekken van inlichtingen aan de Commissie van Voorbereiding voor het militie-ontwerp.

Dat schrijven wordt voorgelezen en zal ter kennis van de betrokken Commissie gebracht worden.

2^e. Een brief van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 3 Maart No. 2419 (met nota) houdende de door den heer Schumann gevraagde inlichtingen nopens de aanbieding van een erfpachtsperceel in Banjoemas aan de Regeering.

Deze stukken worden voorgelezen en zullen ter secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

De Voorzitter: Thans is aan de orde de

(Voorzitter e. a.)

voortzetting van de bespreking van het voedselvraagstuk.

De heer Bosscha: Mijnheer de Voorzitter! De tweede motie, door den heer Cramer e. a. ingediend geeft mij aanleiding hier het woord te voeren.

De motie bedoelt afkeuring uit te spreken over het optreden van den Directeur van Landbouw, naar aanleiding van zijn rede, gehouden op 27 Februari j.l.

Het is echter duidelijk, dat deze motie, over het hoofd van den Directeur van Landbouw heen, gericht is tegen de Regeering. Dit behoefde waarlijk niet nog eens aan de Regeringsgemachtigde Kapitein Muurling, gevraagd te worden.

Vòòr ons stond niet de Directeur van Landbouw, als zoodanig, noch de heer Sibinga Mulder, wiens naam echter in de motie wordt genoemd, doch de persoon, door den Gouverneur-Generaal gemachtigd om de Regeering in den Volksraad te vertegenwoordigen.

Het schijnt, dat de heer Cramer een toekomstdroom heeft gehad en — in gedachten — een verantwoordelijke minister voor zich zag staan.

Laat ik echter de kwestie of de motie al of niet aan het goede adres is gericht eens een oogenblik buiten beschouwing laten.

Wij hebben reeds, bij verschillende gelegenheden, uit den mond van den heer Cramer gehoord het verwijt dat de Regeering een weifelende houding aanneemt.

Welnu, juist nu de Regeering, wars van iedere weifeling, een goed omlijnd standpunt aanneemt, nu is het òók al weer niet goed, zooals blijkt uit de woorden van de motie:

„overwegende dat uit die rede in werkelijkheid niet de minste geneigdheid bleek om tot een zoo goed mogelijke samenwerking met de vooruitstrevende partijen en haar leiders te geraken” enz.

De Regeering mag niet weifelen, moet een besliste houding aannemen, doch ..... die moet eene zijn in samenwerking met z i j n (Cramer's) partij vastgesteld. Laat ik gerust zeggen naar zijn inzichten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb zoo'n vermoeden dat de heer Sibinga Mulder bij zich zelf zal hebben gedacht „Had je me maar”.

Zijn de bovenaangehaalde woorden echter wel juist?

Is het niet juist de Directeur van Landbouw die een beroep op alle partijen heeft gedaan om met hem mede te werken om — met opzijde zetting voor een oogenblik van alle politiek — het economische vraagstuk van de voedselvoorziening op te lossen?

Ik laat het nu aan mijn geachte medeleden over om uit te maken wie de samenwerking afwijst.

Ik wil nu even terugkomen op de eerste overweging van de motie:

„overwegende dat daaruit slechts sprak hoon en geringschatting voor degenen, die de belangen van

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Bosscha e. a.)

het Europeesch kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan die van de Inlandsche bevolking”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb dergelijke klanken niet in de rede van den Directeur van Landbouw kunnen ontdekken.

Wèl heb ik in deze zaal het geluid van hoon en gering-schatting gehoord, doch dat kwam niet van de zijde der regeeringsbanken.

Terecht is hier eergisteravond opgemerkt, dat men boven de vijftig jaren niet meer telkens van beginselen verandert.

Het zal daarom niet ondienstig zijn om even wat over de beginselen van den heer Sibinga Mulder mede te deelen.

Welnu de heer Sibinga Mulder heeft in zijn — laat ik het maar eens noemen — „suikerjaren”, voortdurend strijd gevoerd voor sociale verbeteringen. Verbeteringen van den socialen toestand van werkvolk en personeel, voor ouderdomspensioenen enz. De heer Sibinga Mulder stond dan ook overal bekend als zeer „rood” — ik bedoel hier natuurlijk in figuurlijken zin — zoodat hij telkens overhoop lag met hetgeen wat in deze zaal zoo gaarne „het kapitaal” wordt genoemd.

Niemand zal den heer Sibinga Mulder verdenken dat hij wegens materiele redenen — wegens het salaris — naar Indië teruggekomen is, met achterlating van zijn gezin. Neen! ik weet te goed dat het is omdat hij Indië lief gekregen heeft en thans nog gaarne al zijn werkkraft wil wijden aan de belangen van dat Indië, dat hij al meer dan dertig jaren kent.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vind het daarom hard en ongemotiveerd om een motie als de onderhavige, tot den heer Sibinga Mulder persoonlijk evenals tot de Regeering te richten. Beiden hebben haar niet verdiend.

Ik moet mijne geachte medeleden daarom ten sterkste ontraden hun stem aan deze motie te verleen.

De heer Gerritzen: Mijnheer de Voorzitter! Na mijne vorige rede had ik niet gedacht nogmaals het woord te moeten voeren over de door den Directeur van Landbouw op 27 Februari j.l. uitgesproken rede. Maar de door de heeren Cramer c. s. op 1 dezer ingediende motie betreffende genoemde rede noopt mij om nader uiteen te zetten, waarom ik, zooals ik eenige dagen geleden zeide, die rede over het algemeen met groote waardeering en instemming heb aangehoord.

Dat is in de eerste plaats hierom, Mijnheer de Voorzitter, omdat hetgeen de Directeur van Landbouw in het slot zijner rede zeide over de werking in deze landen van het door Nederlandsche werkkraft en energie geleid kapitaal, mijn rechtsgevoel bevredigd heeft.

Zeer dikwijls toch is in den Volksraad het kapitaal en de werking daarvan ter sprake gekomen; dat is goed; kritiek juich ik toe, onder ééne voorwaarde echter, en

(Gerritzen.)

wel deze, dat de kritikus naar zijn beste kunnen streeft naar onbevangenheid en objectiviteit.

Maar tot mijn leedwezen moet ik zeggen, dat de kritiek, die ik in deze vergaderzaal meermalen hoorde over het kapitaal en zijne werking, gekenmerkt werd door groote eenzijdigheid en eene bijna algeheele afwezigheid van objectiviteit en onbevangenheid.

Daarom verheugde het mij zeer ten langen leste van Regeeringszijde, dus van eene zijde, die buiten en boven de partijen staat, eene stem te hooren, die met nuchtere cijfers en feiten aantoonde, hoe zegenrijk de werking van het door Nederlanders geleide kapitaal voor de economische en geestelijke ontwikkeling dezer landen geweest is.

Ik spreek met voordacht niet van het kapitaal, maar van het door Nederlanders geleide kapitaal. Want kapitaal op zich zelf is niets, kan niets. De schepen der Koninklijke Paketvaart Maatschappij, de middelen der banken, de gronden der landbouwondernemers kunnen, aan zich zelf overgelaten, niets bijdragen tot de welvaart dezer landen; eerst wanneer zij door menschelijke werkkraft, vindingrijkheid en energie gehanteerd worden, werpen zij vruchten af.

En nu acht ik het eene groote verdienste van den Directeur van Landbouw, dat hij eens duidelijk met feiten en cijfers in het licht heeft gesteld, (wat wel is waar een ieder wist, maar tot dusver niemand hier zeide), welke zegenrijke gevolgen Nederlandsche werkkraft, werklust en energie voor deze landen hebben gehad.

Natuurlijk hebben de leiders onzer Indische ondernemingen op het gebied van landbouw, handel nijverheid en scheepvaart bij hunnen arbeid in verschillende opzichten fouten begaan; ik zeg, natuurlijk; want waar ter wereld vindt men werk, waaraan geen fouten kleven of gekleefd hebben?

Worden er fouten begaan, dan dient daarop zeker te worden gewezen en maatregelen moeten zoo noodig genomen worden, om deze voor den vervolge te voorkomen; met juistheid zeide dan ook de Directeur van Landbouw: „de staat wake voor juiste verhoudingen, ook op sociaal en sociaal-economisch terrein”. Maar naast een open oog voor fouten, die bij de leiding van het kapitaal begaan worden, dient men een open oog te hebben voor het zeer vele goede, dat de arbeid dier leiding voor Indië heeft opgeleverd.

De Directeur van Landbouw heeft in zijne rede getoond een open oog voor dit zeer vele goede te hebben; dit is echter geheel iets anders, dan „hoon en geringschatting voor degenen, die de belangen van het Europeesche „kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan „die van de Inlandsche bevolking”, zooals de motie der heeren Cramer c. s. den Directeur van Landbouw ten laste legt. Van „hoon en geringschatting” van wien ook, heb ik in de rede van den Directeur van Landbouw geen spoor kunnen vinden.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen e. a.)

In de motie wordt verder geklaagd „dat uit die rede „in werkelijkheid niet de minste geneigdheid bleek om „tot een zoo goed mogelijke samenwerking met de voor- „uitstrevende partijen en hare leiders te geraken”.

Als hieruit gelezen moet worden, dat de onderteeke- naars der motie uitsluitend aan zich zelf en hunne partij- genooten de eigenschap van vooruitstrevendheid toeken- nen, dan moet ik met nadruk protesteeren tegen de in de aangehaalde woorden gelegen geringschatting van het streven van hen, wier inzichten van die van de onder- teekenaars der motie verschillen, eene geringschatting, waarvoor niet de minste grond aanwezig is.

Maar de hoofdzaak is, dat de klacht zelve volslagen ongegrond is.

Samenwerking in zake de voedselvoorziening heeft de Regeering met alle groepen der Indische samenleving gezocht, maar Zij heeft weinig medewerking gevonden, en aan Hare teleurstelling over de door Haar opgedane ervaring heeft Zij begrijpelijkerwijze uiting gegeven. En nu hoort men juist van hen, die zich van elke samenwer- king met de Regeering onthouden hebben, de klacht, dat de Regeering niet de minste geneigdheid tot samenwer- king toont! Deze klacht is met de feiten te zeer in strijd, dan dat zij eene weerlegging behoeft.

Ten slotte zegt de motie, dat de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ten deze in lijn- rechten strijd is met de in de zitting van 18 November j.l. door de Regeering afgelegde verklaring.

In welk opzicht echter de houding van den Directeur van Landbouw, die de voedselvoorziening van strikt zakelijk standpunt beziet, en haar uitsluitend beschouwt als een economisch vraagstuk, in strijd zou zijn met de zich op politiek gebied bewegende Regeeringsverklaring van 18 November j.l., dat wordt in de motie niet ver- klaard. Van eene tegenstrijdigheid kan m. i. ook geen sprake zijn, daar het door den Directeur van Landbouw besproken onderwerp der voedselvoorziening letterlijk niets te maken heeft met het onderwerp, behandeld in de Regeeringsverklaring van 18 November j.l.

Ik kom nu terug op de prestaties der Nederlandsche werkkraft hier te lande, en wel speciaal naar aanleiding van hetgeen de heer Schumann heeft opgemerkt t. a. van het slot der rede van den Directeur van Landbouw.

De heer Schumann heeft weliswaar niet tegengespro- ken, dat de Europeesche werkkraft hier veel goeds tot stand heeft gebracht, maar hij heeft gezegd, dat het kapi- taal het hier buitengewoon gemakkelijk heeft en leeft als in een paradijs.

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet het toeschrijven aan het feit, dat de heer Schumann zoo geheel buiten het zakenleven staat, dat hij een dergelijk oordeel heeft kunnen uitspreken.

De heer Van Hinloopen Labberton: Dat hij geen kapitalist is!

(Gerritzen.)

De heer Gerritzen: Het is hier natuurlijk niet de plaats en de tijd om op dit onderwerp diep in te gaan, maar ik zou den heer Schumann willen aanraden om inlichtingen te vragen o. a. bij ons medelid, den heer Koning; hij kan dan van hem vernemen, welke groote risico's de K. P. M. gedurende de eerste jaren van haar bestaan heeft moeten loopen en welke groote moeilik- heden zij heeft moeten overwinnen. Vraag het den pio- niers van Sumatra's Oostkust, hoeveel moeite, hoeveel noeste werkkraft en energie noodig geweest zijn, hoe groote risico's geloopt moesten worden, om de wildernis, die Sumatra's Oostkust vroeger was, te herscheppen in een bloeiende landstreek, die millioenen aan de schatkist heeft opgebracht. Ik zou zoo door kunnen gaan.

Maar het is niet alleen zeer moeilijk en riskant om eene groote onderneming aan den gang te brengen, even- zeer is groote werkkraft en energie noodig om eene groote onderneming aan den gang te houden; en groote ondernemingen brengen meer risico's mede dan de heer Schumann schijnt te denken.

In de tweede plaats heeft de heer Schumann gezegd dat er in Indië geen sociale wetgeving bestaat en het hier daarom zoo gemakkelijk is voor het kapitaal. Daar- mede kan ik niet meegaan. In werkelijkheid zal het kapitaal het veel gemakkelijker hebben bij een geregel- den toestand dan bij een ongeregelden. Men kan zich bij den opzet van eene zaak dan daarnaar richten. Maar bovendien, hebben wij hier dan geen arbeidsinspectie, geen andere wetten of ordonnantie's op sociaal gebied? Ik zal de laatste zijn om te zeggen dat nu alles zoo in orde is, dat er verder niets te doen valt; maar dat hier eene sociale wetgeving geheel zou ontbreken, dat moet ik den heer Schumann ten stelligste tegenspreken.

In de tweede plaats heeft de heer Schumann gewezen op het feit, dat de belastingen hier gering zouden zijn. Ook daarin kan ik niet met hem medegaan; dit m. i. on- juist oordeel is te verklaren door de slechte belasting- wetgeving, die wij hier hebben. Aan onze belastingwet- geving ligt geen stelsel ten grondslag; zij is te vergelij- ken met een lappendeken. Het gevolg hiervan is dat de belastingen ongelijkmatig drukken op de verschillende bedrijven, zonder dat er eenige reden is, waarom het eene bedrijf zwaarder belast wordt dan het andere. Eene tweede fout is, dat een en hetzelfde belastingobject meer- malen belast wordt. En zoo schijnt het, dat men slechts 4 à 5% betaalt, terwijl de werkelijkheid geheel anders is. Laat ik een voorbeeld geven tot welke percentages men komt door meerdere malen belasting te heffen van hetzelfde object.

Laten wij daartoe eens nemen eene naamlooze ven- nootschap, die eene theeonderneming heeft, die goed gaat en goede rente afwerpt. Wat heeft men dan te beta- len? In de eerste plaats 4% inkomstenbelasting. In de tweede plaats 5% verponding; dat is 9% over het- zelfde inkomen. Dan de overwinst-belasting, die al heel

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Gerritzen.)

gauw op 4 à 5% uitkomt, laten wij het laagste nemen, dus 4%, dat is bij elkaar 13%, en per slot van rekening na de verdeling der winst tusschen de verschillende deelhebbers, belast de Staat die deelhebbers nog eens met 5%. Men komt dan op 18%. Of men dat veel of weinig wil noemen is eene quaestie van appreciatie; maar 18% belasting op de inkomsten van eene normale zaak, die geen buitengewone winsten afwerpt, daar kan toch waarlijk geen sprake zijn van eene „geringe” belasting.

Indië is dus waarlijk niet zoo'n paradijs voor het kapitaal, of liever gezegd voor de werkrachten die hier het kapitaal leiden, als de heer Schumann het heeft voorgesteld, te minder, wanneer wij zien, dat in tegenstelling met andere landen, de Regeering hier zoo goed als niets doet om de leiders van het kapitaal tegemoet te komen. In andere landen worden de ondernemingen gesteund en aan den gang geholpen, ook met hulp van Regeeringszide. Hier is daar geen sprake van.

Heb ik mij in het algemeen zeer goed kunnen vereenigen met de rede van den Directeur van Landbouw, op één punt is zij echter m.i. onvolledig geweest. Hij heeft gereleveerd hoeveel wij te danken hebben aan de Nederlandsche werkracht, maar hij heeft vergeten te vermelden, dat ook de Chineesche werkracht een groote zegen voor deze landen is geweest. Op dat punt zal ik nu niet dieper ingaan; want in zijne rede van 19 Juni 1918 heeft de heer Kan duidelijk uiteengezet hoeveel Nederlandsch-Indië te danken heeft aan de energie en de noeste werkracht van de Chineezers!

En dan, Mijnheer de Voorzitter, is het wel interessant om eens na te gaan hoe het in verband hiermede staat met de Inlandsche werkracht.

Hoe staat het nu met de werkracht van den inlander? Dit is een punt van groot belang voor hen, die, zooals ik, overtuigde voorstanders zijn eener associatiepolitiek. Want deze politiek kan alleen dan slagen en effect hebben, als alle geassocieerden naar beste kunnen werken en ten bate der gemeenschap hunne uiterste krachten inspannen. Eene associatie immers, waarbij de eene associé het werken overlaat aan den ander en zich tot critiek bepaalt, loopt op den duur spaak.

Hoe staat het nu met den werklust en het prestatievermogen der inlandsche maatschappij in haar geheel genomen, en de uitzonderingen natuurlijk buiten beschouwing gelaten?

In dit opzicht zijn wij nog bij lange na niet, waar wij wezen moeten, en tot staving dezer meening kan ik een beroep doen op de uitnemende rede, den 27sten Juni 1918 hier uitgesproken door mijn hooggeacht medelid, den heer Raden Kamil. Deze zeide toen o.m.:

„Voorspoed heerscht alleen bij de uitheemsche bevolkingsgroepen. Bij de inheemsche echter is geen welvaart te bespeuren. De toestand is nu dezelfde als die geweest is, ja zelfs nog ongunstiger.

Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

(Gerritzen e. a.)

Waarom is dit toe te schrijven? Mijn antwoord is: „Het is nu voor een deel aan ons zelf te wijten, dat wij economisch zwak zijn”. Vlijt met spaarzaamheid gepaard, verkeer in gespannen verhouding tot de meesten onzer. Deze deugden zijn het eigendom van de meeste vreemdelingen, die hier zijn”; en verder: „Ik stel mij op het standpunt, dat de Inlander in de eerste plaats op eigen kennen en kunnen moet steunen om tot welvaart te komen, maar niet op hulp van anderen. De Inlandsche intellectueelen moeten het volk hierin voorgaan . . . . . Het moet daarop aangestuurd worden, dat bij ons ingang vindt: „Wie niet werken wil, moet niet klagen, als hij honger lijdt”.

Gulden woorden voorwaar, Mijnheer de Voorzitter; want m. i. mag de gemeenschap er aanspraak op maken, dat ieder lid der maatschappij naar zijne beste kunnen werkt. En in dit verband zij het mij vergund tot slot eenige zinsneden te citeeren uit een artikel van den heer Van Oss, den bekwamen redacteur van „De nieuwe financier en kapitalist”, die de benijdenswaardige kunst verstaat om de zaken van den dag in een scherp en helder licht te stellen. Wel is waar schreef de heer Van Oss over Europeesche toestanden, maar hetgeen hij zegt, is ook voor onze Indische toestanden ten zeerste de overdenking waard.

Het artikel komt voor in het nummer van 1 December 1918 van genoemd blad, en de slotzinsneden luiden als volgt:

„De aarde brengt genoeg voort om alle menschenkinderen in welbehagen, in luxe zelfs, te doen leven. Maar dan moet de Arbeid medewerken. Wij hooren van hem slechts eischen: minder uren, hooger loonen, en zoo voorts. De gedachte schijnt niet bij hem op te komen dat ook hij aan de gemeenschap moet geven. Niet wat een mensch krijgt, maar wat hij geeft, bepaalt zijn waarde. En het moet daaraan dat, terwijl de samenleving den Arbeider al datgene geeft waarop hij als mensch aanspraak mag maken, de arbeider op zijn beurt geeft wat hij kan; zich zelf, opdat wij van iedereen die maximumprestatie te zien krijgen, noodig om de wereld goed en het leven schoon te maken. Slechts een in alle puntjes georganiseerde samenleving kan daarheen leiden”.

De heer 's J a c o b: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de indiening van de beide moties maak ik gebruik van de ruimte, die mij gelaten is, om andermaal het woord te voeren ten einde rekenschap te geven van mijn standpunt daartegenover. In de eerste plaats zal ik daartoe stil staan bij de motie, die de Regeering nitnoodigt om over te gaan tot eene inkrimping van het areaal van handeigewassen met minstens 25%. Daarbij zal ik mij beperken tot eene beschouwing van den inner-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

lijken bouw der moties en zooveel mogelijk vermijden om in herhaling te vervallen van hetgeen reeds gezegd is.

Tegen deze motie heb ik drieërlei bezwaren. Mijn eerste bezwaar is, dat zij uitgaat van eene tegenstelling tusschen suiker en voedsel, terwijl blijkens de toelichtingen, die gegeven zijn door de voorstellers, bedoeld wordt om den gewenschten maatregel van inkrimping te doen steunen niet op den wensch om in het algemeen te voorzien in voedsel maar zeer bepaaldelijk op den wensch om te voorzien in rijst. Nu zijn voedsel en rijst geen begrippen, die elkander geheel dekken, en daarom levert de motie voor mij bezwaar op. Dit verschil is wel niet van groot belang doch, wanneer men mij verzoekt mij te verklaren voor iets anders dan men eigenlijk bedoelt, dan ligt het gewicht van de bedenking in deze onduidelijkheid. Naar mijne meening is voor verklaringen van den Volksraad overeenstemming tusschen woord en bedoeling een vereischte, dat men niet mag loslaten. Op zich zelf is dat verschil voor mij reeds voldoende om met de motie niet mede te gaan. Er is echter meer, dat m. i. grooter gewicht in de schaal legt. De voorstellers van de motie gronden den wensch tot inkrimping op den wensch, dat de Regeering „voldoende zekerheid” geeft dat Indië voor voedselgebrek behoed wordt. Nu verstaat men in het dagelijksch gebruik onder „voldoende” zekerheid een zoodanige zekerheid als naar menschelijke berekening voldoende is. De voorstellers van de motie nemen echter blijkens hunne toelichting een ander standpunt in. Houdt men hun de maatregelen voor, die de Regeering genomen heeft om voorraden te verzekeren en de productie van voedingsmiddelen te doen toenemen, dan antwoorden zij: dat geeft geen zekerheid; houdt men hun voor, dat er kans is om 120.000 ton rijst uit Rangoon te bekomen, dan antwoorden zij: dat geeft, zelfs al is deze rijst toegezegd, geen zekerheid, want de Britsch-Indische Regeering kan deze rijst niet missen voor de behoefte van het eigen land; een der voorstellers heeft zelfs de voorstelling ingang willen doen vinden, dat Engeland de rijst zou houden en de suiker met geweld door oorlogsschepen van hier doen weghalen; houdt men den voorstanders van de motie voor, dat er rampen van hooger hand of overmacht tusschen beiden kan komen om het gevolg van de getroffen maatregelen te verijdelen, dan antwoorden zij: wij nemen niet aan, dat gij u achter eene hoogere macht verschuilt. Daaruit blijkt wel ten duidelijkste, dat zij onder „voldoende” zekerheid iets anders verstaan dan het gewone spraakgebruik medebrenkt en wel bepaaldelijk 100% zekerheid onder alle omstandigheden. Dit maakt voor mij de motie ten eenen male onaannemelijk. Ik weet dit standpunt aan niets anders toe te schrijven dan wat ik zou willen noemen een *tra maoe* politiek zonder meer. Over den onmogelijken eisch aan de Regeering om onder alle omstandigheden 100% zekerheid te geven valt niet te praten. Te praten zou vallen over eene motie, die den gewenschten maatregel van inkrimping toetste aan

de door de Regeering genomen maatregelen, maar zulk een motie wordt blijkens de gegeven toelichting niet bedoeld en daarom behoeft daarover niet gepraat te worden. Wat de motie wil is de inkrimping sans frases. Daar kan ik niet mede meegaan.

In de laatste plaats — en aan dit bezwaar hecht ik het meeste gewicht — lijdt in mijne oogen de motie aan eene onoverbrugbare tegenstrijdigheid. Het door de voorstanders der motie blijkens hunne toelichting ingenomen standpunt rechtigt ons tot de vraag: waaruit put gij de zekerheid, die gij verlangt, dat eene inkrimping van 25% voldoende is? Het is echter duidelijk, dat eene inkrimping van de voor suikerriet en tabak ingehuurde arealen, welke inkrimping wat het suikerriet aangaat, volgens de door den heer Schmutzer terecht gemaakte opmerking na de vrijwillige inkrimping van 15% in het vorige jaar eigenlijk slechts de beteekenis zou hebben van eene toename van het areaal voor voedingsgewassen met 10%, dat, zeg ik, eene inkrimping van 25% ten eenen male onvoldoende is om de door de voorstellers van de motie op den voorgrond gestelde zekerheid van 100% te geven. Dan brengt echter de consequentie van hun standpunt mede, dat aan de Regeering gevraagd wordt niet om over te gaan tot eene inkrimping van 25% of zelfs van eene grotere fractie maar de uitplanting van alle handelsgewassen in het geheel te verbieden. Alleen dan toch kan de uiterste zekerheidsgrens bereikt worden. Of de premisse van de motie deugt niet of haar slotsom deugt niet. Beide tegelijk handhaven is echter m. i. ten eenen male ondoenlijk. Voornamelijk om deze reden kan daarom m. i. de motie zich niet staande houden.

Ik meen hiermede van de eerste motie te kunnen afstappen. Alvorens echter tot eene beschouwing van de tweede motie over te gaan wenschte ik even terug te komen op een punt dat tusschen den heer Cramer en mij in debat is geweest. Ik heb mij beroepen op een opgaaf van sawahopbrengsten in het district Tjomal van 27 pikols padi. De heer Cramer heeft daartgenover gesteld eene opgaaf van 41 pikols. Ik geloof, dat ik voor dit verschil een verklaring kan geven. In de eerste plaats is misschien daardoor een bron van verschil ontstaan doordat mijne opgaaf het gemiddelde van vier achtereenvolgende oogsten vertegenwoordigt en de opgaaf van den heer Cramer den uitval van één oogstjaar weergeeft. Maar dit is slechts een hypothese van mij, waarvan ik mij geenszins zeker gevoel. Zekerder gevoel ik mij van een andere bron van verschil, die daardoor ontstaan is, dat de door mij bedoelde opgaaf haar oorsprong dankt aan een andere wijze van bepaling dan die, waarop door den heer Cramer een beroep is gedaan. De door mij bedoelde bepaling heeft nl. haar ontstaan te danken aan een groot aantal oogsten van geheele sawahaandeelen, terwijl die van den heer Cramer, naar ik meen te mogen aannemen, het product is van de proefsnitten voor den aanslag in de landrente. Vraagt men mij nu, welke wij-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

ze van waardebepaling de voorkeur verdient, dan antwoord ik daarop met een beroep op eene recente publicatie in het Archief voor de Java Suikerindustrie van den Directeur van het Proefstation te Pasoeroean, Dr. Harrevelt: de eerste. Deze geleerde schrijver heeft een opzettelijk onderzoek ingesteld naar de waarde van de landrente-aanslagen als grondslagen voor de bepaling van de grondhuren volgens de nieuwe voorschriften en is daarbij tot de onverwachte ontdekking gekomen van het verschijnsel, dat alle door hem onderzochte gevallen voor den landrente-aanslag een hooger en soms veel hooger opbrengstcijfer leveren dan in de werkelijkheid het geval is. De studie van Dr. Harrevelt is de aandacht ten volle waard. Zij is echter te lang om haar hier in haar geheel aan te halen. Om de belangrijkheid van het onderwerp, dat boven de beraadslagingen van den Volksraad in deze zitting uitgaat, wil ik echter eene karakteristieke aanhaling daaruit niet achterhouden. Daarbij haal ik kortheidshalve uit de vergezellende tabellen alleen de hoofdzak aan.

Ook het geheele niveau, waarop de padiproducties in elke districtsgroep gesteld worden door de methode der proefsnitten, kan niet als onaanvechtbaar worden erkend. Hieromtrent is nog niet zooveel cijfermateriaal verzameld als gewenscht is. Doch in de gevallen, waarin cijfers ter beschikking stonden, bleek het proefsnitniveau steeds hooger te zijn dan de werkelijke producties.

Als voorbeeld noemen wij de padiproducties op het perceel Alkmaar bij Lawang, bevattend 1168 bouw sawahgrond, waarvan jaarlijks $\pm$ 340 bouw met riet beplant wordt, $\pm$ 178 bouw braak ligt om zeer vroeg te worden opengemaakt, en $\pm$ 650 bouw in deelbouw voor de bevolking met padi wordt beplant. Hier worden proefsnitten gehouden om de grootte van het aandeel der onderneming in den padi-oogst vast te stellen. Zoodra een gedeelte gerijpt is, wordt onder toezicht van den Demang van het perceel, van het betrokken desahoofd, van eenige belanghebbende deelbouwers en van den Europeeschen perceelopzieder een proefsnit gehouden ter grootte van een bouw. Het blijkt nu noodig te zijn, gemiddeld op elke 10 bouw één bouw proefsnit te hebben d.i. gemiddeld 100 bouw proefsnit op 1000 bouw sawah.

(N. B. Hierin is het verschil gelegen met de bepaling van de opbrengsten van sawahs voor den aanslag in de landrente, waartoe proefsnitten worden gehouden op oppervlakten gezamenlijk ter oppervlakte van 1 bouw voor elke 1000 bouw sawah).

De deelbouwers hebben recht van protest, zoodra zij vinden dat de proefsnit niet meer het gemiddelde der sawah aangeeft, ook al is dan nog in sommige gevallen nog slechts 5 bouw gesneden. Wij mogen dus aannemen, dat op Alkmaar het product met juistheid wordt bepaald. Over de laatste 13 jaren

bedroeg dit product nu gemiddeld 18 pikol droge padi per bouw. Zien wij nu naar de sawahs, die rondom aan het perceel, grenzen, dan blijken deze geenszins van betere, veelal zelfs van mindere kwaliteit te zijn. Volgens de desaschrijvers is het product in die aangrenzende desa's niet meer dan gemiddeld 20 pikol per bouw; dat dit product 2 pikol hooger is dan op het perceel, is een normaal verschijnsel, omdat bij eigen teelt vrijwel altijd meer zorg aan de sawahs wordt besteed dan bij deelbouw, zooals op het perceel plaats heeft.

Wanneer wij echter de landrente-gegevens opslaan, blijken de proefsnitten over de jaren 1901 tot 1910 in het district Poerworedjo een product te hebben opgeleverd (al naar gelang van de districtgroepen) van:

49, 40, 32, 27, 24, 21, 21, 18, 14, 10 pikols per bouw. (Hier volgt een tabel, waaruit blijkt, dat de gemiddelde opbrengst der sawahs in 9 desa's volgens de proefsnitten voor den landrente-aanslag bedraagt 26.1 pikols per bouw of 6 pikols meer dan de werkelijke opbrengst).

De sawahs van het perceel Alkmaar werden, om vergelijking beter mogelijk te maken, door het Inlandsch personeel op dezelfde wijze particulier geklasseerd en gegroepeerd als officieel in de omringende desa's geschied is, met het volgende resultaat:

Districtsgroep 82 — 83 — 84 — 87 — Totaal.
Perceel Alkmaar 107 — 265 — 465 — 71 — 1168 bouw.

Als wij op dezelfde wijze het gemiddeld product naar den grondslag der landrente berekenen, wordt dit gemiddeld 27.0 pikols droge padi per bouw, wat een nog grooter verschil geeft met het werkelijk product van 18 pikols per bouw.

Ook in individueele gevallen bleek de opbrengst rondom Alkmaar geregeld beneden de landrentetaxatie te blijven. Zoo gaf de Demang van Alkmaar zijne sawah in desa Semoet in deelbouw uit voor den Westmoesson 1917—'18; de grond behoorde tot de 2^e desaklasse, overeenkomend met de 3^e districtsgroep, en zou dus 32 pikols droge padi per bouw hebben moeten opbrengen; het werkelijke product was 15 pikols natte padi per bouw! Geen wonder dat de bevolking een deel van hare gronden zoo gretig aanbiedt aan de suikerfabriek, liever dan deze in deelbouw te doen bewerken.

Tot zoover Dr. Harrevelt. De schrijver haalt nog een aantal voorbeelden aan tot staving van zijne uitspraak, dat de voor den landrente-aanslag gevolgde methode van proefsnitten onbetrouwbare en steeds te hooge uitkomsten geeft. Ik meen mij op grond hiervan gerechtigd te mogen achten om de daaraan ontleende opgaven van sawahopbrengsten te wraken.

Terloops lasch ik hier de opmerking in, dat zoo de voedselstatistieken van het Departement van Landbouw

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

op deze landrente-statistieken gegrond zijn, zij een uiterst twijfelachtigen grondslag vinden.

Van het glibberig terrein der cijfers stap ik nu af om mij bezig te houden met de tweede motie, die bedoelt den Volksraad te laten verklaren, dat het optreden van den Directeur van Landbouw afkeuring verdient, omdat 1° uit zijne op 27 Februari l.l. gehouden rede slechts hoon en geringschatting sprak voor degenen, die de belangen van het Europeesch kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan die van de Inlandsche bevolking, 2°, voorts uit die rede in werkelijkheid niet de minste geneigdheid blijkt om tot eene zoo goed mogelijke samenwerking met de vooruitstrevende partijen en hare leiders te geraken en 3°, eindelijk de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ten deze in lijnrecht strijd is met de in de zitting van 18 November j.l. door den Regeeringsgemachtigde Mr. Talma namens de Regeering afgelegde verklaring.

In de eerste plaats de hoon en geringschatting. Hoon is een vorm van waardebeoordeling van een tegenstander, die gemengd is met de bedoeling om dezen in zijne persoonlijke gevoelens te raken. Nu meen ik mij te herinneren in deze zaal wel eens redevoeringen te hebben gehoord, en wel in het bijzonder van voorstellers der motie, die niet vrij waren van de eigenschap om tegenstanders in het debat in hun persoon te treffen en zeer dicht naderden tot de door de motie gewraakte wijze van bestrijding door kwetsing van persoonlijke gevoelens. Maar ronduit moet ik bekennen, dat ik in de rede van den Regeeringsgemachtigde — ik heb haar er nog eens op nagelezen — geen spoor van hoon of geringschatting heb kunnen ontdekken. Wel heb ik daaraan ontnomen, dat de Directeur van Landbouw zijn oordeel over vragen en opmerkingen, die gesteld zijn, niet heeft verheeld doch ik heb in zijne woorden geen ander streven kunnen ontdekken dan dat om recht te zetten wat in zijn oogen krom was. Men mag het met die rechtzettingen oneens zijn, men overschrijdt, geloof ik, de grenzen eener geoorloofde kritiek, wanneer men het streven kwalificeert als hoon en geringschatting. Ik gevoel mij met deze uitspraak sterk, want ik mag mij daarbij beroepen op de voorstellers van de motie zelve. Hunne deelname aan de besprekingen in deze zaal bestaat bijna geheel in rechtzettingen van wat zij krom vinden. Maar maken zij zich daardoor schuldig aan hoon en geringschatting van andersdenkenden? Het komt me voor, dat zij eene liberaal en met hun vooruitstrevende richting meer overeenkomend standpunt zouden innemen, indien zij het recht, dat zij voor zich zelf opvorderen om onverholen hun meening te zeggen, in dezelfde mate aan anderen toekenden. Evenmin als ik er den voorstellers van de motie een grief van maak, dat zij geen blad voor hun mond nemen, vind ik, dat ditzelfde in den Directeur van Landbouw zou zijn af te keuren. Integendeel ik geloof, dat het openbare leven er bij winnen zal, zoo deze gewoonte zich in

ruimer kring inburgert, mits de grenzen van de zakelijkheid maar worden in acht genomen. Aanvaardt men dezen eisch van wederkeerigheid in het recht om de rol te spelen van „vriend, die mij mijn feilen toont”, zoo moet ook noodwendig aan de grief van hoon en geringschatting alle grond ontvallen.

Hoe staat het nu met de grief, dat de rede van den Directeur van Landbouw voor de „vooruitstrevende partijen en hare leiders” een bezwaar is om met dezen Departementschef samen te werken? Ik zou het een eersten stap op een bedenkelijken weg achten om als reden voor afkeuring van het optreden van een Regeeringsgemachtigde te erkennen dat eene richting in den Volksraad aan diens woorden bezwaar ontleent om met hem als Directeur van een Departement samen te werken. De uitspraak van den Volksraad te laten afhangen van de verklaring van een der in dat College vertegenwoordigde richtingen, dat zij de samenwerking opzegt, zoudt mij, de Volksraden op een onzuiver standpunt plaatsen. De Volksraad is geen homogeen college; daarin zijn verschillende richtingen vertegenwoordigd en het zal altijd wel voorkomen, dat een Regeeringsgemachtigde, een standpunt verdedigende, het aan een of meer van die richtingen niet naar den smaak maakt. Werd nu de bedenking van een dier richtingen om met zulk een Regeeringsgemachtigde als Departementschef samen te werken als een voldoende grond van afkeuring van diens optreden door den Volksraad in zijn geheel erkend, zoo zou bij voorbaat reeds kunnen worden aangenomen, dat de Volksraad aan het afkeuren zou moeten blijven. Voor den Volksraad staat de vraag niet zoo, of eene der partijen mishaaagd wordt door de uitlatingen van een Regeeringsgemachtigde, maar of hij, Volksraad, in zijn geheel daarin onoverkomelijke bezwaren voor verdere samenwerking ziet. Met het oog daarop zou ik den voorstellers van de motie in overweging willen geven om in de 3e zinsnede de woorden „met de vooruitstrevende partijen en hare leiders” te vervangen door „met hem, Volksraad”. Dan zullen wij zuiver voor de gestelde vraag komen te staan en ons „voor” of „tegen” zijn volle beteekenis verkrijgen.

In dat geval zal wat mij betreft voor de samenwerking met den Directeur van Landbouw geen belemmering gezien worden in de slotwoorden van zijne op 27 Februari gehouden rede, waarin hij een beeld gaf van de rol, die het Westersch kapitaal hier te lande vervult. Ik heb daaruit geenszins kunnen opmaken, dat de Directeur van Landbouw dat beeld tot een politiek afgodsbeeld bedoelde te vernietigen. Voor mij is het duidelijk, dat hij niets anders bedoeld heeft dan tegenover de kritiek op de rol van het Westersch kapitaal te stellen eene rechtzetting van die kritiek, tegenover de schaduwzijde de lichtzijde van het kapitaal. Het zou er treurig uitzien in den Volksraad, zoo het als een vergrijp werd aangemerkt om tegenover het contra het pro te stellen. Ik zie in het recht daartoe slechts het goed recht van het debat, hetzelfde goede

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

recht, dat de voorstellers van de motie hebben om hunnerzijds het contra voor te houden. Ook hier wraak ik in naam van het beginsel van wederkeerigheid de in de motie neêrgelegde veroordeeling.

En nu de derde grief, de beweerde tegenspraak van de Regeering met zich zelf. Ik zie hier wel een tegenspraak, echter niet bij de Regeering maar bij de voorstellers van de motie. De verklaring van de Regeering van 18 November j.l. behelsde o. m. een beroep op de medewerking van den Volksraad met Haar, Regeering. Dat beroep is door den Volksraad beantwoord met eene verklaring van bereidwilligheid. De leden van de radicale concentratie hebben echter daaraan op een zelfstandige wijze gehoor gegeven. Enkel en alleen hebben zich wel tot medewerking bereid verklaard maar met zoodanige reserve, dat die bereidverklaring tot niets werd teruggebracht; anderen hebben eene afzonderlijke nota ondertekend, waarin zij blijk gaven van den wensch om een eigen weg op te gaan, afgescheiden van dien, door de Regeering ingeslagen. Op den dag dat het adres van antwoord op de Regeeringsverklaring in de vergadering van den Volksraad aan de orde werd gesteld hebben de leden van de radicale concentratie zich aan deelname onttrokken door zich te verwijderen. Dit was hun recht. Maar het is, geloof ik, ons recht om in dat optreden een duidelijk uitgesproken bedoeling te zien om niet met de Regeering samen te werken en om thans hun beroep op hun wensch om met Haar samen te werken niet te aanvaarden. De tegenspraak is daarom bij de radicale concentratie, geenszins bij de Regeering. De Regeeringsverklaring, en het daarin vervatte beroep op medewerking, gericht tot den Volksraad in zijn geheel en niet enkel tot de vertegenwoordigers van de radicale concentratie daarin, sluiten niet uit, dat een Regeeringsgemachtigde een eigen standpunt inneemt en belicht. Van tegenspraak met zich zelf harerzijds kan alleen dan sprake zijn, wanneer van wege de Regeering te voren een tegenovergesteld standpunt was ingenomen. Eene inneming echter door een Regeeringsgemachtigde van een standpunt, dat tegenovergesteld is aan de zienswijze van eene richting in den Volksraad is geen tegenspraak van de Regeering met zich zelf maar een tegenspraak met die richting. Ik zie daarom niet, welke grond er kan bestaan voor het in de motie neergelegde verwijt.

Met deze beschouwingen bedoel ik niet te zeggen, dat ik het door den Directeur van Landbouw geschetste beeld in alle deelen juist acht. Zeer zeker zijn in dat beeld niet alle trekken volledig aangebracht. Zijne sociale functie wordt ook m.i. door het kapitaal nog te weinig erkend. Ik had liever gezien, dat de Directeur van Landbouw zich had bepaald tot eene aanmaning om het oordeel over de rol van het kapitaal hier te lande op te schorten tot na afloop van de juist in gang gebrachte Suiker- en Arbeidsenquêtes. Maar het is ver van mij om in hem een sta-in-den-weg te zien voor het aanbrengen van verbeteringen waar dit noodig is. Integendeel

zijn dadendrang, onafhankelijkheid van karakter en zelfstandigheid van oordeel zijn m.i. waarborgen, dat het aanbrengen van verbeteringen waar die noodig mochten zijn ten volle aan zijne handen is toevertrouwd.

Nu echter de rol, die het Westersch kapitaal in Indië vervult, hier ter sprake is gebracht, wil ik ook mijnerzijds een poging doen om die rol te belichten. Ik zal mij bij die beschouwing bepalen tot het suikerkapitaal omdat mij dit het best bekend is. Trouwens de geschiedenis van het overige hier werkzame kapitaal loopt met die van het suikerkapitaal vrijwel parallel. Ook zal ik daarbij niet teruggaan tot den tijd van de Oost-Indische Compagnie, zooals door enkele leden noodig schijnt te worden geacht. Maar ik kan niet nalaten om op te klimmen tot den tijd van het Cultuurstelsel omdat het suikerkapitaal daarin zijn oorsprong vindt, nl. in de contracten met de Regeering tot afwerking van het gouvernementsriet. De heer Cramer heeft dat kapitaal in den aanvang laksheid en lamdeligheid verweten: ten onrechte, want het suikerkapitaal heeft toen reeds geijverd om zijn arbeidsveld uit te breiden, doch het werd verhinderd zijne vleugels uit te slaan door de politiek der gouvernementscultures. Nauwelijks had het eenige vrijheid van beweging of het richtte vrije suikerfabrieken op en na opheffing der gouvernementsrietcultuur zette het de rietcultuur op den voet van vrijen arbeid voort. Het begin van suikerkapitaal was klein en bescheiden en ook veel bewogen, terwijl de voordeelen, die het afwierp, aanvankelijk maar matig waren. In het begin van de tachtiger jaren had het te kampen met groote moeilijkheden, veroorzaakt door ziekte in het riet en lage marktprijzen. Met onverpoosde energie zette het evenwel den strijd daartegen voort, en organiseerde het dien strijd en na een lange reeks van jaren vol beproevingen heeft het de voldoening mogen smaken van de overwinning te behalen. In die mocitevolle jaren werden door het suikerkapitaal zware offers gebracht en, toen de tijd aanbak van winsten maken, besteedde het een groot deel daarvan aan uitbreiding en verbetering van het bedrijf. Het oorspronkelijke kapitaal is op deze wijze eenige malen vermenigvuldigd en, wanneer men nu in de kranten leest van suikerondernemingen, die 20% dividend uitkeeren, dan mag men daarbij niet uit het oog verliezen, dat die winsten zijn omgeslagen over het onveranderd nominale kapitaal doch in werkelijkheid gemaakt met een veel grooter uit de vroegere winsten uitgebreid kapitaal.

Deze winsten kunnen gecontroleerd worden uit de jaarverslagen van de groote cultuurmaatschappijen en zijn ook herhaaldelijk gecontroleerd. Wijlen de heer Benjamin, in leven mededirecteur van de Koloniale Bank, heeft in eene studie, ongeveer een tiental jaren geleden geplaatst in het tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw eene berekening gegeven van het winstpercentage van het suikerkapitaal en kwam daarbij tot de slotsom, dat dit winstpercentage ongeveer 8½% per jaar bedroeg.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob.)

En niet lang geleden is van de hand van den heer Helfrich in het tijdschrift voor Koloniale Studiën eene publicatie verschenen, waarin o.a. de kost- en verkoopprijzen van het product der suikerfabrieken berekend werd. De uitkomst van deze berekening over een achttal aan den oorlog voorafgaande jaren geeft voor dat tijdvak een gemiddelde van *f* 6.10 per pikol voor den kostprijs en een gemiddelde van *f* 7.10 voor den verkoopprijs, latende dus een overschot van *f* 1.— per pikol. Deze winst van *f* 1.— per pikol is natuurlijk niet gelijkelijk over alle fabrieken verdeeld. Er zijn er die meer maken en andere — en niet weinige — die minder of geen winst maken en een komervol bestaan lijden. Natuurlijk worden door het groote publiek alleen die fabrieken gezien, die de grootste winsten maken, en is men blind voor de vele, die niet in dat geval verkeerden. Wil men zich een voorstelling maken van de uitkomsten van de gestie van het geheele suikerkapitaal, zoo kan men den maatstaf aanhouden van $8\frac{1}{2}\%$ dividend en *f* 1.— per pikol winst. Dat laatste komt bij een oogst van 25 miljoen pikols uit op 25 miljoen gulden dooreen per jaar in normale tijden.

Waar komen deze winsten van daan? heeft de heer Teeuwen gevraagd. Het antwoord moet luiden: van het buitenland. Suiker vindt nagenoeg geen markt in het binnenland; het wordt nagenoeg in zijn geheel uitgevoerd. Betaalt het buitenland hoge prijzen, dan zijn de winsten ruim; betaalt het buitenland lage prijzen, dan zijn de winsten gering of verdwijnen zij zelfs geheel.

Waar gaan deze winsten heen? heeft verder de heer Teeuwen gevraagd. Het antwoord moet luiden: naar de aandeelhouders, die zich meerendeels in Nederland bevinden maar ook voor een niet gering gedeelte in Indië zoolvel als houders van aandelen van cultuurmaatschappijen als in hoedanigheid van medeëigenaren.

Volledigheidshalve moet deze zeer vluchtige schets nog aangevuld worden met de beantwoording van een vraag, die naast de door den heer Teeuwen gedane dient gesteld te worden. Deze vraag luidt: wat blijft er van het door het suikerkapitaal verwerkte geld hier? Het antwoord daarop is begrepen in het vorenstaande. De kostprijs van *f* 6.10 per pikol suiker, gevende over 25 miljoen pikols ongeveer 150 miljoen gulden, wordt hier uitgegeven. Een klein deel daarvan wordt besteed voor aankopen in het buitenland van meststoffen, zakken, chemicaliën en andere benodigdheden. Globaal mag men aannemen, dat van genoemd bedrag ongeveer 140 miljoen gulden in het land zelf worden uitgegeven, waarvan ruim de helft, ongeveer 75 miljoen gulden, in handen van Inlanders terecht komt.

Ziedaar de drainage van het suikerkapitaal: 140 miljoen gulden in het land gebracht en 18 à 20 miljoen in den vorm van winsten er uitgebracht!

Ten slotte de vraag: kan het suikerkapitaal niet meer doen om vruchtbaarder voor de algemeene welvaart te zijn? Uit het bovenstaande blijkt, dat zijn vermogen

daartoe beperkt is. Het kan voor dit doel uit niets anders putten dan uit zijne winst, die, zooals boven gebleken is, te berekenen is op 25 miljoen gulden 's jaars in normale jaren. Daarvan kan wel wat af, vooral bij de fabrieken, die groote winsten maken, maar de grenzen, die de totaal-winst stelt, veroorloven niet de verwachtingen in dit opzicht hoog te spannen. Om in dit opzicht eene beteekenende rol te kunnen spelen, zou het suikerkapitaal een belangrijk grootere winst moeten maken dan nu zijn deel is.

Hiermede heb ik geenszins een lofrede op het suikerkapitaal willen ten beste geven maar alleen een nuchteren kijk daarop willen mogelijk maken. Tot besluit wil ik daar nog een woord bijvoegen over de rol, die de suikerindustrie speelt bij de voedselvoorziening. Gemeenlijk beziet men haar slechts als een bron van vermindering der voedingsgewassen door het areaal dat zij in beslag neemt. Dit is eenzijdig. Zij speelt daarbij een positieve rol, doordat zij een reden is van toename der voedselgewassen. Het heeft vroeger reeds de aandacht getrokken, dat in de streken, waar het meeste riet geteeld wordt, de sawahopbrengsten ook het hoogst zijn. Beoordeelaars verklaarden dit verschijnsel met de opmerking: de suikerindustrie neemt de beste gronden in. Zij, die met de praktijk van de rietcultuur van nabij bekend zijn en de gronden aanschouwen, die in den westmoesson onder water plegen te staan, die last hebben van een hoogen stand van het grondwater, die moeilijke aan- en afvoerleidingen hebben, zij, die weten uit hoe vele typen van meer- en minderwaardige gronden een areaal van eene suikerfabriek is samengesteld, wisten wel, hoe weinig waarde deze verklaring bezit. Een bevredigende opheldering ontbrak evenwel nog totdat in de hierboven door mij bedoelde publicatie in het Archief van Dr. Harreveld eene belichting van het verschijnsel gegeven werd. Dr. Harreveld vestigt in die publicatie de aandacht op het verschil in irrigatietoestand in streken, waar rietcultuur bestaat, en in streken, waar die niet bestaat. Daar goed onderhouden tertiaire aanvoerleidingen en goede afvoerleidingen, hier meestal aangeslibde aanvoerleidingen en veelal verzande en niet zelden afgedamde afvoerleidingen. Gevolg: daar een maximum effect van de bevoeiing waar de nagewassen van het riet van profiteeren, hier een onvolkomen effect van de irrigatie. Een verder gevolg van de rietcultuur is, dat de gronden in den oostmoesson veel intensiever gebruikt worden voor nagewassen, indien daarop riet gestaan heeft dan indien dit niet het geval is, omdat de ervaring heeft uitgewezen, dat de nagewassen beter slagen op afgeogste rietgronden. Eindelijk oefent de rietcultuur een gunstigen invloed uit op de Inlandsche cultuur van voedingsgewassen door de zorg, die zij besteedt aan de tijdige bewerking en beplanting van de gronden, die zij voor haar gewas ingehuurd heeft.

Een en ander, Mijnheer de Voorzitter, is slechts een

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(s Jacob e. a.)

zeer verkorte aanduiding van de waarnemingen en opmerkingen, die ten aanzien van dit punt in de meergenoemde publicatie zijn opgenomen, naar welke ik belangstellenden, die meer bijzonderheden mochten wenschen te vernemen, verwijs. Maar het is me voorgekomen ook in dezen verkorten vorm de aandacht te verdienen bij de beoordeeling van de voorgestelde moties.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik geloof dat het oordeel over de beide moties niet beter kan worden gevestigd dan door het woord te geven aan den Directeur van Landbouw zelf.

De heer Sibinga Mulder, Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Dat ik op het oogenblik van deze plaats het woord tot de geachte vergadering richt heeft tot oorzaak, dat ik in de werkelijke beteekenis van het woord, op mijn vorige plaats wat al te veel in het zonnetje werd gezet, misschien om nog wat rooder te worden, dan de heer Bosscha mij hedenmorgen heeft toegeschreven.

Alvorens over te gaan tot de beantwoording van de geachte leden, die het een en ander in het midden hebben gebracht, moet mij toch nog de opmerking van het hart, dat het blijkt dat meerdere leden van den Volksraad aan den toon, waarop mijn rede werd uitgesproken, aanstoot hebben genomen.

Natuurlijk is het niet mijn bedoeling om aanstoot te geven, wanneer ik de zaken volgens mijn standpunt uiteenzet. Maar hoe gaat het, ieder vogeltje zingt zooals het gebekt is en ik heb hier dunkt mij, ook wel enkele vogeltjes hooren zingen, waarvan het geluid mij nu niet bepaald als een nachtegalen-slag in de ooren klonk.

Overigens zal ik van de vergadering niet al te veel tijd vergen, omdat betrekkelijk weinig nieuwe gezichtspunten zijn geopend, en ik zal alleen datgene beantwoorden en recht zetten, wat m. i. daarvoor in aanmerking komt.

Aan het slot van de debatten die wij Zaterdag hebben gehoord is de kardinale vraag naar voren gebracht, ik meen door het geachte lid den heer Schumann, of hier werkelijk een nieuw geluid, een nieuwe lijn als het ware van de Regeering is ingeluid.

Kijk, Mijnheer de Voorzitter, de besproken en de nader uiteen te zetten maatregelen, genomen en in voorbereiding, om het hoofd te bieden aan de voedselschaarschte hebben aanleiding gegeven tot ver buiten de voedselvoorziening gaande replieken, ja zelfs tot de vraag of een gewijzigde koers der Regeering is ingeluid.

Om nu dadelijk met die vraag te beginnen, het antwoord luidt zoo stellig mogelijk ontkennend. Van een wijziging van het regeeringsbeleid zooals dat het vorige jaar in den Volksraad door den regeeringsgemachtigde is uiteen gezet, is in het minst geen sprake.

Sterker nog, wanneer men mijn rede rustig en kalm naleest zal men tot de conclusie moeten komen dat er

(Sibinga Mulder.)

niets in staat dat met den aan den Volksraad bekenden koers, die het regeeringsbeleid beheerscht, strijdt.

Die beginselen zijn uit den aard der zaak bindend voor de departementshoofden, ofschoon deze natuurlijk de vrijheid behouden schriftelijk zoowel als mondeling zich naar hun eigen trant te uiten.

Dit is een gebod van de praktijk, want de directeuren zullen steeds in toenemende mate paraat moeten zijn om op staanden voet in de debatten in te grijpen en zich vrij naar eigen trant te uiten.

Alleen de zaken waarover het gaat, de groote lijnen, daarover bestaat ook absolute overeenstemming met de Regeering.

Ik wil niet ontkennen, dat enkele beschouwingen in mijn tweede rede vooral aanleiding hebben gegeven tot conclusies, opvattingen, en consequenties, die de Regeering allerminst wenscht of door mij bedoeld zijn.

Ik kom daarop nader terug.

En wanneer ik nu terugga om de sprekers die het woord hebben gevoerd in het kort te beantwoorden dan ontmoet ik op mijn weg in de eerste plaats den heer 's Jacob.

Die zegt dat de distributiemaatregelen van de Regeering ophouden bij de grenzen van de gewesten.

Dat is volkomen juist, maar men moet in aanmerking nemen dat binnen de grenzen van het gewest in overeenstemming dus met de toegepaste decentralisatie contrôle wel degelijk bestaat en door het binnenlandsch bestuur wordt uitgeoefend, in overleg met mijn departement.

De heer 's Jacob wenscht distributie-inspecteurs. Dat denkbeeld is mij volstrekt niet onsympathiek, laat ik er dadelijk bij zeggen dat een regeling in dien geest in enkele gewesten bestaat. In meerdere gewesten is door het hoofd van gewestelijk bestuur een controleur B. B. aangewezen om zich met die taak te belasten. Maar verder is bij mij in overweging om een inspecteur aan te stellen, die mij en mijn departement ter zijde staat en naar verschillende gewesten kan gaan alwaar de boel niet al te best loopt of klachten bestaan.

Het ligt ook in de bedoeling om zelfs aan zoo'n inspecteur zoo mogelijk een paar onder-inspecteurs toe te voegen. Het behoeft geen betoog, dat een dergelijke maatregel versterking van mijn personeel beslist noodzakelijk maakt.

Waar de bestuurshoofden vragen om hulp in deze, om te mogen beschikken over een controleur is door de Regeering daaraan zooveel mogelijk steun en medewerking verleend. De heer 's Jacob is verder gekomen op de, wat ik zou willen noemen Soekaboemische kwestie, de houding van de erfpachters daar ten opzichte van de voedselvoorziening.

De voorstelling door den heer 's Jacob gegeven, lijkt mij niet heel juist. Wat is het geval geweest?

De planters daar zijn in begin 1919 aangezocht om maatregelen te nemen voor hun werkvolk, om hun per-

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

soneel voor mogelijke tijden van schaarschte in de voedselvoorziening te beschermen.

Zij hadden in dien tijd toen er nog voldoende padi was, maatregelen kunnen nemen en belangrijke opschuringen kunnen doen, maar zij hebben dat, Mijnheer de Voorzitter, op weinige uitzonderingen na, niet gedaan.

Dat is de reden geweest dat, toen werkelijk de schaarschte intrad, zij onvoorbereid waren en zij eigenlijk voor het gevolg stonden, van wat ik zou willen noemen hun eigen zorgeloosheid.

Maar dat men in Soekaboemi ook met een onjuiste voedsel-balans zou hebben gewerkt, doet m. i. aan dit feit heel weinig af.

Ik heb verder met zeer veel genoegen vernomen dat de heer 's Jacob aan mijne zijde staat om zooveel mogelijk den kleinhandel met het oog op het verstrekken van rijst en andere voedingsmiddelen te handhaven.

Maar de Regeering is het er geheel mee eens en door de practijk ten volle daarvan doordrongen, dat een zeer nauwlettend toezicht daarbij niet kan worden gemist.

Ik zou dit nog willen zeggen, dat naar ik meen de bestuursambtenaren werkelijk nog wat potiger zouden kunnen optreden inzake de kwestie van maximum-prijzen en inzake het niet voldoende rouleeren van het voedsel en dat zeker ook in dien geest een schrijven aan de bestuurs-
hoofden kan worden tegemoet gezien.

Maar laat ik nog eens herhalen dat alle goede maatregelen slechts een half effect of een kwart effect zullen hebben, wanneer niet in de eerste plaats het publiek meewerkt en daaronder versta ik alle rassen en standen, want het is mij bekend dat ook verschillende menschen waarvan men dat niet zou verwachten meedoen om de maximumprijzen te ontduiken en het is werkelijk van belang, wanneer met alle kracht daartegen wordt opgetreden.

De heer 's Jacob heeft verder nog gezegd, dat hij niet begrijpt hoe op de in cultuur zijnde gronden de productie kan worden opgevoerd. Welnu, ik wil even er op wijzen, dat er ongeveer 100.000 bouw gadoe meer is geplant dan vroeger en ook meer cassave en mais.

Maar als de bedoeling van den heer 's Jacob is, een hogere productie per eenheid grond, dan is dit een zaak die niet in één dag is te bewijzen, doch moet worden bereikt door te zorgen dat de Inlandsche landbouwer een meer economischer bedrijfsleider als landbouwer zal worden.

De heer 's Jacob heeft verder gesproken over den teeltdwang en het is wel goed dat ik daar nader op terug kom, omdat men allerlei onjuiste voorstellingen van den teeltdwang heeft.

Naar aanleiding van de bezwaren, welke door het geachte lid 's Jacob werden aangevoerd tegen de oplegging van een teeltdwang aan Inlandsche bezitters van gronden, moge ik opmerken, dat het geenszins in de bedoeling ligt, dat daarmede wordt ingegrepen in het bestaande,

geregelde Inlandsche akkerbouwbedrijf, terwijl evenmin daarmede wordt beoogd een beperking in te voeren van de vrije beschikking der Inlandsche landbouwers over het verkregen product. In de keuze van den bedrijfsvorm, de bedrijfsinrichting, in de keuze der landbouwgewassen zal, waar van een geregeld Inlandsch landbouwbedrijf sprake is, de teeltdwangordonnantie den Inlandschen ondernemer geenerlei dwang van welken aard ook opleggen. De bepalingen dezer ordonnantie zullen slechts van toepassing zijn op die gronden van Inlanders, welke niet in eenigen bedrijfsvorm zijn opgenomen, en welke overigens met voldoende kans van slagen voor de verbouwing van éénjarige voedingsgewassen in aanmerking komen.

Erkend wordt, dat men van eene oplegging aan de Inlandsche bezitters zelve van de verplichting om de bedoelde ongebruikte gronden voor eigen rekening met voedingsgewassen te beteelen, over het algemeen geen hoge verwachtingen zal mogen koesteren en dat de oplegging van een dergelijken dwang in zeer vele gevallen ook onbillijk zou kunnen worden genoemd.

Waar dan ook blijkt, dat die ongebruikte gronden bezwaarlijk door de Inlandsche bezitters zelve kunnen worden beteeld, zal de ordonnantie aan de overheid de bevoegdheid verschaffen die gronden voorwaardelijk en tijdelijk in het belang van den voedselbouw ter beschikking van andere Inlandsche personen te stellen, welke geneigd zijn die gronden op doelmatige wijze met éénjarige voedingsgewassen te bebouwen. Hierin heeft men de grootste uitwerking van de onderwerpelijke ordonnantie ten opzichte van den Inlandschen voedselbouw te zoeken; dus niet daarin, dat aan de Inlandsche bezitters zelve een dwang zal worden opgelegd om hunne ongebruikte, voor den voedselbouw geschikte gronden daartoe aan te wenden, doch dat deze Inlandsche bezitters, indien zij die gronden ongebruikt wenschen te laten, voor de keuze worden gesteld dit plan te laten varen, of anders die gronden tijdelijk ter beschikking van de overheid te stellen, opdat deze ze tijdelijk en voorwaardelijk in gebruik zal kunnen geven voornamelijk aan personen in de desa, die zelf niet in het bezit van gronden zijn, teneinde er op doelmatige wijze éénjarige voedingsgewassen te verbouwen.

Het spreekt van zelf, dat deze ordonnantie, welke overigens nog bij de Regeering in overweging is, met het noodige beleid zal zijn toe te passen, niet alleen ten aanzien van de z.g. Europeesche ondernemingen, doch vooral ten aanzien van de Inlandsche landbouwers.

Al dergelijke ordonnanties, al dergelijke bepalingen, al dergelijke regelingen, Mijnheer de Voorzitter, het is mijn innige overtuiging, ontleenen hun waarde in de eerste plaats aan de juiste wijze, aan het juiste beleid, waarmee ze worden toegepast.

Het hoofddoel der ordonnantie blijft echter voor mij de mogelijkheid van een wettelijke regeling van een ver-

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

plichting tot den aanplant van voedingsgewassen voor de daarvoor in aanmerking komende Europeesche werkgemers op Java en Madoera, zooals ook kan blijken uit mijne rede van den 17en dezer. Voor de Buitengewesten is, gelijk de heeren weten, deze aangelegenheid reeds wettelijk geregeld.

Het geachte lid Abdoel Moeis heeft er nogmaals op aangedrongen, dat de Regeering iets zal doen ten aanzien van de reeds in erfpacht uitgegeven, thans nog ongebruikt liggende gronden. Naar aanleiding hiervan wordt de aandacht van den heer Abdoel Moeis er op gevestigd, dat de aangekondigde teeltdwangordonnantie aan de overheid de bevoegdheid zal geven deze gronden tijdelijk voor den voedselbouw te doen bestemmen en zij zal zeker niet aarzelen van die bevoegdheid gebruik te maken voorzover die gronden voor het beoogde doel in aanmerking komen.

Ik heb verder met genoegen van den heer 's Jacob gehoord, dat ook hij het een zaak van groot belang acht, dat de Regeering bij alle andere maatregelen ten opzichte van de voedselvoorziening ook zooveel mogelijk het oog houdt op de in standhouding der economische krachten, speciaal op de koopkracht der bevolking.

Ik ontmoet nu verder onder de sprekers den heer Koesoemo Joedo. Het behoeft geen betoog, Mijnheer de Voorzitter, dat ik met heel veel genoegen heb aangehoord, hetgeen hij gezegd heeft. Alleen wil ik daaraan een kleine opmerking toevoegen en wel deze: De heer Koesoemo Joedo heeft het gehad over het passenstelsel en nu zou ik willen opmerken — hoe men overigens ook over het passenstelsel denken mag, — dat het indertijd is opgeheven op vrijwel unaniem advies van de betrokken bestuursambtenaren. In dien tijd was er een vrij groote sympathie voor de afschaffing. Mocht hier of daar door de omstandigheden een andere meening gevormd zijn, dan is dat zeer wel mogelijk, maar ik wou er het licht op laten vallen, dat toen wel de algemeene sympathie voor afschaffing was.

Ik ontmoet verder op mijn weg den heer Teeuwen. Ik heb den heer Teeuwen in mijn eerste antwoord zeer nitvoerig behandeld en op het oogenblik kan ik niet anders zeggen, dan dat naar mijn idee de heer Teeuwen in hoofdzaak een duplicaat heeft gegeven van zijn eerste rede en deze met enkele woorden heeft aangedikt. Ik wil alleen den heer Teeuwen een opmerking maken naar aanleiding van het kleiner worden van het grondbezit per hoofd. Dat is werkelijk een heel belangrijke zaak en is het daarom wel goed, daarop even de aandacht te vestigen, hoe het op het oogenblik met deze kwestie staat.

De heer Teeuwen heeft verklaard, dat het gemiddeld Inlandsch grondbezit zou zijn teruggelopen van drie kwart tot op een halve bouw. Dit acht hij — en niet ten onrechte — een bedenkelijk verschijnsel en hij roept de Regeering ter verantwoording. De vraag moet in de eerste plaats worden gesteld welke waarde aan die mede-

deeling moet worden toegekend. Het antwoord luidt, dat een algemeene achteruitgang van de gemiddelde grootte van het grondbezit op Java en Madoera niet met eenige zekerheid kan worden aangetoond. In voorbereiding is de verwerking van het daaromtrent aanwezige materiaal, doch het zal nog wel eenigen tijd duren, vóórdat de gegevens behoorlijk zijn gerangschikt en het maken van gevolgtrekkingen omtrent de door den heer Teeuwen aangenomen algemeen toenemende versnippering van het Inlandsch grondbezit, geoorloofd zal zijn.

Er blijkt dus uit, dat deze zaak de volle aandacht heeft der Regeering maar het zal nog wel eenigen tijd duren, voordat de gegevens behoorlijk zijn gerangschikt en men tot het maken van gevolgtrekkingen zal kunnen overgaan.

Op het oogenblik zou een uitspraak als de heer Teeuwen heeft gezegd nog niet op degelijke gronden mogelijk zijn; mij dunkt, het resultaat van het onderzoek dient daarvoor eerst te worden afgewacht.

De heer Teeuwen heeft in zijn betoog steeds doen uitkomen, dat wij de bekende 120.000 ton rijst misschien krijgen in ruil voor de niet-inkrimping van het suikerareaal. Die rijst zou alleen komen, als men een zeker overschot van rijst had en wanneer dit overschot er niet was, zouden wij het ook niet krijgen. Dit is onjuist. Wanneer het gebeurt op die wijze dan krijgen wij de rijst niet van het overschot; neen, dan is dat werkelijk een bezuiniging die men daar als het ware in eigen rayon invoert om daarvoor wat suiker te kunnen krijgen. Men bekrimpt zich wat op rijst, alleen om daarvoor wat suiker te kunnen krijgen. Het spreekt van zelf dat daarbij op den voorgrond staat, dat deze hoeveelheid niet in mindering komt van de hoeveelheid rijst, die anders uit andere koloniale streken van de Geallieerde mogendheden voor Indië beschikbaar zou kunnen komen.

Dan heeft de heer Teeuwen ook nog een andere conclusie getrokken ten opzichte van de rol van het kapitaal. Ik kom hier straks nader op terug, maar ik heb bij de redevoering van den heer Teeuwen iets vernomen, waar ik even op wil wijzen, omdat ik het niet goed begrepen heb.

De heer Teeuwen heeft gezegd, dat hij zich op een heel ander standpunt stelt dan ik ten opzichte van de rol van het kapitaal. Ik kan het standpunt van den heer Teeuwen volkomen begrijpen, maar wanneer hij aan het kapitaal niet de rol toeschrijft, die ik er aan heb toegeschreven, is het opvallend dat hij ten aanzien van de opmerking van het geachte lid Gerritzen, die zeide: kijk eens wanneer wij een dergelijke richting op zouden gaan, dan zou het kapitaal zich meer en meer onttrekken aan Indië en dit zou voor ons allen een groot nadeel zijn, daarop zeide: ja, Mijnheer de Voorzitter, als dit gebeurt, dan zou ik dit noemen sabotage gepleegd door het kapitaal, en dan zou ik willen hebben, dat de Regeering ingreep. Mijnheer de Voorzitter! Waar het kapitaal aan den eenen kant als het ware in den ban wordt

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

gedaan, en men aan de andere zijde optreedt tegen het kapitaal dat zich onthoudt en men dat sabotage noemt en hiervoor de hulp van de Regeering wil inroepen, dan vind ik dit een tegenstrijdigheid, die ik niet geheel kan vatten.

Overigens moet ik nog even zeggen dat het mij spijt, dat de heer Teeuwen in gebreke is gebleven, mede te deelen waar de voorraden zijn te vinden, de voorraden, waarover hij heeft gesproken.

Het zal voor de Regeering buitengewoon aangenaam zijn, dat zij niet alleen van den heer Teeuwen maar van iedereen zooveel mogelijk aanwijzingen verkrijgt. Dat is een daad, dat is medewerking aan de voedselvoorziening, die gaarne wordt aanvaard.

De heer Teeuwen heeft nog iets opgemerkt, waarmede ik het volkomen eens ben; dat is dit: hij vraagt openbaarheid in het werk van de voedselcommissies. Hoe meer openbaarheid er wordt gegeven, hoe meer nuttige organen in het openbaar werken, hoe liever het mij zal zijn. Ik meen, dat het aanleiding zal geven tot een juiste beoordeeling der maatregelen en tot medewerking, waar gegronde kritiek gegeven wordt om tot een beteren toestand te komen. Dan ontmoet ik den heer Tjipto. De heer Tjipto heeft speciaal het woord gewijd aan de gadoeteelt. Ik wil daar gaarne even op antwoorden om het nader toe te lichten.

De heer Tjipto heeft bij zijn bespreking (in tweeden termijn) van de gadoecultuur medegedeeld, dat hij het wenschelijk acht, dat te dien aanzien regelen zullen worden voorgeschreven, waaraan de residenten zich zullen hebben te houden. Er is haast letterlijk door mij gezegd, dat in de door mij bedoelde wettelijke regeling der gadoeteelt de residenten hunne bevoegdheid ten aanzien van de regeling der gadoeteelt in hunne gewesten zullen hebben uit te oefenen in overeenstemming met de in het algemeen waferreglement (dat bij de z.g. Irrigatiecommissie in voorbereiding is) neer te leggen algemeene beginselen van watergebruik en waterverdeeling, en dat de noodige waarborgen zullen worden gegeven tegen willekeur en doorvoering van persoonlijke inzichten, terwijl overleg met de belanghebbenden zal worden voorgeschreven. Er is dus niet het minste bezwaar tegen de inwilliging van den door het geachte lid geuiten wensch.

Ook hierin, Mijnheer de Voorzitter en ik zou haast zeggen in geen enkele andere zaak als hierin is juist de kwestie van beleid, waarmede men heeft rekening te houden, hoofdzaak. Met de ervaring in deze door de Inlandsche landbouwers opgedaan heeft men rekening te houden. Dat zijn de fundamenteele eischen, die men niet mag verwaarloozen, wil men werkelijk de gadoeteelt zooveel mogelijk tot haar recht doen komen.

De heer Moeis heeft nog een enkel woord gezegd over de wijziging van de voedselgewoonten in Holland, waarover ik gesproken heb en hij doelt vermoedelijk op den tijd, toen hij in Holland was en het Nederlandsche volk

— speciaal de arbeiders — geen rijst wilde eten. Het is waar, hetgeen de heer Moeis heeft gezegd, maar ik moet er echter iets aan toevoegen, ter verduidelijking. De rijst moest in die dagen dienen ter voorziening in het gebrek aan aardappelen. Nu hebben de aardappelen speciaal voor den Nederlandschen werkman een bijzondere beteekenis, omdat zij het middel zijn om bij die spijs het noodige vet te gebruiken. De Hollandsche werkman kent geen bereidingsmethode om rijst, zooals wij dat hier doen, smakelijk met vet klaar te maken. Dat is de reden geweest, waarom het volk absoluut niet aan die rijst wilde. Maar per slot van rekening is hetgeen ik ervan gezegd heb door de feiten bevestigd, want de voedingsgewoonten hebben zich zelfs bij den Nederlandschen werkman, die op dat punt conservatief is als wij, gewijzigd. De laatste jaren heeft men nl. geboden en gesmeekt om rijst en er zelfs bij de Regeering op aangedrongen om de rijst van de militaire voorraden, in distributie te brengen. De hoeveelheid was toen echter zoo gering, dat zij alleen voor zieken kon worden bestemd.

Dat de Javasche Bank zich zou hebben bezig gehouden met den kettinghandel daarvan, Mijnheer de Voorzitter, is de Regeering niets gebleken.

Wat de kwestie van de padi-cultuur op Mandailing betreft, uit ambtelijke berichten is gebleken, dat dit bericht wel degelijk waar is. De bevolking heeft eerst geweigerd padi te planten, doch is later, onder den aandrang van het bestuur tot aanplant overgegaan. De grond is thans beplant. Wat de heer Abdoel Moeis hieromtrent heeft beweerd, is dus volkomen juist.

Wat betreft de gronden van Siantar, waarover de heer Moeis heeft gesproken, hiernaar wordt een onderzoek ingesteld.

Verder vernam ik met groot genoegen uit de rede van den heer Moeis de ruitelrijke verklaring, dat hij sabotage als rietbranden enz., absoluut afkeurt en een verderfelijik en afkeuringswaardig middel acht.

De heer Moeis heeft nog een vraag gedaan op landbouwkundig terrein.

Hij heeft n.l. de vraag gesteld, waarom op Java geen 80 picols per bouw wordt gehaald, gelijk ter Westkust van Sumatra het geval is. De heer Moeis vergeet hierbij, dat 80 picols per bouw ook voor de Westkust geen gemiddeld opbrengstcijfer is en dat dit oogstcijfer slechts wordt verkregen op bepaalde gronden aldaar van jong vulcanischen oorsprong en van buitengewone vruchtbaarheid. Zelden worden gronden met zoo gunstige ontwikkelingsvoorwaarden voor padi aangetroffen en het kan daarom niet verwonderen, dat in de meeste streken zoowel op de Buitengewesten als op Java, die productie alleen bij uitzondering wordt gemaakt.

De heer Moeis meent het verder niet op zijn weg te liggen door de Inlandsche organisaties invloed uit te oefenen op den Inlandschen landbouw om z66 den tani

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

tot betere zorg en een meer economische werkwijze, enz. van den grond te brengen.

Mij dunkt, Mijnheer de Voorzitter, dat het zich afzijdig houden toch geen bijzonder juist standpunt is. Juist dergelijke leiders zouden met hun organisatie zooveel kunnen doen. Zij zouden op de landbouwers meer individueel kunnen werken, waar de landbouwleeraren en bestuursambtenaren meer in het algemeen als adviseurs optreden. Hun raadgevingen zouden op deze wijze meer aan het juiste adres komen.

Ik geloof dat in die richting, Mijnheer de Voorzitter, meer kan en moet worden gedaan.

Wij willen — en wij zijn allen gelijk daarin — allen de bevolking helpen, sterker maken ook in economische kracht, in de eerste plaats door middel van het bodembedrijf. Mij dunkt, Mijnheer de Voorzitter, dat allen, wie ook, van hoog tot laag, op praktische wijze daartoe zullen willen medewerken.

Ik kom nu tot den heer Gerritzen. De heer Gerritzen heeft gesproken over de kwestie van de scheepsvrachten. Wat dat aangaat, verwijs ik hem gaarne naar de cijfers en gegevens die door den bij uitstek deskundigen heer Koning in deze zijn gegeven.

Verder heeft de heer Gerritzen aangeroerd de kwestie van de ruiling der producten, waarop reeds is geantwoord. Maar daar komt bij de speciale kwestie van de kina-bast en van de kinine, waarin ons Indië een absoluut leidende positie heeft.

Voor het tijdvak 15 Juli 1918 tot 31 Dec. 1923 werd door de overgrote meerderheid der Indische kinaondernemingen een contract gesloten met de twee in Nederland gevestigde kinine-fabrieken en de Bandoengsche kinine-fabriek voor levering onder bepaalde voorwaarden van haar productie, onder contrôle van het Kinabureau, te Amsterdam.

Nog vóór dat hier te lande de bijzonderheden van het contract bekend waren, werden in September 1918 door de directie der B. K. F. telegrammen ontvangen, waaruit bleek, dat de vertegenwoordiger van die fabriek te Amsterdam, de heer Schalkwijk, in samenwerking met de beide Nederlandsche fabrieken het grootste deel van de Javaproductie voor den verderen duur van den oorlog had verkocht aan de Engelsche regeering.

Spoedig bleek, dat de overeenkomst was gesloten met de regeeringen van Engeland, Frankrijk, Italië en de Vereenigde Staten en wel voor levering per jaar van 190.000 K.G. kinine, en in de bast $\pm$ 250.000 K.G. kininesulfaat, en dat deze overeenkomst verband hield met de groote economische overeenkomst waarover in Londen werd onderhandeld en welker totstandkoming afhankelijk werd gesteld van de nakoming van het bovengenoemde contract.

Hoewel de heer Van Schalkwijk, die bovenbedoeld contract sloot, daartoe volgens de B. K. F. niet bevoegd was, stond men hier voor een voldongen feit dat geen keuze

liet doch noodzaakte tot het uitvoeren der aangeane overeenkomst.

En nu wat betreft de rede van den heer Djajadiningrat. Laat ik direct beginnen met te zeggen, dat het geen oogenblik in mijn bedoeling heeft gelegen, om een bits of bijtend antwoord aan den heer Djajadiningrat te geven. Integendeel! Met veel belangstelling heb ik kennis genomen van de vragen, die door hem gesteld zijn. Ik heb ze zoo zakelijk mogelijk behandeld, misschien wat al te zakelijk en droog. Het is geenszins mijn bedoeling geweest er bij die gelegenheid een toon van minachting, miskennig of beleediging in te leggen en ik hoop, dat de heer Djajadiningrat van mij die verklaring zal willen aanvaarden.

Hij heeft de vraag gedaan waaraan in de gewesten Djokja, Solo en Kediri het voedseltekort te wijten is. Mijnheer de Voorzitter, de zaak is niet zoo eenvoudig. Ik heb onmiddellijk een onderzoek ingesteld en ik zal aan de bestuurshoofden aldaar de gelegenheid geven om die zaak duidelijk uiteen te zetten; wij kunnen misschien leeren wat in de naaste toekomst gedaan moet worden om den toestand, die hier en daar periodiek voorkomt, te verhelpen.

Wat betreft een aparte crediet-instelling, ook voor de transmigratie en de emigratie, het lijkt mij, Mijnheer de Voorzitter, een heel goed denkbeeld, dat zeer zeker overweging ten volle waard is. Ik zal het dan ook aan de Regeering in overweging geven en wat mij betreft, zal ik gaarne dit denkbeeld van den heer Djajadiningrat steunen.

De Regeering is verder gaarne bereid om gevolg te geven aan de wenken van den heer Djajadiningrat, om alle ambtenaren van alle takken van dienst, alle takken van bestuur, die bemoeienis hebben met de voedselvoorziening en de distributie zooveel mogelijk aan te sporen tot samenwerking. Mijnheer de Voorzitter, hiertoe is zeker reeds al het mogelijke gedaan, maar ik zal er nog verder op aandringen en ik ben er van overtuigd, dat alle takken van dienst zooveel mogelijk tot het te bereiken doel moeten en willen samenwerken.

Nu heeft de heer Djajadiningrat nog het een en ander gezegd over de landbouwstatistiek en moet ik verklaren, dat daaraan in de laatste jaren gedaan is wat gedaan kon worden. Het is nog onvolkomen, Mijnheer de Voorzitter, dat heb ik zelf in mijn eerste en tweede rede gezegd.

Men kan nu eenmaal niet in een beperkt aantal jaren een dergelijke statistiek perfectioneeren en er zullen nog wel eenige jaren mee heen gaan, voordat aan matig gestelde eischen te dien aanzien behoorlijk kan worden voldaan.

Door hetzelfde geachte lid is het verwijt gedaan, dat de Regeering het voedselvraagstuk niet stelselmatig heeft weten aan te vatten en dat zij daarbij te veel incidenteel te werk is gegaan. Ik moet dit ontkennen en wil daarbij nog wijzen op hetgeen door mij op den 17^{en} en

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

27^{en} dezer is medegedeeld over de in het belang der voedselproductie genomen of nog te nemen maatregelen van blijvenden of tijdelijken aard.

Ik zou hier nog aan kunnen toevoegen, dat een meer doelmatige credietverstrekking, waarop de heer Djajadiningrat de aandacht vestigde, op het werkprogramma staat en dat daartoe reeds voorstellen zijn uitgewerkt.

De beteekenis van het rijsttekort wordt door de Regeering geenszins onderschat. Ook Zij is van meening, dat in de eerste plaats op een zoo sterk mogelijke vermindering van dat tekort dient te worden aangestuurd. Daartoe dient, het werd reeds meerdere malen gezegd, de verbetering en uitbreiding der irrigatie met alle kracht ter hand te worden genomen; de door den heer Djajadiningrat besproken groote plaatselijke mislukkingen in het padigewas zullen daardoor grootendeels tot geringer afmetingen kunnen worden teruggebracht. Ik kan er voor den heer Cramer nog bijvoegen, dat ook ik — evenals hij — op het standpunt sta, dat de Regeering niet in de eerste plaats naar den fiscus moet kijken of het rente opbrengt. In de eerste plaats moet de gebiedende noodzaak ten opzichte van den landbouw in het oog worden gevat. Bovendien wordt gehoopt, dat door de oprichting van grootbedrijven voor de rijstteelt binnen niet langen tijd belangrijk zal worden bijgedragen tot de zoo zeer gewenschte meerdere onafhankelijkheid van het buitenland ten aanzien van de rijstvoorziening. Maar ook in andere opzichten zal de rijstcultuur moeten worden bevorderd, niet het minst door een doeltreffend stelsel van meer intensieve voorlichting van den Inlandschen landbouwer, dus door op den door Dr. Lovink aangegeven weg krachtig voort te gaan.

Met de beschouwingen van het geachte lid over den gadoebouw stem ik gaarne in. Men zal bij de regeling van de gadoeteelt zeer zeker hebben rekening te houden met allerlei plaatselijke factoren, welke omtrent het al of niet wenschelijke van die teelt den doorslag kunnen geven.

Naar aanleiding van de vraag van den heer Djajadiningrat of reeds is onderzocht aan welke eischen de grond moet voldoen om zonder bezwaar met padigadoe te kunnen worden beplant, kan worden medegedeeld, dat gadoepadi op zeer verschillende grondsoorten met voordeel kan worden verbouwd. De plaatselijk daarmede opgedane ervaringen geven uiteraard doorgaans de beste aanwijzingen. Er is over een en ander een ernstige studie gemaakt door Dr. Van der Elst. De onderzoekingen worden nog steeds voortgezet.

Ten slotte moge ik nog naar aanleiding van de rede van den heer Djajadiningrat opmerken, dat door mij aan het berekende overschot van polowidjoproducten zeker geen overdreven waarde is gehecht, hetgeen bij kritische lezing van hetgeen ik daarover heb gezegd, wel zal kunnen blijken.

Ook de heer Tjokroaminoto schijnt dit eenigszins uit

het oog te verliezen. Voorts kan ik dezen heer mededeelen, dat bij de zeer globale raming van de rijstproductie in dit jaar rekening is gehouden met de door hem genoemde bijzonder ongunstige omstandigheden.

Ik kom nu aan den heer Tjokroaminoto. Naar aanleiding van zijn opmerking aangaande hetgeen ik zeide over Toeban — ik heb gezegd, dat in Toeban, waar men hongeroptochten heeft gehad, geen particuliere industrie was — had ik een reprimande in ontvangst te nemen. Ik zou echter willen zeggen, dat juist in de drie gewesten, Kediri, Solo en Djocja, waar in enkele streken de toestand ongunstig is, voornamelijk in Zuid-Blitar, Wonokidoel en Wonogiri, dat daar gevraagd is het oordeel van het hoofd van Gewestelijk Bestuur. Er is nu gevraagd, waar nu dat tekort, dat gebrek wordt geleden en of van de zijde van de ondernemingen zooveel mogelijk in dat gebrek wordt voorzien. De resident van Kediri seinde naar aanleiding daarvan het volgende:

In omgeving suikerfabrieken heerscht geen nood die leniging door ondernemingen noodig zou maken. In de tuinen nog steeds werk te vinden, gevraagde ondersteuning is noodig voor vrouwen en kinderen en beperkt aantal landbouwers Blitar, die geen tijd hebben elders werk te zoeken en rondzwerfende lieden gedeeltelijk uit andere gewesten. Door H. V. A. wordt dagelijks voor hen 80 picols cassave gezonden, verder verstrekt H. V. A. meel beneden marktprijs voor verstrekking Zuid Blitar en rijst tegen zelfkosten in Kediri en Blitar. Zeer beperkte hoeveelheid ook verkoopt Kenongo gekookt eten tegen zelfkosten. Overigens door ondernemingen geen bijzondere maatregelen genomen.

De resident van Djocja seinde:

ref t gisteren heden ontvangen eerbiedig bevolking op suikerondernemingen in dit gewest over het algemeen niet noodlijdend, met uitzondering twee waterarme ondernemingen waar bevolkingsoostmoesson aanplant niet geslaagd, ondernemers helpen daar en ook elders door verstrekking goedkoop voedsel waar noodig op crediet. voorts verkoopen beheerders gouvernementvoedingsmiddelen tegen kostprijs aan bevolking ook van buiten de onderneming.

En dan hebben wij nog Solo.

ref t 10 dezer geen suikerondernemingen in wier onmiddellijke nabijheid noodlijdende bevolking. ondernemingen verleen in algemeen voldoende medewerking door opkoop padi en zorg zaadpadi.

De heer Tjokroaminoto heeft indertijd in den Volksraad gezegd, dat, volgens de Regeering, ik, de toenmalig nieuw-benoemde Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, de voestappen van mijn voorganger, Dr. Lovink, drukken zou en hierop, Mijnheer de Voorzitter, wil ik met een enkel woord nader ingaan. Ik geloof, dat men niet altijd een juist denkbeeld heeft van het groote werk,

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

dat door Dr. Lovink is verricht. Dat werk krijgt in mijn oog geen beteekenis door het feit van pro- of contra de inkrimping van den suikerrietaanplant, van pro- of contra een of meer Europeesche cultures, of iets dergelijks, dat niet, Mijnheer de Voorzitter! Dat werk heeft een veel ruimere, veel diepere beteekenis. Het werk van Dr. Lovink is m.i. in de eerste plaats dit: dat hij de man is geweest, die zag, dat wij, door den Inlandschen landbouwer te brengen tot een meer economisch bedrijf, door de ontwikkeling van het vakonderwijs, voorlichting, demonstratie en alle mogelijke maatregelen, den Inlandschen landbouwer zouden kunnen opheffen; daartoe heeft hij den stoot gegeven. Hij is de man geweest van het initiatief, de groote organisator van het landbouwonderwijs. Hij is nog verder gegaan. Hij heeft zich aangepast aan den eenvoudigen werkmans, aan den man van het nijverheidsbedrijf en hij heeft daar gezien, dat organisatie, leering, al-was het op eenvoudige schaal, noodig was. Hij is de man geweest, die zich heeft gespannen voor de verheffing van het visscherijbedrijf, van het Inlandsche bedrijf, de steen- en pannenbakkerijen.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik geloof, dat het groote werk van Dr. Lovink pas naar waarde zal worden gewaardeerd, — naar de waarde, die ik er aan geef, — wanneer wij eenige jaren verder zijn. Wanneer het heeft doorgewerkt, verder dan nu het geval kan zijn, dan pas zal Indië dankbaar erkennen het groote werk, dat Dr. Lovink voor het volk van Nederlandsch-Indië heeft verricht.

Mijnheer de Voorzitter, de verklaring zal, dunkt mij, welhaast niet noodig zijn, dat ik zeer gaarne met hart en ziel in die groote lijn van Dr. Lovink, mijn voorganger, door zal gaan.

De heer Tjokroaminoto heeft gezegd, dat de gegevens verstrekt over het afplanten van sawahs onvolledig waren. Mijnheer de Voorzitter, ik geloof, dat dat verwijt nu niet heelemaal door den beugel kan. Ik heb reeds van drie van de zes achterstallige residentieën cijfers gegeven. Ik wil hieraan toevoegen, dat ik sedert de telegrammen gekregen heb, van de nog niet ingekomen residenties Kediri, Semarang en Soerabaja. Het is mij aangenaam, den Volksraad te kunnen mededeelen, dat de bestuurshoofden hebben geseind, dat alles is afgeplant, of anders binnenkort zal worden afgeplant.

Dit is dus een aangenaam en geruststellend bericht.

De heer Tjokroaminoto heeft gevraagd om overlegging van een door Dr. Lovink aan de Regeering ingediend advies over de inkrimping. Ik kan mededeelen, Mijnheer de Voorzitter, dat een dergelijk advies door Dr. Lovink niet is ingediend aan de Regeering.

Thans kom ik op hetgeen door den heer Cramer is gezegd. Hij vraagt mijne medewerking om bij mijne ambtenaren krachtig aan te dringen op het in stand brengen van groote en kleine irrigatiewerken en daarbij niet in de eerste plaats te willen letten op het rentabili-

teitsstandpunt. Het antwoord hierop heb ik reeds gegeven. Dat is een zaak, die mijn persoonlijke sympathie heeft, maar ook en in de eerste plaats, de volle sympathie van de Regeering.

Tegen de beweerde uitwerking van den suikerrietaanplant, ten opzichte van de rijstcultuur, Mijnheer de Voorzitter, wil ik U mededeelen, dat ik mijn eigen oordeel ten deze heb ter zijde gelegd en te biecht ben gegaan bij iemand, die er een lange en ingrijpende studie van heeft gemaakt, nl. bij Dr. Van der Elst, dien de heer Cramer in zijn rede ook heeft aangehaald.

Niet ontkend wordt, dat de eerste padi-oogst na riet op vele gronden geringer is dan de tweede padi-oogst op denzelfden grond. Op sommige gronden is dit verschil vrij groot, op andere gering of nihil. Zelfs is in enkele gevallen geconstateerd, dat op gronden, waar men bij de suikercultuur gewoon is een flinke fosfaat-bemesting toe te passen, het eerste padigewas een hogere productie geeft dan normaal.

Omtrent de oorzaken van den bedoelden achteruitgang der padiproductie heeft men nog lang geen zekerheid. Dat verschillende factoren van invloed zijn staat vast; die factoren zijn vermoedelijk voornamelijk de latere planttijd en de voor de padicultuur minder gunstige bodemtoestand der z.g. dongkellangronden. Of uitputting van den bodem en de aanwezigheid van voor padi giftige stoffen daarbij een rol spelen is nog niet afdoende aangetoond. Alleen in zeer enkele gevallen werd een aanwijzing verkregen van een duidelijke werking van giftstoffen. In deze gevallen kan echter het optreden van giftstoffen niet worden beschouwd als een noodzakelijk gevolg te zijn der rietcultuur, doch van een samenloop van bijzondere omstandigheden.

Ik ben nu gekomen tot de rede van den heer Schumann.

Ik heb reeds eerder gezegd, dat met betrekking tot de rijst, die moet worden aangevoerd uit het buitenland, de Regeering thans nog zeer groote offertes in handen heeft.

Ik heb o.a. een offerte van niet minder dan een half millioen picol rijst. Nu kan ik den heeren mededeelen, dat wij er op hadden gerekend om die voorraden als die in Mei zouden zijn aangevoerd, als reserve of wel als versichingsmateriaal te gebruiken.

Het is mij niet onaangenaam thans te kunnen mededeelen, dat het meegevallen is, en wij reeds twee maanden eerder daarmee kunnen beginnen, nu reeds. Het is met genoegen dat ik bovendien kan constateeren, dat geen enkele aanvraag om rijst door de verschillende gewesten is geweigerd behoeven te worden; aan alle aanvragen is door mijn departement, de afdeling Handel, voldaan.

De heer Schumann heeft verder een zaak behandeld, die ook mij persoonlijk nauw ter harte gaat. Hij klaagde over het gebrek aan ouderdoms- en invalliditeitsvoorziening bij de suikerindustrie. Mijnheer de Voorzitter! Laat ik dat begrip een beetje uitbreiden, niet alleen tot

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

de suikerindustrie, maar in het algemeen, zooals wel de bedoeling zijn zal. Men laat wel eens wat te eenzijdig het licht alleen op de suiker vallen. Het zal wel de bedoeling geweest zijn in het algemeen te spreken van de Europeesche cultures en nijverheidsondernemingen.

Ik kan den heer Schumann mededeelen, dat er reeds dergelijke fondsen bestaan voor het Inlandsche personeel op enkele suikerfabrieken. Misschien is het den heer Schumann niet bekend, maar het is door den heer Boscha in het midden gebracht, dat ik zelf een der aller-eersten ben geweest, die gewezen heeft op de absolute noodzakelijkheid van dergelijke sociale maatregelen en ik heb dat in Holland o.a. tien jaar geleden in het Indische genootschap flink en duidelijk naar voren laten komen. Ik ben zeer zeker een der eersten geweest en daar wil ik niet trots op gaan, — daarvoor zeg ik het niet — die op dergelijke sociale maatregelen met kracht hebben aangedrongen.

Ik durf zeggen, dat ik het betreur en de Regeering zeer zeker met mij, dat zulke regelingen nog volstrekt niet algemeen zijn. Dat is m.i. een van de minder mooie en minder aangename zijden van de suiker, zoowel als van andere cultuurondernemingen, dat men dit hoogstbelangrijke vraagstuk voor de gansche wereld eigenlijk heeft verwaarloosd. Mijnheer de Voorzitter! Ik ben een van de propagandisten geweest van den Bond voor Staatspensioneerende en ik heb gestreden voor ouderdoms- en invaliditeitsvoorziening. Het is werkelijk een teleurstellend feit dat daaraan hier tot den huidigen dag zoo weinig is gedaan. Ik waardeer wat er op dat gebied is gedaan, maar, Mijnheer de Voorzitter, er moet nog een massa gebeuren in die richting, waarin door de landbouw- en nijverheidsondernemingen veel te weinig is gedaan.

Het zou mij aangenaam zijn, wanneer deze woorden ver buiten deze vergadering zullen gaan en ook de beheerders en directies van de verschillende ondernemingen zullen treffen.

De heer Schumann heeft verder mij eenigszins gecappiteld — in aangename vorm — over de rol dien ik het kapitaal zou hebben toegedicht. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daarmee alleen bedoeld en uitsluitend (en het mag weleens worden gezegd) dat bij al het slechte, dat men aan het kapitaal toekent toch ook afgescheiden van elke andere waardeering deze goede zijde naar voren komt, dat wij heusch zonder dat kapitaal niet in staat zouden zijn datgene te doen, wat op het oogenblik ligt in de lijn en het vaste voornemen van de Regeering. Hoe men ook over het kapitaal moge denken, men zal het moeten toegeven, dat het ten eenenmale onmisbaar is en daarop heb ik alleen het licht willen laten vallen. Er is geen kwestie van, dat ik onder alle omstandigheden een voorstander zou zijn van de rol, die het kapitaal vervult. Er zijn bladzijden in onze geschiedenisboeken, die ik er gaarne uit zou willen lichten. Neen, ik heb niets anders gedaan dan dat in het licht te stellen en het mocht bij de

woorden, die door anderen zijn gesproken, weleens worden gezegd. Dat is een der dingen, die ik heb bedoeld toen ik in den aanvang de rol van het kapitaal beschouwde naar aanleiding van de getrokken conclusies. Het zijn contra-beschouwingen, die eigenlijk gezegd met de zaak voedselvoorziening weinig te maken hebben en allerminst in de bedoeling van de Regeering hebben gelegen. Maar bovendien en dit geldt in het algemeen zijn er verschillende heeren geweest, die dat breed hebben uitgemeten en mij kapitalistisch hebben willen noemen. Nu, Mijnheer de Voorzitter, als men kapitalist is geworden op eerlijke wijze en door noesten vlijt, zou ik mij persoonlijk voor dien titel niet schamen. Maar men heeft daarbij één zin voortdurend uit het oog verloren en dat is de zin, die eigenlijk ook persoonlijk mijn levensbeschouwing in deze weergeeft en welken ik ook daarom niet zonder eenige bedoeling in het stuk heb gezet. Daar staat, en ieder die het aangaat, moge het in zich opnemen.

„De staat zorge voor goede sociale en sociaal-economische verhoudingen”.

Die enkele zin spreekt boekdeelen, ten aanzien van het oordeel en de meening van de Regeering te dien opzichte. Goede sociale maatregelen en sociaal-economische verhoudingen, dat zijn de grondgedachten, die thans ook — gelukkig — bij de Regeeringspolitiek zijn waar te nemen.

De vraag van den heer Schumann, waarin hij wil weten, of de Regeering mijn rede dekt, heb ik reeds beantwoord, in den aanvang van mijn rede.

De heer Schumann dringt aan op meer doeltreffend toezicht op de distributie in de gewesten. Dat is een zaak, die de volle aandacht van de Regeering heeft.

Ik heb gesproken van plannen, om bij wat er nu is en behalve de aanvragen die nu gedaan worden nog een andere maatregel te treffen en heb een aanvraag gedaan voor speciale personen, zooals controleurs, en ik zal trachten om een inspecteur voor de distributie te krijgen, desnoods met een paar onderinspecteurs.

De heer Labberton vraagt nog, door welke regeering de onderhandelingen over die bekende 120.000 ton rijst worden gevoerd. Ik kan hierop antwoorden, dat die onderhandelingen door de Nederlandsche Regeering worden gevoerd en door de Indische, voor zoover betreft de aaraking met Britsch-Indië.

Dan heb ik nog iets te zeggen hierover, dat enkele leden mij aangevallen hebben, over een zaak, die eigenlijk gezegd de beteekenis niet heeft, die men eraan heeft gegeven. Dat is slechts een curieus staaltje uit een geschrift van Sollewijn Gelpke. Ik heb het gegeven als een niet onaardig staaltje, hoe volgens dat bericht de volksgewoonten zich kunnen wijzigen, maar een andere bedoeling had ik daarbij volstrekt niet.

Ik heb er een pootig voorbeeld uit Nederland bijgegeven. Ik heb het gegeven als „boembœ”, bij de al te droge spijs van cijfers en gegevens bij mijn rede, anders niet.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Sibinga Mulder.)

Men heeft er een beteekenis aan gegeven, die er niet in heeft gelegen.

Ten slotte heb ik nog dit te zeggen. Men heeft het licht laten vallen op de rijst en men heeft het te veel van sommige zijden doen voorkomen, alsof de Regeering het belang van de rijst niet voldoende inzag. Och, Mijnheer de Voorzitter, wanneer men mijn redevoeringen rustig doorleest, moet men erkennen dat de hoofddraden die er in loopen, dat de regeeringsmaatregelen genomen tenopzichte van het voedselvraagstuk zich in de allereerste plaats hebben geconcentreerd op rijst en nog eens rijst. Voor de rijst heeft de Regeering alle mogelijke moeite gedaan maar in het werkelijk belang der bevolking heeft zij de zaak van de andere voedselgewassen allerminst vergeten. De Regeering is er zich in de eerste plaats van bewust, dat er voor rijst moet worden gezorgd en dat, wanneer daaraan niet geheel kon worden voldaan, met andere voedingsmiddelen moest worden bijgesprongen. In de eerste plaats heeft Zij haar uiterste best gedaan om aan de bevolking te verschaffen „de spijze die nooit verveelt”.

Want, Mijnheer de Voorzitter, ik weet maar al te goed, dat van de drie zaken eens door Poetna Doemilah aan Batara Goeroe gevraagd er ten slotte een is die essentiële beteekenis voor het volk heeft gekregen. Wanneer hij als eerste wensch meent te hooren de gamelang, „die klinkt zonder geslagen te worden”, wanneer hij op de wolken meent te zien drijven „de kleeding die nooit verslijt”, het gewaad van Dewie Sri, dan weet ik zeer goed, dat alleen de derde wensch voor hem praktische beteekenis heeft, „de spijze die nooit verveelt” de rijst de goddelijke gave hem eens uit het lichaam van „Dewie Sri” geschonken. Op die goddelijke gave is wel degelijk de aandacht der Regeering gevestigd.

Ik ben, Mijnheer de Voorzitter, gekomen aan het einde van mijn beantwoording, die ik meende aan de verschillende heeren te moeten geven.

Ook is in debat gebracht de kwestie, dat het te betreuren was en ik stem daar ten volle mee in, dat de heer Ottolander die zoo'n krachtige steun was inzake den voedselverbouw ook door de Europeesche erfpachters, door een geschil tusschen hem en zijn medebestuurders van het Nederlandsch-Indisch landbouwsyndicaat gedwongen werd of liever gezegd dat hij in dat geschil reden meende te vinden, zijn functie ter beschikking te stellen.

Ik hoop echter in het belang van de voedselvoorziening dat het mogelijk zal zijn de kloof te dempen en dat ook de heer Ottolander met al zijn kracht ten bate van de voedselvoorziening, ook in die functie verder moge werkzaam zijn.

Ten slotte nog dit. Er zijn in het debat, vooral in het laatste gedeelte enkele vraagstukken naar voren gebracht van algemeen regeeringsbeleid, vraagstukken die hier in den Volksraad zijn behandeld toen ik nog niet

(Sibinga Mulder e. a.)

het genoeg had om in deze vergadering als regeerings-gemachtigde aanwezig te zijn.

Het is mijns inziens beter en juistere wat betreft de algemeene kwesties van regeeringsbeleid, de politieke kwesties, deze hier niet te laten behandelen door den regeeringsgemachtigde die nog maar kort hier is en speciaal op het gebied van het voedselvraagstuk het woord heeft gevoerd, maar dat deze worden behandeld door den heer Muurling, die hier als regeeringsgemachtigde aanwezig is.

De Voorzitter: In verband met de laatste woorden van den Directeur van Landbouw zal ik, alvorens pauze te houden, gaarne voor een kort oogenblik aan den regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken het woord verleen. Waar de heer Muurling voor de eerste maal in die kwaliteit hier optreedt, meen ik namens den Volksraad te spreken, wanneer ik zeg dat wij hem in deze nieuwe functie met ingenomenheid begroeten.

De heer Muurling, regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken: Mijnheer de Voorzitter! Ik begin met U dank te betuigen voor de welwillende woorden, waarmede U mij begroet heeft.

In dit stadium van het debat en met het oog op de klok lijkt het mij niet noodig, waar vanmorgen reeds veel sprekers het woord hebben gevoerd, lang uit te weiden.

Er zijn verschillende kwesties aangeroerd, die beter en meer uitvoerig bij de beschouwingen over de a.s. begroting behandeld kunnen worden.

Ik had mij geprepareerd op een lange rede, waarin o. m. een uiteenzetting van de verhouding tusschen de Regeering en de regeeringsgemachtigden, opdat de Volksraad precies wete, wat hij aan de woorden van laatstgenoemden heeft.

Na de uiteenzetting, die de Directeur van Landbouw in het kort hieromtrent reeds heeft gegeven, lijkt het mij onnoodig, waar de tijd dringt en nog eenige moties in stemming moeten worden gebracht, op dit punt thans uitvoerig in te gaan.

Ik wil alleen een vraag beantwoorden en wel de vraag, die de heer Schumann heeft gedaan en die feitelijk de aanleiding is, waarom ik ben opgestaan.

Tot mij is de vraag gericht: Dekt de Regeering de tweede rede van den Directeur van Landbouw? Het antwoord op die vraag is al te vinden in de rede van den Directeur zelf, waar de Directeur in het kort heeft uiteengezet, wat de verhouding tusschen de Regeering en Haar gemachtigden is.

Er zijn in den Volksraad echter scherpe oogen en fijn snuffelende neuzen, die naar practisch verschil zoeken tusschen de Regeering en de Directeuren en daarom ben ik gemachtigd te verklaren, dat de tweede rede van den Directeur van Landbouw, zooals die in de Handelingen staat, door de Regeering volkomen gedekt wordt.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Muurling.)

Ik geloof dat ik overigens de motie, welke is ingediend, ik zou bijna zeggen de politieke motie, niet aan een nadere beschouwing behoef te onderwerpen, nadat de heer 's Jacob al zeer scherp in het licht heeft gesteld, welke de feiten zijn, die daaraan kleven.

Er zijn echter nog twee onderwerpen, welke ik even ter sprake wil brengen.

De heer Cramer heeft gesproken over de houding der militairen in Kediri en hij heeft een akelig tafereel opgehangen, een tableau dat kwam van een zegsman, die overigens niet genoemd wordt.

Daarom is de waarde van die mededeelingen moeilijk te beoordeelen; alleen het vertrouwen dat de heer Cramer in zijn zegsman stelt, moet voor ons een maat zijn.

Nu staat daartegenover het volgende:

De leider van de militaire macht, die in Kediri optreedt, heeft een instructie ontvangen en die instructie heb ik hier en daarin staat in de tweede alinea:

„Der bevolking mag geen onnoodigen overlast worden „aangedaan. De patrouille-commandanten zullen in hunne „aanraking met de bevolking tactvol en human optre- „den ..... De patrouilles worden „vergezeld door 1 man van de desa-politie”.

Buitendien meen ik dat, wanneer de heer Cramer hier een beeld schetst, alsof ruwe soldateska in de residentie Kediri eene ongelukkige, hongerende en lijdzame bevolking terroriseert, hij ons Indisch leger heelemaal miskent.

Het is misschien het eenige leger op de geheele aarde, dat gewend is om zich in kleine afdelingen te bewegen te midden van de bevolking met den uitdrukkelijken last niet alleen, maar ook met de praktijk, de bevolking zoo min mogelijk te verontrusten.

Mijnheer de Voorzitter! In een pas gepacificeerde streek, waar het veel voorkomt, dat de bevolking in den soldaat nog den vroegeren vijand ziet en een enkel klein incident de vlam weer kan doen opleven, wordt van de patrouilles geëischt, wat in Kediri thans ook toegepast moet worden: Human optreden en groote zelfbeheersching ten opzichte van de bevolking.

Ik geloof niet, dat er à priori reden is om de door den heer Cramer geuite klacht werkelijk gegrond te achten.

Niettemin zal de klacht natuurlijk de aandacht hebben.

Een tweede punt, Mijnheer de Voorzitter, en ik meen dat dit ook het laatste punt kan zijn, is de door den heer Teeuwen gedane vraag, wat de houding van de Regeering zal zijn bij stakingen.

Hoewel de motie ziet in de rede van den Directeur van Landbouw een afbreken van de regeeringslijn, kan ik hier aansluiten — en dit is ook in de rede van den Directeur van Landbouw geschied — bij wat vroeger is verklaard.

In de memorie van antwoord is verleden najaar gezegd, toen het ging over het uitzetten van een agitator, dat de Regeering daarmee zoolang heeft gewacht, omdat Zij het streven naar organisatie tot het verkrijgen van

(Muurling e. a.)

betere bestaansvoorwaarden zoo min mogelijk wil hinderen.

De heer Cramer heeft toenmaals daarvan gezegd: „het is, alsof wij een andere Regeering hooren”. Welnu, die zoogenaamd andere Regeering is dezelfde als deze Regeering en deze neemt ook hetzelfde standpunt in.

Wanneer het in een conflict ter verbetering van arbeidsvoorwaarden tusschen werknemer en werkgever tot een staking komt, is dit een kwestie van economischen strijd, waar de Regeering onzijdig tegenover staat. Niettemin zal Zij het haar taak achten om waar dit noodig blijkt, haar bemiddeling aan te bieden of door haar ambtenaren te doen aanbieden.

Maar wanneer de staking wordt aangewend niet als middel in den economischen strijd, maar in den politieken strijd, en hier is door sommige sprekers verkondigd, dat zij daartoe aanzetten, dan is het toch, ik zou bijna zeggen niet billijk van de heeren om het der Regeering kwalijk te nemen, wanneer Zij hier van deze bank zegt, dat Zij tegen dergelijke excessen zal optreden.

Tegenover staking als politiek wapen, als misdadige woeling, staat de Regeering niet onzijdig.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat ik hiermede aan het eind ben gekomen van hetgeen ik thans te zeggen had.

De vergadering wordt geschorst.

De Voorzitter: Mijnheer! Ik breng thans in stemming de motie van den heer Cramer e. a., waarbij de Regeering wordt uitgenoodigd, alles in het werk te stellen, ter afwering van de dreigende volksramp en daartoe in de eerste plaats dadelijk over te gaan tot inkrimping van het plantareaal van suikerriet en andere handelsgewassen tot minstens 25%.

Door den heer Van Hinloopen Labberton wordt voorgesteld het debat te heropenen.

De heer Van Hinloopen Labberton: Mag ik dit voorstel even toelichten? Een van de heeren is niet aan het woord geweest, en dat is de heer Dwidjosewojo. Deze heer heeft niet geweten, dat het de bedoeling was, voor de pauze het debat te sluiten. Aangezien het een rede is, die hij op schrift gesteld heeft, en het een zeer korte rede is, waarin hij het standpunt toelicht, dat hij inneemt ten opzichte van de motie, die aan de orde is gesteld, zou ik gaarne in overweging willen geven, den heer Dwidjosewojo alsnog gelegenheid te geven dit even kenbaar te maken, zoodat in de Handelingen die meening kan worden opgenomen. Dat is m.i. niet meer dan billijk.

De Voorzitter: Ik stel aan de vergadering voor dit goed te vinden, mits de heer Dwidjosewojo de eenige spreker zal zijn, die nog aan het woord komt.

Aldus wordt besloten.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Dwidjosewojo.)

De heer D w i d j o s e w o j o: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel ik in dezen Raad een vertegenwoordiger ben van een bij de radicale concentratie aangesloten vereeniging, sta ik tegenover de onderhavige motie vermoedelijk op een ander standpunt dan de meeste der ondertekenaars daarvan.

Vooreerst sta ik nl. niet vijandig gezind tegenover het kapitaal als zoodanig, maar wel tegen het voor de bevolking zoo verderfelijke stelsel, wat bijna door iedereen erkend is.

Tweedens heeft de Regeering n.m.i. al 't mogelijke gedaan en mag vertrouwd worden, dat zij nog veel zal doen tot afwering van den nog steeds dreigenden hongersood, getuige de verklaring van den regeeringsgemachtigde in tweede instantie, luidende:

„Wanneer de Regeering de overtuiging heeft, dat wij den tijd niet door kunnen komen zonder dien maatregel, wanneer dus de absolute noodzakelijkheid over alle bezwaren doet heen stappen, dan zal Zij geen oogenblik aarzelen dezen maatregel te nemen, ja, zooals ik reeds zeide, zal de Regeering ook voor nog drastischer maatregelen niet terugschrikken, wanneer het gaat om to be or not to be”.

Ik zou dus tegen deze motie moeten stemmen, ware het niet, dat de Regeering blijkbaar nog vatbaar is voor invloeden van buiten, getuige den terugkeer der Regeering op Haar besluit aangaande de inkrimping van het suikereareaal. Op 2 December van het vorige jaar verklaarde de Regeering bij monde van den heer Mr. Talma toch, dat de gedwongen inkrimping van het suikereareaal voorbereid werd, terwijl op 17 Februari jl. — dus 2½ maand later — de regeeringsgemachtigde, de heer Sibinga Mulder in dezen Raad bekend stelde, dat de inkrimping eerst in overweging zou worden genomen, zoodra de onderhandelingen met Rangoon niet tot een gunstig resultaat mochten leiden.

Om die reden, Mijnheer de Voorzitter en ook om de volgende overwegingen zal ik voor deze motie stemmen:

1^e. Uit de gevoerde besprekingen is niet op te maken, of Indië voor een volksramp in de naaste toekomst zal worden behoed of niet.

Voor het geval, dat de volksramp niet afgewend kan worden zou aanneming van deze motie noodzakelijk blijken. Mocht echter het in de eerste plaats veronderstelde geval waarheid worden, dan zal de eventueele inkrimping ertoe leiden, dat voedingsmiddelen voor een nog lagere prijs zullen zijn te verkrijgen, wat ik ook zeer noodzakelijk acht in verband met het feit, dat de koopkracht der bevolking, gedurende den oorlog steeds aan het verminderen is geweest, zoodat zij thans bijna uitgeput is.

2^e. Mocht de Regeering nu niet overgaan tot de inkrimping, en mocht hier te lande voedselschaarste ontstaan, laat staan voedselnood gaan heerschen, dan zou de domme massa zeer zeker zeer verbitterd zijn en op de Regeering en op de suikerondernemingen, wat uit den

(Dwidjosewojo e. a.)

aard der zaak zeer noodlottige gevolgen voor Indië kan hebben. Gevolgen, Mijnheer de Voorzitter, waarvoor ik mijn land zoo gaarne zou behoed zien.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, wensch ik nog mededeeling te doen — hoewel dit voor de stemming van geen waarde is, — van een zooveen van de heeren Prangwadono en Radjiman ontvangen telegram, luidende als volgt:

Wij zijn voor inkrimping. Spijt ons zeer niet bij stemming aanwezig te kunnen zijn.

Prangwadono, Radjiman.

De Voorzitter: Mijne heeren! Inmiddels is door de heeren Schumann, Waworoentoe, Atmodirono en Djajadiningrat eene motie ingediend, luidende als volgt:

De Volksraad, gehoord de regeeringsmededeelingen inzake de voedselvoorziening;

spreekt zijne waardeering uit over hetgeen de Regeering tot nu toe gedaan heeft ter bestrijding van de voedselschaarste;

vertrouwt, dat de Regeering krachtig op dien weg zal voortgaan, en daarbij niet zal schromen in te grijpen in de teelt van handelsgewassen, wanneer niet op andere wijze de behoefte aan voedingsmiddelen volkomen kan worden bevredigd.

Ik breng thans in stemming de motie van den heer Cramer e.a. betreffende de inkrimping van het suikereareaal (B 4 No. 1).

De motie wordt verworpen met 10 stemmen vóór en 20 stemmen tegen:

Vóór hebben gestemd de heeren: Teeuwen, Mohamad Thajeb, Dwidjosewojo, Sastrowidjono, Tjokroaminoto, Cramer, Alatas, Tjipto Mangoenkoesoemo, Moeis en Van Hinloopen Labberton.

Tegen hebben gestemd de heeren: Laoh, Pabst, Birnie, Kan, Lim A Pat, Djajadiningrat, Bergmeijer, Bosscha, Schmutzer, Gerritzen, Koesoemo Joedo, Koning, Van der Jagt, 's Jacob, Schumann, Waworoentoe, Whitlau, Coster van Voorhout, Soselisa en de Voorzitter.

De Voorzitter: Ik geloof dat ik thans dadelijk aan de orde kan stellen de motie, zooveen door de heeren Schumann, Waworoentoe, Atmodirono en Djajadiningrat ingediend. Verlangt de heer Schumann deze motie nog toe te lichten?

De heer S c h u m a n n: Ik vind het niet bepaald noodig, Mijnheer de Voorzitter, doch ik wil nog wel een tien woorden zeggen. Deze motie sluit aan bij de rede, die ik Zaterdagavond gehouden heb. Ik heb toen in mijn rede te kennen gegeven, dat wij genegen waren tot samenwerking met de Regeering, mits de Regeering het mogelijk maakt. De beschouwingen gegeven vooral in de tweede rede, verschaffen echter zwaarigheid. Vandaar, dat door mij inlichtingen werden gevraagd welke wij van ochtend

9de VERGADERING — 3 MAART 1919.

Bespreking van het voedselvraagstuk.

(Schumann e. a.)

gekregen hebben. Het heeft ons in den beginne verbaasd, dat eerst de Directeur van Landbouw en daarna pas de regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken het woord heeft gevoerd.

Maar uit het verband tusschen de beide redevoeringen is het ons duidelijk geworden, dat, toen de gemachtigde voor algemeene zaken verklaarde dat de Regeering de tweede redevoering van den Directeur van Landbouw geheel dekte dit toch zeker gebeurde met de onuitgesproken, hoewel voor de hand liggende bedoeling, dat dit was met de toelichting, zooals vanmorgen door den Directeur van Landbouw gegeven werd.

Die toelichting heeft ons bevredigd zoodat wij de motie, Zaterdagavond aangekondigd, thans indienen.

In stemming gebracht wordt de motie van den heer Schumann e.a. aangenomen met 27 stemmen voor en 2 stemmen tegen.

Vóór hebben gestemd de heeren: Bergmeijer, Van Hinlopen Labberton, Bosscha, Schmutzer, Gerritzen, Koesoemo Joedo, Koning, Van der Jagt, 's Jacob, Schumann, Waworoentoe, Whitlau, Coster van Voorhout, Soselisa, Laoh, Pabst, Teeuwen, Mohamad Thajeb, Dwidjosewojo, Sastrowidjono, Birnie, Kan, Lim A Pat, Cramer, Djajadiningrat, Tjipto Mangoenkoesoemo en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren: Moeis en Tjokroaminoto.

De Voorzitter: In de derde plaats, Mijne heeren, komt in stemming de motie van den heer Cramer e. a. die beoogt afkeuring uit te spreken over het optreden van den Directeur van Landbouw, den heer Sibinga Mulder. De heer Cramer verlangt nog een oogenblik het woord daarover te voeren.

De heer Cramer: Mijnheer de Voorzitter! Alhoewel de ondertekenaars van de tweede motie, na de heden ochtend gegeven toelichting van den Directeur van Landbouw van meening waren, dat, uit die toelichting blijkt, dat aan de tweede rede van den heer Sibinga Mulder een andere beteekenis moet gegeven worden, dan die wij er aan gehecht hebben, en de motie gevoeglijk zou kunnen worden ingetrokken, heeft nu de regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken, door de verklaring, dat de Regeering

(Cramer e. a.)

ring de tweede rede van den Directeur van Landbouw geheel dekt, een en ander weer bedorven. Wij zouden daarom gaarne van den heer Muurling willen vernemen of de Regeering de tweede rede van den heer Sibinga Mulder dekt, zooals die opgevat moet worden na de nader gegeven toelichting. Hoewel de heer Schumann dat vanzelf sprekend vindt, zouden wij gaarne de bevestiging daarvan van den heer Muurling willen hooren.

De heer Muurling, Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb vanmorgen gemeend met het oog op den loop der beraadslagingen een uitvoerige rede, die ik geprepareerd had, niet te moeten uitspreken. Dit is misschien voor één punt jammer. Er zou dan gezegd zijn, dat de Regeering niet alleen de tweede rede van den Directeur van Landbouw dekt, maar ook dat Zij met verbazing kennis heeft genomen van de conclusies, welke men daaruit meende te mogen trekken. De Directeur heeft vanmorgen zelf gezegd, dat de rede niet de bedoeling had als daarin is gezocht, zoodat ik, nu de heer Cramer vraagt of de tweede rede van den Directeur, zooals die vanmorgen is toegelicht door den Directeur zelf, door de Regeering wordt gedekt, bevestigend kan antwoorden.

De heer Cramer: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van deze toelichting kunnen wij de motie intrekken, doch wij zullen tegenover den Directeur van Landbouw verder een afwachtende houding innemen.

De Voorzitter: Mijne heeren! Hiermede is het vraagstuk van de voedselvoorziening afgehandeld en volgens het besluit van de vergadering in de vorige week genomen, zouden in deze zitting nog in behandeling komen twee voorstellen van den heer Abdoel Moeis met betrekking tot de particuliere landerijen. Met het oog op het vergevorderde uur lijkt het mij niet wenschelijk, daarmede heden nog een aanvang te maken en stel ik voor een poging te wagen om die zaak morgenochtend 9 uur in behandeling te nemen in de hoop, dat alsdan het vereischte aantal leden aanwezig zal zijn.

De vergadering wordt gesloten.

BIJEENKOMST VAN 4 MAART 1919.

Lezing presentielijst. — Mededeeling ingekomen stukken. — Mededeeling van den Voorzitter.

Bijeenkomst van 4 Maart 1919.

(Bijeenroepingsuur 9 voormiddag).

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

De Voorzitter: Aangezien het door het Regeeringsreglement gevorderde aantal leden op dit oogenblik (9.30) nog niet tegenwoordig is, open ik deze bijeenkomst en verzoek ik overeenkomstig artikel 11 van het Reglement van Orde, den Secretaris de namen van de afwezige leden voor te lezen.

Uit de voorlezing van de lijst blijkt, dat afwezig zijn de heeren:

Dr. Abdul Rivai, Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, Mr. J. Gerritzen, Mr. H. 's Jacob, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, H. Ketner, R. M. T. A. Koesoemo Joedo Soemiodo, R. M. T. A. Koesoemo Oetoyo, M. C. Koning, Lim A Pat, J. C. Pabst, P. A. A. P. Prangwadono, Dr. J. Schmutzer, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, G. Th. Stibbe, Z. Stokvis, J. J. E. Teeuwen, R. Oemar Said Tjokroaminoto, Dr. R. Ng. Radjiman alias Wediodipoero.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn de volgende stukken ingekomen:

1°. Een brief aan den Gouverneur-Generaal van 3 Maart 1919 No. 2, daarbij mededeelende, dat de heer J. van der Marel, inspecteur voor de agrarische zaken en ver-

(Voorzitter.)

plichte diensten is aangewezen als Regeeringsgemachtigde voor het verschaffen van voorlichting bij de be- raadslagingen van in dien brief nader omschreven voorstellen.

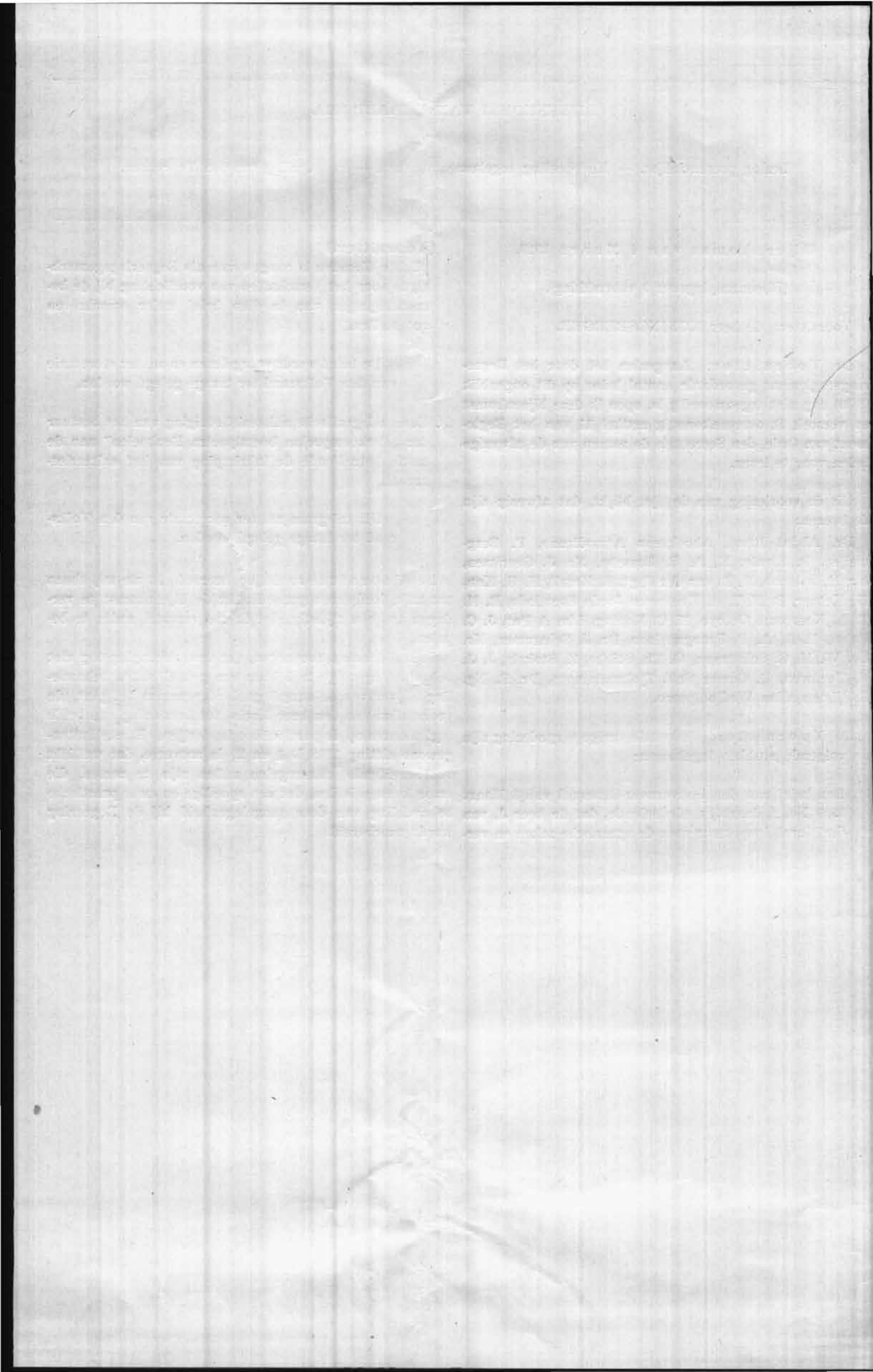
De brief wordt voorgelezen en zal ter secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

2°. Eene telegrafische adhaesiebetuiging van het bestuur der „Perkoempoelan boemipoetra Benkoelen” aan de motie betreffende de inkrimping van het suikerriet-areaal.

Dit telegram zal ter secretarie van den Volksraad ter inzage gelegd worden.

De Voorzitter: Mijne heeren! Ik zie mij thans tot mijn leedwezen genoodzaakt de bijeenkomst te ver- dagen tot een tijdstip, dat ik me voorstel nader te be- palen.

Ik kan daaraan toevoegen, dat deze verdaging nog niet behoeft tengevolge te hebben een geheel buiten behande- ling blijven van de aangelegenheid, waarom het gaat, (de voorstellen van den heer Moeis tot herziening van beide reglementen op de particuliere landerijen. Eerste buiten- gewone zitting 1919 B 1 en 2) in zooverre, dat wellicht voorbereidende maatregelen zullen zijn te nemen, die ertoe kunnen leiden, dat een spoedige en meer practische behandeling van deze aangelegenheid bij de Regeering wordt voorbereid.

10de VERGADERING — 19 MEI 1919.

Ingekomen stukken.

10de VERGADERING.

Vergadering van Maandag 19 Mei 1919.

(Bijeenroepingsuur 11 voormiddag).

Ingekomen stukken. — Sluiting der eerste buitengewone zitting 1919.

Voorzitter: de heer KONINGSBERGER.

Tegenwoordig, met den Voorzitter 22 leden, te weten de heeren:

Dr. Abdul Rivai, S. Ismail bin Abdoellah Alatas, M. Aboekasan Atmodirono, P. Bergmeijer, D. Birnie, K. A. R. Bosscha, R. A. A. Djajadiningrat, M. Ng. Dwidjosewojo, M. B. van der Jagt, R. Kamil, H. H. Kan, F. Laoh, Lim A Pat, P. A. A. P. Prangwadono, Mr. Dr. W. M. G. Schumann, J. A. Soselisa, G. Th. Stibbe, Z. Stokvis, J. J. E. Teeuwen, A. L. Waworoentoe, W. A. C. Whitlau.

De Voorzitter: Mijne heeren! Het is tot mijn leedwezen niet mogelijk geweest om de beraadslagingen die wij op 4 Maart jl. hebben moeten staken, te hervatten, vóór dat de zitting van morgen voor de deur stond. Het spreekt van zelf, dat de onderwerpen die toen aan de orde waren nl. de voorstellen van den heer Abdoel Moeis, betreffende de particuliere landerijen, weder aan de orde zullen worden gesteld en naar ik hoop tot een goed einde zullen worden gebracht.

Ik geef thans het woord aan den Secretaris tot het voorlezen van de notulen der laatste vergadering.

De notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van 3 Maart jl. worden gelezen en goedgekeurd. Mede worden gelezen de notulen van de bijeenkomst (niet-voltallige vergadering) op 4 Maart 1919.

De Voorzitter: Sedert de vorige vergadering zijn ingekomen:

A. Een schrijven van het lid den heer Ketner, dat hij zich om gezondheidsredenen genoopt heeft gezien ontslag te nemen als lid van den Volksraad.

Dit schrijven wordt voor kennisgeving aangenomen.

B. Berichten van verhindering van de heeren: Mohamad Thajeb, Tjokroaminoto, Radjiman en Cramer.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

C. Een voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton tot invoering van een vijfcents postblad luidende als volgt:

Handelingen. Eerste buitengewone zitting 1919.

(Voorzitter.)

Ondergeteekende heeft de eer voor te stellen dat de Volksraad, met gebruikmaking van artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement, zich wende tot den Gouverneur-Generaal met het verzoek de volgende wijzigingen en aanvullingen aan te brengen in het reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië, vastgesteld bij Ten Eerste van de ordonnantie van 23 Maart 1918 Staatsblad No. 157.

„Artikel 41 (1) c. te lezen als volgt: „gezegelde „briefomslagen en postbladen”.

„Artikel 44 aan te vullen met een lid (3) „Het „postblad is voorzien van een zegelstempel van 5 cent. „Het wordt voor dienzelfden prijs verkrijgbaar gesteld”.

„In artikel 46 eerste lid wordt achter het woord „briefkaarten” ingelascht: „postbladen”.

Dit voorstel is gedrukt (1ste Buitengew. zitting 1919 B 7) en reeds aan de leden rondgedeeld en zal nader in behandeling worden genomen.

D. De volgende Regeeringsbrieven en beschikkingen:

- 1e. Een kabinetsschrijven van den Gouverneur-Generaal van 14 Maart 1919 No. 22, ten geleide van een ontwerp van ordonnantie met toelichting, tot vaststelling van eene regeling betreffende het heffen in de gewesten buiten Java en Madoera van een hoofdgeld ter vervanging van verplichte persoonlijke diensten.

Het ontwerp met toelichting is gedrukt (1ste Buitengew. zitting 1919 B 6) en reeds aan de leden rondgedeeld en wordt ter voorbereiding van het afdelingsonderzoek in handen gesteld der Heerendienstcommissie.

- 2e. Een kabinetsschrijven van den Gouverneur-Generaal van 5 April 1919 No. 55 ten geleide van een ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeeringsreglement betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.

Het ontwerp met toelichting is gedrukt en reeds aan de leden rondgedeeld (1ste Buitengew. zitting 1919 B 8) en zal in de afdelingen worden behandeld.

- 3e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal tot wijziging en verhooging van de voorloopig vastgestelde begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor 1919 in verband met den aankoop van het land Gemoelak.
- 4e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal ten geleide van een exemplaar van Staatsblad 1919 No. 176, waarbij wijziging der Comptabiliteitswet is afgekondigd.
- 5e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal tot toe-

Ingekomen stukken.

(Voorzitter.)

- kenning van eenige bevoegdheden aan de Suiker-enquête-commissie.
- 6^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal tot beschikbaarstelling van gelden ten behoeve van de Suiker-enquêtecommissie en betreffende het maken van dienstreezen door het personeel dier commissie.
- 7^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal tot benoeming van een tweetal vrouwelijke leden der Alcoholbestrijdingscommissie.
- 8^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal tot instelling van een commissie van onderzoek naar de loontoestanden bij den zoutaanmaak der bevolking op Madoera en naar de maatregelen welke zullen moeten worden genomen om den gergelden zoutaanmaak te bevorderen.
- 9^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal waarbij afwijzend is beschikt op het verzoek van het Hoofdbestuur van den Bond van Geëmployeerden bij de suikerindustrie om in de suiker-enquêtecommissie alsnog een vertegenwoordiger van dien bond op te nemen.
- 10^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal, waarbij machtiging is verleend tot de uitbreiding van het Volksraadsgebouw.
- 11^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal, waarbij is aangeteekend dat de heer M. C. Koning ontslag heeft genomen als lid van den Volksraad en waarbij in diens plaats is benoemd de heer C. van der Linde, Directeur der Koninklijke Paketvaart Maatschappij.
- 12^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal, waarbij tot tijdelijk Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken bij den Volksraad is benoemd W. Muurling, thans belast met de waarneming dier betrekking.
- 13^e. Een besluit van den Gouverneur-Generaal, waarbij als lid der Commissie tot overweging van een Indisch bezoldigingsstelsel eervol is ontslagen M. C. Koning en in diens plaats is benoemd C. van der Linde.
- 14^e. Drie kantbeschikkingen van den Directeur van Financiën ten geleide van van den Minister van Koloniën ontvangen begrotingsstukken betrekking hebbend op de Indische begrooting voor 1919.
- 15^e. Een schrijven van den Directeur van Financiën betrekking hebbend op de wijze van vaststelling van zekere begrotingscijfers.
- 16^e. Een schrijven van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, ter aanbieding van een afdruk van zijn aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur gerichte circulaire inzake de voedselvoorziening.
- 17^e. Een schrijven van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel ter aanbieding van enkele inlichtingen van den Assistent-Resident van Toeban betreffende de zgn. „hongeroptochten” in Toeban.
- 18^e. Een schrijven van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur ter aanbieding van een verslag van eene bijeenkomst der Heerendienstcommissie met genoemden Departementschef.
- 19^e. Een schrijven van den Commandant van het Leger ter aanbieding van een afschrift van de verslagen der in 1918 gehouden keuringen van Europeesche dienstplichtingen.
- 20^e. Een schrijven van den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken ten geleide van overzichtsstaten van het algemeen wegenplan en van gewestelijke wegenplannen op Java, alsmede ten geleide van eene nota, betreffende het werkprogramma inzake den aanleg en de verbetering van verkeerswegen in de Buitengewesten.
- 21^e. Een schrijven van den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken houdende nadere inlichtingen nopens den wederopbouw van het cholerahospitaal te Semarang.
- 22^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris houdende mededeeling dat de kosten der reis van eenige leden der Heerendienstcommissie naar Zuid-Celebes voor rekening van den Lande zullen komen en dat de Landvoogd eene algemeene regling voor de uitoefening van het „droit de's enquerir” voorloopig in beraad houdt.
- De sub 3^e tot en met 22^e bedoelde bescheiden zullen ter inzage gelegd worden ter Secretarie van den Volksraad.
- 23^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris houdende mededeelingen naar aanleiding van het verzoek om oprichting van een H. I.-school te Sawah-Loento.
- 24^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris met nota houdende inlichtingen nopens de klacht van C. Senstius over de door hem ondervonden behandeling op het Hulpbureau van den industrieelen eigendom.
- 25^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris houdende eene mededeeling naar aanleiding van het verzoekschrift van J. Olivier betreffende de niet-naleving van art. 17 der Localenraden-ordonnantie door het gemeentebestuur van Meester-Cornelis.
- 26^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris met nota houdende inlichtingen in verband met de klacht van Chineesche handelaren van Djambi over het verbod tot invoer van rijst uit Singapore.
- 27^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris houdende mededeeling van de overwegingen die er toe geleid hebben afwijzend te beschikken op het verzoekschrift om te Baroes (Tapanoeli) een Hollandsch-Inlandsche of een Hollandsch-Chineesche school op te richten en aldaar een geneeskundige te plaatsen.
- 28^e. Een brief van den Gouvernements-Secretaris met nota waarin de uitslag is neergelegd van het onder-

10de VERGADERING — 19 Mei 1919.

Ingekomen stukken. — Sluiting der eerste buitengewone zitting 1919.

(Voorzitter.)

- Iandsche Vereenigen in de afdeeling Madioen om het daarheen te leiden, dat de in het gewest Madioen in te stellen regentschapsraad ter hoofdplaats Madioen en niet te Ponorogo wordt gevestigd.
- 16e. Een verzoekschrift van R. Andji, desahoofd van Danlekong (Oost-Lombok) om een onderzoek in te stellen naar willekeurige handelingen van het districtshoofd van Rarang.
- 17e. Een verzoekschrift van het Bestuur der Vereeniging S. A. T. V. te Soerakarta om:
- een „Raad Oelama” in te stellen.
  - te bevorderen, dat de missigitsgelden worden benut ten bate van den Mohammedaanschen godsdienst.
  - niet langer subsidies toe te kennen ten behoeve van de uitoefening van welken godsdienst ook.
- 18e. Een verzoekschrift van den eervol ontslagen Hoofdcommissaris van Politie C. J. Boon om nader zijne zaak in behandeling te willen nemen.
- 19e. Een verzoekschrift van de Margahoofden in de afdeeling Manna, residentie Benkoelen, om oprichting van een Hollandsch-Inlandsche school te Manna en om toekenning van meerdere inkomsten;
- 20e. Een verzoekschrift van de „Sarikat Islam” te Moeara-Tewe om aan de bevolking vergunning te verleenen met name aangeduide steenkolenvelden in de afdeeling Tanah Doesoen, te mogen ontginnen.
- 21e. Een verzoekschrift van besturen van onderscheidene vereenigen te Medan om adhaesie te betuigen aan

het tot den Gouverneur-Generaal gericht rekest om verandering te brengen in de Inlandsche rechtspraak der Delische Zelfbesturen.

- 21e. Een verzoekschrift van Poenroe daeng Mengati te Bengkalis, gewezen regent van Tauralili (Celebes) om uit zijn ballingschap te mogen terugkeeren.

Deze verzoekschriften worden in handen gesteld van de Commissie voor de verzoekschriften.

De Voorzitter: Voorts heb ik de eer aan de vergadering mede te deelen, dat het mijn voornemen is om morgen onmiddellijk, nadat de Gouverneur-Generaal de openingszitting heeft verlaten, eenige huishoudelijke aangelegenheden af te doen, met name het trekken voor de samenstelling der afdeelingen, het aanwijzen van een nieuwe commissie voor huishoudelijke aangelegenheden, het aanwijzen van een nieuwe commissie voor de verzoekschriften en voorts het nieuwe lid, den heer Van der Linde te beëdigen.

Tenslotte kan ik mededeelen, dat deel zullen uitmaken van de Commissie voor ontvangst van den Gouverneur-Generaal de leden Dwidjosewojo, Bergmeijer, Alatas en Lim A Pat.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen wordt de vergadering en daarmee tevens de eerste buitengewone zitting 1919 gesloten.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

JOHN BURNET

OF

SCOTLAND

IN

SEVEN VOLUMES

THE SECOND

VOLUME

AND

THE SECOND PART

OF

THE SECOND

VOLUME

OF

THE SECOND

VOLUME

OF

THE SECOND

VOLUME

OF

THE SECOND

(Continued)

the king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

king's army, and the

AANHANGSEL

VAN DE HANDELINGEN

VAN DEN

VOLKSRAAD

GEDURENDE DE EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door
de Regeering gegeven antwoorden).

111

1871

1872

1873

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

I. VRAAG van den heer **Mohamad Thajeb**, betreffende de verdeeling van den cijns en het vast recht van ondernemingen in Atjeh en Onderhoorigheden tusschen het Land en de betrokken landschappen. (Ingezonden 28 November 1918).

Eenige landschaps- en onderafdeelingskassen in het gewest Atjeh moeten 6/10 van den cijns en vast recht van de ondernemingen, aan 's Lands kas afstaan. Dit is niet het geval met de onderafdeelingskas der onderafdeeling Tamiang (Atjeh en Onderhoorigheden) en landschapskassen in andere gewesten o. m. Langkat, Deli etc.

a. Waaraan dit onderscheid toe te schrijven?

b. Waarom moeten de landschaps- en onderafdeelingskassen in Atjeh bovendien nog 2/3 van de door de Regeering gedane uitgaven o. a. voor bestuur, volksonderwijs, zorg van rust en orde in het landschap, restitueeren?

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 2 Januari 1919).

De cijns en het vast recht van ondernemingen in Atjeh en Onderhoorigheden worden tusschen het land en de betrokken landschappen naar verhouding 6 : 4 verdeeld op grond van een oude specifiek Atjehsche regeling nopens het bedrag der „wose 'oeloe-balang", dat elders niet bestond. Vandaar dat het geen toepassing heeft gevonden op de Tamiangsche landschappen toen deze van het gewest Oostkust van Sumatra — waar de verhouding 1 : 1 geldt — afgescheiden en administratief toegevoegd werden aan het gewest Atjeh (St. 1908 No. 112).

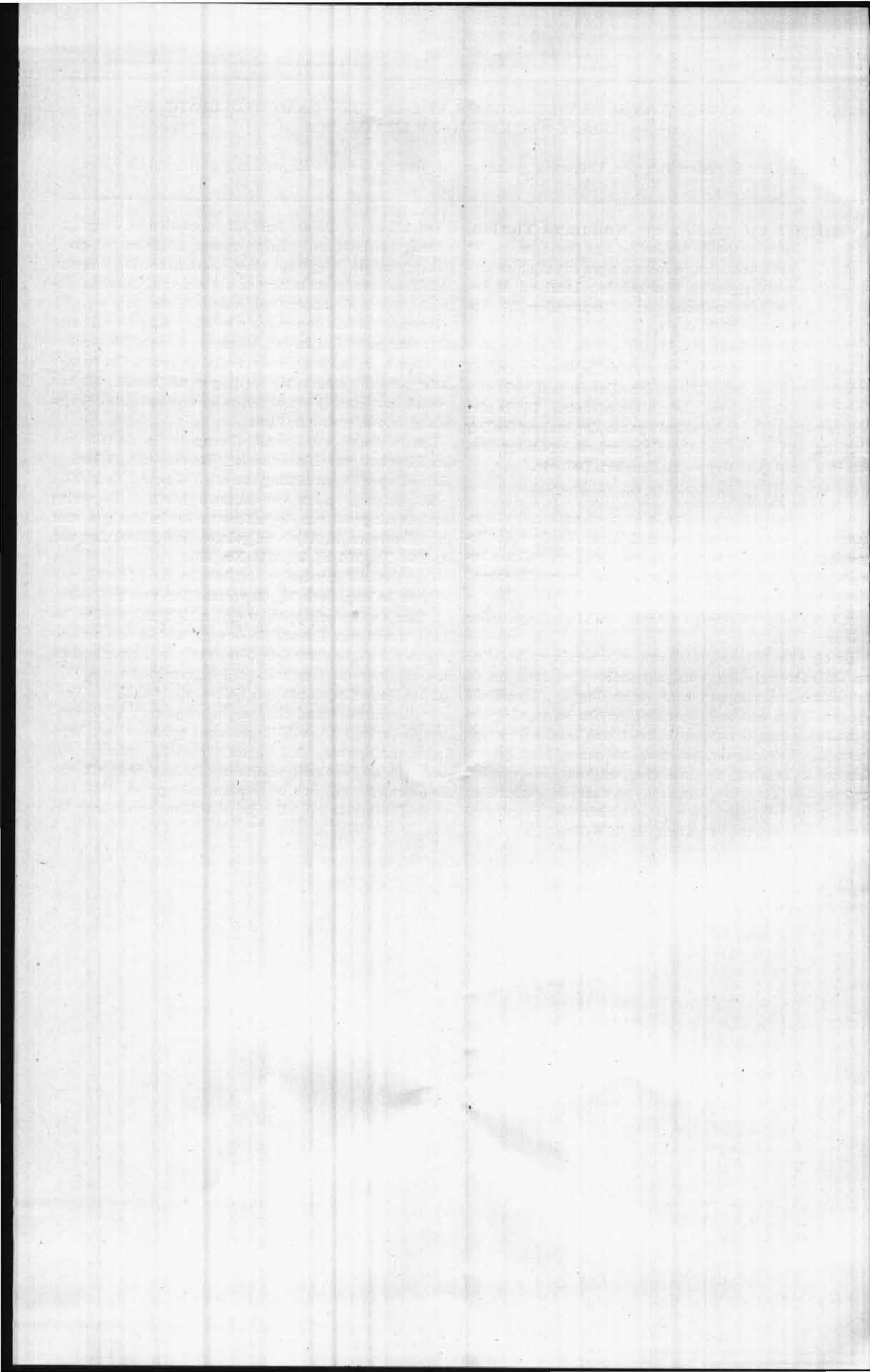
De inkomsten die het land uit concessiën en dergelijke ontvangt, dienen met eenige andere middelen tot goedmaking van de algemeene bestuurskosten, waaraan de zelfbesturende landschappen als deel van Nederlandsch-Indië evenals elk ander deel hebben bij te dragen.

Daarnaast staan de zgn. rechtstreeksche Landsuitgaven, getroffen in het belang van bepaalde streken en waarin de zelfbesturende landschappen derhalve zódanig aandeel dienen bij te dragen als beschouwd kan worden het daarbij betrokken rechtstreeksch landschapsbelang te vertegenwoordigen.

Een en ander werd reeds uiteengezet in de rede van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van 25 Juni jl. (Handelingen Eerste zitting van den Volksraad bladz. 391).

Met het oog op het vorenstaande heeft de Regeering het belastingveld van de zelfbestuursonderhoorigen voor de zelfbesturen in Atjeh vrijgelaten door intrekking van St. 1907 No. 184 bij St. 1914 No. 130.

Vorenbedoeld aandeel vormt het in beginsel vorderbaar bedrag, doch bij de vaststelling van het bedrag dat door de landschappen werkelijk zal worden betaald, wordt hun financiële draagkracht in aanmerking genomen (vgl. de door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur daarover verstrekte cijfers voorkomende op blz. 101 der Handelingen van den Volksraad, 1^e zitting). Voor de zelfbesturende landschappen in het gewest Atjeh werd over de jaren 1916 en 1917 genoeg genomen met betalingen van slechts f 123 762 en f 208 483 (tegenover een op f 440 000 berekend vorderbaar bedrag voor elk van die jaren), terwijl het te betalen bedrag voor 1918 vermoedelijk op 153 381 zal zijn te stellen (vorderbaar bedrag f 403 000).

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

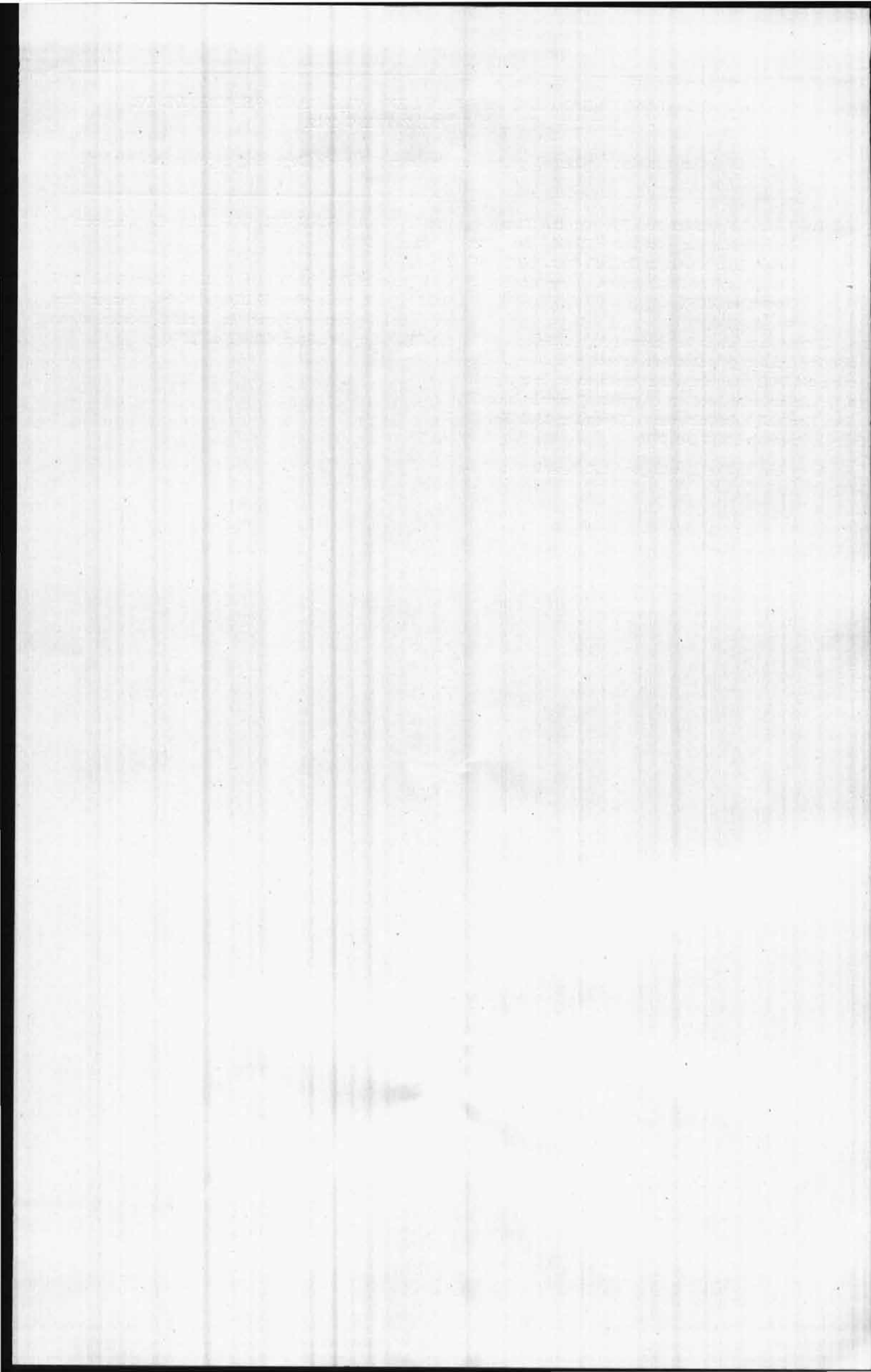
2. VRAGEN van den heer **Mohamad Thajeb**,
betreffende de toepasselijkheid van het
Koninklijk besluit in Indisch Staatsblad 1867
No. 10 op zelfbestuurders. (Ingezonden 28
November 1918).

a. Zijn de hoofden in het gewest Atjeh, die een korte
verklaring hebben geteekend en erkend zijn door de Re-
geering als Zelfbestuurders, te rekenen onder de categorie
van de „Inlandsche hoofden en vorsten” zooals bedoeld
in het Koninklijk besluit van 3 November 1866 No. 73
(Indisch Staatsblad 1867 No. 10)?

b. Is op hun artikel 2 van genoemd besluit van toe-
passing?

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden
2 Januari 1919).

Het Koninklijk besluit in Indisch Staatsblad 1867
No. 10 geldt mede voor Zelfbestuurders wanneer deze
voor den Gouvernementsrechter terecht moeten staan
(zie Bijblad op het Staatsblad No. 7106).

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

3. VRAAG van den heer **Bosscha**, betreffende de uitbreiding van de organisatie van het Kadaster. (Ingezonden 28 November 1918).

Aan de Regeering wordt gevraagd wat door haar ver-
richt wordt om tot een spoedige uitbreiding van de orga-
nisatie van het Kadaster te komen, ten einde te voorzien
in den achterstand, welke bij dien tak van dienst bestaat.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden
2 Januari 1919).

Er bestaat bij het Kadaster zoowel tengevolge van het
snel toenemend aantal aanvragen om opmeting als we-
gens de onvoldoende uitzending uit Nederland en onvol-
doend aanbod in Indië een vrij groot tekort aan **l a n d-
m e t e r s** (hoogere vakkundigen) en aan mantri's (lagere
vakkundigen). Het eerstbedoelde tekort is naar verhou-

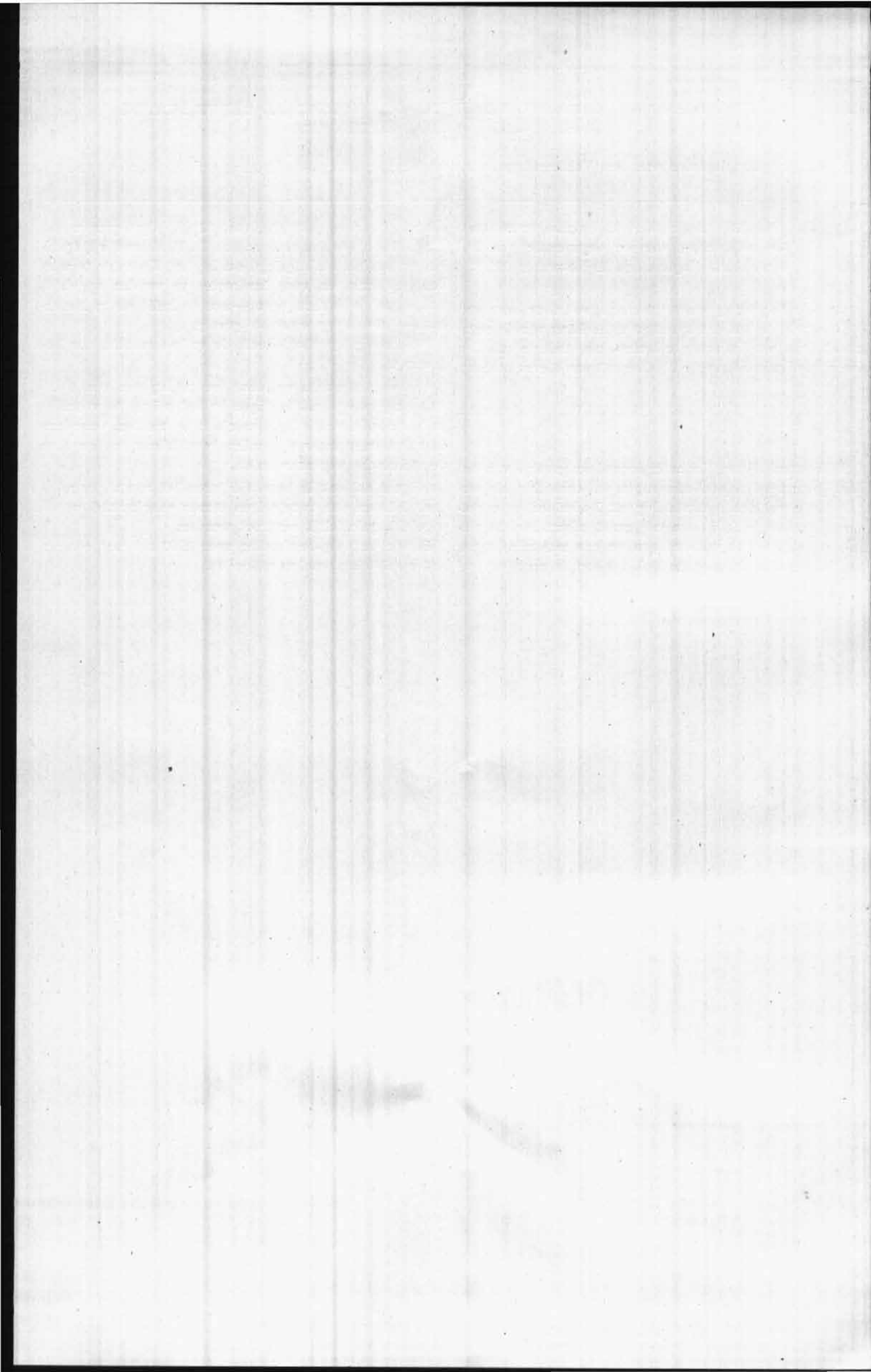
ding het belangrijkste (ongeveer 25%). Oproepingen van
jongelieden, die het eindexamen H. B. S. met vijf jari-
gen cursus hebben afgelegd om bij het Kadaster te wor-
den geplaatst en voor landmeter te worden opgeleid,
hadden in de laatste jaren — zoo in Indië als in Neder-
land — niet het gewenschte gevolg.

Deze aangelegenheid heeft de volle aandacht der Re-
geering.

Overwogen wordt, om door toevoeging van een **t u s-
s c h e n g r o e p** vakkundigen in het tekort te voorzien
en het administratief personeel uit te breiden, waardoor
de vakmannen meer tijd zullen beschikbaar houden voor
de technische werkzaamheden.

Overigens zal ook in komende jaren het aantal jongelie-
den, dat aan den tweejarigen cursus voor mantri wordt
opgeleid, geleidelijk vergroot worden.

Bij de ontwerp-begrooting voor 1920 zal met een en
ander rekening worden gehouden.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

4. VRAGEN van den heer **Abdoel Moeis**, betreffende den afstand van gronden ter ontginning aan de bevolking in de residentie Preanger-Regentschappen. (Ingezonden 16 November 1918).

a. Ter bestrijding van voedselschaarschte was verleden jaar, aan de bevolking gelegenheid gegeven om woeste gronden te ontginnen. Daaraan is voldaan, duizenden baoes in de Preanger, zijn opengelegd, en nu heerscht er onrust onder de bevolking omdat men meent dat deze ontgonnen gronden weer zullen worden teruggenomen.

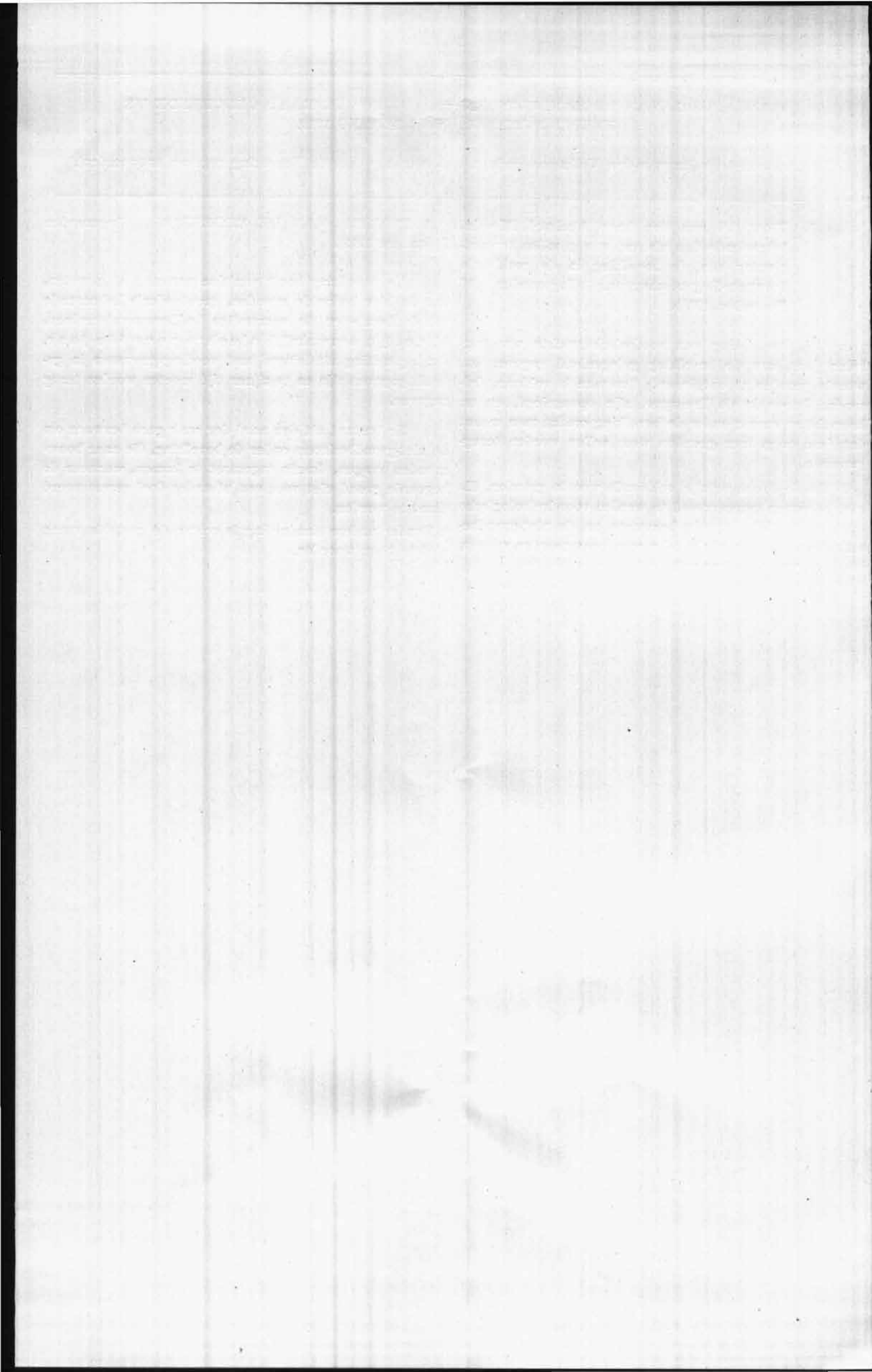
b. In de Preanger zijn voldoende woeste gronden, die niet behoeven gereserveerd te worden voor hydrologische doeleinden. Wat zijn de bezwaren om de niet-grondbezitters onder de bevolking, die naar bouwgronden vragen, hierin tegemoet te komen?

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 2 Januari 1919).

a. De bevolking heeft van den aanvang af geweten, dat de hier bedoelde gronden, grootendeels behorende tot de bosch- en de voormalige koffiereserveterreinen, tijdelijk, aanvankelijk slechts voor één jaar, ter beplanting uitsluitend met voedingsgewassen in gebruik gegeven zijn en te zijner tijd moeten worden teruggegeven.

b. Er bestaat uit den aard der zaak geen bezwaar om de niet-grondbezitters onder de bevolking, die naar bouwgronden vragen, daarin tegemoet te komen, wanneer de begeerde grond niet voor een of ander doel gereserveerd dient te worden.

Zonder nadere aanduiding is echter de gestelde vraag niet te beantwoorden.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

5. VRAAG van den heer **Soselisa**, betreffende de oprichting van een Muloschool te Amboina. (Ingezonden 16 November 1918).

In de vorige zitting is door den Directeur van Onderwijs medegedeeld, dat Ambon eene Muloschool zal krijgen zodra er een voldoende aantal geschikte kandidaten voor is ⁽¹⁾.

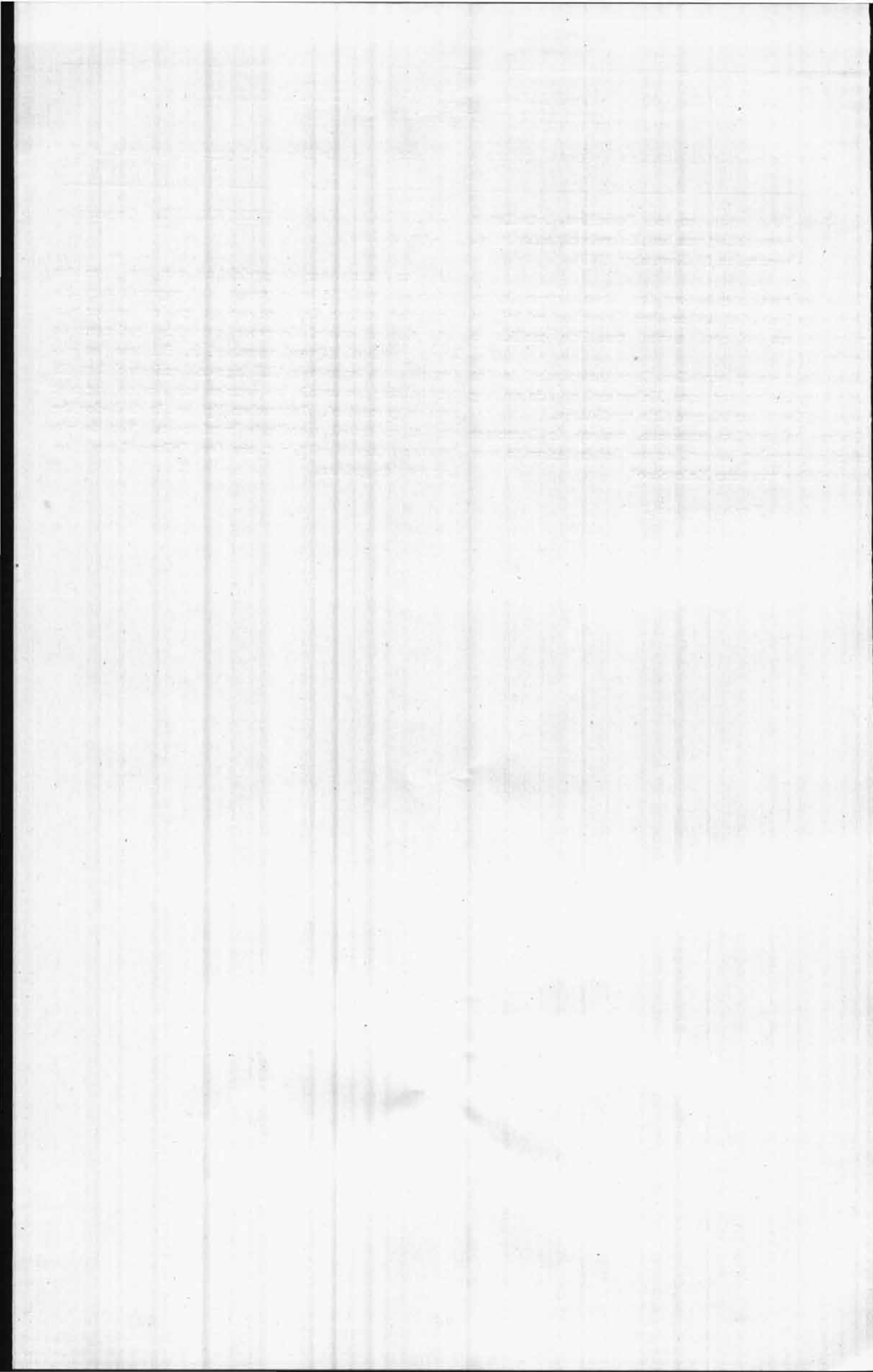
Naar de meening van dien Departementschef is dus voor de oprichting van eene Muloschool op Ambon nog een voldoende aantal geschikte kandidaten.

Gaarne zal worden vernomen, waarop de Directeur eze zijne meening baseert, en wat het criterium is voor de oprichting van eene Muloschool.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 16 Januari 1919).

Als maatstaf voor de oprichting van een openbare muloschool geldt in het algemeen, dat gegronde verwachting moet bestaan dat door een geregelden toevoer van een voldoende aantal daarvoor geschikte leerlingen de bloei der school blijvend verzekerd is. Blijkens den uitslag van een ter zake in 1917 ingesteld onderzoek kon die verwachting toenmaals ten aanzien van Ambon nog niet worden gekoesterd. Intusschen ligt het in de bedoeling om dat onderzoek spoedig te hernieuwen. Van de uitkomsten daarvan zal t. z. t. aan den Volksraad mededeeling worden gedaan.

(¹) Zie blz. 563 Handelingen Iste Zitting.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

6. VRAAG van den heer **Sastrowidjono**, betreffende inspecteerende ambtenaren bij het Inlandsch onderwijs, die de taal der leerlingen van Inlandsche scholen in hun ressort niet verstaan. (Ingezonden 16 November 1918).

Zijn er Inspecteerende ambtenaren bij het Inlandsch onderwijs, die de taal der leerlingen van de Inlandsche scholen in hun ressort niet verstaan? Zoo ja, hoe kunnen die ambtenaren de instructie opvolgen, die voorschrijft, dat bij het schoolbezoek de Inspecteur de taak van den onderwijzer ook eens zal overnemen en zelf een les leiden?

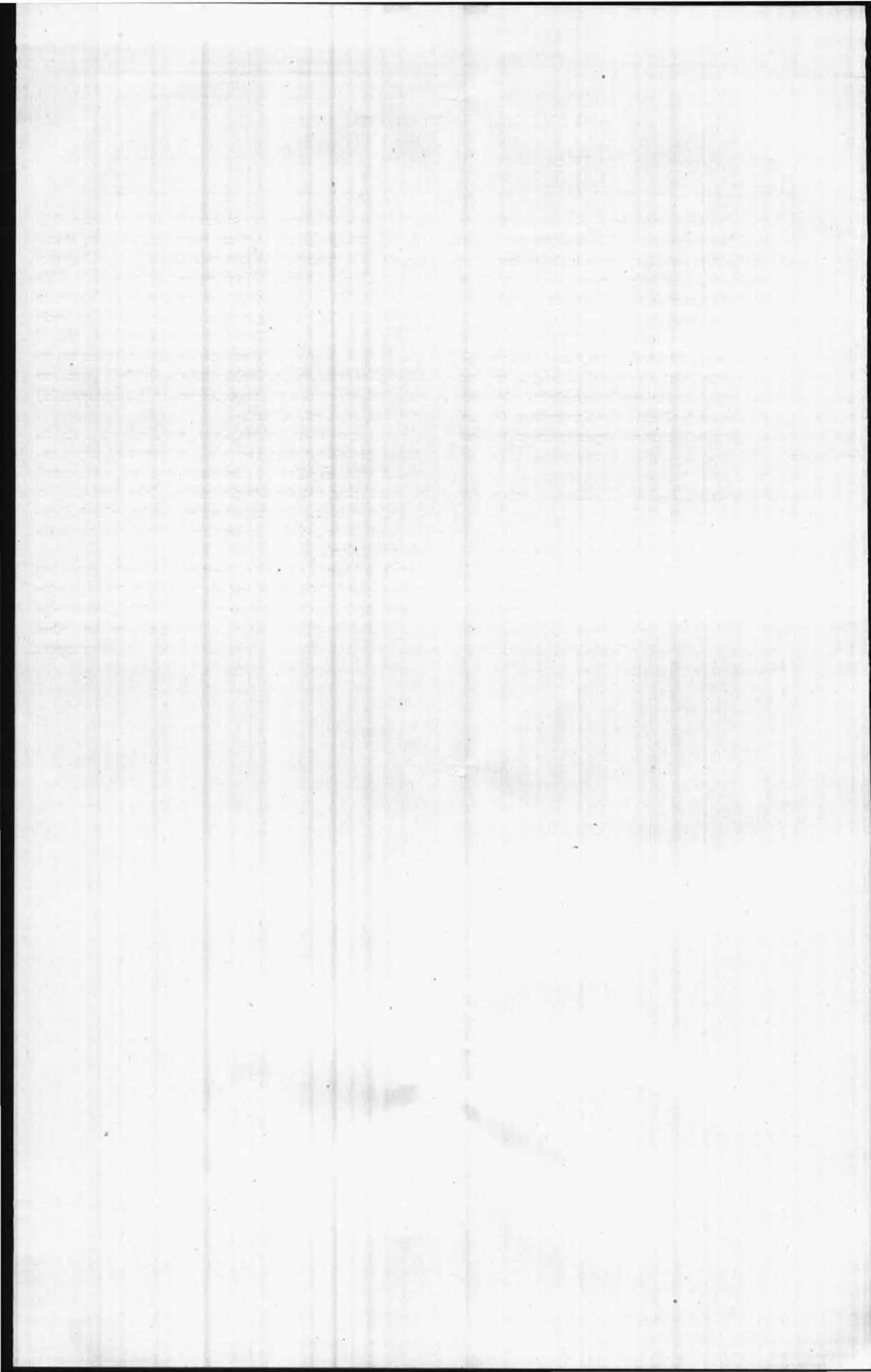
ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 16 Januari 1919).

Naar aanleiding van de vraag of er inspecteerende ambtenaren bij het Inlandsch onderwijs zijn, die de taal der leerlingen van de Inlandsche scholen in hun ressort niet verstaan, wordt medegedeeld, dat er inderdaad enkelen zijn, die in dat geval verkeerren. Aangezien echter op Java en Madoera in elke Inlandsche inspectie-

afdeeling verscheidene inspecteerende ambtenaren werkzaam zijn en, gelijk reeds werd opgemerkt bij de beantwoording der vragen, voorkomende in het afdeulingsverslag betreffende de aanvullingsbegrooting voor 1919 (Vde Hoofdstuk), bij de plaatsing van genoemde ambtenaren zooveel mogelijk rekening gehouden wordt met het bezit van een akte voor of althans van de betrokken taal of talen, kan de arbeid der inspecteerende ambtenaren op Java en Madoera zoo verdeeld worden, dat ieder van hen slechts het onderwijs te inspecteeren krijgt, waarvan hij de voertaal voldoende kent.

Wat de gewesten buiten Java en Madoera betreft, moet de gestelde vraag voor de Europeesche inspecteerend ambtenaren alleen ontkennend worden beantwoord met betrekking tot de Boegineesche, Makassaarsche en Bataksche scholen. Die ambtenaren worden echter bijgestaan door Inlandsche schoolopzieners met kennis van de landstaal (talen).

Overigens wordt onder de Europeesche leerkrachten bij het voortgezet Inlandsch onderwijs en de Europeesche inspecteerende ambtenaren van het Inlandsch onderwijs van Regeeringswege de studie van inheemsche talen krachtig bevorderd, o. a. door instelling van leergangen.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

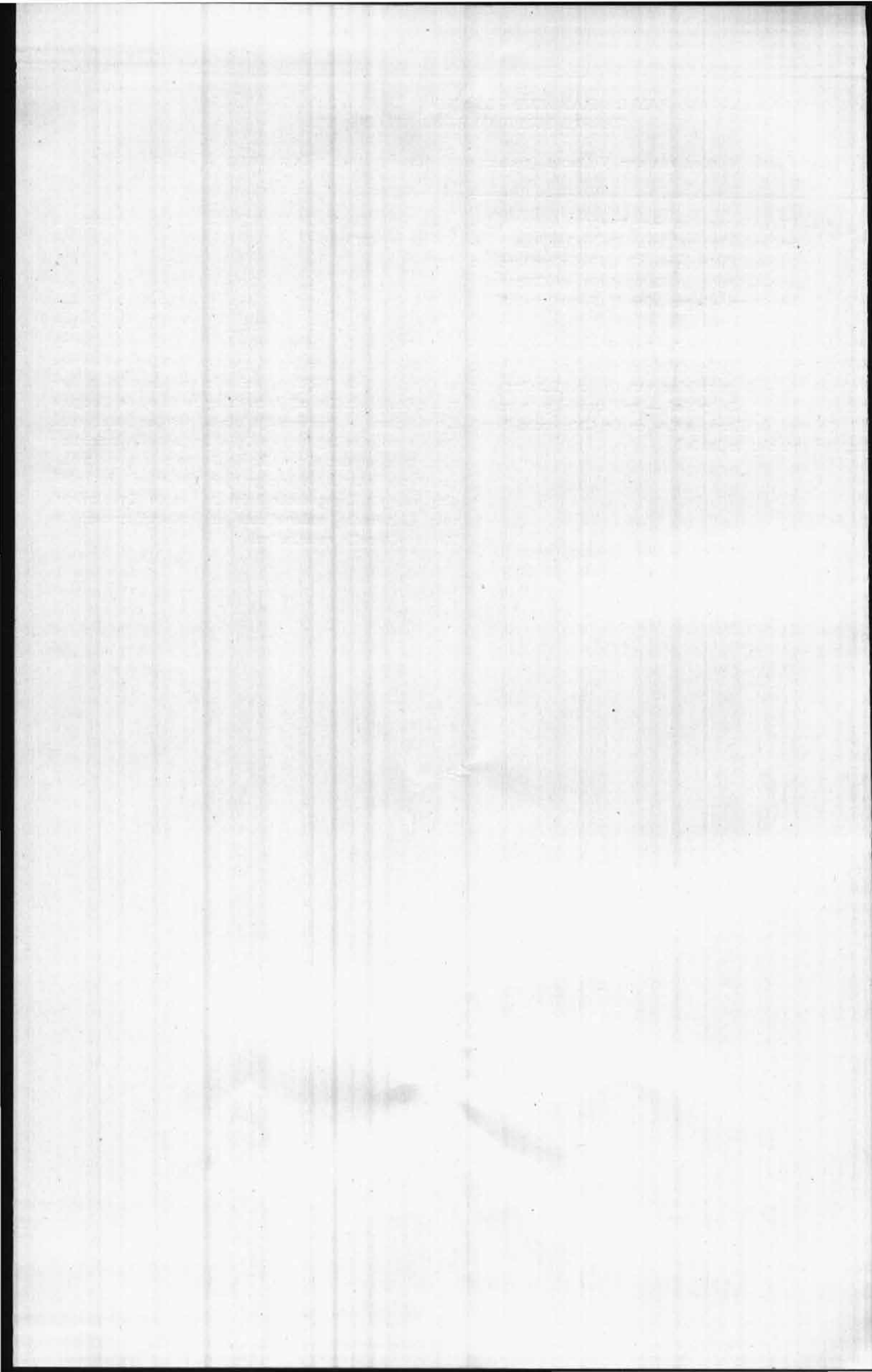
(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

7. VRAAG van den heer **Dwidjosewojo**, betreffende het gelijkwaardig maken van opleidingsinrichtingen voor Inlandsche leerkrachten met die voor de Europeesche en Chineesche bevolking. (Ingezonden 16 November 1918).

Ligt het in de bedoeling der Regeering om zoo spoedig mogelijk de opleidingsinrichtingen voor Inlandsche leerkrachten — de grondslag van de ontwikkeling van deze gewesten op alle gebied — gelijkwaardig te maken met die voor de Europeesche en de Chineesche bevolkingsgroepen hier te lande?

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 16 Januari 1919).

De vraag, of het in de bedoeling der Regeering ligt om zoo spoedig mogelijk de opleidingsinrichtingen voor Inlandsche leerkrachten gelijkwaardig te maken met die voor de Europeesche en de Chineesche bevolkingsgroepen hier te lande geeft aanleiding tot de opmerking, dat niet blijkt op welke Inlandsche scholen deze vraag doelt. Indien zij betrekking heeft op de Hoogere Kweekschool te Poerworedjo kan zij worden beantwoord met de mededeeling, dat de Opleiding aan die inrichting niet staat beneden die welke de Gouvernementsnormaal-cursus te Batavia (de eenige openbare school ter opleiding voor de Europeesche hulpakte) en de Kweekschool voor Chineesche onderwijzers en onderwijzessen te Meester-Cornelis verschaffen.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

S. VRAAG van den heer **Kamil**, betreffende de benoeming van den Adjunct-Inspecteur van het Inlandsch onderwijs in de tweede afdeeling W. J. P. Schalken. (Ingezonden 5 December 1918).

De heer Schalken, Adjunct-Inspecteur van het Inlandsch Onderwijs in de 2de afdeeling, is een bekwaam voortvarend ambtenaar, die door zijn kennis van het Javaansch in Midden-Java zeer goed op zijn plaats is. Bovendien heeft hij getoond veel hart voor den vooruitgang te hebben, is tevreden met zijn tegenwoordige betrekking en verklaart geen promotie te verlangen, als deze met een overplaatsing gepaard moet gaan.

Dezer dagen werd hij belast met de waarneming der betrekking van directeur aan de Kweekschool te Makasser. Aangezien hij directeur eener Normalschool is geweest en zijn heengaan een groot verlies voor de 2de inspectieafdeeling zal zijn, te meer omdat de opvolger het Javaansch nog van meet af aan leeren moet, wordt gevraagd of de benoeming van den heer Schalken ingetrokken zou kunnen worden.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 6 Januari 1919).

Naar aanleiding van de gestelde vraag of de benoeming van den Adjunct-Inspecteur van het Inlandsch onderwijs in de 2de afdeeling W. J. P. Schalken tot Directeur der opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren tevens kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Makasser niet zou kunnen worden ingetrokken, wordt het volgende medegedeeld.

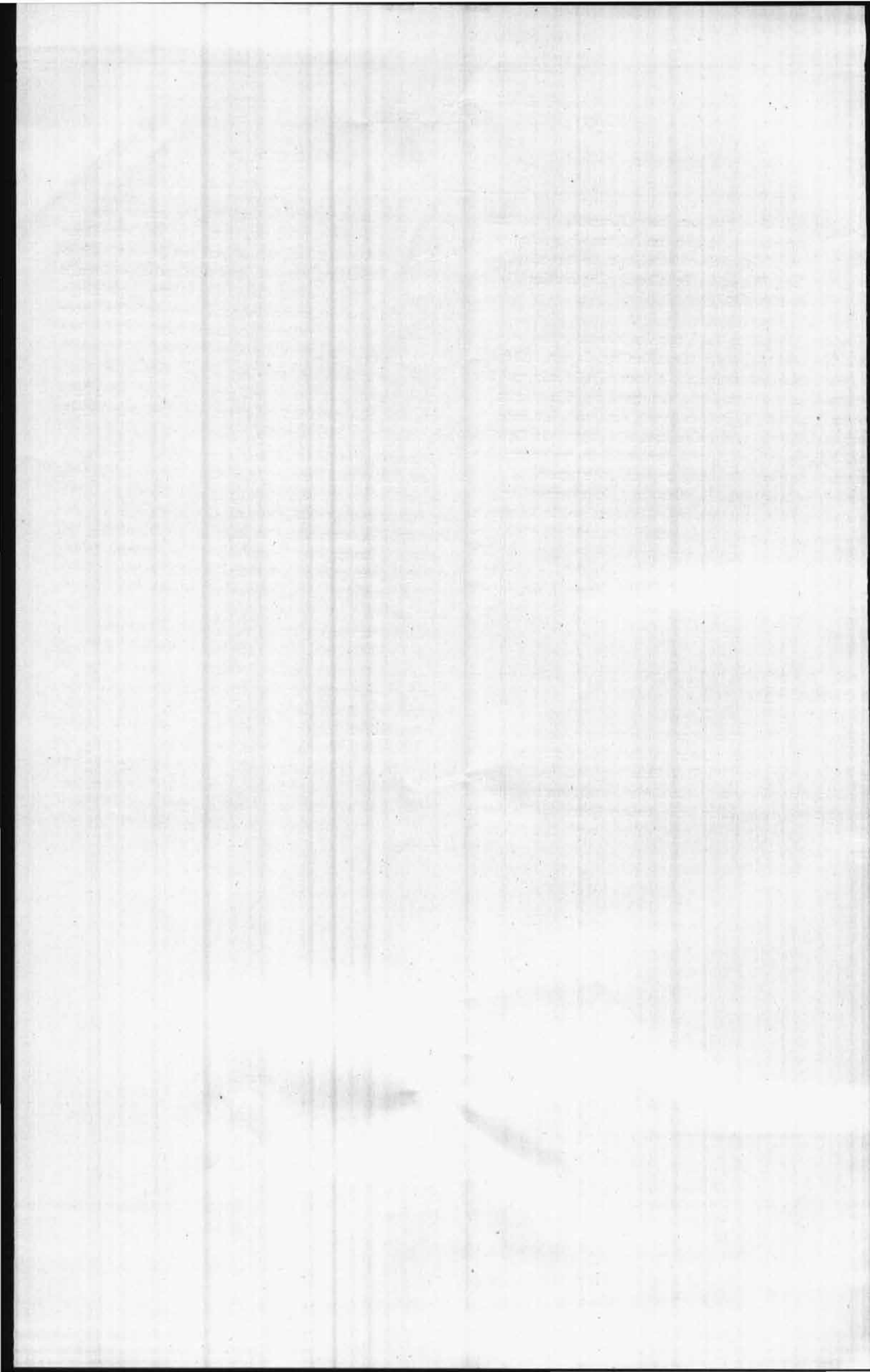
Ten aanzien van bevordering tot inspecteur van het Inlandsch onderwijs geldt de regel, dat de betrokkene en als adjunct-inspecteur van dat onderwijs en als directeur eener inrichting van voortgezet Inlandsch onderwijs (kweekschool voor Inlandsche onderwijzers, opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren, normaalschool voor Inlandsche hulponderwijzers) getoond moet hebben aan zekere eischen van geschiktheid te voldoen.

Nu is genoemde Adjunct-Inspecteur weliswaar reeds directeur eener normaalschool geweest, doch niet lang genoeg om zijn geschiktheid voor een directeursbetrekking volledig te beoordeelen.

Niettemin was tevoren nog overwogen of genoemde Adjunct-Inspecteur voorloopig niet, zooals reeds eenmaal was geschied, voor een plaatsing in een directeursbetrekking kon worden voorbijgegaan. Dit bleek echter thans niet mogelijk, aangezien dan in zulk een betrekking had moeten worden geplaatst een Adjunct-Inspecteur, die nog geen half jaar geleden tot deze betrekking werd bevorderd, hetgeen om meer dan een reden zeer ongewenscht moest heeten.

Dat de vervanger van den heer Schalken de akte-Javaansch niet bezit, is in algemeenen zin natuurlijk als een bezwaar aan te merken, doch in dit geval is dat bezwaar niet van overwegenden aard, aangezien alle overige Adjunct-Inspecteurs in de 2de afdeeling, evenals de aldaar bescheiden Inspecteur, wel in het bezit van die akte zijn. Voorts bestaat er grond voor de verwachting dat die vervanger zich beijveren zal om zoo spoedig mogelijk zich de noodige kennis van het Javaansch eigen te maken.

In verband met een en ander zijn geen termen gevonden om tot intrekking der onderhavige beschikking over te gaan.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

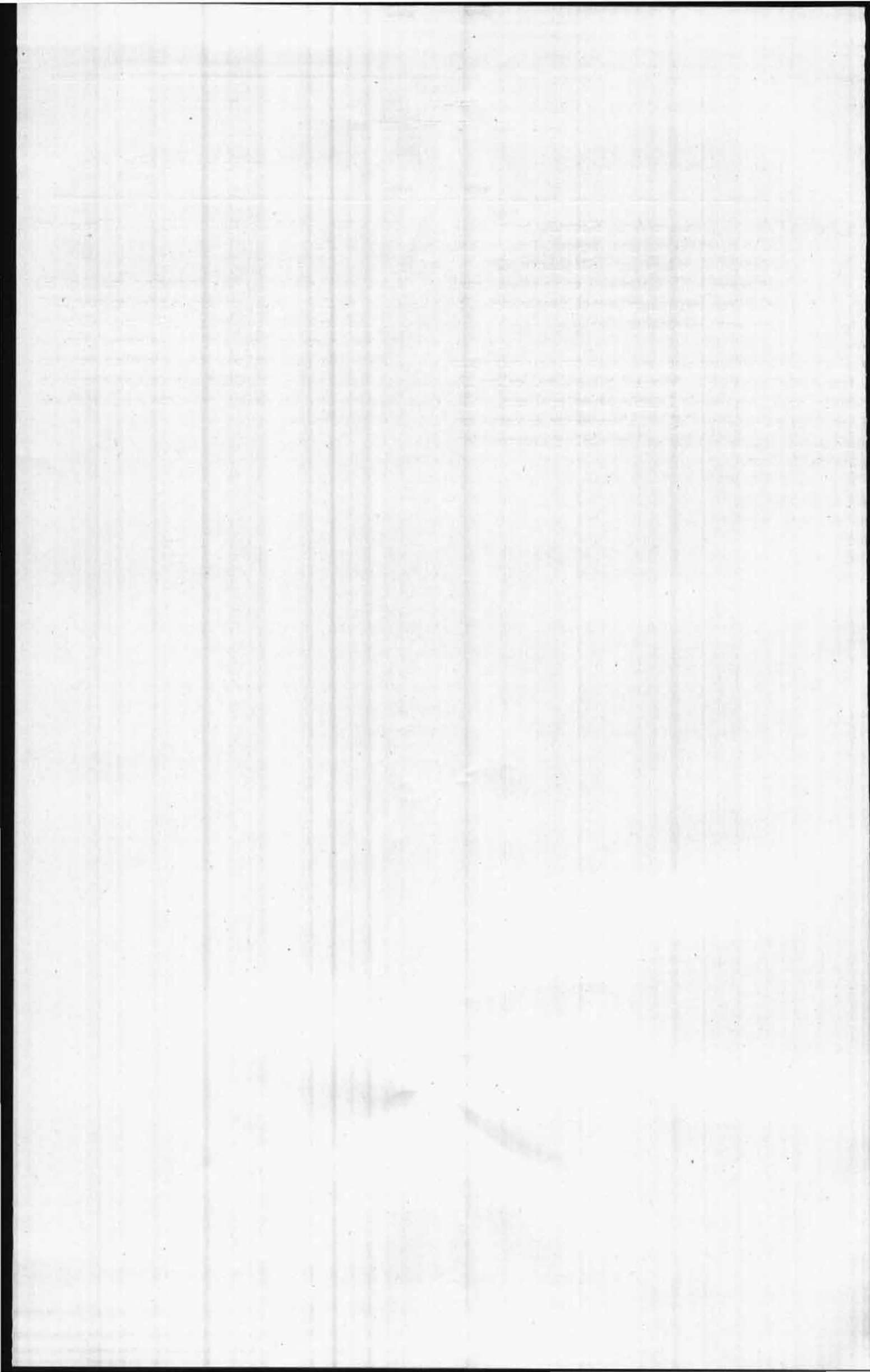
(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

9. VRAAG van den heer **Kamil**, betreffende het verleen van een tegemoetkoming aan Inlandsche onderwijzers die hunne diensten verleen bij het afnemen van examens voor Inlandsch hulponderwijzer of kweekeling. (Ingezonden 5 December 1918).

Gevraagd wordt naar het resultaat van de overweging naar aanleiding van het voorstel (zie onderafdeeling 228 Afdeeling V) om aan de Inlandsche onderwijzers, welke hun diensten verleen bij het afnemen van examens van Inlandsche hulponderwijzer of kweekeling daarvoor iets te goed te doen.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 16 Januari 1919).

Omtrent het resultaat der overweging van het bij onderafdeeling 228 van de ontwerp-begrooting voor 1919 geopperd denkbeeld om voor het gebruik van de diensten van Inlandsche onderwijzers bij het afnemen van de examens voor hulponderwijzers en kweekeling een vergoeding toe te kennen, kan thans nog niets worden medegedeeld, daar de behandeling van deze aangelegenheid nog niet beëindigd is.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

10. VRAAG van den heer **Teeuwen**, betreffende de oprichting van cultuurpolitie in de residentie Soerakarta. Ingezonden 5 December 1918).

In de Politie-gids van dit jaar No. 10 komt een bericht voor, dat door den Resident van Soerakarta aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, de vraag zou zijn gedaan hoe deze Departementschef denkt over het daarstellen van de zoogenaamde cultuurpolitie in de Residentie Soerakarta, gerecruteerd uit Europeesche beheerders en employé's van de in genoemd gewest gevestigde landbouwondernemingen.

Is de Regeering bereid den Volksraad mede te deelen en hoever bovenbedoeld bericht juist is, welke aanleiding de Resident van Soerakarta er toe heeft geleid om beoelde informaties in te winnen, en of wellicht een verzoek tot het daarstellen van een dergelijke politie van de zijde der landbouwondernemingen ingekomen is?

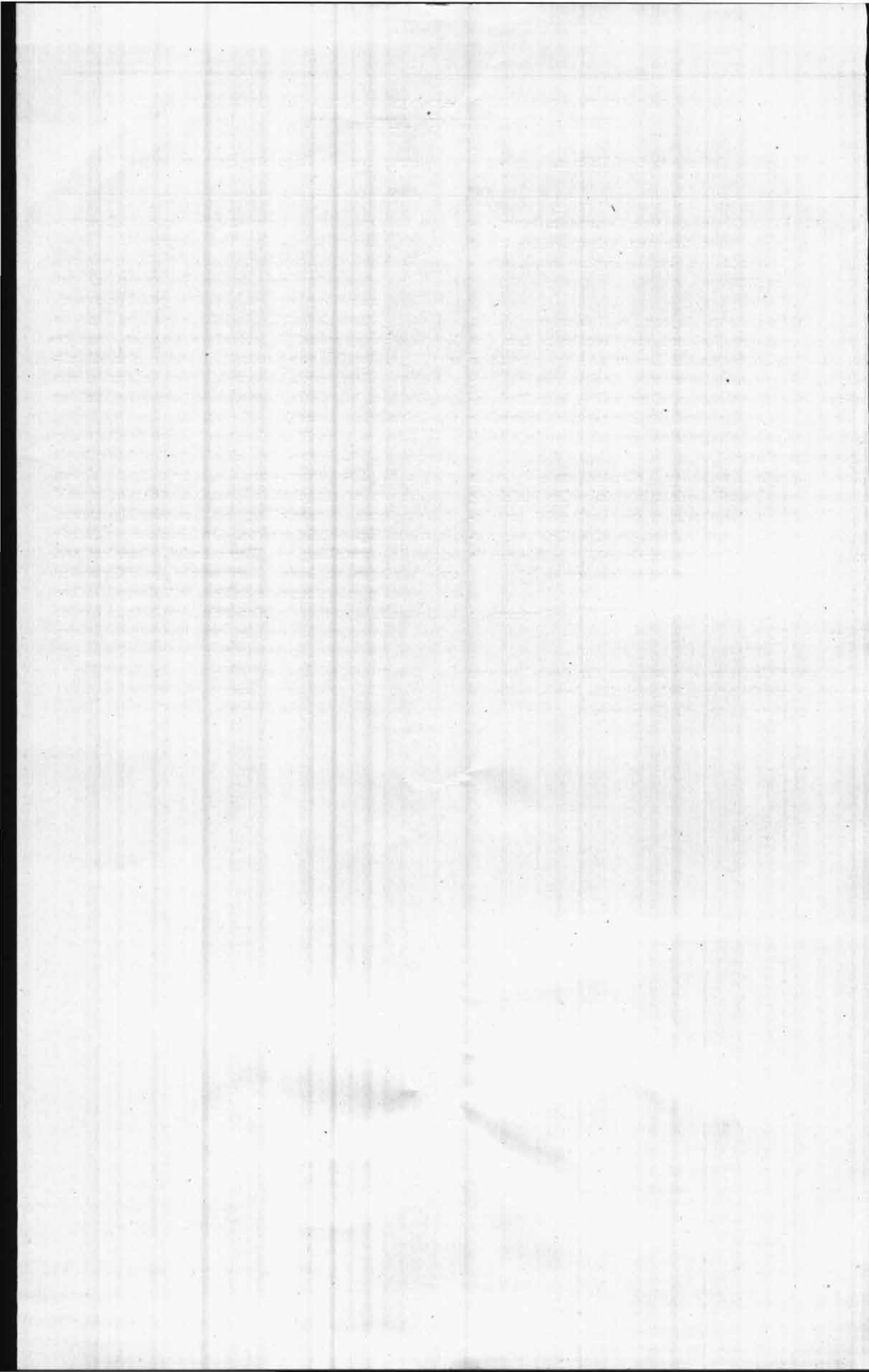
ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 6 Januari 1919).

Naar aanleiding van de vraag van den heer Teeuwen omtrent de oprichting van cultuurpolitie in de residentie Soerakarta gerecruteerd uit Europeesche beheerders en

employé's van de in dat gewest gevestigde landbouwondernemingen, wordt het volgende medegedeeld.

De Resident van Soerakarta heeft den Directeur van Binnenlandsch Bestuur gevraagd, of de bevoegdheid tot tijdelijke aanstelling van onbezoldigd politiepersoneel, welke bij Staatsblad 1916 No. 550 is verleend aan de Hoofden van gewestelijk bestuur en de door dezen te machtigen Hoofden van plaatselijk bestuur, zich ook uitstrekte tot Europeesch personeel. Naar het inzien van den Resident betrefte die bevoegdheid alleen de aanstelling van Inlandsch personeel.

De Directeur van Binnenlandsch Bestuur heeft daarop geantwoord dat, hoewel het niet in de bedoeling heeft gelegen om Europeanen voor die betrekking te kiezen, de letter van het aangehaalde Staatsblad zich niet bepaald verzette tegen de aanstelling van Europeesch personeel als onbezoldigd politiebeambte. De Directeur verklaarde echter de aanstelling van Europeesche beheerders van ondernemingen en hunne Europeesche geëmployeerden als zoodanig onraadzaam te achten, wijl dezen hierdoor meer macht tegenover de Inlandsche bevolking in handen gelegd zou worden, dan met het oog op een gezonde verhouding tusschen werkgevers en werknemers wel wensche-lijk scheen; de politie moest zich z. i., te allen tijde op een onpartijdig standpunt kunnen stellen, wilde zij de bedoeling van haar instelling niet voorbijstreven.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

II. VRAAG van den heer **Sastrowidjono**, betreffende de maatregelen welke genomen kunnen worden tegen cultuurondernemingen die haar maatschappelijke taak tegenover de bevolking niet vervullen.

Welke maatregelen kunnen door de Regeering worden genomen tegen cultuurondernemingen, die haar maatschappelijke taak tegenover de bevolking niet vervullen?

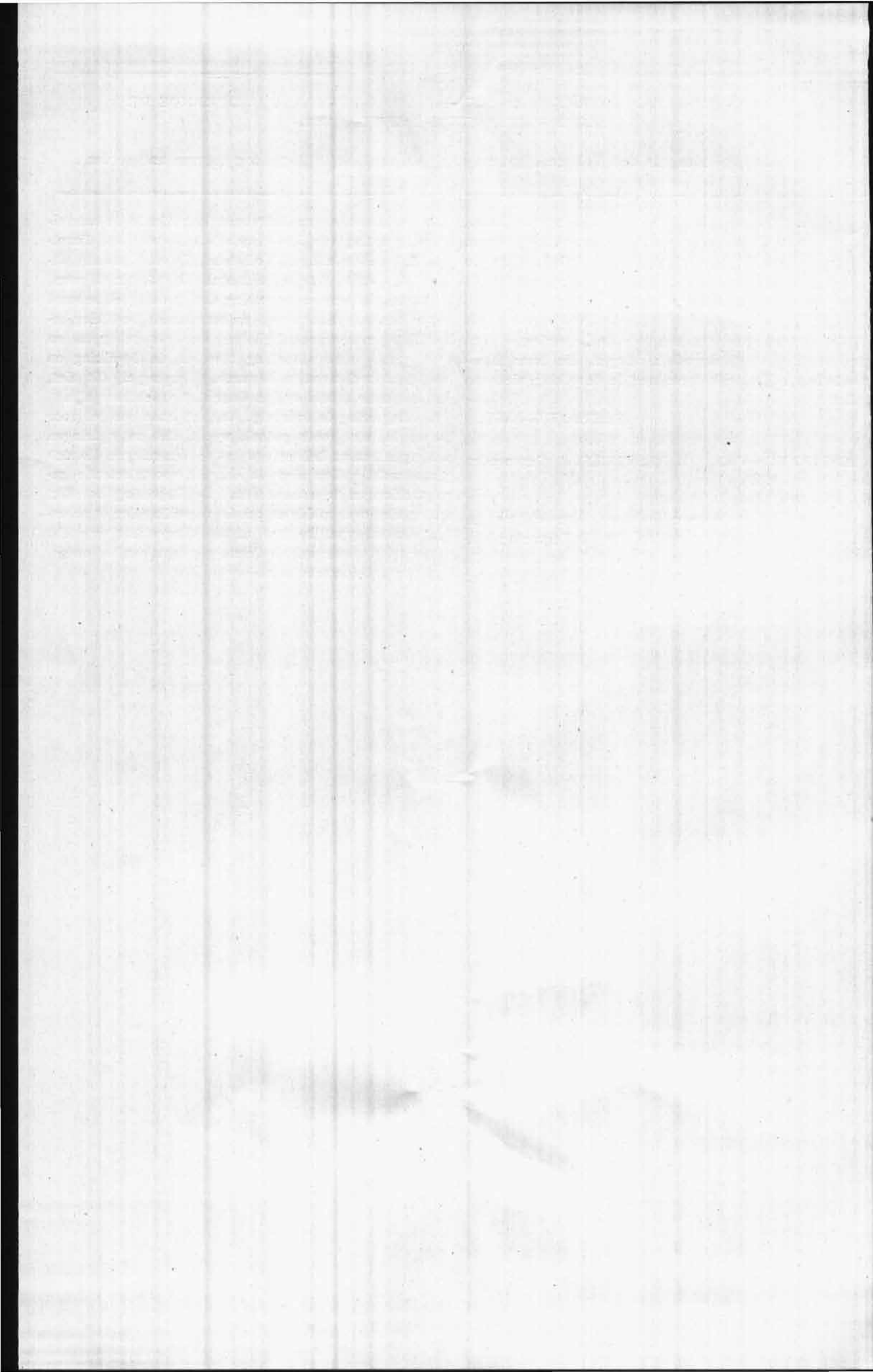
SASTROWIDJONO.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 10 Februari 1919).

In antwoord op de door den heer Sastrowidjono gestelde vraag, welke maatregelen door de Regeering kunnen worden genomen tegen cultuurondernemingen, die haar maatschappelijke taak tegenover de bevolking niet vervullen, wordt het volgende medegedeeld.

In de Memorie van Antwoord betreffende de aanvullingsbegroting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919 (Handelingen Volksraad, Tweede gewone zitting 1918—1919, I. Gedrukt stuk No. 15, blz. 2) werd verklaard, dat eene onderneming slechts dan goed beheerd is, wanneer zij onder de op- en omwonende bevolking behoorlijke levensomstandigheden weet te scheppen en eene goede verstandhouding tusschen de bevolking en haar personeel weet te bewaren. Vermag zij dit niet, dan kan haar arbeid op den duur niet vruchtbaar zijn.

De Regeering is overtuigd dat dit haar oordeel voor zoover het niet reeds gedeeld wordt, zich zal opdringen aan eigenaren en beheerders van ondernemingen die zich genoodzaakt zullen zien de daaruit voortvloeiende gevolgtrekkingen te aanvaarden. De Regeering beschikt echter niet over middelen om de vervulling der omschreven maatschappelijke taak af te dwingen, zij verwacht echter ook te dezer zake heilzame gevolgen van het onderzoek der arbeidscommissie.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

12. VRAAG van den heer 's **Jacob**, betreffende de vertegenwoordiging der belangen van Nederlandsch-Indië op de wereldconferentie ter voorziening in den algemeenen voedselnood.

Is de Regeering voornemens bij het Opperbestuur stappen te doen om de belangen van Nederlandsch-Indië op de voorgenomen wereldconferentie ter voorziening in den algemeenen voedselnood te doen vertegenwoordigen met het oog, zoowel op de beschikbaarstelling van voedingsmiddelen, als op het behoud der beschikking over voldoende scheepsruimte boven die welke onttrokken zal worden voor de uitvoering der maatregelen, waartoe bedoelde voorgenomen conferentie besluiten mag?

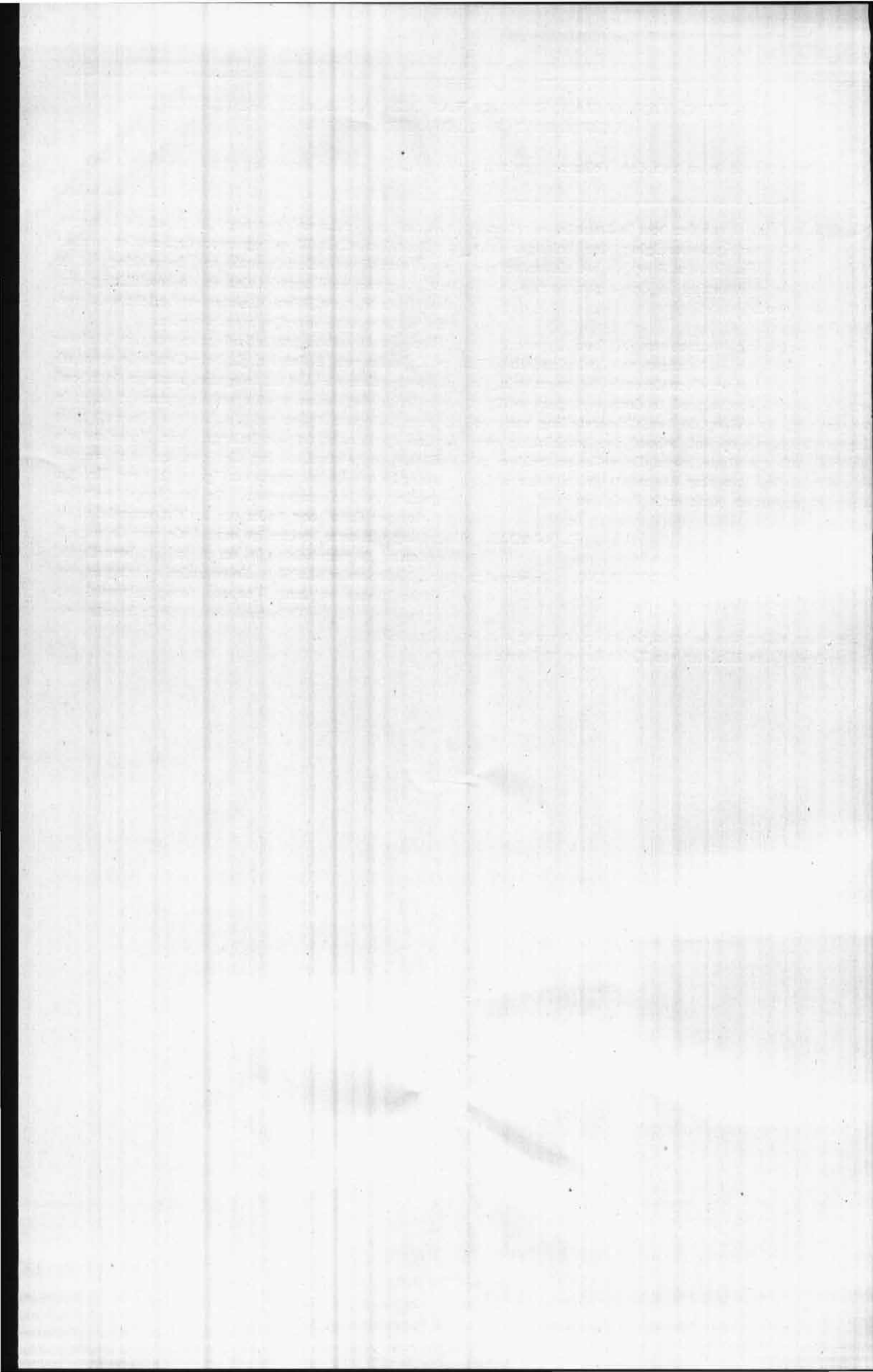
H. 's JACOB.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 10 Februari 1919).

Naar aanleiding van de ter zijde bedoelde vraag seinde de Landvoogd den Minister van Koloniën op 10 December

1918, dat de Volksraad gevraagd heeft of de belangen van Nederlandsch-Indië vertegenwoordigd zouden worden op de wereld voedselconferentie met betrekking tot de toewijzing van voedingsmiddelen en de beschikking over scheepsruimte, terwijl den Minister om bericht werd verzocht wat ter zake zou zijn te antwoorden.

Hierop werd ontvangen het telegram van den Minister van Koloniën van 25 Januari jl., betreffende de economische overeenkomst. Uit dit telegram, waarvan de inhoud reeds in de dagbladen werd openbaar gemaakt (o. a. in de Java Bode van 30 Januari j.l. „Laatste Nieuws”) moet worden opgemaakt dat de belangen van Nederlandsch-Indië bij de totstandkoming dier overeenkomst werden behartigd door de vertegenwoordigers die door Hr. Ms. Regeering werden aangewezen. De Landvoogd heeft den Minister per draad nog nader om bericht verzocht of de instelling van eene bestendige commissie voor de wereldvoorziening te verwachten is, en of, in het bevestigend geval, Nederlandsch-Indië in die commissie vertegenwoordigd zou kunnen worden. Wanneer hierop antwoord ontvangen wordt zal de Volksraad daarmee in kennis worden gesteld.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

13. VRAAG van den heer **Kan**, betreffende de Regeeringspolitiek ten aanzien van de Chinese ingezetenen van Nederlandsch-Indië. (Ingezonden 28 November 1918).

Gaarne zou ondergeteekende van de Regeering willen vernemen of het in hare bedoeling ligt om ten aanzien van de ingezetenen van Nederlandsch-Indië van Chinese herkomst niet dezelfde liberale politiek te volgen, welke zij wel tegenover andere bevolkingsgroepen in acht neemt.

KAN.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 13 Februari 1919).

1. Naar aanleiding van de vraag van het Volksraadslid den heer Kan of het in de bedoeling der Regeering ligt om ten aanzien van de ingezetenen van Nederlandsch-Indië van Chinese herkomst niet dezelfde liberale politiek te volgen, welke zij wel tegenover andere bevolkingsgroepen in acht neemt, moge er op gewezen worden, dat de bedoeling der Regeering ten opzichte van de Chinese bevolkingsgroep in de laatste jaren reeds herhaaldelijk uiting gevonden heeft in maatregelen strekkend om de rechtspositie dier groep te verbeteren.

2. Deze maatregelen gaven den heer Kan in zijne, den 19den Juni 1918 in den Volksraad gehouden redevoering aanleiding te spreken van zijn ongeschokt vertrouwen en van zijne innige overtuiging, dat de huidige Regeering het wel meent met de Chineezzen.

3. Sindsdien is door de afschaffing van alle belemmerende bepalingen op het reizen in de Buitenbezittingen en door de opheffing van den wijkendwang genoegzaam gebleken, dat de Regeering ten aanzien van de Chinese bevolkingsgroep dezelfde gedragslijn blijft volgen. In gelijke richting wijst de door haar gedane toezegging in zake uitbreiding van het kiesrecht; de bedoeling is dat de eischen van welstand en ontwikkeling niet meer cumulatief gesteld zullen worden, zoodat voldoening aan een van beide kiesgerechtigheid zal schenken.

4. De door de Regeering voorgestelde opheffing van het ambt van Chineesch officier in de drie hoofdsteden van Java, met welke opheffing de meerderheid van den Volksraad zich heeft kunnen vereenigen, is door haar bedoeld als een maatregel die de gelijkstelling der verschillende bevolkingsgroepen naderbij brengt.

5. Er bestaat dus hoegenaamd geen grond voor de veronderstelling, dat de Regeering voornemens zou zijn ten aanzien van de ingezetenen van Chinese afkomst een minder liberale politiek te volgen dan tegenover de andere bevolkingsgroepen.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

15. VRAAG van den heer **Sastrowidjono**, betreffende de opheffing van alle niet noodzakelijke wettelijke en administratieve onderscheidingen betreffende de verschillende bevolkingsgroepen. (Ingezonden 16 November 1918).

Wat wordt door de Regeering bedoeld met alle niet noodzakelijke wettelijke en administratieve onderscheidingen, naar welker opheffing door de Regeering, blijkens de rede van Haren gemachtigde, den heer Mr. Dr. Talma, gehouden in de 4de vergadering van den Volksraad op 18 Juni 1918 wordt gestreefd?

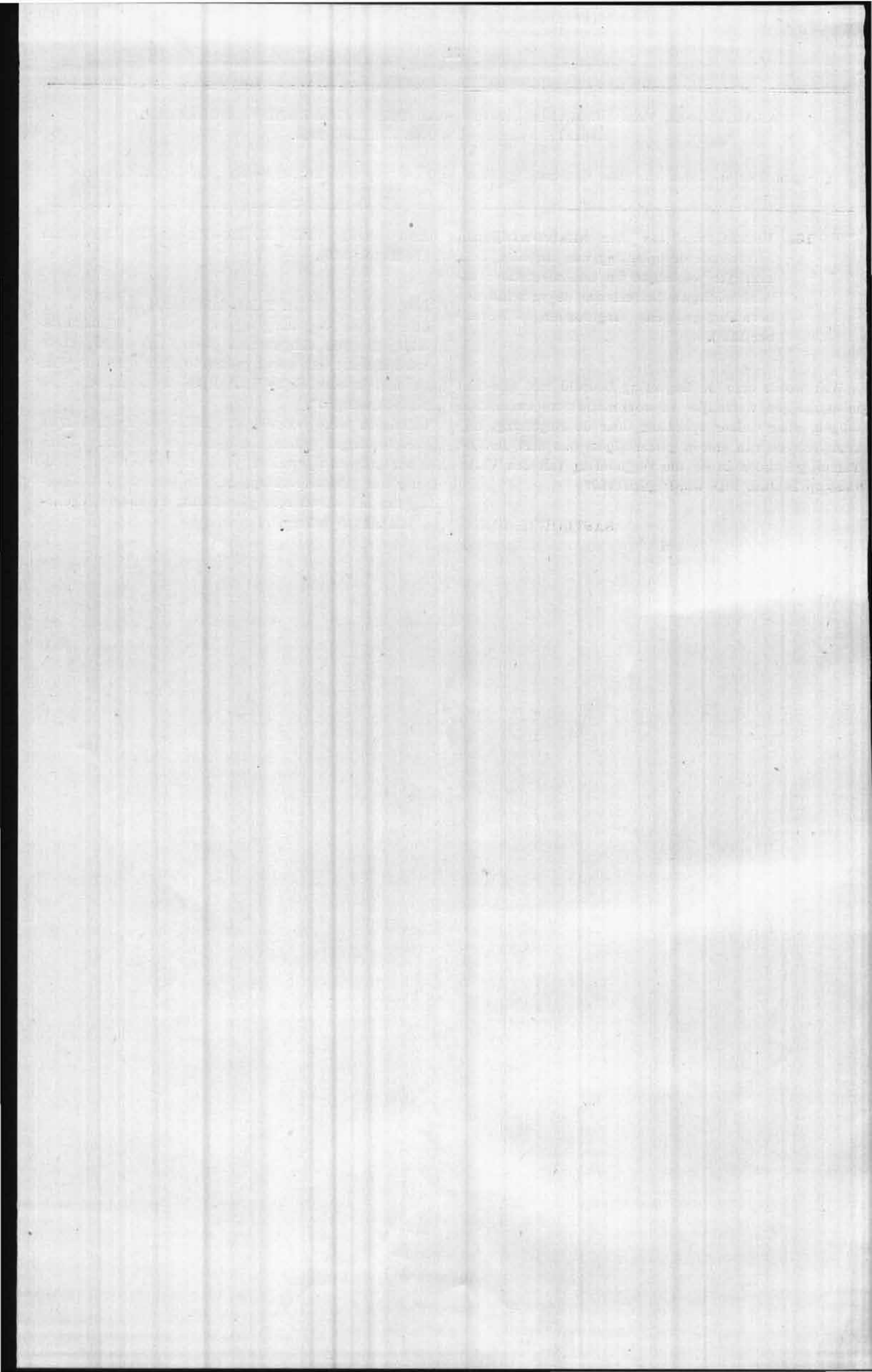
SASTROWIDJONO.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 19 Februari 1919).

De woorden van Mr. Talma luiden (H blz. 30):

„De door de Regeering tegenover de verschillende bevolkingsgroepen aangenomen gedragslijn is in enkele woorden deze: dat wordt gestreefd naar opheffing van alle niet noodzakelijke wettelijke en administratieve onderscheidingen”.

Daarmede werd bedoeld, dat alleen de noodzakelijke onderscheidingen gehandhaafd moeten worden. Voorbeelden daarvan zijn verschil in familie en erfrecht, handhaving der priesterrechtspraak der wettelijke bescherming van het inheemsche grondbezit, en andere regelingen van minder belang.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

16. VRAAG van den heer **Bergmeijer**, betreffende de plannen der Regeering met betrekking tot het aanstaand eeuwfeest van de stichting van Batavia. (Ingezonden 28 November 1918).

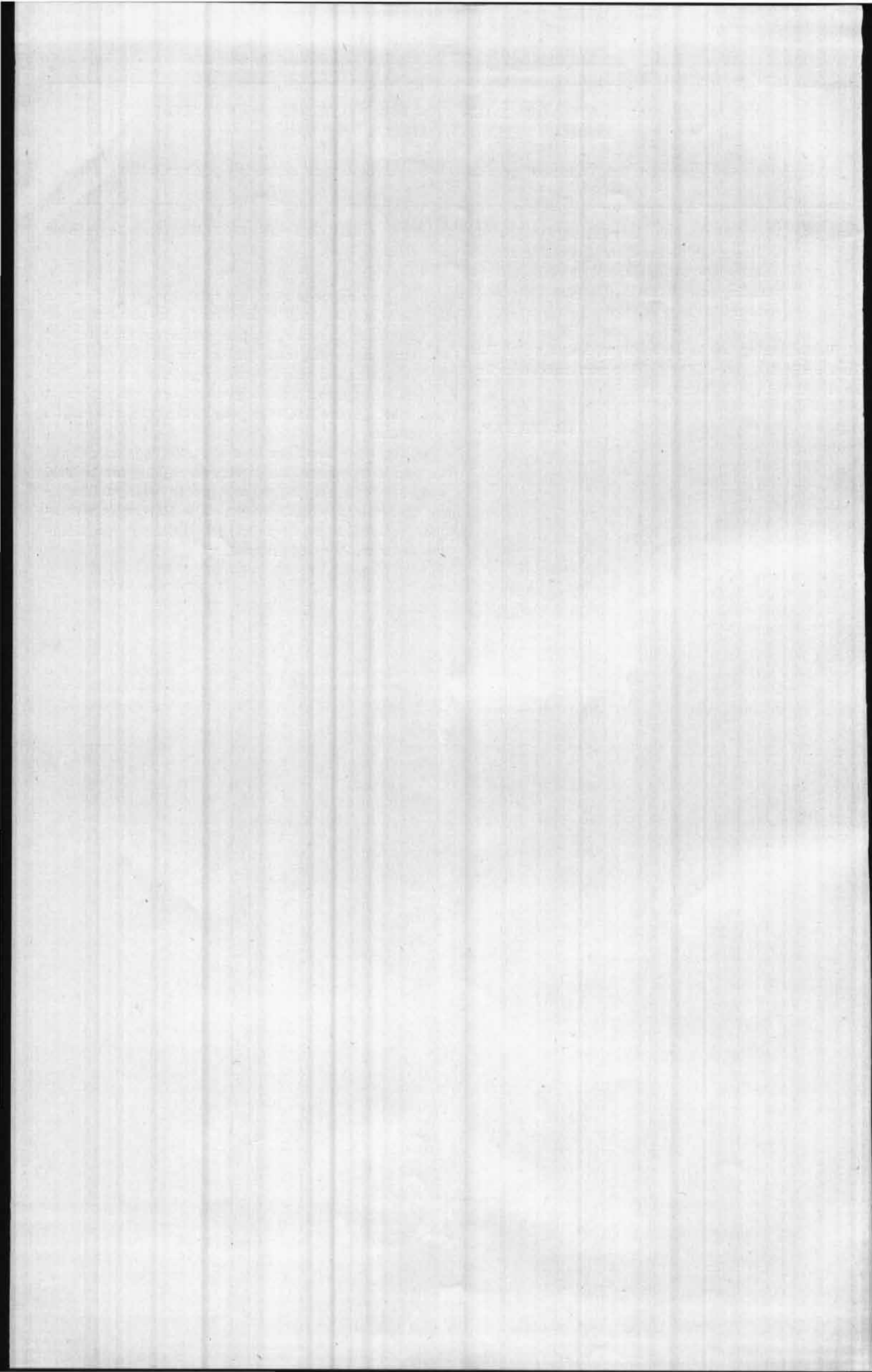
Is de Regeering bereid om mede te deelen welke Haarlannen zijn met betrekking tot het aanstaand eeuwfeest an de stichting van Batavia?

BERGMEIJER.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 19 Februari 1919).

De Regeering meent, dat een waardige herdenking van de stichting van Indië's hoofdstad zou bestaan in de samenwerking van alle groepen van ingezetenen tot het stichten van een blijvend symbool van het op ontwikkeling en samengaan van alle rassen gerichte streven. Dit symbool zou kunnen worden gevormd door een internaat voor schoolgaande Indische jongelieden van alle rassen en standen.

De Regeering heeft den heer E. A. Zeilinga aangezocht een comité te vormen, om de verwezenlijking van bedoeld plan te bevorderen. Zij zal met groote belangstelling de pogingen van dit comité volgen en is Harerzijds voornemens voorstellen te doen tot het verleenen van financiële steun door de gemeenschap.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

17. VRAAG van den heer **Gerritzen**, betreffende de behartiging der belangen van Indië bij de met enkele stoomvaartmaatschappijen te sluiten nieuwe kolencontracten. (Ingezonden 28 November 1918).

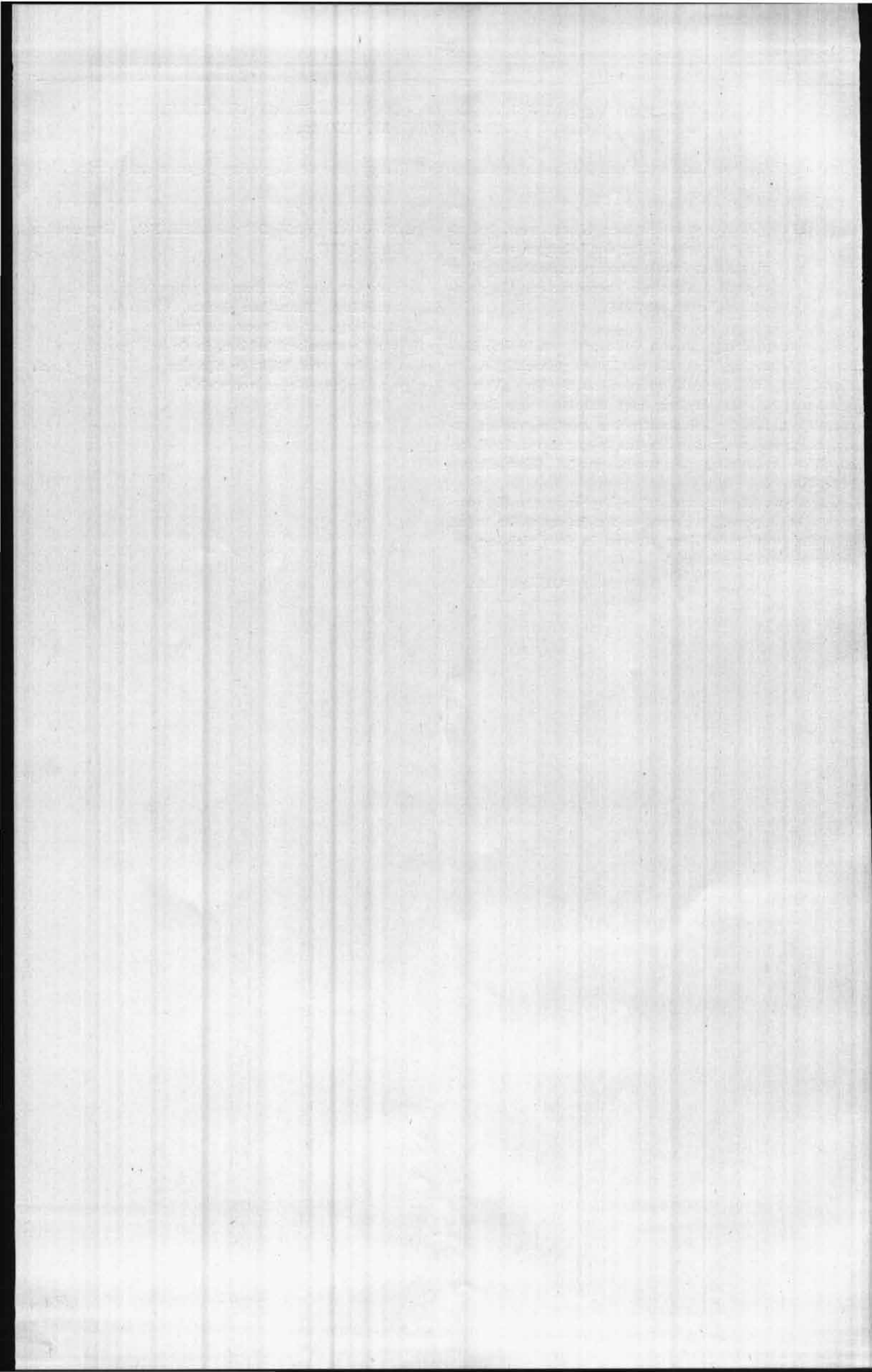
In de vergadering van den Volksraad van 18 Juli 1918 heeft de Regeering bij monde van Haren gemachtigde, den heer Talma, medegedeeld voornemens te zijn „Van de omstandigheid, dat eerlang met enkele groote Stoomvaartlijnen nieuwe kolencontracten moeten worden gesloten, gebruik te maken om den belangen van Indië behoorlijke verzorging te waarborgen”. (Handelingen pag. 39).

Gaarne wordt vernomen, of de Regeering aan dit voornemen heeft gevolg gegeven, en zoo ja, op welke wijze, en welke resultaten Haar streven in deze richting tot dusverre heeft opgeleverd?

GERRITZEN.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 19 Februari 1919).

De door den heer Gerritzen aangeroerde quaestie is nog in behandeling. Thans kan slechts worden medegedeeld, dat het belang, dat de Stoomvaartmaatschappijen bij den prijs van de steenkool hebben, in de huidige omstandigheden minder groot blijkt te zijn dan de Regeering zich eenige maanden geleden voorstelde.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

18. VRAAG van den heer **Schmutzer**, betreffende de leiding der Algemeene- en Gewapende politie van uit het parket van den Procureur-Generaal. (Ingezonden 5 December 1918).

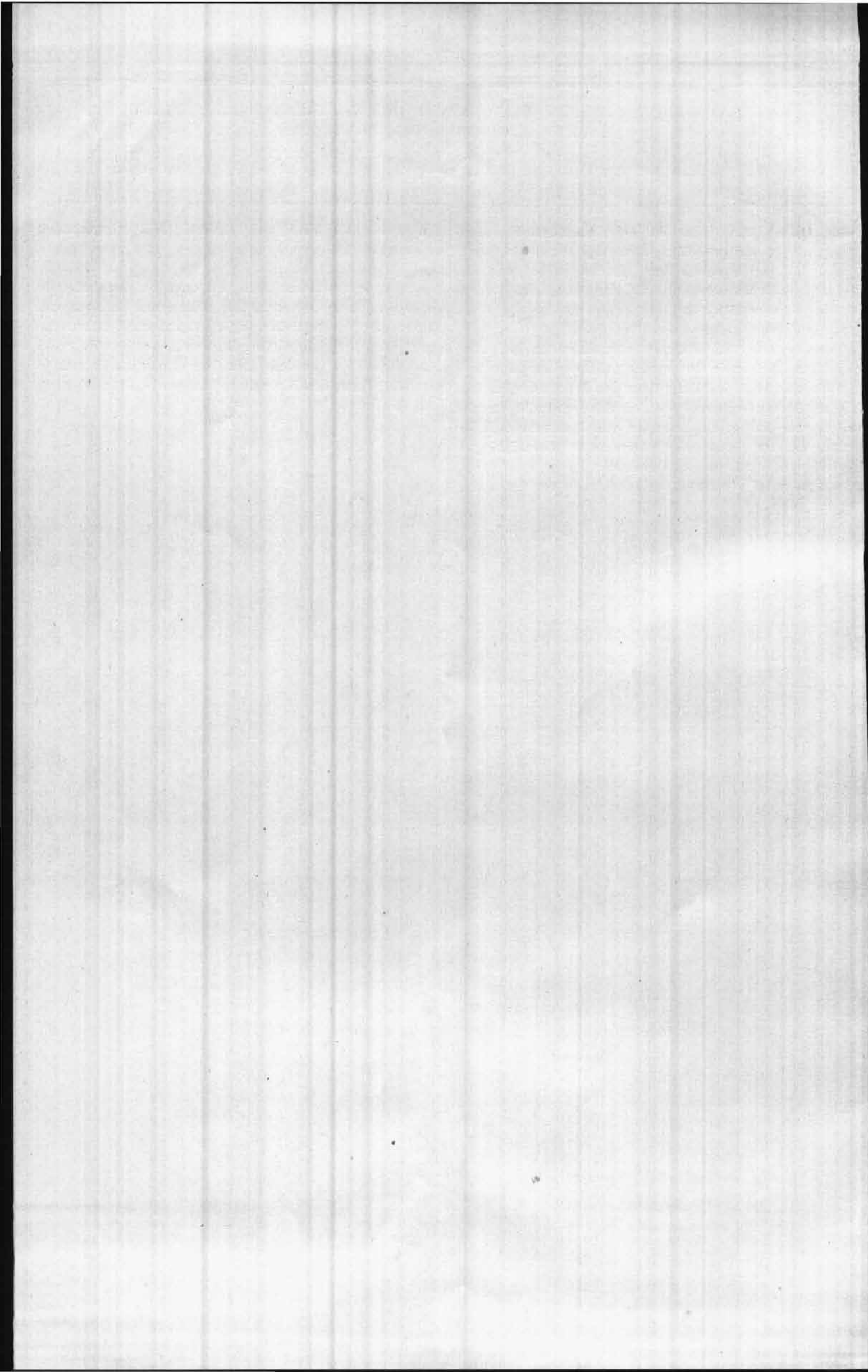
Naar ik verneem bestaat het voornemen om de leiding der Algemeene- en de Gewapende politie voortaan te doen geschieden van uit het Parket van den Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof in Nederlandsch-Indië en niet langer van uit het Departement van Binnenlandsch Bestuur, waartoe reeds een ambtenaar ter beschikking is gesteld van den Procureur-Generaal.

Gaarne werd vernomen, welke redenen tot dezen stap hebben geleid.

SCHMUTZER.

ANTWOORD VAN DE REGEERING, (Ingezonden 19 Februari 1919).

De Regeering meent Zich te mogen bepalen tot eene verwijzing naar de voorlaatste alinea van de Nota van Antwoord op de replieken bij de Algemeene Beschouwingen tijdens de najaarszitting 1918, welke den 6en Februari l.l. bij schrijven van den Isten Gouvernements Secretaris No. 337/II aan den Voorzitter van den Volksraad werd aangeboden.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

19. VRAAG van den heer **Van Hinloopen Labberton**, betreffende het aanwijzen van vertegenwoordigers van Nederlandsch-Indië in alle Nederlandsche commissies, welke deelnemen aan internationale conferenties waarbij het belang van Nederlandsch-Indië is betrokken. (Ingezonden 5 December 1918).

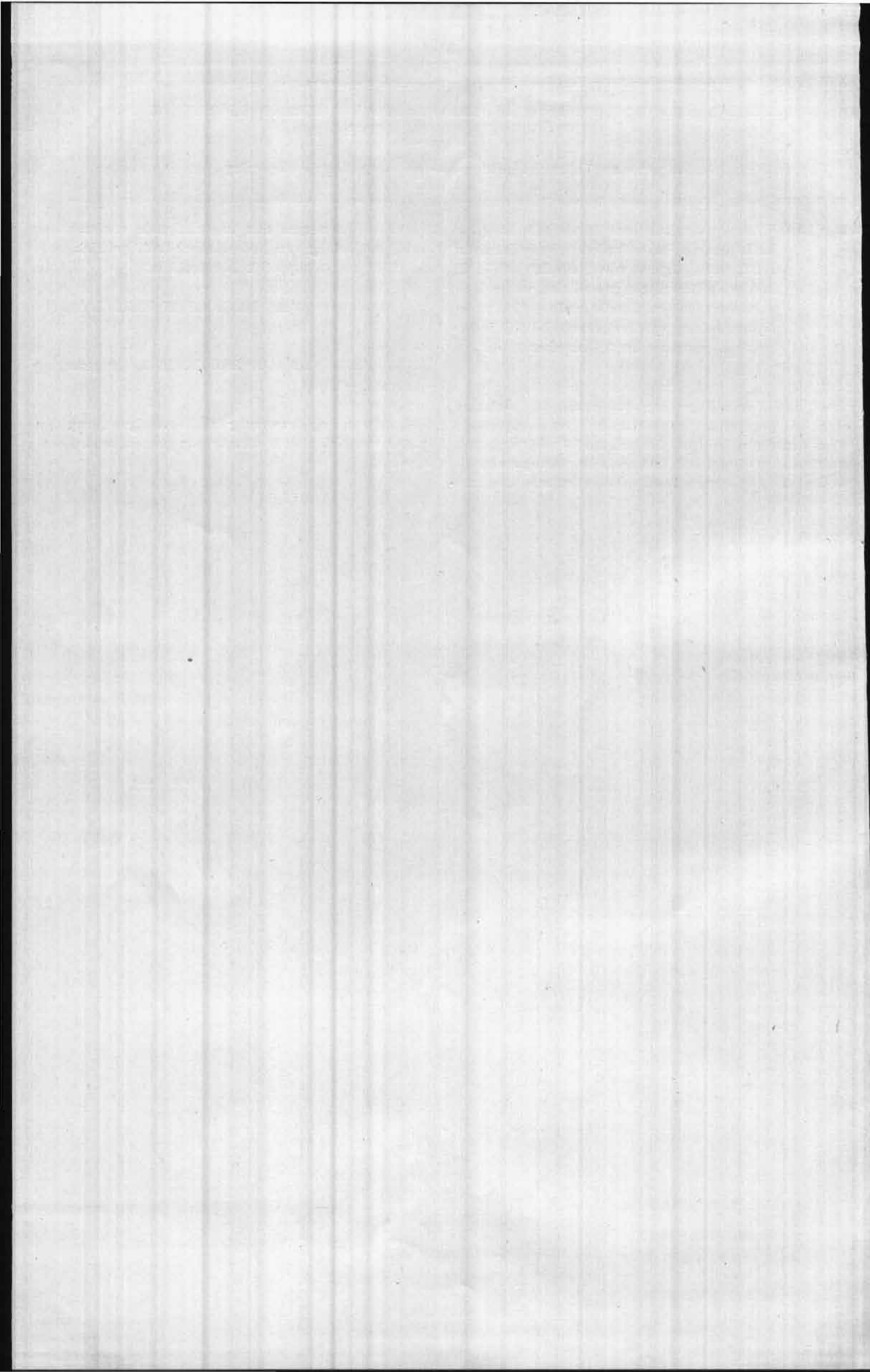
Heeft de Indische Regeering reeds aanleiding gevonden met het Opperbestuur in overleg te treden nopens de groote wenschelijkheid om Nederlandsch-Indië door van hieruit aan te wijzen, ook Indonesische, vertegenwoordigers deel te doen nemen in alle Nederlandsche Commis-

sies, welke deelnemen aan internationale conferenties, waarbij het belang van Nederlandsch-Indië politiek, economisch of maatschappelijk is betrokken?

VAN HINLOOPEN LABBERTON.

ANTWOORD VAN DE REGEERING, (Ingezonden 19 Februari 1919).

Het antwoord op deze vraag luidt bevestigend; van den Minister van Koloniën is terzake nog geen antwoord ontvangen.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

20. VRAAG van den heer **Teeuwen**, naar aanleiding van de mededeelingen van den gemachtigde der Regeering, den heer Muurling, in de vergadering van den Volksraad van 22 Juni 1918 betreffende den heer Douwes Dekker. (Ingezonden 16 November 1918).

Door den chef van den Politieken Inlichtingsdienst werd in de vergadering van den Volksraad van den 22sten Juni 1918 o. m. de mededeeling gedaan, dat „Douwes Dekker in dienst van een vreemde mogendheid had gereisd” en dat „Douwes Dekker in dienst van een vreemde mogendheid getracht had een opdracht te volvoeren”. (Handelingen bladz. 288).

Naar aanleiding daarvan zou ondergeteekende de volgende vragen willen stellen.

1. In hoeverre moet officiële beteekenis aan die uitlatingen van den chef van den Politieken Inlichtingsdienst worden gehecht, d. w. z. in hoeverre dekt de Regeering dergelijke uitlatingen?

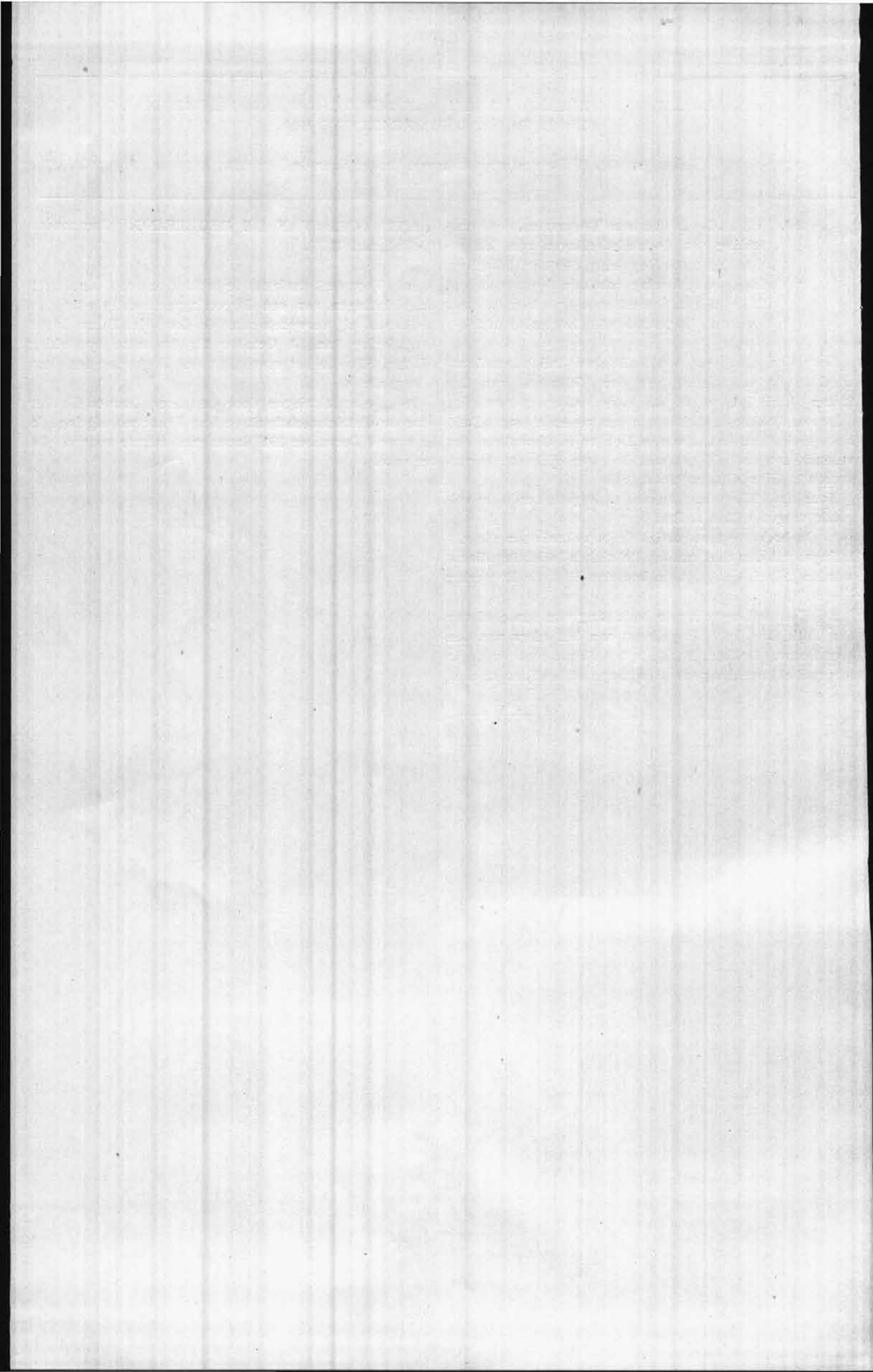
2. Kan de Regeering de betichting van den chef van den Politieken Inlichtingsdienst aan het adres van den heer Douwes Dekker, dat hij in den dienst eener vreemde mogendheid zou zijn geweest, alsnog met bewijzen staven?

TEEUWEN.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 22 Februari 1919).

1e. Voor de beteekenis te hechten aan mededeelingen en uitlatingen van een Regeeringsgemachtigde in den Volksraad zij verwezen naar de door Mr. Talma in de vergadering van 31 October l.l. gemaakte opmerking (H. blz. 81), die het standpunt der Regeering ten deze weergeeft.

2e. De verklaringen door den heer Douwes Dekker voor de districtsrechtbank te San Francisco afgelegd in de maand December 1917 laten geen ruimte voor twijfel ter zake.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

21. VRAAG van den heer **Teeuwen**, betreffende de niet toelating van een kind tot de openbare Europeesche 1ste lagere school te Medan. (Ingezonden 16 November 1918).

In het begin van dit jaar werd te Medan geklaagd dat door het hoofd der Europeesche eerste school aldaar een onjuiste houding is aangenomen in zake het toelaten van kinderen tot die school, waardoor met name het in Indië geboren kind is benadeeld. Gaarne zou ondergeteekende vernemen wat het resultaat is geweest van het door de Medansche schoolcommissie nopens deze aangelegenheid ingestelde onderzoek.

TEEUWEN.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 12 April 1919).

Naar aanleiding van de vraag van het lid, den heer J. J. E. Teeuwen, inzake de niet-toelating van een kind tot de openbare Europeesche 1ste lagere school te Medan wordt het volgende medegedeeld.

In verband met het groote tekort aan plaatsruimte op de onder haar toezicht staande scholen was tusschen de Europeesche Schoolcommissie ter plaatse en de schoolhoofden afgesproken, dat kinderen, die geheel van onderwijs waren verstoken bij aanvraag om toelating den voorrang dienden te hebben boven kinderen, die reeds een andere school ter plaatse bezochten. Het betrokken kind nu, waarvoor plaatsing verzocht was op de 1ste school, was op grond van plaatsgebrek verwezen naar de 2de school en had daar plaatsing gevonden. Toen later op de 1ste school een plaats open kwam werd op grond van bovengemelde afspraak niet dit kind toegelaten, doch een ander, dat nog geen plaats op een school had kunnen krijgen.

De Directeur van Onderwijs en Eeredienst heeft zich evenwel met deze gedragslijn niet kunnen vereenigen en heeft de betrokken Schoolcommissie verzocht om, indien de ouders alsnog toelating van hun kind tot de 1ste school aldaar wenschen, en plaatsgebrek daartegen geen beletsel oplevert, de gevraagde toelating onmiddellijk te doen verleen en indien thans op de school geen plaats mocht zijn, voor de eerst openkomende plaats aan dat kind den voorrang te verleen boven alle andere candidaat-leerlingen.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. This ensures transparency and allows for easy verification of the data.

Furthermore, it is noted that regular audits are essential to identify any discrepancies or errors early on. By conducting these checks frequently, the organization can prevent small mistakes from escalating into larger financial issues.

In addition, the document highlights the need for clear communication between all departments involved in the financial process. This includes the accounting, sales, and procurement teams. Regular meetings and reports can help ensure that everyone is on the same page and that the financial goals of the organization are being met.

Finally, it is stressed that the financial data should be analyzed regularly to provide insights into the company's performance. This analysis can help management make informed decisions about budgeting, resource allocation, and overall business strategy.

The second part of the document provides a detailed overview of the current financial status. It includes a summary of the revenue generated from various sources, as well as a breakdown of the expenses incurred. This information is presented in a clear and concise manner, making it easy to understand the overall financial picture.

The document also includes a comparison of the current financial performance against the budgeted figures. This comparison shows that the company has exceeded its revenue targets while staying within its budgeted expenses. This is a positive sign that indicates the company is on track to meet its financial goals for the year.

However, there are some areas where the company has fallen short of its budgeted figures. These areas are identified and discussed in detail, along with the reasons for the variances. This information is crucial for management to understand the underlying causes of these issues and to take corrective action where necessary.

The document concludes with a series of recommendations for improving the company's financial performance in the future. These recommendations include implementing more rigorous controls over expenses, improving the efficiency of the sales process, and exploring new revenue opportunities. By following these recommendations, the company can ensure that it remains financially sound and successful in the long run.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

22. VRAAG van den heer **Teeuwen**, betreffende de bezoldiging van twee Vendumeesters te Semarang. (Ingezonden 16 November 1918).

Bij Regeeringsbesluit van 5 Juli 1918 No. 23 (Staatsblad 420) werd bepaald, dat aanwezig zullen zijn:

te Batavia 2,
te Soerabaja 2,
te Semarang 2,
te Medan 1,

vendumeesters op een salaris van f 500.— 's maands.

Aan het bepaalde in genoemd besluit is gevolg gegeven ten aanzien van de plaatsen Batavia, Soerabaja en Medan. Ten aanzien van Semarang is van meerbedoelde bepaling afgeweken; de vendumeesters aldaar hebben in tegenstelling met de drie andere plaatsen de vastgestelde bezoldiging van f 500.— 's maands niet gekregen.

Daarentegen hebben de Boekhouder-kassiers en Adjunct-kassiers van de vier genoemde plaatsen in de in hetzelfde Gouvernementsbesluit vastgestelde voor hen gunstige voorwaarden gedeeld.

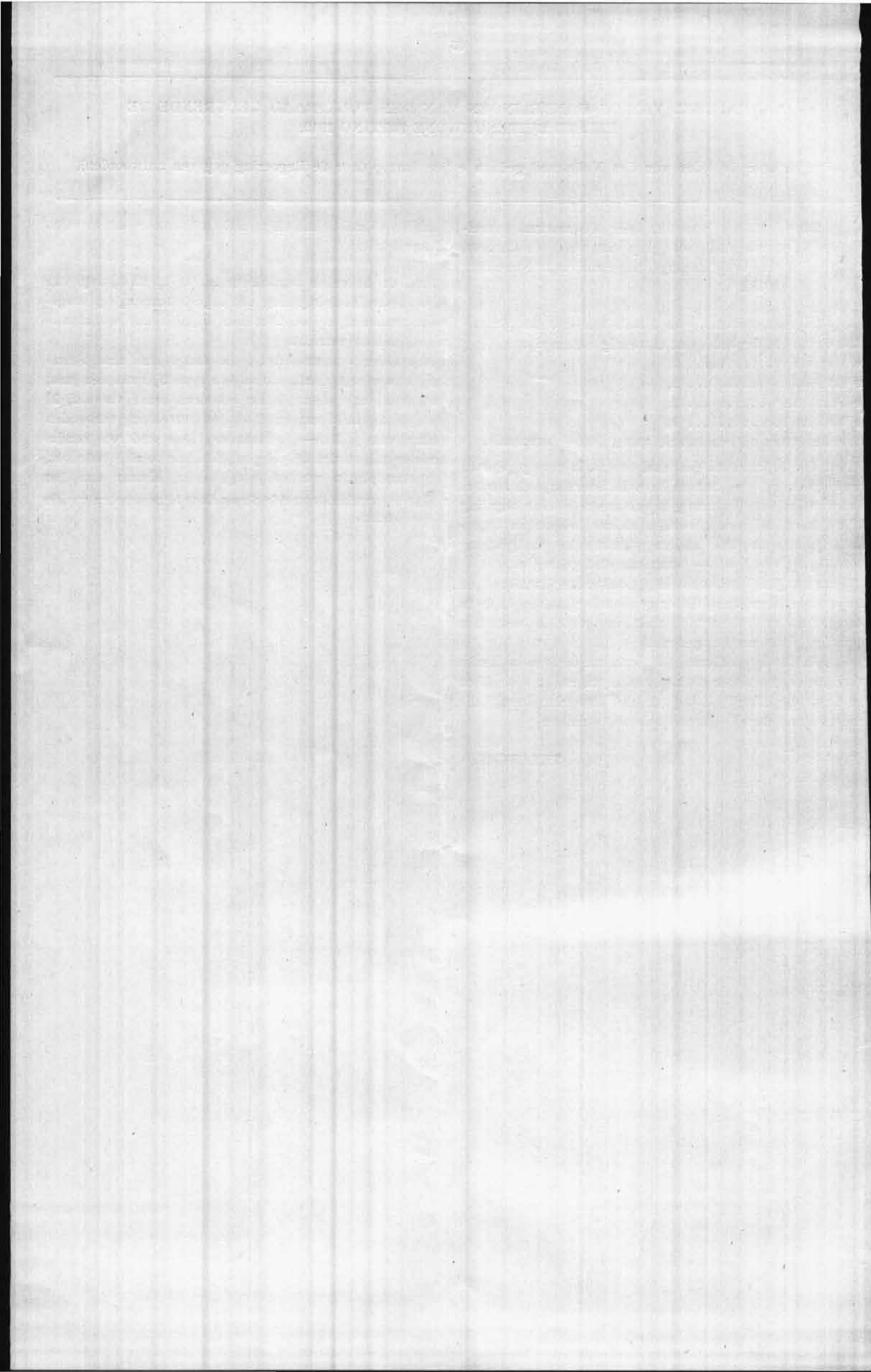
Zijn bijzondere redenen aanwezig om de Semarangsche vendumeesters uit te sluiten van de eigenlijk voor allen geldende bepaling? Zoo ja is de Regeering bereid die redenen aan den Volksraad bekend te maken

TEEUWEN.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 12 April 1919).

Aan de bedoelde vendumeesters is in afwijking van de desbetreffende regeling een lagere bezoldiging toegelend, omdat zij op onvoldoende wijze hunne werkzaamheden hadden verricht.

Een dezer vendumeesters, die van elders naar Semarang was overgeplaatst, is na een proeftijd van één jaar, waarin hij zijn dienst naar behooren heeft vervuld, in het genot gesteld van de aan zijne betrekking verbonden wedde van f 500.— 's maands. Den anderen vendumeester zal, zoodra de gelegenheid daartoe zich voordoet, een standplaats worden aangewezen, alwaar aan het ambt van vendumeester de thans door hem genoten wedde is verbonden.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

(Vragen door de leden van den Volksraad gedaan en de daarop door de Regeering gegeven antwoorden).

23. VRAAG van den heer **Soselisa**, betreffende de oprichting van een Muloschool te Amboina. (Ingezonden 16 November 1918).

In de vorige zitting is door den Directeur van Onderwijs medegedeeld, dat Ambon eene Muloschool zal krijgen zoodra er een voldoende aantal geschikte kandidaten voor is ⁽¹⁾.

Naar de meening van dien Departementschef is dus voor de oprichting van eene Muloschool op Ambon nog geen voldoende aantal geschikte kandidaten.

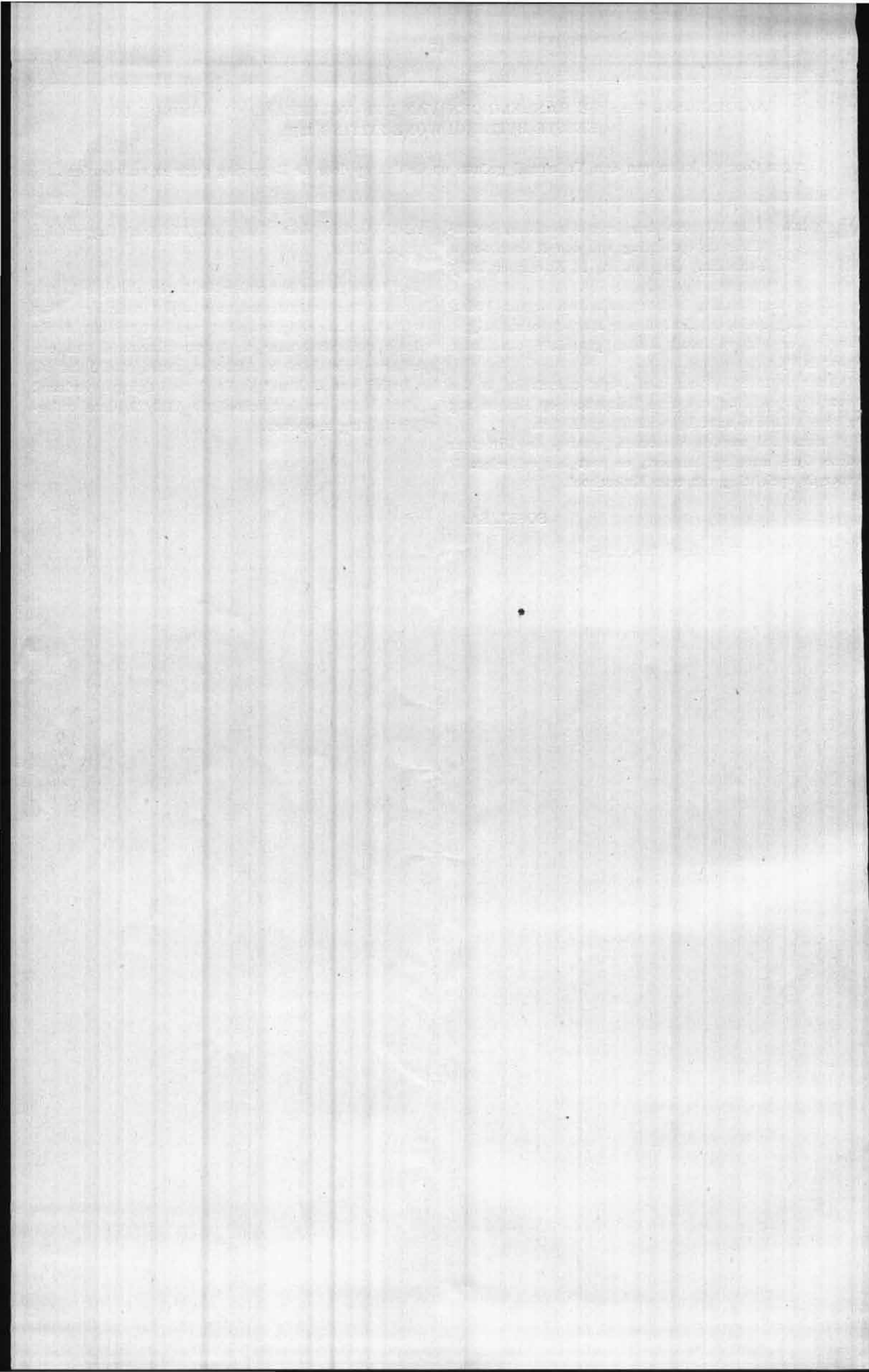
Gaarne zal worden vernomen, waarop de Directeur deze zijne meening baseert, en wat het criterium is voor de oprichting van eene Muloschool.

SOSELISA.

⁽¹⁾ Zie blz. 563 Handelingen 1ste zitting.

ANTWOORD VAN DE REGEERING. (Ingezonden 12 April 1919).

Ten vervolge van het onder No. 5 (zie bladzijde 11 van dit aanhangsel) opgenomen antwoord van de Regeering wordt door Haar aangaande het resultaat van het daarin bedoeld onderzoek naar de levensvatbaarheid van een openbare Muloschool te Amboina, medegedeeld dat bij het besluit van 17 Maart jl. No. 2 machtiging is verleend bij het begin van het schooljaar 1919/20, deze onderwijsinrichting te openen.

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

Vragen door de leden van den Volksraad gedaan, waarop door de Regeering op 19 Mei 1919 nog geen antwoorden zijn ingezonden.

A. VRAAG van de heeren Cramer, Stokvis, Schumann en Djajadiningrat. (Ingezonden 16 November 1918).

Uit de mededeelingen van den Regeeringsgemachtigde in zake de 40 millioen-motie van de heeren Stokvis e. a. is niet duidelijk gebleken of de door dezen Hoofdambtebaar namens de Indische Regeering ontvouwde inzichten ook die zijn, welke door den tegenwoordigen Minister van Koloniën worden gedeeld. Daarom wordt uitdrukkelijk gevraagd of de Regeering verzekerd is van de instemming van den Minister van Koloniën met de door Haar aangevangen beginselen in zake de toekomstige begrotingsvervorming en leeningspolitiek.

B. VRAAG van den heer Soselisa. (Ingezonden 16 November 1918).

Toen in de vorige zitting ter sprake werd gebracht de invoering van een districtsbestuur in de residentie Amboina, en, in dit verband, door den ondergeteekende aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur de vraag werd gesteld, of Amboineezen, die in den vreemde hun brood verdienen en van voldoende ontwikkeling zijn, geen districtshoofd kunnen worden is door ZHEdG. geantwoord, dat hij de zaak in overweging zou nemen.

Gaarne zal de ondergeteekende vernemen, of die aan gelegenheid sedert in overweging is genomen, en e. q. tot welke slotsom die overweging hem geleid heeft.

Verder heeft voornoemde Departementschef medegedeeld, dat de invoering van een districtsbestuur in de residentie Amboina op bezwaren stuit, verband houdende met de omstandigheid, dat de tegenwoordige volkshoofden nog geen voldoende ontwikkeling hebben en dat maatregelen worden beraamd, om daarin met spoed de noodige verbetering te brengen.

De ondergeteekende zal alsmede gaarne vernemen, wat sedert in deze richting is gedaan.

C. VRAAG van den heer Teeuwen. (Ingezonden 16 November 1918).

Hoe staat het met de plannen van den pandhuisdienst omtrent de verlaging van het rentetarief voor de zoogenaamde A-panden?

In 1913 moeten berekeningen gemaakt zijn. Tot welke conclusie hebben deze berekeningen geleid?

Is de Regeering ook bereid aan den Volksraad de gronden bekend te maken, waarop de invoering berust van de verkorting met 1 maand van den beleeningstermijn, waartoe op een conferentie van Inspecteerende ambtenaren in November 1912 besloten is?

D. VRAGEN van den heer Tjipto Mangoenkoesoemo. (Ingezonden 22 Februari 1919).

Vraag I.

Welke bezwaren bestaan er tegen de instelling van een gemeenteraad op de hoofdplaatsen der Vorstenlanden?

Toelichting.

Door de inwoners van Solo en Djokja wordt de behoefte gevoeld aan een lokalen raad, aangezien hoe langer hoe minder het daar aanwezig drieledig bestuur geacht kan worden aan de eischen van het moderne volksleven te voldoen.

Nu wordt wel eens gezegd, dat zekere politieke contracten met de Inlandsche vorsten zich verzetten tegen de instelling van zoo'n raad uit de burgerij.

Dezerzijds wordt de kennis van den aard dier bezwaren zeer gewenscht.

Vraag II.

Is de Regeering bereid ons in te lichten of de dienst van den B. G. D. overweegt de instelling van een gezondheidsdienst ter hoofdplaats Soerakarta.

Toelichting.

Soerakarta is een in groei zijnde stad, die lang niet de minste is onder de zustersteden op Java.

Dit feit stelt zekere eischen aan hem, die met de verzorging der stad belast is.

Is de individueele ziekenverzorging van de Inlandsche vorsten tot vrij groote hoogte bevredigend te noemen, het gemis aan een permanenten gezondheidsdienst wordt als een leemte gevoeld. Vooral in tijden van epidemiën laat dat gemis zich voelbaar merken.

E. VRAAG van den heer Waworoentoe. (Ingezonden 21 Februari 1919).

In het Bataviaasch Handelsblad van Donderdag 20 Februari 1918 Eerst Blad, komen twee artikelen voor, één uit de Minahassa en één afkomstig van den correspondent uit de groote afdeeling Gorontalo.

Ondergeteekende zou gaarne vernemen of de Regeering bereid is:

I. Zoo spoedig mogelijk een onderzoek in te stellen naar de waarheid van het in bedoelde artikelen vermelde;

II. Om — voor het geval de mededeelingen waarheid bevatten — zoo spoedig mogelijk een einde te maken aan het daarin vermelde, vooral wat betreft de groote en belangrijke afdeeling Gorontalo.

F. VRAAG van den heer Koning. (Ingezonden 27 Februari 1919).

Is het de Regeering bekend waarom niettegenstaande het verzoek van het Bestuur van de Protestantsche Kerken in Nederlandsch-Indië van October 1917 om in vijf eerstvolgende vacatures van predikanten uitsluitend vrijzinnige predikanten te benoemen, ter vervulling der eerste vacature een rechtzinnig predikant werd uitgezonden?

AANHANGSEL VAN DE HANDELINGEN VAN DEN VOLKSRAAD GEDURENDE DE
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING 1919.

Vragen door de leden van den Volksraad gedaan, waarop door de Regeering op 19 Mei 1919 nog geen antwoorden zijn ingezonden.

G. VRAGEN van den heer **Bosscha.** (Ingezonden 27 Februari 1919).

Sedert eenigen tijd vermelden de dagbladen af en toe berichten omtrent schitterende resultaten verkregen met de proeven, genomen met het seinen tusschen het station voor draadlooze telegrafie bij Bandoeng en Hr. M's. Zeven Provinciën.

Naar aanleiding hiervan wordt aan de Regeering gevraagd of er op kan worden gerekend, dat spoedig een handelsverbinding met Nederland zal tot stand komen, omdat de telegraafblokkade ons geleerd heeft, dat wij niet voldoende hebben aan een politieke verbinding alleen.

Daar de buitengewone resultaten, bereikt met het proeven zendstation voor draadlooze telegrafie bij Bandoeng, zijn verkregen met een hier in Indië vervaardigd zendtoestel wordt aan de Regeering gevraagd of het toestel, bestemd voor het groote zendstation, waarvan de bouw in uitzicht is gesteld, niet eveneens in Indië kan worden vervaardigd ten einde buitengewoon groote kosten te besparen.

Bestaat er bij de Regeering bezwaar om weder bij het binnenlandsch telegraafverkeer het gebruik van Code woorden toe te laten.

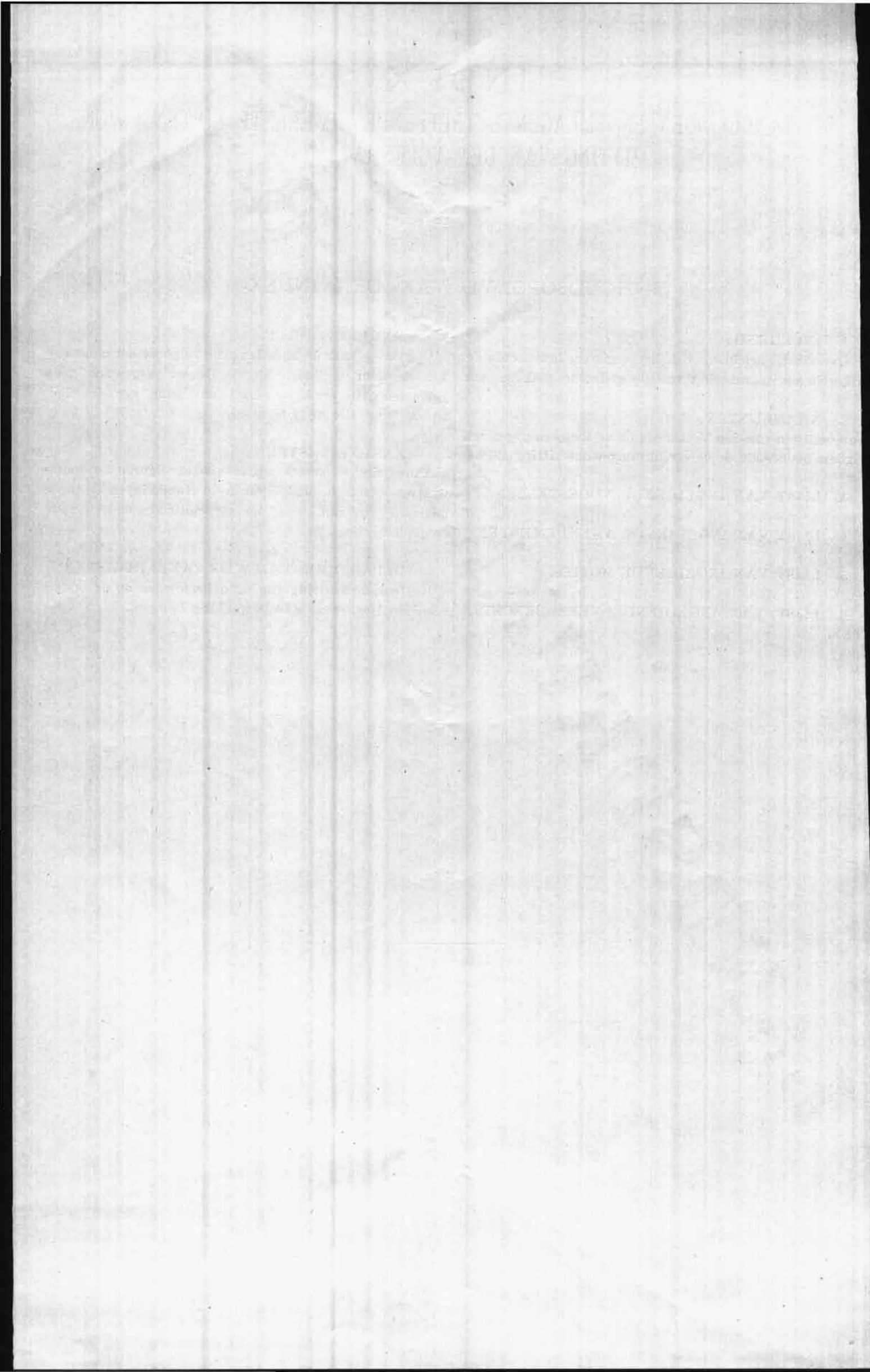

INDEX

OP HANDELINGEN EN BIJLAGEN BETREFFENDE DE EERSTE BUITENGEWONE
ZITTING VAN DEN VOLKSRAAD 1919.

INHOUDSOPGAVE VAN DEN INDEX.

1. INLEIDING: Overzicht, inrichting van het register, beteekenis der afkortingen, nummering van de gedrukte stukken, enz. 2. NAAMLIJSTEN: van de leden van den Volksraad en de Regeeringsgemachtigden, gedurende de eerste buitengewone zitting 1919. 3. LIJST VAN INGEDIENDE VOORSTELLEN. 4. LIJST VAN INGEDIENDE AMENDEMENTEN. 5. LIJST VAN INGEDIENDE MOTIES. 6. LIJST VAN INGEDIENDE VERZOEKSCRIFTEN.	7. NAMENREGISTER: Opgave — naar de alphabetische volgorde der namen — van de door de leden en de Regeeringsgemachtigden gehouden redevoeringen, met aanwijzing van de bladzijden waar die te vinden zijn. 8. ZAKENREGISTER: Aanwijzing — naar de alphabetische volgorde der onderwerpen — van de bladzijden in de Handelingen en in de gedrukte stukken, waar de verschillende onderwerpen besproken zijn. 9. DEPARTEMENTSGEWIJS ZAKENREGISTER: Korte samenvatting van de onderwerpen op de onderscheiden Departementen betrekking hebbend.

1. INLEIDING.

Al de stukken betreffende de eerste buitengewone zitting van den Volksraad 1919 zijn te onderscheiden in:

- A. Handelingen,
- B. Bijlagen der Handelingen,
- C. Index.

A. **HANDELINGEN.** De handelingen bevatten:

- I. Een chronologisch overzicht van het behandelde in de eerste buitengewone zitting van den Volksraad.
- II. De Handelingen van de eerste buitengewone zitting van den Volksraad in het jaar 1919. blz. 1—257.
- III. Aanhangsel van de Handelingen van den Volksraad gedurende de eerste buitengewone zitting 1919 (vragen door de leden van den Volksraad gedaan met de antwoorden van de Regeering, voor zoover deze laatste vóór 20 Mei 1919 zijn ingekomen). blz. 1—50.

B. **BIJLAGEN DER HANDELINGEN.** De bijlagen zijn van elkaar onderscheiden door een nummer in den derden regel van het hoofd naar volgorde van de onderwerpen. De onderwerpen, die in de eerste buitengewone zitting zijn behandeld, zijn doorlopend genummerd; ook die onderwerpen, welke bij de

voorgaande zittingen reeds van een ander nummer voorzien waren.

Zijn er meer stukken, die op hetzelfde onderwerp betrekking hebben, dan worden deze van elkaar onderscheiden door een aanwijzing in den laatsten regel van het hoofd: Gedrukt stuk No. 2, enz. Zoo behooren bij onderwerp **1**, 1 gedrukt stuk, bij onderwerp **4**, 3 gedrukte stukken, enz.

De volgorde van de vellen der bijlagen is: **1**, No. 1 (blz. 1—5); **2**, No. 1; **3**, No. 1; **4**, No. 1, No. 2, No. 3, Besluit; **5**, No. 1, No. 2; **6**, No. 1, No. 2, No. 3 (blz. 1—7); **7**, No. 1; **8**, No. 1, No. 2, No. 3 (blz. 1—6); **9**, No. 1 (blz. 1—22).

C. **DE INDEX.** De index bevat: inleiding, naamlijsten, lijsten van voorstellen, amendementen, moties en verzoekschriften, namen-, zaken- en departementsgevijs zakenregister. (zie de inhoudsopgave van den Index).

Afkortingen: een H met een cijfer verwijst naar de bladzijde van de Handelingen van de eerste buitengewone zitting;

een B verwijst naar een Bijlage; het vette cijfer na de B geeft het onderwerp-nummer aan; daarop volgt het nummer van het gedrukte stuk (cursief) en het cijfer van de bladzijden, b.v. B **1**, No. *1*, 4.

THE BRITISH

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

2. LIJST DER LEDEN VAN DEN VOLKSRAAD.

Naam.	Betrekking.	Woonplaats.	Jaren van open van aftreding.	Bijzonderheden.
ABDOEL MOEIS,	Journalist.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	
ABDUL RIVAI, (Dr.)	Arts.	Soerabaja.	17 Januari 1918—1921.	
* ALATAS, (S. ISMAIL BIN AB- DOELLAH)	Particulier.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
ATMODIRONO, (M. ABOEKASAN)	Architect bij de Burgerlijke Openbare Werken.	Semarang.	17 Januari 1918—1921.	
* BERGMELJER, (P.)	Onderwijzer aan de Paul Krügerschool.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
* BIRNIE, (D.)	Landbouwindustrieel.	Djember.	23 Februari 1918—1921.	
BOSSCHA, (K. A. R.)	Hoofdadministrateur van Malabar.	Bandoeng.	17 Januari 1918—1921.	
* COSTER VAN VOORHOUT, (L.)	Dir. der Maatsch. „de Vol- harding”.	Soerabaja.	23 Februari 1918—1921.	
* CRAMER, (Ch. G.)	Ingenieur, bij de Burgerlijke Openbare Werken.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
DJAJADININGRAT, (R. A. A.)	Regent.	Serang.	17 Januari 1918—1921.	
* DWIDJOSEWOJO, (M. Ng.)	Onderwijzer aan de Kweek- school.	Djokjakarta.	23 Februari 1918—1921.	
GERRITZEN, (Mr. J.)	Directeur van de Javasche Bank.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	
's JACOB, (Mr. H.)	Chef Firma Reijnst & Vinju, Voorzitter Kamer van Koophandel.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	
JAGT, (M. B. VAN DER)	Assistent-Resident.	Keboemen.	17 Januari 1918—1921.	
KAMIL, (R.)	Adjunct-Inspecteur Inlandsch Onderwijs.	Djokjakarta.	17 Januari 1918—1921.	
* KAN, (H. H.)	Landeigenaar.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
KETNER, (H.)	Landbouwindustrieel.	Medan.	17 Januari 1918—1921.	Ontslag genomen met ingang van 1 Mei 1919.
KOESOEMO JOEDO SOEMI- ODO, (R. M. T. A.)	Regent.	Ponorogo.	17 Januari 1918—1921.	
KOESOEMO OETOYO, (R. M. T. A.)	Regent.	Japara.	17 Januari 1918—1921.	
* KONING, (M. C.)	President-Directeur der Kon- inklijke Paketvaart Maat- schappij.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	Ontslag genomen met ingang van 3 April 1919.
KONINGSBERGER, (Dr. J. C.)	Voorzitter van den Volks- raad.	Buitenzorg.	1 Januari 1918—	
LABBERTON, (D. VAN HIN- LOOPEN).	Ambtenaar ter beschikking van den Directeur van Bin- nenlandsch Bestuur.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	
* LAOH, (F.)	Geëmployeerde bij de Kon- inklijke Paketvaart Maat- schappij.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
* LIM A PAT,	Oud-Majoor der Chineez.	Bandoeng.	23 Februari 1918—1921.	
* MANGOENKOESOEMO, (TJIP- TO).	Arts.	Soerakarta.	23 Februari 1918—1921.	
* MOHAMAD THAJEB, (T. T.)	Hoofd van Peureula.	Atjeh.	23 Februari 1918—1921.	

* Benoemde leden.

Naam.	Betrekking.	Woonplaats.	Jaren van open van aftreding.	Bijzonderheden.
* PABST, (J. C.)	Luit-Kolonel der Artillerie.	Bandoeng.	23 Februari 1918—1921.	
* PRANGWADONO, (P. A. A. P.)	Hoofd Mangkoenegorosche Huis.	Soerakarta.	23 Februari 1918—1921.	
SASTROWIDJONO, (R.)	Adjunct-Translateur voor de Javaansche Taal.	Djokjakarta.	17 Januari 1918—1921.	
* SCHMUTZER, (Dr. J.)	Mijn-ingenieur.	Soerabaja.	23 Februari 1918—1921.	
SCHUMANN, (Mr. Dr. W. M. G.)	Hoofdamtenaar ter beschikking van den Directeur van Justitie.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	
* SOSELISA, (J. A.)	Hoofdcommies bij het Departement van Gouvernementsbedrijven.	Batavia.	23 Februari 1918—1921.	
STIBBE, (G. Th.)	Oud-Resident.	Soerabaja.	17 Januari 1918—1921.	
* STOKVIS, (Z.)	Inspecteur van het Middelbaar Onderwijs.	Semarang.	23 Februari 1918—1921.	
* TEEUWEN, (J. J. E.)	Hoofdcommies bij de Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij.	Semarang.	23 Februari 1918—1921.	
* TJOKROAMINOTO, (R. OEMAR SAID).	Voorzitter van de Centrale Sarikat Islam.	Soerabaja.	23 Februari 1918—1921.	
WAWOROENTOE, (A. L.)	Oud-Majoor.	Menado.	17 Januari 1918—1921.	
WEDIODIPOERO, (Dr. R. Ng. RADJIMAN, alias)	Arts.	Soerakarta.	17 Januari 1918—1921.	
WHITLAU, (W. A. C.)	Assistent-Resident ter beschikking.	Batavia.	17 Januari 1918—1921.	

* Benoemde leden.

Secretaris: Mr. A. B. COHEN STUART.

Referendaris: Mr. W. H. VAN HELSDINGEN.

Id. : A. C. ULJÉE.

Adjunct-referendaris: A. F. VERHOEFF.

GEMACHTIGDEN VAN DE REGEERING.

Naam.	Betrekking.	Datum van benoeming.
SIBINGA MULDER (J.)	Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.	December 1918.
MUURLING (W.)	Regeringsgemachtigde voor algemeene zaken bij den Volksraad.	15 Februari 1919.
MAREL (J. van der)	Inspecteur voor de agrarische zaken en verplichte diensten.	17 Mei 1918.
CARPENTIER ALTING, (H.)	Directeur van Binnenlandsch Bestuur.	6 Januari 1916.

3. LIJST VAN INGEDIENDE VOORSTELLEN,

als bedoeld bij artikel 131, 6de lid van het Regeeringsreglement en artikel 49 van het Reglement van Orde.

nummer.	Korte inhoud:	Ingediend door den heer:	Waar te vinden.	Beslissing.
1	Wijziging van artikel 66 (1 en 2) van het gestichtenreglement (ordonnantie van 10 December 1917 Staatsblad 708).	Van Hinloopen Labberton.	Eerste gewone zitting 1918 B 9 . Tweede gewone zitting 1918—1919 B 7 , No. 1. Eerste buitengewone zitting 1919 H 92—93.	Ingetrokken H 93.
2	Aanvulling van het Landhuur- en grondhuur-reglement voor de residenties Soerakarta en Djakarta.	Van Hinloopen Labberton.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 21 , Nos. 1 en 2. Eerste buitengewone zitting 1919 H 93 — 107.	Verworpen H 107.
3	Aanvulling van de lijst van vrijstellingen van het zegelrecht.	Van Hinloopen Labberton.	B 3 , No. 1.	Nog niet behandeld.
4	Wijziging van het eerste lid van artikel 8 van het Regeeringsreglement.	Van Hinloopen Labberton e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 23 , Nos. 1 en 2. Eerste buitengewone zitting 1919 H 90.	Zal voorloopig niet verder worden behandeld in afwachting van het rapport der Herzieningscommissie H 90.
5	Instelling van eene Commissie van beroep voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoek.	Abdoel Moeis.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 30 , No. 1. Eerste buitengewone zitting 1919 B 2 , No. 1.	Nog niet in openbare vergadering behandeld.
6	Wijziging van het nieuwe reglement omtrent de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoek op Java.	Abdoel Moeis.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 31 , No. 1. Eerste buitengewone zitting 1919 B 1 , No. 1.	Nog niet in openbare vergadering behandeld.
7	Wijziging van de koelie-ordonnantie voor de buitengewesten.	Thajeb e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 32 , No. 1.	Nog niet behandeld.
8	Wijziging der regeling in zake verlofsverleening aan landsdienaren die lid zijn van den Volksraad (Stbl. 1918, No. 194).	Van Hinloopen Labberton.	Tweede gewone zitting 1918—1919 B 35 , No. 1.	Nog niet behandeld.
9	Voorstel tot wijziging van het Reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië (Stbl. 1918, No. 157).	Van Hinloopen Labberton.	B 7 , No. 1.	Nog niet behandeld.

4. LIJST VAN INGEDIENDE AMENDEMENTEN.

Betrekking hebbende op:	Inhoud:	Ingediend door den heer:	Waar te vinden.	Beslissing.
Motie Schmutzer e. a. betreffende eene wijziging van het Land- en Grondhuurreglement.	Voorgesteld wordt 3 ^o van de terzijde bedoelde motie te lezen: „tegen het ongehinderd nakomen van de godsdienstplichten van de zijde der bevolking”.	Bergmeijer.	H 108.	Aangenomen.

5. LIJST VAN INGEDIENDE MOTIES.

Vrijnummer —mer.	Betrekking hebbende op:	Inhoud:	Ingediend door den heer:	Waar te vinden.	Beslissing.
1	Bestuur (Inlandsch).	Het laten vervallen van de erfelijkheid van de regentsbetrekking.	Kamil e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919, B 19, Nos. 1 en 2.	Nog niet in openbare vergadering behandeld.
2	Decentralisatie.	Uitbreiding kiesrecht voor Inlanders.	Moeis e. a.	Eerste gewone zitting 1918, B 1, No. 63 th .	Nog niet behandeld.
3	Regeeringsverklaring.	Hervorming van het bestuursstelsel hier te Lande gepaard gaande met de instelling van een parlement met volledige wetgevende bevoegdheid en van eene aan dat parlement verantwoordelijke Regeering.	Tjokroaminoto e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919, B 27, Nos. 2 en 3; H 443.	Nog niet in openbare vergadering behandeld.
4	Regeeringsverklaring.	Omschrijving der noodzakelijk geachte hervormingen in het bestuursstelsel.	Djajadinigrat e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919, B 27, No. 4.	Nog niet behandeld.
5	Volksraad.	Toekenning van het recht van enquête.	Tjipto Mangoenkoesomo e. a.	Tweede gewone zitting 1918—1919, B 13, Nos. 1 en 2. Eerste buitengewone zitting 1919 H 90.	Zal voorloopig niet verder worden behandeld in afwachting van het rapport der Herzieningscommissie H 90.
6	Voedselvraagstuk.	Uitnoodiging aan de Regeering om het plantareaal voor handelsgewassen met 25% in te krimpen.	Cramer e. a.	B 5, No. 1; H 201, 224, 234, 249.	Verworpen H 249.
7	Voedselvraagstuk.	Afkeuring van de houding van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel inzake het voedselvraagstuk.	Cramer e. a.	B 5, No. 2; H 201, 219, 225, 230—233, 236—239.	Ingetrokken H 250.
8	Voedselvraagstuk.	Uitspraak van vertrouwen dat de Regeering ter bestrijding van de voedselschaarsche niet zal schromen in de teelt van handelsgewassen in te grijpen wanneer niet op andere wijze de behoefte aan voedingsmiddelen volkomen kan worden bevredigd.	Schumann e. a.	H 249, 250.	Aangenomen H 250.

Volnum- mer.	Betrekking hebbende op:	Inhoud:	Ingediend door den heer:	Waar te vinden.	Beslissing.
9	Wijziging van het Landhuur- en Grond- huurreglement.	<p>Uitnoodiging aan de Regeering om het daarheen te leiden dat wordt tegemoet gekomen aan bezwaren die zich verzetten tegen de instelling van een wekelijkschen rustdag voor de tot diensten ten behoeve der cultuurondernemingen verplichte bevolking.</p> <p>(Tijdens de behandeling zijn door den voorsteller enkele wijzigingen in de motie aangebracht; door den heer Bergmeijer is bovendien een amendement ingediend hetwelk door den Volksraad is aangenomen H 108).</p>	Schmutzer e. a.	H 96, 107.	Aangenomen H 108.

6. LIJST VAN INGEDIENDE VERZOEKSCRIFTEN.

A. VERZOEKSCRIFTEN IN HANDEN GESTELD VAN DE COMMISSIE VOOR DE VERZOEKSCRIFTEN: LEDEN: K. A. R. BOSSCHA, ABDOEL MOEIS EN RADEN KAMIL; PLAATSVERVANGENDE LEDEN: R. M. T. A. KOESOEMO OETOYO EN W. A. C. WHITLAU.

Onderwerp van het verzoek.	Inzenders.	Rapport van de Commissie.	Handelingen blz.	Beslissing van den Volksraad.
1. Ballingschap. Terugkeer van een bloedverwant uit zijn —.	Si Arab gelar Malim Sinaro.	(Index 2e gew. Z. 1918—1919 blz. 15 No. 2). Het van de Regeering ontvangen antwoord is afdoende; het verzoekschrift ter zijde leggen en verzoeker dienovereenkomstig antwoorden.	108	cfm. Commissie.
2. Bevloeiing. Aanleg van een dam in de kali Krandjang ten behoeve der — van padivelden.	Kartodikromo te Kaliwoengoe.	Aan den verzoeker mededeelen dat het verzoekschrift gezegeld had moeten zijn en men zich met dergelijke verzoeken behoort te wenden tot de Regeering.	5, 111—112	Alleen aan verzoeker mededeelen, dat het verzoekschrift gezegeld had moeten zijn.
3. Bevloeiing. Verbetering van de —swerken aan de kali Tjikawoeng.	Ongeteekend.	Dit ongezegeld anoniem schrijven ter zijde leggen.	6, 113	cfm. Commissie.
4. Drinkwaterleiding. Verzoek tot aanleg van een —.	Eenige inlandsche onderwijzers te Bandjermasin.	Het verzoekschrift ter kennis van de Regeering brengen.	110	cfm. Commissie.
5. Gewestelijke Raad. Opheffing der bezwaren tegen het verichten van werkzaamheden ten behoeve van den — van Banjoemas.	Het Bestuur der Plaatselijke S. I. te Banjoemas.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen vragen.	5, 111	cfm. Commissie.
6. Gronden. Geen afstand van — in erfpacht nabij bewoonde kampongs aan personen van vreemde nationaliteit, ter voorkoming van te kort aan bouw — voor de bevolking.	De vereeniging Sarekat Islam te Padang.	(Index 2e Gew. Z. 1918—1919 blz. 16 No. 10). Het van de Regeering ontvangen antwoord is afdoende; het verzoekschrift ter zijde leggen en verzoeker dienovereenkomstig antwoorden.	110	cfm. Commissie.
7. Gronden. Onderzoek naar de handelingen van den toenmaligen Wedana van Djoeana in zake afstand van — aan de S. J. S. Mij.	R. B. Soerio di Poero, President der Vereeniging Insulinde te Djoeana.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen vragen.	5, 111	cfm. Commissie.
8. Klacht. Onderzoek van de door hem uitgebrachte klachten over de handelingen van de bestuursambtenaren te Bandoeng en van de Ge-	H. A. van Hien te Bandoeng.	Dit verzoekschrift ter kennis brengen van de Regeering.	5, 111	cfm. Commissie.

Onderwerp van het verzoek.	Inzenders.	Rapport van de Commissie.	Handelingen blz.	Beslissing van den Volksraad.
meente Bandoeng en van den heer Geverding.				
9. Klacht. — betreffende zijn niet-bevordering.	Martohamipradja te Boekatedja.	Het verzoekschrift ter kennis brengen van de Regeering.	110	cfm. Commissie.
10. Klacht. — betreffende laakbare handelingen van een Assistent Demang ter plaatse.	Ingezeten en van Palembang.	Dit ongezegeld anoniem schrijven ter zijde te leggen.	5, 112—113	cfm. Commissie.
11. Locale Radenordonnantie. Naleving van de bepalingen van artikel 17 der — door het Gemeentebestuur van Mr. Cornelis.	J. Olivier e. a. te Meester-Cornelis.	Aan de Regeering vragen of reeds een beslissing genomen is op het tot Haar gericht verzoekschrift gedagteekend Mr. Cornelis 28/2—18 van gelijke strekking en of zij den Volksraad met de beslissing in kennis zou willen stellen.	5, 111	cfm. Commissie.
Militie. (Zie aan het slot van deze lijst).				
12. Onderstand. Toekenning van — dan wel plaatsing in 's Lands dienst.	Mas Soerowidjojo, gewezen Wedono van Wirosari.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen verzoeken.	22, 113	cfm. Commissie.
13. Ontslag. Klacht betreffende het hem verleende —.	A. H. Barat te Pakanbaroe.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen verzoeken.	(2e Gew. Z. 1918—1919 H 261). 110	cfm. Commissie.
14. —. Idem.	Mas Mertosendjojo.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen verzoeken.	110	cfm. Commissie.
15. —. Idem.	C. J. Boon, niet op verzoek ontslagen Hoofdecommissaris van Politie.	(Index 2e Gew. Z. 1918—1919 blz. 20 No. 43). Het van de Regeering ontvangen antwoord is afdoende; het verzoekschrift ter zijde leggen en verzoeker dien overeenkomstig antwoorden.	108—109	De Regeering schrijven, dat de Volksraad het betreurt, dat zij dezen ambtenaar ontslagen heeft, zonder hem over de tegen hem ingebrachte bezwaren eerst gehoord te hebben en Haar te verzoeken, dezen ambtenaar alsnog in de gelegenheid te stellen, om zich op de tegen hem ingebrachte bezwaren te verweeren.
— Idem. (Zie aan het slot van deze lijst).				

Onderwerp van het verzoek.	Inzenders.	Rapport van de Commissie.	Handelingen blz.	Beslissing van den Volksraad.
16. Overwerkgeden. Toekenning van — aan het personeel van den pandhuisdienst.	Hoofdbestuur van den Inlandschen Pandhuisbond te Soerabaia.	(Index 2e Gew. Z. 1918—1919 blz. 20 No. 44). Aan de Regeering in overweging geven te trachten een regeling te treffen voor de toekenning van overwerkgeden, waarbij de bezwaren ondervangen zijn van het vroeger toegepaste stelsel van overwerkgeden.	108—109	cfm. Commissie.
17. Positieverbetering. — van Commizen bij het B. B. op gewestelijke en plaatselijke kantoren.	H. J. Th. L. Boers te Sawah Loento.	Ter kennis van verzoeker brengen, dat het verzoekschrift overwogen zal worden bij de behandeling van de begrooting en het verzoekschrift ter kennis brengen van de door de Regeering ingestelde Commissie tot overweging van een Indisch bezoldigingsstelsel.	5, 110	cfm. Commissie.
18. Positieverbetering ten behoeve van het mindere Marinepersoneel.	Vereeniging Sinar Laoet te Soerabaia.	Het verzoekschrift ter kennis brengen van de Regeering en aan verzoeker mededeelen, dat aan zijn verzoekschrift de noodige aandacht zal worden geschonken bij de behandeling van de begrooting.	5, 110	cfm. Commissie.
19. Positieverbetering ten behoeve van de militaire kleer- en schoenmakers.	J. E. Prins te Tjimahih.	Het verzoekschrift ter kennis brengen van de Regeering en aan verzoeker mededeelen, dat aan zijn verzoekschrift de noodige aandacht zal worden geschonken bij de behandeling van de begrooting.	5, 110	cfm. Commissie.
20. Rijst. Intrekking van het verbod tot invoer van — uit Singapore.	Chineesche Handelen en bevolking in Djambi.	Aan adressanten mededeelen, dat de Volksraad geen aanleiding vindt op het verzoekschrift in te gaan, aangezien de bedoelde maatregel in het belang van de bevolking genomen is.	22, 113	Aan de Regeering inlichtingen vragen.
21. Schadeloosstelling. Tusschenkomst ter erlanging eener — van f 3 000.	R. Tataningrat gelar R. M. Hardjokoemo, te Batavia, gewezen Demang van Pangkalpinang (Banka).	Dit verzoekschrift ter zijde leggen.	5, 111	cfm. Commissie.

Onderwerp van het verzoek.	Inzenders.	Rapport van de Commissie.	Handelingen blz.	Beslissing van den Volksraad.
22. Technische Cursus. Oprichting van een — ten behoeve van de opleiding van de subalterne ambtenaren bij den Waterstaat en 's Lands burgerlijke openbare werken.	De vereeniging van Bouwkundigen in Ned.-Indië.	Aan de Regeering ter zake inlichtingen vragen.	51, 113	cfm. Commissie.
23. Weduwen- en Weezenfonds. Wijziging van artikel 5 van het reglement voor het — van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Ned.-Indië.	F. B. Egeter te Weltevreden, tijdelijk archivaris bij den dienst der S.S	Aan de Regeering ter zake inlichtingen vragen.	5, 111	cfm. Commissie.
24. Zout. Uitbetaling van meer dan f 10 per kojang aan de zoutmakers op Madoera.	Plaatselijke S. I. te Sampang, Soemenep en Pamekasan.	Aan verzoeksters mededeelen, dat de Volksraad reeds in de 2e gewone zitting van 1918 den betrekkelijken post op de begrooting voor 1919 verhoogd heeft om uitbetaling van meer dan f 10 per kojang mogelijk te maken.	5, 110—111	cfm. Commissie.

B. VERZOEKSCRIFTEN NIET IN HANDEN GESTELD VAN DE COMMISSIE VOOR DE VERZOEKSCRIFTEN.

25. Klacht. — over handelingen van den Demang ter plaatse.	Ingezetenen van Kroë.	Dit anoniem verzoekschrift ter zijde gelegd H 51.		
26. Militie. Vrijstelling van — plichten.	Eenige Chineezente Djambi.	In handen gesteld van de Commissie van voorbereiding voor het militie ontwerp H 51.		
27. —. Idem.	Idem te Ngawi, Djombang, Pematang, Batavia, Tjiandjoer, Tangerang, Bangkalan, Bojolali, Loemadjang en Bandoeng.	Idem H 183.		
28. Ontslag. Ondersteuning van het verzoekschrift van C. J. Boon, betreffende het hem verleend —.	Hoofdbestuur van de Broederschap van Commissarissen in Ned.-Indië.	Ter zijde gelegd in verband met de reeds op bedoeld verzoekschrift genomen beslissing H 108—109, 115.		
29. Vrije-Vrijdag. Bezwaren tegen het verlenen van een — aan culturdienstplichtigen.	Vorstenlandsche landbouwvereening.	In openbare vergadering behandeld. (Index 2e Gew. Z. 1918—1919 blz. 25 No. 85) H 92, 93, 96, 100.		

7. NAMENREGISTER.

ABDOEL MOEIS.

Bespreekt het voedselvraagstuk: verstrekking in bouwgronden H 52, 53, 178; algemeene beschouwingen H 174—177; verklaart sabotage af te keuren H 179; spreekt bij de beraadslaging betr. verzoekschriften H 112 en 113.

ATMODIRONO (M. ABOEKASAN).

Bespreekt het voedselvraagstuk: uitbreiding irrigatiewerken H 60, 61; inkrimping van den suikerriet-aanplant H 61.

BERGMEIJER (P.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: oorzaak van voedselschaarschte H 61—64; overleg met cultuurondernemers H 65; inkrimping van den suikerrietaanplant H 66; algemeene beschouwingen H 207—209; spreekt bij de regeling van werkzaamheden H 91; spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 102, 108.

BIRNIE (D.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: inkrimping van den suikerrietaanplant, teeltdwang en schadeloosstelling H 40, 41.

BOSSCHA (K. A. R.).

Spreekt over het voorstel tot wijziging van het Landbouw- en het Grondhuurreglement H 108; bespreekt het voedselvraagstuk: beleid van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 230, 231; spreekt bij de beraadslaging betreffende verzoekschriften (als rapporteur) H 108—113.

CARPENTIER ALTING (H.).

Directeur van Binnenlandsch Bestuur, spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 97, 98, 106, 107; voorstel tot wijziging der begroeting voor 1919 ten behoeve van den aankoop van het particuliere land Gemoelak H 181, 182, 207.

COSTER VAN VOORHOUT (L.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: oorzaak van voedselschaarschte H 89.

CRAMER (CH. G.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: voedseltekort H 74—76; inkrimping van den suikerrietaanplant H 76—79, 81, 82, 211—213; uitbetaling schadeloosstelling H 80, 215; teeltdwang H 81; productie van voedingsgewassen H 82—84; distributie H 84; vereeniging waterstaatsingenieurs H 210; afschaffing dag- en nachtregeeling H 215; gadoecultuur H 215; machtsvertoon in Kediri H 218; rol buitenlandsch groot-kapitaal H 215—219; beleid Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 219; dient in motie van afkeuring beleid Directeur Landbouw, Nijverheid en Handel H 250.

DJAJADININGRAT (R. A. A.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: credietverstrekking H 49; Regeeringsgegevens H 186, 187; produc-

tie van voedingsgewassen H 188; gadoeteelt H 189; spreekt over voorstel tot wijziging van het landhuur- en het grondhuurreglement H 103, 104.

DWIDJOSEWOJO (M. Ng.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: monopolie van den rijsthandel H 68; inkrimping van den suikerriet-aanplant H 68, 69, 249.

GERRITZEN (Mr. J.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: inkrimping van den suikerrietaanplant H 23, 24, 172, 173; uitwisseling van producten H 25, 172; uitbetaling schadeloosstelling H 25, 174; opdrijving van vrachten H 25; 173, 174; beleid Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 232; rol buitenlandsch groot-kapitaal H 231—233.

'S JACOB (Mr. H.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: Regeeringsgegevens en distributie H 141, 142; bevordering der productie van voedingsgewassen H 143, 144; inkrimping van den aanplant van handelsgewassen H 145, 233—234; beleid Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 236; de beteekenis van het vreemd kapitaal H 237—239.

JAGT (M. B. VAN DER).

Bespreekt het voedselvraagstuk: toestand in Keboemen H 55, 56, 179, 180; distributie H 57; inkrimping van den suikerrietaanplant H 58; spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 104; spreekt bij de beraadslaging betreffende de verzoekschriften H 110, 112.

KAN (H. H.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: distributie H 59; chineesche tusschenhandel H 60, 209.

KOESOEMO OETOYO (R. M. T. A.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: onvoldoende gegevens van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 69—71; padibeelenschuren H 71, 72; polowidjoebeplanting H 72—74.

KOESOEMO JOEDO (R. M. T. A.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: toestand in het district Somoroto H 145—149, 200, 201; spreekt bij regeling van werkzaamheden H 90.

KONING (M. C.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: inkrimping van den suikerrietaanplant H 183, 184; vrachtprijzen H 184—186.

KONINGSBERGER (Dr. J. C.).

Voorzitter van den Volksraad.
Houdt een toespraak bij de opening der zitting H 3; regelt de werkzaamheden H 21, 90, 91, 114, 180; protesteert tegen eischen der Belgische Regeering H 22; doet voorlezing van ingekomen vragen H 68, 126; spreekt over het verlenen van inzage van nog niet gepubliceerde redevoeringen H 113; spreekt bij vaststelling werkprogram voor de Heerendienstcommissie H 113, 114.

LABBERTON (D. VAN HINLOOPEN).

Spreekt over het voorstel tot wijziging van het gestichtenreglement H 93; spreekt over voorstel tot wijziging van landhuur- en grondhuurreglement H 98, 99, 100, 104—106, 107, 108; spreekt over verzoekschriften H 111 en 112; bespreekt het voedselvraagstuk: distributie van rijst H 225; rijstinvoer H 237; rol buitenlandsch groot-kapitaal H 227; schadeloosstelling bij inkrimping H 228; inkrimping van het plantareaal voor suikerriet H 228, 229.

MANGOENKOESOEMO (TJIPTO).

Bespreekt het voedselvraagstuk: gadoecultuur H 45, 46, 167, 170; inkrimping van den suikerrietaanplant H 46—48, 168—171; voedseltekort H 166, 167; spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 107.

MOHAMAD THAJEB (T. T.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: oplegging van bouwgronden H 84, 85.

MUURLING (W.).

Regeringsgemachtigde voor Algemeene zaken bij den Volksraad.

Spreekt over voorstel tot wijziging van het gestichtenreglement H 93, 94; — het Regeeringsbeleid: overeenstemming van de Regeering met de rede van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 247, 250; machtsvertoon in het Kedirische H 248; houding der Regeering t.a.z. van stakingen H 248.

SASTROWIDJONO (R.).

Spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 104, 106.

SIBINGA MULDER (J.).

Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Bespreekt het voedselvraagstuk: moeilijkheden in zake den rijstinvoer H 6—11, 137; voedselvoorraden H 12—15; bevordering der productie van voedingsmiddelen H 15—20, 134—136, 240; inkrimping van aanplant van handelsgewassen H 20, 124, 125, 138, 139; monopolie van den rijsthandel H 20; overzicht van de voedselproductie H 115—121; uitbetaling van schadeloosstelling H 121; uitwisseling van producten H 121, 241, 243; opdrijving van vrachtprijzen H 122, 243; distributie H 123—126, 133, 137, 239; stand der voedingsgewassen H 127—132; beschikbaarstelling bouwgronden H 138; de betee-

kenis van het kapitaal H 140, 141, 241, 246; Inlandsch grondbezit H 241; persoonlijk feit H 164, 165; protesten tegen eischen der Belgische Regeering H 22.

SCHMUTZER (Dr. J.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: inkrimping van den suikerrietaanplant H 85—88, 89, 204—206; te dwang H 88; stopzetting suikerindustrie H 202; schadeloosstelling bij inkrimping H 203; afschaffing dag-nachtregeling H 203; spreekt over voorstel tot wijziging van het Landhuur- en het Grondhuurreglement H 97, 101, 102, 106, 107.

SCHUMANN (Mr. Dr. W. M. G.).

Spreekt bij regeling van werkzaamheden H 90; bespreekt het voedselvraagstuk: rol van het buitenlandsch groot-kapitaal H 222—223; inkrimping van het suikerrietaanplant H 224; beleid van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 225; algemeen Regeeringsbeleid H 223—224, 250; spreekt bij de beraadslaging betreffende verzoekschriften H 108—109.

TEEUWEN (J. J. E.).

Bespreekt het voedselvraagstuk: voedseltekort H 25—29; inkrimping van den suikerrietaanplant H 29, 30, 160—164; monopolie van den rijsthandel en distributie H 30—33, 152, 153, 161; het Hollandsch kapitaal H 141, 153—155; algemeene beschouwingen H 150—152; uitwisseling producten en vrachtprijzen H 156; uitbetaling schadeloosstelling H 157—159.

TJOKROAMINOTO (R. OEMAR SAID).

Bespreekt het voedselvraagstuk: verstrekt inlichtingen betreffende voedselschaarschte H 33—37; Chineesche tusschenhandel H 37, 38, 190, 191; distributie H 38, 39; aanplant voedingsgewassen H 39; inkrimping van den suikerrietaanplant H 40, 191—200.

WEDIODIPOERO (Dr. R. Ng. RADJIMAN alias).

Bespreekt het voedselvraagstuk: onvoldoende gegevens van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel H 42; distributie H 43; inkrimping van den suikerrietaanplant H 44.

WHITLAU (W. A. C.).

Spreekt bij de beraadslagingen betreffende verzoekschriften H 113.

8. ZAKENREGISTER (1).

B.

- Ballingschap. Verzoek om terugkeer uit — H 108.
 Batavia. Herdenking van het 300-jarig bestaan van —
 Aanh. 33.
 Begrooting. Wijziging — voor 1919 H 207.
 Beleid. — van den Directeur van Landbouw, Sibinga
 Mulder H 219, 225, 230, 232, 236; B 5, No. 2.
 — van de Regeering. Zie Regeeringsbeleid.
 Bestuur. Beschuldiging tegen den Resident van Benkoelen. Aanh. 29.
 Bevloeiing. Verzoekschriften om — H 5, 6, 111—112, 113.
 Buitengewesten. Hoofdgeldordonnantie voor de —
 B 6, Nos. 1, 2 en 3.

C.

- Commissie. Gewestelijke — voor de voedselvoorziening H 13, 20.
 Onthoudingspolitiek t/a der voedsel — H 36—39, 64, 139.
 Werkprogram voor heereendienst — H 113, 114.
 — van beroep voor particuliere landerijen beoosten de Tjimanoek B 2.
 Crediet. Verstrekking van — voor aanplant van voedingsgewassen H 15, 16, 49, 50, 189.
 Cultuurdienstplichtingen. Vrije Vrijdag voor —
 H 93—108.
 Cultuurondernemingen. Maatschappelijke taak van —
 Aanh. 23.
 Cijns. Verdeeling van den — en het vastrecht van ondernemingen in Atjeh en Onderh. Aanh. 3.

D.

- Dag- en nachtregeling. Afschaffing van de — H 203, 215.
 Distributie. — van voedingsmiddelen H 7, 9, 12, 13, 30—33, 37, 43, 123, 126, 142, 143, 152, 153, 161, 189, 221, 225, 226, 239.
 Uitgaven voor — H 13.
 Douwes Dekker. Reizen van den heer — in dienst van een vreemde mogendheid. Aanh. 41.
 Drinkwaterleiding. Verzoek om aanleg van een —
 H 110.

E.

- Enquête. Uitstel van behandeling motie in zake toekenning van het recht van — H 90.

G.

- Gadoe. — cultuur H 45, 46, 83, 120, 121, 134, 170, 171, 179, 189, 215, 240, 242.
 Gestichten. Wijziging van het — reglement H 90, 92.

- Gewestelijke Raad. Werkzaamheden ten behoeve van den — van Banjoemas H 5, 111.
 Gronden. Geen afstand van — in erfpacht aan personen van vreemde nationaliteit H 110.
 Afstand van — aan S. J. S. Maatschappij H 5, 111.
 Afstand van — aan de bevolking in de Preanger-Regentschappen H 9.
 Grondbezit. Inlandsch — H 160, 241.

H.

- Heerendiensten. Werkprogram voor de — commissie H 113, 114.
 Ontwerp-ordonnantie tot invoering van een hoofdgeld ter vervanging van — B 6, Nos. 1, 2 en 3.
 Hoofdgeld. Invoering van een — ter vervanging van verplichte persoonlijke diensten B 6, Nos. 1, 2 en 3.

I.

- Inkrimping. — van den aanplant van handelsgewassen H 20, 23, 24, 26—30, 40, 41, 43, 44, 46—48, 55, 58, 66, 68, 69, 73, 77, 78, 81, 82, 85—88, 121, 124, 125, 138, 139, 145, 153, 162—164, 168, 171—174, 177, 192, 199, 200, 204—206, 210—213, 227, 228, 233—234, 249.

K.

- Kadaster. Uitbreiding van de organisatie van het —
 Aanh. 7.
 Kamers van Landbouw. Ontwerp van wet tot instelling van — B 8, Nos. 1, 2 en 3.
 Kapitaal. Beteekenis van het vreemd — H 140, 141, 155, 208, 215—219, 222—223, 227, 230—233, 237—239, 241, 246.
 Kolencontracten. — met de stoomvaartmaatschappijen. Aanh. 35.
 Klachten. Zie lijst van verzoekschriften.

L.

- Locale Raden ordonnantie. Naleving van art. 17 van de — H 5, 111.

M.

- Machtsvertoon. — in het Kedirische H 218, 248.
 Maximumprijzen. — voor levensmiddelen H 8, 31, 37, 59, 60, 70, 71, 136, 137, 152, 189, 209, 240.
 Militie. Zie lijst van verzoekschriften.
 Minimumprijzen. — gegarandeerd voor voedingsgewassen H 15, 134.
 Monopolie. — voor den rijsthandel H 20, 21, 31—33, 39, 68, 133.

(1) Afkortingen: H = Handelingen.

B 6, No. 3, 5 = Bijlage 6, gedrukt stuk No. 3, blz. 5.

Aanh. 9 = Aangangsel van de Handelingen blz. 9.

N.

Nationalisatie. — der suikerindustrie H 78.

O.

Onderstand. Toekenning van — H 22, 113.
 Onderwijs. Inspecteerende ambtenaren bij het Inlandsch —. Aanh. 13, 17.
 Ontslag. — van A. H. Barat H 110.
 — van Mas Mertosendjojo H 110.
 — van C. J. Boon H 108—109, 115.
 Opleiding. Inrichtingen van — voor Inlandsche leerkrachten. Aanh. 15.
 Overwerkgeden. Toekenning van — aan het personeel van den pandhuisdienst H 109—110.

P.

Particuliere landerijen. Wijziging regelingen voor de — B 1 en 2; H 21, 91, 114.
 Aankoop van het particuliere land Gemoelak B 4, Nos. 1, 2 en 3; H 181, 182, 207.
 Politie. Oprichting van cultuur—. Aanh. 21.
 Leiding van de algemeene en gewapende —. Aanh. 37.
 Positieverbetering. Zie lijst van verzoekschriften.
 Postblad. Invoering van een vijfcents — B 7, No. 1.
 Protest. — tegen eischen der Belgische Regeering H 22.
 Prijsopdriving. Onredelijke — H 8, 25, 59.
 Productie. — van voedingsgewassen H 11—20, 27, 28, 39, 76, 77, 116, 127—132, 143, 147, 197.

R.

Raad van Indië. Openstelling van den — voor Inlanders H 90.
 Regeeringsbeleid. Overeenstemming tusschen de Regeering en den Directeur van Landbouw — H 223—224, 247.
 Opheffing van onderscheiding in bevolkingsgroepen. Aanh. 31.
 Machtvertoon in het Kediri'sche H 218, 248.
 Houding van de Regeering t.a.z. van stakingen H 152, 248.
 Regeeringspolitiek ten aanzien van Chineesche ingezetenen. Aanh. 27.
 Reglement. Wijzigingen gesticht— H 90, 92.
 Wijziging Landhuur- en Grondhuur— H 93—108.
 Wijziging Regeerings— H 90.
 Wijziging van het — op de particuliere landerijen H 251.
 Wijziging van het — op het weduwen- en weezenfonds H 5, 110, 111.

Herziening van het — van Orde B 9.

Rietbranden. — een gewettigd strijdmiddel H 54, 135, 179.
 Rijsthandel. Monopoliseering van den — H 20, 21, 31—33, 39, 59, 60, 68, 133.
 Rijsthoeven. Oprichting van — H 18, 19, 53, 82.
 Rijst invoer. Onderhandelingen nopens den — H 6—11, 25, 28, 45, 121, 122, 241, 246.
 Intrekking van het verbod tot — uit Singapore H 22, 133.

S.

Schadeloosstelling. Verzoek om — H 5, 111.
 — bij inkrimping H 24, 41, 80, 121, 156, 157, 174, 202, 203, 214, 228.
 Scholen. Oprichting van een Muloschool te Amboina. Aanh. 11.

T.

Technische cursus: Oprichting van een — voor subalterne ambtenaren bij de B. O. W. H 51, 113.
 Tegemoetkoming. — aan Inlandsche onderwijzers voor afnemen examens. Aanh. 19.
 Teeltdwang. Opleggen van den — H 18, 41, 81, 88, 143, 144, 240.
 Theosofisch. — onderricht in gevangnissen H 90, 92.

V.

Vereeniging. Houding der — van waterstaatsingenieurs H 137, 210.
 Vertegenwoordiging. — van Indië in Ned. commissies voor internationale conferenties. Aanh. 25 en 39.
 Voedselvoorziening. Bespreking van het vraagstuk der — H 6—90, 115—180, 183—250; B 5, Nos. 1 en 2.
 Vrachtprijzen. Opdriving van — H 25, 122, 173, 184, 185, 243.
 Vrije Vrijdag. Verleenen van een — aan de cultuurdienstplichtigen H 93—108.

W.

Waterstaatingenieurs. Houding der Vereeniging van — H 137, 210.
 Weduwen- en weezenfonds. Wijziging van het reglement op het — H 5, 111.

Z.

Zegel. Aanvulling lijst van vrijstellingen van het recht van — B 3.
 Zelfbestuurders. Aanh. 5.
 Zout. Inkoopsprijs van — op Madoera H 5, 110, 111.

9. DEPARTEMENTSGEWIJS REGISTER.

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE (Afd. II).

Wijziging van het gestichten reglement H 90, 92.

DEPARTEMENT VAN FINANCIEN (Afd. III).

Toekenning van overwerkgeden aan het personeel van den pandhuisdienst H 109—110.

Wijziging van het reglement op het weduwen- en weezenfonds H 5, 110, 111.

Aanvulling lijst van vrijstellingen van het recht van zegel B 3.

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCH BESTUUR (Afd. IV).

Verdeeling van den cijns en het vastrecht van ondernemingen in Atjeh en Onderhh. Aanh. 3.

Hoofdgeldordonnantie voor de buitengewesten B 6, Nos. 1—3.

Werkprogram voor heeredienstcommissie H 113, 114.

Vrije Vrijdag voor cultuurdienstplichtigen H 93—108.

Afstand van gronden H 5, 9, 110, 111.

Machtsvertoon in het Kedirische H 218, 248.

Particuliere landerijen. Wijziging regelingen voor de — B 1 en 2; H 21, 91, 114, 251.

Aankoop van het particuliere land Gemoelak B 4, Nos. 1—3; H 181, 182, 207.

Beschuldiging tegen den resident van Benkoelen. Aanh. 29.

Inlandsch grondbezit H 160, 241.

Ontslag van A. H. Barat H 110.

— van Mas Mertosendjojo H 110.

— van C. J. Boon H 108—109, 115.

Zelfbestuurders. Aanh. 5.

DEPARTEMENT VAN ONDERWIJS EN EEREDIENST (Afd. V).

Inspecteerende ambtenaren bij het Inlandsch onderwijs. Aanh. 13, 17.

Inrichtingen voor opleiding van Inlandsche leerkrachten. Aanh. 15.

Oprichting van een Mulo-school te Amboina. Aanh. 11.

Tegemoetkoming aan Inlandsche onderwijzers voor het afnemen van examens. Aanh. 19.

DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL (Afd. VI).

Zie het geheele zakenregister met uitzondering van de in deze lijst aangegeven onderwerpen, tot andere Departementen behoorend.

DEPARTEMENT DER BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN (Afd. VII).

Oprichting van een technischen cursus voor subalterne ambtenaren bij de B. O. W. H 51, 113.

Verzoekschriften om bevoeiing H 5, 6, 111—112, 113.

Houding der vereeniging van Waterstaatsingenieurs H 137, 210.

DEPARTEMENT VAN GOUVERNEMENTS-BEDRIJVEN (Afd. VIII).

Invoering van een vijfcents postblad B 7, No. 1.

Inkoopsprijs van zout op Madoera H 5, 110, 111.

Opdrijving van vrachtprijzen H 25, 122, 173, 184, 185, 243.

DEPARTEMENT VAN OORLOG (Afd. IX).

Militie. Zie lijst van verzoekschriften.

DECENTRALISATIE (Afd. XI).

Werkzaamheden ten behoeve van den gewestelijken Raad van Banjoemas H 5, 111.

Naleving van art. 17 van de locale raden-ordonnantie H 5, 111.

DEPARTMENT OF JUSTICE

UNITED STATES OF AMERICA

IN SENATE, January 11, 1911.

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

AND

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

AND

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

UNITED STATES OF AMERICA

IN SENATE, January 11, 1911.

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

AND

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

AND

REPORT OF THE COMMISSIONERS OF THE GENERAL LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1907

VOLKSRAAD
EERSTE BUITENGEWONE ZITTING
1919.

Bijlagen der Handelingen.

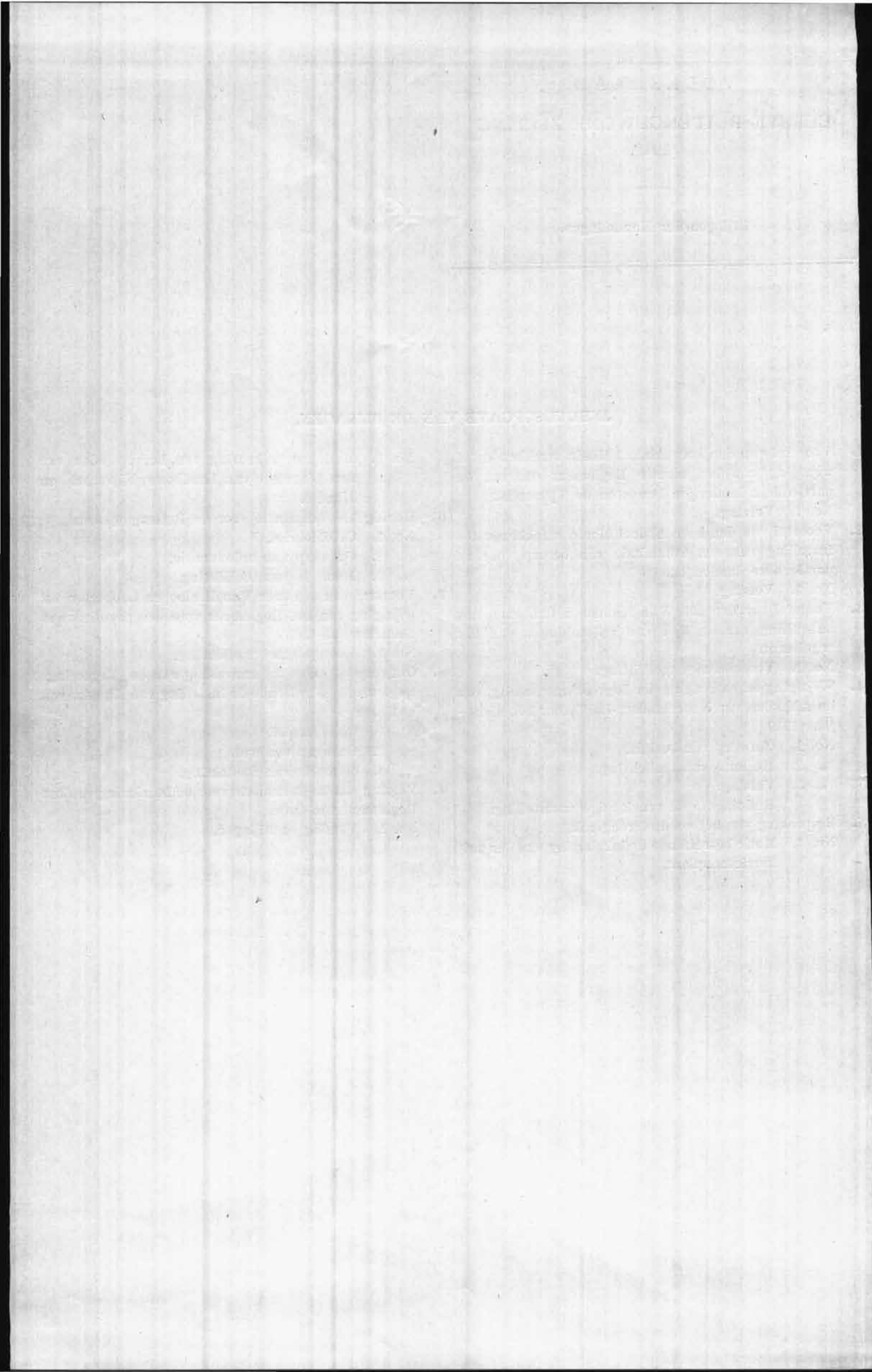
Begroeting

1ste Buitengewone Zitting 1919

Bijl. Handelingen

INHOUDSOPGAVE VAN DE BIJLAGEN.

1. Voorstel van den heer Abdoel Moeis, strekkende tot wijziging van het nieuwe Reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanock.
No. 1. Verslag.
2. Voorstel van den heer Abdoel Moeis, strekkende tot instelling van een Commissie van beroep voor de particuliere landerijen.
No. 1. Verslag.
3. Voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton tot aanvulling van de lijst van vrijstellingen van het zegelrecht.
No. 1. Voorstel met toelichting.
4. Wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919.
No. 1. Ontwerp van besluit.
„ 2. Memorie van toelichting.
„ 3. Verslag.
Besluit van de voorloopige vaststelling.
5. Bespreking van het voedselvraagstuk.
No. 1. Motie betreffende de inkrimping van den suikerrietaanplant.
- No. 2. Motie tot afkeuring van het optreden van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.
6. Hoofdgeld-ordonnantie voor de Buitengewesten.
No. 1. Geleidebrief.
„ 2. Ontwerp van ordonnantie.
„ 3. Memorie van toelichting.
7. Voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton tot wijziging van het Reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië.
No. 1. Voorstel met toelichting.
8. Ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeerings Reglement, betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.
No. 1. Geleidebrief.
„ 2. Ontwerp van wet.
„ 3. Memorie van toelichting.
9. Verslag van de Commissie voor de herziening van het Reglement van Orde.
No. 1. Verslag en bijlagen.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. I.

Voorstel van den heer

ABDOEL MOEIS,

als bedoeld bij artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement en artikel 49 van het Reglement van Orde, strekkende tot wijziging van het „Nieuw Reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoeek op Java Stbl. 1912, No. 422 en Stbl. 1914, No. 385).

(Zie tweede gewone zitting 1918—1919 B **31**, No. 1).

VERSLAG.

GEDRUKT STUK No. 1.

VERSLAG.

Omdat gemeend werd, dat vele leden van het onderwerp slechts weinig op de hoogte zullen zijn, werd het denkbeeld geopperd, den aanhef van het voorstel minder positief te doen luiden en in plaats van „met het verzoek de volgende wijzigingen aan te brengen” te lezen „met het verzoek de volgende wijzigingen in overweging te willen nemen”.

Om dezelfde reden achtte een lid het gewenscht dat inlichtingen zouden worden gevraagd aan belanghebbenden o. a. aan de Bataviaasche Landbouwvereniging, welke indertijd ook is gehoord door de zg. juridische commissie, wier ontwerp slechts hier en daar gewijzigd door de Regeering is overgenomen. De raadpleging van hen, die midden in de praktijk staan, is onmisbaar.

Een ander lid wenschte het oordeel van den Inspecteur voor de agrarische zaken in te winnen.

Van andere zijde werd opgemerkt dat het op den weg van de Regeering ligt om adviezen van derden te vragen, en dat de Volksraad zelfstandig dient te overwegen de voorstellen door zijne leden ingediend.

Door enkele leden werd de vraag gesteld of de voorgestelde verbeteringen van het Reglement niet storend zullen werken op den terugkoop van de particuliere landerijen, op welke terugkoop in den Volksraad reeds herhaaldelijk is aangedrongen.

Van andere zijde werd er reeds op gewezen dat de verbeteringen in hoofdzaak tot gevolg zullen hebben dat de opbrengst van het land vermindert en mitsdien de afkoop som ook lager zal worden, zoodat eene storende werking op den terugkoop niet is te vreezen.

Waar bovendien de terugkoop van alle landerijen nog wel niet binnen 10 jaar beëindigd zal zijn, achtte men het geen juist inzicht, van het invoeren van verbeteringen intusschen af te zien.

Overigens werd met nadruk erop gewezen, hoe gewenscht het is dat met de belangen der opgezetenen in meerdere mate dan tot nu toe geschiedde rekening wordt gehouden. Daarom werd met de strekking van dit voorstel, dat immers beoogt de belangen van de opgezetenen beter te behartigen, instemming betuigd.

I. Er werd op gewezen dat het niet alleen de plicht van den landheer is op zijn landgoed de orde en rust te handhaven, maar evenzeer er voor te waken dat ongunstige personen, die de opgezetenen tot dupe van hun praktijken zouden kunnen maken, van het land geweerd worden. Het geven echter van rechtskundige, economische of technische adviezen, waarop het voorstel doelt wordt, zoo werd opgemerkt, in het minst niet in der weg gestaan door de tegenwoordige bepaling, die alleen ziet op nederzetten niet op het tijdelijk verblijven op het landgoed om die werkzaamheden uit te oefenen. De landheer, zoo werd voorts betoogd, bezit niet het recht om personen geheel van het land te weren, doch alléén het wonen op zijn landgoed is van zijn goedkeuring afhankelijk.

Hiertegenover werd gesteld dat het wonen van in het voorstel bedoelde personen op het landgoed zelve, voor de bevolking, doordat ze er dan bij voortdoring mede in aanraking kan komen, voordeelen heeft. De landheer heeft zijn rechtskundige adviseurs, de bevolking behoeft de hare te hebben, waar zij die wil. De wenschelijkheid van dit laatste in het midden latende, wezen de eerst aan het woord zijnde leden erop, dat het thans bestaande recht, een rechtstreeksch uitvloeisel is van het eigendomsrecht van den landheer, en, zoo men in dat verkregen recht verandering wenschte te brengen, dit zonder diens toestemming toch bezwaarlijk zou kunnen geschieden. De toegekende rechten moesten zoo eenigszins mogelijk geëerbiedigd worden, totdat het geheele eigendomsrecht wordt teruggekocht.

De mogelijkheid werd verondersteld dat een landheer bv. een adviseur van een coöperatieve vereeniging van zijn land zou kunnen verwijderen; hetgeen ongewenscht werd geacht.

Van andere zijde werd hiertegen opgemerkt dat voor deze veronderstelling feitelijk geen grond bestaat, omdat een dergelijk adviseur wel degelijk behoort tot hen, die in loondienst zich op het landgoed vestigen.

Door een lid werd in verband met dit voorstel nog de aandacht gevestigd op hetgeen voorkomt in het advies van Mr. André de la Porte, bl. 2 en 3 van de bijlagen van het toegelicht „herzien ontwerp-reglement op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoeek“.

Vele leden die tegen het voorgestelde geen bezwaar hadden, wilden verder gaan dan met de aanvulling van artikel 2, sub *c* beoogd wordt en liever het geheele artikel 2 laten vervallen.

Deze leden achtten dit artikel uit den tijd; in de praktijk bleek bovendien hoe moeilijk het was de hand eraan te houden.

II. Een der leden stelde de vraag of verandering in de wijze van heffing geen aanleiding kan geven tot ontevredenheid onder de bevolking.

Door een ander lid werd toegelicht hoe de wijze van heffing volgens de erkende gebruiken de gelegenheid biedt om de bevolking overlast aan te doen en te dupeeren en

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 2.

Voorstel van den heer

ABDOEL MOEIS,

als bedoeld bij artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement en artikel 49 van het Reglement van Orde, strekkende tot instelling van een Commissie van beroep voor de particuliere landerijen beoosten de Tjimanoeck.

(Zie tweede gewone zitting 1918—1919, B 30, No. 1).

VERSLAG.

GEDRUKT STUK No. 1.

VERSLAG.

Er werd op gewezen dat het slot der toelichting, waar sprake is van eene commissie, die de samenstelling van een reglement zal voorbereiden, in strijd is met het voorstel, dat enkel spreekt van eene Commissie van beroep.

Dat de in te stellen Commissie de tweeledige taak van Commissie van onderzoek en van Commissie van beroep zou hebben te vervullen, achtten vele leden een bezwaar.

Enkele andere leden achtten de instelling van een Commissie van beroep die bindende uitspraak zou moeten doen in geschillen tusschen de landheeren en de opgezetenen bovendien in strijd met de bepaling van het Regeeringsreglement, hetwelk voorschrijft dat niemand tegen zijn wil afgetrokken mag worden van den rechter, dien algemeene verordeningen hem toekennen (art. 80) en dat alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspuitende rechten bij uitsluiting tot de kennis van de rechterlijke macht behooren (art. 78).

Voorts werd nog opgemerkt, dat waar de rechterlijke macht tot dusver steeds getoond heeft voor de rechten der bevolking een open oog te hebben, er geen enkele aanleiding bestaat om tot instelling van eene commissie van beroep als de hierbedoelde over te gaan.

In verband met het vorenstaande achtte men aanneming van de punten I en III van het voorstel ongeraden.

Met de instelling van eene Commissie, die de bouwstoffen zal hebben te verzamelen voor een reglement der particuliere landen beoosten de Tjimanoeck konden vele leden zich vereenigen.

Een der leden sprak nog de verwachting uit, dat het ook tot de taak der evenbedoelde Commissie van voorbereiding zal behooren te onderzoeken in hoever door de landheeren de koopbrieven zijn geschonden en in hoever

door hen den adat niet is nagekomen, terwijl zij ook zou hebben na te gaan hoeveel vervolgingen in de laatste jaren tegen de opgezeten en zijn ingesteld.

Met betrekking tot punt II van het voorstel werd door een der leden de bedenking geuit, dat landeigenaren, die de bevolking steeds ter wille zijn geweest en niet gevorderd hebben, waarop zij eigenlijk recht hadden, bij invoering der voorgestelde bepaling worden gedupeerd.

Door een lid werd in twijfel getrokken of de landheeren in den loop der tijden niet alles gevorderd zouden hebben waarop zij recht hadden.

Van andere zijde werd erop gewezen hoe noodzakelijk het is, dat gefixeerd wordt, wat door de opgezeten betaald moet worden. Uit de praktijk zijn vele voorbeelden bekend dat heffingen verhoogd worden, enkel met het doel de bewoners van het land weg te krijgen ten einde den grond als bouwterrein te kunnen exploiteeren.

Door andere leden werd verklaard, dat rechtsonzekerheid en willekeur alleen zullen kunnen verdwijnen bij vaststelling van een geheel nieuw reglement voor deze landerijen.

Op die vaststelling meende men evenwel niet te zeer te moeten aandringen, waar de onteigening der landerijen in het verschiet ligt.

Ten slotte konden vele leden zich met de strekking van het voorstel sub II vereenigen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25 Februari 1919.

DWIDJOSEWOJO.
SASTROWIDJONO.
SCHMUTZER.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 3.

Voorstel van den heer

VAN HINLOOPEN LABBERTON,

als bedoeld bij artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement en artikel 49 van het Reglement van Orde, strekkende tot aanvulling van de lijst van vrijstellingen van het zegelrecht.

GEDRUKT STUK No. 1.

Aan
den Voorzitter van den Volksraad.

Ondergeteekende heeft de eer voor te stellen, dat de Volksraad met gebruikmaking van de bevoegdheid, toegekend bij artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement zich wende tot den Gouverneur-Generaal met het verzoek de Lijst van vrijstellingen van het zegelrecht in Nederlandsch-Indië, bedoeld bij artikel 13 van de nieuwe regeling der zegelbelasting, zooals die laatstelijk is gewijzigd en aangevuld, nader aan te vullen met het volgende:

„Alle bezwaar- en verzoekschriften, klachten en andere stukken ingediend aan den Volksraad”.

Toelichting.

Reeds meerdere malen is de aandacht gevestigd op de noodeloze bezwaren door het ontbreken van deze vrijstelling aan rechtzoekenden of klagers, die zich met hunne klachten tot den Volksraad wenden, in den weg gelegd. Vooreerst is de grens tusschen klachten en verzoekschriften blijkbaar vaak moeilijk te trekken, zoodat men bijv. een geschrift van den heer Van Deun, administrateur van Ngelom, aan dezen ter nazegeling terugzond zonder dat de inhoud in den Raad in behandeling was genomen, terwijl bedoeld geschrift de aandacht vestigde op een bestaanden wantoestand bij de voedselvoorziening, bij de opheffing waarvan de heer Van Deun niet het minst persoonlijke belang had. Zeer terecht heeft de pers (o. a. het Soer. Handelsblad) deze ultra-fiscale houding van den Raad sterk afgekeurd. De heen en weer zending der stukken veroorzaakt noodeloos vertraging. Verder is voor Inlandsche ingezetenen het gevorderd zegelrecht ad f 1.50 véél te hoog te achten. In Holland eischt men voor de rekest en petitie aan de Tweede Kamer een zegel, doch het recht bedraagt daar slechts $15 + 7\frac{1}{2}$ cent = $22\frac{1}{2}$ cent.

De mogelijkheid om gratis te rekestreeren door een aantekening omtrent „onvermogen” op het rekest te doen stellen helpt in de praktijk den man in het binnenland

niet, daar het halen van die aantekening ter hoofdplaats hem in den regel op meer dan *f* 1.50 te staan komt.

De slotzin van de 2e alinea van artikel 55 van het Regeeringsreglement is toch zeker ook voor den Volksraad geschreven. Over de ruime wijze waarop de Regeering het recht van de vrije klacht pleegt op te vatten en zelfs kennis neemt van ongezegelde en ongeteekende schriften zie men Stbl. 1851 No. 52, 1855 No. 49, 1856 No. 51, 1857 No. 36 en Bijblad nummers 89, 1176, 1666, 2559 (vooral dit laatste).

De Volksraad mag toch waarlijk niet fiscaler en bureaucratischer zich toonen dan de Regeering zelve.

Ten slotte moge er op worden gewezen dat, aangezien de Volksraad alle uitvoerend gezag mist, door den Raad toch nooit daadwerkelijke „beschikkingen” op rekesten kunnen worden genomen een reden te meer om niet het exorbitante zegelrecht van *f* 1.50 voor mededeelingen aan den Raad, zelfs in den vorm van rekesten of verzoekschriften gegoten, te blijven eischen.

Weltevreden, 27 Februari 1919.

Het Lid van den Volksraad,
VAN HINLOOPEN LABBERTON.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 4.

Wijziging en verhooging der begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919.

(Door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur in de 8e openbare vergadering, 1 Maart 1919, mondeling ingediend).

ONTWERP VAN BESLUIT.

GEDRUKT STUK No. 1.

Overwegende, dat de wenschelijkheid is gebleken tot wijziging en verhooging van de voorloopig vastgestelde begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919;

De Raad van Nederlandsch-Indië gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Overeenkomstig het gevoelen van den Volksraad te bepalen:

Eenig artikel.

Uitgaven in Indië.

In het IIde Hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919, voorloopig vastgesteld bij artikel 1 van het besluit van 29 Juni 1918 No. 2 (Javasche Courant van dien dag No. 52a), wordt de volgende wijziging aangebracht:

IVde AFDEELING.

Departement van Binnenlandsch Bestuur.

Tusschen de onderafdeelingen 129B en 130 wordt ingelascht:

Onderafdeeling 129C. Aankoop van het in de residentie Semarang gelegen particuliere land Gemoelak f 2.610.000.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië,

De Algemeene Secretaris,

Uitgegeven den

De Algemeene Secretaris,

MEMORANDUM FOR THE DIRECTOR

Reference is made to the report of the...

It is noted that the information...

RECOMMENDATION

It is recommended that...

for information of the Director...

Very truly yours,

Special Agent in Charge

CONFIDENTIAL

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 4.

Wijziging en verhooging van de begrooting van uit-
ven en middelen van Nederlandsch-Indië voor het
enstjaar 1919.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

GEDRUKT STUK No. 2.

Tot toelichting van de voorgestelde wijziging wordt
het volgende medegedeeld.

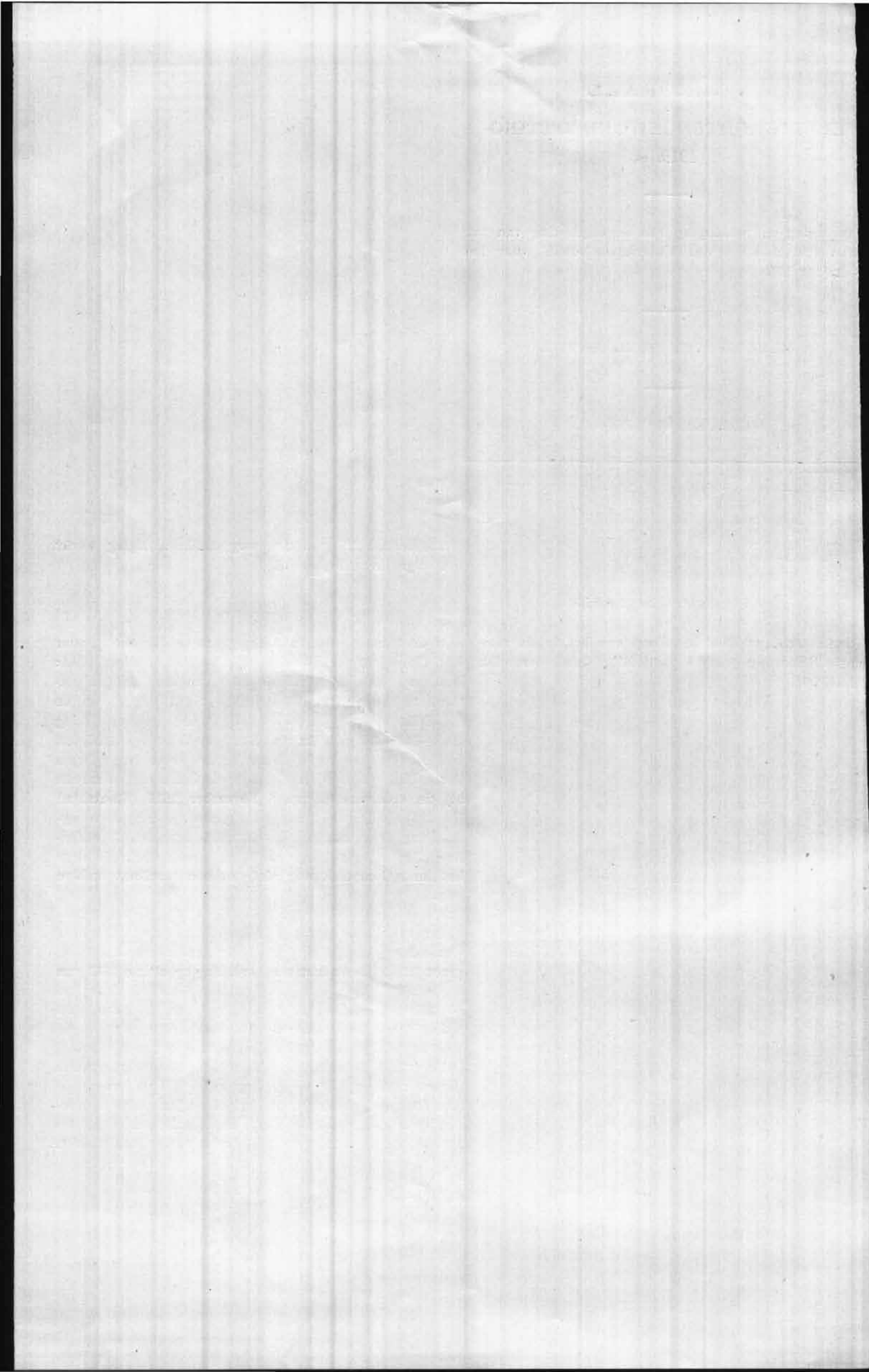
Uitgaven in Indië.

Onderafdeeling 129C. Aankoop van het in de resi-
dentie Semarang gelegen particuliere land Gemoelak
f 2 610 000.

In de memorie van toelichting van de begrooting voor
het dienstjaar 1919 betreffende onderafdeeling 129A:
Aankoop van het in de residentie Semarang gelegen par-
ticuliere land Torbaja f 240 000 (zie Bijlagen van de
Handelingen van den Volksraad, Tweede gewone zitting
1918—1919, **33** gedrukt stuk No. 2) werd medegedeeld, dat
ten aanzien van de in de residentie Semarang gelegen
particuliere landerijen Torbaja en Gemoelak, waarvan
bij de ordonnantie van 4 November 1916 (Staatsblad
No. 665) verklaard is, dat het algemeen belang de terug-
brenging ervan tot het Landsdomein vordert, de onder-
handelingen voor het land Torbaja wel, doch die voor
het land Gemoelak nog niet tot een resultaat hadden
geleid.

Thans kan worden medegedeeld, dat ook de onderhan-
delingen tot verkrijging van den eigendom van het land
Gemoelak geslaagd zijn en de eigenaresse van dat land,
groot 12050 bouws met een bevolking op ultimo 1917 van
17956 zielen bereid is het aan het Gouvernement van
Nederlandsch-Indië te verkoopen voor de som van
f 2 610 000 overeenkomende met het bedrag, waarop de
waarde van het land door de Commissie was geschat.

De voor de betaling van de koopsom benodigde gelden
dienen zoo mogelijk op de begrooing (of anders op de
aanvullingsbegrooting) voor het dienstjaar 1919 te wor-
den gebracht, waartoe langs telegrafischen weg een
verzoek tot den Minister van Koloniën zal worden gericht.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 4.

Wijziging en verhooging van de begrooting van uitgaven
en middelen van Nederlandsch-Indië voor het dienst-
jaar 1919.

VERSLAG.

GEDRUKT STUK No. 3.

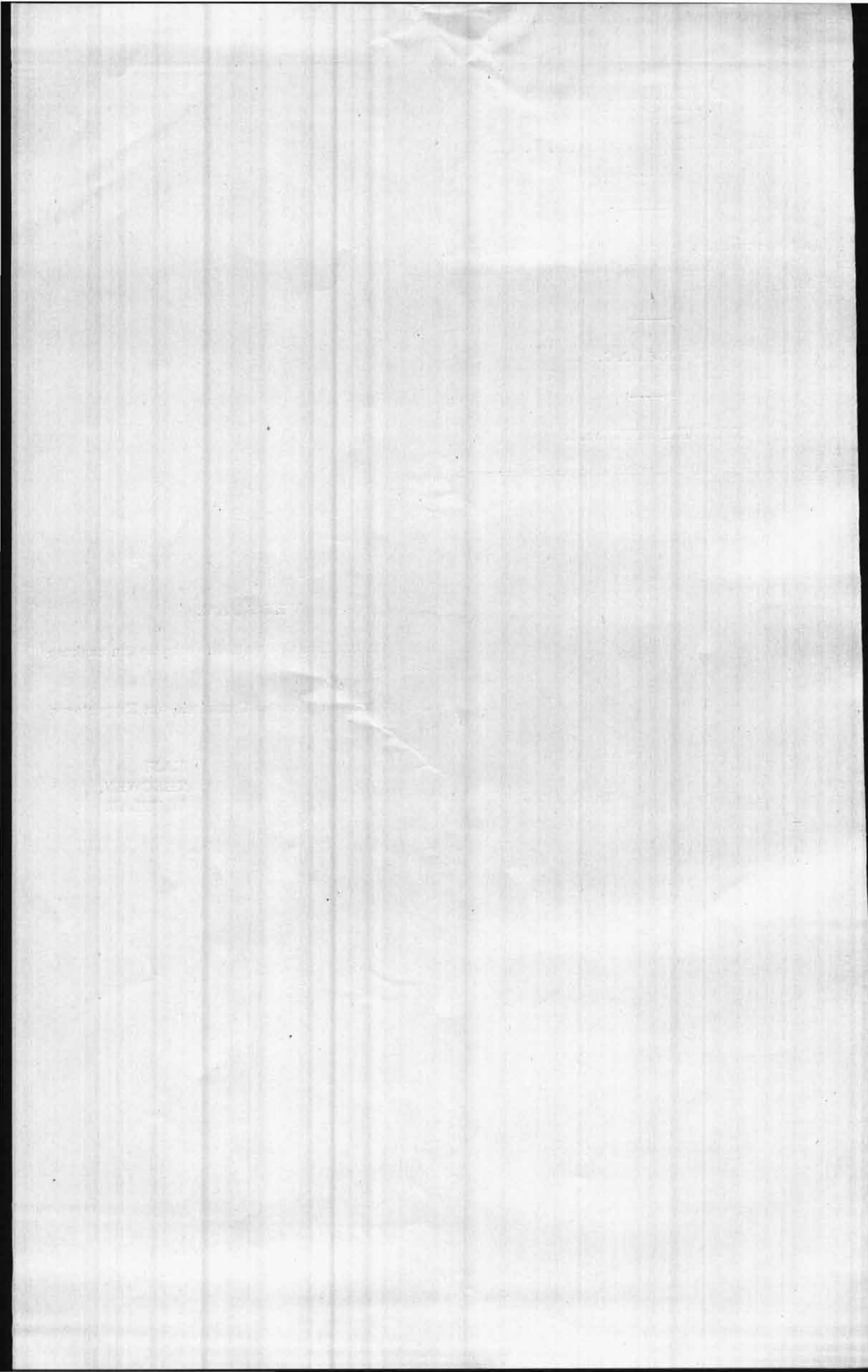

VERSLAG.

Algemeen kon men zich met den voorgenomen aankoop
vereenigen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs,
den 1 Maart 1919.

KAN.
TEEUWEN.
WHITLAU.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 4.

—
Besluit van den Gouverneur-Generaal tot wijziging en
verhooging van de voorloopig vastgestelde begrooting
van uitgaven en middelen van Nederlandsch-Indië voor
het dienstjaar 1919.

—
BESLUIT.
—

(Zie Javasche Courant No. 21, blz. 335).

BUITENZORG, den 10^{den} Maart 1919. (No. 1a).

Gelet enz.

Overwegende, dat de wenschelijkheid is gebleken tot
wijziging en verhooging van de voorloopig vastgestelde
begrooting van uitgaven en middelen van Nederlandsch-
Indië voor het dienstjaar 1919;

De Raad van Nederlandsch-Indië gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: Overeenkomstig het gevoelen van den
Volksraad te bepalen:

Eenig artikel:

In het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven van
Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919, voorloopig
vastgesteld bij artikel 1 van het besluit van 29 Juni 1918
No. 2 (Javasche Courant van dien dag No. 52a) en ge-
wijzigd bij de besluiten van 5 December 1918 No. 1
(Javasche Courant van 6 December 1918 No. 98) en 10
December 1918 No. 1 (Javasche Courant van dien dag
No. 99) wordt de volgende wijziging aangebracht:

IVe AFDEELING.

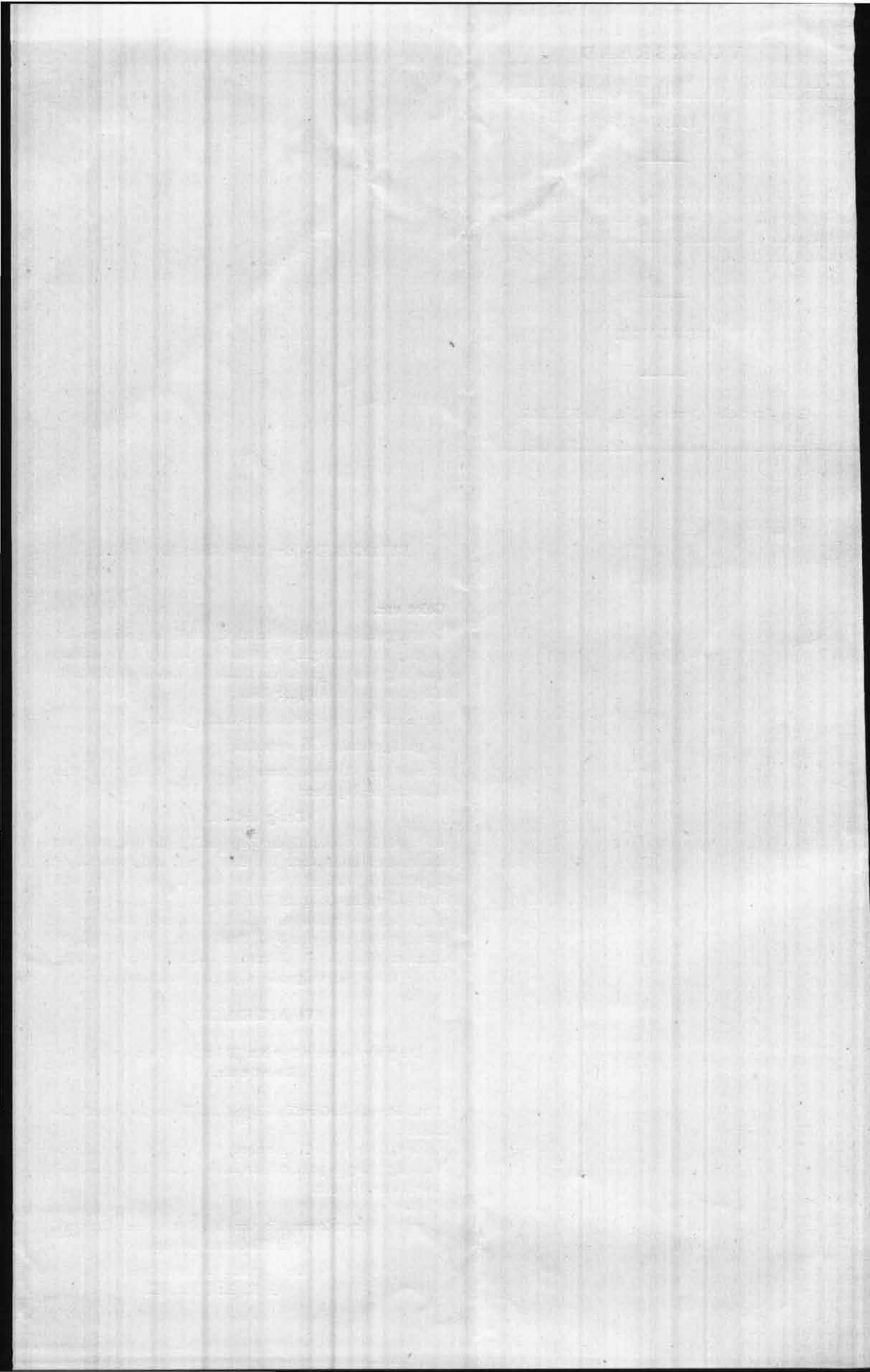
Departement van Binnenlandsch
Bestuur.

Tusschen de onderafdeelingen 129 B en 130 wordt in-
gelascht:

Onderafdeeling 129 C. Aankoop van het in de residentie
Semarang gelegen particuliere land Gemoelak f 2.610.000.
Ten tweede: enz.

Ter ordonnantie van den Gouverneur-Generaal
van Nederlandsch-Indië:

De Algemeene Secretaris,
G. R. ERDBRINK.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 5.

—
Bespreking van het voedselvraagstuk.

—
MOTIE.

—
GEDRUKT STUK No. 1.

Motie, voorgesteld door de heeren Cramer, Sastrowidjono, Tjokroaminoto, Moeis, Teeuwen en Tjipto Mangoenkoesoemo.

Ingezonden 1 Maart 1919.

De Volksraad, gehoord de besprekingen in zijne vergaderingen gewijd aan het voedselvraagstuk, waaruit gebleken is, dat de Regeering geen voldoende zekerheid kan schenken, dat Indië in de naaste toekomst voor voedselschaarschte kan worden behoed,

noodigt de Regeering uit alles in het werk te stellen tot afwering van een dreigende volksramp en daartoe in de eerste plaats dadelijk over te gaan tot inkrumping van het plantareaal van suikerriet (en andere handelsgewassen) met minstens 25%,

en gaat over tot de orde van den dag.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 5.

—
Bespreking van het voedselvraagstuk.

—
MOTIE.

—
GEDRUKT STUK No. 2.

Motie, voorgesteld door de heeren Cramer, Tjipto Mangoenkoesoemo, Sastrowidjono, Abdoel Moeis, Tjokroaminoto en Teeuwen.

Ingezonden 1 Maart 1919.

De Volksraad, gehoord de rede van den Directeur van Landbouw in de zitting van den 27sten Februari j.l.,

overwegende, dat daaruit slechts sprak hoon en gering-schatting voor degenen, die de belangen van het Europeesche kapitaal ondergeschikt meenen te moeten maken aan die van de Inlandsche bevolking,

overwegende, dat uit die rede in werkelijkheid niet de minste geneigdheid bleek om tot een zoo goed mogelijke samenwerking met de vooruitstrevende partijen en haar leiders te geraken,

overwegende, dat onder die omstandigheden van zoodanige samenwerking geen sprake zal kunnen zijn,

overwegende, dat de door den Directeur van Landbouw aangenomen houding ten deze in lijnrechten strijd is, met de in de zitting van den 18den November j.l. door den Regeeringsgemachtigde Mr. Talma afgelegde verklaring, namens de Regeering,

spreekt haar afkeuring uit over het optreden van den Directeur van Landbouw Sibinga Mulder, en gaat over tot de orde van den dag.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS DEPARTMENT
5712 S. UNIVERSITY AVE.
CHICAGO, ILL. 60637

dat de landheer alleen gebruiken pleegt te erkennen die te zijnen voordeele zijn.

Van andere zijde werd de aandacht erop gevestigd dat de erkende gebruiken van het landgoed ten nauwste samenhangen met de plaatselijke toestanden en lang niet altijd voor de bevolking ongunstig zijn. Bedoelde gebruiken kunnen, meende men, niet tot moeilijkheden aanleiding geven daar ze voor ieder landgoed moeten worden geregistreerd (artikel 49 van het Reglement) en waaromtrent geen verschil van meening kan bestaan.

Er zijn dus gegronde redenen om erkende gebruiken te handhaven.

Bij vele leden vond de voorgestelde wijziging instemming. Bovendien werd door hen er op gewezen dat als de wijziging van lid 3 tot stand komt ook in artikel 18 lid 2 moeten vervallen de woorden „zoomede de wijze, waarop dit aandeel geheven wordt”.

III. Enkele leden achtten de voorgestelde bepaling te verstrekkend. Zij wezen erop dat, bij verwezenlijking van den voorgestelden maatregel b.v. van aanplantingen van vruchtboomen, die thans nog geen vruchten dragen en daarom niet belast zijn, over een aantal jaren, als zij wel vruchten dragen, geen heffing zou kunnen plaats vinden. Dit werd ten aanzien van den landheer onbillijk genoemd.

Door een lid werd de eerste zin van de voorgestelde wijziging misleidend geacht. De schijn wordt gewekt alsof thans de heffingen (nl. tjoeké, tuinhuur, grondhuur en heffing van vischteelt) willekeurig kunnen verhoogd worden, terwijl toch inderdaad voor ieder der heffingen nauwkeurig regelen bestaan (art. 16—27).

Voor de contingent en padjeg zou de voorgestelde regeling zelfs zeer onbillijk werken, immers gemaakte fouten bij taxatie zouden dan niet hersteld kunnen worden. Bij aanvaarding van de wijziging zou voor die heffingen zeker een uitzondering gemaakt moeten worden.

Vele leden verklaarden zich met de strekking der voorgestelde toevoeging te kunnen vereenigen. De tweede zinsnede werd door hen evenwel meer op haar plaats geacht in artikel 49 waarom in overweging gegeven werd haar naar dat artikel over te brengen.

IV. Vele leden konden zich met de voorgestelde wijzigingen van artikel 26 vereenigen, met dien verstande:

- 1°. dat als gevolg van de voorgestelde schrapping der woorden „zonder betaling” in lid 1 van artikel 26, in lid 2 van datzelfde artikel ook vervalt het woord „kosteloos”;
- 2°. dat ter wille van het verband tusschen lid 2 van artikel 26 en het voorgestelde lid 3 van dat artikel de in lid 3 vermelde afstand van „vijf palen” wordt veranderd in „acht palen” en als gevolg daarvan het vervoer over den afstand van acht palen wordt gelijkgesteld met een dag arbeid.

Enkele leden, wien de bedoeling van het voorstel om het brengen van de producten naar het pakhuis van den landheer te beschouwen als het uitkomen in heerdienst, sympathiek is, meenen niettemin dat, waar het recht om inlevering in de pakhuizen te erlangen bestaat, dit recht alleen door afkoop, of andere minnelijke schikking, den landheer kan worden ontnomen.

V. Vele leden achtten het noodig, dat lid 3 van artikel 29 vervalt opdat de betrokkenen gelegenheid hebben hun bedrijf te blijven uitoefenen en mitsdien in hun broodwinning niet worden belemmerd.

Van andere zijde werd opgemerkt dat de bepaling dat het vee en gereedschappen van den schuldenaar bij wanbetaling in beslag genomen kunnen worden, geheel overeenkomstig de bepaling in het B. W. is (art. 1140) dat voorschrijft dat voor huurschulden o. m. deze roerende goederen in beslag kunnen worden genomen.

Vermoed werd, dat er wel een historische reden zou bestaan, om deze afwijkingen van het algemeen geldend recht uitdrukkelijk vast te stellen.

VI. Verscheidene leden achtten den nachtdienst, die bestaat uit waakdiensten, niet zoo zwaar als den dagdienst.

Indien men daarom den duur van den dagdienst op 3 uur wil stellen, verdient het aanbeveling ook den nachtdienst 9 uur te laten duren.

Met de vermindering van de diensten van 12 uur tot 9 uur konden vele leden zich vereenigen.

Anderen wezen er op dat in de praktijk nooit de maximum-werktijden gevorderd worden, op grond waarvan zij een wijziging niet bezwaarlijk achtten.

VII. Het stellen van van het bedrag van afkoop op ten hoogste f 5.30 werd t.a.v. den landheer niet billijk geoordeeld. Deze heeft recht op 52 dagen arbeid van den opgezetene en om een basis voor de vaststelling van de juiste afkoopsom te verkrijgen, moet men zich afvragen wat de landheer zou moeten betalen voor koeliearbeid van 52 dagen, om het werk van de opgezetenen te verrichten; met verschillende plaatselijke toestanden dient ook verschil in afkoopsom gepaard te gaan.

De voorgestelde aanvulling van artikel 35 werd door anderen billijk geacht.

VIII. In verband met de besprekingen gedurende de tweede gewone zitting betreffende het amendement Bergmeijer, strekkende tot beschikbaarstelling van fondsen voor de aanstelling van een ambtenaar voor het onderzoek naar de mogelijkheid tot invoering van rechtstreeksch bestuur op de particuliere landerijen, wenschten velen thans in deze aangelegenheid geen beslissing te nemen.

Naar het oordeel van sommige leden maakt het in het wezen van de zaak weinig verschil of de keuze geschiedt door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur of wel dat het Hoofd van Gewestelijk Bestuur de keuze van den landheer bekrachtigt.

Artikel 41 geeft thans aan het Hoofd van Gewestelijk bestuur voldoende gelegenheid om een geschikt persoon aan te stellen.

Dat de bezoldiging van landswege geschiedt werd door velen gewenscht geacht.

Opgemerkt werd, dat wanneer de landheer bezwaren zou maken om de zorg voor de politie aan het Gouvernement over te dragen, dit een bewijs zou zijn dat hij de politie pleegt te gebruiken voor ongeoorloofde machtsuitoefening tegenover de bevolking. Daartegen werd er op gewezen dat Gouvernementspolitie zich onwillig tegenover de bevelen van den landheer zou toonen.

Vele leden achtten het overdreven het geven van ge-

schenken als poging tot omkoopning strafbaar te stellen. Bovendien zou in de praktijk blijken, dat een desbetreffende bepaling op verschillende wijze zou worden ont-doken.

IX. Er werd opgewezen dat de hier voorgestelde bepaling betrekking heeft op de heffingen waaromtrent sub III werd voorgesteld, dat zij geen zaken zullen mogen betreffen, waarover in een periode van 10 achtereenvolgende jaren op het betrokken landgoed geene heffing heeft plaats gevonden.

Beide bepalingen werden naast elkander bestaanbaar geacht.

Anderen oordeelden de voorgestelde wijziging overbodig, omdat artikel 49 lid 5 uitdrukkelijk overleg met de bevolking voorschrijft en een dergelijk overleg de meest gewenschte oplossing zal geven.

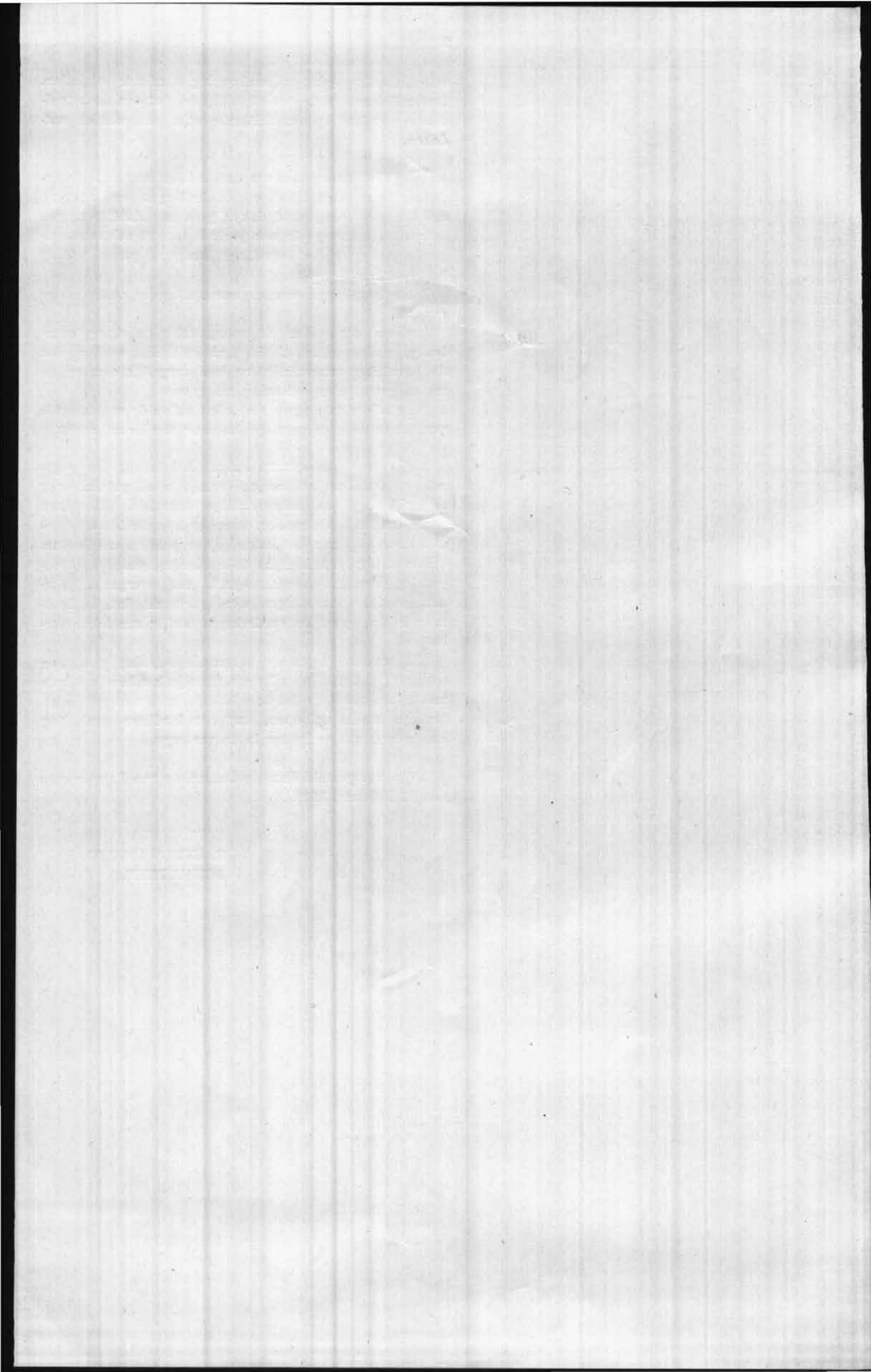
Door alle wijziging te verbieden zullen de rechtsregels verstarren en is er geen sprake meer van levend recht.

X. Vele leden achtten het in het belang der opgezetenen dat hun een langen termijn werd gegund voor aanzuivering van achterstallige schulden. Gevreesd werd, dat de landeigenaar, wanneer hem slechts 6 maanden na afloop van het kalenderjaar gelaten werden om achterstallige schulden in te vorderen, eerder tot toepassing van krasse maatregelen zou overgaan. Van andere zijde daarentegen werd verwacht dat de landheer in dat geval de vorderingen eerder zou laten verlopen.

Als bezwaar tegen de bestaande regeling werd nog aangevoerd dat bij een langen termijn het bewijs steeds moeilijker wordt en dat de schulden gedurende een lange termijn steeds oploopen, wat den landheer aanleiding kan geven, om ze ineens in te vorderen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 25 Februari 1919.

DWIDJOSEWOJO.
SASTROWIDJONO.
SCHMUTZER.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 6.

Ontwerp van ordonnantie tot vaststelling van eene regeling betreffende het heffen in de gewesten buiten Java en Madoera van een hoofdgeld ter vervanging van verplichte persoonlijke diensten. (Hoofdgeld-ordonnantie voor de Buitengewesten).

ONTWERP VAN ORDONNANTIE.

GEDRUKT STUK No. 2.

Dat Hij, uitvoering willende geven aan de verkregen Koninklijke machtiging tot vaststelling van eene regeling betreffende het heffen in de gewesten buiten Java en Madoera van een hoofdgeld ter vervanging van verplichte persoonlijke diensten;

Lettende op de artikelen 20, 27, 29, 31, 33 en 58 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië.

Heeft goedgevonden en verstaan:

Artikel 1.

Wanneer voor eenig gewest of gedeelte van een gewest buiten Java en Madoera in het rechtstreeks bestuurd gebied, of voor de landsonderhoorigen in zelfbestuursgebied, de heerendiensten voor het onderhoud en herstel van wegen, dammen, dijken, waterleidingen en waterwerken geheel of gedeeltelijk worden afgeschaft, kan van de heerendienstplichtigen aldaar onder den naam van „hoofdgeld” eene belasting in geld worden geheven.

Artikel 2.

(1) De aanslag in het hoofdgeld geschiedt jaarlijks, voor een vol jaar en kampongsgewijze, en bedraagt — behoudens toepassing van het bepaalde bij het volgend artikel — voor elke kampong zooveel malen een bij ordonnantie voor het betrokken gewest of gedeelte van een gewest vast te stellen gelijk bedrag per hoofdgeldplichtige als het aantal is der op 1 Januari van het aanslagjaar in die kampong gevestigde heerendienstplichtigen.

(2) Voor streken waar Inlandsche rechtsgemeenschappen bestaan van grooter omvang dan een enkele kampong kunnen, ter beoordeeling van het Hoofd van gewestelijk bestuur, die rechtsgemeenschappen voor den aanslag als eenheid worden genomen.

Artikel 3.

(1) Het Hoofd van gewestelijk bestuur is bevoegd om, wanneer hem zulks op gronden van billijkheid noodig voorkomt, van het totaal bedrag aan hoofdgeld hetwelk in eenig gewest of gedeelte van een gewest naar het bij artikel 2 bedoeld gelijk bedrag per hoofdgeldplichtige moet worden opgebracht, een omslag toe te staan over de districten, onderdistricten, Inlandsche rechtsgemeenschappen, als bedoeld in het 2de lid van artikel 2, of kampongs van het betrokken gewest of gedeelte van een gewest, verband houdende met verschil in welvarendheid of met verschil in druk der in artikel 1 bedoelde afgeschafte heerendiensten.

(2) Bij dien omslag wordt, voor elk district of onderdistrict dan wel voor elke Inlandsche rechtsgemeenschap als bedoeld in het 2de lid van artikel 2, of kampong, de aanslag per hoofdgeldplichtige vastgesteld op een door het Hoofd van gewestelijk bestuur nader te bepalen gelijk bedrag, dat zal zijn af te ronden tot veelvoud van vijf cent. In die bedragen wordt geen verandering gebracht dan in geval het bij artikel 2 bedoelde bedrag wijziging ondergaat of andere redenen van overwegend gewicht, ter beoordeeling van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, daartoe aanleiding geven.

Artikel 4.

Waar de hoofdgeldplichtigen eener kampong of Inlandsche rechtsgemeenschap, als bedoeld in het 2de lid van artikel 2, eene nadere verdeeling verlangen van het totaal bedrag, dat in die kampong of rechtsgemeenschap aan hoofdgeld moet worden opgebracht, wordt deze verdeeling, onder toezicht van de door het Hoofd van gewestelijk bestuur aan te wijzen ambtenaren van het Europeesch of Inlandsch Bestuur, overgelaten aan het bestuur der kampong of der rechtsgemeenschap. In die verdeeling wordt gedurende den verderen loop van het belastingjaar geen wijziging gebracht.

Artikel 5.

(1) De aanslag in het hoofdgeld wordt door het Hoofd van gewestelijk bestuur vastgesteld vóór 15 Maart van het belastingjaar — dan wel, indien een omslag als bedoeld in artikel 3 plaats vindt of in een zoodanigen omslag verandering wordt gebracht, zoo vroeg mogelijk in het belastingjaar.

(2) Bij den aanslag begane vergissingen in de feiten, schrijf- en rekenfouten, welke eerst na de vaststelling van den aanslag ontdekt worden, kunnen door het Hoofd van gewestelijk bestuur worden hersteld. Het bedrag aan hoofdgeld, hetwelk dientengevolge blijkt ten onrechte te zijn opgebracht, wordt teruggegeven; wat blijkt te min te zijn aangeslagen, wordt alsnog ingevorderd.

Artikel 6.

(1) Op de wijze, door het Hoofd van gewestelijk bestuur te bepalen, worden, zoo spoedig mogelijk na de vaststelling van den aanslag, aan de hoofdgeldplichtigen aanslagbiljetten uitgereikt, waarvan het model door dat bestuurshoofd wordt vastgesteld.

(2) Voor gebiedsdeelen, waar naar het oordeel van het Hoofd van gewestelijk bestuur de verstrekking van aanslag-biljetten nog niet raadzaam is te achten, wordt het bedrag van het te betalen hoofdgeld ter kennis van de belanghebbenden gebracht op de wijze door dat bestuurshoofd te bepalen.

Artikel 7.

(1) Het hoofdgeld is vorderbaar in twee gelijke termijnen, welke verstrijken op 30 Juni en 31 December van het belastingjaar.

(2) Het Hoofd van gewestelijk bestuur is bevoegd om, na verkregen goedkeuring van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur:

- a. andere vervaldagen der beide betalingstermijnen vast te stellen dan in het eerste lid genoemd;
- b. één der beide termijnen te doen vervallen, in welk geval de belasting uiterlijk vorderbaar zal zijn op 31 December van het belastingjaar;
- c. voor de betaling van het hoofdgeld meer dan twee termijnen vast te stellen en de vervaldagen dier termijnen te bepalen.

(3) Wanneer de verstrekking van het aanslagbiljet of de in het tweede lid van artikel 6 bedoelde kennisgeving heeft plaats gehad na den eersten vervaldag, is het hoofdgeld vorderbaar in zooveel gelijke termijnen als er vervaldagen overblijven.

(4) Binnen de in dit artikel bedoelde termijnen kan het hoofdgeld worden voldaan in zooveel betalingen als de belastingschuldige verkiest, mits elke betaling op rekening niet minder dan *f* 0.25 (vijf en twintig cent) bedrage.

(5) Bij niet-voldoening van het verschuldigde uiterlijk op den eersten dag van de tweede maand volgende op die, waarin de vervaldagen vallen, wordt eene boete beloopt van vijf ten honderd van het niet tijdig betaalde.

(6) Indien het hoofdgeld in twee of meer termijnen behoort te worden voldaan, zijn, bij niet tijdige betaling, in het eerste geval van den eersten termijn, in het laatste geval van meer dan een termijn, alle nog onvoldane termijnen dadelijk vorderbaar.

Artikel 8.

(1) De door het Hoofd van gewestelijk bestuur aangewezen personen innen het hoofdgeld, zoo noodig onder het toezicht van de door het gewestelijk bestuurshoofd aangewezen ambtenaren, houden van elke betaling aantekening overeenkomstig de voorschriften van dat bestuurshoofd en storten de ontvangen gelden op de tijdstippen, door het Hoofd van gewestelijk bestuur bepaald, bij den algemeenen ontvanger van 's Lands kas, of bij de daartoe door dat bestuurshoofd aangewezen personen, die de gelden overstorten bij den algemeenen ontvanger van 's Lands kas op de wijze en de tijdstippen, door het Hoofd van gewestelijk bestuur te bepalen.

(2) Voor ver van 's Lands kas verwijderde plaatsen, ter beoordeeling van het Hoofd van gewestelijk bestuur, kan voor de overbrenging in 's Lands kas van de geïnde gelden de hulp worden ingeroepen van den plaatselijken bestuurder.

(3) Voor de inning van het hoofdgeld wordt door de

betrokken hoofden eene belooning genoten van acht ten honderd van de sommen, welke aan belasting zijn geïnd en overgestort.

(4) Het bedrag der belooning wordt, volgens door het Hoofd van gewestelijk bestuur te stellen regelen, onder de daarop rechthebbenden verdeeld en hun bij of zoo spoedig mogelijk na elke storting uitgekeerd.

Artikel 9.

(1) Bij het bestaan van buitengewone en gewichtige redenen kan door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur geheel of ten deele ontheffing van de betaling van hoofdgeld worden verleend.

(2) Voor hoofdgeldplichtigen, die in behoeftige omstandigheden verkeerden en in het belastingjaar voortdurend of herhaaldelijk ziek zijn geweest, kan op voorstel van het Hoofd van plaatselijk bestuur door het Hoofd van gewestelijk bestuur geheele of gedeeltelijke ontheffing van het hoofdgeld worden verleend.

Artikel 10.

(1) Voor den hoofdgeldplichtige, die in den loop van het jaar overlijdt, wordt het verschuldigde hoofdgeld verminderd met zooveel vierde gedeelten als er bij dat overlijden nog volle kwartalen aan het belastingjaar ontbreken.

(2) De hoofdgeldplichtige, die de kampong waarin hij is gevestigd, voor goed of voor geruimen tijd wenscht te verlaten, is verplicht vóór zijn vertrek het hoofdgeld te voldoen. Ingeval de aanslag op dat tijdstip nog niet heeft plaats gehad, wordt het door hem te voldoen bedrag gesteld op dat, waarvoor hij in het vorig jaar was aangeslagen.

(3) Indien de belastingschuldige de kampong, waarin hij is gevestigd, tijdelijk wil verlaten, is hij gehouden, ten genoegen van het betrokken met de inning van het hoofdgeld belaste Inlandsch hoofd, vóór zijn vertrek een borg aan te wijzen, die zich voor de betaling van zijn hoofdgeld aansprakelijk stelt.

Artikel 11.

De Hoofden van gewestelijk bestuur stellen de noodige voorschriften vast ter verzekering van eene behoorlijke uitvoering van deze ordonnantie.

Artikel 12.

(1) Deze ordonnantie kan worden aangehaald als: „Hoofdgeld-ordonnantie voor de Buitengewesten”.

(2) Zij treedt in werking met ingang van den dag na dien harer afkondiging en werkt terug tot 1 Januari 1919.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 6.

Onwerp van ordonnantie tot vaststelling van eene regeling betreffende het heffen in de gewesten buiten Java en Madoera van een hoofdgeld ter vervanging van verplichte persoonlijke diensten. (Hoofdgeld-ordonnantie voor de Buitengewesten).

MEMORIE VAN TOELICHTING.

GEDRUKT STUK No. 3.

Zooals aan den Volksraad bekend is ⁽¹⁾, zal dit jaar op Billiton tot afschaffing der heerendiensten worden overgegaan, tegen heffing van een hoofdgeld terwijl het in de bedoeling ligt een zelfden maatregel, zoo mogelijk met ingang van het jaar 1920, ook voor Banka te treffen. De afkondiging der betrekkelijke ordonnantie wacht op de vaststelling der aanvullingsbegrooting voor 1919. Inmiddels worden op Billiton geen heerendiensten meer gevorderd en is aan de heerendienstplichtigen bekend gemaakt, dat hun gerekend van 1 Januari jl. een hoofdgeld van f 3 per persoon zal worden opgelegd.

Ten einde al dadelijk de baan te effenen voor de afwikkeling van het heerendienstvraagstuk ook elders waar dit mogelijk zal blijken, is de voor Billiton af te kondigen hoofdgeld-ordonnantie zoo gesteld, dat zij geleidelijk van toepassing zal kunnen worden verklaard voor alle gewesten buiten Java en Madoera.

Een zoodanige hoofdgeldregeling is te beschouwen als een noodzakelijke verdere stap op den weg naar volledige vervanging van heerendienst door betaling in geld.

Geeft de ordonnantie van 14 November 1918 (Staatsblad No. 772) de gelegenheid om in de gewesten buiten Java en Madoera met alle of een deel der heerendienstplichtigen van eenige Inlandsche rechtsgemeenschap gezamenlijk overeenkomsten te sluiten omtrent den afkoop van heerendiensten en voorts om voor streken, waar slechts van een individueele neiging tot afkoop blijkt, deze heerendienstplichtigen ieder afzonderlijk telkens voor een bepaald tijdvak tegen betaling van zekere geldsom vrij te stellen, de thans ontworpen hoofdgeldregeling is bestemd te werken in streken, waar een verder stadium van ontwikkeling is bereikt, nl. daar, waar de bevolking reeds gedurende enkele jaren achtereen geheel vrijwillig, vrij algemeen de heerendiensten heeft afgekocht en aldus in de praktijk blijkt heeft gegeven onvoor-

⁽¹⁾ Zie artikel 3 der Aanvullingsbegrooting voor het jaar 1919 „Middelen in Indië" No. 43A (Bijlage 1, Gedrukte stukken Nos. 3 7 en 15 onderscheidenlijk bladzijden 30, 32 en 65).

waardelijk een betaling in geld te verkiezen boven eige verrichting van heerendiensten. Zulks doet zich b. v. voor in een deel der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en in gedeelten der Lampongsche Districten, in de afdeeling Padang der residentie Sumatra's Westkust en in een groot deel van het gouvernement Oostkust van Sumatra.

Voor zoodanige streken komt men door oplegging van een hoofdgeld tot een veel zuiverder toestand. Immer bij eene afkoopregeling is het bestuur bij het sluiten van aannemingscontracten en voor het in dienst nemen van het personeel steeds afhankelijk van mogelijk wisselende inzichten en opvattingen van een deel der afkoopers, terwijl het bestuur daarbij ook voor de moeilijkheid staat, hoe aan de dienstplichtigen, die aan eige verrichting der werkzaamheden de voorkeur geven, een passende taak kan worden opgedragen. Regeling en toezicht zijn daardoor veel tijdroovender en moeilijker. Wel is waar zal bij een hoofdgeldregeling voor de armeren de keuze tusschen betalen of het persoonlijk verrichten van diensten vervallen, doch in de praktijk is zulks oolthans reeds dikwijls het geval dáár, waar de groote meerderheid zich vóór afkoop verklaart. Ongaarne toch maakt men een uitzondering als afkoop regel is en men behoeft daardoor ook niet in moeilijkheden te komen, daar de te betalen afkoopgelden verdiend kunnen worden met arbeid aan de oude heerendienstwerken, waartoe dan de gelegenheid zal worden opengesteld.

Daarnaast blijft dan nog een ruim arbeidsveld open voor de afkoopregeling, nl. in die streken, welke voor de invoering van het hoofdgeld nog niet rijp worden geacht, bijv. omdat nog slechts een te klein deel der dienstplichtigen aan betaling boven eigen dienstverrichting de voorkeur geeft. Voor deze streken zal de afkoopregeling dus aan de bestuursambtenaren het middel bieden zich proefondervindelijk te overtuigen van de wenschen en opvattingen der bevolking en om aldus zoo mogelijk langs geleidelijken weg de invoering van een latere hoofdgeldregeling voor te bereiden.

Nochtans zullen er ook nog verschillende streken overblijven, waar afkoop van heerendiensten op eenigszins ruime schaal niet mogelijk zal blijken en deze afkoop zich zal blijven bepalen tot op zich zelf staande personen. Hierbij valt in de eerste plaats te denken aan streken, waar de bevolking vrij algemeen de voorkeur geeft aan persoonlijke verrichting der heerendiensten boven betaling, omdat de diensten niet bijzonder drukkend zijn en men tijd genoeg beschikbaar heeft, dien men anders toch niet nuttig kan aanwenden, terwijl men er geen geld voor over heeft om de diensten af te koopen. Zulks doet zich b. v. voor in verschillende gedeelten van Sumatra's Westkust en op Bali en Lombok.

Streken als evenbedoeld zullen nauwgezet en bij voortduring verkend moeten worden voor de toepassing van afkoopregelingen. Het geval is denkbaar, dat de bevolking aldaar eigenlijk zeer gaarne algemeen zou willen afkopen, terwijl het persoonlijk verrichten van heerendiensten niet meer in overeenstemming is met het maatschappelijk peil van ontwikkeling, doch dat de gemiddelde draagkracht niet toelaat een afkoopsom op te brengen tot een zoodanig bedrag, dat daaruit de heerendienstwerken geheel in vrijen arbeid kunnen worden onderhouden. In een zoodanig geval, zal kunnen worden over-

wogen in hoever toch al dadelijk een hoofdgeld dient te worden opgelegd, echter alsdan, evenals ook op Java en Madoera is geschied, tot een bedrag dat in overeenstemming is met de draagkracht, en met bijpassing van het tekort uit 's Lands middelen. De vraag zal daarbij dan onder de oogen zijn te zien, in hoever de stand van 's Lands geldmiddelen een zoodanige uitgave gedooft zonder daarbij andere algemeene belangen, welke verzorging vereischen, uit het oog te verliezen.

In de tweede plaats zal een afkoopregeling en dus ook een hoofdgeldregeling geen toepassing kunnen vinden in streken, waar vrije arbeiders niet dan tegen een bijzonder hoog loon en dan nog in onvoldoende mate zijn te verkrijgen, zooals b. v. in Djambi en een groot deel van Palembang. Zou men in zoodanige streken afkoop toelaten, dan zouden de afkoopsommen op een bijzonder hoog bedrag moeten worden gesteld, b. v. op f 10.— tot f 20.— 's jaars ten einde de ontbrekende werkkrachten in te voeren.

Zou men aldaar te doen hebben met een bevolking met geringe draagkracht, dan zou overwogen kunnen worden in hoever er redenen aanwezig zijn om een deel der kosten van het in vrijen arbeid doen onderhouden der heerendienstwerken voor rekening van den Lande te nemen. Echter wijst het gebrek aan arbeiders als regel op behoorlijke draagkracht of op gemakzucht of tegenzin der bevolking in loonarbeid. Het is duidelijk, dat het noch in het eene, noch in het andere geval te verdedigen zou zijn 's Lands schatkist tot schade van de verzorging van andere algemeene belangen te belasten met een belangrijke uitgaaf voor het afschaffen der gewone heerendiensten aan bestaande wegen en waterwerken en dat men voor zoodanige streken voorshands, althans voor wat betreft deze categorieën van diensten, nog wel aan het stelsel van heerendiensten zal moeten vasthouden, zoolang en voor zoover de bevolking niet bereid is bedoelde hoge afkoopsommen te betalen. De oplossing van het heerendienstvraagstuk zal voor deze streken kunnen geschieden door de t. z. t. in te stellen locale raden, die door heffing van belastingen zullen kunnen trachten zich plaatselijk de voor de afschaffing vereischte geldelijke middelen te verschaffen.

Inmiddels zal naar mate de stand van 's Lands schatkist zulks toelaat, worden gestreefd naar verdere verlichting der heerendiensten. In de zitting van den Volksraad van 12 November 1918 werd door den heer Whitlau⁽¹⁾ een opsomming gegeven van hetgeen ten deze reeds is verricht, waarvan wel het belangrijkste is de afschaffing der diensten voor den aanleg van en voor belangrijke omleggingen en belangrijke verbeteringen in de groote doorgaande verharde verkeerswegen (vergl. Staatsblad 1918 No. 710). Hieraan kan worden toegevoegd dat eerlang nieuwe heerendienstregelingen voor Djambi, Palembang en de Lampongsche Districten zullen worden vastgesteld en dat het denkbeeld in overweging is genomen om ter verdere verlichting van de heerendienstplichtige bevolking bij het vorderen van zoogenaamde buitengewone heerendiensten, zooals aanleg en vernieuwing van en zware herstellingen aan wegen en andere werken een tegemoetkoming te verlenen overeenkomende met het halve bedrag van het plaatselijk koelieloon.

Het ligt in de bedoeling slechts dan tot heffing van

(1) Handelingen (tweede zitting) bladzijden 148 e. v.

een hoofdgeld over te gaan, wanneer wordt besloten tot afschaffing der heerdiensten voor het onderhoud en herstel van wegen, dammen, dijken, waterleidingen en waterwerken, waaronder ook te begrijpen het verzamelen van verhardingsmateriaal en het verrichten van zware herstellingen. Mede zal het bedrag van het op te leggen hoofdgeld alleen op de kosten van vrijen arbeid van voormelde diensten zijn te baseeren.

Aanleg van wegen toch is reeds in enkele gewesten ⁽¹⁾ voor rekening van den Lande genomen, zoodat het niet van onbillijkheid zou zijn vrij te pleiten, elders daarvoor een doorlopende verhoogde hoofdgeldheffing in de plaats te stellen. Daarbij komt, dat die aanlegdiensten, waaronder ook die voor waterwerken, zeer onregelmatig worden gevorderd, zoodat, wanneer in eenige streek de bevolking gedurende jaren achtereen van die diensten verschoond is gebleven, wat dikwijls voorkomt, eene verhooging van het hoofdgeld voor de afschaffing ook van die diensten in die gevallen als eene directe en voortdurende verzwaring van lasten zou worden gevoeld. De diensten voorts voor het bedienen van overvaarten, het bouwen en bewaken van pasanggrahans enz. zijn te onbelangrijk om daarmede bij de bepaling van het hoofdgeld rekening te houden. Evenzoo wacht- en patrouillediensten, welke bovendien eigenlijk in hoofdzaak tot de kampongdiensten moeten worden gerekend. De diensten voor vervoer van brieven en gevangenen moeten, waar ze nog worden gevorderd, als regel worden betaald, zoodat deze reeds nu grootendeels voor rekening van het gouvernement zijn.

Mocht tot de invoering van een hoofdgeld voor eenige streek worden besloten, dan ligt het mitsdien in de rede tegelijk met de afschaffing der diensten voor het onderhoud der wegen, ook de aanlegdiensten op te heffen.

Voorts is het gewenscht te voorzien in het geval, dat bv. alleen de diensten voor het verzamelen van verhardingsmateriaal worden afgeschaft, doch de gewone, minder drukkende onderhoudsdiensten blijven bestaan. Er kunnen zich namelijk gevallen voordoen, dat de diensten voor het verzamelen van grind voor de bevolking te bezwarend zijn en in vrijen arbeid door aannemers zouden kunnen worden verricht, terwijl voor het veel minder zware maar meer handen eischende werk ten behoeve van het gewone onderhoud geen voldoende vrije koelies te krijgen zijn.

Eindelijk zal ook in zoover aan de hoofdgeldregeling groote plooibaarheid dienen te worden gegeven, dat zij ook voor gedeelten van gewesten zal kunnen worden ingevoerd en dat zelfs voor bepaalde onderafdeelingen enkele afgelegen kampongs, die gemakkelijker en beter belast kunnen blijven met het onderhoud van de daarheen leidende toegangswegen, van de regeling kunnen worden uitgezonderd.

Een laatste punt is ten slotte het volgende.

In de voor Java en Madoera geldende hoofdgeldordonnantie in Staatsblad 1914 No. 313 is geen voorziening getroffen voor het geval iemand gedurende het geheele jaar of een groot deel daarvan ziek is geweest. Is dit in zoover wel te verdedigen, dat het hoofdgeld op Java tot een zeer matig bedrag beperkt is kunnen blijven, nl. van f 1 tot f 2,90, voor de Buitengewesten staat de zaak anders. Het hoofdgeld zal aldaar als regel belangrijk

⁽¹⁾ Menado, Lompongsche Districten, Sumatra's Westkust en Banka en Onderhoorigheden.

hooger zijn; daartegen behoeft weliswaar in verband met den veelal hooger loonstandaard en hogere verdiensten der bevolking aldaar geen bezwaar te worden gemaakt, maar het geeft wel aanleiding om voor personen, die het geheele jaar ziek zijn geweest en in behoeftige omstandigheden verkeerden, de gelegenheid open te stellen tot geheele of gedeeltelijke afschrijving van het door hen verschuldigde hoofdgeld.

Met inachtneming van het vorenstaande is het bijgaand ontwerp van een hoofdgeldregeling voor de gewesten buiten Java en Madoera samengesteld, waarbij in hoofdzaak is gevolgd de voor Java en Madoera geldende hoofdgeld-ordonnantie (Staatsblad 1914 No. 313). Ter toelichting van de verschillende artikelen dient nog het volgende:

Artikel 1.

De heffing van het hoofdgeld voor de afschaffing van de in dit artikel genoemde diensten is facultatief gesteld omdat het geval denkbaar is, dat de afschaffing zonder invoering van een heffing plaats heeft, hetzij wegens de geringe beteekenis dier diensten, hetzij om een andere reden.

De zinsnede: „Voor de lands-onderhoorigen in zelfbestuursgebied” heeft o.m. betrekking op de Oostkust van Sumatra, welk gewest met uitsluiting van de hoofdplaats Medan en het eiland Bengkalis geheel uit zelfbestuursgebied bestaat en waar de „tot de rechtstreeksche onderdanen van het Nederlandsch-Indische Gouvernement behorende mannelijke Inlandsche bevolking” ingevolge de bepalingen in Staatsblad 1909 No. 56 heerendienstplichtig is.

Artikel 2.

Het eerste gedeelte van dit artikel is behoudens vervanging van het woord „desa” door „kampong” gelijkloidend aan artikel 2 der Java-hoofdgeld-ordonnantie.

Met de rechtsgemeenschappen in het tweede lid worden bedoeld de marga's in Palembang en Benkoelen, de negri's ter Sumatra's Westkust, de koeria's, hoendoelans en negri's in Tapanoeli, enz. In de Lampongsche Districten is men bezig zoodanige rechtsgemeenschappen te vormen door samenvoeging van aangrenzende kampongs.

Het verdient aanbeveling, bepaaldelijk met het oog op rechtsgemeenschappen waar de onderlinge band nog zeer zwak is, de gelegenheid open te stellen om, ondanks het bestaan van zoodanige gemeenschappen, den aanslag voorshands nog kampongs wijze te doen geschieden wanneer het Hoofd van gewestelijk bestuur daartoe termen aanwezig acht. Men houde in het oog, dat de nieuwe hoofdgeld-ordonnantie bestemd is te werken in een zeer uitgebreid gebied met de meest uiteenlopende toestanden. Soepelheid ten aanzien der uitvoering is daarom onvermijdelijk.

Artikel 3.

Dit artikel komt overeen met artikel 3 der Java-hoofdgeld-ordonnantie. Alleen komt het gewenscht voor den naderen omslag over te laten aan het Hoofd van gewestelijk bestuur. Voor een nadere wijziging van dien omslag

ware echter vast te houden aan den eisch van goedkeuring door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, zulks te voorkoming, dat door wisselende inzichten van elkaar op volgende bestuurshoofden het bedrag onbestendig wordt. Het is een eisch van beleid, dat, tenzij in de richting van algemeene verlaging, niet dan in de uiterste noodzakelijkheid tot wijziging wordt overgegaan.

Artikel 4.

Dit artikel is ontleend aan artikel 4 der Java-hoofdgeld-ordonnantie.

Artikel 5.

Ontleend aan artikel 5 der Java-hoofdgeld-ordonnantie.

Artikel 6.

Dit artikel is ontleend aan artikel 11 der ordonnantie in Staatsblad 1914 No. 130 regelende de algemeene belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten van de Inlandsche bevolking in de gewesten buiten Java en Madoera, zooals dat artikel luidt ingevolge de ordonnantie in Staatsblad 1917 No. 447. Van de aanslagbiljetten is in de Javasche regeling melding gemaakt in het tweede lid van § 8 der uitvoeringsvoorschriften in Bijblad No. 8036.

Artikel 7.

De bepalingen van dit artikel zijn ontleend aan artikel 14 der ordonnantie in Staatsblad 1914 No. 130, zooals dat artikel luidt ingevolge de ordonnantie in Staatsblad 1918 No. 86.

Is in de Java-regeling slechts bepaald, dat het hoofdgeld vóór 20 December moet zijn afbetaald, gewenscht komt het voor aan de bevolking wettelijk de verplichting op te leggen de helft van de belasting reeds vóór het midden van het jaar te betalen. Het belang der belastingplichtigen zal daarmede slechts zijn gebaat, terwijl de hoofden zich op de wet zullen kunnen beroepen, wanneer zij op afbetaling in twee termijnen aandringen.

Een boetebepaling zal eveneens moeilijk kunnen worden gemist.

De nieuwe lezing in Staatsblad 1918 No. 86 van de onderwerpelijke bepalingen biedt het voordeel, dat zij geheel aan de dikwijls uiteenlopende toestanden aangepast kunnen worden. Voor den Directeur van Financiën, die aan de afwijkingen zijn goedkeuring zal hebben te hechten, is de Directeur van Binnenlandsch Bestuur gesteld, wyl het hoofdgeld onder dit laatste departement is ondergebracht.

Artikel 8.

Deze bepalingen zijn ontleend aan die in artikel 15 der ordonnantie in Staatsblad 1914 No. 130 waarin met de bijzondere toestanden in de Buitengewesten rekening is gehouden.

Artikel 9.

Het eerste lid van dit artikel is ontleend aan artikel 6

der Java-hoofdgeld-ordonnantie. De bepaling in het tweede lid, die niet in de Java-regeling voorkomt, vond reeds hooger toelichting.

Artikel 10.

De hier bedoelde bepalingen komen in de Java-hoofdgeldregeling niet voor.

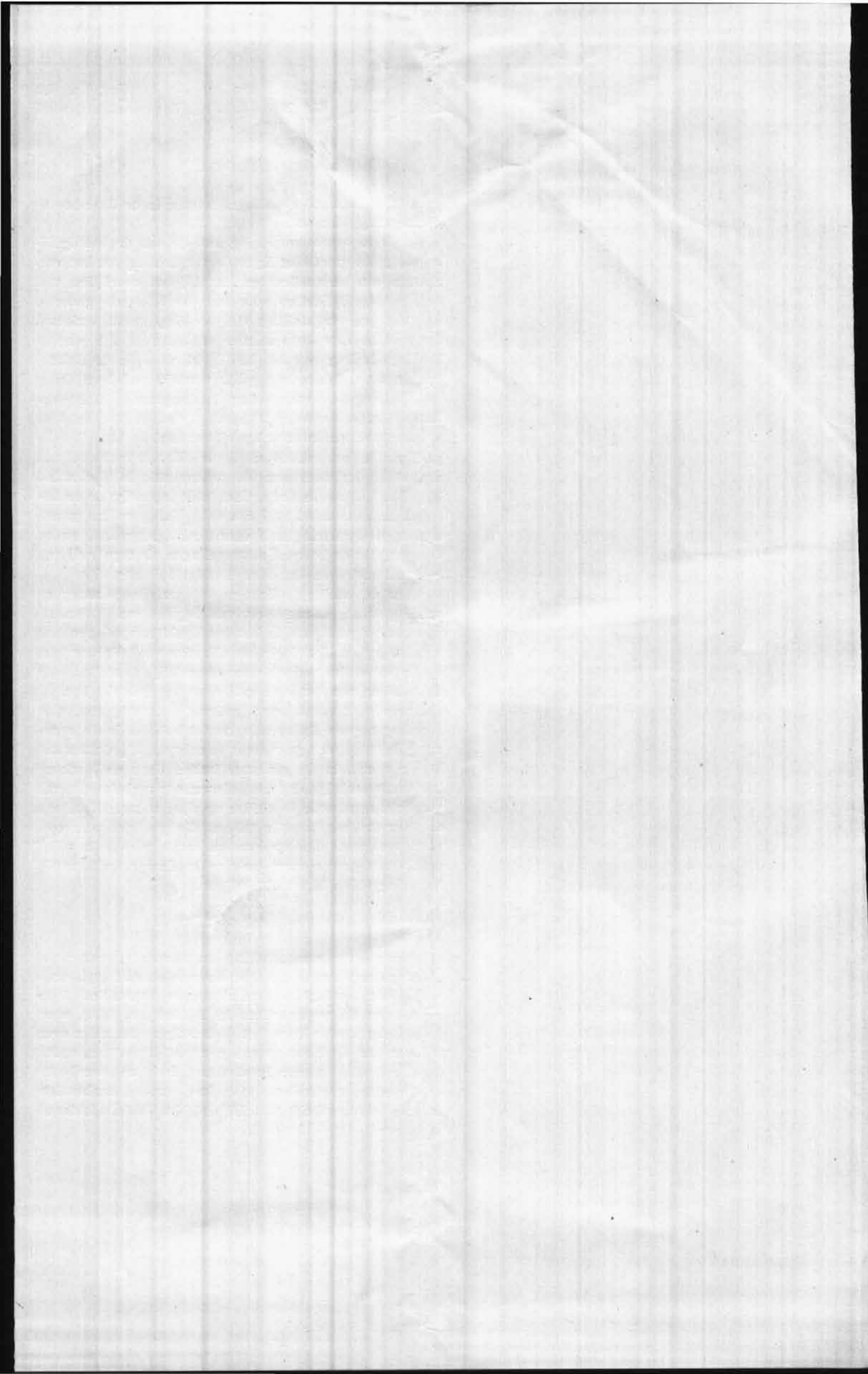
Het is in overeenstemming met de aan de hoofdgeldregeling ten grondslag liggende verplichting tot het verrichten van heerediensten, dat bij het overlijden van een hoofdgeldplichtige voor het overblijvende gedeelte van het jaar vrijstelling van betaling wordt verleend. Moge zulks voor Java minder noodzakelijk zijn wegens het lage bedrag van het hoofdgeld, waar in de Buitengewesten, dat bedrag gelijk vermeld veelal vrij hoog zal zijn, mag eene voorziening dienaangaande billijkheidshalve niet achterwege blijven. Volstaan kan in deze worden met een kwartaalsgewijze vermindering. De bepalingen in het tweede en derde lid zijn ontleend aan artikel 17 der meervermelde ordonnantie in Staatsblad 1914 No. 130, zooals dat artikel luidt ingevolge de ordonnantie in Staatsblad 1917 No. 447. Van personen gevestigd op ondernemingen is daarin niet gesproken, omdat deze volgens de heeredienstregelingen als regel vrij van heerediensten en dus niet hoofdgeldplichtig zijn.

Waar de hoofdgeldplichtige, bij verhuizing naar een ander gewest, aldaar eerst met ingang van 1 Januari van het volgend jaar in het hoofdgeld aangeslagen kan worden (vgl. artikel 2), is het alleszins verdedigbaar hem op de plaats van vertrek verantwoordelijk te stellen voor de betaling van het hoofdgeld over het geheele jaar.

Hoewel niet wordt voorbijgezien, dat de hoogerbedoelde bepalingen geen dwingende kracht hebben, is de opneming daarvan toch gewenscht te achten. Zij sluiten aan bij de overal in de gewesten buiten Java en Madoera bestaande praktijk, dat men, alvorens te verhuizen, wordt verplicht eerst orde te stellen op zijne zaken. Het heen en weer trekken komt in tal van die gewesten zeer veel voor, veel meer dan op Java en het is voor de hoofden steeds een groote zorg om van zoodanige trekkers de belastinggelden binnen te krijgen.

Artikel 11.

Is voor Java de vaststelling der uitvoeringsvoorschriften opgedragen aan den Gouverneur-Generaal (vgl. artikel 9 der hoofdgeldvoorschriften in Staatsblad 1914 No. 313 en de voorschriften in Bijblad No. 8036), voor de Buitengewesten komt het doelmatiger voor zulks over te laten aan de Hoofden van gewestelijk bestuur, opdat dezen rekening kunnen houden met de bijna overal uiteenlopende toestanden. Hun kan worden aanbevolen daarbij de voorschriften in Bijblad No. 8036 als leidraad te nemen.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 7.

Voorstel van den heer

VAN HINLOOPEN LABBERTON,

als bedoeld bij artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement en artikel 49 van het Reglement van Orde, strekkende tot invoering van een vijf-cents postblad.

GEDRUKT STUK No. 1.

Aan

den Voorzitter van den Volksraad.

Ondergeteekende heeft de eer voor te stellen dat de Volksraad, met gebruikmaking van artikel 131, 6e lid van het Regeeringsreglement, zich wende tot den Gouverneur-Generaal met het verzoek de volgende wijzigingen en aanvullingen aan te brengen in het Reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië, vastgesteld bij Ten Eerste van de ordonnantie van 23 Maart 1918 Staatsblad No. 157.

Artikel 41 (1) *e.* te lezen als volgt: „gezegelde briefomslagen en postbladen”;

Artikel 44 aan te vullen met een lid (3) „Het postblad is voorzien van een zegelstempel van 5 cent. Het wordt voor dienzelfden prijs verkrijgbaar gesteld”.

In Artikel 46 eerste lid wordt achter het woord „briefkaarten”, ingelascht: „postbladen”.

Toelichting.

Ten einde het postverkeer, in het bijzonder tusschen de leden der weinig koopkrachtige en in zeer zwakke oeconomische omstandigheden verkeerende lagen der Indische bevolking, te bevorderen zal eene belangrijke verlaging der posttarieven noodzakelijk zijn. Daarbij zouden de Britsch-Indische tarieven van 2½ cent voor enkel briefport binnen Britsch-Indië en van 5 cent (resp. ½ anna en 1 anna B. I. cour.) door het heele British empire als basis zijn te aanvaarden. Van een voorstel in deze richting wordt door ondergeteekende slechts afgezien met het oog op de tijdsomstandigheden. Inmiddels zou een belangrijke stap in de richting van vergemakkelijking der correspondenties kunnen worden gedaan door de invoering van een postblad van 5 cent, dat tegen dezen zelfden prijs op zoo ruim mogelijke schaal tot in de binnenlanden verkrijgbaar zou moeten worden gesteld, niet slechts in de post- en hulpkantoren doch ook in de bestelhuizen en zoo mogelijk bij ambtelijke deponhouders (bijv. de desahoofden) ten plattelande.

Het verkrijgen van een velletje postpapier en een couvert is voor de plattelandsbewoners een zaak van veel moeite en kosten, eene omstandigheid, die door hen, welke klagen over de geringe intensiteit van het postverkeer in de binnenlanden, wel eens over het hoofd wordt gezien.

Door de verkrijgbaarstelling van gezegelde briefomslagen wordt hierin nog onvoldoende voorzien, en verwacht mag worden, dat de invoering van postbladen juist voor een land als Indië groote voordeelen zal opleveren.

Weltevreden, 30 Maart 1919.

Het lid van den Volksraad,
D. VAN HINLOOPEN LABBERTON.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 8.

—

Ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeeringsreglement, betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.

—

GELEIDE BRIEF.

—

GEDRUKT STUK No. 1.

Mijne heeren!

Ik heb de eer U hierbij aan te bieden een ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeeringsreglement, betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.

De toelichting, welke het ontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

Aangenaam zal het mij zijn het oordeel van Uwen Raad terzake te vernemen.

Ik teeken hierbij aan dat ik den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel heb aangewezen als mijn gemachtigde ten einde namens mij voorlichting te verschaffen bij de beraadslagingen van Uwen Raad nopens gemeld ontwerp.

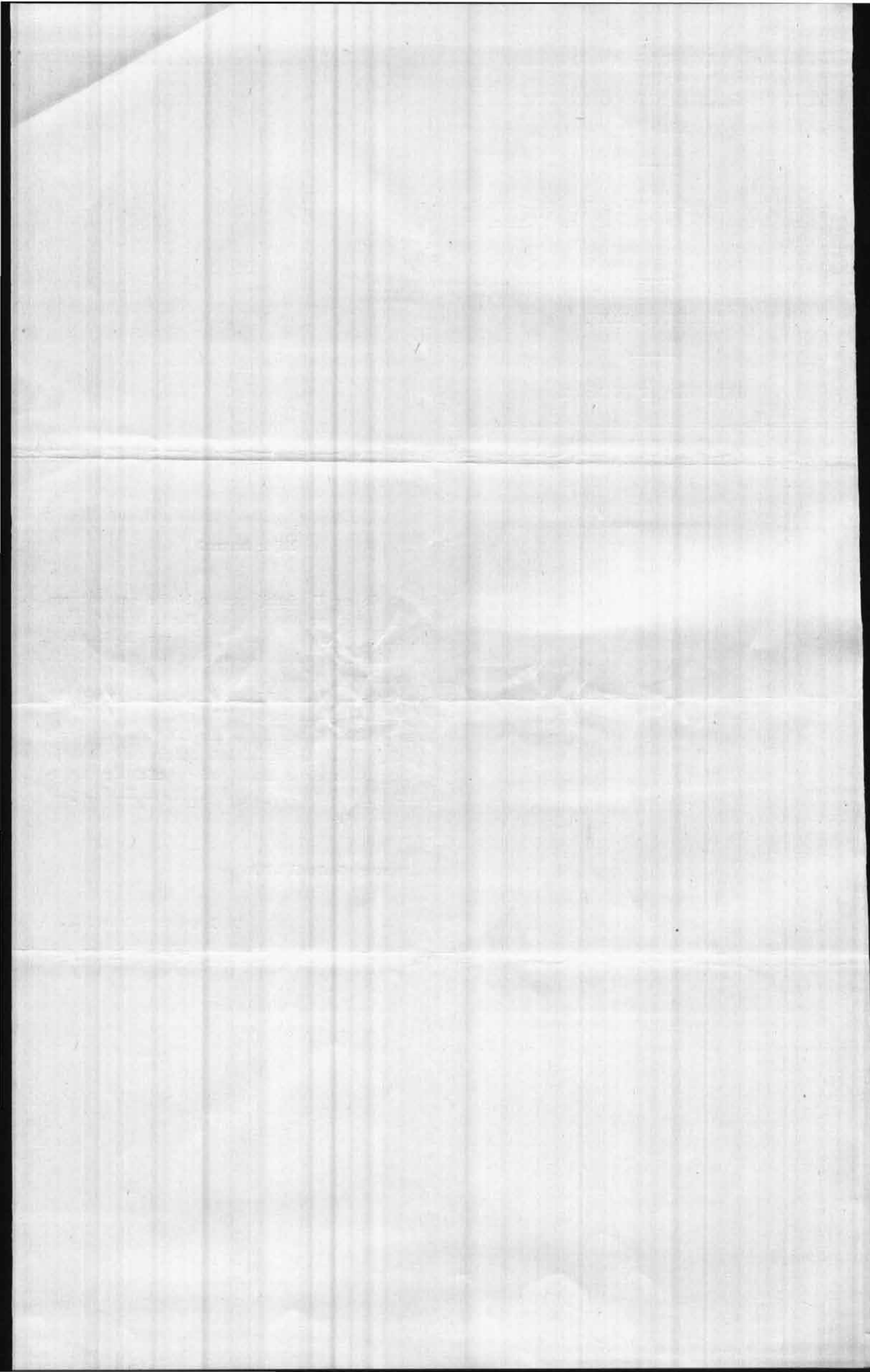
Buitenzorg, 5 April 1919.

De Gouverneur-Generaal,

J. v. LIMBURG STIRUM.

Aan

den Volksraad.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 8.

—
Ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeerings-Reglement, betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.

—
ONTWERP VAN WET.

—
GEDRUKT STUK No. 2.

Wij, WILHELMINA, bij de gratie Gods Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Saluut.*

doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben dat het wenschelijk is in Nederlandsch-Indië door instelling van rechtspersoonlijkheid bezittende kamers van landbouw over te gaan tot publiekrechtelijke organisatie van het groot-landbouwbedrijf en te dien einde het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië aan te vullen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, vastgesteld bij de wet van 2 September 1854 (Nederlandsch Staatsblad No. 129, Indisch Staatsblad 1855 No. 2), zooals het sedert is gewijzigd, wordt nader gewijzigd als volgt:

I. Na het elfde hoofdstuk wordt het volgende ingelascht:

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de Kamers van Landbouw.

Artikel 146. Naarmate de omstandigheden het vorderen, worden voor de gezamenlijke verzorging der gemeenschappelijke belangen van het groot-landbouwbedrijf rechtspersoonlijkheid bezittende kamers van landbouw ingesteld.

De oprichting en de opheffing van kamers van landbouw, zoomede de samenstelling, de inrichting, de werkring en de bevoegdheid dezer kamers en hare besturen worden bij ordonnantie geregeld.

Aan de kamers kan bij ordonnantie de bevoegdheid worden toegekend om met inachtneming van de daarbij te stellen regels en onder het daarbij te regelen toezicht in het huishoudelijk belang der kamers van landbouw verordeningen te maken, ook zoodanige, waarbij belastingen worden geheven. De ordonnantie kan aan de besturen ook de bevoegdheid toekennen om in hunne verordeningen straffen te stellen op haar overtreding.

II. Artikel 58 wordt gelezen:

Behoudens het bepaalde in de artikelen 68c, 145 en 146, zorgt de Gouverneur-Generaal dat in Nederlandsch-Indië geen belastingen geheven worden dan die bij algemeene verordeningen zijn bepaald.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Koloniën,

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. S.

Ontwerp van wet tot aanvulling van het Regeerings-Reglement, betreffende de instelling van Kamers van Landbouw.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

GEDRUKT STUK No. 3.

De noodzakelijkheid tot instelling van eene autonome publiek-rechtelijke organisatie van het grootlandbouwbedrijf hier te lande wordt reeds sedert eenigen tijd algemeen ingezien en dit inzicht dient zich aan als de zelfgewassen vrucht van een historisch verloop proces.

Sedert den aanvang der tachtiger jaren openbaarde zich bij de planters van tabak en voortbrengselen der bergcultures de drang naar organisatie door de oprichting van landbouwverenigingen, die ten slotte in 1907 door de vorming van het Nederlandsch-Indisch Landbouw-Syndicaat in een generaal verband gebracht werden. Ten behoeve van de suikernijverheid was reeds in 1894 het Algemeen Syndicaat van suiker-fabrikanten in Nederlandsch-Indië tot stand gekomen. Beide organisaties hebben hun doel gevonden in de gezamenlijke verzorging van de gemeenschappelijke belangen der betrokkenen, voorzoover die lagen binnen het gebied der techniek van het bedrijf. In deze lijn lag de stichting van proefstations, eigenlijk inrichtingen waar langs experimenteel-wetenschappelijken weg gezocht werd naar de oplossing der vragen en problemen, die bij de beoefening der cultures rezen; in die lijn lag ook de behandeling van onderwerpen op de landbouwvergaderingen, die met de teelt der cultuur-gewassen in rechtstreeksch verband stonden.

De noodzakelijkheid van zoodanige organisatie is, wat de suikernijverheid betreft, door de betrokkenen algemeen ingezien, hetgeen blijkt uit de toetreding tot het Suikersyndicaat. Bij den tabaksbouw zijn er eenige weinige uitzonderingen: bij het proefstation voor Vorstenlandsche tabak te Klaten was over 1917 slechts één onderneming niet aangesloten en bij de afdeeling tabak van het Besoekische Proefstation te Djember ontbrak in 1916 een tweetal kleine ondernemingen. In de bergcultures is men minder gelukkig geweest. Het aantal aangeslotenen bedroeg bij de afdeeling bergcultures van het Besoekische proefstation in 1916 86½%, maar bleef ten opzichte der overige proefstations steeds, en soms zelfs aanzienlijk, beneden de 70% van het totaal

aantal der belanghebbenden, met het gevolg, dat alle proefstations buiten Besoeki over nog geen 60% van de inkomsten beschikken, die bij aansluiting van alle belanghebbenden hadden kunnen verkregen worden. Geen enkel proefstation is dan ook op volle capaciteit en zo moet tot schade van het landbouwbedrijf in zijn geheel veel nagelaten worden wat toch onmisbaar is om dit bedrijf te handhaven in de positie, die het op de wereldmarkt inneemt.

Men staat hier voor een gevaarlijken circulus viciosus: grooter rendement der proefstations hangt af van alletoetreding, maar op hun beurt maken de buitenstaanders hun toetreden weer van grooter profijt der proefstations afhankelijk. In dezen stand van zaken heeft het Landbouwsyndicaat om Regeeringshulp verzocht, te verlenen door schenking van een publiekrechtelijke organisatie aan het grootlandbouwbedrijf, waartoe dus voortaan ieder beoefenaar van dat bedrijf van rechtswege behooren zou en binnen welke organisatie, in aansluiting aan het historisch verleden, door allen beraadslaagd en beslist zou worden over de gemeenschappelijke bedrijfsbelangen, voorzoover gelegen binnen het gebied der bedrijfstechniek, met bevoegdheid om de kosten naar billijken maatstaf over allen om te slaan en de heffingen des noods met dwang in te vorderen.

Ten deze kan niet op het ontwaken van beter inzicht bij de niet-aangeslotenen, — aangenomen al, dat dit op den langen duur wel komen zou — worden gewacht. Breekt die tijd eenmaal aan, dan zal het voor herstel waarschijnlijk te laat zijn. Vooral in deze dagen, nu iedere staatkundige gemeenschap, zich opmaakt om ook op economisch gebied hare onderhoorigen, zoo noodig tezamen met de onderdanen van bevriende staten, tot een gesloten zelfstandige eenheid te organiseeren en haar productieve krachten desnoods met politieke middelen op kunstmatige wijze te verhoogen, past vooruitziend staatsbeleid, dat voor de behoeften der sociale en economische ontwikkeling de oogen open heeft. Daartoe behoort ook, dat Zij de hand reike aan de maatschappij en aan de organen, die deze tot verhooging van die welvaart vormt, ja zelfs, dat Zij hare hulp verschaffe tot voltooiing van die orgaanvorming, wanneer de maatschappelijke kracht, in het gezicht van haar doel, in het on- of antisociaal gedrag van sommigen een slagboom ontmoet, die haar den weg verspert. Tot voltooiing der aaneensluiting, waartoe de groote landbouw uit eigen beweging kwam, is het derhalve gewenscht om, voortbouwende op de reeds gelegde grondslagen, deze vrije organisatie om te vormen tot een publiekrechtelijke, met, desnoods gedwongen, deelname van allen, met eigen autonomie en heffingsbevoegdheid.

De uitwerking dezer taak zal aan de hand van de volgende beginselen plaats hebben.

Doel eener kamer is: het orgaan te wezen, waardoor het tot haar behoorend deel van den grooten landbouw haar autonomie uitoefent en zich naar buiten openbaart.

De taak der kamer is in overeenstemming daarmee tweeledig:

- a. de behartiging van zoodanige technische belangen der tot haar gebied behoorende ondernemingen, die slechts door onderlinge samenwerking der belanghebbenden verzorging kunnen vinden;

- b. het uitbrengen van adviezen en het doen van voorstellen aan de Regeering en Hare organen betreffende landbouwbedrijven, uitgeoefend op de binnen haar gebied gelegen ondernemingen.

Wat punt *a* betreft moge er aan herinnerd worden, dat de landbouw-onderneming als afgeronde technische eenheid tot voortbrenging van exportlandbouwgewassen tweërlei soort technische eischen stelt: vooreerst zulke, waaraan elke onderneming geheel met eigen kracht zelf voldoen kan (terrasaanleg, vanggoten, draineering, schoonhouden, plantverband, bemesting, snoei, uitdunning, enz.) en voorts zulke, waaraan slechts in onderlinge samenwerking met de andere ondernemingen voldaan kan worden, b. v. het onderhouden van proefstations, het ondernemen van een veelbelovende maar dure studiereis, speciale onderzoekingen omtrent een onderwerp van algemeen technisch belang, het uitschrijven van prijsvragen, enz. Voor de behartiging der tot deze laatste groep behorende belangen zijn de landbouwkamers bestemd. Bemoeienis met interne aangelegenheden der ondernemingen ligt hier buiten. Cultuurmethoden zullen de landbouwkamers aan deze niet opleggen: slechts het gemeenschappelijk zoeken naar cultuurmethoden en technische verbeteringen behoort tot haar taak. Het benutten van de resultaten kan gerust aan het doorzicht der betrokkenen worden overgelaten. Toch kan daarom niet elke verordende en regelende bevoegdheid ontbreken. Al valt op t oogenblik niet uit te maken hoe ver die gaan moet, waarom het dus beter is ter zake af te wachten welke behoeften de practijk zal openbaren, zooveel is ook thans wel reeds duidelijk, dat die bevoegdheid noodig is bij de bestrijding van besmettelijke of zich snel verplaatsende ziekten en plagen in het gewas, zooals b. v. helopeltis, omdat hier zorgeloosheid of kortzichtigheid van één niet slechts eigen, doch aller belang bedreigt.

Lid m a a t s c h a p. De organisatie van den grooten landbouw kan uiteraard slechts uit de groote landbouwendernemingen worden opgebouwd. Als minimum grens is een aanplant van 100 H.A. aan tenemen.

Ook ten aanzien van de vraag wie als vertegenwoordigers der ondernemingen leden der kamers zullen zijn, kan de komende regeling zich bepalen tot ijking van het historisch bestaande. In de tabaks- en bergcultures houden de eigenaren der ondernemingen veelal alleen de commercieele leiding aan zich en laten de technische leiding, hoogstens slechts door zekere ruim gestelde grenzen beperkt, aan den administrateur over. Toch zijn er andere, die ook de technische leiding aan zich houden en de positie van hun administrateurs meer op die van assistenten doen gelijken. Ofschoon de eerste richting in het algemeen de juiste schijnt, kan toch de tweede in bepaalde omstandigheden voordeelen hebben. Als regel zal de landbouwkamer, die immers technische belangen moet dienen, voor haar doelmatig functioneeren aangewezen zijn op de technische bedrijfsleiders, d.z. de beheerders der ondernemingen. Die zullen als vertegenwoordiger van hun onderneming voor het lidmaatschap der kamer aangewezen moeten worden. Daarnaast zal echter voor eigenaren, die liever ook de technische leiding aan zich houden, de gelegenheid moeten bestaan om in plaats van hun administrateur een ander, b.v. iemand uit hun midden tot lid der kamer aan te wijzen.

I n d e e l i n g. Een kamer voor heel het landbouw gebied en voor alle cultures tezamen is onmogelijk. Cultuurkamers zullen voor kina en suiker aangewezen zijn; maar overigens zal het om versnippering te voorkomen wenschelijk zijn de overige over een groot grond gebied verspreide en op dezelfde ondernemingen naas elkaar voorkomende cultures tezamen onder te brengen in eenige territoriaal ingedeelde kamers. Voor de behartiging van de belangen der afzonderlijke cultures kan de vorming van cultuurafdelingen binnen de kamer worden mogelijk gemaakt.

Omtrent de uitvoering van de arbeidstaak der kamers zullen de volgende beginselen kunnen gelden. Het zeggenschap berust bij de ledenvergadering; het bestuur heeft tot taak de beraadslagingen en beslissingen der kamer voor te bereiden en de laatste uit te voeren. Een gemakkelijken vorm van gedachtenwisseling over haren arbeid, tevens geschikt om beslissingen te nemen omtrent concrete maatregelen vindt de kamer in de jaarlijksche behandeling van de begroting, door het kamerbestuur in ontwerp opgemaakt op den grondslag van partiële ontwerpen, door de afdelingen onder leiding harer afdelingsbesturen opgemaakt en ingediend. Om bij de samenstelling van het ontwerp der algemeene begroting voor de belangen der afzonderlijke cultures te waken en tevens van uit dat oogpunt toezicht te houden op de uitvoeringsmaatregelen van het bestuur zou daarin ook voor elke afdeling een b.v. jaarlijks door haar aan te wijzen lid zitting moeten hebben. Overigens kan de samenstelling van het kamerbestuur bepaald worden op een vast, niet te groot aantal leden, b.v. een voorzitter, een onder-voorzitter en drie tot vijf leden, waarvan er jaarlijks volgens rooster één aftreedt, die terstond herkiesbaar is. Het secretariaat is gedacht als het groote steunpunt van bestuur en kamer voor de uitvoering van beider arbeidstaak. Het zal door bezoldigde ambtenaren die geen lid der kamer zijn, het best kunnen worden waargenomen. Deze regeling van het secretariaat zal echter geen taaktoedeeling of arbeidsopdracht aan bestuursleden, al of niet tegen bezoldiging, behoeven uit te sluiten.

De inkomsten zullen de kamers hebben te putten uit een heffing, waarvoor een dubbele grondslag wettelijk kan worden vastgesteld; aanplantoppervlak en jaarlijks verkregen product. Het cijfer der heffing per aanplant — en per productie-eenheid kan jaarlijks door iedere kamer — worden bepaald. Daarna is het de taak van het bestuur om, met toepassing van de aangenomen heffingscijfers op de aangesloten ondernemingen, de coëfficiënten vast te stellen en later de aanslagbiljetten op te maken, waarop dan, na de hier nader aan te geven aanvulling van het Regeeringsreglement, de bepalingen op de dwanginvordering van belastingen toepasselijk zullen zijn. De opbrengst van de heffing volgens het aanplantoppervlak is bestemd voor de algemeene onkosten der kamer; die van de andere heffing moet dienen voor maatregelen in het belang der cultures. Hierbij moet er voor gezorgd worden, dat de opbrengst van de heffing naar het verkregen product uitsluitend wordt aangewend in het belang van de cultuur van het betrokken gewas. Berekening van het bedrag, dat iedere cultuur bijdraagt in deze heffing is mogelijk, als de kamers jaar-

lijks een lijst vaststellen en aanhouden van de ondernemingen, die tot haar gebied behooren en daarop de gegevens omtrent areaal, productie der onderscheidene cultures, enz. bijhouden. Worden hierop tevens de namen der ondernemingen met hun eigenaren en beheerders en eventueel aangewezen vertegenwoordigers vermeld, dan kan deze lijst tevens dienen als ledenlijst, ter uitwijzing van iemands lidmaatschap. Door den omvang van het stemrecht volgens een glijdende schaal te doen afhangen van de grootte van het areaal der onderneming en het aantal stemmen in een afzonderlijke kolom op de lijst te vermelden, zou deze tevens als kiezerslijst kunnen dienen. Heeft het kamerbestuur die in ontwerp opgemaakt en ter inzage gelegd of toegezonden, dan kan ieder belanghebbende de cijfers contrôleren, die straks het stemmenaantal en het heffingsbedrag zoowel van hem zelve als van ieder medelid zullen beheerschen. Voor openbaarheid en onderlinge contrôle is dan voldoende gezorgd om de juistheid te kunnen aannemen der op de vastgestelde lijst voorkomende gegevens, welke tot basis dienen zullen voor de berekening van stemmenaantal en belastingaanslag.

Een materie als de onderwerpelijke behoort in beginsel niet tot de sfeer van den staat, maar tot die der maatschappij. Organisatie en autonomie der bedrijfsgemeenschap kunnen niet worden „gemaakt”, maar moeten groeien als vruchten van maatschappelijke kracht, doch moeten dan ook voor hun doelmatig functioneeren gedragen en geïnspireerd worden door het sociaal vermogen der betrokken bedrijfsgroep. Een tekort hieraan kan door overheidshulp slechts tot op zekere hoogte worden vergoed. Hieruit volgt, dat de bouw en de hanteering van het ontworpen instituut zooveel mogelijk aan de betrokkenen moet worden overgelaten en overheidsoptreden, dat in dezen niet te ontberen mocht blijken, uitsluitend een aanvullend en helpend karakter behoort te dragen en niet verder moet gaan dan strikt noodzakelijk is.

Volgens dit beginsel ligt hier drieërlei overheidstaak: 1e bijeenbrenging, desnoods gedwongen, van alle belanghebbenden; 2e verleening van rechtsdwang aan de besluiten der organisatie, waardoor b. v. de kostenomslag gelijk wordt tot belastingheffing; 3e toezicht en contrôle ter bescherming en geruststelling van hen, die tegen hun wil in de organisatie mochten gebracht zijn. Dit toezicht mag echter niet het karakter van voogdij dragen en nog veel minder in bemoeizucht ontaarden, maar behoort integendeel nimmer te vergeten, dat het tenslotte haar eigen zaken en haar eigen geldmiddelen zijn, waarover de bedrijfsgemeenschap beslist. Dit toezicht zal in een doelmatigen vorm kunnen werken, indien het van kracht worden der door de kamer voorloopig vastgestelde begrooting afhankelijk gemaakt wordt van goedkeuring door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel. Op den voorgrond moet daarbij staan, dat het toezicht ten doel heeft machtsmisbruik door een meerderheid te voorkomen. Ter richtige beoordeeling hiervan zal dit Departementshoofd de bevoegdheid moeten bezitten de kamervergaderingen bij te wonen of door ambtenaren van zijn Departement te doen bijwonen. Ook zou aan de kamers de verplichting zijn op te leggen korte verslagen hunner vergade-

ringen aan genoemden Hoofdambtenaar. te doen toekomen.

Ter verwezenlijking van de hiervoren uiteengezet beginselen, zal in de eerste plaats noodig zijn eene aanvulling van het Regeeringsreglement met eene bepaling in den zin als bij artikel 68c daarvan, ten aanzien van lokale raden, en bij artikel 145, met betrekking van waterschappen, heeft plaats gevonden, terwijl verder ook artikel 58 van genoemd reglement zoodanig zal moeten worden aangevuld, dat ook belastingheffing door Kamers van Landbouw op wettelijken grondslag berust.

Tot dit dubbel doel strekt het bijgaand ontwerp van wet.

VOLKSRAAD

EERSTE BUITENGEWONE ZITTING

1919. 9.

Verslag van de commissie voor de herziening van het reglement van orde.

GEDRUKT STUK No. 1.

VERSLAG.

In de vergadering van den Volksraad van 31 October 1918 is in behandeling gekomen een voorstel van den heer Van Hinloopen Labberton om aan het Kon. Besluit van 30 Maart 1917 No. 71 (Ind. Staatsblad No. 443) bevattende het Reglement van orde voor den Volksraad toe te voegen een art. 57, luidende:

„Dit Koninklijk Besluit treedt buiten werking „zoodra door onzen Gouverneur-Generaal op voordracht van en in overeenstemming met den Volksraad bij algemeene verordening een Reglement van „orde zal zijn vastgesteld”.

De behandeling van dit voorstel had tot uitkomst, dat het door den voorsteller werd ingetrokken en de Volksraad een voorstel van den Voorzitter aannam om eene commissie te benoemen, die tot taak zou hebben het bestaande Reglement van orde voor den Volksraad te splitsen in twee gedeelten, waarvan een onder de competentie van den wetgever en een onder de autonomie van den Volksraad ressorteert. Als gevolg daarvan zijn ondergeteekenden door den Voorzitter tot uitvoering van deze taak aangewezen.

Zij hebben de eer aan den Volksraad voor te stellen het daarheen te trachten te leiden dat:

- 1^e. de artikelen 140 en 144 R.R. worden gewijzigd volgens het hierbij gevoegde ontwerp A,
- 2^e. het Koninklijk Besluit van 30 Maart 1917 No. 71 (Ind. Staatsblad 443) waarbij een Reglement van orde voor den Volksraad is vastgesteld, wordt gewijzigd volgens het hierbij gevoegde ontwerp B,
- 3^e. nadat deze wijziging heeft plaats gevonden door den Volksraad een huishoudelijk reglement van orde volgens het mede hierbij gevoegde ontwerp C wordt vastgesteld.

Tot toelichting wordt daarbij het volgende onder de aandacht gebracht.

Bij art. 144 R.R. is o. m. voorgeschreven, dat het Reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad bij algemeene verordening wordt vastgesteld. Deze wetgever is in het onderwerpelijk geval geweest de Kroon uit hoofde van de overweging, dat de Voorzitter van den Volksraad door deze staatsmacht benoemd wordt, de rech-

ten en verplichtingen van den Voorzitter vastlegging b
hoefden en deze vastlegging als uitvloeisel van het b
noemingsrecht eveneens bij de Kroon behoorde te b
rusten.

Deze overweging sluit echter niet noodwendig in zich
dat ook het Reglement van orde voor de vergaderinge
van den Volksraad door den wetgever wordt vastgestel
Het moge in zich sluiten, dat de aan het voorzitterscha
verbonden functiën door de Kroon worden geregeld, d
functie van den Volksraad lost zich niet op in de functi
van den Voorzitter en de behoefte aan regeling van eers
genoemde functie laat de vraag open, aan wie deze reg
ling zal worden overgelaten.

Er pleiten gewichtige redenen voor om de vaststellin
der regelen, die de uitoefening zijner functie zullen be
heerschen, aan den Volksraad zelf over te laten. Di
redenen zijn, dat de behoefte, welke de regeling te bepa
len heeft, het best gekend wordt door den Volksraad zelf
en voorts, dat het in theorie met de zelfstandigheid van
den Volksraad niet wel is overeen te brengen de regelen
die de Raad bij de uitoefening van zijn arbeid heeft in
acht te nemen, buiten hem om te doen bepalen.

Hoezeer het voorbijzien der behoefte op een dwaal
spoor kan leiden, blijkt uit het 4^e lid van de slotbepaling
art. 56, van het bestaande Reglement van orde, luidend
„De toehoorders kunnen alleen met ongedekten hoofde
de vergaderingen bijwonen”, waarin de waarheid miskend
wordt, dat bij Inlanders, althans van Javaanschen en Ma
doereeschen landaard, de welvoeglijkheid medebrengt in
het openbaar het hoofd met den hoofddoek gedekt te
houden.

Dat het voorschrijven door eene andere macht aan den
Volksraad van regelen, in acht te nemen bij het onder
zoek van aan zijne behandeling onderworpen zaken, bij
de beraadslaging en het nemen van beslissingen daarover
zoomede bij het uitoefenen van het hem toegekende recht
van petitie, de mogelijkheid van aantasting zijner zelf
standigheid in zich bevat, zal wel mogen beschouwd wor
den als eene waarheid, die geen nadere aantooning
vordert.

Ondergeteekenden meenen daarom gerechtigd te zijn
tot het besluit, dat het met den aard der instelling meer
in overeenstemming is aan den Volksraad zelf de vast
stelling van de bij de uitoefening van zijn arbeid in acht
te nemen regelen over te laten en dat er derhalve alles
zins grond is om het door den wetgever bij art. 144 R.R.
ingenomen standpunt in dien zin te wijzigen, dat de vrij
heid daartoe aan den Volksraad gegeven wordt.

Het heeft een punt van overweging bij ondergeteeken
den uitgemaakt, of dit doel zou kunnen worden bereikt
in dier voege, dat als macht tot vaststelling van het Re
glement van orde in plaats van de Kroon werd aange
wezen de Gouverneur-Generaal en dat in het Reglement
van orde alsnog eene bepaling werd opgenomen, behel
zende, dat bepaald genoemde artikelen van dat Regle
ment zouden komen te vervallen zoodra door den Volks
raad werd voorzien in de behoefte aan regeling van die
onderwerpen. Aan dezen weg, zoo hij bestaanbaar ware,
zou het voordeel verbonden zijn, dat de onderwerpelijke
aangelegenheid kon worden afgedaan zonder wijziging
van art. 144 R.R. in Indië zelf. Ondergeteekenden zijn
evenwel tot het besluit gekomen, dat de duidelijke be
woordingen van art. 144 R.R. zich tegen het inslaan van
dezen weg verzetten. Zeer bepaaldelijk is bij dat artikel

de vaststelling van het Reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad aan den Koninklijken wetgever opgedragen, waarmede ten eenen male is uitgesloten, dat de voor de vergaderingen van den Volksraad in acht te nemen regelen door dit college zelf worden gesteld. Voor de bereiking van dit doel komt aan ondergeteekenden eene wijziging van genoemd art. 144 R.R. derhalve onvermijdelijk voor.

Zulk een wijziging maakt den inhoud uit van ontwerp A, die naar de meening van ondergeteekenden met het vorenstaande voldoende is toegelicht.

Wordt met zulk eene wijziging het terrein vrijgemaakt voor eene autonome vaststelling der in acht te nemen regelen voor de uitoefening van zijn arbeid door den Volksraad, zoo treedt de vraag op den voorgrond waar de grenzen te trekken zijn tusschen het gebied dat vrij moet blijven voor de werkzaamheid van den wetgever en het gebied, dat vrij moet blijven voor die van den Volksraad. Deze grenzen kunnen wel uit niets anders worden afgeleid dan uit de functiën van den door de Kroon benoemden Voorzitter en uit de functiën van den Volksraad. In het bestaande Reglement van orde zijn beiderlei functiën te zamen gevat. Het is daardoor geworden tot eene Instructie voor den Voorzitter van den Volksraad en een Reglement van orde voor den Volksraad in één geheel vereenigd. In de ontwerpen B en C is eene scheiding tusschen deze beide bewerkstelligd.

Daarbij hebben ondergeteekenden wat de Instructie van den Voorzitter betreft den bestaanden tekst nagevoeg geheel gevolgd. Hier en daar is daarvan afgeweken waar het verband en de duidelijkheid dit volgens hen vereischten. Daarmede is evenwel in den inhoud der bepalingen geene verandering gebracht. Dit laatste is alleen het geval met de slotbepaling van art. 56 van het bestaande Reglement van orde, waarbij het bijwonen van vergaderingen van den Volksraad door toehoorders met gedekten hoofde verboden is, in de plaats waarvan als slotbepaling van art. 15 van het Voorschrift voor de dienstuitoefening van den Voorzitter van den Volksraad (ontwerp B) is opgenomen, dat toehoorders gehouden zijn, al naar gelang van hun landaard, de algemeen erkende welvoegelijkheidsgebruiken in acht te nemen.

Voorts moest rekening worden gehouden met de omstandigheid, dat het bestaande Reglement van orde naast voorschriften voor den Voorzitter van den Volksraad ook voorschriften bevat die de functioneering van de instelling der Regeeringsgemachtigden betreffen en voorschriften, die den Gouverneur-Generaal aangaan (artt. 24, 25, 34, 45, 46 en 47). Met deze laatstbedoelde voorschriften wordt minder uitvoering gegeven aan art. 144 R.R. dan aan art. 140 R.R. Eene zifting van de bepalingen van het bestaande Reglement van orde naar de functiën van den Voorzitter en die van den Raad brengt den eisch mede, dat aan deze evenbedoelde voorschriften een plaats wordt ingeruimd in de Instructie voor den Voorzitter, niet alleen omdat zij vallen buiten het door den Volksraad autonoom te regelen gebied, maar ook omdat zij in de bij Kon. Besluit vast te stellen Instructie alleen den wettelijken grondslag kunnen behouden, dien zij nu bezitten. Met de voorschriften voor de dienstuitoefening van den Voorzitter maken zij echter geene homogene stof uit. Eene samenvoeging van beide categorieën van voorschriften tot één geheel geeft daarom aan dit laatste noodwendig een dualistisch karakter. Ten einde nu met dezen tweeslach-

tigen inhoud in overeenstemming te blijven is voor het ontwerp B een titel gekozen, waaruit van dit dualistisch karakter blijkt.

Bij de opname in eene algemeene verordening van regelen betreffende de functioneering van staatsorganen ten aanzien van den Volksraad is voorts in het oog te houden, dat eene organische bepaling als bron der regeling verondersteld wordt. Nu bepaalt art. 140 R.R. wel, dat de Gouverneur-Generaal de beraadslaging van den Volksraad kan bijwonen of door gemachtigden doen bijwonen. Deze bepaling laat echter in het midden, dat de bedoelde bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal, zooals voor de hand ligt, voor de praktijk eene nadere regeling vereischt, zoodat deze nadere regeling, die nu getroffen is door inlassching van eenige bepalingen in het Reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad eigenlijk in de lucht hangt en geen steun vindt in een organieke bepaling. Ten einde nu de vorenbedoelde voorschriften, geldende voor de uitoefening van het den Gouverneur-Generaal bij art. 140 R.R. voorbehouden recht aansluiting te geven aan deze organieke bepaling, is het ons wenschelijk voorgekomen dat art. 140 R.R. aan het slot aangevuld wordt met de woorden: „volgens regelen bij algemeene verordening vast te stellen”. Daarmede zal, naar vertrouwd wordt, voor een reglement volgens ontwerp B een met het R.R. sluitend geheel verkregen worden.

Ofschoon het niet rechtstreeks op den weg onzer commissie gelegen is wijzigingen in het R.R. voor te stellen, die niet onmiddellijk samenhangen met de regeling van de vrijheid van den Volksraad om zelfstandig zijn Reglement van orde vast te stellen, meent zij toch haar mandaat niet te buiten te gaan door te wijzen op nog eene andere bepaling van het R.R., waarvan de wijziging aandacht vraagt, zoo zulk eene wijziging toch aan de orde komt. Wij bedoelen art. 143 R.R., waar is voorgescreven, dat de Volksraad niet mag beraadslagen noch besluiten nemen, zoo niet meer dan de helft der leden aanwezig is. Deze bepaling is voor tweeërlei uitlegging vatbaar, daar als de „helft der leden” kan worden begrepen zoowel de helft van het organieke getal leden, nl. de helft van 39, als de helft van een zeker tijdstip in functie zijnde leden, nl. het organieke getal verminderd met hen, die op dat tijdstip hebben opgehouden deel van den Raad uit te maken. Het kan zijn belang hebben op deze vraag een ontwijfelbaar antwoord in de wet te vinden, reden waarom het hier de plaats geacht wordt tevens te wijzen op de wenschelijkheid om art. 143 R.R. in dien zin te wijzigen, dat daaruit duidelijk blijkt, welke helft geldt voor de afmeting van het recht van eene vergadering van den Volksraad om te beraadslagen en besluiten te nemen. Deze wijziging zou bv. kunnen plaats vinden door tusschen de woorden „der” en „leden” in te lasschen de woorden „in artikel 132 bedoelde”, waarmede zou zijn uitgemaakt, dat het *q u o r u m* bestaat uit 20 leden.

De gelegenheid eener wijziging van art. 144 R.R. is benut om daarin mede den weg te banen voor eene regeling van de „gevolgen van de vereeniging van 's Raads lidmaatschap met een uit de overheidskas bezoldigd ambt” en zulks met het oog op de door een lid van den Volksraad voorgeslagen toekenning van eene vaste doorlopende schadeloosstelling aan leden van het college, die anders belemmerd zouden worden in de uitoefening hunner functie als zoodanig. Voor het geval deze voorslag ge-

volg verkrijgt, zou met deze wijziging het organieke fundament daarvoor reeds gelegd zijn.

Bij de samenstelling van een Reglement van orde voor den Volksraad (ontwerp C) heeft onze commissie gemeend zich vrij te kunnen bewegen en niet gebonden te zijn aan den tekst der artikelen van het bestaande Reglement van orde, die op de functies van den Volksraad betrekking hebben. Als haar taak daarbij heeft de commissie beschouwd om al dadelijk in dit reglement op te nemen voorschriften en regelen, waaraan blijkens de ervaring behoefte bestaat. Van eene toelichting dier aanvullende bepalingen meent zij zich te kunnen onthouden, daar deze bepalingen, naar zij vertrouwt, voldoende voor zich zelf spreken. Bij de samenstelling van dit ontwerp C heeft zij zich op het standpunt gesteld, dat alleen de dadelijk gebleken behoeften van het oogenblik de behoeften hadden te bepalen. Wijzigingen en aanvullingen in een Reglement van orde zullen, naar mate de behoefte daaraan blijkt te bestaan, gemakkelijk kunnen worden aangebracht, wanneer de medewerking van den wetgever daartoe niet meer vereischt is.

Ten einde nu tot het beoogde doel te geraken zal de Volksraad hebben gebruik te maken van het hem toegekende recht van petitie. Een voorstel zal daartoe zijn in te dienen gericht tot den wetgever van het R.R. en dien van Ind. Staatsblad 1917 No. 443, waarvoor de tusschenkomst van den Gouverneur-Generaal ware in te roepen.

Voorstel.

In verband met het bovenstaande hebben ondergeteekenden de eer den Volksraad in overweging te geven te besluiten:

- I. tot den Gouverneur-Generaal het verzoek te richten Zijne tusschenkomst te verlenen om aan de Kroon over te brengen het voorstel:
  - a. het daarheen te leiden, dat de artikelen 140 en 144 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië worden gewijzigd in dien zin, dat de organieke toekenning van de rechten van den Gouverneur-Generaal ten opzichte van den Volksraad aansluiting geeft aan de regeling der praktische toepassing van die rechten en voorts dat aan den Volksraad vrijheid gelaten wordt zelfstandig het Reglement van orde voor zijne vergaderingen vast te stellen, waartoe een schema wordt aangeboden in het bijgevoegde ontwerp A,
  - b. indien aan het sub a bedoelde gevolg wordt gegeven, daarna het Reglement van orde voor de vergaderingen van den Volksraad, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 30 Maart 1917 No. 71 (Indisch Staatsblad No. 443) in te trekken en in de plaats daarvan te stellen een Reglement houdende voorschriften voor de dienstuitoefening van den Voorzitter van den Volksraad en voor de uitvoering van artikel 140 van het R.R., waarvan een schema wordt aangeboden in het bijgevoegde ontwerp B;
- II. voor het geval gevolg wordt gegeven aan het onder I sub a en b bedoelde, een Reglement van orde voor de verrichting der werkzaamheden van den Volksraad

vast te stellen, waarvoor een schema wordt aangeboden in het bijgevoegde ontwerp C.

Aldus vastgesteld te Batavia den 28 Februari 1919.

H. 's JACOB.
DJAJADININGRAT.
SCHUMANN.
D. VAN HINLOOPEN LABBERTON.

BIJLAGEN

ONTWERP A.

Artikel 140 van het Regeeringsreglement, tweede lid, wordt gelezen als volgt:

„Hij kan mede de beraadslagingen door gemachtigden doen bijwonen ten einde namens hem voorlichting te verschaffen overeenkomstig regelen bij algemeene verordening te stellen”.

Artikel 144 van het Regeeringsreglement wordt gelezen als volgt:

„Het reglement betreffende de dienstuitoefening van den Voorzitter, de regeling van de aanspraken der leden op tegemoetkoming voor reis- en verblijfkosten zoomede op zittinggeld of op andere schadeloosstelling en voorts de gevolgen van de vereeniging van 's Raads lidmaatschap met een ander uit de overheidskas bezoldigd ambt worden bij algemeene verordening vastgesteld.

De Volksraad stelt zijn eigen Reglement van orde vast. Hij regelt benoeming en ontslag van het personeel ter secretarie zoomede de bezoldiging van dit personeel en van 's Raads secretaris”.

ONTWERP B.

REGLEMENT BETREFFENDE DE DIENSTUITOEFENING VAN DEN VOORZITTER VAN DEN VOLKSRAAD, ALSMEDE TER UITVOERING VAN ARTIKEL 140 VAN HET REGLEMENT OP HET BELEID DER REGEERING VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

Artikel 1.

De plichten van den Voorzitter omvatten voornamelijk: het beheer van de Secretarie van den Volksraad met inachtneming van de door den Raad vastgestelde instructies;

- het leiden van de werkzaamheden van den Raad;
- het handhaven van de orde bij de beraadslagingen;
- het nauwgezet inacht nemen en doen naleven van dit reglement en het Reglement van orde van den Volksraad;
- het geven van gelegenheid aan de leden tot het ongestoord houden van hun rede;
- het stellen der door den Raad te beslissen vraagpunten;
- het aankondigen van den uitslag der stemmingen en het uitvoeren van de door den Raad genomen besluiten (vgl. art. 3 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 2.

(1) De Voorzitter mag gedurende de beraadslagingen slechts het woord nemen om den juisten stand van het geschilpunt aan te wijzen, of om de beraadslagingen, bij afdwaling, tot het juiste punt terug te brengen.

(2) Indien hij over het in overweging zijnde onderwerp het woord wil voeren, verlaat hij den Voorzittersstoel en neemt dien niet weder in dan nadat de beraadslaging over dat onderwerp afgelopen is. (Conform art. 4 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 3.

Voor zoover bij dit Reglement van orde van den Volksraad niet anders is bepaald, wijst de Voorzitter de leden van Commissiën aan. (Conform art. 6 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 4.

Bij verhindering of ontstentenis van den Secretaris van den Raad voorziet de Voorzitter in de waarneming van diens werkzaamheden. (Conform art. 8 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 5.

(1) Na de goedkeuring der notulen doet de Voorzitter opgaaf van al de bij hem sedert de vorige vergadering ingekomen stukken.

(2) Hij doet alle van de Regeering ontvangen besluiten en mededeelingen voorlezen, ten ware de Raad dit niet noodig oordeelt, en stelt zoodanige beslissing aan den Raad voor als de aard der stukken medebrengt. (Conform art. 14 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 6.

De Voorzitter stelt alle onderwerpen aan de orde in de Nederlandsche taal. Ook bij de beraadslagingen wordt deze taal gebezigd met dien verstande dat het aan de leden desgewenscht vrijstaat zich van de Maleische taal te bedienen. (Conform art. 15 (gewijzigd) van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 7.

(1) Indien een spreker zich onbetamelijke of beleedigende uitdrukkingen veroorlooft of de orde verstoort, wordt hij door den Voorzitter vermaand en tot de orde geroepen.

(2) Indien een spreker afwijkt van het onderwerp, dat in beraadslaging is, wordt hem dit door den Voorzitter onder het oog gebracht en hij tot de behandeling van dat onderwerp teruggeroepen.

(3) Indien een spreker voortgaat onbetamelijke of beleedigende uitdrukkingen te bezigen, de orde te verstoren of van het onderwerp af te wijken, kan de Voorzitter hem voor den geheelen duur der vergadering, waarin dit plaats heeft, over het onderwerp in behandeling het woord ontnemen. (Conform art. 19 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 8.

(1) Indien dringende omstandigheden het ter handhaving van de orde noodzakelijk maken, schorst de Voorzitter de vergadering.

(2) De schorsing gaat als regel den tijd van één uur niet te boven, terwijl de Voorzitter in geen geval bevoegd is de vergadering langer te verdagen dan tot den eerstvolgenden werkdag. (Conform art. 20 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 9.

(1) Behoudens het bepaalde bij artikel 3 der Comptabiliteitswet kan de Gouverneur-Generaal bij de toezending van het verzoek aan den Raad om nopens eenig onderwerp van zijn oordeel te willen doen blijken, een termijn stellen, waarbinnen het advies van den Raad moet zijn ontvangen, wil de Gouverneur-Generaal op dat advies acht kunnen slaan.

(2) Bij die toezending geeft de Gouverneur-Generaal zooveel mogelijk al aanstonds op welke persoon of personen Hij krachtens artikel 140, lid 2, van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië als zijne gemachtigden heeft aangewezen. (Conform artikel 34 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 10.

(1) De Voorzitter draagt zorg dat in de vergaderzaal voor den Gouverneur-Generaal en de gemachtigden van den Gouverneur-Generaal, bedoeld in artikel 140, lid 2, van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië, bepaaldelijk voor hen bestemde zitplaatsen, worden opgehouden.

(2) Hun wordt het woord gegeven, wanneer en zoo dikwijls zij dit verlangen, echter niet voordat de spreker, die aan het woord is, zijne rede geëindigd heeft. (Conform art. 26 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 11.

(1) Aan den Gouverneur-Generaal en diens aangewezen gemachtigden wordt door de zorg van den Voorzitter zoo spoedig mogelijk elk verslag van een onderzoek van eenig onderwerp door den Volksraad ter kennis gebracht. (Vgl. art. 44 van het tegenwoordig Reglement).

(2) De Gouverneur-Generaal kan het verslag schriftelijk beantwoorden of, namens Hem, doen beantwoorden door zijne aangewezen gemachtigden.

(3) De Gouverneur-Generaal bericht in ieder bijzonder geval aan den Voorzitter van den Raad of Hij van de Hem bij lid 1 toegekende bevoegdheid gebruik wenscht te maken.

(4) Het antwoord van of namens den Gouverneur-Generaal wordt voor zoover dit nog niet is geschied, gedrukt en vervolgens aan de leden rondgedeeld. (Conform art. 45 (1), (2) en (3) van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 12.

(1) Na ontvangst van het bericht dat de Gouverneur-Generaal geen gebruik wenscht te maken van zijne bevoegdheid om het verslag van de Commissie van rapporteurs schriftelijk te beantwoorden of te doen beantwoorden en, in het tegenovergesteld geval, na ontvangst en ronddeeling van dat antwoord, wijst de Voorzitter van den Raad den dag aan waarop de openbare beraadslaging over het onderwerp een aanvang zal nemen, behoudens zijne bevoegdheid om die aanwijzing aan den Raad over te laten en behoudens de bevoegdheid van den Raad om in de aanwijzing van den Voorzitter wijziging te brengen. (Conform art. 46 van het tegenwoordig Reglement).

(2) Wanneer bij de openbare beraadslaging over

eenig onderwerp punten ter sprake komen, die niet in het verslag van de Commissie van rapporteurs betreffende het onderzoek van dat onderwerp en het antwoord daarop van of namens den Gouverneur-Generaal zijn aangeroerd kunnen de aangewezen gemachtigden van den Gouverneur-Generaal zich van het geven van voorlichting daaromtrent verschoonen. (Conform art. 47 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 13.

Zoo spoedig mogelijk nadat de Raad zijn oordeel omtrent eenig onderwerp heeft uitgesproken, wordt door de zorg van den Voorzitter dat oordeel ter kennis van den Gouverneur-Generaal en van zijne aangewezen gemachtigden gebracht. (Conform art. 48 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 14.

(1) Alle teekenen van goed- of afkeuring van de zijde der toehoorders zijn verboden. (Conform art. 56 (1) van het tegenwoordig Reglement).

(2) De Voorzitter zorgt voor de handhaving van dit verbod en voor de bewaring van behoorlijke stilte. (Conform art. 56 (2) van het tegenwoordig Reglement).

(3) Hij kan, bij overtreding, de toehoorders doen vertrekken. (Conform art. 56 (3) van het tegenwoordig Reglement).

(4) Hij heeft het recht aan toehoorders, die, al naar gelang van hun landaard, de algemeen erkende welvoegelijkheidsgebruiken niet in acht nemen, de aanwezigheid te ontzeggen.

Artikel 15.

Dit Reglement kan worden aangehaald, onder den naam van „Voorzittersreglement”.

ONTWERP C.

REGLEMENT VAN ORDE VAN DEN VOLKSRAAD.

Van de plaatsvervangende Voorzitters,
de Commissiën en de Gelastigden
uit den Raad.

Artikel 1.

Plaatsvervangende Voorzitters.

(1) In de eerste vergadering van den Volksraad zoodanig mede in de eerste vergadering na elke periodieke aftreding van de leden van den Raad vindt de verkiezing van plaatsvervangende Voorzitters plaats.

(2) Ingeval tusschentijds de functie van plaatsvervangend Voorzitter komt open te vallen, geschiedt de aanvulling in de eerstvolgende vergadering.

(3) Het Voorzitterschap wordt in het geval, bedoeld in artikel 2, lid 2, van het Voorzittersreglement, gelijk mede bij verhindering of ontstentenis van den Voorzitter, waargenomen door een van de twee plaatsvervangende Voorzitters, naar rangorde van benoeming. (Conform alinea 1 van artikel 5 van het tegenwoordig Reglement).

(4) Bij verhindering of ontstentenis ook van de plaatsvervangende Voorzitters wordt de Voorzitter vervangen

door den oudste in jaren van de aanwezige leden. (Gewijzigde alinea 2 van artikel 5 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 2.

Werkzaamheden van Commissiën.

(1) Van de instelling van Commissiën, welke opdracht samenwerking met de Regeering of hare organen noodzakelijk maakt, wordt ten spoedigste aan de Regeering kennisgegeven onder opgave van de namen zoo van den Voorzitter als van de overige daarin gekozen leden en met verzoek om aan de Commissie den noodigen steun en bijstand te verleen en bij de uitvoering van de haar opgedragen taak.

(2) In overleg met den Voorzitter van den Volksraad worden de commissiën zooveel mogelijk bijgestaan door 's Raads Secretaris.

(3) De Commissiën uit den Volksraad vergaderen ter plaatse door haar te bepalen.

(4) Zij verdeelen onderling de haar opgedragen werkzaamheden. Zij kunnen geen besluiten nemen, zoo niet de meerderheid harer leden bijeen is.

Artikel 3.

Onderzoek van geloofsbrieven.

(1) In de eerste vergadering van den Raad na elke periodieke aftreding van de leden van den Raad worden de geloofsbrieven van de nieuw inkomende gekozen leden onderzocht door eene commissie van drie leden door den Voorzitter aangewezen uit de benoemde leden.

(2) Zoo dikwijls tusschentijds een onderzoek van geloofsbrieven noodig is geschiedt dit door eene gelijke Commissie zonder dat de Voorzitter bij de keus van de leden daarvan beperkt is tot de benoemde leden.

Artikel 4.

(1) Elke Commissie brengt na onderzoek van de geloofsbrieven, van de andere vereischte stukken en van de stukken, die over de verkiezing der nieuw inkomende gekozen leden mochten zijn ingekomen, bij monde van een door haar daartoe aangewezen lid verslag uit, waarna de Raad beslist. (Conform artikel 2 van het tegenwoordig Reglement).

(2) De geloofsbrieven worden in alphabetische volgorde in behandeling genomen.

(3) Degenen, omtrent wier toelating zwarigheid is gezeten, nemen aan de stemming hen betreffende geen deel.

Artikel 5.

Commissie voor de Verzoekschriften.

(1) In den aanvang der eerste gewone zitting van elk jaar benoemt de Voorzitter eene Commissie voor de verzoekschriften, belast met het doen van verslag over al de verzoekschriften, welke bij den Volksraad inkomen, behalve die bedoeld bij artikel 6 en die welke betrekking hebben op aanhangige onderwerpen, waarvoor reeds eene Commissie van rapporteurs is benoemd, of die reeds ter overweging aan een andere commissie zijn toevertrouwd. Deze laatste worden door den Voorzitter aan de betrokken commissie ter hand gesteld om daarover zoo mogelijk nog vóór den aanvang van en anders gedurende de behandeling van het onderwerp verslag uit te brengen. Indien zoodanige benoeming nog niet heeft plaats gehad, dan kan

de Commissie voor de verzoekschriften over dergelijke petitiën hetzij zelve verslag uitbrengen, hetzij voorstellen die te verzenden naar de commissie, aan welke het onderwerp is toevertrouwd. In dat geval handelt deze naar het voorschrift der voorlaatste zinsnede.

(2) Nieuwe verzoekschriften over onderwerpen, waartrent van de Regeering reeds inlichtingen zijn verkregen, worden verzonden naar de Commissie, met het onderzoek van die inlichtingen belast, eveneens om daarover verslag uit te brengen.

(3) De ontstane vacatures worden zoo spoedig mogelijk door den Voorzitter aangevuld.

(4) Hij, die lid der Commissie is geweest, is bij de eerstvolgende vernieuwing niet verplicht eene benoeming aan te nemen.

Artikel 6.

Alle ongeteekende verzoekschriften worden door den Voorzitter ter zijde gelegd, desgelijks de ongezegelde, tenzij door de geldende bepalingen ter zake geen zegel vereischt wordt of van het onvermogen des verzoekers blijke op de daarvoor wettelijk voorgeschreven wijze. De Voorzitter geeft daarvan telkens kennis aan den Volksraad alsmede aan den verzoeker, zoo diens woonplaats bekend is.

Artikel 7.

Bij twijfel over de echtheid der onderteekening wordt daaromtrent onderzoek gedaan.

Artikel 8.

(1) De Commissie brengt over de in hare handen gestelde stukken geen verslag uit dan nadat vooraf eene lijst, houdende aanduiding der verzoekschriften, waarover het verslag loopen zal, en van de daarop voor te stellen conclusie ter inzage van de leden is nedergelegd en nadat vóór de vergadering aan den Volksraad is medege-deeld dat daarin verslag zal worden uitgebracht.

(2) Op den dag van het uitbrengen van het verslag moeten afschriften dier lijst in de vergaderzaal voorhanden zijn. Van het oogenblik dat de lijst voor de eerste maal is nedergelegd tot den dag waarop het verslag wordt uitgebracht, worden de verzoekschriften met het verslag der Commissie ter Secretarie nedergelegd ter inzage van de leden.

Artikel 9.

Indien niemand der leden zich tegen de conclusie van het verslag verzet, verklaart de Voorzitter dat zij is aangenomen. In het tegenovergestelde geval opent hij de beraadslaging daarover en beslist de Volksraad.

Artikel 10.

Voor het begin van de eerste gewone zitting van ieder jaar wordt een lijst opgemaakt van de verzoekschriften, waarover geen verslag is uitgebracht, met aanwijzing van den dag, waarop zij zijn ingekomen. Deze verzoekschriften worden in handen der in die zitting nieuw benoemde Commissie voor de verzoekschriften gesteld.

Artikel 11.

Ingekomen klachten, die niet het karakter dragen van een verzoekschrift, worden door den Voorzitter aan de Regeering overgelegd wanneer de inhoud hem daartoe aanleiding geeft. Hij doet daarvan telkens mededeeling aan den Volksraad.

Artikel 12.

(1) Indien de Volksraad bijzondere opdrachten doet aan een of meer zijner leden ten einde dezen in staat te stellen als Gelastigde van den Raad op te treden, wordt hiervan ten spoedigste kennis gegeven aan de Regeering onder mededeeling van den aard der opdracht en met verzoek om den noodigen steun en bijstand bij de uitvoering te verleen.

(2) De ten behoeve van deze opdrachten te maken reizen worden beschouwd als reizen in commissie.

Artikel 13.

Gelastigden uit den Raad.

Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden.

(1) In den aanvang der eerste gewone zitting van elk jaar kiest de Volksraad twee leden om te zamen met zijn Voorzitter eene Commissie voor de huishoudelijke aangelegenheden te vormen.

(2) Deze Commissie is belast met de zorg voor de publicaties van den Raad en oefent het oppertoezicht uit over de boekerij en al wat op de huishouding van den Raad betrekking heeft.

(3) Zij benoemt het ondergeschikte personeel ter Secretarie.

Artikel 14.

Commissies van voorbereiding.

(1) Alvorens tot een onderzoek in de afdeelingen als bedoeld in artikel 20 over te gaan, kan de Raad het onderwerp in handen stellen van een Commissie van voorbereiding van hoogstens 5 leden, elk met een plaatsvervanger.

(2) De Commissie wordt benoemd door den Voorzitter, daarbij zorg dragende dat zoo mogelijk iedere afdeeling door minstens één lid, met een plaatsvervanger, vertegenwoordigd is.

(3) De Commissie benoemt haren voorzitter, ondervoorzitter en rapporteur en doet daarvan mededeeling aan den Raad.

Artikel 15.

(1) Vóór den aanvang van de eerste vergadering der Commissie kan, tenzij bij de verzending naar de Commissie de Raad anders beslist heeft, elke groep van 4 leden uit haar midden een bijzitter aanwijzen, ter bijwoning der commissievergaderingen. Zij geeft daarvan kennis aan den Voorzitter der Commissie. Geen lid kan deel uitmaken van meer dan één groep.

(2) De bijzitters zijn evenals de plaatsvervangers der Commissieleden bevoegd alle commissievergaderingen bij te wonen en deel te nemen aan de beraadslagingen over het voorstel.

(3) Ieder lid van den Raad is vrij onderteekende nota's, beschouwingen over het voorstel of daarin te brengen verbeteringen behelzende, bij de Commissie in te leveren en heeft het recht aan de beraadslaging over

zijne nota's deel te nemen. Van het tijdstip, waarop die beraadslaging gehouden zal worden, worden zij tijdig vooraf in kennis gesteld.

(4) De vergaderingen kunnen na een daartoe door de Commissie gedaan verzoek onder mededeeling van de redenen, die haar daartoe leidden, worden bijgewoond door gemachtigden der Regeering. Ook kan de Commissie schriftelijk met de Regeering in overleg treden.

Artikel 16.

Voorzover door de Commissie geen geheimhouding is opgelegd, kunnen aan belangstellenden buiten den Raad mededeelingen worden gedaan omtrent den stand van het onderzoek. De Commissie kan ook zelve formuleeren wat mag worden medegedeeld. In geen geval wordt van de namen der sprekers buiten de commissie gewag gemaakt.

Artikel 17.

Acht gedurende het onderzoek de Commissie het raadzaam, alvorens met de verdere behandeling van het voorstel voort te gaan, den Raad in de gelegenheid te stellen eene beslissing te nemen omtrent de hoofdbeginselen waarop het voorstel berust, dan is zij bevoegd het onderzoek te schorsen en den Raad de vraagpunten voor te leggen, waaromtrent zij reeds terstond eene beslissing raadzaam acht. De beslissingen over die vraagpunten worden door de Commissie ten grondslag gelegd aan haar verder onderzoek.

Artikel 18.

(1) De Commissie stelt een rapport vast bevattende een overzicht van de over het voorstel gehouden beraadslagingen en de mededeelingen van de uitkomsten van het onderzoek en van het gehouden overleg met de Regeering, zoo dit heeft plaats gehad, alsmede de ontwerpen der wijzigingen, die de Commissie in het voorstel raadzaam acht. Het maakt tevens, voor zoover dit der Commissie wenschelijk toeschijnt, melding van hetgeen door de leden in de commissievergaderingen is te berde gebracht, zonder vermelding van de namen der sprekers. In het rapport wordt desverlangd het gevoelen van de minderheid der Commissie opgenomen.

(2) Alvorens haar verslag uit te brengen, zendt de Commissie het ter kennisneming alleen voor de leden. Dezen staat het vrij binnen een door de Commissie bepaalde termijn van ten minste 14 dagen wijzigingen op het voorstel bij de Commissie in te zenden, welke aan het verslag worden toegevoegd, en waaromtrent de Commissie haar gevoelen uitspreekt. De voorstellers der wijzigingen hebben het recht aan de beraadslaging daarover door de Commissie deel te nemen.

(3) Ten slotte brengt de Commissie haar rapport uit, vergezeld van het Regeeringsvoorstel, indien dit tijdens de voorbereiding is gewijzigd. Het wordt aan de leden rondgedeeld en aan de Regeering toegezonden. De Commissie bepaalt of de bij haar ingekomen stukken, alsmede de in artikel 15, derde lid bedoelde nota's, aan haar rapport toegevoegd dan wel ter secretarie nedergelegd zullen worden.

(4) Indien de Raad dit wenschelijk acht wordt het onderwerp vervolgens in de afdelingen behandeld zoo

noodig aan de hand van een door de commissie vastgestelden leidraad.

Van het onderzoek in de afdelingen.

Artikel 19.

Aan de openbare beraadslaging over eenig onderwerp, waaromtrent het oordeel van den Raad door den Gouverneur-Generaal of een deel harer leden gevraagd is, gaat een onderzoek vooraf, tenzij de Raad anders beslist.

Artikel 20.

(1) Voor dit onderzoek verdeelt de Raad zich in de eerste gewone zitting van elk jaar bij loting in drie afdelingen.

(2) De Voorzitter en de plaatsvervangende Voorzitters van den Raad nemen aan de loting geen deel.

(3) De loting geschiedt in eene openbare vergadering. (Conform art. 37 (2) en (3) van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 21.

(1) De beraadslagingen worden geleid in de eerste afdeling door den Voorzitter van den Raad; in de tweede afdeling door den eersten plaatsvervangenden Voorzitter en in de derde afdeling door den tweeden plaatsvervangenden Voorzitter.

(2) Bij verhindering of ontstentenis van de bij lid 1 aangewezenen treedt de oudste in jaren der in de afdeling aanwezige leden als leider der beraadslagingen op. (Conform art. 38 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 22.

(1) Elke afdeling benoemt voor elk in de afdelingen te onderzoeken onderwerp een harer leden tot rapporteur.

(2) De Voorzitter en de plaatsvervangende Voorzitters van den Raad zijn van eene benoeming tot rapporteur uitgesloten.

(3) Van de benoeming wordt kennis gegeven aan den Voorzitter van den Raad en door dezen aan den Raad. (Conform art. 39 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 23.

(1) De rapporteurs vormen te zamen een Commissie van rapporteurs.

(2) Zij wijzen één hunner tot Voorzitter der Commissie aan.

(3) De Commissie van rapporteurs wordt zooveel mogelijk bijgestaan door den Secretaris en het verdere personeel van den Raad.

(4) Zij regelt hare bijeenkomsten in overleg met den Voorzitter van den Raad. (Conform art. 40 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 24.

Elke rapporteur houdt korte aantekening van de overwegingen in zijne afdeling en teekent op welke leden daarbij tegenwoordig zijn. (Conform art. 41 van het tegenwoordig Reglement).

Voorzitters der afdelingen.

Rapporteurs.

Artikel 25.

Nota's.

Het staat aan ieder lid vrij, om schriftelijke en ondeetekende nota's in te leveren, welke, na in de afdeeling te zijn voorgelezen, aan den rapporteur ter hand gesteld en door dezen in de Commissie van rapporteurs overgebracht worden. (Conform art. 42 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 26.

Verslag.

De Commissie van rapporteurs maakt een verslag op hetwelk eene samenvatting is van de overwegingen in de afdeelingen betreffende het onderwerp in behandeling (Conform art. 43 van het tegenwoordig Reglement).

Van de vergaderingen.

Artikel 27.

De Raad bepaalt het uur waarop andere vergaderingen dan de eerste bijeenkomst van elke zitting zullen aangevangen. (Conform art. 9 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 28.

(1) Ieder lid teekent bij het komen ter vergadering naar volgorde zijn naam op eene lijst.

(2) Zoodra deze lijst door meer dan de helft der opgeroepen leden geteekend is, opent de Voorzitter de vergadering.

(3) De lijst blijft ter tafel van den Secretaris liggen ter teekening door de later komende leden. (Conform art. 10 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 29.

(1) Bijaldien een half uur na den tijd, voor den aanvang van eene vergadering vastgesteld, het vereischte getal leden niet aanwezig is, doet de Voorzitter de namen van de afwezige leden oplezen. Hij kan kennis geven van de ingekomen stukken.

(2) De bijeenkomst wordt daarna door den Voorzitter tot een nader tijdstip uitgesteld. (Conform art. 11 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 30.

(1) Van het ter vergadering verhandelde worden notulen gehouden.

(2) De notulen behelzen, behalve de namen der leden die tegenwoordig waren, het woord voerden en bij de stemmingen zich voor of tegen verklaarden eene beknopte opgave van de ter tafel gebrachte stukken, de gedane mededeelingen en voorstellen, kortom van alles wat verhandeld wordt, alsmede den woordelijken tekst van alle door den Raad of zijn Voorzitter genomen besluiten.

(3) Er worden geen protesten of aantekeningen in de notulen opgenomen; alleen staat het aan een ieder der leden vrij om bij een genomen besluit zonder opgave van redenen te doen aantekenen dat hij zich daarmee niet heeft vereenigd. (Conform art. 12 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 31.

Na het openen der vergadering worden de notulen der vorige vergadering gelezen en aan de goedkeuring van den Raad onderworpen, behoudens dat de notulen van de laatste vergadering eener zitting nog staande die vergadering aan de goedkeuring van den Raad worden onderworpen. (Conform art. 13 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 32.

(1) Geen lid voert het woord dan na het van den Voorzitter gevraagd en verkregen te hebben.

(2) De leden spreken staande en van hunne gewone of eene daarvoor bepaaldelijk aangewezen plaats. (Conform art. 16 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 33.

De Voorzitter verleent het woord in de orde waarin het is gevraagd. Die orde kan echter verbroken worden wanneer een lid het woord vraagt voor een persoonlijk feit of voor het indienen van eene motie van orde betreffende het onderwerp in behandeling.

Artikel 34.

Geen spreker mag in zijne rede gestoord worden dan krachtens de bepalingen van dit reglement en van het Voorzittersreglement.

Artikel 35.

De beraadslaging over begrootingen, verordeningen en andere in onderdeelen gesplitste regelingen wordt gehouden eerst over de algemeene strekking en daarna over de artikelen, posten of andere onderdeelen. (Conform art. 21 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 36.

Amendementen en sub-amendementen moeten, om een onderwerp van beraadslaging uit te maken, door ten minste drie leden worden voorgesteld of ondersteund. (Conform art. 22, lid 1, van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 37.

Behalve de voorstellers van het onderwerp in behandeling voert geen lid meer dan twee malen over hetzelfde onderwerp het woord, tenzij de Raad hiertoe verlof geeft. (Conform art. 23 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 38.

(1) Eene motie van orde tot sluiting van de beraadslaging moet, om door den Voorzitter in rondvraag te kunnen worden gebracht door ten minste drie leden worden voorgesteld of ondersteund.

(2) Over zoodanige motie, die niet met redenen mag zijn omkleed, wordt niet beraadslaagd maar de Voorzitter vraagt, alvorens haar in rondvraag te brengen, aan den Gouverneur-Generaal en aan de gemachtigden van den

Gouverneur-Generaal of zij over hetgeen aan de orde is, nog het woord verlangen te voeren. (Conform artikel 25 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 39.

(1) Nadat de beraadslaging over een onderwerp gesloten is verklaard, gaat de Raad tot stemming over.

(2) Indien deze krachtens artikel 134, lid 3, van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië geschiedt bij hoofdelijke oproeping, wordt tevoren door het lot beslist bij welk nummer van de presentielijst de rondvraag een aanvang zal nemen. De Voorzitter brengt het laatste zijne stem uit.

(3) Ieder lid stemt met de woorden „voor” of „tegen” zonder eenige bijvoeging. (Conform art. 26 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 40.

(1) Indien amendementen en sub-amendementen zijn ingediend, wordt eerst over de sub-amendementen, daarna over het amendement, waarop zij betrekking hebben, en eindelijk over het punt of voorstel zelf, al dan niet gewijzigd, gestemd.

(2) De wijziging, die naar het oordeel van den Voorzitter de verste strekking heeft, heeft den voorrang. (Conform art. 27 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 41.

(1) Op daartoe bij den aanvang van elke zitting door den Volksraad te bepalen dagen en uren kan ieder lid aan de Regeering vragen doen. Zoodanige vragen moeten kort en duidelijk worden geformuleerd en bij den Voorzitter worden ingediend. Deze brengt de vragen aan de Regeering over, tenzij bij den Raad wegens vorm of inhoud daarvan tegen toepassing van dit artikel overwegend bezwaar bestaat. De steller der vraag noch eenig ander lid mag bij het indienen het woord voeren.

(2) De steller der vraag kan, na bekomen antwoord, nog kortelijk eenige opheldering vragen, doch op geenerlei wijze discussie voeren.

(3) Indien het antwoord door de Regeering schriftelijk is ingezonden, heeft geen mondelinge behandeling plaats.

(4) De vragen worden met de antwoorden, op de wijze door den Voorzitter te bepalen, in de Handelingen openbaar gemaakt. (Vergl. Regl. van Orde 2de k. art. 89a).

Van het doen van keuze van personen.

Artikel 42.

Bij iedere keuze van personen benoemt de Voorzitter eene Commissie van drie leden, die als stemopnemers zich overtuigen dat het getal stembriefjes gelijk is aan dat van de tegenwoordig zijnde leden, de briefjes openen, de ingeschreven namen oplezen en den uitslag der stemming bekend maken.

Artikel 43.

Er hebben evenveel stemmingen plaats als er personen te kiezen zijn. (Conform artikel 29 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 44.

Niet of niet behoorlijk ingevulde stembriefjes worden van onwaarde verklaard en, tot bepaling van de volstreckte meerderheid afgetrokken van het getal der uitgebrachte stemmen. (Conform artikel 30 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 45.

(1) Wanneer niemand bij de eerste stemming de volstreckte meerderheid heeft verkregen, wordt tot eene tweede vrije stemming overgegaan.

(2) Indien hierbij wederom niemand de volstreckte meerderheid verkregen heeft, heeft er eene derde stemming plaats over de twee personen, die bij tweede stemming de meeste stemmen op zich vereenigd hebben.

(3) Indien niet uitgemaakt is over wie de derde stemming moet loopen wijl bij de tweede stemming twee of meer personen een gelijk getal stemmen op zich hebben vereenigd, wordt bij tusschenstemming beslist, wie van die personen op het tweetal zal worden geplaatst.

(4) Indien in het geval, bij het vorig lid bedoeld, of bij eindstemming, de stemmen staken beslist het lot. (Conform artikel 31 van het tegenwoordig Reglement).

Van het vergaderen met gesloten deuren.

Artikel 46.

(1) De Raad, met gesloten deuren vergaderd, kan omtrent het aldaar behandelde de geheimhouding opleggen.

(2) De geheimhouding wordt door alle leden, ook door hen die later van het verhandelde kennis hebben genomen, bewaard. Zij kan door den Raad, met gesloten deuren vergaderd, worden opgeheven. (Conform artikel 32 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 47.

(1) De notulen van de vergaderingen met gesloten deuren worden afzonderlijk gehouden. Zij worden of dadelijk of in eene volgende vergadering met gesloten deuren aan goedkeuring onderworpen.

(2) De Raad kan besluiten dat eenig in eene vergadering met gesloten deuren verhandeld punt niet in de notulen zal worden opgenomen. (Conform artikel 33 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 48.

(1) De volgorde der werkzaamheden wordt geregeld door een centrale afdeling, gevormd door de voorzitters der afdelingen of hunne plaatsvervangers.

(2) De getroffen regeling wordt voor het aanvangen van het onderzoek in de afdelingen door den Voorzitter in een openbare vergadering medegedeeld.

(3) Ieder lid van den Volksraad kan een voorstel doen om van een besluit der centrale afdeling af te wijken.

Van het gebruik maken van het recht van petitie.

Artikel 49.

Voorstellen om gebruik te maken van de bevoegdheid,

den Raad verleend bij artikel 131, lid 6 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië kunnen uitgaan zoowel van den Voorzitter van den Raad als van een of meer andere leden. (Conform artikel 49 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 50.

Voorstellen als in artikel 42 bedoeld worden, indien zij uitgaan van andere leden dan den Voorzitter aan laatstgenoemde, in afschrift gebracht en ondertekend, toegezonden. (Conform artikel 50 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 51.

De Raad bepaalt een dag ter beraadslaging of het voorstel in behandeling zal worden genomen en, zoo ja, of het vóór de openbare beraadslaging aan een onderzoek in de afdelingen zal worden onderworpen. (Conform artikel 52 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 52.

De Raad kan den voorstellers op hun verzoek gelegenheid geven om het verslag van de commissie van rapporteurs schriftelijk te beantwoorden. (Conform artikel 53 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 53.

De Raad beslist op welken dag de openbare beraadslaging over het voorstel een aanvang zal nemen. (Conform artikel 54 van het tegenwoordig Reglement).

Artikel 54.

De voordrachten of adressen, tot de indiening waarvan de Raad heeft besloten, worden dengeen tot wien zij gericht zijn, schriftelijk aangeboden. (Conform artikel 55 van het tegenwoordig Reglement).

V a n d e s t u k k e n .

Artikel 55.

(1) De stukken bedoeld bij de artikelen 26, 35, 48 en 52 van dit reglement, benevens die overgelegd bij een verzoek van den Gouverneur-Generaal om het oordeel van den Raad over eenig onderwerp te vernemen zoomede voorstellen, uitgaande van leden van den Raad, behalve dat bedoeld bij artikel 37 van dit reglement worden alvorens in openbare beraadslaging genomen te worden gedrukt en aan de leden rondgedeeld.

(2) De Raad kan evenwel beslissen, dat een amendement of sub-amendement zonder gedrukt en rondgedeeld te zijn in behandeling zal worden genomen. (Vergl. art. 44, 22, 51, 53 van het tegenwoordig Reglement).